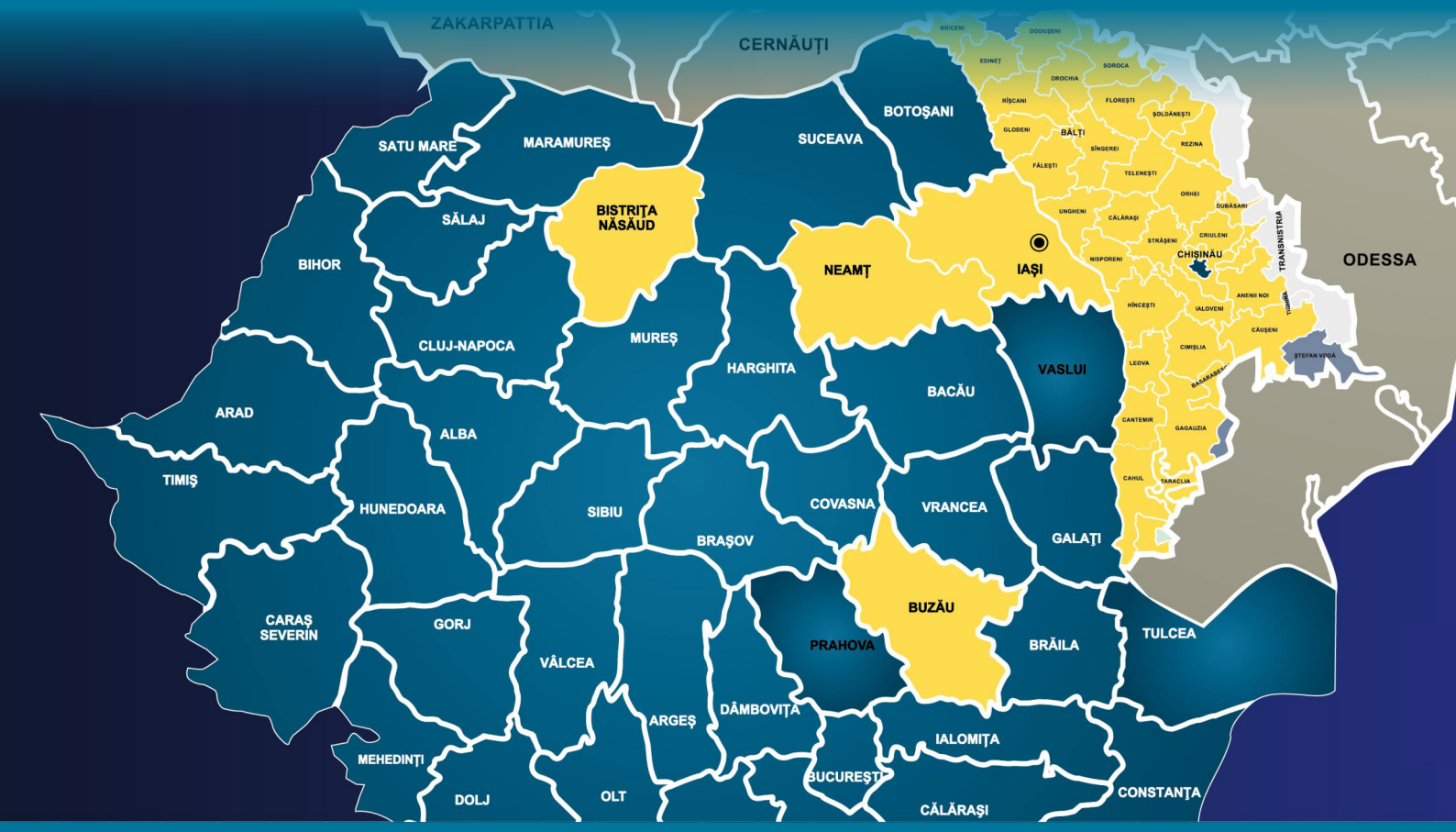
Coordonatori:
Marilena Doncean, Maria Simona Cuciureanu,
Dumitru Tudor Jijie, Ciprian Ionel Alecu

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ŞI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

Volumul LI

Presa Universitară Clujeană

Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”
Colectivul de Cercetări Economice

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

VOLUMUL LI

Coordonatori
Marilena Doncean, Maria Simona Cuciureanu,
Dumitru Tudor Jijie, Ciprian Ionel Alecu

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2026

Acest volum a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de a XXI-a ediții a conferinței internaționale *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere,* care s-a desfășurat la Iași, în perioada 24-25 octombrie 2025.

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

VOLUMUL LI

Coordonatori:
Marilena Doncean, Maria Simona Cuciureanu,
Dumitru Tudor Jijie, Ciprian Ionel Alecu

ISSN 2971-8740
ISSN– L 2971– 8740

Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ al lucrărilor aparține autorilor.

© 2026 Coordonatorii volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul coordonatorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. B.P. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel.: (+40)-744-687.884
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/
https://libraria.ubbcluj.ro /

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Ciprian Ionel ALECU, CS III dr., ICES "Gh. Zane" – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Natalia BĂNCILĂ, prof. univ. dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Tatiana BULARGA, conf. univ. dr., Universitatea de Stat "Alecu Russo", Bălți, Republica Moldova

Sofia CĂPĂȚÎNĂ, conf. univ. dr., prorectorul Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Volodymyr Fedorovych CHERKASOV prof.univ.dr., Instituția Comună de Învățământ Superior "Academia de Cultură și Arte" Consiliul Regional Transcarpatic, Ujgorod, Ucraina

Maria Simona CUCIUREANU, dr., Consilier, Asociația "Euroregiunea Siret-Prut-Nistru, Consiliul Județean Iași

Corina CUȘNIR, conf. univ. dr., decanul Facultății de Comerț, Finanțe și Contabilitate Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Marilena DONCEAN, CS III dr., ICES "Gh. Zane" – Academia Română Filiala Iași, Romania

Carmen-Mariana DIACONU, prof. univ. asociat, dr. Universitatea pentru Științele Vieții "Ion Ionescu de la Brad", Iasi -USV Iasi

Norina Consuela FORNA, prof. univ. dr., decanul Facultății de Medicină Dentară, Universitatea de Medicină și Farmacie "Grigore. T. Popa", Iași

Elena FUIOR, prof. univ. dr., Facultatea de Comerț, Finanțe și Contabilitate, Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Viorica FULGA, conf. univ. dr., Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișnau, Republica Moldova

Serhii HAKMAN, prof.univ.dr., Universitatea Națională "Yuriy Fedkovych", Cernăuți, Ucraina; cercet. docent, Centrul Bucovinean de Politologie, Cernăuți, Ucraina

Aureliu MĂRGINEANU, conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ada ȘTAHOVSCHI – prof.univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Alina SUSLENCO, conf. univ. dr., Universitatea de Stat "Alecu Russo", Bălți, Republica Moldova

Marinela RUSU, CS II dr., ICES "Gh. Zane" – Academia Română Filiala Iași, Romania

Larisa ȘAVGA, prof. univ. dr. hab., rector al Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Tatiana TOFAN, conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chisinau, Republica Moldova,

Natalia CURAGĂU, conf. univ. dr., CAAE, Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Rodica CUȘMĂUNSĂ, conf. univ. dr., CAAE, Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Iuliana ȚUGULSCHI, conf. univ. dr., CAAE, auditor, Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

COMITETUL ORGANIZATORIC

Marilena DONCEAN, CS III dr., ICES "Gh. Zane"– Academia Română Filiala Iaşi

Maria Simona CUCIUREANU, dr., consilier, Asociaţia "Euroregiunea Siret-Prut Nistru", Consiliul Județean Iași

Dumitru Tudor JIJIE, prof.univ. dr., Facultatea de Economie şi Administrarea Afacerilor, Universitatea "Al. I. Cuza", Iaşi

Carmen-Mariana DIACONU prof. univ. asociat, dr., Universitatea pentru Științele Vieții "Ion Ionescu de la Brad Iasi" -USV Iasi

Ciprian Ionel ALECU, CS III dr., ICES "Gh. Zane" – Academia Română Filiala Iaşi

Alina SUSLENCO, conf. univ. dr., hab., Universitatea de Stat "Alecu Russo", Bălți, Republica Moldova

Volodymyr Fedorovych CHERKASOV, prof.univ.dr., Instituția Comună de Învățământ Superior "Academia de Cultură și Arte", Consiliul Regional Transcarpatic, Ujgorod, Ucraina

Daniela MATEI, CS II dr., ICES "Gh. Zane" – Academia Română Filiala Iaşi

Magdalena LAZAR, secretar, ICES "Gh. Zane" – Academia Română Filiala Iaşi

COMITETUL DE PROGRAM

Marilena DONCEAN, dr., Cercetator III, Institutul de Cercetari Economice si Sociale "Gh. Zane", Filiala Iași a Academiei Române, Iași, România.

Ciprian Ionel ALECU, Cercetator III, Institutul pentru Economic si Social "Gh. Zane" Cercetare, Filiala Iași a Academiei Române, Iași, România

Alina SUSLENCO, Conf.univ. dr.hab., Universitatea de Stat "Alecu Russo", Bălţi, Republica Moldova

Ada ȘTAHOVSCHI prof.univ.dr,, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Elena FUIOR, dr., profesor, Universitatea Cooperativă de Comerț din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

CUPRINS

PREFAȚĂ 15

SECȚIUNEA 1. Comunicare psiho-pedagogică 19

Capitolul 1. MANIFESTAREA SINDROMULUI BURNOUT LA TERAPEUȚI 21
Chapter 1. MANIFESTATION OF BURNOUT SYNDROME IN THERAPISTS
Valentina OLĂRESCU

Capitolul 2. DINAMICA STRESULUI ȘI MECANISMELE DE COPING ÎN CONTEXTUL VIEȚII MODERNE 29
Chapter 2. THE DYNAMICS OF STRESS AND COPING MECHANISMS IN THE CONTEXT OF MODERN LIFE
Felicia CEAUȘU

Capitolul 3. FORMAREA CALITĂȚILOR VIRTUȚII CA EXPRESIE A VALORILOR MORALE ȘI SPIRITUALE FUNDAMENTALE ALE PERSONALITĂȚII 35
Chapter 3. FORMATION OF VIRTUE QUALITIES AS AN EXPRESSION OF THE FUNDAMENTAL MORAL AND SPIRITUAL VALUES OF THE PERSONALITY
Anatoly KAUSHAN, Evelina GOROBEĬ, Larisa SCHITSKAIA, Alexander KAUSHAN

Capitolul 4. MINTEA, SUFERINȚA ȘI RELAȚIILE ÎN NOUA ERĂ 39
Chapter 4. MIND, SUFFERING AND RELATIONSHIPS IN THE NEW ERA
Iulian BUTA, Corina MATEI GHERMAN

Capitolul 5. DIMENSIUNEA PSIHOPEDAGOGICĂ A FORMĂRII COMPETENȚELOR STUDENȚILOR ÎN DOMENIUL MEDICAL 45
Chapter 5. THE PSYCHOPEDAGOGICAL DIMENSION OF COMPETENCY DEVELOPMENT AMONG MEDICAL STUDENTS
Corina CAUȘAN, Izabela KOSTETSKAIA, Ghenadie RADU, Tatiana CAUȘAN

Capitolul 6. INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ A ADOLESCENȚILOR ÎN FUNCȚIE DE MEDIUL DE PROVENIENȚĂ ȘI REUȘITA ACADEMICĂ 51
Chapter 6. THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF ADOLESCENTS DEPENDING ON THE ENVIRONMENT OF ORIGIN AND ACADEMIC SUCCESS
Victoria CHEPTENE

Capitolul 7. ADAPTAREA PSIHOSOCIALĂ ÎN PERCEPȚIILE STUDENȚILOR 57
Chapter 7. PSYCHOSOCIAL ADAPTATION IN STUDENTS' PERCEPTIONS
Diana-Elena DRAGOMIR

Capitolul 8. CREDINȚE IRAȚIONALE ȘI DIFICULTĂȚI ÎN STRATEGIILE DE REGLARE EMOȚIONALĂ LA ADOLESCENȚII CU DEPENDENȚĂ DE JOCURI VIDEO 63

Chapter 8. IRRATIONAL BELIEFS AND DIFFICULTIES IN EMOTIONAL REGULATION STRATEGIES IN ADOLESCENTS WITH VIDEO GAME ADDICTION

Traian HOIDRAG

Capitolul 9. IMPACTUL COMUNICĂRII MANAGERIALE ASUPRA EFICIENȚEI UNIVERSITĂȚILOR DIN ZONELE TRANSFRONTALIERE: O PERSPECTIVĂ EDUCAȚIONALĂ ȘI PSIHOSOCIALĂ 71

Chapter 9. THE IMPACT OF MANAGERIAL COMMUNICATION ON THE EFFICIENCY OF UNIVERSITIES IN CROSS-BORDER AREAS: AN EDUCATIONAL AND PSYCHOSOCIAL PERSPECTIVE

Georgeta MELNIC, Angela POPOVICI

Capitolul 10. INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ȘI STRESUL OCUPAȚIONAL: IMPACTUL NOILOR TEHNOLOGII ASUPRA ECHILIBRULUI PSIHOSOCIAL AL ANGAJAȚILOR 81

Chapter 10. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND OCCUPATIONAL STRESS: THE IMPACT OF EMERGING TECHNOLOGIES ON EMPLOYEES' PSYCHOSOCIAL BALANCE

Olga SÂRBU

Capitolul 11. REZILIENȚA PSIHOLOGICĂ ȘI SATISFACȚIA CALITĂȚII VIEȚII PERSONALITĂȚII 91

Chapter 11. PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND PERSONALITY QUALITY OF LIFE SATISFACTION

Oxana PALADI, Adelina BÎTCĂ

Capitolul 12. RELAȚIA DINTRE PERFECȚIONISM ȘI PROCRASTINARE LA STUDENȚI 99

Chapter 12. THE RELATIONSHIP BETWEEN PERFECTIONISM AND PROCRASTINATION IN STUDENTS

Oxana PALADI, Victoria LEAȘCENCO

Capitolul 13. AUTOEFICACITATEA ȘI RESPONSABILITATEA SENIORILOR CARE STUDIAZĂ LA UNIVERSITATEA VÂRSTEI A TREIA 107

Chapter 13. SELF-EFFICACY AND RESPONSIBILITY OF SENIORS STUDYING AT THE UNIVERSITY OF THE THIRD AGE

Oxana PALADI, Andriana MELNIC

Capitolul 14. AUTOREGLAREA EMOȚIONALĂ A PERSOANELOR CU COMPORTAMENT ADICTIV 119

Chapter 14. EMOTIONAL REGULATION AMONG PEOPLE WITH ADDICTIVE BEHAVIOR

Oxana PALADI, Miruna-Elena MOANȚĂ

Capitolul 15. ANGAJAREA ASISTATĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI PE PIAȚA MUNCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA 127
Chapter 15. SUPPORTED EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE LABOR MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Natalia POPOV

Capitolul 16. SINELE MIGRATORIU – ANALIZĂ PSIHOLOGICĂ 133
Chapter 16. THE MIGRATORY SELF – A PSYCHOLOGICAL ANALYSIS
Tatiana ROȘCA, Marius-Adrian RĂDULESCU

Capitolul 17. DETERMINANȚII PSIHOLOGICI AI SATISFACȚIEI DE VIAȚĂ LA STUDENȚI 145
Chapter 17. PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF STUDENT'S LIFE SATISFACTION
Diana ROȘCIUPCHIN

SECȚIUNEA 2. Tendințe ale educației 153

Capitolul 18. PARTICULARITĂȚI ALE TINERILOR NEET DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA 155
Chapter 18. PARTICULARITIES OF NEET YOUTH IN ROMANIA AND IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Mariana BĂLAN, Carmen UZLĂU

Capitolul 19. INTELIGENȚA ȘI MATURITATEA EMOȚIONALĂ ÎN DEZVOLTAREA ABILITĂȚILOR COMUNICATIVE ȘI ORGANIZATORICE LA PREADOLESCENȚI . 167
Chapter 19. EMOTIONAL INTELLIGENCE AND MATURITY IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE AND ORGANIZATIONAL SKILLS IN PREADOLESCENTS
Angela CALANCEA, Robert CALANCEA

Capitolul 20. IMPLICAREA TAȚILOR ÎN CREȘTEREA ȘI EDUCAȚIA COPIILOR: POLITICI ȘI PRACTICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA 185
Chapter 20. FATHERS' INVOLVEMENT IN CHILDREN'S RAISING AND EDUCATION: POLICIES AND PRACTICES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Diana CHEIANU-ANDREI

Capitolul 21. MEDITAȚIA ȘI REZILIENȚA PROFESIONALĂ: STRATEGII DE PREVENIRE A BURNOUT-ULUI ÎN SECTORUL PUBLIC 195
Chapter 21. MEDITATION AND PROFESSIONAL RESILIENCE: STRATEGIES FOR BURNOUT PREVENTION IN THE PUBLIC SECTOR
Mihaela-Anda DRAGOMIR

Capitolul 22. ASPECTE PRIVIND TEHNICA INSTRUMENTALĂ CORNISTICĂ 203
Chapter 22. ASPECTS OF HORN PLAYING TECHNIQUE

Petrea GÎSCĂ

Capitolul 23. TRANZIȚIA ȘI CONGRUENȚA – PROVOCĂRI SPECIFICE CADRELOR DIDACTICE DEBUTANTE ÎN CONTEXTUL ADAPTĂRII PROFESIONALE 207
Chapter 23. TRANSITION AND CONGRUENCE – SPECIFIC CHALLENGES FOR BEGINNING TEACHERS IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL ADAPTATION

Mariana GORAȘ

Capitolul 24. GENUL MUZICAL – DIMENSIUNI, FUNCȚII ȘI VALENȚE EDUCAȚIONALE ÎN ÎNȚELEGEREA ARTEI MUZICALE 219
Chapter 24. MUSICAL GENRE – DIMENSIONS, FUNCTIONS, AND EDUCATIONAL VALUES IN THE UNDERSTANDING OF MUSICAL ART

Lilia GRANEȚKAIA

Capitolul 25. PROVOCĂRILE REFORMEI ADMINISTRATIV-TERITORIALE PENTRU INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA 225
Chapter 25. CHALLENGES OF THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL REFORM ON HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Elena MANDAJI

Capitolul 26. MODELE TEORETICE PRIVIND PARTENERIATUL ȘCOALĂ-FAMILIE 235
Chapter 26. THEORETICAL MODELS REGARDING THE SCHOOL-FAMILY PARTNERSHIP

Mihaela ROMAN

Capitolul 27. RELAȚIA DINTRE INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ ȘI COMPORTAMENTUL DE BULLYING LA ELEVII DIN CICLUL GIMNAZIAL 247
Chapter 27. THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND BULLYING BEHAVIOR IN MIDDLE SCHOOL STUDENTS

Elena Manuela VLASIE

SECȚIUNEA 3. Cultura și științele educației din Ucraina 255

Capitolul 28. COMPONENTE CHEIE ALE COMPETENȚEI PROFESIONALE A VIITORILOR MANAGERI DE ACTIVITĂȚI SOCIO-CULTURALE 257
Chapter 28. KEY COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

Yaroslav Yuriyovych AGIY

Capitolul 29. REÎNVIEREA TANGOULUI PRIN PRISMA OPEREI LUI ASTOR PIAZZOLLA 265

Chapter 29. THE REVIVAL OF TANGO THROUGH THE PRISM OF ASTOR PIAZZOLLA'S WORK

Maryna Volodymyrivna BULDA

Capitolul 30. CONDIȚII STRATEGICE PENTRU DEZVOLTAREA ACADEMIEI NAȚIONALE DE MUZICĂ DIN LVIV, NUMITĂ DUPĂ M.V. LYSENKO: DE LA ORIGINI LA UN FENOMEN ARTISTIC CONTEMPORAN 273

Chapter 30. STRATEGIC CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE LVIV NATIONAL ACADEMY OF MUSIC NAMED AFTER M.V. LYSENKO: FROM ORIGINS TO A CONTEMPORARY ARTISTIC PHENOMENON

Volodymyr Fedorovych CHERKASOV

Capitolul 31. CONCEPTUL DE COMPETENȚĂ LEXICĂ: ASPECTE METODOLOGICE 281

Chapter 31. THE CONCEPT OF LEXICAL COMPETENCE: METHODOLOGICAL ASPECTS

Olga Borysivna KOZII

Capitolul 32. ASPECTUL PEDAGOGIC AL INDIVIDUALITĂȚII CREATIVE A LUI STANISLAV PAVLYUCHENKO 291

Chapter 32. PEDAGOGICAL ASPECT OF STANISLAV PAVLYUCHENKO'S CREATIVE INDIVIDUALITY

Oleksandr Volodymyrovych MAHALIS

Capitolul 33. FORMAREA COMPETENȚEI ANALITICE A VIITORILOR PROFESORI DE COREGRAFIE 297

Chapter 33. FORMATION OF ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE CHOREOGRAPHY TEACHERS

Iryna Volodymyrivna MUROVANA

Capitolul 34. FORMAREA PREGĂTIRII VIITORILOR SPECIALIȘTI ÎN ACTIVITĂȚI SOCIO-CULTURALE PENTRU A LUCRA ÎN INSTITUȚII EXTRAȘCOLARE DE EDUCAȚIE ESTETICĂ 305

Chapter 34. FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES TO WORK IN OUT-OF-SCHOOL INSTITUTIONS OF AESTHETIC EDUCATION

Natalia Igorivna SHETELYA

Capitolul 35. DIALOGUL CA INSTRUMENT DE FORMARE A POTENȚIALULUI CULTURAL AL GENERAȚIILOR ȘTIINȚIFICE ȘI ARTISTICE 313

Chapter 35. DIALOGUE AS A TOOL FOR FORMING THE CULTURAL POTENTIAL OF SCIENTIFIC AND ARTISTIC GENERATIONS

Svitlana Yurievna SHMAN, Oleksandr Viktorovych YAKOVLEV2

Capitolul 36. APTITUDINI PROFESIONALE ALE VIITORILOR DIRIJORI DE BANDURĂ ÎN CONTEXTUL UNEI PARADIGME METODOLOGICE INTEGRATIVE 321

Chapter 36. PROFESSIONAL MASTERY OF FUTURE BANDURA CONDUCTORS IN THE CONTEXT OF INTEGRATIVE METHODOLOGICAL PARADIGM

Lyudmyla Yurievna SHUMSKA

Capitolul 37. FENOMENUL CONSTRUCȚIEI MANUALE ÎN DIRIJATUL ORCHESTRAL: UN ASPECT PROIECTIV 329

Chapter 37. THE PHENOMENON OF MANUAL CONSTRUCT IN ORCHESTRAL CONDUCTING: A PROJECTIVE ASPECT

Mykola Oleksandrovych SHUMSKYI

Capitolul 38. MAXIM RYLSKIY ÎN DISCURSUL MUZICAL 337

Chapter 38. MAXIM RYLSKIY IN MUSICAL DISCOURSE

Iryna Mykhaylivna SIKORSKA

Capitolul 39. TEHNOLOGII PEDAGOGICE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL MUZICAL SUPERIOR 345

Chapter 39. PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN HIGHER MUSIC EDUCATION

Tatyana Anatoliivna SMYRNOVA

Capitolul 40. FORMAREA VIITORILOR SPECIALIȘTI ÎN INDUSTRIA SOCIO-CULTURALĂ PENTRU ACTIVITĂȚI EDUCAȚIONALE CARE UTILIZEAZĂ TEHNOLOGII DE INFORMAȚIE ȘI COMUNICARE 351

Chapter 40. TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIO-CULTURAL INDUSTRY FOR EDUCATIONAL ACTIVITIES USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Oksana Anatolyivna TELEP, Larisa Volodymyrivna KRULKO

Capitolul 41. SYDIR VOROBKEVYCH ÎN SPAȚIUL CULTURAL, ARTISTIC ȘI EDUCAȚIONAL AL BUCOVINEI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA 359

Chapter 41. ISIDOR VOROBCHIEVICI IN THE CULTURAL, ARTISTIC AND EDUCATIONAL FIELD OF THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Yaryna Monoliivna VYSHPINSKA

Capitolul 42. FORMAREA SISTEMULUI PROFESIONAL DE EDUCAȚIE VOCALĂ POP ÎN UCRAINA ÎN SECOLUL XXI 367

Chapter 42. FORMATION OF THE PROFESSIONAL SYSTEM OF POP VOCAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE 21ST CENTURY

Svitlana Valeriivna ZARIA

Capitolul 43. ETNO-FUZIA CA FENOMEN ARTISTICO-COMUNICATIV ÎN MUZICA VOCALĂ POP DIN TRANSCARPATHIA 375
Chapter 43. ETHNO-FUSION AS AN ARTISTIC-COMMUNICATIVE PHENOMENON IN POP VOCAL MUSIC OF TRANSCARPATHIA
Veronika Vasylivna HASNYUK

SECȚIUNEA 4. Aspecte cu impact social 383

Capitolul 44. MEDIERE CULTURALĂ ÎN TRADUCEREA TURISTICĂ: UN STUDIU EMPIRIC AL COMUNICĂRII PATRIMONIULUI MOLDOVENESC 385
Chapter 44. CULTURAL MEDIATION IN TOURISM TRANSLATION: AN EMPIRICAL STUDY OF MOLDOVAN HERITAGE COMMUNICATION
Olesea BUCUCI

Capitolul 45. DE LA CULTUREME LA STRATEGII COMUNICATIVE: GESTIONAREA TERMENILOR CULTURALI ÎN PRACTICA TRADUCERII ENGLEZĂ-ROMÂNĂ 393
Chapter 45. FROM CULTUREMES TO COMMUNICATIVE STRATEGIES: HANDLING CULTURE-BOUND TERMS IN ENGLISH ROMANIAN TRANSLATION PRACTICE
Olesea BUCUCI

Capitolul 46. TENDINȚE ÎN IMPLEMENTAREA TEHNOLOGIILOR MEDICALE DE REPRODUCERE ASISTATĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA 403
Chapter 46. TRENDS IN THE IMPLEMENTATION OF MEDICAL ASSISTED REPRODUCTION TECHNOLOGIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI, Mariana CRÎȘMARU

Capitolul 47. AMALGAMAREA VOLUNTARĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DE LA VOINȚA LOCALĂ LA DECIZIA LEGIUITORULUI (CAZUL GRUPULUI LEOVA) 415
Chapter 47. VOLUNTARY AMALGAMATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: FROM THE LOCAL WILL TO THE LEGISLATOR'S DECISION (THE CASE OF THE LEOVA' GROUP)
Sergiu CORNEA

Capitolul 48. DEZVOLTAREA REGIONALĂ ÎN DISCURSUL POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: TENDINȚE, NARATIVE ȘI IMPLICAȚII 431
Chapter 48. REGIONAL DEVELOPMENT IN THE POLITICAL DISCOURSE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: TRENDS, NARRATIVES AND IMPLICATIONS
Sergiu CORNEA

Capitolul 49. MECANISME ȘI INSTITUȚII-SUPORT ÎN PROCESUL DE AMALGAMARE VOLUNTARĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA 445
Chapter 49. MECHANISMS AND SUPPORTING INSTITUTIONS IN THE VOLUNTARY AMALGAMATION PROCESS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Valentina CORNEA

Capitolul 50. TEORII ȘI NECESITATEA REGÂNDIRII CADRULUI TEORETIC PENTRU DEZVOLTAREA REGIONALĂ 455
Chapter 50. THEORIES AND THE NEED TO RETHINK THE THEORETICAL FRAMEWORK FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Valentina CORNEA

Capitolul 51. ABORDAREA CONTEMPORANĂ A RISCURILOR SOCIALE 465
Chapter 51. CONTEMPORARY APPROACH TO SOCIAL RISKS
Denis COȚOFAN

Capitolul 52. RAȚIONALIZAREA SERVICIILOR DE SĂNĂTATE PUBLICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA 473
Chapter 52. RATIONALIZATION OF PUBLIC HEALTH SERVICES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Lilia DRAGOMIR

Capitolul 53. EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRII CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV ÎN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA 479
Chapter 53. HISTORICAL EVOLUTION OF ADMINISTRATIVE LITIGATION IN ROMANIA AND REPUBLIC OF MOLDOVA
Cristina-Ioana DRAGOMIR GALAN

Capitolul 54. CREAȚIA ARTISTICĂ ÎN EUROREGIUNEA SIRET-PRUT-NISTRU 485
Chapter 54. ARTISTIC CREATION IN THE SIRET-PRUT-NIESTRU EUROREGION
Corina Matei GHERMAN, Calistrat ROBU

Capitolul 55. RELAȚIILE DINTRE GENERAȚII ȘI INFLUENȚA LOR ASUPRA DEZVOLTĂRII SOCIALE A COPIILOR CU PĂRINȚI PLECAȚI LA MUNCĂ ÎN STRĂINĂTATE 493
Chapter 55. INTERGENERATIONAL RELATIONSHIPS AND THEIR INFLUENCE ON THE SOCIAL DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH PARENTS WORKING ABROAD
Aliona GUȚUL, Lilia MÎNDRU

Capitolul 56. IMPLICAȚIILE INSTRUMENTULUI STATISTIC NUTS ÎN MODELAREA REFORMELOR TERITORIALE 505
Chapter 56. IMPLICATIONS OF THE NUTS STATISTICAL TOOL IN MODELING TERRITORIAL REFORMS
Elena MANDAJI

Capitolul 57. INTRODUCERE ÎN PRACTICA BAZATĂ PE EVIDENȚE ÎN DOMENIUL ASISTENȚEI SOCIALE 515
Chapter 57. INTRODUCTION TO EVIDENCE-BASED SOCIAL WORK PRACTICE
Carmen PALAGHIA

Capitolul 58. COOPERAREA REPUBLICII MOLDOVA CU ȚĂRILE EUROPEI DE SUD-EST 521
Chapter 58. COOPERATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH THE COUNTRIES OF SOUTH-EASTERN EUROPE
Petru ROȘCA

Capitolul 59. OSTILITATE DIGITALĂ ȘI EXCLUDERE SOCIALĂ: EXPERIENȚELE ONLINE ALE ADOLESCENȚILOR ȘI TINERILOR CU DIZABILITĂȚI 533
Chapter 59. DIGITAL HOSTILITY AND SOCIAL EXCLUSION: ONLINE EXPERIENCES OF ADOLESCENTS AND YOUNG ADULTS WITH DISABILITIES
Svetlana RUSNAC, Svetlana HARAZ, Tatiana FOCȘA

Capitolul 60. RĂZBOIUL ȘI COMPORTAMENTUL PROSOCIAL: STUDIU COMPARATIV AL TENDINȚELOR DE AJUTORARE ÎN RÂNDUL POPULAȚIEI UCRAINENE ȘI NON-UCRAINENE 551
Chapter 60. WAR AND PROSOCIAL BEHAVIOR: A COMPARATIVE STUDY ON HELPING TENDENCIES IN UKRAINIAN AND NON-UKRAINIAN POPULATIONS
Svetlana RUSNAC, Kateryna HOLOVENKO

Capitolul 61. CASELE ECOLOGICE – PARTE DIN DEZVOLTAREA DURABILĂ 563
Chapter 61. ECO-FRIENDLY HOUSES AS PART OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT
Raluca-Mihaela SANDU, Doina GURIȚĂ, Marilena DONCEAN

Capitolul 62. SOCIAL MEDIA ȘI NORMALIZAREA IRESPONSABILITĂȚII ÎN RELAȚIILE DE FAMILIE: O ABORDARE CRITICĂ 571
Chapter 62. SOCIAL MEDIA AND THE NORMALIZATION OF IRRESPONSIBILITY IN FAMILY RELATIONSHIPS: A CRITICAL APPROACH
Simion Dănuț SIMION

Capitolul 63. ROLUL BRANDULUI UNIVERSITAR ÎN STRATEGIILE DE RECRUTARE ȘI RETENȚIE A STUDENȚILOR 579
Chapter 63. THE ROLE OF THE UNIVERSITY BRAND IN STUDENT RECRUITMENT AND RETENTION STRATEGIES
Ecaterina ȘIȘCAN, Olesea ROTARU

Capitolul 64. PARTICULARITĂȚI DE MANIFESTARE
ALE COMPORTAMENTULUI ADICTIV 587
Chapter 64. MANIFESTATION FEATURES OF ADDICTIVE BEHAVIOR
Bogdan-Cristian VOICU

Capitolul 65. STUDIU PRIVIND EFICIENȚA PROGRAMELOR DE PREVENȚIE
ÎN DIMINUAREA RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE A MINORILOR 593
Chapter 65. STUDY ON THE EFFECTIVENESS OF PREVENTION PROGRAMS IN REDUCING MINORS' CONTRAVENTIONAL LIABILITY
Oleg PANTEA, Valentina VÎHRIST

PREFAȚĂ

Dinamica activității științifice din cadrul colectivului de economie al Institutului de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane" continuă să aibă în vedere problematica atât de actuală și complexă a ***euroregiunilor*** *găsind de la început în Primăria Iași, Asociația Euroregiunii Siret Prut Nistru, S.C. Eastern Marketing Insights S.R.L, Universitatea de Stat „Alecu Russo", Bălți – Republica Moldova respectiv Universitatea Cooperatist – Comercială, Chișinău, Republica Moldova parteneri sinceri și doritori de aprofundarea problematicii cooperării în acest spațiu European. În anul în curs s-au alăturat încă 2 parteneri cu care sunt semnate acorduri de colaborare a părților pentru organizarea conferinței prin acțiuni care să sprijine acest eveniment. Acești doi parteneri sunt: Instituția Comună de Învățământ Superior „Academia de Cultură și Arte" Consiliul Regional Transcarpatic din Ucraina respectiv Institutul Național pentru Pregătirea și Perfecționarea Avocaților – Centrul Teritorial Iași (I.N.P.P.A. – C.T. Iași). Experiența edițiilor trecute ale conferinței arată că rezultatele acestei manifestări științifice contribuie la îmbunătățirea cercetării academice și la intensificarea colaborării transfrontaliere privind spațiul Euroregiunii Siret-Prut-Nistru. Aportul crescut de cunoștințe diseminate în cadrul conferinței ajută pe cei interesați la mai buna înțelegere a noțiunilor, conceptelor, teoriilor, strategiilor și politicilor cu aplicabilitate largă.*

Evenimentul se adresează reprezentanților mediului academic, experților și practicienilor din domenii cum ar fi: economie, sociologie, științe juridice, turism, științe agricole, mediu, sănătate, educație, cultură și artă, precum și specialiști în fundamentarea și aplicarea unor modele și strategii de dezvoltare a Euroregiunii Siret-Prut-Nistru. Scopul acestui eveniment este: evaluării stării actuale de dezvoltare economică și socială a Euroregiunii Siret-Prut-Nistru, identificarea unor domenii de cercetare și a unor noi posibilități de colaborare și cooperare în domeniile cele mai importante ale vieții și activității din cadrul Euroregiunii Siret-Prut-Nistru, încurajarea cadrelor didactice universitare, cercetătorilor, masteranzilor și doctoranzilor să contribuie la identificarea de soluții pe termen scurt, mediu și lung, elaborarea de lucrări științifice și publicații în comun; schimb de informații științifice, de lucrări, de publicații de specialitate; etc.

Faptul că autorii provin din domenii diferite – economie, educație, sănătate, arte – conferă lucrării o diversitate tematică ce reflectă complexitatea provocărilor cu care se confruntă societățile din euroregiuni. Studiile incluse în volum demonstrează că știința nu trebuie să fie doar analitică, ci și empatică, centrată pe om și pe nevoile sale. Mai mult, volumul depășește granițele analizei economico-sociale prin includerea unei secțiuni dedicate educației artistice din Ucraina, introducând dimensiunea culturală în discursul dezvoltării durabile. Această extindere tematică reflectă o viziune inovatoare asupra rolului artei în formarea identității colective și în stimularea rezilienței comunitare în contexte geopolitice sensibile.

În contextul actual al economiei euroregiunii Siret-Prut-Nistru și al evoluției acesteia spre dezvoltare sunt prezentate în ***secțiunea 1,*** *intitulată* ***„Comunicare psiho-pedagogică"*** *subiecte care dau valoare volumului cum ar fi: formarea calităților virtuții ca expresie a valorilor morale și spirituale fundamentale ale personalității, dimensiunea psihopedagogică a formării competențelor studenților în domeniul medical, dinamica stresului și mecanismele de coping în contextul vieții moderne, inteligența emoțională a adolescenților în funcție de mediul de proveniență și reușita academică, inteligența artificială și stresul ocupațional, reziliența psihologică și satisfacția calității vieții personalității, autoreglarea emoțională a persoanelor cu comportament adictiv, adaptarea psihosocială în percepțiile studenților, credințe iraționale și dificultăți în strategiile de reglare emoțională la adolescenții cu dependență de jocuri video, impactul comunicării manageriale asupra eficienței universităților din zonele transfrontaliere, manifestarea sindromului burnout la terapeuți, relația dintre perfecționism și procrastinare la*

studenți, autoeficacitatea și responsabilitatea seniorilor care studiază la universitatea vârstei a treia, angajarea asistată a persoanelor cu dizabilități pe piața muncii în Republica Moldova, sinele migratoriu – analiză psihologică, determinanții psihologici ai satisfacției de viață la studenți.

Pe parcursul tematicii cercetate în ***secțiunea 2,*** *intitulată* ***„Tendințe ale educației”*** *se remarcă elemente importante privind provocările reformei administrativ-teritoriale pentru instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, particularități ale tinerilor NEET din România și Republica Moldova, relația dintre inteligența emoțională și comportamentul de bullying la elevii din ciclul gimnazial, inteligența și maturitatea emoțională în dezvoltarea abilităților comunicative și organizatorice la preadolescenți, implicarea taților în creșterea și educația copiilor – politici și practici în Republica Moldova, modele teoretice privind parteneriatul școală-familie, studiu privind eficiența programelor de prevenție în diminuarea răspunderii contravenționale a minorilor respectiv meditația și reziliența profesională: strategii de prevenire a burnout-ului în sectorul public, tranziția și congruența – provocări specifice cadrelor didactice debutante în contextul adaptării profesionale. Sunt aduse în atenție elemente de educație muzicală cum ar fi: genul muzical – dimensiuni, funcții și valențe educaționale în înțelegerea artei muzicale respectiv aspecte privind tehnica instrumentală cornistică.*

Cea de-a treia secțiune „Cultură și științele educației din Ucraina”*, aduce în prim plan contribuțiile unor specialiști și cercetători din Ucraina privind procesul educațional în cultură și artă. Este al treilea an când o secțiune este dedicată special unei echipe din spațiul academic vecin nouă și sperăm că punctele de vedere exprimate vor sta la baza unei colaborări de succes în viitor. Astfel, studiile de cercetare prezentate aduc în prim plan: formarea pregătirii viitorilor specialiști în activități socio-culturale pentru a lucra în instituții extrașcolare de educație estetică, componentele cheie ale competenței profesionale a viitorilor manageri de activități socio-culturale din Ucraina, aptitudini profesionale ale viitorilor dirijori de bandură în contextul unei paradigme metodologice integrative, fenomenul construcției manuale în dirijatul orchestral, formarea viitorilor specialiști în industria socio-culturală pentru activități educaționale care utilizează tehnologii de informație și comunicare, Sydir Vorobkevych în spațiul cultural, artistic și educațional al Bucoviniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, reînvierea tangoului prin prisma operei lui Astor Piazzolla, conceptul de competență lexică, formarea sistemului profesional de educație vocală pop în Ucraina în secolul XXI, formarea competenței analitice a viitorilor profesori de coregrafie, dialogul ca instrument de formare a potențialului cultural al generațiilor științifice și artistice, etno-fuzia ca fenomen artistico-comunicativ în muzica vocală pop din Transcarpathia, riscul maxim în discursul muzical, aspectul pedagogic al individualității creative a lui Stanislav Pavlyuchenko.*

Volumul se încheie cu Secțiunea ***4,*** *intitulată* ***„Aspecte cu impact social”,*** *care aduce în atenție noutăți referitoare la: mediere culturală în traducerea turistică, creația artistică în Euroregiunea Siret-Prut-Nistru, evoluția istorică a reglementării contenciosului administrativ în România și Republica Moldova, cooperarea Republicii Moldova cu țările Europei de Sud-Est, casele ecologice – parte din dezvoltarea durabilă, tendințe în implementarea tehnologiilor medicale de reproducere asistată, amalgamarea voluntară respectiv dezvoltarea regională în discursul politic din Republica Moldova, mecanisme și instituții-suport în procesul de amalgamare voluntară în Republica Moldova, raționalizarea serviciilor de sănătate publică în Republica Moldova, relațiile dintre generații și influența lor asupra dezvoltării sociale a copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate, implicațiile instrumentului statistic NUTS în modelarea reformelor teritoriale, introducere în practica bazată pe evidențe în domeniul asistenței sociale, războiul și comportamentul prosocial: studiu comparativ al tendințelor de ajutorare în rândul populației ucrainene și non-ucrainene, social media și normalizarea iresponsabilității în relațiile de familie, rolul brandului universitar în strategiile de recrutare și retenție a studenților, ostilitate digitală și excludere socială: experiențele online ale adolescenților și tinerilor cu dizabilități, particularități de manifestare ale comportamentului adictiv.*

Concluzionând menționez că structura de cooperare transfrontalieră Euroregiunea Siret Prut Nistru se prezintă în etapa actuală ca un instrument modern și eficient de colaborare în scopul îmbunătățirii calității vieții, bunăstării, protecției mediului și înțelegerii reciproce în spațiul euroregiunii. Mai mult, sondajele proiectează un viitor pozitiv al relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și România și astfel nu ne rămâne decât să ne unim forțele pentru un viitor prosper construit împreună pentru populația românească de pe malurile Prutului și Nistrului.

CS III dr. Marilena Doncean
CS III dr. Ciprian Ionel Alecu

SECȚIUNEA 1.

Comunicare psiho-pedagogică

Capitolul 1. MANIFESTAREA SINDROMULUI BURNOUT LA TERAPEUȚI

Chapter 1. MANIFESTATION OF BURNOUT SYNDROME IN THERAPISTS

Valentina OLĂRESCU[1]

Abstract

Burnout syndrome affects the well-being of the personality, starting from emotions and penetrating deeply to behavior and depersonalization. It is a deep condition that is generated by a multitude of factors, goes through stages and phases, manifesting itself differently depending on personality traits and other circumstances.

In 2019, the WHO revised and updated the name, from the "state" of exhaustion, by "syndrome". In the new version of ICD-11, the one from January 2022, the official definition of burnout stipulates: "Burnout is a syndrome conceptualized as a result of chronic stress in the workplace", also accepting the phrase "emotional/professional burnout". Burnout syndrome is described by three main dimensions: emotional exhaustion, depersonalization and low personal achievement, each of which involves several specific stages. The most affected professions are in the medical, educational, and social work fields.

In the literature, we find revelations about how Burnout Syndrome affects not only employees, but also mental health therapists themselves, who through their mission are the saviors of those affected by burnout. The work of therapists also generates emotional exhaustion and disconnection from patients. We are talking about emotional/professional burnout of the therapist, when the therapist faces chronic stress and does not have adequate resources, support, rest and recovery time. Just as with patients, burnout invades the therapist's person in a complex way, and can involve mental, physical and emotional symptoms.

Among the research that has investigated burnout syndrome and occupational stress in health professionals, few have focused on the unique characteristics of specific health care sectors, such as speech pathology. Speech therapy specialists are not immune to this phenomenon. Burnout can have a serious impact on job satisfaction, personal well-being and ultimately patient care. For speech therapists, high documentation requirements, high patient volumes, administrative obligations, job satisfaction and the emotional impact on personal life all contribute to stress.

Studies on speech therapists' well-being, how they perceive their work, the challenges they face, their job dissatisfaction and their intention to leave the profession are all major concerns that need to be further investigated and better understood.

Keywords*: emotional burnout syndrome, mental health therapists, speech therapists, depersonalization, job satisfaction*

JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

Munca este o componentă majoră a identității individuale. Cu toate acestea, deși poate fi o sursă de demnitate, creștere personală și recunoaștere, munca poate provoca, de asemenea, suferință și boală. Relațiile de muncă s-au schimbat semnificativ ca urmare a globalizării și a progresului tehnologic. Deși multe dintre aceste schimbări au fost pozitive, susținând și facilitând executarea mai multor sarcini, ele au crescut, de asemenea, cerințele ocupaționale și competitivitatea, supraîncărcând lucrătorii și amenințându-le sănătatea și bunăstarea. Sănătatea și bunăstarea angajaților pot fi afectate de mai multe afecțiuni, sindromul de epuizare (SB), fiind printre cele mai frecvent discutate. Această afecțiune, cunoscută și sub numele de sindrom de epuizare profesională, de ardere emoțională, este considerată o problemă de sănătate publică extrem de relevantă și a fost studiată în mai multe țări. SB apare ca răspuns la factorii de stres interpersonali, cu care se confruntă indivizii în profesii orientate spre oameni.

[1] Profesor universitar dr., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", Chișinău, Republica Moldova, volarescu@yahoo.com

Inventat de psihologul american Herbert Freudenberger și Christina Maslach (Maslach, C., &, 1981, 2016), profesor de psihologie la Universitatea din California, Berkeley, în anii 1970, burnout este termenul folosit pentru a descrie starea de stres și performanță scăzută. Termenul în sine este legat de un cuvânt argotic din vremea lui Freudenberger pentru a descrie consumul extrem de droguri. De asemenea, are legături cu expresii precum „aprinderea lumânării la ambele capete", adesea folosită pentru a descrie pe cineva care nu își ia timp să se odihnească.

Inițial, se credea că acest sindrom afectează persoane de anumite profesii, cum ar fi lucrătorii medicali, profesorii și asistenții sociali. În zilele noastre, devine din ce în ce mai clar, că sindromul burnout poate afecta oameni de orice profesie, motivul pentru care aceasta constă, printre altele, în presiunea tot mai puternică în mediul de activitate și scăderea oportunității de a influența luarea deciziilor. Astfel, o definiție simplă, dar și cuprinzătoare, înțeleasă pentru fiecare, ar fi: Sindromul Burnout este o afecțiune psihologică, caracterizată prin epuizare fizică și emoțională cronică, cinism și un sentiment de eficacitate profesională redusă, deseori asociată cu stres prelungit la locul de muncă, dar și în alte domenii ale vieții.

Termenul „burnout" a devenit un termen recunoscut oficial când a fost adăugat la Clasificarea Internațională a Bolilor și problemelor de sănătate conexe Organizației Mondiale a Sănătății (Jeremy Sutton, 2023). Burnout-ul, din 2003, a fost calificat drept *simptom* – o problemă legată de managementul vieții, dar a fost recent (2019) revizuit și conceptualizat ca *sindrom*. OMS a actualizat denumirea, din „stare" de epuizare la „sindrom", rezultat din „stresul cronic la locul de muncă". În noua versiune a ICD-11, cea din ianuarie 2022, definiția oficială a burnout-ului stipulează: „Burnout-ul este un sindrom conceptualizat ca rezultat al stresului cronic la locul de muncă", care nu a fost gestionat reușit, acceptându-se și sintagma „ardere emoțională/profesională" (Jeremy Sutton, 2023). Așadar, sindromul burnout este o afecțiune bine definită, descrisă prin trei dimensiuni principale: *epuizare emoțională, depersonalizare și realizare personală scăzută*.

Dimensiuni principale ale burnout

Epuizarea emoțională reprezintă consumul resurselor fizice și emoționale ale unui individ, cauzată, în principal, de suprasolicitare și conflict interpersonal în relaționare la locul de muncă. Epuizării emoționale îi sunt atribuite 3 faze:

Faza 1 – *agresivitate și activitate*. Persoana simte agresivitate și ea este reacția cheie! Această fază poate dura ani și uneori chiar decenii, iar motivele agresiunii rămân neclare persoanei.

Faza 2 – *fuga, evadarea și retragerea*. Reacția cheie aici este frica. Apare senzația insuficienței de timp și responsabilități din ce în ce mai multe. Pentru a se simți mai liniștită și în autosecuritate, persoana reduce activitatea socială la minimum, deoarece corpul semnalează tot mai des, despre dorința de a fugi, evada, pentru a evita dezamăgirea și, în consecință, se pierde simțul realității.

Faza 3 – *izolare și pasivitate*. În această fază, persoana se simte izolată și de multe ori, tocmai în această fază, vine conștientizarea problemei, începând să caute ajutor și sprijin. Motivația internă slăbește și pot apărea dependențe de alcool, nicotină sau alimente. Persoana devine deprimată și își pierde satisfacția interioară, finalizând prin depresie.

Depersonalizarea, altă dimensiune specifică Sindromului burnout, se caracterizează prin interacțiuni indiferente și îndepărtate cu colegii și clienții, care în cele din urmă sfârșește prin aceia că individul devine insensibil, rece și neinteresat de ceilalți (indiferență crescândă față de muncă, absenteism, negativism sau cinism legate de locul de muncă).

Realizarea personală scăzută este definită ca o tendință spre auto-percepție negativă și o lipsă de satisfacție individuală sau profesională, eficacitate profesională redusă.

Sindromul burnout poate induce, de asemenea, sentimente de deznădejde, singurătate, anxietate, furie și iritabilitate și simptome precum dureri de cap, greață, tensiune musculară, oboseală, hipertensiune și insomnie.

Cum afectează Burnout-ul persoana la nivel de corp, sentimente și comportament?

Organismul, (corpul fizic) reacționează prin: sindromul umăr-braț, amețeli, senzație de constricție în piept, scăderea libidoului, palpitații, zgomot în urechi, cefalee, probleme gastro-intestinale, scrâșnirea dinților. Emoțiile și sentimentele se schimbă în funcție de fază/etapă. Inițial, persoana experimentează sentimentul unicității, de neînlocuire și o lipsă constantă de timp. Apar schimbări bruște de dispoziție, stima de sine scăzută, iritabilitate, neîncredere și nerăbdare/intoleranță. Treptat se instalează starea și sentimentul de epuizare; apare gândul că este folosită, se simte pustiită, goală. În final, persistă sentimentul de singurătate, se intensifică sentimentul de disperare, neputință și deznădejde.

Sindromul Burnout sau arderea emoțională poate fi recunoscută după anumite semne și simptome, inclusiv epuizarea emoțională, depersonalizarea sau înstrăinarea de la obligațiile de serviciu, randament și performanță scăzută, eficacitatea profesională scăzută, sentimentul de subrealizare. Deși aceste simptome sunt acceptate pe scară largă, există o gamă largă de simptome care diferă în funcție de individ.

Este important de delimitat burnout-ul și stresul. Stresul, de obicei, este de durată scurtă, consecință a unui eveniment, acțiuni. Potrivit Psychology Today, „... burnout-ul este o perioadă prelungită de stres, care induce senzația „lipsei de soluții", „imposibil de ameliorat" (Wikipedia, 2025).

Ce cauzează burnout-ul?

Cauzele sindromului burnout sau arderii profesionale includ presiuni, ore în șir de muncă fără pauze, asumarea prea multor sarcini deodată etc., dar se evidențiază și cauze separate:

- Volumul de muncă: volumul de muncă excesiv și termenele limită nerealiste, care contribuie la epuizare;
- Lipsa de control: te simți neputincios la locul de muncă sau lipsă de autonomie care poate duce la frustrare;
- Recompense insuficiente: lipsa recunoașterii sau a recompensei pentru munca grea poate diminua motivația.
- Mediu de lucru sărac, ambianța locului de serviciu: cultura toxică la locul de muncă, lipsa de sprijin și relații slabe cu colegii, lipsa spațiului personal la locul de muncă – toate pot exacerba stresul;
- Dezechilibru între serviciu (muncă) – viață: dificultatea de a echilibra viața personală și cea profesională, poate finaliza prin burnout.

Sunt identificați o serie de *factori de risc* externi și interni ai sindromului burnout:

- Locuri de muncă cu stres ridicat (de exemplu, domeniile de asistență medicală, educațională, socială);
- Perfecționism și expectații personale ridicate;
- Lipsa suportului social;
- Trăsături de personalitate precum nevroticismul sau reziliență/rezistență scăzută.

Vom detalia *factorii interni* care generează arderea profesională:

- Incapacitatea de a se adapta la situațiile profesionale;
- Intoleranța la stres – O reacție agresivă și nereținută la stres provoacă un sentiment de depresie și deznădejde din cauza incapacității de a realiza ceea ce îți dorești;
- Sentimente de incompetență, ineficiență; Lipsa încrederii în propriile acțiuni, scăderea activității funcționale;
- Pretenții excesive față de sine și rezultatele proprii;

- Sentimente de neputință și deznădejde, sentiment de incapacitate de a face față stresului
- Așteptări nerealiste de la sine și capacitățile/competențele proprii;
- Percepția denaturată a activității profesionale (nesemnificativă, lipsită de valoare).
- Conflict între nevoi și realizări; Lipsa de atenție față de propriile necesități;
- Ignorarea atenției pozitive din partea celorlalți

Predispuse la sindromul Burnout sunt considerate persoanele hiper-responsabile, persoanele care îndeplinesc activități monotone, unidirecționate; angajații autoritari, supra-încrezători în sine; dependenți de muncă. Oamenii predispuși la epuizare sunt de obicei compasionali, blânzi, pasionați și idealiști. Sunt orientați spre alții și în același timp instabili, introvertiți, adesea obsesivi. Relația dintre trăsăturile de personalitate este un domeniu important de studiu în sindromul burnout. Se consideră, că influența trăsăturilor de personalitate asupra dezvoltării sindromului burnout este mai semnificativă decât caracteristicile demografice și factorii mediului de lucru. Cele mai importante dintre trăsăturile de personalitate sunt:

Rezistența personală. S-a observat că persoanele cu un grad ridicat de rezistență sunt rareori supuse „epuizării emoționale".

Strategiile individuale de rezistență la burnout. Persoanele care fac față activ stresului au un nivel scăzut de epuizare. Mai mult, femeile folosesc strategii pentru a evita situațiile stresante mai eficient decât bărbații.

„Locus of control" extern și intern. O serie de studii au descoperit că stima de sine scăzută poate predispune la epuizare, dar poate fi în sine o consecință a factorilor de mediu sau chiar un rezultat al epuizării.

Simptomatologie

În lucrarea, Simple Self-Care for Therapists: Restorative Practices to Weave Through Your Workday, terapeutul Ashley Davis Bush (2015), distinge Burnout – B-mic și B-mare. În primul caz, B-mic, persoana se simte epuizată la sfârșitul unei zile lungi. Creierul este „stors, ars", iar „epuizarea" poate fi deseori abordată cu puțină grijă de sine, cum ar fi un somn profund sau o întâlnire cu cineva drag. În varianta doi, B-mare, este mult mai complicat. B-mare, nu se întâmplă după doar câteva zile aglomerate, este o afecțiune cronică, care apare după acumularea de luni și ani de neglijare și sacrificiu de sine (Bush, Ashley Davis 2015). Burnout-ul rezultă din uzura persistentă a corpului, minții și spiritului. În literatura de profil găsim dezvăluiri, despre cum Sindromul burnout, afectează nu doar angajații, dar și însăși specialiștii terapeuți din sănătatea mintală, care prin misiunea lor sunt salvatorii celor ce sunt afectați de arderea profesională. Munca terapeuților, la fel generează epuizare emoțională și deconectare de pacienți (Johnson, J., Corker, C., & O'Connor, D. B. 2020).

Arderea emoțională a terapeuților a afectat aproape jumătate (45 %) dintre terapeuți și a fost în creștere în ultimii ani, în mare parte din cauza cererii crescânde pentru servicii de sănătate mintală. Mulți asistenți sociali (63 %) raportează că se confruntă cu epuizarea psihică. Asociația Americană de Psihologie, conform datelor sondajului referitor la impactul COVID-19 asupra practicienilor, prezintă:

- 46% dintre terapeuți raportează că nu pot satisface cererea de tratament pentru pacienții existenți
- 60% nu au locuri de muncă pentru clienții noi
- 60% au fost nevoiți să apeleze la sprijinul colegilor, pentru a face față epuizării

Solicitarea tratamentului pentru sănătatea mintală a crescut vertiginos de la pandemie, ceea ce nu este surprinzător, deoarece tulburările legate de traume și stres au crescut de la 51% la 64% între 2020 și 2022, iar tulburările legate de consumul de substanțe au crescut de la 29% la 47% în timpul pandemiei. Stresul și burnout-ul fac ca mulți profesioniști din domeniul sănătății mintale,

să abandoneze sistemul, lăsând mulți pacienți în stare de epuizare. Un grup de autori, Delgadillo, J., Saxon, D., & Barkham, M. (2018), descriu sindromul burnout prin doi factori majori – *Trauma indirectă și Oboseala de compasiune,* care influențează arderea profesională la terapeuții implicați în ameliorarea, depășirea problemelor la alte persoane.

Trauma indirectă (vicarioasă) implică schimbări cognitive – gândire diferită – ca răspuns la relatările tulburătoare și supărătoare ale experiențelor traumatice ale clienților.

Oboseala/fatigabilitatea de compasiune denotă o stare de epuizare emoțională, care poate apărea ca urmare a implicării empatice intense în problemele persoanelor aflate în dificultate (Delgadillo, et al. 2018). Împreună, trauma indirectă, oboseala de compasiune, volumul de muncă crescut, problemele de siguranță, ambiguitatea rolului, presiunile de timp, resursele reduse și supravegherea limitată contribuie la epuizarea ocupațională (Delgadillo, et al. 2018).

Autorul Bush, are o viziune aparte despre *Oboseala de compasiune:* „Când lucrezi cu suferința în fiecare zi, ești mereu expus riscului de suprasolicitare emoțională" (Bush, Ashley Davis, 2015). Și nu este de mirare, deoarece creierul nostru, prin neuronii oglindă are proprietatea de a mima, imprima emoțiile și sentimentele altor persoane, care se reflectă asupra stării noastre emoționale, astfel că, într-un final, suntem influențați și trăim aceleași emoții, ca ale clientului/pacientului, ceea ce impregnează negativ psihicul, afectează bunăstarea terapeutului, dacă fenomenul se extinde în timp.

Referitor la *Rolul traumei indirecte,* același autor scrie, că toți terapeuții au situații, povești traumatizante, care îi pot marca, de exemplu, vizite de urgență, diagnostice terminale, revolte, acte de violență în diverse spații (închisoare, localuri), cazuri de dependență, supradozaj, consecințe ale torturii (urme ale arsurilor de țigări etc.), episoade de abuz sexual, alarme false/reale. Nu este ușor să gestionezi profesional narațiunile traumatizante ale clienților, să fii capabil să păstrezi o anumită distanță, să rămâi „rece", să nu accepți transferul problemei clientului. Evident, ca oameni, suntem marcați de poveștile pe care le auzim. *Trauma indirectă* (vicarioasă) se referă la expunerea terapeutului la traume și suferințe umane și, în ciuda faptului, că este dăunătoare, este strâns legată de rolul profesionistului în domeniul sănătății mintale (Bush, Ashley Davis 2015).

Ce este arderea emoțională a terapeutului?

Vorbim de ardere emoțională/profesională a terapeutului, atunci când terapeutul se confruntă cu stres cronic și nu are resurse adecvate, sprijin, odihnă și timp de recuperare. La fel, ca și la pacienți, burnout-ul invadează complex persoana terapeutului, și poate implica simptome mentale, fizice și emoționale. În calitate de terapeuți, se confruntă cu riscuri profesionale unice pentru epuizare, deoarece zilnic sunt expuși riscului de a dezvolta *traume indirecte și oboseală de compasiune* din interacțiunea cu clienții aflați în dificultate zi de zi.

Clienți cu nevoi complexe/crescute

Lucrul cu clienții care au nevoi complexe poate crește riscul burnout-ului terapeutului. De exemplu, asistarea clienților care sunt în mod constant în criză, (tendințe de suicid sau autovătămare, automutilare, care afișează comportamente agresive sau alte simptome stresante). Ei pot necesita o investiție profundă de timp și energie. Dacă nu suntem atenți, putem ajunge să purtăm durerea clienților noștri, ceea ce poate duce la traume secundare și anxietate, depresie sau alte probleme de sănătate mintală. Arderea emoțională/profesională, provocată de nevoile complexe ale clienților, nu înseamnă că nu ești un terapeut bun; pur și simplu, înseamnă, că e nevoie de făcut un pas înapoi, și de văzut cum se pot satisface propriile nevoi.

Burnout la logopezi

Printre multele studii care au investigat sindromul burnout și stresul ocupațional la profesioniștii din domeniul sănătății, puține s-au concentrat pe caracteristicile unice ale sectoarelor specifice de îngrijire a sănătății, cum ar fi patologia vorbirii. Impresionant că, Speech Pathology din Australia, subliniază de peste un deceniu importanța studiilor privind bunăstarea logopezilor. Modul în care acești profesioniști își percep munca, provocările cu care se confruntă, nemulțumirea lor față de locurile de muncă și intenția de a-și părăsi profesia, sunt toate preocupări majore care trebuie investigate în continuare și mai bine înțelese (Jeremy Sutton, 2023).

Sindromul burnout a devenit o preocupare semnificativă în cadrul diferitelor profesii, în special în sectoarele de asistență medicală și educație – din care fac parte logopezii. Specialiștii în terapia limbajului nu sunt imuni la acest fenomen. Burnout poate avea un impact grav privind satisfacția la locul de muncă, bunăstarea personală și, în final, îngrijirea pacientului. Pentru logopezi, cerințele mari, numărul mare de pacienți, obligațiile administrative și impactul emoțional în îngrijirea clienților contribuie la stres. Un studiu canadian, realizat asupra logopezilor canadieni a relevat faptul, că mulți dintre ei suferă de burnout, de intensitate diferită, corelat cu factori precum sexul, numărul clienților și pacienților, impactul asupra vieții personale, satisfacția la locul de muncă și percepția denaturată a activității profesionale, toate fiind strâns legate între ele. Interesant este, că studiul a constatat o incidență mai mare a arderii profesionale, în rândul logopezilor de sex masculin, provocând credința comună că sindromul burnout transcende limitele demografice.

Factorii cheie care corelează și contribuie la apariția sindromului burnout la logopezi (Jeremy Sutton 2023):

- numărul mare de pacienți (dimensiunea încărcăturii) a fost corelat direct cu niveluri diferite de ardere. Presiunea de a răspunde nevoilor unui număr mare de clienți poate fi copleșitoare, lăsând logopedul tensionat, suprasolicitat, fiind incapabil să ofere servicii de înaltă calitate, către care tinde.
- satisfacția la locul de muncă: între burnout și satisfacția la locul de muncă, există o legătură puternică. Logopezii care au raportat satisfacție joasă la locul de muncă, sunt mai mult predispuși să experimenteze stres și burnout.
- impactul asupra vieții personale: logopezii, care se confruntă cu burnout, au raportat despre impactul negativ asupra vieții personale, subliniind natura pervazivă a burnout-ului care se extinde dincolo de limitele profesionale.
- percepția denaturată a activității profesionale: incapacitatea de a vedea rezultatele dorite sau dinamică, progres în remedierea problemelor clienților poate duce la sentimente de frustrare și neputință, te fac să te simți ineficient în profesie, este un semn important de burnout.

Terapeuții de limbaj și comunicare (logopezii), afasiologii și audiologii lucrează direct cu oamenii, și ca și alți profesioniști din domeniul sănătății, sunt foarte susceptibili la sindromul burnout (Arthur Brito-Marcelino et al., 2020). Logopezii tratează pacienții cu tulburări de limbaj, auz, voce, ritm și fluență, pacienții care au pierdut totalmente limbajul și vorbirea, care au uitat denumirea obiectelor din lumea înconjurătoare și chiar numele celor mai apropiate ființe; persoane cu dizabilități multiple, pacienți după intervenții chirurgicale orofaciale, de ectomie a tumorilor de diversă localizare (coarde vocale, creier). Logopezii desfășoară, atât asistență individuală, cât și de grup, efectuează evaluări, examinează și emit diagnostice, elaborează programe de intervenție complexă în terapia limbajului și comunicării, a problemelor orofaciale, de masticație și deglutiție la copii și adulți. Este extenuant, zi de zi să interacționezi și să desfășori activități educaționale cu persoane cu dizabilități fizice și intelectuale profunde și severe, să perseverezi elaborând proiecte adaptate la persoană, și, să asiști la neputința și incapacitatea, imposibilitatea persoanei de a însuși

elementarul de cele pregătite pentru activitate, din cauza proximității limitate, cauzată de afecțiunile neuronale. Înșiși copiii reprezintă un contingent aparte, foarte sensibili și vulnerabili, diferiți după vârstă, abilități și competențe, temperament, caracter, nivel de dezvoltare, diagnoze, educație, familie, ereditate, mediu/anturaj etc.

Un alt factor care poate crește susceptibilitatea logopezilor la sindromul burnout este rolul lor în reabilitarea pacientului. Procesul de reabilitare implică adesea perioade lungi de tratament. Dar cine nu dorește să-și vadă, cât se poate de repede, într-un timp cât mai scurt, rezultatele muncii sale?

O altă fațetă a colaborării strânse și contactul frecvent între terapeut și pacient, la rândul lor, conduc la stabilirea unei conexiuni emoționale între ei, atașament, trăiri emoționale (bucurie /tristețe), compasiune etc. În timp, logopezii sunt martori ai succesului și eșecurilor tratamentului, se confruntă cu reacțiile agresive și simptomele depresive ale pacienților, precum și presiunea din partea familiei pacienților, care vor rezultatele imediate. De asemenea, sunt semnalate condiții de muncă stresante, devalorizare profesională, număr extrem de mare de subiecți în terapie, suprasarcină profesională, management slab, completarea documentației birocratice sufocante, participări la manifestări științifico-didactice, evaluări externe și interne, și alte situații care pot avea un impact semnificativ asupra bunăstării psihologice și emoționale. Dacă nu este tratat, sindromul burnout conduce la scăderea productivității, absenteism, relații profesionale tensionate, număr mare de pacienți și calitate scăzută a serviciilor. Ultima fiind periculoasă pentru pacienți, în special pentru cei care necesită tratament imediat din partea logopezilor.

Opinii ale logopezilor particulari

În calitate de logoped cu activitate privată, cu mulți ani de experiență, pot spune cu încredere că *oboseala de compasiune* este o adevărată provocare. Specialistul în patologia limbajului și vorbirii este o profesie profund plină de satisfacții, deoarece lucrăm pentru a-i ajuta pe alții să depășească tulburările de comunicare și să-și atingă întregul potențial. Cu toate acestea, poate fi, de asemenea, solicitant din punct de vedere emoțional din cauza factorilor de stres, care vin cu el (pacientul, clientul). Munca poate fi solicitantă din punct de vedere fizic și mental, deoarece lucrăm cu o gamă largă de clienți care se confruntă cu diverse tulburări de comunicare. Progresul lent în procesul terapeutic cu clienții – unii se recuperează, remediază rapid, în timp ce alții, au nevoie de mai mult timp. A simți că nu faci progrese cu unul sau mai mulți clienți, și continui să fii martor la suferința lor, poate conduce lent sau mai rapid la epuizare emoțională, la ardere profesională!

Alt aspect, conex activității private, care trebuie menționat sunt taxele de stat, pentru spațiu, costurile materialelor didactice, pentru educația, formarea continuă și pe tot parcursul vieții, cerințe de documentare sofisticate și suprasolicitante pentru activitatea desfășurată, remunerare joasă etc., și nu în ultim rând factorul uman – colegii de breaslă, care pot să te înalțe și pot să te trântească (culce la pământ)! Indiferent, fie că lucrezi într-o organizație non-profit, clinică, educație, cabinet privat – oriunde se interacționează cu oamenii, va exista necesitatea în terapeuți, deoarece există riscul arderii profesionale, inclusiv a terapeutului.

Cum să vă recuperați după epuizarea profesională ca terapeut?

Există multe lucruri care pot fi făcute pentru a ne proteja și a face față epuizării. Prescriem o scurtă listă de sfaturi/sugestii practice: Recunoașterea semnelor de avertizare, înainte de a vă simți prea copleșit și luați măsuri adecvate pentru a atenua simptomele. Fii amabil cu tine însuți: în sfârșit – dar cel mai important – exersează-ți autocompasiunea. Încearcă să vorbești singur cu tine, așa cum ai face cu un client. Conectează-te cu o comunitate largă de alți terapeuți care au fost exact în aceeași barcă, eliberează emoțiile dureroase. Găsește, conectează-te cu un mentor sau un grup de supervizare. Obțineți propria terapie: și terapeuții au nevoie de terapie! Vă va ajuta!

Conectați-vă cu valorile dvs.: regândește, ce trebuie ajustat în viața profesională pentru a vă permite să vă aliniați valorilor voastre? Externalizați sarcinile care nu vă plac; exprimați limitele: deschideți conversații cu angajatorii despre numărul ideal de clienți din punctul vostru de vedere și despre ce ar fi nevoie pentru a vă respecta limitele. S-ar putea să nu reușești din prima, dar poți propune compromisuri.

Reamintiți-vă și respectați elementele de bază ale respectului, practicați auto-îngrijirea zilnică. Îngrijirea de sine este definită de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) ca „abilitatea indivizilor, familiilor și comunităților de a-și promova propria sănătate, de a preveni bolile, de a menține sănătatea și de a face față bolilor și dizabilităților cu sau fără sprijinul unui lucrător din domeniul sănătății". Deși acum există multe modalități de a te angaja în îngrijirea de sine, cel mai adesea obiceiurile de îngrijire de sine ușor de gestionat și ieftine devin cele mai de impact în viața ta personală. Este important să aveți timp suficient între ședințe; alimentație corespunzătoare, somn suficient, practicarea compasiunii de sine și învățați să spuneți „nu" – sunt importante!

Împărțiți-vă timpul sau încercați alte lucruri: limitați timpul de muncă – dacă nu doriți să munciți o normă întreagă, refuzați și puteți solicita/desfășura suplimentar alt tip de activitate – poate ajuta la atenuarea epuizării emoționale și crea entuziasm pentru proiecte noi. Economisiți timp la completarea documentației, de ex: folosirea instrumentelor digitale. Un studiu a constatat că terapeuții își petrec peste 30% din timpul lor de lucru doar pentru documentare!

Găsiți hobby-uri sau pasiuni pe care le puteți accesa. De ex.: desfășurați activități care nu sunt legate de profesie; ajută la întărirea granițelor dintre viața personală și cea profesională, de ex.: ceva simplu precum îngrijirea plantelor poate reduce răspunsul la stres și anxietate.

Ai grijă de corpul tău fizic: schimbați rutina zilnică cu o activitate nouă care încurajează efectuarea diferitor mișcări și activități. Obțineți propria bunăstare mentală și spirituală, prin practicarea regulată a ședințelor de meditație, mindfulness, sport, relaxare etc.

Bibliografie

1. Brito-Marcelino, A., Oliva-Costa, E. F., Palmeira Sarmento, S. C., & Carvalho, A. A. (2020). Burnout syndrome in speech-language pathologists and audiologists. *Revista Brasileira de Medicina do Trabalho, 18*(2), 217–222. https://doi.org/10.47626/1679-4435-2020-480
2. Bush, A. D. (2015). *Simple Self-Care for Therapists: Restorative Practices to Weave Through Your Workday*. W. W. Norton & Company.
3. Delgadillo, J., Saxon, D., & Barkham, M. (2018). Associations between therapists' occupational burnout and their patients' depression and anxiety treatment outcomes. *Depression and Anxiety, 35*(9), 844–850. https://doi.org/10.1002/da.22766
4. Johnson, J., Corker, C., & O'Connor, D. B. (2020). Burnout in psychological therapists: A cross-sectional study investigating the role of Supervisory Relationship Quality. *Clinical Psychologist, 24*(3), 223–235. https://doi.org/10.1111/cp.12206
5. Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. *Journal of Occupational Behavior, 2*(2), 99–113.
6. Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). *Burnout: A Guide to Identifying Burnout and Pathways to Recovery*. Harvard Business Review Press.
7. PubMed Central. (n.d.). Articolul PMC7732050. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7732050/
8. Sutton, J. (2023). *Understanding Therapist Burnout: 12 Symptoms & Recovery Tips*. PositivePsychology.com. https://positivepsychology.com/therapist-burnout/
9. Toker, S., & Biron, M. (2012). The Impact of a Worksite Intervention on Burnout and Health. *Journal of Occupational Health Psychology, 17*(3), 307–319.
10. Wikipedia. (2025). Psychology Today. https://en.wikipedia.org/wiki/Psychology_Today

Capitolul 2. DINAMICA STRESULUI ȘI MECANISMELE DE COPING ÎN CONTEXTUL VIEȚII MODERNE

Chapter 2. THE DYNAMICS OF STRESS AND COPING MECHANISMS IN THE CONTEXT OF MODERN LIFE

Felicia CEAUȘU[1]

Abstract

Modern life is characterized by an accelerated pace of social, economic, and technological changes, which significantly increase exposure to both chronic and acute stressors. Psychological stress is defined as a complex response of the organism to demands perceived as exceeding individual adaptive resources. In the context of contemporary society, sources of stress include occupational overload, economic insecurity, performance pressure, digital overexposure, and the decline of authentic social interactions. From the perspective of the transactional model of stress (Lazarus & Folkman, 1984), the stress process involves the cognitive appraisal of a situation (primary and secondary) and the selection of appropriate coping strategies. Coping mechanisms represent the set of cognitive, behavioral, and emotional strategies through which individuals attempt to reduce the psychological discomfort generated by stressors. These may be problem-focused or emotion-focused. In modern life, the effectiveness of coping strategies is influenced by factors such as resilience, social support, emotional intelligence, and the level of self-efficacy. Digital technologies, although providing rapid access to resources and support networks, can also amplify stress through information overload, the pressure of constant connectivity, and the blurring of boundaries between professional and personal life. Recent studies highlight the importance of adaptive coping, based on mindfulness, cognitive restructuring, self-reflection, and a balance between performance and emotional self-regulation. In conclusion, the dynamics of stress in modern society reflect a constant tension between external demands and the individual's internal resources. The development of flexible coping skills, emotional self-regulation, and resilience constitutes essential conditions for maintaining mental health and achieving effective adaptation to the complexity of contemporary life.

Keywords: *stress, coping strategies, mindfulness, cognitive restructuring, self-reflection*

JEL*: I21, I24, I25*

Introducere

Stresul reprezintă una dintre cele mai studiate, dar și mai complexe dimensiuni ale vieții psihologice moderne. În contextul actual, caracterizat de globalizare, presiune economică, competitivitate socială și hiperconectivitate digitală, stresul devine nu doar o reacție individuală, ci și un fenomen social sistemic. Organizația Mondială a Sănătății (OMS, 2023) estimează că peste 70% din populația activă a lumii experimentează simptome asociate stresului cronic, cu impact direct asupra sănătății mentale, somatice și relaționale. Conceptualizarea stresului a evoluat semnificativ în ultimele decenii. De la modelul fiziologic propus de Hans Selye (1936) – care descria stresul ca un răspuns general al organismului la solicitări externe – s-a ajuns la modelele tranzacționale și contextuale (Lazarus & Folkman, 1984), care consideră stresul ca rezultat al interacțiunii dintre individ și mediu. În această perspectivă, copingul devine elementul-cheie al adaptării, reprezentând ansamblul de procese cognitive, emoționale și comportamentale prin care individul gestionează cerințele percepute ca depășind resursele proprii.

[1] Cercet. științ. III dr , Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane" Iași, ceausu@yahoo.com

Fundamente teoretice privind stresul

1. Evoluția conceptuală a stresului

Selye (1956) a introdus termenul de *sindrom general de adaptare*, considerând stresul un proces biologic universal caracterizat prin trei faze: reacție de alarmă, rezistență și epuizare. Ulterior, Richard Lazarus (1966; Lazarus & Folkman, 1984) a reformulat conceptul dintr-o perspectivă psihologică, introducând noțiunile de *evaluare cognitivă* și *coping*. Conform modelului tranzacțional, stresul apare atunci când o persoană evaluează o situație ca fiind amenințătoare și percepe resursele proprii ca insuficiente. McEwen (1998) a extins analiza la nivel neurobiologic, introducând conceptul de *încărcătură alostatică* (*allostatic load*), care descrie costurile fiziologice ale adaptării prelungite la stres. Aceste modele converg asupra ideii că stresul nu este inerent evenimentului în sine, ci depinde de interpretarea subiectivă, contextul social și disponibilitatea strategiilor de coping.

Tabel 1. Modele teoretice majore ale stresului în psihologie

Model teoretic	Ideea centrală	Concepte cheie	Referință
Hans Selye – Sindromul General de Adaptare	Stresul este răspunsul fiziologic al organismului la solicitări.	alarmă – rezistență – epuizare	Selye (1956)
Lazarus & Folkman – Modelul tranzacțional al stresului	Stresul apare prin evaluarea cognitivă a relației individ–mediu.	evaluare primară și secundară, coping	Lazarus & Folkman (1984)
Bruce McEwen – Încărcătura alostatică	Expunerea prelungită la stres produce costuri biologice cumulative.	allostatic load	McEwen (1998; 2023)
Hobfoll – Conservarea resurselor	Stresul apare când resursele personale sunt amenințate sau pierdute.	resurse psihologice și sociale	Hobfoll (1989)

Sursa: *Tabel realizat pe baza literaturii clasice din psihologia stresului*

2. Tipologia stresului în societatea contemporană

Viața modernă generează forme distincte de stres:

❖ **Stresul profesional** – asociat cu cerințele ridicate și controlul scăzut asupra activității (Karasek & Theorell, 1990).

Mediul profesional reprezintă una dintre principalele surse de stres în societatea modernă. Creșterea cerințelor de performanță, instabilitatea locurilor de muncă și competiția profesională intensă contribuie la apariția stresului ocupațional.

Sindromul burnout, descris de Maslach și Leiter (2017), este una dintre consecințele stresului profesional cronic. Acesta se caracterizează prin:

- epuizare emoțională
- depersonalizare
- reducerea sentimentului de realizare profesională.

❖ **Tehnostresul** – rezultat al suprasolicitării digitale și al presiunii de conectivitate permanentă (Tarafdar et al., 2020).

Digitalizarea accelerată a vieții cotidiene a generat un fenomen cunoscut sub numele de **tehnostres**. Acesta se referă la stresul asociat utilizării excesive a tehnologiilor digitale.

Printre factorii care contribuie la apariția tehnostresului se numără:

- supraîncărcarea informațională;
- presiunea conectivității permanente;
- dificultatea de a menține echilibrul între viața profesională și cea personală.

❖ **Stresul economic** – derivat din incertitudinea financiară și precaritatea locurilor de muncă.

Schimbările economice și sociale ale ultimelor decenii au generat noi forme de vulnerabilitate socială. Instabilitatea financiară, creșterea costului vieții și insecuritatea locurilor de muncă reprezintă factori majori de stres pentru populația activă.

❖ **Stresul social și identitar** – cauzat de comparațiile sociale și standardele performative impuse de rețelele sociale (Twenge, 2023).

În plus, cultura performanței și comparațiile sociale intensificate de rețelele sociale pot amplifica percepția inadecvării personale și pot contribui la creșterea anxietății.

Dinamica stresului în viața modernă

1. Accelerarea temporală și cultura performanței

Modernitatea târzie este definită prin accelerarea timpului social (Rosa, 2013) și internalizarea normelor performative. Individul se confruntă cu o presiune constantă de eficiență, productivitate și vizibilitate, ceea ce conduce la o stare de hiperactivare fiziologică și psihologică. În mediile profesionale, acest fenomen se traduce prin sindromul de burnout, caracterizat de epuizare emoțională, depersonalizare și scăderea performanței (Maslach & Leiter, 2017).

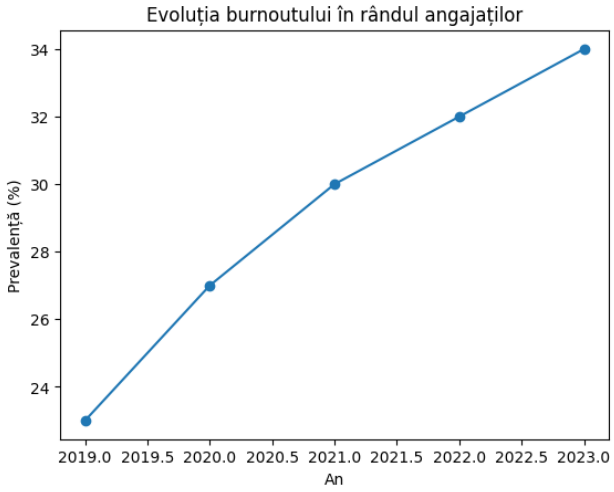

Figura 1. Evoluția burnoutului în rândul angajaților

Sursa: *date sintetizate pe baza rapoartelor internaționale: APA Stress in America (2023), WHO Global Mental Health Report (2023), Eurofound Living and Working Survey (2022), OECD Well-being Statistics (2022) și Gallup Global Workplace Reports (2020–2024).*

2. Hiperconectivitatea și stresul digital

Transformarea digitală aduce beneficii incontestabile, dar și costuri psihologice semnificative. Studiile recente arată o creștere a fenomenului de *tehnostres* (Tarafdar et al., 2020), generat de:

- Excesul de informații;
- Interferența muncă–viață personală;
- Dependența de notificări și nevoia de reacție imediată;
- Dificultatea de a menține atenția susținută.

Această expunere permanentă la stimuli digitali activează sistemul dopaminergic, dar fragilizează procesele de autoreglare și crește nivelul de anxietate.

3. Vulnerabilitate socială și stres colectiv

Contextul global post-pandemic a accentuat stresul colectiv, determinat de incertitudinea economică, schimbările climatice și insecuritatea socială. Conform unui raport al *World Health Organization* (2023), prevalența simptomelor de stres post-pandemic a crescut cu peste 25% la nivel global. În acest climat, copingul devine nu doar o strategie individuală, ci o resursă comunitară și culturală.

4. Mecanismele de coping: adaptare și sens

1. Tipologia strategiilor de coping

Lazarus și Folkman (1984) disting trei mari categorii de coping:

- **Coping centrat pe problemă** – implică acțiuni orientate spre modificarea situației stresante (ex. planificare, rezolvare de probleme).
- **Coping centrat pe emoție** – urmărește reglarea răspunsurilor afective (ex. resemnare, evitarea emoțională, ventilare afectivă).
- **Coping bazat pe sens (meaning-focused coping)** – implică reinterpretarea pozitivă a situației și ancorarea în valori existențiale (Park, 2010).

În viața modernă, eficiența acestor strategii depinde de flexibilitatea psihologică și de contextul cultural. O abordare rigidă – exclusiv centrată pe performanță – poate amplifica stresul, în timp ce o abordare integrativă, bazată pe sens și auto-compasiune, favorizează reziliența.

2. Coping adaptativ vs. maladaptativ

Copingul adaptativ include tehnici precum: reglarea cognitivă, mindfulness, sprijinul social și activitatea fizică. În schimb, copingul maladaptativ – consumul excesiv de substanțe, evitarea, ruminația – tinde să amplifice distresul emoțional. Cercetările recente (Garland et al., 2021) demonstrează că practicile de mindfulness și autoreglare cognitivă reduc activitatea amigdalei și sporesc conectivitatea în rețelele corticale asociate controlului emoțional.

3. Copingul relațional și suportul social

Sprijinul social rămâne unul dintre cei mai importanți predictori ai rezilienței (Taylor, 2021). Interacțiunile empatic-susținătoare activează sisteme neuroendocrine protectoare (oxitocina) și reduc reactivitatea fiziologică la stres. În viața modernă, caracterizată de individualism și fragmentare socială, reconectarea la comunitate devine o formă de coping profund adaptativă.

Implicații psihologice și socio-culturale

Stresul cronic este asociat cu multiple tulburări psihosomatice: anxietate, depresie, tulburări digestive, cardiovasculare și imunitare (McEwen & Gianaros, 2023). Dincolo de impactul clinic, stresul afectează coeziunea socială și funcționarea comunităților.

Pe plan socio-cultural, cultura hiperproductivității și a comparației permanente erodează sentimentul de competență și autoeficacitate. În acest context, dezvoltarea **rezilienței psihologice** – definită ca capacitatea de a reveni la echilibru în fața adversității – devine o prioritate educațională și socială. Intervențiile bazate pe mindfulness, compasiune și sens existențial s-au dovedit eficiente în reducerea stresului și creșterea bunăstării subiective (Kabat-Zinn, 2018; Hülsheger et al., 2022).

Concluzii

Stresul, departe de a fi o simplă reacție fiziologică, constituie un fenomen complex, situat la intersecția dintre biologie, psihologie și cultură. În viața modernă, caracterizată de accelerare, incertitudine și suprastimulare, stresul devine o condiție aproape structurală.

Gestionarea eficientă a stresului presupune:

- cultivarea autoreglării emoționale;
- dezvoltarea strategiilor de coping bazate pe sens și valori personale;
- consolidarea rețelelor de suport social;
- implementarea programelor educaționale privind sănătatea mintală.

Pentru viitor, se impune o abordare integrativă și ecologică a stresului, care să includă dimensiunile neurobiologice, psihologice și culturale, dar și reforme sistemice privind echilibrul muncă–viață și sănătatea digitală.

Bibliografie

1. Garland, E. L., Farb, N. A., Goldin, P., & Fredrickson, B. L. (2021). Mindfulness broadens awareness and builds eudaimonic meaning: A process model of mindful positive emotion regulation. *Psychological Inquiry, 32*(2), 110–127.
2. Hülsheger, U. R., Feinholdt, A., & Nübold, A. (2022). A low-dose mindfulness intervention and recovery from work: Effects on psychological detachment, sleep quality, and sleep duration. *Journal of Occupational Health Psychology, 27*(1), 1–16.
3. Kabat-Zinn, J. (2018). *The healing power of mindfulness: A new way of being*. Hachette Books.
4. Karasek, R., & Theorell, T. (1990). *Healthy work: Stress, productivity, and the reconstruction of working life*. Basic Books.
5. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping.* Springer.
6. Maslach, C., & Leiter, M. P. (2017). *Burnout in the modern world: Causes, consequences, and solutions*. Routledge.
7. McEwen, B. S., & Gianaros, P. J. (2023). Central role of the brain in stress and adaptation: Links to socioeconomic status, health, and disease. *Nature Reviews Neuroscience, 24*(2), 101–118.
8. Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin, 136*(2), 257–301.
9. Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity*. Columbia University Press.
10. Tarafdar, M., Cooper, C. L., Stich, J. F., & Tarafdar, S. (2020). The technostress trifecta—Techno eustress, techno distress and design: Theoretical directions and an agenda for research. *Information Systems Journal, 30*(3), 1–28.
11. Taylor, S. E. (2021). *Health psychology* (11th ed.). McGraw-Hill.
12. Twenge, J. M. (2023). *Generations: The real differences between Gen Z, Millennials, Gen X, Boomers, and Silents—and what they mean for America's future*. Atria Books.
13. World Health Organization. (2023). *Mental health and stress in the modern world.*

Capitolul 3. FORMAREA CALITĂȚILOR VIRTUȚII CA EXPRESIE A VALORILOR MORALE ȘI SPIRITUALE FUNDAMENTALE ALE PERSONALITĂȚII

Chapter 3. FORMATION OF VIRTUE QUALITIES AS AN EXPRESSION OF THE FUNDAMENTAL MORAL AND SPIRITUAL VALUES OF THE PERSONALITY

Anatoly KAUSHAN[1]
Evelina GOROBEȊ[2]
Larisa SCHITSKAIA[3]
Alexander KAUSHAN[4]

Abstract
The article addresses the process of forming virtue qualities in the context of contemporary spiritual-moral education. Fundamental moral values such as honesty, justice and humanity are analyzed, and how they are embodied in personal attitudes towards knowledge, society, work, nature, beauty, self and God. It argues, based on the works of contemporary researchers, the need to integrate the value and spiritual dimension into school education, as a means of developing an autonomous, balanced and responsible personality. Moral education and the development of ethical values constitute a fundamental pillar in the formation of the human personality. Different educational systems offer specific answers to the question of how virtues such as kindness, respect, peace, empathy or responsibility can be cultivated. In this article, we analyze a staged educational model of national origin, focused on pedagogical influence depending on the student's age, and compare it with the dominant trends in Western educational models.
Keywords: *moral values, axiology, virtues, peace, kindness*
JEL: *A10, H-56, Q 12*

Introduction

Moral and spiritual education has become an indispensable component of personality formation in the context of value pluralism and identity crises specific to the contemporary world. The formation of virtue qualities cannot be separated from the general educational process, but must be coherently integrated into all dimensions of school and social life. Vlad Pâslaru emphasizes that virtue involves a synthesis between cultural values and moral action, and education must support the construction of an inner ethos [Pâslaru, 2006]. In Table 1, the authors represent a pedagogical scheme of the processes of moral-spiritual and social development of students, structured by school age stages (primary, middle and high school), and correlated with the forms of pedagogical influence corresponding to each stage.

This scheme reflects a staged and integrated vision of the formation of the student's personality, in which the educational process is adapted to the specifics of the psychosocial and moral development of each stage. The emphasis is on holistic development – health, moral values, culture, autonomy – and on the transformation of pedagogical influence from a formative framework (in the early years) into a collaborative and self-reflective framework (in the high school stage). The model proposes a gradual transition from external influence to self-regulation and internal responsibility, supported by culture and values.

[1] Drd. State Pedagogical University „Ion Creangă", causan@list.ru
[2] Drd. State Pedagogical University „Ion Creangă", evelinagorobet@gmail.com
[3] PhD of pedagogy, State University „Taras Shevchenko" of Transnistria, skitskaja@mail.ru
[4] PhD student, «Sretensky Theological Academy», deputatcasa1988@gmail.com

Primary school: the emphasis is on health care, cultivating curiosity for nature and art, and transmitting moral values through example and experience. Here, the child internalizes concepts such as kindness, obedience, gratitude, and compassion.

Secondary school: the need for conscious choice of values, moral self-definition and ethical reflection arises. Adolescents are challenged to understand and assume notions such as justice, freedom, nonviolence, cooperation and moral courage.

High school: the integration of knowledge and values into a coherent worldview takes place. The emphasis is on self-regulation, moral and spiritual autonomy, and decision-making in complex contexts.

Table 1. Stages of moral-spiritual education in the national model

Age stage	Processes	Pedagogical influence
Primary school	Ensuring the child's health, meeting basic needs, developing interest in nature, art	Learning through word and personal example, discovering the meaning of life, cultural education, living moral and aesthetic values
Secondary school	Intense physical and social maturation, the beginning of cultural self-identification, the acquisition of human position in culture	Involving the adolescent in situations of choosing values, moral reflection, inner motivation, help in choosing the right actions, cultural creation
High school	Moral and spiritual empowerment, physical and ethical perfection, socio-psychological adaptation	Dialogue with culture, integration of knowledge into a unitary vision of the world, cultural reflection, self-regulation, decision-making in situations of choice, self-improvement

Source: *made by the authors based on the documents studied.*

Moral values and virtues: the axiological foundation of education

Moral values provide stable benchmarks for the development of a harmonious personality. They underpin the formation of virtues, which become the lived expression of internalized values. Tatiana Bularga believes that the educational process must favor "the development of axiological consciousness and the capacity for autonomous moral choice" [Bularga, 2019]. Virtue is an applied dimension of moral values and manifests itself in multiple human relationships with the world. Lilia Granetkaia argues that these dimensions must be developed in a balanced way, to allow the student "to become a free moral being, with a stable inner compass" [Granetkaia, 2020]. The authors state that the relationship with God is a profound dimension of the human personality, often neglected in secular education. Religious education and spiritual formation can contribute to the development of qualities such as faith, humility, forgiveness and gratitude. Professor Vlad Pâslaru draws attention to the fact that "without a relationship to transcendence, values risk becoming instrumental and unstable" [Pâslaru, 2006].

In the context of moral-spiritual education, virtue should not be viewed only as a form of self-discipline or individual improvement, but as a profound inner force that supports the psychological balance of the person and actively contributes to maintaining social peace. Ion Găgim emphasizes that "the state of inner peace is the result of harmony between conscience, values and behavior", cultivated through the constant exercise of virtues such as gentleness, forgiveness, patience and kindness [Găgim, 2011]. In the same spirit, Vlad Pâslaru states that "education for spirituality cannot be separated from education for peace", as both involve the rooting of an axiology of respect and love of neighbor [Pâslaru, 2018]. Furthermore, Bularga, T. (2020) argues that "kindness is not a simple passive moral value, but an active force that inspires positive actions in interpersonal relationships and shapes the educational climate".

Virtue as the foundation of peace education: a comparative approach between the Eastern European and Western models

In the context of moral-spiritual education, virtue should be recognized as an inner force with profound implications for personal psychological balance and for maintaining social cohesion and peace. In traditional Eastern European education, including the Republic of Moldova and Romania, the emphasis was on character formation through compliance with collective norms and values, but often in a prescriptive, rigid manner. In contrast, contemporary Western educational models propose a more constructivist and personal development-centered approach, in which virtue is cultivated through life experiences, reflective dialogue, and moral autonomy.

For example, in the Finnish system, virtues such as trust, empathy, and equality are promoted not through imposed rules, but through collaborative experiences, in which students learn to be responsible for their moral choices. In contrast to the Eastern European emphasis on normative formation, Western systems encourage emotional and moral self-regulation, cultivated through programs such as Restorative Practices or Mindfulness in Education. The fundamental difference between the two models lies in the methodology of virtue formation: the East still maintains a top-down approach, centered on authority and tradition, while the West adopts a bottom-up model, based on participation, reflexivity, and adaptation to the child's psychosocial needs. A synthesis of these two paradigms could generate an optimal educational model, in which virtue becomes both an educational goal and an active tool for promoting social peace.

Results and discussions

Western educational models: humanistic and constructivist approaches

In contrast, Western educational models — especially those in the Nordic countries, the UK, the US, Canada or France — are based on the following principles:

- **Positive individualism and children's rights**: moral education is built on freedom of expression, the development of critical thinking, empathy, and the autonomous choice of values.
- **Curriculum focused on universal values**: kindness, peace, equality, civic responsibility, religious and gender tolerance are present across disciplines and in extracurricular activities.
- **Participatory and constructivist pedagogy**: students are encouraged to reflect, negotiate moral meanings, participate in volunteer projects and learn through real experiences (service learning).
- **Character formation and relational ethics**: the development of a culture of peace and respect for diversity is integrated into school policies, and teachers act as facilitators of positive and nonviolent relationships.

Table 2. Comparative analysis of educational models

Aspect	The national model	The Western model
Pedagogical vision	Gradual training, based on biological and psychological stages	Student-centered, active learning, holistic development
Transmission of values	Personal example, cultural tradition, moral discipline	Moral dialogue, critical reflection, democratic participation
The role of the educator	Moral model, benevolent authoritarian trainer	Facilitator of moral choices, reflective mentor
Methods used	Rehearsal, participation in educational events, integration of art and culture	Learning through projects, debates, non-formal education

Dominant value accents	Collective responsibility, self-control, spiritual culture	Diversity, empathy, rights, social inclusion
Cultivated core values	Kindness, self-control, loyalty, cultural solidarity	Peace, tolerance, social justice, healthy emotional expression

Source: *made by the authors based on the documents studied.*

The authors argue that both models contribute, in different ways, to the formation of a moral personality capable of living in harmony with oneself and others. The national educational model proposes a staged, coherent development, based on tradition and deep cultural integration, while Western models privilege autonomy, moral reflection and adaptability to a pluralistic world. Despite the differences, convergences are found in the ultimate goal: the formation of a moral, empathetic person capable of responsible action in society.

Conclusions

The formation of virtuous qualities is a complex educational process, which involves the synergy of moral values, living examples, and personal reflection. The contributions of Romanian and Moldovan researchers emphasize the need for an integrated approach to moral, spiritual and cultural education. A virtue-oriented education can guarantee the development of a responsible, resilient and deeply human personality. In conclusion, virtue is the foundation of lasting peace — both on a personal and social level. The formation of these qualities in school is essential to educate not only competent individuals, but also moral, empathetic and responsible citizens towards others and towards the world.

Bibliography

1. Bakhtin, M. (1975). *Problems of Literature and Aesthetics*. Literatura artistica.
2. Bim-Bad, B. (2002). *Encyclopedic Pedagogical Dictionary*. Great Russian Encyclopedia.
3. Bularga, T. (2019). *Pedagogy of values: axiological dimensions of education*. CEP USM.
4. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Collier Books.
5. Găgim, I. (2007). *The axiological dimension of education*. Știința.
6. Granetkaia, L. (2020). Moral education in the context of contemporary social transformations. *Revista de Pedagogie*, (2), 45–52.
7. Kohlberg, L. (1981). *Essays on Moral Development. Vol. I: The Philosophy of Moral Development*. Harper & Row.
8. Likhachev, D. (1980). *Letters about what is good and beautiful*. Children's Literature.
9. Monahova, G. (2016). *Formation of spiritual and moral values of students*. Academy.
10. Nucci, L. (2009). *Nice is not enough: Facilitating moral development*. Pearson Education.
11. Pâslaru, V. (2006). *Philosophy of Education*. Polirom.
12. Shevchenko, L. Iu. (2014). *Virtues as the basis of the spiritual culture of the personality*. Ural Federal University.
13. UNESCO. (2021). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*.
14. Vasilyeva, T. (2003). *Spiritual and moral development of schoolchildren*. Academy.
15. Ziaziun, I. (2005). Spiritual-moral education as a factor in the formation of personality culture. *Pedagogika*, (2), 3–10.

Capitolul 4. MINTEA, SUFERINȚA ȘI RELAȚIILE ÎN NOUA ERĂ

Chapter 4. MIND, SUFFERING AND RELATIONSHIPS IN THE NEW ERA

Iulian BUTA[1]
Corina MATEI GHERMAN[2]

Abstract

Suffering is often seen as an essential part of life. A famous quote from the Buddha says: "Pain is inevitable, but suffering is optional." This quote emphasizes the distinction between the physical or emotional pain that we inevitably experience and the choice to let ourselves be overwhelmed by this pain. Key concepts about suffering as a part of life are: Pain/Suffering: The distinction between inevitable pain and optional suffering; Various sources of suffering: Loss, illness, disappointment; Transformation through suffering: Personal growth and emotional development; Increased empathy: The ability to understand and share the emotions of others; New perspectives: The ability to see life from a different angle. Suffering is produced in man by the negative magnetic force that leads to ill health. Spiritual suffering enslaves the soul and deprives it of power, darkens the mind and blinds it. Although suffering is the quickest path to death, it does not always lead to instant death. The Russian writer Fyodor Dostoevsky often explored themes of suffering and redemption in his works. One of his famous quotes is: "Suffering is the only cause of awareness." This statement suggests that it is only through suffering that we become fully aware of ourselves and the world around us. Ernest Hemingway, another great writer, said: "The novel is about suffering. You have to know the pain before you can write about it." Hemingway emphasizes that suffering is an important source of inspiration and authenticity in art. The consequences are not only social, but also medical and religious.

Keywords: *suffering, mind, relationships and transformation*

JEL*: M, M31.*

Metodă și metodologie

Pentru efectuarea acestui studiu, am utilizat cercetarea documentară, am urmărit conceptul de minte, suferință și transformare, în diferite abordări ale autorilor români și străini, în contextul economic actual.

Mintea, suferința și relații în noua eră

Suferința este adesea privită ca o parte esențială a vieții. Un citat celebru al lui Buddha spune: „Durerea este inevitabilă, dar suferința este opțională." Acest citat subliniază distincția între durerea fizică sau emoțională pe care o experimentăm inevitabil și alegerea de a ne lăsa copleșiți de această durere. Conceptele cheie despre suferință ca parte a vieții sunt: Durerea / suferință: Distincția între durerea inevitabilă și suferința opțională; Surse diverse de suferință: Pierdere, boală, dezamăgire; Transformare prin suferință**:** Creștere personală și dezvoltare emoțională; Empatie sporită**:** Capacitatea de a înțelege și de a împărtăși emoțiile altora; Perspective noi**:** Abilitatea de a vedea viața dintr-un unghi diferit. Scriitorul rus Fyodor Dostoevsky a explorat adesea temele suferinței și ale mântuirii în operele sale. Unul dintre citatele sale celebre spune: „Suferința este singura cauză a conștientizării." Această afirmație sugerează că doar prin suferință devenim pe deplin conștienți de noi înșine și de lumea din jurul nostru. Ernest Hemingway, un alt mare scriitor, a spus: „Romanul este despre suferință. Trebuie să cunoști durerea înainte de a putea scrie despre ea." Hemingway subliniază faptul că suferința este o sursă importantă de inspirație și autenticitate în artă.

[1] Facultatea de Teologie Ortodoxă, Iași.
[2] Dr. ec. AGER, AJTR, USR, Iași, corinavgherman@yahoo.com

Ionatan Franklin, în volumul Mintea și Relațiile în Era Nouă, ne sugerează că ființa umană este formată din trei părți: 1. Sufletul sau sinele real; 2. Mintea și conștiința; 3. Corpul, iar anumiți centri îi simțim când lucrează corect: gândirea, emoționalul, instinctul, mișcarea. Dar circulația specială a forței vitale de la instinctiv la gândire este foarte importantă. Un om care odată cu gândirea acționează tot timpul și își urmează „calea" poate fi descris astfel: 1. Frumusețe: se realizează prin circulația completă a forței vitale prin centrul emoțional; Mișcarea – își utilizează forțele în mod corect; Eficiență generală și capacitate – gândirea este sursa eficienței și capacității. Când forța vitală circulă corect, nimic nu împiedică aplicarea în practică a acestor calități; Responsabilitatea – este dezvoltarea deplină a gândirii în centrul instinctiv; Dificultăți mintale – o circulație completă a forței vitale în centrul principal al instinctului asigură că nu se vor produce nici un fel de probleme mintale; Boala fizică – dacă circulația completă a forței vitale prin corp este destul de puternică organismul rezistă tuturor germenilor, astfel încât boala nu se va instala niciodată.

Dar suferința este produsă în om de forța magnetică negativă care conduce la starea de rău. Suferința sufletească înrobește sufletul și îl lipsește de putere, întunecă mintea și o orbește. Deși suferința sufletească e drumul care duce cel mai repede la moarte, ea nu duce în cele mai multe cazuri instantaneu. În acest cadru apare sinele artificial. Atât timp cât ne aflăm sub presiunea forței magnetice negative, noul sine se asigură că acțiunea umană este reglată și adaptată mediului. Atunci organismul va reacționa la lucrurile din propria noastră minte și la lucrurile din afara noastră. Deci, boala este inevitabil legată de condiția umană. Toate bolile ne produc suferință. Cele mai multe ne fac să suferim fizic și psihic. Toate sunt un prilej de suferință spirituală, pentru că ne arată fragilitatea condiției noastre, ne reamintesc faptul că sănătatea și viața biologică nu sunt bunuri pe care le posedăm durabil, că trupul nostru, în viața aceasta, este destinat să slăbească, să se degradeze și în final să moară. [Jean –Claude Larchet, 1997].

Suferința sufletească este o stare în care nu vrea să fie nimeni. Suferința sufletească are foarte multe urmări. Unele urmări sunt vizibile imediat. Boala constituie în multe cazuri o încercare spirituală care angajează ființa noastră întreagă și întregul nostru destin. În general boala ne aruncă într-o situație neobișnuită, în care condițiile noastre de viață se află modificate, în care relațiile cu apropiații noștri sunt perturbate și adeseori slăbite printr-o izolare silită, în care trebuie să facem față durerii, dar și îngrijorării și descurajării sau chiar angoasei și disperării și în care întotdeauna ne simțim mai mult sau mai puțin singuri în a trebui și a putea înfrunta aceste dificultăți. [Jean – Claude Larchet, 1997]. Suferința sufletească există pentru că oamenii au îmbrățișat păcatul? Oamenii l-au uitat pe Dumnezeu?

În acest caz „sinele fals" poate avea următoarele forme: Ideea – este cea care controlează acțiunea; O persoană superioară: părinte, conducător – pur și simplu se supune controlului persoanei superioare; Imaginea unei persoane superioare – își poate construi o imagine în minte, se supune unei false idei sau presupuneri, și atunci apare conflictul între rebeliune sau supunere. Și în acest caz apare problema identificării. Sub forța magnetică negativă se pierde conștiința de sine și se poate identifica cu orice. Atunci când doarme un individ, prin visare se poate identifica cu propriile sale gânduri și intervine grija față de ce gândesc sau ce vor gândi alții. Se ajunge astfel la răul/suferința extremă produsă de către sinele fals. Pentru a împiedica dezorganizarea vieții unui om trebuie să se închidă conflictele care se produc și care conduc spre o inversare a energiei în corpul uman. În cazul conflictelor sociale acestea sunt superioare – clasa privilegiată fie inferioare – clasa neprivilegiată. Observația este partea cea mai importantă din procesul de eliminare a influenței forței magnetice negative.

Cum putem atunci să scăpăm de suferința și stresul provocat de sinele fals și forța magnetică negativă? Suferința provocată de sinele fals și forța magnetică negativă, este recunoscută ca un adevărat flagel pentru suferința umană pe care o generează. Codul muncii și al sănătății publice

încurajează instituțiile abilitate să conceapă acțiuni de prevenire și formare la nivelul riscurilor și al securității, cât și a gestionării sănătății fizice și mentale. Depinde de noi să conștientizăm suferința provocată și să angajăm acțiuni corespunzătoare, aplicând politici care să nu aducă constrângeri cu repercusiuni la nivelul psihosocial a cărei victimă va fi toată lumea. [Éric Saunier, 2007]. Cum îndeplinim acest deziderat? Fiind conștienți de corpul nostru folosind detașarea, acceptarea, răspunsul creator, respectul și responsabilitatea.

În zilele noastre medicina a atins trepte înalte de cunoaștere științifică, de capacitate tehnică și de organizare socială, ceea ce îi conferă, în planul prevenirii, diagnosticării și terapeuticii o mare eficacitate. Multe boli care altădată erau considerate incurabile în zilele noastre își găsesc leacul destul de ușor. Astăzi putem fi vindecați rapid de afecțiuni de care înaintașii noștri trebuiau să sufere îndelung sau care erau total incurabile. Putem fi ușurați de suferințe altădată inevitabile. Trebuie însă să recunoaștem că acest progres își are limitele și rezervele sale, datorate mai puțin medicinei înseși cât și valorilor sau chiar ideologiilor care, în unele cazuri, sprijină folosirea și dezvoltarea ei. Considerând boala și suferințele ca realități autonome, de natură pur fiziologică, și deci ca putând fi tratate într-un mod exclusiv tehnic și numai în plan corporal, medicina actuală nu-l ajută deloc pe bolnav să și le asume, ci, dimpotrivă, îl face să creadă că starea sa și destinul său se află cu totul în mâinile medicilor, că nu există altă soluție decât cea medicală pentru diferitele sale dificultăți, că nu există pentru el alt mod de a-și trăi boala și suferințele decât așteptând pasiv de la medicină vindecarea și ușurarea. De remarcat este faptul că deși numeroase boli au dispărut grație progresului medicinei, altele au apărut în locul lor. Prin progresul medicinei dar și prin ameliorarea generală a condițiilor de existență durata medie de viață a fost ridicată, totuși în ultimii ani se remarcă o stagnare. Dacă unele tratamente permit astăzi suprimarea sau reducerea efectivă a suferinței, când ea este intensă, acestea nu pot decât să o diminueze, să o modifice sau să anuleze conștiința bolnavului și, deci, să îi restrângă și mai mult libertatea. Speranțele omului modern își relevă deja, în această privință, fragilitatea temeiurilor lor. Mitului care persistă încă, îi răspunde realitatea, trăită zilnic de milioane de oameni, a bolii, a suferinței și a morții, care adeseori erup pe neașteptate în viața lor. [Jean–Claude Larchet, 1997].

Trebuie recunoscut faptul că noile tehnici medicale, biologice și genetice pun mai multe probleme decât cele pe care le rezolvă, asta pentru că transformă bolile și suferințele oamenilor în entități independente și în probleme pur tehnice; deoarece fac uneori din om un obiect al experienței, avându-se în vedere, în aceste cazuri, mai puțin ușurarea persoanei cât progresul științei sau al tehnicii, considerat ca scop în sine, sau chiar căutarea spectaculosului, aliat, în unele cazuri, cu scopuri publicitare. Acestea tind să facă din viața și din moarte pure produse tehnice deoarece fac economie de relații personale și de valori umane fundamentale, de care omul are nevoie vitală de la zămislirea și până la moartea sa.

La toate acestea se mai adaugă și faptul că cele mai multe practici medicale actuale au ca numitor comun faptul de a-l considera și a-l trata pe om ca pe un organism pur biologic sau, în cazul cel mai bun, ca pe un simplu compus psiho-somatic. Din acest motiv, și în ciuda eficienței lor pe un plan oarecare, ele nu pot avea asupra lui, pe un alt plan, decât efecte profund mutilante, căci ele ignoră implicit dimensiunea spirituală care îl caracterizează fundamental. Dacă este adevărat că trupul omenesc este, în realitatea sa biologică, supus legilor care, în întreaga natură, conduc funcționarea organismelor vii, totuși el nu poate fi tratat întru totul ca oricare organism viu, căci el este trupul unei persoane umane și nu poate fi disociat de aceasta fără a fi denaturat; în condițiile sale actuale de existență, el este inseparabil nu numai de o complexă componentă psihică, care-l ridică deja pe om cu mult mai presus de animal, ci încă și de o dimensiune spirituală, mai fundamentală decât dimensiunea sa biologică. Trupul nu numai că exprimă, la nivelul său, persoana, ci, într-o oarecare măsură, el este persoana. A nu se ține seama de dimensiunea spirituală a omului atunci când se vrea remedierea necazurilor sale înseamnă în mod inevitabil a-i cauza

prejudicii grave și, adeseori, a te priva de la bun început de orice mijloc de a-l ajuta să-și asume starea sa cu folos și să depășească diferitele încercări cărora trebuie să le facă față.

Cu certitudine psihologia ar trebui puternic implicată, gândindu-ne la relația strânsă între gândire, emoție, corp. Dacă accelerarea timpului reprezintă o sursă de suferință, contrarietățile și emoțiile cum ar fi teama și enervarea reprimată, sunt vectorii unei suferințe/stres important și antrenează disfuncționalități psihologice destul de considerabile. Viteza și agitația zilnică determină o disipare de energie. Organismul uman nu a fost conceput pentru aceasta; capacitatea lui de a reacționa este foarte solicitată, ceea ce conduce în mod natural, la epuizare, la nivel muscular, la nivel organic și glandular. În ceea ce privește epuizarea resurselor psihice, acestea duc la depresie. În acest sens cercetătorii au scos la iveală câteva simptome ale suferinței corpului produse de suferințele sufletului cauzate și de stres: 1. Simptome comportamentale: pierderea controlului de sine, gesturi dezordonate, muncă intensă, închistrare, absenteism; 2. Simptome intelectuale: sentimentul de a fi complet depășit, de a avea gânduri negre, dificultăți de concentrare, tulburări de memorie, uitări frecvente, erori; 3. Simptome energetice: nod în gât, dureri în piept, impresia de a fi supraexcitat sau complet în vid, ca urmare a disputelor avute în societate; 4. Simptome psihoemoționale: sentiment de teamă, de nepăsare, pierderea entuziasmului, tensiune nervoasă, scăderea moralului și a motivării, senzația de persecuție, agresivitate, iritare, enervare intempestivă, criză de plâns, exasperare, senzația de înecare, accese de panică, urlete, stare depresivă, reproșul. Dar reproșul este și o cale de a progresa; 5. Simptome fiziologice: dureri de spate, de cap sau abdomen, aciditate a stomacului, sufocări, lipsă de aer, apnee, oboseală puternică, palpitații, mâncărimi, eczeme, perturbări ale ritmului hormonal, crampe musculare, infecții sezoniere ce intervin neregulat, crize de inimă. [Éric Saunier, 2007].

Ene, Sorin, în volumul Cum reacționăm la stres, Partea I, Când suferința sufletului produce suferința trupului, ne amintește că: legătura dintre suflet și corp este atât de strânsă încât orice modificare a unui component va produce aproape întotdeauna schimbări și la nivelul celuilalt. De fiecare dată când trupul este în suferință, sufletul va suferi. Sufletul și mintea omului influențează în fiecare clipă starea sufletului. Un suflet nemulțumit, supărat, tensionat, va avea un efect devastator asupra trupului. Va apărea o suferință trupească care produce o stare de disconfort. Această stare de suferință poate apărea oriunde în corp în funcție de personalitate și de mulți alți factori. Această suferință pe care omul nu o poate spune, zace în adâncurile sufletului și la un moment dat iese la suprafață. Această revărsare dă emoții și apare la nivelul corpului.

Ene Sorin scoate în evidență **suferințele corpului** produse de **suferințele sufletului**: **tulburare somatoformă**: stare de rău, aproape permanentă. Simptomele sunt produse de încărcarea continuă a sufletului cu sentimente negative, neconștientizate și neprelucrate; **tulburare conversivă**-aceste simptome nu sunt o boală neurologică, ci sunt transformarea unei nevoi psihologice neconștientizate; **tulburare hipocondriacă** – persoana este convinsă că are o boală gravă a corpului; **tulburare dureroasă persistentă** – factorii psihologici sunt implicați în declanșarea sau exacerbarea durerii; **tulburare de dismorfie corporală** – preocupare exagerată și permanentă pentru o anumită parte a propriului corp, considerată a fi dezagreabilă, neplăcută sau nepotrivită ca aspect sau dimensiune; **tulburare factică** – scopul este de a fi internat într-un spital; **simularea** – mimarea unei boli somatice sau ale unei tulburări psihice pentru a obține un beneficiu.

Concluzii

Există persoane la care suferința sufletului nu se exteriorizează la nivelul trupului; mintea și sufletul omului sunt confruntate cu probleme de neacceptat și atunci se produce amnezia disociativă, fuga disociativă, tulburarea de depersonalizare, tulburarea disociativă a identității.

Patrick Légeron argumentează că oamenii care suferă au impresia că nu-și fac treaba bine, se simt rău în pielea lor, sunt deprimați. Cea mai grea este incertitudinea continuă, apoi dreptul de a nu greși, și schimbările continue de orice fel. Acest mecanism psihologic este deseori necunoscut și cei implicați au sentimentul că nu controlează ceea ce se întâmplă. Schimbarea/suferința afectează individul într-o manieră mult mai „microscopică". Psihiatrii descriu acum „drogații" cu internetul numiți tehnofobi, care au instinctiv o reticență, o teamă de a utiliza aceste instrumente prost stăpânite.

Încercarea de a face față suferinței corpului produsă de suferințele sufletului implică așa numita „lupta cu focul" pe termen scurt prin cunoașterea măsurilor care trebuie luate cât și a măsurilor preventive pe termen lung [Terry Looker, Olga Gregson,2009]. Consecințele nu sunt doar sociale, ci medicale și religioase.

Bibliografie

1. Boboc, A. (2024). *13 cuvinte despre suferință și vindecare ale Sfântului Ioan Gură de Aur: Boala trupului să nu slăbească tăria sufletului*.
2. *Bolile din Biblie – între suferință, credință și* vindecare. (n.d.).
3. Chirea, B. (2025). *Rolul profund al unui terapeut: susținerea procesului de vindecare și transformare*. Voi fi bine. https://www.voifibine.ro
4. Coman, C. (2015). *Boala și suferința, binecuvântări nedorite care ne apropie de Dumnezeu*. Occidentul Românesc.
5. Efrem Filotheitul. (2015). *Povețe părintești*. Evanghelismos.
6. Ene, S. (2005). *Cum reacționăm la stres, tulburări psihice somatoforme și disociative*. Polirom.
7. Franklin, I. (1993). *Mintea și Relațiile în Era Nouă*. Contact Internațional.
8. Iancu, D. N. (2024). *Bolile și vindecarea, suferința și mântuirea*. Ziarul Lumina.
9. Larchet, J.-C. (1997). *Teologia bolii* (V. Mihoc, Trad.). Oastea Domnului.
10. Looker, T., & Gregson, O. (2009). *Manual antistres*. Niculescu.
11. Légeron, P. (2003). *Cum să te aperi de* stres. Trei.
12. Saunier, É. (2007). *Să muncim fără stres*. Curtea Veche.
13. Ursulean, A. (2024). *25 de citate ale Patriarhului României, Daniel, despre vindecare și suferință*. Basilica.ro.
14. Vlachos, H. (2011). *Psihologia existențialistă și psihoterapia ortodoxă*. Doxologia.

Capitolul 5. DIMENSIUNEA PSIHOPEDAGOGICĂ A FORMĂRII COMPETENȚELOR STUDENȚILOR ÎN DOMENIUL MEDICAL

Chapter 5. THE PSYCHOPEDAGOGICAL DIMENSION OF COMPETENCY DEVELOPMENT AMONG MEDICAL STUDENTS

Corina CAUȘAN[1]
Izabela KOSTETSKAIA[2]
Ghenadie RADU[3]
Tatiana CAUȘAN[4]

Abstract

Training future physicians goes well beyond filling their heads with facts and clinical protocols. What often gets overlooked is the psychological scaffolding that holds the whole process together – how students stay motivated when the workload becomes crushing, how they regulate their emotions after a difficult case, and whether they can actually connect with patients as people rather than problems to solve. These so-called psychopedagogical dimensions are not peripheral to medical education; they are central to it, and the current pressures on healthcare systems make attending to them more urgent than ever.

This paper looks at how these dimensions play out in practice at medical institutions in the Republic of Moldova. Drawing on a mix of methods – a review of the relevant literature, questionnaire data, classroom observation, and qualitative analysis of teaching practices – the study makes the case for deeper psychopedagogical support in medical training, alongside a shift toward active and reflective teaching approaches that are genuinely tailored to where individual students are.

The main finding is straightforward: when psychopedagogical thinking is woven into the medical curriculum rather than treated as an optional extra, students learn better, are less likely to burn out, and graduate as professionals who can handle the emotional weight of the job without losing their humanity.

Keywords: *professional competencies, psychopedagogy, self-regulation, medical education*
JEL: *A 11, H10, I 7*

Introduction

Becoming a competent physician is a far more complicated undertaking than mastering a body of knowledge or perfecting a set of technical skills. The healthcare environment that today's students are preparing to enter is demanding in ways that go well beyond the clinical, and the expectations placed on new graduates reflect that. In such a context, training that ignores the psychological side of professional development – motivation, emotional self-regulation, the ability to communicate under pressure, and genuine empathy – produces specialists who may be technically able but are poorly equipped for the realities of the job. Integrating these dimensions not only optimizes the learning process but also helps prevent emotional burnout and fosters the development of empathetic and well-balanced professionals capable of effectively addressing the challenges of the contemporary medical profession.

Methodology

The research was based exclusively on a review of the specialized literature, aiming to identify, systematize, and interpret theoretical approaches regarding the integration of

[1] Ph.D. in Economics, "Constantin Stere" University of European Political and Economic Studies, kausankorina@gmail.com
[2] Ph.D. "Constantin Stere" University of European Political and Economic Studies, izulia74@gmail.com
[3] Ph.D. candidate, Technical University of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova, dacii@mail.ru
[4] Medic, SRL Nova Med Nord, Republic of Moldova, causan@inbox.ru

psychopedagogical dimensions into medical education, in order to correlate educational practices with the development of psychopedagogical competencies. In the context of profound transformations in the field of medical education, the integration of modern psychopedagogical methods is becoming an essential element for the development of the professional and personal competencies of future specialists. Below are some effective practices applied in the Republic of Moldova and internationally:

- **Use of simulation centers for the development of clinical skills**
  - At the "Nicolae Testemițanu" State University of Medicine and Pharmacy in Chișinău, a Medical Simulation Center has been established, offering students the opportunity to practice practical skills in a controlled and safe environment. Simulation-based training is one example of where this comes together. When students practice patient interactions, run through medical procedures, or work through emergency scenarios in a controlled setting, the benefits extend beyond technical proficiency. Facing a difficult simulated situation – and making mistakes where the stakes are low – gradually builds the kind of emotional steadiness that will matter enormously when the situations are real (Gheorghe et al., 2021; Stewart, 1995).
- **Implementation of the Problem-Based Learning (PBL) Method**
  - The problem-based learning method is used in several medical schools in the Republic of Moldova, drawing inspiration from international experience. Case-based teamwork follows a similar logic. Working through actual clinical cases in small groups pushes students to think critically, argue their reasoning, and rely on one another – all skills that matter as much in a hospital ward as they do in a seminar room. When educational psychologists are involved in this process, they can help students navigate the stress that serious clinical material can provoke, and keep motivation from slipping when things get hard (Brownson et al., 2009; Ionescu & Marinescu, 2021).
- **Psychological training for the development of emotional intelligence and stress management**
  - A growing number of medical institutions in Moldova have started running regular training sessions specifically focused on emotional competence and burnout prevention. This is not a marginal concern. Medicine is one of the few professions in which emotional exhaustion is almost structurally built in, and equipping students early with tools for managing that strain – rather than treating it as a personal failing – makes a measurable difference to their psychological stability and their ability to sustain the demands of the profession over time (Petrescu & Lungu, 2019; Haldane et al., 2021).
- **Role-playing games for practicing communication skills**
  - In medical ethics and communication courses, role-playing exercises are used to simulate communication situations with patients, colleagues, or their relatives. This technique develops empathy, active listening, and assertive communication—essential skills for modern medical practice (Starfield, 2011; Stewart, 1995).
- **Feedback and reflection as psychopedagogical tools**
  - Structured feedback and guided reflection do something that passive instruction cannot: they give students a way to make sense of their own performance, notice where they're struggling, and adjust how they approach learning. This only works when faculty and psychopedagogical counselors take the time to make feedback genuinely useful rather than formulaic, and when students feel safe enough to engage honestly with what they hear. Done well, these processes support the development of professional identity alongside technical skill (Dumitrescu & Radu, 2021; Zamfir, 2020).

Bringing psychopedagogical thinking into medical education in Moldova is ultimately about producing physicians who can function well in their specific social and professional context – not just technically competent, but grounded, emotionally available, and capable of working effectively with patients whose lives are shaped by the particular realities of the Moldovan healthcare system. That kind of training is more humane and, in the long run, produces better medical care.

Medical students are not a uniform group, and understanding what shapes their learning matters if training is to be effective. The demands of the field push students toward a particular kind of psychological readiness – the ability to concentrate under pressure, tolerate uncertainty, and act decisively in situations that are anything but routine (Prince, 2004; Kneebone, 2003). Most arrive with strong motivation, driven by some sense of the importance of what they're doing. But the sheer volume and intensity of medical training can erode that motivation over time, and when it tips into burnout, the consequences show up in both academic performance and personal wellbeing (Cook et al., 2011; Hmelo-Silver, 2004). How students manage their emotions and bounce back from difficult experiences turns out to be one of the better predictors of how they will ultimately perform as professionals (Ellaway & Masters, 2008).

The pedagogical toolkit available for developing these competencies has expanded considerably. Traditional lectures and seminars remain part of the picture, but they are increasingly supplemented by more active approaches: problem-based learning, case analysis, role-play, and simulation exercises (Prince, 2004; Kneebone, 2003; Hmelo-Silver, 2004). Digital platforms and virtual simulators have opened up new possibilities for practice, particularly in high-stakes procedural skills where repetition in a safe environment is valuable (Cook et al., 2011). Working in teams on shared projects develops communication and organizational capacities that are harder to build through individual study (Deterding et al., 2011).

Table 1. Pedagogical methods and their impact on the development of professional competencies among medical students.

Learning method	Description	Impact on competencies	Source
Traditional lectures	Transmission of theoretical knowledge by the instructor	Development of basic knowledge	Ivanova A.V., 2020
Seminars	Group discussions and thematic analysis	Development of analytical thinking and communication	Petrov V.N., 2019
Case study	Analysis of real or simulated situations	Development of critical thinking and decision-making	Sidorova E.M., 2021
Problem-based learning	Solving professional tasks under conditions of uncertainty	The development of autonomy and creative thinking	Kuznetsov D.A., 2018
Simulation-based training	Practical modeling of professional situations	Practicing practical skills and stress resilience	Smirnova L.V., 2022
Distance learning	Use of digital platforms for distance learning	Flexibility and individualization of the educational process	Volkova N.S., 2021
Reflective learning	Self-analysis of experiences and structured feedback	Development of self-reflection and professional responsibility	Lozan O., Spinei L., 2024

Source: *compiled by the authors based on the data studied.*

In Moldovan medical institutions, traditional formats still dominate, though more contemporary approaches – problem-based learning, case study work, simulation – are gaining ground, especially during clinical rotations and at practical training centers. The shift to distance learning during the COVID-19 pandemic demonstrated that individualized learning is achievable, but also highlighted how hard it is to sustain motivation without the natural rhythms of in-person education. Reflective practice (Lozan, Spinei, 2020) remains underdeveloped at institutional level but represents a significant opportunity. A blended approach that combines the strengths of different formats is probably the most realistic way forward for medical universities in Moldova.

Discussion

Preparing someone to practice medicine means developing a cluster of capacities that cut across several different domains. Curricular reforms in recent years have pushed away from a narrow focus on factual knowledge toward a more integrated model – one that takes applied skills, interpersonal competence, emotional development, and digital fluency seriously as educational goals. Five categories stand out as particularly central.

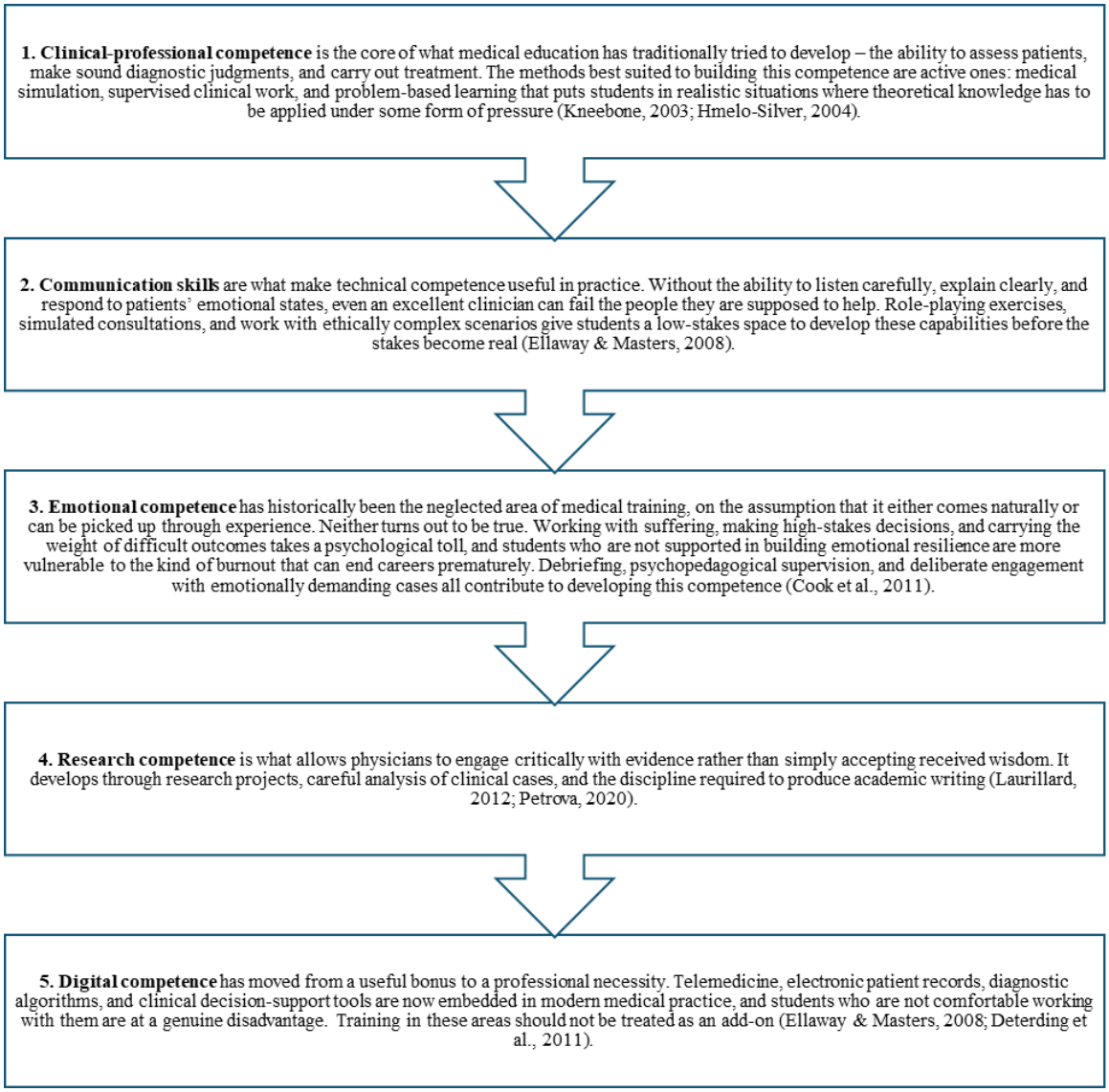

Figure 1. Algorithm for training competencies and factors in medical students.

Source: *adapted from Banul K., 2022 – conference materials*

Results

By linking each competency category to specific pedagogical methods and tools, modular education offers a flexible and customizable framework. Banul (2022) summarizes a functional correlation between the most relevant types of competencies and the pedagogical strategies that support their development (see Table 2).

Table 2. Competencies and training methods

Type of competency	Training method
Clinical / professional	Simulations, problem-based learning (PBL), clinical rotations
Communicative	Role-playing, interaction with patients
Emotional resilience	Debriefing, supervision
Research	Participation in projects, writing scientific articles
Digital	Telemedicine, virtual databases

Source: *compiled by the author based on the data studied.*

Thus, clinical and professional competencies are reinforced through medical simulations, PBL, and clinical rotations. Communication skills are developed through role-playing and direct interactions with patients. Emotional resilience is cultivated through debriefing and supervision. Research skills are supported through scientific projects and the writing of articles. Digital skills include telemedicine and access to virtual databases.

Table 3. Types of competencies and pedagogical training conditions

Type of competency	Pedagogical training conditions
Communicative	Role-playing, training on communication ethics
Cognitive (intellectual)	Problem-based learning (PBL), case studies, clinical reasoning
Emotional-volitional	Simulation technologies, situational modeling
Self-organization	Individual projects, reflection journals

Source: *adapted from Tanasoglo, Z., 2020*

According to research by Tanasoglo (2020), the development of cross-cutting competencies requires specific pedagogical conditions. Communication skills are developed through role-playing and training on the ethics of medical dialogue. Cognitive skills are stimulated through PBL and clinical case analysis. The emotional-volitional dimension is cultivated through simulation technologies and situational modeling. Self-organization skills are stimulated through individual projects and reflection journals.

The study's findings highlight the need to integrate the psychopedagogical dimension into the medical education process. The development of communication and social skills helps reduce the risk of burnout, creates a more inclusive educational environment, and fosters an empathetic attitude toward patients.

Conclusions

Integrating psychopedagogical dimensions into the medical curriculum is essential for training competent, empathetic, and well-balanced professionals. The study confirms that:

- Appropriate psychopedagogical support optimizes the learning process and the development of non-technical skills;
- Active and reflective teaching methods are more effective than traditional approaches;
- The development of emotional and communication skills contributes to preventing burnout and improving the quality of medical care.

Taking an integrative approach to medical education is not just a pedagogical preference – it is a strategic commitment to producing physicians who are genuinely fit for practice. The comparative evidence on different teaching methods consistently points in the same direction: diversifying the tools used in medical training, and deliberately including methods that build emotional, communicative, and reflective capacities alongside clinical ones, produces more adaptable and more resilient practitioners. Future research should focus on developing and rigorously testing comprehensive psychopedagogical support programs, and on understanding how individual differences among students can be better accommodated through more personalized educational pathways.

Bibliography

1. Banul, K. (2022). Developing students' professional competencies within the framework of modular training at the "Nicolae Testemițanu" State University of Medicine and Pharmacy. In *Proceedings of the scientific-practical conference "Modern Medical Education – Challenges and Perspectives"* (pp. 112–118). State University of Medicine and Pharmacy.
2. CEMF "Raisa Pacalo". (2022). *Professional Training Program in Medicine*. https://cemf.md/wp-content/uploads/2022/10/PDS-AM-3-ani.pdf
3. Cook, D. A., et al. (2011). Technology-enhanced simulation for health professions education. *JAMA, 306*(9), 978–988.
4. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining "gamification". In *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference* (pp. 9–15). ACM.
5. Education Code of the Republic of Moldova. (n.d.). https://www.legis.md/
6. Ellaway, R., & Masters, K. (2008). AMEE Guide 32: e-Learning in medical education Part 1. *Medical Teacher, 30*(5), 455–473.
7. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam Books.
8. Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? *Educational Psychology Review, 16*(3), 235–266.
9. Kneebone, R. (2003). Simulation in surgical training: educational issues and practical implications. *Medical Education, 37*(3), 267–277.
10. Laurillard, D. (2012). *Teaching as a design science: Building pedagogical patterns for learning and technology*. Routledge.
11. Lozan, O., Spinei, L., Prisăcari, V., & Popovici, A. (2024). *Professional Competencies in Public Health*. USMF.
12. MECC. (2018). *Methodological Guidelines for the Work of the Psychopedagogue*. https://mecc.gov.md/sites/default/files/reglementari_psp_mv.pdf
13. Musienco, N. (2025). *Social competencies and students' assessment of quality of life* [Doctoral dissertation, UPS "Ion Creangă"]. https://www.anacec.md/files/Musienco-teza.pdf
14. Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education, 93*(3), 223–231.
15. Tanasoglo, Z. (2020). Development of professional competencies among students of medical and health institutions. *Higher Education Journal, 3*(25), 47–53.
16. USMF. (2020). *University Curriculum Framework*.
17. USMF. (2021). *Development Strategy of the Faculty of Medicine 2021–2030*.
18. USMF. (2021). *Strategic Plan for Institutional Development 2021–2030*.

Capitolul 6. INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ A ADOLESCENȚILOR ÎN FUNCȚIE DE MEDIUL DE PROVENIENȚĂ ȘI REUȘITA ACADEMICĂ

Chapter 6. THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF ADOLESCENTS DEPENDING ON THE ENVIRONMENT OF ORIGIN AND ACADEMIC SUCCESS

Victoria CHEPTENE[1]

Abstract

Research with reference to the development of emotional intelligence is current, because it identifies opportunities to solve many practical problems from the perspective of contemporary societal approaches. Psychosocial studies show that emotional intelligence, a person's ability to relate to those around them, is the basis of success in life, being frequently more important in success than technical or intellectual skills. Moreover, success in life does not come so much from the amount of known information or the ability to manipulate it, as from the skill of knowing and regulating your own impulses and emotions, as well as those of those around us. Emotional intelligence refers to the capacity to recognize and understand one's own emotions, as well as to regulate them by managing the underlying factors that generate emotional responses. It also encompasses intrinsic motivation for personal growth, supported by initiative, optimism, and commitment. In addition, emotional intelligence involves empathy and well-developed social competencies, including the ability to build constructive interpersonal relationships, work effectively with others, manage conflicts, communicate persuasively, and engage people in meaningful interactions. These particularities are inevitably influenced by different psychosocial factors. Thus, in this work we present the particularities of emotional intelligence depending on environment of origin and academic success at the age of adolescence.

Keywords: *emotional intelligence, emotional competence, recognizing the emotions of others, managing one's own emotions, adolescent.*

JEL: *I21, I24, I25*

Introducere

Cercetările cu referire la dezvoltarea inteligenței emoționale sunt actuale, deoarece identifică oportunități de soluționare a multor probleme practice din perspectiva abordărilor societale contemporane. Studiile psihosociale denotă că inteligența emoțională, capacitatea persoanei de a relaționa cu alții stă la baza succesului în viață fiind deseori mai importantă în reușită comparativ cu abilitățile tehnice sau intelectuale. În sensul dat, se consideră că succesul în viață vine de la priceperea de a cunoaște și regla propriile impulsuri și emoții, dar și pe ale celor din preajma noastră.

Analiza literaturii și obiectivul lucrării

Inteligența emoțională reprezintă capacitatea individului de a-și identifica și înțelege propriile stări afective, de a le regla prin gestionarea factorilor care le generează și de a le utiliza în vederea dezvoltării personale. Acest construct include motivația intrinsecă orientată spre autoperfecționare, inițiativa, optimismul, implicarea activă, empatia și competențele sociale, reflectate prin abilitatea de a stabili și menține relații interpersonale eficiente, de a coopera, de a soluționa conflicte și de a influența pozitiv interacțiunile sociale.

În concepția autorului N. Hall, modelul inteligenței emoționale este alcătuit din mai multe dimensiuni esențiale, relevante pentru prezenta cercetare:

[1] Școala Doctorală Științe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. E-mail: victoria.oc.oc@gmail.com

1. *Competența emoțională* – exprimă capacitatea persoanei de a identifica, înțelege și monitoriza propriile emoții pe măsură ce acestea apar. Persoanele care manifestă un nivel ridicat al acestei competențe prezintă o conștientizare superioară a propriilor trăiri afective comparativ cu cele care înregistrează niveluri reduse.
2. *Gestionarea propriilor emoții* – presupune reglarea reacțiilor emoționale astfel încât acestea să fie adecvate contextului, identificarea cauzelor care determină apariția emoțiilor și aplicarea unor strategii eficiente pentru controlul anxietății, temerilor, furiei sau tristeții.
3. *Automotivarea* – reprezintă capacitatea de orientare și mobilizare a resurselor emoționale către atingerea obiectivelor propuse, prin exercitarea autocontrolului asupra propriilor reacții afective.
4. *Empatia* – desemnează abilitatea de a înțelege experiențele emoționale ale altor persoane, sensibilitatea față de nevoile și dificultățile acestora, precum și capacitatea de adoptare a perspectivei interlocutorului, acceptând faptul că fiecare individ poate percepe și interpreta diferit aceeași situație.
5. *Recunoașterea emoțiilor celorlalți* – reflectă competența de identificare și interpretare a stărilor afective ale altor persoane, precum și dezvoltarea competențelor și abilităților sociale necesare gestionării eficiente a relațiilor interumane [apud 1].

Potrivit modelului propus de D. Goleman, inteligența emoțională este structurată în jurul mai multor componente fundamentale: conștiința de sine, care include încrederea în propriile capacități; autocontrolul, caracterizat prin integritate, responsabilitate, adaptabilitate și deschidere către inovare; motivația, exprimată prin orientarea spre performanță, perseverență, inițiativă și optimism; empatia, care presupune înțelegerea celorlalți, aprecierea diversității și dezvoltarea competențelor sociale; precum și aptitudinile sociale, concretizate prin influență, comunicare eficientă, managementul conflictelor, leadership, dezvoltarea relațiilor interpersonale, colaborare, cooperare și lucru în echipă [3; 4].

Literatura de specialitate evidențiază faptul că adolescența constituie o etapă caracterizată prin transformări afective profunde. Complexitatea acestor schimbări a determinat numeroși cercetători să descrie această perioadă drept etapa „furtunilor și stresului” [2, p. 285]. În această etapă de dezvoltare se consolidează sentimente formate anterior și, concomitent, apar structuri afective noi. U. Șchiopu și E. Verza subliniază faptul că în adolescență se intensifică atât dimensiunea intelectuală, cât și cea socială a emoționalității [apud 2, p. 287; 5]. Comparativ cu etapele precedente ale dezvoltării, adolescenții manifestă un nivel superior de conștientizare a propriilor experiențe afective, componentă considerată definitorie pentru inteligența emoțională în modelele elaborate de N. Hall și D. Goleman. Totodată, această perioadă este caracterizată printr-o accentuare a proceselor de reflecție, autoevaluare și analiză, aspecte care contribuie la dezvoltarea conștiinței afective.

Instrumente psihometrice utilizate.

În acest articol este prezentată doar o secvență a cercetării realizate la subiectul *Inteligența emoțională și orientările valorice ale adolescentului* în care au fost administrate următoarele metode empirice: 1. Ancheta psihosocială; 2. Chestionarul de diagnosticare a inteligenței emoționale (N. Hall); 3. Testul de determinare a Orientărilor valorice (M. Rokeach); 4. Testul de determinare a Inteligenței sociale (Ph. Carter); 5. Testul Încrederea în sine (V.G. Romek); 6. Scala de valori (V. Gouveia); 7. Chestionarul de personalitate FPI – Forma B (F. Fahrenberg, H. Selg, R. Hampel); 8. Testul pentru diagnosticarea motivației succesului (T. Elers); 9. Chestionarul aptitudinilor comunicative și organizatorice COS – I (V.V. Sineavski, B. A. Fedorișin). Astfel, în

secvența prezentată în acest articol nu sunt incluse rezultatele obținute la Testul Orientările valorice (M. Rokeach) și Scala de valori (V. Gouveia).

Rezultatele principale

Evident că pentru cercetarea realizată eșantionul a fost constituit reieșind din necesitățile de a determina relațiile dintre inteligența emoțională și orientările valorice la vârsta adolescenței. În cercetare au fost implicați 341 de subiecți experimentali care aparțin unei anumite grupe de vârstă, aceștia fiind adolescenți care își fac studiile la liceu, colegiu și universitate. Componența de gen a eșantionului este reprezentată de proporția conform căreia 78% dintre participanți sunt de gen feminin și, respectiv, 22% dintre participanții la cercetare sunt de gen masculin. Din perspectiva mediului de proveniență, lotul este relativ echilibrat, cu o ușoară predominanță a adolescenților din mediul urban (53,0%), comparativ cu cei proveniți din mediul rural (47,0%). Referitor la profilul educațional, majoritatea respondenților (74,0%; n = 251) urmează studii în cadrul profilului umanist, în timp ce 26,0% (n = 90) sunt înscriși la profilul real. Analiza performanțelor școlare arată că cea mai mare categorie de participanți (34,0%; n = 116) a raportat o medie generală cuprinsă între 8 și 9. Un procent de 32,6% (n = 111) a înregistrat medii între 7 și 8, iar 19,6% (n = 67) au obținut rezultate academice cuprinse între 9 și 10. Totodată, 11,7% dintre adolescenți (n = 40) au avut medii între 6 și 7, iar numai 2,1% (n = 7) au raportat medii între 5 și 6. Niciun participant nu a declarat o medie școlară mai mică de 5.

În continuare vom prezenta datele statisticii descriptive pentru inteligența emoțională după factorul – *mediul de proveniență* (urban / rural). Astfel, în tabelul 1 sunt prezentate diferențele dintre medii în funcție de factorul mediul de proveniență (urban / rural) pentru scalele inteligenței emoționale.

Tabelul 1. Diferențele dintre medii pentru inteligența emoțională și scalele ei în funcție de factorul mediul de proveniență

Factori	Sexul	Numărul de subiecți	Media aritmetică	Abatere standard	Media Eroare Std.
Competența emoțională	urban	182	10,43	4,23	0,31
	rural	159	10,14	4,31	0,34
Automotivație	urban	182	4,50	7,35	0,54
	rural	159	4,45	6,35	0,50
Empatie	urban	182	9,90	5,06	0,37
	rural	159	9,30	5,02	0,39
Recunoașterea emoțiilor altora	urban	182	11,19	4,26	0,31
	rural	159	11,13	4,35	0,34
Gestionarea propriilor emoții	urban	182	9,71	4,17	0,30
	rural	159	9,11	5,19	0,41
EQ_General	urban	182	45,75	16,87	1,25
	rural	159	44,15	17,92	1,42

Datele prezentate în tabelul 1 sunt ilustrate grafic în figura 1.

Rezultatele obținute demonstrează că nivelul de dezvoltare a scalelor inteligenței emoționale diferă în funcție de criteriul mediul de proveniență: urban / rural. Interpretarea rezultatelor evidențiază existența unor diferențe descriptive între cele două categorii de participanți.

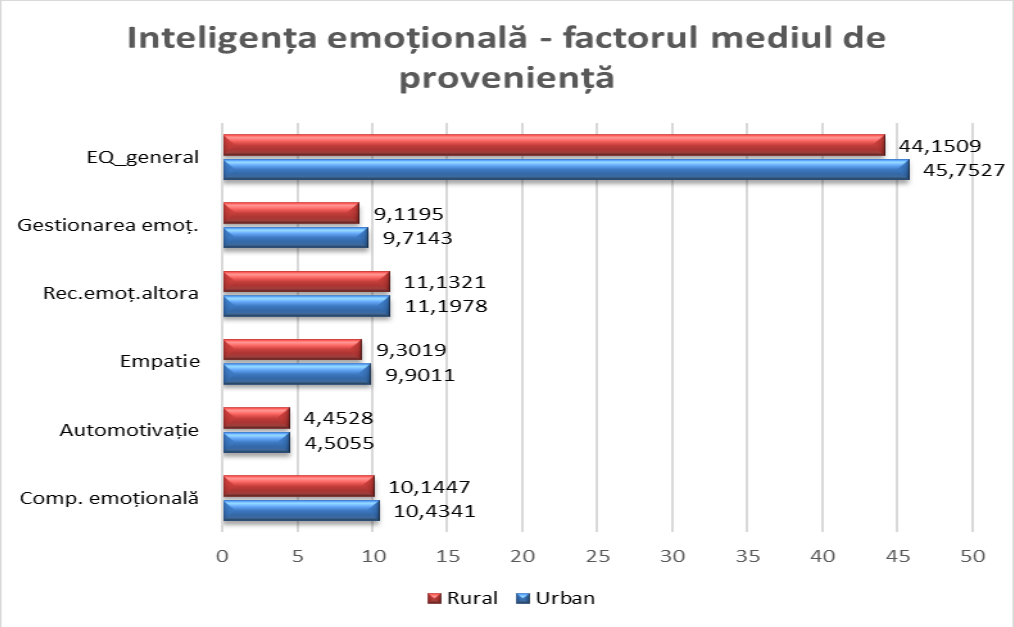

Figura 1. Mediile pentru scalele inteligenței emoționale după factorul mediul de proveniență

Adolescenții proveniți din mediul urban au înregistrat valori medii ușor superioare comparativ cu cei din mediul rural pentru dimensiunile competență emoțională, automotivare, empatie, recunoașterea emoțiilor celorlalți și gestionarea propriilor emoții. Pentru verificarea semnificației statistice a acestor diferențe a fost aplicat testul t pentru eșantioane independente. Rezultatele obținute sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2. Rezultate la Testul t pentru inteligența emoțională și scalele ei în funcție de mediul de proveniență

Factori	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Competența emoțională	0,14	0,702	0,62	339	0,53	0,28	0,46	-0,62	1,20
			0,62	330,94	0,53	0,28	0,46	-0,62	1,20
Automotivație	7,46	0,007	0,07	339	0,94	0,05	0,74	-1,42	1,52
			0,07	338,96	0,94	0,05	0,74	-1,40	1,51
Empatie	0,07	0,779	1,09	339	0,27	0,59	0,54	-0,47	1,67
			1,09	333,60	0,27	0,59	0,54	-0,47	1,67
Recunoașterea emoțiilor altora	0,43	0,511	0,14	339	0,88	0,06	0,46	-0,85	0,98
			0,14	331,10	0,88	0,06	0,46	-0,85	0,98
Gestionarea propriilor emoții	8,55	0,004	1,17	339	0,24	0,59	0,50	-0,40	1,59
			1,15	302,51	0,24	0,59	0,51	-0,41	1,60
EQ_General	0,79	0,373	0,84	339	0,39	1,60	1,88	-2,10	5,31
			0,84	326,56	0,39	1,60	1,89	-2,12	5,32

Analiza statistică relevă faptul că diferențele identificate între participanții proveniți din mediul urban și cei din mediul rural nu ating pragul de semnificație statistică ($p > 0,05$). În consecință, mediul de proveniență nu poate fi considerat un factor cu influență semnificativă asupra nivelului inteligenței emoționale și asupra dimensiunilor evaluate în cadrul acestui eșantion.

O altă direcție de analiză a urmărit compararea nivelului inteligenței emoționale în funcție de performanța școlară, fiind comparate două categorii de participanți: adolescenții cu medii

generale cuprinse între 9 și 10 și cei cu medii între 6 și 7. Valorile descriptive sunt ilustrate în Figura 2.

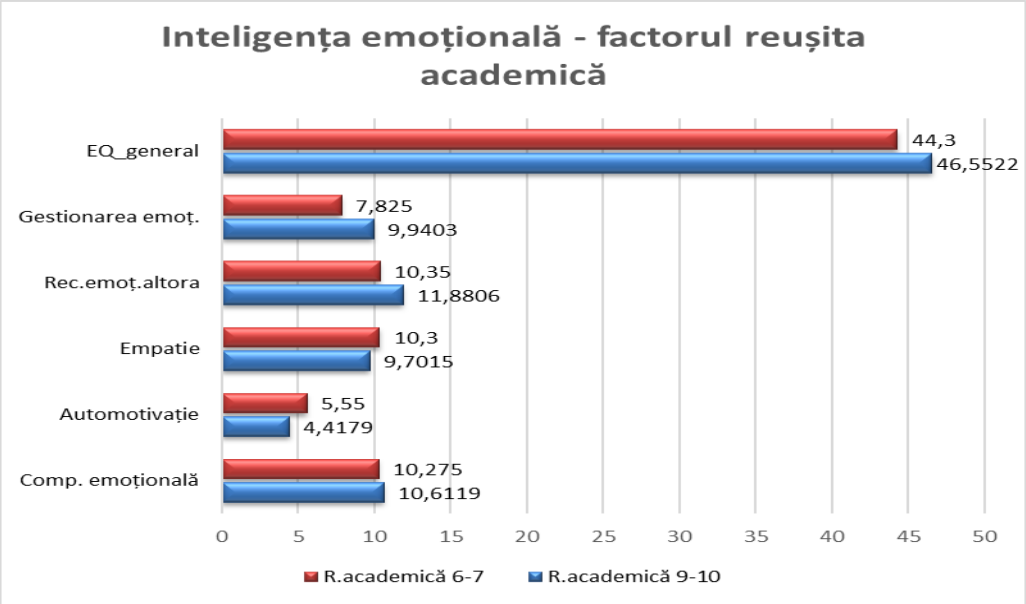

Figura 2. Mediile pentru inteligența emoțională și scalele ei – după factorul reușita academică

Rezultatele obținute indică faptul că adolescenții caracterizați prin performanțe academice ridicate (9–10) au înregistrat scoruri medii mai mari pentru dimensiunile competență emoțională, recunoașterea emoțiilor celorlalți, gestionarea propriilor emoții, precum și pentru indicele global al inteligenței emoționale. În schimb, pentru dimensiunile automotivare și empatie au fost identificate valori medii ușor inferioare comparativ cu adolescenții care au obținut medii între 6 și 7.

Semnificația statistică a acestor diferențe a fost verificată prin aplicarea testului t pentru eșantioane independente, rezultatele fiind prezentate în Tabelul 3.

Tabelul 3. Rezultatele Testului T la inteligența emoțională și scalele ei în funcție de factorul reușita academică (9-10 / 6-7)

Factori	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Competența emoțională	5,98	0,015	5,66	726	0,000	10,69	1,88	6,98	14,40
			5,62	685,05	0,000	10,69	1,90	6,95	14,43
Automotivație	3,01	0,083	-5,61	726	0,000	-11,76	2,09	-15,87	-7,64
			-5,63	722,29	0,000	-11,76	2,08	-15,86	-7,66
Empatie	0,99	0,318	1,94	726	0,052	0,76	0,39	-0,01	1,52
			1,94	718,63	0,052	0,76	0,39	-0,01	1,52
Recunoașterea emoțiilor altora	7,14	0,008	3,23	726	0,001	0,98	0,30	0,38	1,57
			3,20	674,71	0,001	0,98	0,30	0,37	1,58
Gestionarea propriilor emoții	0,40	0,524	5,42	726	0,000	4,31	0,79	2,75	5,87
			5,41	706,81	0,000	4,31	0,79	2,75	5,87
	12,62	0,000	-5,43	726	0,000	-2,92	0,53	-3,97	-1,86

Factori	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
EQ_General			-5,48	726,00	0,000	-2,92	0,53	-3,96	-1,87

Interpretarea datelor demonstrează existența unor diferențe semnificative statistic între cele două categorii de participanți pentru următoarele componente ale inteligenței emoționale: competența emoțională (t = 5,66; p = 0,001), automotivarea (t = -5,61; p = 0,001), recunoașterea emoțiilor celorlalți (t = 3,23; p = 0,001) și gestionarea propriilor emoții (t = 5,43; p = 0,001). De asemenea, indicele global al inteligenței emoționale a evidențiat diferențe semnificative statistic între cele două grupuri (t = -5,43; p = 0,001), ceea ce sugerează existența unei asocieri între nivelul performanței academice și dezvoltarea inteligenței emoționale.

Concluzii

Sumarizând, menționăm că în literatura de specialitate este cercetat din multiple perspective conceptul de inteligență emoțională. Luând în considerare că la vârsta adolescenței au loc schimbări care influențează mult personalitatea acestuia și ghidează pașii ulteriori, este important să se ia în considerare și particularitățile dezvoltării inteligenței emoționale. În lucrarea dată am prezentat caracteristicile inteligenței emoționale și ale scalelor ei în funcție de factorii psihosociali: mediul de proveniență (urban / rural) și reușita academică (compararea mediilor 9-10 / 6-7). Rezultatele descriptive indică faptul că adolescenții proveniți din mediul urban tind să obțină scoruri medii mai ridicate pentru majoritatea dimensiunilor inteligenței emoționale, respectiv competența emoțională, automotivarea, empatia, recunoașterea emoțiilor celorlalți și gestionarea propriilor emoții. Cu toate acestea, analiza inferențială demonstrează că aceste diferențe nu sunt semnificative din punct de vedere statistic, ceea ce sugerează că mediul de proveniență nu influențează în mod semnificativ nivelul inteligenței emoționale în cadrul eșantionului investigat.

În ceea ce privește performanța academică, adolescenții care au obținut rezultate școlare superioare au prezentat niveluri mai ridicate ale competenței emoționale, ale capacității de recunoaștere a emoțiilor celorlalți, ale gestionării propriilor emoții și ale indicelui general al inteligenței emoționale. Analiza statistică confirmă faptul că aceste diferențe sunt semnificative pentru indicele global al inteligenței emoționale, precum și pentru dimensiunile competență emoțională, automotivare, recunoașterea emoțiilor celorlalți și gestionarea propriilor emoții, evidențiind existența unei relații între dezvoltarea inteligenței emoționale și performanța academică în perioada adolescenței.

Bibliografie

1. Așevschi, I. (2021). *Reprezentarea succesului social în mediul studențesc* [Teză de doctorat].
2. Crețu, T. (2016). *Psihologia vârstelor*. Polirom.
3. Goleman, D. (1998). *Să muncești cu inteligența emoțională*. Curtea Veche.
4. Goleman, D. (2008). *Inteligența emoțională, cheia succesului în viață*. ALLFA.
5. Șchiopu, U., & Verza, E. (1997). *Psihologia vârstelor*. Editura Didactică și Pedagogică.

Capitolul 7. ADAPTAREA PSIHOSOCIALĂ ÎN PERCEPȚIILE STUDENȚILOR

Chapter 7. PSYCHOSOCIAL ADAPTATION IN STUDENTS' PERCEPTIONS

Diana-Elena DRAGOMIR[1]

Abstract

This study presents a qualitative exploration of the concept of psychosocial adaptation through the method of free word association, as reflected in the perceptions of university students. Psychosocial adaptation is conceptualized as a dynamic outcome of the reciprocal interaction between the individual and the social environment, resulting in an optimal congruence between personal objectives and group norms and values. Adaptation is further understood as the developmental process by which individuals acquire a specific psychosocial status and integrate role-based psychosocial functions. The level of psychosocial adaptability is contingent upon the individual's adaptive resources, as well as the contextual features of the environment in which their fundamental needs are fulfilled under supportive conditions. The empirical data were collected from a research sample comprising 256 Romanian university students.

Keywords*: psychosocial adaptation; free association method; university students.*

JEL: J*I21, I24, I25*

Introducere

Analizând literatura de specialitate identificăm că fenomenul adaptării este studiat din diverse perspective. C.G. Jung prezintă relația dintre subiect și obiect drept un raport de adaptare, ce presupune acțiuni ale unuia asupra celuilalt [1].

Adaptarea psihosocială în concepțiile autoarei O. Paladi este procesul de interacțiune dintre individ – mediu ce presupune, în primul rând, schimbarea orientărilor valorice individuale în concordanță cu cele sociale; implicarea factorilor reglatori în determinarea sistemului valorilor individuale ce contribuie la dezvoltarea potențialului de adaptare al personalității; acomodarea la noile condiții ale vieții având o activitate eficientă – în conformitate cu orientările valorice [2, p. 24]. Conceptul adaptării de regulă face referință la trei dimensiuni: – proces; – stare; – proprietate, calitate. Adaptarea ca proces vizează schimbarea etapelor în cadrul procesului și anume dinamica schimbărilor în componentele cognitive, emoționale, comportamentale în tranziția de la o etapă la alta. Adaptarea ca stare face referință la aspectele concrete de adaptare sau dezadaptare a individului în anumite situații. Adaptarea ca proprietate, calitate vizează adaptabilitatea, fiind abilitatea caracteristică persoanei, strategiile adaptative de comportament etc. [5, p. 9]. Studiul lucrărilor dedicate problemei adaptării a arătat că unii autori Yu. A. Aleksandrovsky, L.I. Antsyferova, F.B. Berezina, I.A. Miloslavova, A.A. Nachaljan ș.a. se concentrează pe adaptabilitatea personalității ca proprietate, care se bazează pe caracteristicile sferei nevoilor motivaționale și fac posibilă menținerea nucleului personalității în condițiile schimbării factorilor externi [apud. 3]. O.V. Polyanok consideră că adaptarea psihosocială se realizează, în mod prioritar, prin felul adaptării la mediul care se află în schimbare continuă, determinând schimbarea accentului cercetărilor la proprietatea adaptabilității de la starea de adaptare [6]. În context similar O.F. Gefele susține că – în situația unei adaptabilități neformate, abilitățile adaptative pot fi

[1] Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală Științe Sociale, Specialitatea Psihologie Generală, ms.diana.dragomir@gmail.com

reproduse stereotip în ontogeneză, semnificativ complicând procesele dezvoltării și autorealizării individului. De altfel, capacitățile de adaptare sunt determinate în mare măsură de caracteristicile psihologice individuale [4]. Unii autori afirmă că gradul de adaptabilitate psihosocială este determinat de acele resurse adaptative ale individului precum și de anumite caracteristici ale mediului în condițiile în care are loc satisfacerea nevoilor de bază ale persoanei într-o atitudine pozitivă. De altfel, acest lucru este posibil numai dacă rezultatele activităților sunt în concordanță cu cerințele societății. Resursele adaptative ale personalității sunt o serie de caracteristici psihosociale și individuale ce determină nivelul adaptabilității persoanei în diferite condiții sociale [5].

Alte studii au demonstrat interdependența dintre competențele sociale, adaptabilitate și satisfacția subiectivă a calității vieții, astfel s-a elucidat rolul suportului social și al adaptabilității asupra satisfacției vieții, precum și al competențelor sociale, care asigură realizările personale și profesionale, contribuie la reducerea stresului și, ca urmare, la creșterea nivelului evaluării subiective a calității vieții [7; 8].

Metodologia cercetării

Pentru această cercetare a fost utilizată *metoda asociației libere / evocarea liberă*. Astfel, subiecții experimentali au avut drept sarcină să noteze cinci cuvinte sau îmbinări de cuvinte similare cu termenul inductor *adaptarea psihosocială*. Precum cunoaștem deja, avantajul acestei metode constă în faptul că subiectul evocă termenii asociați spontan și fără a fi influențați. În cadrul studiului realizat au fost obținuți indicatorii care prezintă frecvența termenilor asociativi. Subiecții care au participat în experimentul de constatare, reflectând asupra conceptului indicat au ierarhizat (de la cel mai important până la cel mai puțin important) termenii asociativi. Menționăm că a fost utilizată scrierea cuvintelor în ordine ierarhică, pentru a obține valoarea ce indică importanța termenului evocat în acest lanț asociativ (după scala Likert, de la 1 la 5, în care 1 – este cuvântul cel mai apropiat / important, 2 – mai puțin apropiat / important, 5 fiind cel mai îndepărtat cuvânt). Eșantionul cercetării cuprinde un număr de 256 de studenți care își urmează studiile la licență și master (România), fiind din diferite categorii de vârstă.

Rezultatele principale

Demersul analitic realizat presupune prezentarea conținutului percepției conceptului *adaptare psihosocială* specifice întregului lot supus cercetării. Menționăm că procesul a implicat o analiză tematică inductivă a răspunsurilor de asociere liberă, concentrându-se pe identificarea ideilor, conceptelor și semnificațiilor recurente. Răspunsurile brute, inițial colectate, au fost extrase sistematic pentru a facilita această analiză. În continuare prezentăm câteva teme emergente și detalierea lor.

Asocieri centrale pentru „adaptabilitatea psihosocială”. Analiza tematică a definițiilor respondenților: Definițiile respondenților pentru „adaptabilitatea psihosocială” se concentrează pe capacitatea individului de a interacționa eficient cu mediul și de a gestiona schimbările.

Flexibilitate și ajustare. Conceptul central se referă la capacitatea de a se schimba și de a face ajustări eficient în diverse circumstanțe. Definițiile includ „capacitatea de a fi flexibil și deschis”, „capacitatea de a te plia la mediul extern” și „capacitatea de a te adapta la diverse situații ale vieții, contexte sau prietenie”. De asemenea, se menționează „capacitatea unui om de a se ajusta eficient la schimbările din mediu” și „flexibilitatea în fața stimulilor și factorilor din mediu sociocultural”. Deși multe definiții subliniază ajustarea reactivă la schimbare („a te adapta la schimbări”), unele implică o atitudine mai proactivă, cum ar fi „a fi deschis” sau „a te mula”, sugerând o implicare dinamică cu mediul, mai degrabă decât o simplă conformare pasivă. Această

distincție între adaptarea reactivă și angajamentul proactiv este o nuanță cheie în înțelegerea capacității adaptative.

Reziliență și gestionarea stresului. O componentă semnificativă este abilitatea de a face față provocărilor, de a menține echilibrul emoțional și de a-și reveni după adversitate. Respondenții menționează „să știi să îți controlezi emoțiile în situații critice, să nu te pierzi cu firea" și „capacitatea de a înfrunta bucuriile și tristețile vieții". Alte formulări includ „capacitatea unei persoane de a se ajusta și de a face față schimbărilor și provocărilor" și „capacitatea de a face față și a se adapta la medii, situații noi precum și răspunsul la stres". De asemenea, se subliniază „capacitatea de a gestiona eficient schimbările, provocările și incertitudinile vieții, menținând un echilibru emoțional și cognitiv". Accentul pe „controlarea emoțiilor", „a nu te pierde cu firea" și „gestionarea stresului" indică un control intern și o autoreglare ca aspecte critice ale adaptabilității psihosociale. Aceasta sugerează că indivizii percep adaptarea nu doar ca o schimbare comportamentală externă, ci ca un proces psihologic intern de gestionare a răspunsurilor emoționale și cognitive la medii provocatoare.

Integrare socială și comunicare. Abilitatea de a interacționa eficient în cadrul grupurilor sociale și de a se adapta la normele sociale este frecvent menționată. Definițiile includ „capacitatea de a se integra social", „cât de ușor te adaptezi în mediul social" și „procesul prin care indivizii își reglează comportamentul, gândurile și emoțiile ca să se integreze în diferite medii sociale". De asemenea, se face referire la „modul în care relaționăm cu cei din jurul nostru la nivel conversațional, comportamental" și „capacitatea de a comunica și interacționa asertiv în cadrul societății cu cei din jur". Definiții precum „să îți modifici comportamentul astfel încât să fii în conformitate cu regulile sociale, la un moment dat, fără a-ți călca în picioare propriile valori" indică o înțelegere sofisticată a adaptării sociale. Aceasta nu este o conformare oarbă, ci o interacțiune dinamică în care individul se ajustează, în timp ce se străduiește să-și mențină integritatea personală, sugerând o influență reciprocă între individ și mediul său social.

Inteligență emoțională și empatie. Mai multe răspunsuri leagă implicit sau explicit adaptabilitatea de înțelegerea și gestionarea emoțiilor, atât proprii, cât și ale celorlalți. Datele includ „inteligența și maturitatea emoțională", „flexibilitate, reglare emoțională adecvată, empatie cognitivă și afectivă" și „inteligența emoțională ridicată". Accentul pe inteligența emoțională și empatie sugerează că o adaptare psihosocială eficientă se bazează în mare măsură pe abilitățile cognitive sociale – capacitatea de a înțelege indiciile sociale, de a interpreta emoțiile altora și de a-și regla propriile răspunsuri emoționale în contextele sociale. Aceasta poziționează inteligența emoțională ca un mecanism cheie subiacent pentru o adaptare de succes. În contextul dat a fost realizată și analiza listelor de „cinci cuvinte asemănătoare" pentru „adaptabilitatea psihosocială". Aceste liste consolidează puternic temele de flexibilitate și reziliență. Astfel se conturează câteva *cuvinte cheie dominante:* „flexibilitate" este termenul cel mai frecvent, urmat de „reziliență", „integrare", „comunicare", „empatie" și „ajustare". Aceste cuvinte subliniază capacitățile esențiale necesare pentru o adaptare psihosocială eficientă. Totodată se conturează și unele *fațete suplimentare.* Termeni precum „toleranță", „deschidere", „autocontrol" și „gestionarea stresului" elaborează în continuare natura multidimensională a acestui concept. Frecvența ridicată a „flexibilității" alături de „toleranță" și „deschidere" indică faptul că adaptabilitatea psihosocială nu se referă doar la ajustarea comportamentală, ci și la flexibilitatea cognitivă – dorința de a lua în considerare noi idei și perspective și de a tolera ambiguitatea sau diferențele. Aceasta sugerează o agilitate mentală care stă la baza unei adaptări eficiente. În tabelul 1 este prezentată o sinteză cantitativă a datelor calitative, clasificând și ierarhizând cele mai asociate cuvinte și teme.

Tabelul 1 Cuvinte/teme centrale pentru „adaptabilitatea psihosocială”

Cuvânt/temă centrală	Frecvență brută	Procent din total mențiuni	Categorie conceptuală	Exemple ilustrative
Flexibilitate	115	20.3%	capacitate de bază	„capacitatea de a fi flexibil”, „flexibilitate emoțională”, „flexibilitate mentală”
Reziliență	88	15.5%	capacitate de bază	„reziliență”, „reziliență emoțională”, „creșterea rezilienței”
Integrare	67	11.8%	interacțiune socială	„a se integra social”, „integrare socială”, „capacitatea de integrare”
Comunicare	62	10.9%	interacțiune socială	„modul în care relaționăm”, „abilitatea de a comunica”, „comunicare eficientă”
Echilibru	55	9.7%	reglare internă	„menținerea echilibrului emoțional”, „echilibrul tău în contact cu cei din jur” „echilibru psihologic”
Ajustare	48	8.5%	capacitate de bază	„a se ajusta eficient”, „capacitatea de ajustare”, „ajustare comportamentală”
Empatie	41	7.2%	reglare emoțională	„empatie cognitivă și afectivă”, „empatie, integrare”, „sensul de empatie”
Inteligență Emoțională	35	6.2%	reglare emoțională	„inteligența și maturitatea emoțională”, „inteligența emoțională ridicată”, „EQ crescut”
Gestionarea Stresului	28	4.9%	reglare internă	„răspunsul la stres”, „gestionarea stresului”, „toleranța la stres”
Toleranță	24	4.2%	atitudine	„toleranță la nou”, „toleranță la frustrare”, „toleranța socială”
Deschidere	19	3.3%	atitudine	„deschidere către nou”, „deschidere către diversitate”, „a fi deschis la idei”
Autocontrol	13	2.3%	reglare internă	„să știi să îți controlezi emoțiile”, „autocontrol”, „autoreglare emoțională”
Total mențiuni	**567**	**100%**		

Notă: Frecvențele sunt calculate pe baza aparițiilor explicite și a sinonimelor strânse în definițiile și listele de cuvinte similare.

Frecvențele sunt calculate prin agregarea mențiunilor din definițiile deschise și din listele de cinci cuvinte similare, cu o normalizare pentru a include variațiile de formulare. Tabelul evidențiază că flexibilitatea și reziliența sunt percepute ca fiind cele mai importante atribute ale adaptabilității psihosociale, urmate de capacitatea de integrare socială și comunicare eficientă.

Concluzii

Studiul de față a oferit o perspectivă calitativă valoroasă asupra modului în care studenții percep conceptul de adaptare psihosocială, utilizând metoda evocării libere pentru a surprinde semnificațiile asociate spontan cu acest termen. Rezultatele cercetării reflectă o înțelegere nuanțată și complexă a acestui concept, reliefând o serie de dimensiuni esențiale ale adaptabilității în context social și individual. Participanții definesc adaptabilitatea psihosocială în termeni care acoperă mai multe arii conceptuale: capacitatea de ajustare și flexibilitate, reziliența în fața stresului și schimbării, integrarea socială și competențele de comunicare, precum și autoreglarea emoțională și empatia. Aceasta confirmă ideea, susținută și de literatura de specialitate, că adaptarea psihosocială este un proces dinamic, care implică interacțiunea permanentă între caracteristicile individuale și mediul social.

Conform datelor, „flexibilitatea” și „reziliența” sunt termenii cel mai frecvent evocați și ierarhizați ca fiind centrali în definirea adaptabilității psihosociale. Această predominanță sugerează că studenții percep capacitatea de a se ajusta rapid la noi condiții și de a face față dificultăților ca esențiale pentru funcționarea eficientă în context social. Componenta socială a adaptării indică faptul că adaptarea nu este percepută doar ca o reacție internă la schimbare, ci ca un proces activ de relaționare și participare în cadrul grupurilor sociale. Adaptarea psihosocială

este văzută ca un echilibru între conformarea la normele sociale și păstrarea valorilor personale, subliniind importanța unei interacțiuni sociale conștiente și reflexive.

Reglarea emoțională este prezentată ca un pilon al adaptabilității. Aspecte precum „inteligența emoțională", „gestionarea stresului" și „autocontrolul" au fost frecvent menționate, subliniind că un individ adaptat psihosocial este capabil nu doar să răspundă comportamental la provocări, ci și să-și regleze reacțiile emoționale în mod eficient. Aceasta accentuează ideea că adaptarea implică atât dimensiuni externe (sociale), cât și interne (emoționale, cognitive). Prin prisma răspunsurilor obținute, se evidențiază faptul că studenții nu privesc adaptarea psihosocială ca pe o simplă conformare, ci mai degrabă ca pe un proces activ, conștient și reflexiv, care implică deschidere mentală, toleranță și maturitate emoțională.

Metoda evocării libere s-a dovedit eficientă în captarea asocierilor spontane și autentice ale participanților, permițând conturarea unui profil conceptual clar și relevant pentru înțelegerea adaptabilității psihosociale în rândul tinerilor. Această abordare a permis identificarea atât a temelor dominante, cât și a nuanțelor subtile care definesc acest concept în percepția colectivă. Astfel menționăm că studiul reflectă o reprezentare complexă și echilibrată a adaptării psihosociale în rândul studenților, care îmbină dimensiuni cognitive, emoționale și sociale. Rezultatele pot fi valoroase pentru dezvoltarea unor intervenții educaționale și psihosociale care să sprijine adaptarea eficientă a tinerilor în medii academice, profesionale și sociale în continuă schimbare.

Bibliografie

1. Domenico-Grazziotin, J.B., & Scortegagna, S.A. (2016). Evaluation of social skills in older adults and adults. Temas em Psicologia, 24(2), 695–705. ISSN 1413- 389X. http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?pid=S1413-389X2016000200016&script=sci_arttext&tlng=en
2. Jung, C. (1994). *Puterea sufletului*. Antologie II. Descrierea tipurilor psihologice. Anima.
3. Mi Z., Weipeng L. (2016). *Adaptability and Life Satisfaction: The Moderating Role of Social Support*. Frontiers in Psychology, (7), 11–34. https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2016.01134/full
4. Paladi, O. (2021). *Orientările valorice și adaptarea psihosocială la vârsta adolescenței: abordări teoretice*. Monografie. Print-Caro SRL.
5. Paladi, O. (2024). *Facilitarea adaptării psihosociale la vârsta adolescenței*. Ghid metodic. CEP, USM.
6. Гефеле, О.Ф. (2003). *Социальная адаптация личности в ситуациях неопределенности: Ежегодник Российского психологического общества: Материалы 3-го Всероссийского съезда психологов*. В 8 Т. СПб., Т.2. с. 319–321 [GEFELE, O. F. Adaptarea socială a individului în situații de incertitudine: Anuarul Societății Psihologice Ruse: Lucrările celui de-al 3-lea Congres al Psihologilor].
7. Ларионова С.А. (2003). *Концептуальная модель социально-психологической адаптации личности // Ежегодник Российского психологического общества: Материалы 3-го Всероссийского съезда психологов*. 25–28.06.2003. В 8 Т. СПб. Т.5. с. 39–42 [LARIONOVA, S. A. Model conceptual al adaptării sociale și psihologice a individului // Anuarul Societății Psihologice Ruse: Lucrările celui de-al 3-lea Congres al Psihologilor din Rusia].
8. Полянок, О.В. (2002). *Психологические особенности адаптации студентов педагогических специальностей*. Автореф. дис. канд. психол. наук. Казань. [POLYANOK, O. V. Caracteristici psihologice ale adaptării studenților de specialități pedagogice].

Capitolul 8. CREDINȚE IRAȚIONALE ȘI DIFICULTĂȚI ÎN STRATEGIILE DE REGLARE EMOȚIONALĂ LA ADOLESCENȚII CU DEPENDENȚĂ DE JOCURI VIDEO

Chapter 8. IRRATIONAL BELIEFS AND DIFFICULTIES IN EMOTIONAL REGULATION STRATEGIES IN ADOLESCENTS WITH VIDEO GAME ADDICTION

Traian HOIDRAG[1]

Abstract

The use of video games is becoming increasingly widespread among adolescents, both male and young. This is due to both external factors, such as the influence of companies that create and sell video games, and internal factors, such as permissive thoughts associated with video games, experiencing negative emotional states and the lack of effective emotional regulation strategies. Therefore, the present study aims to apply the questionnaire on video game addiction on a sample of Romanian adolescents (N=1302, M=.46, SD=.49) – 703 girls (54%), 599 boys (46%), aged between 12 and 18 years (M=15.01, SD=1.97), and to correlate the results with irrational beliefs and difficulties in emotional regulation strategies. The results show a statistically significant difference (t(1302)=-14.126, p<.001, d=0.78) between the average time spent playing video games between girls and boys, and that the average time spent playing video games was significantly higher for boys (M=2.24, SD=1.275) compared to girls (M=1.24, SD=1.288). Video game addiction has a moderately positive Pearson correlation with Intolerance of Rule Frustration (r =.52, N=1302, p<.001), Global Self-Evaluation (r =.57, N=1302, p<.001), Intolerance of Work Frustration (r =.51, N=1302, p<.001), and the total Irrational Beliefs score (r =.57, N=1302, p<.001), but has a non-significant Pearson correlation with Absolutist Demands for Justice (r =.05, N=1302, p<.142). There is a moderately positive Pearson correlation (r=.52, N=1302, p<.001) with the inability to have a coping strategy when experiencing negative emotions, non-acceptance of emotional responses or negative reactions to emotions (r=.53, N=1302, p<.001), difficulties in controlling impulsive behavior when negative emotions arise (r=.52, N=1302, p<.001), involvement of behavior to achieve a goal when experiencing negative emotions (r=.51, N=1302, p<.419) and with the lack of clarity regarding one's own emotions (r=.49, N=1302, p<.001), but insignificant (r=.06, N=1302, p=.832) with the lack of awareness of emotions. The conclusion is that adolescent psychoeducation, along with identifying and countering irrational beliefs and developing skills to manage negative emotions, could contribute to both preventing the emergence of video game addiction and treating it.

Keywords: *adolescents, emotional regulation, gaming, irrational beliefs*

JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

În ultimele două decenii, utilizarea jocurilor video a devenit un fenomen global, mai ales în rândul adolescenților. Această activitate, deși poate avea, în cazul anumitor tipuri de jocuri, funcții recreative și educative, se poate transforma într-un comportament problematic sau chiar într-o dependență, cu efecte negative asupra dezvoltării psihosociale, performanțelor școlare și chiar asupra sănătății psihosomatice. În același timp, literatura de specialitate indică faptul că factorii cognitivi, precum credințele iraționale și dificultățile de reglare emoțională, reprezintă predictori importanți ai vulnerabilității la dependența de jocuri video [10]. Conform studiilor efectuate pe adolescenții europeni, între 1% și 5% dintre adolescenți îndeplinesc criteriile pentru tulburarea de jocuri video, în timp ce între 10% și 15% prezintă un risc crescut de a dezvolta un comportament problematic [7]. Prevalența dependenței de jocuri video este de 2,27% în rândul adolescenților chinezi, cu o proporție mai mare în rândul elevilor din clasele terminale, care petrec mai multe ore de joc pe săptămână, caută recompense, au experimentat respingere maternă și unele evenimente

[1] Doctorand, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău, traianhoidreg@gmail.com

negative din viață (relații interpersonale, pedepsire și doliu) [11]. Tulburarea de jocuri video pe internet este frecventă în rândul studenților universitari iordanieni și este asociată cu o calitate slabă a somnului [1] și cu stresul în rândul adolescenților saudiți [9]. Dependența de jocuri video se caracterizează printr-un set de simptome similare altor dependențe comportamentale: proeminență (gândurile despre joc domină viața cotidiană), toleranță (nevoia de a juca din ce în ce mai mult), sevraj (disconfort emoțional la reducerea timpului de joc), pierderea controlului, recădere, conflicte interpersonale și afectarea funcționării școlare sau sociale [5]. În rândul adolescenților, jocurile pot îndeplini funcția de mecanism de coping disfuncțional, folosit pentru a evita emoțiile negative precum anxietatea, tristețea sau frustrarea [4].

Literatura de specialitate constată că experiențele speculative în jocurile online pot influența pozitiv atitudinea față de jocurile de noroc și credințele iraționale și, de asemenea, mai arată că există o corelație pozitivă între jocurile online, atitudinea față de jocurile de noroc și credințele iraționale și problemele legate de jocurile de noroc [8]. Conceptul de credințe iraționale își are originile în terapia rațional-emotivă și comportamentală (Ellis, 1994) și se referă la convingeri rigide, absolutiste și nerealiste pe care indivizii le au despre sine, ceilalți și lume. Exemple de astfel de credințe includ idei precum „Trebuie să fiu mereu aprobat de ceilalți” sau „Este insuportabil să nu obțin ceea ce vreau”. În rândul adolescenților, aceste credințe sunt frecvent întâlnite și se asociază cu vulnerabilitate la anxietate, depresie, comportamente impulsive și dificultăți în luarea deciziilor [2]. În unele studii, convingerile iraționale corelează pozitiv cu dependența de internet, iar relația dintre convingerile iraționale și dependența de internet este parțial mediată prin anxietatea fobică și tendințele obsesiv-compulsive. Rezultatele sugerează că abordarea RE&CBT ar putea fi utilă în prevenirea și tratamentul dependenței de internet [10].

Prevalența lor este ridicată în această etapă de dezvoltare, deoarece adolescența este marcată de schimbări cognitive, emoționale și sociale majore, care favorizează gândirea absolutistă și evaluarea globală a propriei persoane. Studiile realizate pe eșantioane din România arată o corelație pozitivă între nivelurile ridicate de credințe iraționale și gradul de dependență de jocuri video ($r \approx .57$, $p < .001$), ceea ce sugerează că adolescenții cu gândire rigidă sunt mai predispuși să utilizeze jocurile ca strategie de evitare sau compensare [10]. Reglarea emoțională reprezintă capacitatea individului de a-și monitoriza, evalua și ajusta răspunsurile emoționale pentru a se adapta la situații variate. Adolescența este o perioadă critică pentru dezvoltarea acestor competențe, însă numeroși adolescenți întâmpină dificultăți în acest proces. Kaufman și colaboratorii (2016) descriu dificultățile de reglare emoțională prin mai multe dimensiuni: nonacceptarea emoțiilor negative, lipsa conștientizării și clarității emoțiilor, probleme în controlul impulsurilor și incapacitatea de a utiliza strategii eficiente de coping.

La adolescenți, aceste dificultăți sunt asociate cu probleme de sănătate mintală, precum anxietatea, depresia și comportamentele de risc. Cu alte cuvinte, adolescenții care nu reușesc să-și accepte și să-și gestioneze emoțiile negative au tendința de a recurge la jocuri video pentru a obține o stare temporară de confort, ceea ce menține și accentuează comportamentul adictiv. Două dimensiuni ale dereglării emoționale (dificultățile în controlul impulsurilor și accesul limitat la strategii de reglare emoțională) corelează cu dependența de jocuri video [4]. Combinația dintre credințele iraționale și dificultățile în reglarea emoțională amplifică riscul ca adolescenții să dezvolte dependență de jocuri video. Pe termen lung, acest tip de dependență poate conduce la:

- scăderea performanțelor școlare, prin reducerea timpului alocat studiului și concentrarea redusă;
- izolare socială, deoarece relațiile reale sunt înlocuite cu interacțiuni virtuale;
- dezvoltarea unor tulburări emoționale, cum ar fi anxietatea și depresia;
- consolidarea credințelor iraționale, prin evitarea confruntării cu realitatea și menținerea unor standarde nerealiste despre sine și lume.

Dependența de jocuri video la adolescenți nu este doar rezultatul expunerii excesive la mediul digital, ci și expresia unor vulnerabilități cognitive și emoționale. Credințele iraționale și dificultățile de reglare emoțională se află în centrul acestui mecanism, creând un cerc vicios între emoțiile negative, gândirea rigidă și utilizarea compulsivă a jocurilor. În acest context, intervențiile psihologice eficiente ar trebui să includă programe de restructurare cognitivă (precum terapia rațional-emotivă), educație emoțională și dezvoltarea strategiilor de coping adaptative. De asemenea, politicile educaționale și de sănătate publică trebuie să vizeze conștientizarea riscurilor, formarea cadrelor didactice și implicarea părinților în monitorizarea și sprijinirea adolescenților.

Metodologie și metode

Obiectivul acestui studiu a fost aplicarea chestionarului privind dependența de jocuri video pe un eșantion constituit din adolescenți români și corelarea rezultatelor cu credințele iraționale și dificultățile în strategiile de reglare emoțională.

Instrumente utilizate:

- *1. Scala dependenței de jocuri video pentru adolescenți* [5] – elaborată de Lemmens, Valkenburg, & Peter, (2008), care conține 7 itemi (α=.88) și măsoară șapte constructe (*1. Proeminență* – jocurile video devin cea mai importantă activitate din viața adolescentului; *2. Toleranță* – nevoia de a juca din ce în ce mai mult pentru a obține aceeași satisfacție, similară mecanismului din dependențele de substanțe; *3. Modificarea dispoziției* – utilizarea jocurilor video pentru a schimba starea emoțională, cum ar fi anxietate sau plictiseală; *4. Recădere* – revenirea la un comportament excesiv de gaming după o perioadă de reducere sau abstinență; *5. Sevraj* – trăirea unor emoții negative – anxietate, iritabilitate, agitație, atunci când nu se poate juca; *6. Conflict* – apariția tensiunilor și certurilor cu familia, prietenii sau profesori din cauza timpului petrecut în jocuri; *7. Probleme* – afectarea performanței școlare, a sănătății sau a relațiilor sociale ca urmare a jocului excesiv), cu ajutorul unei scale Likert în 5 puncte (Niciodată = 0, Foarte rar = 1, Rar = 2, Adesea = 3, Foarte des = 4).
- *2. Scala de Iraționalitate pentru Copii și Adolescenți* [1] – elaborată de Bernard & Cronan (2007), are 28 de itemi (α=.88), care oferă un scor pentru iraționalitatea totală (CI), iar cele 4 subscale ale sale măsoară următoarele constructe: *Intoleranța la frustrarea dată de reguli* (IFDR), *Evaluarea globală a propriei persoane* (EGPP), *Cerința absolutistă pentru dreptate* (CAPD) și *Intoleranța la frustrarea dată de muncă* (IFDM). Scorarea se realizează cu ajutorul unei scale Likert în 5 puncte (Puternic împotrivă = 1, Împotrivă = 2, Nesigur = 3, De acord = 4, Puternic de acord = 5).
- *3. Scala Dificultăților în Reglarea emoțională – forma scurtă* [6], elaborată de Kaufman, Xia, Fosco, Yaptangco, Skidmore & Crowell, (2016) are 18 itemi (*α*=.89), care măsoară 6 strategii de reglare emoțională (*1. Conștientizare* – capacitatea de a observa și recunoaște prezența emoțiilor în experiența subiectivă; *2. Claritate* – înțelegerea și diferențierea emoțiilor, adică a avea o reprezentare clară și precisă asupra a ceea ce simți; *3. Nonacceptare* – tendința de a respinge, critica sau a fi intolerant față de propriile emoții negative; *4. Obiective* – capacitatea de a continua activitățile orientate spre scopuri chiar și atunci când se experimentează emoții puternice; *5. Impuls* – capacitatea de a controla comportamentele impulsive atunci când se trăiesc emoții intense; *6. Strategii* – capacitatea de a găsi și utiliza modalități eficiente pentru a face față emoțiilor negative), pe o scală Likert în 5 puncte (Acord total = 1, Acord = 2, Nici acord, Nici dezacord = 3, Dezacord = 4, Dezacord total = 5).

Eșantion:

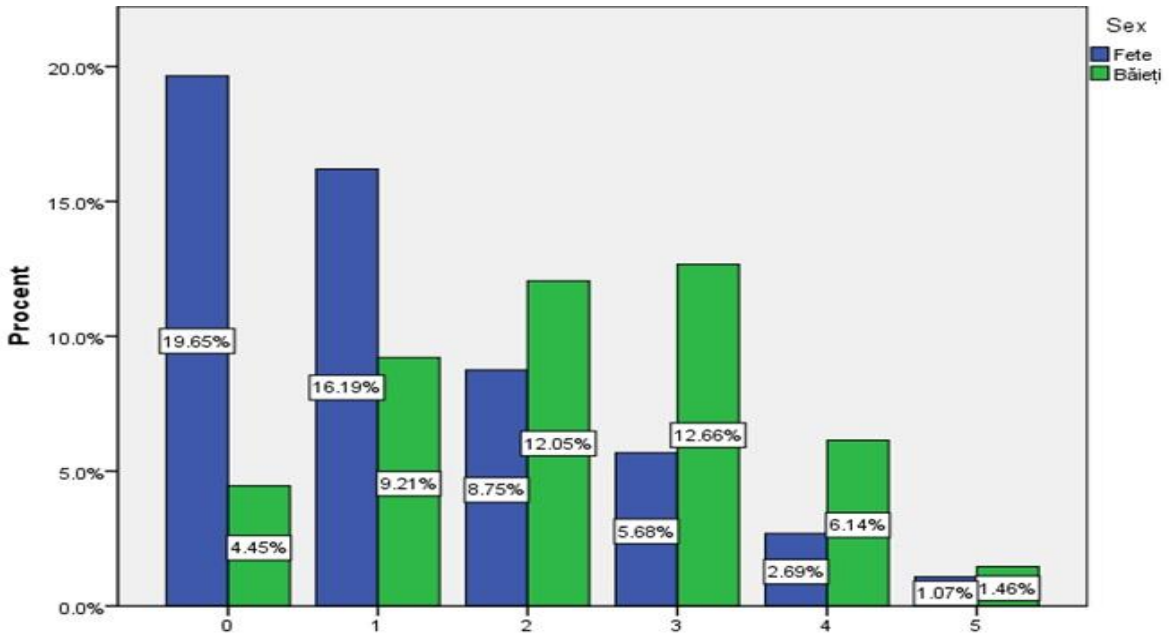
Adolescenți (N=1302, M=.46, SD=.49) – 703 fete (54%), 599 băieți (46%), cu vârsta cuprinsă între 12 și 18 ani (M=15,01, SD=1.97) din județul Vâlcea, România, aleși în mod aleatoriu, cu respectarea standardelor psihologice în domeniu și a regulamentului GDPR. Completarea răspunsurilor s-a realizat după obținerea consimțământului de participare la studiu, în mod individual și anonim, cu respectarea confidențialității datelor colectate.

Ipotezele cercetării:

- 1. Băieții vor avea nivele mai ridicate de dependență de jocuri video, în comparație cu fetele.
- 2. Băieții petrec mai mult timp cu jocurile video decât fetele.
- 3. Cu cât crește vârsta adolescenților, cu atât scade timpul petrecut la jocurile video.
- 4. Nivelele ridicate de dependență de jocuri video corelează pozitiv cu nivelul credințelor irațională (CI).
- 5. Dependența de jocuri video corelează pozitiv cu scorul ridicat la scala dificultăților în reglarea emoțională.

Rezultate și discuții

Ipoteza 1 – *„Băieții vor avea nivele mai ridicate de dependență de jocuri video, în comparație cu fetele”*, conform Graficului nr. 1, se confirmă și ne arată că băieții utilizează mult mai frecvent jocurile video pentru satisfacerea nevoilor de joacă și plăcere, dar și pentru distragerea atenției de la gândurile și/sau emoțiile negative supărătoare. Acest lucru sugerează că jocurile video pot îndeplini o funcție de coping disfuncțional, sau de evadare, mai pronunțată în rândul băieților.

Grafic nr. 1 Procentul adolescenților dependenți de jocuri video diferențiat pe sexe și nivele de dependență

Ipoteza 2 – *„Băieții petrec mai mult timp cu jocurile video decât fetele”,* se confirmă. Analiza ipotezei cu *Independent-Samples T-Test* arată o diferență semnificativă statistic între media timpului petrecut la jocurile video, între cele două grupuri, t(1302)=-14.126, p<.001, d=0.78. Media timpului petrecut la jocurile video a fost semnificativ mai mare pentru bărbați (M=2.24,

SD=1.275) comparativ cu femeile (M=1.24, SD=1.288). Acest rezultat subliniază o diferență de gen substanțială în comportamentul de gaming.

Ipoteza 3 – *„Cu cât crește vârsta adolescenților, cu atât scade timpul petrecut la jocurile video”* se confirmă. Astfel, există o corelație Spearman negativă slabă – r_s (1302) =-.38, p <.001. Deși corelația este slabă, este suficient de consistentă încât să fie considerată importantă. Acest lucru sugerează că pe măsură ce adolescenții avansează în vârstă, preocupările și responsabilitățile lor se schimbă, ceea ce duce la o reducere a timpului alocat jocurilor video.

Ipoteza 4 – *„Nivelele ridicate de dependență de jocuri video corelează pozitiv cu nivelul credințelor iraționale (CI)”*, se confirmă în cea mai mare parte. Astfel, Dependența de jocuri video are o corelație Pearson moderat pozitivă cu *Intoleranța la frustrarea dată de reguli* (*r* =.52, N=1302, *p*<.001), *Evaluarea globală a propriei persoane* (*r* =.57, N=1302, *p*<.001), *Intoleranța la frustrarea dată de muncă* (*r* =.51, N=1302, *p*<.001), și *scorul total la Credințele Iraționale* (*r* =.57, N=1302, *p*<.001). De asemenea, are o corelație Pearson nesemnificativă cu *Cerințele Absolutiste pentru Dreptate* (*r* =.05, N=1302, *p*<.142). Rezultatele indică faptul că persoanele cu o gândire mai irațională sunt mai predispuse la dependență de jocuri, posibil pentru că folosesc jocurile pentru a compensa sentimentele de inadecvare sau pentru a evita frustrarea.

Ipoteza 5 – *„Dependența de jocuri video corelează pozitiv cu scorul ridicat la scala dificultăților în reglarea emoțională”*, este confirmată. Există o corelație Pearson moderat pozitivă cu inabilitatea de a avea o strategie de coping atunci când se experimentează emoții negative (r=.52, N=1302, p<.001), nonacceptarea răspunsurilor emoționale sau reacții negative la emoții (r=.53, N=1302, p<.001), dificultăți în controlul comportamentului impulsiv atunci când apar emoțiile negative (r=.52, N=1302, p<.001), implicarea comportamentului spre a realiza un obiectiv atunci când experimentează emoții negative (r=.51, N=1302, p<.419) și cu lipsa clarității cu privire la propriile emoții (r=.49, N=1302, p<.001), dar nesemnificativă cu lipsa conștientizării emoțiilor (r=.06, N=1302, p=.832). Aceasta sugerează că adolescenții care se luptă să-și gestioneze emoțiile negative, să le conștientizeze sau să le accepte, sunt mai susceptibili de a dezvolta o dependență de jocuri video, utilizându-le ca o modalitate de a face față acestor emoții.

Concluzii și recomandări

Studiul de față a oferit o serie de perspective valoroase asupra corelației dintre dependența de jocuri video și anumite variabile psihologice la adolescenți, contribuind la înțelegerea mecanismelor psihologice care stau la baza acestui comportament. Rezultatele obținute au confirmat existența unor diferențe semnificative de gen, demonstrând că băieții sunt mai predispuși la dependența de jocuri video și petrec semnificativ mai mult timp jucându-se decât fetele. Această diferență majoră sugerează că programele de prevenție și intervenție trebuie să fie adaptate în funcție de gen, având în vedere strategia de coping disfuncțional, sau de evadare, pe care jocurile video o pot îndeplini, mai ales în rândul băieților.

O altă concluzie majoră a studiului este legătura puternică și confirmată între dependența de jocuri video, credințele iraționale și dificultățile în strategiile de reglare emoțională. Corelațiile pozitive moderate identificate indică faptul că adolescenții cu o gândire mai rigidă, care se luptă cu gestionarea propriilor emoții, sunt mai vulnerabili la dezvoltarea unei astfel de dependențe. De exemplu, credințele iraționale legate de intoleranța la frustrare și de evaluarea globală a propriei persoane sunt asociate cu o probabilitate mai mare de a utiliza jocurile video ca o modalitate de a evita sau a compensa sentimentele de inadecvare.

Având în vedere aceste concluzii, se impun următoarele recomandări, care pot contribui la îmbunătățirea intervențiilor psihologice și a politicilor de sănătate publică:

- 1. Intervențiile terapeutice individuale sau de grup ar trebui să vizeze direct credințele irațională și dificultățile de reglare emoțională. Așa cum arată și studiile anterioare, este recomandată integrarea terapiei rațional-emotive și comportamentale în sesiunile de consiliere pentru a aborda dependența de jocuri video și pentru a promova starea de bine psihologică [3], dar și pentru a-i ajuta pe adolescenți să-și identifice și să-și conteste gândurile irațională, înlocuindu-le cu credințe raționale și adaptative.
- 2. Școlile ar trebui să integreze în curriculum programe de învățare a competențelor de reglare emoțională. Aceste programe pot ajuta adolescenții să recunoască, să accepte și să gestioneze emoțiile negative într-un mod eficient pentru ei și pentru grupul din care fac parte, reducând astfel nevoia de a recurge la comportamente disfuncționale, precum dependența de jocuri video.
- 3. Este necesară o campanie de conștientizare adresată părinților, educatorilor și învățătorilor, pentru a-i informa despre riscurile dependenței de jocuri video și despre semnele timpurii ale acesteia. De asemenea, este important ca profesorii consilieri școlari să fie formați în lucrul cu adolescenții care se confruntă cu aceste provocări, utilizând instrumente de evaluare și intervenție specifice. Aceste recomandări oferă un cadru solid pentru abordarea problematicii dependenței de jocuri video, mutând accentul de la simpla restricționare a timpului de joc la o înțelegere mai profundă a factorilor psihologici asociați cu acest comportament.

Bibliografie

1. Abdallat, M., Al-Sanouri, M., Al-Salaymeh, S., Zoubi, M., Barakat, T., Badwan, A., . . . Murshidi, R. (2024). Internet Gaming Disorder and Sleep Quality among Jordanian University Students: A Cross-sectional Study. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health: CP & EMH*, *20*, e17450179310269.
2. Bernard, M. E., & Cronan, F. (2007). Scala de iraționalitate pentru copii și adolescenți (adaptat de Trip, S.) În D. David (coordonator) Sistem de evaluare clinică.[Scale of irrationality for children and adolescents (adapted by Trip, S.) In D. David (coordinator) Clinical evaluation system]. *Editura RTS, Cluj-Napoca*.
3. Emenike, G., & Obi, O. (2025). RATIONAL EMOTIVE BEHAVIOUR THERAPY ON INTERNET GAMING DISORDER AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS IN ABIA STATE. *International Journal of Educational Studies*, *4*(1), 136–147.
4. Hollett, K. B., & Harris, N. (2020). Dimensions of emotion dysregulation associated with problem video gaming. *Addiction Research & Theory*, *28*(1), 38–45.
5. Kaufman, E. A., Xia, M., Fosco, G., Yaptangco, M., Skidmore, C. R., & Crowell, S. E. (2016). The Difficulties in Emotion Regulation Scale Short Form (DERS-SF): Validation and replication in adolescent and adult samples. *Journal of psychopathology and behavioral assessment, 38*, 443–455.
6. Király, O., & Demetrovics, Z. (2017). Problematic gaming and Internet use: Epidemiology, classification, and conceptualization. In Aboujaoude, E., & Starcevic, V. (Eds.), *Mental health in the digital age: Grave dangers, great promise* (pp. 29–55). Oxford University Press.
7. Lee, J. K., & Lee, S. B. (2023). Online Game Speculative Experiences and Problem Gambling among Adolescents in South Korea: Dual Mediation Effects of Irrational Beliefs and Gambling Attitude. *Healthcare, 11*(9), 1226.
8. Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2008). Development and validation of a game addiction scale. In *Conference papers: International Communication Association: annual meeting (Vol*. 2008).
9. Rajab, A. M., Zaghloul, M. S., Enabi, S., Rajab, T. M., Al-Khani, A. M., Basalah, A., . . . Saquib, N. (2020). Gaming addiction and perceived stress among Saudi adolescents. *Addictive Behaviors Reports*, *11*, 100261.

10. Stojković, I., Vukosavljević-Gvozden, T., David, I., & Purić, D. (2022). Internet addiction in adolescents: a rational emotive and cognitive behavior therapy perspective. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, *40*(4), 817–840.
11. Zhang, L., Han, J., Liu, M., Yang, C., & Liao, Y. (2024). The prevalence and possible risk factors of gaming disorder among adolescents in China. *BMC psychiatry*, *24*(1), 381.

Capitolul 9. IMPACTUL COMUNICĂRII MANAGERIALE ASUPRA EFICIENȚEI UNIVERSITĂȚILOR DIN ZONELE TRANSFRONTALIERE: O PERSPECTIVĂ EDUCAȚIONALĂ ȘI PSIHOSOCIALĂ

Chapter 9. THE IMPACT OF MANAGERIAL COMMUNICATION ON THE EFFICIENCY OF UNIVERSITIES IN CROSS-BORDER AREAS: AN EDUCATIONAL AND PSYCHOSOCIAL PERSPECTIVE

Georgeta MELNIC[1]
Angela POPOVICI[2]

Abstract

This article examines the role of managerial communication in enhancing the efficiency of universities located in cross-border regions, with a focus on educational and psychosocial impacts. It highlights how effective communication strategies contribute to improved internal collaboration, reduced organizational conflicts, and the development of a positive educational climate. In the context of cross-border cooperation, managerial communication becomes a key tool for adapting universities to the demands of modern and sustainable education. The study proposes an integrated approach that values both the cognitive and emotional dimensions of academic leadership, promoting inclusion, participation, and performance. The findings emphasize the need to develop communication competencies among university leaders to strengthen institutional efficiency and foster cohesion within cross-border educational environments.

Keywords: *managerial communication, organizational efficiency, cross-border universities, educational leadership, organizational psychology, sustainable development, educational climate.*

JEL: *I21, I23, I25.*

Introduction

Universities in cross-border areas hold a strategic yet challenging position, being extremely important for the development of the region. They are centers of higher education, connecting education systems, labor markets, and communities across national borders. The Romanian-Moldovan, Slovak-Hungarian, and Bulgarian-Greek borders have become rich in common projects of education and research and mobility of students. However, this success largely depends on the quality of communication of the management of a university both internally and externally. Communication in universities is not only an elementary form of information exchange but also an important instrument for building trust, organizational unity, participation of the employees and students, as well as reputation.

In cross-border regions, language differences, cultural differences, regulatory differences, and even history may cause misunderstanding or difficulties in decision making. Inability to communicate clearly and appropriately may cause confusion, resistance to innovations, a decrease in the trust in leaders, or even failure of promising international projects. Meanwhile, proper and open communication taking into account the specifics of the region may turn the border university into an example of successful collaboration. Effective communication is crucial for universities to navigate these challenges and achieve their goals, and it is essential for them to get this right, as it can make all the difference in their success and contribute to the overall development of the region.

[1] Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova, e-mail: melnic.georgeta@ase.md
[2] Doctor of Economics, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova e-mail: popovici.angela.alexandru@ase.md

Managerial communication affects university efficiency in cross-border regions. It's about more than just education, it's also about the psychosocial side of things. What's efficiency. And organizational communication, exactly. We'll look at that, plus organizational culture, stakeholder perception, trust in the leader, and how all these things impact the organization's climate and performance.

There's adapting managerial communication to each border region's unique intercultural, legal, and socio-political environment. The research was based on literature from educational management, organizational communication, and social psychology, as well as observations of universities in border zones. Our goal is to present a theoretical aspect and an applicable model of adaptive managerial communication that can handle the diverse needs of a university working transnationally. The model should be effective, helping to improve the university's work and increase its efficiency. This problem kind of matters, not just theoretically, but also for the quality of education, international relations, and sustainable development in border areas. Effective managerial communication can force change in these universities and help them consolidate.

They require a model that can actually be used, not just a theoretical concept.

- This research will focus on educational management and organizational communication.
- It will also look at social psychology and its impact on university efficiency.
- The goal is to create a model of adaptive managerial communication that can be applied in different contexts.

Effective communication is key to making this work. It's not just about the university. It's about the whole region. The quality of education and international relations depend on it. Thus, we need a model that can help universities adapt to their specific environments. That's what we will try to create.

Research Methodology

The investigation of this problem took place by means of a comparative and analytical method, implying the analysis of the conceptual, normative and institutional basis of managerial communication within universities functioning in cross-border regions. The research involved the scrutiny of the strategic documents and internal regulations of the higher education institutions in order to determine to what extent the policies of managerial communication can improve the effectiveness of the institution and coherence of organization in multicultural environment. The analysis encompassed the comparative evaluation of the work of several universities from different cross-border regions in Central and Eastern Europe with regard to such aspects of formal managerial communication as its channels, decision-making structure, transparency and the level of participation of organizational actors.

The primary material base was represented by officially issued documents of universities, which included statutes, organizational and operating regulations, strategic plans, codes of ethics, communication methods, and annual reports about their activities, which were evaluated concerning their effectiveness and efficiency from the point of view of coherent and clear establishment of communication channels. At the same time, the scientific project used as a part of its approach an evaluation of European and international norms and institutions in relation to higher education management, especially the norms related to recommendations of the European Higher Education Area (Bologna Process) (Bologna Follow-Up Group, 2020), European University Association (EUA), and UNESCO concerning intercultural communication. These norms were used as benchmarking criteria in order to evaluate the universities' approach to the special problems of border regions.

Communication's impact on trust and other issues in universities was looked at. This was done by reviewing works in organizational psychology and sociology of education. Issues like trust, atmosphere, identity, and motivation were considered. Organizational cohesion and culture were also examined, as well as leadership and resilience. These concepts were used to create a framework that is appropriate for cross-border universities. The study aimed to develop a theoretical model of communication in multicultural university environments, including a list of principles that would help to organize institutional interventions in order to increase efficiency of administration and academics. The research suggests a strong theoretical background backed up by documentary and comparative analysis that would be useful for developing a reference framework for educational policies in border areas. The research is theoretical, based on documentary and comparative analysis, and no empirical tools were used.

Research Results

Consequently, the methodological framework, based on comparative and documentary analysis, will help generate important results regarding the role of managerial communication in ensuring the efficiency of universities situated in cross-border regions. We're looking at strategic documents, internal regulations, and the legal base to get a thorough and comprehensive overview of similarities and differences in communication processes in these institutions.

The first expected outcome of the study will be the emergence of recurring features of formalized managerial communication in the considered universities. In particular, the following traits of organizations' communication will be included in the study: the level of transparency, communication structures, clarity of the process and the level of formalization of internal discussion channels. The assumption is that those universities that incorporate the ideas of participative, adaptive and intercultural communication into their strategic documents will exhibit more developed organizational structure, openness and the ability to adapt to changes and cooperate internationally. On the contrary, those institutions that lack clearly defined communication policy or have very formalized and hierarchical communication practices will demonstrate less internal cohesion, engagement of organizational participants and inefficiency.

Study findings will show how well the content of documents and policies corresponds to the values of openness and cultural inclusivity. They'll use the criteria provided by the benchmarks of the European Higher Education Area and international examples to see to what extent cross-border universities incorporate important features like decision-making openness, academic community consultation, and balance of power and involvement into their managerial communication.

In addition, it can be assumed that by using theories in organizational psychology and sociology of education, the research will demonstrate how psychosocial processes affect the influence of managers' communication on institutional performance, as noted by the European University Association, 2021. The focus will not be placed only on the instrumental nature of communication, but on developing trust, symbolic recognition of internal actors, and reinforcing institutional identity through it.

As a result, the research outcomes will indicate that the efficiency of universities functioning in the international environment will be directly determined by their ability to communicate effectively, empathically, and contextually. The research will examine how universities can communicate effectively with their community, to understand what works and what doesn't, and improve university performance.

One of the essential outcomes of this research will be the development of a conceptual framework of effective management communication in universities situated in border areas. The conceptual framework is expected to comprise such elements as: segmentation of target audience

(university teachers, students, administration, foreign partners); adaptation of message content taking into account cultural and linguistic specifics; means of obtaining feedback and consultations; communication integration in the process of strategic planning; and institutionalization of the channels for constant dialogue. The conceptual framework will be elaborated using the best practices revealed in the reviewed documents.

Ultimately, the outcomes of this study are expected to have a major impact both in theory and practice. Theoretically, the outcomes will help understand better the importance of communication in university management in conditions of high cultural and institutional complexity. Practically, the findings will be an important point of reference for decision makers, university managers, and educational policymakers interested in improving their institution's efficiency by means of communication. On the one hand, it will promote the conformity of the strategies of such institutions to the European standards; on the other hand, it will promote a dialogue-based organizational culture.

Managerial communication can be regarded as one of the primary elements of leadership both at the strategy and operations level in universities, since the diversity of actors, complexity of processes, and the necessity of the balance between autonomy and accountability create a need for an adequately organized communicative process. In such a case, communication is not reduced to an informational function but becomes a transversal activity which impacts all organizational levels starting from decision-making to the activities of faculty members, administrative personnel, and students. Contemporary universities, especially those situated on the border between countries, need effective managerial communication in order to construct the institutional identity and maintain the favorable organizational climate (Middlehurst, 2004). This means that communication should not be merely associated with the transmission of administrative or strategic messages but with the internal dialogue management, participation promotion, and consideration of multiple perspectives of the actors engaged in academic life. In this way, communication becomes a tool which is used for decision-making legitimacy and institutional change, since the messages transmitted by the leadership are considered to be relevant for the entire academic community.

In addition to the formal aspect of the communication process of university administration, there exists an equally important aspect which concerns building symbolic and affective relationships between the leader/management and the rest of the organization's stakeholders. In this way information is understood by each individual within an organization not only at a rational level but also through the lenses of his/her values, experiences and perception. For this reason, a major determinant for the effectiveness of communication rests in the capacity of administrators to adapt their communication style, content and channel (medium) to be congruent with characteristics of both the receiver and the overall context of the communication process. This includes cultural, language and psychological social elements. An additional consideration specific to communications in the higher education environment involves finding appropriate levels of vertical/horizontal communication. Overly vertical communication will likely create feelings of resistance, lack of motivation and exclusion among faculty/students, while overly horizontal or participatory communication can foster creativity, activity and loyalty toward the organization from all members. It appears to follow logically that effective educational institutions require some form of managerial communication based upon their institutional culture/values and contributing positively to achieving their organizational objectives.

Managerial communication at universities is not just an ancillary process, but an integral part of the system of academic management. It influences the perception of the legitimacy of leaders, helps to ensure organizational consistency, and has a direct effect on the quality of education and management processes. For universities situated in borderlands, which feature an

even greater level of contextual complexity, the importance of communication is even more evident.

Borderland universities function in their own peculiar geopolitical, cultural, and educational environment marked by an interplay of factors. Such universities typically sit close to national borders and, thus, on the boundary line between two or more cultures, languages, and legal systems. This creates important possibilities for university interaction, but it also brings many problems which may be damaging to organizational harmony and management effectiveness if not managed properly (Knight, 2004). Perhaps the most obvious particularity is that of an academically heterogeneous society from a linguistic perspective. In borderland universities, managers have to establish effective communication both with those speaking the major language and people from the neighboring country, possibly without having a common language at their disposal. This can cause problems with message decoding, misunderstandings or even exclusion of certain linguistic groups from the organizational communication network. Thus, the management communication strategy should provide for linguistic adjustment and equal access to information.

Secondly, cultural differences affect not only ways of communicating, but also ideas about authority, openness, feedback, and involvement in decision making. International universities are often forced to reconcile the expectations of the different cultural background actors come from, which is why a flexible management style considering local traditions and norms is needed. The lack of intercultural understanding can provoke symbolic conflicts or even resistance to institutional policies.

Apart from linguistic and cultural boundaries, universities operating in border areas have to take into account differences in educational and legal environments of countries that participate in cross-border collaborations. In this regard, effective managerial communication serves as a means to coordinate processes, determine responsibilities, and keep up productive interaction between partners. Another factor that should be taken into account is the phenomenon of identity pluralism. Universities operating across borders usually consist of academic communities of different ethnic, cultural, and linguistic background. From this point of view, the function of managerial communication goes beyond practical objectives and gains symbolic meaning since it helps develop a common institutional identity in which diversity is recognized as a resource rather than a potential threat.

Lastly, the universities located in trans-border regions may perform an important strategic role in enhancing cooperation in the region. They could act as centers that link the neighboring countries in terms of academic, economic, and social ties, helping to exchange knowledge and experience between each other. In this respect, efficient management communication is of high importance for establishing the reputation of the institution internationally.

Summing up, the very specific nature of universities that operate in border areas implies a number of challenges and opportunities that necessitate a carefully tuned approach to managerial communication that is able to transcend any structural and cultural obstacles, act as mediator between different parties, and help in creating an integrated, open, and efficient academic community. In the case of managerial communication of cross-border universities, it cannot be considered only from the functional point of view but also from the perspective of the effect it has on the academic community from the psychosocial angle. It means that the communicational process helps to create organizational climate, form interpersonal relations, establish trust in the leadership, and develop a feeling of belonging among the members of the organization. Besides, taking into account the specific environment of universities operating in the area where several states meet, it becomes clear how important this aspect becomes for the process of message transmission.

The first basic psychosocial component is the organizational trust. If managerial communication is to be successful, it needs to appear credible, comprehensible, and aimed at the common good. With such messages from the university leaders who honor their promises and explain their decisions to others, trust of the internal agents to the leadership becomes stronger. On the contrary, with vague and not quite transparent communication that contradicts the leaders' actions, trust may be undermined and replaced by apathy, mistrust, or even resistance to the management processes.

A second variable to consider is that of the organization's culture, which can be defined as the shared value system of its members. The communication carried out by the management is essential for developing and reinforcing this culture through promoting certain conduct, confirming certain attitudes, and shaping the collective perception. In case of cross-border universities, where the organizational culture depends on the ethnic, language, and occupational variety, such a communication should take into account these dimensions and help to create a participatory common culture. The institutional identity is one more important psychosocial variable to consider. It can be described as the picture that the members of the university have about their institution and their position in it. Good managerial communication facilitates the development of the institutional identity through supporting the values, mission, and strategic objectives of the university. In a cross-border situation, such identity must encompass the common elements as well as the differences between different cultures and nations.

Lastly, communication has an impact on the motivational level and the engagement of members within institutions. Communication that is geared towards encouragement, appreciation, and support may inspire people to actively engage themselves in educational activity and take responsibility for it. On the contrary, when communication is considered to be remote, controlling, and cold-hearted, it tends to make people passive, inactive, and uninvolved. In this connection, the relational aspect of communication should always be fostered in order to meet the real needs of organizational actors.

In cross-border universities, the aforementioned psychosocial factors are compounded by the presence of linguistic and cultural diversity along with possible history or politics-related tension in the area. Hence, managerial communication becomes a necessary tool for symbolic reconciling, creating common ground for dialogue and facilitating the institutional project that will surpass formal barriers dividing the communities. In this way, managerial communication makes its contribution not only to the efficient running of the university, but also to a much greater goal – that of creating a cohesive and responsible academic community. Managerial communication in universities in the border area is usually characterized by certain complex issues that arise because of the hybridity of such institutions – functioning within the frame of several education systems, cultures, and socio-political settings. This is why communication is far more than simply conveying information, constantly adapting to a dynamic environment, where the message needs to overcome several barriers including symbolic, lingual, and administrative ones.

One of the most common challenges in cross-border management of a university is the lack of formal communication approach taking into account the specifics of cross-border environment. Many communication policies were developed with regard to national organizations and have not been adapted to the intercultural context of border universities. The lack of adaptation results in misunderstandings, inappropriate messages, and sometimes even inaction on behalf of the receivers. One more difficulty in communication is represented by linguistic barriers. If a university employs native speakers of different languages or cooperates with institutions of another state, the selection of the language of communication becomes a very important strategy. Communication in unilingual mode excludes some community members, and poor translation may

alter the meaning of messages. Even the use of common languages may cause miscommunication and hidden conflicts due to cultural specifics.

The differences in the structure and style of leadership in the partner institutions may add to the complications in the process of communication. While some universities operate within the framework of a hierarchy culture, other universities prefer to rely on a participative and autonomous approach. In such cases, communication becomes quite complicated, especially when there are no rules and understanding of each other's style of work created beforehand.

In this regard, another important challenge related to the issue under discussion is the problem of lack of intercultural competencies of the management team. In the case when there is no appropriate training, leaders may undervalue the importance of cultural aspects for effective communication, communicate insensitively or try to homogenize culture, not paying enough attention to the fact that the university community includes people of different cultures. In such a way, rather than being a cohesive element, communication will become a source of problems and conflicts. The historical or geopolitical relations between the neighboring countries may be another factor that will have a negative impact on the communicative atmosphere. Despite the fact that the institutional level promotes cooperation, there may be symbolic doubts or stereotypes that will have a negative effect on communication and the openness of participants to collaborate. Not the least challenge here is the limited use of digital tools or lack of common inter-institutional platforms. With the development of digitalization in education, the lack of proper infrastructure or strategy becomes a serious barrier to effective information exchange.

To conclude, managerial communication at universities situated in border areas is heavily affected by different structural, cultural, linguistic, and technological constraints. The way to overcome the above-mentioned difficulties is to adopt a multilateral and flexible strategy which should be aimed not only at the technical, but also at the symbolic component of communication. Intercultural training, the creation of common communication procedures, and development of shared digital tools are among the basic steps needed to overcome these constraints. Considering the theoretical results obtained as well as the analysis of documentary material, the need for creating an integrated model of managerial communication for the peculiarities of universities in cross-border areas becomes evident. Such a model should meet the requirements set by the complexity of institutions, diversity of cultures, and multiplicity of languages. Besides, it should serve as a link between the strategic and operative level of management and its different stakeholders.

The first principle of the framework is that of communicative transparency. Not only does it involve free access to information but also includes making evident the reasoning of the decisions taken. This makes uncertainty minimal and speculations unlikely, consolidating the trust in the leadership. It must go along with the coherence of discourse, in which managerial actions must match the message being delivered.

The second aspect is the culture of adaptability. Considering that there is great variety of identities in border areas, it is necessary to make communication in consideration of the values and the norms of various cultures. Translation of messages is not enough; what is needed is the semantic and contextual transformation of messages so that messages become relevant and understandable for the recipient according to his/her specific characteristics.

The other key component is communication's bidirectionality, which implies the presence of effective channels of feedback and consultations. Effective communication cannot be understood merely as the downward transmission of information, but also as listening, willingness to hear opinions and involving academics in decision-making. The creation of institutional mechanisms (such as committees, forums, surveys and public hearings), where people can give their opinions and incorporate it in the strategy of the institution, is needed here. The model we

have developed also implies that communication should be included in the strategy of the institution, so that every goal of the institution should have its component of communication – who communicates, what, to whom, via what channels and how often. Communication in this case will become a part of academic management, and not an isolated process, carried out after everything is done. Finally, there should be evaluation of the effectiveness of communication at regular intervals using both quantitative and qualitative methods.

On the operational level, the implementation of a common digital infrastructure is suggested as a means of enhancing both internal and external communication. This may involve the use of information sources in two languages, official social media accounts, thematic newsletters, and feedback applications. The advantages of digital communication are evident in terms of speed, accessibility, and traceability, but the whole process should be supported by professional training in the sphere of digital literacy for all employees. First of all, the unified approach implies the need for regular training of management teams in the sphere of managerial communication with all its cultural and psychosocial aspects. Communication is not only the ability to speak; it is a process that requires special competence.

Overall, the concept of managerial communication at cross-border universities should be developed based on such aspects as transparency, flexibility, dialogical approach, and strategy. This can act as an effective tool of organizational transformation, which might be able to ensure efficiency, coordination, and sustainability in the conditions of the educational environment that is diverse and regionally interconnected. The next section will present the conclusions of this research and its recommendations.

Conclusions

The investigation into the influence of managerial communication on the effectiveness of universities in cross-border regions demonstrates the strategic value of this aspect of university management considering the complexity of such cultural, linguistic, and institutional settings. Communication is not only an informational tool but also an important management tool. The results of this investigation show that the efficiency of institutions depends on the quality of their managerial communication, in particular:

- decision-making transparency;
- cultural adaptability of messages;
- leadership openness to consultation and feedback;
- clarity of structures and communication channels.

The universities applying such a strategy in their management will have greater potential for mobilization of the internal resources, establishment of sustainable partnerships and adaptation to the rapidly changing conditions in the social and educational environment. On the other hand, the lack of effective communication might increase the level of tensions within the organization, decrease the participation of academic actors and destabilize organizational structures. The psychosocial aspects of communication, namely trust, sense of belonging and organizational culture played an important role in the maintenance of the climate for cooperation and innovations, particularly in those universities situated in border areas where identity and historical issues may add extra complications. Taking all this into account, the necessity to develop and implement an integrated model of managerial communication in the cross-border environment is obvious. It must cover:

- mechanisms for institutionalized feedback;
- shared digital infrastructure;
- inclusive language policies;

– continuous training in communication and intercultural competencies for university leaders.

Thus, managerial communication is no longer a peripheral issue but a vital part of the institutional framework of universities. Given the situation of European unification and cross-border collaboration that exists today, the formulation of effective communication strategy becomes an indispensable condition for the successful functioning and viability of the institutions of higher learning.

Bibliography

1. Bologna Follow-Up Group. (2020). *The Bologna Process Implementation Report 2020*. European.
2. European University Association (EUA). (2021). *University Autonomy in Europe III: The Scorecard 2021.* EUA Publications. https://eua.eu/resources/publications/980:university-autonomy-in-europe-iii-the-scorecard-2021.html
3. Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. Journal of Studies in International Education, 8(1), 5–31. https://doi.org/10.1177/1028315303260832
4. Middlehurst, R. (2004). Changing internal governance: A discussion of leadership roles and management structures in UK universities. Higher Education Quarterly, 58(4), 258–279. https://doi.org/10.1111/j.1468-2273.2004.00273.x

Capitolul 10. INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ȘI STRESUL OCUPAȚIONAL: IMPACTUL NOILOR TEHNOLOGII ASUPRA ECHILIBRULUI PSIHOSOCIAL AL ANGAJAȚILOR

Chapter 10. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND OCCUPATIONAL STRESS: THE IMPACT OF EMERGING TECHNOLOGIES ON EMPLOYEES' PSYCHOSOCIAL BALANCE

Olga SÂRBU[1]

Abstract

The incorporation of artificial intelligence into organizational processes transforms the essence of work and influences employees' psychosocial equilibrium, creating novel causes of occupational stress. This study seeks to investigate employees' perspectives concerning the influence of emerging technologies on their mental health and the correlation between digitalization, professional autonomy, and psychological well-being. The research utilizes a standardized questionnaire administered to employees across diverse industries impacted by intelligent automation, complemented by facilitated interviews with chosen responders. The results show that people who work with AI systems a lot feel a lot of stress because they are worried about losing their jobs, feeling pushed to perform, and being monitored by algorithms. The study emphasizes the necessity for customized managerial interventions, including ongoing digital training, occupational counseling, and the ethical regulation of AI utilization in human resource management. The research's distinctiveness stems from the integration of quantitative approaches with descriptive qualitative insights, providing a holistic view of occupational stress in the era of intelligent technologies. The outcomes underscore the imperative for organizational policies aimed at safeguarding psychosocial equilibrium and fostering sustainable adaptation to digital developments.

Keywords*: artificial intelligence, occupational stress, psychosocial balance, digital transformation, mental health at work*

JEL*: J28, O33, M54*

Introduction

Over the past two decades, technological progress has profoundly reshaped the way people work, communicate, learn, and interact within organizations. At the center of these transformations lies artificial intelligence (AI), a set of technologies that enable information systems to simulate human cognitive processes such as learning, reasoning, decision-making, or pattern recognition (Giuntella et al., 2025), (Jetha et al., 2025). From recruitment algorithms and decision-support systems to conversational robots and predictive analytics applications, AI is increasingly present in employees' daily activities across various fields, including public administration, education, healthcare, financial services, and logistics (Garcia Madurga et al., 2024), (Sârbu et al., 2020). This accelerated digitalization of the professional environment has generated undeniable benefits: process optimization, error reduction, automation of repetitive tasks, increased response speed, and improved service quality (Sârbu et al., 2021). Nevertheless, alongside these advantages, AI technologies also bring significant challenges, particularly from the human factor perspective.

With the adoption of new technologies, employees face growing uncertainty regarding the future of their jobs, the need for rapid professional reskilling, the pressure to adapt to complex digital requirements, and the feeling that their role is diminished in relation to automated systems (Becker et al., 2006). In this regard, a new phenomenon is becoming increasingly visible: technology-induced occupational stress, also known as technostress (Soulami et al., 2024).

[1] PhD., Associate professor, State University of Moldova, olga.sarbu@usm.md, https://orcid.org/0000-0001-6333-0101

Occupational stress is not a new phenomenon in the specialized literature. It has been extensively studied in relation to workload, deadlines, organizational conflicts, or lack of control over tasks. However, what adds novelty in the digital era is that employees may experience stress even in the absence of classical work overload, simply due to the presence of an AI system that changes their work methods or threatens the automation of their activity.

In this context, it is essential to examine how AI influences the psychosocial well-being of employees. This part is a big part of overall workplace health and includes things like mental health, feeling in control, having social connections, being happy with your job, and being able to handle changes (Fazli et al., 2025), (Chaudhry et al., 2024). Digital transformation can lead to serious problems like increased stress, anxiety, burnout, or even a feeling of being alone in the organization if there aren't the right preventative measures and support systems in place.

Furthermore, the effects of AI are not uniformly felt among all employees. New research shows that the psychological effects of AI depend on a number of factors, such as the person's age, job role, educational background, the culture of the organization, the level of support from management, and, most importantly, their own feelings about technology (Valtonen et al., 2025). Consequently, a comprehensive understanding of this phenomenon requires a multifaceted approach that integrates both employee perspectives and the distinct characteristics of their work environments. In light of these circumstances, there exists an urgent necessity for extensive investigation into the impact of AI technologies on employees' psychosocial well-being – research that transcends mere technical or economic considerations (Chuang et al., 2025). This kind of thinking is necessary to make sure that HR policies, personalized psychological support programs, and ethical digital transformation plans all put people first when it comes to changes in technology.

As digitalization speeds up, the use of artificial intelligence is becoming more common in the workplace. This has a big impact on both the way work is structured and organized and on the health of workers. AI's changes to technology create many opportunities, like automating boring tasks, making better decisions, or improving efficiency. However, they also pose big risks to workers' mental health. Some of these are the rise in job stress, the rise in job uncertainty, and the constant need to adapt to new digital needs. The significance of this topic fundamentally lies in the influence of emerging technologies on employees' psychosocial equilibrium, a crucial aspect for sustaining productivity, organizational unity, and mental well-being in the workplace. As AI becomes more common in the workplace, we need to think again about how new ways of interacting with machines affect people, especially when there aren't enough organizational and psychological support systems in place. In a period characterized by rapid automation and massive penetration of AI technologies across all areas of economic activity, their impact can no longer be analyzed exclusively in terms of functional benefits, competitiveness, or technological progress (AIDS, 2023). On the contrary, a comprehensive approach is required – one that explicitly includes the human dimension of digitalization and emphasizes the psychosocial consequences of the transition toward a new model of work (Sârbu et al., 2017). This approach becomes all the more justified as current organizational paradigms increasingly value flexibility, multitasking, digital skills, and AI-assisted performance – elements that require continuous adaptation from employees.

In the absence of a consolidated psycho-organizational infrastructure, such demands may lead to negative phenomena such as professional exhaustion, anxiety, loss of work meaning, or the emergence of role conflicts between the employee and technology. Therefore, the present research aims to contribute significantly to understanding these dynamics and to grounding relevant interventions from a human resource perspective. In contemporary specialized literature, there is a systematic gap regarding applied research on the psychosocial impact of AI in organizational settings. Most recent studies focus on the technical, legal, economic, or ethical aspects of AI, without giving sufficient attention to its effects on employees' emotional and relational well-being.

In this sense, the proposed research seeks to fill an important theoretical and methodological gap, contributing to the development of an integrated conceptual framework in which the employee is seen as both a technology user and a person who has to deal with the changing demands of a digital world. The topic also meshes with the long-term goals of big international groups like the International Labour Organization, the World Health Organization, the European Commission, and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. These groups all promote a sustainable evolution of work, where advancement in technology is matched by strong policies that safeguard mental health and improve psychological resilience.

Research methodology

A mixed-methods technique was utilized to fulfil the research objectives and substantiate the hypotheses, integrating both quantitative and qualitative procedures. This method would give a full picture of how artificial intelligence affects the mental health of employees. This method makes it easier to measure common perceptions and do a detailed analysis of how people feel in digital workplaces. Semi-structured interviews were performed with employees and experts from digitalized sectors to augment the quantitative study and investigate the subjective aspects of AI's impact. The interviews explored themes like the perception of technological threats, transformations in interpersonal relationships, coping strategies, and the necessity for psycho-organizational support. The examination of the sample's demographic and professional characteristics, consisting of 86 individuals from several industries, uncovers notable trends that clarify the influence of artificial intelligence on work-related stress. The distribution of participants shows a good balance of age, job experience, field of employment, and level of hierarchy, which makes it possible to do a more detailed analysis of the research results. From an age perspective, the largest category is represented by employees aged 30 to 39, comprising 33 respondents (38.4%). They are followed by the 40 – 49 age group, with 22 participants (25.6%), and the 20 – 29 age group, which includes 20 respondents (23.3%). The category of employees over 50 years of age is represented by 11 participants (12.7%). This distribution emphasizes the predominance of individuals in their stage of professional maturity, possessing relevant experience that enables them to evaluate the impact of new technologies on their work environment. The consistent presence of younger employees reflects a high openness toward digitalization processes, but it may also involve greater exposure to professional instability. The relatively low representation of employees over 50 years old may suggest either a reduced presence in digitalized sectors or a more reserved attitude toward technological transition.

With respect to work experience, a significant proportion of respondents are in the early stages of their professional careers. Thus, 28 participants (32.6%) reported having less than 5 years of professional experience, while 24 respondents (27.9%) fall within the range of 5 to 10 years of activity. This means that over 60% of participants are relatively recent entrants into the labor market, which may indicate a higher capacity for adapting to technological changes, but also a possible greater vulnerability to occupational stress caused by professional instability or the lack of strong institutional support. At the opposite end, 20 respondents (23.3%) reported having between 11 and 20 years of work experience, reflecting a consolidated professional trajectory and an intermediate position between flexibility and stability. At the same time, 14 individuals (16.2%) indicated more than 20 years of experience, thus falling into the category of employees with long professional careers. This group may display a more pronounced reluctance toward digital innovations or an increased perception of technological risks, as they are often less accustomed to automated processes and more sensitive to the structural transformations generated by artificial intelligence. This balanced distribution allows for a comparative analysis across seniority

categories, contributing to a deeper understanding of how professional experience influences the perception of occupational stress in the context of digital transition.

The sample shows a very even distribution throughout the different sectors of activity, which is important for studying the effects of artificial intelligence on different types of organizations. The healthcare sector had the most respondents, with 19 (22.1%). This is a field where digitalization and AI application have grown quickly, especially in areas like automated diagnostics, telemedicine, and managing clinical information. Next is the administrative and support services sector, represented by 18 respondents (20.9%), where artificial intelligence is frequently employed for automating repetitive tasks, document management, and streamlining operational workflows.

The information technology sector is represented by 17 respondents (19.8%), where employees not only use but also develop, implement, or maintain intelligent applications and systems, thus being directly exposed to the pressure of continuous innovation and the accelerated pace of technological change. An equal number of participants, 17 (19.8%), work in the financial and banking sector, which is characterized by the intensive use of AI in processes such as predictive analytics, automated credit scoring, fraud detection, and transaction automation.

Finally, the educational sector is represented by 15 individuals (17.4%), reflecting this field's openness to integrating emerging technologies into teaching, assessment, and institutional management processes. This sectoral diversity provides an opportunity to comparatively analyze employees' perceptions of occupational stress depending on the specific nature of professional activity and the degree of AI penetration into current work processes. It also contributes to understanding how different sectors manage digital transition and safeguard employees' psychosocial balance. From the perspective of organizational roles, the distribution of respondents highlights a clear predominance of staff in execution positions. Thus, 55 individuals (63.9%) hold operational roles, being directly involved in carrying out daily activities. They are frequently the first to be affected by the introduction of AI-based technologies, as they work directly with automated or digitalized systems, and their tasks are often the primary targets of optimization or automation processes. A number of 22 respondents (25.6%) occupy middle management positions, with responsibilities related to team coordination, implementation of managerial directives, and adaptation of workflows to constantly changing technological requirements. Through their intermediary role, they represent an essential link between the operational and decision-making levels, often being involved in managing the psychosocial impact of technological transformations on subordinates. In addition, 9 participants (10.5%) are part of top management structures, playing a strategic role in formulating organizational policies regarding digitalization, allocating resources for professional training, and fostering a work climate conducive to adaptation to change.

This diversified hierarchical structure enables a complex approach to the studied phenomenon, by correlating the perception of occupational stress not only with the actual activities performed by employees but also with their degree of involvement in decision-making, access to resources, and responsibility in managing digital transition. The participation of employees from all hierarchical levels thus contributes to shaping a realistic and nuanced picture of the impact of artificial intelligence on psychosocial balance within modern organizations.

The sample's structure shows a balanced and relevant distribution from both demographic and professional points of view, which makes the research more valid from the outside. The diversity of categories analyzed forms the fundamental framework for a comprehensive knowledge of the influence of artificial intelligence on occupational stress and employees' psychosocial stability, dependent on age, seniority, field of activity, and hierarchical position.

Results and discussion

Using a standardized questionnaire, a quantitative study was done to find out how artificial intelligence affects professional stress and the mental health of employees. The data collection instrument utilized a 5-point Likert scale to assess individual perceptions concerning ten pertinent indicators, which included: frequency of interaction with AI, perceived stress level, fear of automation, clarity of professional role, degree of organizational support, symptoms of burnout, readiness for reskilling, quality of interpersonal relationships, perceived control over technologies, and overall satisfaction with the psychosocial climate. By using statistical analysis on these data, we were able to find important patterns in how employees feel about the use of AI in their daily tasks and the mental and social implications of this change. The analysis of the results was conducted in conjunction with the respondents' demographic and occupational information, yielding a thorough understanding of the present circumstances in enterprises undertaking digital transformation.

The next chapter speaks about the main results and what they represent for mental health and the need to reform HR policies to keep up with AI.

Table 1. Synthesized findings from the questionnaire regarding the influence of AI on employees' psychosocial equilibrium

No.	Indicator	Score *	Distribution of responses, %
1	Frequency of interaction with AI in the workplace	4.2	68% interact with AI daily; 10% very rarely
2	Perceived stress level associated with the use of AI	3.8	56% report high or very high stress; 14% low
3	Fear of replacement by automated systems	3.6	49% are concerned about the possibility of job automation
4	Understanding roles in the context of digitalization	2.9	41% consider their tasks to be ambiguous in relation to AI
5	Perception of organizational support in the process of adapting to AI	2.7	38% reported insufficient organizational support
6	Level of burnout (emotional, physical, mental)	3.5	44% present moderate to high symptoms of burnout
7	Willingness for professional reskilling	4.1	73% are open to reskilling
8	Impact of AI on workplace interpersonal relationships	3.0	35% state that direct communication has deteriorated
9	Perceived level of control over the technologies used	2.8	47% feel they lack control over automated processes
10	Overall satisfaction with the psychosocial climate in the AI era	3.2	29% satisfied; 48% neutral; 23% dissatisfied

** average score on a 1 – 5 Likert scale*

Source: *author's own elaboration based on the questionnaires*

The quantitative examination of the questionnaire data reveals numerous noteworthy trends concerning employees' assessments of the influence of artificial intelligence on psychological equilibrium and workplace stress. The variables analyzed offer a comprehensive insight into the impact of developing technologies on the workplace environment and the welfare of employees in organizations experiencing digital transformation.

*Frequency of interaction with AI in the workplac*e. The results show that employees use AI-based solutions a lot, with an average score of 4.2 on a Likert scale. A large number of people, 68%, said they used AI-integrated products, platforms, or automated processes every day at work.

The intensity of AI use varies by sector. The highest level of interaction is reported in the field of information technology (IT), where the mean score reaches 4.8, followed by the financial – banking sector with a mean of 4.4, and healthcare, which records a mean of 4.3. These sectors are characterized by an advanced degree of digitalization and integration of emerging

technologies, which explains the increased frequency of contact with automated systems. From the perspective of organizational role, employees in operational positions are the most exposed to direct interaction with AI, reporting a mean score of 4.3. This result reflects their direct involvement in digitalized operational processes, where AI is employed as a tool for decision support, the automation of repetitive tasks, or data management. By contrast, senior managers report a lower frequency of interaction (mean score of 3.6), a result that can be explained by the more strategic nature of their activities, which involve distancing from operational tasks and delegating technology use to subordinates. The analysis of age differences shows that the 30–39 age group interacts most frequently with AI (mean score of 4.5), reflecting an optimal combination of professional experience and digital adaptability. In contrast, employees aged 50 and over record a significantly lower level of interaction (mean score of 3.3), which may be explained by lower technological involvement, as well as by possible reluctance toward new technologies or insufficient training in their use.

Overall, the results highlight a substantial integration of artificial intelligence into employees' daily activities in digitalized sectors, with significant differences across professional and generational categories. The high frequency of interaction with AI thus becomes a defining element of the contemporary organizational environment, yet it must be correlated with adaptive support measures, particularly for groups less exposed to or less familiar with technology.

*Perceived stress level associated with AI use***.** The results show that the average stress level is 3.8 out of 5, and 56% of people who answered said that using artificial intelligence caused them a lot of stress. This indication shows that employees are under a lot of psychological stress since they have to keep adapting to new technologies. When findings are looked at each category, the differences become clearer. The healthcare sector has the highest score (4.3), followed by administrative services (4.0). This shows that there are problems in areas where digitization is happening quickly and operational accuracy is very important. From a professional standpoint, personnel in operational roles exhibit elevated stress levels (3.9) relative to those in middle management (3.4), attributable to diminished decision-making authority and task uncertainty.

Employees aged 40 to 49 and those over 50 report the highest levels of stress (4.1 to 4.3), indicating increased challenges in adjusting to technology, possibly linked to anxieties around job security and the capacity to reskill. These results emphasize the need for tailored institutional policies that consider sector-specific elements, professional roles, and career stages.

Fear of replacement by automated systems. One pertinent component examined in the study pertains to the anxiety induced by the potential for job displacement due to artificial intelligence-based technologies. The average score of 3.6 shows that people are somewhat frightened, with about half of the respondents (49%) saying they are worried about this risk. The susceptibility is especially severe in sectors with repetitive or easily standardized procedures, such as administrative services (3.9) and the financial-banking sector (3.8), where automation is expanding rapidly. There are also big disparities based on job title: operational workers are more aware of the risk (3.8), while top management is less concerned (2.9), probably because they have more control and skills that can be used in other areas. Age is another thing that sets people apart: workers over the age of 50 are the most afraid of being replaced (4.1), while workers between the ages of 20 and 29 are the least afraid (2.9). This suggests that older workers may have a harder time adjusting to new technology. This difference shows that employees need different kinds of support based on their job and demographic profiles.

*Understanding your role in the digital worl*d. Employees don't think that their roles are very clear in the digital age, with an average score of 2.9 out of 5. This means that the definition of tasks and responsibilities is not very clear. Approximately 41% of respondents consider their activities to be poorly defined or confusing. The most affected sectors are education (2.6) and

healthcare (2.7), where technological changes add complexity in the absence of coherent institutional reorganization. Significant differences also emerge across hierarchical levels: operational staff most frequently report this lack of clarity (2.8), in contrast to managers, who benefit from greater orientation regarding their assigned tasks (3.3). It is noteworthy that employees aged 30 – 39, who are in an active stage of professional development, regularly report confusion concerning role boundaries, suggesting the need for better-defined organizational structures and more effective internal communication.

*Perception of organizational support in the process of adapting to AI***.** Employees' perception of the support provided by the organization in the context of digitalization is relatively low, with an average score of 2.7, indicating insufficient support as reported by 38% of respondents. The most critical evaluations come from the healthcare sector (2.4) and administrative services (2.5), where technological transition processes are frequent but often lack adequate compensatory measures. Operational staff express the greatest dissatisfaction with the absence of training and counselling (2.5), in contrast to senior managers (3.2), who have access to informational resources and adaptation strategies. Although generally more receptive to change, employees under the age of 30 also report the absence of systematic support (2.6), underscoring the need for more inclusive and proactive organizational policies in the process of integrating AI technologies.

Burnout at work in the age of digitalization. Burnout is moderate to high, with an average score of 3.5 out of 5. Forty-four percent of employees say it has a big effect on them. The healthcare sector (3.9) and administrative services (3.7) have the greatest rates of this problem. This is because the heavy workload and fast pace of technological change make people feel more stressed. Operational personnel (3.6) say they are more tired than middle management (3.2) because they do the same jobs over and over again and have to work hard. People between the ages of 40 and 49 are the most likely to burn out because they are at a point in their careers where they have a lot of responsibility and are less able to adjust to changes in technology.

Willingness to learn new skills for work. Employees are quite keen to learn new skills, with an average score of 4.1 out of 5. This shows that they are open to changes in technology. 73% of those who answered said that they were open to retraining, which shows that there is a lot of room for organizations to change. The level of openness is higher in the fields of education (4.4) and information technology (4.3), where skills need to be updated all the time because things change so quickly. Younger workers (20–29 years) have the highest score (4.5), which shows that they are more open to and motivated to learn. Older workers (50 years and above) have a lower score (3.2), which shows that they are more aware of their professional vulnerability. From a hierarchical standpoint, operational personnel (4.2) exhibit a greater propensity for reskilling compared to senior management (3.6), indicating a heightened necessity for adaptation to sustain employment and uncover new chances during digital revolution.

Impact of AI on workplace interpersonal relationships. The average score of 3.0 indicates a moderate perception of the effects of AI on workplace human relationships. Thirty-five percent of those who answered said that using smart technology a lot has made direct communication worse, often substituting face-to-face contacts with digital ones. The impact is felt more acutely in sectors with a high degree of automation, such as information technology (3.4) and financial – banking (3.3), where workflows are predominantly mediated through virtual platforms. Operational employees (3.1) report a decline in team cohesion, as human interaction is increasingly replaced by technological solutions. In contrast, senior managers perceive a more stable relational climate (3.5), suggesting that their position is less affected by digital isolation. These findings emphasize the need to rethink collaboration and communication mechanisms in digitalized entities, in order

to sustain and strengthen interpersonal relationships even within a technology-dominated environment shaped by AI.

Perceived control over the technologies used. The average score of 2.8 reflects a limited perception of autonomy in relation to digital technologies implemented in the workplace. Nearly half of the respondents (47%) reported that they do not feel they have control over AI-based tools, which can generate additional uncertainty and professional stress. The lowest scores are recorded in the administrative services (2.5) and education sectors (2.6), where employees encounter difficulties in adapting to and understanding automated processes. Similarly, operational staff report a lack of influence over the use and configuration of AI (2.7), compared to senior managers (3.4), who hold greater decision-making power regarding the integration of technologies. Among younger employees (under 30 years), the relatively low score (2.6) suggests that although they are technologically literate, they still require methodological support and clarity of use, indicating a need for training focused on applied digital skills. These findings highlight the necessity of developing institutional strategies for digital empowerment, aimed at strengthening employees' sense of control and active involvement in technological processes.

Overall satisfaction with the psychosocial climate in the AI era. The aggregate score of 3.2 out of 5 shows that employees are only somewhat happy with the psychosocial climate created by the use of AI in the workplace. About 29% of those who answered said they were happy, 23% said they were unhappy, and 48% said they were indifferent, which means they were either expecting something or weren't sure what to think. The healthcare sector (2.9) and administrative services (3.0) have the lowest levels of satisfaction. This is likely because technological advancements seem to make things more tense and unstable in relationships. Operational workers (3.0) are feeling the biggest strain from the digital change. They say the climate is less stable and they don't get enough help. Senior managers, on the other hand, see the current situation in a more positive light (3.6). This is probably because they have a better awareness of the company's strategic goals. From a demographic standpoint, employees aged 50 and above exhibit the highest levels of dissatisfaction, viewing the digital transformation as more exclusive than inclusive, hence exacerbating feelings of marginalization within the current professional environment. These results highlight the necessity for adaptive measures to maintain psychosocial cohesion in businesses experiencing rapid digitalization.

Conclusions and recommendations

The quantitative study yields many interpretative perspectives concerning the impact of artificial intelligence on psychological equilibrium within the professional setting. The conclusions presented encompass both the structural dimensions of organizational adaptability and the varied perceptions of employees based on age, hierarchical status, and sector of activity. Employees recognize the advantages of new technologies in automating activities and enhancing productivity. On the other side, these same technologies make people more stressed, unsure about their future careers, and afraid of being replaced, especially people over 50, people who work in operations, and people who work in healthcare and administrative services. Employees in lower hierarchical positions display more negative perceptions of technological change, report reduced autonomy, and perceive weaker institutional support. By contrast, management tends to report more positive perceptions, greater control over technologies, and higher organizational satisfaction.

Sectors such as healthcare, education, and administration show elevated levels of stress and professional burnout. In these environments, a lack of clarity in job responsibilities and insufficient institutional support further exacerbate employees' sense of insecurity in the face of accelerated

digitalization. Employees under 30 demonstrate receptiveness to change and openness to professional reskilling. Nevertheless, even this category highlights the need for methodological support and practical training in order to fully leverage new technologies. The overall mean scores across psychosocial indicators fall within the moderate-to-low range, suggesting an uncertain work environment, fragmented interpersonal relationships, and uneven organizational support, especially within entities undergoing rapid digital transition.

Accelerated digital transformations require organizations to adopt proactive strategies aimed at reducing psychosocial discomfort and the risk of professional exclusion. Based on the research findings, the following directions for intervention are recommended:

– Strengthening role clarity through the revision of job descriptions and workflows, with the aim of reducing task ambiguity, particularly in human-centered sectors (education, healthcare), thereby alleviating occupational stress and enhancing individual efficiency.

– Setting up a structured system of organizational support by putting in place psychological counselling and digital mentoring programs, with a focus on vulnerable groups (employees aged 50 and up and operational staff), to help them slowly get used to new technologies and avoid professional burnout.

– Encouraging ongoing training focused on reskilling by working with schools and digital competence centers to set up retraining and upskilling programs. This gives employees the chance to change their career paths and respond to challenges in the job market.

– To keep people from feeling alone in the digital world and to keep relationships strong in digitalized organizations, we organize collaborative activities, thematic workshops, and hybrid-format socialization events.

– Making sure that the workplace is fair and welcoming by regularly giving out satisfaction surveys, holding internal meetings, and letting employees have a say in decisions about how to use AI. This will help people feel like they belong and have control over changes in the workplace.

The results show that managers need to quickly change their tactics to deal with the new realities brought about by artificial intelligence, with a focus on the mental and social well-being of their staff. Digital transformations must be backed by inclusive organizational policies that avert professional marginalization and enhance staff resilience. The study's findings offer a significant foundation for the creation of proactive institutional practices, enhancing comprehension of technology's influence on work and aiding in the development of sustainable organizational intervention techniques.

Bibliography

1. Artificial Intelligence Development Strategy of the Republic of Moldova (AIDS). În Monitorul Oficial Nr. 383–386 din 12-10-2023. https://www.legis.md/cautare/ getResults? doc_id= 139408&lang=ro
2. Becker, B., & Huselid, M. (2006). Strategic human resources management: Where do we go from here? Journal of Management. https://doi.org/10.1177/ 0149206306293668.
3. Chaudhry, Z. S., et al. (2024). Clinical Applications of Artificial Intelligence in Occupational Health: A Systematic Literature Review. Journal of Occupational and Environmental Medicine, 66(12), 943–955. https://journals.lww.com /joem/ fulltext/2024/12000/ clinical_applications _of_artificial_intelligence.1.aspx.
4. Chuang, Y.-T., et al. (2025). AI's dual impact on employees' work and life well being. Journal of Business Ethics. https://www.sciencedirect.com/ science/article/pii/S0268401225000192.

5. Fazli, Z., et al. (2025). The role of artificial intelligence in occupational health: a review. Environmental Health. https://ehjournal.biomedcentral.com/ articles/10.1186/s12940-025-01186-3.
6. Garcia Madurga, M. Á., et al. (2024). The Role of Artificial Intelligence in Improving Workplace Mental Well Being. MDPI. https://www.mdpi.com/2673-7116/4/3/24
7. Giuntella, O., Tarazona, M., Madero-Cabib, I., Weber, A., & Zinnar, S. (2025). Artificial intelligence and the wellbeing of workers. Scientific Reports. https://doi.org/10.1038/s41598-025-98241-3
8. Jetha, A., et al. (2025). Do occupational health and safety tools that utilize artificial intelligence hold promise? Systematic Reviews. https://shorturl.at/jwndp
9. Sârbu, O., & Cimpoieș, L. (2020). Labor force underutilization as a social and economic problem in Moldova. În *Journal of Scientific Papers Series „Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. București, Vol. 20(1), 539–548, 0.75 c.a. ISSN 2284-7995.
10. Sârbu, O., & Cimpoieș, L. (2022). Problems of human capital formation and use in rural area of Moldova. În *Economic growth in conditions of globalization: welfare and social inclusion*. International Conference on theoretical and applied practices, 15–16 octombrie 2021, ediția XV, Chișinău, vol. I, Institutul Național de Cercetări în Economie, pp. 255–264.
11. Sârbu, O., & Coșer, C. (2017). Assessment of human potential increase by stimulating the degree of employees labor satisfaction. În *Journal of Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. București, Vol. 17(2), 309–313, 0.8 c.a.
12. Soulami, M., et al. (2024). Exploring how AI adoption in the workplace affects employees. *Frontiers in Artificial Intelligence*. https://shorturl.at/JvBQy
13. Valtonen, A., et al. (2025). AI and employee wellbeing in the workplace: An empirical study. *Journal of Business Research*. https://shorturl.at/06ggV

Capitolul 11. REZILIENȚA PSIHOLOGICĂ ȘI SATISFACȚIA CALITĂȚII VIEȚII PERSONALITĂȚII

Chapter 11. PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND PERSONALITY QUALITY OF LIFE SATISFACTION

Oxana PALADI[1]
Adelina BÎTCĂ[2]

Abstract

Resilience, from the perspective of contemporary societal approaches, is evidenced by the complexity and dynamics in which individuals and communities face increasingly broad and interconnected challenges. The instability of socio-economic and political contexts, personal, as well as global phenomena, amplifies the feeling of uncertainty, risk and stress in everyday life. These conditions emphasize the importance of resilience, defined as the ability and capacity of individuals, groups and communities to adapt flexibly and adaptively to situations of risk and adversity. It should be emphasized that, in the last decade, significant changes in the socio-economic field have determined notable changes both in living conditions and in the population's perception of the quality of life. Currently, the rapid pace of changes characterizes our society, emphasizing the importance of analyzing the psychological processes involved in evaluating the quality of life under the influence of these social and economic transformations. Quality of life refers to the subjective assessment of individual satisfaction and well-being in various aspects of life, including physical, psychological, social and material aspects. It is a measure of how a person perceives and experiences his standard of living in relation to his expectations, goals and needs. The study carried out presents the relationship between psychological resilience and the satisfaction of the personality's quality of life.

Keywords: *resilience, psychological resilience, quality of life, satisfaction with quality of life, personality.*

JEL*: R11, I31*

Introducere

Aprecierea temei rezilienței în societatea actuală este evidențiată de complexitatea și dinamica în care indivizii și comunitățile se confruntă cu provocări tot mai ample, interconectate. Instabilitatea contextelor socio-economice și politice, personale, precum și fenomenele globale, amplifică sentimentul de incertitudine, risc și stres în viața de zi cu zi. Aceste condiții subliniază importanța rezilienței, definită ca abilitatea și capacitatea indivizilor, grupurilor și comunităților de a se adapta flexibil și adaptativ la situații de risc și adversitate. Reziliența devine o temă prioritară de cercetare nu doar în psihologie, ci și într-o varietate de alte domenii, întrucât este crucială pentru a face față provocărilor contemporane și pentru a promova o adaptare sănătoasă la schimbările rapide din lumea modernă.

Oamenii fac față stresului în moduri diferite, iar capacitatea lor de a se adapta la situații dificile variază. Conceptul de reziliență explorează diferențele individuale în adaptarea la riscuri și adversități. O persoană rezilientă este capabilă să proceseze factorii stresori în mod eficient, reducând impactul negativ al acestora.

[1] Doctor habilitat, Prof.univ.dr., Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, Republica Moldova. E-mail: oxana.paladi@usm.md

[2] Masterandă, Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. E-mail: bitcaadelina@gmail.com

Analiza literaturii și obiectivul lucrării

Cercetările din domeniul rezilienței se concentrează pe înțelegerea modului în care oamenii dezvoltă abilități de adaptare și pe identificarea factorilor care contribuie la o reziliență ridicată.

În ultimul deceniu, schimbările semnificative din domeniul socio-economic au determinat modificări notabile atât în condițiile de trai, cât și în percepția populației referitoare la calitatea vieții. În prezent, ritmul rapid al schimbărilor caracterizează societatea noastră, subliniind importanța analizei proceselor psihologice implicate în evaluarea calității vieții sub influența acestor transformări sociale și economice. Calitatea vieții se referă la evaluarea subiectivă a satisfacției și bunăstării individuale în diferite aspecte ale vieții, inclusiv aspecte fizice, psihologice, sociale și materiale. Este o măsură a modului în care o persoană percepe și experimentează nivelul său de trai în raport cu așteptările, obiectivele și nevoile sale. Calitatea vieții în societatea contemporană este un concept complex și multifațetat, influențat de o gamă largă de factori. În timp ce au fost făcute progrese semnificative în domenii precum speranța de viață, educația și accesul la asistență medicală, persistă multe provocări care afectează calitatea vieții oamenilor din întreaga lume. Printre aceste provocări persistente se includ: războaiele și conflictele; schimbările climatice; sărăcia și inegalitățile de tip socio-economic; bolile cronice; diverse forme de abuz etc. În domeniul psihologiei, conceptul de reziliență a fost adus în atenție în timpul anilor 1955, când psihologii americani Werner și Smith au înregistrat progrese notabile în recuperarea unui grup de copii crescuți în situații de risc. Studiul avea ca scop explorarea impactului diferitor factori de risc, fie biologici sau psihosociali, evenimente de viață stresante și factori de protecție implicați asupra unui grup de copii multirasiali [6, p. 46].

Cu toate acestea, termenul a fost introdus ca idee pentru prima dată în studiile lui John Bowlby despre legăturile afective. Făcând o legătură dintre teoria atașamentului și a rezilienței, lucrarea lui Bowlby susține că dinamica atașamentului explică mai clar acest concept. Bowlby a dezvoltat teoria atașamentului pentru a explica modul în care copiii dezvoltă și mențin legături emoționale puternice cu îngrijitorii lor, care sunt esențiale pentru supraviețuirea și dezvoltarea lor emoțională și socială [7].

Inițial, conceptul de reziliență psihologică a fost întocmit pentru a „descrie rezistența relativă la experiențele de risc psihosocial” (Rutter, 1996), ulterior atingând un număr în continuă creștere de semnificații [9]. Literatura de specialitate propune mai multe definiții pentru noțiunea de reziliență. După B. Cyrulnik, reziliența este „capacitatea de a reuși, de a trăi și de a te dezvolta pozitiv, într-o manieră acceptabilă din punct de vedere social, în pofida stresului sau adversității care în mod normal implică riscul serios de a avea un rezultat negativ”. Reziliența nu este o revenire pasivă la normalitate, ci o călătorie activă către o viață de o calitate excepțională, caracterizată de profunzime, seriozitate și abilități extraordinare, modelându-i pe cei care s-au confruntat cu suferința și au depășit-o fiind indivizi fundamental diferiți [5, p. 118]. V. Rusu (2008) descrie reziliența ca abilitate a unei persoane de a ieși învingătoare dintr-o încercare care poate fi traumatizantă, cu o forță reînnoită [3]. Astfel, din perspectiva lui Rodin, reziliența se bazează pe cinci caracteristici fundamentale: conștiința; diversitatea; integrarea; autoorganizarea; adaptarea [8]. Pentru lucrarea realizată am considerat important, pe lângă conceptul de reziliență și cel de calitate a vieții. Conceptul „calitatea vieții” reprezintă un concept prin intermediul căruia pot fi evaluate în toată complexitatea lor condițiile de viață, nivelul de trai, standardul și stilul de viață al populației țării etc. Cercetările au adus în discuție o definiție clară a calității vieții, însă dat fiind faptul că, în sine, aceasta ține de o interpretare individuală, semnificația conceptului poate fi interpretată diferit de fiecare individ, grup sau cultură în parte. Organizația Mondială a Sănătății (1998) definește acest concept astfel: „Calitatea vieții este dată de percepțiile indivizilor asupra situațiilor lor sociale, în contextul sistemelor de valori culturale în care trăiesc și în dependență de propriile trebuințe, standarde și aspirații. Mai specific, prin calitatea vieții se înțelege bunăstarea fizică, psihică și socială, precum și capacitatea de a îndeplini sarcinile obișnuite, în existența

cotidiană" [10]. De asemenea, au fost definite patru domenii comune ale calității vieții în sănătate: sănătatea fizică, mintală, funcțională și socială [4].

În concepția autorului I. Mărginean (2002), calitatea vieții poate fi descrisă ca fiind totalitatea aspectelor care afectează diferitele aspecte ale vieții unei persoane, cum ar fi condițiile fizice, economice, sociale, culturale, politice, de sănătate și altele [1]. Elementele care formează calitatea vieții sunt foarte variate: diversitatea și particularitățile activităților desfășurate, interacțiunile sociale și relațiile interpersonale, accesul la bunuri și servicii, practicile de consum adoptate, stilul de viață și obiceiurile individuale, evaluarea situațiilor și rezultatelor în conformitate cu standardele societății și, de asemenea, experiențele subiective legate de satisfacție/nesatisfacție, fericire, frustrare etc. Astfel, calitatea vieții presupune următoarele dimensiuni: 1. bunăstarea emoțională; 2. relațiile interpersonale; 3. bunăstarea materială; 4. afirmarea personală; 5. bunăstarea fizică; 6. independența; 7. integrarea socială; 8. asigurarea drepturilor fundamentale ale omului [2, p. 29]. Evidențiem că acest demers științific este argumentat de necesitatea identificării raportului dintre reziliența psihologică și satisfacția calității vieții la două generații diferite de vârstă. Scopul cercetării experimentale de constatare rezidă în determinarea relației dintre variabilele reziliența psihologică și satisfacția calității vieții la persoanele din diferite generații. Obiectivele cercetării experimentale de constatare vizează identificarea metodelor empirice în scopul determinării nivelului de manifestare a calității vieții și a rezilienței psihologice la generații diferite; identificarea grupului experimental și administrarea instrumentelor psihometrice; interpretarea și analiza rezultatelor cercetării obținute de către subiecții experimentali. În baza analizei teoretice și a modelului variabilelor experimentale am formulat următoarea ipoteză: presupunem că există o corelație semnificativă între reziliența psihologică și satisfacția calității vieții.

Metodologie

În cercetarea realizată am administrat următoarele metode: Testul pentru evaluarea nivelului de reziliență (Resiliency Quiz Al Sierbert) și Chestionarul de evaluare a satisfacției față de calitatea vieții, elaborat de către R.S. Elliot adaptat de N. Vodopyanova. Primul este un instrument care determină nivelul de reziliență. Reziliența este capacitatea de a te adapta și de a depăși situațiile dificile, testul evaluând diferite aspecte ale rezilienței, cum ar fi abilitățile de coping, optimismul și sprijinul social. Acesta conține 20 de itemi și se măsoară cu o scală de evaluare de la 1 până la 5. Al doilea instrument psihometric conține 36 de itemi care evaluează satisfacția în 9 domenii precum muncă, realizări personale, sănătate, comunicare cu cei apropiați, suport social (atât intern, cât și extern), optimism, tensiune (disconfort fizic și psihologic), autocontrol și emoții negative.

Rezultatele principale

Eșantionul este constituit din 103 persoane cu vârste cuprinse între 18 și 44 de ani, specifice celor 2 generații cercetate. Drept norme de referință a fost inclus genul, anul nașterii și ocupația fiecărui participant. Persoanele au fost selectate aleatoriu, iar fișa de răspuns pentru instrumentele psihometrice indicate au fost completate online prin intermediul platformei Google Forms. Eșantionul descris în funcție de criteriul gen este reprezentat în tabelul 1.

Tabelul 1. Grupul cercetat repartizat în funcție de gen

Gen	Nr. de subiecți	Procentaj
Feminin	56	54,4%
Masculin	47	45,6%
Total	103	100%

Astfel, conform datelor incluse în tabelul 1, observăm că 54,4% din numărul total al subiecților experimentali care au participat în cadrul cercetării sunt de gen feminin, iar 45,6% sunt

subiecți de gen masculin. Informația cu referire la repartizarea grupului cercetării din perspectivă de gen și generație sunt reprezentate de figura 1.

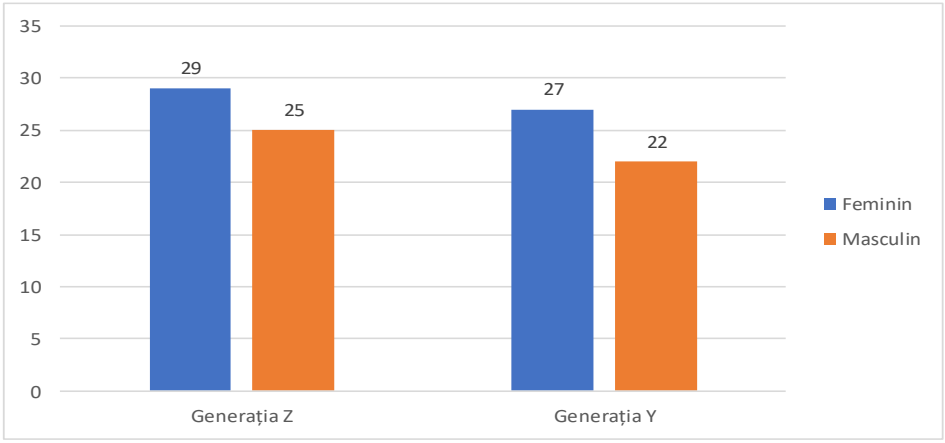

Figura 1. Repartizarea subiecților în funcție de gen și generație

Datele incluse în figura 1 ilustrează modul de repartizare a grupului cercetării, alcătuit din 103 subiecți. Astfel, observăm că din numărul total de subiecți 54 fac parte din generația Z și anume – 29 fiind de gen feminin și 25 de gen masculin, iar 49 de subiecți intervievați fac parte din generația Y, 27 fiind de gen feminin și 22 de gen masculin. Pentru măsurarea nivelului de reziliență psihologică am administrat **Testul pentru evaluarea nivelului de reziliență** (Resiliency Quiz Al Sierbert), iar rezultatele testului sunt reprezentate în tabelul 2.

Tabelul 2. Niveluri de reziliență a întregului eșantion

Nivel de reziliență				
Foarte scăzut	Scăzut	Mediu	Ridicat	Foarte ridicat
0 %	0 %	10,7 %	66 %	23,3 %

Conform datelor reprezentate în tabelul 2, putem observa că majoritatea subiecților experimentali manifestă un nivel ridicat de reziliență – 66,0 %, urmând, în ordine consecutivă, subiecții experimentali care manifestă un nivel foarte ridicat de reziliență – 23,3% și doar 10,7 % din numărul total de subiecți prezintă nivel mediu de reziliență. De asemenea, este de menționat faptul că niciun subiect nu a înregistrat rezultate care să corespundă nivelurilor scăzut și foarte scăzut.

Rezultatele testului de reziliență specifice generației Z, în funcție de criteriul gen, sunt prezentate în figura 2.

Analizând figura 2 observăm că 37,9% din subiecții de gen feminin au înregistrat un nivel foarte ridicat al rezilienței, 51,7% un nivel ridicat, și doar 10,3% au înregistrat un nivel mediu al rezilienței. Pe de altă parte, 12,0% dintre subiecții de gen masculin au înregistrat un nivel de reziliență foarte ridicat, 72,0% nivel ridicat și 16,0% dintre subiecții de gen masculin au înregistrat un nivel mediu de reziliență. Este de remarcat faptul că niciun subiect nu a înregistrat un punctaj care să denote nivel scăzut sau foarte scăzut al rezilienței. Conform testului T independent, am obținut faptul că există diferențe între nivelurile rezilienței specifice factorului gen, p=0,05, t=-1,954, (gen feminin m=1,72, iar gen masculin m=2,04), astfel, sumarizând, subliniem că subiecții de gen masculin manifestă un nivel mai mare de reziliență decât subiecții de gen feminin.

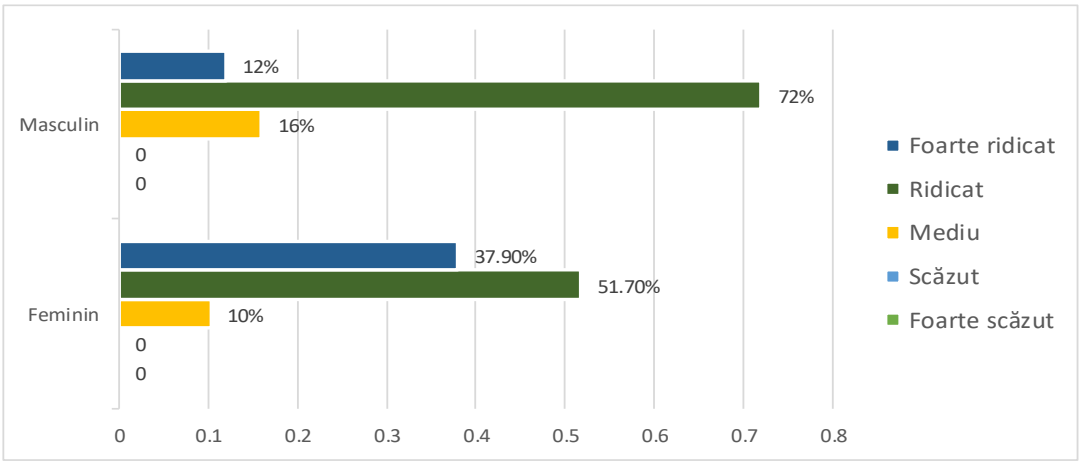

Figura 2. Rezultatele testului de reziliență caracteristice generației Z, în funcție de gen

Rezultatele testului de reziliență specifice generației Y sunt reprezentate în figura 3. Din figura 3 observăm că au înregistrat un nivel foarte ridicat al rezilienței 11,2 % din subiecții de gen feminin, 81,4% prezintă nivel ridicat, și doar 7,4% dintre subiecți au înregistrat un nivel mediu al rezilienței.

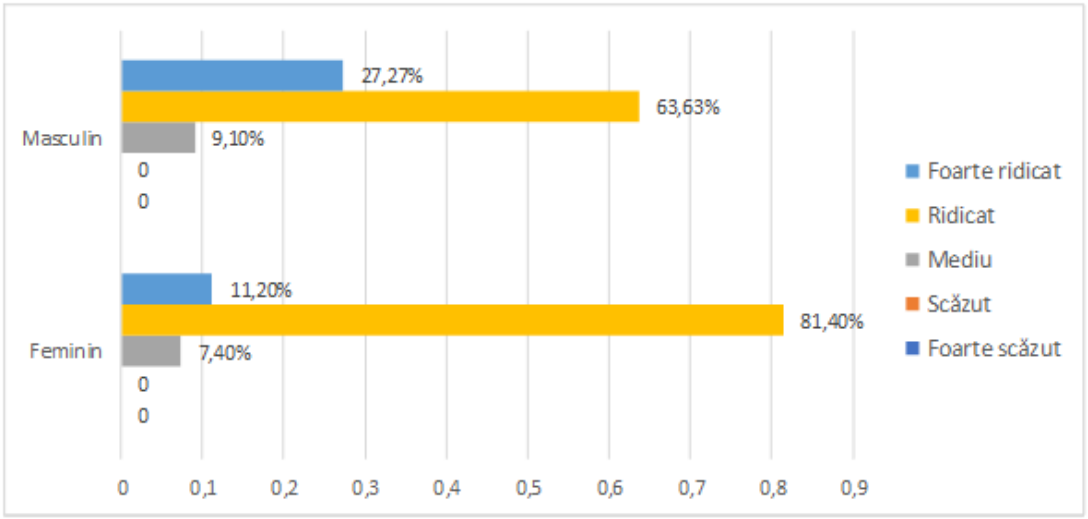

Figura 3. Rezultatele testului de reziliență a Generației Y, în funcție de gen

Pe de altă parte, 27,27% dintre subiecții de gen masculin au înregistrat un nivel de reziliență foarte ridicat, 63,63% nivel ridicat, iar 9,1% dintre subiecții de gen masculin au înregistrat un nivel mediu de reziliență. Similar explicației efectuate în cazul generației Z, niciun subiect nu a înregistrat un punctaj care să denote nivel scăzut sau foarte scăzut al rezilienței. Conform testului T independent, nu există diferențe semnificative pentru reziliență din perspectiva factorului gen pentru subiecții din generația Y.

În continuare vom prezenta datele pentru **Chestionarul de evaluare a satisfacției față de calitatea vieții.** Rezultatele identificate sunt reprezentate în tabelul 3.

Conform datelor din tabel putem observa că pentru indexul general al calității vieții predomină nivelul mediu, fiind caracteristic pentru 49,5% dintre subiecți. Respectiv, subliniem că aproape jumătate din întregul grup de subiecți posedă un nivel mediu de satisfacție față de calitatea vieții. Pentru scalele calității vieții cei mai mulți subiecți au obținut nivel înalt la scala comunicare – 58,3%, apoi scala carieră – 49,5% și realizări personale – 49,5%, în continuare, în ordine

consecutivă, scala sănătate – 44,7%, optimism – 39,8%, suport social – 37,9%, stări emoționale – 27,2% și autocontrol – 19,4%.

Tabelul 3. Valorile pentru calitatea vieții și scalele ei

	Calitatea vieții		
	Înalt	**Mediu**	**Scăzut**
Calitatea vieții – Index general	40,8%	49,5%	9,7%
Cariera	49,5%	28,2%	22,3%
Realizări personale	49,5%	33%	17,5%
Sănătate	44,7%	35,9%	19,4%
Comunicare	58,3%	26,2%	15,5%
Suport social	37,9%	36,9%	25,2%
Optimism	39,8%	46,6%	13,6%
Autocontrol	19,4%	57,3%	23,3%
Stări emoționale	27,2%	48,5%	24,3%

Pentru verificarea ipotezei prin care am presupus că există o corelație semnificativă între nivelul de reziliență și manifestarea satisfacției față de calitatea vieții, am utilizat metode statistice pentru determinarea corelației. Astfel rezultatele obținute sunt reprezentate în tabelul 4.

Tabelul 4. Corelația dintre reziliență și calitatea vieții

	Reziliență		
	r	**p**	**N**
Indexul general al calității vieții	0,378**	0,001	103

În urma analizei rezultatelor statistice am obținut că există o corelație semnificativă direct proporțională între variabilele reziliență psihologică și calitatea vieții, deoarece r=0,378**, p=0,001, ceea ce înseamnă că atunci când crește reziliența, crește și satisfacția calității vieții, confirmându-se astfel ipoteza cercetării.

Concluzii

Există mai multe aspecte ale calității vieții care sunt strâns legate de reziliență, inclusiv bunăstarea emoțională, relațiile interpersonale, bunăstarea materială, afirmarea personală, bunăstarea fizică, independența, integrarea socială și asigurarea drepturilor fundamentale ale omului. O abordare subiectivă a calității vieții subliniază percepția unui individ despre satisfacție și bunăstare, care este influențată de factori socio-demografici precum vârsta, sexul și cultura. Indicatorii calității vieții pot fi evaluați folosind o combinație de metode obiective și subiective, oferind o imagine cuprinzătoare a bunăstării individuale și comunitare. Reziliența, cultivată într-o varietate de moduri și susținută de o comunitate solidară, este fundamentală pentru calitatea vieții, oferind indivizilor resursele de care au nevoie pentru a depăși obstacolele și a-și construi o existență semnificativă. Conceptul de generație este complex și cu mai multe fațete, oferind o perspectivă asupra modului în care indivizii și grupurile sunt influențate de contextele sociale, culturale și istorice în care apar și se dezvoltă.

Studiul comparativ al rezilienței și calității vieții la cele două generații Z și Y demonstrează că există diferențe semnificative între grupuri, în funcție de factorul gen. Conform rezultatelor

cercetării efectuate, am identificat că există o relație semnificativă între reziliența psihologică și satisfacția calității vieții personalității și anume cu cât crește reziliența, crește și satisfacția calității vieții, confirmându-se astfel ipoteza cercetării conform căreia am presupus că există o corelație semnificativă între reziliența psihologică și satisfacția calității vieții. Subliniem că promovarea rezilienței și îmbunătățirea calității vieții sunt aspecte esențiale pentru o societate sănătoasă și echilibrată. Cultivarea rezilienței individuale și comunitare, împreună cu crearea unor medii favorabile pentru o viață satisfăcătoare și împlinită, reprezintă pilonii fundamentali pentru construirea unei lumi mai prospere pentru toți membrii ei.

Bibliografie

1. Aaronson, N.K. (1988). *Quantitative issues in health related quality of life assessment*. Health Policy, (3), 217–230. ISSN 0168-8510.
2. Cyrulnik, B. (2006). De Flesh et d'âme. Éditions Odile Jacob, p. 255. ISBN-10: 2744197033.
3. Juanita, J. (2002). *Encouraging Resilience in Children*. Children and families, (3), 46–50, ISSN 1930-9325.
4. Mărginean, I., & Bălașa, A. (2002). *Calitatea vieții în România*. Expert.
5. Nicola, A. (2006). *Attachment and Resilience: Implications for Children in Care*. Child Care in Practice, (5), 315–330. ISSN 1357-5279.
6. Platon, C. et al. (2015). *Dimensiuni psihologice ale calității vieții în mediul educațional din perspectivă regională durabilă*. CEP, USM.
7. Rodin, J. (2014). *The Resilience Dividend*. Being Strong in a world where things go wrong. Public Affairs.
8. Rusu, V. (2008). *Reziliență și precaritate*. Revista medico-chirurgicala a Societatii de Medici si Naturalisti, (2), 289–292. ISSN: 0300-8738.
9. Rutter, M. (1996). Resilience Concepts and Findings: Implications for Family Therapy. In Journal of Family Therapy, nr. 2, 119–144. ISSN 1467-6427.
10. World Health Organization. (2012). WHOQOL: Measuring Quality of Life. https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/

Capitolul 12. RELAȚIA DINTRE PERFECȚIONISM ȘI PROCRASTINARE LA STUDENȚI

Chapter 12. THE RELATIONSHIP BETWEEN PERFECTIONISM AND PROCRASTINATION IN STUDENTS

Oxana PALADI[1]
Victoria LEAȘCENCO[2]

Abstract

Perfectionism and procrastination are two increasingly common phenomena that have an impact on students' academic performance and psychological well-being. High personal standards, parental expectations, critical opinion and expectations of parents, as well as students' high expectations, can lead to exaggerated psychological pressure, which influences academic performance and competitiveness in the academic environment. This creates perfectionist tendencies, which can also lead to procrastination due to fear of failure, doubt in one's own actions. Perfectionism is characterized by setting high standards that do not correspond to the person's true capabilities. Moreover, perfectionists tend to critically evaluate themselves, which becomes a predisposing factor for procrastination. The specialized literature highlights that perfectionism and procrastination influence academic performance, personal life, and emotional state. In order to determine the relationship between perfectionism and procrastination, there was conducted a study with the participation of 100 students.

Keywords*: perfectionism, procrastination, students.*
JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

În contextul vieții academice tot mai solicitante și al presiunilor sociale crescânde, studenții se confruntă frecvent cu două fenomene psihologice cu impact major asupra performanței și stării lor de bine: perfecționismul și procrastinarea. Perfecționismul, definit prin standarde personale excesiv de ridicate și autocritică severă, este adesea perceput ca o trăsătură pozitivă. Totuși, cercetările recente, inclusiv cele prezentate în Journal of Applied Psychology, evidențiază faptul că, în formele sale dezadaptative, acesta poate deveni o sursă de stres, anxietate și blocaj comportamental. Pe de altă parte, procrastinarea – tendința de a amâna sarcinile, în ciuda conștientizării consecințelor negative – este strâns legată de dificultăți în gestionarea emoțiilor și autoreglare. Studiul de față își propune să exploreze relația dintre aceste două trăsături, analizând modul în care perfecționismul poate influența comportamentele procrastinatorii în rândul studenților.

Analiza literaturii și obiectivul lucrării

Conform studiului publicat în Journal of Applied Psychology, perfecționismul este caracterizat de eforturi ca totul să iasă fără greșeală, de stabilirea unor standarde nerealist de înalte și de autocritică excesivă atunci când un individ își analizează acțiunile [4]. American Psychological Association definește perfecționismul drept „tendința de a cere celorlalți sau de la sine un nivel de performanță extrem de ridicat sau chiar impecabil, peste ceea ce este cerut de

[1] Doctor habilitat în psihologie, profesor univiversitar, Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. Email: oxana.paladi@usm.md
[2] Masterandă, Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. Email: victorialeascenco@gmail.com

situație. Este asociat cu depresia, anxietatea, tulburările de alimentație și alte probleme de sănătate mintală" [1].

În studiul efectuat de Zenger și Johnson (2017), a fost explorată relația dintre perfecționism, bunăstare psihologică și autocompasiune. Conform rezultatelor, autocompasiunea poate fi un instrument pentru prevenirea consecințelor nefavorabile ale perfecționismului, astfel, poate avea un impact favorabil pentru satisfacția în viață și asupra sănătății mintale. Persoanele care practică autocompasiunea sunt mai puțin susceptibile să experimenteze stresul și anxietatea cauzate de perfecționism, ceea ce sugerează o abordare terapeutică eficientă pentru cei cu tendințe perfecționiste [9].

Teoreticienii Paul Hewitt și Gordon Flett (1991) au identificat un model al perfecționismului care are trei dimensiuni distincte:

- Perfecționismul autoorientat – este tendința de a stabili standarde înalte pentru sine și evaluarea personală pe baza acestora.
- Perfecționismul orientat spre ceilalți – vizează impunerea standardelor înalte altor persoane.
- Perfecționismul impus de societate – este o certitudine că alte persoane au așteptări înalte față de individ [4].

Don Hamachek (1978), un renumit psiholog care a studiat domeniul dezvoltării identității și educației, în lucrarea „Psychodynamics of Normal and Neurotic Perfectionism", a identificat și a făcut o distincție între două forme de perfecționism. Prima formă este perfecționismul normal, acesta se caracterizează prin obiective sau standarde înalte, dar care nu coincid cu realitatea și cu abilitățile individului. Persoanele care au acest tip de perfecționism își apreciază eforturile minuțios și pot fi flexibili în anumite situații, acest lucru nu le afectează stima de sine. A doua formă face referire la perfecționismul nevrotic, care se caracterizează prin obiective și standarde nerealiste, foarte ridicate, efectul acestora duce la autocritică, insatisfacție, stres, chiar dacă persoana a obținut realizări valoroase în activitatea sa [4]. În studiul efectuat de Shafran, Cooper și Fairburn (2002) perfecționismul dezadaptativ apare la persoanele care își simt propria valoare bazată pe realizările unor standarde nerealiste, în cele mai multe cazuri, ele sunt imposibil de atins. Astfel, stima de sine depinde doar de succesul sau eșecul în îndeplinirea obiectivelor nerealiste stabilite. Persoana simte permanent o tensiune pentru a ajunge la rezultatul final stabilit, iar eșecul sau un mic pas greșit este perceput de persoană ca un dezastru complet, duce la anxietate, stres cronic, tulburări de alimentație și depresie. Perfecționismul dezadaptativ nu este legat doar de dorința persoanei de a face lucrurile perfect și de a-și atinge standardele nerealiste, dar este o sursă de suferință emoțională, care provine din stima de sine scăzută, persoana mereu are frica de a nu fi suficient de bună. Acest tip de perfecționism, cum și este indicat în studiu, duce la dezvoltarea unor tulburări psihologice [5].

Al doilea concept analizat în cadrul cercetării realizate este procrastinarea – care nu este caracterizată doar prin amânarea unor sarcini, dar poate fi teama de eșec, stresul acumulat, lipsa motivației și a autoreglării. Studiile recente au demonstrat că fenomenul de procrastinare nu este doar o simplă amânare a sarcinilor, dar poate fi o influență a factorilor emoționali și cognitivi. Procrastinarea este un comportament autosabotant, caracterizat prin amânarea sarcinilor, chiar și atunci când există conștientizarea că acest comportament poate aduce consecințe negative. Sirois subliniază legătura procrastinării cu gestionarea emoțiilor și autoreglarea comportamentală [6].

Perfecționismul și procrastinarea sunt două concepte ce se interconectează, în literatura de specialitate, evidențiindu-se că ambele influențează performanța academică, viața personală, starea emoțională. Creșterea influenței mass-media și a rețelelor sociale în viața tinerilor a contribuit la creșterea standardelor nerealiste. Multe persoane sunt expuse la imagini ideale, ceea ce le determină să își stabilească standarde extreme și să devină mai critici față de propriile performanțe

[2]. Conceptele date sunt ca un cerc vicios, în multiplele studii, este marcat, că perfecționismul este un mecanism de autosabotaj, pe când procrastinarea este legată de o stare continuă de autocritică, anxietate exagerată, în special la persoanele cu tendințe perfecționiste. Studiile efectuate de Tuckman au demonstrat că procrastinarea este conectată cu scăderea performanței academice în rândul studenților, din cauză că studenții ce au un nivel ridicat de procrastinare au tendința de a face totul pe ultima sută de metri, sub o tensiune, anxietate, ce afectează calitatea lucrărilor efectuate pe parcursul anului academic [8].

Conform studiului efectuat de Piers Steel (2007), procrastinarea este analizată ca fiind un eșec autoreglator și explică acest fapt ca fiind o tendință de a amâna activitățile, mai ales pe acele care sunt percepute de individ ca dificile și stresante. Individul amână sarcina nu doar din cauza că are dorința data, dar și din frica de a nu eșua, reuși, a nu atinge propriile standarde și a celor din jur. Procrastinatorii evitanți tind să amâne sarcinile din cauza sentimentelor de anxietate sau frica de eșec. Aceste persoane experimentează adesea o stare de disconfort semnificativă atunci când se confruntă cu sarcini care li se par copleșitoare sau dificile, ceea ce duce la comportamente de evitare [7]. Astfel, procrastinarea în cazul dat devine un mecanism de apărare pentru a evita disconfortul emoțional de a nu eșua și de a nu fi suficient de bun pentru alții. Comportamentul dat duce la performanțe scăzute, persoanele afectate devin mai frustrate, din cauză că se acumulează sarcinile ce necesită să fie realizate.

Owens, Bowman, Dill (2008) au identificat o legătură semnificativă dintre anxietatea socială și procrastinare, ajungând la concluzia că persoanele cu un nivel ridicat de anxietate socială au un nivel înalt de procrastinare. În momentul în care procrastinarea cu anxietatea socială se combină, devine, la fel, un cerc vicios, în care persoana evită orice contact, apoi se simte vinovată din cauza acestei evitări și la sfârșit duce la o anxietatea mai crescută și la retragere. Există procrastinare de tip amânat optimist, care se caracterizează prin amânarea sarcinilor din perspectiva convingerii că vor avea suficient timp ca să le finalizeze. Persoanele cu acest gen de procrastinare sunt încrezuți că vor îndeplini sarcinile ușor pe ultima sută de metri, chiar și dacă sarcinile sunt complexe. Procrastinatorii optimiști tind să amâne sarcinile având un sentiment de supraestimare a capacității lor de a le finaliza în ultimul moment. Viziunea optimistă este adesea nerealistă, ceea ce duce la termene limită ratate și la sentimente de regret [3].

Demersul științific prezentat este fundamentat de necesitatea identificării raportului dintre conceptele descrise și anume: perfecționism și procrastinare. Scopul cercetării constă în determinarea relației dintre perfecționism și procrastinare la studenți. În acest context am înaintat următoarea ipoteză de cercetare: Presupunem că există o corelație dintre perfecționism și procrastinare la studenți și anume studenții cu un nivel înalt de perfecționism manifestă tendința de procrastinare.

Metodologie valorificată

În conformitate cu scopul și obiectivele cercetării au fost administrate următoarele instrumente psihometrice: *Scala Multidimensională a Perfecționismului*, elaborată de Randy O. Frost și colegii săi și *Scala de evaluare a procrastinării*, elaborată de Clarry Lay. Scala Multidimensională a Perfecționismului, elaborată de Randy O. Frost este destinată evaluării diferitor dimensiuni ale perfecționismului. Instrumentul conține 35 de itemi, care reflectă aspectele precum: grija față de greșeli (CM), standard personal (PS), expectațiile parentale (PE), părerea critică a părinților (PC), nesiguranța / îndoiala în acțiuni (D), organizarea (O). Răspunsurile sunt apreciate pe o scală de tip Likert, de la 1 la 5, după următorul principiu: 1 – deloc de acord, 2 – mai degrabă nu sunt de acord, 3 – neutru, 4 – de acord, 5 – total de acord. Pentru a obține scorurile finale, se însumează răspunsurile corespunzătoare fiecărei scale. Interpretarea datelor se realizează

în funcție de scorurile obținute. *Scala de evaluare a procrastinării* elaborată de Clarry Lay, include două subscale care măsoară procrastinarea generală și procrastinare decizională. Scala conține 25 de întrebări, iar răspunsurile sunt oferite pe o scală Likert de la 1 la 5, cu următoarele valori: 1 – deloc de acord, 2 – mai degrabă nu sunt de acord, 3 – neutru, 4 – de acord, 5 – total de acord. Pentru obținerea scorului final, se însumează răspunsurile pentru fiecare subscală. Unele întrebări necesită inversarea scorurilor, acest lucru se referă la întrebările care descriu comportamentele sau atitudinile pozitive legate de gestionarea timpului, luarea unor decizii. Scala oferă o evaluare a tendințelor procrastinatorii, atât în activitățile zilnice, cât și în luarea unor decizii.

Rezultatele principale

Eșantionul cercetării este constituit din 100 de studenți de la Universitatea de Stat din Moldova, care își fac studiile la facultățile cu profil real (50 studenți) și cu profil umanist (50 studenți). Persoanele au fost selectate aleatoriu, instrumentele psihometrice fiind completate în format online (prin intermediul platformei Google Forms). Administrând **Scala Multidimensională a Perfecționismului** am identificat nivelurile de manifestare a scalelor: grija față de greșeli (CM); standard personal (PS); expectațiile parentale (PE); părerea critică a părinților (PC); nesiguranța / îndoiala în acțiuni (D); organizarea (O) și indicele general al perfecționismului. În tabelul 1 sunt prezentate nivelurile de perfecționism identificate la studenți.

Tabelul 1. Nivelurile de manifestare a perfecționismului la studenți

Scale	Indicatorii studenților (%)		
	Scăzut	**Mediu**	**Înalt**
Grija față de greșeli (CM)	40%	36%	24%
Standard personal (PS)	32%	46%	22%
Expectațiile parentale (PE)	26%	37%	37%
Părerea critică a părinților (PC)	35%	40%	25%
Nesiguranța / Îndoiala în acțiuni (D)	45%	34%	21%
Organizarea (O)	48%	34%	18%
General (scale perfecționism)	22%	70%	8%

Conform datelor studiului realizat (tabelul 1), majoritatea studenților au un nivel mediu (70%) – pentru scala generală, ceea ce indică o tendință moderată de perfecționism. Doar 8% dintre studenții chestionați prezintă nivel înalt de perfecționism, pentru această scală, în timp ce 22% manifestă un nivel scăzut de perfecționism. Pentru scala *Grija față de greșeli*, 40% dintre studenți au un nivel scăzut, ceea ce indică o atitudine în normă față de greșeli; nivelul mediu este prezent la 36% dintre studenți, iar 24% dintre subiecți manifestă o grijă exagerată față de greșeli, ce indică o frică de eșec și autocritică crescută. La scala *Standard personal*, 46% dintre studenți au standarde personale medii, 32% au standarde scăzute, iar 22% stabilesc standarde personale foarte înalte, ceea ce poate genera presiune internă și stres suplimentar. În continuare, pentru a treia scală *Expectațiile parentale*, datele arată că 37% dintre studenți resimt așteptări parentale ridicate, un procent egal având percepția unor așteptări medii, iar 26% au înregistrat nivel scăzut pentru această scală. Acest rezultat indică faptul că influența părinților este importantă în modelarea aspirațiilor

studenților. Scala *Părerea critică a părinților*, arată că 40% dintre participanți percep o critică moderată din partea părinților, 25% o critică intensă, iar 35% o critică redusă, ceea ce poate influența gradul de încredere în sine și nivelul autocriticii. La scala *Neîncrederea / îndoiala în acțiuni*, 34% dintre studenți manifestă un nivel mediu, 45% – prezintă un nivel scăzut de îndoială, indicând o bună încredere în propriile decizii, iar 21% – denotă nivel înalt de îndoială ceea ce poate afecta performanța academică și adaptabilitatea. Rezultatele studiului privind perfecționismul la studenți, analizate pe scala *Organizare*, indică faptul că 48% dintre participanți prezintă un nivel scăzut de organizare, 34% – nivel mediu și doar 18% ating un nivel înalt de organizare. Această distribuție sugerează că, pentru aproape jumătate dintre studenți, organizarea nu reprezintă o trăsătură dominantă, ceea ce poate reflecta dificultăți în gestionarea timpului, planificarea activităților sau menținerea unui mediu de lucru structurat. Un nivel scăzut de organizare este adesea asociat cu procrastinarea, stresul academic și randamentul scăzut, mai ales în contextul universitar, unde autonomia și autogestionarea activităților sunt esențiale. Pe de altă parte, procentul redus al studenților cu un nivel înalt de organizare (18%) arată că doar o minoritate din grup reușește să mențină un stil de lucru riguros și eficient, trăsătură frecvent întâlnită la perfecționiștii funcționali.

Diagnosticul nivelului de procrastinare la studenți a fost realizat administrând **Scala de evaluare a procrastinării**. Rezultatele sunt prezentate în Tabelul 2.

Tabelul 2. Rezultatele studiului privind nivelurile de procrastinare la studenți

Scale	Indicatorii studenților (%)		
	Scăzut	**Mediu**	**Înalt**
Procrastinare generală	30%	49%	21%
Procrastinare decizională	38%	38%	24%

Din rezultatele prezentate în Tabelul 2, se poate observa că mulți studenți se încadrează în categoria nivelului mediu de *procrastinare generală* (49% dintre subiecți); nivelul scăzut a fost identificat la 30% dintre participanți, în timp ce 21% au înregistrat un nivel înalt de procrastinare. Aceste rezultate sugerează că, deși o parte semnificativă a studenților tinde să amâne sarcinile, acest comportament nu atinge, în cele mai multe cazuri, un nivel înalt. În ceea ce privește procrastinarea decizională, se remarcă o distribuție echilibrată între nivelul scăzut și cel mediu, fiecare fiind identificat la câte 38% dintre respondenți. Nivelul ridicat de procrastinare decizională este prezent la 24% dintre studenți. Această distribuție indică faptul că o parte a eșantionului chestionat întâmpină dificultăți în luarea deciziilor. Rezultatele obținute pot fi explicate prin specificul vieții academice, unde presiunea termenelor și volumul mare de sarcini pot contribui la tendința de amânare. Totodată, nivelul relativ moderat al procrastinării decizionale ar putea reflecta un anumit grad de nesiguranță, lipsă de încredere în propriile alegeri, dar fără a ajunge la niveluri disfuncționale în cazul majorității studenților.

Conform logicii cercetării, în tabelul 3 sunt prezentate rezultatele statistice obținute la corelația dintre variabile pentru a identifica dacă se confirmă ipoteza conform căreia am presupus că există o corelație dintre perfecționism și procrastinare la studenți și anume studenții cu un nivel înalt de perfecționism manifestă tendința de procrastinare.

Tabelul 3. Coeficientul de corelație pentru perfecționism și procrastinare

Scale		**Procrastinare generală**	**Procrastinare decizională**
Grija față de greșeală	Coeficientul de corelație	0,12	0,11
	Pragul de semnificație	0,20	0,26
Standard personal	Coeficientul de corelație	0,09	0,32**
	Pragul de semnificație	0,92	0,01
Expectațiile parentale	Coeficientul de corelație	0,05	0,11
	Pragul de semnificație	0,61	0,25
Părerea critică a părinților	Coeficientul de corelație	0,17	0,09
	Pragul de semnificație	0,08	0,33
Nesiguranța / îndoiala în acțiune	Coeficientul de corelație	0,04	0,09
	Pragul de semnificație	0,66	0,34
Organizarea	Coeficientul de corelație	0,28**	0,16
	Pragul de semnificație	0,01	0,11
General (scale perfecționism)	Coeficientul de corelație	0,21*	0,28**
	Pragul de semnificație	0,03	0,001

În baza datelor prezentate în Tabelul 3, identificăm corelații pozitive semnificative dintre perfecționism, scalele perfecționismului și procrastinare (generală și decizională). Mai exact, s-a constatat o legătură pozitivă dintre *procrastinarea generală* și scala *Organizare* a perfecționismului (r = 0,28**, p = 0,01), ceea ce indică faptul că studenții care tind să fie mai organizați în mod perfecționist pot să manifeste și un nivel mai ridicat de procrastinare. De asemenea, a fost evidențiată o corelație pozitivă între procrastinarea generală și scala generală a perfecționismului (r = 0,21*, p = 0,03), ceea ce sugerează că un nivel mai ridicat de perfecționism poate fi asociat cu tendințe crescute de procrastinare.

Totodată, s-a identificat o corelație pozitivă semnificativă dintre procrastinarea decizională și scala *Standard personal* a perfecționismului (r = 0,32**, p = 0,01), ceea ce înseamnă că studenții care își stabilesc standarde personale foarte înalte tind să amâne luarea deciziilor. În plus, procrastinarea decizională corelează pozitiv și cu scala generală a perfecționismului (r = 0,28**, p = 0,01), întărind ideea că perfecționismul, în ansamblul său, poate contribui la creșterea dificultăților în luarea deciziilor. Prin urmare, ipoteza conform căreia am presupus că există o corelație dintre perfecționism și procrastinare la studenți se confirmă. Se poate afirma că studenții cu un nivel înalt de perfecționism manifestă tendința de procrastinare.

Concluzii

În contextul actual, marcat de dezvoltarea rapidă a tehnologiei și schimbările din educație, comportamentele studenților au devenit un subiect tot mai important în cercetările psihologice și educaționale. În această lucrare, am identificat relația dintre perfecționism și procrastinare la studenți, analizând modul în care aceste comportamente se manifestă. Rezultatele cercetării oferă o imagine detaliată a modului în care perfecționismul poate contribui la procrastinare și cum aceste trăsături psihologice afectează capacitatea studenților de a-și atinge potențialul academic.

Perfecționismul este tendința persistentă a unei persoane de a căuta perfecțiunea în tot ceea ce face, impunându-și standarde nerealist de ridicate și fiind foarte autocritică atunci când aceste standarde nu sunt atinse. Atitudinea dată poate conduce la stres, procrastinare, anxietate și dificultăți în luarea deciziilor, deoarece persoana perfecționistă se teme constant să nu greșească sau să nu fie suficient de bună. Rezultatele demersului empiric au permis confirmarea ipotezei cercetării. De altfel, ipoteza cercetării este confirmată prin evidențierea unor corelații pozitive între perfecționismul general și ambele forme de procrastinare (generală și decizională). Această asociere indică faptul că un nivel ridicat de perfecționism este adesea însoțit de tendințe

procrastinatorii, în special în rândul studenților cu standarde personale foarte înalte. Perfecționismul, în formele sale dezadaptative, devine un factor de vulnerabilitate psihologică. Caracterizat de autocritică severă, frica de eșec și presiuni interne și externe ridicate (inclusiv din partea părinților), perfecționismul contribuie la scăderea stimei de sine și la creșterea anxietății. Aceste elemente favorizează procrastinarea, mai ales ca mecanism de evitare emoțională.

Procrastinarea este influențată de factori cognitivi și emoționali, nu doar de lipsa voinței. Rezultatele indică faptul că procrastinarea nu este o simplă amânare, ci un comportament complex, adesea asociat cu stresul, frica de eșec, lipsa autoreglării emoționale și supraestimarea capacităților (în cazul procrastinării optimiste). Studenții manifestă, în general, niveluri moderate de perfecționism și procrastinare. Majoritatea respondenților se încadrează în categoria medie pentru ambele constructe, ceea ce poate indica o relativă echilibrare între dorința de performanță și dificultățile de gestionare a timpului și a presiunii academice. Totuși, prezența unor scoruri ridicate în ambele dimensiuni atrage atenția asupra necesității de intervenții psihologice sau educaționale preventive.

Anumite scale ale perfecționismului sunt mai strâns legate de procrastinare decât altele, acest lucru fiind confirmat de rezultatele descrise în cercetare: corelațiile semnificative dintre procrastinare decizională și standardele personale, respectiv dintre procrastinarea generală și nivelul de organizare, evidențiază faptul că nu toate aspectele perfecționismului contribuie în aceeași măsură la apariția comportamentelor procrastinatoare. Factorii sociali și familiali joacă un rol important în dezvoltarea perfecționismului. Așteptările și critica parentală sunt percepute de un număr semnificativ de studenți ca fiind ridicate, ceea ce contribuie la internalizarea unor standarde nerealiste, cu potențial impact negativ asupra sănătății mintale și comportamentului academic.

În contextul dat menționăm că necesitatea intervențiilor psihologice și educaționale este evidentă. Promovarea autocompasiunii, dezvoltarea abilităților de autoreglare emoțională și încurajarea unor așteptări realiste pot contribui la reducerea efectelor negative ale perfecționismului și la prevenirea procrastinării disfuncționale. Astfel, luând în considerare finalitățile cercetării, propunem următoarele recomandări: – dezvoltarea de programe de consiliere psihologică pentru studenți axate pe gestionarea perfecționismului dezadaptativ; – implementarea de strategii educaționale pentru creșterea organizării personale și reducerea procrastinării; – sensibilizarea părinților și cadrelor didactice asupra impactului așteptărilor excesive asupra bunăstării psihice a tinerilor; – continuarea cercetărilor prin extinderea eșantionului și explorarea altor variabile relevante, precum reziliența psihologică, autoeficacitatea sau suportul social.

Bibliografie

1. American Psychological Association. (n.d.). Perfectionism. In APA Dictionary of Psychology. https://dictionary.apa.org/perfectionism
2. Curran, T.; Hill, A.P. (2019). Perfectionism and procrastination: A longitudinal study on the impact of perfectionism on academic and personal well-being. *Journal of Personality, 87*(3), 410–426.
3. Ferrari, J.R. (2010). *Procrastination and Task Avoidance: Theory, Research, and Treatment*. Springer Publishing.
4. Hewitt, P. L.; Flett, G. L. **(**1991). Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(3), 456–470. D-470. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.3.456
5. Shafran, R.; Cooper, Z.; Fairburn, C. G. (2002*). Clinical perfectionism: A cognitive-behavioral analysis. Behaviour Research and Therapy*, 40(7), 773–791. D-791. https://doi.org/10.1016/S0005-7967(01)00032-0

6. Sirois, F. M. (2023). *Procrastination: A Primer for Understanding and Intervention*.
7. Steel, P. (2007). The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological Bulletin, 133*(1), 65–94.
8. Tuckman, B.W. (1991). The development and concurrent validity of the procrastination scale. *Educational and Psychological Measurement, 51*(2), 573–580.
9. Zenger, A.; Johnson, C. (2017). *Entrepreneurs as Scientists: Bayesian Inference and Belief Revision*. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 13, 510. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352673422000488

Capitolul 13. AUTOEFICACITATEA ȘI RESPONSABILITATEA SENIORILOR CARE STUDIAZĂ LA UNIVERSITATEA VÂRSTEI A TREIA

Chapter 13. SELF-EFFICACY AND RESPONSIBILITY OF SENIORS STUDYING AT THE UNIVERSITY OF THE THIRD AGE

Oxana PALADI[1]
Andriana MELNIC[2]

Abstract

The research conducted to determine the relationship between self-efficacy and responsibility of seniors involved seniors studying at the University of the Third Age. In the current context of accelerated population aging globally, a paradigm shift is noted in terms of the perception of the third age. If in the past old age was predominantly associated with decline, passivity and social withdrawal, currently things are changing and the emphasis is increasingly placed on the idea of active aging, social participation and maintaining an autonomous and involved lifestyle. The World Health Organization (WHO) promotes the concept of active aging as a process of optimizing opportunities for health, participation and security, with the aim of improving the quality of life as people age.

In this context, the topic of self-efficacy and responsibility in seniors becomes particularly relevant. A person's beliefs in their ability to cope with everyday challenges, that is, the level of self-efficacy, directly influences motivation, perseverance, mental health and social involvement, essential factors for an active and balanced old age. At the same time, personal responsibility reflects the degree to which the individual assumes the role of an active agent in their own life, making decisions, acting and contributing to their own psychological and social well-being.

Keywords*: self-efficacy, responsibility, seniors, University of the Third Age.*

JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

Procesul de îmbătrânire demografică constituie una dintre provocările semnificative ale secolului XXI, cu implicații majore la nivel economic, social și cultural. În acest context, se conturează o schimbare de paradigmă în percepția asupra vârstei a treia – de la o etapă asociată anterior cu retragerea socială și declinul funcțional, la o perioadă a dezvoltării continue, a participării active și a autoactualizării. Conceptul de îmbătrânire activă, promovat de Organizația Mondială a Sănătății, capătă tot mai multă relevanță, accentuând importanța sănătății, participării sociale și securității în menținerea calității vieții la vârsta înaintată. În această perspectivă, dimensiunile psihologice precum autoeficacitatea și responsabilitatea au un rol important în susținerea autonomiei și implicării seniorilor în propria viață. Autoeficacitatea, înțeleasă ca percepția individului asupra propriei capacități de a face față provocărilor și de a-și atinge scopurile, influențează comportamentele adaptative, starea de bine emoțională și motivația personală. Responsabilitatea, la rândul său, reflectă gradul de asumare a propriilor acțiuni, fiind un indicator al maturității psihologice și al angajamentului față de sine și de ceilalți. *Universitatea vârstei a treia*, ca program educațional dedicat persoanelor în etate, oferă un cadru propice pentru explorarea acestor dimensiuni psihologice, contribuind la menținerea unei vieți active și semnificative. În acest context, ne propunem să investigăm relația dintre nivelul de autoeficacitate

[1] Doctor habilitat în psihologie, profesor univiversitar, Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. Email: oxana.paladi@usm.md

[2] Studentă, Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. Email: nemtan03@gmail.com

și cel de responsabilitate în rândul seniorilor care participă la acest program, aducând o contribuție valoroasă la înțelegerea resurselor psihologice care susțin îmbătrânirea activă și demnă.

Analiza literaturii și obiectivul lucrării

A. Bandura definește autoeficacitatea ca fiind convingerea individului în capacitatea sa de a organiza și executa acțiunile necesare pentru a gestiona situații viitoare. El menționează: „autoeficacitatea se referă la convingerile oamenilor cu privire la capacitățile lor de a produce nivelurile de performanță necesare pentru a influența evenimentele care le afectează viețile" [13]. Realizând cercetări cu privire la eficacitatea personală, A. Bandura rezumă: „Convingerile oamenilor despre capacitățile lor au un efect profund asupra acestor capacități. Capacitatea nu este o prioritate fixă. Există foarte multe variante în care această capacitate poate fi valorificată. Cei care au această eficacitate personală se dau la o parte din calea eșecului, ei abordează lucrurile în așa fel, încât să le poată stăpâni fără să se îngrijoreze în privința diverselor dezastre posibile" [apud. 1, p. 117]. Contribuții relevante la aspectul dat au fost aduse de către Maddux și Kleiman, care au argumentat ideea conform căreia autoeficacitatea este un factor psihologic fundamental în promovarea sănătății, autoreglării emoționale și motivației personale. Potrivit acestor autori, convingerea că *poți să reușești* este adesea mai influentă decât resursele externe disponibile, deoarece influențează inițierea, efortul depus și persistența în fața obstacolelor. Astfel, autoeficacitatea nu este doar un predictor al comportamentului, ci și un mecanism central de autoreglare cognitivă și emoțională [17]. În același timp, Judge, Erez și Bono (1998) au evidențiat interacțiunea dintre autoeficacitate, stima de sine și locul controlului intern, conturând conceptul de *nucleu al evaluării de sine*. Cercetările menționate au demonstrat faptul că persoanele care posedă o imagine de sine pozitivă și un nivel ridicat de autoeficacitate tind să atingă performanțe mai înalte în plan profesional, să manifeste o mai mare satisfacție în muncă și să fie mai reziliente în fața provocărilor ocupaționale [16]. Prin urmare, autoeficacitatea se conturează ca o dimensiune esențială în explicarea comportamentului uman adaptativ, cu valențe teoretice și aplicative semnificative în domeniile precum educația, sănătatea, psihoterapia etc.

În cadrul teoriei autoeficacității, un rol central îl ocupă competențele emoționale, care susțin capacitatea individului de a se adapta eficient în relații și în fața provocărilor cotidiene. P. Iluț subliniază importanța a șapte astfel de competențe, care alcătuiesc un cadru operațional complex al inteligenței emoționale aplicate în viața socială și familială. Acestea includ: perceperea corectă a propriilor emoții; perceperea emoțiilor celorlalți; înțelegerea trăirilor personale; convingerea că propriile emoții pot fi utilizate în mod constructiv; înțelegerea emoțiilor celorlalți; autoreglarea emoțională; și capacitatea de a regla emoțiile altora [2, p. 217].

În perspectiva propusă de Miclea și Lemeni, autoeficacitatea este una dintre cele mai importante resurse personale implicate în luarea deciziilor privind cariera și dezvoltarea personală. Autorii subliniază faptul că percepția individului despre capacitatea proprie de a reuși în sarcini relevante pentru viitorul profesional influențează semnificativ motivația, efortul depus și persistența în fața dificultăților [3]. Un aspect tot mai frecvent analizat este cel al tranzițiilor de viață dificile – cum ar fi pensionarea sau încetarea profesională – care pot să influențeze profund încrederea în sine și percepția controlului personal. Cercetările lui Jerusalem și Mittag evidențiază rolul protector al autoeficacității în astfel de contexte, mai ales în perioada vârstei a treia. Autorii subliniază că indivizii care dețin convingeri solide privind capacitatea lor de a face față schimbărilor semnificative de viață manifestă o adaptare mai bună, un nivel mai scăzut de stres și o dispoziție afectivă pozitivă. Autoeficacitatea, în viziunea acestor autori, nu doar că facilitează comportamente adaptative, dar contribuie la menținerea sentimentului de competență personală într-o perioadă în care resursele externe (statut social, rol profesional, sprijin instituțional) pot

suferi modificări importante. În cadrul tranziției către pensionare, de exemplu, persoanele cu o autoeficacitate ridicată au o probabilitate mai mare de a-și restructura obiectivele personale, de a rămâne activi social și de a găsi noi surse de sens și satisfacție în viață [15].

Studiile lui Schwarzer au consolidat ideea că autoeficacitatea acționează ca un factor de protecție în fața declinului psihologic asociat cu îmbătrânirea, influențând în mod pozitiv comportamentele de sănătate, participarea activă în comunitate și gestionarea bolilor cronice [21]. De asemenea, Maddux susține că, în perioada de schimbare majoră, cum este tranziția spre o nouă etapă a vieții, autoeficacitatea determină pe lângă reacția emoțională a individului și modul în care își redefinește identitatea și scopurile personale. Persoanele în vârstă cu niveluri ridicate de autoeficacitate tind să aibă o percepție mai pozitivă asupra propriei persoane, să se implice în activități noi și să mențină o perspectivă activă și orientată spre dezvoltare [17].

Pentru a sprijini dezvoltarea autoeficacității la toate vârstele, este de primă necesitate să se creeze medii care oferă oportunități de succes, feedback pozitiv și modele de rol adecvate. În așa mod, indivizii pot dezvolta convingeri pozitive despre propriile abilități, ceea ce le va permite să își atingă obiectivele și să se adapteze eficient la diverse provocări ale vieții.

În cercetarea realizată am abordat subiectul autoeficacității în relație cu responsabilitatea. Cunoaștem că responsabilitatea reprezintă o dimensiune fundamentală a funcționării umane, definind capacitatea individului de a recunoaște și de a-și asuma consecințele propriilor acțiuni și decizii [18; 19; 20; 23]. Aceasta implică conștientizarea și acceptarea rolului personal în influențarea propriului comportament și a impactului asupra altora. Este investigată deopotrivă din perspectivă psihologică, morală, educațională etc. În diverse contexte, responsabilitatea rămâne un concept variabil, influențat de factori individuali, culturali și situaționali. În teoria atribuirii responsabilității, Bernard Weiner explorând modul în care oamenii atribuie cauze comportamentelor, definește responsabilitatea ca fiind gradul în care un rezultat este atribuit unei persoane sau obiect, direct sau indirect, în legătură cu acel rezultat [22]. În contextul psihoterapiei existențiale, reprezentantul Irvin D. Yalom definește responsabilitatea ca fiind conștientizarea faptului că individul este autorul propriei vieți, destin și chiar suferință. Acest lucru, spune el, poate fi generatorul unei anxietăți profunde [24]. În cadrul psihologiei existențiale pozitive, Paul Wong subliniază importanța responsabilității în menținerea sănătății mintale și a bunăstării. El a dezvoltat și validat scala responsabilității – *Responsibility scale (RS)*, un instrument care măsoară responsabilitatea personală și socială, evidențiind rolul acesteia în luarea deciziilor adaptative și în promovarea rezilienței [23]. Studiile recente au evidențiat legătura dintre responsabilitate și autonomie. Cercetările transculturale au demonstrat că libertatea psihologică și responsabilitatea personală sunt complementare, susținând ideea că autonomia sporește asumarea responsabilității [20]. În psihologia umanistă și pozitivă, Nathaniel Branden include responsabilitatea printre pilonii fundamentali ai stimei de sine, susținând că individul nu se poate dezvolta autentic fără asumarea responsabilității pentru propriile gânduri, emoții și acțiuni [40].

K. Abulchanova-Slavskaya consideră responsabilitatea drept o formă superioară de activism al personalității, legată de autocontrol, autonomie și capacitatea de a face față dificultăților [10]. Aceeași autoare introduce o tipologie a responsabilității bazată pe parametri precum calitatea și finalizarea activităților, asumarea riscurilor sau raportarea la consecințe. L. Dementiy dezvoltă această abordare, susținând că responsabilitatea este o resursă a personalității, esențială pentru autodeterminare și autodezvoltare și propune o tipologie detaliată a comportamentelor responsabile [12]. M.V. Bortsova identifică două direcții majore în abordarea responsabilității: pe de o parte, responsabilitatea este cercetată ca o caracteristică individuală, accentul fiind pus pe modul în care aceasta se manifestă în comportamentul și deciziile persoanei, în relație cu valorile personale, moralitatea și autoreglarea; pe de altă parte, există o abordare care vizează responsabilitatea ca trăsătură sistemică a personalității, adică o calitate stabilă și integrativă, ce

reflectă maturitatea psihologică, coerența valorilor și capacitatea de autoreflexie [11]. Această perspectivă permite o înțelegere mai profundă a responsabilității nu doar ca reacție la norme externe, ci ca element fundamental în construcția identității și a direcției vieții unei persoane. Bortsova insistă asupra faptului că responsabilitatea este legată de dezvoltarea formelor incipiente de conștiință morală, fiind dependentă de experiențele de viață, modele educaționale și influențe culturale.

O viziune asupra responsabilității este oferită de Ș. Vlăduțescu, care definește acest concept drept capacitatea de a iniția o acțiune cu valoare socială și de a o duce la bun sfârșit, conferindu-i consistență, sens și valoare. Responsabilitatea, în această interpretare, nu se reduce la simpla asumare formală a unei sarcini, ci implică și întreaga structură operațională și valorică necesară pentru a o concretiza și evalua din perspectiva utilității sociale și morale [9]. P. Popescu-Neveanu conturează o definiție amplă a responsabilității fiind prezentată ca trăsătură complexă a individului matur, capabil să evalueze retroactiv propriile acțiuni și atitudini prin raportare la un sistem de norme, legi și convenții sociale unanim acceptate. Responsabilitatea presupune, în această viziune, capacitatea de a formula răspunsuri atât valorice, cât și practice, de a garanta finalizarea corectă a sarcinilor asumate sau atribuite. Ea se manifestă ca o garanție a seriozității, a consecvenței și a capacității de angajare în relații sociale, profesionale și morale [4].

L. Stog subliniază că responsabilitatea se dezvoltă prin autoangajare și motivație intrinsecă, fiind influențată de aprecierea oferită de referenți și de autoaprecierea eficienței realizării activității. Ea evidențiază importanța acceptării necondiționate a individului de către mediu în procesul de autoactualizare, considerând că o astfel de acceptare facilitează formarea responsabilității ca trăsătură de personalitate [7]. Mecanismul psihologic al responsabilității funcționează prin oameni concreți ce acționează practic. Componentele structurale ale mecanismului responsabilității după L. Stog sunt expuse în figura 1 [8, p. 74].

Fig. 1. Componentele mecanismului psihologic al responsabilității

Prezintă interes și ideile expuse de către L. Stog în colaborare cu O. Herlea în explorarea mecanismelor comportamentului responsabil. Autoarele identifică mai multe modele prin care se manifestă comportamentul responsabil:

- 1. Modelul cognitiv-responsabil. Acest model implică conștientizarea informațiilor despre responsabilitate, identificarea obstacolelor interne și externe, tendința de a le depăși cât și asumarea consecințelor acțiunilor. Indivizii își asumă responsabilitatea în raport cu consecințele, atât negative, cât și pozitive.
- 2. Modelul afectiv-responsabil. Acesta se bazează pe motivațiile și emoțiile care susțin comportamentul responsabil. El cuprinde emoțiile fundamentale (bucurie, rușine, vină,

interes) și emoțiile-valori (altruiste, agnostice). În cazul dat, persoanele își identifică și analizează emoțiile trăite în momentul realizării obiectivului propus, dar ele urmăresc și calitatea rezultatului, și impactul acestuia asupra altor membri.

– 3. Modelul volitiv-responsabil vizează capacitatea de autoreglare și control al comportamentului în conformitate cu standardele interne și externe. Persoanele au posibilitatea să aleagă între a depăși obstacolul și a ceda în fața acestuia. Pentru depășirea lui e nevoie ca fiecare membru să depună eforturi și pentru aceasta e importantă voința fiecăruia [8, p. 79].

Aceste modele evidențiază complexitatea comportamentului responsabil și subliniază importanța integrării componentelor cognitive, afective și volitive în formarea responsabilității ca trăsătură de personalitate. Din perspectiva abordărilor teoretice prezentate considerăm că studierea autoeficacității în rândul persoanelor vârstnice devine esențială în contextul îmbătrânirii active și al menținerii unei bune adaptări psihosociale. Odată cu trecerea în ultima etapă a vieții, persoanele se confruntă cu provocări multiple: de natură fizică, cognitivă, emoțională sau socială, care pot afecta încrederea în propriile capacități. Cu toate acestea, numeroase cercetări arată că menținerea unui nivel ridicat de autoeficacitate poate contribui decisiv la calitatea vieții în această etapă. Vârstnicii care continuă să creadă că pot gestiona sarcini noi, că se pot adapta schimbărilor și că pot avea un impact asupra propriei vieți, tind să manifeste comportamente mai sănătoase, să se implice activ în activități sociale și educaționale, să își mențină autonomia și să gestioneze mai eficient stresul. Astfel, autoeficacitatea devine un factor protector împotriva izolării sociale, depresiei sau a declinului funcțional. În plus, credințele de autoeficacitate pot influența și percepțiile legate de îmbătrânire. Un individ care percepe îmbătrânirea ca pe o perioadă de stagnare și pierdere va avea, în mod firesc, un nivel mai scăzut de implicare și responsabilizare. În schimb, seniorii care privesc această etapă ca pe o perioadă de dezvoltare personală și continuare a activității cognitive și sociale, tind să manifeste niveluri mai ridicate de autoeficacitate. Autorii (Miclea, Lemeni) plasează în centrul atenției ideea că persoanele cu un nivel ridicat de autoeficacitate își stabilesc scopuri mai înalte, atribuie eșecul unor cauze controlabile (efort insuficient) și reușesc să vizualizeze scenarii pozitive, în contrast cu cei care anticipează eșecul și dezvoltă un pattern afectiv centrat pe anxietate și evitare [3].

Identificăm un interes în creștere în ceea ce privește cercetările referitoare la autoeficacitatea seniorilor în Republica Moldova și în țările vecine. De exemplu, în România, cercetările au evidențiat faptul că nivelul de autoeficacitate influențează semnificativ calitatea vieții la vârsta a treia, afectând aspecte precum sănătatea mintală, participarea socială și adaptarea la schimbările asociate îmbătrânirii. Inițiative precum *Universitatea vârstei a treia* (în Republica Moldova), oferă programe educaționale menite să consolideze sentimentul de autoeficacitate în rândul seniorilor, facilitând astfel, o integrare socială activă și o percepție pozitivă asupra propriei utilități [6].

L. Salcuțan în lucrarea *Criza vârstei a treia, probleme și soluții*, analizează provocările întâmpinate de persoanele vârstnice și accentuează importanța oferirii suportului în menținerea unei percepții pozitive asupra propriei eficacități – aceasta fiind o perspectivă valoroasă în promovarea unei îmbătrâniri active și demne [5].

În acest sens, implicarea seniorilor în programe precum *Universitatea vârstei a treia* nu doar că oferă contexte de învățare și socializare, ci și întăresc convingerea că pot face față provocărilor cotidiene, își pot menține un rol activ în societate și pot contribui la propria dezvoltare. Consecința este o percepție pozitivă asupra propriei persoane și un sentiment crescut de responsabilitate față de propriul parcurs de viață.

Metodologie

În cercetarea realizată, în conformitate cu scopul și obiectivele studiului, au fost administrate instrumente psihometrice precum: *Scala Autoeficacității* (Schwarzer)*; Testul „Cât de responsabil sunteți?”* (L. Stog).

Scala Autoeficacității măsoară nivelul de autoeficacitate al persoanei, respectiv convingerea că propriile acțiuni pot duce la succesul unei activități. Constructul de autoeficacitate percepută reflectă o încredere optimistă în sine (Schwarzer, 1992). Este o scală care conține 10 itemi, răspunsurile fiind prezentate după Scala Likert în 4 trepte: 1 – deloc adevărat; 2 – parțial adevărat; 3 – în mare parte adevărat; 4 – complet adevărat. Scorurile obținute pentru itemi sunt însumate, acestea variind între 10 și 40 de puncte.

Testul „Cât de responsabil sunteți?” este un instrument care evaluează nivelul general de responsabilitate al individului, cu accent pe dimensiunea personală, dar cu implicații și asupra responsabilității sociale. Forma utilizată în această cercetare conține 12 itemi la care subiecții răspund alegând una din cele șapte variante propuse (de la 1 – acord absolut, până la 7 – dezacord total). Pentru o parte din enunțuri se obține tot atâtea puncte cât indică varianta de răspuns aleasă, iar pentru alți itemi punctajul este dat de ordinea inversă a șirului. Rezultatul obținut prin suma punctajului acumulat la toate cele 12 enunțuri va rezulta un scor cuprins între 12 și 84 de puncte care va determina diferite niveluri ale responsabilității.

Rezultatele principale

Eșantionul cercetării este alcătuit din 45 de persoane în etate care frecventează cursurile programului de studiu *Universitatea vârstei a treia* din cadrul Universității de Stat din Moldova, o inițiativă lansată de către Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (UNFPA) în parteneriat cu Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației și Cercetării, Universitatea de Stat din Moldova și Fundația Moldcell. Scopul acestui program este de a promova conceptul de învățare pe tot parcursul vieții și face parte din obiectivele *Programului Național pentru îmbătrânire activă și sănătoasă 2023-2027* [6].

Subiecții care au participat în cadrul experimentului de constatare au vârste cuprinse între 62 și 82 de ani, fiind de gen masculin și feminin. Toți studenții vârstnici sunt pensionari, iar 7 dintre ei (ceea ce reprezintă 16,0%), pe lângă studiile actuale, sunt încadrați, în continuare, în câmpul muncii. Persoanele sunt de profesii dintr-un spectru foarte larg: profesori, medici, asistenți medicali, asistenți sociali, contabili, avocați, economiști, kinetoterapeuți, agricultori etc., iar unii au declarat că sunt încadrați și în grupuri de voluntari sau alte cercuri pe interese.

În figura 2 am reprezentat distribuția subiecților după factorul gen.

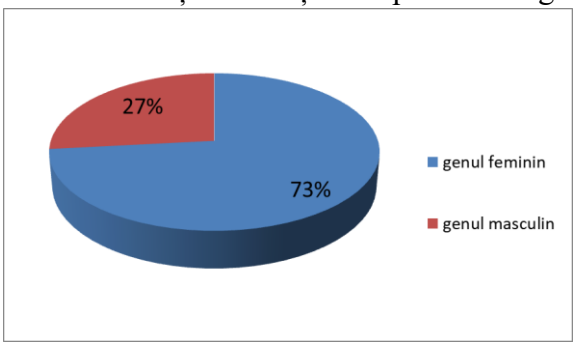

Fig. 2. Repartizarea grupului de subiecți după criteriul de gen

Observăm din figura 2 că din numărul total de participanți la acest experiment, 33 de subiecți sunt de gen feminin și 12 subiecți de gen masculin, ceea ce reprezintă un raport de 73,0% femei la 27,0% bărbați. În figura 3 este reprezentată distribuția grupului în funcție de factorul vârstă.

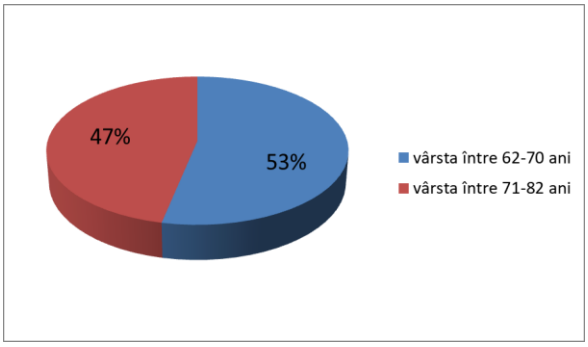

Fig. 3. Repartizarea grupului de subiecți după criteriul de vârstă

Din figura 3 observăm că 53,0% (24 de persoane) din întreg grupul de subiecți au vârsta cuprinsă între 62 și 70 de ani, iar 47,0% (21 de persoane) sunt cu vârste cuprinse între 71 și 82 de ani. Media vârstelor constituie aproximativ 70 de ani. Referitor la mediul de proveniență a seniorilor subliniem următoarele: cea mai mare parte din subiecți provin din mediul urban, și anume din orașul Chișinău, în număr de 38 de persoane (84,0%), și doar 7 persoane sunt din mediul rural (16,0%). Dintre persoanele provenite din mediul urban 31 sunt de gen feminin și doar 7 sunt de gen masculin, iar persoanele provenite din mediul rural au un raport invers după criteriul de gen, și anume 5 dintre ei sunt de gen masculin și doar 2 persoane sunt de gen feminin. Se observă deci un interes mai pronunțat pentru continuarea studiilor pentru femeile din mediul urban și, respectiv, pentru subiecții de gen masculin din mediul rural. În urma aplicării **Scalei Autoeficacității** am identificat diferite nivele de manifestare a autoeficacității la seniorii intervievați. În continuare propunem spre vizualizare figura 4 care conține rezultatele pentru nivelul autoeficacității la subiecții din lotul experimental conform Scalei.

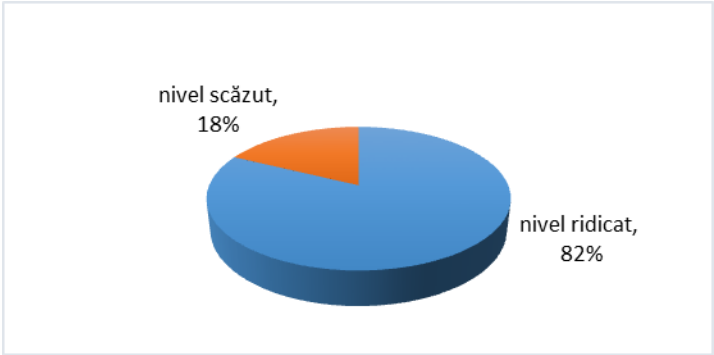

Fig. 4. Nivelurile de autoeficacitate ale subiecților experimentali

În urma interpretării datelor am obținut rezultatele prezentate în figura 4, din care observăm că din totalul de 45 de persoane care au participat în cadrul acestui experiment, 37, ceea ce reprezintă 82,0%, au înregistrat scoruri ridicate, acumulând între 26 și 39 de puncte, pentru autoeficacitate. Persoanele care dispun de un nivel ridicat al sentimentului de autoeficacitate manifestă o încredere solidă în propriile abilități și în capacitatea lor de a face față cerințelor variate

ale mediului înconjurător. Acestea abordează provocările cotidiene cu o atitudine activă și optimistă, interpretând sarcinile dificile mai degrabă ca oportunități de creștere și dezvoltare decât ca amenințări sau evenimente percepute ca fiind dincolo de controlul personal. Percepția unei eficacități personale crescute le permite indivizilor să gestioneze mai eficient situațiile stresante, menținând o stare de încredere în forțele proprii chiar și în contexte tensionate. În astfel de momente, activarea fiziologică este trăită nu ca o sursă de disconfort, ci ca un stimulent care contribuie la mobilizarea resurselor interne. Mai mult, acești indivizi tind să atribuie reușitele propriilor eforturi și calități, în timp ce eșecurile sunt explicate mai degrabă prin factori externi sau circumstanțe independente de voința lor, ceea ce contribuie la menținerea unei stări emoționale pozitive și a motivației. Conform rezultatelor alți 8 subiecți (18,0%) au înregistrat scoruri scăzute la scala autoeficacității. Seniorii care prezintă un nivel scăzut al autoeficacității percepute tind să manifeste îndoieli frecvente în propriile capacități, fiind mai vulnerabili în fața stărilor de anxietate și a sentimentului de neputință în fața provocărilor cotidiene. Aceștia sunt mai înclinați să interpreteze situațiile externe ca fiind amenințătoare și să perceapă propriile resurse de coping drept insuficiente sau inadecvate. Un sentiment redus de autoeficacitate este corelat adesea cu dificultăți emoționale semnificative, precum stări depresive, anxietate accentuată, o stimă de sine diminuată și o tendință spre gândire negativă, mai ales în ceea ce privește performanțele și realizările personale. Această perspectivă defavorabilă asupra propriei persoane poate contribui la limitarea inițiativei și a implicării în activități noi, consolidând astfel un cerc vicios de neîncredere, pasivitate și retragere socială. În conformitate cu obiectivele cercetării, pentru determinarea nivelului de responsabilitate la subiecți am administrat **Testul *Cât de responsabil sunteți?*** Datele sunt reprezentate grafic în figura 5.

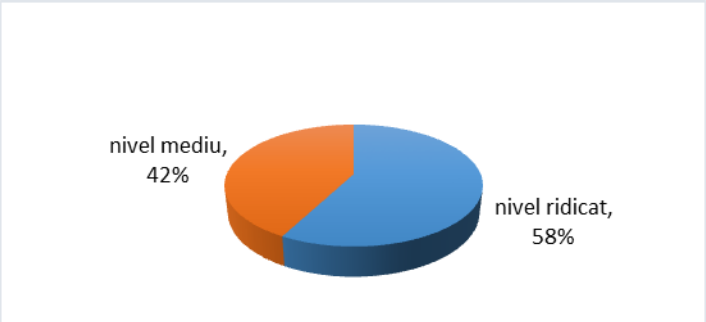

Fig. 5. Distribuția rezultatelor pe niveluri pentru responsabilitate

Interpretarea rezultatelor obținute evidențiază faptul că majoritatea participanților (58%, n = 26) se încadrează în nivelul ridicat de responsabilitate. Aceștia prezintă o atitudine constantă de asumare a propriilor acțiuni, respect față de normele sociale, preocupare pentru consecințele comportamentului propriu asupra celorlalți și o disponibilitate crescută de a duce sarcinile la bun sfârșit.

Un procent semnificativ de participanți (42%, n = 19) se situează în zona de responsabilitate medie, ceea ce indică un nivel satisfăcător de asumare, dar posibil marcat de inconsistențe ocazionale în aplicarea normelor sau în perseverența față de obiective. La acest nivel, comportamentele responsabile pot fi influențate mai puternic de context sau de motivația personală de moment. Este de remarcat faptul că niciunul dintre participanți nu s-a încadrat în categoria responsabilității scăzute, ceea ce sugerează o tendință generală pozitivă în rândul seniorilor participanți, în ceea ce privește raportarea la obligații, norme și conduita socială. Acest rezultat poate fi interpretat în contextul specific al eșantionului studiat – persoane implicate activ într-un

program educațional adresat vârstei a treia – ceea ce presupune un nivel crescut de implicare, autonomie și dorință de dezvoltare personală. În scopul determinării existenței unei corelații între nivelurile de autoeficacitate și responsabilitate a fost aplicat coeficientul de corelație Pearson. Rezultatele obținute sunt reprezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Corelația dintre autoeficacitate și responsabilitate la seniori

Variabilele	Coeficientul de corelație	Pragul de semnificație
Autoeficacitate / Responsabilitate	r = 0,157	p = 0,303

În urma analizei datelor statistice am constatat că nu există o corelație între autoeficacitate și responsabilitate la seniori, deoarece p = 0,303 și este mai mare decât pragul de semnificație statistică (p < 0,05), iar coeficientul de corelație r = 0,157. Astfel, în baza datelor obținute se infirmă ipoteza formulată în cadrul cercetării, conform căreia am presupus că există o corelație între nivelul de autoeficacitate și cel de responsabilitate în rândul persoanelor vârstnice. Acest rezultat sugerează că, în eșantionul investigat, cele două variabile nu sunt direct asociate și că nivelul perceput de autoeficacitate nu influențează semnificativ responsabilitatea, comportamentele responsabile, la această categorie de vârstă. O posibilă explicație ar putea fi legată de factori contextuali sau subiectivi, precum nivelul de autonomie, istoricul profesional, condițiile socio-economice sau resursele de sprijin social, care pot influența în mod diferit cele două dimensiuni psihologice. De asemenea, este important de menționat că rezultatele pot reflecta particularitățile și limitele eșantionului utilizat, aspecte care ar putea fi explorate în viitoarele cercetări.

Concluzii

Studiul de față a avut drept scop investigarea relației dintre autoeficacitate și responsabilitate în rândul seniorilor care frecventează programele educaționale oferite de *Universitatea vârstei a treia*. În contextul global al îmbătrânirii accelerate a populației, în care accentul se deplasează tot mai mult de la o viziune deficitară asupra vârstei a treia către promovarea unui model de îmbătrânire activă și participativă, înțelegerea factorilor psihologici care susțin adaptarea pozitivă a persoanelor vârstnice devine deosebit de relevantă. Rezultatele obținute au evidențiat faptul că majoritatea participanților prezintă niveluri ridicate atât de autoeficacitate, cât și de responsabilitate. Aceste constatări sugerează că implicarea în activități educaționale și sociale poate contribui semnificativ la dezvoltarea unor resurse psihologice valoroase în rândul seniorilor, facilitând menținerea unei identități active, a autonomiei și a sentimentului de control asupra propriei vieți. Cu toate acestea, analiza statistică a datelor nu a confirmat existența unei corelații semnificative între cele două variabile investigate, infirmând ipoteza inițială a cercetării. Coeficientul de corelație obținut indică faptul că, în cadrul eșantionului studiat, nivelul perceput de autoeficacitate nu influențează în mod direct gradul de responsabilitate manifestat. Această lipsă de asociere semnificativă poate fi explicată prin factori contextuali, cum ar fi diversitatea experiențelor profesionale anterioare, gradul de susținere socială, nivelul de educație sau particularitățile programului educațional în sine.

În concluzie, menționăm că nivelurile ridicate ale ambelor variabile, autoeficacitate și responsabilitate, identificate în rândul participanților constituie un argument în favoarea valorii formative și transformatoare a învățării pe tot parcursul vieții. Universitatea vârstei a treia se

dovedește a fi un cadru favorabil pentru consolidarea competențelor psihosociale esențiale în etapa de vârstă a treia, contribuind astfel la o îmbătrânire activă, demnă și implicată.

Datele obținute pot constitui un punct de plecare pentru intervenții psihosociale menite să sprijine consolidarea autoeficacității – în special în rândul femeilor – și pentru dezvoltarea unor strategii educaționale și motivaționale adaptate nevoilor populației vârstnice, indiferent de contextul familial sau relațional. În baza concluziilor teoretice și aplicative formulate, se pot contura următoarele direcții de intervenție și recomandări:

- Promovarea programelor de dezvoltare a autoeficacității în rândul seniorilor.
- Stimularea sentimentului de responsabilitate prin implicare activă în viața comunitară, în proiecte intergeneraționale sau în activități de mentorat, unde seniorii își pot asuma roluri active și valorizante.
- Formarea specialiștilor din domeniul asistenței sociale, educației și psihologiei geriatrice, pentru a înțelege mai bine modul în care autoeficacitatea și responsabilitatea influențează calitatea vieții la vârsta a treia și pentru a adapta intervențiile în funcție de nevoile reale ale acestei categorii de populație.

Menționăm că este importantă susținerea activă a persoanelor vârstnice în procesul de menținere a funcționării psihologice optime și a implicării sociale, punând în lumină potențialul adaptativ al autoeficacității și al responsabilității în cadrul unui proces de îmbătrânire activă și demnă.

Bibliografie

1. Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. Freeman.
2. Branden, N. (1994). The Six Pillars of Self-Esteem. Bantam Books.
3. Goleman, D. (2018). Inteligența emoțională. Curtea Veche Publishing.
4. Iluț, P. (2015). Dragoste, familie și fericire. Spre o sociologie a seninătății. Editura Polirom.
5. Jerusalem, M., & Mittag, W. (2009). Self-efficacy in stressful life transitions. In BANDURA, A. (ed) Self-efficacy in Changing Societies. Cambridge University Press. pp. 177–201.
6. Judge, T. A.; Erez, A.; Bono, J. A. (1998). The Power of Being Positive: The Relation Between Positive Self-Concept and Job Performance. Human Performance, 11(2)–3, 167–187. ISSN 0895-9285. https://doi.org/10.1207/s15327043hup1102&3_4
7. Maddux, J. E.; Kleiman, E. M. (2021). Self-Efficacy: The Power of Believing You Can. In SNYDER, C. R. et al. (eds.). The Oxford Handbook of Positive Psychology (3rd ed.). Oxford University Press. pp. 92–104.
8. Miclea, M.; Lemeni, G. (2010). Consiliere și orientare. Ghid de educație pentru carieră. Editura ASCR.
9. Newnes, C.; Radcliffe, N. (2005). Mental Health and Personal Responsibility. În NEWNES, C.; HOLMES, G.; DUNNE, C. (eds.). Responsibility Citizens. Cambridge University Press, pp. 89–110.
10. PICKARD, H. (2011). Responsibility Without Blame: Empathy and the Effective Treatment of Personality Disorder. Philosophy, Psychiatry, & Psychology, 18(3), 209–224. https://doi.org/10.1353/ppp.2011.0032
11. Popescu-Neveanu, P. (1978). Dicționar de psihologie. Ed. Albatros.
12. Salcuțan, L. (2018). Criza vârstei a treia: probleme și soluții. In Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), nr. 9(119), 81–84. ISSN 1857-2103.
13. SCHLEGEL, R. J.; HICKS, J. A.; ARNDT, J.; KING, L. A. (2016). Freedom and Responsibility go Together: Personality, Experimental, and Cultural Evidence. În Journal of Research in Personality, vol. 61, 28–38. ISSN 0092-6566. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2016.01.003

14. Schwarzer, R.; Jerusalem, M. (1995). Generalized Self-Efficacy Scale. In WEINMAN, J.; WRIGHT, S.; JOHNSTON, M. (eds.). Measures in Health Psychology: A User's Portfolio. Causal and Control Beliefs. Windsor, UK: NFER-NELSON, 1995, 35–37.
15. Universitatea de Stat din Moldova. (n.d.). Seniorii merg la studii: În Republica Moldova a fost lansată în premieră Universitatea Vârstei a 3-a, implementată la USM. https://usm.md/?p=23332
16. Stog, L. (1999). Responsabilitatea ca dimensiune a personalității. Editura Museum.
17. Stog, L., & Herlea, O. (2012). Responsabilitatea și satisfacția maritală. În Revista Psihologie, nr.1, 73–80p. 73.
18. Vlăduțescu, Ș. (2002). Câteva considerații privind „încrederea" ca valoare instrumental-modelatoare. În Revista Psihologie, București, t. 48, nr. 1–2, 109–120. ISSN 0034-8852.
19. Weiner, B. (1995). Judgments of Responsibility: A Foundation for a Theory of Social Conduct. Guilford Press.
20. WONG, P. T. P., (2022). Measuring Personal and Social Responsibility: An Existential Positive Psychology Approach. Journal of Happiness and Health, 2(1), 1–11. https://doi.org/10.47602/johah.v2i1.5
21. Yalom, I. D. (1980). Existential Psychotherapy. Basic Books.
22. Абульханова-Славская, К. (1991). Стратегия жизни. Мысль. [ABULCHANOVA-SLAVSKAYA, K. (1991). Strategia vieții. Moscova].
23. Борцова, М.В. (2007). Факторы становления начальных форм ответственности личности: теоретический аспект. Славянск-на-Кубани: Издательский центр СГПИ. [BORTSOVA, M.V. (2007). Factorii în formarea formelor inițiale de responsabilitate personală: un aspect teoretic. Slaviansk-on-Kuban].
24. Дементий, Л. (2005). Ответственность как ресурс личности: монография. Информ-Знание. [DEMENTIY, L. (2005). Responsabilitatea ca resursă a personalității: monografie. Moscova].

Capitolul 14. AUTOREGLAREA EMOȚIONALĂ A PERSOANELOR CU COMPORTAMENT ADICTIV

Chapter 14. EMOTIONAL REGULATION AMONG PEOPLE WITH ADDICTIVE BEHAVIOR

Oxana PALADI[1]
Miruna-Elena MOANȚĂ[2]

Abstract
Emotions are a natural human response. The way they appear and manifest themselves influences the daily life of each individual. Whether viewed as negative or positive; functional or dysfunctional, emotions determine the use of more or less adaptive strategies in relation to the external environment. Emotional self-regulation plays a key role in the maintenance or emergence of addictive behavior.
Keywords*: emotions, emotional self-regulation, addictions.*
JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

Oamenii au dezbătut de milenii problematica emoțiilor. Dacă emoțiile sunt bune (de dorit, utile) sau rele (de nedorit, dăunătoare) reprezintă un subiect de interes similar cu posibilitatea de a controla emoțiile sau manifestarea acestora în momentele în care o persoană își dorește să dispară o trăire pentru că aceasta este percepută drept deranjantă (Ford & Gross, 2018). Filosofii greci au descris emoțiile drept fenomene iraționale, fenomene viscerale care au capacitatea de a interfera și modula procesul superior al gândirii și rațiunii. Pornind de la această conceptualizare timpurie a emoțiilor care evidențiază faptul că intervin asupra unui proces uman rațional, emoția ca proces de autoreglare a avut o lungă istorie fiind supusă diverselor interpretări ale teoreticienilor (Zeigler-Hill, 2020). Din punct de vedere evoluționist emoțiile sunt văzute drept fenomene interne de evoluție care au funcții importante pentru supraviețuirea individului, de asemenea, exprimarea emoțiilor și exteriorizarea acestora fiind importante pentru supraviețuire (Scherer & Ekman, 2014). Frijda (1986) susține faptul că emoțiile sunt rezultatul unor evaluări rapide și uneori inconștiente ale situațiilor în care o persoană se află. Aceasta postulează faptul că în funcție de evaluările pe care le face o persoană, oamenii au tendința să experimenteze anumite emoții și de asemenea să înțeleagă semnificația și importanța unui eveniment raportat la nevoile și obiectivele personale (Grant, 2010).

Privind din perspectiva unui concept cu rol organizator, emoțiile reprezintă răspunsuri complexe, sistemice, urmând anumite tipare, care sunt generate în funcție de modul cum apreciem în decursul vieții propriile eforturi pentru supraviețuire, afirmare și îndeplinire a scopurilor urmărite. Emoțiile se disting de orice alt construct psiho-socio-biologic, prin faptul că exprimă o semnificație profund subiectivă atribuită experiențelor vieții sociale, combinând procesele motivaționale, cognitive, adaptative și fiziologice la nivelul unei stări unice complexe, a cărei analiză presupune luarea în considerare a mai multor niveluri distincte (Lazarus, 1991). În ceea ce privește apariția acestora sau cum se formează, părerile sunt împărțite, disputat fiind legătura cu comportamentul, astfel o direcție analizată susține că emoțiile succed acțiunii, iar prin urmare acestea nu le pot provoca; o altă direcție susține opusul, faptul că emoțiile nu sunt neapărat urmate

[1] Doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
[2] Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

de acțiuni, și nu au cum să le provoace (Scherer & Ekman, 2014). Indiferent de direcția în care se încadrează, manifestarea și autoreglarea acestora reprezintă o verigă esențială în înțelegerea personalității umane (Lazarus, 1991).

Autoreglarea emoțională

Există mai mulți autori care au încercat să ofere o definiție proprie a procesului de autoreglare emoțională, aceasta, într-o manieră simplistă, dar cuprinzătoare, fiind văzută drept un proces prin care oamenii influențează cum experimentează și cum exprimă emoțiile (Gratz & Roemer, 2004). Autoreglarea emoțională are mai multe etape: selecția situației, modificarea situației, centrarea atenției, modificarea cognitivă și modularea răspunsurilor; existând o serie întreagă de strategii de autoreglare emoțională, un exemplu îl reprezintă tehnicile de mindfulness (Hofmann, 2012). Un model teoretic central privind reglarea emoțiilor se bazează pe modelul modal al emoțiilor, prin descrierea modului în care procesele de reglare a emoțiilor pot schimba modul în care o persoană experimentează o emoție fie printr-un proces de reglare activat înainte ca emoția să fie declanșată, denumit reglare centrată pe antecedente sau prin procese care schimbă manifestarea emoției după ce emoția este deja generată, drept reglementarea axată pe răspuns (John & Healthy, 2004). Un exemplu în ceea ce privește autoreglarea axată pe antecedente reprezintă evitarea unei confruntări cu un coleg sau ajustarea focalizării atenției prin distragerea atenției de la o imagine înfricoșătoare; o altă modalitate o reprezintă ruminarea despre o notă joasă. Reglarea axată pe răspuns este caracterizată de modularea răspunsului emoțional, ca de exemplu, prin utilizarea tehnicilor de respirație pentru a te calma. Acest model a fost extins recent prin descrierea modalităților de selectare și implementare a strategiilor de reglare emoțională (Gross, 2015). Este important să se facă o distincție între un proces adaptativ de reglare a emoțiilor și unul dezadaptativ de reglare a emoțiilor. Primul este considerat o modalitate utilă pentru o persoană de a se confrunta cu emoțiile, iar cel de al doilea este considerat un mod dăunător de a gestiona emoțiile. Cu toate acestea este dificil de a determina care proces de reglare a emoțiilor ar trebui considerat o formă de adaptare sau de inadaptare (De Ridder & Deighton, 2021).

În general, se cunoaște că experimentarea și manifestarea atât a emoțiilor pozitive cât și a emoțiilor negative pot fi adaptative precum și dezadaptative. Expresia puternică de frică sau disconfort în primii câțiva ani de viață este un semn de dezvoltare sănătoasă și de adaptare evolutivă care este esențială pentru supraviețuire și bunăstare (Kashdan et al., 2015). Modul în care etichetăm reglarea emoțiilor adaptativă sau dezadaptivă depinde de factorii individuali și contextuali și de cadrul care este adoptat. Momentul și consecințele influențează aprecierea noastră asupra strategiilor alese. De exemplu, evitarea experienței fricii poate fi benefică pe termen scurt deoarece permite un răspuns mai clar în situații de alarmă, dar are consecințe negative pe termen lung, deoarece evitarea este un simptom cheie al unei tulburări de anxietate (Gross, 2002). Indivizii care prezintă abilități scăzute de reglare emoțională se pot angaja în consum de substanțe, comportamente extreme, adicții comportamentale. Se implică în aceste comportamente în încercarea de a-și distrage atenția de la stările emoționale percepute ca aversive, ori din dorința de a le atenua (Crepaz & Marks, 2001).

În cazul persoanelor care suferă de tulburare de anxietate generalizată, îngrijorarea este un proces dezadaptativ care contribuie la menținerea tulburării. Prin utilizarea de strategii de autoreglare emoțională acest proces poate să fie eficientizat în favoarea persoanei. Acest lucru presupune a asocia anxietatea și a o privi drept o dereglare a afectelor negative și prin prisma unei deficiențe a afectelor pozitive. Prin promovarea strategiilor de reglare adaptative; reducerea afectului negativ și creșterea afectului pozitiv se obține o modalitate eficientă de a trata anxietatea și tulburările de dispoziție și a preîntâmpina recăderile ulterioare (Hofmann, 2012). Studiile în

domeniul anxietății au evidențiat faptul că atunci când o persoană nu manageriază cu succes o situație cu încărcătură emoțională puternică, persoana alege strategii dezadaptive (ca de exemplu: evitarea sau agresivitatea) pentru a reduce nivelul crescut de emoționalitate resimțit în acel moment. Angajarea pe termen lung în utilizarea unor strategii de autoreglare dezadaptive a emoțiilor poate duce la gestionarea nereușită a lor, lucru care la rândul lui facilitează menținerea unui nivel crescut de anxietate. Astfel deficitele în reglarea emoțională pot duce la anxietate în cazul populației adulte în special în cazurile în care mediul familiar de origine a fost unul marcat de o emoționalitate negativă crescută (Suveg, 2010).

Conștientizarea emoțională scăzută este asociată cu simptome depresive și anxioase, în special la tineri. Copiii și adolescenții care au dificultăți în identificarea și exprimarea propriilor emoții se pot simți copleșiți de experiențele lor emoționale, astfel raportează niveluri crescute ale afectului negativ. De asemenea lipsa conștientizării emoționale în cazul persoanelor care suferă de depresie, anxietate generalizată și anxietate socială împiedică accesul la informații care le-ar permite să facă față emoțiilor negative și să-i ajute în procesul de autoreglare (Brady & Sinha, 2005).

Autoreglarea emoțională este implicată în bulimia nervoasă. Astfel, pentru persoanele cu o conștientizare emoțională scăzută, copingul emoțional disfuncțional mediază parțial relația dintre modul negativ în care este perceput propriul corp și comportamentele bulimice (Siegel, 2005). Un deficit în ceea ce privește autoreglarea emoțională a fost întâlnit și în cazul persoanelor care suferă de tulburare obsesiv-compulsivă. Astfel, tulburarea obsesiv-compulsivă este puternic asociată cu eforturi crescute în ceea ce privește controlul emoțiilor. La polul opus suprimarea emoțiilor duce adesea la intensificarea, exacerbarea și de cele mai multe ori menținerea emoțiilor cu încărcătură negativă și a comportamentelor dezadaptive (Barlow & Campbell-Sills, 2007).

Autoreglarea emoțională în comportamentul adictiv

Dificultățile în autoreglarea emoțională sunt asociate cu problemele legate de consumul de droguri și alcool. Persoanele care nu cunosc strategii adecvate de management emoțional pot dezvolta o dependență de consum de substanțe ca metode de alinare rapidă a aversiunilor interne pe care le simt. Astfel din cauza unui management disfuncțional al afectelor negative, persoana ajunge consumatoare, ulterior din cauza substanțelor există implicații la nivel neurobiologic care dereglează sistemele interne și se perpetuează un ciclu negativ care menține consumul de substanțe (Brady & Sinha, 2005). Persoanele cu dependență sexuală au raportat mai multe dificultăți în reglarea emoțiilor și niveluri mai ridicate de impulsivitate. De asemenea carențele în ceea ce privește o reglare emoțională, adaptarea și impulsivitatea joacă un rol de mediator în relația dintre simptomatologia anxioasă, depresivă și dependența de sex (Hegbe et al., 2021).

În ceea ce privește dependența de alcool, abilitățile scăzute de reglare emoțională pot prezice continuarea consumului de alcool. Îmbunătățirea abilităților generale de reglare a emoțiilor, în special capacitatea de a tolera emoțiile negative reprezintă un obiectiv important în tratarea dependenței de alcool pentru a preveni recidivele (Berking, 2011). Similar cu dependențele de substanțe, dependențele de tip comportamentale (exemplu: jocurile de noroc) sunt influențate de reglarea emoțiilor. Deficiențele în ceea ce privește reglarea afectelor negative au fost identificate în cazul dependențelor comportamentale. În special, controlul impulsurilor reprezintă o componentă a reglării emoționale, acesta fiind la rândul său problematic în procesele de dependență comportamentală. Jocurile de noroc, ca de exemplu, reprezintă o dependență comportamentală unde controlul impulsului este deficitar (Ciccarelli, 2021). Persoanele care se luptă să-și controleze comportamentul de joc (de exemplu, frecvența, durata sau urmărirea pierderilor) sunt susceptibile de a se angaja în negare, consum de substanțe pentru a-și „îmbunătăți

situația" și a scădea sentimentul de auto-învinovățire. Acest lucru oferă o perspectivă asupra contextului global al comportamentului problematic de joc de noroc în sensul în care poate fi văzut ca un mecanism de adaptare disfuncțional (Sunghwan, 2012). Printre motivele care stau la baza comportamentului de joc de noroc Stewart & Zack (2008) au identificat faptul că este folosit pentru evitarea afectelor negative (modalitate de adaptare și autoreglare), pentru a crește afectele pozitive (motive de îmbunătățire și de creștere personală) și pentru a avea parte de recompense sociale (motive sociale) (Stewart, 2008).

Motivele de îmbunătățire reprezintă un predictor semnificativ al comportamentului de joc de noroc (în termeni de dependență); și atât motivele de îmbunătățire cât și cele de adaptare au fost semnificativ legate de jocul patologic. De exemplu, o persoană care pariază pentru că are dificultăți cu conștientizarea emoțională și dificultăți în interacțiunile sociale o să folosească jocul de noroc ca metodă de adaptare și de autoreglare. Jocurile în acest caz o să fie folosite ca strategie de urgență pentru momentele când se simt singuri o perioadă mai lungă de timp (Sunghwan, 2012).

Jucătorii pot folosi jocul de noroc ca metodă de coping disfuncțională în vederea autoreglării pentru a face față unor emoții puternice care sunt percepute drept negative (Grant, 2010). Un exemplu de astfel de emoții îl reprezintă rușinea, din dorința de a scăpa și a se produce o absorbție imediată, oamenii se îndreaptă înspre comportamente imediate de tip compulsiv ce îndeplinesc funcția de autoreglare. De aceea jocurile de noroc pot reprezenta un mecanism de evadare din fața unor emoții precum rușinea (Wu & So-kum, 2012). Astfel se formează un ciclu negativ, oamenii pentru a scăpa de emoții negative pot ajunge să joace, jocul de noroc este un predictor pentru rușine datorită pierderii și sentimentului de incapacitate de a se opri, astfel se întorc la joc ca modalitate de coping cunoscută pentru a diminua emoționalitatea negativă (Matthews, 2019).

Metodologia cercetării

Obiectivul acestei cercetări este de a identifica dacă există diferențe semnificative între bărbați și femei cu adicții în ceea ce privește dificultățile de autoreglare și capacitatea acestora de a se autoregla emoțional. Această capacitate a fost evaluată utilizând s*cala DERS pentru identificarea dificultăților în autoreglarea emoțională, autorii Gratz K.L. și Roemer L. De a*ltfel, această scală a fost construită cu scopul de a identifica dificultățile în autoreglarea emoțională. Scala cuprinde un număr de 36 de itemi cu răspuns pe o scală de tip Likert de la 1 până la 5. Prin însumarea scorurilor se obțin 4 nivele: persoane cu nivel scăzut, nivel sub medie, nivel peste medie și nivel ridicat a autoreglării emoționale. Eșantionul este format din 134 de participanți. Aceștia au fost selectați din mai multe centre de profil sau cabinete individuale de psihologie care lucrează cu persoane cu diverse tipuri de dependențe. Majoritatea participanților au fost diagnosticați anterior de către specialiști instruiți (psihologi clinicieni sau psihiatri), după caz. Dintre cei 134 de participanți, 57 sunt femei, reprezentând un procent de 42,5%, iar 77 sunt bărbați, reprezentând un procent de 57,5%. Vârsta participanților variază între 18 și 41 de ani. Dependențele întâlnite în cadrul eșaloanelor sunt singulare, întâlnim persoane cu o singură dependență, această dependență fiind una dintre următoarele: alcool, tutun, canabis, substanțe inhalate, alte substanțe, jocuri de noroc, pornografie, jocuri video, cumpărături sau comportamente adictive multiple, persoane care au mai multe dependențe, cuprinzând: alcool, tutun, canabis, substanțe inhalate, alte substanțe, jocuri de noroc, pornografie, jocuri video, cumpărături compulsive. În continuare prezentăm datele obținute în cadrul experimentului de constatare (tabelul 1, tabelul 2) și anume, în primul rând, mediile obținute de subiecții de gen masculin și feminin pentru Chestionarul DERS.

Tabelul 1

Mediile obținute de subiecții de gen masculin și feminin pentru Chestionarul DERS

Sexul	N	Medie	Deviație standard	Medie eroare standard
Masculin	77	129,42	32,86	4,35
Feminin	57	103,62	28,34	3,23

Datele din tabelul 1 sunt ilustrate grafic în figura 1 pentru o vizualizare mai clară.

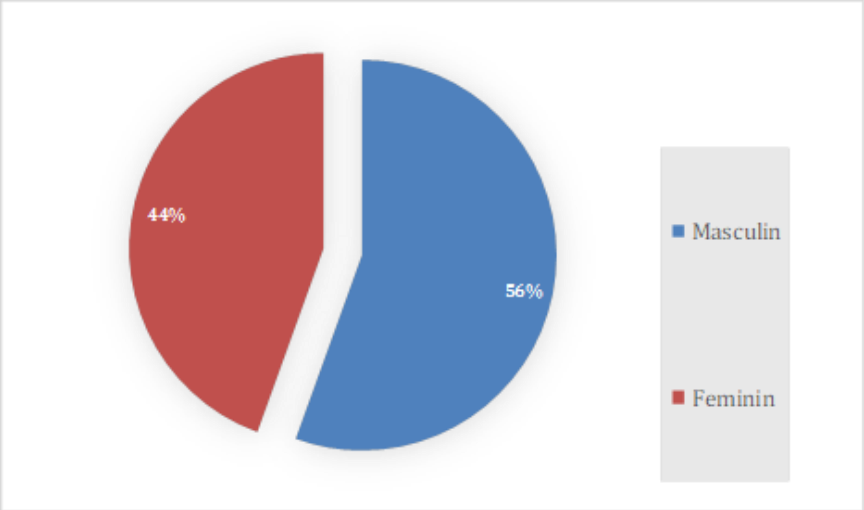

Figura 1. Medii totale ale chestionarului DERS

În cadrul Figurii 1 *Medii totale ale chestionarului DERS* am sumarizat scorul întregului chestionar astfel putem observa că subiecții de gen masculin scorează o medie de 129,42 în timp ce subiecții de gen feminin denotă o medie de 103,62.

Tabelul 2. Datele pentru Testul t între grupurile subiecților de gen masculin și feminin

Dimensiune	t	Grade de libertate	Prag de semnificație p	Diferența medie	Diferența eroare standard
DERS	4.866	132	0.000	-25.79	5.30

În urma testelor t aplicate observăm în tabelul 2, care face referință la datele pentru Testul t între grupurile subiecților de gen masculin și feminin, faptul că există o diferență puternic semnificativă în ceea ce privește dificultățile de autoreglare emoțională a participanților (t (132) = 4,866, p = 0,001) între cele două grupuri analizate, respectiv bărbații și femeile din eșantion. De asemenea, comparând cele două medii observăm faptul că bărbații au mai mari dificultăți de autoreglare emoțională decât femeile. Persoanele cu scoruri ridicate în ceea ce privește dificultățile de autoreglare emoțională reprezintă persoane care nu sunt conștiente de emoțiile lor, care nu pot să intre în contact cu emoțiile lor, persoane cu un nivel scăzut de inteligență emoțională, persoane care se pot afla într-o suferință emoțională profundă și care încearcă să se detașeze de ea prin neacceptarea și evitarea intrării în contact cu emoțiile care se pot manifesta dureros. Chiar și media obținută de femei în cadrul acestui chestionar este peste media populației, ele se confruntă cu o dificultate peste medie în a se autoregla emoțional, așadar putem afirma faptul că femeile din cadrul grupului prezintă dificultăți peste medie de autoreglare, adică au probleme în a se autoregla mai mari decât media populației, iar bărbații analizați au dificultăți mai mari decât media populației și decât media ce a reieșit din analiza rezultatelor grupului femeilor.

Concluzii

Autoreglarea emoțională denotă un rol central în sănătatea psihologică și în apariția comportamentelor adictive. Emoțiile, deși pot avea un rol adaptativ în viața individului, atunci când nu sunt gestionate eficient, pot conduce la apariția unor comportamente dezadaptive, cum ar fi consumul de substanțe, jocurile de noroc sau alte adicții. Lipsa strategiilor eficiente de autoreglare emoțională și dificultățile în conștientizarea și exprimarea emoțiilor sunt frecvent întâlnite la persoanele cu tulburări de anxietate, depresie, bulimie, TOC și comportamente adictive. Astfel, autoreglarea emoțională eficientă este esențială pentru prevenirea și tratarea acestor tulburări.

Autoreglarea emoțională este implicată în modul în care o persoană își manifestă controlul la nivel emoțional privind atât din perspectiva dependenței ca o modalitate disfuncțională de autoreglare, dar și sub forma de consecințe în urma comportamentului datorită dereglărilor emoționale care se produc. Astfel este prezent un cerc vicios al cărui una dintre surse o reprezintă o slabă abilitate de autoreglare emoțională a unei persoane. În urma analizei statistice a grupului putem concluziona faptul că toți participanții au dificultăți peste medie, deci au capacități scăzute de a se autoregla emoțional, subiecții de gen masculin având dificultăți mai mari decât subiecții de gen feminin în această privință. Deci, evidențiem că, ambele grupuri se confruntă cu dificultăți peste media populației generale, ceea ce evidențiază că problema este prezentă în rândul ambelor sexe, dar este mai accentuată în cazul bărbaților.

Intervențiile psihologice ar trebui să includă dezvoltarea abilităților de reglare emoțională, cu accent pe particularitățile de gen și tipul adicției. Având în vedere importanța reglării emoționale în menținerea sănătății mintale și în prevenirea comportamentelor disfuncționale, este esențial ca terapiile psihologice (individuale sau de grup) să includă componente specifice pentru dezvoltarea acestor abilități. De asemenea, datele sugerează că strategiile terapeutice trebuie adaptate în funcție de gen, întrucât subiecții de gen masculin par a avea nevoie de un sprijin mai consistent în această arie. Intervențiile pot include tehnici precum mindfulness, restructurare cognitivă sau dezvoltarea conștientizării emoționale.

Bibliografie

1. Barlow, D. H., & Campbell-Sills, L. (2007). *Incorporating emotion regulation into conceptualizations and treatments of anxiety and mood disorders*. Psychology. 24.
2. Berking, M. (2011). Deficits in emotion-regulation skills predict alcohol use during and after cognitive-behavioral therapy for alcohol dependence. *Journal of consulting and clinical psychology*, 307. https://doi.org/10.1037/a0023421
3. Boden, M., Thompson, R. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 487–499. https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2002.00015.x
4. Brady, K. T., Sinha, R. (2005). Co-occurring mental and substance use disorders: the neurobiological effects of chronic stress. *American Journal of Psychiatry*, 1483–1493. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.162.8.1483
5. Ciccarelli, M. (2021). Mentalizing failures, emotional dysregulation, and cognitive distortions among adolescent problem gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 2883–289. https://doi.org/10.1080/10550887.2020.1800889
6. Crepaz, N., Marks, G. (2001). Are negative affective states associated with HIV sexual risk behaviors? A meta-analytic review. *Health Psychology*, 291–295. https://doi.org/ 10.1037/0278-6133.20.4.291 .
7. De Ridder, B., & Deighton, R. M. (2021). The effect of shame and self-efficacy on gambling behaviour. *Journal of Gambling Studies*, 1–15.

8. Ford, B. Q., Gross, J. J. (2018). Emotion regulation: Why beliefs matter. *Canadian Psychology/psychologie canadienne*, 1–14. https://doi.org/10.1037/cap0000142
9. Grant, J. E. (2010). Introduction to behavioral addictions. *The American journal of drug and alcohol abuse*, 233–241. https://doi.org/10.3109/00952990.2010.491884
10. Gratz, K. L., & Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of psychopathology and behavioral assessment*, 41–60.
11. Gross, J. J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology*, 289–291. https://doi.org/10.1017/S0048577201393198
12. Gross, J. J. (2015). *Emotion regulation: Current status and future prospects*. Psychological inquiry. https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781
13. Hegbe, K. G., Reveillere, C., Barrault, S. (2021). Sexual addiction and associated factors: the role of emotion dysregulation, impulsivity, anxiety and depression. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 785–803. https://doi.org/10.1080009263x.2021.1952
14. Hofmann, S. G. (2012). Emotion dysregulation model of mood and anxiety disorders. *Depression and anxiety*, 406–416. https://doi.org/10.1002/da.21888
15. John, O. P., & Healthy, J. J. (2004). Healthy and unhealthy emotion regulation: Personality processes, individual differences, and life span development. *Journal of personality*, 1301–1334. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2004.00298.x
16. Kashdan, T., Lisa Feldman, McKnight, P. (2015). Unpacking emotion differentiation: Transforming unpleasant experience by perceiving distinctions in negativity. *Current Directions in Psychological Science*, (10–16). https://doi.org/10.1177/0963721414550708
17. Lazarus, R.S. (1991). *Emotion and adaptation*. Oxford University Press. ISBN-13. 9780195069945.
18. Matthews, S. (2019). *Self-stigma and addiction. In The stigma of addiction: An essential guide.* Springer International Publishing. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.106954
19. Scherer, K.R., & Ekman, P. (2014). *Approaches to emotion*. Psychology Press. 160–179.
20. Siegel, S., & Siegel, S. (2005). Drug tolerance, drug addiction, and drug anticipation. *Directions in psychological science*, 296–300. https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00384
21. Stewart, S.H. (2008). Subtyping pathological gamblers on the basis of affective motivations for gambling: relations to gambling problems, drinking problems, and affective motivations for drinking. *Psychology of addictive behavior*, 257–286. https://doi.org/10.1037/0893-164X.22.2.257
22. Sunghwan, Y. (2012). Shame-prone gamblers and their coping with gambling loss. *Journal of Gambling Issues*, 22–27. 1–22. ISSN: 1910-7595.
23. Suveg, C. (2010). The emotion dysregulation model of anxiety: A preliminary path analytic examination. *Journal of anxiety disorders*, 924–930. https://doi.org/10.1016/ j.janxdis.2010.06.01
24. Wu, A., So-kum, C. (2012). Problem gambling of Chinese college students: Application of the theory of planned behavior. *Journal of Gambling Studies*. https://doi.org/10.1007/s10899-011-9250-4
25. Zeigler-Hill, V. (2020). *Encyclopedia of personality and individual differences.* Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8

Capitolul 15. ANGAJAREA ASISTATĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI PE PIAȚA MUNCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 15. SUPPORTED EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE LABOR MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Natalia POPOV[1]

Abstract

The article analyzes the situation of persons with disabilities on the labor market in the Republic of Moldova, highlighting the institutional, organizational, legislative, and social challenges that hinder their effective integration into employment. It examines statistical data on employment rates, education levels, and access to adapted vocational training, as well as the major barriers faced by people with disabilities: discrimination, lack of physical and digital accessibility, social stereotypes, and insufficient active labor market measures.

Also, the article reviews current public policies and both governmental and non-governmental initiatives aimed at supporting professional inclusion. It explores the role of state institutions, employers, and civil society organizations in promoting inclusive labor market practices. Examples of good practices are presented, emphasizing the importance of collaboration between the state, employers, and civil society in creating an inclusive and equitable work environment.

In conclusion, the article recommends strengthening the legal framework, investing in accessible vocational training, conducting awareness campaigns, and offering real incentives for employers in order to increase the employment rate of people with disabilities in the Republic of Moldova. It underscores the need for an intersectoral approach, a deeper reform of employment policies, and a shift in mentality among employers and the wider community.

Keywords: *public policies, social integration, integration of people with disabilities, public policies, accessibility, labor market, social inclusion*

JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

La nivel global, aproximativ 1,3 miliarde de persoane (≈16%) trăiesc cu o dizabilitate; decalajele de participare pe piața muncii se mențin ridicate, în pofida strategiilor internaționale pentru muncă decentă și incluziune. Aceasta reclamă intervenții psihosociale țintite, care să abordeze factorii individuali (autoeficacitate, reziliență), sociali (sprijinul rețelei, atitudini, stigmat) și organizaționali (acomodări rezonabile, climat incluziv), precum și adaptarea programelor de angajare asistată.

La 1 ianuarie 2024, această categorie reprezenta circa 7% din populația cu reședință obișnuită a țării, subliniind necesitatea unor intervenții continue pentru promovarea incluziunii sociale și a egalității de șanse. La 1 ianuarie 2024 (Biroul Național de Statistică, 2024), numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova a constituit 161,9 mii persoane, persoanele cu dizabilități au reprezentat 6,7% din populația cu reședință obișnuită.

Deși în ultimele decenii politicile naționale și internaționale au promovat în mod activ incluziunea socială și profesională a persoanelor cu dizabilități, datele empirice continuă să indice o discrepanță semnificativă între principiile normative și realitatea socială. Rata de angajare a persoanelor cu dizabilități rămâne constant mai scăzută decât cea a populației generale, iar menținerea locului de muncă este adesea instabilă și condiționată de factori psihosociali insuficient înțeleși. Datele

[1] MA, Drd., Assistant University Faculty of Social and Educational Sciences, Free International University of Moldova, natalia.popov@motivation-md.org

prezentate în Raportul Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (2024) indică diferențe semnificative între persoanele cu și fără dizabilități în ceea ce privește structura ocupațională.

Tabel 1. Sinteza studiilor reprezentative privind incluziunea profesională a persoanelor cu dizabilități (2020–2025)

Nr.	Autor(i) / An	Țara / Regiunea	Titlul / Tema studiului	Tip de cercetare / Metodologie	Concluzii / Contribuții principale
1.	**OECD (2020)**	Global	*Disability, Work and Inclusion*	Raport comparativ internațional	Evidențiază decalajele persistente între persoanele cu și fără dizabilități; recomandă politici de sprijin integrate și formare profesională adaptată.
2.	**Alves et al. (2022)**	Brazilia	*Inclusion of People with Disabilities at Work: Integrative Review*	Revizuire integrativă (52 studii)	Identifică prejudecăți ale angajatorilor, lipsa adaptărilor rezonabile și a condițiilor de muncă sigure drept principale bariere.
3.	**European Commission (2021)**	Uniunea Europeană	*Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030*	Document strategic	Introduce „Disability Employment Package", promovând accesul echitabil la muncă și acomodări rezonabile.
4.	**Beyer & EASPD (2022)**	UE	*Opportunities and Barriers of Different Employment Models*	Studiu comparativ în 10 țări	Analizează modelele de angajare (protejată, asistată, competitivă); recomandă tranziția spre angajarea asistată.
5.	**Akkerman et al. (2023)**	Olanda	*Why Do Employers (Fail to) Hire People with Disabilities?*	Analiză sistematică (meta-review)	Identifică factorii cognitivi și contextuali care influențează deciziile de angajare; propune intervenții psihosociale orientate spre angajatori.
6.	**Fantinelli et al. (2022)**	Italia	*Self-Perceived Employability of Workers with Disability*	Studiu de caz (metodă mixtă)	Evidențiază corelația pozitivă între autoeficacitate și percepția angajabilității; suportul organizațional crește sentimentul de apartenență.
7.	**Patmisari et al. (2024)**	SUA / Europa	*Supported Employment Interventions for People with Severe Mental Illness*	Revizuire sistematică și meta-analiză	Confirmă eficiența modelului IPS (Individual Placement and Support) în integrarea pe termen lung.
8.	**Drake & Bond (2023)**	SUA	*Individual Placement and Support: Current Status and Future Directions*	Analiză teoretică și empirică	Descrie evoluția și rezultatele programului IPS, cu accent pe sprijinul psihosocial continuu.
9.	**OECD (2024)**	Global	*Employment Outlook 2024*	Raport statistic	Arată tendința de creștere a angajării persoanelor cu dizabilități, dar și vulnerabilitatea lor în economia digitală.
10.	**Dehghankar et al. (2024)**	Iran	*Perceived Social Support and Disability among Older Adults*	Studiu corelațional	Demonstrează relația inversă între sprijinul social perceput și severitatea dizabilității; relevanță pentru programele de incluziune socială.
11.	**Liu et al. (2025)**	China	*Resilience and Quality of Life in Individuals with Disabilities*	Studiu cantitativ	Arată efectele mediatore ale autoeficacității și suportului social asupra calității vieții și adaptării profesionale.
12.	**Gnainsky et al. (2025)**	Israel	*Disclosure of Mental Illness at Work: A Systematic Review*	Analiză sistematică	Evidențiază importanța climatului organizațional și a suportului psihosocial în decizia de a dezvălui dizabilitatea psihică la locul de muncă.

Deși aproape jumătate dintre persoanele cu dizabilități ocupă locuri de muncă ce necesită calificare medie (47,4%), iar aproape o treime sunt încadrate în ocupații cu calificare înaltă

(29,7%), aceste valori rămân inferioare celor înregistrate în rândul persoanelor fără dizabilități (54,4%, respectiv 30,8%). Totodată, ponderea persoanelor cu dizabilități angajate în ocupații cu nivel redus de calificare este considerabil mai mare (22,9%), comparativ cu cea a persoanelor fără dizabilități (14,8%). Aceste rezultate sugerează că persoanele cu dizabilități continuă să întâmpine bariere în accesul la locuri de muncă mai bine calificate, ceea ce poate limita oportunitățile de dezvoltare profesională și incluziune socio-economică (vezi Figura 1).

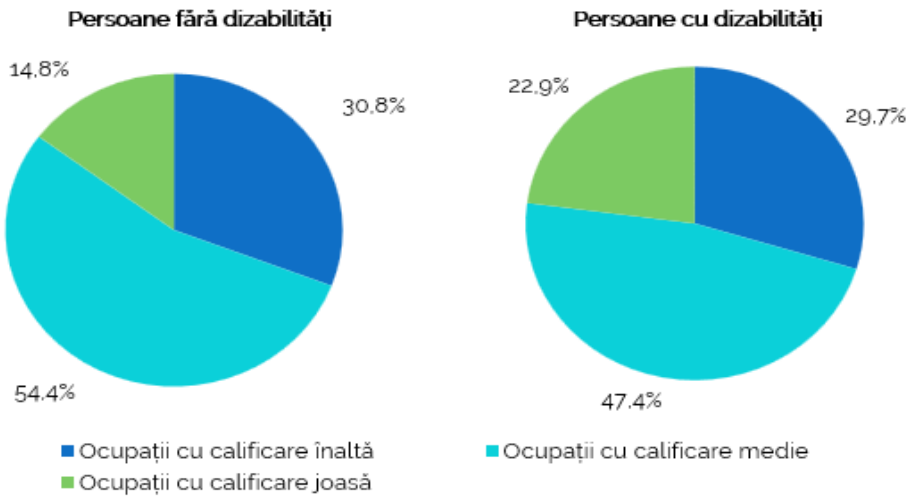

Figura 1. Distribuția persoanelor cu dizabilități angajate după ocupații

În contextul actual, persoanele cu dizabilități continuă să se confrunte cu multiple bariere:

1) bariere psihologice, precum autoeficacitate scăzută, anxietate socială, teamă de eșec și lipsă de încredere în propriile competențe;
2) bariere sociale, manifestate prin stigmatizare, stereotipuri și insuficiența rețelelor de sprijin;
3) bariere instituționale și organizaționale, legate de lipsa adaptărilor rezonabile, de formarea limitată a angajatorilor și de absența programelor de suport continuu.

În continuare, Republica Moldova a susținut prin eforturi concrete ajustarea cadrului legal național în conformitate cu principiile și dezvoltarea comunității europene. În vederea consolidării incluziunii profesionale a persoanelor cu dizabilități, cadrul legislativ al Republicii Moldova a fost completat prin modificările aduse Legii nr. 105/2018 privind promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj, intrate în vigoare la 7 februarie 2021. Aceste modificări au introdus conceptul de angajare asistată, un mecanism destinat facilitării accesului și menținerii persoanelor cu dizabilități pe piața muncii prin servicii individualizate de sprijin.

Totodată, în scopul implementării eficiente a măsurilor active de ocupare a forței de muncă și al creșterii calității serviciilor oferite, Guvernul Republicii Moldova a aprobat procedurile de acces la măsurile de ocupare a forței de muncă prin Hotărârea nr. 1276/2018. Acest act normativ oferă posibilitatea prestatorilor de servicii sociale din sectorul privat și asociativ să furnizeze servicii de angajare asistată destinate persoanelor cu dizabilități.

Serviciul social de angajare asistată urmărește creșterea șanselor de ocupare a persoanelor cu dizabilități, sprijinirea integrării și menținerii acestora pe piața muncii, precum și promovarea unei ocupări durabile. În același timp, acest serviciu contribuie la dezvoltarea autonomiei personale, la îmbunătățirea calității vieții și la consolidarea participării sociale a persoanelor cu dizabilități, facilitând dezvoltarea relațiilor sociale și integrarea activă în comunitate (Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova, 2024).

Ulterior, la 26 mai 2021, Guvernul Republicii Moldova a consolidat cadrul normativ privind incluziunea profesională a persoanelor cu dizabilități prin modificarea Hotărârii Guvernului nr.

1276/2018 referitoare la procedurile de acces la măsurile de ocupare a forței de muncă. Printre cele mai importante schimbări s-a numărat aprobarea Procedurii de angajare asistată a persoanelor cu dizabilități, precum și a Standardelor minime de calitate pentru prestatorii serviciilor sociale de angajare asistată. Aceste reglementări au creat un cadru unitar pentru furnizarea serviciilor de sprijin, contribuind la creșterea accesului persoanelor cu dizabilități la oportunități de angajare și la asigurarea unor servicii conforme cu standardele de calitate.

Literatura de specialitate ce vizează drepturile persoanelor cu dizabilități arată că suportul social perceput (familie, prieteni, colegi, furnizori de servicii) este esențial în facilitarea participării ocupaționale. Dehghankar (2024) a arătat că o percepție mai mare a suportului social este asociată cu niveluri mai scăzute de stres perceput și de dizabilitate auto-raportată. În plus, Sanz-Martínez, P., & Morgado Camacho, B. (2024) sugerează un model în care autoeficacitatea și reziliența influențează rezultatele de angajare în rândul persoanelor cu dizabilități fizice, iar suportul social acționează ca mediator sau moderator.

Din prezentarea principalelor rezultate din studiile publicate între 2020–2025 este relevant faptul că problematica integrării profesionale a persoanelor cu dizabilități nu mai poate fi abordată doar dintr-o perspectivă economică, medicală sau socială, ci impune o viziune sistemică și integrativă, fundamentată pe interacțiunea complexă dintre factori psihologici, sociali, instituționali și politici. Se cere o abordare centrată pe resurse, nu pe deficite, care integrează perspective din psihologia pozitivă (Bandura, Seligman, Deci & Ryan) și psihologia socială aplicată (Cohen & Wills, 1985; Schwarzer, 1995), în care succesul profesional este condiționat de capacitatea persoanei de autoreglare, reziliență și utilizare eficientă a suportului social perceput. Conceptul de „suport psihosocial" reflectă interacțiunea dinamică dintre dimensiunea psihologică (procesele interne, emoțiile, cognițiile) și cea socială (relațiile, rețeaua de suport, contextul comunitar) a unei persoane. Astfel, suportul psihosocial este definit ca „acțiunile care abordează atât nevoile psihologice, cât și cele sociale ale indivizilor, familiilor și comunităților". De asemenea, susține procesele de reziliență, autonomie și coeziune socială în rândul persoanelor vulnerabile, vezi Figura 2.

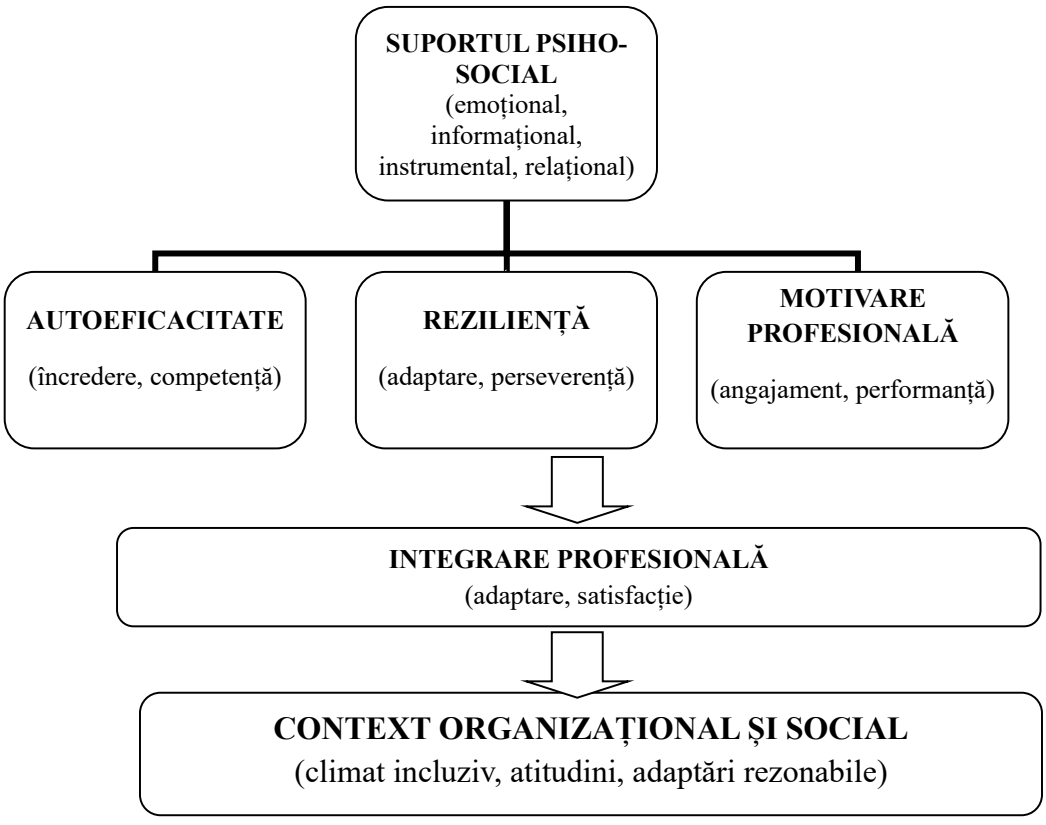

Figura 2. Modelul suportului psihosocial

Angajarea asistată reprezintă un model complex de intervenție orientat spre facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități la un loc de muncă remunerat și menținerea acestora într-un mediu profesional stabil. Procesul include un ansamblu de servicii individualizate de evaluare, pregătire, identificare a oportunităților de angajare, mediere și suport continuu, având ca obiectiv integrarea profesională durabilă și participarea activă pe piața muncii.

Acest model constituie o măsură activă de ocupare a forței de muncă, centrată pe nevoile, capacitățile și aspirațiile profesionale ale persoanei cu dizabilități. Intervențiile sunt adaptate fiecărui beneficiar și urmăresc reducerea barierelor care limitează accesul la ocupare, promovând egalitatea de șanse și valorificarea potențialului individual.

Un element definitoriu al angajării asistate îl reprezintă colaborarea cu angajatorii. Pe lângă pregătirea beneficiarului pentru integrarea profesională, serviciul oferă angajatorilor consultanță, informare și suport privind adaptarea locului de muncă, înțelegerea necesităților specifice ale persoanei cu dizabilități și gestionarea procesului de integrare profesională. Prin această abordare se urmărește dezvoltarea unui mediu de lucru incluziv și sustenabil, care să răspundă atât nevoilor angajatului, cât și celor ale angajatorului.

Implementarea serviciului se bazează pe o serie de principii fundamentale, printre care individualizarea intervenției, respectarea demnității persoanei, autodeterminarea, abordarea multidisciplinară, alegerea informată, confidențialitatea, flexibilitatea și accesibilitatea. Respectarea acestor principii contribuie la furnizarea unor servicii centrate pe persoană și la creșterea eficienței procesului de integrare profesională.

În concordanță cu Ghidul practic privind angajarea asistată (2019), principalele obiective ale acestui serviciu sunt facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități la locuri de muncă adaptate competențelor și capacităților lor, asigurarea exercitării dreptului la muncă în condiții de egalitate, creșterea gradului de ocupare, consolidarea autonomiei și independenței personale, precum și promovarea incluziunii sociale și a participării active în viața comunității.

În Republica Moldova, serviciul social Angajarea asistată pentru persoanele cu dizabilități este un serviciu social acreditat de către Inspectoratul Social de Stat prestat de Asociația „MOTIVAȚIE” din Moldova. Asociația (Newsletter, 2025) prezintă următoarele rezultate:

- 67 persoane cu dizabilități informate despre serviciile de angajare asistată.
- 18 persoane cu dizabilități trecute prin unele etape ale Serviciului de Angajare Asistată.
- 6 persoane cu dizabilități au fost angajate pe piața liberă a muncii.
- 8 angajatori informați despre posibilitatea de angajare a persoanelor cu dizabilități.
- 4 sesiuni de informare și motivare cu implicarea a 30 de angajatori.
- 2 sesiuni de motivare pentru beneficiarii programului de Angajare Asistată (8 participanți).

Concluzie

Angajarea asistată a persoanelor cu dizabilități reprezintă un instrument esențial pentru creșterea incluziunii sociale și profesionale în Republica Moldova. Analiza datelor statistice și a contextului legislativ evidențiază faptul că persoanele cu dizabilități se confruntă cu obstacole semnificative în accesul la piața muncii, inclusiv rate scăzute de ocupare, discriminare, stereotipuri sociale și lipsa accesibilității. Implementarea serviciilor de angajare asistată, prin colaborarea între stat, angajatori și organizațiile societății civile, contribuie la reducerea acestor bariere și la crearea unui mediu de muncă incluziv și echitabil. Exemplele de bune practici demonstrează că măsurile individualizate, susținerea angajatorilor și monitorizarea continuă a procesului de integrare duc la rezultate concrete: ocuparea durabilă și creșterea calității vieții persoanelor cu dizabilități. În perspectivă, consolidarea cadrului legislativ, dezvoltarea formării profesionale accesibile, stimularea angajatorilor și schimbarea mentalității sociale rămân priorități esențiale pentru

atingerea unei incluziuni reale și sustenabile a persoanelor cu dizabilități pe piața muncii din Republica Moldova.

Bibliografie

1. Biroul Național de Statistică. (2024). https://statistica.gov.md/ro/forta-de-munca-ocuparea-si-somajul-in-anul-2024-9430_61728.html
2. Dehghankar, L., Hosseini, M., et al. (2024). Relationship between perceived social support and disability among older adults. . https://www.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10956299/
3. *Ghid practic privind angajarea asistată* (Ed. rev.). (2019).
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 1276 din 26-12-2018 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 38–47 din 08-02-2019 https://www.legis.md/ cautare/getResults? doc_id=126719 &lang=ro
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.78 din 26.06.21 cu privire la modificarea HG nr.1276 din 26.12.2018. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 147–151 din 18-06-2021. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112484&lang=ro
6. Legea Republicii Moldova Nr. 105 din 14-06-2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 295–308 din 10-08-2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122876&lang=ro
7. Newsletter Asociația MOTIVAȚIE. (2025). https://motivatie.md/ro/newsletter-nr-2-2025-rezultate-si-actiuni/649
8. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova. (2024). https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2025/04/raport-anual-privind-respectarea-drepturilor-si-libertatilor-omului-in-anul-2024.pdf
9. Raportul Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă. (2024). https://www.anofm.md/
10. Sanz-Martínez, P., & Morgado Camacho, B. (2024). From classroom to career: Self-efficacy and employment success of graduates with disabilities. https://idus.us.es/server/api/core/ bitstreams /e08bb029 -b4cc-4878-99ae-ef19a10d8bf2/content

Capitolul 16. SINELE MIGRATORIU – ANALIZĂ PSIHOLOGICĂ

Chapter 16. THE MIGRATORY SELF – A PSYCHOLOGICAL ANALYSIS

Tatiana ROȘCA[1]
Marius-Adrian RĂDULESCU[2]

Abstract

The paper presents a theoretical analysis of the migratory experience from a psychodynamic perspective. It emphasizes the self, confronted with a complex mourning process, where nostalgia represents only the tip of an iceberg that proves to be profoundly deep. Emigration and immigration impose change and create a rupture between what exists now and what once was. The implications for the ecological dimension of the self are examined through the proposal of an attachment relationship with places, objects, scents, and aromas left behind, thereby extending the concept of mourning far beyond the human realm. Likewise, the study highlights the connotation of the home as a prosthetic instrument of the self and as a means of regaining a strong identity.

Keywords: *migratory self, identity, cultural adaptation, globalization, migration, belonging.*

JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

Migrațiile sunt un fenomen străvechi, care au caracterizat istoria umanității noastre de secole. Tocmai datorită acestor mișcări s-au populat continentele, s-au diversificat fenotipurile și s-au constituit culturi. Istoria evidențiază faptul că primele mișcări umane au fost înregistrate în epoca preistorică, când grupurile de Homo sapiens s-au mutat din Africa în Asia și Europa. Motivațiile au fost aceleași ca și astăzi: să-și îmbunătățească condițiile de viață. Oamenii s-au mutat din motive de supraviețuire, în căutarea unor zone bogate în vânat și plante potrivite pentru consum. Mai târziu, în epoca modernă, motivele au devenit mai politice. La bază s-a aflat o dorință expansionistă dictată de dorința de a exploata resursele teritoriilor și de a supune populațiile locale la munca de sclavi prin forțarea băștinașilor să se îndrepte spre țările cuceritoare și incitarea acestora din urmă să plece în teritoriile cucerite. Astăzi, oamenii pleacă prin alegere sau prin forță, pe motive economice, politico-militare și sociale, din cauza condițiilor de sărăcie, șomaj sau salarii precare, din lipsă de perspective de viitor sau din cauza unui sistem social care nu le permite să ducă o viață demnă. La fel, există o componentă de migranți care nu își părăsesc pur și simplu patria, ci evadează din ea din cauza războaielor, ciocnirilor etnice, regimurilor dictatoriale și persecuțiilor (religioase, politice, legate de orientarea sexuală) care îi împiedică să planifice o călătorie de întoarcere.

Recent, a fost adăugată o altă categorie de fluxuri migratorii – migrații climatice (Bhugra, 2004). Se referă la acele situații în care oamenii sunt forțați să emigreze din cauza dezastrelor și a schimbărilor ireversibile de mediu și a politicilor naționale și internaționale inadecvate. Evenimente precum deșertificarea, foametea, inundațiile și cutremurele fac imposibil traiul în anumite teritorii, iar migrația internă sau migrația către țările vecine ar părea a fi cel mai adaptabil răspuns. Totuși, nu toate motivele au un fond dramatic: sunt persoane care se mută din motive maritale, pentru reîntregirea familiei, pentru atractivitatea unei calificări străine sau pentru a-și face CV-ul atractiv.

[1] PhD, associate professor, Free International University of Moldova, tatianarosca37@gmail.com
[2] Student, II cycle, Free International University of Moldova, mar.radulescu@yahoo.com

Migrație și fațete ale adaptării migraționale

Literatura de specialitate (Berry, 2017) împarte procesul migrator în trei etape, adesea continue și care tind spre unitate. Prima etapă, *premigrație*, este faza în care individul, încă în țara de origine, decide să emigreze și face primii pași spre plecare. A doua, *migrația* în sens strict, ce constă în trecerea fizică dintr-un loc în altul și ultima, *post-migrația*, care presupune contactul cu cadrul normativ și cultural al contextului social de destinație.

Faza pre-migrare

Înainte de a fi imigrant, cel care întreprinde o călătorie pentru a se muta într-o altă țară decât țara de origine, este în primul rând un emigrant. Și ignorarea acestui aspect riscă să cenzureze unele elemente relevante pentru înțelegerea totalității experienței migratorii. (Berry, 2012), întrucât această fază este deseori caracterizată ca fiind traumatizantă. Legat de această particularitate, Mazzetti (2008) identifică trei factori de protecție foarte importanți: caracteristicile individuale, sprijinul social și prezența unui proiect migrator.

Cu privire la caracteristicile individuale, autorul (Mazzetti, 2008) se referă la acele particularități observabile în experiența clinică directă, adică la soliditatea Sinelui; la stabilitatea și flexibilitatea identității culturale; la stiluri eficiente de atașament; la strategii de coping; la sănătatea pre-migratorie. Prin urmare, personalitățile fragile cu stiluri relaționale deficitare, cu o identificare culturală slabă și o istorie de marginalizare socială anterioară migrației, pot întâmpina dificultăți mai mari în călătoria lor. În această conjunctură, este oportun să evidențiem rolul solidității sinelui, expresie care se referă la o personalitate capabilă să se înțeleagă pe sine și pe ceilalți și să mentalizeze (Akhtar, 1999), fiind un bun punct de plecare, care poate proteja sănătatea mintală a migrantului. Mai mult, a avea o identitate culturală puternică, permite dezvoltarea unor negocieri, care se traduce într-o mai mare flexibilitate față de realitatea gazdă și dimpotrivă: identitățile fluctuante copleșesc individul cu teamă și nesiguranță, până la punctul de a determina închideri defensive în cadrul practicilor culturale (Domínguez et al., 2022). Un alt factor macro de reziliență, constă în calitatea și condițiile recepției, primite în țara de sosire, adică capacitatea contextului de a sprijini individul în sfera nevoilor sale emoționale, relaționale și materiale, asistându-l în realizarea proiectului migrator și în integrarea în noul context social. Agenții unui astfel de sprijin sunt membrii familiei, prietenii, care s-au confruntat deja cu migrația, comunitatea etnică de origine și agențiile (publice sau private) active în sectorul social.

Proiectul de migrare

Migrația cuprinde două dimensiuni: una cu caracter geopolitic și una cu caracter ideatic. Prima dimensiune se referă la aspectele economice și politice, care stau la baza dorinței de a emigra, pentru a-și schimba situația socioeconomică; a doua include aspecte psihologice și culturale (reprezentări ale sinelui și ale altora), ambele fiind structurate pe fundalul nivelului de bunăstare povestit de alții (Ainslie, 2013). De fapt, alegerea țării este adesea influențată de experiențele migratorii anterioare ale prietenilor și/sau ale rudelor care au întreprins aceeași călătorie și care ar putea oferi asistență și sprijin pe parcursul întregului proces migrator (Berry, 2001).

Deși pare adesea o decizie adoptată individual, aceasta apare aproape întotdeauna într-un cadru colectiv, familia fiind locul dezvoltării ideatice, care potrivit lui Crespi [după Mazzetti, 2008], ar trebui plasată în rolul principal din trei motive. Primul se referă la scopurile și obiectivele migrației: în majoritatea cazurilor oamenii emigrează pentru a se reîntâlni cu cei dragi.

Al doilea, se referă la centralitatea pe care o ocupă în logistica fiecărei faze: familia este cea care alege cine pleacă, finanțează călătoria și lucrează la organizarea proiectului în sine. În plus, i se poate atribui epilogul migrației: întoarcerea în țara de origine sau stabilirea definitivă în țara de sosire. În fine, ultimul motiv care susține centralitatea atribuită familiei, este faptul că această

perspectivă permite plasarea problemelor migratorii într-o temporalitate mai extinsă. Crizele migrației, sau mai bine zis dificultățile întâlnite pe parcurs, nu sunt întotdeauna imputabile prezentului sau perioadei de după sosirea pe un tărâm străin, ci pot viza probleme de familie și, prin urmare, atinge probleme mult îndepărtate de situația actuală. Prin urmare, consecințele individuale ale dificultăților familiei de a media între propriul sistem de semnificații și noile practici culturale oferite de noul context, pot fi definite drept crize, dar derivate din universul familial și din funcțiile sale interne. Totodată, procesul de migrație începe cu primele mișcări concrete ale membrilor familiei orientate către proiectul migrației. Exemple în acest sens includ schimbul de scrisori, cererea de viză și orice altă acțiune care sugerează intenția (Mazzetti, 2008). Matricea familială are deci un rol activ în asistarea și motivarea individului nu doar în faza pre-migrație ci și în cele ulterioare și acest aspect este perceput, la nivel intrapsihic, sub forma unui *mandat migrator familial.*

Această expresie se referă la ceea ce familia se așteaptă să vadă realizat la persoana care pleacă; este un container de semnificații și așteptări, explicite și implicite, care ne obligă să privim dincolo de motivațiile obiective ale emigrării și să punem sub semnul întrebării gradul de autodeterminare a subiectului. Aceasta înseamnă că, în diferitele sale declinații (conjugală, intergenerațională și fraternă), proiectul migrator trebuie să exprime un echilibru între aspectele de legătură și responsabilitatea față de membrii familiei, pe de o parte, și spațiul propriu de autonomie, dorința și explorările personale, pe de altă parte (Gómez-Estern et al., 2013). Așadar, migrantul este obiectul unei investiții colective, psihologice și economice, pentru toți cei care rămân. Această investiție este legată de obligația succesului, atât față de sine, cât și față de membrii familiei, indiferent dacă plecarea are loc în acord cu voința rudelor sau cu încălcarea acesteia (Ainslie, 2009), acest aspect având o mare relevanță dacă avem în vedere că de multe ori proiectele de migrație nu reușesc în totalitate, trăgând subiectul în concretețea unui eșec neprevăzut.

În cazul minorilor (cu vârste între paisprezece și șaptesprezece ani), aspectul mandatului colectiv are o altă repercusiune: conform lui Valtolina (după Mazzetti, 2008), este îndemnul pentru o tranziție rapidă de la adolescență la vârsta adultă, întrucât este necesar un anumit grad de autonomie de a prelua controlul asupra propriului viitor și de a contribui la sprijinirea restului grupului. Totuși, perspectiva unei emigrări, este însoțită de ambivalență emoțională: se trece de la teroarea de a nu mai vedea niciodată persoana plecată, la mândria de a avea un copil care are grijă de întreaga familie (Beneduce, 2019). În aceeași conjunctură, proiectul migrației pare să aibă implicații majore asupra sănătății mintale. În acest sens, pentru a întruni o bună condiție a acesteia, proiectul trebuie în primul rând să fie realist și să derive din capacitatea personală de așezare pe un teritoriu dat, făcând apel la consolidarea propriului sistem motivațional. Un proiect eșuat, nerealist, inflexibil sau deteriorat de un eveniment, poate deveni cu ușurință un factor de risc. Astfel, când proiectul funcționează, migranții sunt capabili să îndure greutăți considerabile, menținându-și în același timp sănătatea. Mai mult, acest proiect este factorul care dă sens poveștii de viață, conectând într-o singură narațiune două imagini despre sine, despărțite de fenomenul migrator: cea dinainte de plecare și cea de după (Akhtar, 1999).

Aspectul dat al interconexiunii dintre motivații și planificare, este un punct slab al migrațiilor forțate: cu referire la acestea, mai mult decât o plecare, călătoria capătă caracteristicile unei evadări. Migrantul forțat nu își abandonează propria țară în urma motivațiilor de a-și construi o nouă existență, ci pentru că este indus de influența unor condiții de viață adverse și nesustenabile. În migrațiile forțate proiectul migrator nu există ca atare, ci se epuizează în plecarea propriu-zisă, întrucât obiectivul principal este salvarea vieții. Oamenilor care emigrează fără un plan, le lipsește acel factor motivant și protector împotriva inevitabilei crize de identitate la care îi supune migrația (Volkan, 1999). Este vorba despre refugiați, persoane strămutate, solicitanți de azil sau protecție umanitară dar și membri de familie reuniți ai imigranților, aceștia din urmă, trezindu-se adesea în

urma unui proiect întocmit de alții. Totodată, în faza premergătoare plecării, nu trebuie să uităm toate acele evenimente adverse și dureroase, care copleșesc figura migrantului și care fac deseori parte din motivele care l-au împins să emigreze. Mulți migranți, în special solicitanții de azil și refugiați, sunt expuși la tortură, închisoare sau sunt/au fost forțați să asiste la crime, abuzuri sau violuri ale celor dragi, care riscau să-și piardă viața. Sunt adesea victimele violenței deliberate, uneori îndreptate către anumite grupuri etnice, culturale sau minorități religioase sau politice.

Aceste experiențe sunt sursa a ceea ce în literatură se numește *traumă extremă*, definită de Mazzetti (2008) ca acel corp de violență interpersonală repetată, practicată voluntar de o persoană și/sau un grup, în situație de privare de libertate, fiind un tip foarte specific de traumă, ce include nu numai tortura, ci și toate acele tratamente inumane ce subminează demnitatea persoanei. În ciuda particularităților individuale, cercetările sugerează că această categorie de migranți prezintă un risc serios de suferință mentală. Este vorba de o traumă prelungită care trebuie plasată într-un cadru multidimensional (Mazzetti, 2008), care ne obligă să postulăm, alături de traumele migratorii și postmigratorii și o traumă premigratorie, caracterizată prin potențialul patogen al contextului țării de origine. Acestea includ: violența legată de război; dezastre de mediu; foamete și epidemii; amenințări și teroare; persecuție și abuz sexual; detenție forțată și tortură; privațiuni și constrângeri; mărturie de violență; dispariția sau moartea celor dragi; pierderea afecțiunii, a poziției economice și a rolului social; nesiguranță, suspiciune și frică.

Faza migratorie

În faza de migrație, numită și faza de tranzit, migranții pot fi expuși la condiții care le-ar putea pune viața în pericol. Ei traversează adesea mările cu vehicule nesigure, călătoresc înghesuiți împreună în trenuri sau camioane ori merg pe drumuri periculoase (Lijtmaer, 2001). În plus, pot apărea incidente de violență fizică sau sexuală, extorcare și trafic de persoane. La acestea ar trebui adăugate toate acele ocazii de violență comise de oficiali și forțele de ordine în teritoriile de frontieră, care adaugă și mai multe traume. La fel, trebuie avut în vedere că călătoria nu este niciodată liniară și nu este un dat că individul va putea ajunge imediat în țara de destinație. Călătoriile pot dura luni, iar migranții se confruntă cu experiența copleșitoare a detenției: locuri terifiante, lipsite de compasiune, unde violența fizică și emoțională au frâu liber (Boulanger, 2004). Evenimente, care subminează caracteristicile individuale, strategiile de coping și stilul de atașament ale individului.

Faza post-migrare

Sosirea pe un pământ străin implică dificultăți considerabile. Noul context, dictat de norme, obiceiuri și stiluri de viață diferite, impune migrantului multiple cerințe, la care nu este întotdeauna pregătit să răspundă. De aceea acest prim contact capătă caracteristici particulare, care, pentru a fi înțelese, necesită trecerea pe teritoriul antropologic, pentru a împrumuta conceptul de aculturație, extins ulterior în domeniul sociologic. Aculturația a fost descrisă pentru prima dată de Redfield (după Miller et al., 2018) și reprezintă un proces voluntar sau forțat, care necesită întâlnirea dintre indivizi, diferiți din punct de vedere cultural, având ca rezultat asimilarea valorilor, obiceiurilor, credințelor și a limbii de către grupul minoritar. Și chiar dacă antropologia descrie acest proces la nivel de grup, aculturația are și declinații individuale, care influențează faza post-migrație. În sprijinul acestui fapt, Graves (după Akhtar, 1999) a inventat termenul de *aculturație psihologică*, pentru a se referi la schimbările care au loc la nivel de psihic și cultural, ce afectează un individ, care întâlnește o cultură diferită de a sa. Totuși, asta nu înseamnă că schimbările la nivel colectiv, de grup, trec pe planul secund, ci că există o influență reciprocă între ambele tipuri. Prin urmare, procesul decurge prin compromisul a două probleme pe care le înaintează întâlnirea intergrupală: menținerea propriei moșteniri culturale și identitare, pe de o parte și dorința de a intra în contact cu membrii grupului extern și de a lua parte la viața de zi cu zi pe de altă parte, utilizarea strategiilor

de aculturație depinzând de această dialectică. Berry (2012) identifică în acest sens patru strategii: asimilare, separare, integrare și marginalizare. Prin asimilare, individul își exprimă voința de a-și abandona identitatea culturală și de a căuta interacțiuni cu alte culturi, în unele cazuri adoptând valorile, normele și tradițiile culturale ale acestora. Dimpotrivă, separarea este exprimată de indivizii, care doresc să rămână ancorați la propria cultură și evită orice interacțiune cu membrii noii societăți. Strategia de integrare este folosită în dorința de a-și menține originea culturală, dar de a relaționa cu ceilalți. În cele din urmă, marginalizarea exprimă un interes redus pentru menținerea propriei culturi cât și pentru construirea de relații cu ceilalți membri ai țării ospitaliere, adesea din cauza discriminării sau a experiențelor de excludere.

Totuși, nu există o strategie predominantă, aceasta putând fi abandonată sau înlocuită în funcție de unii factori situaționali sau întăriri (pozitive sau negative) primite de la grupul dominant (Akhtar, 1999).

Lectură psihodinamică a sinelui migrator

Prin lentila psihodinamică, migrația reprezintă un proces care testează sever capacitățile sinelui, generând un impact psihosocial puternic, ce reverberează la nivel intrapsihic și care determină inevitabil transformări structurale și obiectuale. Din acest motiv, indiferent de circumstanțe, emigrarea este un proces psihosocial foarte delicat, complexitatea căruia depinde de mai mulți factori precum: vârsta (emigrarea ca copil și ca adult are un impact diferit), profunzimea atașamentului față de țara de origine, marja reală de alegere, planificare și anticipare, capacitatea intrapsihică de a tolera separarea și, în final, diferența dintre cele două locuri de reședință (Berry, 2017). Cert este faptul că, indiferent de motivele care îi împing pe oameni să emigreze, cei ce își părăsesc țara, suferă pierderi multiple: despărțiți de rude, prieteni, colegi de muncă dar și obiecte, medii, mirosuri și arome, care nu sunt simple figurații ale vieții de zi cu zi, ci elemente care au contribuit la formarea sinelui. Aceștia prind viață în experiența personală a individului, cufundat în interacțiuni sociale, definite de Winnicott (după Rohlof et al., 2014) *spațiu de tranziție*, unde și cultura își găsește locul, fiind fundamentală pentru definirea sinelui în curs de dezvoltare și fiind împărtășită de toți cei din jur prin semnale non-verbale, prin care sunt comunicate apartenența și manierele, ce se traduc în convivialitate și preocupări comune.

Alegând drumul migrației, indivizii de multe ori își pierd rolul social: deseori calificările nu le sunt recunoscute de țara-gazdă, aceștia confruntându-se cu probabilitatea de a abandona această componentă identitară. Mai mult, separarea de familie poate pune sub semnul întrebării identitatea la nivel general, deoarece se pot crea dezechilibre homeostatice în cadrul grupului însuși, care vor avea neapărat impact asupra obligațiilor și sarcinilor lor: de exemplu, cineva trebuie să-și gestioneze diferit rolul de tată sau de mamă și să facă față acestor schimbări, modificându-și și poziția socială, fapt ce poate fi perceput ca o amenințare destul de gravă.

Toate acestea se condensează în despărțirea de obiectul primar, *țara-mamă*, simbol al relațiilor timpurii, în opoziție cu noua experiență culturală, *mama adoptivă*. Și în conotația *winnicottiană*, îndepărtându-se de țara-mamă, imigrantul este privat de acea exploatație maternă (Ainslie, 2011), care asigură securitate, un sentiment de conexiune și continuitate psihică, absența acestui fenomen având consecințe importante, unde suferința rezultată nu poate fi văzută doar drept o simplă nostalgie, pentru că sinele este slăbit și-i lipsește ceva structural, ceea ce s-ar echivala cu un proces inevitabil de doliu. Lucrările lui Freud și Bowlby (după Mazzetti, 2008) scot în evidență imaginea unui psihic care se confruntă cu o călătorie dureroasă, care are începuturile exasperante ale unei căutări frenetice a unui obiect pierdut, care în cele mai bune cazuri, ajunge la o elaborare creativă a acestuia. Totuși, oricât de pertinente și sugestive ar fi contribuțiile lui Freud (după Mazzetti, 2008) și Bowlby (după Mazzetti, 2008), acestea nu sunt specifice experiențelor

migratorii, ci mai degrabă adresate în mod generic oricărei pierderi sau schimbări profunde. Din acest motiv, este necesar să evidențiem contribuțiile autorilor León și Rebeca Grinberg (1984), primii care au vorbit despre doliul specific migrator, autorii (Grinberg et al., 1984) sugerând că imigrația provoacă dezorganizare, durere și frustrare și că post-migrația este caracterizată de doliu depresiv amestecat cu anxietate: „în perioada imediat următoare sosirii, pot apărea unele constante, care variază ca intensitate, durată și evoluție. Aceste constante sunt manifestări ale anxietății care pot lua diferite forme. Pot fi persecutorii, confuze și depresive. Anxietățile paranoice pot apărea din disconforturi profunde și multiple, întâlnite în procesul de integrare, cum ar fi ignoranța unei limbi noi și necunoscute, singurătatea și căutarea unui loc de muncă sau a unui loc de viață. Intensitatea acestor anxietăți este atât de mare încât capătă caracteristicile unei adevărate panici. Anxietatea confuzională poate apărea dacă subiectul este incapabil să distingă direcționalitatea afecțiunilor sale: sunt adresate patriei sale și oamenilor lăsați în urmă sau țării sale adoptive. Uneori, confuzia apare din juxtapunerea culturilor, limbilor, locurilor, reperelor, amintirilor și experiențelor prezentului, culminând într-un amestec de neînțeles."

În cele din urmă, ceea ce determină anxietățile depresive este pierderea enormă a tot ceea ce a rămas în urmă, cu teama de a nu-l mai recupera niciodată. Aceasta implică munca de doliu atât asupra obiectelor, cât și asupra părților pierdute ale sinelui, un proces dificil care poate duce la consecințe patologice. De altfel, acest proces poate fi complicat de o atitudine ambivalentă față de prezent, în care, din cauza hipercatexisului, țara de origine și propriul trecut sunt idealizate și o componentă copioasă de afectivitate este revărsată în amintiri legate de locuri deosebit de semnificative (case, baruri, colțuri de străzi, dealuri și suburbii ale orașului natal) (Gülşen et al., 2010). Potrivit lui Akhtar (1999), specific emigranților este dorința de a recupera trecutul, însoțită de un amestec de bucurie și durere.

Nostalgia în acest caz e ca o insinuare prin locuri, chipuri, priviri, care revin, tulburând sentimentul de a fi „acasă" în noua țară. Și singurul lucru rămas, chiar și într-un „adăpost" temporar este nișa unei legături emoționale efemere, așa-numitele „valori de refugiu" care sunt folosite mai mult ca niciodată în țara ospitalieră (Volkan, 1999). În acest context, întâlnirile interculturale evidențiază adesea diferențe profunde între emigrant și populația noului teritoriu, acesta trăind deseori sentimentul dezorientării și fiind pierdut în universul său cultural, fiind frustrat pentru că nu poate să învețe prea repede limba țării gazdă, să se integreze în societate sau să se obișnuiască cu climatul acesteia.

Beneduce (2019) subliniază natura ambivalentă a nostalgiei, ca aspect central și cel mai semnificativ al experienței migrației: „această ambivalență ar părea să-l facă pe individ să oscileze între ființă și neființă, într-un teritoriu neastâmpărat, făcut din lacerații, regrete și relații conflictuale între cultura de origine și cultura adopției. Statutele de ambivalență, indiferent de originea lor, sunt întotdeauna intolerabile pentru minte și psihic. Și atunci când discrepanța este percepută ca alarmantă, la nivel intrapsihic poate apărea o scindare menită să-și protejeze sinele de afectele dureroase, de inadecvare și de frustrarea care urmează eșecului: „obiectul pierdut, cu simbolurile sale culturale (limbaj, convenții sociale, hrană) și aspectele asemănătoare obiectului sunt dorite și idealizate ca fiind complet bune, în timp ce, pe de altă parte, societatea adoptivă, este devalorizată și disprețuită ca un obiect rău". Astfel, imigrantul se agață de amintirile trecutului și de nostalgia pentru anumite persoane și locuri, care-i alimentează fanteziile și care, conform lui Ainslie (2009), reprezintă strategii de coping împotriva pierderilor care însoțesc imigrația. Prin fantezii alternante (Dixon et al., 2000), imigrantul își creează un paradis pierdut în lumea sa fantasmagorică. Primele idealizează trecutul, oferind o bază pentru nostalgie, cele din urmă însă, idealizează viitorul și ambele servesc ca apărare narcisistă împotriva discontinuității obiectului și a unui sine considerat a fi defect (Müller et al., 2018). Din cauza acestor fantezii, imigrantul își imaginează cum ar fi fost viața lui dacă nu ar fi luat decizia de a emigra într-o țară nouă și că, într-

o zi, se va întoarce acasă. Nostalgia devine centrală în acest sens: este motorul speranței de întoarcere, dar este și imposibilitatea realizării dorinței care alimentează nevoia unei nostalgii regresive (Ainslie, 2009). În acest fel, întorcându-se neîncetat către trecut și orientându-se spre amintiri, cu speranța de a se întoarce într-un paradis pierdut, nu există spațiu pentru prezent și se creează o discontinuitate temporală a experienței sinelui. Fantezia paradisului pierdut exprimă o poziție în care obiectele primare nu sunt nici abandonate printr-un proces de doliu și nici asimilate în ego prin identificare, rezultatul fiind o fractură psihică temporară (Ainslie, 2009). Și dimpotrivă, un proces de doliu sănătos se încheie cu o identificare selectivă, care este urmată de o îmbogățire a sinelui.

Volkan (1999) a descris tendința imigrantului și al refugiatului de a dezvolta o formă de doliu perpetuu, prin folosirea obiectelor și/sau a fenomenelor de legătură. Acestea îi permit să rămână în limb, echilibrat între țara sa pierdută și țara adoptivă, fără totuși să-și recupereze rădăcinile în nici una. Aceste obiecte, care sunt versiuni exteriorizate ale introiectelor cu care individul nu se identifică, conectează imaginea sau reprezentarea mentală a ceea ce s-a pierdut, cu imaginea corespunzătoare sau reprezentarea mentală a sinelui prin fotografii, hărți, amintiri sau entități abstracte, precum gânduri, tradiții, manifestări religioase sau, uneori, aderarea la credințe rigide. Sunt simboluri care poartă cu ele semnificații legate de relațiile interne anterioare pierderii și, prin urmare, sunt capabile să ofere o ușurare psihologică. Acestea sunt adaptative dacă obiectele și calitățile lor sunt re-interiorizate pentru a crea continuitate între trecutul pierdut și viitor, împăcând negarea a ceea ce a fost pierdut și acceptând schimbările. În acest fel, apar ajustări și nostalgia în sine dispare, dar niciodată complet.

Cu toate acestea, nu toate experiențele psihice ale imigrației sunt la fel. Sunt situații în care nostalgia nu se dezvoltă deloc. Cei care au fost traumatizați de război sau forțați în exil experimentează o experiență internă diferită. Plecarea bruscă și caracterul traumatizant al circumstanțelor, mobilizează afecte diferite decât cele resimțite de imigrant, cum ar fi autocompătimirea, resentimentele, invidia, disperarea și vinovăția, pentru că au supraviețuit (Berry, 2012). Potrivit lui Akhtar (1999), în aceste cazuri nu există ruminații nostalgice și se pierde elementul dulce-amărui al aspectului care caracterizează nostalgia. De fapt, locul lăsat în urmă este atât de urât, încât nu va exista obiectul idealizării și singurele reprezentări pozitive legate de el vor fi relegate la un exil intrapsihic. În aceeași ordine de idei, un deosebit interes pentru noi îl are dimensiunea *sinelui ecologic*, ca declinație specifică a sinelui migrator. Mai ales că, migrația presupune coexistența unor schimbări atât la nivel de mediu uman, cât și non-uman. Pentru că atunci când omul părăsește un loc, nu lasă în urmă doar membrii familiei, prieteni și rude, ci și tot ceea ce-l înconjoară imaterial și/sau fizic. Deci, a începe o nouă viață într-o țară străină aduce cu sine peisaje, clime și forme arhitecturale necunoscute, care comportă niște neajunsuri, ce sunt înregistrate la nivel psihic, în sinele ecologic, expresie inventată de Neisser (după Beneduce, 2019), care are un impact semnificativ în conștientizarea a ceea cine suntem. Așadar, componenta ecologică a sinelui – cea responsabilă de primirea produselor experiențelor cu lumea neînsuflețită (lucruri, obiecte, animale și natura), are un rol bine definit în migrații.

Și dacă contactul uman poate fi recuperat prin surogat tehnologic, utilizând apeluri vocale, apeluri video sau mesagerie instantanee pentru a susține legăturile (ne-echivalându-se cu o întâlnire directă), dar fiind mijlocul cel mai folosit în societatea actuală pentru a menține contactul cu cei dragi, atât pentru rapiditate, cât și pentru uzabilitate, nu putem afirma același lucru despre mediul non-uman. Există aspecte ecologice ale experienței naturii și a obiectelor, care nu pot fi reproduse și, așa cum afirmă Denford (după Bhugra, 2004) „individul devine mai conștient de națiunea pe care a lăsat-o în urmă și de relația ancestrală care-l leagă de ea abia mai târziu și își dă seama că depinde de aceasta pentru a găsi continuitate în simțul său de identitate”.

Reluând afirmațiile lui Denford (după Bhugra, 2004), contribuțiile psihanalistului Harold F. S. (după Berry, 2012) recunosc rolul central al mediului neînsuflețit în dezvoltarea emoțională sănătoasă. Potrivit autorului (după Berry, 2012), ființa umană este angajată, de-a lungul vieții, într-o luptă neîncetată pentru a se diferenția din ce în ce mai clar, nu numai de mediul său uman, ci și de mediul său non-uman, cu ambele stabilind o relație semnificativă. În acest sens, obiectele neînsuflețite au întotdeauna importanță în existența umană și recunoașterea lor este însoțită de dezvoltarea relațiilor obiectuale. Cu toate acestea, potențialul lor nu poate fi atribuit doar experiențelor din copilărie, ci persistă și mai târziu, până la vârsta adultă. Esența relației adult-mediu non-uman constă într-un sens general de conexiune, care este în același timp afinitate intimă, pe de o parte și menținerea unui sentiment de individualitate ca ființă umană, pe de altă parte. Astfel, atât copilul cât și adultul beneficiază de relația cu ceea ce îi înconjoară, dar maturitatea adultului îi oferă acestuia o experiență calitativ diferită. Pentru a explica mai bine acest concept, sunt relevante cuvintele psihanalistului Harold F. S. (după Berry, 2012): „copilul este complet inconștient de vreo distincție între el și împrejurimile lui. Adultul, în schimb ajunge la manifestarea deplină, la o deplină realizare și acceptare a propriului statut de om: convingerea – una dintre cele mai semnificative atestări ale maturității emoționale". Astfel, beneficiile unei relații cu mediul sunt multe: atenuează singurătatea, dezvoltă sentimentul de stabilitate, continuitate și securitate, o interacțiune activă promovează autorealizarea individului, ajutându-l pe individ să atingă un sentiment profund al identității personale, să-și dezvolte abilitățile creative și să-și înțeleagă potențialul și limitele sale, trăindu-și propria existență și pe cea a lumii din jurul său ca fiind reale (Ainslie, 2013). În același context, plecând de la experiența sa clinică, Spitzform (după Gómez-Estern et al., 2013) susține că sentimentul de sine apare în contextul ecologic și se menține la vârsta adultă prin relații cu mulți alții din mediul non-uman. Spitzform (după Gómez-Estern et al., 2013) descrie sinele ecologic ca pe o structură în evoluție, alcătuită din interacțiuni cu animale, plante și locuri. La început, calitățile afective, cognitive, perceptive și fizice ale unor astfel de interacțiuni sunt nediferențiate dar, odată cu trecerea timpului și acumularea diferitelor tipuri de experiențe, aceste calități devin distinse și sunt încorporate în moduri semnificative de a se înțelege pe sine în raport cu lumea non-umană. Totuși, cercetările asupra componentelor ecologice ale sinelui nu se opresc la valoarea sa evolutivă, ci merg mai departe, în domeniul atașamentului. În acest sens, Ward și Styles (după Grinberg et al., 1984) au realizat un studiu, care le-a permis să afirme că în timpul migrațiilor individul rupe legăturile de atașament și cu mediul non-uman și că reacțiile negative sunt rezultatul pierderilor atât pe plan uman, cât și pe plan neînsuflețit. Prin urmare, migranții ar dezvolta legături emoționale puternice cu aspectele non-umane ale țărilor de origine, care fac parte din identitatea lor și aceasta ar însemna că migrantul deplânge pierderea unor părți din sinele său (în acest caz sinele ecologic), fiind nevoit să se separe de un mediu non-uman, care până atunci structurase și susținuse o parte din sinele său intrapsihic. Astfel, Searles (după Rohlof et al., 2014) susține că „lumea neînsuflețită oferă consolare în momentele de disperare sau de singurătate" și migranții, întrucât și-au părăsit casele, paradisurile lor preferate, nu au un mediu familiar în care să se întoarcă și sunt dezavantajați în acest sens: „de-a lungul vieții noastre, contextele se schimbă, dar obiectele achiziționate sau puse deoparte, „în pod", vor avea întotdeauna un grad de rezonanță emoțională". Obiectul, în psihanaliză, fie el uman sau non-uman, este întotdeauna destinatarul investiției pulsionale. Citându-l pe Bollas (după Akhtar, 1999), Akhtar (1999) susține că obiectele sunt evocatoare, adică obiecte subiective, asupra cărora individul proiectează o experiență a sinelui și, prin folosirea acesteia, ceva poate naște din acea stare proiectată: un leagăn în grădină, un ceas care a aparținut unui bunic, peisajul unui râu, o piesă muzicală, o vază cu flori, un gramofon vechi, pot constitui depozite ale experiențelor și reveriilor neverbalizate, care sunt apoi capabile să evoce afectiunile străvechi. Toate astea constituie proprietatea de legătură, la care se referă Volkan (1999) și care capătă o mai mare relevanță în

experiențele migrației: „lucrurile care ne înconjoară trebuie înțelese și în sensul lor ontologic, cel mai profund, în referințele pe care le evocă". Experiențele ecologice cu mediul înconjurător nu sunt, prin urmare, un simplu fundal al interacțiunilor sociale, ci aspecte semnificative ale sinelui, dotate cu sens și capacitate structurală. În aceeași conjunctură, un rol important legat de sinele ecologic, îl reprezintă dimensiunea psihologică a căminului: „*nu există loc ca acasă"* (Volkan, 1999). Acasă este un concept multidimensional, care atinge sferele psihologice, sociologice, economice și spațiu-timp. Deci, ne putem referi la o casă, la o stradă, la un cartier, la un oraș, la o țară, la un continent și chiar la întreaga planetă: de la un complex de afecțiuni și emoții, la un sentiment de apartenență, loc, care poate fi căutat sau un loc de abandonat. Prin urmare, trebuie să se acorde atenție sensului pe care individul îl atribuie locurilor și legăturii pe care el o construiește acolo, întrucât de-a lungul vieții, conceptul de cămin capătă diverse semnificații și este redefinit prin schimbări și tranziții, precum: separarea de familia de origine, mutarea cu partenerul sau soțul ori nașterea unui copil. Sigmon (după Ainslie, 2009) conceptualizează conceptul de *cămin psihologic*, ceea ce ar însemna acel proces dinamic, prin care indivizii structurează și modifică mediile din jurul lor, pentru a reflecta și a comunica aspectele personale și a dezvolta un sentiment de casă, tradus prin nevoia de a se identifica cu sentimentul de sine printr-un loc fizic. Același autor (după Ainslie, 2009) sugerează prezența componentelor cognitive, afective și comportamentale. Primele sunt atribuțiile față de sine referitoare la mediu, aspectele afective sunt reprezentate de emoțiile și sentimentele legate de construirea și menținerea „căminului psihologic" (de exemplu, siguranță, căldură și atașament), pe când aspectele comportamentale vizează acțiuni menite să facă spațiul cuiva mai mult ca o casă. Așadar, pentru migranți, sensul căminului este continuu construit și deconstruit prin schimbări socioculturale și identitare, cele două experiențe ne-putând fi separate, așa cum sugerează Dixon (2000): „întrebările despre *cine suntem* sunt adesea strâns legate de întrebările despre *locul în care ne aflăm"*. Mai mult, construirea unei case în contextul migrațional, este un proces care implică atât operațiuni materiale, cât și imaginative, legate de reconstrucția semnificațiilor și al pierderilor. În construirea unei case, migranții privesc în trecut: experiențele migratorii și memoria ghidează alegerea mobilierului, iar sentimentul însoțitor este nostalgia, care poate ajuta la construirea psihică a unui sentiment de cămin sau poate constitui un obstacol în acest sens. În cele din urmă, migranții experimentează subiectivitatea căminului lor prin acțiuni concrete cu semnificații simbolice: practicile domestice și ritualurile care au loc acasă joacă un rol important în viața de zi cu zi, servesc transmiterii intergenerațională și sunt și pline de un simbolism care mediază însuși sensul casei: „casa pentru migrant e un container în care semnificațiile pot fi resemnificate și pierderile pot fi înfruntate prin acțiuni concrete" (Dixon, 2000). Totuși, reflecțiile sus descrise nu se pot adresa refugiaților și solicitanților de azil.

În primă instanță, dezvoltarea unui simț psihologic al căminului, depinde de recuperarea și reprocesarea obiceiurilor, obiectelor, numelor și poveștilor, deoarece investiția în lucruri, simboluri și relicve ale țării de origine contribuie la îmbunătățirea percepției psihologice a unei locuințe (Miller et al., 2018). Solicitanții de azil și refugiații însă, sunt nevoiți să dezvolte această dimensiune internă într-un ținut străin, unde sunt împiedicați să aleagă un loc de reședință. Ei locuiesc adesea în clădiri instituționale, unități de primire sau în situații colective destul de precare, în care reproducerea mediilor familiare de acasă nu este întotdeauna posibilă, întrucât lipsește caracterul de personalizare pe care îl are de obicei migrantul prin alegere.

În al doilea rând, evidențiind sugestiile lui Sigmon (după Ainslie, 2009), căminul psihologic relevă și nevoia de a dezvolta o identitate separată și independentă de comunitatea de apartenență. Prin urmare, nu este suficient să te înțelegi bine cu noul anturaj, ci să-ți acoperi și nevoia de a te regăsi și de a te defini în lumina noilor condiții de viață. Și dacă comunitățile gazdă tind să grupeze

oaspeții după originea geografică – în acest sens, proximitatea etnică a contextelor colective nu-l ajută pe migrant.

Concluzie

Putem afirma faptul că indivizii cu un puternic sentiment psihologic de *acasă* experimentează o vigoare internă mai mare. Iar în cazul migrației, o casă sigură poate oferi protecție împotriva pierderilor suferite în timpul sau înaintea călătoriei, dar și întotdeauna în condițiile personalizării spațiului personal. Resemnificarea experiențelor de migrație prin ritualuri și acțiuni concrete poate fi un punct de plecare către integrarea experiențelor, mai ales în migrațiile forțate. De aceea, analizând dimensiunile căminului psihologic și raportându-le la migrațiile forțate, se poate observa lipsa premiselor unei reconstrucții psihice a valorii în sine, pentru că nu există întotdeauna condițiile pentru dezvoltarea unui atașament față de un loc impersonal: dacă ești plasat într-o casă sau într-o comunitate gazdă, unde nu ai contribuit să o organizezi și să o construiești, sentimentul de căldură ar putea fi exclus. Iar dacă nu este posibilă inițierea unor acțiuni comportamentale care vizează modificarea spațiului pentru că nu este permis sau mijloacele nu sunt disponibile, atunci percepția psihologică a locuinței va întârzia să apară, compromițând și autoatribuirea caracteristicilor referitoare la acest loc. Astfel, vor exista consecințe inevitabile asupra identității, iar sinele migrator va fi lipsit de un aspect de întărire și potențial reorganizator. Pe plan extern, situația va părea pozitivă pentru proiectul de migrație, din moment ce s-a ajuns într-un loc sigur, dar pe plan intern experiența va fi una de înstrăinare față de un loc pe care nu-l simți și pe care nimeni nu ți-l poate atribui emoțional.

Bibliografie

1. Ainslie, R. (2009). Social class and its reproduction in immigrants' construction of self. *Journal for the Psychoanalysis of Culture and Society* 14(3): 213–224.
2. Ainslie, R. (2011). Immigration and the psychodynamics of class. *Psychoanalytic Psychology, 28*(4): 560–568.
3. Ainslie, R. (2013). Contemporary psychoanalytic views on the experience of immigration. *Psychoanalytic Psychology*, 30(4): 663–679.
4. Akhtar, S. (1999). *Immigration and Identity: Turmoil, Treatment, and Transformation*. London, Northvale.
5. Akhtar, S. (1999). The Immigrant, the Exile, and the Experience of Nostalgia. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies,* 1: 123–130.
6. Beneduce, R. (2019). *Etnopsichiatria*. Sofferenza mentale e alterità fra storia, dominio e cultura. Torino, Carocci Editore.
7. Berry, J.W. (2001). A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3): 615 – 631.
8. Berry, J.W. (2012). *Stress perspectives on acculturation*. Cambridge, Cambridge University Press.
9. Berry, J.W. (2017). Theories and models of acculturation. In S. J. Schwartz & J. B. Unger (Eds.), *The Oxford handbook of acculturation and health,* 15–28. Oxford University Press.
10. Bhugra, D. (2004). Migration, distress and cultural identity. *PubMed,* 69: 129–41.
11. Boulanger, G. (2004). Lots Wife, Cary Grant, and the American Dream: Psychoanalysis with Immigrants, *Contemporary Psychoanalysis* 40(3): 353–372.
12. Dixon, J., Durrheim, K. (2000). Displacing place-identity: A discursive approach to locating self and other. *British Journal of Social Psychology,* 39(1): 27–44.
13. Domínguez, D. G., Hernandez-Arriaga, B., Noriega, M. A., García, D., & Martínez, D. A. (2022). "They treat us like we are not human": Asylum seekers and "la migra's" violence. *Psychology of Violence,* 12(4): 241–251.

14. Gómez-Estern, B.M., De la Mata Benítez M. L. (2013). Narratives of migration: Emotions and the interweaving of personal and cultural identity through narrative. *Sociology. Culture & Psychology, vol. 19.* https://doi.org/10.1177/1354067X13489316
15. Grinberg, L., Grinberg, R. (1984). A psychoanalytic study of migration: Its Normal and Pathological Aspects, vol. 32. https://doi.org/10.1177/000306518403200103
16. Gülşen, C., Knipscheer, J., & Kleber, R. (2010). The impact of forced migration on mental health: A comparative study on posttraumatic stress among internally displaced and externally migrated Kurdish women. *Traumatology, 16*(4): 109–116.
17. Lijtmaer, R.M. (2001). Splitting and Nostalgia in Recent Immigrants: Psychodynamic Considerations. *The Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 29(3): 427–38.
18. Mazzetti, M. (2008). Trauma e migrazione. Un approccio analitico transazionale a rifugiati e vittime di tortura, *Psychomedia*, 49.
19. Miller, A., Hess, J. M., Bybee, D., & Goodkind, J. R. (2018). Understanding the mental health consequences of family separation for refugees: Implications for policy and practice. *American Journal of Orthopsychiatry*, 88(1): 26–37.
20. Müller, M.J., Zink, S., Koch, E. (2018). The Negative Impact of an Uncertain Residence Status: Analysis of Migration-Related Stressors in Outpatients with Turkish Migration Background and Psychiatric Disorders in Germany Over a 10-Year Period (2005–2014). *Journal of Immigrant and Minority Health*, 20(2): 317–326.
21. Rohlof, H.G., Knipscheer, J. W., Kleber, R. J. (2014). Somatization in refugees: a review. *Social Psychiatry and Psychiatic Epidemiology,* 49(11): 1793–804.
22. Volkan, V.D. (1999). Nostalgia as a linking phenomenon. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1:169–179.

Capitolul 17. DETERMINANȚII PSIHOLOGICI AI SATISFACȚIEI DE VIAȚĂ LA STUDENȚI

Chapter 17. PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF STUDENT'S LIFE SATISFACTION

Diana ROȘCIUPCHIN[1]

Abstract

Life satisfaction is a central indicator of students' subjective well-being, shaped by the interaction of personal resources and academic environments. This article analyzes psychological determinants such as emotional intelligence, value orientations, coping strategies, and resilience, alongside the influence of cultural adaptation and institutional support. Recent evidence highlights that mental health literacy and structured interventions, including resilience training and positive education frameworks, significantly enhance students' well-being. The findings underscore the need to promote adaptive resources and create supportive university settings to strengthen students' life satisfaction and overall psychological health.

Keywords: *life satisfaction, subjective well-being, emotional intelligence, coping strategies, social connections, life meaning orientations, psychological well-being.*

JEL*: I2, I23, I29*

Introduction

Life satisfaction, a central component of subjective well-being, reflects an individual's comprehensive evaluation of life quality in relation to personal aspirations and achieved outcomes. During university years, this construct gains particular significance as students navigate an intense phase of personal development, social integration, and academic demands. The university environment not only offers opportunities for growth but also presents multiple stressors, including academic pressure, financial constraints, and adaptation to new social contexts. These challenges make students more vulnerable to mental health difficulties, with recent studies reporting increasing rates of anxiety, depression, and stress in higher education populations.

The importance of life satisfaction in this period extends beyond its psychological dimension. Empirical evidence links higher life satisfaction with improved academic performance, stronger social relationships, and better coping with stress, while low satisfaction is associated with emotional exhaustion, disengagement, and dropout risks. Moreover, life satisfaction acts as a protective factor against mental health problems, buffering the effects of chronic stress and fostering resilience. Given these dynamics, understanding the determinants of student life satisfaction has become a priority for both researchers and policymakers. Psychological resources, such as emotional intelligence, adaptive coping strategies, and value orientations, interact with institutional and cultural factors, shaping how students experience well-being. At the same time, universities increasingly recognize that promoting student satisfaction requires systemic efforts, including supportive policies, mental health programs, and positive academic environments. Against this backdrop, this article aims to explore the psychological and contextual determinants

[1] Doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației, Specialitatea Psihologie Socială, drasciupchin@ulim.md

of students' life satisfaction, integrating theoretical frameworks with recent empirical findings to outline strategies for enhancing well-being in higher education settings.

Theoretical and Empirical Foundations of Student Life Satisfaction

As noted by Argyle (2003), happiness comprises both an affective component (joy) and a cognitive one – life satisfaction. The latter emerges from a reasoned comparison between desired and actual states, rather than from transient emotional reactions (Diener, 1984). It represents an internal sense of coherence based on how well fundamental needs, goals, and values are realized (Veenhoven, 1996). Thus, life satisfaction reflects a stable subjective stance toward one's own life.

Beutell defines life satisfaction as a general subjective assessment reflecting a person's feelings and attitudes toward their life at a given moment, ranging from negative to positive (Beutell, 2006). The World Happiness Report views it as a combination of emotional experience and cognitive reflection, resulting in an integrated perception of life quality (Helliwell et al., 2020). Life satisfaction intersects with several related constructs, including subjective well-being, quality of life, happiness, and flourishing. Subjective well-being is understood as the balance of positive and negative emotions, along with global cognitive appraisals of one's life (Diener et al., 2010). Quality of life is typically described as an objective measure of environmental and social conditions, acting as a background predictor of perceived satisfaction. Happiness is associated with short-term, intense positive emotions, whereas flourishing encompasses stable elements of optimal functioning – engagement in meaningful activities, gratitude-based relationships, and contributing to others' well-being (Leontiev, 2020). Contemporary research on life satisfaction is primarily grounded in two key theoretical models: the bottom-up and top-down approaches. The bottom-up model posits that overall life satisfaction is a cumulative outcome of evaluations of specific life domains, with the weight of each domain determined by individual value systems. Satisfaction in personally significant areas enhances overall well-being, whereas dissatisfaction in a critical domain, such as health, can shift the perceived importance of others, like family relationships.

The top-down perspective, in contrast, emphasizes the role of stable personality traits. Meta-analytic data suggest that the Big Five traits account for approximately 18% of life satisfaction variance, with neuroticism showing the strongest negative association ($\beta = –0.30$) and extraversion a moderate positive one ($\beta = 0.17$) (Malvaso & Kang, 2022). These traits influence satisfaction indirectly by shaping how individuals perceive specific life aspects, such as work and family. Another foundational framework is the Self-Determination Theory, originally proposed by Deci and Ryan, which attributes life satisfaction to the fulfillment of three basic psychological needs: competence (the experience of effectiveness and mastery), autonomy (a sense of volitional functioning and self-endorsement), and relatedness (the presence of meaningful and supportive social connections) (Deci & Ryan, 2000). Satisfying these needs promotes intrinsic motivation, reduces psychological distress, and enhances overall well-being. Building on this theoretical model, Gordeeva emphasizes its relevance for understanding student life satisfaction, particularly in the context of academic self-regulation and personal growth (Gordeeva, 2010).

Autonomous behavior reflects a conscious pursuit of basic psychological needs, shaped by both external conditions and internal cognition. It is marked by spontaneity, genuine interest, and a dominance of "want to" over "have to" motivation. Life satisfaction is closely tied to the socio-economic context. It tends to be higher in prosperous countries, while in poorer regions it is more influenced by income and access to education. Health, vitality, and social skills also play a role, though causal links remain debated. High and stable satisfaction is associated with lower mortality

risk, whereas frequent fluctuations may negatively affect health (Diener, 1984). Life satisfaction is also associated with physical and mental health, longevity, and positive life outcomes. Although overall satisfaction levels are similar between men and women, women tend to experience both positive and negative emotions more intensely. Individuals in long-term marriages generally report higher satisfaction. The relative stability of life satisfaction suggests a dispositional component, with genetic factors playing a role. According to the set-point theory, people tend to return to a baseline level after major life events, though long-term changes are observed in a subset of individuals (Beutell, 2006). Among students, satisfaction is influenced by academic, psychological, social, and economic factors. Research indicates that most students report moderate satisfaction, while 22% report high and 17.85% low levels (Mazanova et al., 2022). Alignment between expectations and reality increases satisfaction, whereas academic and social disappointment tends to reduce it, highlighting the role of adaptive strategies.

Another empirical study, by Mitrofanova, revealed that university students' life satisfaction is directly associated with their individual activity levels: the higher the activity, the greater their life satisfaction and psychological well-being (Mitrofanova, 2017). The most significant contributions came from temperamental activity, autonomy, and independence, while academic and cognitive activity played a lesser role. Students with low activity levels reported significantly lower satisfaction with life, confirming the crucial role of personal activity in the development of well-being. Moreover, emotional intelligence is an important predictor of students' life satisfaction, as it influences the ability to recognize, regulate, and use emotions to adapt to various life situations. An empirical study conducted by Kotlyarova showed that the level of emotional intelligence has a significant impact on students' life satisfaction (Kotlyarova, 2011). Students with a well-developed capacity to be aware of and regulate emotions reported a higher level of subjective well-being, whereas low emotional intelligence correlated with lower life satisfaction. The strongest effects were observed for emotional regulation and awareness of personal feelings, while the cognitive aspects of emotional intelligence played a lesser role. These findings confirm that the ability to manage emotions is a valuable resource in sustaining students' well-being.

In addition to personality traits, students' life satisfaction may also depend on their propensity for victimhood, which affects self-perception and subjective well-being. Findings from a 2023 study indicate a negative association between victimization and life satisfaction: higher levels of victimhood were linked to lower well-being (Mukhotina & Nikolaev, 2023). Alongside personality traits and emotional intelligence, students' life satisfaction is closely linked to their coping strategies. A 2022 empirical study demonstrated that higher levels of life satisfaction are more frequently associated with constructive coping strategies, such as "problem-solving planning" and "positive reappraisal," whereas lower levels tend to correlate with maladaptive approaches, including "escape-avoidance" and "confrontation." The most pronounced difference was observed in the use of "problem-solving planning," underscoring the critical role of active coping mechanisms. These findings highlight the necessity of cultivating adaptive coping strategies to enhance students' overall life well-being (Mamina, Busurina & Kubekova, 2022).

Students' life satisfaction is determined not only by the subjective experience of loneliness but also by their value orientations and their capacity to recognize and regulate emotions. The empirical research conducted by Kaznacheeva and Sinelnikova revealed a positive correlation between life satisfaction, emotional intelligence, and values emphasizing spiritual development, active social engagement, and personal growth. Conversely, the pursuit of achievement and material success does not always contribute to greater life satisfaction, potentially indicating a compensatory function or internal conflict in the process of realizing such goals (Kaznacheeva & Sinelnikova, 2022). Students' life satisfaction is also influenced by cultural context and the process of adaptation to a new country. A study conducted by Dong Yan-Bo (2020) among Chinese

students in Russia demonstrated that life satisfaction in this group is shaped by both personality traits and subjective evaluations of the surrounding environment. Positive predictors included internal locus of control, acceptance of situational factors, and hope for new social connections, while negative predictors comprised preoccupation with the past, financial difficulties, and health-related problems. These findings emphasize the critical role of adaptive resources in ensuring successful integration in a foreign cultural environment (Dong, 2020). While studies conducted in regional academic settings have emphasized the role of emotional intelligence, coping strategies, and value orientations in shaping students' life satisfaction, recent international findings broaden this perspective by integrating institutional and cultural dimensions that influence how these psychological resources contribute to overall well-being. Recent research underscores that fostering resilience has become a cornerstone in supporting students' mental health during the turbulent transition to adulthood. The systematic review by Abulfaraj et al. (2024) integrates findings from 47 studies across diverse educational contexts, revealing that interventions aimed at cultivating resilience, ranging from mindfulness and psychoeducation to coaching and skills-based training, can noticeably ease anxiety and alleviate stress. However, the evidence for their impact on depressive symptoms and overall well-being remains inconclusive, pointing to gaps in how such programs are currently designed and delivered. A striking observation is that many interventions, despite targeting resilience, do not substantially enhance this quality itself, raising questions about their conceptual grounding. The authors argue that when resilience-building efforts are embedded into the fabric of university life and supported by the institution, their effectiveness increases markedly. These insights suggest that resilience is not merely a personal trait to be strengthened, but a dynamic capacity shaped by the educational environment – a factor that universities cannot afford to overlook (Abulfaraj et al., 2024). The narrative review by Li (2025) reframes student wellbeing as a multidimensional construct that extends beyond the absence of distress to encompass positive functioning and flourishing in academic, social, and personal domains. Drawing on positive psychology frameworks, the review highlights that wellbeing thrives when students experience positive emotions, engagement, supportive relationships, meaning, accomplishment, autonomy, competence, and connectedness. Crucially, the study argues that higher education must move away from reactive models of mental health care toward proactive, holistic approaches that weave wellbeing into the core of the academic experience. This includes integrating wellbeing skills into curricula, fostering nurturing campus cultures, and ensuring policies that balance academic demands with adequate resources. Li concludes that universities which embrace positive education not only mitigate distress but also cultivate flourishing students, better equipped to achieve academic success and lifelong personal growth (Li, 2025). Building on the understanding that resilience and positive psychological frameworks enhance student wellbeing, the study by Pérez-Jorge et al. (2025) shifts the focus to the pervasive impact of academic stress as a critical barrier to achieving these outcomes. Using a mixed-methods design, the authors captured both quantitative data from 256 students and qualitative insights from focus groups, revealing the pervasive nature of stress across academic and personal domains. The findings identify task overload, relentless assessment pressure, and the struggle to balance academic, work, and family responsibilities as the most prominent stressors. Physiological symptoms such as fatigue and sleep disturbances, alongside psychological reactions including anxiety and concentration difficulties, were commonly reported. Importantly, stress was not limited to exam periods but persisted throughout the academic year, reflecting the pressure of continuous assessment models. While some students viewed acute stress as a motivator, chronic stress consistently undermined mental health and reduced academic engagement. Gender differences emerged, with female students reporting significantly higher stress levels than males. The study highlights that proactive coping strategies like planning, emotional support, and

assertiveness buffered the effects of stress, whereas reliance on avoidance or underuse of psychological services exacerbated difficulties. Ultimately, the authors argue that academic institutions must redesign assessment practices, promote accessible mental health support, and integrate emotional education to foster resilience and protect students' overall well-being (Pérez-Jorge et al., 2025).

Following the evidence on how academic stress undermines student wellbeing, Amaro et al. (2025) shift the focus toward identifying which non-pharmacological intervention models can proactively strengthen mental health and create more supportive academic environments. The protocol responds to the alarming rise in anxiety, depression, and stress in higher education populations, exacerbated by the COVID-19 pandemic and ongoing socio-economic instability. The authors outline a rigorous methodology using randomized controlled trials to evaluate the effectiveness of diverse interventions, ranging from mindfulness-based programs and acceptance and commitment therapy to movement- and art-based approaches, digital solutions, and peer-support models. Importantly, the review intends to assess not only reductions in symptoms but also improvements in quality of life and psychological well-being, acknowledging the complexity of student mental health in modern academic environments. By employing subgroup analyses and meta-regressions, this study aims to uncover which intervention formats – individual vs. group, face-to-face vs. digital – work best for whom and under what conditions. The expected findings promise to inform evidence-based, scalable mental health programs that universities can tailor to the specific needs of their student communities. This protocol underscores the shift toward preventive and personalized strategies, positioning mental health promotion as an essential component of academic success and social sustainability (Amaro et al., 2025).

Finally, Elkin et al. (2025) investigated the relationship between mental health literacy (MHL) and happiness among 443 university students in Istanbul, adopting a social work perspective to promoting well-being. Using the Mental Health Literacy Scale and the Oxford Happiness Questionnaire, the study revealed that students with higher MHL, particularly those familiar with mental health resources, reported greater happiness. While knowledge and belief-oriented dimensions of MHL did not strongly predict happiness, access to and use of mental health resources showed a weak but significant positive correlation with well-being. The findings also highlighted the influence of demographic and lifestyle factors: regular exercise, healthy nutrition, and supportive family environments were associated with both higher MHL and elevated happiness levels, whereas smoking, dormitory living, and exposure to family mental illness correlated with lower happiness scores. Gender differences were evident in mental health knowledge (women scored higher) but not in happiness. Importantly, the study underscores that improving students' access to mental health resources and reducing stigma through targeted interventions can foster a lasting sense of happiness and resilience. From a social work perspective, the authors argue that universities play a pivotal role in shaping these outcomes by embedding mental health literacy programs into their institutional strategies (Elkin et al., 2025).

Conclusions

The analysis of theoretical concepts and recent empirical evidence reveals that students' life satisfaction is shaped by a complex interaction of psychological resources, social relationships, and institutional support. Personality traits, emotional intelligence, adaptive coping strategies, and value orientations consistently emerge as key determinants that buffer the negative effects of stress and promote subjective well-being. At the same time, cultural and socio-academic contexts modulate how these internal resources translate into positive life evaluations, particularly for students experiencing transitions or adaptation challenges. Recent international studies further

highlight that enhancing student well-being requires moving beyond individual factors to consider systemic interventions. Resilience-building programs, positive education frameworks, mental health promotion initiatives, and the development of mental health literacy collectively contribute to creating supportive learning environments. These approaches are most effective when integrated into the university structure, reinforcing students' autonomy, competence, and connectedness.

Overall, life satisfaction among university students is not a static trait but a dynamic outcome shaped by both internal capacities and external conditions. Universities that invest in fostering adaptive resources and embedding comprehensive well-being strategies into their policies are better positioned to cultivate thriving student communities and prepare young adults for successful personal and professional development.

Bibliography

1. Abulfaraj, G. G., Upsher, R., Zavos, H. M. S., & Dommett, E. J. (2024). The impact of resilience interventions on university students' mental health and well-being: A systematic review. *Education Sciences, 14*(5), 510. https://doi.org/10.3390/educsci14050510
2. Amaro, C., Ferreira, P., & Silva, R. (2025). Non-pharmacological interventions to promote mental health among university students: A systematic review and meta-analysis protocol. *JMIR Research Protocols, 14*(3), e091297. https://doi.org/10.2196/091297
3. Argyle, M. (2003). *Psikhologiya schast'ya: Seriya Mastera psikhologii*. Sankt-Peterburg: Piter. (in Russian).
4. Beutell, N. J. (2006). Life satisfaction (in relation to work-family variables). *Sloan Work-Family Encyclopedia* (Boston College).
5. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268.
6. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95*(3), 542–575. https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542
7. Diener, E., Kahneman, D., Tov, W., & Arora, R. (2010). Income's association with judgments of life versus feelings. In E. Diener, J. Helliwell, & D. Kahneman (Eds.), *International Differences in Well-Being* (pp. 3–15). Oxford University Press.
8. Dong, Y.-B. (2020). Psikhologicheskie prediktory udovletvorennosti zhiznyu kitayskikh studentov, nachinayushchikh obuchenie v Rossii. *ANI: Pedagogika i Psikhologiya, 31*(2). (in Russian).
9. Elkin, N., Mohammed, A. K., Kılınçel, Ş., Soydan, A. M., Tanrıver, S. Ç., Çelik, Ş., & Ranganathan, M. (2025). Mental health literacy and happiness among university students: A social work perspective to promoting well-being. *Frontiers in Psychiatry, 16*, 1541316. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2025.1541316
10. Gordeeva, T. O. (2010). Teoriya samodeterminatsii: nastoyashchee i budushchee. Chast' 1: Problemy razvitiya teorii. *Psikhologicheskie Issledovaniya: Elektronnyi Nauchnyi Zhurnal, 12*(4). (in Russian).
11. Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J., & De Neve, J.-E. (Eds.). (2020). *World Happiness Report 2020*. Sustainable Development Solutions Network.
12. Kaznacheeva, N. B., & Sinel'nikova, E. S. (2022). Emotsional'nyy intellekt i tsennostnye orientatsii kak psikhologicheskie faktory udovletvorennosti zhiznyu u studentov. *Uchenye Zapiski Universiteta Lesgafta, 208*(6). (in Russian).
13. Kotlyarova, N. S. (2011). Vzaimosvyaz' emotsional'nogo intellekta i udovletvorennosti zhiznyu studentov vuza. *Vestnik BGU, 1*. (in Russian).
14. Leont'ev, D. A. (2020). Schast'e i sub"ektivnoe blagopoluchie: k konstruirovaniyu ponyatiinogo polya. *Monitoring, 155*(1). (in Russian).
15. Li, H. (2025). Students' wellbeing in higher education: Conceptual frameworks and influencing factors. *Frontiers in Education, 10*, 1607364. https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1607364

16. Malvaso, A., & Kang, W. (2022). The relationship between areas of life satisfaction, personality, and overall life satisfaction: An integrated account. *Frontiers in Psychology*, *13*, 894610.
17. Mamina, V. P., Busurina, L. Yu., & Kubekova, A. S. (2022). Strategii sovladayushchego povedeniya u studentov s razlichnym urovnem udovletvorennosti zhiznyu. *KPZh, 151*(2). (in Russian).
18. Mazanova, A. E., Khalak, M. E., Dorofeev, E. V., & Priporova, E. A. (2022). Udovletvorennost' zhiznyu: problema issledovaniya na primere studentov nizhnegorodskikh universitetov. *ELS, 5*. (in Russian).
19. Mitrofanova, E. N. (2017). Aktivnost' individual'nosti, psikhologicheskoe blagopoluchie i udovletvorennost' zhiznyu studentov. *SPZh, 64*. (in Russian).
20. Mukhotina, V. V., & Nikolaev, D. I. (2023). Svyaz' viktimnosti i udovletvorennosti zhiznyu u studentov. *ELS, 6*. (in Russian).
21. Pérez-Jorge, D., Rodríguez-Jiménez, M. C., González-Cabrera, C., & Rodríguez-Naveiras, E. (2025). Academic stress and student well-being: A mixed-method study in higher education. *Humanities and Social Sciences Communications, 12*, 4698. https://doi.org/10.1038/s41599-025-04698-y
22. Sousa, L., & Lyubomirsky, S. (2001). Life satisfaction. In *Encyclopedia of Women and Gender: Sex Similarities and Differences and the Impact of Society on Gender*, 2, 667–676.
23. Veenhoven, R. (1996). The study of life satisfaction. In W. E. Saris, R. Veenhoven, A. C. Scherpenzeel, B. Bunting (Eds.), *A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe* (pp. 11–48). Eötvös University Press.

SECȚIUNEA 2.

Tendințe ale educației

Capitolul 18. PARTICULARITĂȚI ALE TINERILOR NEET DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 18. PARTICULARITIES OF NEET YOUTH IN ROMANIA AND IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Mariana BĂLAN[1]
Carmen UZLĂU[2]

Abstract

The NEET youth represent a social category specific to today's society, characterized by increasing inequalities between people, precariousness and insecurity. The interest for this population category is even higher for Romania and the Republic of Moldova, since in 2024 the share of NEET youth aged 15-34 was 20.3% in Romania (the highest in the EU-27) and over 25% in the Republic of Moldova.

The causes and factors leading to the status of NEET for many young people are multiple and very often interconditioned (early school dropout, lack of real job opportunities for the youth, gap between skills acquired in school and labour market requirements, labour migration, additional challenges faced by young people in rural areas compared to those in urban areas or the lack of coherent policies for youth integration in the economy). In turn, these factors are affected by various contextual elements and policies, such as education and training curriculum options, active labour market policies, education funding, student grants and health systems. This paper presents a brief analysis on the size and structure of the NEET youth group in the specific context of Romania and the Republic of Moldova. It also identifies and analyses the risk factors for the inclusion of young people in the NEET category in urban and rural areas, the challenges that young generations face in the transition towards adult life in the two countries.

Keywords*: NEET youth, vulnerabilities****,*** *social inequalities, training level, gender differences*

JEL*: E24, E26, J13, R23*

Introduction

More than four years after the onset of the COVID-19 pandemic, the labour market perspectives, both at global and European level, have improved considerably for the youth aged 15-34. According to the World Labour Organization's report for 2024 (Global Employment trends for Youth 2024, Decent work, brighter futures), only 6% of the world's young population was unemployed in 2023, but a much larger share (20.4%) was not in employment, or in an education or training programme (NEET). The large share of young people in the NEET category offers a significantly broader picture of the exclusion of the youth from the labour market, while also signalling some missed opportunities in the development of human capital. The NEET indicator refers to a very heterogeneous population. NEET is a category that contains a variety of subgroups, some of which are vulnerable, others not, with different experiences, characteristics and needs. The consequences of the high NEET rate are registered both at individual level (absence from the education system and from the labour market increases the risk of long-term poverty and economic inactivity) and at country level (through losses in terms of unused labour supply, lower productivity and lower GDP). The NEET phenomenon is a complex one, influenced by a number of economic, social and cultural factors that vary from one region to another. A large number of NEET youth reflects not only individual difficulties but also structural problems of a country's economy, indicating an underutilization of young human capital and potential negative

[1] Univ. Prof. Ph.D. Mariana BĂLAN, Faculty of Economic Sciences - "Hyperion" University, Bucharest, e-mail: dr.mariana.balan@gmail.com

[2] Associate Professor PhD, SR III333, Carmen UZLĂU, Institute for Economic Forecasting, Romanian Academy, e_mail:carmen_uzlau@yahoo.com

consequences for long-term economic and social development. Young NEETs account for a considerable share of the young population at EU level, as well. According to Eurostat statistics, in 2024, about 11.1% of young people aged 15-29 are classified as NEETs, a proportion that varies significantly among different countries/regions.

In the past two years, Romania has recorded the highest rate of NEET young people in the entire European Union, an increase compared to 2019. At the same time, contrary to the general trend in the European Union, Romania is among the few countries where the unemployment rate among young people aged 15-29 has increased between 2019 and 2023, thus ranking last in terms of youth participation in the labour market.

In addition, Romania has the highest share of NEET youth (in 2024, 19.4% for youth in the 15-29 age group and 20.3% for those in the 15-34 age group). Romania is the only Member State where there was no improvement of this youth category's situation, on the contrary, it worsened between 2019 and 2024, in the context in which all other European countries with a high NEET youth rate recorded either a stagnation as compared to 2019 (Cyprus) or reported an improvement hereof (Bulgaria, Greece, Italy). According to the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, the country has the highest share of NEET youth in the region, however with a downward trend in the last four years (from 31.2% in 2020 to 20.3% in 2024, for the 15-29 age group).

Similar to Romania, the NEET rate among young women is higher than that of men**.** This disparity can be attributed to social, economic and cultural factors that limit women's access to educational and professional opportunities. Another common feature of young NEETs in the two countries is that the share of this youth category is higher in rural/small urban/suburban areas than in cities. This discrepancy is due to the fact that young people in rural areas have limited access to educational and employment opportunities, an adequate infrastructure is missing, the lack of investment in these areas contributing to the social and economic exclusion of young people. The economic disparities in the development regions of Romania and of the Republic of Moldova are also compatible with other dimensions of inequality (life expectancy, employment and unemployment rates, schooling, private and public material resources, etc.) and lead to regional differences and NEET rates differentiation. The approach to the problem of young NEETs in Romania and in the Republic of Moldova must be carried out within each country's specific context, taking into account the risk factors and their vulnerabilities to enter this category. The paper aims to carry out a brief analysis of the structure, size and characteristics of young NEETs in Romania and in the Republic of Moldova, at national and regional level.

Literature review

The NEET rate (share of young people who are neither in employment nor in an education or training system from the total youth population) is a relatively new indicator, but which has gained increasing importance in the last three decades, both in international organizations' approaches to the youth labour market, as well as in the media. The popularity of the NEET concept is also associated with its potential to address a wide range of vulnerabilities among young people, from problems of early school dropout or unemployment to young people's becoming discouraged in the labour market due to various reasons. From a less-known indicator (sometimes accepted, sometimes not) that aimed to draw attention to the issue of early school dropout among adolescents in the late 1990s, it gradually gained importance for employment policies and relevance from the perspective of human development goals, therefore it was proposed as a specific goal for the youth in the Report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals beyond 2015. It is also the only youth-related indicator included in the UN 2030 Agenda for Sustainable Development, due to its comprehensiveness (Target 8.6 of Goal 8, 'Decent Work and Economic Growth'). The NEET rate is usually preferred to the youth unemployment rate because, by including inactivity (i.e. when a person is not working or is not looking for a job), it allows for a better quantification of the share of young people who are not

engaged in productive activities. The theoretical justification in this case is that, despite the causes of disemployment in the labour market, the consequences of inactivity and unemployment are still the same (Caroleo et al., 2020).

The NEET rate is also considered a better indicator of "young people left behind" than the youth unemployment rate (O'Higgins, 2011, 2012; Scarpetta et al., 2010) due to the fact that the NEET rate is a more comprehensive measure of the concept of "lost generation" and better predicts the risk of social and professional exclusion of young people (Ruesga-Benito et al., 2018).

The literature on youth unemployment and NEET rates highlights that youth unemployment is more sensitive to fluctuations in the economic cycle, although it has also indicated major country-specific variations (Bell and Blanchflower, 2011; Verick, 2011; Choudhry et al., 2012; Ghoshray et al., 2016). The Great Recession and the health crisis have hit young people disproportionately hard, intensifying unemployment and job shortage among them (Jimeno and Rodriguez-Palenzuela, 2002; OECD, 2016; Aina et al., 2021), because they are more likely to work in temporary and atypical contracts, which are easier to terminate. Economic recessions also prevent young people from growing their careers the way that they would want to (Standing, 2011; Eurofound, 2020).

Among young people, unemployment is not just more vulnerable to the effects of a crisis than among adults, but the effects tend to be more persistent (O'Higgins, 2011; O'Higgins, 2012). This combination of high and persistent youth unemployment can discourage young people from looking for a job, and few times some of them may decide to stay in education, however in other cases they may join the NEET group. Therefore, the transition from school to work appears as a key factor in explaining the occurrence of the NEET phenomenon. Individuals who leave the education system early tend to find jobs that often lack long-term security, offer low wages, and provide little training (Furlong, 2006), thereby increasing their likelihood of becoming NEET. As Bentley and Gurumurthy noted (1999), one in five young people who are employed at the age of 16 will be NEET at 18. The issue is so important that the European Union has adopted as a socio-economic policy objective the reduction of the share of NEET youth aged 15-29 to 9% for 2030, as compared to about 11.1% recorded in 2024. Some studies show that NEET status is the result of intergenerational transmission of a "culture of unemployment" (Ermisch et al., 2004; Zwysen, 2015), of small aspirations of families and children in relation to education and occupation (Alfieri et al., 2018; Duckworth & Schoon, 2017; Heath et al., 2008; Vance & Utzet, 2015) and of a shortage of social capital (Zcotti, 2012). However, other studies (MacDonald & Marsh, 2005; Macmillan, 2014) argue that NEET status is more likely to be related to regional economic factors. In addition to institutional factors (education system and school-to-work transition, etc.), there are other relevant factors in explaining the NEET rate and, in particular, structural factors related to the workforce (e.g. participation rate (Dietrich, 2013)). The institutional and structural factors explaining NEET rates, as well as their size and composition, vary widely between European countries. From a gender perspective, both at European level, as well as in Romania and the Republic of Moldova, the share of women in the NEET group is higher than that of men.

Studies in the specialized literature indicate that in post-communist countries, young people become NEET due to an insufficient level of education and the low quality of studies (Zudina, 2022), the family's social capital (with those from socially vulnerable families being at higher risk of becoming NEET (Shestakova, Skvortsova & Kuzmina, 2019; Țoc, 2020)), problems related to youth employment in the labour market, and the expansion of unstable forms of employment that contribute to the precariousness of the labour force (Goliusova, 2017). According to recent statistics and research, young people living in villages and rural areas are among the most likely to be NEETs (Caroleo et al., 2022; Rocca et al., 2022).

Studies on the situation in Romania and in the Republic of Moldova highlight the heterogeneity of the NEET youth group. The increase in school dropout, the overlapping of several forms of inequality, unequal access to education (Florian & Țoc, 2018; Țoc, 2018; Gagauz,

Buciuceanu-Vrabie & Pahomii, 2017a), health (Precupețu & Pop, 2017), housing (Briciu, 2016), and labour market (Domnișoru, 2014; Dragolea, 2008, 2016), together with the lack of analyses of inequalities and social disparities from an intersectional perspective, have contributed to maintaining a high NEET rate among young people. In addition, people with a low level of education face an increased risk of unemployment, being often employed in the informal sector or in daily/seasonal work (Crîșmaru, Gagauz, Buciuceanu-Vrabie, 2018; Gagauz, Crîșmaru, 2024).

Profile of NEET youth in Romania and in the Republic of Moldova

Over time, the transition from education to work has become more complex. Currently, young people change jobs more frequently and take longer to establish themselves on the labour market, either by their own will or by necessity. More frequently, both students in post-secondary education work part-time or seasonally to supplement their income, and some young people who are working are also returning to study or vocational training to improve their qualifications. In this context, the transition from education to work has become less clear, with an increasing share of working students and an increasing share of people who are under employment and in education.

The Republic of Moldova has the highest NEET youth rate in Europe, and Romania has the highest NEET rate for young people aged 15-29 in the EU-27 (Figure 1). While some countries in Central and Western Europe and Scandinavia have recorded low NEET youth rates (indicating that these countries have more efficient systems for the inclusion of young people in the education systems, vocational training and in the labour market), in countries such as Romania, Italy, Lithuania and Greece this indicator values are high (suggesting persistent difficulties in the employment of the young (Eurostat statistics)).

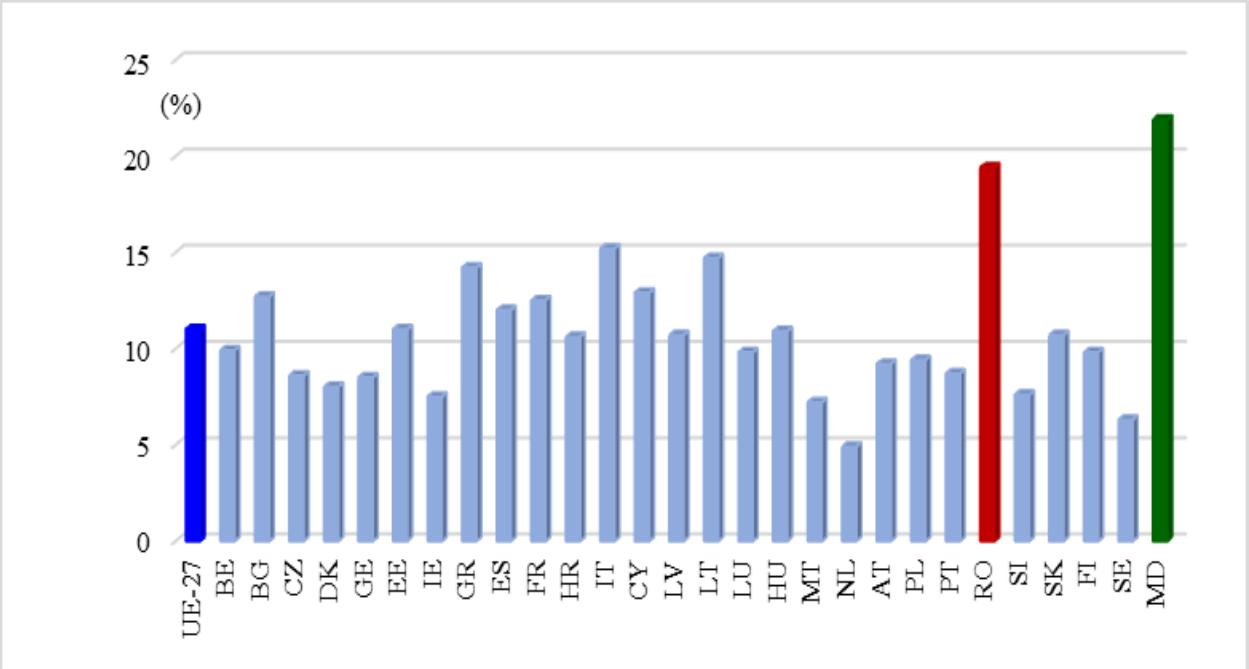

Figure 1. NEET youth rate, aged 15-29, in Europe in 2024

Source: *Authors' processing work based on Eurostat statistics [edat_lfse_18__custom_17375181] and the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova*

Both in Romania and in the Republic of Moldova, the NEET youth rate increases significantly as they get older. According to data provided by Eurostat, in Romania, in 2024, out of the total number of young people aged 15-34, 20.3% are NEET, 32.4% are involved in education or training, while 40.2% are employees in the labour force. In the Republic of Moldova, according to the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, in the same year, out of the total number of young people aged 15-34, 25.4% are NEET, 31.5% are involved in education or training, while 35.3% are employees in the labour force in the Republic of Moldova.

In the 15-19 age group, the majority of young people (84.1% in Romania and 89.4% in the Republic of Moldova) are trained in education or vocational training, the NEET rate being low (11.4% and 6.3% respectively) (Figure 2). This suggests that, at this age, some young people are enrolled in compulsory education, while others focus on acquiring skills and preparing for the labour market.

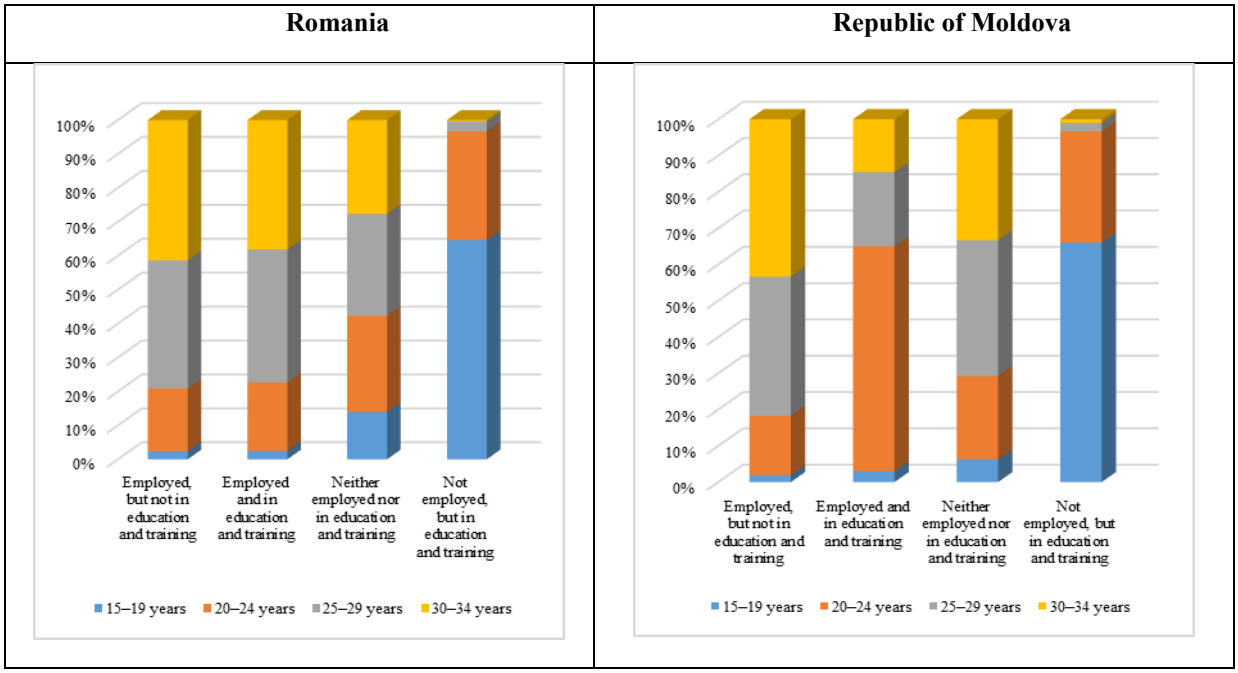

Figure 2. Employment, education and training status of young people, by age, Romania and Republic of Moldova, 2024

Source: *Authors' processing work based on Eurostat statistics [edat_lfse_18__custom_17375181] and the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova*

In the 20-24 age group, the situation is changing dramatically – the proportion of young people involved in education/training drops to over 40% in both countries (Figure 2), while the share of NEET youth increases significantly to 23.1% and 23.4% respectively. This indicates a critical transition period in which young people have completed certain studies (most often a relatively low level) and are experiencing difficulties in integrating into the labour market. In the age groups 25-29 and 30-34, the NEET rate stands at over 20% in Romania and over 30% in the Republic of Moldova (Figure 2).

The values of these indicators point to a persistent problem of integrating young adults on the labour market, which requires appropriate strategic interventions and policies. Thus, a new trend is identified: the steady increase in the share of NEET youth as they get older and the reduction in the share of those who combine education and work. This phenomenon is due to the following: i) the lack of or the limited number of specific measures for these age groups provided in the national policies; ii) the lack of or the limited number of measures dedicated to disadvantaged areas provided in the national policies; iii) limited cooperation with local public or private actors (including non-governmental); iv) poor coordination between actors involved in the implementation of public policies.

Romania is facing one of the worst social crises in the European Union: the proportion of NEETs reached alarming levels, with 19.4% in 2024 for the 15-29 age group and 20.3% for the 15-34 age group (Figure 3). At the same time, Romania stands out as the only country among those

with a high NEET rate where there was no improvement, moreover a worsening of the situation was recorded between 2019 and 2024. Romania's situation is notable in that all other European countries with a high NEET rate either experienced a stagnation as compared to 2019 (Cyprus) or reported an improvement (Bulgaria, Greece, Italy – the latter being the EU country with the highest rate 6 years ago).

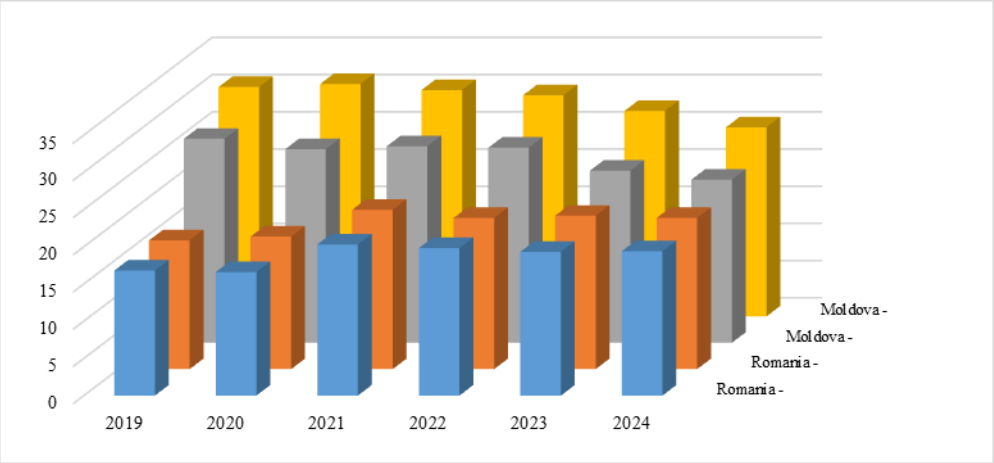

Figure 3. NEET rate evolution in Romania and in the Republic of Moldova in 2019-2024, (%)

Source: *Authors' processing work based on Eurostat statistics [edat_lfse_18__custom_17375181] and the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova*

In the Republic of Moldova, after slight fluctuations in the period 2019-2022, there is a downward tendency of the NEET rate, both for the 15-29-year-old segment and for the 15-34-year-old segment (Figure 3). In 2019, the NEET rate for the 15-29 age group was 27.4%, dropping to 21.9% in 2024. Within the 15-34 age group, a drop of the NEET rate from 30.8% in 2019 to 25.4% in 2024 is recorded, with a slight increase only in 2020, situation explained by the economic impact of the COVID-19 pandemic, which has particularly affected young people. The downward trend of the NEET rate in the Republic of Moldova is the result of several factors, including the implementation of national strategic documents such as the Moldova 2030 Strategy, the Youth 2030 Strategy and the Education 2030 Strategy (which include specific objectives to support NEET youth by means of income growth, mitigation of economic inequalities and reintegration into the education system), professional counselling and training programmes through the National Employment Agency (ANOFM), etc.

In contrast to 2019, Romania registers an increase in the NEET rate of about 3% for the two age segments under consideration, while a reduction of 5% was registered in the Republic of Moldova. Regardless of the age group, the majority of young NEETs in Romania and in the Republic of Moldova are women. The female-male gap in the NEET rate is considerable in both states, reaching over 11 points for the 15-29 age group, and values over 14% for the 15-34 age segment (Figure 4).

An important factor that leads to the NEET status is also the education level of young people. In 2024, Romania recorded the highest NEET rate among the Member States for young people aged 15-29 with low training level (34.4%), as well as for the 15-34 age segment (38.5%). For NEET youth with medium education level, the NEET rate was 13.6% while for NEET youth aged 15-34 it was 14.9%. The share of NEETs with higher education in the age segments 25-29 and 30-34 was 4.8%, respectively 5.9%. Similar to Romania, the young population with a secondary education level in the Republic of Moldova, regardless of their age group, are most likely to become NEETs, especially young women. Thus, in 2024, out of the over 140 thousand NEET

youth registered in the Republic of Moldova, with a low education level, 32.1 thousand were in the age segment 15-29, 18.6 thousand people in the age group 25-29 and 21.4 thousand young people aged 30-34 years old.

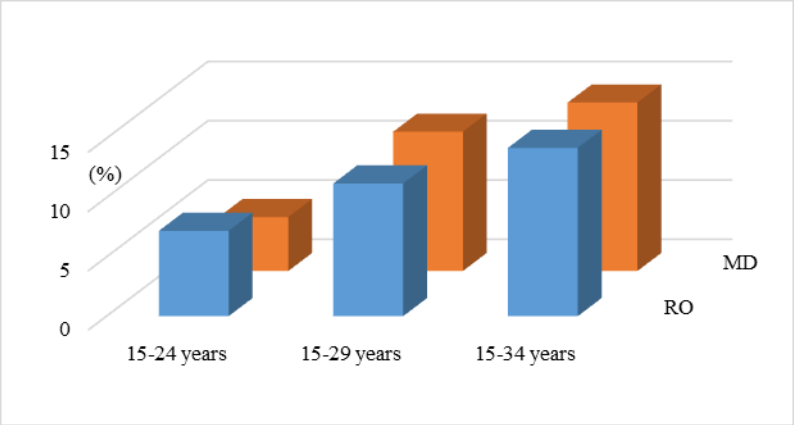

Figure 4. The gap between the NEET rate of young women and men in Romania and the Republic of Moldova, in 2024

Source: *Authors' processing work based on Eurostat statistics [edat_lfse_18__custom_17375181] and the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova*

The increase in the level of training has significantly reduced the classification of some young people in the NEET category. Thus, in 2024, for the age group 15-29, there were only 14.6 young NEETs. Another important issue regarding young NEETs in Romania and in the Republic of Moldova is the fact that more than 25% are difficult to identify, are practically "invisible": they are not registered with labour force agencies, have a low level of schooling and have no experience in formal work. The unemployed NEETs represent over 5% of the total NEETs, regardless of the age segment considered (Figure 5) for Romania and 16.4% for the 15-24 age group and around 10% for the other segments analysed for the Republic of Moldova. A share of 11.6pp, 14pp and 15.2pp of NEET young people in the age groups 15-24, 15-29 and 15-34 are discouraged workers in Romania (Figure 5).

In the case of the Republic of Moldova, specific categories of young NEETs are distinguished according to their relationship with the labour market, with a marked gender dissociation. Among young women, the most important share consists of the ones with family responsibilities, this situation being also accentuated by gender inequalities on the domestic labour market. Unemployed NEET youth looking for a job on the local labour market, are mainly men, regardless of the age group under consideration (Figure 5).

In Romania, young people in rural areas, classified as NEETs, face significant challenges related to education, employment and social inclusion. Several factors contribute to this situation, including limited access to quality education, lack of employment opportunities and the prevalence of temporary migration for work. In this context, about 35% of NEET youth in Romania registered in 2024 came from these areas. In the rural areas of the Republic of Moldova, limited access to education and employment opportunities, the often insufficient infrastructure and resources, lack of investments determined a NEET youth share in these areas, in 2024, of 51.8% of the total number of people in this category.

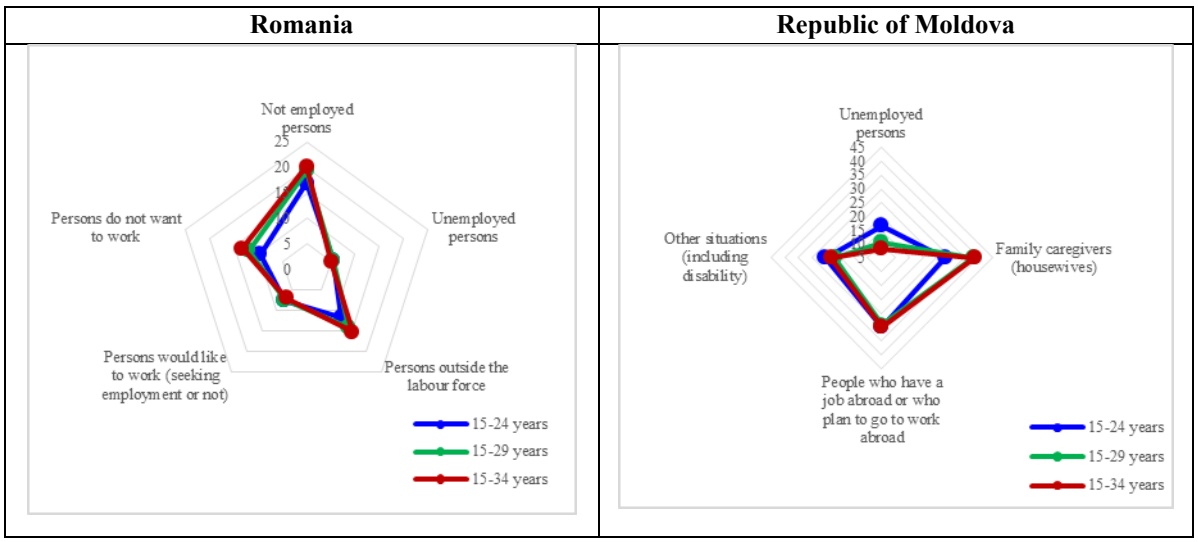

Figure 5. NEET youth structure by age groups in Romania in 2024 and in the Republic of Moldova: in the 4th quarter of 2024, (%)

Source: *Authors' processing work based on Eurostat statistics [edat_lfse_18__custom_17375181] and the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova*

The socio-economic context specific to each development region of Romania has led to a further widening of the differences between NEET rates in 2024. While the Bucharest-Ilfov Region recorded the lowest NEET rate (9.5%), in the Centre, South-East, South-Muntenia, and South-West Oltenia regions the NEET rates exceeded 20%. In the West, North-West and North-East regions, the NEET rate ranged from 13.7% to 16.5%. Available data for the Republic of Moldova ('Youth NEETs in the Republic of Moldova: An Analysis of Inequalities and Opportunities for Educational and Professional Integration,' Council of Europe, 2024) indicate that the highest share of NEET youth is recorded in the Centre region (25.7%), followed by the North region (21.7%) and the South region (20.8%). The share of NEET youth reaches 31.8% in Chișinău, which shows that, despite being the capital and the country's economic centre, young people there face significant challenges in their integration into the labour market. Although the NEET rates are lower in other regions, they nevertheless face problems with infrastructure and access to educational resources, which limits the opportunities for young people to enter the labour market.

The analysis of the territorial index evolution in 2021 and 2024 (the years for which data was available), shows that the NEET rate at the level of Romania's regions was affected differently by the COVID-19 pandemic. The gap between NEET rates in the seven regions and Bucharest-Ilfov increased significantly, way above the values recorded in 2019. Only in the West region did the gap compared to the Bucharest-Ilfov Region diminish, which was due to various factors: a smaller number of jobs lost through the transfer of work to home-based arrangements, possibly more flexible measures adopted at the local level during the pandemic, etc.

Table 1. Gaps in NEET youth rates in the development regions of Romania and in the Republic of Moldova

Romania			**Republic of Moldova**		
	Gap/Relative Lead (%) $\Delta^{y}_{k/j}=\frac{y_k-y_j}{y_j}\cdot 100$			Gap/Relative Lead (%) $\Delta^{y}_{k/j}=\frac{y_k-y_j}{y_j}\cdot 100$	
	2021	**2024**		**2024**	**2024**

Romania			Republic of Moldova		
	Gap/Relative Lead (%) $\Delta^{y}_{k/j}=\frac{y_k-y_j}{y_j}\cdot 100$			Gap/Relative Lead (%) $\Delta^{y}_{k/j}=\frac{y_k-y_j}{y_j}\cdot 100$	
North – West	21.2	69.5	North	12.28	-31.76
Center	127.4	161.1	Center	26.32	-19.18
North -East	70.8	73.7	South	29.82	-34.59
South-East	131.0	214.7			
South – Muntenia	91.2	112.6			
South – West Oltenia	131.9	163.2			
West	61.9	44.2			

Source: *Calculations of the author based on Eurostat data [edat_lfse_22$defaultview], [nama_10r_2gdp__custom_16483381] and "NEET Youth in the Republic of Moldova: An analysis of inequalities and opportunities for educational and vocational integration", Council of Europe, 2024 and Report – More Inclusive and More Effective. An Inclusive Approach to Support Policies for NEET Young Women and Men in Moldova*

Available data on the NEET rate by region in the Republic of Moldova indicate that in Chișinău it was as high as 22.8% in 2021, and increased to 31.8% in 2024, the highest among all regions. In this context, the NEET youth rate gap in all developing regions of the Republic of Moldova has negative values (Table 1).

Conclusions

In Romania and in the Republic of Moldova, poverty and inequality are more prevalent among young people than among the general population. The NEET youth count indicates that young people in the two countries tend to face one of the most difficult transitions from education to the labour market in the region. In 2024, in Romania, the share of NEET youth aged 15-29 was 19.4%, and 20.3% for those in the 15-34 age segment, being the highest in the EU-27, almost double the average. With the highest NEET rate among young people with a low level of education, Romania has also proved to have the largest gender gap among young NEETs for all age groups and the largest difference between NEET rates reported in urban and rural areas.

Moreover, Romania is among the EU-27 countries that have recorded the lowest improvement in living standards over the past 10 years. The living standards of young people, expressed by the material and social deprivation index, place Romania on the penultimate place in the EU in 2024, with 14.7% of the population aged 15-29 having a low standard of living, compared to 5.8% in the EU-27, as a whole. The Republic of Moldova has the highest rate of NEET youth (aged 15-29) in the region, however with a downward trend over the past 5 years (from 31.2% in 2020 to 20.3% in 2024). Statistical data indicate that the share of NEET youth is significantly growing as they get older. But regardless of the age segment considered, the majority of NEETs are women. Similar to Romania, young people with low education levels are most likely to become NEETs. The diversity of the NEET youth in the two countries, depending on the level of education, highlights the persistence over several decades of early dropout from the education system, of the low degree of enrolment in the labour market due to the lack of professional skills, but also the discrepancies between the training of future specialists and the requirements of the labour market.

The analyses carried out have highlighted, both in Romania and in the Republic of Moldova, important differences in the distribution of NEET youth by urbanization degrees to the detriment of the rural area, as well as significant gaps in the NEET rate at the level of the development regions of the two countries (being interdependent also on the socio-economic and regional geographical disparities). Unfortunately, the national statistics fail to capture the entire population of NEETs due to a phenomenon specific to Eastern European countries: temporary migration for work purposes. In this context, nevertheless, public youth policies must have as main goal the reduction of the NEET youth numbers, of the disparities, allowing all young people to have access to a decent standard of living, to a level of education as high as possible, as well as to encourage their civic participation and involvement.

Bibliography

1. Aina, C., Brunetti, I., Mussida, C., & Scicchitano, S. (2021). *Even more discouraged? The NEET generation at the age of Covid-19* (GLO Discussion Paper No. 863). EconStor.
2. Aina, C., Brunetti, I., Mussida, C., & Scicchitano, S. (2021). *Who lost the most? Distributive effects of COVID-19 pandemic* (GLO Discussion Paper No. 829). Global Labor Organization.
3. Alfieri, S., Rosina, A., Sironi, E., Marta, E., Marzana, D. (2015). Who are Italian 'NEETs'? Trust in institutions, political engagement, willingness to be activated and attitudes toward the future in a group at risk for social exclusion. *Rivista Internazionale di Scienze Sociali,* 123(3), 285–306.
4. Bell, DNF., Blanchflower, DG. (2011). Young people and the great recession. *Oxford Review of Economic Policy* 27(2), 241–267.
5. Bentley, T., & Gurumurthy, R. (1999). *Destination Unknown: Engaging with the Problems of Marginalised Youth*. Demos.
6. Briciu, C. (2016). Politici sociale de locuire. *Calitatea vieții* 27(1), 42–62.
7. Caroleo, F-E., Rocca, A., Mazzocchi, P., Quintano, C. (2020). *Being NEET in Europe Before and After Economic Crisis: An Analysis of the Micro and Macro Determinants*. Social Indicators Research, 149. 991–1024.
8. Caroleo, F. E., Rocca, A., Neagu, G., & Keranova, D. (2022). NEETs and the process of transition from school to the labor market: A comparative analysis of Italy, Romania, and Bulgaria. *Youth & Society, 54*(2, Suppl), 109S–129S.
9. Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare. (2023). "Mai incluziv și mai eficient. O abordare incluzivă a politicilor de suport pentru tinerii și tinerele NEET din Moldova", Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare în cadrul proiectului „Oportunități mai bune pentru tinerii și tinerele care nu beneficiază de educație, formare și locuri de muncă (Inițiativa de Incluziune a Tinerilor și Tinerelor NEET)", implementat de către Fundația Est-Europeană în parteneriat cu Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare, Consiliul Național al Tineretului din Moldova și Agenția pentru Dezvoltare Regională din Transnistria. Proiectul este finanțat de Uniunea Europeană și cofinanțat de Suedia, Chișinău, https://progen.md
10. Choudry Tanveer, M., Marelli, E., Signorelli, M. (2012). Youth unemployment rate and impact of financial crises. *International Journal of Manpower*, 33(1), 76–95.
11. Crîșmaru, M., Gagauz, O., Buciuceanu-Vrabie, M. (2017). Incluziunea tinerilor aflați în afara sistemului de educație, formare și ocupație profesională (tineri NEET). *Studiu sociologic. INCE*, UNDP. Chișinău.
12. Database – Eurostat – European Commission, "Eurostat statistics", https://ec.europa.eu/eurostat/data/database
13. Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development, 2015, "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development", https://sdgs.un.org/2030agenda

14. Domnișoru, C. (2014). The largest drop in income inequality in the European Union during the Great Recession: Romania's puzzling case. *ILO Working Papers*, 16.
15. Dragolea, A. (2016). *Statul bunăstării după criza economică*. Editura Tritonic.
16. Duckworth, K., Schoon, I. (2012). Beating the odds: Exploring the impact of social risk on young people's school-to-work transitions during recession in the UK. *National Institute Economic Review* 222(1): R38–51.
17. Ermisch, J., Francesconi, M., Pevalin, D.J. (2004). Parental partnership and joblessness in childhood and their influence on young people's outcomes. *Journal of the Royal Statistical Society Series A – Statistics in Society* 167(1): 69–101.
18. Eurofound, 2020, "Living, working and COVID-19", Publications Office of the European Union, Luxembourg, https://www.eurofound.europa.eu
19. Furlong, A. (2006). Not a Very NEET Solution: Representing Problematic Labour Market Transitions among Early School-Leavers. *Work, Employment and Society*, 20, 553–569.
20. Gagauz, O., Buciuceanu-Vrabie, M., Pahomii, I. (2017). Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. *Akademos* 45(2): 98–104.
21. Gagauz, O., Crîșmaru, M., 2024. Risk Factors for The Placement of Young People in the NEET Category: The Case of The Republic of Moldova, Published by: Editura Academiei Române, *Journal: Calitatea vieții*, Issue Year: XXXV/2024, Issue No: 1, 27–45.
22. Ghoshray, A., Ordóñez, J., & Sala, H. (2016). *"Euro, Crisis and Unemployment: Youth Patterns, Youth Policies?"*. The Institute for the Study of Labor Discussion Paper, (9952).
23. Goliusova, Y. V. (2017). Molodezhnyj prekariat: problema opredelenija stratifikacionnoj gruppy. *Informacionno-analiticheskij bjulleten' 2: 69–74.*
24. Heath, A., Rothon, C., Kilpi, E. (2008). The second generation in Western Europe: Education, unemployment, and occupational attainment. *Annual Review of Sociology* 34(1): 211–235.
25. Jimeno, J. F. & Rodriguez-Palenzuela, D., 2002. Youth unemployment in the OECD: demographic shifts, labour market institutions, and macroeconomic shocks. *Working Paper Series* 155, European Central Bank.
26. MacDonald, R., & Marsh, J. (2005). *Disconnected Youth? Growing up in Britain's Poor Neighbourhoods*. Palgrave.
27. Macmillan, L. (2014). Intergenerational worklessness in the UK and the role of local labour markets. *Oxford Economic Papers, 66*, 871–889.
28. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, baze de date statistice. "Statistics by themes", https://statistica.gov.md/en
29. OECD, 2016, "NEET Youth in the Aftermath of the Crisis: Challenges and Policies". Working Papers No. 164. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver
30. Open Working Group on Sustainable Development Goals, 2014, https://sustainable development.un.org
31. O'Higgins, N. (2011). Italy: Limited policy responses and industrial relations in flux, leading to aggravated inequalities. In *Inequalities in the world of work: The effects of the* crisis. Ed. Vaughan-Whitehead.
32. O'Higgins, N. (2012). This time it's different? Youth labor markets during the great recession. *Comparative Economic* Studies, 54(2), 395–412.
33. Precupețu, I., Pop, C. (2017). Pentru o abordare socială în domeniul sănătății. Factorii structurali ai determinării stării de sănătate. *Calitatea vieții* 28 (3): 219−242.
34. Rocca, A., Neagu, G., & Tosun, J. (2022). School-Work-Transition of NEETS: A Comparative Analysis of European Countries. *Youth & Society, 54*(2 suppl), 130S–152S.
35. Ruesga-Benito, S.M., González-Laxe, F., Picatoste X. (2018). Sustainable development, poverty, and risk of exclusion for young people in the European Union: The case of NEETs *Sustainability* 10 (12), 4708.

36. Scarpetta, S., Sonnet, A., & Manfredi, T. (2010). Rising youth unemployment during the crisis: How to prevent negative long-term consequences on a generation?. OECD Social, *Employment and Migration Working Papers* No. 106.
37. Shestakova, N. N., Skvortsova, M. B., & Kuzmina, L. K. (2019). O chelovecheskom kapitale molodezhi, kotoroy NEET. [On the human capital of young people who are NEET]. *Ekonomika truda* 6(1):565–586.
38. Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. New York: Bloomsbury.
39. Țoc, S. (2020). Tinerii vulnerabili și inegalitatea socială. O analiză a situației sociale a tinerilor NEET în România. *Revista de Pedagogie* 68(1): 7–29.
40. Vancea, M., Utzet, M. (2018). School-to-work transition: The case of Spanish NEETs. *Journal of Youth Studies*, 21 (7): 869–887.
41. Verick, S. (2011). Who is Hit Hardest during a Financial Crisis? The Vulnerability of Young Men and Women to Unemployment in an Economic Downturn. *In from the Great Recession to Labour Market Recovery: Issues, Evidence and Policy Options*, ed. I. Islam, and S. Verick. ILO/Palgrave Macmillan.
42. Zuccotti, C.V., Platt, L. (2017). Does neighbourhood ethnic concentration in early life affect subsequent labour market outcomes? A study across ethnic groups in England and Wales. *Population, Space and Place* 23(6): e2041.
43. Zudina, A. (2022). What makes youth become NEET? Evidence from Russia. *Journal of Youth Studies*, 25 (5), 636–649.
44. Zwysen, W. (2015). The effects of father's worklessness on young adults in the UK. *IZA Journal of European Labor Studies* 4(1): 2.

Capitolul 19. INTELIGENȚA ȘI MATURITATEA EMOȚIONALĂ ÎN DEZVOLTAREA ABILITĂȚILOR COMUNICATIVE ȘI ORGANIZATORICE LA PREADOLESCENȚI

Chapter 19. EMOTIONAL INTELLIGENCE AND MATURITY IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE AND ORGANIZATIONAL SKILLS IN PREADOLESCENTS

Angela CALANCEA[1]
Robert CALANCEA[2]

Abstract

This study investigates the impact of emotional intelligence (EI) and emotional maturity (EM) on the development of communicative and organizational competencies in preadolescents. Grounded in the theoretical frameworks of Mayer & Salovey (1997), Goleman (1995), Friedman (1991), and Bar-On (2000), the research examines how affective variables contribute to shaping essential social skills during this pivotal developmental stage. A psychometric evaluation was conducted with a sample of 60 rural students aged 10 to 14, employing validated instruments: the EQ-Goleman Scale, Friedman's Emotional Maturity Scale, the EQ-Blagoi, and the COS Scale (Sineavski & Fedorisin). Statistical analyses revealed significant differences based on age and gender, along with strong positive correlations between EI, EM, and both empathic communication and organizational initiative. The findings underscore that advanced emotional functioning enhances self-regulation, interpersonal collaboration, and autonomous social behavior. The study advocates for the inclusion of structured emotional development programs within educational curricula and highlights affective education as a critical dimension of holistic learning and psychological well-being in children and adolescents.

Keywords: *emotional intelligence; emotional maturity; preadolescents; communicative competence; organizational behavior; affective education; psychometric assessment*

JEL*: D91, M12M, J24*

Introducere

În ultimele decenii, interesul pentru dezvoltarea competențelor socio-emoționale la copii și adolescenți a crescut considerabil, reflectând recunoașterea amplă a rolului esențial pe care inteligența emoțională (IE) și maturitatea emoțională (ME) îl au în adaptarea școlară, formarea identitară și interacțiunile sociale (Goleman, 1995; Salovey & Mayer, 1990). IE este definită ca abilitatea de a percepe, înțelege, exprima, regla și valorifica emoțiile în contexte intra- și interpersonale, facilitând astfel gestionarea eficientă a relațiilor sociale și a reacțiilor afective personale (Mayer, Salovey & Caruso, 2004). În complementaritate, ME, așa cum a fost conceptualizată de Friedman (1991), presupune o integrare stabilă a controlului afectiv, responsabilității personale și echilibrului comportamental, reprezentând un fundament indispensabil pentru funcționarea adaptativă în contexte sociale complexe.

Preadolescența, perioadă de tranziție caracterizată prin accelerare cognitivă, reconfigurarea identității și intensificarea presiunilor sociale, este considerată o etapă critică în dezvoltarea socio-emoțională. În acest interval, IE și ME se conturează ca predictori importanți ai succesului școlar și ai adaptării psiho-sociale, precum și ca factori protectivi împotriva dezvoltării tulburărilor afective și comportamentale (Bar-On, 2006; Calancea, 2024a). Studii longitudinale au evidențiat

[1] Conf. univ., dr. psihologie, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, e-mail:angela.calancea@yahoo.com, https://orcid.org/0000-0003-2869-0157
[2] Master în psihologie clinica, Master în relații internaționale, Comisia Europeană, Chișinău, Republica Moldova, e-mail:robertcalancea20@gmail.com

corelații semnificative între nivelurile înalte de competențe emoționale și o serie de variabile pozitive precum reziliența, cooperarea, motivația intrinsecă și inițiativa organizațională (Denham et al., 2012; Saarni, 1999). În același context, competențele comunicative și organizatorice sunt recunoscute drept componente esențiale ale funcționării sociale eficiente, influențând direct performanța școlară, coeziunea grupurilor de vârstă și autonomia personală (Calancea, 2012; Sineavski & Fedorisin, 2009). Totodată, literatura de specialitate subliniază conexiunile funcționale dintre dezvoltarea IE și ME și evoluția acestor abilități critice (Bar-On, 2006; Calancea, 2024b).

Astfel, obiectivul central al prezentului studiu este investigarea relațiilor dintre IE, ME și dezvoltarea abilităților comunicative empatice și organizatorice la preadolescenți din mediul rural, cu vârste între 10 și 14 ani, printr-o abordare psihometrică aplicată, bazată pe modele și instrumente validate internațional (Blagoi, 2014, 2019). În condițiile multiplelor provocări educaționale contemporane — precum scăderea coeziunii sociale, creșterea incidenței problemelor afective și transformarea digitală a comunicării — este imperativ ca școala să devină un spațiu integrativ pentru formarea socio-emoțională, în care aceste competențe să fie dezvoltate cu aceeași rigoare ca și cunoștințele academice (Gardner, 1983; Goleman, 1995).

Prin urmare, cercetarea de față oferă o contribuție empirică valoroasă la construirea de programe educaționale centrate pe abilități de viață și dezvoltare emoțională, sprijinind integrarea armonioasă a preadolescenților în comunitate și consolidarea relației acestora cu propriul sine (Calancea, 2024a, 2024b).

Fundamente teoretice ale studiului

Inteligența emoțională: modele conceptuale și implicații educaționale

Inteligența emoțională, reziliența și ajustarea socio-emoțională la copii și adolescenți

Inteligența emoțională (IE) s-a impus în ultimele decenii ca un concept central în psihologia dezvoltării și educației, oferind o nouă perspectivă asupra interacțiunii dintre cogniție, afectivitate și adaptarea socială. În contextul educațional actual, IE nu mai este privită ca un element suplimentar, ci ca un predictor esențial al succesului școlar, relațional și personal (Goleman, 1995; Mayer & Salovey, 1997).

Evoluția conceptuală a inteligenței emoționale. Primii care au formulat o definiție operațională riguroasă a IE au fost Salovey și Mayer, care o descriu drept „abilitatea de a percepe, accesa și genera emoții pentru a asista gândirea; de a înțelege emoțiile și cunoașterea emoțională; și de a regla emoțiile astfel încât să promoveze dezvoltarea emoțională și intelectuală” (Mayer & Salovey, 1997, p. 3). Modelul propus de aceștia, cunoscut drept modelul abilităților, include patru ramuri: percepția emoțiilor, facilitarea gândirii prin emoții, înțelegerea emoțiilor și reglarea emoțiilor. Ulterior, Goleman (1995) a extins conceptul către un model mixt, adăugând trăsături de personalitate și dimensiuni sociale: conștiința de sine, autoreglarea, motivația internă, empatia și abilitățile sociale. În paralel, Bar-On (2006) a propus un model centrat pe inteligența emoțional-socială, privită ca un set de competențe non-cognitive necesare adaptării la cerințele mediului.

Evaluarea și validarea psihometrică a IE. Evaluarea IE ridică provocări metodologice, întrucât fiecare model implică metode distincte. MSCEIT (Mayer, Salovey & Caruso, 2002) măsoară IE ca abilitate cognitivă prin sarcini standardizate, în timp ce EQ-i (Bar-On, 2006) evaluează trăsături de personalitate prin auto-raportare. Studiile arată că IE evaluată prin MSCEIT corelează pozitiv cu performanța academică, reziliența și ajustarea socio-emoțională (Petrides, Pita & Kokkinaki, 2007), iar scorurile EQ-i sunt asociate cu satisfacția în viață, comportamente prosociale și adaptabilitate școlară (Schutte et al., 1998).

*Inteligența emoțională și neuroștiințele afective***.** Progresele în neuroștiințe au evidențiat bazele neuronale ale IE, implicând structuri precum amigdala, hipocampul și cortexul prefrontal (Pessoa, 2008). Imagistica prin rezonanță magnetică funcțională (fMRI) indică faptul că indivizii cu IE ridicată activează mai intens cortexul ventromedial prefrontal în sarcini de recunoaștere emoțională (Killgore & Yurgelun-Todd, 2007). Reglarea emoțională implică totodată cortexul dorsolateral prefrontal, responsabil de procese executive precum inhibiția și reevaluarea cognitivă (Ochsner & Gross, 2005; Goldin et al., 2008).

Implicații educaționale ale IE. În mediul educațional, IE este o resursă crucială pentru crearea unui climat pozitiv, reducerea conflictelor și promovarea colaborării. Programele CASEL, PATHS și RULER, implementate la nivel internațional, au demonstrat eficiență în reducerea anxietății și depresiei, precum și în creșterea performanței școlare (Greenberg et al., 2003; Jones, Greenberg & Crowley, 2015). Meta-analiza realizată de Durlak et al. (2011) confirmă eficiența robustă a acestor intervenții, indiferent de contextul cultural sau economic.

IE în preadolescență: oportunități și vulnerabilități. Preadolescența (10–13 ani) este o fereastră critică de dezvoltare emoțională, marcată de reorganizări neurobiologice și sociale (Crone & Dahl, 2012). IE ridicată în această etapă este asociată cu o reglare superioară a impulsurilor, reziliență și adaptabilitate, cu efecte pozitive până în adolescență și viața adultă (Mikolajczak, Luminet & Menil, 2006). Însă dezvoltarea IE este vulnerabilă la stres familial, conflicte, neglijență emoțională sau stiluri parentale disfuncționale (Morris et al., 2007), fapt ce accentuează rolul școlii ca factor compensator.

Contribuția IE la competențele comunicative și organizatorice. IE influențează în mod direct dezvoltarea competențelor comunicative prin facilitarea empatiei, ascultării active și exprimării clare a ideilor (Brackett, Rivers & Salovey, 2011). În plus, IE susține autoreglarea, organizarea timpului și orientarea către obiective, toate fiind esențiale în context educațional (Zeidner, Matthews & Roberts, 2004). Elevii cu IE ridicată manifestă mai multă cooperare, flexibilitate cognitivă și rezolvă conflictele mai eficient. Intervențiile educaționale care includ practici precum jurnalul emoțional, respirația conștientă sau reflecția ghidată s-au dovedit eficiente în consolidarea acestor abilități (Brackett & Rivers, 2014).

Inteligența emoțională constituie un fundament esențial al educației contemporane, fiind asociată cu dezvoltarea globală a copilului. Integrarea IE în politicile educaționale, programele școlare și formarea profesorilor este o necesitate strategică. O educație care ignoră aceste competențe riscă să producă performanță cognitivă însoțită de fragilitate emoțională. Promovarea IE contribuie nu doar la succesul academic, ci și la sănătatea mintală, reziliență și adaptare socială în lumea modernă (Bar-On, 2006; Durlak et al., 2011).

Maturitatea emoțională: echilibrul afectiv ca resursă psihologică

Conceptualizare generală și relevanță în preadolescență. Maturitatea emoțională (ME) reprezintă un construct psihologic fundamental, complementar inteligenței emoționale (IE), dar distinct prin accentul pus pe asumarea valorilor, responsabilitate personală și comportamente adaptative (Goleman, 1995). În perioada preadolescenței — caracterizată de accelerări cognitive și instabilitate emoțională — ME se afirmă ca o resursă internă esențială pentru autoreglare, echilibru și relaționare eficientă (Calancea, 2024a).

Delimitări conceptuale. Friedman (1991) definește ME drept capacitatea individului de a menține un echilibru emoțional în fața provocărilor, de a-și asuma responsabilitatea pentru propriile acțiuni, de a tolera frustrările și de a manifesta un comportament prosocial stabil. Spre deosebire de IE, care vizează perceperea și înțelegerea emoțiilor, ME presupune integrarea emoțiilor într-un sistem coerent de valori și comportamente. Saarni (1999) completează

perspectiva prin introducerea conceptului de *reflexivitate emoțională*, referindu-se la abilitatea de a anticipa efectele emoțiilor asupra comportamentului și relațiilor sociale.

Dimensiunile maturității emoționale. Modelul conceptual al ME include patru dimensiuni fundamentale: *Stabilitatea afectivă* – menținerea echilibrului emoțional în contexte stresante (Friedman, 1991); *Responsabilitatea personală* – asumarea conștientă a emoțiilor și a impactului comportamental (Saarni, 1999); *Toleranța la frustrare* – capacitatea de a gestiona emoții dificile precum furia și dezamăgirea (Denham et al., 2012); *Comportamentul prosocial* – manifestarea empatică și cooperantă în interacțiuni sociale (Sineavski & Fedorisin, 2009).

Evidențe empirice și validare psihometrică. Deși IE a beneficiat de o validare mai amplă, maturitatea emoțională a fost, la rândul ei, studiată prin metode cantitative și calitative. Instrumentul dezvoltat de Friedman (1991) pentru evaluarea ME a demonstrat corelații semnificative cu ajustarea socială, reziliența și competențele organizaționale la preadolescenți. Studiile longitudinale realizate de Denham și colaboratorii (2012) evidențiază ME drept un predictor robust al autoreglării, al comportamentului responsabil în clasă și al adaptabilității pe termen lung.

Mecanisme psihologice implicate. Maturitatea emoțională activează o serie de procese cognitive și afective interdependente: *Autoreglarea emoțională avansată,* prin strategii precum reîncadrarea cognitivă, mindfulness, jurnalul emoțional și dialogul interior; *Toleranța la frustrare,* care reduce impulsivitatea și facilitează răspunsurile raționale în fața eșecului (Saarni, 1999); *Responsabilitatea afectivă*, care susține dezvoltarea unui comportament prosocial coerent și empatic (Friedman, 1991).

Interdependența dintre ME, IE și competențele sociale. Maturitatea emoțională și inteligența emoțională funcționează sinergic: IE permite identificarea și înțelegerea emoțiilor, în timp ce ME contribuie la stabilizarea acestora în contextul comportamental. Elevii care manifestă scoruri ridicate la ambele dimensiuni obțin performanțe superioare în cooperare, inițiativă, organizare și leadership (Denham et al., 2012). Scala COS (Sineavski & Fedorisin, 2009) relevă corelații pozitive între ME și abilitățile organizatorice și comunicative.

Rolul maturității emoționale în context educațional. Elevii cu ME bine structurată contribuie activ la crearea unui climat educațional pozitiv. Aceștia manifestă: cooperare în echipe și gestionare constructivă a conflictelor; autonomie în planificarea sarcinilor școlare; reducerea comportamentelor disruptive și anxietății; implicare democratică și reflecție asupra propriilor acțiuni (Denham et al., 2012). În absența ME, apar dificultăți de adaptare, impulsivitate și instabilitate socio-emoțională (Friedman, 1991).

Strategii de dezvoltare a maturității emoționale. Intervențiile validate pentru cultivarea ME includ: *Mindfulness și autoreglare emoțională* – exerciții zilnice de conștientizare, meditație ghidată și reflecție; *Antrenarea toleranței la frustrare*, prin jocuri și sarcini cu grad crescut de dificultate; *Programe integrate IE+ME* – precum adaptările RULER cu focus pe responsabilitate și asumare; *Formare pentru cadre didactice și părinți*, centrată pe sprijin emoțional empatic (Saarni, 1999; Denham et al., 2012). Rezultatele implementării acestor programe în ciclul gimnazial indică îmbunătățiri notabile în autoreglare, coeziune socială și performanță școlară.

Factori moderatori și limite metodologice. Dezvoltarea maturității emoționale este influențată de: *Contextul familial*, în special stilul parental (autoritar vs. empatic); *Stresul socio-economic*, care afectează echilibrul afectiv; *Diversitatea culturală*, care modelează expresivitatea emoțională și normele de comportament; *Distorsiunile de autoevaluare*, mai frecvente în cazul fetelor, posibil influențate de socializarea diferențiată de gen.

Maturitatea emoțională este o resursă psihologică esențială pentru dezvoltarea socio-emoțională a preadolescenților. Prin facilitarea autoreglării, a responsabilității și a relațiilor constructive, ME contribuie la performanța școlară, la bunăstarea psihologică și la pregătirea

pentru viața adultă. Integrarea sa alături de IE într-un curriculum educațional holistic oferă un cadru coerent pentru cultivarea echilibrului emoțional, autonomiei și adaptabilității sociale.

Competențele comunicative și organizaționale în preadolescență: rolul inteligenței emoționale și maturității emoționale

Competențele comunicative: fundament al relaționării interpersonale

Competențele comunicative constituie un set esențial de abilități sociale implicate în exprimarea clară, receptivitatea empatică și adaptarea discursului la contexte variate. Dimensiunile de bază ale acestor competențe includ: *exprimarea clară* (formularea coerentă și accesibilă a ideilor), *ascultarea activă* (interpretarea empatică și oferirea de feedback adecvat), *empatia comunicativă* (perceperea emoțiilor interlocutorului și reacția autentică) și *adaptarea discursului* (ajustarea limbajului și tonului în funcție de scopul conversației și context) (Brackett et al., 2011; Denham et al., 2012). Aceste abilități susțin construirea de relații funcționale, cooperarea în activități de grup și implicarea activă în procesele educaționale. Preadolescenții care dezvoltă aceste competențe manifestă un nivel superior de integrare socială și de interacțiune constructivă (Brackett & Rivers, 2014).

*Inițiativa organizațională: autonomie funcțională și eficiență școlară***.** Inițiativa organizațională se referă la abilitatea elevului de a-și gestiona în mod autonom activitățile, planificarea sarcinilor, organizarea timpului și resurselor, asumarea responsabilității și implicarea activă în sarcini de grup. Această competență implică: *planificarea și prioritizarea activităților școlare***,** *autonomie decizională* (luarea responsabilă a deciziilor), precum și *abilități de leadership* și *coordonare* în proiecte colaborative (Saarni, 1999; Denham et al., 2012). Inițiativa organizațională este considerată o manifestare aplicată a maturității emoționale, influențând pozitiv performanța școlară și dezvoltarea socio-comportamentală pe termen lung (Calancea, 2024a).

Interdependența dintre inteligența emoțională, maturitatea emoțională și competențele sociale. Inteligența emoțională (IE) facilitează identificarea și reglarea emoțiilor, susținând comunicarea eficientă, ascultarea empatică și ajustarea comportamentelor la context. În paralel, maturitatea emoțională (ME) oferă stabilitate și coerență emoțională, esențiale pentru planificare, perseverență și soluționarea conflictelor (Goleman, 1995; Brackett et al., 2011). Studiile realizate de Bar-On (2006) și Denham et al. (2012) evidențiază corelații semnificative între nivelurile de IE și ME și competențele comunicative și organizaționale la preadolescenți.

Dovezi empirice și studii relevante. Meta-analiza efectuată de MacCann și colaboratorii (2020) a demonstrat că dimensiunile „înțelegere emoțională" și „reglare emoțională" ale IE sunt predictori direcți ai performanțelor superioare în comunicare și relaționare. Denham (2012) arată că elevii cu niveluri ridicate de ME au mai puține comportamente disruptive, prezintă o autoorganizare mai bună și se implică eficient în proiecte colective. Totodată, Durlak et al. (2011) confirmă că intervențiile educaționale axate pe dezvoltarea IE și ME contribuie la creșteri semnificative în performanța academică și comportamentul prosocial. Instrumentul COS (Sineavski & Fedorisin, 2009), utilizat pentru evaluarea competențelor de comunicare și organizare, a validat empiric corelațiile pozitive dintre IE/ME și aceste abilități.

Mecanisme psihologice subiacente dezvoltării sociale. Trei mecanisme majore susțin dezvoltarea socială în preadolescență: *Autoreglarea emoțională*, care permite gestionarea anxietății și stresului, facilitând exprimarea clară și relaționarea empatică (Denham et al., 2012); *Empatia cognitiv-afectivă*, care sprijină ascultarea activă și adaptarea discursului prin identificarea emoțiilor celuilalt (Brackett et al., 2011); *Planificarea și responsabilizarea personală*, prin asumarea consecințelor propriilor acțiuni, motivație internă și perseverență (Saarni, 1999).

Particularitățile dezvoltării în preadolescență. Intervalul 10–14 ani este marcat de restructurări cognitive și afective semnificative. În acest context, dezvoltarea competențelor comunicative și organizaționale devine fundamentală pentru adaptarea școlară, formarea identității și consolidarea relațiilor sociale (Crone & Dahl, 2012).

Implicații educaționale și recomandări aplicative. Pentru susținerea competențelor vizate, se recomandă: includerea în curriculum a modulelor de IE și ME, cu focus pe comunicare empatică și abilități organizaționale; organizarea de ateliere de formare pentru elevi și cadre didactice, axate pe ascultare activă, managementul timpului și coordonare de proiecte; evaluări regulate prin instrumente validate (ex. COS) pentru monitorizarea progresului; consolidarea parteneriatului școală-familie, prin rutine emoționale și dialog reflexiv în mediul familial (Denham et al., 2012).

Factori moderatori și limite metodologice. Dezvoltarea competențelor poate fi influențată de: **contextul familial și socio-economic**, care afectează capacitatea de autoreglare și interacțiune; **diferențele culturale și de gen** în exprimarea emoțională și stilurile comunicative; **biasurile de autoevaluare**, în special în cazul fetelor, care pot supraestima competențele din motive de socializare (Morris et al., 2007). Competențele comunicative și organizaționale reprezintă piloni esențiali ai funcționării sociale și academice în preadolescență. Ele se dezvoltă pe un fundament solid de inteligență emoțională și maturitate emoțională, iar intervențiile educaționale axate pe aceste dimensiuni contribuie nu doar la performanță școlară, ci și la echilibrul psihologic și integrarea socială durabilă a copiilor.

Relația dintre inteligența și maturitatea emoțională și dezvoltarea socială

*Interconexiunea constructelor IE, ME și dezvoltarea socio-emoțională***.** Inteligența emoțională (IE) și maturitatea emoțională (ME) sunt două constructe profund interconectate, care interacționează bidirecțional în procesul dezvoltării socio-emoționale a preadolescenților. Un nivel ridicat de dezvoltare emoțională facilitează exprimarea adecvată a emoțiilor, cooperarea eficientă, adoptarea unui comportament responsabil și autoreglat în mediul școlar. În paralel, participarea activă în contexte sociale sănătoase și suportive contribuie la consolidarea continuă a competențelor emoționale (Mayer & Salovey, 1997; Saarni, 1999). Astfel, un mediu social pozitiv, caracterizat prin cooperare, suport și empatie, accelerează și armonizează dezvoltarea IE și ME.

Modele teoretice și fundamente conceptuale. Modelul integrativ al inteligenței emoționale propus de Mayer și Salovey (1997) diferențiază abilitățile emoționale — percepție, înțelegere și reglare — și evidențiază integrarea acestora în experiența relațională. Saarni (1999) accentuează rolul învățării sociale în rafinarea autoreglării emoționale prin interacțiuni cu adulții și colegii, ceea ce consolidează maturitatea emoțională. De asemenea, Bar-On (2000) subliniază importanța abilităților interpersonale și a adaptabilității drept factori decisivi în succesul social. Atât IE, cât și ME, devin cruciale în mediile școlare, unde cultura grupului, normele emoționale și stilul pedagogic influențează transmisia valorilor socio-emoționale (Bar-On, 2000; Saarni, 1999).

Dovezi empirice privind relația IE–ME–socializare. Meta-analiza realizată de MacCann et al. (2020) a evidențiat corelații moderate între IE și abilitățile sociale, precum și performanța în mediul școlar. Moran și colaboratorii (2021) au raportat corelații longitudinale între IE și bunăstarea socială, cu valori între r = 0.30 și r = 0.45. În același sens, Denham et al. (2012) au demonstrat că maturitatea emoțională este un predictor semnificativ al competențelor sociale și autoreglării la copii, incluzând cooperarea, empatia și autonomia socială (Denham et al., 2012; MacCann et al., 2020; Moran et al., 2021).

Intervenții educaționale și dovezi ale relației bidirecționale. Programul RULER (Brackett & Rivers, 2014), care integrează dezvoltarea IE și ME, a produs rezultate semnificative, precum stabilitate emoțională sporită, reducerea agresivității, creșterea empatiei și a implicării sociale,

precum și ameliorarea climatului școlar și colaborării între elevi. Meta-analizele intervențiilor SEL (Durlak et al., 2011) confirmă faptul că dezvoltarea competențelor socio-emoționale reduce comportamentele disruptive și consolidează integrarea socială (Brackett & Rivers, 2014; Durlak et al., 2011).

Obiective și ipoteze ale studiului actual. Pe baza acestor cadre teoretice și dovezi empirice, studiul de față pornește de la ipoteza că IE și ME sunt predictori semnificativi ai dezvoltării competențelor comunicative empatice și a celor organizaționale în rândul preadolescenților. Obiectivele includ: verificarea corelațiilor între scorurile IE, ME și abilitățile sociale (comunicare, organizare), investigarea diferențelor în funcție de gen și vârstă, precum și fundamentarea empirică a intervențiilor educaționale țintite.

Mecanisme psihologice și sociale implicate

- Autoreglarea și inițiativa: IE facilitează identificarea și modularea emoțiilor disfuncționale (frustrare, anxietate socială), iar ME conferă stabilitate și control în situații tensionate, susținând autoreglarea și inițiativa în sarcinile sociale, precum coordonarea, planificarea și responsabilitatea (Brackett & Rivers, 2014).
- Empatia și adaptabilitatea: Comunicarea empatică — capacitatea de a înțelege și răspunde autentic la emoțiile interlocutorului — este alimentată direct de IE, în timp ce ME adaugă dimensiunea responsabilității sociale și reflexivității, conferind reacțiilor o nuanță constructivă și adaptată diverselor contexte relaționale (Denham et al., 2012).
- Formarea socială reciproc activă: Mediul școlar, printr-un climat cooperativ și suportiv, intensifică dezvoltarea IE și ME. Participarea la activități grupale funcționale și existența unui context emoțional sigur accelerează dezvoltarea competențelor în comparație cu mediile disfuncționale (Durlak et al., 2011).

Contextul preadolescenței rurale și importanța intervențiilor socio-emoționale. În mediile rurale vulnerabile, caracterizate prin resurse limitate, oboseală a cadrelor didactice și absenteism ridicat, intervențiile socio-emoționale capătă o importanță pragmatică. Sprijinul emoțional structurat pentru preadolescenți poate facilita gestionarea conflictelor, asumarea responsabilităților și comunicarea eficientă, contribuind la o dezvoltare socio-emoțională sănătoasă (Calancea, 2024a).

Recomandări educaționale. Pentru a valorifica sinergiile dintre IE, ME și competențele sociale, recomandăm: implementarea integrată a modulelor IE + ME în curriculum și activități extracurriculare; evaluări periodice cu instrumente psihometrice validate (EQ-Goleman, Friedman, Scala COS); formarea cadrelor didactice și implicarea părinților în programe practice; organizarea atelierelor de comunicare empatică și organizare, cu exerciții de planificare și feedback emoțional.

Limitări și provocări metodologice. Studiile asupra IE, ME și competențelor sociale se confruntă cu riscul de bias datorat auto-raportării influențate de dorința de a se conforma normelor sociale. De asemenea, factorii culturali și socio-economici pot modera relațiile studiate, ceea ce impune extinderea cercetărilor longitudinale și experimentale pentru consolidarea predictivității (MacCann et al., 2020).

Relația dintre inteligența emoțională, maturitatea emoțională și dezvoltarea competențelor sociale este caracterizată prin interdependență profundă și bidirecționalitate. Studiul de față, prin măsurători sistematice și analize diferențiale pe gen și vârstă, contribuie cu dovezi empirice relevante. Intervențiile educaționale axate pe dezvoltarea IE și ME nu doar stimulează performanța academică, ci și sănătatea mintală și integrarea socială, oferind un cadru holistic și sustenabil pentru dezvoltarea preadolescenților.

Metodologia cercetării

Scopul cercetării. Scopul principal al acestei cercetări a fost investigarea relațiilor dintre inteligența emoțională (IE), maturitatea emoțională (ME) și dezvoltarea abilităților comunicative și organizatorice la preadolescenți, analizând în paralel influența variabilelor demografice, precum vârsta și genul. Studiul își propune să identifice predictorii emoționali relevanți pentru formarea competențelor sociale și executive în context educațional, contribuind la o înțelegere integrativă a proceselor socio-emoționale în această etapă de dezvoltare (Bar-On, 2000; Mayer, Salovey & Caruso, 2004).

Obiectivele cercetării: Evaluarea nivelului de inteligență emoțională și maturitate emoțională în rândul preadolescenților din mediul rural; Investigarea diferențelor semnificative în scorurile psihometrice în funcție de gen și vârstă; Analiza relației dintre inteligența emoțională, maturitatea emoțională și competențele comunicative empatice; Examinarea legăturii dintre variabilele emoționale și abilitățile organizatorice ale preadolescenților; Identificarea factorilor predictivi emoționali pentru performanța comunicativă și organizatorică.

Ipotezele cercetării:

- *H1:* Există o corelație pozitivă semnificativă între inteligența emoțională și competențele comunicative la preadolescenți (Mayer & Salovey, 1997).
- *H2:* Maturitatea emoțională este pozitiv corelată cu abilitățile organizatorice (Friedman, 1991).
- *H3:* Fetele vor obține scoruri semnificativ mai mari decât băieții la inteligența emoțională și maturitatea emoțională (Bar-On, 2000).
- *H4:* Vârsta influențează nivelul competențelor socio-emoționale și executive (Denham et al., 2012).
- *H5:* Inteligența emoțională și maturitatea emoțională sunt predictori semnificativi ai competențelor organizatorice și comunicative (MacCann et al., 2020).

Eșantionul cercetării. Studiul a inclus un eșantion de 60 de preadolescenți cu vârste între 10 și 14 ani, selectați din trei școli gimnaziale rurale din Republica Moldova. Repartiția pe gen a fost echilibrată, cu 30 de fete și 30 de băieți. Distribuția pe grupe de vârstă a fost: 10–11 ani (18 participanți), 12 ani (21 participanți) și 13–14 ani (21 participanți). Criteriile de includere au fost: vârsta corespunzătoare, statutul de elev activ în școală rurală și consimțământul informat din partea părinților și elevilor. Toți participanții nu prezentau dificultăți cognitive sau afective semnificative, conform informațiilor oferite de cadrele didactice și părinți (American Psychological Association [APA], 2017).

Instrumente psihometrice utilizate. Pentru evaluarea variabilelor studiate au fost utilizate patru instrumente validate și adaptate cultural:

- *Scala EQ-Goleman* – o adaptare educațională ce măsoară cinci dimensiuni ale inteligenței emoționale: autocunoaștere, autoreglare, motivație, empatie și competențe sociale (Goleman, 1995);
- *Scala de Maturitate Emoțională Friedman* – instrument care evaluează integrarea emoțională prin indicatori precum autocontrol, toleranță la frustrare, responsabilitate și realism afectiv (Friedman, 1991);
- *Scala EQ – Alina Blagoi* – evaluare complementară a expresivității emoționale și adaptabilității relaționale (Blagoi, 2010);
- *Scala COS (Competențe Organizatorice și Sociale)* – dezvoltată de Sineavski și Fedorisin, aceasta include autoevaluări și evaluări de către profesori privind inițiativa organizațională, responsabilitatea, cooperarea și organizarea personală (Sineavski & Fedorisin,

2009). Toate instrumentele au fost aplicate în condiții standardizate, cu itemi adaptați la nivelul cultural și vârsta participanților, pentru a asigura validitatea și fidelitatea datelor (DeVellis, 2017).

Procedura de aplicare. Evaluarea s-a realizat în mediul școlar, în sesiuni individuale și grupuri mici, sub supravegherea unui psiholog. Testarea a fost structurată în două sesiuni de câte 45 de minute, desfășurate într-un spațiu familiar participanților, pentru a minimiza stresul și efectele evaluative. A fost asigurată asistență pentru clarificarea itemilor, iar datele au fost colectate și codificate anonim, respectând standardele etice internaționale privind confidențialitatea și protecția participanților (APA, 2017).

Designul cercetării și analiza datelor. Studiul a avut un design transversal, descriptiv-corelațional, utilizând metode statistice adecvate: Testul t pentru probe independente – pentru diferențele de gen; Analiza variației (ANOVA) – pentru diferențele între grupe de vârstă; Coeficientul de corelație Pearson – pentru relațiile între variabilele psihometrice; Analize descriptive (medii, deviații standard) – pentru caracterizarea eșantionului.

Prelucrarea datelor a fost realizată în SPSS versiunea 25, cu un prag de semnificație stabilit la $p < 0,05$ (Field, 2018).

Considerații etice. Cercetarea s-a desfășurat conform Codului de Etică al APA (2017) pentru studii cu minori, asigurând voluntariatul și necondiționarea participării. Consimțământul informat a fost obținut de la părinți și copii, iar datele au fost utilizate exclusiv în scopuri științifice, cu respectarea principiilor confidențialității și protecției participanților.

Rezultatele principale

Descrierea generală a datelor. Datele colectate în cadrul acestui studiu au fost analizate prin metode statistice descriptive și inferențiale, utilizând platforma IBM SPSS Statistics, versiunea 25. Analiza s-a concentrat pe patru dimensiuni psihologice esențiale: inteligența emoțională (IE), maturitatea emoțională (ME), competențele comunicative (CC) și competențele organizatorice (CO). Scorurile brute rezultate din aplicarea celor patru instrumente psihometrice (EQ-Goleman, Friedman, Blagoi și Scala COS) au fost transformate în scoruri standardizate, pentru a permite comparabilitatea interindividuală și interpretarea validă a rezultatelor. Distribuțiile acestor scoruri au fost testate pentru normalitate prin intermediul testelor Shapiro-Wilk și Kolmogorov-Smirnov, rezultatele confirmând respectarea premiselor de aplicare a testelor parametrice (Field, 2018).

Pentru fiecare instrument, a fost calculat coeficientul α Cronbach în vederea determinării consistenței interne. Valorile obținute s-au situat peste pragul de 0,80, ceea ce reflectă o fidelitate ridicată și o coerență internă satisfăcătoare a scalelor utilizate (DeVellis, 2017).

Analiza datelor a fost realizată diferențiat, în funcție de variabilele demografice — genul (masculin/feminin) și grupele de vârstă (10–11 ani, 12 ani, 13–14 ani) —, pentru a evidenția eventualele variații evolutive în profilul psihologic al preadolescenților.

Rezultatele sunt prezentate atât în formă narativ-descriptivă, prin valorile medii, abaterile standard și distribuțiile procentuale ale scorurilor psihometrice, cât și grafic, prin intermediul diagramelor și box-plot-urilor, respectiv în tabele sintetice care permit vizualizarea comparativă și clară a rezultatelor obținute pe fiecare dimensiune psihologică evaluată.

Rezultatele obținute indică faptul că 3,33% dintre preadolescenți (2 subiecți) prezintă *maturizare bună*, 23,33% (14 subiecți) se află la un *nivel corespunzător de maturizare*, iar majoritatea, 56,67% (34 subiecți), se încadrează în *nivelul mediu*. De asemenea, 11,67% (7 subiecți) prezintă o *situație spre limită, cu tendință spre dezechilibru*, 3,33% (2 subiecți) manifestă *ușoară imaturitate emoțională*, iar 1,67% (1 subiect) se caracterizează prin *reacții adolescentine, imature*.

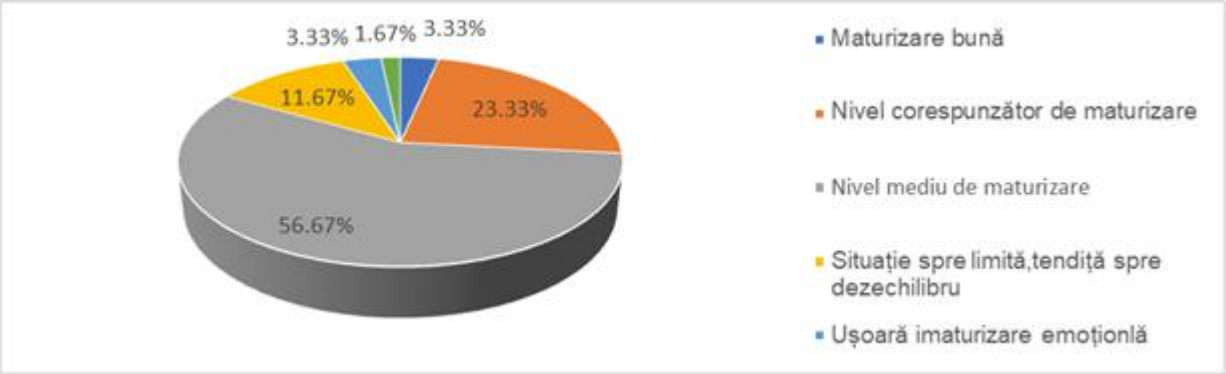
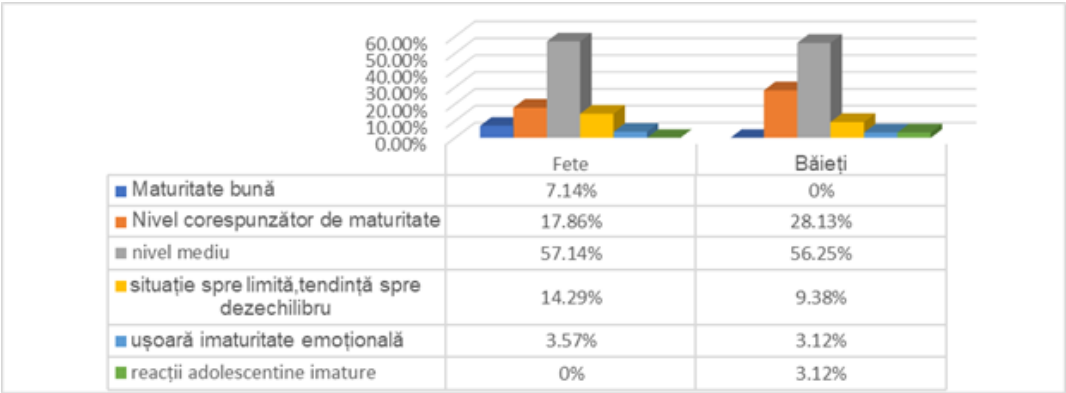

Figura 1. Distribuția procentuală a nivelurilor maturității emoționale în rândul preadolescenților

Cel mai ridicat procent corespunzător *nivelului mediu* reflectă o capacitate moderată de adaptare comportamentală la situații variate, asumarea responsabilității pentru deciziile luate, menținerea calmului și o autoapreciere pozitivă.

	Fete	Băieți
Maturitate bună	7.14%	0%
Nivel corespunzător de maturitate	17.86%	28.13%
nivel mediu	57.14%	56.25%
situație spre limită,tendință spre dezechilibru	14.29%	9.38%
ușoară imaturitate emoțională	3.57%	3.12%
reacții adolescentine imature	0%	3.12%

Figura 2. Nivelul de maturitate emoțională în funcție de gen

Datele din Figura 2 arată că *maturizarea bună* este prezentă la 7,14% dintre fete (4 subiecți) și absentă la băieți. *Nivelul corespunzător de maturizare* se regăsește la 17,86% dintre fete (5 subiecți) și 28,13% dintre băieți (9 subiecți). *Nivelul mediu* înregistrează procente aproape identice: 57,14% la fete (16 subiecți) și 56,25% la băieți (18 subiecți). *Situația spre limită, cu tendință spre dezechilibru* apare la 14,29% dintre fete (4 subiecți) și 9,38% dintre băieți (6 subiecți). *Imaturitatea emoțională ușoară* este prezentă la 3,57% dintre fete (1 subiect) și 3,12% dintre băieți (1 subiect). *Reacțiile adolescentine, imature* sunt observate doar la băieți, cu un procent de 3,12% (1 subiect). În ansamblu, atât fetele, cât și băieții prezintă cel mai ridicat procent pentru *nivelul mediu de maturitate emoțională*, ceea ce sugerează comportamente calme, responsabile, atitudine pozitivă și respect de sine.

Rezultatele prezentate în Figura 3 indică faptul că, la vârsta de 11 ani, 39,10% dintre preadolescenți (9 subiecți) se află la *nivelul corespunzător de maturizare*, 56,60% (13 subiecți) la *nivelul mediu* și 4,30% (1 subiect) la *situația spre limită, cu tendință spre dezechilibru*. La vârsta de 13 ani, 5,90% (1 subiect) prezintă *maturizare bună*, 29,40% (6 subiecți) se află la *nivel corespunzător*, 52,90% (10 subiecți) la *nivel mediu*, 5,90% (1 subiect) la *situația spre limită* și 5,90% (1 subiect) la *reacții adolescentine, imature*.

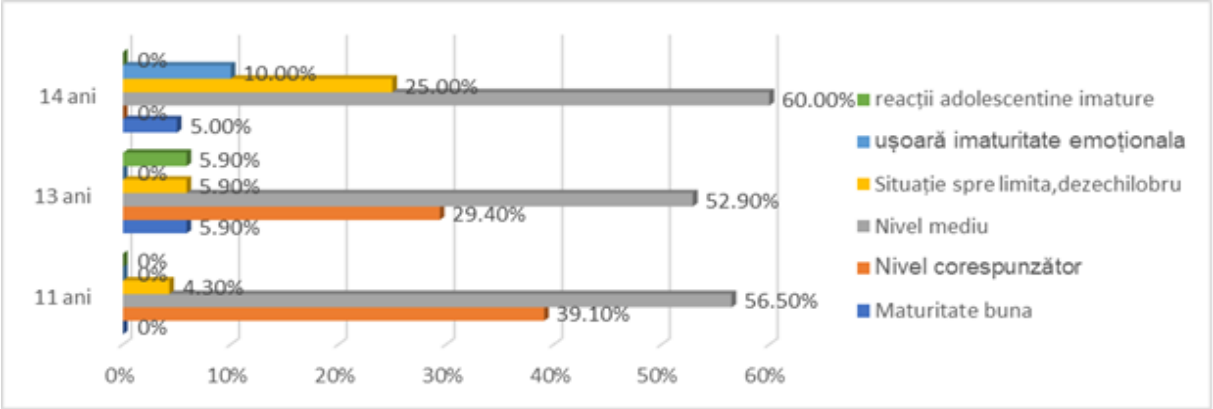

Figura 3. Nivelul de maturitate emoțională în funcție de vârstă

La 14 ani, 5% (1 subiect) se încadrează la *maturizare bună*, 60% (11 subiecți) la *nivel mediu*, 25% (4 subiecți) la *situația spre limită* și 10% (2 subiecți) la *ușoară imaturitate emoțională*. Analiza arată că, indiferent de vârstă, nivelul predominant este *nivelul mediu de maturitate emoțională*.

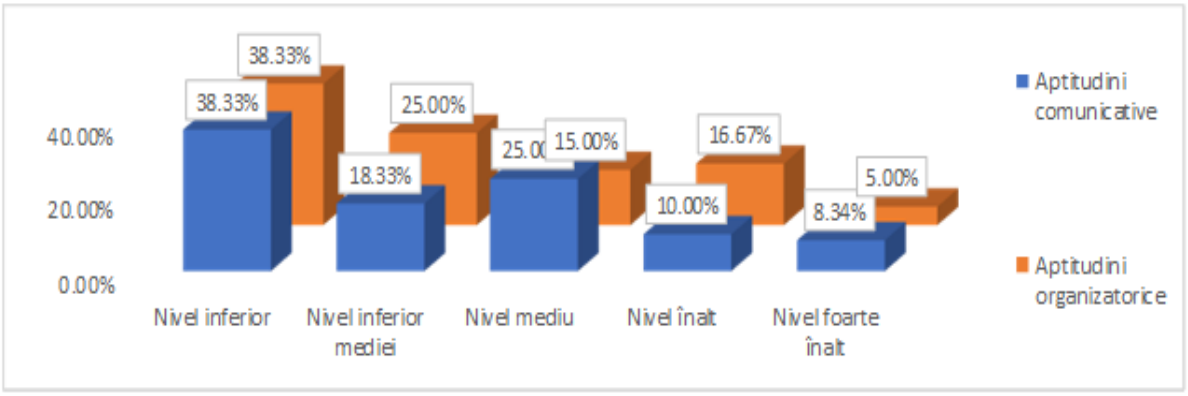

Figura 4. Corelația dintre aptitudinile comunicative și organizatorice

Figura 4 arată că nivelul inferior este prezent atât la *aptitudinile comunicative*, cât și la *aptitudinile organizatorice* în proporție egală, 38,33% (23 subiecți). Nivelul *inferior mediei* se regăsește la 25% (15 subiecți) pentru aptitudinile organizatorice și la 18,33% (11 subiecți) pentru aptitudinile comunicative. La *nivel mediu*, aptitudinile comunicative înregistrează 25% (15 subiecți), iar cele organizatorice 15% (9 subiecți). Nivelul *înalt* este reprezentat de 16,67% (10 subiecți) la aptitudinile organizatorice și 10% (6 subiecți) la comunicative. Nivelul *foarte înalt* este prezent la 8,34% (5 subiecți) dintre respondenți pentru aptitudinile comunicative și la 5% (3 subiecți) pentru aptitudinile organizatorice. Distribuția sugerează că cei mai mulți preadolescenți prezintă un nivel inferior atât al aptitudinilor comunicative, cât și al celor organizatorice, indicând lipsa unor abilități consolidate de comunicare eficientă, sănătoasă și empatică, precum și a capacității de organizare autonomă, aceștia preferând mai degrabă să urmeze instrucțiunile sau propunerile altor persoane.

Figura 5 evidențiază că, în cazul fetelor, nivelul inferior este prezent la 25% (7 subiecți), nivelul *inferior mediei* la 14,29% (4 subiecți), nivelul *mediu* la 39,29% (11 subiecți), iar nivelurile *înalt* și *foarte înalt* înregistrează câte 10,71% fiecare (3 subiecți). În cazul băieților, nivelul inferior este cel mai ridicat, 34,37% (11 subiecți), urmat de nivelul *inferior mediei* cu 25% (8 subiecți), *nivelul mediu* cu 18,75% (6 subiecți), *nivelul înalt* cu 12,5% (4 subiecți) și *foarte înalt* cu 9,38% (3 subiecți).

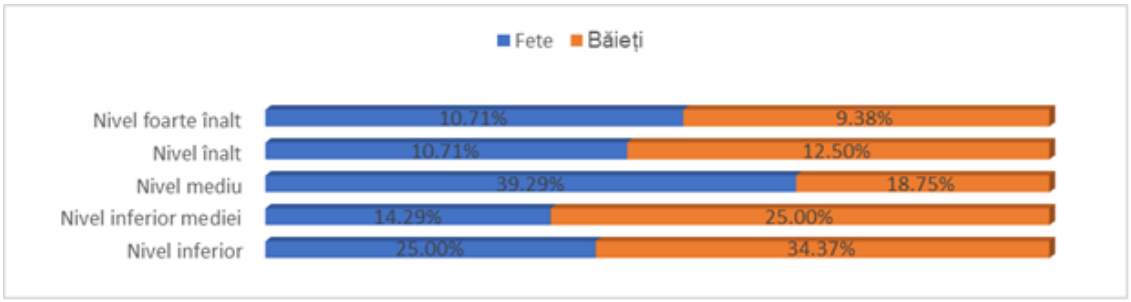

Figura 5. Aptitudinile comunicative în funcție de gen

Analiza arată că fetele tind să se concentreze la nivelul mediu al aptitudinilor comunicative, în timp ce băieții se regăsesc în proporție mai mare la nivelul inferior.

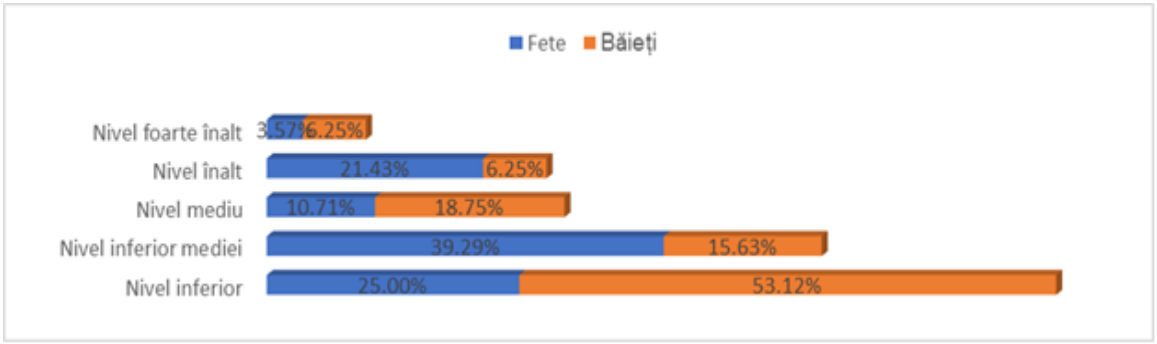

Figura 6. Aptitudinile organizatorice în funcție de gen

Conform datelor din Figura 6, în cazul fetelor, 25% (7 subiecți) se situează la nivelul *inferior*, 39,29% (11 subiecți) la nivelul *inferior mediei*, 10,71% (3 subiecți) la nivelul *mediu*, 21,43% (6 subiecți) la nivelul *înalt* și 3,57% (1 subiect) la nivelul *foarte înalt*. În cazul băieților, 53,12% (17 subiecți) se încadrează la nivelul *inferior*, 15,63% (5 subiecți) la *inferior mediei*, 18,75% (6 subiecți) la nivel *mediu*, iar nivelurile *înalt* și *foarte înalt* sunt reprezentate egal, câte 6,25% (2 subiecți fiecare). Rezultatele indică faptul că aptitudinile organizatorice sunt deficitare în rândul preadolescenților evaluați, băieții manifestând un nivel mai scăzut, ceea ce reflectă o posibilă indiferență și lipsă de implicare. Fetele, în schimb, se încadrează predominant la nivelul *inferior mediei*.

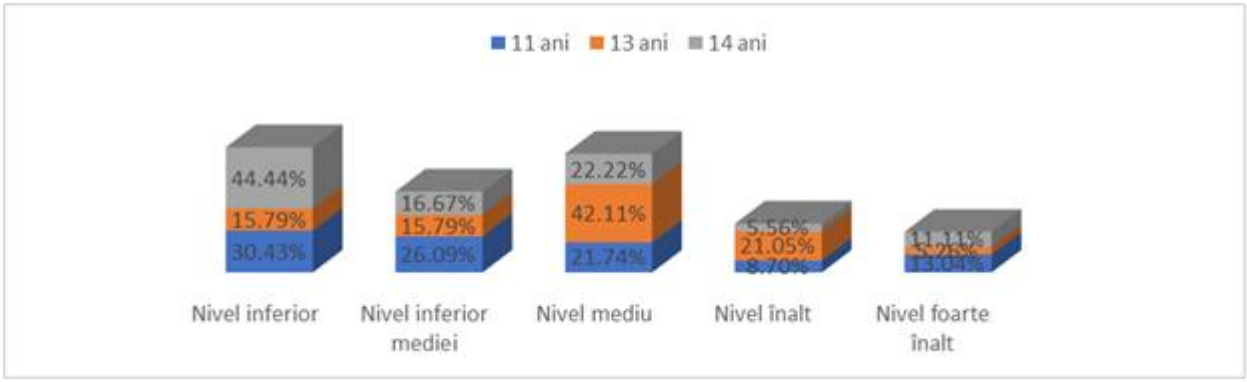

Figura 7. Aptitudinile comunicative în funcție de vârstă

Datele din Figura 7 arată că, în cazul preadolescenților de 11 ani, 30,43% (7 subiecți) se situează la nivelul *inferior*, 26,09% (6 subiecți) la *inferior mediei*, 21,74% (5 subiecți) la *nivel mediu*, 8,70% (2 subiecți) la *nivel înalt* și 13,04% (3 subiecți) la *nivel foarte înalt*. Pentru preadolescenții de 13 ani, 15,79% (3 subiecți) se află la *nivel inferior*, 15,79% (3 subiecți) la *inferior mediei*, 42,11% (8 subiecți) la *nivel mediu*, 21,05% (4 subiecți) la *nivel înalt* și 5,26% (1

subiect) la *nivel foarte înalt*. În cazul elevilor de 14 ani, 44,44% (8 subiecți) se încadrează la *nivel inferior*, 16,67% (3 subiecți) la *inferior mediei*, 22,22% (4 subiecți) la *nivel mediu*, 5,56% (1 subiect) la *nivel înalt* și 11,11% (2 subiecți) la *nivel foarte înalt*. Analiza evidențiază că preadolescenții de 11 și 14 ani obțin cele mai ridicate procente la *nivel inferior*, în timp ce preadolescenții de 13 ani se concentrează în proporție majoritară la *nivel mediu*.

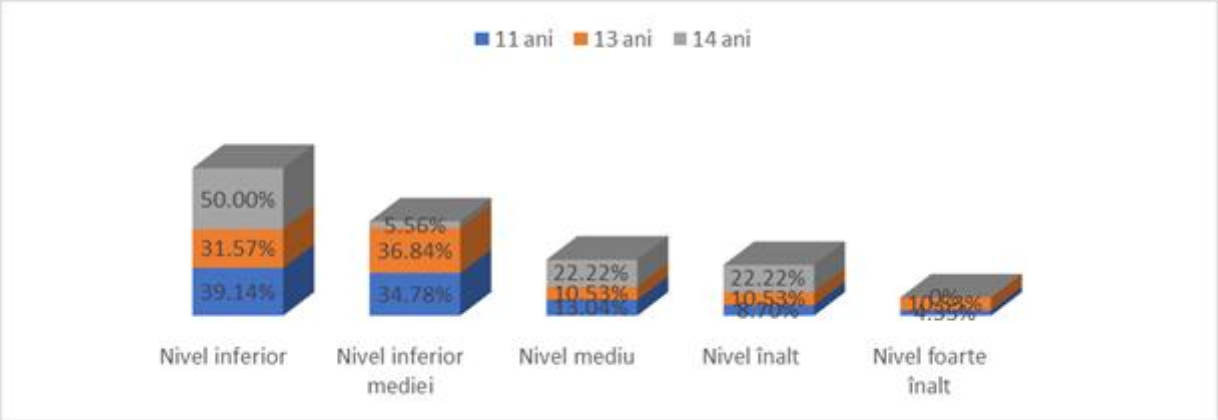

Figura 8. Aptitudinile organizatorice în funcție de vârstă

Conform datelor din Figura 8, pentru preadolescenții de 11 ani, 39,13% (9 subiecți) se încadrează la *nivel inferior*, 34,78% (8 subiecți) la *inferior mediei*, 13,04% (3 subiecți) la *nivel mediu*, 8,70% (2 subiecți) la *nivel înalt* și 4,35% (1 subiect) la *nivel foarte înalt*. În cazul celor de 13 ani, 31,57% (6 subiecți) se află la *nivel inferior*, 36,84% (7 subiecți) la *inferior mediei*, 10,53% (2 subiecți) la *nivel mediu*, 10,53% (2 subiecți) la *nivel înalt* și 10,53% (2 subiecți) la *nivel foarte înalt*. Pentru elevii de 14 ani, 50% (9 subiecți) prezintă *nivel inferior*, 5,56% (1 subiect) *inferior mediei*, 22,22% (4 subiecți) *nivel mediu* și 22,22% (4 subiecți) *nivel înalt*. Analiza arată că preadolescenții de 11 ani se concentrează în proporție majoritară la nivelul inferior, cei de 13 ani predomină la nivelul *inferior mediei*, iar jumătate dintre preadolescenții de 14 ani manifestă un nivel inferior al aptitudinilor organizatorice.

Relația dintre manifestarea inteligenței emoționale și competențele comunicative

Analiza tabelelor 1–5 constituie fundamentul empiric al prezentului studiu, evidențiind relațiile dintre *inteligența emoțională* (IE), *maturitatea emoțională* (ME) și *competențele comunicative* (CC) și *organizatorice* (CO) ale preadolescenților, diferențiate în funcție de vârstă și gen. Pentru verificarea ipotezelor formulate, au fost utilizate teste statistice nonparametrice și parametrice, precum Kruskal–Wallis**,** Mann–Whitney și corelația Pearson, acestea asigurând o bază riguroasă pentru interpretarea rezultatelor și pentru formularea unor concluzii aplicabile în contexte educaționale și psihoterapeutice.

Tabelul 1. Diferențele dintre vârste la Inteligența Emoțională (EQ – Goleman)

Variabilă	χ^2 (chi-squared)	df	Pragul de semnificație
EQ-Goleman	*χ^2=5,833*	*2*	*p=0,05*

Rezultatele testului *Kruskal–Wallis* indică existența unor diferențe statistice semnificative între grupurile de vârstă în ceea ce privește scorurile obținute la Scala EQ – Goleman (χ^2 = 5,833, df = 2, p = 0,05). Pragul p = 0,05 corespunde nivelului convențional de semnificație, susținând ipoteza conform căreia *nivelul inteligenței emoționale variază în funcție de vârstă***.**

Această variație poate fi explicată prin schimbările psihosociale specifice vârstelor preadolescente: la 11 ani**,** copiii se află în etapa de consolidare a normelor afective și sociale; la

13 ani**,** apare o diversificare a strategiilor de autoreglare emoțională; iar la 14 ani, restructurarea identitară este însoțită de o creștere a reactivității emoționale. Rezultatele susțin ideea că *inteligența emoțională este un construct dinamic*, modelat de influențe educaționale, familiale și contextuale, mai degrabă decât o trăsătură stabilă.

Tabelul 2. Diferențele dintre vârste la maturitatea emoțională (Scala Friedman)

Variabilă	χ^2 (chi-squared)	df	Pragul de semnificație
Maturitate emoțională	*χ^2=9,182*	*2*	*p=0,01*

Rezultatele testului Kruskal–Wallis indică o diferență statistică foarte semnificativă între grupurile de vârstă în ceea ce privește *nivelul de maturitate emoțională* (χ^2 = 9,182, df = 2, p = 0,01). Această dimensiune include componente precum *controlul impulsurilor***,** *autoreglarea afectivă***,** *responsabilitatea* și *stabilitatea atitudinală*, care se dezvoltă gradual și diferențiat, fiind influențate de mediul familial și școlar.

Rezultatele susțin ipoteza conform căreia *maturitatea emoțională are o evoluție etapizată, și nu liniară***,** în perioada preadolescenței. Preadolescenții mai mari (13–14 ani) încep să manifeste forme de dezechilibru temporar, cum ar fi reacții adolescentine imature, în timp ce grupa de vârstă 11–12 ani prezintă o distribuție mai omogenă, situată predominant la nivelul mediu de echilibru emoțional.

Analiza diferențelor între grupuri de vârstă – Testul U Mann–Whitney

Rezultatele testului *Mann–Whitney U*, aplicat pentru compararea perechilor de grupuri independente, confirmă existența unor diferențe semnificative între anumite grupe de vârstă, în special între extreme:

- EQ – Goleman: U = 242, p ≤ 0,01 (13 ani vs. 14 ani)
- Maturitate emoțională: U = 246, p = 0,01 (13 ani vs. 14 ani)
- EQ – Goleman: U = 294, p ≤ 0,01 (11 ani vs. 14 ani)

Diferențele cele mai marcante apar între *preadolescența timpurie* (11 ani) și *preadolescența târzie* (14 ani), indicând transformări importante în procesele emoționale și sociale pe măsură ce adolescența se apropie. Aceste rezultate evidențiază *nevoia unei intervenții timpurii*, în jurul vârstei de 11 ani, pentru a sprijini tranziția către complexitatea emoțională specifică vârstei de 14 ani. Sprijinul axat pe dezvoltarea mecanismelor de *autoreglare***,** *empatie* și *reziliență* este esențial pentru prevenirea acumulării dezechilibrelor afective.

Tabelul 3. Analiza corelațională (Pearson) între maturitatea emoțională și aptitudinile comunicative

Variabilele	Coeficient de corelație	Pragul de semnificație
Aptitudini comunicative/Aptitudini organizatorice	*r=0,296*	*p≤0,01*

Rezultatele testului de corelație *Pearson* indică o asociere pozitivă slabă (r ≈ 0,30), dar statistic semnificativă (p ≤ 0,01), între *nivelul maturității emoționale* și *aptitudinile comunicative.* Aceasta sugerează că preadolescenții care prezintă o mai bună *autoreglare emoțională***,** *autocontrol* și *responsabilitate afectivă* tind să interacționeze mai eficient cu ceilalți, să exprime și să recepționeze emoții într-un mod adaptativ și empatic.

Acest rezultat este în concordanță cu modelele teoretice formulate de Goleman (1995) și Bar-On (2000), conform cărora competențele emoționale și sociale sunt interdependente și funcționează ca un sistem integrat de *autoreglare* ***și*** *interacțiune interpersonală*.

Tabelul 4. Analiza corelațională între aptitudinile comunicative și inteligența emoțională (EQ – Alina Blagoi)

Variabilele	Coeficient de corelație	Pragul de semnificație
Aptitudini comunicative/ EQ-Alina Blagoi	*r=0,217*	*p≤0,01*

Rezultatele indică o *corelație pozitivă slabă* (r = 0,217), dar statistic semnificativă (p ≤ 0,01), între *inteligența emoțională*, măsurată prin instrumentul Alinei Blagoi, și *aptitudinile comunicative*. Această asociere sugerează că preadolescenții care manifestă o *conștientizare mai ridicată a propriilor emoții*, capacitatea de *verbalizare a trăirilor* și abilitatea de *integrare a acestora în interacțiuni* tind să fie mai eficienți în comunicarea interpersonală.

Interpretarea acestor rezultate susține ideea că **i***nteligența emoțională acționează ca un facilitator al comunicării eficiente*, contribuind la claritatea exprimării, ascultarea activă și gestionarea constructivă a conflictelor. Aceste constatări validează utilitatea EQ ca *predictor transversal* al succesului relațional și școlar.

Tabelul 5. Analiza corelațională între aptitudinile organizatorice și inteligența emoțională (EQ – Alina Blagoi)

Variabilele	Coeficient de corelație	Pragul de semnificație
Aptitudini organizatorice*/ EQ-Alina Blagoi*	*r=0,217*	*p≤0,01*

Rezultatele arată o *corelație pozitivă slabă* (r = 0,217), dar semnificativă statistic (p ≤ 0,01), între *inteligența emoțională* (măsurată prin instrumentul Alinei Blagoi) și *aptitudinile organizatorice*. Această relație sugerează că nivelul mai ridicat al inteligenței emoționale sprijină *capacitatea de organizare*, înțeleasă ca asumare de roluri, planificare eficientă, colaborare și implicare activă în sarcini. Deși intensitatea corelației este modestă, asocierea este consistentă și convergentă cu teoriile care afirmă că *funcțiile executive* sunt consolidate prin mecanisme de *autoreglare afectivă*. În preadolescență, când cortexul prefrontal este în plin proces de dezvoltare, implicarea emoțională pozitivă poate susține *motivația***,** *perseverența* și *încrederea în sine* – toate fiind elemente esențiale pentru o funcționare organizatorică eficientă, atât în mediul școlar, cât și în activitățile extrașcolare.

Sinteză integrată a rezultatelor (Tabelele 1–5)

Rezultatele obținute în urma analizelor statistice confirmă ipoteza conform căreia inteligența emoțională (IE) și maturitatea emoțională (ME) reprezintă predictori esențiali ai competențelor comunicative (CC) și organizatorice (CO) în rândul preadolescenților. Aceste concluzii sunt susținute atât de analizele descriptive, cât și de cele inferențiale, reliefând interdependențe sistematice între dimensiunile afective și cele comportamental-sociale.

Analiza integrativă a datelor a evidențiat următoarele aspecte cheie:

- Diferențe semnificative între vârstă și gen. Scorurile obținute au relevat diferențe statistic semnificative în ceea ce privește nivelurile de IE și ME, în funcție de vârstă și gen. Fetele au prezentat scoruri mai ridicate în ceea ce privește empatia, autoreglarea și responsabilitatea emoțională, în timp ce băieții au manifestat scoruri mai modeste, dar cu o creștere treptată în funcție de vârstă. Intervalul 12–14 ani s-a remarcat printr-o consolidare semnificativă a autoreglării emoționale, susținând ipoteza H4 (Denham et al., 2012).
- Inteligența emoțională ca predictor al competențelor socio-executive. Rezultatele obținute validează funcția predictivă a IE în raport cu abilitățile comunicative și organizatorice. Acest fapt confirmă modelele teoretice propuse de Goleman (1995), Saarni (1999) și Mayer & Salovey (1997), conform cărora autoreglarea, empatia și motivația emoțională stau la baza eficienței relaționale și a autonomiei organizaționale.

- Corelații semnificative între variabile. Analizele corelaționale au indicat relații pozitive, deși cu intensitate moderată ($r < 0,30$), între variabilele IE, ME, CC și CO. Aceste corelații sunt semnificative statistic ($p < 0,05$), susținând ideea unei interdependențe funcționale între dezvoltarea emoțională și performanțele comportamentale (MacCann et al., 2020; Durlak et al., 2011).
- Validarea modelului psihometric aplicat. Modelul propus, ce îmbină evaluarea IE și ME cu competențele CC și CO prin instrumente standardizate (EQ-Goleman, Friedman, Blagoi, COS), a evidențiat o coerență internă solidă ($\alpha > 0,80$) și o capacitate explicativă relevantă pentru intervenții educaționale aplicate. Aceste rezultate oferă o bază empirică pentru proiectarea unor intervenții psihoeducaționale axate pe dezvoltarea autoreglării, empatiei și organizării personale.

În contextul specific al mediului rural, caracterizat de acces redus la resurse educaționale și de suport psihologic, aceste rezultate capătă o relevanță strategică. Dezvoltarea competențelor emoționale și organizaționale poate constitui un factor compensatoriu în fața inegalităților cognitive și sociale. Programele educaționale axate pe dezvoltarea inteligenței emoționale (EQ) și a maturității emoționale (ME) pot avea un impact profund asupra bunăstării individuale, coeziunii sociale și performanței academice a elevilor (Brackett & Rivers, 2014; Durlak et al., 2011).

Concluzii generale și recomandări

Sumar conceptual și relevanța studiului

În contextul educației contemporane, dezvoltarea competențelor socio-emoționale este recunoscută ca o componentă esențială a formării integrale a elevilor, depășind sfera transmiterii de cunoștințe cognitive. Studiul de față a investigat relațiile dintre inteligența emoțională (IE), maturitatea emoțională (ME) și dezvoltarea abilităților comunicative și organizatorice la preadolescenți, cu accent pe relevanța acestor dimensiuni în evoluția socio-emoțională (Goleman, 1995; Mayer & Salovey, 1997). Focalizarea pe un eșantion rural și pe grupa de vârstă 10–14 ani aduce o contribuție valoroasă la literatura științifică, în care aceste categorii sunt frecvent subreprezentate (Calancea, 2024). Inteligența emoțională este definită ca o capacitate complexă de percepere, înțelegere, exprimare și reglare a emoțiilor, cu impact direct asupra autonomiei și adaptării sociale (Mayer & Salovey, 1997). Maturitatea emoțională, în sensul propus de Friedman (1991), implică stabilitate afectivă, toleranță la frustrare și responsabilitate emoțională – condiții necesare pentru funcționalitatea socială și eficiența organizațională. Într-un context social caracterizat de ritm accelerat și presiuni crescute asupra copiilor și familiilor, dezvoltarea acestor competențe afective devine indispensabilă pentru sănătatea mintală și succesul educațional (Bar-On, 2006).

Validarea ipotezelor și interpretarea rezultatelor

Diferențiere pe vârstă și gen. Rezultatele statistice au confirmat ipotezele legate de diferențele semnificative între sexe și vârste, susținând ideea unei maturizări emoționale accelerate la fete și o consolidare a autoreglării afective în jurul vârstei de 13 ani (Calancea, 2024; Friedman, 1991). Aceste diferențe evidențiază necesitatea unor intervenții diferențiate, adaptate specificului de dezvoltare al fiecărui segment.

Relațiile funcționale dintre IE, ME și competențele sociale. Analizele corelaționale au indicat relații pozitive semnificative între IE și ME cu abilitățile comunicative și organizatorice (r între 0,217 și 0,296, $p < 0,01$), consolidând ipoteza că inteligența și maturitatea emoțională sunt predictori ai competențelor funcționale (Blagoi, 2014; Goleman, 1995). Aceste rezultate susțin paradigma integrativă dintre inteligența cognitivă și cea emoțională (Gardner, 1983; Mayer & Salovey, 1997).

Distribuția nivelurilor de IE și ME. Aproximativ 65% dintre elevi au prezentat niveluri medii de IE și ME, 20% scoruri scăzute, iar 15% scoruri ridicate (Calancea, 2024). Această variabilitate accentuează nevoia unor programe personalizate de dezvoltare emoțională și intervenții diferențiate.

Implicații educaționale și clinice

Integrarea educației emoționale în școală. Educația emoțională trebuie să devină parte integrantă a curriculei școlare, cu module ce vizează conștientizarea emoțiilor, empatia, cooperarea și autoreglarea, adaptate nivelului de vârstă (Goleman, 1995; Friedman, 1991).

Rolul profesorilor și consilierilor. Cadrele didactice și consilierii școlari sunt factori centrali în facilitarea dezvoltării emoționale și necesită formare în identificarea și gestionarea emoțiilor elevilor. Acest sprijin poate fi oferit prin intervenții de grup, consiliere individuală și activități de peer-support (Bar-On, 2006; Calancea, 2012).

Implicații psihologice. Evaluarea profilului afectiv permite identificarea precoce a riscurilor de anxietate, depresie sau dificultăți de reglare emoțională. Intervenții psihoterapeutice precum terapia cognitiv-comportamentală (CBT), terapia focalizată pe emoții (EFT) sau tehnicile de mindfulness pot aduce beneficii semnificative în echilibrarea emoțională a preadolescenților (Damasio, 1994; Ekman, 2003).

Programe pentru familie și comunitate. Dezvoltarea socio-emoțională este influențată direct de mediul familial. Atelierele pentru părinți, centrate pe comunicare nonviolentă și învățare emoțională, pot susține procesul educațional și pot crea coerență între mediul școlar și cel familial (Sineavski & Fedorisin, 2009; Calancea, 2012).

Contribuții și limite ale studiului

Contribuții. Cercetarea oferă un model integrativ validat psihometric al dimensiunilor emoționale și funcționale în preadolescență, valorificând instrumente adaptate și aplicabile în context educațional (Blagoi, 2014; Sineavski & Fedorisin, 2009). Totodată, studierea unui eșantion rural aduce o contribuție originală, cu valoare practică în direcția reducerii inechităților educaționale.

Limite. Studiul este limitat de numărul redus de participanți și caracterul său transversal. Lipsa unor variabile precum stilul parental sau climatul școlar restrânge interpretarea contextuală a rezultatelor. Sunt recomandate studii longitudinale și replicări pe eșantioane extinse și diversificate cultural.

Recomandări

Cercetări viitoare. Se recomandă dezvoltarea unor cercetări longitudinale pentru a urmări traiectoria dezvoltării afective în adolescență și maturitate, precum și integrarea variabilelor contextuale (familie, școală, mediu socio-economic). Validarea instrumentelor avansate de măsurare a IE, precum MSCEIT, ar putea crește acuratețea evaluării (Mayer & Salovey, 1997).

Intervenții educaționale. Se sugerează crearea unui curriculum național pentru educația emoțională și formarea profesională continuă a profesorilor în acest domeniu. Grupurile de sprijin, activitățile colaborative și consilierea pot reduce riscurile psiho-sociale și pot spori implicarea elevilor în mediul școlar.

Politici publice. Este esențială elaborarea unor politici educaționale care să promoveze sănătatea mintală și educația socio-emoțională ca prioritate strategică. Finanțarea serviciilor de consiliere psihologică în școli și consolidarea parteneriatului educațional cu familia pot contribui semnificativ la dezvoltarea unei generații echilibrate și reziliente.

Concluzie. Studiul de față evidențiază rolul central al inteligenței emoționale și al maturității emoționale în conturarea unui profil funcțional de abilități sociale și organizaționale la preadolescenți. Aceste dimensiuni afective se constituie în fundamentul adaptării eficiente la mediul școlar și social, iar integrarea lor în politicile educaționale și strategiile curriculare devine

o urgență pentru societatea contemporană. Investiția în educația emoțională este, de fapt, o investiție în capitalul uman durabil, în sănătatea psihică și în coeziunea socială a viitorului (Goleman, 1995; Calancea, 2024).

Bibliografie

1. American Psychiatric Association. (2022). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed., text rev.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425787
2. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema, 18*(Suppl.), 13–25.
3. Blagoi, A. (2014). *EQ – Scala inteligenței emoționale pentru copii*. Editura Didactică.
4. Blagoi, A. (2019). *Scala de evaluare a inteligenței emoționale pentru copii și adolescenți*. Institutul de Științe ale Educației.
5. Calancea, A. (2012). *Training-ul de dezvoltare a competențelor afective*. Ghid pentru formarea practică în consilierea psihologică. Tipografia Centrală.
6. Calancea, A. (2024). The experimental approach of anxiety in early school age students. Revista Internațională de Psihologie Aplicată, 12(1), 21–33. https://doi.org/10.5281/zenodo.11036486
7. Calancea, A. (2024). The influence of emotional intelligence on communication and learning skills in preadolescents. Psihologia, 28(2), 45–58. https://doi.org/10.5281/zenodo.11036466
8. Calancea, A. (2024). The problem of anxiety in contemporary psychology. Journal of Contemporary Psychology, 5(3), 14–27. https://doi.org/10.5281/zenodo.11036470
9. Calancea, A. (2024). The use of the cognitive-behavioural therapy model in the psychological assistance of emotional disorders in adolescents: Case study. Journal of Applied Psychology, 19(4), 88–102. https://doi.org/10.5281/zenodo.11036491
10. Damasio, A. (1994). *Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain*. Putnam Publishing.
11. Denham, S. A., Bassett, H. H., & Wyatt, T. (2012). *The socialization of emotional competence*. In J. Grusec & P. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization* (pp. 590–613). Guilford Press.
12. Ekman, P. (2003). *Emotions revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. Owl Books.
13. Friedman, H. S. (1991). The development of emotional intelligence. *Annual Review of Psychology, 42*, 79–104.
14. Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
15. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
16. Kalette, D. (1986). *California town counts down to big quake*. USA Today, A1.
17. Kanfer, S. (1986). Heard any good books lately? *Time, 113*, 71–72.
18. Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3–31). Basic Books.
19. Searles, B., & Last, M. (1979). *A reader's guide to science fiction*. Facts on File, Inc.
20. Sineavski, A., & Fedorisin, V. (2009). *Scala competențelor organizatorice și sociale (COS)*. Traducere și adaptare: Psihologie Aplicată Moldova.

Capitolul 20. IMPLICAREA TAȚILOR ÎN CREȘTEREA ȘI EDUCAȚIA COPIILOR: POLITICI ȘI PRACTICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 20. FATHERS' INVOLVEMENT IN CHILDREN'S RAISING AND EDUCATION: POLICIES AND PRACTICES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Diana CHEIANU-ANDREI[1]

Abstract

Over the past decade, the Republic of Moldova has developed and implemented public policies to expand options for families with children and support them in reconciling work and family life. This article explores key aspects of family policies and trends in fathers' involvement in child-rearing and education based on data from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES) conducted in 2015 and 2024. Employing a multi-theoretical framework – drawing on gender role theory, family decision-making theory, and the paradigm of active fatherhood – the author examines the extent to which men participate in their children's everyday lives, how decisions regarding caregiving and education are made, and which factors influence these choices.

The IMAGES data indicate a positive evolution in the frequency and nature of fathers' involvement between 2015 and 2024, particularly in everyday activities such as play, educational support, and family decision-making. However, significant barriers persist, including traditional cultural norms, prevailing perceptions of masculinity, reluctance toward paternity leave, and limited institutional support. Qualitative data reveal tensions between declared attitudes and actual practices, while decision-making analysis highlights the socio-economic and symbolic constraints shaping fathers' choices. Empirical findings suggest that current policies require reinforcement and alignment with the realities of family decision-making. Recommended measures include increasing the attractiveness of paternity leave, developing fathers' clubs, providing incentives for employers, and launching communication campaigns that promote active fatherhood as a valuable social model.

Keywords: *family policies, paternity leave, gender roles, family decision-making, active fatherhood*

JEL: *J12, J13, J16, I38, Z13*

Introducere

Egalitatea între femei și bărbați constituie un pilon esențial al dezvoltării sociale durabile, având implicații directe asupra coeziunii comunitare și eficienței economice. La nivel european, *Strategia privind egalitatea de gen 2020-2025: O Uniune a egalității* (Comisia Europeană, 2020) subliniază că reducerea inegalităților de gen generează locuri de muncă de calitate și stimulează productivitatea, beneficiind întreaga societate.

Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a integra principiile egalității de gen în politicile publice din domeniul educației, sănătății, pieței muncii și protecției sociale prin *Programul de promovare și asigurare a egalității între femei și bărbați pentru anii 2023–2027* (Hotărârea Guvernului nr.203, 2023). În acest context, paternitatea activă este susținută și de *Programul național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026* (Hotărârea Guvernului nr.347, 2022) și capătă un rol strategic, atât pentru echilibrul responsabilităților familiale, cât și pentru dezvoltarea emoțională și cognitivă a copiilor. Studiul IMAGES-2*,* realizat în 2024 în Republica Moldova, oferă o perspectivă sociologică cantitativ-calitativă asupra transformărilor în atitudinile și practicile parentale în perioada 2015–2024, utilizând instrumente standardizate. Acest articol își propune să analizeze evoluția participării tatălui la îngrijirea copiilor, să evidențieze principalele

[1] PhD in Sociology, Associate Professor, Moldova State University, Social Sciences Doctoral School, Sociopolis Consultancy Ltd., Chișinău, Republic of Moldova, diana.cheianu@sociopolis.md

bariere – culturale, economice și instituționale – și să formuleze recomandări de politici menite să încurajeze un model de paternitate activă, element-cheie al unei societăți echitabile și prospere.

Cadrul teoretico-metodologic

Pentru a înțelege schimbările în atitudinile individuale, cât și în politicile publice care promovează paternitatea activă, articolul utilizează trei cadre teoretice complementare:

- Teoria rolurilor de gen (Eagly, Wood, 2016) ce permite analiza modului în care comportamentele și responsabilitățile părinților sunt influențate de normele și așteptările sociale privind genul. Potrivit acestei teorii, normele tradiționale atribuie predominant femeilor sarcinile casnice și îngrijirea copiilor, în timp ce bărbaților le revine rolul de principal furnizor economic al familiei. Astfel, orice schimbare în implicarea taților în îngrijirea copiilor trebuie înțeleasă ca o provocare adusă acestor norme tradiționale.
- Teoria deciziilor familiale (Paolucci, Hall, & Axinn, 1977) permite examinarea detaliată, dintr-o perspectivă ecosistemică, a modului în care tații și mamele negociază implicarea fiecărui partener în activitățile familiale, în funcție de factori precum educația, ocupația, veniturile, stereotipurile și contextele culturale, politicile publice. Această teorie oferă instrumentele conceptuale necesare pentru a interpreta modul în care deciziile zilnice și strategice din familii sunt influențate sistemic atât de politicile existente, cât și de dinamica de putere din cuplu.
- Paradigma modelelor de paternitate activă (Volling, Palkovitz, 2021) care se referă la o schimbare în opiniile și așteptările societății față de tați, îndepărtându-se de rolul tradițional de întreținător familial către unul în care tații sunt implicați activ în toate aspectele vieții copiilor lor, inclusiv îngrijirea, sprijinul emoțional și jocul. Această paradigmă subliniază importanța implicării directe, accesibilității și responsabilității taților în viața copiilor lor și permite poziționarea Republicii Moldova într-un cadru comparativ internațional. Literatura de specialitate identifică diverse modele internaționale ale paternității, cum ar fi cel nordic, axat pe politici publice generoase de sprijin familial; cel anglo-saxon, bazat pe flexibilitatea pieței muncii; și modelul postsovietic, puternic influențat de stereotipurile tradiționale.

Aceste perspective teoretice sunt îmbinate cu datele Scalei Echității de Gen (GEM) (Nanda, 2011, pp. 13–16), dezvoltată de Consiliul Populației și Promundo, utilizată pe larg în cercetările IMAGES (Promundo-US, 2021; Equimundo, 2022). GEM este un instrument metodologic-cheie pentru a măsura atitudinile referitoare la normele de gen în relațiile intime, sănătatea reproductivă, violența în bază de gen, responsabilitățile familiale și deciziile în gospodărie. Această scală va permite evaluarea evoluției atitudinilor de gen în perioada 2015–2024, precum și gradul în care aceste atitudini influențează deciziile familiale reale.

Pentru a analiza implicarea taților în creșterea și educația copiilor în Republica Moldova, prezentul articol se bazează pe cercetarea IMAGES-2 (Cheianu-Andrei, Zaporojan-Pîrgari, Grosu, & Andrei, 2024), realizată în baza unei metodologii complexe promovată la nivel internațional. Cercetarea a presupus colectarea de date cantitative și calitative prin intermediul metodelor sociologice și permite cunoașterea în profunzime a opiniilor bărbaților și femeilor. Este de menționat că pe parcursul interpretării datelor a fost aplicată analiza comparativă a schimbărilor care s-au produs în cunoștințele, atitudinile și comportamentele bărbaților și femeilor între anii 2015 și 2024 având drept punct de referință studiul IMAGES-1 (Cheianu-Andrei, Zaporojan-Pîrgari, Perevoznic, & Grosu, 2015). Conform metodologiei internaționale, sondajul IMAGES cuprinde două eșantioane distincte: un eșantion principal format din 1014 bărbați și un eșantion secundar format din 515 femei, pentru a analiza diferențele de percepție, atitudini și practici. Eșantioanele au fost probabiliste, stratificate. Ambele eșantioane sunt reprezentative la nivel

național, cu o marjă de eroare de ±3,1% pentru bărbați și ±4,3% pentru femei, la un nivel de încredere de 95%.

Datele obținute în cadrul sondajului IMAGES-2 au fost completate cu datele culese în cadrul a 8 discuții focus-grup (FG), desfășurate separat cu bărbați și femei – 6 cu bărbați și 2 cu femei, pentru a obține informații detaliate și aprofundate privind percepțiile, atitudinile și practicile acestora legate de implicarea în educația și îngrijirea copiilor.

Pentru prelucrarea datelor cantitative a fost utilizat programul SPSS, realizându-se analize descriptive și inferențiale. În articol sunt evidențiate schimbările produse între anii 2015 și 2024, ceea ce permite o înțelegere aprofundată a evoluției implicării taților în îngrijirea și educația copiilor în Republica Moldova.

Datele calitative obținute din transcrierile discuțiilor focus-grup au fost analizate folosind analiza tematică și analiza discursului, pentru a identifica principalele teme emergente și a surprinde complexitatea și nuanțele discursului referitor la rolurile parentale, stereotipurile persistente, factorii care favorizează sau blochează implicarea activă a taților.

Metodologia mixtă a permis explorarea cantitativă a tendințelor și a relațiilor între variabilele demografice, economice și culturale, și aprofundarea calitativă a percepțiilor individuale și de grup privind paternitatea activă. Prin această abordare comprehensivă, articolul oferă o analiză riguroasă și nuanțată, necesară formulării unor recomandări de politici și strategii bazate pe evidențe empirice clare.

Implicarea zilnică a taților în activitățile familiale și de îngrijire a copiilor

În perioada 2015-2024, implicarea generală a taților în creșterea și educația copiilor are o tendință de creștere de 13 p.p. Datele cercetării evidențiază extinderea modalităților de implicare a taților în diverse activități ce țin de copii: (i) îngrijirea zilnică, (ii) transportarea la instituțiile educaționale preșcolare și școlare, (iii) transportarea la activitățile extracurriculare, (iv) inclusiv de a sta cu copilul bolnav acasă (Figura 1).

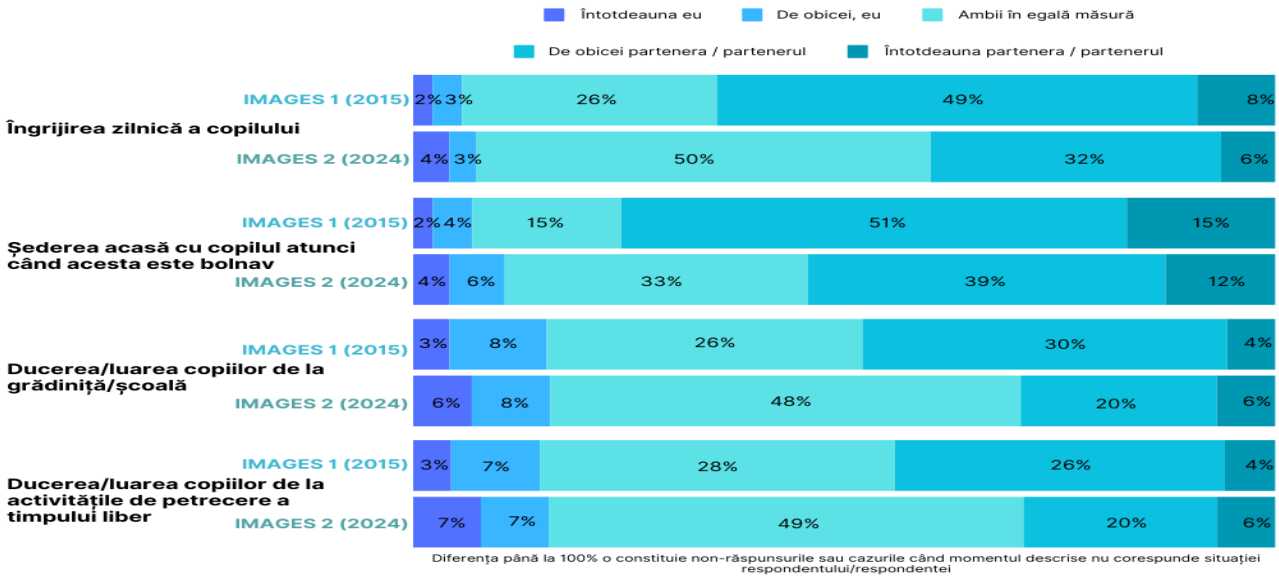

Figura 1. Distribuirea sarcinilor privind creșterea și educarea copiilor, 2015 și 2024 (afirmația bărbaților), %

Sursa: IMAGES-2, p. 87

Totuși, unele prejudecăți și stereotipuri privind implicarea taților în creșterea și educația copiilor continuă să persiste. Printre cele mai importante dintre acestea este cel referitor la faptul că îngrijirea și educarea copiilor sunt activități „feminine" – *„Natura este așa prevăzută ca cu copiii mai mult să se ocupe femeia. De aceea ea i-a născut, s-a chinuit…"* (FG_4_bărbați_urban).

În perioada analizată, a crescut implicarea taților în realizarea diverselor activități împreună cu copiii de 0-4 ani. Respectiv, tot mai mulți tați *zilnic*: se joacă cu copiii de această vârstă (75% față de 60%), participă la realizarea băii (36% față de 21%), schimbarea scutecelor sau hainelor (30% față de 9%) și prepararea mâncării (23% față de 7%). Schimbări importante se conturează și în activitățile și relațiile taților cu copiii de 5-13 ani. Și în acest caz, a crescut numărul taților care *zilnic*: se joacă împreună cu copiii (57% față de 31%), discută despre provocările personale ale acestora (39% față de 11%), oferă ajutor la temele pentru acasă (32% față de 11%), realizează împreună activități sportive (26% față de 4%).

Schimbări s-au constatat nu doar în comportamentul taților în relațiile cu copiii, dar și în mentalitatea acestora. Este în creștere și numărul taților care și-ar dori să lucreze mai puțin pentru a putea petrece mai mult timp cu copiii (+11 p.p.) (Figura 2). În cadrul discuțiilor focus-grup, bărbații au relatat că ei sunt nevoiți să facă mereu alegeri pentru a asigura un trai decent pentru familie, iar aceste eforturi sunt frecvent în detrimentul timpului petrecut cu copiii și soția – *„În viața aceasta pentru tot trebuie să plătești. Dacă nu plătești cu bani, plătești cu sănătatea, plătești cu familia, plătești cu atenția, cu copiii, cu soția, cu viața ta plătești…. Pentru confortul de a sta acasă, lângă soție și copiii, trebuie să plătești"* (FG_3_bărbați_urban).

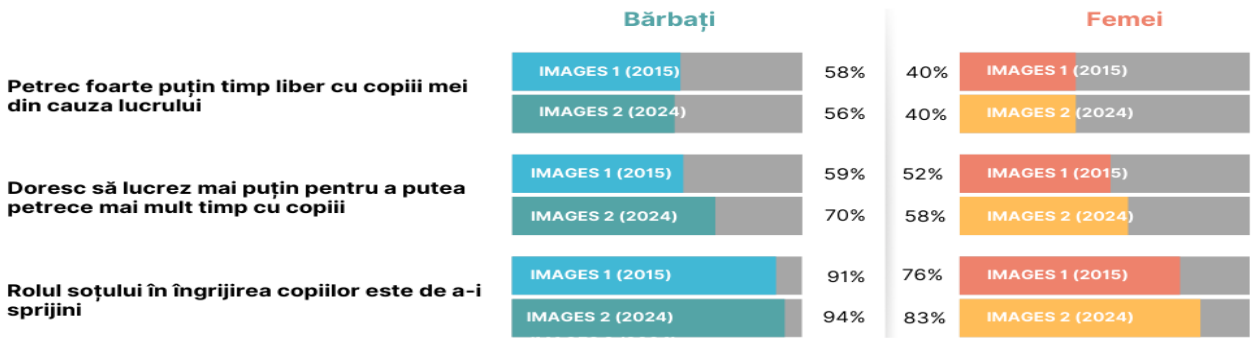

Figura 2. Percepțiile bărbaților și femeilor privind timpul petrecut cu copiii și rolul soțului/partenerului în îngrijirea copiilor, 2015 și 2024, %

***Sursa**: IMAGES-2, p. 88*

Aceste schimbări în percepțiile și comportamentul bărbaților se înscriu într-un proces treptat de schimbare a normelor de gen și de redistribuire a responsabilităților familiale. Schimbările se datorează mai multor factori printre care sunt educația primită în familia de origine, campaniile și activitățile de sensibilizare privind egalitatea de gen, accesul mai larg la informații, precum și transformarea valorilor sociale și creșterea participării femeilor la educație și carieră.

Trebuie de menționat, că Republica Moldova a elaborat și politici în domeniul dezvoltării abilităților parentale (Hotărârea Guvernului nr. 1106, 2016). De asemenea, în ultimii 10 ani au fost organizate diferite campanii și activități, la nivel național, regional, comunitar, inclusiv în colectivele de muncă, referitoare la implicarea bărbaților în exercitarea rolului de părinte. Totuși, doar unul din cinci bărbați au auzit despre astfel de campanii. Analiza datelor indică că sunt informați despre astfel de campanii, mai mulți bărbați tineri (18-29 ani și 30-39 ani), cu studii superioare, din mediul urban și cu un nivel înalt de venituri medii lunare în gospodărie. Este relevant faptul că unul din cinci bărbați au declarat că au participat la activități în cadrul cărora a fost discutat rolul taților în viața copiilor. Participarea este mai frecventă în rândul bărbaților tineri,

cu vârsta de până la 30 de ani, al celor cu studii profesional-tehnice post-secundare sau superioare și al celor din gospodării cu venituri înalte, ceea ce sugerează o receptivitate mai mare a acestor categorii față de modelele de paternitate activă.

În cadrul discuțiilor focus-grup a fost menționat Clubul Taților, ca exemplu de inițiativă a autorităților care oferă taților ocazii concrete de a petrece timp de calitate împreună cu copiii, de a consolida relația părinte–copil și de a reflecta asupra propriului rol în familie. Participanții au apreciat în mod special activitățile comune, inclusiv competițiile, deoarece acestea îmbină timpul petrecut împreună cu cooperarea, comunicarea și experiențele împărtășite – *„pentru mine competitivitatea este foarte atractivă și eu aici petrec timpul cu copilul meu”* (FG_3_bărbați_urban). Astfel de activități au fost percepute ca fiind mai atractive și mai semnificative decât cele desfășurate separat de către părinte și copil. Totodată, ele pot contribui la schimbarea atitudinilor față de rolul taților, la normalizarea implicării lor constante în îngrijirea și educația copiilor, precum și la depășirea stereotipurilor care plasează aceste responsabilități preponderent în sarcina mamelor.

Cu toate acestea, deși implicarea taților a crescut, datele calitative obținute din focus-grupuri reflectă că unele bariere continuă să persiste. Majoritatea bărbaților implicați în discuții au recunoscut beneficiile participării active în creșterea copiilor, dar percep în continuare ca neobișnuite anumite activități, cum ar fi concediul paternal sau participarea la activități considerate tradițional feminine. Printre barierele principale identificate se numără: (i) barierele culturale și stereotipuri de gen, (ii) barierele economice și instituționale. Concediul paternal, deși prevăzut legal, nu este suficient promovat, fapt ce limitează aplicabilitatea lui practică și reduce încrederea bărbaților în oportunitatea utilizării acestuia (Codul Muncii nr.154, 2003).

Evoluția pozitivă a implicării bărbaților în perioada analizată sugerează începutul unei schimbări profunde a rolurilor de gen în Republica Moldova, însă pentru consolidarea acesteia sunt necesare intervenții de politici mai coerente și mai bine promovate. Rezultatele sugerează că, deși bărbații sunt din ce în ce mai implicați, rămân încă reticenți în asumarea rolului de îngrijitor, reflectând astfel etapa incipientă a unei tranziții mai largi și mai complexe de la modelul tradițional către unul de egalitate și echilibru între sexe.

Percepții și atitudini față de rolul tatălui

Complementar evoluției comportamentelor, analiza percepțiilor și atitudinilor bărbaților reflectă o dinamică complexă între schimbarea treptată a mentalităților și persistența unor stereotipuri tradiționale privind rolurile parentale și responsabilitățile familiale. Conform rezultatelor IMAGES-2, persistă o discrepanță semnificativă între activitățile declarate și atitudinile profunde privind rolurile de gen. Deși datele arată că bărbații se implică tot mai mult în sarcinile de îngrijire a copiilor și în educație, mulți continuă să perceapă aceste activități drept „*secundare”* față de rolul tradițional masculin – acela de a asigura financiar familia. De exemplu, circa 64% dintre bărbați au afirmat că deciziile familiale majore ar trebui să revină în ultimă instanță bărbatului, reflectând încă o percepție a bărbatului drept lider economic și decizional în familie. Stereotipurile care atribuie diferite responsabilități familiale, în dependență de gen, persistă atât în mediul urban, cât și în cel rural: *„Bărbatul este capul familiei și are unele responsabilități, iar femeia – altele”* (FG_1_bărbați_urban); *„În familie fiecare are ocupațiile lui. Femeia – copilul, bucătăria, spălatul, dar bărbatul răspunde de agonisirea pentru familie, partea materială și cea de apărare”* (FG_5_bărbați_rural).

Aderența la ideea că îngrijirea copiilor revine exclusiv mamei s-a redus în perioada 2015–2024, atât printre bărbați (de la 85% la 66%), cât și printre femei (de la 75% la 61%). Cu toate acestea, pentru o proporție semnificativă a respondenților, rolul femeii în familie continuă să fie

asociat în mod predominant cu îngrijirea și educația copiilor. Aceste percepții par a fi influențate atât de modelele familiale interiorizate în copilărie, cât și de persistența unor tradiții și norme sociale privind raporturile de gen în familie. După cum a remarcat o participantă la discuțiile de grup, *„depinde de familia în care au crescut pentru că dacă au fost învățați că trebuie să fie mai sus decât femeia, așa și se continuă. Nu se vor schimba”* (FG_8_femei_rural).

Deși stereotipurile de gen persistă, au fost identificate și o serie de factori pozitivi care susțin treptat schimbarea percepțiilor și atitudinilor:

- Nivelul educațional – bărbații cu studii superioare manifestă atitudini mai progresiste și deschidere mai mare către implicarea activă în îngrijirea și educația copiilor. Aceștia recunosc beneficiile participării active pentru dezvoltarea copiilor și armonia familială.
- Influența mediului urban – bărbații tineri, mai ales cei din mediul urban, sunt mai predispuși să accepte egalitatea de roluri în familie și să se implice activ în creșterea și educația copiilor.
- Politicile și inițiativele sociale. Existența campaniilor de sensibilizare și promovarea publică a egalității de gen contribuie treptat la schimbarea percepțiilor. Totuși, este clar că impactul acestor inițiative este limitat de reticența culturală încă puternică, mai ales în mediul rural.

Atitudinile față de distribuirea responsabilităților familiale s-au modificat într-o anumită măsură, însă percepția tradițională asupra rolului femeii rămâne predominantă. În 2024, 86% dintre bărbați și 71% dintre femei considerau că principala responsabilitate a femeii este îngrijirea gospodăriei și a familiei (Figura 3). Astfel de atitudini sunt extrem de puternice printre bărbații din mediul rural care au declarat în cadrul discuțiilor focus-grup: „în familie*, soții trebuie să-și împartă obligațiunile, sunt unele mai bărbătești și altele mai femeiești – ordine, curățenie, spălat, călcat. Eu, acolo nu mă amestec. Dar în rest este egalitate – femeia are dreptul la opinie, și încercăm să găsim compromisuri”* (FG_5_bărbați_rural).

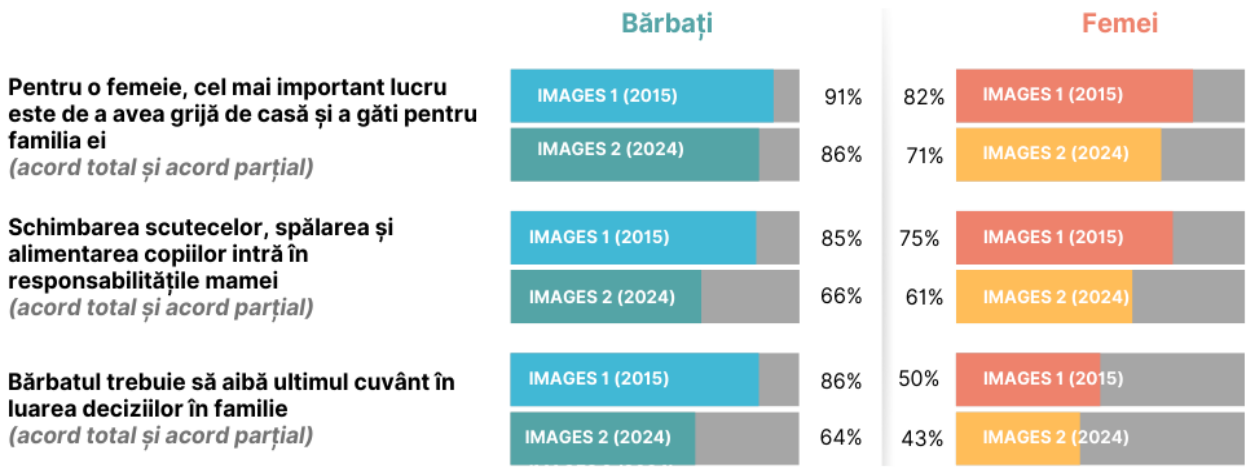

Figura 3. Atitudini privind responsabilitățile în cadrul familiei, 2015 și 2024

Sursa: *IMAGES-2, p. 50*

Drept urmare, rezultatele sugerează că simpla disponibilitate legală a politicilor favorabile implicării taților nu este suficientă pentru schimbarea reală și profundă a percepțiilor și normelor de gen. Este necesară o abordare integrată, care să includă educația continuă, campanii de sensibilizare și strategii de sprijin instituțional și financiar. Mai mult decât atât, schimbarea atitudinilor trebuie să fie încurajată prin promovarea publică a unor modele pozitive, a unor exemple concrete de tați implicați activ, prezentate drept cazuri de succes.

Politici și instrumente de sprijin pentru implicarea taților

Schimbările observate în comportamentele și atitudinile taților nu pot fi analizate complet fără a lua în considerare politicile publice și instrumentele instituționale existente, care fie stimulează, fie inhibă o implicare activă a acestora în creșterea și educația copiilor. Analiza datelor din studiul IMAGES-2 relevă atât progrese semnificative, cât și numeroase deficiențe în politicile de sprijin.

În Republica Moldova, concediul paternal este prevăzut legal și a fost conceput ca un instrument-cheie pentru facilitarea implicării active a taților în creșterea copiilor (Codul Muncii nr.154, 2003). Totuși, conform datelor cercetării, doar unul din patru bărbați angajați au decis să beneficieze de dreptul la concediu la nașterea copilului. Au optat pentru acest drept într-o măsură mai mare, bărbații din mediul urban, cu studii superioare și cu venituri înalte în gospodărie. Durata concediului la nașterea copilului de care au beneficiat tații, a fost diferită: 30% au avut un concediu de 14 zile, 15% – de 30 de zile, iar 9% – de 7 zile; ceilalți au indicat alte durate. Pe de altă parte, printre bărbații care nu au beneficiat de concediu la nașterea copilului, 36% au invocat constrângeri financiare, 16% au menționat că angajatorul nu le-a permis acest lucru, iar 18% au declarat că nu și-au dorit să solicite concediul. Alți 31% au indicat motive diferite.

Bărbații informați despre concediul paternal au apreciat utilitatea acestuia, subliniind că prezența tatălui este importantă atât pentru sprijinirea mamei în perioada de după naștere, cât și pentru îngrijirea copilului. Ei au menționat că această perioadă poate contribui la prevenirea suprasolicitării și a depresiei postnatale, fiind descrisă drept *„o chestie foarte bună”, „mai ales că mama are nevoie de ajutor”* și ceva care *„previne depresia post-natală”*. Totodată, concediul paternal a fost perceput ca o oportunitate de a consolida relația timpurie dintre tată și copil, întrucât *„determină o relație mai strânsă între tată și copil”* (FG_1_bărbați_urban).

Un alt aspect semnalat frecvent în cadrul discuțiilor focus-grup a fost nivelul scăzut de informare despre drepturile și avantajele concediului paternal, precum și lipsa unor măsuri complementare clare din partea angajatorilor. Participanții au menționat că instituțiile și companiile nu facilitează suficient concediul paternal. Aceste deficiențe instituționale sunt dublate și de lipsa unor programe sociale sau comunitare clare, care să sprijine tații în dezvoltarea abilităților parentale și să promoveze modele pozitive de paternitate activă. Programele de consiliere parentală sunt rare și accesul la ele este adesea limitat, în special în mediul rural.

Discuții

IMAGES-2 relevă schimbări semnificative moderate, în implicarea taților din Republica Moldova în creșterea și educația copiilor în perioada 2015–2024. Rezultatele demonstrează o transformare graduală în comportamente și atitudini alături de persistența unor bariere culturale, instituționale și economice. Aceste schimbări reflectă trecerea lentă și graduală de la modelul tradițional postsovietic spre un model mai apropiat de paradigma paternității active și implicate, similară modelului nordic sau anglo-saxon, inclusiv la soluțiile structurale pentru atingerea egalității în munca de îngrijire (Barker, Garg, Heilman, van der Gaag & Mehaffey, 2021).

În același timp, schimbările observate sunt influențate semnificativ de mediul socio-economic și cultural. În special, mediul urban și nivelul mai înalt de educație apar drept factori catalizatori importanți în adoptarea unor modele moderne de implicare paternă. Aceste elemente sugerează importanța educației continue și promovării unor modele sociale pozitive pentru accelerarea tranziției spre un rol parental mai echitabil și participativ.

În pofida progreselor evidențiate, stereotipurile tradiționale privind rolurile de gen continuă să reprezinte bariere semnificative. Bărbații încă percep implicarea lor extensivă în activitățile casnice sau în îngrijirea directă a copiilor ca fiind „atipică” sau chiar o provocare la masculinitatea

tradițională. Ca rezultat, concediul paternal rămâne insuficient utilizat, fiind perceput în continuare ca o alegere riscantă din punct de vedere profesional și social. Acest lucru se datorează parțial stigmatizării sociale persistente și percepțiilor conform cărora bărbații implicați activ în activități casnice „pierd" din autoritate sau prestigiu.

Evaluarea politicilor și instrumentelor instituționale relevă o discrepanță între prevederile formale și aplicarea lor practică. Deși concediul paternal este prevăzut legal și există campanii punctuale privind egalitatea de gen, sprijinul instituțional și economic real rămâne redus. Mai mult decât atât, lipsa unei informări adecvate și a unei susțineri clare din partea angajatorilor limitează adoptarea reală și efectivă a politicilor disponibile. Rezultatele sugerează clar necesitatea dezvoltării unor politici integrate și coerente care să includă nu doar prevederi formale, ci și sprijin financiar real, campanii publice ample de sensibilizare și măsuri clare de stimulare a angajatorilor.

Din perspectiva dezvoltării sociale durabile și a coeziunii sociale, schimbarea atitudinilor și comportamentelor taților este esențială. Implicarea activă a bărbaților în viața familială contribuie semnificativ la reducerea inegalităților de gen, facilitează participarea femeilor pe piața muncii și sprijină dezvoltarea echilibrată emoțională și cognitivă a copiilor. Datele prezentate în această cercetare subliniază că o transformare reală necesită o abordare pe termen lung, centrată atât pe schimbarea comportamentelor individuale, cât și pe transformarea structurală a normelor culturale și instituționale. Deși procesul este lent, dinamica pozitivă observată oferă oportunități clare pentru intervenții eficiente și politici publice bine direcționate.

Rezultatele obținute din cercetarea IMAGES-2 accentuează importanța conjugării politicilor publice cu schimbările culturale și educaționale pentru a susține și a consolida implicarea activă a taților. Această abordare integrată este crucială pentru realizarea unei egalități de gen autentice și a unei dezvoltări sociale sustenabile pe termen lung în Republica Moldova.

Concluzii

Datele cercetării scot în evidență diferențe semnificative între bărbați și femei în ceea ce privește percepțiile și atitudinile de gen și implicare a partenerilor familiali în creșterea și educația copiilor.

Există o evoluție pozitivă în implicarea taților în îngrijirea și educația copiilor, dar limitată. Datele cantitative indică o creștere clară a implicării zilnice a taților în activitățile de îngrijire și educație ale copiilor, demonstrând începutul unei schimbări a mentalităților tradiționale către un model mai activ și echitabil. Totuși, această schimbare este graduală și încă insuficientă pentru a transforma complet modelul familial tradițional dominant.

Persistența stereotipurilor culturale. Analiza calitativă confirmă că, în pofida schimbărilor comportamentale observabile, stereotipurile tradiționale și normele de gen persistă puternic, limitând implicarea deplină a bărbaților. Astfel, mulți bărbați continuă să perceapă implicarea extensivă în activități casnice drept incompatibilă cu masculinitatea tradițională.

Politicile publice care promovează concediul paternal, deși existente formal, sunt insuficient promovate și slab aplicate în practică. Absența unor mecanisme clare de promovare și implementare la nivelul angajatorilor limitează impactul pozitiv potențial al acestora.

Necesitatea unei abordări integrate. Rezultatele IMAGES-2 indică clar necesitatea unei abordări integrate și pe termen lung, care să combine politici publice eficiente cu măsuri educaționale și campanii de sensibilizare menite să modifice stereotipurile sociale și culturale.

Bibliografie

1. Barker, G., Garg, A., Heilman, B., van der Gaag, N., & Mehaffey, R. (2021). State of the World's Fathers: Structural solutions to achieve equality in care work. Promundo-US. https://www.equimundo.org/resources/state-of-the-worlds-fathers-2021/
2. Cheianu-Andrei, D., Zaporojan-Pîrgari, A., Grosu, E., & Andrei, I. (2024). *Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova, S.n., Bons Offices*.
3. Cheianu-Andrei, D., Zaporojan-Pîrgari, A., Perevoznic, I., & Grosu, E. (2015). *Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova, S.n., Bons Offices*.
4. Eagly, A. H., & Wood, W. (2016). Social Role Theory of Sex Differences. In A. Wong, M. Wickramasinghe, R. Hoogland, & N. A. Naples (Eds.), The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies. John Wiley & Sons, Ltd. https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss183
5. Equimundo. (2022). The International Men and Gender Equality Survey: A status report on men, women, and gender equality in 15 headlines. Equimundo. https://www.equimundo.org/resources/men-and-gender-equality-a-global-status-report-in-15-headlines/
6. Guvernul Republicii Moldova (2023). *Hotărârea nr*. 203 din 12.04.2023 cu privire la aprobarea Programului de promovare și asigurare a egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pentru anii 2023–2027, publicat: 16.06.2023 în Monitorul Oficial nr. 197–199, art. 491.
7. Guvernul Republicii Moldova. (2022). Hotărârea nr. 347 din 01.06.2022 cu privire la aprobarea Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022–2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia, publicat: 01.07.2022 în Monitorul Oficial nr. 194–200, art. 492.
8. Nanda, G. (2011). Compendium of Gender Scales. FHI 360/C-Change. https://www.indikit.net/document/86-compendium-of-gender-scales
9. Paolucci, B., Hall, O., & Axinn, N. (1977). *Family Decision Making: An Ecosystem Approach*. John Wiley & Sons. ISBN-10: 0471658383.
10. Parlamentul Republicii Moldova. (2003). *Codul Muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003*. Monitorul Oficial, nr. 159–162, art. 648.
11. Promundo-US. (2021). Manual for replicating the International Men and Gender Equality Survey. https://www.equimundo.org/resources/manual-for-replicating-the-international-men-and-gender-equality-survey/
12. Volling, B. L., & Palkovitz, R. (2021). Fathering: New perspectives, paradigms, and possibilities. Psychology of Men & Masculinities, 22(3), 427–432. https://doi.org/10.1037/men0000354

Capitolul 21. MEDITAȚIA ȘI REZILIENȚA PROFESIONALĂ: STRATEGII DE PREVENIRE A BURNOUT-ULUI ÎN SECTORUL PUBLIC

Chapter 21. MEDITATION AND PROFESSIONAL RESILIENCE: STRATEGIES FOR BURNOUT PREVENTION IN THE PUBLIC SECTOR

Mihaela-Anda DRAGOMIR[1]

Abstract

The growing incidence of occupational burnout among public sector professionals across Europe has intensified the search for accessible, cost-effective interventions aimed at supporting employee well-being and sustaining institutional functionality. Among these, meditation and mindfulness-based practices have increasingly been recognized and adopted internationally, as structured approaches to mitigating workplace stress and enhancing psychological resilience. This article conducts a comparative secondary analysis of international models that integrate meditative interventions within public sector institutions, focusing on case studies from the United States, Japan, Sweden, and Southern Europe. The selected programs are examined with regard to their implementation frameworks, delivery modalities, participant engagement strategies, and outcome indicators. The analysis identifies a set of recurring methodological features that contribute to intervention efficacy, including short daily practice routines, organizational endorsement, and integration into existing human resource structures. In contextualizing these findings within public administration systems in Eastern Europe, particularly in socio-economically vulnerable cross-border regions of Romania and the Republic of Moldova, the paper outlines pathways for adapting and institutionalizing similar interventions. It emphasizes that evidence-informed meditation programs, when strategically embedded in workplace policy, may serve as protective factors against burnout and improve long-term organizational resilience and public service quality.

Keywords*: Meditation, Mindfulness, Occupational Burnout, Public Sector*

JEL: *I12, I18, I31, J24, J45, H83, M54*

Introducere

În ultimele două decenii, literatura de specialitate a evidențiat creșterea alarmantă a incidenței sindromului de burnout în rândul profesioniștilor din sectorul public. Fenomenul de ardere profesională (burnout) reprezintă o stare de epuizare fizică, emoțională și mentală, cauzată de expunerea prelungită la stresul ocupațional, fiind caracterizat prin oboseală cronică, cinism față de activitatea profesională și sentimentul diminuării eficienței personale. Spre deosebire de mediul privat, unde există o mai mare flexibilitate în ceea ce privește resursele și politicile organizaționale, instituțiile publice se confruntă cu constrângeri sistemice persistente: supraîncărcarea birocratică, deficitul de personal, presiunile politice și lipsa resurselor financiare stabile. Aceste condiții favorizează acumularea stresului ocupațional cronic și amplifică vulnerabilitatea psihologică a angajaților. Studiile comparative arată că personalul din sănătate, educație și administrația publică se numără printre categoriile profesionale cu cel mai ridicat risc de burnout. De exemplu, cercetări realizate în Uniunea Europeană indică faptul că peste 40% dintre funcționarii publici raportează niveluri ridicate de epuizare emoțională, iar în domeniul sănătății procentul poate depăși 60%, în special în țările cu sisteme medicale subfinanțate. În administrația publică locală, unde interacțiunea cu cetățenii este directă și constantă, se observă o incidență mai mare a cinismului profesional și a sentimentului de ineficiență, două componente esențiale ale sindromului de burnout. La nivel european, o estimare amplă plasează prevalența arderii profesionale la 15,8% în toate sectoarele, însă contextul sectorului public adesea implică condiții de muncă mai solicitante și acces la suport psihologic redus (Zhou et al., 2024). EU-OSHA semnalează că aproape 10%

[1] Drd. Școala Doctorală de Științe Sociale, Universitatea de Stat Moldova, mihaeladragomir@gmail.com

dintre lucrătorii în administrație publică au raportat cel puțin un simptom de stres ocupațional (EU-OSHA, 2020), iar în sectorul public britanic, absențele cauzate de probleme mentale au atins 13%, aproape dublu față de sectorul privat (Office for National Statistics, 2022). Un caz ilustrativ este cel al Băncii Centrale Europene, unde un sondaj intern din 2024 arată că aproape 40% dintre angajați se află în pericol de burnout, iar 9% au raportat gânduri suicidare (Jones, 2024). În instituțiile publice, condițiile de muncă sunt determinate nu doar de factorii individuali, ci și de structuri colective: presiuni instituționale, norme organizaționale rigide, birocrație excesivă și lipsa unei culturi instituționale orientate spre sprijin social. În plus, relația permanentă cu cetățenii, adesea tensionată de așteptări ridicate și resurse limitate, accentuează sentimentul de suprasolicitare și reduce coeziunea profesională. Din această perspectivă, arderea profesională nu este doar o problemă de sănătate psihologică individuală, ci și un simptom al dezechilibrelor sociale și instituționale.

În acest sens, arderea profesională poate fi privită și ca rezultat al tensiunilor structurale dintre individ și instituție. Atunci când normele organizaționale devin excesiv de rigide sau incoerente, iar resursele sociale de sprijin, precum colegialitatea, recunoașterea, solidaritatea profesională sunt deficitare, angajații dezvoltă nu doar un sentiment de epuizare individuală, ci și percepția izolării sociale în cadrul instituției. Lipsa de suport din partea echipei și a managementului, fragmentarea responsabilităților și presiunea constantă pentru eficiență birocratică pot conduce la ceea ce Durkheim descria prin termenul de anomie socială: o stare de dereglare a normelor sociale, în care regulile colective devin neclare, contradictorii sau absente, generând sentimentul de dezorientare și insecuritate la nivel individual (Durkheim, 1897/2002). Deși inițial a fost utilizat pentru a explica fenomene precum sinuciderea, conceptul poate fi adaptat și la contextul instituțiilor publice contemporane. Atunci când organizațiile se confruntă cu subfinanțare cronică, suprasolicitare birocratică și lipsă de resurse umane, angajații percep o disonanță între normele instituționale și realitatea condițiilor de muncă. Această ruptură normativă produce insecuritate și slăbește coeziunea socială în interiorul organizației, facilitând apariția arderii profesionale. Din această perspectivă, arderea profesională nu este doar rezultatul unor vulnerabilități individuale, ci și o expresie a anomiei instituționale: pierderea echilibrului dintre cerințele sociale și resursele disponibile. Integrarea practicilor de mindfulness și meditație poate fi interpretată ca o strategie de reconstrucție simbolică a coeziunii, prin întărirea relațiilor interpersonale și a sentimentului de apartenență organizațională.

În regiunile transfrontaliere precum România și Moldova, contextul este și mai complex: un studiu multicentric realizat în Europa de Sud-Est a identificat valori semnificativ crescute ale epuizării emoționale în țări precum Moldova, Bulgaria sau Bosnia și Herțegovina, ceea ce sugerează faptul că factorii economici și instituționali adâncesc vulnerabilitățile psihologice ale profesioniștilor (Kalaitzaki et al., 2023). În acest context, practicile de meditație și mindfulness au câștigat o vizibilitate crescândă în politicile de sănătate organizațională la nivel internațional. Cercetările recente demonstrează că aceste intervenții nu doar reduc nivelul de stres și anxietate, ci și contribuie la creșterea rezilienței profesionale, a capacității de concentrare și a satisfacției la locul de muncă. Mai mult, integrarea lor în instituțiile publice a fost facilitată de avantajele legate de costuri reduse, aplicabilitate transversală și posibilitatea de adaptare la diferite culturi organizaționale. Analiza comparativă a modelelor implementate în Statele Unite, Japonia, Suedia sau în statele din Europa de Sud evidențiază o serie de caracteristici comune ce pot fi considerate factori cheie de succes: introducerea de rutine zilnice scurte, sprijinul managerial explicit și integrarea programelor în structurile existente de resurse umane. Astfel, această lucrare își propune să investigheze potențialul programelor de meditație și mindfulness ca strategii inovative de prevenire a arderii profesionale în sectorul public, pornind de la analiza modelelor internaționale și explorând posibilitățile de adaptare la specificul administrațiilor est-europene.

Scopul și metoda de cercetare

Lucrarea de față își propune să investigheze potențialul programelor de meditație și mindfulness ca strategii inovative de prevenire a burnout-ului în sectorul public. Analiza vizează atât identificarea factorilor metodologici comuni în modelele internaționale, cât și evaluarea posibilităților de adaptare a acestora la contextul administrațiilor din Europa de Est, în special România și Republica Moldova. Scopul acestui articol este de a demonstra că practici cu costuri reduse, precum meditația și mindfulness-ul, pot fi integrate în structurile instituționale existente și pot contribui la consolidarea rezilienței organizaționale. Lucrarea se bazează pe analiza datelor secundare, cu accent pe extragerea de bune practici și pe evaluarea transferabilității lor în contextul administrațiilor publice din România și Republica Moldova. Această metodă a fost aleasă datorită accesibilității și relevanței sale pentru studiile de politici publice și pentru explorarea soluțiilor inovative de prevenire a arderii profesionale la nivel organizațional. Au fost selectate și analizate studii empirice și rapoarte de cercetare publicate în ultimele două decenii, care descriu implementarea intervențiilor de tip mindfulness și yoga în sectorul public. Sursele au fost extrase din baze de date academice, din rapoarte instituționale și din documente de politici publice.

Dezvoltarea și transformarea practicii meditației

Meditația este una dintre cele mai vechi practici contemplative, cu rădăcini în tradițiile spirituale ale Indiei, Chinei și Greciei antice. Primele referințe scrise provin din texte vedice (cca. 1500 î. Hr.), unde meditația era asociată cu exerciții de concentrare și transcendere. În tradiția budistă, meditația a devenit o tehnică centrală pentru cultivarea atenției, compasiunii și înțelegerii realității, fiind codificată în învățăturile lui Buddha în sec. V î. Hr. (Goleman, 2017). În paralel, în China, practicile taoiste au dezvoltat meditația ca metodă de echilibru energetic, iar în lumea greco-romană, exercițiile stoice și neoplatonice conțineau elemente de reflecție contemplativă.

În epoca modernă, meditația a traversat frontierele culturale, fiind adaptată în secolul XX pentru contextul occidental, mai ales prin popularizarea budismului Zen, a practicilor tibetane și a tehnicilor de mindfulness. În anii 1970, Jon Kabat-Zinn a sistematizat metoda Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR), care a deschis drumul integrării meditației în domeniul medical și psihologic (Kabat-Zinn, 1990). Programul are o durată standard de opt săptămâni și include sesiuni săptămânale de grup (2–3 ore), o zi de practică intensivă și exerciții individuale zilnice de aproximativ 45 de minute. Conținutul programului combină meditația de tip mindfulness, exercițiile de conștientizare corporală, yoga ușoară și reflecțiile asupra modului în care participanții răspund la stres. Această secularizare și standardizare a permis acceptarea meditației ca instrument de sănătate mintală și ca intervenție validată clinic. În ultimii zece ani, interesul academic pentru meditație a crescut exponențial, fenomen confirmat de analize scientometrice. O meta-analiză recentă arată că numărul publicațiilor științifice dedicate meditației și mindfulness-ului a crescut de peste patru ori între 2010 și 2020 (Creswell, 2017; Schumer et al., 2020). Domeniile de cercetare includ psihologia clinică, neuroștiințele, educația și sănătatea ocupațională.

La nivel neurobiologic, studiile imagistice au demonstrat că meditația influențează structuri precum cortexul prefrontal și amigdala, asociate cu reglarea emoțională și reziliența la stres (Tang, Hölzel, & Posner, 2015). În mediul organizațional, cercetările au arătat efecte consistente ale practicilor de mindfulness asupra reducerii stresului, îmbunătățirii atenției și creșterii satisfacției profesionale (Good et al., 2016). În educație, programele de mindfulness au fost asociate cu dezvoltarea competențelor socio-emoționale la elevi și reducerea burnout-ului la cadrele didactice (Felver et al., 2016).

Modele internaționale de integrare a meditației în sectorul public

În ultimii ani, instituțiile publice din mai multe regiuni au început să exploreze integrarea meditației și a practicilor mindfulness în structurile lor organizaționale. Studiile de caz provenite din Statele Unite, Japonia, Suedia și Europa de Sud oferă repere relevante pentru modul în care aceste intervenții au fost implementate, ce strategii de implicare a participanților au fost adoptate și ce rezultate au fost înregistrate. În Statele Unite, accentul a fost pus pe categoriile profesionale cu cel mai ridicat nivel de expunere la stres: polițiștii, pompierii și personalul medical. Programele de tip Mindfulness-Based Resilience Training au fost dezvoltate pentru a sprijini sănătatea psihologică a acestor profesioniști și pentru a menține funcționalitatea instituțională în situații critice. Implementarea s-a bazat pe sesiuni scurte și recurente, integrate în rutina zilnică, ceea ce a facilitat acceptarea organizațională și a redus rezistența culturală față de introducerea unor practici noi (Christopher et al., 2016). În administrația federală, Departamentul de Sănătate a testat programe de tip „mindfulness in motion", cu exerciții de 10–15 minute desfășurate la locul de muncă, ceea ce a permis o aplicare scalabilă și ușor de replicat (Klatt, Steinberg, & Duchemin, 2017). Evaluările au arătat reduceri semnificative ale simptomelor de anxietate și depresie, o calitate mai bună a somnului și o capacitate crescută de adaptare la situații stresante. Aceste rezultate confirmă utilitatea intervențiilor scurte și integrate în rutina profesională, care au impact atât la nivel individual, cât și organizațional.

În Japonia, motivația principală a implementării programelor de mindfulness în sectorul public a fost combaterea fenomenului karoshi – moartea prematură cauzată de suprasolicitarea profesională. Recunoscut oficial încă din anii 1980, karoshi reprezintă o problemă socială și economică majoră, care a determinat autoritățile să caute soluții pentru reducerea stresului ocupațional. Administrațiile municipale au dezvoltat programe adaptate cultural, care combină elemente ale programului Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) cu tradiția Zen, accentuând armonia grupului și reducerea stigmatului asociat sănătății mintale (Kuroda & Yamamoto, 2020). Intervențiile au inclus atât sesiuni colective de meditație la locul de muncă, cât și exerciții individuale ghidate prin aplicații digitale. Evaluările au arătat scăderea absenteismului pe motive medicale, o creștere a satisfacției profesionale și îmbunătățiri în reglarea emoțională și atenția susținută (Kawakami, Tsutsumi, & Inoue, 2021). Aceste rezultate sugerează că mindfulness, atunci când este adaptat cultural și susținut de instituții, poate funcționa ca strategie națională de sănătate ocupațională. În Suedia, programele de mindfulness au fost introduse mai ales la nivel municipal, ca parte a politicilor de resurse umane. Scopul a fost prevenirea burnout-ului și îmbunătățirea climatului organizațional, în condițiile creșterii volumului de muncă și a presiunilor generate de digitalizarea serviciilor publice. Intervențiile au fost coordonate de departamentele de resurse umane, în parteneriat cu psihologi organizaționali și formatori certificați, și s-au desfășurat sub forma unor cursuri de 6–8 săptămâni la locul de muncă (Peterson & Nyman, 2019). Metodologia s-a bazat pe adaptarea modelului MBSR, incluzând exerciții de meditație ghidată, „body scan" și reflecții colective. Participarea voluntară, sprijinită de o cultură organizațională incluzivă și de suport managerial explicit, a fost considerată crucială pentru succes. Rezultatele au arătat scăderi semnificative ale nivelului de stres perceput, o mai bună concentrare și reducerea conflictelor interpersonale. La nivel organizațional, s-a observat o diminuare a absenteismului și o percepție pozitivă asupra mediului de lucru, confirmând rolul mindfulness ca instrument scalabil pentru administrația publică. În statele din Europa de Sud, precum Italia și Spania, programele de mindfulness și yoga au fost aplicate în special în domeniile sănătății și educației, sectoare caracterizate prin subfinanțare și niveluri ridicate de ardere profesională. În Italia, intervențiile pentru personalul medical din spitale publice au combinat tehnici de mindfulness cu yoga ușoară, în cadrul unor programe de opt săptămâni care au inclus sesiuni

colective și exerciții individuale zilnice. Evaluările au indicat o reducere semnificativă a simptomelor de burnout, o calitate mai bună a somnului și o creștere a satisfacției profesionale (Converso, Viotti, & Balducci, 2020). În Spania, programele adresate profesorilor din sistemul public, dezvoltate prin colaborări între universități și inspectoratele școlare, au adaptat MBSR la contextul educațional, incluzând meditație ghidată și reflecții pedagogice. Rezultatele au arătat îmbunătățiri în autoreglarea emoțională, reducerea anxietății și creșterea satisfacției la locul de muncă, cu efecte pozitive și asupra relației profesor-elev (Franco, Cebolla, & Martínez-González, 2019). Astfel, în Europa de Sud, aceste programe au funcționat ca răspuns instituțional la crizele resurselor umane și la presiunea socială asupra serviciilor publice esențiale.

Adaptarea practicii mindfulness în Europa de Est

Europa de Est, în special România și Republica Moldova, se confruntă cu provocări structurale care sporesc vulnerabilitatea angajaților din sectorul public la stres ocupațional și burnout. Nivelurile ridicate de migrație profesională, subfinanțarea instituțiilor, birocrația rigidă și accesul limitat la servicii de suport psihologic instituționalizat creează un mediu de lucru solicitant și adesea precar (Kalaitzaki et al., 2023). Zonele transfrontaliere adaugă o complexitate suplimentară, prin nevoia de cooperare interinstituțională în condiții de resurse reduse și de interacțiune constantă cu comunități socio-economice vulnerabile.

În acest context, adaptarea practicilor de mindfulness la realitățile locale urmărește două obiective principale: prevenirea arderii profesionale și îmbunătățirea sănătății psihologice a angajaților din administrația publică, educație și sănătate; și creșterea rezilienței instituționale prin reducerea absenteismului, menținerea performanței și consolidarea relației cu cetățenii. Spre deosebire de modelele occidentale, unde accentul cade pe dezvoltarea individuală, în Europa de Est integrarea acestor practici trebuie să fie ancorată în nevoia de stabilitate organizațională și în politicile de sănătate ocupațională publică. Programul Interreg NEXT România-Republica Moldova, dedicat cooperării transfrontaliere în domenii precum educația, sănătatea și inovarea socială, oferă un cadru instituțional valoros pentru testarea unor proiecte-pilot de prevenire a burnout-ului prin yoga și mindfulness (Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, 2023). Prin structura sa, programul facilitează colaborarea dintre administrații locale, instituții de învățământ și unități medicale din cele două țări, creând premisele pentru integrarea acestor practici în politicile publice de sănătate ocupațională și educație. Totuși, implementarea unor astfel de inițiative ar putea întâmpina anumite limitări. Din punct de vedere instituțional, provocările majore țin de lipsa de resurse umane specializate și de reticența administrațiilor publice de a introduce practici percepute ca „alternative”. La acestea se adaugă posibile bariere culturale, generate de asocierea yoga cu dimensiuni religioase sau exotice, ceea ce ar putea reduce gradul de acceptare din partea angajaților sau a comunității. De asemenea, constrângerile bugetare și lipsa unei culturi organizaționale orientate către bunăstarea psihologică pot afecta sustenabilitatea pe termen lung a intervențiilor. Cu toate acestea, tocmai aceste provocări conturează utilitatea unui proiect-pilot care ar permite testarea graduală a acceptabilității și eficienței intervențiilor, precum și adaptarea lor la specificul cultural și instituțional al regiunii.

Pentru a depăși barierele culturale și instituționale, un proiect-pilot bazat pe yoga și mindfulness ar trebui să adopte o strategie de adaptare culturală atent calibrată. În primul rând, este recomandată o prezentare neutră a acestor practici, prin termeni accesibili și lipsiți de conotații religioase, precum „exerciții de respirație și relaxare” sau „antrenament pentru atenție și echilibru”. În al doilea rând, integrarea acestor instrumente în cadrul programelor de sănătate ocupațională sau de formare profesională continuă poate oferi legitimitate instituțională și reduce percepția de activitate exotică sau elitistă. Totodată, colaborarea cu universități, centre de sănătate publică și

ONG-uri locale ar putea asigura expertiza necesară și facilita acceptarea în comunități. Este importantă și flexibilitatea metodologică: sesiuni scurte, de 10–15 minute, organizate la locul de muncă sau în spații comunitare, adaptate la ritmurile organizaționale. Comunicarea publică a beneficiilor trebuie să se concentreze pe rezultatele validate științific, precum reducerea stresului, prevenirea burnout-ului sau creșterea rezilienței, pentru a încuraja participarea voluntară și a consolida încrederea în sustenabilitatea programului.

Concluzii

Analiza comparativă a modelelor internaționale arată că meditația și mindfulness-ul pot fi integrate cu succes în sectorul public, cu beneficii atât la nivel individual în ceea ce privește reducerea stresului și a anxietății, creșterea rezilienței profesionale, cât și la nivel organizațional, precum scăderea absenteismului, îmbunătățirea climatului de lucru. Pentru Europa de Est, și în special pentru România și Republica Moldova, provocarea majoră nu este doar implementarea acestor practici, ci instituționalizarea lor prin politici publice de resurse umane și sănătate ocupațională. Astfel de politici ar trebui să recunoască arderea profesională ca problemă sistemică și să integreze programe validate științific, cu accent pe prevenție și sustenabilitate. Inițiativele-pilot pot fi susținute prin mecanisme de cooperare transfrontalieră, care oferă resurse și expertiză pentru adaptarea intervențiilor la contextul regional. Cercetările viitoare necesită concentrarea pe evaluări longitudinale, analize cost-beneficiu și instrumente digitale hibride, pentru a fundamenta deciziile politice și a adapta practicile internaționale la specificul socio-instituțional est-european.

În concluzie, meditația și mindfulness-ul nu mai trebuie privite exclusiv ca tehnici individuale de gestionare a stresului, ci ca instrumente strategice de politică publică, cu potențial de a transforma modul în care instituțiile publice sprijină sănătatea, performanța și coeziunea socială a angajaților.

Bibliografie

1. Christopher, M. S., Goerling, R. J., Rogers, B. S., Hunsinger, M., Baron, G., Bergman, A. L., & Zava, D. T. (2016). A pilot study evaluating the effectiveness of a mindfulness-based intervention on cortisol awakening response and health outcomes among law enforcement officers. *Journal of Police and Criminal Psychology, 31*(1), 15–28. https://doi.org/10.1007/s11896-015-9161-x
2. Converso, D., Viotti, S., & Balducci, C. (2020). Mindfulness-based interventions in the public healthcare sector: Effects on workers' well-being and burnout. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(11), 4055. https://doi.org/10.3390/ijerph17114055
3. Creswell, J. D. (2017). Mindfulness interventions. *Annual Review of Psychology, 68*, 491–516. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-042716-051139
4. Durkheim, É. (2002). *Sinuciderea*. Studiu de sociologie (trad. rom.). Editura Antet. (lucrarea originală publicată în 1897).
5. EU-OSHA. (2020). *Psychosocial issues in public administration*. European Agency for Safety and Health at Work. https://oshwiki.osha.europa.eu/en/themes/psychosocial-issues-public-administration
6. Felver, J. C., Hoyos, C., Tezanos, K., & Singh, N. N. (2016). A systematic review of mindfulness-based interventions for youth in school settings. *Mindfulness, 7*(1), 34–45. https://doi.org/10.1007/s12671-015-0389-4
7. Franco, C., Cebolla, A., & Martínez-González, R. A. (2019). Mindfulness in teachers: A systematic review of its impact on psychological well-being, stress, and burnout. *International Journal of Stress Management, 26*(2), 198–212. https://doi.org/10.1037/str0000125
8. Goleman, D. (2017). *Altered traits: Science reveals how meditation changes your mind, brain, and body*. Avery.

9. Jones, C. (2024, June 12). Nearly 40% of ECB staff at risk of burnout, survey finds. *Financial Times*. https://www.ft.com/content/63702857-bfdd-4fec-afc3-2170a1c1134f
10. Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delacorte.
11. Kalaitzaki, A., Tsouvelas, G., Tamiolaki, A., Chatzittofis, A., Papadopoulou, E., … & Constantinidis, T. C. (2023). Burnout, depression, anxiety, and insomnia among healthcare workers in South-Eastern Europe during the COVID-19 pandemic: A multicentric cross-sectional study. *Frontiers in Psychology, 14*, 1258226. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1258226
12. Kawakami, N., Tsutsumi, A., & Inoue, A. (2021). Effectiveness of workplace mindfulness programs in Japan: A systematic review. *Industrial Health, 59*(5), 345–357. https://doi.org/10.2486/indhealth.2020-0245
13. Klatt, M., Steinberg, B., & Duchemin, A. M. (2017). Mindfulness in motion: An onsite mindfulness-based intervention for stress reduction in the workplace. *Journal of Visualized Experiments, 121*, e55242. https://doi.org/10.3791/55242
14. Kuroda, S., & Yamamoto, I. (2020). Effects of a mindfulness-based stress reduction program on the mental health of municipal employees in Japan. *Journal of Occupational Health, 62*(1), e12145. https://doi.org/10.1002/1348-9585.12145
15. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova. (2023, 31 iulie). Programul Interreg NEXT România–Republica Moldova: Peste 85 de milioane de euro pentru proiecte transfrontaliere. Ministerul Finanțelor RM. https://www.mf.gov.md/ro/content/programul-interreg-next-rom%C3%A2nia-republica-moldova-peste-85-de-milioane-de-euro-pentru
16. Office for National Statistics. (2022). *Sickness absence in the UK labour market: 2022*. ONS. https://www.ons.gov.uk/releases/sicknessabsenceinthelabourmarket2022
17. Peterson, U., & Nyman, T. (2019). Mindfulness and work-related stress in Swedish municipalities: Evidence from public sector employees. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health, 45*(3), 256–265. https://doi.org/10.5271/sjweh.3791
18. Schumer, M. C., Lindsay, E. K., & Creswell, J. D. (2020). Brief mindfulness training for negative affectivity: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 88*(9), 751–764. https://doi.org/10.1037/ccp0000594
19. Tang, Y. Y., Hölzel, B. K., & Posner, M. I. (2015). The neuroscience of mindfulness meditation. *Nature Reviews Neuroscience, 16*(4), 213–225. https://doi.org/10.1038/nrn3916
20. Zhou, Y., Li, J., Wang, X., & Sun, Y. (2024). Global prevalence of burnout: A systematic review and meta-analysis. *BMC Public Health, 24*(1), 21084. https://doi.org/10.1186/s12889-024-21084-6

Capitolul 22. ASPECTE PRIVIND TEHNICA INSTRUMENTALĂ CORNISTICĂ

Chapter 22. ASPECTS OF HORN PLAYING TECHNIQUE

Petrea GÎSCĂ[1]

Abstract

The technique of horn playing is a subject of interest for many horn players and teachers, as they seek to make the process of mastering the instrument easier. The horn is one of the most challenging instruments in the symphony orchestra and requires years of specialized study. I have attempted to outline some key aspects of horn-playing technique without claiming to exhaust the subject. This includes topics such as the correct placement of the mouthpiece on the lips, warm-up routines, intonational accuracy, breath support, agility, and articulation studies. Additionally, there are suggestions on sight-reading and transposition, selecting and maintaining the instrument, concert preparation, and building a horn music library. Horn technique is constantly evolving, with musicians continuously refining their skills in service of the art of sound.

Keywords*: art, horn school, musical instrument, horn*

JEL*: E22, O16*

Despre tehnica de suflat la corn s-au scris puține lucrări în țara noastră. Amintesc lucrarea prof. univ. dr. Alexandru Marc de la Cluj, unele aspecte referitoare la tehnica instrumentelor de suflat, în general, ce se regăsesc în „Metodica studiului instrumentelor de suflat" a regretatului profesor ieșean Ioan Goia, în a doua decadă a secolului trecut, sau unele traduceri ale lucrărilor lui Ph. Farcaș ori M. Ricque. În același timp, tangențial, s-au scris unele exerciții de încălzire pentru corn, studii zilnice în care sunt expuse elemente ale tehnicii de suflat la corn (Paul Staicu, Petrea Gîscă, Gheorghe Păunescu, Gheorghe Drăghici, Savel Horceag). Nu în ultimul rând, masterclass-urile susținute de către profesori renumiți din Europa în centrele cornistice ale țării, sau cele susținute de cornișt și profesori români în Cluj-Napoca, Iași, București, Timișoara, Brașov, Sinaia, Oradea etc., au dezbătut și au oferit unele soluții tinerilor cornișt privind arta cântatului la corn. O bună tehnică instrumentală la corn se formează de pe băncile școlii, mai greu corectându-se ulterior, când deprinderile sunt formate. De aceea, este ideal ca primul profesor de corn să fie un profesionist adevărat. Nu întotdeauna, un cornist foarte bun este și un profesor foarte bun. Dar, excepția întărește regula. Înaintașii noștri erau mai puțin preocupați de a teoretiza procesul tehnicii de suflat la instrument. Metoda „fă ca mine!" era deseori folosită. Cine avea talent muzical, în general și cornistic în special, dintre tinerii cornișt, „prindea" o suflătură bună, fără a ști cum face. În ultimele decenii au apărut teoreticienii, cunoscători ai fenomenului cornistic și nu numai, care își expun tezele interesante sau personale. În ce mă privește, cred că în cântatul la corn este foarte importantă o *poziție corectă a mușt iucului pe buze* și o suflătură lejeră. Poziția mușt iucului, pe mijlocul ambușurii, 2/3 pe buza de sus și 1/3 pe cea de jos, fără crispări ale feței, fără apăsarea mușt iucului pe buze (mai ales la sunetele acute) este foarte importantă. De asemenea, emisia sunetelor trebuie realizată foarte lejer, la început tânărul cornist va sufla doar în mușt iuc timp de circa 2 luni. Atacul limbii va fi normal, fără a teoretiza mult acest aspect. După exemplul „scuipatului" unei coji de semință din gură, așa va „ataca" limba fiecare sunet. Evident, mai târziu diversitatea articulațiilor va face diferența între diferitele tipuri de atacuri. Foarte importantă este *încălzirea la instrument*. În fiecare zi această încălzire trebuie realizată conștient, cu răbdare și mult discernământ. În metoda mea de „Exerciții zilnice pentru corn", publicată în 2014, am

[1] Prof. univ. dr., Universitatea Națională de Arte „G. Enescu'' Iași. România.

recomandat diverse modalități de încălzire pe care eu le-am făcut în decursul zecilor de ani. Exemplele sunt numeroase, fiecare cornist având libertatea de a-și alege propriile exerciții pe care le consideră adecvate suflăturii sale. Din aceste exerciții nu trebuie să lipsească notele lungi (după părerea mea), care sunt indispensabile însușirii unei tehnici avansate la corn. Aceste note lungi vor fi realizate într-un ambitus lejer, comod, nuanțe de *piano* și cu multă răbdare din partea instrumentistului. Nu trebuie să lipsească din exercițiile de încălzire studiul gamelor, arpegiilor, studiul intervalelor din gamele diatonice și gama cromatică, în articulații diverse și *tempo*-uri diferite.

Acuratețea intonațională va fi primordială, siguranța sunetelor de asemenea, emisia fiind într-o manieră cât se poate de lejeră și confortabilă. Instrumentistul cornist va învăța să se asculte mereu, să se corecteze cu ajutorul mâinii drepte introduse în pavilion, dar și din ambușură. Aceasta va fi flexibilă, lejeră, iar urechea va „veghea" la acuratețea în cântat.

Intonația este o problemă importantă în cântatul la corn și la oricare instrument muzical. Este nevoie de un auz muzical foarte bun sau cel puțin bun, din partea instrumentistului. O ureche muzicală foarte bună ajută cornistul să se asculte mai bine și să cânte cât mai curat. Evident, alegerea instrumentului este foarte importantă. Cu un corn vechi și uzat e greu să cânți curat. Dar și atunci, o ureche muzicală foarte bună poate corecta multe neajunsuri legate de intonație. Pozițiile false la instrument, mă refer la digitație, pot îmbunătăți intonația și siguranța pe instrument.

Un rol important îl joacă mâna dreaptă a cornistului cu care poate „jongla" unele inexactități intonaționale. Tot cu ajutorul mâinii drepte introduse în pavilion putem câștiga siguranță în registrul acut. Sunetele înalte în nuanțe mici pot fi îmbunătățite cu ajutorul mâinii drepte, așa zisele sunete semi-bouché. Este o tehnică destul de dificilă, dar foarte avantajoasă pentru corniști. Un studiu rar și îndelungat poate face ca unele sunete în *piano* din registrul acut să nu fie executate în modul normal și să fie la fel de clare, uniforme și sigure. Am studiat multă vreme această tehnică de la înaintași și pot afirma că, uneori, nici unii dirijori nu realizează faptul că sunetele nu sunt emise în modul tradițional. Despre *susținerea coloanei de aer* se vorbește mult, dar se face puțin de către instrumentiști. În primul rând, trebuie înțeles rolul coloanei de aer, susținerea din diafragmă și evitarea unei suflături din zona toracică. Exercițiile fizice care pun în evidență mușchii diafragmei sunt necesare. Alergarea cu respirațiile adecvate nu va lipsi. Respirația va fi amplă, aerul fiind inspirat și expirat din zona diafragmală. Lipsa susținerii coloanei de aer se observă, mai ales, în emisia notelor acute la corn, când instrumentistul apasă mușchiul pe buze, iar rezistența acestora scade considerabil. Asemenea și lejeritatea, siguranța și suplețea sunetelor.

Problema agilității preocupă mulți corniști. Unii au „în sânge" cântatul repede. Alții studiază o viață și nu reușesc mereu să realizeze pasajele de virtuozitate, clar, sigur și confortabil. Studiul rar, în formule ritmice diferite, cu răbdare și tact poate rezolva unele dintre problemele create. Nu în ultimul rând, studiul gamelor, exercițiilor, arpegiilor etc., duc la o deprindere mai bună în a cânta cu ușurință și virtuozitate unele pasaje solistice. Aici, amintim și *studiul articulațiilor* diverse, în special *dubla* și *tripla staccatură, care au un rol* important în discursul melodic în valori mici și *tempo*-uri mari. Varietatea articulațiilor necesită o cunoaștere din partea cornistului a modului de realizare a acestora, dar și când și cum s-au folosit în interpretarea diverselor lucrări din epocile istoriei muzicii. Dacă în Baroc articulația în cântat era detaché (sunete bine susținute, egale în intensitate), în Clasicismul muzical se cânta cu un sunet *staccato-legato*. Acum reprezentarea grafică a sunetului era bobul de grâu, spre deosebire de Baroc, când era acea alternanță de „cărămizi". În următoarele epoci muzicale asistăm la o mare diversitate de articulații și efecte nemaiîntâlnite la corn (*con sordino*, *glissando*, *frullato* etc.). Cele două articulații frecvente *legato-staccato* se studiază îndelung în școală, și nu numai, având nevoie de lejeritate maximă și claritate. Cornul, cu sunetul său dulce, suav și expresiv sună cel mai bine în *tempo*-uri

rare și articulații preponderant *legato*. Nu întâmplător marile solo-uri pentru corn din istoria muzicii sunt scrise în aceste articulații.

Citirea la prima vedere și transpozițiile sunt esențiale pentru un cornist profesionist desăvârșit. Încă de pe băncile școlii, tânărul cornist trebuie familiarizat cu transpozițiile la corn, care nu sunt puține și ușoare. De regulă, corniștii transpun la interval și nu în chei, precum alți instrumentiști. Citirea la prima vedere, în transpoziții, este probă obligatorie la orice concurs la care aspiră un tânăr cornist, fie orchestră simfonică, fie orchestră de operă. Pentru o bună citire la prima vedere, instrumentistul are la dispoziție o bogată literatură didactică pentru corn.

Personal, am scris mai multe volume de studii, capricii, exerciții etc. de diverse niveluri, unde corniștii își pot însuși mai bine și mai ușor deprinderile cântatului la corn. În literatura muzicală cornistică europeană și nu numai, sunt nenumărate volume de lucrări didactice, inclusiv studii după solo-uri, necesare în studiul zilnic. Despre repertoriul ales, menționez că acesta trebuie să corespundă nivelului fiecărui cornist în parte și posibilităților lui tehnice și de execuție. Un bun profesor va ști să aleagă pentru fiecare elev/student un repertoriu adecvat, fără a supralicita performanțele sale. În acest caz se poate ajunge la o suprasaturare a instrumentistului cornist și a nu mai putea face față cerințelor obligatorii. Trebuie avut în vedere gradul de dificultate al lucrării muzicale, posibilitățile cornistului interpret, nivelul de înțelegere al acestuia. Nu în ultimul rând, cunoașterea perioadei muzicale în care a fost compusă lucrarea, particularitățile stilistico-interpretative, limbajul muzical al perioadei etc. Trebuie ca tânărul cornist să posede, de asemenea, cunoștințe serioase de teorie și solfegii, armonie și alte discipline complementare muzicii.

Pentru redarea unei lucrări muzicale corecte cornistul va avea în vedere respectarea cu strictețe a textului muzical, indicațiilor compozitorului în ceea ce privește dinamica, agogica, ornamentația etc. Sigur, acestea sunt influențate direct de vârsta și înțelegerea tânărului cornist. Indicațiile dinamice nu vor fi exagerate, nici cele mici, nici cele ample. Cornul este totuși un instrument cu posibilități limitate în acest sens. Pe de altă parte, unele notații sunt scrise de către editori sau corniștii interpreți și mai puțin de compozitorul respectivei lucrări. Trebuie un echilibru în interpretare.

Nu este lipsită de importanță *pregătirea pentru concert*, spectacol, recital etc. Starea fizică foarte bună trebuie însoțită de o formă bună psihică și intelectuală a cornistului. În ce mă privește, înainte de concert nu mă manifest zgomotos, sub toate aspectele, mă retrag într-un loc mai ferit de ochii celorlalți participanți la actul artistic și aștept pregătit intrarea în „procesul" interpretativ. Eventualele neajunsuri nu trebuie să ne deconcentreze, ci ne vom stimula prin cântat pentru o bună performanță artistică. Este foarte importantă și *alegerea instrumentului* pentru realizarea unei performanțe artistice. Din fericire, în ultimele decenii instituțiile muzicale de învățământ superior au cumpărat instrumente noi, performante. Nu același lucru se poate spune despre colegiile, liceele de muzică etc. De asemenea, filarmonicile, operele etc., posedă garnituri de corni foarte buni și profesionali. Recomand, pentru o reușită deplină, modelul de corn „Alexander 103" foarte folosit în orchestrele noastre și nu numai. Foarte bune sunt și „Alexander 1103", cornii tripli, dar și unele modele de „Schneider", „Hans Hoyer", „Besson" etc. În ultimii ani, observ că tot mai mulți corniști își procură propriile instrumente, ceea ce este un lucru foarte bun. Despre *alegerea mușticului* se poate vorbi la nesfârșit. Cunosc corniști români care schimbă mușticul „ca pe ciorapi"! În ce mă privește cânt pe un mușticuc „Alexander 8" de la vârsta de 16 ani. Cred că un bun cornist poate cânta pe orice mușticuc, mai mare sau mai mic, cu bazinul mai adânc sau mai în față. Nu trebuie să cădem în păcatul de a crede că mușticul colegului este întotdeauna mai bun decât al nostru. Nu spun mai mult! Este importantă *întreținerea instrumentului*, curățenia acestuia, ungerea locurilor sensibile cu ulei de bună calitate, a țugurilor, schimbarea plutelor uzate la timp etc. Alegerea unei surdine este foarte importantă, aceasta fără a schimba intonația în cântat. Sunt aspecte pe care, uneori, corniștii le neglijează.

Este recomandabil ca fiecare cornist să posede o minimă *bibliotecă cornistică*, cu lucrări pe care le poate consulta și studia oricând. Studii de mare accesibilitate, lucrări concertante cunoscute, solo-uri de orchestră etc. nu trebuie să lipsească din repertoriul/biblioteca fiecărui cornist în parte. După cum am arătat, cornul este un instrument dificil, o spun majoritatea specialiștilor și dirijorilor și munca permanentă pentru performanță a preocupat corniștii mai mult decât alte categorii de instrumentiști. Cred că corniștii sunt cei mai uniți instrumentiști dintre toate categoriile de muzicieni, acesta fiind un lucru extraordinar. Peste tot, când se întâlnesc, corniștii au ceva de povestit, discută despre instrument, despre probleme, realizări și proiecte.

Școala românească de corn se dezvoltă continuu, fiecare cornist aducându-și în felul său aportul în promovarea sa. Să dea Domnul ca ea să fie din ce în ce mai înfloritoare, cu realizări minunate.

Bibliografie

1. British Horn Society. (n.d.). Links. https://www.british-horn.org/links.html
2. Costi, G. (1998). *Il corno* [Cornul]. Zecchini Editore.
3. Dauprat, L.-F. (1984). *Méthode for Cor Alto and Cor Basse* [Metodă pentru corn acut și corn grav]. Bloomington.
4. Ericson, J. (2013). *Playing the Natural Horn Today* [Cornul natural în ziua de azi]. Tempe.
5. Farkas, P. (1956). *The Art of French Horn Playing: A Treatise on the Problems and Techniques of French Horn Playing* [Cornul francez – Arta cântului: Tratat despre probleme și tehnică pentru cornul francez]. Bloomington.
6. Gîscă, P. (2009). *Cornul, tradiție și mister*. Artes.
7. *Gîscă, P. (2014). Exerciții zilnice pentru corn. Artes.*
8. HornExcerpts.org. (n.d.). Horn excerpts. www.hornexcerpts.org.
9. Janetsky, K. (1988). *The Horn* [Cornul]. Amadeus.
10. Janetsky, K., & Bruchte, B. (1981). *Colecția de instrumente muzicale – cornul*. Payot.
11. Marc, A. (2006). *Cornul de pe câmpul de vânătoare în sala de concerte*. MediaMusica.
12. Pizka, H. (1980). *Mozart and The Horn* [Mozart și cornul]. Pizka.
13. Ricquer, M. (1982). *Traite methodique de pedagogie instrumentale* [Tratat metodic de pedagogie instrumentală]. G. Billandot.
14. Trevor, H., & Wallace, J. (n.d.). *Brass Instruments* [Instrumente de alamă]. Cambridge University Press.

Capitolul 23. TRANZIȚIA ȘI CONGRUENȚA – PROVOCĂRI SPECIFICE CADRELOR DIDACTICE DEBUTANTE ÎN CONTEXTUL ADAPTĂRII PROFESIONALE

Chapter 23. TRANSITION AND CONGRUENCE – SPECIFIC CHALLENGES FOR BEGINNING TEACHERS IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL ADAPTATION

Mariana GORAȘ[1]

Abstract

This article addresses the challenges faced by novice teachers in the early stages of their teaching careers. Dimensions of professional adaptation are investigated and analyzed though the lens of professional transition in the school environment and value congruence of aligning the personality with the demands of the educational environment. Transition, being a complex process, accompanied by a series of changes that the novice teacher perceives when moving from student life to pedagogical activity, marks a stage of transition from theoretical training to educational practice characterized by uncertainty and the need for institutional and personal support in the context of professional adaptation. Transition to the school environment imposes on novices a period of continuous adaptation to new social and professional requirements. At the same time, congruence, understood as the alignment between the values, beliefs and personal behaviors of the novice teacher with institutional practices and requirements, is identified as an essential factor in professional adaptation and maintenance in the teaching profession. The research emphasizes the importance of optimizing the professional adaptation process of novice teachers for professional development and streamlining the formative context in all aspects of education.

Keywords: *professional adaptation, transition, congruence, beginner teachers, school environment.*

JEL*: E22, O16*

Introducere

Modernizarea sistemului educațional, fiind o preocupare intensificată considerabil în ultima perioadă de timp, reflectă necesitatea imperativă de a adapta educația la dinamica și complexitatea unei societăți aflate într-o continuă transformare. Tendințele actuale urmăresc armonizarea structurilor educaționale cu standardele internaționale și adoptarea bunelor practici aplicate cu succes în țări cu sisteme educaționale performante și abordări pedagogice contemporane, precum Finlanda (*Finland's 'education miracle' and the lessons we can learn*, 2017), Estonia (*Learning for sustainability* 2024) și, în anumite direcții, România (Mureșan, 2024). Astfel de abordări oferă exemple relevante de eficiență, flexibilitate, adaptabilitate și orientare către nevoile reale ale cadrelor didactice, ale elevilor și ale societății în ansamblu. Sistemele educaționale moderne devin, astfel, actori esențiali în formarea unei generații capabile să contribuie activ la dezvoltarea durabilă, într-un context global caracterizat de schimbări accelerate – economice, sociale, tehnologice și de mediu. Din acest motiv, educația trebuie să evolueze într-un ritm susținut, oferind soluții relevante și durabile provocărilor contemporane. Dezvoltarea sistemului educațional trebuie să se bazeze pe principii solide de calitate, echitate și incluziune, ancorate în valorile europene. Paralel cu modernizarea sistemelor educaționale, se accentuează problematica atragerii și menținerii tinerilor specialiști în sistem, dar și necesitatea sprijinirii cadrelor didactice debutante în procesul de integrare și afirmare profesională. Republica Moldova manifestă un interes ferm și consecvent pentru alinierea sistemului său educațional la standardele europene. Acest angajament

[1] Doctorandă, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău, Republica Moldova, e-mail: mariana.goras@yahoo.com, ORCID: 0009-0001-2450-7936

este reflectat atât în numeroase inițiative și programe realizate în parteneriat cu instituții europene, cât și în documentele strategice care ghidează politicile naționale din domeniul educației.

Cercetarea educațională, aflată într-un proces activ de dezvoltare, se concentrează pe evaluarea progreselor realizate și pe identificarea direcțiilor de îmbunătățire. În acest context, sunt derulate diverse programe și inițiative de cercetare care contribuie la modernizarea sistemului educațional și la adaptarea acestuia la noile cerințe ale societății. Se impune, așadar, o consolidare a valorilor pedagogice și o intensificare a cerințelor psihopedagogice, care să fundamenteze experiențe educaționale de succes. Totodată, promovarea bunelor practici și a strategiilor inovatoare devine esențială pentru formarea elevilor în conformitate cu cerințele societății contemporane, dar și pentru dezvoltarea profesională a cadrelor didactice, începând cu primii ani de carieră. Prin urmare, în ordinea ideilor expuse, sunt necesare acțiuni strategice care să întărească pilonii fundamentali ai educației: modernizarea continuă a procesului de predare, creșterea calității actului educațional și asigurarea formării profesionale continue a cadrelor didactice în domenii relevante. Aceste direcții implică un efort constant de transformare, ale cărui efecte vor fi resimțite atât în îmbunătățirea calității educației, cât și în evoluția profesională a personalului didactic. În acest sens, racordarea la standardele internaționale de performanță nu poate fi realizată fără un sistem eficient de suport profesional, care să faciliteze adaptarea cadrelor didactice debutante la cerințele mediului școlar. Este crucial ca tranziția de la formarea universitară la practica didactică să fie sprijinită prin politici coerente și măsuri aplicabile. Contextul actual subliniază importanța optimizării continue a procesului de adaptare profesională a tinerilor profesori. Studiile de specialitate atrag atenția asupra faptului că un număr considerabil de cadre didactice părăsesc sistemul în primii cinci ani de activitate, din cauza lipsei de sprijin, a dificultăților de adaptare și integrare și a sentimentului de izolare profesională, astfel L. Vlăsceanu consideră în una din lucrările sale (Vlăsceanu, 2019). Afirmațiile și datele de acest gen indică nevoia unei cercetări științifice aprofundate, care să permită înțelegerea și îmbunătățirea acestui proces esențial. Transformările continue din sistemul educațional, generate de noi concepții și reforme, impun o abordare integrată și flexibilă a adaptării profesionale, care să țină cont de toți factorii implicați în tranziția debutanților în mediul școlar către o carieră didactică stabilă și performantă. În sprijinul viziunilor strategice care presupun sprijinirea constantă a debutanților în procesul de consolidare a competențelor pedagogice, prin acțiuni orientate spre progres profesional și dezvoltare continuă, documentele recente de politici publice – *Strategia de dezvoltare „Educația 2030”* și programul său de implementare pentru perioada 2023–2025, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 114/2023 (2023), alături de *Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”,* adoptată prin Legea nr. 315/2022 (2022), prevăd măsuri consolidate la nivel intersectorial, sectorial și național. Aceste măsuri vizează inițiative orientate spre sprijinirea profesională a tinerilor specialiști pe tot parcursul carierei, încurajarea formării continue a cadrelor didactice și manageriale, precum și asigurarea unui sistem educațional susținut de personal calificat, competent și motivat.

Preocupările științifice naționale și internaționale privind procesul de adaptare profesională subliniază necesitatea unui comportament din partea debutantului care să fie cu un grad sporit de flexibilitate și deschidere față de schimbările progresive din mediul școlar. În opinia autorilor Rh. Lazarus (Lazarus, 2011), A. Rean (Rean, 2007), M. Zlate și V. Negovan (Zlate & Negovan, 2006), G. Pânișoară și I. Pânișoară (Pânișoară & Pânișoară, 2016), O. Paladi (Paladi, 2021), M. Plești (Plești, 2002), E. Țarnă (Țarnă, 2013), E. Puzur (Puzur, 2016), optimizarea procesului de adaptare profesională este abordată ca un construct multidimensional, implicând „capacitatea debutantului de a traversa cu succes tranziția”, o afirmație expusă de către M. Savickas în una din cercetările sale (Savickas, 1997, p. 250). Așadar, abordările științifice definesc adaptarea profesională ca un proces activ în care debutantul se acomodează cu specificul unui mediu de lucru, prin interacțiuni

directe și afiliere la cultura organizațională. Aceste procese au contribuit la formularea unor paradigme teoretice solide de-a lungul timpului. În acest context, contribuțiile științifice din Republica Moldova privind adaptarea profesională se disting prin relevanța lor semnificativă, abordând direct nevoile specifice ale cadrelor didactice debutante. Cele mai frecvent abordate subiecte în perioada analizată scot în evidență abordări din multiple perspective teoretice și practice ale managementului resurselor umane, prin contribuția unor cercetători care au propus direcții relevante și inovatoare de cercetare. De exemplu, L. Grishanov și V. Țurcan au studiat „problemele adaptării sociale a studenților din primul an la început de studii" (Grishanov & Țurcan, 1990); N. Bucun, S. Mustață, V. Guțu și Gh. Rudic au afirmat că „deși problema adaptării a fost studiată mai detaliat în biologie și medicină doar în situații limită, studiile în pedagogie rămân a fi insuficiente" (Bucun et al., 1997); M. Plești a examinat „mecanismele psihologice care influențează adaptarea studenților în procesul de învățare" (Plești, 2002); E. Țarnă a analizat „impactul diverselor probleme asupra adaptării studenților în mediul universitar" (Țarnă, 2013); S. Rusnac și V. Verdeș au cercetat „particularitățile adaptării social-psihologice în perioada crizei vârstei adulte" (Rusnac & Verdeș, 2015); E. Puzur a evidențiat o „corelație stabilită între trăsăturile de personalitate și adaptarea psihosocială a studenților din anul I" (Puzur, 2016); O. Paladi a investigat „orientările valorice și adaptarea psihosocială în adolescență, cu implicații pentru tranziția către viața profesională" (Paladi, 2021).

În România, adaptarea profesională în mediul școlar a devenit un subiect de interes major în cercetarea educațională și este analizată la diferite niveluri de învățământ. Printre contribuțiile notabile sunt de menționat studiile cercetătorilor M. Zlate și E. Avram privind analiza „corelației dintre perspectivele profesionale și gradul de adaptare în mediul academic" (Zlate & Avram, 2004), ulterior cercetările au fost continuate de către M. Zlate și V. Negovan pe probleme fundamentale din psihologie și pedagogie, care au propus ca rezultat „strategii de adaptare specifice mediului universitar" (Zlate & Negovan, 2006). Mai târziu V. Negovan a analizat „congruența, ajustarea și adaptarea în carieră" (Negovan, 2021). Potrivit autorilor menționați, adaptarea este un proces complex prin care individul își ajustează comportamentele și trăsăturile pentru a face față cerințelor mediului în care trăiește, învață sau muncește. Acest proces este influențat de interacțiunea dintre factori interni – particularitățile personalității și externi, precum condițiile obiective, independente de voința individului, care condiționează congruența deplină prin comportamentele personale ale cadrelor didactice debutante la practicile și cerințele mediului școlar, reprezentând drept un factor esențial în adaptarea profesională și menținerea în profesia de pedagog. În contextul ideilor prezentate, adaptarea profesională este definită, de toți autorii citați, ca un proces dinamic și continuu de transformare. Acest proces de adaptare în perioada de tranziție în mediul școlar poate fi voluntar sau involuntar și are ca scop repunerea organismului într-o poziție mai avantajoasă față de mediul său, fie intern, fie extern. În acest sens, optimizarea procesului de adaptare profesională implică capacitatea de a învăța și, implicit, abilitatea de a anticipa și a gestiona reacțiile de răspuns la schimbările din mediul profesional. Într-o accepțiune restrânsă, înțelegerea optimizării procesului de adaptare profesională a cadrelor didactice debutante în mediul școlar are un rol important în diverse tipuri de activități profesionale și presupune integrarea și funcționarea coerentă a mai multor componente esențiale: psihofiziologice, comportamentale, cognitive și subiectiv-personale. Așadar, componentele enunțate formează o unitate dialectică în cursul optimizării procesului de adaptare profesională a cadrelor didactice debutante, declanșând anumite tendințe de a acționa adaptativ în raport cu cerințele dinamice ale mediului școlar și cu provocările specifice din mediul școlar, precum tranziția și congruența, generând anumite mecanisme de ajustare. O analiză a sensului termenului *tranziție*, definit în Dicționarul explicativ al limbii române ca „trecerea lentă sau bruscă de la o stare, de la o situație, de la o idee la alta" (Dima E. et al., 2007, p. 2047), permite o înțelegere mai

profundă a procesului de trecere a cadrelor didactice debutante din mediul universitar în cel școlar. Aplicând esența definiției în contextul carierei didactice, se conturează ideea că începutul parcursului profesional este marcat de o schimbare complexă, care implică atât transformări de rol, cât și ajustări la noile cerințe ale sistemului educațional. În această etapă de tranziție, debutanții se confruntă cu multiple provocări, printre care se numără: necesitatea crescută de adaptare profesională la realitățile din învățământul preuniversitar, diversificarea surselor de sprijin pentru integrarea în colectivul școlii, diminuarea rezilienței din cauza nivelului ridicat de stres ocupațional și presiunea adaptării la așteptările instituționale. Totodată, tranziția evidențiază importanța îmbunătățirii condițiilor de muncă, stimulării motivației, oferirii unui cadru clar de orientare în carieră și valorificării efective a competențelor dobândite în perioada de formare universitară.

Astfel, trecerea de la statutul de student la cel de cadru didactic activ implică nu doar o schimbare de mediu, ci și o reconfigurare profundă a identității profesionale, care necesită sprijin constant, îndrumare și un cadru organizațional favorabil dezvoltării. În continuarea ideilor, un aspect esențial evidențiat în analiza problematicii privind adaptarea cadrelor didactice debutante îl constituie accentul tot mai pronunțat pus de cercetările recente asupra importanței procesului de tranziție în parcursul profesional al acestora. Tranziția de la statutul de student la cel de cadru didactic reprezintă un moment definitoriu în cariera educațională, marcat de o serie de provocări și transformări complexe, care influențează profund atât dezvoltarea personală, cât și evoluția profesională a debutanților. În perioada de debut și în special în cadrul stagiului de practică supervizată sau a programelor de mentorat, absolvenții facultăților cu profil pedagogic parcurg o etapă de transformare profundă. Aceasta implică asumarea unui rol activ în sala de clasă, adaptarea la diversitatea elevilor și la cerințele curriculare, precum și dezvoltarea de competențe didactice, relaționale și de management educațional. Cu alte cuvinte, tranziția în cariera didactică nu este un simplu pas formal, ci un proces dinamic, cu implicații majore asupra modului în care debutantul își construiește traseul profesional și se raportează la misiunea educațională.

Etapa de început a carierei profesionale pentru cadrele didactice debutante este caracterizată de trecerea de la un cadru academic universitar, centrat pe acumularea de cunoștințe teoretice, la realitatea practică a activității didactice din mediul școlar, unde tinerii profesori sunt puși în fața necesității de a aplica concret ceea ce au învățat. Procesul de tranziție presupune, astfel, nu doar adaptarea profesională la un nou context instituțional și profesional, ci și reconstrucția identității profesionale, prin integrarea rolului de profesor în relație cu elevii, colegii și cerințele sistemului educațional. De asemenea, cercetările privind cariera didactică atrag atenția asupra fenomenului de *congruență*, care este din ce în ce mai prezent la debutul carierei, însemnând o potrivire între personalitatea angajatului cu mediul său de muncă. În accepțiunea lui Osipow, congruența semnifică „măsura în care calitățile personale ale individului se potrivesc cu exigențele domeniului profesional ales de acesta” (Osipow, 1983, p. 86). Cu certitudine, optimizarea procesului de adaptare profesională a cadrelor didactice debutante este influențată de congruența dintre persoană și mediu, anticipând și evaluarea intrării în profesie, lucru care în prezent nu se realizează. Părerea similară bazată pe congruența între persoană și mediul profesional/ școlar este susținută de autorii G. Lemeni și O. Negru, care subliniază importante caracteristici profesionale referitoare în primul rând, la persoanele aflate la debutul carierei și aceste caracteristici rezultă din „congruența dintre interesele persoanei și școala/ profesia aleasă” (Lemeni & Negru, 2010, p. 147), aici autorii continuă remarcând însemnătatea congruenței în contextul adaptării profesionale care „determină satisfacție academică/ profesională; stabilitate în alegerea făcută și capacitatea mai bună de adaptare la modificările interne ale mediului; performanță academică/ profesională; nivel scăzut de stres academic/ ocupațional”. Autorii vizați susțin părerea că adaptarea profesională este dinamică și se schimbă în timp, fiind un proces continuu de ajustare și reajustare la mediul

profesional. În acest sens, cu certitudine cadrele didactice trebuie să fie flexibile și să își dezvolte capacitățile necesare de a face față schimbărilor și provocărilor care apar în etapa tranziției în carieră.

În accepțiunea noastră, bazându-ne pe argumentele aduse de cercetătorii citați, congruența între persoană și mediu are caracter permanent de manifestare, astfel, condițiile multiple înaintate către angajat în mediul de activitate pot fi satisfăcute în timp, prin comportamentul flexibil al persoanei expusă la procesul de adaptare profesională, dar și prin reacțiile și însușirile organismului, modelate pentru a deveni congruent/ congruentă în acceptarea *optimizării procesului de adaptare profesională,* or, ne permitem să ne expunem vizavi de *congruență* care după părerea noastră funcționează ca o „punte de legătură" la acțiunea unor stimuli din mediu asupra organismului și influențează organismul uman să-și scoată în evidență anumite manifestări din grupul celora care sunt învățate pe parcursul vieții. Deși numeroși cercetători abordează specificul adaptării profesionale a cadrelor didactice debutante în mediul școlar, este important să subliniem că acest proces este strâns legat de stabilirea unor obiective comune și individuale în vederea optimizării adaptării profesionale. Prin urmare, optimizarea procesului de adaptare a debutanților presupune o convergență strategică între aceste două tipuri de obiective, unde suportul instituțional facilitează atingerea obiectivelor individuale, iar succesul individual contribuie la atingerea obiectivelor organizaționale. În continuare, prezentăm încadrarea obiectivelor strategice comune în procesul de adaptare profesională.

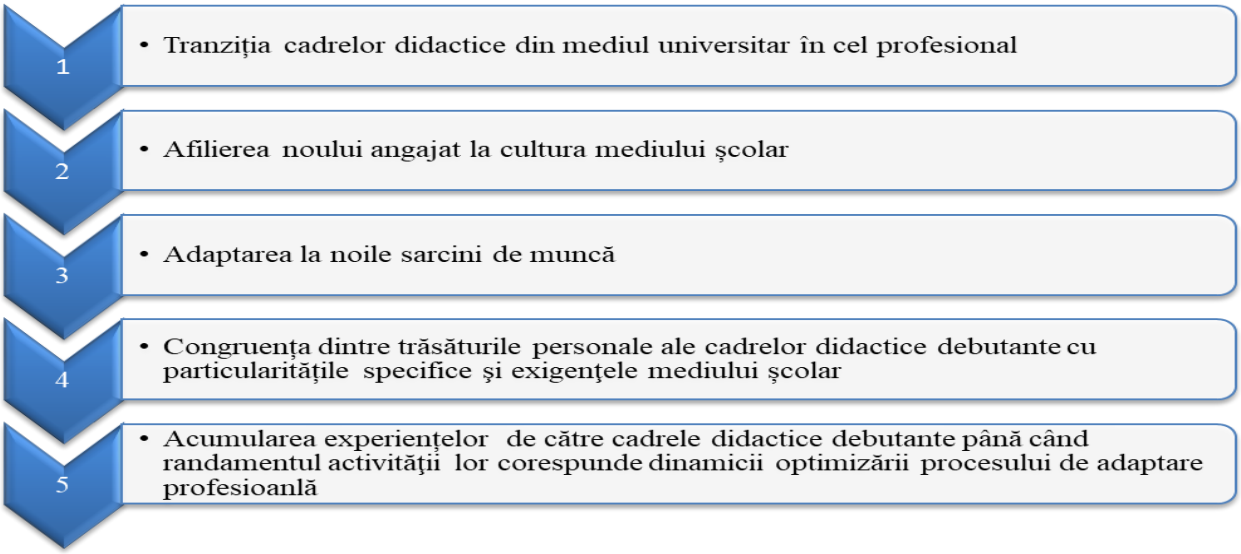

Fig. 1. Obiective comune și individuale în adaptarea profesională

Sursa: *elaborat de autor (adaptat după Cojocaru-Borozan M., Țărnă E., 2014)*

Prin urmare, optimizarea adaptării profesionale este un proces de durată care urmează tranziției, perioadă în care cadrele didactice debutante se familiarizează treptat cu specificul grupului de lucru și, aderând la acesta, își asumă noile sarcini și responsabilități. De asemenea, debutanții interiorizează modul de aplicare a cerințelor interne, valorile promovate de grup și specificul culturii organizaționale. Astfel, debutanții tind să devină congruenți cu diversitatea de caracteristici ale mediului școlar în raport cu trăsăturile personale. În opinia noastră, optimizarea procesului de adaptare profesională a cadrelor didactice debutante reprezintă un pilon esențial pentru asigurarea calității procesului educațional și pentru sustenabilitatea sistemului de învățământ din Republica Moldova, iar sprijinul instituțional și valorificarea programelor de mentorat sunt indispensabile în perioada de tranziție a debutanților în mediul profesional.

Metodologia cercetării

Prin prisma demersului metodologic și în concordanță cu cele expuse anterior, au fost valorificate metodele în funcție de interesele manifestate în cercetarea noastră pe dimensiunea adaptării profesionale:

- 1) *metoda analitică,* utilizată pentru examinarea surselor bibliografice și evidențierea reperelor teoretice și metodologice orientate spre facilitarea adaptării profesionale a cadrelor didactice debutante la cerințele procesul educațional modernizat, la realitățile actuale, precum și la specificul mediului școlar în care învață o generație de elevi cu perspective contemporane și, uneori, cu rezerve față de anumite aspecte esențiale;
- 2) *metoda cantitativă,* aplicată pentru conturarea unei imagini realiste asupra nivelului de adaptare profesională a cadrelor didactice aflate la etapa de tranziție în mediul școlar, la început de carieră. Instrumentul de cercetare aplicat pentru obținerea unor rezultate cantitative este Chestionarul pe care l-am adaptat după Chelcea A. din lucrarea „Psihoteste" (Chelcea, 1997).
- 3) *metoda de analiză SWOT* cunoscută în domeniile pedagogiei și ușor aplicabilă în rândul cadrelor didactice, pentru identificarea profilului cadrului didactic debutant în interacțiune cu două categorii de factori care, de asemenea, influențează adaptarea profesională în mediul școlar: factorii interni (puncte tari și puncte slabe) și factori externi (oportunități și amenințări).

Tabelul 1. Analiza SWOT cu privire la adaptarea profesională a cadrelor didactice debutante în mediul școlar

Profilul cadrului didactic în perioada de adaptare profesională în mediul școlar	
PUNCTE TARI	***PUNCTE SLABE***
Dragostea pentru profesia de pedagog	Lipsa experienței pedagogice
	Lipsa curajului de a solicita ajutor profesional
Vreau să lucrez în școală	Lipsa obiectivelor personale pentru creșterea profesională, a autocunoașterii
Manifest plăcere de a lucra cu elevii	Lipsa motivației financiare
Sunt sociabil	Capacități scăzute de autocunoaștere
Posed răbdare suficientă în activitatea cu copiii	Stilul democratic de abordare, neînțeles de toți elevii
Sunt calm și echilibrat	Competențe scăzute în eficientizarea demersului didactic
Posed pregătire profesională recentă	Dificultăți întâmpinate la proiectarea didactică
Îmi reușește să colaborez, să cooperez	Abilități scăzute de manifestare autoritară în fața elevilor
Am capacități de comunicare	Abordarea superficială a unor amenințări care pot diminua procesul de adaptare în mediul școlar
Aș putea organiza lucrul în echipă, m-aș implica de rând cu elevii	Idei și resurse insuficiente în diversificarea lecțiilor
	Stare stresată la solicitări noi, la schimbări
OPORTUNITĂȚI	***AMENINȚĂRI***
Descentralizare și gestionare financiară autonomă	Persistență birocratică a procesului de raportare (chestiuni de rutină permanentă)
Dotarea cabinetelor școlare și a laboratoarelor pentru activități practice	Instabilitate și transformări sociale permanente
Cunoașterea celor mai recente noutăți din domeniile educației	Scăderea atractivității profesiei de pedagog
Existența mentorilor pentru ghidarea în cariera didactică	Diversificarea viziunilor teoretice ale experților educaționali și neconcordanța cu aspectele practice (experiența practică)
Utilizarea TIC și implementarea sistemului educațional informațional	Impedimente create din partea unor manageri școlari pentru avansarea în cariera didactică (promovarea oportunităților doar în rândul cadrelor didactice cu grad didactic, manifestarea invidiei profesionale pentru tinerii care aspiră la grad didactic, susținerea insuficientă a debutanților

	în formarea profesională, economisirea bugetului și lipsa oportunităților de dezvoltare profesională etc.)
Posibilități de formare și dezvoltare profesională	Posibilități reduse de avansare în domeniu
Atragerea proiectelor educaționale	Număr de elevi în descreștere, în mod special, în mediul rural
Tendințe reale de extindere a specializărilor și ocupare a unor posturi noi	Competiție școlară scăzută între instituțiile de învățământ
Ofertă diversificată de organizare a odihnei active	Interes scăzut de participare al părinților în viața școlară (lipsă de timp, migrația peste hotare la muncă etc.)
	Interes scăzut a elevilor față de învățătură
	Nivel scăzut de salarizare

Sursa: *elaborat de autor în baza rezultatelor sintetizate din analiza SWOT*

În ideea determinării profilului cadrului didactic debutant în baza rezultatelor obținute prin analiza SWOT pot fi scoase în evidență nevoile de adaptare profesională, de formare și dezvoltare a personalității cadrului didactic debutant în aspect profesional, astfel, având claritate privind punctul de pornire fiind necesar și important în elaborarea unui plan individual de dezvoltare profesională, care ar fi parte componentă a unui program de mentorat în contextul optimizării procesului de adaptare profesională în mediul școlar.

Rezultate și aspecte principale

Cercetarea din cadrul studiului a fost realizată în baza unui experiment pedagogic clasic, desfășurat în instituții de învățământ primar, gimnazial și liceal din Republica Moldova, cu implicarea în lotul experimental a 97 de cadre didactice debutante, fără experiență profesională. La completarea chestionarului profesorii debutanți se încadrau în perioada debutului în cariera pedagogică, în unul din primii trei ani de activitate profesională, imediat după absolvirea facultății *Științe ale Educației* și predau diverse discipline conform curriculumului național școlar.

În Figura 2. este reflectată sinteza rezultatelor obținută din analiza datelor cu referire la anul de activitate al cadrelor didactice debutante, ca un element utilizat în vederea determinării profilului cadrelor didactice debutante.

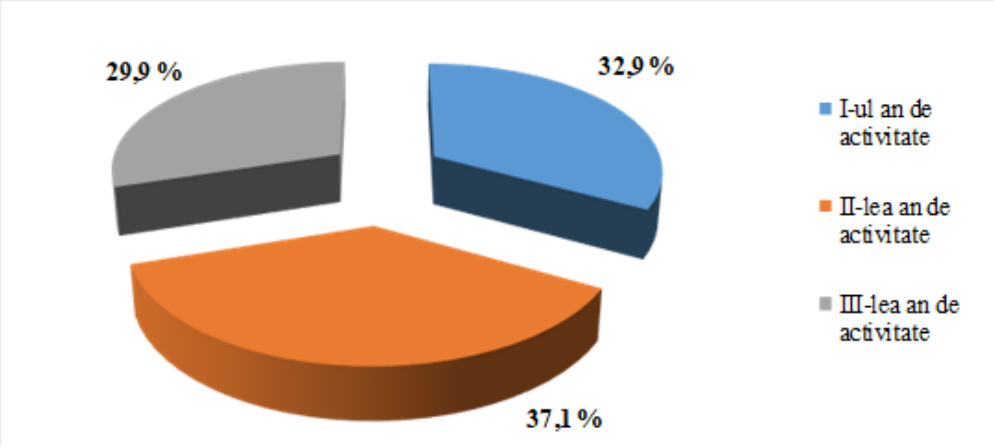

Figura 2. Anul de activitate al cadrelor didactice debutante

Sursa: *elaborat de autor în baza rezultatelor sintetizate*

Analiza rezultatelor obținute din chestionarul aplicat, indică anul de activitate a celor 97 de cadre didactice debutante care activează în sistemul educațional în unul din primii trei ani de activitate, imediat după absolvirea facultății *Științe ale Educației*:

– 32,9%, constituie 32 de tineri specialiști care activează în primul an;

- 37,1%, constituie 36 de tineri specialiști care activează în al doilea an;
- 29,9%, constituie 29 de tineri specialiști care activează în al treilea an.

Analiza efectuată, evidențiază o scădere a numărului de cadre didactice debutante în al treilea an de activitate, una dintre cauze fiind deseori întâlnită, părăsirea sistemului educațional și schimbarea locului de muncă în alt domeniu de activitate.

În concordanță cu scopul stabilit pentru etapa de constatare, a fost utilizat instrumentul – Chestionarul adaptat, destinat evaluării nivelului de adaptare profesională la schimbare al cadrelor didactice debutante la etapa de tranziție în mediul școlar. Acesta conține întrebări deschise care le oferă debutanților oportunitatea de a-și exprima opiniile și reflecțiile personale privind experiențele trăite, comportamentele manifestate în perioada de tranziție din mediul universitar în cel școlar, precum și în procesul de adaptare profesională în noul context educațional.

În continuare, prezentăm analiza rezultatelor obținute din răspunsurile respondenților în urma aplicării Chestionarului Evaluarea nivelului de adaptare profesională la schimbări a cadrelor didactice debutante în perioada de tranziție în mediul școlar. Din sinteza efectuată, au relevat rezultatele în conformitate cu Tabelul 2.

Tabelul 2. Rezultatele privind evaluarea nivelului de adaptare profesională la schimbări a cadrelor didactice debutante în perioada de tranziție în mediul școlar

Nivelul de adaptare profesională la schimbări	**Număr/ % de cadre didactice debutante**	**Categoria de punctaj acumulat**	**Caracteristici profesionale manifestate prin comportament în mediul școlar**
BINE adaptat	4,1% (4 persoane)	Între 15 și 25 puncte	Persoane a progresului schimbării, dar uneori hazardat. Acceptă o idee nouă intuitiv, riscul persistă că de multe ori renunță la o analiză riguroasă ulterioară acceptării.
PARȚIAL adaptat	29,9% (29 persoane)	Între 26 și 39 puncte	Persoane motivate pentru acceptarea schimbării. Acceptă imediat ideile și propunerile celorlalți, ceea ce îi motivează la dezvoltarea creativității, iar ulterior urmează să analizați și să evaluați.
MEDIU adaptat	46,4% (45 persoane)	Între 40 și 53 puncte	Persoane indecise oscilante în acceptarea ideilor noi. Anumite eșecuri și experiențe anterioare au accentuat însă excesiv atitudinea, de prudență și justificată până la un punct.
FOARTE GREU adaptat	13,4% (13 persoane)	Între 54 și 67 puncte	Persoane care acceptă foarte greu introducerea noului. Doar presiunea majoră a situațiilor, evenimentelor le determină să acționeze.
INADAPTAT	6,2% (6 persoane)	Între 68 și 75 puncte	Persoane conservatoare incorigibile, a regresului în ceea ce privește schimbarea și acționați chiar împotriva evidenței. Se manifestă absolut nemotivat pentru acceptarea schimbării, sunt orientate spre blocarea noului.

Sursa: *elaborat de autor în baza informațiilor prelucrate din chestionarul aplicat și conform Grilei de analiză și interpretare a rezultatelor afiliată la chestionar*

În conformitate cu Grila de analiză și interpretare a rezultatelor la Chestionarul privind evaluarea nivelului de adaptare profesională la schimbări a cadrelor didactice debutante în perioada de tranziție în mediul școlar, nivelul de adaptare profesională la schimbări al respondenților este evaluat și determinat în baza unei clasificări după care cei 97 de debutanți implicați în experiment, se împart în 5 categorii, în funcție de punctajul acumulat. Prin urmare, analiza și sinteza rezultatelor obținute din răspunsurile cadrelor didactice debutante care au completat chestionarul, oferă repartizarea cadrelor didactice pe categorii, în funcție de nivelul de adaptare profesională la schimbări a cadrelor didactice debutante în perioada de tranziție în mediul școlar**:**

- Categoria I – Nivel – BINE adaptat, au acumulat între 15 și 25 puncte – 4,1% (4 persoane);
- Categoria II – Nivel – PARȚIAL adaptat, au acumulat între 26 și 39 puncte – 29,9% (29 persoane);
- Categoria III – Nivel – MEDIU adaptat, au acumulat între 40 și 53 puncte – 46,4% (45 persoane);
- Categoria IV – Nivel – FOARTE GREU adaptat, au acumulat între 54 și 67 puncte – 13,4% (13 persoane);
- Categoria V – Nivel – INADAPTAT, au acumulat între 68 și 75 puncte – 6,2% (6 persoane).

Pentru a avea o privire generală comparativă asupra rezultatelor sintetizate și atribuirea respondenților la cele 5 categorii, în funcție de *nivelul de adaptare profesională la schimbări a cadrelor didactice debutante în perioada de tranziție în mediul școlar* constatat, în continuare este prezentată distribuția comparativă a frecvențelor ce vizează nivelul de adaptare profesională la schimbări a celor 97 de cadre didactice debutante.

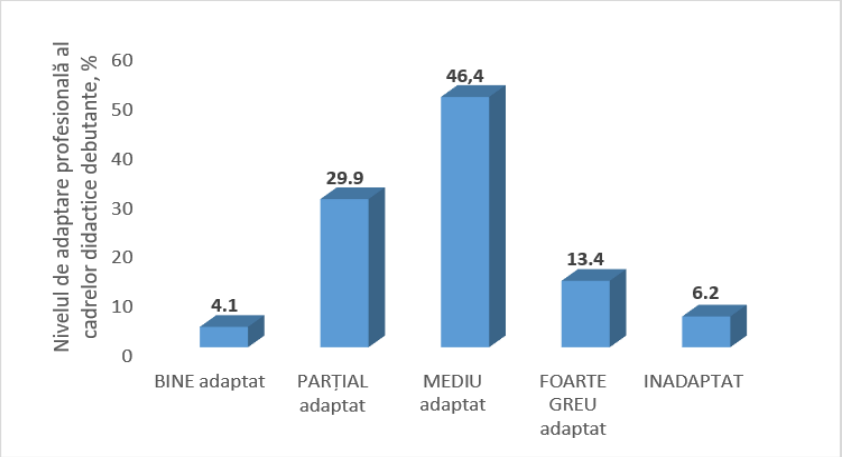

Figura 3. Distribuția comparativă a frecvențelor nivelului de adaptare profesională la schimbări a cadrelor didactice debutante în perioada de tranziție în mediul școlar, %

Sursa: *elaborat de autor în baza informațiilor prelucrate din chestionarul aplicat*

Rezultatele reprezentate în Figura 3, în sensul analizei comparative, oferă claritate în clasament și anume, în categoria de debutanți cu *nivel bine adaptat profesional la schimbări*, s-au clasat *4,1%* (4 persoane) dintre respondenții debutanți, un număr mai mic comparativ cu celelalte categorii. Aceasta înseamnă că în primii trei ani de activitate pedagogică, îndată după absolvirea facultății *Științe ale Educației*, din numărul total de cadre didactice debutante – 97 de persoane care exercită funcția didactică în mediul școlar, pe dimensiunea acceptării schimbărilor au atins doar 4 debutanți *nivel bine adaptat profesional la schimbări.* Este un rezultat care merită o atenție sporită și permanentă în vizorul conducătorilor instituțiilor de învățământ general, precum și a mentorilor cu experiență în domeniul pedagogic pentru oferirea suportului necesar și tinderea spre creșterea capacităților de adaptare profesională a debutanților la etapa de tranziție în mediul școlar.

Comparând rezultatele prezentate în aceeași figură, este vizibil că doar *29,9%* dintre debutanți (29 persoane) sunt considerați cu *nivel parțial de adaptare profesională la schimbări*. Revenind la caracteristicile profesionale manifestate prin comportament în mediul școlar, conform Grilei de analiză și interpretare a rezultatelor la Chestionarul aplicat, *această categorie de persoane sunt motivate pentru acceptarea schimbării* și acceptă imediat ideile și propunerile celorlalți, ceea ce și îi motivează la dezvoltarea creativității. Caracteristicile acestui grup de debutanți denotă faptul că este cointeresat în motivație și apreciere pentru reacția promptă la schimbare, precum și necesită urmărire din perspectiva progresului nivelului de adaptare

profesională la schimbări, iar ulterior urmează să fie antrenați în calitate de mentori în rândul debutanților pentru oferirea suportului metodologic „de la egal la egal” altor debutanți.

De asemenea, prezintă interes și grupul de debutanți (46 de persoane) ce constituie *46,4%,* cel mai mare procentaj și care sunt considerați cu *nivel mediu de adaptare profesională la schimbări*. Aceasta înseamnă că în primii trei ani de activitate pedagogică, din numărul total de cadre didactice debutante (97 de persoane), aproximativ jumătate acceptă unele schimbări. La nivel de caracteristici profesionale manifestate prin comportament în mediul școlar, *această categorie de persoane reprezintă persoane indecise, oscilante în acceptarea ideilor noi* și acceptă doar unele schimbări care să nu le influențeze esențial deprinderile și abilitățile utilizate în desfășurarea procesului educațional și să nu le creeze disconfort în mediul școlar. Pentru categoria dată de debutanți este necesară o mică terapie psihologică de recâștigare/ întărire a încrederii în forțele proprii, pe care în mod real aceste persoane le posedă.

Următoarea categorie de debutanți include *13,4%* de respondenți (13 persoane) care se consideră cu *nivel foarte greu de adaptare profesională la schimbări*. Aceasta se explică prin faptul că *în acest grup persoanele se caracterizează profesional prin comportamentul manifestat în mediul școlar cu acceptarea foarte anevoioasă de introducere a noului*. Reacție îmbunătățită din partea acestor debutanți, poate fi înregistrată doar la o presiune majoră a situațiilor, evenimentelor care le determină să acționeze. Categoria dată de persoane exprimă o rezervă pronunțată în dorința de implicare activă. La modul general, din partea acestor persoane se necesită efort și flexibilitate cât privește adaptarea profesională în mediul școlar, precum și trasarea perspectivelor de înregistrare a progreselor în dezvoltarea competențelor profesionale.

Datele expuse în Figura 3 scot în evidență ultima categorie de respondenți, ce constituie *6,2%* (6 debutanți) care sunt considerați cu *nivel inadaptat profesional la schimbări*. Aceasta se explică prin faptul că în *acest grup persoanele se caracterizează profesional prin comportament conservator și incorigibil.* Persoanele din grupul menționat se aliniază nu la progres, dar la regres în ceea ce privește schimbarea. Faptul se explică prin manifestarea absolut nemotivată a debutanților pentru acceptarea schimbării și, uneori sunt orientate spre blocarea noului. Ne pune în gardă această categorie de tineri specialiști care exprimă o lipsă a dorinței de implicare în activitate deoarece sunt pasivi și nedeterminați în colaborarea și relaționarea socială în debutul carierei pedagogice.

Analiza itemilor incluși în chestionar și a răspunsurilor identificate au scos în evidență și nevoi ale debutanților, confirmate prin constatările privind nivelul de adaptare profesională la schimbări, clasificat pe categorii de debutanți.

Concluzii și recomandări

În contextul actual, marcat de ritmul accelerat al schimbărilor din sistemul educațional, se evidențiază o serie de consecințe semnificative. Printre acestea se numără diversificarea formelor de sprijin pentru integrarea profesională a cadrelor didactice, scăderea nivelului de reziliență din cauza stresului ocupațional, creșterea nevoii de adaptare profesională, precum și intensificarea cerințelor legate de îmbunătățirea condițiilor de muncă, a motivației, a orientării în carieră și a valorificării competențelor profesionale.

Studiul realizat cu participarea cadrelor didactice debutante a oferit oportunitatea de a analiza nivelul de adaptare profesională al acestora la începutul carierei didactice și unele particularități ale fenomenului de tranziție prin care trec debutanții în procesul de adaptare la cerințele sistemului educațional și la condițiile mediului școlar. Această adaptare implică dezvoltarea unei congruențe între valorile, convingerile și comportamentele personale ale debutantului și practicile și exigențele instituționale.

Rezultatele obținute au fost analizate și sistematizate în raport cu obiectivele stabilite în cadrul experimentului de constatare și evidențiază necesitatea reală de adaptare profesională a cadrelor didactice debutante, așa cum reiese din răspunsurile acestora. Cu certitudine, în perioada de tranziție în mediul școlar, cadrele didactice debutante se confruntă cu numeroase întrebări, la care răspunsurile oferite printr-un program de mentorat structurat ar avea un impact pozitiv semnificativ asupra optimizării procesului de adaptare profesională a debutanților în mediul școlar.

Având în vedere diversitatea și complexitatea nevoilor exprimate de cadrele didactice debutante în procesul de adaptare profesională în perioada de tranziție în mediul școlar, considerăm esențială implementarea unor măsuri concrete, menite să prevină riscul de inadaptare și să răspundă în mod eficient cerințelor specifice ale acestora. Astfel, procesul de adaptare profesională va putea fi optimizat, devenind mai rapid și mai eficient atât la nivelul instituțiilor de învățământ, cât și în cadrul colectivelor profesorale și în relația cu elevii din mediul școlar.

Necesitatea întreprinderii măsurilor de prevenire a inadaptării, de optimizare a procesului de adaptare profesională și de facilitare a fenomenului de tranziție a cadrelor didactice debutante în mediul școlar, alături de constatările referitoare la nivelul de adaptare profesională la schimbări identificate pe categorii de tineri specialiști, justifică rațional implementarea unui program de mentorat în rândul cadrelor didactice debutante. Un astfel de program, în viziunea noastră, reprezintă o soluție eficientă pentru sprijinirea cadrelor didactice debutante în procesul de adaptare la cerințele și realitățile mediului școlar. Cu certitudine, formarea cadrelor didactice debutante în baza unui program de mentorat, va contribui semnificativ la facilitarea adaptării profesionale și la susținerea dezvoltării lor profesionale, în special în perioada critică de tranziție de la finalizarea studiilor universitare la integrarea în activitatea didactică propriu-zisă.

În concluzie, din sinteza ideilor prezentate, reiese că impactul educațional este profund influențat de calitatea relațiilor interpersonale: între elev și cadru didactic, între cadrele didactice de conducere și cadrul didactic debutant, între mentor și debutantul aflat la începutul carierei pedagogice. De asemenea, caracteristicile contextului educațional și ale parteneriatului instituțional contribuie semnificativ la succesul procesului formativ. Aceste dimensiuni relaționale și contextuale influențează în mod direct adaptarea profesională, integrarea socioprofesională și dezvoltarea profesională continuă a cadrelor didactice debutante.

O tranziție reușită din mediul universitar în cel școlar poate constitui fundamentul unei cariere pedagogice solide și al formării unei identități profesionale bine conturate. În acest fel, fiecare provocare va putea fi depășită cu succes, iar fiecare obstacol va contribui la consolidarea parcursului profesional. Astfel, prin optimizarea procesului de adaptare profesională în mediul școlar, cresc semnificativ șansele de dezvoltare profesională autentică și de eficientizare a întregului context educațional.

Bibliografie

1. Bucun, N., Musteață, S., Guțu, Vl. & Rudic, Gh. (1997). *Bazele ştiinţifice ale dezvoltării învățământului în Republica Moldova*. Chișinău, Republica Moldova, Editura Prometeu.
2. Chelcea, A. *Psihoteste. Cunoaşterea de sine şi a celorlalţi*. (1997). Știință și Tehnică, București, România, Știință și Tehnică.
3. Cojocaru-Borozan, M., Țărnă, E., & Sadovei, L. (2014). *Integrare socioprofesională prin discurs didactico-ştiinţific*. Chișinău, Republica Moldova, UPS„Ion Creangă".
4. Dima, E., Cobeţ, L., Manea, L., Dănilă, E., Dima, G., Dănilă, A., & Botoşineanu, L. (2007). *Dicţionar Explicativ Ilustrat al Limbii Române*. Chișinău, Republica Moldova, Editura ARC; Editura Gunivas.
5. *Finland's 'education miracle' and the lessons we can learn*. (2017). https://www.weforum.org/stories/2017/07/finlands-education-miracle-and-the-lessons-we-can-learn/.

6. Grishanov, L., & Țurcan, V. (1990). *Sotsiologicheskiye problemy adaptatsii studentov mladsikh kursov. Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata psikhologicheskikh nauk.* Moskva, Rossiya.
7. Lazarus, Rh. (2011). *Emoții și adaptare*. București, România, Editura Trei.
8. *Learning for sustainability*. (2024). https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/country-reports/estonia.html?.
9. Lemeni, G., & Negru, O. (2010). *Planificarea carierei. În Consiliere și orientare, Ghid de educație pentru carieră*. ASCR, Cluj-Napoca, România.
10. Mureșan, D. (2024). Evoluția și direcțiile integrării în educația europeană. În Materialele Conferinței Științifice Internaționale„Perspectivele și Problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", Volumul XI, Partea 1, USC, Cahul, Republica Moldova, pp. 38–46. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/38-46_14.pdf
11. Negovan, V. (2021). *Psihologia carierii*. București, România, Meteor Press.
12. Osipow, S. (1983). *Theories of Career Development.* Prentice-Hall.
13. Paladi, O. (2021). *Orientările valorice și adaptarea psihosocială la vârsta adolescenței: abordări teoretice*. Chișinău, Republica Moldova, Print Caro SRL.
14. Păun, E. (2017). *Pedagogie*. Provocări și dileme privind școala și profesia didactică. Iași, România, Polirom.
15. Pânișoară, G., & Pânișoară, I. (2016). *Managementul resurselor umane*. Iași, România, Polirom.
16. Pleșca, M. (2002). *Mecanismele psihologice de bază ale adaptării studenților la activitatea de învățare*. Autoreferatul tezei de doctor în științe psihologice. Chișinău, Republica Moldova.
17. Puzur, E. (2016). *Adaptarea psihosocială a studenților anului I din instituțiile de învățământ superior*. Autoreferatul tezei de doctor în psihologie. Chișinău, Republica Moldova.
18. Rean, A. (2007). *Psikhologhia lichnosti*. *Sotsializatsia*, *povedenie, obșcenie*. Sankt-Petersburg, Rossiya, Praim-Evroznak.
19. Rusnac, S., & Verdeș, V. (2015). Adaptabilitatea social-psihologică ca o condiție a depășirii crizei vârstei adulte. În *Materialele Conferinței Științifice Internaționale„Preocupări contemporane ale științelor socio-umane", Partea 1, ULIM, Chișinău, Republica Moldova*, pp. 389–397.
20. Savickas, M. (1997). *Career adaptability*: An Integrative construct for Life-Span, Life-Space Theory, Wiley Online Library, 247–259 p. https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.1997.tb00469.x
21. Strategia de dezvoltare *Educația 2030* și Programul de implementare a acesteia pentru anii 2023–2025, aprobate prin HG nr. 114/2023. (2023). Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.134-137 din 20.04.2023, art. 289.
22. Strategia națională de dezvoltare *Moldova Europeană 2030*, aprobată prin Legea 315/2022. (2022). Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.409-410 din 21.12.2022, art. 757–758.
23. Țarnă, E. (2013). *Adaptarea studentului în mediul universitar*. Chișinău, Republica Moldova, UPS„Ion Creangă".
24. Vlăsceanu, L. (2019). *Educație și putere. Sau despre educația pe care nu o avem*. Iași, România, Polirom.
25. Zlate, M., & Avram, E. (2004). *Reprezentarea perspectivelor profesionale și relația cu gradul de adaptare la cerințele mediului academic*. Revista de psihopedagogie, (2), 33–46.
26. Zlate, M., & Negovan, V. (2006). *Adaptare și strategii de adaptare*. Probleme fundamentale ale psihologiei și științelor educative. București, România, Editura Universității.

Capitolul 24. GENUL MUZICAL – DIMENSIUNI, FUNCȚII ȘI VALENȚE EDUCAȚIONALE ÎN ÎNȚELEGEREA ARTEI MUZICALE

Chapter 24. MUSICAL GENRE – DIMENSIONS, FUNCTIONS, AND EDUCATIONAL VALUES IN THE UNDERSTANDING OF MUSICAL ART

Lilia GRANEȚKAIA[1]

Abstract

This article addresses the topic of the musical genre as an essential category in the classification of musical works and as a fundamental tool for understanding musical art in its cultural, historical, aesthetic, and expressive dimensions. The author proposes an analysis of the role of the musical genre in shaping sound form, organizing perception, and guiding interpretation, highlighting its function as a means of understanding the structure, style, content, and social functions of music. The importance of genre in educational practice is also examined, where it facilitates an integrated understanding of musical works, reflecting eras, traditions, and compositional languages, and contributing to the formation of aesthetic taste and conscious music reception. The article also points out the often superficial treatment of genre in music pedagogy, which limits its educational potential, and argues for the necessity of reconsidering genre as a complex educational category. For its full utilization in the teaching-learning process, an interdisciplinary perspective is proposed, including philosophical, aesthetic, musicological, and psychopedagogical dimensions, aimed at strengthening the formative and cognitive functions of the musical genre in contemporary music-art education.

Keywords: *musical genre, musical knowledge, artistic perception, musical analysis, music education.*

JEL: *Z11, Z1, I21*

Introducere

Genul muzical reprezintă una dintre cele mai importante categorii ale gândirii muzicale, oferind un cadru esențial pentru clasificarea, interpretarea și înțelegerea creațiilor sonore. De-a lungul istoriei muzicii, genul a evoluat dintr-o noțiune funcțională, legată de destinația și contextul social al muzicii, într-o categorie complexă cu valențe culturale, stilistice și educaționale.

În contextul artei muzicale universale, marcată de diversitate estetică, sincretism stilistic și globalizare, necesitatea de a regândi genul muzical depășește limitele unei simple taxonomii. El devine un instrument fundamental pentru decodificarea mesajului artistic, pentru orientarea percepției auditive și pentru formarea unei receptivități conștiente, critice și estetice.

Muzicologul Nattiez, o figură centrală în *muzicologia francofonă* din America de Nord, fiind considerat *părintele semiologiei muzicale*, subliniază că genul muzical nu este o realitate fixă sau naturală, ci o construcție culturală și semiotică, care reflectă atât convențiile estetice, cât și valorile și așteptările publicului și ale comunităților de interpreți. El aplică conceptele semioticii lui Peirce – semnul, obiectul și interpretul – pentru a arăta cum genurile se formează în rețele de semnificație, adesea instabile și negociate în permanență. Autorul argumentează că genurile muzicale funcționează ca „narațiuni analitice" sau „cadre interpretative" care ghidează atât analiza muzicologică, cât și receptarea muzicii de către ascultători.

Așadar, genul devine un instrument fundamental pentru decodificarea mesajului artistic (Nattiez, 1990), pentru orientarea percepției auditive și pentru formarea unei receptivități conștiente, critice și estetice (Asafiev, 1971; Adorno, 1976). Boris Asafiev tratează genul ca o formă vie, în continuă transformare, strâns legată de funcția socială și de conținutul afectiv. În

[1] Conf. univ., dr., Universitatea de Stat A. Russo din Bălți, R. Moldova, lilia.granetkaia@usarb.md

cartea sa *Музыкальная форма как процесс* 1971 (Muzcalinaia forma kak proțes) Asafiev subliniază că genul nu este o simplă etichetă formală, ci un proces expresiv și istoric, articulat prin intonație și stil. El valorifică noțiunea de intonație muzicală. Intonația muzicală este pentru Asafiev elementul de bază al expresiei muzicale, o unitate semantică ce combină sunetul și sensul, un fel de „propoziție muzicală" ce poartă o idee, un sentiment, o funcție socială și estetică. Este o noțiune care unește conținutul afectiv și formal, adică forma și funcția expresivă a unui fragment sonor. Genul muzical, pentru Asafiev, se construiește din tipuri specifice de intonații, care sunt caracteristice pentru anumite epoci, stiluri sau contexte sociale. Astfel, intonația este piatra de temelie pentru înțelegerea structurii muzicii, pentru percepție și interpretare. (Asafiev, 1971)

În același timp, în practica educațională muzicală, genul este adesea redus la un criteriu formal sau la o etichetă superficială, pierzându-și potențialul formativ. Această abordare limitativă nu răspunde cerințelor pedagogiei muzicale moderne, care presupune o formare holistică a elevului – din perspectiva cognitivă, afectivă și culturală.

Pornind de la aceste premise, ne propunem să analizăm genul muzical nu doar ca element de clasificare, ci ca mijloc de cunoaștere muzicală, expresie a contextului istoric și cultural și instrument de formare artistică. În demersul propus, vom valorifica o perspectivă interdisciplinară care să integreze dimensiunile filosofice, estetice, muzicologice și psihopedagogice ale genului, oferind astfel o fundamentare teoretică și practică pentru reevaluarea funcției sale în educația muzical-artistică.

Pentru a valorifica pe deplin genul muzical în procesul de predare-învățare a muzicii, este necesar ca acesta să fie cercetat dintr-o perspectivă complexă, ce include dimensiuni *filosofice, estetice, muzicologice* și *psihopedagogice*. Astfel de abordări interdisciplinare pot oferi o viziune mai profundă asupra funcției formative și cognitive a genului muzical în educația muzical-artistică contemporană.

Actualitatea acestei cercetări este determinată de necesitatea elaborării unei metodologii clare care să valorifice genul muzical *ca instrument de cunoaștere în procesul educațional.* Studiul urmărește identificarea potențialului pedagogic al genului muzical, rolul său în descifrarea conținutului operei muzicale și în dezvoltarea gândirii muzicale a elevilor.

Gradul de cercetare a problemei

Tema genului muzical a fost abordată în literatura de specialitate din multiple perspective, inclusiv muzicologică (B. Asafiev 1930, 1971; E. Nazaikinski, 2003), estetică **(**Theodor W. Adorno, 1970, 2001), pedagogică (D. Kabalevski, 1976; Iu. Aliev, 2000; I. Gagim, 1996).

Abordarea genului muzical ca fenomen social, estetic și cultural, strâns legat de ideologia epocii, se regăsește în numeroase studii de muzicologie. E. Назайкинский sublinia că genurile reprezintă „o formă reală a legăturii muzicii cu viața", fiind expresia condiționărilor sociale și a funcțiilor comunicative ale muzicii (Назайкинский, 1982). În aceeași direcție, B. Асафьев considera că structura genurilor este inseparabilă de „intonarea" epocii, prin care muzica reflectă mentalitatea colectivă și dinamica socială (Асафьев, 1971). Esteticianul român Tudor Vianu accentua dimensiunea ideologică, observând că genul artistic constituie o modalitate de organizare a experienței estetice și de reflectare a spiritului timpului (Vianu, 1968). Din perspectiva muzicologiei occidentale, Carl Dahlhaus argumenta că genurile muzicale nu sunt simple tipologii formale, ci realități istorico-sociale care exprimă orizontul cultural și valorile dominante ale unei comunități (Dahlhaus, 1989). Într-o viziune semiotică, Jean-Jacques Nattiez arată că genul muzical este o construcție culturală și interpretativă, configurată prin convenții estetice, dar și prin așteptările publicului și ale mediului artistic (Nattiez, 1990). Această convergență de opinii

confirmă faptul că genul nu poate fi redus la o categorie pur formală, ci trebuie înțeles ca o expresie a interacțiunii dintre estetic, social și cultural.

În ceea ce privește genul muzical, esteticianul Tudor Vianu considera că acesta este „înainte de a fi poetic, cultural", deoarece reflectă o formă de organizare artistică a conținutului expresiv, înrădăcinată în structura afectivă și simbolică a experienței umane. Potrivit lui Vianu, genurile artistice, inclusiv cele muzicale, nu sunt doar convenții formale, ci moduri de existență a sensibilului în forme spiritualizate, prin care creatorul comunică trăiri general-umane. În viziunea sa, genul este o categorie estetică mediată cultural și istoric, care permite clasificarea și comprehensiunea creației, dar și accesul receptorului la sensul artistic. De aceea, el subliniază necesitatea de a studia genurile nu izolat, ci în dinamica lor istorică, ca expresie a transformărilor conștiinței estetice. (apud Duncea, 2014)

Importanța genului în înțelegerea artei muzicale este larg recunoscută și în pedagogia muzicală. Un exemplu remarcabil este cel al compozitorului și pedagogului **Dmitri Kabalevski**, care a promovat un sistem coerent de educație muzicală bazat pe apropierea elevilor de *genurile muzicale tradiționale* (cântec, dans, marș) ca forme accesibile de exprimare și percepție. În viziunea sa:

- Genul muzical constituie un cadru recognoscibil pentru copii, facilitând dezvoltarea auzului muzical, a memoriei, dar și a gândirii muzicale logice.
- Aceste genuri muzicale (cântec – expresiv, dans – ritmic, marș – acțiune, procesualitate) au fost folosite în lucrările sale dedicate copiilor și adolescenților, pentru a construi o cultură muzicală activă și emoțional conștientă.
- Educația muzicală trebuie să pornească de la genuri clare și expresive, pentru a facilita înțelegerea formelor mai complexe ulterior.

Aspectele muzicologic și pedagogic al problemei

Moris Bonfeld, în monografia sa Музыка; язык, речь, мышление 1991 respinge ideea că se poate construi un „dicționar intonațional" în care să ai simboluri muzicale universale. El consideră muzica ca discurs construit din sub-simboluri, corelat cu gândirea, și fiecare gen muzical reprezintă un sistem discursiv semnificativ, cu propria sintaxă și semnificație contextuală. Genurile, în viziunea autorului, se definesc prin felul în care sub-simbolurile se combină, creând discursuri muzicale distincte.

În concepția lui Nazaikinski, 1982, înțelegerea genului presupune:

- funcție social-istorică (contextul în care muzica este produsă și receptată);
- așteptare psihologică din partea ascultătorului;
- strategie de comunicare pentru compozitor și interpret;
- formă de gândire muzicală, structurată în funcție de genul abordat.

În literatura de specialitate, genurile muzicale sunt adesea analizate nu doar din perspectiva formei și a stilului, ci și în funcție de funcțiile pe care le îndeplinesc în viața socială și culturală. Muzica se manifestă atât ca obiect estetic autonom, destinat contemplării și receptării artistice, cât și ca fenomen funcțional, legat de contexte sociale, ritualice sau utilitare. În acest sens, se disting următoarele categorii:

- *muzica prezentată (Darbietungsmusik)* – orientată către experiența estetică și artistică a ascultătorului,
- *muzica funcțională (Umgangsmusik)* – destinată uzului colectiv, social și practic, integrată în viața cotidiană și tradițiile comunitare.

Genul muzical îndeplinește mai multe roluri în procesul de creație, interpretare și receptare, reflectând atât dimensiunea estetică, cât și pe cea socială și cognitivă a muzicii. În acest sens,

identificăm funcțiile principale ale genului muzical: *funcția comunicativă, funcția structurală și funcția semantică.*

- *Funcția comunicativă* (Funcția relațională) accentuează rolul genului în stabilirea relațiilor între participanții actului muzical: compozitor – interpret – ascultător.
- *Funcția structurală (formală)* – accentuează legătura cu forma muzicală (sonată, rondo, lied etc.).
- *Funcția semantică (de sens):* se referă la conținutul simbolic, cultural, afectiv și estetic pe care genul muzical îl poartă și îl transmite. Genul muzical acumulează, conservă și transmite sensuri care depășesc nivelul pur sonor și care sunt legate de experiențele colective și individuale ale unei comunități.

Dacă ne vom referi la studierea genului muzical în școală, vom remarca mai multe scopuri educaționale și formative**,** care merg dincolo de simpla recunoaștere a tipurilor de muzică.

1. *Dezvoltarea percepției muzicale și a gândirii critice la elevi:*
   - Elevii vor învăța să identifice caracteristicile specifice ale unui gen muzical (ritm, formă, instrumentație, stil).
   - Aceasta va contribui la o receptare conștientă a muzicii, nu doar la ascultarea pasivă.
2. *Formarea gustului estetic și a culturii muzicale*
   - Studiind genurile, elevii vor cunoaște diferitele epoci, tradiții și limbaje componistice.
   - Ei vor dezvolta capacitatea de apreciere a valorii estetice și artistice a creațiilor muzicale.
3. *Înțelegerea legăturii dintre muzică și viața socială/culturală*
   - Genul muzical este adesea legat de funcții sociale (muzică religioasă, muzică de dans, marșuri, cântece de lucru).
   - Elevii vor cunoaște cum muzica reflectă ideologiile, valorile și practicile comunităților.
4. *Dezvoltarea abilităților de interpretare și exprimare creativă*
   - Cunoașterea genurilor ajută la interpretarea fidelă a creațiilor muzicale.
   - Facilitează improvizația, compoziția și aranjamentul muzical**,** adaptând stilul la contextul genului.
5. *Integrarea interdisciplinară*
   - Studiul genului conectează muzica cu istoria, literatura, arta vizuală și psihologia percepției.
   - Astfel, elevul dobândește o viziune complexă asupra fenomenului cultural**.**

La grupul de metode determinate de specificul artei muzicale și studierii genurilor muzicale propunem de a include următoarele metode:

- *Metoda observării muzicii* (și nu a învățării ei) – accentuează explorarea muzicii fără a o impune, convingând prin ea, aducând bucurie și nu simplă distracție, precum și folosirea improvizației (B. V. Asafiev 1971);
- *Metoda empatiei* – dezvoltă capacitatea elevilor de a se conecta afectiv și de a se identifica cu expresivitatea muzicală (N. A. Vetlugina, 1982);
- *Metodele generalizării muzicale, anticipării și revenirea asupra parcursului anterior* (D. Kabalevski 1971);
- *Metoda reflecției asupra muzicii* **(**E. B. Abdulin, 2007) – *gândirea critică și analitică asupra structurii, expresivității și semnificațiilor muzicale*,
- **„***Metoda dramaturgiei emoționale" (E. B. Abdulin, 2007) – abordarea muzicii prin prisma tensiunii și dezvoltării afective, evidențiind modul în care emoțiile sunt construite și transmise în cadrul creației muzicale*.

- *Metoda dezvoltării discriminării stilistice la adolescenți* – vizează recunoașterea și diferențierea stilurilor muzicale (Yu. B. Aliev, 2000);
- *Metoda dialogului muzical* – presupune comunicarea activă și interacțiunea între elevi și profesor în interpretarea muzicii (L. A. Bezborodova);
- *Metoda percepției muzicii prin intonație și stil și modelarea procesului artistic-creativ* – urmărește înțelegerea aprofundată a limbajului muzical și stimularea procesului creativ (E. D. Kritskaia și L. V. Școliar, 1999).

Toate elementele și pozițiile discutate în cadrul prezentului studiu sunt integrate și propuse în modelul pedagogic elaborat (Figura 1), care urmărește valorificarea genului muzical în procesul de predare și formare a culturii muzicale a elevilor.

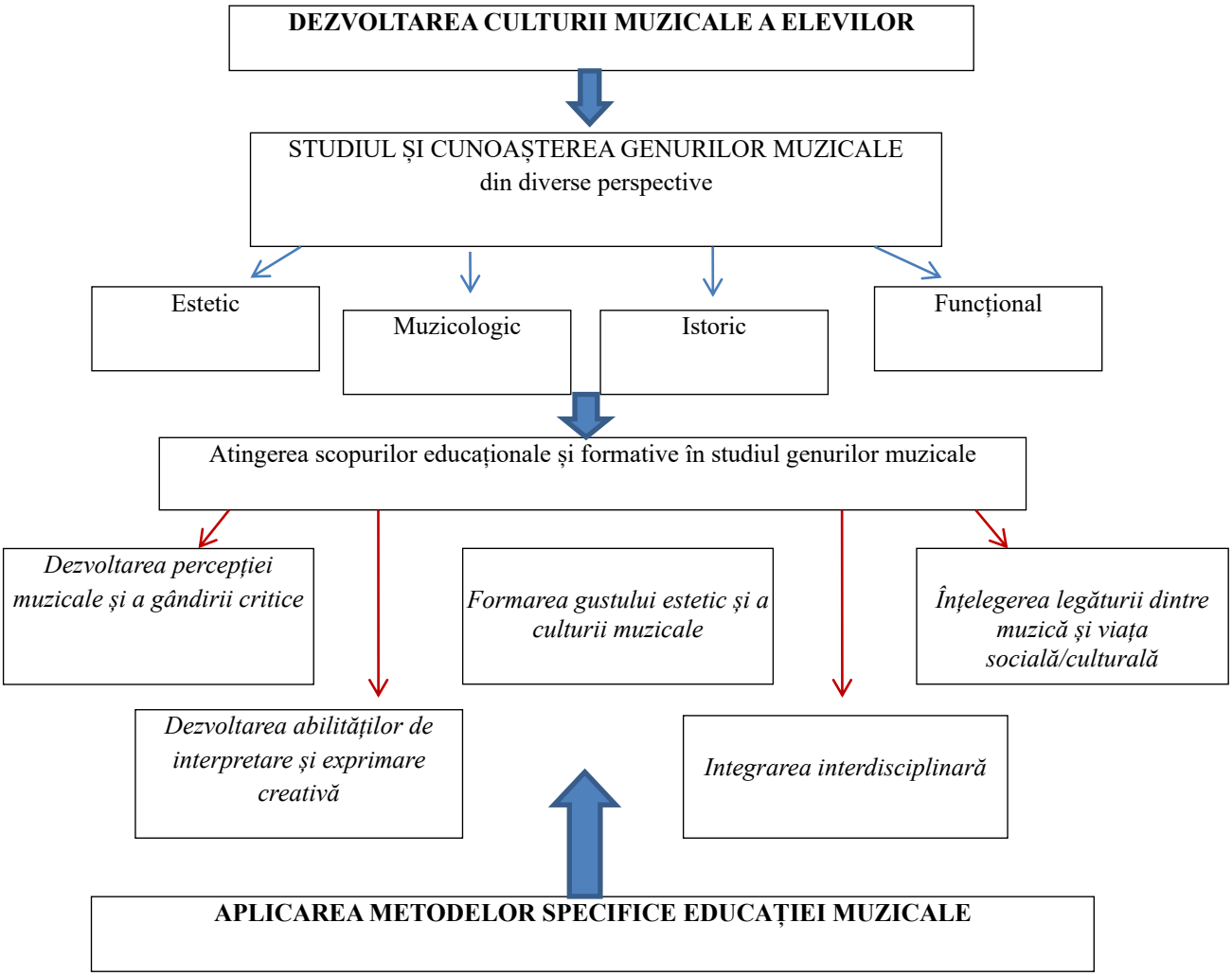

Figura 1. Modelul pedagogic de valorificare a genului muzical în educația muzicală a elevilor

Concluzii

Rezumând cele expuse, dorim să menționăm, că genul muzical reprezintă un instrument fundamental în procesul de predare a muzicii, oferind elevilor cadrul necesar pentru înțelegerea, receptarea și interpretarea creațiilor muzicale. Studierea direcționată și aprofundată a genurilor nu se reduce la recunoașterea tipurilor de muzică, ci contribuie la formarea unei culturi muzicale solide, integrate în ansamblul culturii spirituale și estetice a elevilor. Prin valorificarea dimensiunilor estetice, sociale și culturale ale genului, predarea muzicii devine un proces activ,

care dezvoltă percepția auditivă, gândirea muzicală, sensibilitatea emoțională și artistică, capacitatea de trăire spirituală a mesajului muzical.

Bibliografie

1. Duncea, Ș. (2014). *Tudor Vianu, stilistician*. Perspective actuale // În Buletin științific, fascicula filologie, seria A, vol. XXIII;.
2. Nattiez, J.J. (1990). *Music and Discourse: Toward a Semiology of Music, Princeton University Press*.
3. Абдулин, Э.Б. (2004). *Теория музыкального образования, Учебник для студентов высших учебных заведений, Академия, 336 с.;*.
4. Адорно Т. (2001). *Эстетическая теория*. Республика.
5. Адорно, Т. (1999). *Избранное: социология музыки, Санкт-Петербург*.
6. Алиев, Ю.Б. (2000). *Настольная книга школьного учителя-музыканта, Москва, Издательство Бладос*.
7. Асафьев, Б. (1971). *Музыкальная форма как процесс, 2-е изд*. Ленинград: Музыка. Ленингр. отд-ние, 376 с.;.
8. Безбородова Л. (2014). *Теория и методика музыкального образования, Москва, Издательство „Флинта”*.
9. Назайкинский, Е. В. (2003). *Стиль и жанр в музыке учебное пособие для студентов высших учебных заведений, Владос*.
10. Назайкинский, Е.В. (1982). *Логика музыкальной композиции, Москва „Музыка” 319 с;*.
11. Школяр, В., Красильникова, М. С., Критская, Е. Д., и др. (1999). *Теория и методика музыкального образования детей*: Науч.-метод. пособие для учителя музыки и студентов сред. и высш. учеб. заведений. Флинта; Наука.

Capitolul 25. PROVOCĂRILE REFORMEI ADMINISTRATIV-TERITORIALE PENTRU INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 25. CHALLENGES OF THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL REFORM ON HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Elena MANDAJI[1]

Abstract

This paper explores the implications of the administrative-territorial reform on the functioning and governance of higher education institutions in the Republic of Moldova. With a focus on the voluntary amalgamation of local communities aimed at enhancing administrative capacity, the study examines how these structural changes affect the institutional autonomy, strategic planning, and territorial outreach of universities. Drawing on Moldova's commitments to the European Higher Education Area (EHEA) and the Bologna Process, the research highlights the tension between centralized reform initiatives and the need for locally responsive educational policies. Using a qualitative approach, the study analyzes national policy documents, institutional reports, and stakeholder interviews to assess the extent to which administrative restricting supports or contains the modernization of higher education. The findings suggest that while the reform opens opportunities for integrated local development, it also creates uncertainty regarding the redistribution of responsibilities, resource allocation, and coordination between local authorities and universities.

Keywords*: higher education; EHEA; administrative-territorial reform; amalgamation*

JEL*: E22, O16*

Introduction

The administrative-territorial reform represents one of the major structural-institutional transformations that the Republic of Moldova is currently facing, in an effort to streamline local governance, optimize public services and strengthen the administrative capacity of local public authorities. The Law on the voluntary merger of local public authorities, the initiative to amalgamate mayoralties, as well as other recent legislative measures, demonstrate the authorities' commitment to changing the country's territorial-administrative organization, a process estimated to be completed by 2030 (source: https://logos-pres.md/en/article/administrative-territorial-reform-is-started-by-volunteers/, accessed on September 10, 2025). These changes come in a context in which European aspirations regarding decentralization and local autonomy are gaining increasing importance. The aim is for administrative-territorial units to become more efficient, to have adequate resources and skills to better respond to the needs of citizens, especially in rural areas, where access to public services is often precarious (Source: https://decentralization.net/2022/11/territorial-administrative-reform-in-the-republic-of-moldova/ accessed on September 10, 2025).

Meanwhile, the higher education sector in Moldova has gone through a process of alignment with international standards, especially with the accession to the Bologna Process, the establishment of the European Higher Education Area (EHEA), and the implementation of reforms

[1] PhD student, university assistant, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu", Republic of Moldova, emandaji@yahoo.com

targeting the structure of studies (Bachelor's, Master's, Doctoral cycles), ECTS transferable credits and other norms, regarding quality, academic mobility and recognition of diplomas (Eurydice, 2025). Universities, public higher education institutions, were thus put in a position to adapt not only from an academic perspective, but also from an institutional-organizational perspective: legislative changes, funding regulations, administrative responsibilities, but also increased expectations from regulatory authorities and civil society for transparency, accountability and efficiency (The World Bank Report, 2020).

In this framework, administrative-territorial reform is not just a process of geographical reorganization or grouping of localities, but involves significant potential effects on the way universities function in relation to the local environment, local and regional authorities, financial and support structures, urban and rural communities, and sectoral public policies. The voluntary amalgamation of local communities, as an intermediate stage and method of reorganization, involves changes in responsibilities, budget flows, infrastructure, but also in local institutional and cultural identity (source: https://logos-pres.md/en/article/administrative-territorial-reform-is-started-by-volunteers/, accessed on September 10, 2025). Moreover, the reform must be understood in relation to the international commitments of the Republic of Moldova – not only in education, but also in the areas of governance, the rule of law, decentralization, administrative efficiency and transparency. The EHEA/Bologna standards on university autonomy and related legislative frameworks provide an external reference framework that generates pressures and opportunities for higher education institutions in Moldova (Reports from potential new members of the Bologna Process, 2004).

The current stage of the administrative-territorial reform shows that a number of local communities have already expressed their desire to voluntarily unite, but central and local authorities are developing concrete steps for these processes to be legislated and implemented. At the same time, there are discussions and concerns about the distribution of resources, the ability of newly established local authorities to take on additional responsibilities, maintaining equity between areas, and how regional universities will be influenced by these changes (source: https://logos-pres.md/en/article/administrative-territorial-reform-is-started-by-volunteers/, accessed on September 10, 2025). Given this complex framework, the article aims to provide an in-depth examination of this moment of intersection between administrative-territorial reform and the university sector, identifying how universities position themselves, what strategies they adopt, what pressures and opportunities arise against the backdrop of territorial change, as well as the broader implications for the quality, governance and role of the university in society.

Research methodology

The research problem is inherently interdisciplinary; therefore, the study employs a broad, integrated suite of scientific methods. The inquiry begins with general-logical procedures – those of the highest level of generality – namely inductive and deductive reasoning, alongside logical and analytical techniques. The combined inductive-deductive strategy is used to move from empirical observations to intermediate generalization and, conversely, to test and refine those generalizations against specific evidence, thereby enabling a rigorous synthesis of facts and the derivation of the principal conclusions. Complementing these core procedures, the study also applies the historical method to situate the subject within its temporal development, the empirical method to anchor claims in observed data, the structural method to map internal relations among components of the phenomenon, and the institutional method to examine rules, organizations, and decision-making arrangements. Taken together, this complex set of approaches provides the depth and breadth necessary to address the multifaceted nature of the topic, while preserving conceptual

coherence and methodological transparency. Other auxiliary techniques are mobilized as needed, but the methods listed above constitute the backbone of the research design.

Results

Conceptual and theoretical framework

In public policy literature, "voluntary amalgamation" refers to the voluntary merger of small administrative-territorial units into larger entities, with the stated aim of achieving economies of scale, more efficient public services and consolidated administrative capacity (Swianiewicz, 2010, p. 186). Beyond economic logic, research insists on the conditions for success: clear financial incentives, genuine public consultation, predictable transition periods and technical assistance for new structures, otherwise the probability of failure increases considerably (Swianiewicz, 2010, p. 190). Strengthening administrative capacity at local level is both an objective and an anticipated outcome of amalgamation: larger municipalities can recruit and retain qualified staff, modernize digital systems, and manage more complex investment portfolios; post-war European reforms provide numerous examples of such "consolidation reforms" (Council of Europe, 2017). In parallel, the logic of decentralization – inspired by the theory of fiscal federalism – suggests that decisions close to the citizen increase the match of public goods with local preferences and, under certain conditions, make service provision more efficient (Oates, 1972/2011). The principle of subsidiarity, enshrined in Article 5 of the Treaty on European Union, reinforces this multi-level architecture, stating that decisions should be taken at the level closest to the citizen, insofar as the objectives can be adequately achieved there (Council of Europe, 2017). In the Eastern European context, amalgamation has been used as a tool of decentralization/modernization reforms: the "hromad" reform (Hatsko, Darkovich, 2024) in Ukraine created consolidated local units with enhanced powers, with effects on service coordination, community resilience, and territorial planning. Lessons relevant to the Republic of Moldova indicate the need to correlate territorial merger with local financing, clarity of competencies and cooperation mechanisms with regionally anchored public institutions (including universities).

If we talk about comparative European models of administrative-territorial reform and their impact on universities, we can stop at the consolidation reforms at the local level that have followed diverse trajectories in Europe. The case of Denmark (2007) is canonical: the number of municipalities was reduced from 271 to 98, and the 13 counties were replaced by 5 regions, with a substantial redistribution of regional planning powers and responsibilities (Danish Regions, 2015). Policy literature shows effects on the "balancing" of regional development and the recalibration of institutional networks, in which universities have become pivots of regional innovation, human capital and health/services strategies (Brogger, 2023). In such frameworks, university autonomy and involvement in regional governance (councils, partnerships) become tools through which universities can influence territorial development, but also adapt their mission (teaching-research-services to society) (Danish Regions, 2015).

Latvia offers a recent model (2020–2021): through administrative reform, the number of municipalities was reduced from 119 to 43, with the stated objective of increasing service delivery capacity and reducing regional disparities. Official documents (National Development Plan of Latvia, 2021-2027) and independent evaluations record the expected effects and first results, including on educational services; in strategic terms, the government has even provided options for programmatic reorganization/movement in higher education when performance is low (Source: https://eng.lsm.lv/article/society/society/new-municipalities-map-comes-into-force-july-1.a411088/, accessed on September 7, 2025). In such contexts, universities in regional centers become anchors of educational/innovation ecosystems, but collaboration with consolidated local

authorities can influence the campus network, territorial extensions, and partnerships with industry (source: https://freedomhouse.org/country/latvia/freedom-world/2021, accessed on September 7, 2025).

In Central and Eastern Europe, the Council of Europe has documented a general trend of "size reforms" (Council of Europe, 2017), with the reduction of municipal fragmentation to support quality services and robust local governance. Comparative literature, however, emphasizes that consolidation policies must be evaluated in context and in relation to sectoral policies (including education): without multi-level coordination mechanisms, territorial reforms can create accountability gaps or amplify de facto centralization (Swianiewicz, 2010). For universities, the impact is mediated by: (a) funding architecture (national vs. regional), (b) autonomy regime, (c) regional innovation/development policies, (d) student demographics and mobility in new functional areas (Council of Europe, 2017). The analysis of the relationship between the state (public governance) and the university is classically thematized by Burton R. Clark's "triangle of coordination" (state – market – academic community), which explains how the balance between the three vertices shapes university authority and decision-making (Clark, 1986).

Territorial/administrative reforms that shift competences and resources can rebalance these relationships, including through the emergence of the regional level as a "steering" actor, with effects on university governance and alignment with territorial priorities. Subsequent European literature (Maassen & Olsen, 2007) has nuanced that university autonomy evolves in the "autonomy–accountability" tension, with remote steering instruments (external evaluation, performance contracts, competitive funding) that can strengthen or limit institutional freedoms (Clark, 1986). A comparative empirical benchmark is the "University Autonomy in Europe – The Scorecard" (EUA), which measures four dimensions: organizational, financial, personnel and academic autonomy. Results for the 2009/2011, 2017 and 2023 waves show consistent differences between systems and reform trends affecting internal governance, leadership appointment, resource management and program design (Estermann & Nokkala, 2009). In relation to territorial reforms, a stronger regional level – when it exists – can add an additional dimension of coordination (regional strategies, councils, thematic funding), which requires clear mechanisms to protect academic autonomy and avoid local political "capture" (EPRS, 2023).

From the perspective of fiscal federalism and multi-level governance, the distribution of powers and resources between levels (national, regional, local) influences both the behavior of public authorities and that of universities. Oates (1972/2011) provides the theoretical foundation for understanding why certain decisions (including those related to educational infrastructure, support for applied research or regional innovation) can be better calibrated at the sub-national level, provided that administrative capacity and integrity framework exist (Oates, 1972/2011). In Europe, the principle of subsidiarity (TEU art. 5, 2012) provides the normative criterion for such arrangements, and its coherent application is crucial to prevent both over-centralization and fragmentation of educational policies (EUR-Lex, 2008; European Parliament, 2025).

The political and institutional context of reform in Moldova

The reform of local public administration (LPA) in the Republic of Moldova has a solid European and constitutional foundation. An initial milestone is the ratification of the European Charter of Local Self-Government (Parliament of the Republic of Moldova, 1997), which enshrines the principles of autonomy, subsidiarity and proportionality of administrative control. The internal framework was outlined through a set of organic laws: Law on the administrative-territorial organization of the Republic of Moldova No. 764/2001 (Law, no. 764, 2001) (establishes the administrative-territorial units and the principles of establishment), Law on Administrative

Decentralization No. 435/2006 (Law, no. 435, 2006) (transfer of powers and delimitation of functions) and Law on local public administration no. 436/2006 (Law, no. 436, 2006) (organization and functioning of local public administration). Together, these documents define the institutional architecture of LPA and implement subsidiarity at the local level.

On the financial dimension, the Law on Local Public Finances No. 397/2003 and the amendments in 2013 (Law no. 397, 2003) marked the gradual transition from predominantly centralized mechanisms to more advanced forms of local financial autonomy, with a direct impact on the planning capacity at the level of the territorial administrative unit. A key stage was the National Decentralization Strategy, approved by Law No. 68/2012, accompanied by the Action Plan (Law no. 68, 2012), which structured interventions on pillars such as the allocation of responsibilities, fiscal decentralization, public ownership, local development and strengthening administrative capacity. After 2020, the Government repositioned the priority of LPA modernization through the Public Administration Reform Strategy 2023–2030 (Government Decision no. 126, 2023), with objectives regarding efficiency, institutional capacity and citizen-centered public services. The strategy (Public Administration Reform Strategy of the Republic of Moldova 2023-2030) is correlated with the National Development Plans and the National Accession Program 2025–2029, where LPA reform—including voluntary amalgamation—is treated as a tool for European integration and regional development.

A new element in the territorial architecture is the "voluntary amalgamation" of level I TAUs—an instrument piloted by draft law and operationalized through the dedicated government platform. The government's medium-term programming anticipates amalgamation decisions in the 2025–2029 National Action Plan, and recent amendments to Law 764/2001 (Law no. 764, 2001) were also reflected in the CUATM update by the National Bureau of Statistics. In education, the strategic vector is given by "Education 2030", approved by Government Decision No. 114/2023 (Government Decision no.114, 2023), which aligns educational policies with the National Strategy "European Moldova 2030" and the objectives of EU accession. The document provides for efficient governance, predictable funding, modernization of university infrastructure, and connecting higher education to regional development—objectives that must be coordinated with the territorial reconfigurations of LPAs. On the research and innovation side, Government Decision No. 864/2023 introduced an Institutional Financing Methodology for public organizations in research and innovation (basic, complementary/compensatory, additional funding), with subsequent adjustments in 2024–2025 (Government Decision no. 864, 2023). This framework directly influences universities (especially regional ones) through performance criteria and resources correlated with national and regional priorities.

The overall coordination of the LPA reform belongs to the State Chancellery (RAP 2023–2030, progress reports), in co-operation with organized local actors (e.g., Congress of Local Authorities of Moldova, 2023) and development partners (as UNDP), which matters for the synchronization between the territorial reorganization and the network of educational institutions.

Below we can give several examples of relevant decisions that have influenced regional universities:

- *Institutional consolidations through mergers (2022–present).* Government Decision no. 485/2022 on the reorganization through mergers (absorption) of institutions in the fields of education, research and innovation triggered consolidations, redistributions of programs and infrastructure at the university network level (Government Decision no. 485, 2022), with visible effects for regional centers (e.g. repositioning of profiles and funding). The constitutionality of the act was challenged, but the Constitutional Court declared the complaint inadmissible.

- *Institutional rearrangements in the south of the country (Taraclia).* In 2024, the RM–Bulgaria Agreement on the establishment of a branch of the "Angel Kanchev" University in Ruse in Taraclia was ratified, which led in 2025 to the transformation of the "Grigore Țamblac" University into a branch of the Bulgarian university—a precedent of cross-border integration with regional impact (Law no. 245, 2024).
- *Adjustments to university funding mechanisms*. In parallel with territorial reorganizations, the budgetary and institutional funding framework for universities (Government Decision no. 343/2020; Government Decision no. 864/2023 and amendments from 2024–2025) has been adapted to more closely link performance resources, national priorities and regional needs.
- *Related normative and statistical updates.* The amendments to Law 764/2001 adopted in 2024 led to the updating of the CUATM by the NBS, with effects on the delimitation of ATU and the statistical reports that underpin public policy in education and research (Law no. 764, 2001).

Overall, territorial reforms (decentralization + voluntary amalgamation) and sectoral reforms (university governance, research and innovation funding) are two sides of the same institutional transformation. Their synchronization is crucial for regional universities to strengthen their role in local development, smart specialization and territorial cohesion, in line with "European Moldova 2030" and EU accession commitments.

The effects of the reform on institutional autonomy and strategic planning

The administrative-territorial reform created a "resettlement horizon" for universities, forcing the leadership to recalibrate its strategic planning (program portfolio, territorial extensions, community services) in relation to the new functional areas of the ATU and the future competences of the consolidated LPA. This framework interacts with the Moldovan university autonomy regime, which – in line with European trends – is assessed on organizational, financial, personnel and academic dimensions. In such contexts, any shift of the "center of gravity" between levels of governance may affect the ability of universities to decide internally (organizational chart, budget, academic governance). At the operational level, two sets of public decisions shape the strategic choices of universities: (i) the 2022 merger reorganizations, which changed the institutional map and internal/consortial responsibilities, and (ii) the Institutional Funding Methodology in Research and Innovation (Government Decision no. 864, 2023), which links resources to performance criteria and national/regional priorities, directly influencing development plans. In parallel, the "Education 2030" Strategy (Government Decision no. 114, 2023) calls for more efficient governance, modernized infrastructure, and connection with regional development – requirements that require a fine choreography between internal autonomy and multi-level coordination.

The reconfiguration of the ATU and the updating of the CUATM opened a cycle of renegotiation of roles between universities and LPAs: from ad-hoc consultations, to structured partnerships for local strategic planning (e.g. education, innovation, digital, culture), with a possible redistribution of responsibilities in the area of community services and regional human capital development. This dynamic requires inter-institutional coordination mechanisms (memorandums, regional councils, framework contracts) to avoid the "accountability gaps" that emerged in the transition (National Statistical Office of the Republic of Moldova, 2024). In terms of resources, regional universities report an increase in interaction with LPAs for co-financing, spaces, common infrastructure and innovation/entrepreneurship projects, but emphasize that national rules on funding (Government Decision no. 864, 2023) and reorganizations (Government Decision no. 485, 2022) condition local room for maneuver (e.g., establishment/expansion of university extensions, transfer centers, hubs). Consequently, the university-LPA dialogue becomes more "contractualized" and with a focus on measurable results.

Following the reform, universities can act as "regional anchors" in development strategies – human capital, smart specialization, community services – benefiting from more robust administrative territories and local partners with increased administrative capacity. Recent precedents, such as the transformation of the University of Taraclia into a branch of the "Angel Kanchev" University in Ruse, show how institutional realignments can support educational services for multiethnic communities and catalyze cross-border projects. At the same time, Eurydice descriptions confirm the convergence path of higher education in Moldova with the EHEA, which facilitates the integration of universities into European networks and the attraction of resources (Eurydice, 2025).

Conclusions

The administrative-territorial reform in the Republic of Moldova significantly reconfigures the framework in which universities operate, shifting the emphasis from a predominantly vertical relationship with the central level to a multi-level governance in which consolidated local public authorities become strategic partners of higher education institutions. The results show that this resettlement simultaneously generates opportunities (increased local administrative capacity, integrated projects, regional anchoring) and short-term coordination costs (institutional, procedural and budgetary adjustments). From an institutional perspective, the autonomy–accountability logic takes on a new dynamic: university autonomy remains a condition for diversifying the mission and academic quality, but "remote steering" tools (performance-based funding, external evaluation, contracts) require clear rules for coordination with the local/regional level to avoid overlapping mandates and risks of political "capture". Careful calibration of funding methodologies and correlation with territorial priorities become essential to prevent the disproportionate concentration of resources in large centers and to support viable regional university networks. In terms of the university-local government relationship, there is a shift from ad hoc collaborations to contractual arrangements and stable councils/partnerships, with mutual responsibilities and outcome indicators (human capital, innovation, technology transfer, community services). Where sectoral reorganizations (university mergers, restructurings) overlap with territorial changes, transition windows and synchronized calendars become crucial to minimize operational bottlenecks.

The reform opens strategic opportunities for regional development: (a) smart territorial expansion (extensions, transfer centers, hubs), (b) smart specialization and cross-border projects, (c) policies to attract and retain students in consolidated functional areas. These benefits depend, however, on the alignment of skills with resources at the local level and on mechanisms for triangulating national, regional and institutional priorities.

Acknowledgements

The research was realized within the project 070102 *The transitory effects of voluntary amalgamation on the administrative capacity of local territorial collectivities*, funded by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Recunoștință

Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 070102 *Efectele tranzitorii ale amalgamării voluntare asupra capacității administrative a colectivităților teritoriale locale*, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Bibliography

1. Administrative-territorial reform is started by volunteers. Source: logos-press.md https://logos-pres.md/en/article/administrative-territorial-reform-is-started-by-volunteers/
2. Brogger Katja (2023). Danish University Governance and Reforms Since the Millennium. *Scandinavian Journal of Public Administration,* 27 (1), 3–27, DOI: https://doi.org/10.58235/sjpa.v27i1.11335
3. Clark, B. R. (1986). *The higher education system: Academic organization in cross-national perspective*. University of California Press.
4. Congress Of Local Authorities of Moldova. Repeated Opinion on the draft Law on the voluntary amalgamation of administrative-territorial units (unique number: 254/CS/2023). https://www.calm.md/wp-content/uploads/2023/06/Aviz-Repetat-Proiect-Amalgamare.pdf
5. Consolidated version of the Treaty on European Union – TITLE I COMMON PROVISIONS – Article 5. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/art_5/oj/eng
6. Council of Europe (2017). Territorial reforms in Europe: Does size matter? Strasbourg: Council of Europe. https://rm.coe.int/territorial-reforms-ineurope-does-size-matter-territorial-amalgamatio/168076cf16
7. Danish Regions (2015). *The local government reform and evaluation 2.0.* Copenhagen: Danish regions. https://www.regioner.dk/media/3029/the-local-government-reform-and-evaluation-20.pdf
8. Estermann, T., Nokkala, T. (2009). *University autonomy in Europe I:* Exploratory study. European University Association. https://www.eua.eu/downloads/publications/university
9. European Parliament Research Service (2023). *State of play of academic freedom in the EU Member States*. Overview of de facto trends and developments. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740231
10. Eurydice (2025). Higher education. https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/
11. Freedom House (2021). https://freedomhouse.org/country/latvia/freedom-world/2021
12. Government Decision no. 114 of 07-03-2023 on the approval of the Development Strategy "Education 2030" and its Implementation Program for the years 2023–2025. Published: 20-04-2023 in the Official Gazette No. 134–137 art. 289. https://www.legis.md/
13. Government Decision no. 126 of 15-03-2023 on the approval of the Public Administration Reform Strategy of the Republic of Moldova for the years 2023–2030. Published: 18-04-2023 in the Official Gazette No. 130–133 art. 285. https://www.legis.md
14. Government Decision no. 343 of 10-06-2020 on the approval of the Methodology of budgetary financing of public higher education institutions. Published: 19-06-2020 in the Official Gazette No. 149–151 art. 468. https://www.legihttps://www.legis.md/
15. Government Decision no. 485 of 13-07-2022 on the reorganization by merger (absorption) of some institutions in the fields of education, research and innovation and amending some Government decisions. Published: 15-07-2022 in the Official Gazette No. 208–216 art. 550. https://www.legis.md/cautare
16. Government Decision no. 864 of 08-11-2023 on the approval of the Methodology for institutional financing of public law organizations in the fields of research and innovation. Published: 16-11-2023 in the Official Gazette No. 430–432 art. 1030. https://www.legis.md
17. Law no. 245 of 08-11-2024 on the ratification of the Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Bulgaria on the establishment in the Republic of Moldova, the city of Taraclia, of the branch of the "Angel Kanchev" University of Ruse, Republic of Bulgaria. Published: 21-11-2024 in the Official Gazette No. 482–485 art. 652. https://www.legis.md
18. Law no. 397 of 16-10-2003 on local public finances. Published: 12-10-2018 in the Official Gazette No. 384–395 art. 612. https://www.legis.md

19. Law no. 435 of 28-12-2006 on administrative decentralization. Published: 02-03-2007 in the Official Gazette No. 29–31 art. 91. https://www.legis.md
20. Law no. 436 of 28-12-2006 on local public administration. Published: 09-03-2007 in the Official Gazette No. 32–35 art. 116. https://www.legis.md
21. Law no. 68 of 05-04-2012 for the approval of the National Decentralization Strategy and the Action Plan regarding the implementation of the National Decentralization Strategy for the years 2012–2018. Published: 13-07-2012 in the Official Gazette No. 143–148 art. 465. https://www.legis.md
22. Law no. 764 of 27-12-2001 on the administrative-territorial organization of the Republic of Moldova. Published: 29-01-2002 in the Official Gazette No. 16 art. 53 https://www.legis.md
23. Maassen, P. & Olsen, J. (2007). University dynamics and European integration. Springer. https://scispace.com/pdf/university-reform-and-institutional-autonomy-a-framework-for-4r8u99p03r.pdf
24. National Development Plan of Latvia for 2021–2027. Approved on 2 July 2020 by decision of the Saeima of the Republic of Latvia no. 418/Lm13. Cross-Sectoral Coordination Center, Riga 2020. https://www.mk.gov.lv
25. National Statistical Office of The Republic of Moldova. Changes in the Classifier of Administrative-Territorial Units of the Republic of Moldova. 2024. https://statistica.gov.md/ro/modificari-in-clasificatorul-unitatilor-administrativ-teritoriale-al-republicii--12_61356.html
26. New municipalities map comes into force July 1 https://eng.lsm.lv/article/society/society/new-municipalities-map-comes-into-force-july-1.a411088/
27. Oates, W. (2011). *Fiscal federalism*. Edward Elgar. (Original work published 1972)
28. Parliamentary Decision no. 1253 of 16-07-1997 on the ratification of the European Charter of Local Self-Government. Published: 24-07-1997 in the Official Gazette No. 48 art. 423. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=62293&lang=ro
29. Public Administration Reform Strategy of the Republic of Moldova 2023–2030. https://particip.gov.md/ro/document/stages
30. State Chancellery. Monitoring Report on the progress in the implementation of the Implementation Program, for the years 2023–2026, of the Strategy for the Reform of Public Administration in the Republic of Moldova for the years 2023–2030. Chisinau, 2025. https://gov.md/sites/default/files
31. Swianiewicz, P. (2010). If Territorial Fragmentation is a Problem, is Amalgamation a Solution? An East European Perspective. Local Government Studies, 36(2), 183–203. https://doi.org/10.1080/03003930903560547
32. Territorial-Administrative Reform in the Republic of Moldova (2022). Source: https://decentralization.net/2022/11/territorial-administrative-reform-in-the-republic-of-moldova/
33. The World Bank Report (2020). Moldova Higher Education. https://documents1.worldbank.org/curated/en/232091583719289928/pdf/Moldova-Higher-Education-Project.pdf
34. Towards the European Higher Education Area (2004). Reports from the potential new members of the Bologna Process. https://ehea.info/media.ehea.info
35. VoxUkraine (2024) Resilience by default? Measuring the resilience of Ukrainian hromadas during the War. https://voxukraine.org/en/resilience-by-default-importance-of-measuring-the-resilience-of-ukrainian-territorial-communities-hromadas-during-the-war

Capitolul 26. MODELE TEORETICE PRIVIND PARTENERIATUL ȘCOALĂ-FAMILIE

Chapter 26. THEORETICAL MODELS REGARDING THE SCHOOL-FAMILY PARTNERSHIP

Mihaela ROMAN[1]

Abstract

The study aims to investigate the contribution of theoretical models to understanding and optimizing the school-family partnership in a contemporary educational context. Through a narrative review method, the research comparatively analyzes three influential theoretical frameworks: Epstein's Model, Hoover-Dempsey & Sandler Model and Bronfenbrenner's Ecological Model. Epstein's Model provides a practical structure organized into six types of parental involvement. Hoover-Dempsey & Sandler's approach explains the motivational and cognitive processes that influence parents' decisions, highlighting the barriers and resources of involvement. The Ecological Model integrates the microsystemic and macrosystemic levels, emphasizing the importance of the social and cultural context. The results suggest that these models are complementary and can be combined into a coherent framework, capable of supporting the development of more adapted and sustainable educational strategies. The main conclusion is that optimizing the school-family partnership requires an integrated approach, sensitive to context and able to capitalize on both the practical structure and the systemic motivations and conditionings.

Keywords*: educational partnership, school-family, theoretical models, Epstein's Model, Hoover-Dempsey & Sandler Model and Bronfenbrenner's Ecological Model*

JEL*: E22, O16*

Introducere

Parteneriatul școală-familie reprezintă o dimensiune strategică în configurarea politicilor educaționale contemporane. Cercetările recente insistă asupra rolului acestui parteneriat în reducerea inegalităților și susținerea reușitei școlare. În mod concret, colaborarea dintre cadrele didactice și părinți nu mai poate fi considerată un simplu accesoriu administrativ. Este un proces care presupune negocierea continuă a rolurilor, a valorilor educaționale și a strategiilor comune (Knowles et al., 2021). Literatura de specialitate evidențiază o diversitate de modele teoretice menite să clarifice aceste relații. Fiecare model propune o viziune distinctă asupra colaborării educaționale. Unele pun accent pe comunicarea bidirecțională și pe construirea încrederii. Altele examinează dimensiunile culturale, sociale sau psihologice care modelează implicarea părinților. Prin această pluralitate, teoriile contribuie la înțelegerea fenomenului în contexte variate. Importanța abordării sistematice a parteneriatului derivă din schimbările profunde în societate. Mobilitatea socială, diversitatea culturală și noile forme de organizare a timpului familial influențează semnificativ dinamica relației școală-familie. Educatorii se confruntă cu provocări în consolidarea implicării parentale autentice. Lipsa unui cadru teoretic coerent poate conduce la strategii fragmentare, slab adaptate contextului local.

Studiul de față își propune să analizeze critic modelele teoretice existente privind parteneriatul școală-familie. Obiectivul este identificarea elementelor definitorii ale acestor modele, evaluarea relevanței lor pentru mediul educațional actual și evidențierea posibilelor direcții de adaptare. Întrebarea centrală care structurează această analiză vizează capacitatea teoriilor de a oferi soluții aplicabile pentru optimizarea colaborării între școală și familie.

[1] Prof. pentru înv. primar, Student doctorand la Școala Doctorală Științe ale Educației, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău, mihaela.ela88@yahoo.com

Parteneriatul școală-familie poate fi definit ca un set de relații instituționalizate și interpersonale care urmăresc sprijinirea dezvoltării educaționale a copilului. Este un proces construit pe colaborare, negociere și distribuție echitabilă a responsabilităților educative. În literatura de specialitate, definirea parteneriatului depășește simpla comunicare între părinți și profesori. Acest parteneriat implică dimensiuni structurale, relaționale și culturale care modelează interacțiunea educațională (Smith et al., 2020).

Conceptual, parteneriatul educațional integrează idei despre responsabilitate partajată, participare activă și co-proiectare a activităților școlare. Relația nu este una unidirecțională, ci presupune un dialog susținut și recunoașterea expertizei familiale. Termeni precum implicare parentală, colaborare școală-familie și coeducație sunt adesea utilizați pentru a descrie aspecte specifice ale aceluiași fenomen. Totuși, nuanțele acestor concepte variază în funcție de context și de modelul teoretic adoptat (Calvo & Sclater, 2021). Din perspectivă istorică, abordările parteneriatului școală-familie au evoluat semnificativ. În primele forme instituționale ale educației de masă, familia era considerată o autoritate subordonată școlii. Modelul tradițional accentua rolul expertului pedagogic, marginalizând contribuția părinților. Ulterior, în a doua jumătate a secolului XX, mișcările pentru democratizarea educației au introdus ideea participării active a familiei. Modele precum cel al implicării parentale propus de Epstein sau teoriile ecologice ale lui Bronfenbrenner au marcat o schimbare majoră. Acestea au subliniat interdependența dintre microsistemele sociale și importanța contextului în formarea elevului (Yamamoto & Bempechat, 2022).

În prezent, abordările teoretice tind să se concentreze pe aspecte culturale, socio-economice și politice care condiționează parteneriatul. Accentul cade pe diversitate, echitate și adaptabilitate, cu recunoașterea barierelor structurale care pot limita implicarea familială. Prin această evoluție, literatura oferă un cadru critic și complex pentru analiza relației dintre școală și familie.

Metodologia

Scopul acestei cercetări este de a analiza critic modelele teoretice relevante pentru parteneriatul școală-familie. Studiul urmărește să identifice principalele cadre conceptuale care definesc și structurează relația dintre școală și familie în context educațional. Prin această analiză se dorește clarificarea elementelor fundamentale care susțin colaborarea educațională, evidențierea convergențelor și diferențelor dintre modele, precum și înțelegerea limitelor fiecărei abordări.

De asemenea, cercetarea își propune să ofere o sinteză comparativă care să sprijine dezvoltarea strategiilor de parteneriat școală-familie adaptate contextului local. Această abordare intenționează să contribuie la fundamentarea teoretică a programelor educaționale și la susținerea practicilor pedagogice sensibile la nevoile comunităților diverse. În esență, scopul este de a construi o bază conceptuală solidă pentru optimizarea colaborării dintre școală și familie în sprijinul dezvoltării elevilor. Pornind de la aceste considerente, întrebarea de cercetare este următoarea: Cum contribuie modelele teoretice existente la înțelegerea și optimizarea parteneriatului școală-familie în context educațional contemporan? Această întrebare investighează modul în care diferitele cadre conceptuale pot clarifica structura, funcțiile și limitele colaborării educaționale. Aceasta vizează identificarea aspectelor esențiale care pot sprijini proiectarea unor strategii adaptate și fundamentate științific.

Ipoteza de la care a pornit acest studiu este următoarea: Se presupune că modelele teoretice analizate oferă perspective complementare asupra parteneriatului școală-familie și, prin integrarea acestora, se poate construi un cadru mai coerent și eficient pentru proiectarea strategiilor educaționale. Analiza propusă în acest studiu este o revizuire narativă de tip comparativ. Aceasta se concentrează pe identificarea, organizarea și compararea conceptuală a principalelor modele

teoretice despre parteneriatul școală-familie. Revizuirea narativă este potrivită atunci când scopul nu este cuantificarea efectelor sau testarea ipotezelor stricte, ci explorarea critică și integrativă a ideilor. Această formă de analiză permite includerea diversității teoretice și recunoașterea nuanțelor conceptuale prezente în literatură. Caracterul comparativ al analizei derivă din intenția de a pune în relație modelele selecționate, evidențiind convergențele și diferențele lor fundamentale. Prin comparație, sunt clarificate punctele forte, limitele și relevanța practică a fiecărui cadru teoretic.

Această strategie susține o analiză critică orientată spre construcția unui cadru coerent, util cercetătorilor și practicienilor interesați de proiectarea parteneriatelor educaționale adaptate și fundamentate științific.

Selecția modelelor teoretice incluse în această analiză nu este întâmplătoare, ci răspunde nevoii de a acoperi multiple niveluri de înțelegere a parteneriatului școală-familie. Modelul lui Epstein a fost ales datorită influenței sale semnificative în elaborarea politicilor educaționale și a cadrului său practic, structurat în șase tipuri de implicare parentală. Acesta este unul dintre cele mai aplicate și adaptate modele în plan internațional, oferind o bază clară pentru proiectarea programelor școlare.

Am inclus Modelul Hoover-Dempsey & Sandler pentru a completa analiza cu o perspectivă psihologică detaliată asupra motivației parentale. Acest model aduce un nivel de profunzime explicativă, concentrându-se asupra proceselor cognitive și motivaționale care determină deciziile părinților. Prin înțelegerea acestor mecanisme interne, pot fi dezvoltate strategii de sprijin personalizat care să reducă barierele implicării.

Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner a fost selectat pentru a integra dimensiunea contextuală și sistemică a parteneriatului. Această teorie permite o analiză complexă a relațiilor dintre școală, familie și comunitate, luând în considerare factorii sociali, culturali și politici. Ea oferă un cadru necesar pentru a înțelege influențele multiple și interdependente care modelează colaborarea educațională. Prin includerea acestor trei modele, studiul urmărește să ofere o perspectivă comprehensivă, capabilă să surprindă dimensiuni complementare ale parteneriatului școală-familie. Alegerea lor permite construirea unei analize nuanțate, fundamentate teoretic și relevante pentru proiectarea unor strategii educaționale adaptate nevoilor reale ale comunităților.

Rezultate

Modelul Epstein

Modelul propus de Joyce Epstein reprezintă una dintre cele mai influente abordări teoretice privind parteneriatul școală-familie. Construit pe o perspectivă sociologică și educațională integrativă, acest model conceptualizează implicarea parentală prin șase tipuri distincte, dar interdependente, de practici. Această clasificare are scopul de a ghida școlile în proiectarea unor programe structurate de colaborare cu familiile, evitând abordările fragmentare sau ad-hoc (Ihmeideh, 2020). Primul tip este parenting, care vizează sprijinirea familiilor în dezvoltarea abilităților parentale adecvate și în crearea unui mediu familial favorabil învățării. Această componentă subliniază rolul educației parentale și al formării continue. Al doilea tip, comunicarea, se referă la stabilirea unor canale clare și eficiente de dialog între școală și familie. Comunicarea presupune transparență, accesibilitate și bidirecționalitate, fiind esențială pentru construirea încrederii (Dewi & Sumarni, 2023). Implicarea voluntară constituie al treilea tip, încurajând participarea directă a părinților în activitățile școlare. Aceasta include sprijinul acordat în clasă, organizarea de evenimente sau implicarea în comitete și consilii. Cel de-al patrulea tip este învățarea acasă, care implică strategii menite să sprijine părinții în susținerea activităților educaționale ale copiilor în mediul familial. Ea recunoaște rolul informal, dar semnificativ, al învățării acasă (Yulianti et al., 2022). Al cincilea tip, luarea deciziilor, se referă la implicarea părinților în procesele decizionale ale școlii. Această dimensiune promovează democratizarea guvernanței școlare și valorizarea experienței parentale. Ultimul tip, colaborarea cu comunitatea, extinde parteneriatul

dincolo de granițele instituției, încurajând relațiile cu organizații, servicii și resurse locale care pot sprijini educația elevilor (Brezicha et al., 2020). Din punct de vedere teoretic, modelul Epstein are la bază teoria suprapunerii sferelor de influență, argumentând că dezvoltarea copilului este optimă atunci când sferele școlii, familiei și comunității colaborează strâns. Această viziune respinge separarea rigidă a responsabilităților educative și promovează ideea unei interdependențe funcționale. În esență, modelul nu impune un singur mod de colaborare, ci oferă un cadru comprehensiv care poate fi adaptat în funcție de nevoi și contexte specifice (Lubis, 2025).

Criticile aduse modelului vizează adesea caracterul său prescriptiv și posibilitatea ca implementarea sa să fie formalizată excesiv. Unele studii au remarcat dificultăți în aplicarea celor șase tipuri în contexte culturale diverse sau în medii școlare cu resurse limitate. Totuși, în ciuda acestor limite, modelul Epstein rămâne unul dintre cele mai utilizate și validate empiric cadre teoretice pentru înțelegerea și dezvoltarea parteneriatului școală-familie (Rejeki et al., 2025).

Modelul Hoover-Dempsey & Sandler

Modelul dezvoltat de Hoover-Dempsey și Sandler oferă o explicație psihologică detaliată a mecanismelor care stau la baza implicării parentale în educația copiilor. Acest cadru teoretic se concentrează asupra proceselor motivaționale și cognitive care determină deciziile părinților de a se implica. Spre deosebire de modelele pur structurale sau organizaționale, această abordare explorează dinamica internă a familiei, punând accent pe credințele, percepțiile și resursele părinților (Alias et al., 2024). În forma sa originală, modelul propune o structură ierarhică de factori care influențează implicarea parentală. La primul nivel se situează convingerile părinților despre rolurile lor educaționale, reflectând modul în care aceștia definesc responsabilitatea lor în sprijinirea învățării. Aceste credințe sunt fundamentale, deoarece modelează disponibilitatea de a colabora cu școala și de a sprijini procesul educațional acasă (Gregorović Belaić, 2021).

Al doilea factor-cheie este percepția părinților despre solicitările și așteptările școlii. Această componentă subliniază că implicarea parentală nu este generată în mod unilateral. Ea depinde de semnalele explicite sau implicite transmise de cadrele didactice și instituția școlară. Astfel, climatul organizațional joacă un rol decisiv în activarea resurselor familiale (Banwo et al., 2022).

Un al treilea element important este percepția eficacității personale, adică încrederea părinților în capacitatea lor de a influența pozitiv rezultatele școlare ale copiilor. Modelul sugerează că o percepție scăzută a eficacității poate funcționa ca o barieră majoră, chiar în condițiile unor așteptări școlare clare sau a unei definiții bine conturate a rolului parental. Ulterior, Hoover-Dempsey și Sandler au extins modelul pentru a descrie mecanismele prin care implicarea parentală influențează învățarea elevilor. Aceasta include activități de sprijin direct al temelor, discuții despre valoarea educației sau stabilirea așteptărilor academice. Modelul nu se limitează la identificarea motivelor implicării, ci integrează și efectele acesteia asupra performanței și motivației școlare a elevilor (Keaton & Gilbert, 2020).

Din perspectivă teoretică, valoarea modelului constă în detalierea relațiilor dintre factori cognitivi, contextuali și comportamentali. Prin acest cadru, cercetătorii pot înțelege mai bine de ce părinții aleg să se implice sau nu, în ce moduri sunt influențați de școală și cum pot fi sprijiniți să participe mai eficient. Criticile vizează uneori complexitatea structurii și dificultatea măsurării precise a variabilelor propuse, mai ales în contexte culturale diverse (Williams-Johnson & Fields-Smith, 2022). Cu toate acestea, modelul Hoover-Dempsey și Sandler a oferit o bază empirică solidă pentru dezvoltarea programelor de sprijin parental. El rămâne un reper major în literatura despre implicarea familială, punând în lumină aspectele motivaționale subtile care pot fi decisive pentru succesul parteneriatului școală-familie.

Modelul Ecologic (Bronfenbrenner)

Modelul Ecologic al dezvoltării umane elaborat de Urie Bronfenbrenner oferă un cadru comprehensiv pentru înțelegerea relațiilor complexe dintre copil, familie, școală și societate. Această teorie pornește de la premisa că dezvoltarea copilului nu poate fi explicată în izolare. Aceasta este modelată de interacțiuni constante și bidirecționale între multiple niveluri ale

contextului social și cultural (Burakgazi, 2025). În centrul modelului se află microsistemul, format din relațiile directe ale copilului, cum ar fi familia și școala. Aceste interacțiuni imediate joacă un rol esențial în formarea comportamentelor și atitudinilor. Relațiile dintre microsisteme definesc mezosistemul, care include conexiunile și cooperarea dintre familie și școală. Un exemplu concret este calitatea comunicării dintre părinți și profesori (Rahman, 2025).

Exosistemul cuprinde structurile sociale care nu implică direct copilul, dar îi influențează dezvoltarea prin efecte indirecte. Politicile educaționale, serviciile sociale sau locul de muncă al părinților pot crea condiții favorabile sau restrictive. La un nivel mai general, macrosistemul reprezintă valorile culturale, normele sociale și ideologiile dominante care modelează atitudinile față de educație și parteneriat. Un alt element esențial în teoria lui Bronfenbrenner este cronosistemul, care integrează dimensiunea temporală a dezvoltării. Evenimentele de viață, schimbările sociale sau transformările familiale influențează evoluția parteneriatului școală-familie în timp. Această perspectivă subliniază faptul că relațiile nu sunt statice. Acestea se transformă în funcție de circumstanțele istorice și de traseul individual al copilului (Xia et al., 2020).

Aplicarea modelului ecologic la parteneriatul școală-familie implică recunoașterea interdependenței acestor niveluri. Parteneriatul nu este doar o relație bilaterală între părinți și profesori. Acesta este mai degrabă o rețea complexă de factori care includ politici educaționale, structuri instituționale, resurse comunitare și norme culturale. Din acest motiv, strategiile de consolidare a parteneriatului trebuie să fie sistemice și adaptate contextului local (MacDonald et al., 2022). Criticile aduse modelului ecologic menționează dificultatea operaționalizării sale în programe concrete. Deși oferă un cadru teoretic bogat, modelul necesită adaptări creative pentru a fi aplicat în proiecte educaționale. Totuși, valoarea sa constă în capacitatea de a lărgi perspectiva asupra parteneriatului. Acesta invită educatorii și cercetătorii să ia în considerare nu doar relația directă cu familia, ci și forțele mai largi care o influențează (Panahandehpour et al., 2023). În continuare, tabelul 1 prezintă caracteristicile esențiale ale Modelului Epstein, Modelului Hoover-Dempsey & Sandler și Modelului Ecologic (Bronfenbrenner). Acest tabel oferă o imagine clară asupra punctelor forte, a diferențelor metodologice și a potențialului aplicativ al fiecărei teorii în proiectarea parteneriatelor educaționale.

Tabel 1. Analiza comparativă a modelelor Epstein, Hoover-Dempsey & Sandler și Modelul Ecologic (Bronfenbrenner)

Aspect	Modelul Epstein	Hoover-Dempsey & Sandler	Modelul Ecologic (Bronfenbrenner)
Perspectivă teoretică	Sociologică, relațională	Psihologică, motivațională	Ecologică, sistemică
Focus principal	Tipuri de implicare parentală	Procese motivaționale și cognitive ale părinților	Relații interdependente între nivele contextuale
Componente cheie	Șase tipuri de implicare: parenting, comunicare, voluntariat etc.	Credințe despre rol, așteptări școlare, eficacitate personală	Microsistem, mezosistem, exosistem, macrosistem, cronosistem
Nivel de analiză	Instituțional și interacțional	Individual (cognitiv și motivațional)	Sistemic și contextual
Puncte forte	Cadru practic, clar, aplicabil	Explică motivele implicării, oferă bază pentru intervenții	Abordare sensibilă la context
Limite	Poate deveni formalist, rigid în aplicare	Complexitate mare, măsurare dificilă în contexte diverse	Dificil de operaționalizat în programe educaționale concrete
Aplicabilitate	Proiectarea programelor școlare de implicare parentală	Dezvoltarea strategiilor de motivare a părinților	Analiza contextului educațional în ansamblu
Dimensiune temporală	Mai puțin accentuată	Include procese dinamice în familie	Integrată prin cronosistem
Relevanță practică	Ghid clar pentru școli	Fundamentează sprijinul personalizat al părinților	Susține politici educaționale sistemice și adaptate local

Sursa: *elaborare proprie*

Analiza comparativă din tabelul 1 evidențiază faptul că niciun model nu oferă o soluție universală sau completă. Fiecare abordare aduce însă o contribuție importantă la înțelegerea parteneriatului școală-familie, accentuând dimensiuni complementare. Modelul lui Epstein oferă un cadru practic și structurat pentru implementare școlară. Modelul Hoover-Dempsey & Sandler detaliază

procesele motivaționale care stau la baza implicării parentale. Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner lărgește perspectiva, incluzând contextul social și cultural mai larg. Prin recunoașterea avantajelor și limitelor fiecărei teorii, practicienii și cercetătorii pot construi strategii de parteneriat mai nuanțate, adaptate nevoilor locale și caracteristicilor specifice ale comunităților educaționale.

Discuții

Analiza critică a celor trei modele evidențiază atât contribuțiile lor esențiale, cât și limitările inerente în aplicarea practică. Pentru a clarifica diferențele și convergențele dintre principalele cadre teoretice, este utilă o reprezentare schematică comparativă. Diagrama 1 organizează cele trei modele selectate: Epstein, Hoover-Dempsey & Sandler și Bronfenbrenner, evidențiind perspectiva teoretică, componentele cheie, avantajele și limitele fiecăruia. Această prezentare ajută la identificarea punctelor forte și a aspectelor problematice, facilitând o înțelegere integrată și critică a parteneriatului școală-familie.

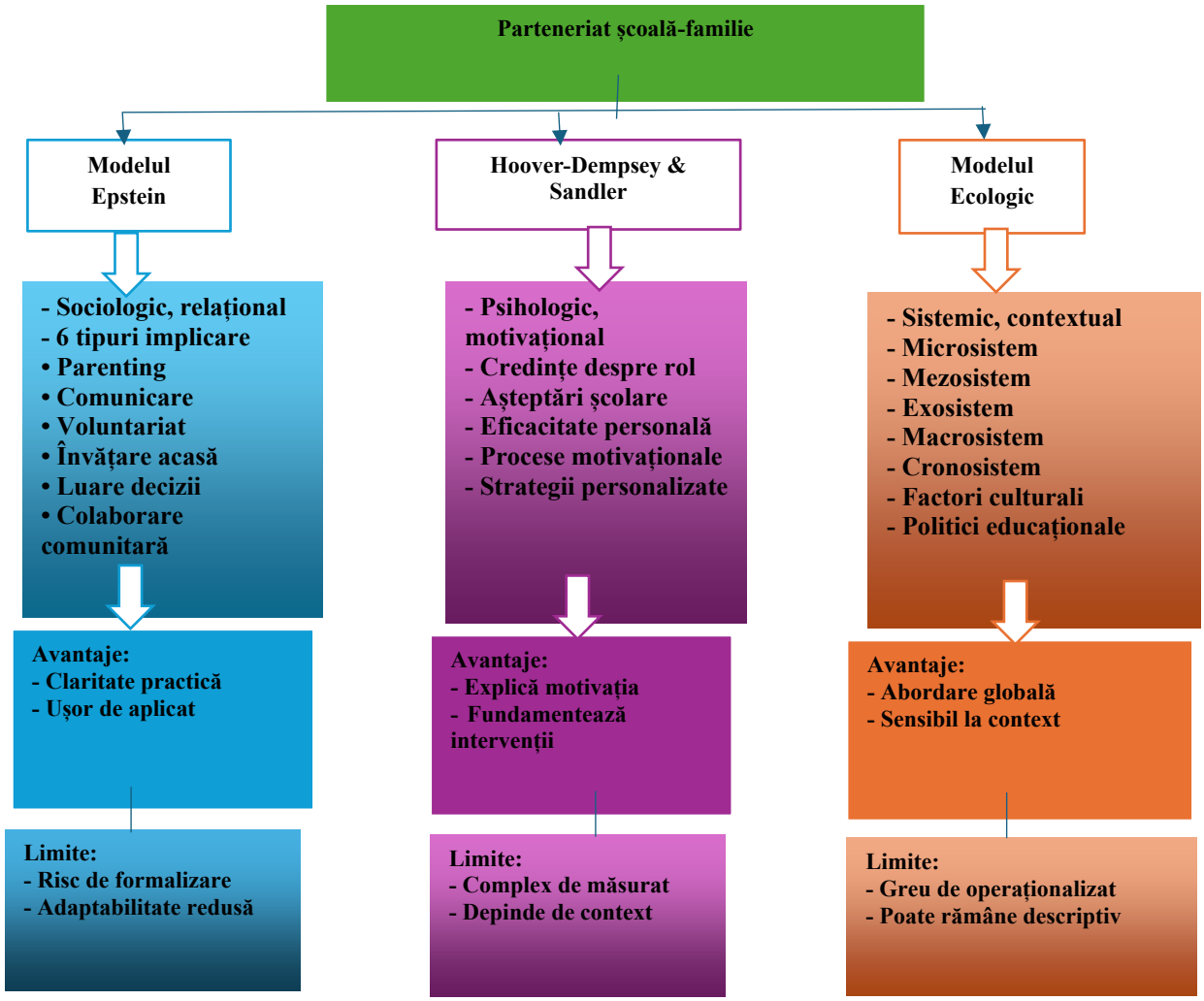

Diagrama 1. Modele teoretice ale parteneriatului școală-familie

Sursa: *elaborare proprie.*

Modelul lui Epstein se remarcă prin structurarea clară a implicării parentale în șase tipuri, oferind un cadru accesibil pentru proiectarea programelor școlare. Această organizare facilitează implementarea, însă riscul principal constă în formalizarea excesivă, care poate transforma

parteneriatul într-o serie de activități prescrise, mai degrabă birocratice decât autentice. Flexibilitatea culturală a modelului rămâne limitată, necesitând adaptări atente în contexte diverse.

Modelul Hoover-Dempsey & Sandler aduce o perspectivă psihologică valoroasă prin accentul pus pe procesele motivaționale și cognitive ale părinților. Acest model explică de ce părinții aleg să se implice sau nu, oferind o bază solidă pentru intervenții personalizate. Totuși, complexitatea teoretică poate îngreuna aplicarea directă în practică. Evaluarea variabilelor motivaționale necesită instrumente elaborate și o atenție sporită la diferențele culturale care influențează percepțiile despre rolurile educaționale.

Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner se distinge prin abordarea sistemică și sensibilitatea la context. Integrarea nivelelor microsistemice și macrosistemice oferă o imagine de ansamblu asupra factorilor care modelează parteneriatul. Avantajul major este capacitatea de a recunoaște influențele indirecte și condiționările structurale, precum politicile educaționale sau normele culturale. Limita principală rezidă în caracterul său mai degrabă descriptiv și în dificultatea transformării acestei complexități în strategii operaționale clare. În ansamblu, analiza critică sugerează că niciun model nu este suficient în mod izolat pentru a acoperi toate dimensiunile parteneriatului școală-familie. Fiecare aduce o contribuție distinctă, complementară. O perspectivă integrată ar valorifica claritatea practică a modelului lui Epstein, profunzimea motivațională a modelului Hoover-Dempsey & Sandler și sensibilitatea contextuală a modelului Ecologic. Această abordare combinată oferă premise mai solide pentru dezvoltarea unor programe de parteneriat adaptate nevoilor reale ale comunităților educaționale. Analiza avantajelor și limitelor celor trei modele teoretice evidențiază perspectivele complementare pe care acestea le oferă în înțelegerea parteneriatului școală-familie. Modelul lui Epstein se remarcă prin claritatea structurală și aplicabilitatea sa practică. Cele șase tipuri de implicare oferă un ghid concret pentru cadrele didactice care doresc să dezvolte programe structurate. Avantajul major constă în posibilitatea de a organiza sistematic activitățile și de a sprijini coerența intervențiilor. Totuși, limita principală este riscul formalizării excesive. Implementarea rigidă poate conduce la acțiuni superficiale, mai degrabă administrative decât relaționale, neadaptate contextului cultural sau nevoilor specifice ale familiilor. Modelul Hoover-Dempsey & Sandler aduce un avantaj semnificativ prin analiza motivelor care stau la baza implicării parentale. Explicarea credințelor despre rol, a percepțiilor eficacității și a așteptărilor instituționale oferă o bază solidă pentru dezvoltarea strategiilor personalizate. Este un model profund, care permite identificarea barierelor psihologice și motivaționale. Limitele sale derivă însă din complexitatea operaționalizării. Măsurarea acestor procese necesită instrumente riguroase și resurse considerabile. În plus, aplicarea directă poate fi dificilă în contexte educaționale cu resurse limitate sau cu diversitate culturală ridicată.

Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner oferă o viziune asupra relației dintre familie, școală și contextul socio-cultural. Avantajul major constă în recunoașterea interdependenței dintre nivelele microsistemice și macrosistemice, precum și a influențelor indirecte. Acesta este un model valoros pentru proiectarea de politici educaționale sensibile la context. Totuși, limitele apar în momentul transpunerii teoriei în intervenții concrete. Complexitatea sa ridicată poate îngreuna formularea de strategii operaționale clare și aplicabile direct în școli. În acest fel, fiecare model analizat prezintă avantaje semnificative care pot sprijini proiectarea parteneriatelor educaționale. Totodată, limitele lor evidențiază nevoia de integrare a perspectivelor. O abordare combinată ar permite valorificarea clarității structurale, a profunzimii motivaționale și a sensibilității contextuale în construirea unor strategii de parteneriat sustenabile și relevante. Analiza acestor modele teoretice are o relevanță deosebită pentru înțelegerea și dezvoltarea parteneriatului școală-familie în contextul românesc. Sistemul educațional din România se confruntă cu provocări specifice legate de diversitate socio-economică, migrație, inegalități regionale și resurse

instituționale limitate. În acest peisaj, colaborarea dintre școală și familie devine un factor critic în susținerea succesului școlar și reducerea abandonului.

Modelul lui Epstein oferă un cadru aplicabil pentru școlile românești interesate să construiască programe structurate de implicare parentală. Structura clară în șase tipuri de implicare poate sprijini profesorii în planificarea activităților și în stabilirea așteptărilor. Totuși, aplicarea sa necesită adaptări culturale și evitarea formalizării excesive, care în România poate aluneca spre o abordare birocratică și superficială.

Modelul Hoover-Dempsey & Sandler este deosebit de valoros în contextul românesc datorită accentului pus pe procesele motivaționale ale părinților. În multe comunități, există bariere psihologice sau experiențe negative anterioare legate de școală. Înțelegerea convingerilor despre rolul parental și a percepției eficacității poate ghida strategii de sprijin personalizat. Această abordare poate fi esențială în medii defavorizate sau marginalizate, unde implicarea familială este adesea limitată de factori subtili și greu de adresat prin soluții generale.

Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner este extrem de pertinent pentru analiza contextului românesc, caracterizat de disparități socio-culturale și economice semnificative. Această abordare sistemică evidențiază importanța factorilor comunitari, a politicilor educaționale și a normelor culturale în modelarea parteneriatului. În România, succesul colaborării școală-familie nu poate fi separat de politicile de sprijin social, de accesul la resurse sau de dezvoltarea comunității locale.

În ansamblu, aceste modele oferă instrumente teoretice complementare care pot sprijini profesioniștii din educație să construiască strategii sensibile la context. Integrarea acestor perspective poate contribui la dezvoltarea unor parteneriate autentice, flexibile și adaptate diversității reale a familiilor românești. Astfel, analiza lor devine nu doar un exercițiu teoretic, ci un demers necesar pentru transformarea practicilor educaționale într-un mod sustenabil și echitabil.

Analiza comparativă a celor trei modele teoretice generează multiple implicații practice relevante pentru proiectarea și implementarea parteneriatelor școală-familie. În primul rând, Modelul lui Epstein oferă un cadru organizat, cu șase tipuri de implicare care pot ghida planificarea programelor educaționale. Școlile pot adapta aceste tipuri în funcție de nevoile comunității, evitând însă formalismul birocratic care limitează adesea colaborarea autentică.

Modelul Hoover-Dempsey & Sandler sugerează necesitatea intervențiilor personalizate, centrate pe înțelegerea motivațiilor și convingerilor părinților. Practicienii pot utiliza această abordare pentru a identifica barierele psihologice care împiedică participarea, dezvoltând strategii care cresc încrederea și eficacitatea percepută a părinților. Acest aspect este esențial mai ales în medii defavorizate, unde implicarea parentală poate fi inhibată de experiențe negative anterioare sau de lipsa de resurse.

Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner evidențiază importanța unei perspective sistemice care include nu doar relația directă școală-familie, ci și influențele comunitare, sociale și politice. Practicienii și factorii de decizie trebuie să ia în calcul contextul socio-economic, normele culturale și politicile publice care pot sprijini sau limita colaborarea. Dezvoltarea parteneriatului nu poate fi separată de măsurile mai largi de sprijin comunitar, de incluziune socială și de reducere a inegalităților. În ansamblu, aceste implicații subliniază că strategiile eficiente de parteneriat școală-familie trebuie să fie flexibile, integrate și adaptate contextului local. Ele necesită o combinație de claritate operațională, sensibilitate motivațională și înțelegere a complexității sociale. Practicienii pot folosi aceste modele ca instrumente complementare pentru a construi relații de încredere și colaborare sustenabilă, cu impact pozitiv asupra învățării și dezvoltării elevilor.

Concluzii

Întrebarea de cercetare viza modul în care modelele teoretice existente contribuie la înțelegerea și optimizarea parteneriatului școală-familie în context educațional contemporan. Analiza realizată arată că fiecare model oferă o perspectivă specifică și necesară. Modelul lui Epstein sprijină clar structura și organizarea implicării parentale, facilitând implementarea practică. Hoover-Dempsey & Sandler clarifică procesele motivaționale și cognitive care susțin deciziile părinților, oferind un fundament pentru intervenții personalizate. Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner integrează influențele sistemice, evidențiind rolul contextului social, cultural și politic. Prin această complementaritate, modelele teoretice sprijină o înțelegere mai cuprinzătoare a parteneriatului școală-familie și oferă repere pentru dezvoltarea unor strategii adaptate, sustenabile și sensibile la nevoile comunităților diverse. Concluzia principală este că optimizarea colaborării dintre școală și familie necesită o integrare atentă a acestor perspective, astfel încât practicile educaționale să fie mai eficiente, echitabile și relevante în contextul actual.

Studiul aduce o perspectivă integrată asupra parteneriatului școală-familie, reunind trei modele teoretice complementare într-o analiză comparativă clară. Noutatea sa constă în evidențierea convergențelor și diferențelor dintre abordări, oferind un cadru conceptual valoros pentru proiectarea programelor educaționale. De asemenea, studiul adaptează analiza la contextul românesc, subliniind nevoia de soluții flexibile și sensibile la diversitatea socio-culturală. Prin caracterul său critic și structurat, cercetarea sprijină profesioniștii din educație în dezvoltarea unor strategii de parteneriat mai coerente și fundamentate științific.

Analiza celor trei modele teoretice: Epstein, Hoover-Dempsey & Sandler și Bronfenbrenner oferă o imagine complexă și nuanțată asupra parteneriatului școală-familie. Fiecare model propune o abordare distinctă, valorificând dimensiuni esențiale pentru înțelegerea și dezvoltarea colaborării educaționale. Modelul lui Epstein sprijină organizarea practică a programelor școlare, oferind un cadru structurat în șase tipuri de implicare care pot ghida intervențiile instituționale.

Modelul Hoover-Dempsey & Sandler adaugă o profunzime psihologică necesară, clarificând factorii motivaționali și cognitivi care influențează deciziile părinților de a se implica. Această perspectivă este esențială pentru dezvoltarea unor strategii personalizate, sensibile la barierele individuale și culturale. În paralel, Modelul Ecologic al lui Bronfenbrenner lărgește orizontul de analiză, integrând nivelele contextuale și sistemice care modelează relația dintre școală și familie.

Această complementaritate evidențiază faptul că niciun model nu oferă singur o soluție completă sau universală. Avantajele lor distincte pot fi integrate într-o viziune mai coerentă, care să țină cont atât de structura instituțională, cât și de motivația parentală și contextul socio-cultural mai larg. În mod special în contextul românesc, caracterizat prin diversitate socio-economică, inegalități educaționale și provocări instituționale, o abordare integrată este nu doar utilă, ci necesară.

Analiza comparativă realizată susține în mare măsură ipoteza formulată la începutul studiului. Cele trei modele teoretice: Epstein, Hoover-Dempsey & Sandler și Bronfenbrenner au demonstrat perspective complementare asupra parteneriatului școală-familie. Fiecare model clarifică dimensiuni distincte: structură operațională, procese motivaționale, influențe contextuale. Integrarea acestor abordări permite conturarea unui cadru mai coerent și adaptabil pentru proiectarea strategiilor educaționale. Deși studiul are limite metodologice, rezultatele sugerează că un model unificat, sensibil la context și motivație, poate sprijini dezvoltarea unor parteneriate școală-familie eficiente și sustenabile. Astfel, ipoteza de lucru se validează în cadrul demersului teoretic. Concluzia generală a acestei lucrări este că dezvoltarea parteneriatului școală-familie cere un demers reflexiv, critic și adaptabil, capabil să combine claritatea operațională, sensibilitatea psihologică și înțelegerea sistemică. Integrarea acestor perspective poate sprijini proiectarea unor

strategii educaționale sustenabile și relevante, contribuind astfel la reducerea inegalităților, creșterea succesului școlar și consolidarea coeziunii comunitare.

Cercetările viitoare ar trebui să adapteze și să valideze modelele teoretice în contexte românești diverse, explorând diferențele urbane și rurale. Este utilă investigarea factorilor motivaționali specifici, pentru a înțelege barierele implicării parentale și a ghida intervenții personalizate. De asemenea, aplicarea modelului ecologic poate clarifica influențele comunitare și politice asupra colaborării școală-familie. Studii de intervenție ar putea testa programe integrate care combină structura clară, sprijinul motivațional și abordarea contextuală, oferind soluții sustenabile și adaptate nevoilor reale ale sistemului educațional românesc. Studiul are limite inerente designului său teoretic și metodologiei narative utilizate. Analiza se bazează pe surse secundare și nu include date empirice originale care ar putea valida ipotezele în context local. Există riscul unei selecții subiective a literaturii, chiar dacă criteriile au fost clar definite. De asemenea, abordarea narativă limitează posibilitatea de a formula concluzii generalizabile în mod strict. În ciuda acestor aspecte, studiul oferă o bază solidă pentru cercetări viitoare mai aplicate și contextualizate.

Bibliografie

1. Alias, N. Z., Kamal, S. S. L. A., & Ginanto, D. E. (2024). Theoretical Perspectives on Parental Involvement in Children's ESL Learning: A Systematic Literature Review. *Southeast Asia Early Childhood, 13*(2), 132–148.
2. Banwo, A. O., Onokala, U., & Momoh, B. (2022). Organizational climate–institutional environment nexus: why context matters. *Journal of Global Entrepreneurship Research, 12*(1), 357–369.
3. Brezicha, K. F., Ikoma, S., Park, H., & LeTendre, G. K. (2020). The ownership perception gap: Exploring teacher job satisfaction and its relationship to teachers' and principals' perception of decision-making opportunities. *International Journal of Leadership in Education, 23*(4), 428–456.
4. Burakgazi, S. G. (2025). The ecological model of human development. In *Exploring Adult Education Through Learning Theory* (pp. 325–342). IGI Global.
5. Calvo, M., & Sclater, M. (2021). Creating spaces for collaboration in community co-design. *International Journal of Art & Design Education, 40*(1), 232–250.
6. Dewi, R. K., & Sumarni, S. (2023). Parenting style and family empowerment for children's growth and development: A systematic review. *Journal of Public Health in Africa*, *14*(2), 8.
7. Gregorović Belaić, Z. (2021). Parental involvement in their children's education. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 67*(2), 95–114.
8. Ihmeideh, F., AlFlasi, M., Al-Maadadi, F., Coughlin, C., & Al-Thani, T. (2020). Perspectives of family–school relationships in Qatar based on Epstein's model of six types of parent involvement. *Early Years, 40*(2), 188–204.
9. Keaton, W., & Gilbert, A. (2020). Successful online learning: What does learner interaction with peers, instructors and parents look like?. *Journal of Online Learning Research, 6*(2), 129–154.
10. Knowles, S. E., Allen, D., Donnelly, A., Flynn, J., Gallacher, K., Lewis, A., . . . Drinkwater, J. (2021). More than a method: trusting relationships, productive tensions, and two-way learning as mechanisms of authentic co-production. *Research Involvement and Engagement, 7*(1), 34.
11. Lubis, S. I. A. (2025, April). The Influence of Families and Community Partnership on Childrens Development. In International Conference Global Islamic Education (pp. 9–17).
12. MacDonald, A., Clarke, A., & Huang, L. (2022). Multi-stakeholder partnerships for sustainability: Designing decision-making processes for partnership capacity. In *Business and the ethical implications of technology* (pp. 103–120). Springer Nature Switzerland.

13. Panahandehpour, M., Hashemi, A., Ranjbar, M., & Goltash, A. (2023). Identifying the Components of Preschool Curriculum Model based on Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. *Iranian Journal of Educational Research, 2*(4), 75–104.
14. Rahman, L. (2025). Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory in Childhood Resilience and Motivation in Learning: A Literature Review. *Open Journal of Social Sciences, 13*(6), 550–561.
15. Rejeki, D. S., Supratiwi, M., Widyastono, H., Gunarhadi, G., Hermawan, H., Yuwono, J., & Cahyani, L. A. (2025). Parental Involvement of Children with Special Needs: Insights from Epstein's Six Domains Framework. *Jurnal Pendidikan Progresif, 15*(1), 31–42.
16. Smith, T. E., Sheridan, S. M., Kim, E. M., Park, S., & Beretvas, S. N. (2020). The effects of family-school partnership interventions on academic and social-emotional functioning: A meta-analysis exploring what works for whom. *Educational Psychology Review, 32*(2), 511–544.
17. Williams-Johnson, M., & Fields-Smith, C. (2022). Homeschooling among Black families as a form of parental involvement: A focus on parental role construction, efficacy, and emotions. *Educational Psychologist, 57*(4), 252–266.
18. Xia, M., Li, X., & Tudge, J. R. (2020). Operationalizing Urie Bronfenbrenner's process-person-context-time model. *Human Development*, *64*(1), 10–20.
19. Yamamoto, Y., Li, J., & Bempechat, J. (2022). Reconceptualizing parental involvement: A sociocultural model explaining Chinese immigrant parents' school-based and home-based involvement. *Educational Psychologist, 57*(4), 267–280.
20. Yulianti, K., Denessen, E., Droop, M., & Veerman, G. J. (2022). School efforts to promote parental involvement: the contributions of school leaders and teachers. *Educational Studies, 48*(1), 98–113.

Capitolul 27. RELAȚIA DINTRE INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ ȘI COMPORTAMENTUL DE BULLYING LA ELEVII DIN CICLUL GIMNAZIAL

Chapter 27. THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND BULLYING BEHAVIOR IN MIDDLE SCHOOL STUDENTS

Elena Manuela VLASIE[1]

Abstract

Bullying is a topic that, in recent years, has captured the attention of both those who work directly in the school environment (teachers, students, school counselors, school principals, etc.), and members of the educational community in general. What makes it stand out from other topics as a major problem are the high frequency with which it manifests itself and the significant impact it has on those involved, as well as on the educational environment itself. Among its most important consequences are: the emergence of health problems, decreased school performance and the deterioration of the victims' interpersonal relationships. Another defining characteristic of bullying is that it has medium and long-term effects on the lives of victims, causing distrust of others and problems related to self-image. The effects are also evident on the aggressors, who may exhibit maladaptive behaviors and may end up being involved in illegal actions.

A significant number of studies addressing this issue have indicated the existence of a clear negative association between emotional intelligence (EI) and bullying. The association of bullying with lower levels of EI is found in all research. However, different levels are observed, depending on the EI component involved and the bullying role in question. Other research has highlighted the fact that the levels of each EI component help to discriminate between uninvolved adolescents and those involved in bullying and, within the latter, between victims and aggressors.

Keywords*: bullying, emotional intelligence, aggressor, victim*

JEL: *E22, O16*

Introducere

Bullyingul

Bullyingul este un subiect care în ultimii ani a captat atenția atât a celor care își desfășoară nemijlocit activitatea în mediul școlar (profesori, elevi, consilieri școlari, directori de școală ș.a.), cât și a membrilor comunității educaționale în general. Ceea ce-l face să se impună în fața altor subiecte și să se transforme într-o problemă majoră este frecvența mare cu care apare și impactul pe care îl are asupra celor implicați, dar și a mediului educațional în sine. Printre consecințele cele mai importante pe care le putem evidenția se numără: apariția problemelor de sănătate, scăderea performanțelor școlare și deteriorarea relațiilor interpersonale ale victimelor. O altă caracteristică definitorie este aceea că are „efecte pe termen mediu și lung asupra vieții victimelor, provocând neîncredere față de ceilalți și probleme de imagine de sine; și asupra agresorilor, care pot prezenta comportamente maladaptative și pot ajunge să fie implicați în acțiuni criminale” (Carrera-Fernández et al., 2019; Cerezo et al., 2008; Goodwin et al., 2019; Nickerson, 2019, *apud* Rueda, P., Perez-Romero, N., Cerezo, M.V & Fernandez-Berrocal, P., 2021, p.54). Aceste caracteristici determină ca acest fenomen să se impună ca o temă de cercetare prioritară. Atunci când se încearcă definirea conceptului de bullying, chiar dacă nu există o singură definiție, cel mai frecvent sunt

[1] Profesor-consilier școlar, CJRAE IAȘI – Școala gimnazială „Bogdan Petriceicu Haşdeu” Iaşi.

luate în discuție trei elemente care îl diferențiază de alte forme de comportament agresiv, și anume: intenția, repetitivitatea și dezechilibrul de putere dintre agresor și victimă. Raportându-ne atât la definițiile existente în studiile psihologice care investighează acest fenomen, cât și la sondajele naționale și internaționale referitoare la acest subiect, vom utiliza în această lucrare următoarea definiție*: bullyingul este o formă de agresiune interpersonală, care apare cu precădere în grup și care este rezultatul unei interacțiuni între caracteristicile individuale și caracteristicile mediului. De cele mai multe ori ia forma unui comportament repetat care are intenția de a răni sau a provoca disconfortul unei persoane care se află într-un dezechilibru de putere față de cel care adoptă comportamentul de bullying. (Volk et al., 2014 apud* Rueda, P. et al., 2021:54, Rivara & Le Menestrel, 2016 apud Guy, A., 2017:11)

Bullyingul poate îmbrăca mai multe forme. Cele mai cunoscute și analizate modalități de manifestare sunt: bullyingul fizic (loviri, sustragerea unor bunuri personale ș.a.), bullyingul verbal (amenințări, jigniri ș.a.), bullyingul psihologic (excluderea socială, răspândirea zvonurilor ș.a.) și, mai nou, cyberbullyingul (bullyingul înfăptuit în mediul online). Dacă bullyingul fizic și verbal sunt considerate forme directe de manifestare și au fost studiate încă de la începutul analizării acestui tip de comportament, bullyingul psihologic este o formă indirectă de agresiune, iar cercetarea lui este de dată mai recentă. Astfel, bullyingul psihologic este considerat a fi o formă mai sofisticată și mai puțin depistabilă de către cei din jur. Această formă de bullying cuprinde, mai ales, „comportamente care vizează deteriorarea relațiilor cu semenii sau sentimentul de incluziune a unei persoane" (Crick & Grotpeter, 1995, apud Guy, A., 2017:12). În acest caz, cei din jur pot ajunge să facă parte din schema de agresiune, fără ca neapărat să vrea sau să-și dea seama, fiind „manipulați sau controlați și, ulterior, folosiți ca vehicule prin care agresorii pot ajunge la victimă" (Lagerspetz et al., 1988, apud Guy, A., 2017:12).

Cei mai mulți dintre cei care s-au preocupat într-un fel sau altul de acest subiect au evidențiat în primul rând amploarea pe care o are și numărul mare de copii și adolescenți care sunt afectați. Conform unui studiu realizat de UNESCO în anul 2019, reiese că mai mult de 30% dintre elevi au fost hărțuiți cel puțin o dată în ultima lună, iar unul din zece elevi este afectat de cyberbullying (UNESCO, 2019:7). Cel mai răspândit tip de bullying este cel psihologic. Chiar dacă datele au arătat că nu există diferențe de gen referitoare la posibilitatea de a fi victime, au fost reliefate diferențe care apar între fete și băieți atunci când vorbim de implicarea în comportamente de bullying. Există diferențe atât când vorbim de prevalența generală, băieții implicându-se mai frecvent decât fetele în acte de bullying, cât și atunci când vorbim de predispoziția pentru un anumit tip de bullying, bullyingul fizic fiind mai des întâlnit în cazul băieților, în timp ce bullyingul psihologic se regăsește mai frecvent în cazul fetelor.

Vârsta este un alt factor care influențează bullyingul școlar. Astfel, s-a observat că „pe măsură ce copiii cresc, sunt mult mai puțin predispuși să fie hărțuiți, să fie implicați într-o luptă fizică sau să fie atacați fizic. În schimb, elevii mai mari par a fi mai expuși riscului de cyberbullying decât elevii mai mici." (UNESCO, 2019:7). Conform unui studiu sociologic realizat de organizația Salvați Copiii România în anul 2016, la nivel național 73% dintre copiii participanți la studiu au spus că au întâlnit o situație de bullying la nivelul școlii și 58% la nivelul clasei din care fac parte. De asemenea, 69% dintre respondenți au raportat situații de cyberbullying și 46% la nivelul grupurilor de prieteni. (Grădinaru, C., Stănculeanu, D. & Manole, M., 2016:53). Într-un studiu longitudinal realizat în România între anii 2006-2014, Cosma, A., Balázsi R. și Băban, A. arată că, chiar dacă la nivel internațional s-a identificat o tendință de scădere a bullyingului odată cu intrarea în școala gimnazială, în România acest lucru nu se întâmplă; dimpotrivă, „vârful implicării în acte de bullying este atins în jurul vârstei de 13 ani" (Cosma, A., Balázsi R. și Băban, A., 2015:22), această tendință rămânând constantă în cele trei studii consecutive realizate în anii 2006, 2010 și 2014. În cercetările timpurii se considera ca într-un act de bullying sunt implicate doar

două roluri: cel de agresor și cel de victimă (Baldry & Farrington, 1998, 2000; Woods & Wolke, 2003 apud Guy, A., 2017:14). Studiile ulterioare, de dată mai recentă, au adus în discuție un al treilea rol, cel de „victime agresive (Guerra & Hanish, 2004; Schwartz, 2000; Schwartz, Dodge, Pettit, & Bates, 1997) sau victime provocatoare (Berger, 2007)" (Guy, A., 2017:14).

Cele trei roluri diferite presupun caracteristici diferite ale celor care și le asumă. Astfel, referindu-ne la caracteristicile definitorii ale indivizilor care își asumă rolul de agresor, contrar a ceea ce am crede la o primă vedere, acestea nu sunt doar negative. Astfel, cercetările au reliefat competențele sociale scăzute, comportamentele antisociale și agresivitatea, dar și comportamentele de tip prosocial care îi conduc pe aceștia ca, prin folosirea agresivității, să ajungă la dobândirea dominanței sociale sau a altor câștiguri sociale sau materiale. (Hawley, 2003; Olthof et al., 2011, apud Guy, A., 2017:14).

Spre deosebire de hărțuitori (agresori), victimele nu sunt agresive, dar manifestă alte comportamente disfuncționale care le afectează relațiile cu cei din jur. Indivizii care se regăsesc de obicei în rol de victimă sunt sensibili emoțional și reactivi (McLaughlin, Hatzenbuehler și Hilt, 2009; Rosen, Milich și Harris, 2012, apud Guy, A., 2017:17), manifestă o tendință de evitare și evadare (Crick, 1996, apud Guy, A., 2017:17), au abilități sociale slabe și sunt timizi și retrași (Schwartz, 2000 apud Guy, A., 2017:17). Victimele-agresor prezintă o combinație între caracteristicile dezadaptative ale agresorilor și cele ale victimelor. Astfel, aceștia manifestă probleme serioase de comportament și de externalizare, fiind agresivi și lipsiți de control, dar în același timp prezintă dificultăți emoționale și lipsă de abilități sociale. Această combinație de trăsături face ca victimele-agresor să „prezinte predominant doar forme coercitive și antisociale de agresivitate și, prin urmare, sunt mai predispuse să fie inadaptate și marginalizate social de către colegi" (Cook et al., 2010; Hawley, 2007; Haynie et al., 2001; Rodkin et al., 2015, apud Guy, A., 2017:17). Analizarea consecințelor asumării unuia din cele trei roluri care pot fi puse în evidență atunci când vorbim de bullying scoate în evidență câteva concluzii. Mai întâi, că victimele-agresor sunt cele care sunt în cel mai mare risc de a dezvolta tulburări de internalizare precum anxietatea sau depresia, dar și tulburări de externalizare, precum consumul de substanțe sau implicarea în acțiuni antisociale și probleme de sănătate fizică. Pe de altă parte, agresorii sunt cei care au parte de cele mai puține consecințe negative ale comportamentului lor. Aceștia se pot bucura de un grad ridicat de popularitate și de succes social, chiar dacă sunt antipatizați de mulți sau manifestă frecvent probleme comportamentale. De asemenea, au cele mai scăzute niveluri de depresie și anxietate, comparativ cu victimele și victimele-agresor și, de asemenea, au cele mai puține probleme de sănătate. Literatura de specialitate oferă mai multe explicații teoretice referitoare la apariția și menținerea comportamentului de bullying. Aceste teorii pot fi subsumate în două categorii: teorii care pun accentul pe factorii individuali și teorii care evidențiază rolul factorilor de mediu. Dintre teoriile de factură individuală vom face referire la teoria dezvoltării patologice, teoria genetică, teoria controlului resurselor și teoria socio-cognitivă. Conform teoriei dezvoltării patologice, comportamentul de bullying apare ca urmare a unor disfuncții în dezvoltare, provocate de diferiți factori stresori sau ca urmare a unor atașamente nesigure din copilăria timpurie. Conform acestei perspective, evenimentele negative care apar în viața unui copil determină dezvoltarea insuficientă a abilităților sociale ale acestuia și provoacă ostilitate, care se manifestă în relațiile cu ceilalți și care poate lua forma bullyingului. (Ardelean, M., 2024:172).

Teoria genetică aduce în discuție influența factorilor ereditari asupra apariției comportamentului agresiv. Studiile din acest domeniu specific de cercetare au arătat că „factorii genetici explică 70% din varianța riscului de a fi implicat în calitate de victimă, respectiv 60% din varianța riscului de a repeta astfel de experiențe" (Ardelean, M., 2024:172).

Teoria controlului resurselor reliefează faptul că un comportament agresiv, inclusiv bullyingul, poate îndeplini un rol adaptativ, chiar dacă în principal bullyingul este caracterizat de

trăsături disfuncționale. Conform acestei teorii, agresorii pot dobândi în urma comportamentului lor o poziție socială privilegiată sau alte câștiguri sociale sau materiale (Hawley, 2003; Olthof et al., 2011, apud Guy, A., 2017:14). Condiția pe care trebuie, totuși, să o îndeplinească un agresor pentru a obține astfel de recompense sociale este aceea de a utiliza, pe lângă comportamentele coercitive, și comportamente prosociale (Hawley, 2003, apud Guy, A., 2017:14).

Teoria socio-cognitivă ne aduce în atenție două forme diferite ale agresivității: proactivă, respectiv reactivă. Un individ adoptă o conduită agresivă proactivă atunci când utilizează acest tip de comportament pentru a obține un rezultat dorit și o conduită reactivă atunci când răspunde prin comportamentul lui la o situație sau eveniment din mediu. În cazul agresivității proactive se pot identifica la nivel cognitiv trei elemente care determină decizia adoptării unor comportamente agresive: „(1) *auto-eficiența* – încrederea în abilitatea personală de a utiliza agresiunea; (2) *așteptările privind rezultatul* – credința că adoptând un comportament agresiv se va obține un rezultat pozitiv; (3) *valorizarea rezultatului vizat*" (Ardelean, M., 2024:172). Cu alte cuvinte, agresorul proactiv utilizează în mod deliberat comportamentul agresiv, deoarece crede că rezultatul obținut va fi unul pozitiv pentru el și are încredere că deține abilitățile necesare pentru obținerea acestui rezultat. Agresorul reactiv utilizează comportamentul agresiv doar pentru a face față unor anumite situații sau evenimente, neștiind și neavând abilități pentru a găsi alte alternative comportamentale. Dintre teoriile care consideră că mediul deține rolul cel mai important în adoptarea unui comportament agresiv vom aduce în discuție teoria socio-ecologică, teoria sistemelor familiale, teoria socializării în grup și teoria normelor sociale.

Conform autorilor teoriei socio-ecologice (din care reprezentativ este Urie Bronfenbrenner) comportamentul de bullying apare la intersecția influențelor exercitate de diversele sisteme din care individul face parte – familia, școala, grupul de prieteni, comunitatea – și caracteristicile fiecărui individ în parte. În funcție de caracteristicile fiecărui sistem, de modul în care interacționează cu celelalte sisteme și de caracteristicile individuale, aceste sisteme „pot acționa fie ca factori de risc, fie ca factori de protecție pentru săvârșirea și victimizarea în agresiune" (Rivara & Le Menestrel, 2016, apud Guy A., 2017:13). Teoria sistemelor familiale subliniază influența interacțiunilor specifice din interiorul unei familii asupra comportamentelor adoptate de membrii acesteia. Reprezentanții acestei perspective teoretice consideră că implicarea copiilor în acte de agresiune poate fi determinată atât de lipsa implicării părinților cât și de sprijinul parental redus (Georgiou, 2009; Holt & Espelage, 2007, apud Guy A., 2017:13), care pot lua forma unei monitorizări parentale deficitare (Espelage, Bosworth și Simon, 2000, apud Guy A., 2017:13) sau a unei călduri parentale scăzute (Bowes, Maughan, Caspi, Moffitt & Arseneault, 2010; Leria, Samara & Wolke, 2013a, apud Guy A., 2017:13). De asemenea, în familiile în care există bullying între frați sau relații dezadaptative între membri este foarte probabil ca acest tip de comportament (bullying) să se regăsească și în relațiile copiilor cu persoane din afara familiei: colegi, prieteni ș.a.

Teoria socializării în grup aduce în atenția noastră importanța covârstnicilor în modelarea comportamentului unui copil. Din perspectiva acestei teorii, contextul social în care se petrece un act de bullying capătă o importanță deosebită, deoarece „este un proces de grup în care sunt implicate mai multe personaje: pe de o parte, actorii principali în rolurile de agresor și victimă, respectiv spectatorii, numiți în acest caz „martori", implicați sau neimplicați" (Ardelean, M., 2024:170), iar de reacțiile acestora depinde dacă un comportament se va repeta, va fi adoptat în mod frecvent sau va fi abandonat. Conform teoriilor care au analizat tendința indivizilor de a se conforma normelor sociale, membrii unui grup manifestă deseori înclinația de a gândi și a se comporta astfel încât să se conformeze normelor grupului din care fac parte sau din care doresc să facă parte. Drept urmare, „o percepție greșită a atitudinilor pro-bullying din cadrul grupului de egali reduce probabilitatea ca membrii săi să apere victimele și ar putea, în cele din urmă, să

crească riscul ca aceștia să se „alieze" cu agresorii" (Sandstrom, Markover și Bartini, 2013, apud Guy A., 2017:14).

Inteligența emoțională

Inteligența emoțională (I.E.) este un construct psihologic care a captat atenția psihologilor și a publicului larg, fiind considerată de mulți ca fiind cheia succesului în viață, dar, în aceeași măsură, și „un concept evaziv" (Davies, Stankov & Roberts, 1998, apud Mayer J.D., Salovey, P, Caruso D. R., 2004:197). Astfel, în timp ce unii consideră că inteligența emoțională fundamentează competențe cerute în multiple domenii de viață, începând cu relațiile în cuplu sau în familie, în școală sau la locul de muncă, până la leadership sau la adoptarea unui stil de viață sănătos, alții apreciază că aceasta se aseamănă mai mult cu un mit decât cu un concept științific. În literatura de specialitate există două mari abordări teoretice ale inteligenței emoționale, respectiv modelul mixt, care se regăsește în propunerile mai multor psihologi, printre care Goleman și Bar-On, și modelul bazat pe abilități, propus de Mayer și Salovey.

Modelul mixt aduce sub cupola acestui concept caracteristici precum: „zel și persistență" (Goleman, 1995 apud Mayer J.D., Salovey, P, Caruso D. R., 2004:197) sau „testarea realității, independența și liste lungi de competențe legate de muncă" (Bar-On, 1997 apud Mayer J.D., Salovey, P, Caruso D. R., 2004:197). În același timp, modelul propune evaluarea inteligenței emoționale prin utilizarea unor scale de autoevaluare și de auto-raportare, ale căror dimensiuni se suprapun sau sunt puternic corelate cu alte trăsături aflate în scale de evaluare a personalității deja existente. Spre exemplu, optimismul este o dimensiune a scalelor de auto-raportare care își propun să măsoare inteligența emoțională, dar și o trăsătură care se regăsește în scalele de evaluare a personalității. Cercetările indică însă că „estimarea IE a unei persoane (evaluate prin autoevaluare, spre deosebire de măsurătorile bazate pe abilități) este în mare parte necorelată cu abilitățile reale legate de emoții și nu prezice comportamentul" (Brackett, M. A. & Katulak, N. A., 2007:3).

Modelul bazat pe abilități, aparținând lui Mayer și Salovey, aduce o altă perspectivă asupra inteligenței emoționale. Mai precis, aceasta este definită ca fiind „capacitatea de a raționa despre emoții și a emoțiilor de a îmbunătăți gândirea" (Mayer J.D., Salovey, P, Caruso D. R., 2004:197). Aceasta include patru mari abilități: (1) capacitatea de a percepe cu acuratețe emoțiile, (2) capacitatea de a utiliza emoțiile pentru a optimiza gândirea, (3) capacitatea de a înțelege emoțiile și (4) capacitatea de a regla emoțiile. Propunătorii acestui model teoretic consideră inteligența emoțională ca făcând parte dintr-o clasă mai largă de inteligențe, din care fac parte inteligențele sociale, practice și personale, pe care le numesc „inteligențe fierbinți" (Mayer & Michell, 1998 apud Mayer J.D., Salovey, P, Caruso D. R., 2004:197). Cele patru abilități se află într-o relație de interconexiune sau, altfel spus, fiecare influențează gradul de stăpânire a fiecăreia dintre celelalte și, cumulativ, conduc la creșterea competenței în ce privește a patra dimensiune, respectiv cea de reglare a emoțiilor. Pentru evaluarea dezvoltării acestor abilități și, în ultima instanță, a inteligenței emoționale, Mayer și colaboratorii săi au creat teste de măsurare a performanței inteligenței emoționale, atât pentru adulți (MSCEIT), cât și pentru copii (MSCEIT-YV). Scorurile obținute în urma aplicării acestor teste se corelează cu o gamă variată de rezultate din viața indivizilor. Astfel, „în rândul elevilor, scorurile MSCEIT-YV sunt asociate pozitiv cu evaluările profesorilor privind adaptabilitatea, leadershipul și abilitățile de studiu și negativ cu agresivitatea, anxietatea, problemele de conduită, hiperactivitatea și problemele de atenție și învățare" (Brackett, M. A. & Katulak, N. A., 2007:3).

Rezultate și discuții

Studiile empirice au evidențiat o relație pozitivă între inteligența emoțională și o calitate bună a relațiilor sociale și, de asemenea, o relație negativă cu relațiile sociale conflictuale. Astfel,

mai multe studii oferă dovezi solide că abilitățile emoționale și comportamentul agresiv sunt corelate negativ, persoanele cu inteligență emoțională mai mare prezentând mai puțină agresivitate (García-Sancho, E., Salguero, J. M., & Fernández-Berrocal, 2014), iar aceste rezultate se mențin stabile în mai multe culturi, la măsurări repetate ale inteligenței emoționale și la diferite vârste.

Alte cercetări (Rubin, 1999; Trinidad & Johnson, 2001; Brackett & Mayer, 2003; Formica, 1998 apud Brackett, M.A., Mayer, J. D. Warner, R. M., 2004:1389-1399) și-au propus să coreleze inteligența emoțională cu diverse aspecte ale vieții de zi cu zi a indivizilor, precum comportamentul prosocial, consumul de alcool, tutun și droguri, relațiile cu colegii ș.a. Rezultatele au reliefat corelațiile negative între inteligența emoțională și adoptarea unor comportamente potențial dăunătoare, mai ales în cazul bărbaților. Conform acestor cercetări, bărbații care au un nivel mai scăzut al inteligenței emoționale sunt mai predispuși să consume alcool, droguri, să fumeze sau să adopte comportamente deviante, dar și să aibă relații de o calitate mai slabă cu colegii. Referitor la comportamentele prosociale și alte comportamente pozitive, Lopes și colab. (2003) au descoperit că, mai ales, subiecții care au obținut scoruri mari la gestionarea emoțiilor au o calitate mai mare a interacțiunilor cu prietenii și, de asemenea, sunt mai apreciați de sexul opus (apud Mayer J.D., Salovey, P, Caruso D. R., 2004:207). Datele obținute într-un alt studiu (González Moreno, A., Molero Jurado, M., 2024:9) indică o relație semnificativă a inteligenței emoționale cu comportamentul prosocial, dar și cu satisfacția față de viață și cu adoptarea unui stil de viață sănătos. Adolescenții care au participat la studiu și au fost evaluați ca având un nivel bun al inteligenței emoționale s-au arătat mai mulțumiți de viață și cu o stima de sine mai ridicată. De asemenea, a fost identificată o legătură între factorul clarității emoționale și stilul de viață sănătos. Mai precis, cei care au avut un scor ridicat la claritatea emoțională adoptau și un comportament alimentar sănătos, aveau obiceiuri sănătoase de odihnă și activitate fizică.

Nu în ultimul rând a fost semnalat, în mai multe cercetări, rolul central jucat de inteligența emoțională în „viața academică, personală și socială a copiilor, dincolo de efectele personalității și inteligenței generale" (Brackett, M. A. & Katulak, N. A., 2007:4). S-a observat, de exemplu, că un copil care reușește să-și regleze emoțiile reușește și să rămână concentrat în timpul orelor și să-și controleze anxietatea, inclusiv în situații stresante precum susținerea testelor, iar rezultatul este acela că copiii cu același nivel de inteligență generală obțin performanțe diferite, în funcție de nivelul lor de inteligență emoțională. Cele mai multe studii indică o corelație negativă clară între inteligența emoțională și bullying, dar „se observă niveluri diferite în funcție de componenta IE și de rolul de bullying în cauză" (Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:55). Altfel spus, există diferențe la nivelul general al IE între agresori și victime, dar și diferențe la nivelul abilităților componente ale IE. Studiile lui Lomas și colaboratorii din 2011, respectiv ale lui Schokman și colaboratorii, din 2014 (apud Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:57) au arătat că agresorii au o capacitate mai redusă de identificare a emoțiilor altor persoane, spre deosebire de victime, care întâmpină dificultăți mai ales în gestionarea emoțiilor. De asemenea, s-a pus în evidență și faptul că victimele au o capacitate scăzută de a-și modifica emoțiile în funcție de contextele și circumstanțele în care se află, dovedind astfel o abilitate scăzută de control emoțional. (Baroncelli & Ciucci, 2014 și Lomas et al., 2011, Schokman, et al., 2014, apud Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:54). Agresorii, în schimb, întâmpină dificultăți în înțelegerea emoțiilor și sentimentelor celorlalți, precum și în reglarea emoțiilor, chiar dacă au o capacitate normală de a percepe și exprima emoții. Deficitele de reglare emoțională observate atât la agresori, cât și la victime au fost explicate în mod diferit. În timp ce comportamentul de bullying este văzut ca o modalitate prin care agresorii încearcă să-și regleze emoții precum „furia, frustrarea sau tristețea" (Carrera-Fernandez et al., 2019; Ruiz et al., 2016 apud Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:58), dificultățile victimelor în gestionarea

propriilor emoții sunt considerate a fi datorate unor strategii nefuncționale de rezolvare a problemelor sau de a se raporta la anumite situații cu care se confruntă. În plus, percepția ridicată a propriilor emoții conduce la anxietate și depresie, riscul apariției acestora fiind foarte crescut în cazul victimelor. (Cañas et al., 2020; Elipe et al., 2012; Estévez et al., 2019; Salguero & Iruarrizaga, 2006; apud Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:58).

Deși, după cum am arătat anterior, atât agresorii cât și victimele prezintă un nivel scăzut al inteligenței emoționale, totuși victimele se remarcă printr-un deficit la nivelul tuturor dimensiunilor acestui construct. Astfel, acestea sunt confuze emoțional, nereușind să identifice cu claritate emoțiile, nici la ei, nici la ceilalți, dar în același timp sunt extrem de concentrate asupra propriei stări emoționale. Drept urmare, atunci când se confruntă cu o situație de bullying, nu reușesc să selecteze și să utilizeze acele strategii de reglare emoțională utile pentru a face față situației problematice cu care se confruntă. Atât victimele bullyingului tradițional, cât și ale cyberbullyingului, își reglează în mod deficitar propriile emoții și, prin urmare, se confruntă cu mari dificultăți în a reveni la o situație de bunăstare și echilibru emoțional.(apud Estévez, E, Estévez, JF, Segura, L, Suárez, C., 2019:11). Dacă ne referim la agresori, aceștia au o singură dimensiune afectată, respectiv reglarea emoțiilor și asta doar în cazul celor tradiționali. În cazul cyberagresorilor nu se remarcă o înrăutățire la nivelul niciunei dimensiuni. Explicația oferită în acest caz este desensibilizarea și dezangajarea morală față de victime, determinată de faptul că agresorul și victima nu sunt într-o relație directă, față în față. (apud Estévez, E, Estévez, JF, Segura, L, Suárez, C., 2019:12) Deși controversate, rezultatele obținute de anumite studii au arătat existența unor discrepanțe între abilitățile emoționale manifestate de fete și băieți (Baroncelli & Ciucci, 2014; Espejo-Siles et al., 2023, Garaigordoboli & Onedera, 2010; Schokman et al., 2014, Zych et al., 2017, apud Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:59). Conform acestor studii, fetele ar avea atitudini prosociale și o percepție emoțională mai bune decât băieții, iar aceștia, chiar dacă se implică mai des în acte de bullying, manifestă un control emoțional mai bun. Explicația oferită pentru aceste discrepanțe este modul diferit de socializare din copilărie și educația distinctă primită de fiecare gen în parte (Espejo-Siles et al., 2020, Zych et al., 2017 apud Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:59).

Analizând comportamentul în mediul școlar al copiilor din perspectiva nivelului inteligenței emoționale, s-a observat că elevii cu un nivel mai ridicat al acesteia reușesc să aibă mai mulți prieteni, să fie mai siguri pe sine și să adopte mult mai rar comportamente agresive. Cei care au fost identificați ca având un deficit în abilitățile emoționale s-au dovedit a fi mult mai agresivi și ostili, implicându-se în relații sociale preponderant negative. În context școlar elevii care reușesc să-și exprime emoțiile adecvat, să comunice ceea ce simt respectând regulile comunității în care trăiesc, reușesc să se simtă mai bine și, drept urmare, să se integreze, primind sprijin atât de la colegi, cât și de la profesori. În schimb, cei care nu reușesc să „citească" în mod adecvat expresiile emoționale ale celorlalți sunt mult mai predispuși să interpreteze expresii emoționale neutre sau non-agresive ca fiind agresive și ostile și, astfel, să inițieze sau să se implice în acte de violență (Brackett, M. A. & Katulak, N. A., 2007:5).

Concluzii

Concluzionând, putem spune că niveluri mai mari ale inteligenței emoționale se regăsesc la elevii care nu sunt implicați în bullying, nici ca agresori, nici ca victime. Din perspectiva dimensiunilor inteligenței emoționale, rezultatele celor mai multe dintre cercetări arată că „adolescenții implicați în acte de bullying nu au dificultăți mari în perceperea și exprimarea

emoțiilor, dar au deficiențe în înțelegerea și reglarea acestora" (Baroncelli & Ciucci, 2014; Canas et al., 2020; Casas et al., 2015, apud Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P., 2021:58).

Bibliografie

1. Ardelean, M. (2024). Fenomenul bullying: Perspective teoretice explicative, in Science and education: new approaches and perspectives, Seria 26, Vol.1, 169–173, https://doi.org/10.46727 /c.v1.21-22-03-2024. 169-173
2. Brackett, M. A., & Katulak, N. A. (2007). Emotional Intelligence in the Classroom: Skill-Based Training for Teachers and Students. In J. Ciarrochi & J. D. Mayer (Eds.), *Applying emotional intelligence: A practitioner's guide* (pp. 1–27). Psychology Press.
3. Brackett, M.A., Mayer, J. D. Warner, R. M., (2004). Emotional intelligence and its relation to everyday behaviour, Personality and Individual Differences, Volume 36, Issue 6, April 2004, Pages 1387–1402, https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00236-8
4. Constantin T., (2022). *Emotional Intelligence Questionnaire* (Chestionarul INteligenței EMoționale – INEM) and its psychometric characteristics (manuscris).
5. Cosma, A., Balázsi R. & Băban, A., (2015). Time trends in bullying involvement among Romanian school aged children from 2006 to 2014, Procedia – Social and Behavioral Sciences 209 17 – 24, https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.221
6. Estévez, E, Estévez, JF, Segura, L, Suárez, C., (2019). The Influence of Bullying and Cyberbullying in the Psychological Adjustment of Victims and Aggressors in Adolescence. Int J Environ Res Public Health. 2019 Jun 12;16(12):2080. https://doi.org/10.3390/ijerph16122080. PMID: 31212830; PMCID: PMC6616482.
7. García-Sancho, E., Salguero, J. M., & Fernández-Berrocal, P. (2014). Relationship between emotional intelligence and aggression: A systematic review. Aggression and Violent Behavior, 19(5), 584–591. https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.07.007
8. Gonçalves, F.G., Heldt, E., Peixoto, B.N. et al. Construct validity and reliability of Olweus Bully/Victim Questionnaire – Brazilian version. Psicol. Refl. Crít. 29, 27 (2016). https://doi.org/10.1186/s41155-016-0019-7
9. González Moreno, A., Molero Jurado, M. (2024). Prosocial behaviours and emotional intelligence as factors associated with healthy lifestyles and violence in adolescents. BMC Psychol 12, 88 (2024). https://doi.org/10.1186/s40359-024-01559-2
10. Grădinaru, C., Stănculeanu, D., Manole, M, (2016). *Bullying-ul în rândul copiilor*. Studiu sociologic la nivel național, Salvați Copiii România.
11. Guy, A., (2017). The Social and Emotional Profiles of Adolescent Bullies, Victims, and Bully-Victims, PhD Thesis, Warwick University https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/102288/1/WRAP_ Theses_Guy_2017.pdf
12. Mayer J.D., Salovey, P, Caruso D. R., (2004). Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications, Psychological Inquiry, 15(3), 197–215, Published by: Taylor & Francis, Ltd., http://www.jstor.org/stable/20447229
13. Rueda, P., Pérez-Romero, N., Victoria Cerezo, M., & Fernández-Berrocal, P. (2021). The Role of Emotional Intelligence in Adolescent Bullying: A Systematic Review. Psicología Educativa, 28(1), 53 – 59. https://doi.org/10.5093/psed2021a29
14. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying, Paris, France*.

SECȚIUNEA 3.

Cultura și științele educației din Ucraina

Capitolul 28. COMPONENTE CHEIE ALE COMPETENȚEI PROFESIONALE A VIITORILOR MANAGERI DE ACTIVITĂȚI SOCIO-CULTURALE

Chapter 28. KEY COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

Yaroslav Yuriyovych AGIY[1]

Abstract

The article attempts to investigate the main components of the formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities in the field of «Culture and Art». For this purpose, the content of the definition of «professional competence» was clarified, the components that positively influence the formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities, including: axiological, epistemological, communicative, synergistic and praxeological, were substantiated. The professional competence of future managers of socio-cultural activities as a general scientific phenomenon reveals signs of openness and transparency, the formation of the mentioned phenomenon in the conditions of the educational environment of a higher education institution involves the following processes and qualities: assimilation of a certain system of knowledge from psychological-pedagogical, professional and selective disciplines; acquisition of transcultural and interdisciplinary knowledge and skills necessary for productive socio-cultural activities; the formation of motives, attitudes, values in the process of professional training and the openness of future managers of socio-cultural activities to the influence of this process.

Keywords: *professional competence, value-motivational, activity-operational, personal, emotional-volitional components.*

JEL*: Q43, Q51, F53*

Introduction

The success of socio-economic and political changes in our country largely depends on the effective work of future managers of socio-cultural activities. The formation of professionalism in modern conditions is impossible without determining the complex of knowledge, skills and abilities, personal qualities of a specialist of any profile. Professional competencies are of particular importance in the modern world. The integration of the domestic educational sector is taking place at a rapid pace, as evidence of new requirements for the professional and personal qualities of a future specialist of socio-cultural activities, his readiness to be a leader of the team he leads. The formation of democratic relations requires a clear functioning of various spheres of cultural and educational activities, which primarily actualizes the issue of the formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities.

Literature review and arguments

The creation of modern theories and practices of the formation and development of professional competence of personnel is devoted to the scientific works of R. Boyatsis, M. Doronina, V. Otenko, I. Otenko, K. Kletsova, S. Rekiyanov, O. Kuzmenko, R. Mills, O. Nemashkalo and other scientists. The authors substantiated the necessity and expediency of the formation of professional competence of personnel in the context of the development of human

[1] Candidate of Economic Sciences, associate professor, vice-rector for scientific and pedagogical work, innovative and methodological support of educational and scientific processes, Communal Institution of Higher Education "Academia de Cultură şi Arte" Transcarpathian Regional Council, Uzhgorod, Ukraine. E-mail address: yaroslav.agiy@gmail.com

and intellectual capital of the enterprise, determined the content, structure and modern approaches to the formation of professional competence of personnel and managers in the conditions of personalization of management. The conceptual basis of the professional training of future managers of socio-cultural activities, the formation of their professional competence were the works of G. Ball, E. Klimov; professional competence of the teacher and pedagogical skills – M. Golovan, pedagogical vocation – L. Akhmedzyanova; professional culture of the teacher – I. Isaeva and others. The structure and content of the professional competence of a teacher of a higher educational institution were studied by T. Bugaychuk, O. Gura, B. Korzhumbaeva, V. Sharipov, V. Strelnikov, I. Yarmola and others. Most researchers believe that professional competence is acquired in the process of training, advanced training or self-education of teachers of higher educational institutions. However, there is no unity regarding the structure and content of the professional competence of future managers of socio-cultural activities.

Methodology

The formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities is determined by their orientation towards cultural and educational activities with certain categories of participants and involves the ability to public communication, a set of organizational ties outlined by specific socio-cultural types of activities, improvisation and creative self-expression. This requires methodological and theoretical knowledge, mastery of organizational forms and methods of managerial actions, possible ways and means of achieving the set goal by future managers of socio-cultural activities. Thus, the unity of methodological, theoretical and technological knowledge in combination with practical experience generates and accumulates skills and professional experience as the basis of professional mastery.

The main component of future managers of socio-cultural activities is socio-cultural experience, which involves a set of personal qualities, values, knowledge, skills and abilities of socio-cultural activities, in which the personal formation of future managers of socio-cultural activities takes place, rules of behavior are learned in accordance with the norms and values of culture that characterize the activities of future managers of socio-cultural activities, as well as a number of such professionally important personal qualities as: mobility, sociability, tolerance, creativity, balance, responsiveness, benevolence, the desire for self-knowledge, self-development, self-realization, etc.

Principal results

The modernization of the process of professional training of future managers of socio-cultural activities depends entirely on the readiness for further professional activity and is justified by the level of professional competence of future managers of socio-cultural activities in accordance with today's conditions. The normative model of the competence of future managers of socio-cultural activities is a qualification characteristic that reveals the acquired knowledge, skills, abilities and experience that enable creative orientation in any field of socio-cultural activities. In today's conditions, one of the most important competencies that must be formed in future managers of socio-cultural activities is professional competence, on which the success of establishing interaction with participants in a creative project depends, the ability to create subject-subject relationships in a team of like-minded people.

After all, a future manager of socio-cultural activities is a person who has certain knowledge, developed skills and abilities, skillfully transfers them to his/her like-minded people and provides opportunities for the participants of project activities to demonstrate their independence. The formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities is a necessary

aspect of the educational process, which directly affects the preparation of a competent subject of cultural and educational activities and should take place taking into account technological changes in society, mobility, ritual and experience of cultural and educational activities within a specific region. Incidentally, we note that before investigating the features of the formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities at the stage of professional training, we consider it necessary to analyze the following definitions of "competence" and "professional competence" based on an interdisciplinary analysis of scientific sources. In reference literature and encyclopedic dictionaries, the concept of "competence" (from the Latin competens – appropriate, corresponding) is defined as awareness, information, possession of competence, and "competence" – as the scope of authority of a certain person, organization, institution, etc. (Dictionary-reference, 2006). The statement of T. Logvinovska is apt, who presents competence as "an integral quality of a person, which includes his individual qualities, which are manifested in the readiness to carry out professional activities, which is based on knowledge, skills, abilities and experience acquired in the process of learning and socialization" (Logvinovska, 2012). O. Serhiychuk, analyzing the competence of a future teacher in the system of professional training, interprets this definition as "a given requirement for the educational training of a specialist, his professional role, and describes competence as the level of satisfaction with these requirements, the integral quality of the personality, involvement in activity, the ability to successfully perform educational, professional and life tasks that arise in real situations" (Serhiychuk, 2011).

Modern researcher L. Khoruzh, substantiating the theoretical principles of the formation of ethical competence of future teachers, offers the following definition of the definition of "competence" – "an integral characteristic of the personality that affects the success of professional activity and is responsible for its results" (Khoruzh, 2004). And Kohut, investigating the formation of professional and pedagogical communicative competence of a future teacher, notes that competence is "an integrative property of the personality of a future specialist, containing knowledge, skills, abilities, and ways of solving creative tasks. The psychological component of competence is the readiness for constant improvement of qualifications, professional growth" (Kohut, 2015). In the context of the subject field of our study, the definition of the concept of "professional competence" is also valuable. According to the apt definition of N. Bakhmat, professional competence is an integral characteristic of a future specialist, the ability to act independently, adequately and responsibly in a certain professional situation. The researcher convinces that the professional competence of future teachers is the level of formation of their ability in the field of designing and solving professional tasks that meet the requirements" (Bakhmat, 2017). According to M. Oliyar, the professional competence of future primary school teachers "reveals the level of possession by the teacher of knowledge, skills, abilities that determine the formation of pedagogical activity, the nature of communication and the personality of the teacher as a carrier of ideals, values and cultural experience" (Oliyar, 2016). According to S. Pisareva, professional competence is "the ability of a specialist from the moment of the beginning of his professional activity at the level of a certain standard determined by the state to meet the social requirements of the profession through effective professional activity and demonstrate appropriate personal qualities, mobilizing for this the appropriate knowledge, skills, abilities, emotions, based on his own internal motivation, attitudes, moral and ethical values and experience, realizing the limitations in his knowledge and skills and accumulating other resources to compensate for them" (Pisareva, 2002).

Note that by "professional competence" we mean a concept derived from the Latin terms "profession" – officially declared occupation; "compete" – to achieve, to respond, to approach. This is "an integrative characteristic of the business and personal qualities of a specialist, reflecting the level of knowledge, skills, experience sufficient to achieve the goal in a certain type of

professional activity, as well as the moral position of the specialist" (Kremen, 2008). In the dictionary of professional education, professional competence is explained as "a set of knowledge, skills necessary for effective professional activity, the ability to analyze, predict the consequences of professional activity, and use information" (Goncharenko, Nychkalo, 2000). In turn, I. Zyazyun notes that the content of professional competence is "knowledge of the subject, its teaching methods, pedagogy and psychology" (Zyazyun, 2004).

Thus, the analysis of the key definitions of the study "competence" and "professional competence" allows us to state that the main component of future managers of socio-cultural activities is socio-cultural experience, which involves a set of personal qualities, values, knowledge, skills and abilities of socio-cultural activities, in which the formation of the personality of future managers of socio-cultural activities takes place, rules of behavior are learned in accordance with the norms and values of culture that characterize the activities of future managers of socio-cultural activities, as well as a number of such professionally important personal qualities as: mobility, sociability, tolerance, creativity, balance, responsiveness, benevolence, the desire for self-knowledge, self-development, self-realization, etc. The professional competence of future managers of socio-cultural activities contains certain structural components, including:

- value-motivational component, which includes the readiness of future managers of socio-cultural activities for professional improvement, reflects a stable interest in the introduction of interactive technologies and innovative methods of activity, the need for professional growth, the desire for self-development and self-realization;
- cognitive component, which contains knowledge of the essence of the content of professional competence, reflects the skills and abilities of professional competence that are associated with knowing another person, includes the ability to effectively solve certain problems that arise during the implementation of joint projects and motivate for further creative activity;
- activity-operational component, which includes the experience of using the competence of future managers of socio-cultural activities in various standard and non-standard situations, the ability of future managers of socio-cultural activities for personality-oriented interaction during the implementation of a cultural and educational project, the ability to maintain emotional balance, prevent the creation of conflict situations, and in the event of their occurrence, to resolve them – introducing tolerance and moderation. In addition, it stimulates the introduction of modern forms and methods of self-presentation, the ability to develop a strategy, tactics and techniques for active interaction with participants in a creative project, the ability to predict and justify the results of the effectiveness of joint activities;
- the personal component indicates that the activities and behavior of future managers of socio-cultural activities are motivated by internal needs, awareness of their place in the life of society and the collective in particular. In such a situation, it is worth noting that professional and personal qualities are divided into:
- qualities necessary in practical activities, interaction with all participants in a creative project;
- qualities necessary for professional and personal growth, its self-improvement;
- qualities that regulate the behavior of future managers of socio-cultural activities, including the ability to reflect;
- the emotional-volitional component includes the ability of future managers of socio-cultural activities:
- to be aware of their own emotional state in various situations in the process of implementing a creative project;
- the ability to consciously and restrainedly experience the lack of results, failures in the implementation of a creative project;

- purposefulness of actions within the framework of the implementation of a creative project and the cultural and educational environment;
- confidence in a positive result in situations of uncertainty and movement in achieving the set goal;
- confidence in the choice and implementation of methods and techniques of joint cultural and educational activities;
- manifestation of willpower in solving cultural, educational and scientific problems through the joint efforts of the creative team.

It is an undeniable fact that the professional competence of future managers of socio-cultural activities is the ability of an individual to navigate in different life situations, to live and work effectively in society on the basis of modern basic methodological, worldview, spiritual, moral and information culture. Accordingly, the characteristic feature of future managers of socio-cultural activities is:

- the ability to make personal decisions and strive to understand one's own feelings and needs;
- an attempt to curb unpleasant emotions and personal insecurity during the organization of the communicative process;
- to achieve the goal in the implementation of creative projects in the most effective way;
- to adequately perceive and understand the needs, expectations and requirements of other members of socio-cultural activities, to take into account their rights and direct obligations;
- the ability to take into account the interests of other team members and correlate them with one's own desires;
- to realize that the mission of future managers of socio-cultural activities is to respect the rights and obligations of all members of the creative project.

One of the most important competencies of a professional is critical thinking, which is a system of judgments used to analyze events and formulate well-founded conclusions. Critical thinking allows you to make an objective assessment, give correct interpretations, and correctly apply the results obtained to the analysis of problems and the current situation.

It is critical thinking that is the source of creating constructive mental templates that can be used in human management and are based on a clear understanding of the origins of events and situations, reflection on past experience, and decisions made. The following signs (behavioral indicators) of critical thinking competence are distinguished:

- correctly organized memory (storage and reproduction of information);
- mastery of language as a tool of thinking;
- skills in extracting meaning from information;
- the ability to make logically correct judgments;
- the ability to analyze and evaluate arguments;
- the ability to form and test hypotheses;
- the ability to make judgments about uncertainty and probabilities;
- discipline in decision-making;
- skills in solving clearly and vaguely posed tasks (Stanchenko, 2020).

The competence of critical thinking makes it possible to identify the key challenges facing the creative project team, to objectively and comprehensively analyze the content of cultural and educational activities, as well as to form optimal strategies for responding to changes in the team participating in the implementation of the specified project.

Conclusions

Constant transformations of the cultural and educational environment cause changes in the requirements for the formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities. These changes are reflected in the list of competencies that are essential for cultural and educational activities, the composition of behavioral indicators that allow measuring the manifestation of these competencies, which generally forms increased requirements for the professional competence of future managers of socio-cultural activities. It is worth noting that before investigating the features of the formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities at the stage of professional training, we analyzed the following definitions of "competence" and "professional competence" based on an interdisciplinary analysis of scientific sources. In the context of the formation of professional competence of future managers of socio-cultural activities, we characterized certain structural components, including: value-motivational component, activity-operational component, personality component, emotional-volitional component.

Bibliography

1. Bakhmat, N. V. (2017). Theoretical and methodological principles of pedagogical training of primary school teachers in the conditions of the information and educational environment of a higher educational institution: author's abstract of the dissertation. Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.04 / National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Kyiv.
2. Dictionary-reference book on professional pedagogy (2006). */ edited by A*. V. Semenova. Palmira.
3. Encyclopedia of Education (2008). */ Academician of Pedagogical Sciences of Ukraine; editor-in-chief V*. G. Kremen. Yurinkom Inter.
4. Khoruzh, L. L. (2004). *Theoretical principles of the formation of ethical competence of future primary school teachers: dissertation.* doctor of pedagogical sciences: 13.00.04 / Institute of Pedagogy of the Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv.
5. Kohut, I. V. (2015). *Formation of professional and pedagogical communicative competence of a future teacher: dissertation.* Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04 / Poltava. National Pedagogical University named after V. G. Korolenko. Poltava.
6. Logvinovska, T. (2012). *The influence of the educational environment of an educational institution on the upbringing of a social orientation*. Scientific notes of the Kherson State University. Ser.: Pedagogical Sciences. Issue 131. pp. 121–124.
7. Oliyar, M. P. (2016). Theoretical and methodological principles of the formation of communicative and strategic competence of future primary school teachers: dissertation Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.02; 13.00.04 / South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. Odesa.
8. Pedagogical skills: textbook (2004). */ I.* A. Zyazyun, L. V. Kramushchenko, I. F. Kryvonos and others; edited by I. A. Zyazyun. Higher School.
9. Pisareva, S. (2002). *Development of the concept of "competence" in dissertation research on pedagogy*. Academic readings. 3, 29–34.
10. Professional education: Dictionary: teaching aids (2000). */ Compiled by S*. U. Goncharenko and others; edited by N. G. Nychkalo. Higher School.
11. Rudnitska, K. (2016). *The essence of the concepts "competence approach", "competence", "competence", "professional competence" in the light of the modern educational paradigm / K*. Rudnitska // Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Pedagogy. Social work. Issue 1. pp. 241–244.
12. Serhiychuk, O. (2011). *Professional competence of the future teacher in the system of training for pedagogical activity*. Problems of training a modern teacher. No. 4 (2). pp. 198–206.

13. Stanchenko, A. (2020). *Forecast "Business Competencies – 2020" from ATD / A*. Stanchenko, L. Bogdanov [Electronic resource]. Access mode: http://hrliga.com/index.php?module=profession& op=view &id=1741.

Capitolul 29. REÎNVIEREA TANGOULUI PRIN PRISMA OPEREI LUI ASTOR PIAZZOLLA

Chapter 29. THE REVIVAL OF TANGO THROUGH THE PRISM OF ASTOR PIAZZOLLA'S WORK

Maryna Volodymyrivna BULDA[1]

Abstract

The article examines the process of formation and development of the tango genre, which is a prominent phenomenon of the world musical culture of the twentieth century, as well as the original compositional work of the outstanding Argentine musician and composer of Italian origin of the second half of the twentieth century, the reformer and creator of the concert style of instrumental tango "Nuevo Tango".

The article reveals the uniqueness and innovation of A. Piazzolla's compositional style, which managed to bring tango from the salons and cafes of Buenos Aires to the concert stage. He managed to win the favor of a large number of listeners, touching them with something unique, original and real. The composer successfully used traditional and new possibilities of harmony, the latest playing techniques, an original way of arranging and interpreting his compositions, which are presented in a modern way with elements of jazz and classical music. The composer's extraordinary talent was clearly manifested in his virtuoso bandoneon playing and his own performance of almost all of his own works (more than 300), recorded with various bands and musicians.

It has been found that A. Piazzolla's musical language is somewhat distinguished from the established stylistic trends and directions of contemporary creativity. His bright artistic personality has long been recognized by musicians and music critics as the creator of a unique "synthesis style" that has renewed the authentic «treasure» of Argentine culture, creating a symbiosis of Argentine, European and American (jazz) traditions. The novelty of the Latin American dance revived from the past lies in its modification at a qualitatively new level of musical thinking – a classical art form that organically fits into the context of world musical culture. The composer highlighted the poetics of the tango, interpreting it in the genres of academic music and performing arts.

Keywords: *Astor Piazzolla, music genre, traditional tango, «nuevo tango», compositional style, bandoneon.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

The perception of the musical innovation of Astor Piazzolla is impossible without a brief excursion into the history of tango, an exploration of the genesis of this musical art form, and an understanding of the composer's role in transforming the traditional genre. Tango is an old Argentine folk dance characterized by free-form composition and a vigorous, clear rhythm. From its very inception, this dance was «destined» to synthesize various dance styles, intonations, and melodic-rhythmic patterns that unmistakably signified the tango. Scholars continue to debate the exact time and place of its origin, as well as the etymology of the word "tango" itself.

The roots of Argentine tango lie in the blending of traditions brought by Neapolitan immigrants and the authentic Argentine melos-milonga. What is beyond doubt is that this entertaining vocal-dance genre emerged in the suburbs of Buenos Aires (Argentina) in the 1880s, at a time when the country received waves of first-generation immigrants from Europe, including Italy. These immigrants typically settled in Buenos Aires and Montevideo (Uruguay), living in the outskirts of these port towns, where they mixed with the Argentine underclass – figures of local legend, including the famous compadritos – pimps and petty criminals. In their despair over

[1] PhD in Art History, Associate Professor at the Department of Musical Ukrainian Studies and Folk-Instrumental Art of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk. Ukraine. E-mail address: accomaryna81@gmail.com

loneliness and the irretrievability of the past, the immigrants tried to express their unique emotions through tango music. Thus, both Argentina and Uruguay equally claim the "parentage" of tango. Accordingly, both countries jointly submitted a request to UNESCO, and in 2009, tango was recognized as part of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. At the same time, the global musical legacy of both countries has become widely known as "Argentine tango", since it was Argentina that made a significant contribution to refining the dance's choreography and music, as well as promoting it across South America and Europe. Buenos Aires has since become a Mecca for professional performers and tango enthusiasts from around the world.

Literature review and arguments

Scientific research on the work of the renowned Argentine composer has not yet become the subject of specialized academic study. At the same time, individual pieces of information about the artist have begun to appear in the pages of Ukrainian scholarly publications. The works of Astor Piazzolla have attracted the attention of M. Bulda, M. Cherepanyn (Bulda & Cherepanyn, 2021), L. Ihnatova (Ihnatova, 2012), S. Zhovnir (Zhovnir, 2018), O. Kravchuk (Kravchuk, 2012), L. Pasichniak (Pasichniak, 2004), M. Shumskyi, and N. Pochepynets (Shumskyi & Pochepynets, 2006), M. Cherepanyn, M. Bulda, V. Spodarenko (Cherepanyn, Bulda & Spodarenko, 2025).

The material presented in this article draws from various sources, including electronic ones. The most reliable information is considered to be that found on Piazzolla's official Argentine website – *piazzolla.org* – created by his admirers and prominent figures of the country's cultural scene. This site primarily features materials related to the composer's biography and music.

In the 2003 publication *"Tango and the History of Carlos Gardel"*, Spanish author Jorge Aravena described the life and artistic path of the Argentine composer, singer, and actor – one of the most influential tango performers of the first half of the 20th century. This account reveals the most intimate aspects of Gardel's life, the passions of love and disappointment, hatred and forgiveness, collective memory and oblivion. It is a truly demystifying narrative that presents the facts openly, without excessive embellishment, and was particularly impactful during its time (Aravena, 2004).

In the book *"Astor Piazzolla: A Memoir"*, Argentine journalist Natalio Gorin compiled a series of candid interviews with Piazzolla (Gorin, 2001). These memoirs present, stage by stage, the life of the composer – a brilliant musician and tango innovator who became a national hero in Argentina and an iconic figure for classical and jazz music lovers worldwide. The English translation was done by Fernando Gonzalez – a native Argentine and a well-known American music critic who closely followed Piazzolla's career in the United States. The book received widespread acclaim among admirers of the Argentine genius and the creator of the new style known as *Tango Nuevo*. In 2025, for the first time in Ukraine, a textbook for students of cultural and arts institutions was published "Astor Piazzolla: Creativity, Compositional Style, and Performance Aspects of Arrangements", the authors of which are: M. Cherepanyn, M. Bulda & V. Spodarenko.

The manual is dedicated to the creative and concert activities of the Argentine composer Astor Piazzolla. The theoretical section presents information on the historical origins of traditional tango, the composer's biography during different periods of his life, his education, and his development as a musician-performer, as well as concert performances with his musical ensembles. Based on analysis of musical works by Astor Piazzolla, in our educational manual, we discovered features of the composer's style, including harmonic analysis, counterpoint and principles of instrumentation (Cherepanyn, Bulda & Spodarenko, 2025).

Methodology

To achieve the goal and solve the set tasks, the following research methods were applied: historical retrospective – allowed to realize the process of rethinking the formation and development of tango from the traditional "Argentine" to the modern "Nuevo" of Astor Piazzolla; of comparative analysis – helped to compare as separate segments of ancient Argentine folk dance, free composition, with an energetic and clear rhythm to the form of a concert author's work, fantasy, improvisation, enriching it with a wide range of performance, articulation, dynamic, textural, timbre and technical possibilities; systematic – a step-by-step study of the evolution of tango from its birth to professional concert-performance formation in the context of Piazzolla's work; abstraction – identification and verification of the objectivity of facts and information regarding the subject of research; classifications – made it possible to logically divide the Argentine tango genre into several types; synthesis and generalization – elaboration of the researched material and formulation of intermediate and general conclusions.

Principal results

One of the most daring attempts of the outstanding Argentinian, Astor Piazzolla, is to rethink the popular musical tradition of tango, to raise this popular musical genre to a qualitatively new professional level, using a wide range of articulation, dynamic, textural, timbre and technical properties of the bandoneon. The bright artistic individuality of the composer has long been recognized by performing musicians and music critics. The "revolution" he declared in the world of tango masked the deeply conservative features of his music, including the longing for recognition in his native lands. The unique and inimitable synthesis of A. Piazzolla's music made it possible to find a new way of embodying feelings, thanks to the use of the national musical language, understood by millions of enthusiastic fans of the work of the Argentine composer. He enriched world music classics with a musical genre unmatched in depth and drama – Nuevo Tango. His musical creations and boundless dedication to his art can without exaggeration be called the "genre of immortality." In the history of Argentina, the figure of the composer is forever engraved with the name El Grand Astor (The Great Astor). The novelty of Latin American dance revived from the past lies in its modification on a qualitatively new level of musical thinking – a classical art form that has organically fit into the context of world musical culture. The composer highlighted the poetics of tango, interpreting it in the genres of academic music, symphonies and ballets. Just as I. Strauss raised the waltz, polka from the dance hall to the level of the concert stage, and F. Chopin – waltzes, mazurkas and polonaises, Piazzolla gave tango the form of a concert work, fantasy, improvisation, simultaneously enriching his works with Latin American rhythms of rumba and samba. During its formation, tango was part of the nightlife of people struggling for a better life. Newly arrived musicians began incorporating exciting new melodies into their orchestral repertoires, performing them in numerous cafés, restaurants, and on the streets of the southern suburbs of the capital. It was in these neighborhoods that a synthesis of musical and dance forms emerged, including the duple-meter Cuban habanera, the European version of the Andalusian tango, the *payada* (a poetic improvisation accompanied by guitar), the syncopated *milonga*, and the Afro-Argentine dance *candombe*. From this multicultural fusion of already familiar styles, the music and dance of traditional tango were born, becoming the most vivid expression of the culture of Buenos Aires. The impoverished outskirts of the Argentine capital, known as *arrabales*, were precisely the place where several musical and dance traditions merged. The duple-meter Cuban habanera and its European counterpart, Andalusian tango (introduced by Spanish dancers), combined with the rural Argentine form *payada* and the syncopated *milonga*, which quickly evolved from song into a popular dance among the *arrabal* population. Later,

milonga merged with the Afro-Argentine *candombe*, a rhythmically complex dance that the *compadritos* adopted from the Black residents of Buenos Aires and the Río de la Plata region – both Argentine and Uruguayan.

The first accompanying instruments for tango dance were the guitar, flute, and violin. At the turn of the 19th and 20th centuries, piano, double bass, and most importantly, the bandoneon were added. The established orchestral line-ups became known as classical ensembles, with the bandoneon's voice – blending with the strings – imparting a distinctive, uniquely tango sound. It became a key element of the instrumental ensemble that accompanied the vocal and dance performance. Thanks to the bandoneon, tango music acquired a new, more intense and dramatic sound. In its early days, tango remained confined to brothels in the *arrabales*, leading the upper classes to scorn it. However, thanks to street organ players and musicians from immigrant communities who began including tango in their repertoires, these captivating melodies gradually made their way into cafés and the more respectable neighborhoods on the outskirts of Buenos Aires. In Argentina, a special category of professional musicians – tangueros – emerged, performing tango music for tourists. An element of eroticism and barely veiled innuendo was a dominant feature of early tango choreography. The first lyrics often contained references to encounters in brothels, as "without the twilight and nights of Buenos Aires, true tango could not exist", wrote Jorge Luis Borges (Kravchuk, 2012). As tango spread in immigrant districts, the dance began to acquire new characteristics. In its melodies and lyrics resonated a deep longing for the Old World, combined with the bitterness of disappointment and broken romantic hopes – emotions common among those who had crossed the ocean to Latin America. However, even in the first decade of the 20th century, by which time tango had already lost much of its overtly provocative nature, the Argentine bourgeoisie remained wary of it due to its "lowly" origins.

Essentially, tango's emotional intensity may be understood not only as a stylistic feature, but also as a kind of exotic emotion – not necessarily a direct reflection of suburban consciousness. As a musical genre, Argentine tango is categorized into several forms:

- *Tango salón* – characterized by an open embrace and based on improvisation;
- *Alternative tango* – music from other genres adapted for tango dancing;
- *Tango fantasía* – a staged form of tango used in show programs with a highly virtuosic technique;
- *Ballroom tango* – a sport dance with standardized movements and competition rules;
- *Milonga* – a genre of Argentine folk music (song and dance), as well as the name of a social dance event where tango, tango waltz, and milonga are performed.

Thus, a certain historical stereotype emerged – a couplet form of song-and-dance music. In traditional Argentine tango, typical rhythmic accompaniment formulas are fused with characteristic melodic lines, whose foundations include: the rhythm of the habanera (e.g., *La Paloma* by S. Iradier, *El Choclo* by A. Villoldo), a steady pulse without dotted rhythm (e.g., *Blue Sky* by J. Rixner), and free, cadenza-like improvisation rooted in traditional violin instrumental compositions (e.g., *Jalousie* by J. Gade). European high society did not share Argentine prejudices, and before the outbreak of World War I, enthusiasm for this new dance swept from Paris to Rome, from Madrid to London. From then on, attitudes toward tango changed dramatically for the better – especially after European audiences heard and saw it performed by an Argentine theater troupe visiting the EXPO exhibition. This marked the beginning of the development of "salon" tango – a style interesting in its own right, though disconnected from the authentic culture of traditional tango. In 1910, Argentine composer and tango promoter Enrique Saborido, together with dancers and orchestras from Buenos Aires and Montevideo's immigrant communities, staged the first public tango performance in Paris. The Argentine tango, refined by local choreographers, eventually spread to other countries around the world. As an "exotic" and sophisticated dance,

tango quickly became fashionable, which was reflected in the popular saying: "To be elegant, one must know Argentine tango". Like jazz, tango was a fundamentally new form of music at the time. The success of this South American novelty in Europe, particularly in its French version, stimulated the development of both choreography and dance music in its country of origin. During this period, the works of many Argentine and Uruguayan composers fused two distinct musical traditions – Creole and Europeanized – which led to the emergence of various forms of dance tango.

At the same time, despite the strong European influence, the tradition of classical tango in Argentina proved to be irreplaceable by other modern musical genres. However, over time, this dance underwent a destructive process of stylization: the social salon and later the stage performance stripped tango of its popular and national character. "Europe returned tango to us without tango", wrote Argentine literary scholar T. Carella (Kravchuk, 2012). The tango-song (tango canción), which emerged simultaneously with the tango-dance, was somewhat more fortunate. It became and remained a specific marker of the national spirit of Argentine tango. In order to rise to the level of a national symbol, tango required a figure who would embody the traits of a people's idol. In the 1920s, this role was fulfilled by the Argentine singer, world-renowned tango performer, composer, and film actor Carlos Gardel. His name is associated with the beginning of the vocal tango era, during which the genre took on characteristics of the art song or romance. Thanks to his talent, Gardel – an eternal icon for the Argentine public – elevated tango singing to the level of true art, bringing it to the stages of prestigious concert halls and theaters. Vocal tango is characterized by music and lyrics filled with melancholy and drama, addressing timeless themes of unrequited love, loneliness, and nostalgia.

Carlos Gardel's rapid rise to fame embodied the secret hopes of Argentina's impoverished classes, who longed for a stroke of fate, "crowning" the image of their beloved idol after his tragic death in a plane crash in 1935. A radical innovation was that the work of the "King of Tango" contributed to the spread of the *tango canción* genre – a ballad in a popular musical style intended solely for listening (Aravena, 2004). However, in contrast to the heated debates that later surrounded the work of Astor Piazzolla, the reaction to the emergence of the tango-ballad genre was relatively calm. Thanks to Gardel, the tango dance completed its triumphant journey from the periphery to the cultural center. The incredible popularity of the singer in the early 1930s and the flourishing of tango in the capitals of Europe and America helped the music and the dance attain deep national significance. Tango became a window into a mythical past, evoking the memory of steadfast and courageous immigrants. Writers turned to the theme of tango in both poetry and prose in an effort to grasp the elusive essence of Argentine identity.

Jorge Luis Borges, in his poem *Tango*, speaks of the folkloric roots of the dance, its birth "between the city and the countryside", and the way in which it continues to sustain Argentines' connection with their national past. Borges' verses reveal tango as a deeply symbolic and meaningful element of Argentine self-awareness (Kravchuk, 2012). Only by understanding this can one truly grasp the depth of irritation and indignation sparked by Piazzolla's early challenges to this national treasure. Nevertheless, the power of Piazzolla's talent – amplified by his unique artistic vision and the boldness with which he brought his ideas to life – ultimately prevailed. Bright and passionate tango composers and performers have continued to accompany the lives of each new generation of Argentines. Among the tango innovators who gained popularity with Argentine audiences were Julio de Caro, Enrique Delfino, and pianists Osmar Héctor Maderna and Horacio Adolfo Salgán, among others. One of the most prominent figures was conductor, composer, and violinist Julio de Caro (1899–1980). His innovation involved expanding the number of instruments in the typical tango orchestra, while maintaining the core ensemble of bandoneons, violins, piano, and double bass. In search of a unique tonal color, he also introduced wind and

percussion instruments. With his deep knowledge of classical arrangement, De Caro brought a polyphonic style to instrumental tango performance, while preserving its Creole roots.

A distinctive feature of his compositional style was the emphasis on melody over rhythm, allowing his musical language to be described as "refined". De Caro succeeded in bringing his renowned sextet closer to the format of an academic chamber orchestra. His performance mastery became a model of high professionalism, exerting a strong influence on the development of future generations of musicians and paving the way for the innovative aspirations of younger composers. Among the followers of the "De Caro school" emerged one of the greatest representatives of tango art of all time – composer, arranger, and pianist Osvaldo Pugliese (1905–1995). He composed his first piece, *Recuerdo* ("Memory"), at the age of 18. Thanks to its widespread popularity, this tango became a classic and was considered a "gem" of many ensembles' repertoires.

Pugliese's orchestra was founded in 1939 and was composed of top-level musicians. The instrumental group included three bandoneons, three violins, piano, and double bass. Later, the maestro added viola and cello, but he never used electronic instruments. The orchestra's repertoire was rich in his own compositions, which were performed across many countries in the Americas, Europe, and Asia. P. Pichugin notes that "Pugliese brought the interpretation of classical tango to its highest perfection, enriching its soundscape in the spirit of the times". The principle of "theme with variations" is embodied in his famous composition *La Yumba*, whose motif is continuously varied throughout the entire tango while maintaining a clear dance rhythm (Kravchuk, 2012).

Later stages of Pugliese's creative work were marked by the emergence of instrumental compositions that transcended the traditional genre boundaries of dance tango and moved closer to the concert piece. The maestro openly anticipated the future avant-garde currents in his beloved musical genre. He was one of those who stood at the origins of the renewal process that would culminate in the musical work of Astor Piazzolla and his "Nuevo Tango". The stage incarnation of this genre transformed global attitudes toward tango. Despite the Great Depression, the 1930s–1940s became the "Golden Age" of tango. However, with the arrival of Elvis Presley's music and rock 'n' roll in the 1950s, the Beatles in the 1960s, and especially Piazzolla's "Nuevo Tango", traditional tango in its everyday song-and-dance form began to gradually decline. Over time, it became clear that Piazzolla's work had opened a new chapter in tango history. The relevance of his ideas in seeking a way out of the genre's crisis was undeniable. His careful treatment of authentic material allowed Piazzolla to distill the essence of tango, to sublimate its aggressiveness, to combine poignant melodies with sharp dissonances – conveying a deep awareness of the tragedy of everyday life – and to create a new genre of high art.

Conclusions

Thus, one of the boldest artistic endeavors of the renowned Argentine, Astor Piazzolla, was his rethinking of the popular tango tradition. He sought to elevate this well-known musical genre to a qualitatively new professional level by employing the forms of concert pieces, fantasies, and improvisations, while simultaneously enriching his works with Latin American rhythms such as rumba and samba, and exploiting the full expressive potential of the bandoneon – its articulation, dynamics, texture, timbre, and technical possibilities. The composer's vivid artistic individuality has long been recognized by performers and music critics alike. The "revolution" he proclaimed in the world of tango concealed deeply conservative elements in his music, including a longing for recognition in his homeland. Piazzolla's unique and inimitable musical synthesis offered a new means of expressing emotion through a national musical language that resonated with millions of devoted admirers of the Argentine composer. He enriched the global musical canon with a genre

unparalleled in depth and drama – Nuevo Tango. His musical creations and boundless dedication to his art can, without exaggeration, be described as a "genre of immortality".

In the history of Argentina, the composer's legacy is eternally engraved under the name El Grand Astor (The Great Astor).

Bibliography

1. Aravena, J. (2004). *El tango & La historia de Carlos Gardel*. Santiago.
2. Bulda, M., & Cherepanyn, M. (2021). Astor Piazzolla and Modernity (on the 100th Anniversary of His Birth). In *Art Education in the European Sociocultural Space of the 21st Century: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference* (pp. 38–47). Mukachevo: MDU.
3. Cherepanyn, M., Bulda, M., & Spodarenko, V. (2025). *Astor Piazzolla: Creativity, Compositional Style, and Performance Aspects of Arrangements: Education Manual*. "Foliant", 2025. 160 pages.
4. Eichler, J. Astor Piazzolla and the Awakening of Tango [Electronic resource]. http://milonga.org.ua/
5. Gorin, N. (2001). *Astor Piazzolla: A Memoir*. Amadeus Press.
6. Gutman, J. The Friendship of Gardel and Piazzolla (Transl. A. Filimonova). http://www.todotango.com
7. Ihnatova, L. (2012). *The Work of Astor Piazzolla as a Representation of Musical Everyday Life*. Ukrainian Culture: Past, Present, Ways of Development. Scientific Notes of Rivne State University for the Humanities, (18, vol. 2), 110–115. RSUH.
8. Kravchuk, O. (2012). The Spiritual and Artistic Potential of Argentine Tango. Bulletin of the International Slavic University. *Series: Art Studies, 15*(1), 40–50. Kharkiv.
9. Link, K. Q. (2009). *Culturally Identifying the Performance Practices of Astor Piazzolla's Second Quinteto* (Doctoral dissertation). University of Miami.
10. Löfdahl, M. (2012). *Approaching Piazzolla's Music: Analysis and Composition in Interaction* (Master's thesis). University of Gothenburg.
11. Pasichniak, L. (2004). *Astor Piazzolla's Music in Modern Academic Bayan and Accordion Ensemble Art of Ukraine*. Bulletin of the Precarpathian University. Art Studies, Issue VI, 141–148. Plai.
12. Shumskyi, M., & Pochepynets, N. (2006). Specifics of Performing Astor Piazzolla's Works on the Bayan and Accordion. In *Topical Issues of Bayan and Accordion Performance and Pedagogy in Art Educational Institutions, Issue 2 (Ed*. A. Stashevskyi, pp. 46–51). Luhansk: Znannya.
13. Zhovnir, S. (2018). Representation of Astor Piazzolla's Work in Guitar Art of the Second Half of the 20th – Early 21st Century. Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Musical Art, 2(Dec), 125–134. https://doi.org/10.31866/2616-7581.2.2018.153386

Capitolul 30. CONDIȚII STRATEGICE PENTRU DEZVOLTAREA ACADEMIEI NAȚIONALE DE MUZICĂ DIN LVIV, NUMITĂ DUPĂ M.V. LYSENKO: DE LA ORIGINI LA UN FENOMEN ARTISTIC CONTEMPORAN

Chapter 30. STRATEGIC CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE LVIV NATIONAL ACADEMY OF MUSIC NAMED AFTER M.V. LYSENKO: FROM ORIGINS TO A CONTEMPORARY ARTISTIC PHENOMENON

Volodymyr Fedorovych CHERKASOV[1]

Abstract

The article proves that the Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko is a modern educational and professional center of musical culture of Western Ukraine, one of the leading Ukrainian and European higher educational institutions, which educates highly qualified artistic personnel capable of strengthening traditions and increasing the authority of national Ukrainian musical culture in the world. A noticeable contribution to the development of Ukrainian musical art, its strong connection with the work of brilliant creators of musical masterpieces, composers of various styles and genres depends on the activities and artistic successes of the teaching staff and student body of the Faculty of Piano, Jazz and Contemporary Music.

Keywords: *Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko, Faculty of Piano, Jazz and Popular Music.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

As a result of globalization and radical changes in the international system, a new world order is being formed, which determines the basic principles of international stability in general and the security of each country in particular. The globalization of the socio-cultural space, world and European integration processes, as well as new technological opportunities have created a more holistic artistic space, stimulating new challenges for higher educational institutions of the artistic direction. The staff of teachers and students of the M. V. Lysenko Lviv National Academy of Music takes an active part in the processes of integration of Ukrainian musical education into the European educational space. This process takes place thanks to the cooperation of domestic scientists, students, master's students, postgraduates and doctoral students with leading world universities, institutions, organizations and foundations, the introduction of educational and academic mobility of students, a means of training doctoral students in music higher educational institutions of the IV level of accreditation, their participation in international scientific-practical and scientific-creative conferences, creative ties with partner universities under international programs. With this approach, in order to join the domestic system of music education to the European educational space, the topical issue is the generalization of the experience of the staff of teachers and students of the Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko. The main goal of the integration process is the introduction of European norms, standards and scientific

[1] Doctor of pedagogical sciences, professor, head of the department of scientific and methodological work and professional training of employees of cultural institutions, Communal Institution of Higher Education "Academia de Cultură şi Arte" Transcarpathian Regional Council, Uzhgorod, Ukraine. E-mail address: cherkasov_2807@ukr.net

achievements in music education, in particular, in the training of musicians-performers and teachers capable of solving strategic issues of today.

Literature review and arguments

The study of scientific literature proves that the formation and development of musical education, professional training of musicians-performers and teachers is carried out by domestic scientists, including: P. Bondarchuk, N. Gerasymova-Persidska, U. Grab, N. Guralnyk, I. Dovgalyuk, A. Yefymenko, T. Ivannikova, L. Kiyanovska, V. Kozlin, G. Lyashenko, A. Martynyuk, O. Matvienko, M. Mykhailenko, G. Nikolay, M. Novakovych, N. Ovcharenko, O. Oleksiuk, V. Palamarchuk, V. Sydorenko, T. Smyrnova, I. Stashevska, V. Cherkasov, K. Shamaeva, S. Shyp, etc. The content of our article complements the scientific research of scientists and makes it possible to determine and substantiate the evolution of musical education in Ukraine in the context of European integration processes taking place at the Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko and which significantly influence the formation of professional competence of future musicians-performers.

Methodology

The methodological basis of the study is conceptual approaches to the organization of the activities of higher art institutions aimed at training musicians-performers and musicians-teachers of higher and secondary educational institutions. The article analyzes the activities of the Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko. The main attention is paid to the international activities of the teaching staff of specialized departments, the organization of the educational process and work with creative art groups, which are the basis of practice and a creative laboratory for future musicians-performers and teachers.

The methodology of the study consists in using a systematic approach to generalizing the experience of training musicians-performers and teachers at the Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko. To achieve the goal, the study used theoretical methods, namely: analysis, synthesis, comparison, generalization to establish the level of theoretical and practical solution to the problem. In addition, the main attention is focused on the study and generalization of primary sources.

Principal results

The Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko is the oldest musical institution of higher education in Ukraine and one of the oldest in Europe. In 1796, Józef Elsner, the future teacher of F. Chopin, organized the “Music Academy” in Lviv, which united the best performing forces for concert activities. A special musical institution called the “Singing Institute at the Society of St. Cecilia”, as a prototype of the modern academy, began operating in Lviv in 1826, and was founded by the son of the brilliant Austrian classicist Wolfgang Amadeus Mozart – Franz-Xaver, who was the central figure of Galician musical life for thirty years. On this basis, the Galician Musical Society (Galizischer Musik-Verein) later emerged. In 1839, the “Institute of Music” of the Galician Musical Society was organized, headed by the Austrian musician Johannes Ruckhaber (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2021). Since 1844, the “Institute of Music” began to fully function as a multidisciplinary musical educational institution, as evidenced by the official state register “Schymatismus” for 1844, section “Educational and Teaching Institutions (Unterrichts- und Bildungs – Anstalten)”.

The revolutionary events of the “Spring of the Nations” of 1848–1849 suspended the activities of the Institute of Music, and only in 1853, under the restored Galician Musical Society,

the activities of this musical educational institution were revived for the second time, already as a Conservatory. The first director of the Conservatory in Lviv was again the already mentioned Johannes Ruckhaber, the second was the famous pianist and composer Karol Mikuli, a student of the famous Chopin (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2021). Since 1903, another Polish higher musical educational institution has been operating in Lviv – the M. Lysenko Higher Musical Institute, the founder and first director of which was the politician, public figure and composer Anatol Vakhnyanyn. In terms of the organization of education, the Higher Musical Institute was close to the Western European and Lviv Polish institutions of that time, which covered primary, secondary and higher education.

In the interwar period, another conservatory was established in Lviv – named after K. Szymanovsky. In addition to conservatories, the Institute of Musicology, headed by Adolf Khybinsky, operated at Lviv University from 1911. In 1939, based on the unification of these educational institutions in accordance with the educational system of the USSR, the Lviv State Conservatory was established, which was named after Mykola Lysenko in 1944. In 1992, the conservatory was renamed the Higher Music Institute named after M. Lysenko, in 2000 – the Lviv State Music Academy named after M. V. Lysenko, which in 2007 received National status by Decree of the President of Ukraine dated September 13, 2007 No. 863 (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2021). Currently, the Lviv National Music Academy named after M. V. Lysenko is the leading state musical institution of higher education in Ukraine, a unique asset of national culture, which has gained national and international recognition as a result of its activities. Flipping through the pages of the long-standing history of the M. V. Lysenko LNMA, let us get acquainted with the youngest department of the academy – the international department. At various times, citizens from the USA, Greece, Slovakia, Poland, and the former Yugoslavia studied here under international agreements, national programs, and other international obligations on the basis of referrals from the Ministry of Culture or the Ministry of Education of the USSR and the Ukrainian SSR. The vast majority of them were foreigners of Ukrainian origin who received referrals for study from officially registered Ukrainian national cultural societies (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2023).

In 2000, a department was created to work with foreign students, the task of which was to ensure the proper organization of admission and training of foreign citizens and passport and visa work. The department was headed by the People's Artist of Ukraine, Laureate of the Taras Shevchenko National Prize, Professor Bohdan-Yuriy Yanivsky (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2023). The formation of Ukraine as an independent, democratic, modern state, its desire to participate in the process of unification of Europe with the creation of a single general educational and scientific space, the development of uniform criteria and standards in the field of education and science necessitated the reform of higher education. In 2006, the National Team of Bologna Promoters was created in Ukraine, seminars were held at the initiative of the Council of the Magna Carta of Universities on the problems of convergence of higher education on the path to the creation of the European educational process (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2023).

It was during this period (February 2006) that the department, which had 16 foreign students, was headed by the Honored Artist of Ukraine Ostap Maychyk. Thanks to the close cooperation of all the managing departments of the academy, it was possible to significantly intensify the work of the department (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2023). Today, ties with various educational institutions around the world are developing dynamically. The Academy participates in international educational programs and funds. These include Erasmus+, DAAD, the Humboldt Foundation (Germany), the Visegrad Foundation (Central Europe), Fulbright (USA), and others. Communication with various structures in China is particularly

effective. This powerful, economic state with a population of one and a half billion people needs qualified educators, including musicians. It is natural that the Academy sees the prospect of developing relations with the relevant institutions of this country.

In June 2008, the Academy's leadership traveled to China. The result of the two-week stay was the signing of agreements with the centers of international education in Beijing, the music universities of Weifang, Huzhou, Chufu, Linzi, Liaochen, and others (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2023). In accordance with the requirements of the Ministry of Education of Ukraine regarding the organization of documents and control of foreigners in the conditions of distance learning and training, relevant agreements have been signed with intermediary companies certified in Ukraine: Zhejiang Xipei Education, Beijing Xuede Education, Henan Zhengda Huitong, etc. As of 2023, the academy has over ninety foreign students, a third of whom are postgraduate students. Pre-university training of foreigners is carried out by the preparatory departments for foreign citizens of the Ivan Franko Lviv National University and the Lviv Polytechnic National University (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2023).

The Faculty of Piano, Jazz and Popular Music includes the following departments: Departments No. 1 and No. 2 of Special Piano; Department of Concertmastering; Department of Chamber Ensemble and Quartet; Department of Jazz and Popular Music; Department of Humanities; Department of Foreign Languages.

Departments No. 1 and No. 2 of special piano. The piano class at the Conservatory of the Galician Musical Society existed since 1859, when it was introduced by Karol Mikuli. During the 30 years of Karol Mikuli's work, the piano class of the Conservatory under his leadership not only grew significantly in number, but also rose to a high professional level. In the 1886/87 academic year, the conservatory already had three main piano courses (lower, middle and higher), which were attended by 148 students (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2020). In June 1887, Vladislav Vsheliachynsky was invited from Ternopil to conduct the higher piano course. In 1911, a concert piano course was introduced. The range of subjects studied by students was significantly expanded: chamber ensemble training and the history of pianism were introduced, the pedagogical course, in addition to the study of didactics, methods, aesthetics of playing, etc., also included practice in the classes of the lower and middle courses of the Conservatory. In the first third of the 20th century, there were many other music schools in Lviv, but only this musical educational institution in Lviv had the right in 1920–1930 to issue a diploma of a music teacher with the right to further work in secondary schools and teacher training seminaries (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2020). The performances of a whole constellation of bright Polish, Jewish and Ukrainian musicians in 1920–1930 give reason to speak of the rise of the Lviv piano school at that time, which was characterized by a combination of completely unique individuals, and at the same time by certain common foundations.

In 1939, after the reorganization of Lviv musical educational institutions according to the educational system of the USSR, the new state conservatory established departments of special and compulsory piano, which focused only on higher musical education. The centers of secondary education were the music school and the 10-year music school. After the war, the Lviv State Conservatory named after M. Lysenko resumed its work. In 1961, a separate department of general and specialized piano was created. 1960–1970 was a time of very active work of the piano faculty, when its annual graduation reached 50 students only in the full-time department (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2020). Today, the following disciplines are taught at the departments of special piano: piano performance as a specialty; piano ensemble; harpsichord and organ; piano teaching methods; musical pedagogy; pedagogical practice; history of piano art;

history of Ukrainian piano art; modern (piano) music of the 20th century, practice of performing digitized bass (Basso continuo). The departments of pedagogical practice and piano ensemble function as subdivisions of the piano departments; in addition to bachelor's students, master's students and assistant trainees study.

Since 1990, the department's contacts with American and Western European pianists have expanded. German, American, and Russian musicians regularly come to the Lviv Academy with master classes, but the department's teachers themselves travel to Poland or Germany to conduct similar training courses. The basis of the professional skill of the piano departments has always been and remains the concert and performance activities of teachers and students, who worthily represent the Lviv piano school of the early 21st century at various festivals, on tours abroad, and make numerous recordings of their performances (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2020). The history of the Department of Accompaniment of the Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko has many bright pages, filled with musical and educational, pedagogical, scientific and methodological and performing activities of its teachers and soloists-illustrators. A special course of accompaniment training was included in the programs of piano faculties of conservatories in the 1940s. The introduction of this course, as an important subdivision of the art of playing the piano, embodied the requirements put forward by the intensive development of the musical life of Ukraine.

In 1951, the Department of Chamber Music and Accompaniment was officially opened at the Lviv State Conservatory named after M. Lysenko, which was part of the piano faculty. In the 1972/73 academic year, the Department of Chamber Music and Accompaniment was officially divided, which was caused by the need to differentiate the functions of the members of the chamber ensemble and the pianist-concertmaster. Thus, two autonomous departments began to function – the Department of Chamber Ensemble and the Department of Concertmastership (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2024). Today, the Department of Concertmastership employs a highly professional team of teachers who combine scientific and pedagogical work with concert and scientific and methodological activities. The teachers of the department participate in scientific and methodological conferences, seminars-workshops, are the authors of interesting creative projects, and hold competitions. In 2012, together with the Department of Solo and Chamber Singing, a competition for the best performance of chamber and vocal works dedicated to the anniversary of M. Lysenko was held. In 2017, a competition for the best performance of scenes from operas in chamber performance was held for the first time with the participation of students of the Department of Solo and Chamber Singing, soloists of the Lviv National Opera and Ballet Theater named after S. Krushelnytska, and students of the Lviv Music College named after S. Lyudkevych (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2024). Over the 70 years of its existence, the Department of Chamber Ensemble and Quartet of the Lviv National Music Academy named after M. V. Lysenko has brought bright representatives of Ukrainian chamber art to the world stage – this is the newest page of Ukrainian musical culture.

Chamber and ensemble music in Western Ukraine has its own ancient history. To a large extent, its development was caused by the clergy. After all, in the churches of Lviv, where the traditions of European music and singing prevailed, the first instrumental ensembles were organized – Italian chapels. Secular music was cultivated in the palaces of the Lviv aristocracy, in the salons of wealthy burghers. With the spread of the piano in the first half of the 19th century, the possibilities of chamber music expanded: concert programs were enriched with ensemble works with the piano (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2022).

A significant scientific and methodological achievement of the Department of Chamber Ensemble and Quartet is the holding of the 1st Republican Seminar-Workshop on Chamber

Instrumental Performance and Pedagogy in 1990. In 1990, the festival "Music of Ukrainian Abroad" was held for the first time in the hall of the Lviv Philharmonic. Students of the Department of Chamber Ensemble and Quartet became laureates and diploma holders of prestigious international competitions in Spain, Austria, Russia, Poland and Ukraine. Artistic projects initiated by the teaching staff of the Department of Chamber Ensemble and Quartet of the "Academy" (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2022) gained particular resonance. In 2021, the Department of Chamber Ensemble and Quartet launched the Festival "Anthology of Ukrainian Chamber and Instrumental Music", dedicated to the 30th anniversary of Ukraine's independence and the 70th anniversary of the activity of the Department of Chamber Ensemble and Quartet of the M. V. Lysenko Lviv National Academy of Music.

The Department of Chamber Ensemble and Quartet of the M. V. Lysenko Lviv National Academy of Music initiated, organized and conducted 8 international and all-Ukrainian scientific and practical conferences, which brought together leading musicologists, cultural scientists, historians, practicing musicians (performers and teachers), as well as scientists of related arts. The recognition of the Lviv Chamber and Instrumental Ensemble School in Ukraine and its entry onto the European stage are evidenced by the participation of ensemble groups in international music festivals (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2022). The Department of Jazz and Popular Music of the M.V. Lysenko Lviv National Academy of Music trains qualified musicians, specialists in modern jazz performance – solo, ensemble (combo), orchestral (big band), who are fluent in improvisation techniques, skills of concert, organizational and pedagogical activities, are oriented in musical styles and genres, features of Ukrainian popular music and directions of jazz development in world and national musical culture. The successes of the jazz and festival movement, multiplied by the strong traditions of jazz and pop music in Lviv, led to the active development of another such necessary jazz component – the educational one. Since 2014–2015, a full-fledged three-level model of jazz music education has been operating in the city. Its middle link – the department of pop music at the S. Lyudkevych Music School, has existed since 1987. The path to the highest link – the department at the M. Lysenko Lviv National Music Academy – began with the organization of the pop and jazz elective in 2014. It is significant that at the same time the "School of Jazz and Contemporary Music" was opened, formed as a result of the many years of educational and cultural mission of the "Dzyga" Art Association, the "Jazz Bez" festival and the "Jazz Club" environment (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2015).

The Department of Jazz and Popular Music graduates Bachelors and Masters of Music, performers and teachers of jazz saxophone, trombone, trumpet, guitar, bass guitar, percussion instruments, piano, vocals, artists of jazz orchestra (big band), ensemble (combo), as well as conductors of jazz orchestra (big band). It also accepts students for other instruments, in particular, jazz violin, accordion.

In 2015, a big band was founded at the Department of Jazz and Popular Music. Its repertoire includes classics of the genre, original arrangements of famous jazz standards, the department's own works, as well as compositions based on folk themes and songs by Ukrainian authors. The presentation of the collective took place in December 2015 in two gala concerts at the M. Zankovetska Theater under the direction of the rector of the academy, Professor Igor Pylatyuk (Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko, 2015).

The department's teachers have created favorable conditions for the maximum realization of students' creative initiative, improvement of performing skills and formation of artistic taste, intonation culture, ability to think independently and critically evaluate artistic phenomena.

Conclusions

Thus, today the Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko is an educational and professional center of musical culture of Western Ukraine, one of the leading Ukrainian and European institutions of higher education, educating highly qualified artistic personnel capable of strengthening traditions and increasing the authority of national Ukrainian musical culture in the world. The further progress of Ukrainian musical art, its strong connection with the creativity of brilliant creators of musical masterpieces, composers of various styles, genres and directions of the member states of the European Union, will depend on the activities and artistic successes of the teaching staff and the student body of the Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko.

Bibliography

1. Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko. (2021). https://lnma.edu.ua/about-us/pro-akademiyu/
2. Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko. (2023). https://lnma.edu.ua/aboutus/%d0%b2%d1%96%d0%b4%d0%b4%d1%96%
3. Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko. Department of Chamber Ensemble and Quartet. (2022). http://lnma.edu.ua/kafedry/kafedra-kamernoho-ansamblyu-ta-kvartetu/
4. Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko. Department of Concertmastership. (2024). http://lnma.edu.ua/kafedry/kafedra-kontsertmejsterstva/
5. Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko. Department of Jazz and Popular Music. (2015). http://lnma.edu.ua/kafedry/kafedra-dzhazu-ta-populyarnoji-muzyky
6. Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko. Departments No. 1 and No. 2 of Special Piano. (2020). http://lnma.edu.ua/kafedry/kafedry-1-ta-2-spetsialnoho-fortepiano/

Capitolul 31. CONCEPTUL DE COMPETENȚĂ LEXICĂ: ASPECTE METODOLOGICE

Chapter 31. THE CONCEPT OF LEXICAL COMPETENCE: METHODOLOGICAL ASPECTS

Olga Borysivna KOZII[1]

Abstract

The lexical component is an integral part of all types of speech activity. While studying students are faced with the task of mastering the special vocabulary necessary for their professional field. Such vocabulary largely consists of terms which give accurate and concise description of an object, process or phenomenon and name special concepts of a particular field of science, technology as well as the general vocabulary used in everyday communication. Methods and types of educational activity are increasingly taking forms that are close to real communication conditions. Creative, project-based group interactive forms of students' work are widely used. The content of education is differentiated according to the study profile.

Keywords: *exercises, lexical competence, lexical units, reading, lyrics.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

The role of a foreign language, especially English, has greatly increased. This expands employment prospects, contributes to the formation of modern thinking, the development of tolerance, and promotes the growth of professional mobility. This entails the need for professional training of highly qualified specialists in different fields. Learners should master not only the grammar structure of the language but also to enrich their vocabulary to feel confident both during everyday and professional communication. In the process of learning a foreign language it is important to use authentic sources of fiction, popular scientific literature, periodicals of recent years, the Internet, use the latest means of information search and learning, for example, computer and Internet technologies, blogs, web resources, the project method, online conferences, webinars, etc. The teacher must choose methods and means to help the students in this process.

Literature review and arguments

Ukrainian scientists have created many methods for students of institutions of higher education in the process of mastering the special vocabulary. Among them, in particular, E. Miroshnichenko, I. Onisyna, L. Manyakina, G. Skurativska (for economics students), Yu. Druz, L. Logutina (for future managers), L. Kotlyarova, G. Savchenko (for future lawyers), A. Yemelyanova, O. Tarnopolskyi (for students of technical specialties), L. Morska (for future teachers of physical education), T. Alekseeva, L. Ananieva (for students of philological specialties), G. Turchynova (for future biologists), M. Halytska (for future workers in the field of tourism), O. Petraschuk, M. Zadorozhna (for medical schools), R. Zaitseva (for students of higher military educational institutions). The works of G. Barabanova, T. Serova and S. Folomkina are devoted to the concept of teaching professionally oriented reading. Analysis of research and

[1] Candidate of Philological Sciences, Associated Professor at the Department of Public Administration, Law and Humanities, Kherson State Agrarian and Economic University, Kropyvnytskyi, Ukraine. E-mail: address: olykaaaa@gmail.com

publications shows that the issue of teaching lexical units and the formation of lexical competence in general and lexical skills in particular was studied by such scientists as O. Bihych, N. Borisko, S. Nikolaeva, V. Redko. The stages of automation and application of new lexical units were studied by S. Shatilov and the history of domestic methods of teaching foreign languages is described in the works by O. Myrolyubova and P. Babynska. They made a comparative analysis of methodological approaches to teaching vocabulary. Studies show that reading in a foreign language will teach you to write better in it and will have a positive effect on spelling, speaking and listening, and also, forgive the obvious fact and tautology, develop reading skills. Several studies (Gradman, Hanania, 1991) show a correlation between the amount of «fluent» reading and TOEFL test results, which is notable, since the test tests the ability to use the language in a specific communication situation, rather than knowledge of a specific word or rule.

Even grammatical constructions are well learned while reading. For example, the American linguist S. Krashen, in his work "The Power of Reading", describes an experiment he and his colleagues conducted to investigate what type of activity has the greatest impact on the acquisition of the subjective manner of the Spanish language by American students. This grammatical form is absent in English (and in Ukrainian too), so it is more difficult to learn to use it correctly in real situations. It turned out that neither the duration of studying Spanish in general, nor the number of exercises on this topic, nor even living in a Spanish-speaking environment were significant factors – unlike reading.

Methodology

The purpose of this investigation is to study the main approaches to the development of a system of exercises for mastering lexical competence and enriching vocabulary via reading fiction and non-fiction as well as using means of culture and art. The methodology includes methods of analysis, classification and comparative analysis.

Principal results

Thus, the success of the implementation of the set goals largely depends on the formation of students' correct attitude to reading as a type of language activity, which has its own specific communicative task, depending on the type of reading. Reading in foreign language classes contributes to the deepening of knowledge of both native and foreign languages, enrichment of general and special vocabulary. Tasks for working with fiction and scientific texts are developed based on the principle of interconnected learning of all types of speech activity. Performing the suggested exercises requires re-reading the text several times, and this is important for the correctness, completeness and depth of understanding of the reading. For effective work on the text for home reading, it is advisable to use developments for the teacher in combination with methodical recommendations for students. Intensive independent and classroom work of students with a professional text significantly increases the quality of foreign language learning. The means of modern popular culture, such as songs, films, computer games are also to be used in the process of vocabulary enlarging as they may be chosen by students themselves according to their interests which will strengthen the motivation to learn the language.

The lexical component is an integral part of all types of speech activity. While studying students are faced with the task of mastering the special vocabulary necessary for their professional field. Such vocabulary largely consists of terms which give accurate and concise description of an object, process or phenomenon and name special concepts of a particular field of science, technology, etc. Each field of knowledge has its own system of terms (Bihych, 2006). Lexical competence is a set of lexical knowledge, skills and abilities to recognize the contextual meaning of a word, as well as to compare

the meaning in two languages, to use a word in the appropriate context. In other words, it is the ability of students to deal with lexical units in an organized manner with the aim of learning vocabulary which includes mastering the meaning of a lexical unit, its graphic design and pronunciation, knowledge of grammatical forms of the word and rules of combination with other lexical units (Bihych, 2006). Researchers conditionally distinguish certain stages in the formation of foreign language lexical competence, under which they consider the process of forming students' ability to solve communicative tasks aimed at the practical use of foreign language vocabulary in communicative activity, based on the acquired knowledge, skills and abilities (Bihych, 2006). The formation of lexical competence begins with the presentation and semanticization of new vocabulary. Thus, students get an idea of the sound and graphic image of a lexical unit, and connections are formed between a foreign language word and its meaning. Students acquire skills in identifying lexical units in proposed communicative situations (Bihych, 2006).

At the next stage of lexical competence formation it is necessary to form skills in using the studied lexical units and establish strong connections between lexical units and their meaning. At this stage attention should be paid to various exercises to consolidate the primary skills of using the studied vocabulary in a given communicative context. A characteristic feature of the next stage of lexical competence formation is the acquisition of theoretical knowledge about the lexical system of the language studied. Skills are formed to establish the features of the form, structure and meanings of the word. Strong verbal and semantic connections are created at this stage (Bekh, 1997). At the last stage the development of skills in using lexical units to solve various communicative tasks is envisaged. To do this students must be able to use previously learned speech tools and their speech experience. This level of competence is associated with performing practical actions with foreign language vocabulary and is aimed at solving various communicative tasks in accordance with the conditions of communication, assuming the use of the necessary knowledge, speech skills and abilities.

The formation of lexical competence is ensured by a special lexical strategy, which has two aspects. The first is associated with the organization and memorization of lexical material on the basis of special techniques, based on taking into account the peculiarities of students' cognitive activity. The second aspect of the strategy ensures the assimilation of the lexical units themselves, semantic information about them, practicing practical actions with the word at different levels of complexity, developing skills in the combined use of lexical units in a variety of situations of language communication. Lexical strategy and its aspects are a combination of intellectual techniques and efforts used by the student to understand, memorize and use knowledge about the lexical system of the language. The system of techniques for memorizing and assimilating lexical information, the system of lexically directed exercises constitute the technological basis for the implementation of the strategy and its aspects. The lexical aspect of communication has such features that facilitate its assimilation, but also such that complicate it, related to the form of the word (sound, graphic, grammatical), its meaning, the nature of compatibility with other words, the use of words, as well as the difference with the words of the native language (Bekh, 1997). The conditions of study in general education institutions, the insufficient number of lessons and limited topics determine the need to select a lexical minimum that should correspond to the goals and content of specialized teaching in high school (Birulya, 2005). The researches came to the conclusion that it is necessary to select an active vocabulary (speaking, writing) and form passive and potential vocabulary.

The potential vocabulary includes:

- international words, similar in sound or spelling and in meaning to words of the native language;
- derived and compound words consisting of components known to students;

- converted words;
- new meanings of known polysemantic words;
- words whose meanings students can guess from the context in listening or reading.

For the selection of lexical units there are the following criteria:

- compatibility,
- semantic value,
- stylistic unlimitedness,
- frequency,
- polysemanticity,
- word-forming ability.

In the middle of the last century it was noted that translation as a way of semantizing lexical units may not always be effective, as not all lexical units can be explained by translation. In order to choose the optimal way of semantizing it is necessary to analyze lexical units. Even 100 years ago people realized that usual memorizing of lexical units makes no sense, as they are forgotten without being used, therefore it is necessary to use exercises involving all types of speech activity (Bekh, 1997). All components of lexical skills should be taken into account both during the semantization of a new word and in the process of its use in oral and written speech. The above corresponds to exercises that ensure mastery of a lexical unit at three levels: meaning, form (form formation), functions (limits and spheres of use) in speech activity.

The functions are embodied in the exercises for semantization of lexical units and preparatory training exercises of receptive and productive orientation on differentiation, repetition, comparison, grouping, selection according to certain features.

The next stage includes exercises for substitution: filling in the gaps, replacement, addition.

And also tasks for construction: building a sentence from given components, "correcting errors", completing speech utterances, filling in gaps in speech utterances, replacing individual words with their synonyms/antonyms, constructing speech utterances from given components, determining the relationships between sentences/utterances and pictures.

The exercises for transformation help consolidate what has been learned: expanding a sentence/utterance, shortening (compression) a sentence/utterance, paraphrasing, replacing individual components of a sentence/utterance with data, replacing the content of the utterance.

The following help to activate lexical material: addition, expansion, filling, composition, production of text in oral/written form, formulation of answers to questions (Hryniuk, Semenchuk, 2007).

In high school students' linguistic experience acquired at previous stages of language learning is systematized and generalized. Methods and types of educational activity are increasingly taking forms that are close to real communication conditions. Creative, project-based group interactive forms of students' work are widely used. The content of education is differentiated according to the study profile. Professionally oriented lexical units appear according to a certain field of knowledge. Work on the formation of a passive lexical minimum in the process of independent reading is increasing. The importance of students' independent work with new vocabulary is growing, and the techniques for using bilingual and monolingual dictionaries are improving (Barabanova, 2005). For the successful implementation of the set goals, it is very important from the very beginning of education to create the right attitude in students to reading as a type of language activity that has its own specific communicative task, as a means of obtaining information. When choosing material for reading, it is worth considering such requirements for a professional text as the modernity, accessibility, exemplariness, meaningfulness, interest, discussion, versatility, compliance with the level of training of students, etc. The motivation of students' reading activity and activity will depend on the completeness of these conditions. Also,

when choosing texts for reading and developing methodological recommendations for them, it is necessary to pay attention to those educational functions of foreign language texts that contribute to the successful formation of communicative competence.

The teacher is faced with the task of teaching students to understand authentic texts without using a dictionary every time they encounter an unfamiliar word. For this, students should learn several rules for working with the text: reading a text in a foreign language does not mean translating every word. For the understanding of any text, the student's life experience plays an important role. So, in order to understand the text (or to predict what it will be about), it is necessary to turn to the title, pictures, and in the case of a special text, diagrams, tables, and the structure of the text. It is provided that a professional-oriented approach to foreign language learning is implemented, vocabulary consolidation exercises are the most effective, as they are communicatively oriented and correspond to the students' level of knowledge and their practical needs. Students must master the skills of writing a resume, a profile-oriented text, a popular science article, writing an essay or speaking at a scientific conference. Because of this, authentic texts remain decisive: they are not only valuable informational and cognitive material that complements the knowledge acquired by students from textbooks, but can also become a model when performing their own creative tasks.

At the initial stages of learning, students understand the text only after translation or careful analysis. That is why, before each lesson, the teacher should plan work with the text, identify the most difficult points, main lexical and grammatical features, prepare a set of exercises to facilitate reading. Given the complexity of the text, it is worth using analytical reading to ensure the effectiveness of studying the material. There are two main levels of understanding the text: the level of meaning and the level of meaning/content (although each of them also includes several intermediate levels). The first is related to establishing the meanings of perceived language units and their direct connections, the second – to understanding the content of the text as a complete language unit. In this regard, the skills and abilities that provide understanding of the text are conventionally divided into two groups, although the processes of perception and comprehension occur simultaneously. The first group is skills related to the technical aspect of reading. They provide a direct act of perceiving graphic signs and correlating them with the corresponding values; the second group is the skills that ensure the semantic aspect of reading: establishing semantic connections between linguistic units of the text, achieving an understanding of the content, the author's intention, that is, understanding the text as a complete speech work. To achieve this level of understanding, the skills of reading technique must be highly automated, thanks to which the reader's attention is fully focused on the semantic processing of the text.

In the process of learning to read, it is important that students can see a certain relationship between these words in a sentence, which constitutes an equally defined structure – a language model. Lexical and grammatical exercises may not be related to the content of the text, although they should contain vocabulary and grammatical phenomena that occur in the text and that need to be worked out, which will contribute to the understanding of the text while reading it. Methodological recommendations for students should be developed for the logical organization of work with the text. The purpose of the methodological recommendations is to plan and organize independent work with the text, which will contribute to the formation of phonetic, lexical, and grammatical reading skills, as well as help to achieve a deep understanding of the work and implement this understanding in speech activity.

At the pre-text stage, students are prepared to read and understand the text. For this purpose, you can use exercises to relate the meaning of the word to the topic, situation, context, to expand the vocabulary, to recognize and differentiate grammatical phenomena. At the text stage, the text material is divided into meaningful parts and semantic supports are selected. This stage involves

reading, translation, lexical and grammatical analysis, exercises and tasks for understanding the linguistic and informative components of the text (Tarnopolsky, 2006). While working on the text, students perform tasks to develop phonological reading skills. In particular, they should prepare a sample reading of the specified fragment of the work. For this, students need to break the text into syntagms and intonate it according to the phonetic rules of the English language. If the teacher does not have the opportunity to check the reading of each student during the class (or the classes are held remotely), then they make a recording of their reading in MP3 format and send it to the e-mail address of the teacher, who listens to all the recordings and evaluates them before the classroom work. In addition, students prepare a translation of the same fragment, choosing adequate language means to convey their understanding of the text. Translation of a text or its selective components contributes to the formation of formal perception and use of language. Usually, during oral communication, students express their thoughts, simultaneously translating information from their native language using a large number of linguistic elements.

Studying the discipline «Foreign language for professional purpose» is impossible without ensuring interdisciplinary coordination. It includes the mastery of foreign language teachers, special professional vocabulary for teaching students of non-philology majors, the use of students' professional knowledge in studying a professionally oriented foreign language. This aspect involves the cooperation of foreign language teachers with teachers of specialized disciplines to avoid repetition of educational material, adaptation of study plans, formation of tolerance in students to different points of view on the same problem, development of productive thinking, creation of interest in learning a foreign language.

Lexical-grammatical exercises are also useful to give after reading the text, because they give an opportunity to dwell once again on this or that grammatical phenomenon that may cause certain difficulties, or to practice the use of vocabulary, which is useful both for reading the next text and for speaking broadcasting, if there is a need for it. At the final stage of the work, it is advisable to perform exercises with the text. They differ from the ones given above in that the basis for the work is the text, and the students have the task of independently choosing from the text and semanticizing certain derived words. Post-text exercises serve mainly to check the understanding of both the read text as a whole and its individual sections. These exercises form such communicative skills as dialogic and monologic oral and written speech. Students perform tasks to develop lexical reading skills. Therefore, teachers, preparing methodological developments for work on individual reading, should compile a list of lexical units that students, while reading the work, should find in the text, find out the meaning of words and expressions, remember the context of use. Selecting materials for developing reading skills in English lessons is one of the main problems that all foreign language teachers face sooner or later. The teacher must be able to evaluate texts, because it is often difficult to assure students that foreign language texts can be understood even if the text contains a certain number of unfamiliar words and lexical structures.

Without a doubt, the most important criterion is that the text should interest readers, captivate them, and satisfy their interests. This is relevance. In addition to the fact that texts should be interesting, most of them should correspond to topics of everyday life. Relevance is the second most important criterion after relevance. When teachers exploit a text, they use it to develop students' reading competence. For example, they relate students' basic knowledge to the content of the text, optimize previously acquired knowledge, set goals, ask leading questions, introduce new vocabulary, etc. A text that cannot be exploited cannot be useful for teaching if students do not enjoy it.

The term “readability” is often used to describe the combination of structural and lexical complexity of printed material. If a teacher is interested in the effectiveness of the selected

material, he must take into account the level of his students and the level of complexity of the text with which they are going to work. Since the linguistic material of a text may be difficult for one student and at the same time simple for another, the teacher must find a compromise, choosing material that will be appropriate for the majority of students in the class. Another important point when choosing texts for reading is authenticity, or more precisely, the difference between authentic and inauthentic texts. Authentic texts are materials written for use in a foreign language environment (for native speakers), not for those who are learning the language as a foreign language. Today, a large number of authentic sources for teaching reading are available: books, newspapers, magazines, blogs, websites, etc. Such materials offer real, "living" language, contextually rich and culturally relevant. Students usually like authentic texts. In fact, they are ideal and can serve as a kind of bridge between the classroom and the outside world.

Of course, specially written or simplified texts do not always have the same qualities as authentic ones. Simplification carries certain risks. However, linguistically complex texts are unlikely to be useful for developing basic reading skills, especially if translation or significant teacher intervention is required. Simplification is possible when we want students to be able to cope with the task independently. In this case, the teacher can remove some barriers to understanding (for example, complex words or structures). But at the same time, we must be careful not to lose the essential qualities of the text, it is important not to go too far. When simplifying texts, an English teacher should leave out new words if their meaning is clear from the context, and not add speech markers (because, although, etc.) if the reader is able to make connections between sentences without them. Moreover, the structure of the original text should be preserved as clearly as possible.

The most obvious benefit of reading in a foreign language is vocabulary enrichment. This is what lies on the surface and is confirmed in most of the scientific works mentioned below. However, if you look at the results of experiments, it turns out that reading books contributes to language learning even where this connection is not very obvious. We emphasize that we are not talking about specially designed exercises, but about reading for pleasure – extensive (or free) reading, which anyone can practice. The integration phenomena and globalization processes in the world act as an objective condition for the rapprochement of different cultures, which significantly affects the educational processes, is necessary raising questions about ensuring formation and development in the personality of value orientations that contribute to understanding and a positive attitude towards the cultural heritage of one's own and other nations genera, striving for spiritual improvement, preservation and transformation of universal values. In the process of learning a foreign language, reading can act as a means and as a goal of learning. Reading is closely related to text comprehension and is a complex mental process and has a significant impact on the development of long-term memory. A large amount of information is stored in long-term memory, but moving information to long-term memory is not possible without observing the following principles: multiple repetition, independent search, dosage of vocabulary study, pace of learning vocabulary, frequency of use, cognitive depth, visualization (Barabanova, 2005).

The principles of independent search, pace, dosage of learning new things are most clearly observed during the independent processing of scientific and popular science texts from the specialty.

The use of home reading for the development of critical thinking skills, together with professional and social competence, ensures the competitiveness and mobility of an educated person in the labor market, his readiness to live and work in conditions of continuous changes (Birulya, 2005), since the result of learning is not the assimilation of facts or other people's opinions, and developing one's own judgments through the application of certain thinking techniques to information, which requires students to have sufficient skills in handling evidence

and formulating conclusions, the ability to find and interpret original documents and sources of information, analyse arguments, justify conclusions with solid evidence.

Reading is an important means of mastering the grammatical side of the language. Carrying out exercises related to reading contribute to a stronger mastery of grammatical structures. Comprehension of what is read cannot be achieved only through knowledge of vocabulary, because it is necessary to know grammatical forms and the grammatical structure of sentences. When studying a new grammatical structure, the student should learn it only on the basis of familiar lexical material. Learned grammatical structures must be repeated on the example of new vocabulary. In order to overcome grammatical difficulties when working with texts, it is necessary to form the appropriate skills in students and bring them to automaticity. In order to achieve this goal, it is advisable to develop the ability to recognize and distinguish language patterns characteristic of the text.

Conclusions

Lexical competence is an integral part of foreign language communicative competence, the purpose of which is to form the ability to successfully solve the problems of mutual understanding and interaction with native speakers of the language being studied, in accordance with the norms and cultural traditions in conditions of direct and indirect contact. Therefore, the process of learning a foreign language by students of general educational institutions should be aimed, in particular, at the systematic accumulation and expansion of vocabulary. Foreign language lexical competence includes three main components: lexical skills, knowledge and general language awareness or the ability to use them in all types of speech activity. Previously acquired and formed lexical skills, knowledge and general language awareness form the basis for the formation of foreign language lexical competence. The main goal of the formation of foreign language lexical competence of students is the formation of productive and receptive lexical skills. The success of mastering these skills depends on the student's ability to observe, compare and analyze linguistic phenomena; work with different dictionaries; guess the meaning of a word from the context, etc.

The formation of foreign language lexical competence occurs in three stages: of familiarization (presentation of linguistic material), of training (consolidation of linguistic material) and the stage of practice in communication (development of skills and abilities to use vocabulary in various types of speech activity). Control of the level of formation of lexical competence can be carried out in a hidden form (during the performance of conditionally communicative and communicative exercises) and openly: through oral and written control exercises.

The following methodological provisions have become the main ones for the formation of foreign language lexical competence:

- the formation of lexical skills and abilities of students in the system of work on the main types of speech activity is based on knowledge about the word, lexical units, their stylistic functions, on primary lexical skills and abilities;
- in the work on the formation of foreign language lexical competence, the relationship between language and speech, speech and thinking is comprehensively taken into account;
- the formation of foreign language lexical competence of students takes place taking into account all cognitive processes of the human mentality;
- the formation of foreign language lexical competence of students is based on taking into account the levels of assimilation of foreign language vocabulary;
- for the effective formation of foreign language lexical competence of students, there is a need for repeated listening and reproduction of new lexical units in speech.

The subsystem of exercises for mastering lexical competence by students in the process of learning a foreign language provides for groups of exercises for familiarization with new lexical units: presentation and semantization of lexical material, creation of sound, graphic and semantic images of lexical units, organization of self-control and reflection, verification and repetition of new lexical units; automation of students' actions with new lexical units at the level of word form, free phrase, phrase/sentence, supraphrasal unity (dialogical and monological); activating students' actions with new lexical units in communicative situations.

Bibliography

1. Advanced French language course: textbook (2000). */ H*. H. Kryuchkov, V. S. Khlopuk, L. P. Korzh. K.: 399 p.
2. Barabanova, H. (2005). *Methodology of teaching professionally oriented reading in a non-linguistic university*. Kyiv.
3. Bekh, I. (1997). *Values as the core of personality// Values of education and upbringing: Scientific method*. Coll./For General ed. O. V. Sukhomlynska. APNU, 1997. pp. 8–11.
4. Bihych, O. (2006). *Theory and practice of forming methodological competence of a teacher of a foreign language in primary school: teaching aids*. Lenvit. pp. 39–59.
5. Birulya, V. (2005). *The formation of value orientations in adolescents by means of fiction in extracurricular time: PhD dissertation*. 13.00.07. Kherson state Univ. Kherson.
6. Gradman, H., & Hanania, E. (1991). *Language learning background factors and ESL proficiency*. Modern Language Journal, (75) pp. 39–51.
7. Hryniuk, H., Semenchuk, Yu. (2007). *Selection of educational material for the formation of English lexical competence in economics students*. Issue 2. Pp. 30–34.
8. Koval, L. (2010). *Formation of English-language professionally oriented language competence in students of non-language higher educational institutions*. Issue 20 (4). Pp. 318–321.
9. Methodology of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: textbook for students, pedagogues and linguists of universities (2013). */ [O*. Bigich Bihych, N. Borysko, G. Boretska and others]; edited by S. Nikolaeva. Lenvit.
10. Professional and methodical preparation of future teachers of foreign languages in higher education: textbook (2008). */ ed*. I. V. Samoylyukevych.
11. Redko, V. (n.d.). *Means of communicative competence in the content of school textbooks in foreign languages. Theory and practice: Monograph*. Heneza.
12. Ryzhak, L. (2009). *University education in the 21st century: philosophical and synergistic aspect*. Lviv. Issue 12. Pp. 26–35.
13. Sorokina, N. (2023). *Theoretical aspects of the study of the main categories of professional ethics of public service*. No. 2: Taurian Scientific Bulletin. Series: Public management and administration. pp. 32–40.
14. Tarnopolsky, B. (2006). *Methodology of teaching foreign language speech activity in a higher language institution of education: teaching manual*. INKOS, 2.

Capitolul 32. ASPECTUL PEDAGOGIC AL INDIVIDUALITĂȚII CREATIVE A LUI STANISLAV PAVLYUCHENKO

Chapter 32. PEDAGOGICAL ASPECT OF STANISLAV PAVLYUCHENKO'S CREATIVE INDIVIDUALITY

Oleksandr Volodymyrovych MAHALIS[1]

Abstract

The pedagogical activity of Stanislav Pavlyuchenko has been analyzed. It is noted that he began his teaching career in 1962 at the training studio for actors affiliated with the State Ukrainian National Choir. As an instructor, S. Pavlyuchenko paid particular attention to the promotion of national vocal, musical, and choreographic heritage, which contributed to the transformation of the studio into an important factor in the development of national culture.

At the Kyiv National University of Culture and Arts, S. Pavlyuchenko was the head of the Department of Folk Song Performance from 1984 to 2010, which trained specialists in the following qualifications: "Conductor of a folk choir, teacher of disciplines of Ukrainian folk music", "Conductor of a bandura band, teacher of Ukrainian folk music", "Performer of folk songs, teacher of Ukrainian folk music".

One of the tasks of the Department of Folk Song Performance was the study of folklore heritage and its adaptation to modern forms of ensemble, choral and instrumental performance. It became a kind of laboratory where the creativity of students and its teaching staff was realized in the creation of various creative projects, among them: the folklore ensemble "Kralytsia", the Ukrainian folk music ensemble "Budmo". The school of folk song performance of S. Pavlyuchenko is represented by followers of the artistic and pedagogical activities of the maestro, among them: M. Vargun, S. Vovk, A. Pakhomov, G. Sinyok, O. Skoptsova and others.

Keywords: *pedagogy, higher school, musical education, ensemble, folk song, folk choir.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

The process of in-depth scientific research into the development of the national folk choral school is of great importance in the modern historical space. This is due to the consequences of globalization and the integration of the cultural space of Ukraine into the plane of pan-European culture, which requires a thorough rethinking of national heritage both in the plane of musical art in general and in the context of folk choral art. In this regard, special attention is paid to the work of prominent figures of the folk choral genre, including A. Avdievsky, G. Veryovka, M. Kolessa, P. Muravsky, E. Savchuk. We can rightfully include the figure of the outstanding Ukrainian conductor and teacher S. Pavlyuchenko in this galaxy.

The many years of artistic activity of this talented master are striking in the versatility of his creative achievements. In this context, it should be noted that under the leadership of S. Pavlyuchenko, more than 100 works were recorded in the funds of the National Radio Company, including arrangements of folk songs, works by domestic and foreign composers, instrumental music performed by the Ukrainian Folk Choir named after G. Veryovka; Song and Dance Ensemble of the Red Banner Western Border District; Ukrainian Folk Choir of the Kyiv National University of Culture and Arts with an orchestra of folk instruments.

[1] Candidate of art studies, concertmaster of the highest category of the subject-cycle commission "Folk Choreography" of the Municipal Institution of Higher Education of the Kyiv Regional Council" «Academy of Arts named after Pavel Chubynsky", Kyiv, Ukraine. Email address: notniy.nabir@gmail.com

Literature review and arguments

The methodological and theoretical basis of the scientific work is the research of I. Pavlenko, V. Tkachenko, V. Korotya-Kovalska, M. Varhun, O. Skoptsova. The following scientific works were also used in the work: S. Sysoeva, T. Kolodko and A. Furdychko.

Methodology

Taking into account the logic of the study, there is a need for a deeper theoretical understanding of such concepts as "creativity", "creative activity", "pedagogical activity", because the creative figure of S. Pavlyuchenko is multifaceted and can be considered in several projections: as a teacher, conductor, arranger and interpreter. The concept of "creativity" in scientific discourse is interpreted quite differently: both as a phenomenon and as a process. In view of this, it is appropriate to quote Doctor of Pedagogical Sciences S. Sysoeva: "Creativity is, by its very nature, a cultural and historical phenomenon, and therefore in the problem of creativity one can distinguish philosophical, historical, social, culturological, pedagogical, psychological aspects, etc." (Sysoeva, 2006). As noted by philologist T. Kolodko: "The absolute majority of scientific educators, psychologists and philosophers agree with the idea that creativity is a phenomenon unknown in terms of genesis and structure. There are two polar opinions regarding the essence of pedagogical creativity, namely: pedagogical creativity is an implicit ability, a "gift of fate". Creativity is a process that can be mastered algorithmically, gaining experience" (Kolodko, 2022).

Given the significant contribution of S. Pavlyuchenko to the field of pedagogical activity, it is also appropriate to turn to the analysis of the concept of "pedagogical creativity" in the projection onto the professional practice of the artist. As V. Yagupov notes: "Pedagogical creativity is a personal quality of a teacher, which is an inexhaustible source of his initiative, activity, innovation, constant inspiration for improving the entire pedagogical process" (Yagupov, 2025). It is worth noting that a characteristic feature of pedagogical creativity is the teacher's ability to constantly improve his professional skills, as well as the ability to stimulate and motivate students to develop their own professional competencies. In this context, it is appropriate to cite the following quote, which characterizes the communicative basis of pedagogical activity: "A creative teacher is a creative person with a high degree of development of motives, characterological features and creative skills that contribute to successful creative pedagogical activity, and who, as a result of special professional training and constant self-improvement, acquires knowledge, skills and abilities of pedagogical work, masters the skills of forming a student's creative personality in the educational process" (Pavlyuchenko, Skachenko, Tkachenko, 2012). The above observations of scientists provide grounds for applying the category of "pedagogical creativity" to S. Pavlyuchenko, who, as is known, has conducted successful pedagogical activities for many years, working with various groups.

Principal results

S. Pavlyuchenko's pedagogical activity began in 1962, when the maestro took the position of head and teacher of music-theoretical and choral disciplines in the studio for training acting personnel at the State Honored Ukrainian Folk Choir. From 1974 to 2010, S. Pavlyuchenko conducted pedagogical activity at the Kyiv National University of Culture and Arts, where he created a school of folk song performance. The most prominent graduates of the department, who actively realize their creative potential in the field of folk song genre, are: M. Vargun, S. Vovk, O. Skoptsova. As the head of the department of folk song performance and dean of the faculty of musical art of the Kyiv National University of Culture and Arts, S. Pavlyuchenko promoted the artistic activity of the department's student creative groups, including the folklore ensemble

"Kralytsia". After graduating, the students of the ensemble successfully use the knowledge gained during the educational process in professional artistic groups of Ukraine. The members of the DakhaBrakha group N. Garenetska, I. Kovalenko, O. Tsybulska systematically and professionally began to research folklore sources precisely during their studies at the Kyiv National University of Culture and Arts as part of the folklore ensemble "Kralytsia". The students of the ensemble are T. Shkolna, soloist of the National Philharmonic of Ukraine; M. Karahoda, choirmaster of the children's school-studio "Berehynka" at the Kyiv Academic Theater of Ukrainian Folklore "Berehynya"; K. Pavlenko, soloist of the band Go_A, who studied at the Kyiv National University of Culture and Arts from 2009 to 2013 and is also a student of the ensemble "Kralytsia".

It should also be said that S. Pavlyuchenko attached special importance to the rehearsal work of students in the choir class. S. Pavlyuchenko emphasizes that students do not often have the opportunity to conduct a choir and are limited to conducting with piano accompaniment. In this regard, the artist offers an innovative approach, raising the issue of involving students in rehearsals with professional choir groups. S. Pavlyuchenko was also concerned with the problems of choirmaster practice and the complex of singing a choir group. He noted that the professionalism of a conductor is also determined by the ability to sing a choir. He was concerned about the quality of training specialists in the field of choral conducting. He also sought to improve the level of teaching specialized disciplines. According to S. Pavlyuchenko, this involves students' thorough mastery of the theoretical and practical principles of arranging and adapting choral works in accordance with the timbre and technical characteristics of a particular choir group. S. Pavlyuchenko in his pedagogical practice paid attention to the technique of conducting.

He emphasizes the effectiveness of introducing into the educational process the practice of the so-called "course choirs" – a method that involves the formation of choral groups taking into account the timbre composition of students of each course.

In 1984 S. Pavlyuchenko headed the Department of Folk Song Performance at the then Kyiv State Institute of Culture named after M. Khoroshy and held the position of its permanent head until 2010. At the beginning of his work at the educational institution, the maestro set himself an ambitious goal – to create a unique department in Ukraine that would train specialists in folk song performance. He proposed a qualitatively new concept for the development of the department, which provided for "... the study of folk musical tradition and its transformation into modern forms of musical performance (group, choral, instrumental) with compliance with high musical and aesthetic criteria formed on the basis of folk tradition and modern achievements in professional musical art" (Khoroshy, 2007). S. Pavlyuchenko's initiative to preserve and develop folk song performance was supported. Thanks to his managerial skills, he achieved a license to train specialists at the Department of Ukrainian Folk Song Performance and Folklore with the qualifications: "Conductor of a folk choir, teacher of disciplines of Ukrainian folk music", "Conductor of a bandura band, teacher of Ukrainian folk music", "Performer of folk songs, teacher of Ukrainian folk music".

During the period of management of the department, the artist contributed to the involvement of such highly professional specialists in its development as R. Husak, O. Dolhy, I. Pavlenko, P. Pavlyuchenko, N. Pertsova, S. Pikulsky, V. Samofalov, I. Synelnikov, O. Skoptsova, N. Tsyupa, V. Shevchenko and other well-known figures in Ukraine who participated in the development of the department. During the period of S. Pavlyuchenko's tenure as head of the department, the scientific and pedagogical staff of the department developed a significant array of educational and methodological materials, in particular, a system of complex qualification tasks in the specialty 7.020104 "Folk Art Creativity" was formed.

The Ukrainian Folk Choir of the Kyiv National University of Culture and Arts played an invaluable role in the activities of the department. The artistic team reflected in its activities the

professionalism of S. Pavlyuchenko as a teacher. Implementing professional and pedagogical tasks related to the activities of the folk choir of the department, S. Pavlyuchenko treated the student choir not only as an educational and concert center of performing practice, but also as a pedagogical laboratory, in the process of which students had the opportunity to form versatile skills in the application of professional competencies.

The choir's repertoire included a song from the Soviet Union "Stands over the Volga a Mound" (music by I. Shamo, verses by D. Lutsenko, performance by S. Pavlyuchenko). Despite the ideological subtext of the work, S. Pavlyuchenko, thanks to his masterful instrumentation and intuitive understanding of conducting technique, gave the song a special sound. Thanks to this, its perception by students was not reduced to a purely ideological content, but acquired an artistic and emotional dimension. The artist demonstrated by his own example how the dramaturgy of a work should be realized, focusing the students' attention on the importance of tempo-rhythm as one of the defining elements of a musical image. In particular, a slight change in tempo, even within a few beats per minute, radically changed the character of the work. Such a subtle sense of musical structure and tempo-rhythm aroused respect among the choir members, especially those who realized the significance of such details as a means of realizing the artistic image of a musical work.

When considering S. Pavlyuchenko's rehearsal and choral activities, one cannot ignore the issue of dynamics and nuance. The maestro's performing concept was characterized by a surprisingly flexible and skillful dynamic and timbral palette. After getting acquainted with the scores created by S. Pavlyuchenko, one becomes aware of the depth of his approach to orchestration, and the attention with which the artist treated each orchestral instrument, each ensemble group, and the specifics of vocal parts – soprano, alto, tenor and bass – is also striking. The artist paid special attention to timbral shades, carefully selecting voices even within individual parts. In cases where it was necessary to achieve a specific timbral color, he personally addressed individual performers with a request to sing a little more intensely, while other participants in the same part were asked to sing with slightly reduced dynamics. In this way, S. Pavlyuchenko achieved the desired timbre and dynamic effect within the framework of the holistic sound concept of the work. This once again testifies to the artist's deep understanding of the nature of musical sound. In all cases where this was due to the nature of musical-figurative dramaturgy, S. Pavlyuchenko tried to translate dynamic staticity into an emotionally expressive plane. Its signs were manifested in an extremely bright filtering of sound from the subtlest shades of pianissimo to the brightest forte. It is this feature, in addition to work on sound and timbre, that distinguishes S. Pavlyuchenko as an outstanding master of choral performance.

The artist's manual technique was also an example for students to follow. S. Pavlyuchenko's conducting gesture was clear and understandable, it also reflected the strong-willed nature of the maestro's character. When the artist raised his hands, it was accompanied by such powerful energy that it was transmitted to the entire collective. The expressiveness of the conducting gesture was especially striking, where each movement, in particular even the position of individual fingers, clearly signaled what kind of performance task the conductor set for the choir collective. Undoubtedly, the performed work dictated the maestro's system of gestures and offbeats. However, an equally important factor in building the conducting gesture for each musical work was the strength of S. Pavlyuchenko's conducting talent.

The hands, with the help of which the conductor transmits his artistic impulses to the performers, are of great importance in conducting art. Thus, recalling M. Khoroshy, one of the participants in the student choir of the Kyiv University of St. Volodymyr, who sang in the group under his leadership, notes: "The expression of sound is not in the notes, but in the hands of Khoroshy" (Khoroshy, 2007). In turn, V. Tkachenko compares the conductor with a magician and sorcerer, who, with the movements of his hands, and sometimes even the fingers themselves,

achieved the expression of the singers' most secret nuances of performance (Tkachenko, 2012). A similar skill was also inherent in S. Pavlyuchenko. V. Samofalov points out this: "S. Pavlyuchenko fully realized his knowledge thanks to his rare choirmaster and pedagogical talent, extraordinary skill in arranging and arranging folk songs and original works for the folk choir" (Samofalov, 2012). Another example of S. Pavlyuchenko's interaction with the choir at the conductor-soloist level is also illustrative. For example, at a concert dedicated to the 110th anniversary of the birth of H. Veryovka, the solo singing of the folk song in H. Veryovka's arrangement "Oh, the Chumak Walked" (Drugalev, 2015) was entrusted to V. Zavhorodny, Honored Artist of Ukraine (1967), member of the National Union of Folk Art Masters of Ukraine, Laureate of the Kateryna Bilokur Prize (1995), veteran of the State Honored Choir named after H. Veryovka (soloist in 1960–1974). S. Pavlyuchenko sometimes "led" the soloist behind him, and sometimes yielded creative initiative to an experienced vocalist, stopping to keep time during the soloist's solo parts and before his introductions. Thus, S. Pavlyuchenko allowed V. Zavhorodny to independently determine the duration of the pauses between the end of the chorus and the beginning of the next verse. This convincingly demonstrates that the maestro allowed the participants of the artistic collective to express their creative initiative.

In the activities of the Ukrainian Folk Choir of the Kyiv National University of Culture and Arts, S. Pavlyuchenko constantly applied the experience gained in the State Honored Ukrainian Folk Choir named after G. Veryovka. In this regard, it is worth considering approaches to the stage arrangement of the collective. The importance of this issue is due not only to aesthetic, but also to acoustic considerations. It is well known that G. Veryovka paid a lot of attention to how the collective was arranged on stage. In his opinion, the acoustic properties of the choral collective also depended on this. As a result of certain experiments with the stage arrangement of the choir participants on the stage platform, Hryhoriy Veryovka chose such an option where the orchestra of folk instruments sat in the first row, to the left of the conductor – the first and second sopranos, behind them – the first and second tenors; to the right of the conductor were the first and second altos, behind them – the baritones and basses. S. Pavlyuchenko adhered to the same canons, initiated by G. Veryovka at one time. The Ukrainian Folk Choir of the Kyiv National University of Culture and Arts recreated the stage arrangement of the group members according to the model proposed by G. Veryovka. The optimal arrangement in the process of concert performance made it possible to more deeply reveal the emotional sphere associated with lyrical-philosophical, verbal-musical issues. This is especially clearly visible in those cases when S. Pavlyuchenko turns to the spiritually related theme of maternal love, which from childhood imbued him with a special, poignant tenderness. The image of the mother, as the most significant person in the life of every person, is vividly presented in the artistic traditions of the peoples of the world and, undoubtedly, could not remain unnoticed by S. Pavlyuchenko.

The image of the mother was reflected in the repertoire of the Ukrainian Folk Choir of the Kyiv National University of Culture and Arts in the Ukrainian folk song "Oh, Woe to the Seagull" (arrangement by G. Gavrylets, performance by S. Pavlyuchenko), as well as in the arrangements by S. Pavlyuchenko of the cantata "Swans of Motherhood" (music by A. Pashkevych, verses by V. Symonenko) and the songs: "The Mother of Her Son Was Watching" (music by O. Bilash, verses by M. Tomenko); "You Are Our Prayer, Mom" (music by O. Osadchy, verses by L. Tatarenko); "Dear Brother, Take Care of Mom" (music by I. Slyota, verses by A. Kaminchuk); "Song about the Towel" (from the film "Summer of Youth", music by P. Maiboroda, verses by A. Malyshko).

Thanks to his innate and acquired abilities, extraordinary diligence, as well as the peculiarities of the school of folk choral art founded by G. Veryovka, S. Pavlyuchenko's mastery of it, his success as artistic director and chief conductor of the Ukrainian Folk Choir of the Kyiv National University of Culture and Arts was quite natural. The artistic collective under the

maestro's leadership reached the level of the best collectives of the folk choral genre, and also became the winner of the Grand Prix of the III All-Ukrainian Festival-Competition of Folk Choir Singing Collectives named after P. Demutsky, a diploma winner of the I International Song Competition "Song without Borders" and a laureate of the D. Lutsenko Literary and Artistic Prize "Autumn Gold". Since 2011, the Ukrainian Folk Choir of the Kyiv National University of Culture and Arts has been named in honor of Stanislav Pavlyuchenko.

Conclusions

We believe that a thorough and comprehensive analysis of S. Pavlyuchenko's pedagogical activity will provide an opportunity to trace and identify various aspects of the artist's pedagogical actualization. His pedagogical activity is of great importance in the context of the development of the national folk choir school and a nationally conscious society.

The results obtained in the process of analyzing the pedagogical activity of S. Pavlyuchenko can be used in monographic and journalistic publications, as well as in pedagogical practice, in particular in courses of academic disciplines of secondary and higher educational institutions.

Bibliography

1. Drugalev, V. (2015). Oh, the Chumak walked (arr. by G. Veryovka) [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=u111kKY_urI
2. Furdychko A. O. (2015). *The value principles of folk song creativity and their role in the formation of personality culture*. Bulletin of the KNUCaA Series "Art Studies". Issue 32. pp. 114–119.
3. Khoroshy M. (2007). *And I learned something from Koshits*. Holovashchenko M. I. The Phenomenon of Oleksandr Koshits. Muz. Ukraine.
4. Kolodko T. M. (2012). *Creativity as a component of a teacher's pedagogical skills*. Scientific notes. Series "Philological". Issue 23. pp. 273.
5. Korotya-Kovalska. (2012). *Conductor from God*. Pavlyuchenko Stanislav Yevstygniyovych: biobibliogr. index. To the 75th anniversary of his birth / compiled by: P. G. Pavlyuchenko, O. O. Skachenko, V. V. Tkachenko; Ministry of Culture of Ukraine, KNUKaA, library. Kyiv. pp. 23–24.
6. Pavlenko I. (2012). *Confession about a master*. Pavlyuchenko Stanislav Yevstygniyovych: biobibliogr. index. To the 75th anniversary of his birth / compiled by: P. G. Pavlyuchenko, O. O. Skachenko, V. V. Tkachenko; Ministry of Culture of Ukraine, KNUKaA, library. Kyiv.
7. Rosynska-Shut M. (2007). *I am grateful to fate*. Holovashchenko M. I. The Phenomenon of Oleksandr Koshits. Muz. Ukraina. pp. 35–36.
8. Samofalov V. (2012). *Let's remember the artist*. Pavlyuchenko Stanislav Yevstygniyovych: biobibliogr. index. To the 75th anniversary of his birth / compiled by: P. G. Pavlyuchenko, O. O. Skachenko, V. V. Tkachenko. Ministry of Culture of Ukraine, KNUKaA, library. Kyiv.
9. Skoptsova O. M. (2017). *Formation and peculiarities of the development of folk choral performance in Ukraine* (end of the 19th–20th centuries): monograph. Lyra-K Publishing House.
10. Sysoeva S. O. (2006). *Fundamentals of pedagogical creativity*. "Millennium". pp. 97.
11. Sysoeva, S. O. (2014). *Creative development of specialists in the conditions of a master's degree: monograph*. LLC "Publishing company "Edelweiss". pp. 5.
12. Tkachenko V. V. (2017). *Creative activity of Stanislav Pavlyuchenko* (to the 80th anniversary of his birth). Young Scientist No. 4 (44). pp. 80–85.
13. Vargun M. (2012). *Eternal Teacher*. Pavlyuchenko Stanislav Yevstygniyovych: biobibliogr. index. To the 75th anniversary of his birth / compiled by: P. G. Pavlyuchenko, O. O. Skachenko, V. V. Tkachenko; Ministry of Culture of Ukraine, KNUKaA, library. – Kyiv. pp. 28–29.
14. Yagupov, V. V. (n.d.). Pedagogical creativity. Online library of educational and scientific literature. Retrieved April 17, 2025, from https://eduknigi.com/ped_view.php?id=111

Capitolul 33. FORMAREA COMPETENȚEI ANALITICE A VIITORILOR PROFESORI DE COREGRAFIE

Chapter 33. FORMATION OF ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE CHOREOGRAPHY TEACHERS

Iryna Volodymyrivna MUROVANA[1]

Abstract

The article substantiates key concepts, clarifies the essence of definitions that integrate in the system of scientific research, namely: "competence" and "analytical competence". It is proven that the analytical competence of a future choreography teacher is formed in the process of mastering psychological, pedagogical and professional knowledge, participation in collective forms of artistic and creative activity, and methodological training. A significant role in the formation of the analytical competence of future choreography teachers is played by theoretical and methodological knowledge, skills and abilities. It is considered valuable that as a result of generalizing theoretical and methodological knowledge, we have determined the professional and pedagogical skills of future choreography teachers, which form the basis of analytical competence.

Keywords: *analytical competence, future choreography teachers, theoretical and methodological knowledge, skills, abilities.*

JEL*: Q43, Q51, F53*

Introduction

The issue of high-quality professional training of specialists is extremely relevant and involves systematic improvement of the content, forms and methods of training in accordance with the requirements of the time, recommendations and needs of employers in certain areas of activity. One of the priority tasks of professional training of future specialists is the formation of their professional competence in relation to the goal, which concerns the goals, objectives and content of the educational and professional program of the relevant specialty. Integration of the domestic higher education system into the world educational society involves the development of new industry standards on the basis of a competency approach, which will ensure the training of competitive specialists who are able to quickly adapt to new conditions and carry out professional activities at a high level. With such an approach, the issue of professional training of choreography teachers is extremely relevant and involves systematic improvement of the content, forms and methods of organizing the educational process in accordance with the requirements of the time. Thus, the substantiation of the process of forming analytical competence of future choreography teachers is relevant and timely and has a certain practical significance.

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Teacher of the Department of Art Education Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vinnichenko, Honored Worker of Education of Ukraine. Kropyvnytskyi, Ukraine. E-mail address: irinamurovana@gmail.com

Literature review and arguments

The theoretical and methodological foundations of professional competence of specialists in artistic specialties have been studied by modern scientists, including: O. Berezyuk, N. Bibik, S. Bondar, S. Goncharenko, S. Gorbenko, N. Guralnyk, G. Karas, A. Kozyr, O. Komarovska, V. Kremen, G. Lokaryeva, V. Lugovyi, M. Marusynets, A. Marushkevych, N. Nychkalo, O. Ovcharuk, O. Otych, G. Padalka, L. Pankiv, L. Petrenko, T. Plyachenko, O. Rostovskyi, T. Smirnova, T. Tkachenko, V. Tusheva, V. Fedoryshyn, M. Cherepanyn, S. Shevchenko, O. Shchelokova, V. Yagupov, etc. In the field of choreographic education, we find different approaches to the formation of professional competence in the studies of scientists, namely: L. Androschuk, G. Berezova, D. Bidyuk, T. Blagovaya, V. Verkhovynets, O. Kozachuk, O. Kolosyuk, A. Kryvokhizha, V. Kotova, A. Lopukhova, O. Lyubarska, O. Martynenko, I. Murovanaya, T. Nevedomova, G. Nikolay, V. Pokhylenko, O. Rebrova, Yu. Rostovskaya, E. Smyrnova, O. Stepova, A. Tarakanova, I. Tereshchenko, L. Tsvetkova, V. Cherkasova. It should be noted that despite the large number of studies, the essence and content, realities and prospects of the formation of analytical competence of future choreography teachers are still insufficiently substantiated, and therefore require further study.

Methodology

The methodological basis is the methods of psychological and pedagogical research in the choreographic field, which are characterized by objectivity, concreteness, purposefulness, heuristics, expediency, consciousness, thoroughness, etc. They have a positive effect on the content and qualitative characteristics of artistic and creative activity, and their use depends on the individual psychological and pedagogical training of the researcher, his worldview and personal artistic and intellectual thinking. Using a consistent approach to the use of scientific research methods, we consider it appropriate to use empirical and theoretical methods.

Methods of the empirical level of research make it possible to observe and study the patterns and trends of the development of specific phenomena in the choreographic field, and make it possible to experimentally verify the pedagogical conditions for organizing mass artistic and aesthetic education of youth using choreographic art. Using empirical research methods, we tried to predict the professional and pedagogical formation of future choreography teachers and determine the development of choreographic education in the context of modern European integration processes. In addition to the above, using empirical research methods, we were able to generalize, classify and describe the results of research on the theory and methodology of professional education, the theory and history of choreographic pedagogy, teaching methods, as well as implement their results in the practice of developing the theory and methodology of choreographic education, stimulate the further development of domestic and foreign educational concepts and creative programs.

Theoretical research methods are associated with experimental testing of new creative projects, solving integrated tasks, abstraction when characterizing an artistic image, creating improvisations in certain genres of choreographic art. This is an analytical method, deductive, inductive, diachronic (periodization), modeling (physical, statistical (Monte Carlo method), mathematical), construction of idealized objects (idealization), comparison, abstraction and concretization, historical-logical interpretation of facts, monographic method, analysis and synthesis, quantitative and qualitative methods, classification, thought (imaginary) experiment, generalization of the processed material, systemic analysis, logical, chronological (historical).

Principal results

The methodology of scientific research proves that any scientific research requires substantiation of key concepts, clarification of the essence of definitions that integrate in the system of scientific research. With this approach, we consider it worthwhile to clarify the content of such concepts as "competence" and "analytical competence". The problem of competence, in one way or another, has been studied by such scientists as: N. Bibik, M. Golovan, I. Zyazyun, D. McClelland, J. Pierre Wyatt, J. Raven, N. Moiseniuk, O. Pometun, N. Sydorchuk and others. Researchers fully characterize the high degree of qualification of an individual, success, and productivity of professional activity. Studying the scientific works of modern researchers, we determined that there are different points of view on the interpretation of the concept of "competence". So, O. Berezyuk argues that "possession of competence should encompass the abilities, preparedness to perform functional duties and the approach to them (behavior) that are necessary for carrying out a certain type of activity" (Berezyuk, 2015). The Ukrainian Pedagogical Dictionary interprets "competence" (from the Latin competo – appropriate, suitable) as "a set of knowledge and skills necessary for effective professional activity: the ability to analyze, predict the consequences of professional activity, use information" (Ukrainian Pedagogical Dictionary, 1997). N. Bibik and O. Oleksiuk consider "knowledge, skills, abilities, experience of activity, values and attitudes" as components of competence (Oleksiuk, 2020). According to L. Petrenko, "competence" implies "the mastery by a person of the appropriate competence, which contains a personal attitude towards it and the subject of activity" (Petrenko, 2013).

The definition of V. Yagupov close to analytical competence information-analytical competence based on the analysis of the content and structure of the specified definition. Thus, the scientist emphasizes the unity of such components as: "valuable and at the same time critical attitude of the subject to information; acquired knowledge, skills, abilities, experience in evaluating, using, preserving, analyzing, formatting and transmitting information, abilities and professionally important qualities that allow using various means, methods and forms appropriated by the individual to successfully carry out information-analytical activities" (Yagupov, 2012). Studying the scientific works of researchers in the field of choreographic education proves that modern scientists to a large extent study professional competence, which is interpreted in the context of professional training of future teachers of choreography. Thus, O. Martynenko defines the professional competence of a choreographer as "a personal characteristic that includes professional and pedagogical qualities, artistic and aesthetic needs, interests, knowledge, skills and abilities that are formed under the influence of the professional environment and contribute to the success of the process of mastering the theory, methodology and practice of pedagogical and choreographic activity, the spiritual and creative development of the personality of the future specialist" (Martynenko, 2015).

As Yu. Rostovskaya notes, the problem of forming the professional competence of future teachers-choreographers "is associated with updating the content of choreographic education, in which preference should be given not so much to the volume of professional knowledge, skills and abilities, but to their depth, systematicity, conscious perception, flexibility and sufficiency for the further choreographic activity of students" (Rostovskaya, 2008). Investigating the features of the formation of the professional competence of a specialist in the field of choreographic art, I. Polyanskaya states that for all types of choreography there are general patterns of the formation of the professional competence of a choreographer from the beginning of professional activity to independent creative work. The scientist notes that competence "requires the formation of professionally important psychological qualities of the future choreographer, understanding of the emotional and figurative world of art, knowledge of historical traditions and modern innovations,

the presence of value orientations in the field of choreographic art, personal creative manifestations and synthesis of various types of choreographic activity, mastery of skill and technique of performance, creation of innovative methods of teaching choreographic disciplines" (Polyanska, 2010).

In this context, "competence" is a combination of knowledge, abilities, skills, ways of thinking, views, values, other personal qualities that determine the ability of an individual to socialize and carry out further choreographic activity. The essence of "analytical competence" is successfully defined by T. Koycheva and Wang Xiaogan, who came to the conclusion that "The essential core of analytical competence, which forms an idea of its characterological features, consists of the following aspirations and abilities of the individual:

- – to realize one's own potential, which is formed by personal qualities, experience, knowledge and skills;
- – to adapt in the analytical sphere of professional activity, realizing it as a value;
- – to analyze and systematize information obtained from various (scientific, educational and methodological, etc.) sources, using logical methods;
- – to bring disparate information into a logically justified system of dependencies (causal and consequent, logical and substantive, spatial, temporal, etc.);
- – to adequately assess specific phenomena of pedagogical reality (both the entire set of facts and each of them separately) related to professional activity, and to make balanced decisions on their solution on this basis (Koycheva, 2023).

The scientific value for our study is the analytical competence of future choreography teachers, which conditionally includes the following components:

- A) Readiness to carry out analytical evaluation of stage and performing activities, characterized by the presence of the following knowledge, skills and abilities:
- – using traditional methods and criteria, analytical evaluation of the technical and artistic and performing capabilities of the collective and individual performers;
- – introduction of analytical evaluation in order to support the participants of the choreographic collective and motivate them for further artistic and creative activity;
- – ensuring a competent and personally oriented approach in choosing the repertoire and interpreting works of choreographic art;
- – selection of tasks for analytical evaluation of the results of the artistic and creative activities of the students of the creative collective in accordance with established norms and standards, constant improvement of analytical evaluation of the composition of the choreographic work;
- – development of criteria for analytical thinking in the context of evaluating the results of the rehearsal process and concert and stage performances;
- – taking into account the results of analytical evaluation of the interpretation of the choreographic composition for the purpose of further improvement and creative growth.
- B) The ability to form analytical competence in the process of artistic and creative activity in accordance with the availability of the following knowledge, skills and abilities:
- – use of methods for interpreting the content of a choreographic work for the purpose of their further implementation in the creation of a new choreographic composition in accordance with the planning of the artistic and creative process;
- – providing constructive recommendations for further artistic and creative activity;
- – analysis of errors and difficulties in creating a choreographic composition for the purpose of further improvement of the artistic and creative process.
- C) The ability to ensure self-assessment and mutual assessment of the results of the artistic and creative process:

- – the ability of the choreographer to use methods and techniques to develop in the participants of the choreographic team the ability to self-assess the results of the rehearsal process and stage and concert performance;
- – the ability of the choreographer to find methods and techniques to develop in the participants of the choreographic team the ability to mutually evaluate the results of the rehearsal process and stage and concert performance;
- – the ability of the choreographer to introduce innovative methods and techniques to develop in the participants of the choreographic team the ability to design the rehearsal process and stage and concert performance with subsequent analytical discussion.

A significant role in the formation of analytical competence of future choreography teachers is played by theoretical and methodological knowledge, skills and abilities. Among the basic knowledge there is knowledge that includes:

- – knowledge of the specifics of the educational and organizational activities of a choreography teacher;
- – knowledge of the stages of the formation of choreographic art, its concepts, forms, types, classification, basic requirements, expressive means;
- – knowledge of the structure of a choreography lesson and its individual parts: definition of the goal and objectives, methodological material that is given for the development of various types of exercises;
- – identification and awareness of typical errors when performing choreographic exercises;
- – knowledge and use in practice of professional terminology;
- – knowledge of methods for developing musicality of participants in the creative process;
- – knowledge of national characteristics, style, nature of movements of a particular people;
- – knowledge of the features of working with students of different age groups.

Methodological knowledge that forms the basis for the formation of analytical competence of future choreography teachers includes knowledge of:

- – the methodology for constructing a choreography lesson and its individual parts with students of different age groups;
- – the methodology for performing exercises in accordance with the program requirements and the purpose of the lesson;
- – the methodology for overcoming difficulties in performing choreographic exercises;
- – the methodology for combining elements in combinations, etudes, choreographic compositions;
- – the methodology for constructing various choreographic combinations;
- – the principles and approaches to constructing etudes, choreographic compositions and individual dance numbers;
- – the methodology for selecting choreographic material that forms the basis of a choreography lesson;
- – the methodology for selecting musical accompaniment for various exercises and compositions that form the basis of the lesson structure.

It is considered valuable that on the basis of the theoretical and methodological knowledge just listed, the professional and pedagogical skills of future choreography teachers are formed, which constitute the basis of analytical competence. Therefore, future choreography teachers must be able to:

- – select educational material in accordance with the set goal and objectives of the lesson;

- – orient themselves and acquire the skills and abilities of preparing regulatory documents, which include calendar-thematic plans-summaries, programs and summaries of lessons and extracurricular activities;
- – be motivated to select and implement methods and methodological techniques for organizing the educational process, aimed at optimal assimilation of educational material and the development of individual abilities of each participant in the choreographic team;
- – independently find and analyze literature on the theory and methodology of teaching choreography;
- – have a clear idea of the structure of a choreography lesson and its individual parts;
- – determine and take into account the rational dosage of muscular and emotional load on each participant of the creative team;
- – analyze the performance of movements by the participants of the choreographic team and determine the causes of errors, find means of their prevention;
- – appropriately combine elements when building combinations, dance numbers and etudes, select musical accompaniment for a choreography lesson in accordance with its purpose, content and age characteristics of students;
- – perform methodically correctly movements, combinations, etudes, dances in accordance with musical accompaniment;
- – convey national characteristics, style, character of movements, combinations, etudes, dances, in accordance with the nature of musical accompaniment;
- – be able to reveal the figurative and emotional-artistic content of movements and music.

Conclusions

Thus, it is worth noting that any scientific research requires substantiation of key concepts, clarification of the essence of definitions that integrate in the system of scientific research. With this approach, we consider it worthwhile to clarify the content of such concepts as “competence” and “analytical competence”. In view of the above, we believe that the analytical competence of a future choreography teacher is formed in the process of mastering psychological, pedagogical and professional knowledge, participation in collective forms of artistic and creative activity, and methodological training. Theoretical and methodological knowledge, skills and abilities play a significant role in the formation of analytical competence of future choreography teachers. It is considered valuable that as a result of generalizing theoretical and methodological knowledge, we have determined the professional and pedagogical skills of future choreography teachers, which form the basis of analytical competence.

Bibliography

1. Berezyuk, O. S. (2015). *Systemic approach to the formation of multicultural competence of future specialists in the modern educational space*. Professional pedagogical education: systematic research: monograph. Publishing house of Zhytomyr State University named after I. Franko. pp. 193–209.
2. Bibik, N. M. (2004). *Competency approach: reflective analysis of application / N*. M. Bibik // Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: Library of educational policy / Under the general editorship of O. V. Ovcharuk. “K.I.S.”. pp. 45–50.
3. Cherkasov, V. F. (2016). *Theory and methods of music education: a textbook: Kyiv: Academic Center “Academy”*.

4. Cherkasov, V. F. (2017). *Fundamentals of scientific research in the field of music education:* [textbook] / Volodymyr Cherkasov. Kirovograd: RVV KDPU named after V. Vynnychenko, FOP Ozerov.
5. Gorbenko, S. S. (2024). *Fundamentals of musical education methodology: personal discourse*. Teaching and methodological manual. Publishing house of UDU named after M. P. Dragomanova.
6. Koycheva, T. I., (2023). *Wang Xiaogan*. Analytical competence as a phenomenon of modern scientific and pedagogical discourse. Scientific journal of the NPU named after M. P. Dragomanova. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects. Issue 91. pp. 127–130.
7. Martynenko, O. V. (2015). *Formation of professional competence of future teachers of choreography in the conditions of a higher educational institution*. Problems of training a modern teacher: collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna / ed. co.: Bezlyudny O. I. (ed. chief) and others. Uman: FOP Zhovtyy O. O. Issue 12, Part 2. pp. 165–174.
8. Moroz, M. O. (2019). *Structural and component analysis of the professional competence of a music teacher*. Andragogical Bulletin. Publishing House of the ZhDU named after I. Franka. Issue 10. pp. 73–86.
9. Mykhaskova, M. A. (2018). *Application of interactive methods of situational modeling in the professional training of future teachers of musical art / M*. A. Mykhaskova // Current issues of artistic pedagogy. Issue 7. pp. 54–57. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJR
10. Oleksiuk, O. M., & Tusheva, V. V. (2020). *Methodology of scientific research in the field of art history and music pedagogy: teaching aids / O*. M. Oleksiuk, V. V. Tusheva. Kyiv. B. Grinchenko University.
11. Petrenko, L. M. (2013). *Theory and practice of developing informational and analytical competence of heads of vocational educational institutions: monograph*. Dnipropetrovsk.
12. Plyachenko, T. M. (2015). *Formation of professional competencies of a future teacher of musical art in classes in musical and instrumental disciplines*. Scientific journal of the NPU named after M. P. Dragomanov: collection of scientific works. Series 14. Theory and methodology of artistic education. Issue. 18 (23). pp. 146–150.
13. Polyanska I. M. (2010). *Specifics of professionalism of a specialist in the field of choreographic art*. Trends in the development of modern choreography. Lugansk: Publishing house LDIMK. pp. 73–77.
14. Rostovska, Yu. O. (2008). *On the problem of introducing innovative technologies into the professional training of future teachers of choreography*. Problems of art education. Nizhyn: Publishing house NDU named after M. Gogol. pp. 160–165.
15. Shevchenko, S. M. (2007). *Pedagogical conditions for the formation of analytical thinking of students of higher technical educational institutions*. Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports. No. 3. pp. 151–154.
16. Smirnova, T. A. (2021). *Musical pedagogy and psychology of higher education: teaching aids / T*. A. Smirnova. Lider.
17. Tkachenko, T. V. (2006). *Skills of psychotechnics as a means of professional training of a future teacher*. Pedagogical principles of modern professional training in higher educational institutions: collection of scientific works. Stil-Izdat. pp. 305–311.
18. Ukrainian pedagogical dictionary (1997). */ Semen Goncharenko;* [ed. by S. Golovko]. Lybid.
19. Yagupov, V. (2012). *Information and analytical competence of heads of vocational and technical educational institutions: concept, content and structure*. Scientific Bulletin. Inst. of Professional and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. pp. 75–81.

Capitolul 34. FORMAREA PREGĂTIRII VIITORILOR SPECIALIȘTI ÎN ACTIVITĂȚI SOCIO-CULTURALE PENTRU A LUCRA ÎN INSTITUȚII EXTRAȘCOLARE DE EDUCAȚIE ESTETICĂ

Chapter 34. FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES TO WORK IN OUT-OF-SCHOOL INSTITUTIONS OF AESTHETIC EDUCATION

Natalia Igorivna SHETELYA[1]

Abstract

The article proves that an effective means of increasing the motivation of future specialists in socio-cultural activities for cultural and educational work in out-of-school institutions of aesthetic education is the organization of dialogic communication, which we interpret as a complex of interconnected procedures and pedagogical tools for creating a creative educational and educational space in which future specialists in socio-cultural activities will master the basics of cultural and educational work and will join this type of activity in out-of-school institutions of aesthetic education. In the article, we consider design as a special type of intellectual activity, which is oriented not only to the acquisition of professional knowledge, but also to its creative practical application. According to the integrative approach, the integration of various stages of the development of cultural and educational projects involves, first of all, the collective cooperation of future specialists in socio-cultural activities, which contributes to the formation of their personal qualities (shared responsibility, tolerance, communication, reflection, creativity, creativity), the acquisition of ethical communication skills, the ability to work in a team, solve complex professional tasks, express their own thoughts and judgments, analyze and evaluate the results of their work and other project participants.

Keywords: *future specialists in socio-cultural activities, after-school institutions of aesthetic education, dialogic communication, artistic and creative project.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

Changes in modern art education, in particular its integration, modernization and movement towards the requirements of the Bologna Convention, allow us to strive to ensure high quality cultural and educational services, where a significant role is assigned to out-of-school aesthetic education institutions of various levels of accreditation, which ensure the creation of a unique social environment for the implementation of individual psychological, physical, emotional and social needs of the individual, contribute to the development of its creative potential and social qualities. In addition, out-of-school aesthetic education institutions are a key tool in the formation of a system of continuous education of the younger generations, which is responsible for the socialization of the individual, the formation of its aesthetic tastes and universal human values. With this approach, the formation of the readiness of future specialists in socio-cultural activities to work in out-of-school aesthetic education institutions is appropriate and timely.

[1] Doctor of Pedagogical Sciences, professor, rector of the Communal Institution of Higher Education "Academia de Cultură şi Arte" of the Transcarpathian Regional Council, Uzhhorod, Ukraine. Email address: noritsu16@ukr.net

Literature review and arguments

The methodological, psychological-pedagogical, historical-retrospective, and organizational foundations of extracurricular education and the methodology of aesthetic education in these institutions are highlighted primarily in their works by V. Berek, O. Bykovska, I. Melnikova, I. Mosyakova, N. Sulaeva, T. Filatyev, L. Khlebnikova, V. Cherkasov, G. Shevchenko and other scientists. The research search was based on ideas formulated in the works of domestic and foreign scientists in the fields of: art pedagogy O. Derkach, I. Zyazyun, L. Masol, O. Mykhailychenko, O. Oleksiuk, O. Otych, G. Padalka, O. Rudnytska, M. Tkach, T. Turchyn, G. Filipchuk, etc.; music and pedagogical education L. Volynets, O. Hryb, G. Nikolay, V. Cherkasov, V. Yankovsky, etc.; practical principles of implementing information and communication and multimedia technologies in the process of professional training of specialists in socio-cultural activities N. Belousova, L. Varnavska, Yu. Dvornyk, Ya. Dolgikh, I. Krasilnikov, V. Maslov, N. Popovych, O. Rybnikov, A. Haruto, D. Churakov, N. Shetelya, etc. At the same time, insufficient attention is paid in scientific research to the problem of preparing future socio-cultural specialists for work in out-of-school aesthetic education institutions.

Methodology

A distinctive feature of out-of-school aesthetic education institutions, which many authors emphasize, is that they are not subject to unified state standards, which clearly define what the younger generation needs to know and be able to do, but give children the right to choose the type of activity, taking into account their interests, natural inclinations and abilities. For this reason, the most important feature of out-of-school aesthetic education institutions is that what underlies their organization, according to which educational programs are adjusted to the child, unlike a school that is forced to "fit" the student to the program, is its relationship to the principle of naturalness. M. Grineva particularly emphasizes this in her research (Grineva, 2008). The informal nature of extracurricular institutions of aesthetic education determines its exclusive personal orientation, which scientists also often position as a key characteristic. Thus, V. Cherkasov in his works confirms this uniqueness of additional education, which distinguishes it from the main one. Having no mandatory normative or content component, extracurricular institutions of aesthetic education serve as a stimulus for the personal growth of students, have a positive impact on the results of learning and self-development through the activation of the undiscovered potential of the individual (Cherkasov, 2014).

It is also impossible not to agree with T. Sushchenko, who considers extracurricular work to be one of the forms of establishing communication between extracurricular teachers and their students as a way of purposeful influence on the younger generation. In turn, the author interprets extracurricular work in aesthetic education institutions as a special type of socio-cultural activity with a clearly expressed specificity of influence and a number of advantages in comparison with other means of education, in particular, the voluntary participation of children in extracurricular activities, differentiation by interests and inclinations, an individual approach, etc. (Sushchenko, 2020). Thus, socio-cultural activity acts as a universal way of transmitting historical experience, a general mechanism of social inheritance. Under such conditions, the main process of this system is the transmission of knowledge, the socialization of the child through education and upbringing. As for extracurricular institutions of aesthetic education, they are defined as a general cultural-historical form of formation and development of the essential forces of a person, his fundamental abilities, capable of self-education and self-development. The main process of such institutions is the development of the individual as a subject of life activity under the influence of pedagogical support (Evladova, Loginova, Mikhailova, 2022).

A similar opinion is held by O. Lebedev, pointing to the interdependence of the readiness of socio-cultural activity specialists to work in extracurricular institutions. In addition, the author emphasizes the reinforcing potential of extracurricular education, which allows for a more complete use of the resource of school education by deepening, expanding and applying school knowledge in practice. Understanding the limitations of school programs, which are clearly defined by the regulatory framework, the researcher notes that it is out-of-school institutions of aesthetic education that are designed to compensate for these shortcomings by implementing individual educational programs, which allows each child to satisfy their individual cognitive, aesthetic, and creative needs. It is worth agreeing with the scientist that in addition to expanding the creative potential and capabilities of students, out-of-school institutions of aesthetic education provide the opportunity for success in the chosen field of activity and in a certain circle of communication based on common interests, which contributes to the formation of individual value qualities of the personality, which are important for success in any field of activity (Lebedev, 2020).

Therefore, the readiness of socio-cultural specialists to work in out-of-school aesthetic education institutions contributes to the formation of independence, initiative, discipline, creativity, a sense of responsibility and collectivism, necessary for a future specialist in education and professional activity.

Principal results

An important factor in the readiness of future specialists in socio-cultural activities to work in out-of-school institutions of aesthetic education is increasing motivation for cultural and educational work. Based on the study of a number of works by foreign and domestic scientists, we conclude that an important motivational factor for cultural and educational work is the familiarization of future specialists in socio-cultural activities with the specifics of future professional activity, stimulation of the desire to develop and master performing and pedagogical skills, to acquire new personal (perseverance, purposefulness, endurance, energy, initiative, emotionality, empathy) and professionally important qualities. In particular, it is advisable to use a system of methods and forms of stimulating the motivation process, which would include artistic and creative tasks, imitation and role modelling, the creation of professional self-portraits of participants in cultural and educational events, during which incentives for novelty of content, achievement of success and incentives for the profession of self-realization are implemented.

It is quite likely that an effective means of increasing the motivation of future specialists in socio-cultural activities for cultural and educational work in out-of-school institutions of aesthetic education is the organization of dialogic communication, with the aim of developing the desire for self-improvement of one's own performing skills, as well as assimilation of acquired information regarding pedagogical activity in the field of music, choreography, fine arts, and improving the personal and professionally important qualities of future specialists in socio-cultural activities. Dialogic communication is a new format of educational and professional organization of the cultural and educational space by supporting communication processes, diversifying types of artistic and creative activities, designing internal self-organization, broadcasting successful practices, prioritizing joint project teams over individual artistic and creative activities. The main principles of building a dialogic communication model are openness, accessibility, infrastructural support of activities, horizontality of connections and relationships, organizational stability, support of favourable forms of communication, motivational and significant competence. The key features of the dialogic communication model are: openness of the cultural and educational space, multiplicity of entry and exit options, implementation of the activity content of learning,

implementation of the typology of technologies for supporting learning subjects, use of the principles of network education, professional trials and internship practices.

Expressing our own position, we will formulate the concept of dialogic communication as a complex of interconnected procedures and pedagogical tools for creating a creative educational space in which future specialists in socio-cultural activities will master the basics of cultural and educational work and will engage in this type of activity in after-school institutions of aesthetic education. In general, when developing the technology of dialogic communication as a pedagogical technology for increasing the motivation of future specialists in socio-cultural activities for cultural and educational work in out-of-school institutions of aesthetic education, we took into account the position of scientists regarding its functional requirements:

- the development of the pedagogical technology of dialogic communication should be carried out for a specific pedagogical context (formation of the readiness of future specialists in socio-cultural activities for cultural and educational work in out-of-school institutions of aesthetic education) taking into account a certain author's methodological position (competence, environmental, integrative, activity, culturological, personal, communicative, project, ethno-pedagogical, artistic and creative and systemic approaches);
- the technological algorithm of pedagogical actions, procedures, effective communications within the technology of dialogic communication should be built according to the goal and motivational guidelines for future specialists in socio-cultural activities, which have the form of a specific project and are designed for a positive result;
- the functioning of the technology of dialogic communication involves the interconnected activities of future specialists in socio-cultural activities, teachers of higher education institutions, library workers, involved teachers of general education schools, workers of art and music schools, clubs, houses of culture, taking into account the principles of freedom of choice, purposefulness, individualization, axiology, technologicality, interactivity, parity, continuity, etc.;
- the formation of the studied readiness of future specialists in socio-cultural activities within the framework of the functioning of the technology of dialogic communication occurs by revealing the specially developed content of cultural and educational activities and artistic educational space;
- the stages of the technology of dialogic communication as a pedagogical technology for increasing the motivation of future specialists in socio-cultural activities for cultural and educational work in out-of-school institutions of aesthetic education should function in two directions: 1) the ability of any teacher to reproduce this technology; 2) a guarantee of achieving positive dynamics in the levels of the studied readiness for all specialists in socio-cultural activities who will study using this technology;
- within the framework of the technology of dialogic communication, the possibility of using diagnostic procedures to identify the level of the studied readiness, which are based on the following criteria, namely: personal, cognitive, motivational, procedural and their indicators and levels, should be established.

The main organizational forms of training future specialists in socio-cultural activities are interactive lectures, discussions, round tables, master classes, trainings, and most importantly – independent work and a creative approach to programming artistic and creative activities, developing individual creative abilities and forming professional skills. These forms of training have different goals and opportunities for forming the individual components of the studied readiness: personal, cognitive, motivational, procedural components. Thus, during interactive lectures, the cognitive component is formed first of all, because future specialists in socio-cultural activities directly acquire the knowledge that they need to carry out effective professional activities

in the context of organizing cultural and educational work in out-of-school institutions of aesthetic education. During organized panel discussions, round tables, master classes, trainings, the ability to master knowledge, skills and abilities is formed. During independent work, the ability to build knowledge, organize a learning strategy, make decisions and solve problems in learning and future professional activities in the cultural and educational environment of an out-of-school institution of aesthetic education appears. Therefore, such forms of learning in the system of dialogic communication will be able to ensure the formation of a personal component, because future specialists in socio-cultural activity will be able to assess and accordingly develop those personal qualities that will contribute to cultural and educational work in out-of-school institutions of aesthetic education. Based on the definition of the essence of dialogic communication, it seems quite logical to involve future specialists in socio-cultural activity in the development and implementation of artistic and creative projects. With this approach, the preparation of future specialists in socio-cultural activity for independent activity should be based on the principles of systematicity and consistency, freedom of choice, individualization of learning, which contributes to their adaptation to independent work, as a determining means of further self-improvement, the development of skills for organized and consistent independent acquisition of professional knowledge, skills and abilities. We see the readiness for independent design of various cultural and educational projects in the creative attitude of future specialists in socio-cultural activities towards the knowledge of artistic phenomena, which is characterized by developed intellectual potential, creative abilities, interests, beliefs, and individual aspirations for creativity and self-improvement. Obviously, this serves as the basis for the orientation and implementation of the creative approach as a methodological approach in the context of the researched issues.

In our opinion, it will be relevant and pedagogically appropriate to introduce project-based learning methods into the process of training future specialists in socio-cultural activities for cultural and educational activities, which ensure professional self-development, which is a condition for achieving the heights of perfection in artistic and creative activities. Therefore, we consider design as a special type of intellectual activity, which is oriented not only to the acquisition of professional knowledge, but also to their creative practical application. According to the integrative approach, the integration of various stages of the development of cultural and educational projects involves, first of all, the collective cooperation of future specialists in socio-cultural activities, which contributes to the formation of their personal qualities (shared responsibility, tolerance, communication, reflexivity, creativity, creativity), the acquisition of ethical communication skills, the ability to work in a team, solve complex professional tasks, express their own thoughts and judgments, analyze and evaluate the results of their work and other project participants.

At the same time, it is worth taking into account that O. Shevnyuk defines the project method as a way of organizing educational activities aimed at solving a personally significant problem for future specialists in socio-cultural activities, formulated in the form of a certain final product. The essence of the method, the author emphasizes, is to stimulate interest in a specific problem, mastering the knowledge and skills to solve it (Shevnyuk, 2017). We agree with the opinion of those researchers who, determining the essence and specifics of the application of the project method in the cultural and educational process of future specialists in socio-cultural activities, note its creative, transformative nature and emphasize that it is participation in projects that contributes to the development of activity, creativity, and confidence of students, contributes to the formation of their research skills and the integration of knowledge. Scientists believe that the project method should be considered as a comprehensive educational method that allows individualizing the educational process, provides an opportunity to reveal creative abilities in planning, organizing and controlling one's own activities (Voynyi, 2017; Nesgovorova, 2019).

The essence of the project method, noted by N. Kononets, M. Grineva and T. Komar (Kononets & Grineva, 2021; Komar, 2013) is important in the work on the development and implementation of creative cultural and educational projects of an artistic and aesthetic direction. With this approach, we consider it appropriate to define the stages of work on such projects, including: organizational-oriented stage (the functions of the project manager are to increase the motivation of participants to work on the project, form microgroups, provide assistance in determining the goal and objectives of the project, develop a plan for implementing the idea, and determine the criteria for evaluating activities at all stages); technological-implementation stage (the project manager advises on the content of the project, helps in systematizing and summarizing materials for the uniqueness of the cultural and educational project); effective-generalizing stage (the project manager advises future specialists in socio-cultural activities on the preparation of a report on the work performed, the procedure for defending the project, acts as an expert, analyzes the work performed, and evaluates the contribution of each participant to the development and implementation of the content of the cultural and educational project); presentational-creative (the project manager evaluates the results of work on the project using a number of criteria, summarizes the results, and determines the winners).

It is very valuable that the project activity involves a phased research and search work of future specialists in socio-cultural activities, the essence of which is as follows: determining the theme of the cultural and educational project, its relevance, goal, objectives; selecting appropriate artistic and presentable material; discussing and drawing up a dramaturgical plan; implementing the creative idea, discussing, summing up. However, we note that the involvement of future specialists in socio-cultural activities in the development and implementation of cultural and educational projects requires the integration of various knowledge (general artistic, musical and theoretical, artistic and creative, etc.) to solve the overall task, possessing a sufficient amount of knowledge, artistic and interpretative, creative and predictive and communicative skills, and, at the same time, implementing the author's ideas. In addition, it provides an opportunity to learn new ways of artistic communication, which are of particular importance in the socio-cultural environment. In this way, primarily the cognitive and procedural components of the studied readiness will be formed.

Referring to the research of scientists on the application of project methods in the process of involving future specialists in socio-cultural activities in activities in cultural and educational institutions for the development and implementation of cultural and educational projects, we can distinguish the following functional characteristics: a value function that actualizes the prediction by future specialists in socio-cultural activities of the creative result and its value for the educational community and society as a whole; awareness of the given effective model of the project, as a certain cultural and educational project; definition of goals and objectives to achieve a positive result in the implementation of the creative task; organizational function, which ensures the formation of managerial skills and abilities of future specialists in socio-cultural activities, the accumulation of experience in independent project development based on the integration of knowledge from various types of arts; research function, which consists in the acquisition by future specialists in socio-cultural activities of skills in research and designing ways of generalization and representation within the subject of a cultural and educational project; communicative function, which allows the teacher to stimulate the creative activity of future specialists in socio-cultural activities during the development and further implementation of a cultural and educational project; constructive function, which allows the design of an individual vector of creative growth of future specialists in socio-cultural activities during the development and implementation of the content of the presented project; evaluative function, which provides project activity with artistic-cognitive and artistic-evaluative actions during cultural and educational activities; creative and active function that contributes to the formation of future specialists in socio-cultural activities as researchers and interpretive artists, capable of implementing their own project in practical work, conveying their idea to the audience, and promoting national and universal values in the educational and artistic space. It is worth emphasizing that the implementation of artistic and

creative projects gives future specialists in socio-cultural activities the opportunity to try themselves as a screenwriter, director, consultant, actor, organizer of a certain type of musical and creative activity. Thus, the organization and implementation of creative projects by future socio-cultural specialists as an active organizational form of extracurricular work ensures the formation of their aesthetic consciousness, allows them to consolidate the ability to apply the acquired artistic and creative experience from the basics of cultural and educational activities, which involves satisfying the interests and requests of young people, developing creative potential, creative inclinations and abilities, forming in future socio-cultural specialists the skills of partnership relations, the need for independent creative search for ways of self-expression through scientific research and performing activities.

Strictly speaking, in the context of our study, the organization of cultural and educational projects can be carried out in the form of conducting concert and educational programs and staging fragments of musical and theatrical performances. Types of concert and educational programs can vary depending on the nature of the interaction of the subjects of the concert and stage performance (concerts-lectures, concerts-conversations, concerts-discussions); on the number of participants in the concert performance (monoconcert, concert-dialogue, concert-co-creation); thematic focus (concert-fairy tale, concert-biography, concert-riddle, concert-memory, concert-illustration), the specifics of the stage design (theatrical concerts, concerts-exhibitions, concert-poetic page), etc.

It is worth noting that in order to optimize the process of training future specialists in socio-cultural activities to work on cultural and educational projects, it is advisable to use integrated forms of learning, which will contribute to the formation of the creative personality of the future specialist, ensure the development of his self-awareness, creating the possibility of self-realization, the formation of stable co-creative relationships in the team. For example, conducting a project in the form of a "lecture-concert" will reflect the art history character, because musical numbers are performed, alternating with musicological messages and theatrical scenes, and the listeners become active participants in the concert-stage performance, with whom it is worth conducting interviews after the stage performance. The involvement of future specialists in socio-cultural activities in the organization of creative events on the basis of cultural and educational institutions requires a set of interrelated requirements, namely: mastering the methodology of conducting the event, the ability to navigate modern methodological innovations, the implementation of one's organizational skills, the use of one's own experience. It should be noted that creative events can be local in nature and at the level of mass festivals of creativity, competitions, Olympiads, which in turn expands the list of requirements for their organizers. Successful implementation of the tasks contributes to improving the level of training of future specialists in socio-cultural activities for cultural and educational activities, which consists in increasing cognitive activity, stimulating interest in the educational process, developing initiative, creative potential of the individual, developing in future specialists an attitude towards creative professional activity, to a constant search for creative ideas and projects. It is noteworthy that the forms of artistic and creative projects from the section of theatrical performances can be projects aimed at staging stage miniatures, game performances, plays, musical fairy tales, fragments of children's operas, the presentation of which takes place on the basis of out-of-school institutions of aesthetic education. For example, one of the effective tools is the involvement of future specialists in socio-cultural activities in the organization of the regional festival of theatrical art "Kalynovy Singing", which aims to preserve, popularize and develop Ukrainian folklore traditions, raise the cultural level of the population, strengthen the role of folk art, literature and music in the formation of worldview, patriotic education of the younger generation and society as a whole.

Conclusions

In view of the above, it is worth noting that the actualization of the possibilities of cooperation between higher education institutions and cultural and educational institutions through the involvement of future specialists in socio-cultural activities in the development and implementation of cultural and educational projects is an important element of the process of

forming the readiness of future specialists in socio-cultural activities to work in out-of-school institutions of aesthetic education, which will contribute to the formation of organizational, artistic-constructive and communicative, as well as reflective skills of future specialists in socio-cultural activities. In addition, work on creative projects will allow consolidating the knowledge, skills and abilities acquired during training for future creative activities. Here, first of all, we are talking about the acquisition by future specialists in socio-cultural activities of the skills to independently plan, design and implement such projects at different levels: at the level of a school, an out-of-school institution, a city, a region, etc. The preparation of future socio-cultural specialists for independent activity should be based on the principles of systematicity and consistency, freedom of choice, individualization of learning, which contributes to their adaptation to independent work as a determining means of further self-improvement, development of skills for organized and consistent independent acquisition of professional knowledge.

Bibliography

1. Cherkasov, V. F. (2014). *Theory and methods of music education: a textbook*. Textbook-Bogdan.
2. Evladova, E. B., Loginova, L. G., & Mykhaylova, N. N. (2022). *Additional education of children: a textbook for students of higher educational institutions*. Education. pp. 3–34.
3. Grineva, M. V. (2008). *Self-regulation: teaching-methodical manual*. ASMI.
4. Komar, T. V. (2013). *Methodology of project activities: theoretical aspect*. Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University "Ukraine". No. 2. pp. 102–107.
5. Kononets, N. V., & Grineva, M. V. (2021). *Competency-based approach in professional activity: an electronic manual for independent work and distance learning of students of the first* (bachelor's) level of higher education in the field of knowledge 07 Management and administration of the specialty 073 Management of the educational program Management (Management of an educational institution). Poltava.
6. Lebedev, O. E. (2020). *Additional education of children: a textbook for students of higher educational institutions*. K.: Education. pp. 37.
7. Nesgovorova, N. P. (2019). *Project technology in the professional activity of a teacher: a monograph*. Kyiv.
8. Shevnyuk, O. L. (2017). *Methods of teaching fine arts in higher education institutions: teaching aids*. Kyiv. pp. 74.
9. Sushchenko, T. I. (2022). *Fundamentals of out-of-school pedagogy manual for class teachers, teachers of out-of-school institutions*. Bel. Science.
10. Voynyi, O. (2017). *The content of students' project activities*. Labor training in educational institutions. Kyiv. No. 4. pp. 7–9.

Capitolul 35. DIALOGUL CA INSTRUMENT DE FORMARE A POTENȚIALULUI CULTURAL AL GENERAȚIILOR ȘTIINȚIFICE ȘI ARTISTICE

Chapter 35. DIALOGUE AS A TOOL FOR FORMING THE CULTURAL POTENTIAL OF SCIENTIFIC AND ARTISTIC GENERATIONS

Svitlana Yurievna SHMAN[1]
Oleksandr Viktorovych YAKOVLEV[2]

Abstract

The article examines the realization of scientific and artistic dialogue between generations in Ukraine as a means of forming cultural capital. The theoretical and methodological foundations of the dialogue study are revealed within the context of the modern scientific paradigm of holistic and systemic knowledge, substantiating its role as an integral part of social and cultural processes. The concept of dialogue as an effective tool for the formation of cultural capital is analyzed, identifying the mechanisms of its influence on the transfer of knowledge, values, and experience between communication participants. The process of cultural capital accumulation through intergenerational dialogue is explored, revealing ways of understanding and adapting the experience of older generations by younger ones to ensure the sustainable development of society. The temporal and spatial aspects of dialogue as a key mechanism for the transmission of cultural capital are highlighted, clarifying their impact on intergenerational communication and cultural exchange. The dialogue of scientific and artistic generations is characterized as a means of accumulating various components of cultural capital, including cognitive structures, traditions, skills, artistic achievements, and social practices. The role of dialogue in stimulating critical reflection on cultural values by younger generations is determined, revealing its potential in ensuring the adaptability of culture and initiating innovative processes for the enrichment of cultural capital. The significance of dialogue as an impetus for the creativity of new cultural forms based on the experience of previous generations is substantiated, emphasizing its contribution to the innovative development of culture and the enrichment of the nation's cultural capital in the long term.

Keywords: *dialogue, scientific and artistic generations, cultural capital.*

JEL*: Q43, Q51, F53*

Introduction

In modern humanities, there is a growing interest in the issues of intergenerational dialogue, which is due to the deepening fragmentation of society caused by rapid technological, social and informational transformations. These processes lead to the formation of divergent value orientations and communication styles of representatives of different age groups. In this aspect, the threat of intergenerational gaps that arise due to the insufficiency or ineffectiveness of dialogue is of particular importance. Lack of understanding can provoke conflicts and lead to the loss of social integrity. Critically important in this context is the study of the role of dialogue as a key mechanism for the transfer of cultural capital. Knowledge, values, traditions and experience accumulated by previous generations constitute an important resource for the development of society. The loss of this connection due to the absence of dialogue carries the threat of impoverishment of cultural heritage and loss of valuable knowledge and skills.

[1] Candidate of Culturology, Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Arts Kyiv, Ukraine, E-mail address: cv_mku1234@ukr.net

[2] Doctor of Culturology, Professor, Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Arts Kyiv, Ukraine, E-mail address: yalikdeveloper@gmail.com

In view of the above, scientific research into the forms of dialogue as a tool for the formation of cultural capital in modern conditions is timely and has a decisive methodological significance for ensuring social cohesion and sustainable development of society. In conditions of dynamic social transformations and intergenerational differentiations, the problem of optimizing communicative interaction between different generations is becoming more urgent. Insufficient understanding of the specifics of worldview constructs, value priorities and communicative practices of different age groups can cause the phenomenon of alienation, interference in communication processes and complicate the transmission of cultural experience. Thus, the problem of the study is the theoretical and methodological substantiation of effective forms of dialogue between generations as a tool for the formation and preservation of cultural capital in the context of modern society. Insufficient conceptualization of the theoretical and practical aspects of the aforementioned interaction determines the need for in-depth scientific analysis.

Literature review and arguments

In modern science, the multidimensionality of dialogue is highlighted in the studies of M. Scheler, which combines elements of dialectics, logic, axiology, and psychology; H.-G. Gadamer, which is based on the principles of hermeneutics and defines cultural interpretations of dialogic thinking; M. Heidegger from the point of view of existentialism; E. Cassirer highlights the history of the development of cultures. These scientific works differ in varying degrees of elaboration, but together they provide the necessary opportunity to consider the problems of the theory of dialogue in modern science. It is worth emphasizing that the studies of Ukrainian scientists that directly focus on revealing the potential of dialogue in the context of developmental learning are relatively few. In the scientific discourse on the above-mentioned issues, the collective monograph "Dialogue of Artistic and Pedagogical Generations of Ukraine in the Mid-20th – First Quarter of the 21st Centuries" deserves special attention. The mentioned work, in which O. Komisarov, O. Markova and V. Shulgina apply the methodology of dialogue, emphasizes its practical significance in the context of interaction between scientific and artistic generations. The researchers' analysis is focused on figures who represent a significant contribution to the development of musicological, cultural and art historical thought in Ukraine. At the same time, the issues of the purposeful orientation and effectiveness of the outlined dialogues remain outside the scope of consideration. In this context, the scientific study of the influence of dialogical practices on the processes of formation and transmission of cultural capital becomes particularly relevant.

In the context of the theoretical foundations of the study of cultural capital, the works of P. Bourdieu and his intellectual predecessors, in particular G. Becker, L. Wittgenstein, C. Lévi-Strauss, M. Merleau-Ponty and others. In Ukraine, there is also an increase in scientific interest in the issues of effective formation, development and rational use of cultural capital, which is reflected in the works of domestic researchers, including L. Didenko and V. Kondrashova-Didenko, M. Kolotylo, O. Nazarkin and P. Nazarkin, O. Pyatnytska and others. Given the relevance of establishing intercultural communication and consolidating participants in the cultural process in modern conditions, the study of dialogue as a means of establishing mutual understanding and rapprochement is of particular importance. Studying the potential of dialogue, its cultural and social functions, contributes to the development of new approaches to the formation of cultural capital. The purpose of this article is to study dialogue as a tool for the formation of cultural capital by identifying its methodological capabilities as a time-tested way of developing cognitive processes, which contributes to making optimal decisions in complex situations.

Methodology

Methodology is the doctrine of the structure, logic of organization, principles of construction, forms, means and methods of scientific knowledge. It studies the worldview concept of modern science, that is, the main initial theoretical positions that have been established in science, which must be known by a philosopher, philologist, teacher, psychologist, and mathematician. Any science uses such initial positions, through the prism of which the philosophical vision of the world is reflected. In domestic science, the leading ideas and concepts that fit into the system of the scientific-materialist worldview and correspond to the objective trends in the development of modern science as a whole are considered methodological. Therefore, dialectical-materialist philosophy, which has developed a unified view of the world, of all phenomena of nature, society and personality, which is reflected in the laws of dialectics, constitutes the foundation of the methodology of domestic pedagogy.

The dialectical approach to the knowledge of the phenomena of artistic reality consists in the study of contradictions in the very essence of objects. In this case, dialectical contradiction is defined as the interaction of opposite, mutually exclusive sides of an object or system, which at the same time act in internal unity and interpenetration and are the source of self-motion and development of the objective world and cognition. Therefore, the number one problem is considered to be the study of the contradictions of a pedagogical phenomenon or process. Without contradictions, there is no development; where there is movement, change, one must look for contradiction.

Principal results

The appeal to dialogue as an object of scientific analysis and attempts to conceptualize it have deep roots in the ancient philosophical paradigm. In the ancient period, dialogue appears as a specific form of discourse organization, based on the principles of heuristic search for truth and cognitive generation of knowledge; in the medieval scholastic tradition, it is transformed into a question-answer structure, explicating dogmatic religious issues. The Renaissance is characterized by a reinterpretation of dialogue as communication between man and the divine, articulating anthropocentric, political-legal and ethical dilemmas, as well as representing scientific advents and epistemological shifts. In the period of Modern Times, there is an accentuation of the didactic functions of dialogue and a growth of interest in creative individuality, which is reflected in literary texts (for example, in the work of K. Wieland). In the 19th and 20th centuries, dialogue is considered in an ontological context, revealing a special mode of human existence as an existential dialogical encounter between the subject and the other (“I” and “You”, “I” and “Other”), as well as an intercultural dialogue analyzed in a contextual relationship and taking into account the personal dimension (“I” – “word”, “I” – “text” as a cognitive-communicative event). In addition, dialogue appears as an autonomous literary genre and as a means of interactive communication between individuals. In the 21st century, dialogue evolves to an understanding as a complex social interaction, which presupposes the originality of the author’s intentions and their hermeneutic interpretation. Human civilization, since its genesis, has functioned within dialogical relations. Dialogue appears as the most explicit form of communication and as an integrative result of communicative interaction. Dialogue opens the way for the individual to verify the truth, ensures his subjectivity, giving him the right to vote and legitimizing him. Free choice, articulated in accordance with the characteristics of the individual’s cognitive sphere and the interests of society (ethnicity, nation, state), through dialogical structures contributes to social apperception, forming tolerance and respect for the pluralism of the criteria for choosing others.

Communication within subject-object relations can be qualified as interaction, characterized as a universal form of correlation of phenomena, which is realized in their mutual transformation. Some researchers identify partner interaction – dialogue, as a communicative process devoid of imperativeness and based on parity interaction of two or more people. In the context of semantic analysis of dialogue, two dominant directions can be distinguished. On the one hand, dialogue is interpreted as a form or method of articulation of information, exchange of cognitive content. Representatives of the other direction emphasize the formation of a certain type of personality and the development of the sphere of interpersonal and intersubjective relations. V. Shulgina articulates the thesis about the possibility of dialogue between individuals who are at an identical level of civilizational development and are united, inter alia, by a certain axiological system.

Dialogue is a kind of mirror of human interactions (Schopenhauer), representing a broad typological palette, including dialogue-intrigue, blocking dialogue, dialogue of indulgence, familiar, intimate and other varieties. L. Ozadovska rightly notes that dialogue as a system of interconnected contradictory thoughts is a deep interaction that is the basis for understanding the humanities. The researcher, explaining the personal side of dialogue, emphasizes that for meaningful dialogue, its participants need to be prepared. First of all, they need to want to communicate. Communication between different generations means mutual tolerance, the ability to understand the other (not to consider him a stranger), respect for his values and views. Secondly, dialogue is an exchange of feelings and thoughts, so participants must be able to communicate and listen. Thus, dialogue is built on moral rules and the ability to communicate.

Time and space are important aspects for understanding dialogue. The modern world, where scientific and artistic traditions spread in time and space, requires new approaches to communication. Dialogue technologies must take into account differences in time (for example, different stages of the development of science and culture) and in space (different cultures that may have different ways of communicating).

Understanding the temporal aspects means that communication between generations must be respectful of the history and development of scientific and artistic ideas. Dialogue technologies help in this by organizing discussions, orienting themselves in time and ensuring the transfer of knowledge between generations. Taking into account the spatial aspect of dialogue means that people from different regions and cultures should be able to exchange ideas, even if they are significantly different. Modern technologies (for example, online platforms) allow this to be done, regardless of where they are. This creates opportunities for cultural and scientific cooperation in the modern world. Thus, the study of dialogue as a complex phenomenon, encompassing historical, philosophical, communicative and psychological aspects, organically fits into the modern scientific paradigm of holistic and systemic knowledge. If within the framework of classical science, understanding of the whole was often derived from the analysis of its constituent parts, then the post-non-classical approach emphasizes the interdependence of the whole and its elements, where the properties of individual components are revealed through understanding the dynamics of the system as a whole. It is this holistic perspective that allows us to study dialogue not only as a separate communicative act, but as an integral part of broader social and cultural processes, where the coherence and inseparability of ties between participants and contexts play a decisive role. In this context, the study of how dialogical practices influence the formation and transmission of cultural capital becomes particularly relevant, because it is through interaction and exchange of knowledge, values and experience that the accumulation and reproduction of the cultural heritage of society takes place.

The concept of cultural capital at the present stage of the development of scientific knowledge is firmly integrated into the system of philosophical, humanitarian, socio-cultural and other branches. Its incorporation into scientific and philosophical-socio-cultural discourse has

witnessed the emergence of a new paradigm in understanding the nature of man and society, the role of culture and science. The sociological emphasis on cultural capital has received significant scientific development both in the works of P. Bourdieu and in the studies of other authors who noted the significant heuristic potential of the applied concept and the phenomena associated with it not only in the sociological, but also in the broader context of socio-humanitarian and cultural disciplines. In particular, L. Harrison outlined the origins of the cultural approach to this concept, showing, unlike P. Bourdieu, that this form of capital can, in addition to universal manifestations (incorporated, objectified, institutionalized forms of cultural capital), have specific manifestations related to the fact that the same knowledge, object of art, scientific or educational regalia, depending on the culture, are evaluated differently depending on one or another regional, individual, etc. cultural feature. L. Harrison insists that the culture of dialogue is important in everything. Therefore, he understands cultural capital as a key factor in relation to human and social capital, without which it is impossible to understand various aspects that affect their development.

The position of the scientific community regarding the conceptualization of cultural capital through the categories of education, intelligence and knowledge is quite strong. O. Popyk characterizes cultural capital as wealth in the form of knowledge or ideas, which supports the status of the bearers of this knowledge. Depending on the bearer of the elements of cultural capital, the scientist distinguishes the cultural status of the individual and the cultural status of the state as a whole. Developing P. Bourdieu's ideas that cultural capital influences professional advancement after graduation from higher education, as well as academic success, it can be assumed that dialogicity can be considered as a form of accumulation of cultural capital.

Ukrainian researchers Oleksandr and Pavlo Nazarkin interpret cultural capital as an asset acquired in practical activity in the form of education, intellectual, moral-value and social characteristics that are embodied in a person's professional competence and can provide him with additional income and privileges. Cultural capital, according to their definition, legitimizes professional statuses, roles and power, supporting the established social order. One of the main channels for the reproduction of cultural capital is the education system, where cultural capital is mastered and academic qualifications are obtained. Thus, the accumulation of cultural capital can be imagined as a process of transferring knowledge and experience. Older generations accumulate rich experience, which includes not only knowledge in specific areas (art, science, craft), but also life lessons, ethical and moral principles. Thanks to dialogue with younger generations, this experience can be meaningful and adapted to modern conditions, which allows creating a solid foundation for the development of society. The justification of the need for dialogue as a tool for the accumulation of cultural capital in temporal and spatial dimensions can be analyzed on the basis of empirical data from different perspectives. One of these perspectives is the problem of intergenerational dialogue, which is revealed in detail in the collective monograph "Dialogue of Artistic and Pedagogical Generations of Ukraine in the Mid–20th – First Quarter of the 21st Centuries". The work is the result of collaboration between scientists and artists, in particular the team of the Department of History of Ukrainian Music and Musical Folklore Studies of the National Music Academy under the leadership of Doctor of Art History, Professor Marianna Kopytsa. The authors investigate how intergenerational communication in the specified field has become a significant factor in the evolution of both art and pedagogical practice.

From the point of view of the interaction of scientific and artistic generations, attention is focused on figures who had a significant influence on the development of musical, culturological and art-critical thought in Ukraine. Researching the figures of Oleg and Maksym Tymoshenkiv, Oleksandr Oleinyk, Vasyl Chernets, Bohdan Buyak, and Volodymyr Vytkalov, the authors-scholars L. Vanyuga, T. Bulakh (Kablova), O. Komisarov, O. Markova, Ya. Petrovsky, I. Syvash,

Yu. Figurnyi, and O. Yakovlev highlight key moments of their creative and scientific path, as well as analyze the new approaches they initiated to scientific research and educational practices in the field of art and culture. The involvement of scientific works of famous teachers and researchers, such as Oleksandr Oleinyk and Bohdan Buyak, allows us to more deeply reveal the evolution of educational approaches in science and art, in particular in the context of the post-avant-garde, pre-war and war eras. This allows us to trace how educational trends changed and what new challenges arose for teachers and students in different historical periods. The section "Development of Ukrainian cultural and art historical thought in regional dimensions" is dedicated to leading specialists and scholars in the field of art from different regions of Ukraine. Among them are highly professional musicians, teachers and scholars, in particular from Kyiv (Hanna Rosenko and Svitlana Shman), Odessa (Oleksandr Kozarenko, Darya Androsova and Olena Markova), Ternopil (Lyudmila Vanyuga and Olena Spolska), Rivne (Serhiy Vytkalov), Transcarpathia (Lesya Mykulanynets). This generation of scientists not only brings fresh ideas and approaches to their field, but also actively develops regional scientific and educational traditions. Representatives of different regions unite the scientific potential of their regions, creating a single national picture of the development of Ukrainian culture, art and education, while preserving unique regional features that enrich the general culture of the country. Based on the many years of experience and work of Oleksandr Kozarenko and Olena Markova, not only their contribution to art is emphasized, but also how these individuals implemented a dialogue between different generations of scientists and artists at the regional level. Their approaches to practice and theoretical developments not only reflect all-Ukrainian trends, but are also deeply rooted in the specifics of local cultural contexts, which indicates the importance of regional features in the formation of Ukrainian cultural and art-critical thought. This allows us to highlight the importance of regionalism as an important factor in the development of national science and culture, since each region has its own unique traditions, historical conditions, and socio-cultural processes that significantly influence the evolution of art and science. Such a context emphasizes the importance of mentoring and knowledge transfer, which is an integral part of the development of these industries. For example, the section on the development of scientific ideas by Valeria Shulgina in the research of her students provides an idea of how her scientific beliefs and experience were adapted and developed by subsequent generations.

Art in Ukraine not only preserves, but also transforms cultural traditions, especially in the context of modern changes. The musical movement and theatrical reflections show how cultural and scientific heritage developed in different regions, adapting to new conditions and trends. An important topic is the institutionalization of artistic and scientific achievements. Thus, the section "Facets of Valeria Shulgina's Scientific and Pedagogical Activities" discusses the relay of Ukraine's cultural achievements to a foreign audience, which is an important example of how scientific and artistic achievements can have a global context and help shape the international image of Ukrainian culture. Thus, the monograph represents a significant contribution to the study of dialogue between scientific and artistic generations as a fundamental mechanism for the formation of cultural capital. It records the temporal evolution of artistic education and scientific thought in Ukraine, demonstrating how intertemporal interaction contributes to the accumulation of the nation's cultural capital through the production of new scientific directions and theoretical concepts.

The study articulates the role of dialogue as common cultural and scientific traditions created in a specific temporal-spatial continuum. In this context, the influence of temporal layers and spatial differentiations on communication between generations is analyzed, and the heuristic significance of awareness of the cultural context, historical experience, and socio-communicative conditions for effective dialogue as a tool for the transmission of cultural capital is emphasized.

Thus, the analysis of the monograph "Dialogue of Artistic and Pedagogical Generations of Ukraine in the Mid–20th – First Quarter of the 21st Centuries" demonstrates that dialogue is characterized by the following functions: communicative (exchange of ideas and articulation of positions), informational (generation of new information in the process of interaction), cognitive (a common subject of discussion contributes to mutual knowledge of the subjects of dialogue) and emotional (formation of interpersonal relationships).

Dialogue between generations appears as a determining mechanism for the accumulation of cultural capital, which encompasses cognitive structures, traditions, practical skills, artistic achievements and social practices that are transmitted in the temporal dimension. Interaction ensures the conservation and transmission of cultural traditions, rituals, linguistic code, which is an immanent component of cultural capital formed in a certain socio-cultural space. Particular attention is paid to the role of dialogue in stimulating younger generations to critically reflect on cultural values in modern time conditions, ensuring the adaptability of culture and initiating innovative processes in the modern socio-cultural space, which contributes to the progressive enrichment of cultural capital. By mastering the cognitive and practical experience of previous generations through dialogue, younger generations receive an impetus for the creation of new cultural forms in the modern temporal-spatial continuum, ensuring the innovative development of culture and the progressive enrichment of the nation's cultural capital in a temporal perspective.

Conclusions

Dialogue is a complex phenomenon that is studied within the framework of the modern scientific paradigm of holistic and systemic knowledge, where the interaction between elements is determined by the dynamics of the whole. The dialogue of generations acts as an effective tool for the formation of cultural capital, ensuring not only the transfer of information, but also active interaction, mutual enrichment with knowledge, values, and experience. The accumulation of cultural capital occurs through the dialogue of generations as a process of transferring, understanding, and adapting the experience of elders to modern conditions, which is the foundation of the development of society. Dialogue is a key mechanism for the transmission of cultural capital, taking into account the temporal layers and spatial differentiations that determine the features of intergenerational communication. Intergenerational dialogue ensures the accumulation of cultural capital through the transfer of cognitive structures, traditions, practical skills, artistic achievements, and social practices in the temporal and socio-cultural dimensions. Dialogue stimulates critical reflection of cultural values by younger generations, ensuring the adaptability of culture and initiating innovative processes that contribute to the enrichment of cultural capital. Mastering the experience of previous generations through dialogue is an impetus for the creation of new cultural forms, ensuring the innovative development of culture and the enrichment of the cultural capital of the nation in the long term.

Bibliography

1. A reader on the history of philosophy. (1993). *In 6 volumes*. Vol. 6: Foreign Philosophy of the 20th Century. Dovira Company.
2. Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. The University of Chicago Press.
3. Bourdieu, P. (1972). *Esquisse d'une théorie de la pratique: précédé de trois études d'ethnologie kabyle*. Genève: Droz.
4. Dialogue of artistic and pedagogical generations of Ukraine in the middle of the 20th – first quarter of the 21st centuries. (2024). *In honor of Valeria Dmitrievna Shulgin: collective monograph /*

National Music. Academician of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky; V. D. Shulgin, L. M. Mykulanynets, O. V. Yakovlev, O. V. Komisarov and others. – Kyiv: Deonis Plus.

5. Harrison, L. (2008). *Culture Matters: How Values Shape Human Progress* [Electronic resource].
6. Kolotylo, M. (2013). *Cultural capital and the peculiarities of its reproduction in higher education* (social and philosophical discourse). Bulletin of Dnipropetrovsk University. Philosophy. Vol. 21, issue 23 (4). pp. 184–191.
7. Kondrashova-Didenko, V., & Didenko, L. (2012). *Cultural capital: nature, content and structure*. Scientific journal of the National University named after M.P. Dragomanov. Series 18: Economics and law. Issue 19. pp. 21–30.
8. Nazarkin, O., & Nazarkin, P. (2019). *Problems of cultural capital development in the context of the transformation of the domestic higher education system*. Social and Economic Aspects of Education in Modern Society: Proceedings of the XX International Scientific and Practical Conference, Warsaw. Vol. 3. pp. 3–7.
9. Ozadovska, L. (2007). *The paradigm of dialogicity in modern thinking: monograph*. PARAPAN.
10. P'yatetska, O. (2014). *Cultural capital as an intangible form of capital*. Economics and entrepreneurship: collection of scientific works. KNEU. Issue 33. pp. 36–43.
11. Popyk, O. (2024). *Cultural capital: essence and mechanisms of implementation in the conditions of the orange economy*. Economy of Ukraine. No. 5. pp. 3–29.
12. Virtual library of Pierre Bourdieu (2024). *[Electronic resource]*. Access mode: https://commons.com.ua/uk/virtualna-bibliotechka-pyera-burdye/ (access date: October 2024).

Capitolul 36. APTITUDINI PROFESIONALE ALE VIITORILOR DIRIJORI DE BANDURĂ ÎN CONTEXTUL UNEI PARADIGME METODOLOGICE INTEGRATIVE

Chapter 36. PROFESSIONAL MASTERY OF FUTURE BANDURA CONDUCTORS IN THE CONTEXT OF INTEGRATIVE METHODOLOGICAL PARADIGM

Lyudmyla Yurievna SHUMSKA[1]

Abstract

The article highlights current aspects of the development of pedagogical professionalism among master's students – bandura conductors within the framework of an integrative methodological paradigm that responds to the challenges of modern art education. The need to reconsider the system of training future bandura chapel conductors is substantiated, taking into account the complex demands placed on the conductor's personality as an educator, team leader, and interpreter of a musical work. Emphasis is placed on the necessity of combining theoretical, methodological, and practical components of professional training, which ensure the integrity of conducting and pedagogical activity. The professional mastery of master's students in the field of conducting is viewed as a multidimensional characteristic of the individual, formed through the integration of analytical, interpretive, verbal, manual, communicative, and organizational-managerial competencies. The author clarifies the essence of the concept "professional mastery of a bandura chapel conductor – a graduate of a master's educational program" as a dynamic process of professional self-fulfillment, manifested in the ability for artistic and reflective comprehension and practical implementation of educational and concert material in performance-pedagogical practice.

Keywords: *bandura conductor, professional mastery, pedagogical professionalism, master's training, integrative methodology, conducting activity, conductorial pedagogy, methodological paradigm, professional education, art education.*

JEL*: Z11, J24, I23*

Introduction

Modern Ukrainian higher music education, as a key institution of sociocultural interaction, not only reflects the transformational processes taking place in society but also directly influences their development. Changes in the structure of the social order have led to significant shifts in the system of art education, demanding methodological flexibility, a prompt response to the challenges of the time, and the capacity to implement innovations in the content and forms of training future specialists. At the center of these transformations stands an individual who is spiritually enriched, professionally versatile, open to creative solutions, and capable of acting effectively in a complex cultural dynamic. Institutions of higher music education must serve as centers for the implementation of innovative educational strategies aimed at forming competitive specialists with a high level of professional competencies, creative potential, and adaptability to changes in both national and global cultural and educational environments.

[1] Honored Artist of Ukraine, Professor, Associate Professor of the Department of Orchestral Conducting and Instrumental Studies of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Kyiv, Ukraine. E-mail address: choirsvitych@ukr.net

In the regulatory and programmatic framework for the reform of higher music education, special attention is given to the renewal of the structure and content of master's programs. In particular, professional training in the specialty "Musical Art" emphasizes the development of a specialist capable of performing, conducting, teaching, researching, composing, and managing within the field of music art. Amidst dynamic changes in the arts labor market and transformations within the educational environment at various levels of professional training, traditional approaches to the formation of artistic personnel no longer meet the demands of the present. The productive resolution of the challenges faced by modern music education is only possible through reliance on new conceptual and methodological foundations that promote an integrative approach to learning, focused on the personal development of future professionals.

In this context, master's level training of conductors-bandurists acquires special significance, as these individuals are envisioned not only as leaders of creative ensembles but also as bearers of Ukrainian cultural tradition, capable of effectively implementing their professional competencies within the educational and artistic environment. Therefore, the study of the methodological foundations of professional conductor training in the specialization "Conductor of the capella of bandurists" is both timely and practically significant (Broyako, Dorofieieva, Pistunova, 2021).

The aim of this article is to highlight the specific features of contemporary methodological approaches to the formation of professional mastery among future conductors-bandurists within the framework of a master's degree program in musical art.

Literature review and arguments

An analysis of contemporary academic discourse reveals that the issue of developing competence and professional mastery in conductors has been widely explored in the works of Ukrainian scholars in the field of music pedagogy, which include: O. Andreyko, V. Bilous, V. Husak, M. Kolessa, A. Kozyr, L. Kostenko, Y. Kyrylenko, L. Labintseva, A. Martyniuk, T. Plyachenko, A. Rastrihina, O. Rudnytska, N. Selezniova, T. Smyrnova, L. Chyncheva, etc. Certain aspects of orchestral and choral-conducting performance have also been the subject of research by practicing Ukrainian conductors and musicologists, including Y. Bondar, L. Butenko, V. Deineha, S. Murza, M. Kanershtein, P. Kovalyk, Y. Puchko-Kolesnyk, H. Saveliev, L. Senchenko, Y. Tkach, H. Tkachenko, A. Sheiko, and others. However, despite these existing contributions, the topic of developing professional mastery among future conductors-bandurists within the framework of a master's degree program in "Musical Art" remains insufficiently addressed in academic literature. This gap in scholarship has determined the relevance of our chosen research direction.

Methodology

The methodological background for the study of the development of pedagogical competence among future conductors-bandurists is defined by an integrative paradigm that combines the personal-activity, poly-subjective, ethno-pedagogical, and synergetic approaches. This methodological integration is driven by the need for a comprehensive understanding of the complex nature of professional conductor training at the master's level, specifically within the specialization "Conductor of a bandurist chapel". Each of these approaches fulfills a specific function within the conceptual model of professional training in the field of musical art (Petrenko, 2021). The personal-activity approach ensures an emphasis on the agency of a learner, who actively shapes their own competence by developing analytical thinking, artistic-reflective abilities, and creative initiative. The poly-subjective approach highlights co-creativity and

communicative interaction within the pedagogical process which is particularly relevant in conductorial practice, where collective forms of musical performance dominate. The ethno-pedagogical approach anchors the professional training of conductor-bandurists based on the national musical traditions, fostering ethno-cultural identity and an appreciation for the values underlying Ukrainian bandura art. The synergetic approach offers a systemic and non-linear view of professional training as a process that dynamically evolves under conditions of interdisciplinary interaction, change, and unpredictable contexts. The research employed a comprehensive set of theoretical and empirical methods: analysis of academic sources, comparison of educational programs, generalization of pedagogical experience, observation of students' educational and performance activities, modelling of an innovative concept for training conductors-bandurists. This methodological toolkit made it possible to thoroughly explore the specific nature of preparing future leaders of bandurist chapels, taking into account the cultural and national context, the needs of contemporary arts education, and the demands of professional activity. The justification of the rationale for combining traditional and modern pedagogical principles – such as integrity, humanization, cultural appropriateness, and professional relevance – became a logical conclusion of the methodological analysis and formed the basis for constructing an innovative educational model. The integrative approach enabled a synthesis of theoretical foundations and practical mechanisms for training conductors-bandurists, ensuring interdisciplinarity, flexibility, and adaptability in the professional development of master's students.

Principal results

Professional mastery is a characteristic of a specialist that is manifested in a high level of intellectual and practical development, psychological maturity of an individual, and readiness to solve complex creative tasks in an invariable manner, thereby ensuring success and a consistently productive outcome in one's professional activity. In our view, one of the most compelling definitions of professional mastery in the field of music pedagogy is offered by professor A. V. Kozyr: "The activity of a professional master is determined by professional orientation, an individually creative nature, and optimality in the choice of tools. The process of mastering the fundamentals of professional excellence implies a clear understanding of the goals of each specific lesson, the optimal definition of objectives, and a creative search for effective methods, forms, and tools for achieving them. Crucially, it involves a clear alignment between the main goal of the activity and the continuous resolution of specific technical challenges" (Kozyr, 2005).

In the process of master's-level training for conductors-bandurists, the development of a high level of professional mastery is the ultimate goal of studies and may be viewed as the competence maturity of a graduate, who, in addition to a deep command of conductorial and pedagogical knowledge, skills, and abilities, also entails the capacity for creatively solving non-standard tasks in unpredictable and changing professional environments. The professional mastery of a future conductors-bandurists – a graduate of a master's program – represents a continuously improving form of professional fulfilment, which is characterized by a creatively innovative level of analytical, interpretive, verbal, manual, and organizational actions performed in the course of conductorial-pedagogical, rehearsal, and concert-educational activities. Notable indicators of the professional mastery of a graduate of a conductorial and conductors-bandurists program should include the conductors-bandurists intellectual sophistication, stable worldview and civic position, moral and ethical maturity, independence, originality, creative attitude toward all forms of artistic self-expression, musical culture and communication, and a high level of performance in both pedagogical and artistic domains (Kovalenko, 2022).

Having determined that a systemic approach to the organization and content of education should be a foundational principle of conducting pedagogy, we emphasize the necessity of adhering to a system of contemporary methodological approaches in the educational process with the aim of developing the professional skills of conductors-bandurists, which would allow for the specification of problem- and goal-oriented aspects of master's-level conductorial education, define the means of subject-subject interaction, develop a learning strategy aimed at addressing these challenges, and explore mechanisms for modernizing conductorial training of master's students. In this context, the term "adhering" implies a synthesis of various forms and methods of organizing the learning process in a conductorial master's program – those historically adapted and those aligned with the requirements of contemporary conducting pedagogy. The system of modern methodological approaches in professional conductorial training constitutes a complex and holistic phenomenon which is based on traditional didactic foundations, while also dynamically transforming and assimilating innovative pedagogical technologies, the findings of educational researches, and relevant artistic practices in both national and global choral culture. Taking into account the goal of master's-level conductor training – to develop the professional mastery of future conductors-bandurists – it is possible to outline a specific system of essential methodological approaches, adherence to which in the process of master's-level conducting education serves as a vital instrument in achieving the intended objectives.

The specifics of master's-level conducting training serve as a determinant for classifying a number of contemporary methodological approaches which relevance and significance in the process of developing a conductors-bandurists professional mastery can be substantiated and studied: these include the personal-activity, poly-subjective, ethno-pedagogical, and synergetic approaches. The essence and features of each individual approach, their systemic coherence, and the anticipated outcome of the master's training process for conductors-bandurists are examined in this study. The personal-activity approach in shaping professional mastery during the master's training of conductors-bandurists is considered in three aspects: the individuality of natural giftedness, self-realization in professional activity, and orientation toward creativity and success.

The individuality of natural giftedness in a conductors-bandurists -master's student includes a set of personal qualities and abilities developed during the bachelor's level of education, which serve as prerequisites for professional formation while simultaneously requiring further professional enhancement. These include a resonant, well-trained singing voice, developed vocal hearing, an acute sense of metric-rhythmic pulsation in music, an ability to internally perceive choral textures, a free and technically agile manual apparatus, psychological resilience and physical endurance, strong willpower and suggestive capabilities. Self-fulfilment in professional activity of a conductors-bandurists –master's student manifests as an awareness of the lifelong necessity of and pedagogical work, a constructive vision of personal professional advancement, a tendency toward continuous exploration of musical art objects and phenomena, and a sustained drive for technical self-improvement, intellectual growth, and diverse expression of their innate conductor potential.

Orientation toward creativity and success in a conductors-bandurists –master's student is, as we see it, reflected in their pursuit of performing previously unknown works of musical art, creating personal concepts of conductorial interpretations, exercising artistic-associative thinking to achieve unique results in musical performance, striving for successful outcomes in choral-conducting research, achieving excellence in a competitive educational environment, and earning positive recognition of performance achievements from the professional teaching and conductorial community (Savchenko, 2023). The poly-subjective approach in the development of professional mastery among master's-level conductors-bandurists is achieved through the specific relational dynamics among participants in both the educational and creative processes, where the future

conductor-bandurist acts simultaneously as both subject and outcome of interaction, exemplified in dialogical communication formats such as "conductor teacher – master's student-conductor" and "master's student-conductor – capella of bandurists".

Subject-to-subject interaction constitutes a distinctive type of engagement between the conductor teacher and the master's student – conductor-bandurist. It manifests in several forms: as informational communication (the transmission of knowledge of theory and history of conductor arts), as exchange of manual techniques (pedagogical demonstration and corresponding reproduction by the student), and as creative dialogue (comparison and evaluation of interpretative methods and techniques). The work of a master's student-conductor-bandurist with a capella of bandurists is a defining feature of conducting training (in contrast to the primarily individual nature of piano or solo vocal training). Within this framework, the interaction between the conductor-bandurist and the capella of bandurists occurs through several key dimensions: rehearsal practicum, serving as a tool for adapting conducting skills – artistic-verbal, analytical-projective, constructive, and suggestive; concert and educational activities, fostering the development of personal psychological resilience, artistic excellence, and creative self-expression of a conductor within the context of collective performance; state certification of a master's degree graduate – where conducting and managing a bandura ensemble is an opportunity to demonstrate one's professional potential by integrating choral, music-theoretical, psychological-pedagogical conceptual and terminological frameworks, manual technique and vocal-auditory diagnostics, and strong-willed leadership charisma in presenting an individual artistic interpretation through musical performance. Thus, the implementation of the poly-subjective approach as a factor in developing the professional mastery of future conductor-bandurist is defined as a holistic and dynamic form of interaction, within which the unity of individual self-development and collective co-development is realized, along with creative activity and the progressive transformation of both the surrounding environment and the participants of the conducting pedagogical process themselves (Lee, 2022).

The ethnopedagogical approach in conducting training is implemented based on the traditions of Ukrainian musical art. It significantly influences the identity formation of the student, contributing to their national self-awareness, self-identification, and a strong national-patriotic stance. The ethnopedagogical approach in designing and organizing the educational process is reflected in the content of academic programs for key disciplines within the conductors-bandurists' master's curriculum: the emphasis is placed on highly artistic examples of Ukrainian sacred music, complex-level choral compositions, excerpts from operatic and cantata-oratorio works by classical and contemporary composers. Particular attention is paid to Ukrainian folk music – both in its authentic form and in classical arrangements – that embody the worldview of the Ukrainian people and their system of moral, ethical, spiritual, and aesthetic values. Through working with Ukrainian musical works, the master's student acquires knowledge of the national musical heritage, genre diversity of musical creativity, techniques of composition, and the expressive-intonational means used to realize the musical texture, which reflects the full richness of the vocal-timbral palette characteristic of the Ukrainian academic choral singing tradition.

Another important aspect of implementing the ethnopedagogical approach, aligned with Ukraine's European integration processes, is the involvement of master's students, in cultural and integrative European projects, by means of participation in international choral competitions, festivals, master classes, and other cross-border artistic initiatives. These activities serve to nurture intercultural communication skills and foster both intrinsic and extrinsic motivation in conductors to absorb artistic values from various European ethnic groups. Students gain exposure to foreign contemporary vocal-choral technologies, integrating that knowledge with their existing expertise in national musical performance. These factors directly influence the development of the

professional mastery of conductors, who, within the event-based context acquire knowledge and experience in organizing international musical practices and engage in the comparative analysis of national and interethnic vocal traditions. As creative individuals, they become active participants in the emotional and value-based frameworks of polyethnic musical communication.

The synergetic approach is a modern methodological direction in higher education pedagogy, based on the general philosophical theory of scientific knowledge. The implementation of this approach in the training process of master's students – conducting serves as a significant indicator of the modernization of conducting education and a targeted means of developing the student's capacity for self-education, self-organization, and self-management. The conceptual innovation in fostering the self-organization of future conductors-bandurists lies in modeling the educational process in such a way that its final result is achieved not only through external informational input but also through the internal resources of the student, their intellectual-practical experience and creative potential, which will help to address the pressing contradiction between the need for student-centered training of conductors and the lack of a defined technology for its implementation.

We argue that the effective integration of the synergetic approach in the conducting training of master's students should be based on the fundamental categories of synergetics: self-actualization, openness, and attractor dynamics. Self-actualization of a future conductor is manifested in their psychological determination regarding their professional vocation, a sustained motivation to explore the processes and phenomena underlying the history and development of conducting art, and initiative and creativity in tangible forms of professional self-expression. This includes a desire to perform complex repertoire in the conducting class, the ability to propose original interpretative solutions for musical compositions, and a striving for independent engagement in practice conductors. Openness is expressed in creating pedagogical conditions that emphasize public forms of artistic self-expression. These include: presenting individual conducting achievements during open academic performances and master classes; conducting practicum sessions for developing conductorial techniques in the presence of faculty and students; leading rehearsals with; and performing during final state attestation and concert-educational projects.

Attractor dynamics within the master's training process of conductors is regarded as the guiding principle of the entire educational system. The objectives of learning, the quality of its final outcomes, and the visionary perspective of the future conductor's competency profile structure and shape the individualized strategy for developing professional mastery which should be based on the assimilation and internalization of an integrated body of knowledge from conducting performance history, theory and practice, music theory, vocal studies, piano, pedagogy, psychology, ethics, and aesthetics – accumulated throughout the student's prior academic experience. We anticipate that the system of contemporary methodological approaches discussed above will enable the modernization of the professional choral-conducting training process for future teachers of choral disciplines and will become an objectively new means of developing professional mastery among choral conductors in the context of master's degree training.

We argue that the proposed concept of implementing methodological approaches in the process of developing the professional skills of a conductors-bandurists' should be defined as a holistic system based on general pedagogical principles that reflect the dependence of the process of forming professional skills during the master's training of conductors on the goal that must be achieved as a result of training, namely: the principle of professional expediency (creation of repertoire programs, methods and forms of organizing individual and collective work of the future conductor, determination of algorithms for conducting practice, which in general should

correspond to the achievement of the ultimate goal of training); the principle of naturalness (individual characteristics, personal capabilities and requests, professional self-education and self-education of the conductor); the principle of integrity (orderliness, unity and interconnection of all academic disciplines of the master's program in training conductors); the principle of humanization (respect for the creative position of the future conductor-bandurist, for his subjective vision of the goal of professional self-realization); the principle of democratization (the possibility of freedom of self-development, self-regulation of the conductor-master, as well as his self-determination in matters of creative interpretation of performing and practical-pedagogical tasks); the principle of cultural expediency (involving the future conductor in active participation in all artistic projects that form the cultural environment of the higher educational institution).

Conclusions

Thus, the research on implementing a system of contemporary methodological approaches in the educational process of a master's program for professional conductors-bandurists training can be considered an innovative concept of conducting education. Grounded in general pedagogical principles, it incorporates the latest scientific ideas and technological tools and represents a new paradigm of conducting pedagogy. As a result, it becomes a formative factor in the development of professional mastery among future conductors-bandurists. Further scholarly exploration in this area should focus on a more detailed and constructive examination of individual methodological approaches in the organization of the educational process for training master's students in musical arts with a specialization in "Conductor of the capella of bandurists".

Bibliography

1. Broyako, N. B., Dorofieieva, V. Yu., & Pistunova, T. V. (2021). *Formation of conducting technique among bandura students: Traditional approaches and innovative prospects*. Image of the Modern Educator, Vol. 1 (196), 113–118.
2. Kovalenko, I. V. (2022). *Manual conducting technique in the context of modern art pedagogy*. Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts, p. 160.
3. Kozyr A. V. (2005). *Profesiina maisternist' vchytelia muzyky: struktura ta zmist*. Naukovi zapysky Ternopils′koho natsional′noho pedahohichnoho universytetu. Seriia: "Pedahohika", vypusk 1. Ternopil′: TNPU, p. 28–35.
4. Lee, A. (2022). *Manual techniques in conducting: A synthesis of gesture, pedagogy, and leadership*. International Journal of Music Education, Vol. 40(1), 80–97.
5. Petrenko, O. M. (2021). *Integrative approaches in the training of choral conductors: The educational aspect*. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, p. 180.
6. Savchenko, T. P. (2023). *Interpretive competence of future bandura conductors in the master's program*. Music Education and Pedagogy, Vol. 2, 45–58.
7. Smith, J., & Brown, L. (2021). Integrative pedagogical models in choral conducting education. Routledge. p. 220.

Capitolul 37. FENOMENUL CONSTRUCȚIEI MANUALE ÎN DIRIJATUL ORCHESTRAL: UN ASPECT PROIECTIV

Chapter 37. THE PHENOMENON OF MANUAL CONSTRUCT IN ORCHESTRAL CONDUCTING: A PROJECTIVE ASPECT

Mykola Oleksandrovych SHUMSKYI[1]

Abstract

This article explores the phenomenon of orchestral conducting as a complex artistic and communicative system that integrates elements of interpretive, psychomotor, and semiotic activity. Particular attention is paid to the study of the conductor's manual construct as a primary means of expressively modelling musical texture. The article reveals the intentional, aesthetic, and cognitive factors that shape the conductor's gestural strategy and characterizes the stages of its implementation – from score analysis to stage interaction with the orchestra. A classification of the phases of the conducting process is proposed as a phenomenological structure of acoustic interpretation: intentional modelling, communicative transmission, verification, and interpretive correction. The author highlights the artistic and functional nature of the manual construct, its semantic significance, and its role in shaping an integral musical image. The methodological foundation of the study incorporates interdisciplinary approaches – art theory, phenomenological analysis, cognitive-communicative theory, and semantic interpretation. As a result, the conducting gesture is conceptualized as a structural-functional model of performance, wherein elements of emotional intelligence, musical-aesthetic imagination, and technical execution are harmoniously integrated.

Keywords: *orchestral conducting; manual construct; musical interpretation; conducting gesture; musical semantics; cognitive-communicative approach; phenomenology of performance; musical texture; artistic-communicative system; conducting technique.*

JEL*: Z11, J24, L82*

Introduction

The relevance of studying the art of orchestral conducting stems from the need for a deeper art-theoretical analysis of this phenomenon as a complex synthetic process that merges musical interpretation, plastic expressiveness, stylistic thinking, and the aesthetic transformation of the audio text. In the contemporary musical landscape, characterized by openness to innovation, cross-genre combinations, and multidisciplinary dialogues, conducting extends beyond its traditional understanding as a purely coordinative or performative function. The conductor emerges as an artistic interpreter, the creator of an author's version of a musical work, a co-participant in the artistic formation of sound, and a bearer of aesthetic intention and will (Grytsa, 2017).

Against the backdrop of current cultural and artistic processes, orchestral conducting is increasingly regarded as a form of contemporary artistic thinking, wherein the composer's text, interpretive idea, collective performative energy, and the listener's aesthetic experience interact. The conductor's gestures, rhythmic breathing, bodily movement, and facial expressions serve not only as means of control but also as a complete visual language of interpretation, forming a special artistic reality. In this sense, the conductor acts as a subject of art, realizing their own intention through interaction with material, space, and time. Interpretation acquires special significance in the study of orchestral conducting – not merely as a performative act but as a complex artistic-communicative structure that reveals the conductor's personal attitude toward the text, stylistic

[1] Honored Artist of Ukraine, Professor, Professor of the Department of Orchestral Conducting and Instrumental Studies of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Kyiv, Ukraine. E-mail address: maestro_shumskyi@i.ua

system, historical period, and composer's aesthetics. Accordingly, orchestral conducting should not be viewed solely as a technical discipline; rather, it should be approached as an autonomous object of art study, requiring reflection through the lenses of modern aesthetic theories, the philosophy of music, performance theory, and the analytical tradition of musicology.

Equally important is the paradigm shift in the perception of the conductor: from a manager of the process – to an artistic co-creator, interpreter, and visual symbol of the musical event. Within this context, interest in conducting grows as a form of visualized sound aesthetics, manifested in the interplay of movement, stillness, impulse, and pause – all the plastic elements that convey the musical idea not only to performers but also to the audience as active participants in the artistic act.

In light of the foregoing, it can be concluded that the art of orchestral conducting is acquiring new meanings in the current art-theoretical discourse. Its analysis opens possibilities not only for a deeper understanding of the phenomenon of musical performance, but also for the conceptualization of fundamental categories such as artistic intention, aesthetic experience, authorial interpretation, and the synesthesia of sound and movement. These aspects form the central focus of the subsequent sections of this study.

Literature review and arguments

The analysis of contemporary academic discourse reveals that the issue of the development of Ukrainian orchestral conducting has received comprehensive and systematic coverage in the works of leading domestic researchers. Scholarly studies address both the historical and cultural prerequisites for the formation of the national conducting school and the stages of its emergence and evolution within the broader context of the European musical process. Particular attention is devoted to examining the professional activities of prominent Ukrainian conductors, their contributions to the advancement of symphonic art, and the methodological approaches to training future professionals in the field of orchestral performance. A significant body of research focuses on issues of aesthetics, technique, interpretation, and conducting pedagogy, which testifies to the growing academic interest and relevance of the topic within Ukrainian contemporary artistic and educational landscape. The historical and theoretical foundations of the national conducting school have been explored in the works of renowned musicologists and practicing conductors such as M. Davydov, I. Hamkal, M. Kanershtein, Y. Loshkov, V. Lyasota, L. Mazepa, T. Mazepa, H. Makarenko, Y. Sverliuk, L. Sverliuk, V. Tolba, M. Ferendovych. The performing and pedagogical dimensions of conducting art have been substantiated in the research works of O. Berestovska, V. Deineha, S. Dymchenko, V. Doroniuk, L. Kachurynets, Y. Kyrylenko, R. Kofman, M. Kolessa, S. Murza, N. Ostroukhova, T. Pastushko, S. Petryk, V. Pluzhnikov, T. Potapchuk, Z. Stukalenko, S. Turchak, I. Tsiuriak, Y. Fyk and others. At the same time, existing sources provide insufficient analysis of the artistic and applied function of the conductor's manual construct as a synthesis of intellectual and psychomotor activity, a product of the conductor's interpretive understanding of imagery and the timbral-textural dramaturgy of the musical work, expressed through unique, semantically charged plastic movements that constitute the artistic-conducting technique.

Methodology

The methodological framework of this study is grounded in a set of interdisciplinary approaches that combine art-theoretical, pedagogical, psychological, cultural, and semantic analyses. The research applies principles of a holistic examination of conducting as a phenomenon of performance art that encompasses both artistic-interpretative and managerial-communicative dimensions. The study also draws upon the foundational ideas of systems thinking, cognitive-

communicative approaches, scholarly literature analysis, phenomenological analysis, and the method of project-based manual construction.

All the aforementioned approaches and principles employed in the study are centered on the phenomenological nature of the conductor's primary expressive tool – the semantically determined and artistically functional manual construct. Thus, the research methodology is based on the integration of theoretical and practical aspects, which enables a comprehensive examination of the immanent characteristics of the manual construct as an artistic and pedagogical phenomenon, and allows for the development of scientifically grounded approaches to its study.

Principal results

Conducting, like any other purposeful human activity, is grounded in the principles of reflection and internal anticipation of a musical work. During the analytical engagement with the score, the conductor develops a conceptual attitude toward the musical material, identifies the primary structural and semantic relationships, constructs a coherent semantic form, and generates associative imagery that facilitates a deep comprehension of the composer's artistic intent. Conducting technique cannot exist independently of musical thinking and profound understanding of the piece. It is the physiological manifestation of the intellectual interpretation of music, embodied in clear, rhythmically precise, and expressive movements capable of conveying the subtlest nuances of the composer's vision. The conductor's gestures, like a language, must be unambiguous and comprehensible to the performers while maintaining an artistic individuality that imparts uniqueness to the performance. The culture of conducting gesture represents a synthesis of technical mastery and emotional sincerity, ensuring effective communication between the conductor and the orchestra.

Conducting technique is an integral component of the conductor's professional competence and artistic-interpretative activity. At the core of this process lies the awareness of the ideological and artistic content of the musical work, which presupposes a deep analytical interpretation of the composition in all its structural, stylistic, and emotional-semantic dimensions. Based on such reflection, the conductor develops a personal system of gestures, which functions as a tool of non-verbal communication with the ensemble. This system must correspond to the artistic imagery of the work and reflect its character, form, dynamic shaping, and tempo-rhythmic structure. However, the alignment of external gesture with the character of the music does not exhaust the requirements of conducting technique. A key criterion of professional mastery lies in the anticipatory nature of conducting movements – the ability to signal the performers in advance about the intended musical outcome. In this context, conducting gestures serve not only a coordinating but also a programming function, guiding the performance in real time. Other essential elements of conductorial communication include facial expressions, breath articulation, eye contact, and body posture, which together form an integrated system of influence on the ensemble. All these components merge into a unified artistically functional complex that ensures a high degree of expressiveness and precision in interpretative performance.

Thus, conducting technique emerges as a complex system of psychophysiological, emotional-communicative, and artistic-semantic actions, shaped through the conductor's deep immersion in the essence of the musical work and realized in the act of live music-making. The process of sound realization of a musical text, guided by the conductor's artistic imagination, represents a complex phenomenological structure of the interpretative act, which unfolds in four key phases – each autonomous yet integrally embedded within the ontology of the musical-expressive process:

- Phase of Acoustic-Intentional Modelling: within the framework of contextual score analysis, the conductor develops a manual construct of an imagined acoustic projection that corresponds to the composer's conceptual vision. At this stage, an aesthetic ideal of sound is formed, serving as a projected prototype for subsequent conductorial interpretation.
- Phase of Communicative-Coded Transmission: within the intersubjective interaction with the performing ensemble, the conductor initiates a mode of interpretative communication via a system of manual and verbal signs. These signs function as visually semantic gestalts, conveying aesthetic directives concerning the realization of musical structures, intonational dynamics, and textural contour.
- Phase of Acoustic Verification: in the course of sounding the notated context, the conductor performs a cognitive-aesthetic diagnosis of the sound, comparing the empirical reality of the orchestral musical fabric with the imagined acoustic matrix. This involves an implicit evaluative process and anticipates the necessity of corrective manual-constructive interventions.
- Phase of Interpretative Correction: in order to refine the orchestra's performance toward the subjectively imagined ideal, the conductor applies manual-constructive modifications aimed at adjusting the textural image to align more closely with the idealized performance paradigm. In this paradigm, the renovation of the manual construct, taking into account its semiotic expressiveness and rhetorical nuance, emerges as a key technical-aesthetic parameter.

The artistic conception and technical implementation in the performance process are inextricably intertwined, forming an indivisible whole in which each aspect continually informs the other. Although these two dimensions may be theoretically separated, their integration is fundamental to both methodological analysis and interpretative practice. Within this context, the manual construct and its congruence with the ideal acoustic realization of musical context represent the principal means of the conductor's performance-based dialogue with the orchestra. Conducting technique is thus regarded as a set of coordinated actions that encompass both informational signalling and real-time control, ensuring the effective embodiment of the artistic vision. "Navigating between diverse timbral types in an orchestral work compels the conductor to flexibly adjust manual constructs, thereby achieving a high level of expressiveness and precision in performance" (Deynega, 2023). Excellence in conducting artistry is revealed in the harmonious synthesis of musical-imaginative thinking and technical mastery. A heightened degree of spiritual sensitivity, depth of creative imagination, and emotional authenticity determine the expressiveness and persuasive power of a conductor's interpretation. The more precise and multidimensional the conductor's musical conception, the more versatile and nuanced becomes the conductor's plastic-communicative toolkit, thereby amplifying the impact on both performers and the audience.

Conducting is a complex process that integrates musical, psychological, and physiological components, the interdependence of which must be taken into account to deeply understand the phenomenon of conducting as an artistic system. As a musical process, conducting is achieved through expressive manual constructs that reflect a set of principal musical elements, logically structured and interconnected in accordance with the development of musical form. Each gesture, movement, or action carries a specific semantic load and functional orientation directed at conveying musical content. "The conductor's gesture functions as a complex semiotic sign that conveys the artistic conception while communicatively managing the performance process, shaping a shared musical space" (Murza, 2019). As a psychological process, conducting manifests the emotional experience of music, revealed through facial expressions, eye contact, and gestures. Each conductor's movement must be emotionally saturated, psychologically credible, and natural, since it is through such movements that feelings, moods, and emotions are transmitted, stimulating

performers toward creative interaction. Orchestral leadership is grounded in the perception of a "language of gesture", formed and refined throughout the historical development of the conducting art. Within this system, manual construction should be viewed as an integration of physical and psychological components, where movement becomes expressive, intentional, and purposefully impacts the process of sound production. Conducting is, in essence, the visualized reproduction of music, reliant on muscular sensation shaped by emotional intelligence and the conductor's subjective experience of the music, thus it always remains an intonational-manual process.

In professional practice, the conductor constructs a gesture system that corresponds to their vision of the music's dramaturgy, while remaining conscious that each element of the manual construct acquires semantic significance, is read by the performers and realized through the technical capacities of individual instruments, ultimately forming the overall palette of orchestral texture. It is methodologically incorrect to initiate action without internal preparation. The external movements that fulfil the informational function are the final, reflexive phase of a holistic communicative act, which begins with an internal "anacrusis" – a kind of psychological impulse and inner tone (Hodges, 2022). The conducting process can be viewed as a form of constructive modelling – a recreation of real-world processes and objects through manual constructs that convey the essential characteristics of the original. The conductor's gesture functions as a model of orchestral sound, translating sound characteristics into manual form. Constructing in this context involves abstraction and analogy – methods that enable the conductor to represent the essential features of the musical object. The structure of the manual constructive process includes three elements: the object (the musical work), the subject (the conductor), and the manual construct (a set of conducting techniques). Initially, the conductor forms an internal representation of the sound, analyzing the textual and textural aspects of the score. The next stage involves creating a gesture that reflects the orchestral sound through manual movements – constructs.

Orchestral sound and the conductor's gesture share certain features – materiality, regularity of processes, and movement nature – yet differ in the form of that movement: the original – sound waves, the construct – manual motion. Key characteristics of orchestral sound that are represented in the conductor's gesture include meter, tempo, dynamics, timbre, and character. These are conveyed through beat patterns, gesture shapes, speed, volume, mass, force, direction, and amplitude of movement, as well as through wrist articulation and plastic expressivity. Conducting can thus be understood as a system of manual constructs that plastically model and materialize the elements of orchestral texture as a spatiotemporal organization of the musical fabric. These constructs reflect the semantic interrelations of musical components, functioning as a structural and functional model of the performance process and as a means of interpersonal artistic communication between the conductor and the ensemble, which, in turn, exerts a suggestive influence on the performers' understanding and reproduction of the ideological and imaginative content of the composition through the orchestral timbral palette. "In the art of conducting, the plastic element plays a special role, revealing deep expressive potential on two levels, which we have examined from broader philosophical and aesthetic perspectives. The maestro's hand movements, gestures, or so-called 'manual technique' are vivid manifestations of the external level. In turn, these outward displays of plasticity are largely the result of the conductor's realization of the artistic image of the performed work. … The ultimate goal of performing a musical or musical-theatrical work (as with any artistic creation) is to convey the thoughts and emotions of the author to the recipient, to immerse them in the emotional aura and invite empathetic engagement, thus drawing the perceiver into the creative process as a co-participant" (Makarenko, 2005).

Intentional dominants of the manual construct in orchestral conducting:

- A profound semantic comprehension of the artistic image of the musical work and the system of its expressive means as an aesthetically symbolic whole.

- Organizational and goal-setting functions in guiding the performance process, alongside the continuous development of the conductor's interpretative and technical apparatus.
- Predictive modelling of intonational transformations influenced by the dynamics of creative interaction between the conductor and the orchestra.

This process is inherently cyclical: each new stage corrects and refines manual construction, leading to the constant evolution of conducting technique.

Various approaches exist for classifying the tools of manual construction, particularly according to the nature of the construct and its functional application. Conducting technique synthesizes functional, artistic, and semantic components: it reflects the acoustic characteristics of sound, the interrelations of musical texture elements, and conveys specific symbolic signs.

The construction of the conductor's gesture begins with work on the score and proceeds through the development of internal auditory intonational models, as cognitive-aesthetic representations of the musical work. The next step is the modelling of the manual construct – a system of semantically determined, cyclically organized technical techniques that enable the precise embodiment of the timbral and rhythmically structured elements of the musical texture. The proposed model is then tested in practical interaction with the orchestral ensemble, where experimental versions of interpretative strategies are implemented to optimize the process of artistic interpretation. Different types of gestures are employed: rehearsal gestures – targeted at specific sound elements, and concert gestures – which are more universal and encompass the full range of expressive means. Thus, rehearsal and concert gestures are distinct types of manual constructs that, through their expressive features, reflect the orchestral sound and differ in their functional purpose.

Conclusions

In the 21st century, the art of orchestral conducting is being re-contextualized as an autonomous aesthetic phenomenon that demands in-depth art-theoretical analysis. The conductor emerges not merely as a performer, but as an interpreter, artist, and creator of a renewed sound image, capable of actualizing the classical heritage within the dynamics of today's cultural context. The reconceptualization of the conductor's role as a bearer of artistic intent opens new horizons for scientific research in the fields of performance aesthetics, interpretation theory, and the philosophy of music. As a professional performer-interpreter, the conductor fulfills the ultimate artistic task of rendering the musical texture into orchestral sound primarily through a system of manual constructs, collectively shaped into an authorial conducting technique. This activity represents a specific form of applied art, a plastic form, an integral system, the core element of which is the artistically conceived manual construct of imagined sound of music, formed in the conductor's consciousness and serving as the governing mechanism of artistic orchestral performance.

The system of artistic-manual constructs functions within the acoustic space and time, guided by the means of musical expression, the figurative content and compositional dramaturgy of the work, as well as the conductor's subjective interpretation of the notated context. It acts suggestively upon the orchestra as an expressive gestural language and simultaneously evokes emotional-perceptual responses from listeners, shaping their aesthetic reception of the music.

This study formulates key conclusions that are relevant not only to the theory of conducting, but also to practical applications. Central among them is the assertion of the socio-artistic nature of manual conducting art, based on two fundamental premises:

- conducting, as a plastically expressive form of musical activity, incorporates essential traits of choreography and stagecraft;

– the conductor's manual gestures, preceding the musical process, form the foundation of artistic communication with the orchestra in the context of collaborative creativity.

This conclusion clarifies the essence and specificity of the conductor's performative role. The primary interpretive-artistic function of conducting is complemented by a secondary function – shaping the audience's perception of music, which bears practical importance for enhancing concert performance quality. The uniqueness of conducting art is revealed through its underlying theoretical principles, which serve as professional benchmarks in music criticism and evaluation.

The conductor's profession, of course, extends beyond manual artistry alone; however, it is precisely this aspect that constitutes the most significant artistic-technical tool for achieving the goals of collective orchestral performance. Musicality and artistry of the conductor are inextricably interlinked, as the conductor's profession demands both innate and cultivated musical sensitivity and physical plasticity (analogous to the skills of an instrumentalist). The professionalism of gesture is inseparably intertwined with musical-plastic thinking, which lies at the core of the conductor's conception. The conductor's psychological readiness encompasses both internal emotional engagement and outward physical expressiveness. Three core principles of modern conducting are identified – the unity of manual technique and artistic plasticity, the alignment of conducting gesture with the performed music and the mutual emotional influence of conductor and orchestra on the audience. Prospects for future scholarly inquiry in the field of orchestral conducting may be focused on the psychological dimension of the conductor's activity, as the internal emotional state, preparedness, and musical-plastic thinking are directly manifested in external motor expressivity and significantly influence the quality of collective music-making. Investigating these interrelations will contribute to a deeper understanding of the conductor's professional mastery as both an artist and a leader. Further research may also engage with the theoretical principles of contemporary conducting – such as the unity of manual technique and artistic plasticity, the congruence of gesture and musical material, and the synchronized emotional impact of conductor and ensemble on the audience. Understanding these principles as professional criteria will not only support the development of performance practice but also establish a scientific foundation for musicological evaluation of conducting activity.

Thus, future investigations into the art of conducting should be comprehensive and interdisciplinary, encompassing the analysis of physical gesture, psychology, aesthetics, communication, and cultural studies. Such an approach will enable a deeper appreciation of conducting mastery as a unique phenomenon in contemporary musical art.

Bibliography

1. Deynega, V. (2023). *The influence of timbral coloration on the evolution of the conducting gesture*. Journal of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Vol. 3 (60), 85–97.
2. Grytsa, Y. V. (2017). *The conductor as an interpreter of a musical work*. KNUTKiM Publishing, p. 156.
3. Hodges, D. A. (2022). *The Language of Conducting: Gesture and Communication*. Palgrave Macmillan, p. 350.
4. Kyyanovska, L. O. (2020). *Interpretation in musical performance: Historical and theoretical dimensions*. Lviv National Music Academy, p. 320.
5. Makarenko, H. (2005). *The conductor's creativity: Aesthetic and art-theoretical dimensions*. Fakt, p. 328.
6. Murza, S. A. (2019). *The conducting gesture as an object of semiotic analysis*. Musical Art and Culture. Scientific Bulletin of Odesa National Academy of Music, Astroprynt, Vol. 29(1), 42–51.
7. Zhou, Z. (2023). *Innovative learning environments for choral conducting education*. Education and Information Technologies, Vol. 28 (7), 7827–7843.

Capitolul 38. MAXIM RYLSKIY ÎN DISCURSUL MUZICAL

Chapter 38. MAXIM RYLSKIY IN MUSICAL DISCOURSE

Iryna Mykhaylivna SIKORSKA[1]

Abstract

This article explores the musical reception of Maksym Rylsky's poetry as a unique phenomenon in twentieth-century Ukrainian culture. It focuses on the wide range of musical works, based on his verse, from songs and romances – to choral poems, cantatas and oratorios. The study highlights how Rylsky's musical education and his refined sensitivity to the rhythmic and intonational nature of language contributed to the exceptional musicality of his poetic expression. Drawing on a broad selection of examples, the article traces how composers across generations – from Yakiv Stepovy to Lesia Dychko and beyond – engaged with Rylsky's texts. Special attention is devoted to the poet's connection to folkloric traditions, his landscape lyricism, and the genre-specific qualities of his verse. The study also identifies the poems that gained particular popularity among composers. Ultimately, the article underscores the aesthetic universality and high artistic value of Rylsky's poetry, which led to its widespread presence in Ukrainian vocal music.

Keywords: *Maksym Rylsky, Ukrainian poetry, musical reception, art song, choral music, cantata, oratorio, Ukrainian composers, folk tradition, lyricism, poetic rhythm, musicality of verse.*

JEL: *Q51, Q53, F43*

Introduction

Maksym Tadeiovych Rylsky (1895–1964) – poet, translator, publicist, and public figure is widely regarded as one of the most prominent Ukrainian classical poets of the twentieth century. In 2025, the 130th anniversary of his birth was commemorated by the broader scholarly and cultural community, in particular by the M. T. Rylsky Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, as well as the M. Rylsky Memorial Museum.

Although more than six decades have passed since the Poet's death, scholarly interest in his figure and oeuvre remains undiminished – indeed, it continues to intensify and undergo reinterpretation. In the context of today's tragic events, his poetic Word – grounded in humanistic values – acquires new layers of meaning and contemporary resonance. As is well known, the life and creative work of Rylsky were closely intertwined with the art of music. Consequently, the study of his personal musical discourse remains highly relevant, particularly in light of the continued engagement of contemporary artists with his poetry and the emergence of a number of memorial-oriented publications, in which significant attention is devoted to the theme of *Rylsky and music*.

Literature review and arguments

Within the musical discourse of *Rylskiana*, a foundational role continues to be played by the collective monograph *Rylsky and Music* (1969), prepared by the Department of Musicology at the M. T. Rylsky Institute (IMFE) to mark the fifth anniversary of Patron's death and on the eve of his 75th anniversary (Borovyk, Bulat, Sheffer, 1969). Thanks to its conceptual framework and extensive factual material, the monograph has retained its scholarly relevance to this day.

[1] Candidate of art history, senior researcher, senior researcher of the Department of Musicology and Ethnomusicology of M. T. Rylsky Institute of Art Studies, Folkloristic and Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail address: 1959@gmail.com

Subsequent research into the various aspects of this topic – originally formulated in the aforementioned monograph – has primarily appeared in thematic publications, dedicated to anniversaries of the Poet (Kuzyk, 2011; Filts, 2011; Yudkin-Ripun, 2015; Kornii, 2020). My own engagement with *Rylskiana* began with a newspaper report covering the IMFE commemoration of Rylsky's 100th anniversary (1995). This was followed by several articles published in academic collections (Sikorska, 2020), culminating in the encyclopedic entry *Rylsky, Maksym Tadeiovych* in the 6th volume of the Ukrainian Music Encyclopedia (2023) – a specialized reference work that consolidates and systematizes all available information on the subject. The purpose of this article is to highlight the unique *musical dimension* of Maksym Rylsky's creative legacy, situating it within the broader context of his life and intellectual trajectory. Particular attention is given to the interpretive potential this perspective offers for contemporary scholarship, underscoring both its relevance and insufficient prior exploration.

Methodology

The methodological framework of this study incorporates several approaches. A *systematic analysis* was employed to investigate and categorize the collected factual material related to the topic. The *biographical method* was used to examine specific stages in M. Rylsky's life and creative activity as they relate to music. The *interview method* involved conversations with composers and musicologists conducted between 2020 and 2026 – particularly those who had personal acquaintance with the Poet – in order to gather recollections and clarify details. In addition, *source studies* methods were applied to examine concert posters, programs, book catalogs, and bibliographic indices, while *textological analysis* was used to compare manuscript and printed versions of both verbal and musical texts.

Principal results

Maksym Rylsky's innate musical giftedness – attested in his *Autobiography* and in the recollections of his contemporaries – was carefully nurtured and developed within the environment in which he was raised. His parents and brothers, as well as many of the peasants in his native village of Romanivka, were noted for their strong vocal abilities and love of singing. During his years at V. Naumenko's Gymnasium, Rylsky lived for some time in the household of Mykola Lysenko, where he received piano lessons from the composer and regularly attended public concerts, further cultivating his musical sensibilities. The legacy of Lysenko's musical pedagogy remained with Maksym Rylsky throughout his life. According to contemporaneous accounts (Luhanska, 1985), he took great pleasure in performing both at private gatherings and in solitude. Rylsky was a competent pianist – a fact attested by extant phonographic recordings of his own improvisations in the style of Frédéric Chopin. He demonstrated a refined capacity for professional musical critique and was a sensitive accompanist, occasionally performing alongside the renowned tenor Ivan Kozlovsky (Sikorska, 1994). Rylsky once remarked: "Perhaps I was born more a musician than a poet; it was only later that the word came to displace music" (Rylsky, 1960). Through his poetic word, Maksym Rylsky repeatedly addressed prominent musical figures – not only Ukrainian – in his dedicatory verses, including Ludwig van Beethoven, Bedřich Smetana, Frédéric Chopin, Levko Revutsky, among others. Throughout his life, he maintained personal and professional relationships with numerous figures from the musical and theatrical spheres. Among his close friends were the aforementioned Ivan Kozlovsky and Levko Revutsky. Rylsky enjoyed profound respect from these circles, as evidenced by numerous evocative photographs depicting him in the company of such distinguished individuals as Kostiantyn Dankevych, Zoia Haidai, Ivan Patorzhynsky, Platon Maiboroda, and many others.

Rylsky also authored approximately sixty scholarly essays, devoted to prominent cultural figures. Among them are: composers Mykola Leontovych and Mykhailo Verykivsky; conductor Volodymyr Dranishnikov; vocalists Oleksandr Myshuha, Mykhailo Mykysha, Mykhailo Donets, Maria Lytvynenko-Volgemut, and Iryna Maslennikova; kobzars Ostap Veresai, Ivan Kravchenko, and Yehor Movchan; actors Marko Kropyvnytsky, Mariia Zankovetska, Mykola Sadovsky, and Panas Saksahansky; folklorist Filaret Kolessa; and musicologists Mykola Hrinchenko and Zdeněk Nejedlý etc. (Rylsky, 1986). These works are marked by a high level of scholarly rigor. "The evaluations of Maksym Tadeiovych are remarkable for their precision and profound erudition", wrote M. Hordiichuk (1969).

Alongside his poetic work, an important domain of Maksym Rylsky's creative activity was translation. He translated from eight languages, including German, French, Polish, Russian, among others. Within this field, too, he made a significant contribution to Ukrainian music, translating more than thirty texts from the global classical canon compositions. In doing so, he played a vital role in the Ukrainianization of the international operatic, operetta, and chamber repertoire, much of which had previously circulated in Russian translations throughout the former Russian Empire.

This area of his work proved especially fruitful during his tenure as head of the literary department of the Kyiv Opera and Ballet Theatre (1935–1942). In addition to writing opera guides, program notes, reviews, and other materials, Rylsky also authored librettos for several operas: "Khvesko Andyber" by Valentyn Zolotariov (1927), "Shchors" by Serhii Zhdanov (1937) and Borys Liatoshynsky (1938), "Stolen Happiness" by Yulii Meitus (1957), and "Crimson Dawns" by Herman Zhukovsky (1967). Through these works, he actively participated in the creation of a modern Ukrainian operatic tradition.

Moreover, Rylsky was the author of Ukrainian texts for a number of operas, including "The Star over the Dvina" ("Northern Lights") by Yulii Meitus and "The First Spring" by Herman Zhukovsky; Giuseppe Verdi's "La Traviata", Georges Bizet's "Carmen", Gioachino Rossini's "The Barber of Seville"; Mikhail Glinka's "A Life for the Tsar" ("Ivan Susanin") and "Ruslan and Lyudmila"; Pyotr Tchaikovsky's "Iolanta", "Eugene Onegin", "Mazeppa", and "The Queen of Spades"; Nikolai Rimsky-Korsakov's "The Snow Maiden" and "The Tsar's Bride"; Ivan Dzerzhinsky's "Virgin Soil Upturned" and "And Quiet Flows the Don"; operettas such as: Emmerich Kálmán's "Countess Maritza" and "The Circus Princess", Franz Lehár's "The Gypsy Baron", Johann Strauss II's "Die Fledermaus", Robert Planquette's "Les cloches de Corneville", and Isaak Dunaevsky's "The Free Wind", along with a vast number of art songs and romances. Maksym Rylsky also undertook the literary editing of "Zaporozhets beyond the Danube" by Semen Hulak-Artemovsky. His in-depth study on the significance of this work for Ukrainian operatic art – written as an introductory essay for the accompanying booklet – remains relevant to this day (Rylsky, 1986). In addition, he served as literary editor for all of Mykola Lysenko's operas and was involved in the editorial preparation of Lysenko's "Collected Works", among other projects.

From 1943 to 1964, Maksym Rylsky served as Director of the Institute of Art Studies, Folklore, and Ethnography. In this role, he contributed significantly to the development of the Department of Musicology, supporting the growth of its scholarly school and facilitating the establishment of a specialized academic council for the defence of dissertations. It was under his initiative that the multi-volume academic series "Ukrainian Folk Creativity" was launched, for which he personally authored the prefaces. His contributions to art scholarship – including articles, reviews, and critical studies – were collected in Volume 15 of his 20-volume "Collected Works" (approximately sixty of which are related to musical art) and are distinguished by a high level of musicological expertise. "A brilliant connoisseur of folklore," – wrote the eminent musicologist Mykola Hordiichuk (he at the same time served as Rylsky's deputy at the Institute), – "a subtle

appreciator of professional musical art, whose authoritative opinion was sought by celebrated composers – he left behind many poems, essays, memoirs, and reflections on the role of music in human life, on singers and composers. The assessments of Maksym Tadeiovych are remarkable for their precision and deep erudition" (Hordiichuk, 1969). Since 1957, Rylsky also was an Editor-in-Chief of the newly restructured academic-popular journal "Folk Art and Ethnography", published by the Institute, whose circulation reached 12,000 copies.

Colleagues from the Department of Musicology, who had the privilege of working "under Rylsky", recall him with deep reverence and admiration. For example, Bohdana Filts wrote: "For us… those who had the good fortune to work under his leadership… he was not only a distinguished erudite, an intellectual, a maître in various spheres of spiritual culture, but also a model of refinement, genuine high-mindedness, nobility, and dignity" (Filts, 2011).

In turn, Maksym Tadeiovych paid close attention to the achievements of his colleagues, including the youngest among them. He showed particular interest in the successes of the amateur Choir of the Employees of the Academy of Sciences of Ukraine. This is evident from the recollections of Lyu Parkhomenko, a direct witness to Rylsky's extraordinary musical sensitivity: "It was astonishingly captivating to observe, how Maksym Tadeiovych navigated the choral score with remarkable ease. Music entirely possessed and enchanted him. His emotional state shifted in accordance with the imagery of the songs… He seemed to grow younger, and over it all reigned his sincere and ever-changing smile" (Parkhomenko, 2020).

Owing to his serious engagement with music, Rylsky possessed a unique sensitivity to the rhythmic and intonational qualities of the Word. This accounts for the exceptional melodiousness that characterizes his poetry. His entire body of work is marked by a luminous clarity and refined stylistic elegance. In his verse, Rylsky frequently drew upon folk-song traditions. This influence is evident in his imagery, linguistic turns of phrase, metaphors, color palette, and beyond. Recognized early in his career as a Neo-Classicist, he was a master of classical poetic forms – such as the sonnet, terza rima, octave, and stanza; the philosophical elegy, meditative lyric, celebratory ode, and epic "duma". Among his preferred genres, however, was the lyric-epic poem. A significant number of Rylsky's poems bear the title "Song," the most renowned among them being "The Song about the Song" – a work imbued with deep affection for his native land and compatriots. Owing to the inherent musicality of his poetic language, his verses lent themselves naturally to musical settings, making them especially attractive to composers.

Many of his poems were set to music, including songs about polar explorers, young pioneers, school life, and more – with music by Mykhailo Verykivsky; "Counter Song" by Matvii Hozenpud; "Song about Lenin" by Kostiantyn Dankevych; "Sowing Song" by Mykhailo Donets; "Song about the Soviet People" and "Song about Shchors" by Serhii Zhdanov; "Song about the Miner" and "Song about Peace" by Pylyp Kozytsky; "October Song" by Mykola Kolessa; "Song about the New Year Tree" by Viktor Kosenko; "Defensive Song" by Fedir Nadenenko; "Song about Brotherhood" and "Victory Song" by Oleksandr Znoshko-Borovsky; "Spring Song" by Ivan Khyshko and many others. Rylsky's poetry became the verbal foundation for numerous works by multiple generations of Ukrainian composers. Over one hundred professional and amateur composers – Ukrainian and beyond – turned to his verse in their creative output, regarding it as a guarantee, firstly, of publication, and secondly, of successful stage performance. As previously noted, the most accessible and democratic form was the song. However, the musical Rylskyana also includes complex, large-scale, multi-movement compositions. Among them are solo art songs and vocal ensembles, choral works in various configurations, cantatas and oratorios, as well as music for children.

It is important to emphasize, that songs and romances based on Rylsky's poetry are present in the oeuvre of nearly every Ukrainian composer – including Vasyl Barvinsky, Vasyl

Verkhovynets, Lesia Dychko, Mykola Dremliuga, Mariia Zavalishyna, Ivan Karabyts, Borys Liatoshynsky, Yulii Meitus, Yudif Rozhavska, Mykhailo Skorulsky, and many others. Undoubtedly, the most large-scale musical settings of Rylsky's poetry are cantatas and even oratorios. A number of these patriotic and ceremonial works – so-called "commemorative compositions" – were created by such composers as Kostiantyn Dankevych, Vitalii Kyreiko, Levko Kolodub, Heorhii Maiboroda, Mykhailo Skorulsky, among others. A unique and emblematic work for its time that incorporates Rylsky's poetry is the avant-garde Symphony "The Wind of Revolution" for a cappella choir by Lesia Dychko, composed in 1976.

However, the majority of composers turned to Rylsky's delicate lyrical poetry – particularly to poems celebrating the seasons of the year, often intertwined with seasonal activities or newly emerging ritual practices. Winter is evoked in works such as "New Year's Waltz" by Mykola Halkin, "Let the Ice Crack Beneath Us" by Serhii Zhdanov, "New Year Tree" by Mykhailo Zherbin, "New Year" by Liudmyla Levitova, and "Oh, What a Merry Winter We Have" by Platon Maiboroda. Autumn finds expression in "Autumn" by Mykola Dremliuga and Borys Liatoshynsky, "The Autumn Days Have Faded" by Yurii Ishchenko, "The Field Turns Black" by Vitalii Kyreiko, "The Millet Has Been Mown" by Heorhii Maiboroda, "Autumn Sun" by Fedir Nadenenko, and "For the October Holiday" by Tetiana Vilkoreiska. Spring, unsurprisingly, received the greatest attention, with such settings as "Signs of Spring" by Lesia Dychko and Dmytro Klebanov; "Spring" and "Spring Waters" by Vitalii Kyreiko; "May Day" by Bohdana Filts; "The Springtime of Humanity" by Fedir Nadenenko etc. Composers were particularly enchanted by Rylsky's poetic "landscape sketches", whose evocative power is evident even in their titles: "Golden Bees" and "The Night Gazes into One's Eyes" by Mykhailo Verykivsky; "Dew Fell on the White Buckwheat" by Bohdan Vesolovsky; "They Swirled in the Golden Wind" by Hryhorii Veriovka; "Spring" by Vitalii Kyreiko; "The Apples Have Ripened" by Serhii Kozak, among others.

Notably, Rylsky's poetic lullaby "The Night Gazes into One's Eyes..." attracted the attention of composers more than ten times. Anatolii Kolomiiets rendered it as a lyrical couplet miniature; Valentyn Borysov developed it into a more extended strophic form; and Andrii Shtoharenko incorporated it as the second movement – the lyrical core – of his large-scale cantata-symphony "My Ukraine" etc. The first composer to turn to the poetry of the young Rylsky was Yakiv Stepovy, who in 1911 composed and self-published (at his own expense, through Leon Idzikovsky's press) a cycle of art songs entitled "Three Poems by Maksym Rylsky" –"Do Not Play, Do Not Play!", "Nocturne", and "Without Disturbance". These were based on verses written by the 15-year-old poet, drawn from his debut collection "On the White Islands". Lyrical and atmospheric, imbued with longing and melancholy yet marked by sincerity and emotional immediacy, the songs fit seamlessly into the tradition of Lysenko-style romanticism. Their high artistic merit has been affirmed by their inclusion in the "Ukrainian Art Song Project" curated by British opera and chamber singer Pavlo Hunka – recognized among the finest 1,000 Ukrainian art songs.

A substantial number of Rylsky's poems served as the basis for a wide variety of choral compositions. Among the more solemn and grand are: "To the Motherland" by Vasyl Barvinsky and Fedir Nadenenko; contrasting with these is the tender "Spring, O Spring" by Hennadii Sasko and the impressionistic "Morning" by Mykhailo Chemberzhi. The beauty of the native landscape is celebrated in Heorhii Maiboroda's "Five Choral Preludes", particularly the delicate "Elegy" dedicated to the memory of Mykola Lysenko. Expanded and emotionally charged choral poems on Rylsky's text "Hey, Slavs!" were composed by Stanislav Liudkevych and Levko Revutsky. Perhaps the most frequently performed works, however, are two refined cycles for mixed a cappella choir by Borys Liatoshynsky: "Five Choruses" ("Autumn", "Rain", "Wide Field",

"Lullaby", "The Rain Has Passed") and "Four Choruses" ("I Love the Gloomy Days", "The Leaves Whisper Thoughtfully", "I Love the Dark Night", "Glory to Those Who Strive for Freedom"). These cycles, completed in 1964, came to serve as a kind of musical epitaph to the Poet.

In recent years, Rylsky's poetry has also attracted the attention of younger audiences. Notably, a composition based on his celebrated poem "Swallows" was included in the 1998 album "Shabadabada" by the Lviv-based pop-rock band "Mertvyi Piven'" ("Dead Rooster"). However, this instance of contemporary reinterpretation of Rylsky's poetry within youth-oriented music remains, for the time being, unique.

Conclusions

The multifaceted legacy of Maksym Rylsky reveals an extraordinary symbiosis of poetic and musical cultures in 20th-century Ukraine. As a poet with deep musical sensitivity, shaped by formal training and personal artistic inclinations, Rylsky not only created verse that was inherently melodious but also engaged directly in musicological and editorial work of significant scholarly merit. His literary contributions enriched the Ukrainian musical canon both as text and as stimulus for creative adaptation.

Rylsky's poetry served as a vital source of inspiration for over a hundred composers across generations – professional and amateur alike – ranging from chamber miniatures and solo songs – to monumental cantatas and oratorios. His lyrical landscapes, seasonal meditations, and philosophical introspections found musical embodiments that resonated with wide audiences. His verses offered composers a unique blend of classical form, folkloric imagery, and deep emotional resonance, facilitating both accessibility and artistic complexity.

Furthermore, Rylsky's institutional role at the Institute of Art Studies, Folklore and Ethnography fostered a new generation of musicologists and composers, and his presence inspired admiration and reverence among colleagues. Even in the contemporary era, his work continues to attract reinterpretation, testifying to its enduring relevance.

Ultimately, Rylsky stands as a singular cultural figure whose poetic voice not only harmonized with Ukrainian music but also helped shape its very idiom. His oeuvre, in both word and influence, remains a cornerstone of the national artistic identity.

Bibliography

1. Borovyk, M., Bulat, T., & Sheffer, T. (1969). *Rylskyi and Music*. Naukova dumka. 280 pp.
2. Filts, B. (2011). Maksym Rylsky in the History of Ukrainian Musical Culture. *Slavic World*, (9), 174–192.
3. Hordiichuk M. (1969). Foreword*. In* Borovyk, M., Bulat, T., Sheffer, T. (1969). *Rylskyi and Music*. Naukova dumka. 280 pp.
4. Kornii, L. (2020). Tadei and Maksym Rylsky and Mykola Lysenko: The Influence of Environment. *Folk Art and Ethnology*, 3(385), 94–103.
5. Kuzyk, V. (2011). Maksym Rylsky and the Revutsky Brothers. *Slavic World*, (9), 197–213.
6. Luhanska, K. (1985). Recordings of M. T. Rylsky. *Folk Art and Ethnography*, (4), 51–56.
7. Parkhomenko, L. (2019). From the richness of the heart. In Rylsky, Maksym in Memoirs, Works, and Portraits (on the 125th Anniversary of His Birth). *Album*. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, NAS of Ukraine. 244 pp.
8. Rylsky, M. (1960). From memoirs. In M. Rylsky, *Collected works* (Vol. 1, 63). Naukova Dumka.
9. Rylskyi, M. T. (1986). *Collected Works, Vol*. XV: Art Studies. Naukova dumka. 542 pp.
10. Sikorska, I. (1994). *The Talent of Ukraine's Son*. Folk Art and Ethnology, (2), 89–93.

11. Sikorska, I. (2020). *Maksym Rylsky and Levko Revutsky: Aspects of Collaboration*. Folk Art and Ethnology, (2). pp. 51–57.
12. Sikorska, I. (2021). *Maksym Rylsky and Music: Research Approaches*. Art and Education, (3), 59–62.
13. Sikorska, I. (2023). Rylsky Maksym Tadeiovych. In H. Skrypnyk (Ed.), *Ukrainian Music Encyclopedia*. (Vol. 6, 97–109). IMFE.
14. Yudkin-Ripun, I. (2015). Rylskyi's Neoclassicism as a Cultural Phenomenon. *Art Studies*, (3), 80–87.

Capitolul 39. TEHNOLOGII PEDAGOGICE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL MUZICAL SUPERIOR

Chapter 39. PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN HIGHER MUSIC EDUCATION

Tatyana Anatoliivna SMYRNOVA[1]

Abstract

The problem of introducing pedagogical technologies into the system of higher domestic education of students of musical specialties is analyzed. The goal, objectives, methodological principles of modern pedagogical technologies are substantiated. The connection of strategic, tactical and operational technologies is revealed, each of which solves the corresponding tasks. The specifics of innovative technologies of musical education are updated, which allow the teacher, together with the student, to determine the goal, individual vector of learning, to find out the features of the motivational sphere of a musically gifted individual, to find opportunities for composing the modernized content of musical education, to select pedagogical tools, including means of diagnosing and monitoring the quality of musical education. A comparison of innovative and sustainable pedagogical technologies is carried out, the conditions of their combination are analyzed, which makes it possible to ensure flexibility, manoeuvrability and depth of knowledge, skills and experience of the creative activity of students of musical specialties.

Keywords: *pedagogical technology, content of music education, methodological tools, innovative pedagogical technologies, secondary education technologies, higher education.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

In the current conditions of reforming professional art education, urgent attention is required to solve the problem of improving the quality of training of future teachers of music, musician-pedagogues. All links of the pedagogical system require updating, however, the effectiveness of the educational process largely depends on the successful use of modern pedagogical technologies (Belyaev, 2007). Technologicality is becoming the dominant characteristic of the activity of a teacher of a higher musical education institution today, since it involves a transition to a qualitatively new level of productivity and purposeful activity of the teacher and students (Vikhrushch A., Vikhrushch V., Romanyshina. 2018). The relevance of the selected problem is enhanced by the presence of a contradiction between the requirements of the state for the implementation of innovative models of education in the practice of higher art education institutions and the insufficient development of pedagogical technologies for the sphere of music education, which are designed to provide a qualitatively new, effective level of professional training of a musician in higher art education institutions (Sysoeva, 2001).

Literature review and arguments

The methodological and theoretical basis of pedagogical technologies as a product of worldview pluralism is developed in the works of G.O. Decroli, G. Ellington, D. Salli, M. Klarin, P. Michell, S. Spouling, F. Yanuchkevich, domestic scientists I. Bekh, S. Goncharenko, V.

[1] Doctor of pedagogical sciences, professor, head of the department of scientific and methodological work and professional training of employees of cultural institutions, Communal Institution of Higher Education "Academia de Cultură şi Arte" Transcarpathian Regional Council, Uzhgorod, Ukraine. E-mail address: smyrnova.tetiana@gmail.com

Vykhrushch, I. Zyazyun, S. Sysoeva, O. Tymoshenko. The fundamental role of methodological approaches is recognized, which ensure the conscious use in the educational process of ordered technological operations that specify the goals, objectives, content, means, forms, criteria for the assimilation of knowledge and experience by the student, diagnostic tools, and the effectiveness of the activities of a teacher of an art education institution. In the works of researchers on the training of music teachers, the specifics of the use of pedagogical technologies are specified in musical-instrumental (K. Zavalko, N. Mozgaleva, V. Labunets), vocal (N. Ovcharenko), conducting-choral education (T. Smirnova). Today, musician-teachers direct their efforts to establish a harmonious relationship between the humanistic and technological components of the pedagogical process, because their interaction gives it additional effectiveness (Zavalko, 2013).

Methodology

Methodological principles for pedagogical technologies can be considered the methodology of system-synergetic, activity, axiological, humanistic and information approaches. The leading features of modern pedagogical technologies are recognized as scientific content, integration of achievements of humanitarian, technical, economic sciences, mutual coordination of processes of individualization and universalization of education, humanistic and democratic priorities, creative orientation, variability, flexibility (Belyaev, 2007). Pedagogical technology in music education must meet the basic methodological requirements: 1) conceptuality (reliance on a certain scientific concept containing philosophical, musicological, music-psychological, music-didactic, social-pedagogical justification); 2) systematicity (to proceed from the logic of the musical-pedagogical process, unity of components, integrity); 3) manageability (take into account goal-setting, design, diagnosis, variation, flexibility of higher music education); 4) efficiency (optimal costs, guarantees of compliance with the standard of higher music education); 5) reproducibility (the possibility of application in the conditions of music-pedagogical, cultural education) (Vikhrushch A., Vikhrushch V., Romanyshina, 2018).

According to the American scientist S. Spouling, a well-founded learning technology includes a holistic process of defining the goal, updating curricula and programs, testing alternative strategies and educational material, evaluating pedagogical systems as a whole and setting the goal of learning anew (Luchaninova, 2013). Pedagogical technology of higher music education is considered by scientists as a systematic method of organizing education in a higher music education institution based on an activity approach, containing a set of actions and operations that provide the content, procedural and effective components of the music-pedagogical process (Smirnova, 2008). Based on the regularities of learning and development of the student musician's personality, the dynamic processes of forming his personal and professional qualities, the pedagogical technology of learning in higher educational institutions is based on diagnosing, predicting, monitoring and correcting the achieved changes (Smirnova, 2008).

Principal results

The scope of the concept of "pedagogical technology" is significant, its content includes the concepts of "teaching technologies", "developmental technologies", "educational technologies" that are close in meaning. The environment for the implementation of pedagogical technologies in music education is the technological process as a system of technological units focused on a specific pedagogical result. The principles as a standardized basis of pedagogical technologies include:

- The principle of communicative orientation, which ensures effective contact and interaction between the teacher and student musicians, which will ensure conscious and motivated mastery of the content of higher musical education.
- The principle of situationality and thematic organization of musical education, which aims at the accurate and systematic mastery of the content of modern musical culture.
- The principle of taking into account the individual characteristics of each student, it emphasizes the role of forecasting and rational organization of the education of the future musician (teacher).
- The principle of consciousness of higher musical education requires taking into account the specifics of the direction, profile, specialty, and requires a reasonable, expedient organization of the musical educational process.
- The principle of humanism focuses on the actualization of potential forces, recognition of the value of each student, his rights to freedom and free choice.

The classification of pedagogical technologies by Corresponding Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine S. Sysoeva, based on the analysis of pedagogical sources, can be considered interesting. The author distinguishes methodological, strategic and tactical pedagogical technologies. In particular, she includes pedagogical theories, concepts, approaches that outline the set of goals, content, means and methods of educating students as methodological educational technologies. Such educational technologies include the concept of education, the concept of Higher Education, the concept of higher artistic (musical) education; Law of Ukraine on Higher Education, educational systems (humanistic concept of education, system of continuous education, etc.). Strategic educational technologies are developed as organizational models, forms and methods of interaction between a teacher and a student, in particular, a model of traditional learning, a model of distance learning, models of new information technologies, a model of contextual learning. The author includes technological schemes, technological maps, technological nodes, which specify the course of pedagogical technology, contribute to the flexible implementation of the planned result, as tactical educational technologies. In the system of higher music education, tactical and operational technologies include author's techniques, methods, techniques, technological stages, which take into account the degree of technologicality, complexity, flexibility, mobility of pedagogical technology (Smirnova, 2008).

Recently, the term "innovative pedagogy" has entered scientific circulation. Innovation (Latin innovatio – renewal, change) is considered as an emotional and evaluative attitude towards innovations, a difference in the susceptibility of subjects to innovations, new goals, experience. Innovation is the science of innovation, within which the regularities of innovations in the field of science, culture, art, technology began to be studied. J. Schumpeter focuses on the creative nature of innovations, which include the processes of manufacturing, implementation, development, receipt, reorganization of new innovations (Artyomova, 2015).

The development of the issue of pedagogical innovation in the form of technologies began in the 30s of the last century. The first stage (40–50s of the 20th century) created conditions for the introduction of technical means, substantiation of the term "technology in education". The second (mid-50s–60s) was marked by the use of programmed learning (feedback tools, electronic classrooms, language rooms, sound recording rooms). An understanding of pedagogical technologies arises in the aspect of a scientific and pedagogical description of the set of means and methods of education, including music education. The third stage (70s) includes the expansion of the theoretical and information base, changes in methodological foundations, substantiation of methods for optimizing education based on the achievements of science and technology (national councils on pedagogical technology in the USA and Great Britain) (Luchaninova, 2013). The fourth (from the 80s of the 20th century) is the stage of activation of technical, interactive means

aimed at humanizing education, establishing a new pedagogical thinking (Mozgaleva, 2011). Pedagogical innovation processes have become the subject of research by many scientists. These include improved educational services, products, organizational and technical solutions of an administrative, commercial, educational nature, which significantly improve the structure and quality of the socio-cultural, musical and educational sphere. The Glossary of the European Education Foundation interprets innovations as a novelty introduced for the first time. However, today educational innovations are associated with the transfer of existing approaches to new conditions by adapting them or with the introduction of gradual changes to existing pedagogical systems. Therefore, pedagogical innovations in higher musical education should be considered as the process of creating, distributing and using new ways of solving musical and pedagogical problems with original, non-standard approaches.

A certain group of researchers interprets the term "innovative pedagogical technologies" as a systematic, consistent implementation of techniques, methods, pedagogical actions and means that cover the entire pedagogical process from defining its goal to obtaining the expected results. Other authors interpret innovative pedagogical technologies as a complex, integrated process that covers subjects, ideas, methods of organizing innovative activity and ensures the effectiveness of innovation. According to other approaches, innovations include significant changes that are manifested in a new way of activity, styles of pedagogical thinking. In particular, these are pedagogical technologies that introduce changes in the target orientation, interaction of the teacher and student musicians, their positions, according to T. Smirnova (Zavalko, 2013). In the 21st century, almost all scientific research related to the theory and methodology of professional musical, musical and pedagogical education of students in universities introduces innovative pedagogical technologies of various levels and directions into the educational process. These are the studies of O. Oleksiuk, O. Rudnytska, K. Zavalko, M. Leshchenko, V. Orlov, D. Yunika, O. Otych, A. Kozyr, N. Ovcharenko, N. Mozgaleva, V. Labunets, I. Poluboyarina, T. Smyrnova, L. Vasylenko, etc. The general elements of pedagogical technologies are recognized as the conceptual basis; target (provides innovations at the level of state strategies, systemic modernizations in the field of music education, local changes in each institution of music education), motivational, content (theories, rules, laws of creation and organization of innovations, methods, experience), operational (methodological tools that provide new actions of the teacher and student), correctional-resultative, diagnostic components.

We believe that the system of professional artistic (musical) education constantly requires updating and improving its technological base. It allows teachers of musical disciplines to consciously and effectively achieve the necessary result in the upbringing, development and musical training of students. For this purpose, the classification of modern pedagogical technologies proposed by O. Luchaninova (Luchaninova, 2013) can be considered promising.

- According to the level of application, general pedagogical, musical-subject and local technologies (methodologies) are distinguished.
- According to the leading factor of mental development, biogenic (according to biological factors); sociogenic (social factors); psychogenic (mental factors) technologies are distinguished.
- According to the philosophical basis, materialistic and idealistic; scientific and religious; humanistic and antihuman; free choice and coercion pedagogical technologies appear.
- According to the scientific concept of assimilation of experience, the following are distinguished: associative-reflective (according to the theory of concept formation); behavioral (learning theory); developmental (theory of ability development); suggestive

(suggestion); neurolinguistic (based on neurolinguistic programming); Gestalt technologies (based on psychotherapeutic influence).

- By attitude to the student (pupil): authoritarian; didactic-centric (centered on learning); personally oriented (cooperation, free education).
- By orientation to personal structures: informational (ZUN); operational (formation of methods of mental actions); emotional-artistic, emotional-moral (moral-aesthetic attitudes and relationships); technologies of self-development of the personality; heuristic (development of creative abilities); applied, local (active-practical sphere of music education).
- By the type of organization and management of students' cognitive activity, the following are distinguished: structural-logical learning technologies (step-by-step formulation of didactic tasks, selection of methods, diagnostics, evaluation); integration technologies (didactic systems of integration of intra-subject and inter-subject integrations of knowledge, forms, methods); game technologies (didactic, role-playing, plot-based, theatrical, computer games, simulation exercises, game design); computer technologies (teacher-computer-student); dialog technologies (interactive, cooperation); training technologies (tests, trainings for intellectual, musical and creative development, problem solving). The source material for the development of pedagogical technologies is known pedagogical theories, concepts, ideas. Different technologies can be developed on the basis of one theory. Thus, the associative-reflexive psychological theory is the basis for combining learning technologies based on words and visuals (visual-auditory). The theory of problem-based learning allows us to substantiate the procedures for developing creative abilities, cognitive activity, independence, and motivational sphere of future musicians. All of the above pedagogical technologies are more relevant to secondary general (musical) education, however, individual technological nodes and components of technology (content, activity, and performance) can be combined into organizational and methodological systems for the purpose of use in higher musical education. The following pedagogical technologies are proposed for higher education, including music education:

Explanatory – illustrative technology, which contains the evidence of theoretical provisions, a high level of accessibility of educational material, stimulation of logical memory and attention. Such training has a high economic effect, because it ensures the speed of knowledge formation, but their growth and reconstruction are subject to fairly strict pedagogical management, and therefore it has little opportunity in the education of creative activity, initiative and independence of the student's personality (Luchaninova, 2013). Distance learning technology – allows you to reinforce musical knowledge and experience without the obligatory long-term presence of the student at a clearly defined time. In particular, this is the comprehension of lecture courses, the performance of practical tasks and assignments, test tasks. For distance learning, it is necessary to provide: a) methodological support (lecture texts, textbooks, methodological recommendations, didactic, psychological, educational, musical and developmental tasks); software (network, computer training programs), the availability of computer equipment.

Information technologies of music education, aimed at the formation of an information personality, possessing skills in working with electronic means, are prepared for life in the information society. Information technology is designed for high training of students in the perception of information, but it can lead to formal learning, as a result of which knowledge is learned only as normative, without deep internal awareness, confidence in their reliability (Sysoeva, 2001). The technology of problem-based learning as a type of developmental education is aimed at the intensification of traditional music education, it most contributes to the intellectual and creative development of students, their ability to active individual musical and cognitive activity (Smirnova, 2008). Contextual learning technology. According to the basic provisions of

contextual technology, the transformation of students' educational and cognitive activity into educational and professional activity is ensured by organizational forms of quasi-professional activity, which primarily involves modelling the leading contexts, meanings and contents of a musician's activity, in which knowledge is presented not in a pure, system-structured form of educational disciplines, but is embedded in the general context of professional and pedagogical processes and situations (Smirnova, 2008).

Project learning technology. The content of the project learning technology directs each student-musician to solve a problem that is significant for him and society, encourages him to apply additional multidisciplinary knowledge that is involved in creating an ideal or material artistic (musical) project. The purpose of the project learning technology is to stimulate the activity and independence of the student-musician, his ability to take an unconventional approach to solving theoretical and practical problems of musical practice. The tasks of the project learning technology are considered to be: a) promoting the development of students' productive (creative) thinking; b) finding effective ways to grow an individuality capable of conscious professional search; c) expanding the general culture, worldview and professional opportunities of students; d) awareness and active implementation of acquired knowledge and skills in various fields of art, culture, science; e) promoting the development of a culture of communication among student musicians (Smirnova, 2008).

Conclusions

Therefore, we consider the introduction of pedagogical technologies in the training of students to be a promising direction of the innovative movement of higher musical (artistic) education. After all, the technological approach allows the teacher to closely monitor the goal, motivational sphere, content update and variable use of methodological tools. It is worth, in addition to traditional types of pedagogical technologies (explanatory-illustrative, contextual, problem-based, personality-oriented) to pay attention to the technology of creative development of a gifted musician's personality, project technology, cooperation technology, game technologies, which will ensure a quick and flexible movement to the multi-vector professional activity of a musician.

Bibliography

1. Belyaev, S. B. (2007). *Theoretical foundations of pedagogical technology*. V. Karazin KhNU.
2. Innovations in higher education: glossary of terms and concepts/ed. (2015). *I. Artyomova*. Uzhhorod. Autdor-Sharq.
3. Leshchenko, M. P. (1998). *Foreign technologies for training teachers for aesthetic education*. Kyiv.
4. Luchaninova, O. P. (2013). *Pedagogical technologies in higher education*. Dnipropetrovsk. Lira.
5. Mozgaleva, N. G. (2011). *Theory and methods of instrumental and performing training of future music teachers*. "Mercury-Podillia".
6. Smirnova, T. A. (2008). *Theory and methods of conducting and choral education in higher education institutions: psychological and pedagogical aspect: monograph*. Likhtar.
7. Sysoeva, S. O. (2001). *Theoretical and methodological foundations of pedagogical technologies / Pedagogical technologies in continuous professional education: monograph*. Kyiv, VIPOL. pp. 12–89.
8. Vikhrushch, A. V., Vikhrushch, V. O., & Romanyshina, L. M. (2018). *General foundations of andragogy*. Textbook. Krok.
9. Zavalko, K. V. (2013). *Pedagogical innovations in the theory and practice of music education: monograph*. Cherkasy Central National Educational Service.

Capitolul 40. FORMAREA VIITORILOR SPECIALIȘTI ÎN INDUSTRIA SOCIO-CULTURALĂ PENTRU ACTIVITĂȚI EDUCAȚIONALE CARE UTILIZEAZĂ TEHNOLOGII DE INFORMAȚIE ȘI COMUNICARE

Chapter 40. TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIO-CULTURAL INDUSTRY FOR EDUCATIONAL ACTIVITIES USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Oksana Anatolyivna TELEP[1]
Larisa Volodymyrivna KRULKO[2]

Abstract

The article proves that an important principle of training future specialists in the socio-cultural field for educational activities, which is carried out with the wide use of modern information and communication technologies, is the actualization of interdisciplinary connections between the disciplines of the curriculum in their direction towards the development of new methods and technologies of socio-cultural education. A prominent place in solving the problem is given to the principle of encouraging scientific and research activities in the process of mastering new technologies and inventing our own methods of their implementation in future educational activities. The article considers the systematization of information and communication technologies – technologies that are recommended to be used in the process of training future specialists in the socio-cultural field for educational activities. Among information and communication technologies, it is right to highlight: distance, e-learning training, organization of video and computer conferences, broadcasting of educational materials using the case technology method, use of network technology, etc. In addition, we would like to draw attention to the fact that in preparing future specialists in the socio-cultural field for educational activities on the basis of mastering practical methods of implementing information and communication technologies, the development of role-playing and business games, in which imaginary or real situations are modelled, interactive methods are tested using various technical means, is especially effective, from our point of view. Mastering the ability of future specialists in the socio-cultural field to engage in educational activities should contribute to achieving the goal of professional training of future specialists in the socio-cultural field – the formation of young specialists as educated amateurs, capable of experiencing aesthetic and hedonistic pleasure from the perception and experience of artistic and meaningful and diverse in nature impressions and thereby acquiring personal and spiritual experience of joining the cultural and civilizational achievements of humanity and their people.

Keywords: *future specialists in the socio-cultural field, educational activities, interdisciplinary connections, scientific and research activities, information and communication technologies.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

Thanks to the implementation of the immense possibilities of the Internet and the rapid improvement of information and communication technologies, modern scientific and technological progress has significantly enriched the cognitive and communicative capabilities of humanity. With this approach, the changes that occur as a result in the socio-cultural environment have acquired, along with positive ones, negative trends, in particular, the possibility of free access to socio-cultural information of various artistic and moral-aesthetic quality. In conditions of

[1] Candidate of sciences in social communications, associate professor of the department of socio-cultural activities, vice-rector for scientific and pedagogical work on the organization of the educational process of the Communal Institution of Higher Education "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council Uzhgorod, Ukraine. E-mail address: oksi17uz@gmail.com
[2] Candidate of Biological Sciences, Head of the Department of Professional Higher Education of the Communal Institution of Higher Education "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council Uzhgorod, Ukraine. E-mail address: krulkolarisa@ukr.net

aggressive imposition by media and fans of "fashion trends" in youth subcultures of socio-cultural impressions, partly harmful not only for cultural and aesthetic development, but also for the mental state and health of its consumers, a significant part of young people is forming a negative attitude towards the perception of "overly complex works of art of various genres" and an inability to be selective in artistic and taste preferences. Instead, the presented data have been confirmed by scientific research and observations of scientists and practicing teachers, which indicate that the attitude of the majority of young people to various types of art and the ability to perceive the artistic value of works of art remains at an unsatisfactory level. In such a situation, it is timely to conclude that it is necessary to significantly improve educational activities among young people, teach them to master communication in social networks, select useful information, be able to work with electronic sources, find and implement digital programs, and cultivate in them aesthetic immunity to the cultural heritage of humanity through the introduction of modern information and communication technologies.

Literature review and arguments

The preparation of future specialists in the socio-cultural field for educational activities is rightfully considered one of the most important areas of realizing the artistic, educational and developmental opportunities of art, namely: music, literature, fine arts, choreography, theatrical and audiovisual arts. I. Barvinok, O. Berestenko, B. Brylin, Ya. Lysenko, G. Tovkun, O. Turysheva, O. Rybalchenko, S. Ulanova, G. Shostak, A. Yakovlev paid attention to the retrospective analysis of the significance of education as a social phenomenon; the communicative aspects of educational activities were considered by S. Barylo, G. Baibikova, T. Zinska, E. Provorova, E. Kozenyashev, I. Pyatnytska-Pozdnyakova. The formation and development of ideas of education were paid attention to by E. Kozenyashev, V. Sivers, S. Ulanova; the features of its manifestation in the Ukrainian territories are considered in the works of L. Horepko-Baranivska, A. Grechenko and I. Chorny, A. Danylyuk, O. Shreer-Tkachenko, V. Cherkasov, O. Shchelokova; the issues of moral and ethical, artistic, multicultural, and mental significance of educational activity were addressed by I. Zyazyun, L. Masol, O. Oleksiuk, O. Otych, O. Rebrova, and G. Padalka; psychological and pedagogical problems of forming the perception of works of art and artistic and figurative thinking – by T. Zhyginas, A. Kostyuk, O. Kotlyarevska, N. Kyon, O. Mykhailychenko, O. Rostovsky, O. Rudnytska, and T. Svystelnykova. The introduction of information and communication technologies into the educational process was given considerable attention by Yu. Dvornyk, O. Ovcharuk, and Yu. Popovsky; their application in music education practice – N. Ashikhmina, O. Barytska, I. Baranovska, Z. Dubovyi, T. Koycheva, L. Kozhevnikova, N. Mozgaleva, etc., the design of computer-based educational programs is given significant attention by foreign scientists, the most interesting for music education are music-computer tasks for improving auditory analysis skills, and the development of game forms of learning.

Methodology

Study and analysis of scientific primary sources on the problem of training future specialists in the socio-cultural field for educational activities with the use of information and communication technologies showed that the concept of "training" is a general scientific definition that has several interpretations. Thus, in scientific discourse, different points of view on the concept of "training" coexist. M. Vasilyeva (Vasilyeva, 2013), L. Yaroshchuk (Yaroshchuk, 2019) identify the concept of "training" (as a set of already acquired knowledge) with "readiness for professional activity". In the Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language edited by V. Busel (Busel,

2015), as well as in the Dictionary of Foreign Words edited by O. Melnychuk (Melnychuk, 2015), the concept of "training" is defined in two meanings"training": as "an action in the sense of "to prepare", that is, a certain process associated with the early provision, implementation of a certain type of activity, mastering the complex of the necessary stock of knowledge, skills, experience acquired in the process of learning and practical activity. We consider the opinion of Professor V. Cherkasov to be correct, who attaches great importance in the training of future specialists in musical art to the awareness by applicants of "the main vectors of the philosophy of musical education, cultural and historical prerequisites, pedagogical concepts, patterns, trends" of the development of musical education (Cherkasov, 2014). In the context of training future specialists in socio-cultural activities, orientation on mental values becomes extremely relevant, which, according to Professor O. Rebrova, "arise in the process of objective interaction of the mental space of society with the individual mentality of the individual" (Rebrova, 2019).

Taking into account the results of scientific research on the essence of educational activity, we will consider preparation for educational activity as a component of their professional training, as a holistic process and the result of mastering, to the extent of their abilities and aspirations, by applicants of a system of general pedagogical and special knowledge, skills, abilities, elements of pedagogical techniques, the formation in them of flexible universal skills, value attitudes and orientations, personal qualities necessary for the implementation of educational activity among modern youth. This creative process, based on the laws determined by the needs of socio-economic and cultural development of society, is aimed at the personal and professional formation of future specialists in the socio-cultural field, capable of introducing innovative technologies into the educational process, capable of carrying out educational activity among youth by means of innovative technologies. Currently, we define preparation for educational activity as a holistic property of a specialist, which is provided by his socio-cultural erudition, the ability to deeply penetrate the artistic and figurative meaning of works on the basis of formed artistic-analytical and interpretative-creative skills, possession of a culture of pedagogical and artistic speech and the ability to inspire and motivate interaction with young people, aimed at "infecting" them with artistic experiences and activating their personal attitude to artistic phenomena. The significance of the educational activity of future specialists in socio-cultural activity is determined by a number of important functions, in particular: aesthetic (aimed at the formation of aesthetic tastes and needs); worldview (expanding knowledge about the world and oneself in it, forming a system of worldviews, ideas, beliefs, attitudes); axiological (the formation of value principles and criteria for evaluating socio-cultural phenomena); cognitive (stimulation of creative thinking, expansion of thesaurus and artistic-associative experience); praxeological (mastery of the main forms and methods of socio-cultural activity that have developed historically); creative (manifested in a creative-search orientation, going beyond the limits of existing experience).

Today, information and communication technologies (media technologies, computer technologies, Internet technologies, etc.) are recognized as a "powerful multifunctional means of learning", an effective tool for acquiring and generalizing knowledge, skills, and their integration into teaching and education methods provides flexible support for all vectors of the educational process (Ashikhmina, 2021). The study of the possibilities of information and communication technologies proves that they integrate information, telecommunications, media broadcasting technologies, all types of audio and video processing, storage, transmission, network functions of management and monitoring (Filipenko, 2022). Therefore, the use of information and communication technologies allows the use of information and communication systems for collecting, storing, transmitting, processing, protecting and reproducing educational information using computers and gadgets (Bordyuk, 2019). Scientists recommend that future specialists in the socio-cultural field master various types of electronic educational resources: editors, electronic

and computer synthesizers, mobile programs, a generator of minus phonograms, programs and modules, sound and notographic editors (Wavelab, Finale, etc.), mobile applications Vanido, Smule, Yousician, Perfect Pitch, Vocaberry, Garage Band, Voice Training, Xminus, Metronome; similar programs: Melodyne, ProTools, Logic Pro X, Cubase 5, etc.

Principal results

An important principle of training future specialists in the socio-cultural field for educational activities, which is carried out with the widespread use of modern information and communication technologies, is the actualization of interdisciplinary connections between the disciplines of the curriculum in their direction towards the development of new methods and technologies of socio-cultural education. Interdisciplinary connections are a vivid expression of integrated processes. They play an important role in the practical and scientific-theoretical training of future specialists in the socio-cultural field. Generalization of topics allows you to apply knowledge and skills in specific situations, when considering specific issues in educational activities, as well as in the future life of society.

We give a prominent place in solving the problem posed to the principle of encouraging scientific and research activities in the process of mastering new technologies and inventing our own methods of implementing them in future educational activities. The implementation of this principle also plays a significant role in the process of acquiring educational competence by future specialists in the socio-cultural field. Encouraging scientific and research activities draws attention to the shift in emphasis from the learning process to its result, to the importance of forming in future specialists in the socio-cultural field the desire and ability to independently assimilate and integrate knowledge corresponding to the set goal, to master the skills of self-organization of cognitive activity, to achieve generalization of the learned methods of practical activity and to respond to the challenges of modern changing reality through readiness for self-development, self-realization and professional self-improvement.

The process of preparing future specialists in the socio-cultural field for educational activity should include a combination of psychological and pedagogical, innovative and technological, socio-cultural education and personal readiness of future specialists in the socio-cultural field. In addition, the process of preparing for educational activity places high demands on the individual and his professional and competent formation. This concerns the development of self-awareness, the formation of a system of life and artistic and creative value orientations, an active cultural-creative position, emotional-volitional and creative-amateur properties, communication style, cognitive and intellectual activity, the ability to predict and model one's future, and formed ideas about the ideal of a specialist and the norms of his behaviour.

For future specialists in the socio-cultural field, not only personal qualities are important, which allow the awareness of oneself as a person who possesses certain abilities, educational achievements, experience of activity, creative ideas, which are combined with the internal need to convey to modern youth one's own understanding and attitude to the stated issues. First of all, the educational process, built taking into account a personality-oriented approach, should ensure not only the formation of skills and abilities of a high, creative level, but also contribute to the formation of the personality of future specialists in the socio-cultural field, who will be motivated and responsibly fulfil their functional duties on the basis of a consciously interested attitude to obtaining high results of their activities and broadcasting their own educational and creative achievements, reflections and inventions in the process of educational activity.

Among modern information and communication technologies, we can distinguish those that are related to communication methods and cognitive and transformative activities. With this approach, modern innovative and technical means of communication include:

- means of information exchange, which are provided by the capabilities of the Internet, an Internet service for establishing contacts via e-mail, gadgets, in particular – mobile phones and smartphones with applications for text, video and voice communication; social networks with platforms for creating profiles, communicating and organizing chats, groups and communities;
- means of remote work and learning: video conferencing and virtual classrooms; tools for collaboration, in particular – cloud technologies, platforms for remote meetings and online learning; applications for joint creation and editing of documents in real time;
- social networks and streaming platforms, such as YouTube, Spotify, and SoundCloud, which not only provide access to a wide range of creative projects, but also allow you to join communities with common interests;
- ways that facilitate the exchange of information thanks to technologies such as Wi-Fi, Bluetooth, 4G, 5G;
- database sites and online stores, which can be useful for obtaining knowledge using the Internet.

Studying primary sources proves that information technologies include:

- means of information search and analysis, in particular – search engines, such as Google; analytical tools for processing and analyzing data, in particular – Excel, etc.; the ability to create, edit and publish web content, in particular websites, pedagogical blogs;
- means of storing, transmitting and processing information, which include computers and servers, cloud storage, external drives: flash memory, external hard drives, etc.;
- information processing tools: operating systems (software that controls the operation of computers and other devices), office programs, which include text editors, presentation programs; graphic editors and design programs for processing and creating graphic content, music editors, etc.;
- databases: programs for storing, organizing and accessing data.

However, acquiring general professional training and knowledge in the field of modern information and communication tools, the use of which will contribute to the effectiveness of educational activities, is an important component of the training of future specialists in the socio-cultural field. It is no less important that future specialists in the socio-cultural field rely in this process on the achievements of modern psychological and pedagogical science, in particular – on the application of the problem-search method, which requires the ability to ask problem questions and create problem situations, to possess mechanisms for implementing interactive technologies, in particular – to organize collective discussions, disputes, "brainstorming". In addition, it is worth resorting to methods that play a motivating and stimulating role in encouraging young people to creative and cognitive activity, in particular – methods of emotional influence, creating situations of success, using the surprise effect, trainings aimed at improving the ability to empathy, developing emotional intelligence, and creative activity.

It is worth paying attention to the works of researchers who offer their own systematization of information and communication technologies – technologies that are recommended to be used in the process of training future specialists in the socio-cultural field for educational activities. Currently, a modern researcher in the field of music and pedagogical education, Yu. Dvornyk, divides them into three groups, considering:

- methods aimed at accumulating and mastering knowledge of computer technologies, as well as creating an atmosphere of interest, in particular – informational, explanatory and illustrative, stimulating and listening;

- methods aimed at forming skills of independent work, such as partial-search, modeling, creative imitation, style imitation, search for independent creative solutions, analysis and generalization;
- methods that contribute to the creative self-realization of future specialists, which include the method of artistic and pedagogical communication, activation of previous experience, heuristic, methods of reflection, introspection, self-control and self-assessment, the method of creative design, etc. (Dvornyk, 2017).

Therefore, it is quite natural that the methods of innovative and technological training developed in modern science are to some extent also applied in socio-cultural practice. This includes, in particular, distance learning, e-learning training, organization of video and computer conferences, broadcasting of educational materials using the case technology method, application of network technology, etc. In addition, we would like to draw attention to the fact that in the preparation of future specialists in the socio-cultural field for educational activities on the basis of mastering practical methods of implementing information and communication technologies, the development of role-playing and business games, in which imaginary or real situations are modeled, interactive methods are tested using various technical means, is especially effective, in our opinion.

As scientists determine, in the modern world, games are gaining more and more popularity, because, as psychological science claims, the game serves as an effective means of socialization and adaptation to life circumstances, preventing stress due to the fact that it has such functions as entertaining, conducive to creating a good mood, sociability, socialization, provided that it has a collective or dialogic form and becomes important for the individual to feel the manifestation of their abilities, creative self-realization. Considering the value of gaming activity, scientists associate it with the fact that young people take part in the gaming process with pleasure, because the game activates the manifestation of emotions, creative imagination, excitement, drive, reveals potential natural properties of character. Therefore, a passion for gaming creativity has a positive effect on a person's lifestyle: it stimulates activity, gives a certain pleasure from achieving new results, revealing their new capabilities, which also applies to games organized in the form of virtual communication.

In the process of mastering games, future specialists in the socio-cultural field enrich their capabilities for implementing interesting forms and methods related to future educational activities, "infecting" with emotions and activating reflective consciousness, setting up compatible forms of cognitive and creative interaction, as well as solving problem tasks in small creative groups. In turn, socio-cultural games will be useful for solving tasks related to the education of young people, if the game is filled with meaningful and valuable, cultural and cognitive meaning. This requires future specialists in the socio-cultural field, who turn to game forms of organizing creative and cognitive activities, not only ingenuity, but also erudition and deep knowledge in the cultural and psychological and pedagogical fields.

Conclusions

Mastering the ability of future specialists in the socio-cultural field to engage in educational activities should contribute to achieving the goal of professional training of future specialists in the socio-cultural field – the formation of young specialists as educated amateurs, capable of experiencing aesthetic and hedonistic pleasure from the perception and experience of artistic and meaningful and diverse in nature impressions and thereby acquiring personal and spiritual experience of inclusion in the cultural and civilizational achievements of humanity and their people. The success of solving these problems in the conditions of the information society is associated with the methodological and scientific and methodological support for the introduction

of a complex of information and communication technologies into the educational process, as a factor that contributes to the creation of an idea among young people about the multidimensionality, spiritual and artistic value of the cultural and educational space and their encouragement to active cognitive activity. The formation of an interested attitude in young people towards the perception of the diversity of genre-style and artistic-figurative manifestations of various types of art requires improving the training of future specialists in the socio-cultural field to perform the functions inherent in their activities: educational, developmental, educational, formative, performing-illustrative, communicative-pedagogical. Mastering the skill of their implementation determines the ability of specialists to create an interactive artistic-creative environment, purposefully form in young people the ability to respectfully and personally-interestedly relate to different styles and types of artistic creativity, to perceive works of art in a differentiated and holistic way in the dynamics of their development, to participate in artistic-interpersonal communication and thereby increase the level of their socio-cultural education.

Bibliography

1. Ashikhmina, N. V. (2021). *Using ICT tools to form professional competence of future teachers of music*. Information technologies and teaching aids. 82 (2), 63–76.
2. Bondarenko, A. V. (2011). *Interactive technologies in the context of professional training of future teachers of music using multimedia*. Psychological and pedagogical problems of a rural school: collection of scientific works of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. Uman: PP Zhovtyy. Issue 36, 83–87.
3. Bordyuk, O. M. (2016). *Pedagogical conditions for the formation of perceptual culture of students of art institutes using ICT tools*. Collection of scientific works. Kyiv. Series, Pedagogical Sciences Pedagogical Sciences, Issue 129, 16–23.
4. Dictionary of Foreign Words (2015). *Edited by O*. S. Melnychuk. 2nd edition, revised and supplemented by: Ukrainian Encyclopedia, 966 pp.
5. Dvornyk, Yu. F. (2017). *Professional training of a future teacher of musical art in the conditions of informatization of the educational space*. Scientific notes. Series "Psychological and pedagogical sciences". Nizhyn: NDU named after M. Gogol, pp. 130–135.
6. Listopad, O. (2011). *Innovative development of education and educational innovations*. Conceptual and terminological analysis of the problem, Innovations in professional and pedagogical training of future teachers: methodological, content and methodological aspects. Sumy, Ukraine: MakDen, pp. 43–60.
7. Oleksiuk O. M., Tusheva V. V. (2020). *Methodology of scientific research in the field of art history and music pedagogy: teaching aids*. Kyiv. B. Grinchenko University.
8. Radkevych, V. (2014). *Pedagogical conditions for the formation of technological culture in teachers of professional art schools*. Professional education: pedagogy and psychology: Polish-Ukrainian; Ukrainian-Polish Yearbook. Kyiv; Czestochowa. Issue VI, pp. 81–90.
9. Rebrova, O. E. (2019). *Methodology and methods of research in art pedagogy*. Teaching and methodological manual for students and masters of art institutes of pedagogical universities. Odesa, K. D. Ushinsky National Pedagogical University.
10. The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language (2009). *Compiled and edited by V*. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF "Perun".
11. Tkachenko, M. O. (2019). *Specifics and content of professional training of future teachers of musical art*. https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/af9aaa99-5af6-4d5f-aee7-a4b382bbe57e/content
12. Vasilyeva, M. (2013). *Theoretical foundations of deontological training of a teacher: dissertation of Dr*. Pedagogical Sciences: 13.00.04. KhDPU named after G. S. Skovoroda.

13. Yanovsky, A. (2019). Information and educational environment in the context of distance learning. *Current Issues in the Humanities: Interuniversity Collection of Scientific Papers of Young Scientists of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 4*(30), 310–315.
14. Yaroshchuk, L. (2019). *Conceptual Approaches to the Formation of Future Teacher's Readiness for Innovative Activity Scientific Notes of the Ternopil National Pedagogical University, Vol*. 5. Ternopil, pp. 32–37.

Capitolul 41. SYDIR VOROBKEVYCH ÎN SPAȚIUL CULTURAL, ARTISTIC ȘI EDUCAȚIONAL AL BUCOVINEI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Chapter 41. ISIDOR VOROBCHIEVICI IN THE CULTURAL, ARTISTIC AND EDUCATIONAL FIELD OF THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Yaryna Monoliivna VYSHPINSKA[1]

Abstract

The article reveals the influence and significance of the figure of Sydor (Isidor) Ivanovich Vorobkevych (1836–1903) – a Ukrainian composer, writer, folklorist, playwright, conductor, researcher and publisher of the national press, educational and methodological literature on music and the subject of "Singing" for educational institutions of the region in the context of the formation and development of cultural and artistic life and musical education of Bukovina in the second half of the 19th – early 20th centuries. The socio-cultural prerequisites created by the authorities during the Austro-Hungarian rule in the region are outlined, which determined the steps for the educational and cultural progress of the people and strengthened the opportunities for the creative growth of Ukrainian artists, painters, composers and writers, who received extraordinary chances in Austria in the form of grant scholarships for personal self-realization and artistic improvement and rationalization of their talents.

Keywords: *Sydir Vorobkevych, musical education of Bukovina, public, cultural and musical societies of Bukovina.*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

It is impossible to imagine Bukovina in the second half of the 19th century without the figure of Sydor (Isidor) Ivanovich Vorobkevych. He occupies a special place among the galaxy of cultural and public figures of the region, whose names are associated with interesting and little-studied pages of the period of the Ukrainian revival. The multifaceted public, cultural and artistic activity of S. I. Vorobkevych – a writer, composer, folklorist, journalist and publisher, teacher, organizer of cultural and educational societies falls on the second half of the 19th century. It took place in rather ambiguous historical, socio-political, cultural and educational conditions, when Bukovina was part of the Austrian monarchy as a crown land, and the Ukrainian population of the region, due to political and social conditions, was Germanized and Romanianized, which occurred against the background of unfavourable processes in the sphere of social and national status. Under such conditions, the fruitful creative activity of the outstanding writers of Bukovina, Sydor Vorobkevych and Yuriy Fedkovych, who became the outpost of the Ukrainian national revival, began.

In the field of literature and fine art, S. I. Vorobkevych was a successor to the democratic traditions of Yu. Fedkovych. He combined the work of a writer with pedagogical activity, active public work in cultural, educational and public societies of the region, was one of the founders of publishing in Bukovina and the creator of the repertoire for the Ukrainian musical and dramatic

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Music, Faculty of Pedagogy, Psychology and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine. E-mail address: ya.vyshpinska@chnu.edu.ua

theatre. He combined the versatility of his talent with pastoral activity, and due to the vocation of priestly service and many merits, S. I. Vorobkevych was awarded the rank of archpriest-stavrophor, taught music as a professor at the theological faculty of Chernivtsi University from 1875 to 1901, and became a knight of the Order of Franz Joseph, which quite eloquently characterizes his virtues and areas of activity in the field of Ukrainian culture and education in Bukovina.

Literature review and arguments

Among the leading modern historical and art criticism, literary and scientific works dedicated to the creative figure of Sydor (Isidor) Ivanovich Vorobkevych in the context of the development of musical art, culture, education and literature of Bukovina, we highlight the following studies by Bukovinian scholars: A. Kushnirenko, O. Zalutsky, Ya. Vyshpinska "History of musical culture and education of Bukovina: teaching manual. Chernivtsi, 2011"; monographs related to the subject of scientific research: Yu. Kaplienko-Ilyuk "Musical art of Bukovina. Stylistic paradigms of composers' creativity of the 19th – 21st centuries. Chernivtsi, 2020"; Ya. Vyshpinska "Musical education in Bukovina during the period of Austro-Hungarian rule" P. 153-170 from the collective monograph Aktuelle Fragen der Musikausbildung und-erziehung: Geschichte, Theorie, Praxis. Beau Bassin, Deutschland, 2020; dissertation research by Ya. Melnychuk (Vyshpinska) "Establishment and development of musical education in Bukovina (late 18th – early 20th century)", Chernivtsi, 2009"; G. Postevka "Development of musical education and upbringing in Bukovina in the interwar period (1918-1940)", Chernivtsi, 2015"; V. Akatrini "Educational and pedagogical activities of the Mandychevsky family in the development of education in Bukovina, Kyiv, 2023". At the beginning of the new millennium, works dedicated to the life and literary work of S. Vorobkevych were published and entered into the scientific repository, among which we highlight the following: P. Nikonenko, M. Yuriychuk "Sydir Vorobkevych: Life and creativity. Chernivtsi, 2003"; P. Nikonenko "Bukovynskyi lark. Pages of the biography of Sydor Vorobkevych. Chernivtsi-Nizhyn, 2011" and its second reprint was carried out in 2016.

The article is based on original works and educational and methodological publications for schools created by Sydor Vorobkevych in the second half of the 19th century: songbooks, textbooks, collections on the theory and harmony of music, art history explorations. Of the musical material, the publications prepared by A. Kushnirenko and J. Elgiser are valuable, illustrating the choral and instrumental musical creativity of the Bukovyna composer: "S. I. Vorobkevych Choral Works. General edition, arrangement, introductory article and comments by A. Kushnirenko. Kyiv: Musical Ukraine, 1996", "S. I. Vorobkevych Choral Works. Unaccompanied. Issue 2 / General edition, introductory article and arrangement by A. Kushnirenko. Chernivtsi: Prut, 2003"; "Golden Chords of Bukovina: Piano Works about Bukovina and Songs about the Capital of the Region Chernivtsi / general editorship, arrangement and preface to the collection by J. Elgiser. Chernivtsi: Misto, 2001". Among the less voluminous studies, we highlight scientific articles and investigations that reveal the facets of the artist's musical, pedagogical and compositional talent published by M. Bilynska, A. Kushnirenko, Ya. Vyshpinska, G. Postevka, V. Protsyuk, S. Protsyuk, S. Troyan and methodological and bibliographic materials dedicated to the anniversary dates of the life and work of S. I. Vorobkevych.

Methodology

When writing the article, the following methods were used: systemic analysis – to study and systematize the collected facts on the specified issue; biographical – to study the creative life of S.

I. Vorobkevych in Bukovina in the context of the development of musical education and culture of the region; source-based method – to study the funds of libraries, museums and the state archive of the Chernivtsi region in order to establish the chronology of events in the life and writing of S. I. Vorobkevych's musical works and educational and methodological works, which are analyzed in this publication; specific-historical – to clarify the conditions for the development of musical education and cultural and artistic life in the region during the period under study.

Principal results

We consider it appropriate not to retell the biography of the Bukovinian writer and composer, which would significantly expand the textual framework of the study, but to focus on the significant milestones of his creative growth and those events that became key in the structure of the life and personal growth of the lark of the Bukovinian revival – Sydor (Isidor) Ivanovich Vorobkevych (1836–1903).

In the summer of 1860, S. I. Vorobkevych completed his studies at the Chernivtsi Theological Seminary. While still a senior student at the gymnasium, the young man traveled to the villages of Bukovina every summer during his vacations and wrote down legends, proverbs, fairy tales, Ukrainian and Wallachian (Romanian) folk songs in his notebooks and recorded music for them. Researchers claim that during this period he "improved his knowledge of his native language, studied the history and culture of his people in depth, and engaged in drawing and musical self-education" (Nikonenko, 2011). This hobby would later come in handy in both his literary and compositional work. The oral folk tradition played an extremely important role in the formation of his writing and compositional talent.

In one of his letters to Yakov Golovatsky, who addressed S. Vorobkevych with a request to send him folk songs recorded in Bukovina, he writes: "Wherever I heard a Russian song: whether it was sung by reapers in the field, or by craftsmen who beat the church, or by girls in the evening, or by travelers on the road, everything that was Russian and that I heard, I wrote down with a joyful (joyful) heart in my collections and attached its own melody to each song" (Nikonenko, 2011).

So, in 1867, the Vorobkevych family moved to a permanent place of residence in the administrative center of Bukovina, the city of Chernivtsi. Sydir Vorobkevych became a teacher of choral singing at the Dyakiv school, gymnasium and theological seminary. Realizing the insufficient level of his musical training, in July 1868 he went to Vienna to improve his professional qualifications at the famous Vienna Conservatory. This happened thanks to the active support and assistance of the Bishop of Bukovina, Yevhen Hakman. He took S. I. Vorobkevych under his care, having agreed on his studies with the Kapellmeister of the court church of St. Michael and Professor of the Vienna Conservatory, Franz Krenn, and obtained from the consistory a referral for him to study at this institution (Nikonenko, 2011). S. I. Vorobkevych used the period of study in the musical capital of Europe with great benefit for his professional development as a musician and teacher. P. Nikonenko emphasizes on this occasion that "he attended the classes of conservatory professors, opera and drama performances, consulted on the publication of his own church choral compositions and school singing textbooks, on which he began to work in Chernivtsi. Thus, on October 17, 1868, S. I. Vorobkevych visited the famous Viennese musician Edward Hanslick, "the greatest, – according to him, music critic of Europe, who also holds a position in the Ministry of Education". "I talked with that gentleman for a whole hour, and then about the state of music in Bukovina, about Greek Orthodox choral singing, etc. I even had to sing something to him. In a word, a scholar who has no equal" (Nikonenko, 2011).

He brilliantly passed the exam in music theory and received a diploma as a singing teacher and choir regent, and at the beginning of 1869 he returned to Chernivtsi, full of strength, knowledge and energy. The certificate, signed by F. Krenn and issued to S. I. Vorobkevych on October 20, 1868, states that he "studied harmony theoretically and practically with tireless diligence and particularly good success. His choirs of a church and secular nature, composed at that time, testify to a composer's talent, very worthy of attention; in terms of melody and harmonization, they must be considered capable, their voice arrangement is clean and flowing. It is certain that whoever knows how to successfully write compositions for singing also has the qualification for the science [teaching] of singing. Moreover, the venerable Mr. Iz. Vorobkevych also studied singing theory, conducting with different voices, etc. with very good success, so I, as the head and manager of the church choir and the higher school for the science of singing, can entrust him with my best assurance" (Nikonenko, 2011). "On the basis of this certificate, S. I. Vorobkevych received the official position of music teacher with the rank of professor of theology, since the theological seminary then had the status of a higher educational institution" (Nikonenko, 2011). How intense and fruitful S. I. Vorobkevych's studies in Vienna were is evidenced by his following words addressed to Porfiry Bazhansky, a reviewer prepared for the publication of the "Collection of Songs for Folk Schools, Lower Classes of Gymnasiums and Real Schools" (1870): "Perhaps you don't know that I studied at the Vienna Conservatory and graduated with honors from the difficult three-year course of harmony science in five months" (Nikonenko, 2011).

Since then, he has been actively engaged in composing and teaching music in educational institutions in Chernivtsi, taking a lively and active part in the public and cultural and artistic life of the region. The composer and pedagogical work completely absorbed the artist. He entered the extremely neglected field, which was the education of Bukovina at that time, and he set out to improve the existing situation on his own. He published a textbook on harmony in Romanian in 1869. "Manual de Armonia musicale. Cernæuti, 1869" ("Manual of Musical Harmony"), emphasizes the researcher of musical education of Bukovina Ya. Melnychuk, "initiated the direction of the emergence of professional educational and methodological musical literature created by local authors. It was designed for a wide range of musical art lovers (Melnychuk, 2009). The purpose of publishing the textbook, as its author notes, was "to familiarize beginners with the laws of music, which adhere to certain immutable rules, the implementation of which will enable anyone who wishes to know and comprehend the nature and essence of music". In creating this book, S. I. Vorobkevych was guided by the principle of "analyze everything and choose the best", which made it possible to collect into a single whole the most practical musical laws and present them in the most accessible form, albeit quite abbreviated (Melnychuk, 2009).

Following it, in 1869 the composer published a German-language music and singing textbook entitled "Kurze, allgemeine Musiklehre für Schule und Haus" ("Short general course of music for school and home") was republished in Chernivtsi in 1877 (Melnychuk, 2009), which was introduced in all schools. Then S. I. Vorobkevych published a harmony textbook "Elementar-Harmonier Lehre" in German and Romanian, which was also used in educational institutions of the region. In general, the textbook reveals not only the main laws of musical art, but also illustrates the composer's own beliefs, who claims that "studying the theory of musical composition brings double benefits: firstly, it prepares a practicing musician who is familiar with the laws of musical notation, styles and trends in musical art, which, in addition to knowledge, also brings aesthetic pleasure, and secondly, it gives impetus to one's own attempts to create musical works" (Melnychuk, 2009). In addition, S. I. Vorobkevych was one of the first in Western Ukrainian lands to publish songbooks for schoolchildren. In 1870, the first such collection was printed in Chernivtsi, which included 20 songs. Two decades later, three parts of the "Songbook for Folk Schools" were published in Vienna. In terms of content and form, the collections of children's

songs by S. I. Vorobkevych at the time fully met the tasks of aesthetic education of youth. The rich and diverse themes of the songs, close to folk melodies, simple sizes and rhythm, and an extremely clear way of harmonizing them ensured the popularity of these songs. They played a very important role in popularizing Ukrainian folk songs in the urban life of the Galician and Bukovina intelligentsia.

The three parts of the "Songbook…", emphasizes Ya. Melnychuk, contain 130 songs, of which a third (46 samples) are folk works, the rest are mostly vocal and choral compositions by S. Vorobkevych himself based on his own texts and verses by M. Shashkevych, Yu. Fedkovych, I. Franko, O. Popovych, Ya. Holovatsky, I. Pasichynsky and little-known poets O. Markov, D. Tretyak; A. Mogilnytsky, V. Ilnytsky, T. Padura, I. Gushalevich, I. Naumovich; E. Dmytriev, I. Hlibovych (Melnychuk, 2009). The first part of the "Songbook" includes 20 single-voice songs with the simplest melodic structure in the range of intervals of a fourth, fifth, sixth and octave, most of them are original compositions by the author. The second part consists of 40 songs and a small amount of theoretical material on musical notation used by a music teacher in singing lessons (Melnychuk, 2009).

The third part of the "Songbook…" is much more valuable than the first two. It is not only a collection of songs, but also a methodological guide to the theory of music and singing. The author explains intervals, their structure and written notation, and provides a number of solfeggio exercises for their aural memorization and pure intonation. The explanations about alteration signs, their functions, and the peculiarities of constructing major and minor scales are understandable (Melnychuk, 2009). This part is illustrated by folk songs that are intertwined with original, very close to folk, melodies by S. I. Vorobkevych (Melnychuk, 2009). To this part, the author also adds information about the construction of the chromatic scale, the designation of tempos and dynamic shades, and exercises for mastering the technique of two-part singing. S. I. Vorobkevych expands this section by introducing canons for two, three, and four voices, which is the basis for preparing students for mastering polyphonic singing. Separately, S. I. Vorobkevych's original songs from the divine liturgy are highlighted, such as: "The Cherub Song", "The Feast", "We Sing to You" (Melnychuk, 2009). Similar in content and form, a songbook for schools in Romanian was published by S. Vorobkevych in Vienna in 1896, which was called "Collection of Songs for Folk Schools". Its arrangement was similar to the Ukrainian one and consisted mainly of folklore works and the composer's original songs, written to his own poems and to the words of famous Romanian poets V. Alexandru and M. Eminescu (Melnychuk, 2009). Most of the songs in the "Collection..." are ethnographic examples of Romanian and Moldavian musical folklore, the author's works of S. I. Vorobkevych and songs by other authors: G. Yakubovich, T. Flondor and J. Haydn (Melnychuk, 2009).

Sydir Vorobkevych believed that only folk art can direct the composer in the right direction, and popularized such ideas in his theoretical works (Procyk, Melnychuk, 1977). His talent as a musician-pedagogue, leader of choral groups, methodical, publishing and public activity in the field of national education and musical art, became the key to establishing stable foundations for the development of musical education in educational institutions of Bukovina. It is not for nothing that in his autobiography in 1890 he wrote: "No matter what folk school I enter, I will hear my songs everywhere. This is my reward that I have ennobled the hearts of children with music; I have not lived in vain and not without purpose in the seven worlds" (Vyshpinska, 2025). The creative period of S. I. Vorobkevych's musical and pedagogical activity is inextricably linked with his spiritual ministry and the development of church singing. On his initiative and with the support of the Orthodox Metropolis of Bukovina, "Half-notes from the Divine Liturgy of St. John Chrysostom compiled for public schools" were published in 1881 in Chernivtsi. It was a complete collection of the entire morning service of God, where, in accordance with the established order

of worship, all parts of the Liturgy were included. In general, almost the entire Liturgy is sustained in one key of G major, only the memorial litanies are traditionally written in parallel minor. The works that have the greatest emotional and prayerful significance in the morning service have undergone tonal changes, in particular, "The Song of the Cherubim" and "As if the Tsar's", written in C major, and "Our Father" in F major (Melnychuk, 2009).

Analyzing the layer of spiritual choral music created by S. I. Vorobkevych, A. Kushnirenko emphasizes that "his choral style is close to the style of composers of the Przemysl school (M. Verbytsky, I. Lavrivsky, etc.)" (Melnychuk, 2009). Melodic lines often have a distinct pitch-rhythmic relief, closer to the relief of a folk song than to traditional church hymns. Complex polyphonic writing is not characteristic of S. I. Vorobkevych's style, as the analysis shows. The expressiveness (often expressiveness) of the melody, the reliance on traditional texture contributed to the wide popularity of the works of S. I. Vorobkevych not only in Bukovina, but also in Western Ukraine. A common phenomenon in the church tradition, as noted by A. Kushnirenko and E. Shevchuk, was the participation of children's choirs of folk schools in festive services. Outlining the musical and pedagogical achievements of the artist created for the needs of folk and secondary schools of Bukovina is truly impressive. Here, the demands of an educational and methodological nature and artistic content were taken into account, because singing and music, according to the composer, are the means that form the ideals of the soul, educate a patriot of his homeland, and provide a basis for the growth of a person's moral and ethical beliefs.

E. Semaka, analyzing the educational movement in Bukovina in the second half of the 19th century and the place of S. I. Vorobkevych in it, notes: "As a professor of music and singing, he had a great influence on the Ruthenian youth in the gymnasium and theological seminary, encouraging them to sing Ukrainian songs. Thus, singing circles appeared among the youth, which were at the same time centers of national self-knowledge" (Semaka, 1909). Perceiving the depth and patriotism of the Ukrainian song, many of his students became sincere citizens and patriots of their land, defended the interests of the Ukrainian people in the social, public and cultural and educational life of the late 19th – early 20th centuries. Piano and instrumental music created by S. I. Vorobkevych remains little studied. We know the piano works arranged and placed by J. Elgiser to the collection "Golden Chords of Bukovina", which includes: "Bukovynskyi Razgolosi", "Dumka" and "Fantasy" written by him for piano. It is worth emphasizing that all the works have a deep national color. For example, in "Fantasy for Piano" the composer uses folk song melody, the genre of the work consists of dances that were common in the practice of salon music. Here you can hear: gallop, polonaise, waltz, ballad. It opens with a long solemn introduction, of a sublime bravura character, the theme is filled with lyricism, and ends with a fast cadenza. In general, this work by S. I. Vorobkevych reproduces the musical and instrumental trends in the development of piano performance inherent in European composers of the mid-19th century. The piano work "Dumka" by S. I. Vorobkevych is built on folk melody, which includes a lyrical-dramatic part and 4 lively kolomyykas, which once again emphasizes his nationality and knowledge of the traditions of melodious Bukovinian folk music. "The piano works of S. I. Vorobkevych, according to A. Kushnirenko, deserve attention from performers and can be used as a pedagogical repertoire in music schools. His piano works are characterized by features characteristic of piano music of the late 19th and early 20th centuries. They are spectacular, virtuoso. It can be argued that they were influenced by the salon style" (Kushnirenko, 2001; Vyshpinska, 2025). The researcher of his choral heritage, A. Kushnirenko, spoke about the composer's national maturity and civic position, saying that the creativity and public activity of S. Vorobkevych are permeated with deep patriotism. The artist stood on guard of the native word, native song, and original national musical culture.

The composer's choral music is the leading genre in his work. In choral works, S. I. Vorobkevych recreates events of the historical past, images of folk heroes, Cossacks, paints pictures of nature, sings lyrical feelings and moods. He was especially skillful in choral miniatures, where his rich imagination and creativity were fully revealed. His songs became folk songs – "Let's play, gypsies, old man", "Over the Prut in the meadow", "I die in a foreign land", "Evening", etc. G. Postevka emphasizes that the song "Let's play, gypsies, old man" entered Ukrainian and Moldovan folklore and is popular among Ukrainians and Romanians of Bukovina (Postevka, 2007). The choral work of S. I. Vorobkevych, notes Y. Kaplienko-Ilyuk, "reflects the features of classical compositional technique, in particular the style of the Viennese classics, with elements of romanticism. … his work was significantly influenced by European culture, which was reflected in the nature of the composer's creative thinking, who often uses the style models of classical, Western music schools" (Kaplienko-Ilyuk, 2020).

As a teacher, S. I. Vorobkevych educated a number of talented musicians. Among them are the Austrian composer and musicologist with a European name Eusebius Mandychevsky, one of the founders of Romanian national professional music Cyprian Porumbescu, Ukrainian composer, musicologist and folklorist Porfiry Bazhansky. Also among his students were: Tudor Flondor, Illari Voronka, Mihai Ursulyak, etc. Continuing the study of S. I. Vorobkevych's pedagogical talent, modern researcher G. Postevka finds out that the period of C. Porumbescu's studies in Chernivtsi falls on the years 1873–1877 at the Chernivtsi Theological Institute, where Sydir Vorobkevych taught him harmony and choral conducting (Postevka, 2007). An important contribution to the development of Ukrainian musicological thought in Western Ukrainian lands was Vorobkevych's thorough work from the cycle "Our Composers" dedicated to the Russian composer Mikhail Glinka and the first Galician professional composer Mikhail Verbytsky. A fairly deep analysis of the relationships between Western Ukrainian composers is set out in I. Hlibovytsky's study "Isidor Vorobkevych and Mikhail Verbytsky (Bukovinian as a follower of the Peremysh composer school)", which was published in Chernivtsi in 2004.

In the 70s and 80s of the 19th century, S. I. Vorobkevych carried out extensive and fruitful public and cultural work. He was an active member of many institutions and societies in Chernivtsi, in particular, the founder and later the head of the society of Ukrainian intellectuals of the region "Ruska Besida" created in 1869. In 1876, the Ukrainian Students' Union electedStudents' S. I. Vorobkevych as its honorary member. In 1884, he became the head of the first "Rus Literary and Dramatic Society" in Chernivtsi, which in 1899, at Vorobkevych's suggestion, was transformed into the Ukrainian musical society "Bukovyn Boyan". In addition, Vorobkevych was an active participant in such societies as "Russkaya Shkola", "Narodnyi Dim".

During his musical and pedagogical activities, S. I. Vorobkevych worked fruitfully with various choral groups, initiated the creation of many choral circles in Bukovyna. He contributed to the development of the local press: the magazine "Bukovynska Zorya", was the publisher of the almanac "Russkaya Khata", the calendar "Bukovynsko-Russkyi misyatseslov", the religious magazine "Candela", where he published his sermons for the people.

Conclusions

The work of S. I. Vorobkevych is large in scope, diverse in genres and themes. It reflects a wide range of life interests, human feelings and experiences. It is deeply national in content and rich in its artistic expressiveness. It clearly expresses the national identity of the artistic heritage of our people. S. I. Vorobkevych made an invaluable contribution to the development of the national cultural revival of the Ukrainian people in Bukovina. With his work, he strengthened the foundations of cultural, artistic and musical and educational progress in the region, took

constructive steps to establish the national identity and originality of Ukrainians in the socio-historical development of the region.

Bibliography

1. Kaplienko-Ilyuk, Yu. V. (2020). *Musical art of Bukovina. Stylistic paradigms of composers' work of the 19th–21st centuries: Monograph*. Bukrek.
2. Kushnirenko, A. M. (2001). Preface. In J. M. Elgiser (Ed.), *Golden chords of Bukovina: Piano works about Bukovina and songs about the capital of the region Chernivtsi* (p. 5). Misto.
3. Melnychuk, Ya. M. (2009). *The formation and development of musical education in Bukovina (end of the 18th – beginning of the 20th century)* [Candidate of pedagogical sciences dissertation, 13.00.01].
4. Nikonenko, P. (2011). *Bukovynskyi lark. Pages of the biography of Sydor Vorobkevych*. PP Lysenko M. M.
5. Postevka, G. (2007). Coverage of the musical work of S. Vorobkevych in modern Romanian-language sources. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Series: Pedagogy and Psychology, 327*, 123–127.
6. Vorobkevych, I. (1870). *Collection of songs for folk, lower gymnasium and real schools. Pogolosnyki pisen* (Part I, 2nd ed.) [Sheet music]. Rudolf Eckhardt.
7. Vorobkevych, I. (1881). *Melodies from the Divine Liturgy of St. John Chrysostom arranged for folk schools. Choral score* [Sheet music].
8. Vorobkevych, I. (1889). *Songbook for folk schools. Pogolesniki pisen* (Dept. 3). Central Publishing House of School Books.
9. Vyshpinska, Ya. M. (2025). National identity in the musical heritage of Sydor Vorobkevych. In S. Z. Romanyuk (Ed.), *Transformation of primary education in an era of change: Challenges and opportunities: Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation dedicated to the memory of Professor Ivan Rusnak* (pp. 39–43). Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Capitolul 42. FORMAREA SISTEMULUI PROFESIONAL DE EDUCAȚIE VOCALĂ POP ÎN UCRAINA ÎN SECOLUL XXI

Chapter 42. FORMATION OF THE PROFESSIONAL SYSTEM OF POP VOCAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE 21ST CENTURY

Svitlana Valeriivna ZARIA[1]

Abstract

The study is devoted to the formation of a professional system of pop vocal education in Ukraine in the 21st century. The work analyzes key aspects of the formation and development of this industry, in particular the role of leading educational institutions, such as the Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts, the National Academy of Culture and Arts Management, the Kyiv Municipal Academy of Music R. M. Glier, and the Kyiv National University of Culture and Arts. The current problems and prospects for the development of pop vocal education in the context of modern requirements of the music industry and Ukraine's integration into the European educational space are highlighted, emphasizing the importance of a systematic approach to the training of competitive artists.

Keywords: *Pop vocal education, the Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts, the National Academy of Culture and Arts Management, the Kyiv Municipal Academy of Music R. M. Glier, and the Kyiv National University of Culture and Arts, music industry, show business, pop singing.*

JEL*: Z11, I23, L82*

Introduction

At the beginning of the 21st century, Ukraine, having gained independence, actively integrated into the world cultural space, which was inevitably reflected in its musical education. The creation of a professional system of pop vocal education became one of the key tasks, since the domestic pop music was experiencing a period of rapid development, requiring highly qualified personnel. If the Soviet education system mainly focused on academic and folk vocals, then with the emergence of the commercial music industry there was an urgent need for specialists who possess modern pop vocal techniques, understand the specifics of the stage image and the dynamics of show business.

The relevance of the study is due to the need for a comprehensive analysis of universities and the improvement of the professional system of pop vocal education in Ukraine in the 21st century against the background of the rapid development of the Ukrainian music industry and the requirements of modern show business.

Several key higher education institutions play a leading role in the development of professional pop vocal education in Ukraine. Among them, the Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts stands out, which specializes in training artists of original genres, including pop vocals, and offers students a comprehensive approach to learning that covers vocal technique, artistry, stage skills, and the basics of show business. The National Academy of Culture and Arts Management, which trains specialists for the cultural sphere, also makes a significant contribution. The Kyiv Municipal Academy of Music R. M. Glier, an institution with rich musical traditions for training pop vocalists, is no less important. The Kyiv National University of Culture and Arts, known for its innovation and active cooperation with representatives of show business,

[1] Can PhD in Arts, Associate Professor Head of the Pop Singing Department, Kyiv Municipal Academy of Circus and variety Arts, Kyiv, Ukraine. E-mail address: s.zarya@kmaecm.edu.ua

is no less important. These universities together form an educational environment that meets the challenges of the time and provides training for highly qualified vocalists for the Ukrainian music industry.

Literature review and arguments

A review of the literature on the formation of professional pop vocal education in Ukraine indicates the relative novelty and insufficient systematicity of scientific research in this field, especially in the 21st century. The vast majority of available works focus on individual aspects of music pedagogy, vocal methodology or the history of music education, but a comprehensive analysis of the formation of the pop vocal system as a holistic phenomenon remains insufficiently covered. The issues of pop vocal art, its history and modernity, have been reflected in the works of domestic and foreign scientists. The theoretical foundations of academic vocal art were developed by such researchers as (O. Shulyar, L. Mukhina, V. Teterya, V. Antonyuk, O. Markova). Pop vocal art was studied by (L. Prokhorova, T. Samaya, I. Bobul, M. Chebotar, M. Druzhynets, T. Kablova, M. Mozgovyi, A. Popova, Yu. Maslova). The image of a pop singer was studied by O. Loktionova-Oytsyus. Attention was paid to the Ukrainian song (A. Burlaka, Ya Podunay, Kh. Okhitva). The art of arrangement was studied by S. Giga. Pop vocal art in the discourse of universal cultural values was considered (V. Romanutsky and T. Kablova). V. Mykhaylets paid attention to the vocal basis of choral art. The modern vocal school was studied (N. Drozhzhyna, S. Riggs, K. Sadolin, I. Sakhnova, A. Fedortsova). The personality discourse of the vocal art of the Ukrainian pop music of the 70s of the 20th – early 21st centuries was studied by U. Konovalyuk. The emotional sphere in vocal creativity was studied by O. Yeroshenko. Issues related to the pedagogical aspects of pop vocal art are actively being developed (B. Kyshakevich, S. Kyshakevich, G. Stets, O. Starodubtseva, N. Ovsyannikova). The development of vocal education in Ukraine was studied by T. Shershova. The problem of modern professional vocal education was paid attention to by O. Skvortsova.

However, pop vocal, despite its popularity and significant influence on the cultural space, is often considered as a secondary direction, which leads to a lack of thorough scientific research. This creates a certain gap in domestic scientific thought, which limits the possibilities for systematic improvement of educational programs and methods of training pop vocalists.

Methodology

The study is based on a systemic approach, which allows considering professional pop vocal education as a holistic structure in a dynamic cultural environment. For this purpose, theoretical methods are used, in particular, the analysis and synthesis of the scientific system, which will allow to highlight key components and form a holistic idea of its formation. The comparative-historical method will help to trace the evolution of pop vocal education in Ukraine in the 21st century, to identify its features and determine key stages of development. System analysis will also be used to structure information and identify relationships between elements of the system, and forecasting will allow to outline possible directions of its further development. In parallel with theoretical methods, empirical methods will be applied. This includes the study and generalization of the pedagogical experience of leading Ukrainian institutions, such as the Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts, the National Academy of Culture and Arts Management, the Kyiv Municipal Academy of Music R. M. Glier, and the Kyiv National University of Culture and Arts.

Principal results

At the turn of the millennium, there were already separate attempts to teach pop vocals in Ukraine, mainly based on music schools and some art universities, where pop art was studied within the departments of choral conducting or folk instruments. But there were no unified curricula and methods that would meet the modern requirements of pop vocals. Most teachers had an academic education and did not always possess specific pop vocal techniques.

In the early 2000s, pop singing began to emerge from the "shadow" of academic music. The demand for pop performers was growing, which stimulated educational institutions to change. At this stage, pop singing was only beginning to appear in children's music schools and art schools. Often these were separate circles or electives that operated outside the main curriculum. Teachers, as a rule, had an academic education, but independently mastered pop techniques or taught, relying on their own practical experience. The goal was to give children the opportunity to try themselves in modern genres, to develop basic vocal skills for the pop scene. The curricula were mainly author's, without unified standards.

It was at this level that the most noticeable changes took place. Many music schools and art colleges began to open separate specializations or departments "Pop Singing" or "Pop Art". The curricula were already more structured, including individual lessons in pop vocals, ensemble singing, stage skills, and the history of pop art. However, the methodological base was still being formed, and it was often necessary to adapt academic approaches to the needs of the pop scene. Along with academic teachers, practicing artists and musicians began to be involved, which brought a living understanding of the realities of show business to the educational process. The creation of a professional system of pop vocal education in Ukraine in the 21st century was a significant achievement, allowing to educate a new generation of Ukrainian artists capable of competing on the world stage. Despite all the difficulties, it continues to develop, striving to meet the highest standards and challenges of the modern music industry.

During the 2010s, the system of pop vocal education in Ukraine became more mature and standardized. New state standards of higher education were developed and implemented, which more clearly outlined the requirements for the training of pop vocalists. Curriculums became more comprehensive, including not only vocal technique, but also in-depth study of styles, the basics of arranging, sound engineering, music management, and the psychology of creativity. More methodological manuals, scientific articles, and dissertations devoted to pop vocal appeared, which indicated its recognition and the development of its own pedagogical methodology. The number of teachers who themselves had pop education or significant experience in pop genres, and not just an academic background, was growing. This period was marked by a boom in private vocal schools and studios throughout Ukraine, especially in large cities (Kyiv, Lviv, Odesa, Kharkiv, Dnipro). These institutions offered a wide range of programs – from beginner courses to performances on large stages. Many of them involved famous artists and teachers who shared their practical experience. They were often more flexible in their programs and more quickly adapted to new musical trends.

The 21st century is characterized by the rapid development of the music industry, the emergence of new recording technologies, and the expansion of opportunities for the distribution of music, which required educational institutions to review traditional approaches and implement innovative teaching methods. The focus shifted not only to vocal technique, but also to artistry, the ability to work with the audience, the use of modern technologies, production and marketing aspects. The Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts, is one of the main universities in the formation of professional variety education. Its uniqueness lies in its focus on

the synthesis of variety and circus arts, which from the very beginning provided for the development of complex artistic skills.

The Academy traces its history back to the Kyiv School of Circus and performing Arts, founded in 1961. Even then, during the Soviet period, it was the only educational institution of its kind that trained artists of original genres. With Ukraine gaining independence and the rapid development of show business in the 1990s, it became obvious that the market needed modern variety singers who possessed up-to-date vocal techniques and understood the commercial component of art. It was during this period that an active rethinking of educational programs and the transformation of the institution began. In 2007, the School received the status of the Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts, which became a landmark moment, emphasizing the growing importance of variety genres. Unlike classical music academies, which were just beginning to integrate variety vocals, the Academy had many years of experience working with artists oriented towards the stage and the audience. This allowed it to focus on training precisely a variety artist – a universal performer who possesses not only vocal technique, but also acting skills, stage movement and an understanding of show business. Yakovlev Oleksandr Viktorovych – Rector of the Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts, Doctor of Cultural Studies, Professor, Professor of the Department of Humanities. Yakovlev O. V. is a key figure in the formation and development of this unique educational institution. His leadership was marked by a number of significant achievements that led to the flourishing of the academy and its transformation into one of the leading artistic and unique universities in Ukraine!

The Department of Pop Singing has gathered teachers who combine academic and pop education with rich practical experience on the stage. This has allowed us to create a unique methodology that synthesizes deep knowledge of the vocal apparatus with an understanding of the specifics of modern pop styles. Among the teachers are graduates of the Academy, famous teachers, as well as famous Ukrainian performers who share their experience, which ensures the relevance of the educational process. The Department of Pop Singing was created as a response to the demands of the time, offering educational professional programs for both bachelor's and master's degrees. The program includes individual vocal and piano lessons. Group lessons in vocal ensemble, solfeggio, harmony, arrangement, sound engineering, acting training, dance, stage movement, makeup, visage, and others. The educational process at the Academy is focused on practical activities, including regular performances, participation in competitions and festivals, which allows students to gain real stage experience. "This is a unique educational institution – the only one in Europe that covers almost all areas of training for artists of entertainment genres and trains circus and show program artists" (Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts 2025).

The Academy is one of the leading institutions that form standards and requirements for the profession of a pop vocalist in Ukraine, developing curricula and programs specifically for vocalist artists, which become a reference point for other institutions. Over the years of its existence, the Academy has educated a whole galaxy of famous Ukrainian pop performers who are successfully realized on the domestic and international stages. Their success is the best confirmation of the quality of education. Among the graduates are such leading artists as: Max Barskykh, Olga Tsybulska, Vitaliy Kozlovsky, Natalia Mogilevska, Mykola Mozgovy, Kamaliya, Tatyana Samaya, Svitlana Tarabarova, Alina Pash, Alyona Omargalieva, Anastasia Balog, Oleksandr Krugly (LESAN), Lyusya Kava, Vasyl Demchuk (DEMCHUK), Maria Dovgayuk (Domiy), Anastasia Zavadska (KRYLATA). But there are stars who are studying now, such as: Yaroslav Karpuk (YAKTAK), Ostap Starosta (OSTY) and others. The teachers of the Academy are actively engaged in scientific and methodological work, publish research related to pop vocals, and develop new approaches to teaching. As O. Skvortsova states, "We note that one of the problems of modern

professional vocal education is the significant differences in the educational repertoire, which serves as the basis for the formation of performing skills" (Skvortsova, 2023).

The head of the department of pop singing, candidate of art history, associate professor – Svitlana Zaria (author of this study) notes that the problem of the repertoire component is given special attention, the department is aimed at the individuality of the vocalist, at creating his peculiarities, at writing an original repertoire. Even at the entrance exams, the highest score can be obtained for an original song. The uniqueness of the program, not only in teaching singing and vocal technique, but also in the style, manner of performing original works. The academy has its own recording studio, where students create their first hits. Like all Ukrainian education, the Academy faces the challenges of today, especially in the conditions of a full-scale war. These are the issues of funding and the safety of students and teachers, the need to adapt to distance learning formats. However, the Academy demonstrates resilience and continues its activities, remaining an important center for training pop vocalists.

In the future, the Academy will likely continue to integrate the latest technologies into the educational process, deepen international cooperation to exchange experience with leading world vocal schools, and expand opportunities for students' practical realization through cooperation with the media, production centers, and concert organizations. The Kyiv Municipal Academy of Circus performing Arts is a vivid example of how an institution can adapt to the needs of the time, transforming from a school into an Academy to meet the growing demand for professional pop vocalists. Its contribution to the formation of the modern Ukrainian pop scene is undeniable.

A significant contribution is made by the National Academy of Culture and Arts Management. The National Academy of Culture and Arts Management is a leading educational institution in Kyiv, which provides higher education, retraining and advanced training of specialists in the field of culture and arts. In 1998, the State Academy of Culture and Arts Management was established on its basis (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Establishment in Kyiv of the State Academy of Culture and Arts Management" dated August 31, 1998 No. 1358). Taking into account the nationwide and international recognition of the results of its activities and a significant contribution to the development of national education and science, in 2010 the Academy received the status of a national one (Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2010 No. 13/2010) (National Academy of Culture and Arts Management 2025). The rector of the academy is an Honored Artist of Ukraine, Professor, Doctor of Philosophy, Candidate of Art History, composer, arranger – Valeriy Vitaliyovych Marchenko.

At the National Academy of Culture and Arts Management, pop singing was formed within the broader context of training specialists for the cultural and artistic sphere. The creation of relevant specializations was due to the understanding of the need to train not only performers, but also group leaders, teachers, managers, capable of working in modern conditions. The main emphasis is on training managerial personnel. In-depth study of the history and theory of pop art, training in organizing concerts, producing projects. The Academy's programs try to combine academic foundations with the practical needs of pop, preparing universal specialists who can find themselves in various areas of the cultural industry.

Head of the Department of Musical Art, People's Artist of Ukraine, Candidate of Art History, Professor – Ivo Bobul. The Academy is constantly updating and improving its curricula, integrating modern teaching methods and current trends in pop art. This allows students to master not only classical vocal technique, but also modern styles, improvisation, working with a microphone, features of sound recording and stage image. The Academy also has its own recording studio and, by the way, the Academy has a department of music production and sound engineering, which teaches studio work. Graduates of the Academy are in demand on the labor market. They successfully realize themselves as soloists, vocalists of musical groups, vocal teachers, arrangers,

sound producers, managers and specialists in the field of musical art. The Academy trains not only performers, but also creative leaders who are able to influence the development of Ukrainian pop art. Graduates of the Academy are: S. Zaria, O. Yakovlev, I. Bobul, T. Novachuk, V. Ovsyannikov, T. Aleksandrova, D. Kotok and others. Despite significant achievements, the system of pop vocal education in Ukraine, and the Academy in particular, faces challenges associated with rapid changes in the global music industry. Constant updating of curricula, introduction of the latest technologies, expansion of international cooperation and support of young talents are key to further successful development. The Academy continues to play an important role in the formation of highly qualified personnel for the Ukrainian pop scene, contributing to its integration into the world cultural space and the preservation of unique national traditions in the modern context.

One of the leading institutions that also plays a significant role in the formation of pop vocal art education is the Kyiv Municipal Academy of Music R. M. Glier. This academy has a long and rich history, which began in 1768 with the creation of a music school. During its existence, the institution has gone from a music school to an academy, constantly developing and adapting to the needs of the time. The opening of the pop vocal department was a landmark event for the Academy and Ukrainian music education as a whole. In 1980, a specialty in training pop jazz musicians was founded at the Kyiv Music School named after R. M. Glier. This department became innovative, because it was one of the first musical institutions in Ukraine that began to systematically train specialists in this direction. The founder and first head of the pop department was the prominent public figure, musicologist and jazz critic Volodymyr Symonenko. This discovery laid the foundation for the formation of professional pop vocal education in Ukraine, which allowed to educate a generation of singers who later became the face of the modern Ukrainian music scene. The rector of the Academy is the People's Artist of Ukraine, a famous composer – Zlotnyk Oleksandr Yosypovych.

Students of the Academy actively participate in concerts, competitions, festivals, master classes, which gives them the opportunity to gain stage experience and present their talents to the general public. The Academy cooperates with various concert organizations and production centers, which contributes to the employment of graduates.

Teachers of the pop vocal departments are, as a rule, experienced teachers, famous singers, composers and arrangers who share their practical experience and knowledge with students. The head of the department is Svitlana Iosypivna Borovyk, Honored Artist of Ukraine, Professor. Among the famous teachers who trained pop singers were Honored Artist of Ukraine L. Prokhorova (by the way, L. Prokhorova is the vocal teacher of the author of this study) and T. Rusova. These teachers have raised a whole galaxy of stars of Ukrainian show business. The institution made a particularly great contribution to the development of Ukrainian pop music, producing popular singers such as: Iryna Bilyk, Kateryna Buzhynska, Tina Karol, Yevheniya Vlasova, El Kravchuk, Vasyl Bondarchuk, Zlata Ognevich and many others. These artists not only achieved significant success in their careers, but also made Ukrainian music popular far beyond the borders of the country. The Glier Academy is rightfully proud of its star graduates, many of whom have become famous personalities on the Ukrainian and world music scene (Kyiv Municipal Academy of Music R. M. Glier, 2025).

Kyiv National University of Culture and Arts. The university has actively developed pop vocals as a response to the growing popularity of this genre among applicants and the needs of the labor market. The university is known for its focus on innovation and connections with show business. Involving famous producers, performers, sound engineers in the educational process, organizing master classes, internships. The university strives not only to teach singing, but also to prepare a "star" – a competitive artist who understands all aspects of his profession.

All these institutions, despite differences in approaches and emphases, demonstrate a common tendency towards comprehensive, multidisciplinary training of pop vocalists. They constantly adapt their curricula to the rapidly changing realities of the music industry, attract experienced practitioners and integrate the latest technologies, thus forming a full-fledged professional system of pop vocal education in Ukraine in the 21st century. As T. Shershova states, "The current stage of development of vocal education in Ukraine is connected with the general processes of reforming art education. One of the key areas is the modernization of curricula in accordance with European standards" (Shershova, 2025).

Kyiv National University of Culture and Arts occupies an important place in the system of modern vocal education in Ukraine. Although the university is not a conservatory in the classical sense, it actively develops areas of training specialists in the field of vocal art. The university trains specialists for a wide range of vocal and performing arts, including musical comedy theaters, national vocal groups, opera studios, etc. Today, the University continues to be one of the centers of training personnel for Ukrainian culture, including vocalists working in various genres and directions. The presence of powerful teaching teams specializing in vocal and choral art allows the university to form highly qualified performers. Thus, the formation of vocal education in Ukraine is a complex and multifaceted process that combines age-old traditions, European influences and national identity. The university, as one of the leading cultural institutions, contributes to this process by training new generations of Ukrainian vocalists. "The priority area of activity of the Department of Pop Singing is the training of highly professional specialists in the field of musical art. Graduates of the Department of Pop Singing can work in educational, professional educational institutions, modern pop, theatrical, institutions and structures, carry out educational activities based on modern scientific achievements of pedagogical theory and practice; work as an artist of vocal art" (Kyiv National University of Culture and Arts 2025).

Andriy Furdychko (Andriy Knyaz) is the head of the Department of Pop Singing of the Faculty of Musical Art, Doctor of Art History. In almost all the capital's art institutions, you can find former and current students of the Department of Pop Singing, since the institution trains highly professional specialists in a wide range of pop and vocal art. Star graduates of the Department of Pop Singing are: Olena Kucher (Olena Topolia), Andriy Furdychko (Andriy Knyaz), Anastasia Malega, Oksana Hrytsay (Mika Newton), Natalia Valevska, Oleksiy Shportko, Serhiy Myronenko and many others.

Conclusions

Professional pop vocal education in Ukraine in the 21st century is at a stage of active formation and development, which is due to both the growing demand for qualified artists in the field of show business and the general trends of Ukraine's integration into the European educational space. A key role in this process is played by specialized higher educational institutions, such as the Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts, the National Academy of Culture and Arts Management**,** the Kyiv Municipal Academy of Music R. M. Glier, and the Kyiv National University of Culture and Arts. These institutions form curricula, develop teaching methods and train personnel that meet modern requirements. Modern pop vocal education goes beyond the scope of exclusively vocal technique, integrating disciplines in acting, stage movement, the basics of production, sound engineering and management in show business. This reflects the complex nature of the requirements for a modern pop artist. Despite significant achievements, the system of pop vocal education faces a number of challenges, in particular – the need for further standardization of educational programs, the introduction of innovative technologies, adaptation to rapidly changing trends in the music industry and ensuring the

employment of graduates. Development prospects are associated with the strengthening of international cooperation, the development of joint educational projects and constant updating of the content of education. The lack of comprehensive scientific research devoted specifically to the formation and development of pop vocal education in Ukraine has been revealed. This emphasizes the relevance of this work and the need for further scientific exploration in this area for its systematic improvement and improving the quality of specialist training. In general, the professional system of pop vocal education in Ukraine in the 21st century demonstrates positive development dynamics, adapting to the requirements of the time and forming a new generation of artists capable of adequately representing Ukrainian culture on the world stage.

Bibliography

1. Kyiv Municipal Academy of Circus and performing Arts (2025). History. https://kmaecm.edu.ua/istoriya
2. Kyiv Municipal Academy of Music R.M. Glier (2025). *Official website*. https://glieracademy.org/
3. Kyiv National University of Culture and Arts. Department of Pop Singing (2025). https://fmm.knukim.edu.ua/facultet/struktura-fakultetu/kafedra-estrada.html
4. National Academy of Culture and Arts Management (2025). *About the Academy*. https://nakkkim.edu.ua/akademiya/pro-akademiiu
5. Shershova, T. (2025). Development of vocal education in Ukraine: Historical analysis and modern trends. In *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 125–127). National University of Civil Protection of Ukraine. https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/konferentsii/2025/-25_2.pdf#page=125
6. Skvortsova, O. (2023). *Problems of modern professional vocal education at the turn of the 20th–21st centuries*. Actual Problems of the Humanities, (65), Vol. 2, 146–151.

Capitolul 43. ETNO-FUZIA CA FENOMEN ARTISTICO-COMUNICATIV ÎN MUZICA VOCALĂ POP DIN TRANSCARPATHIA

Chapter 43. ETHNO-FUSION AS AN ARTISTIC-COMMUNICATIVE PHENOMENON IN POP VOCAL MUSIC OF TRANSCARPATHIA

Veronika Vasylivna HASNYUK[1]

Abstract

The article analyzes the phenomenon of ethno-fusion in the popular vocal music of Zakarpattia as one of the leading trends in contemporary musical art, combining traditional folklore with current musical styles (pop, rock, jazz, electronic music, hip-hop). The communicative potential of this genre in preserving cultural memory and shaping regional musical identity is highlighted. Particular attention is given to the stylistic and semantic features of the work of leading ethno-fusion performers of Zakarpattia (Alina Pash, bands "Rockash", "Antsya", "Hudaki Village Band", "Chalamada", "Vandor"). The article reveals the specifics of the artistic-communicative model of ethno-fusion as a space for dialogue between tradition and modernity, the ethnic and the global. The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach that combines musicological, culturological, and art criticism analysis.

Keywords: *ethno-fusion, popular vocal music, Zakarpattia, regional identity, musical thinking, communicative potential, folklore, multiculturalism.*

JEL*: Q43, Q53, F55*

Introduction

The trend of ethno-fusion in the pop vocal art of Transcarpathia can be traced, in particular, in the repertoire and stage style of a number of musical groups that actively work with local folklore material. This phenomenon is based on a deep synthesis of traditional folklore with modern musical trends such as pop, rock, electronica, jazz, and hip-hop. This synthesis of the traditional and the modern not only opens up new artistic horizons, but also performs an important socio-cultural function: preserving and popularizing authentic culture in the context of globalization. This process is largely determined by historical and geographical factors: the geographical location of the region contributed to the formation of a multicultural environment in which Ukrainian, Hungarian, Slovak, Romanian, Roma, and Jewish elements intertwined.

The relevance of the study of the phenomenon of ethno-fusion is due to a number of interrelated factors:

- first, it is the intensification of cultural identification processes, which is accompanied by a growing interest in ethnic origins in contemporary vocal art;
- secondly, there is a growing interest in new forms of musical expression that integrate local traditions in the context of global trends, in particular within pop vocal art;
- thirdly, the need to comprehend the communicative potential of ethno-fusion as a means of intercultural dialogue capable of transmitting cultural codes through emotionally rich vocal forms comes to the fore.

In the regional context of Transcarpathia, where numerous ethno-cultural influences coexist, pop vocal practice serves as a space for actualizing ethno-fusion as an expression of identity, innovation, and artistic interaction between the traditional and the contemporary. This, in turn,

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, head of the Department of Musical Art of the Communal Institution of Higher Education "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council. Uzhgorod. Ukraine, E-mail address: veronikagas@ukr.net

necessitates a thorough scientific analysis of the stylistic, semantic, and communicative dimensions of ethno-fusion in the regional pop vocal culture.

Literature review and arguments

In the contemporary musicological discourse, the phenomenon of ethno-fusion is seen as an integrative artistic practice that combines elements of traditional music with genres of the popular, academic, and alternative scenes. In particular, O. Shevchenko in his study analyzes the concept of "fusion" as a complex stylistic and communicative formation in the context of contemporary Ukrainian rock music, emphasizing its openness to intercultural dialogues and transformations of the traditional musical language (Shevchenko, 2022). This confirms that fusion is not only a stylistic construct, but also a carrier of new meanings that are relevant in various types of stage performance, including vocal performance. The study of folklore elements in contemporary music performance practice also actualizes the need to analyze the communicative potential of ethno-fusion in the local environment. In the regional context of Transcarpathia, which combines Ukrainian, Hungarian, Romanian, Roma, and Slovak traditions, ethno-fusion in vocal music reflects unique stylistic solutions. It is pop vocal practice that becomes a space for cultural self-realization, renewal of national identity, and interethnic cultural dialogue. In this context, it is important to pay attention to the pedagogical aspects of the formation of performers' artistic and communicative skill I. Dikun, A. Mykhaliuk, and O. Kotsurak (Dikun, Mykhaliuk, Kotsurak, 2021) emphasize that the process of instrumental and performing training of future music teachers should include not only technical and interpretive skills, but also the development of the ability to artistically convey meanings, adapt to different audiences, carry out style transfer, and achieve emotional expressiveness. These aspects are directly related to the effective realization of ethno-fusion as a communicative resource in contemporary vocal art. Thus, the combination of musicological, cultural, and pedagogical approaches allows us to comprehensively understand ethno-fusion as an artistic and communicative phenomenon. It not only renews the sound of folklore in the context of the contemporary scene, but also performs the function of transmitting identity, cultural memory, and emotional interaction with the audience. This determines the need for further research, in particular, in the field of pop vocal music of Transcarpathia as a regional phenomenon.

Oleksandr Yevtushenko, a Ukrainian musicologist and publicist, sees ethno-fusion not only as a genre phenomenon, but also as a multicultural model of musical thinking that forms a new aesthetics of interaction between traditional ethnic elements and modern stylistic contexts. In his opinion, ethno-fusion is rather a technology of artistic synthesis based on the dialogue of cultures, transformation of the folklore code, and openness to interpretation (Yevtushenko, 2009). The musicologist emphasizes that contemporary Ukrainian music is increasingly represented on the international stage thanks to bands that combine elements of national folklore with current musical styles, such as rock, jazz, and electronic music. In this context, ethno-fusion is emerging as an important factor in the development of contemporary Ukrainian musical culture, contributing to the preservation of national identity and its integration into the global cultural space. Thus, understanding ethno-fusion as an artistic and communicative phenomenon allows us to identify the peculiarities of regional musical identity and analyze the mechanisms of cultural memory transmission through vocal art. This, in turn, opens up the prospects for studying the dialog between tradition and modernity, ethnicity and the global. The argumentation in favor of the relevance of the topic is also based on the need to develop a theoretical and methodological framework for describing the intermedia, stage performance, and communication mechanisms of ethno-fusion in the system of contemporary pop music.

At the same time, despite the growing scholarly interest in ethno-fusion as a stylistic phenomenon, its artistic and communicative functions in pop vocal music, in particular in the regional dimension of Transcarpathia, a multicultural space in which Ukrainian, Hungarian, Slovak, Romanian, and Roma traditions coexist, remain insufficiently studied. It is this multiethnic palette that determines the unique character of Transcarpathian ethno-fusion, in which the vocal style of the performers often combines elements of local dialect singing with modern forms of pop vocals.

Methodology

The methodological basis of the study of ethno-fusion as an artistic and communicative phenomenon in the pop vocal music of Transcarpathia is an interdisciplinary approach that combines the methods of musicology, cultural studies, art history and communication theory. This approach allows us to consider ethno-fusion not only as a genre and stylistic category, but also as a socio-cultural and aesthetic phenomenon that manifests itself in the synthesis of local traditions and global musical trends. The following general scientific methods were used in the study: analysis and synthesis – to study the structural elements of ethno-fusion as a stylistic formation; comparative and typological method – to compare the features of ethno-fusion in different regions of Ukraine, with an emphasis on the specifics of the Transcarpathian school; induction and deduction – to formulate general conclusions based on specific examples of vocal works and performance practices; interpretive approach – to analyze the semantic load of artistic images in vocal performance. Special musicological methods include: stylistic analysis – to identify elements of folk intonation, rhythm and timbre palette in vocal works; analysis of audio materials – to study the author's transformation of folk melody in the context of contemporary pop styles; the method of cultural analysis – to study ethno-fusion as a means of preserving and broadcasting the cultural identity of Transcarpathia. Empirical methods were also used, in particular: observation of performance practice (live performances, video recordings, interviews with performers); content analysis of interpretations of vocalists working in the genre of ethno-fusion.

The theoretical and methodological basis of the study is the work of contemporary Ukrainian researchers, in particular: O. Biriukova (O. Biriukova, 2021), O. Yevtushenko (Yevtushenko, 2009), I. Dikun, A. Mykhaliuk, O. Kotsurak (Dikun, 2021), O. Shevchenko (Shevchenko, 2022), as well as publications on the communicative properties of musical art in the context of cultural transformation.

Principal results

Zakarpattia is a region with an extremely diverse ethnic and cultural composition. The traditions of the Ukrainian, Hungarian, Romanian, Slovak, Roma, and Jewish populations have historically intertwined here. This natural ethno-cultural diversity became the basis for the formation of an original musical concept, which today is referred to as ethno-fusion. The origins of the style go back to a deep folk tradition – kolomyikas, ballads, and instrumental plays that were popular in the rural environment. In the Soviet period, folk songs were adapted to the requirements of the mass stage, and in the 1990s and 2000s, a breakthrough occurred: a rethinking of national identity through art began. It was then that Transcarpathian musicians began to experiment boldly, synthesizing folklore with modern styles such as rock, electronica, and hip-hop. In contemporary musicology, ethno-fusion is interpreted as a complex artistic phenomenon based on the interaction of local traditions with global cultural trends. According to Olha Shevchenko (Shevchenko, 2022), this style is a "musical concept" that allows preserving the tradition and modernizing it at the same time. Yuriy Biriukov (Biriukov Yu., 2021), in turn, defines ethno-fusion as a cultural strategy for

integrating local identity into the global media space. Thus, it is not so much a new musical style as a means of cultural interaction and transmission of local meanings in a globalized socio-cultural environment.

According to the terminology, ethno-fusion (from ethnic and fusion) combines elements of traditional music with modern forms. In our context, this means ethnic intonations in vocals alongside jazz improvisation or recitation, folk instruments alongside digital effects. The language palette is worth mentioning separately: local dialects, Rusyn conversation, and phraseology are widely used in the songs, which enhances the authenticity of the sound. The formation of Transcarpathian ethno-fusion is due to a number of factors: the rise of national consciousness, the development of digital technologies, the influence of globalization, the activity of local bands, and especially the multicultural environment of the region. Analysis of the works of contemporary performers and bands allows us to distinguish several characteristic features and stylistic peculiarities that define the face of Transcarpathian ethno-fusion:

– a) combining authentic melodies with modern arrangements**:**

This is one of the most common and effective practices. A striking example is the band *Rock-H*, which skillfully integrates Transcarpathian folk melodies and motifs into their work, combining them with elements of rock and folk rock (Biriukov, 2021). In their songs, you can clearly hear recognizable folk intonations that are presented in a modern setting. The song "Chorna Hora" is a good example where the melodicism characteristic of Transcarpathian lyrical and ballad songs is combined with modern rock instrumentation (electric guitars, bass guitar, drums), which gives the composition energy and drive. The soloist's vocals also combine a folk style with elements of modern rock. Many of their songs from the album "In Vinko Veritas" (2012) are almost entirely composed of Transcarpathian dialect based on folklore.

Among the current representatives of the contemporary Ukrainian ethno-fusion movement, a prominent place is occupied by the band *ANTSYA*, whose activities contribute to the popularization of local musical folklore of Transcarpathia in the modern cultural context. The band was founded in 2016 in Mukachevo. Its artistic director and author of most of the compositions is composer Viktor Yantso, a member of the National Union of Composers of Ukraine. The band's creative strategy is to transform traditional folklore material by integrating elements of pop, folk, and electronic music. The musical arrangements combine folk melodies with modern rhythmic structures, using bass guitar, percussion instruments, and electronic timbres. Despite the updated form of sound, the compositions retain their melodic authenticity, which ensures a connection with the folklore tradition. A feature of the band's performance practice is the active use of regional dialect, folk vocal style, and traditional instruments, which enhances the ethno-cultural recognition of their repertoire. The use of local textual and musical codes in combination with a modern musical language creates a unique syncretic product that contributes to the preservation and renewal of the musical heritage of Transcarpathia. Thus, the activity of the band *Antsya* can be seen as a vivid example of the successful interpretation and adaptation of folklore traditions within the contemporary ethno-fusion discourse that represents regional cultural identity through the medium of popular music;

– b) integration of traditional instruments in a non-traditional context:

This is one of the most visually and aurally striking aspects of Transcarpathian ethno-fusion. Transcarpathian folk instruments such as cymbals, trembitas, floyars, drymbas, and bagpipes are increasingly used not only in folk ensembles but also organically integrated into pop bands working in the ethno-fusion style. Their unique, often archaic sound adds a special flavor to modern compositions, creating unexpected timbre contrasts and enriching the sound palette.

In the work of *ALINA PASH*, there is a clear tendency to integrate traditional Transcarpathian instruments in an unconventional modern context, which is a characteristic feature of her style of

ethno-fusion and hip-hop with elements of pop. In many of her tracks, one can note the characteristic vibrations and rhythmic features of the drumbeat, which give the music an archaic flavour, harmoniously combining with modern beats and electronic sound effects. This combination demonstrates its ability to preserve the authentic sound codes of traditional culture while adapting them to the requirements of the latest music formats. Although *Alina Pash* does not use the full range of traditional instruments in every composition, she is an exemplary example of an artist who consciously integrates elements of traditional Transcarpathian musical culture, including folk instruments, into her contemporary work, doing so in an organic and stylistically justified manner. This approach is in line with the trends in the development of the ethno-fusion genre, which is characterized by a combination of local folklore and contemporary musical styles, and contributes to the preservation and popularization of cultural heritage in the context of globalization. At the same time, the use of ethnic motifs in contemporary musical practices is a means of forming national identity and intercultural dialogue.

– c) experiments with vocal techniques**:**

Transcarpathian vocalists, in addition to the traditional style of singing, actively master and integrate elements of jazz improvisation, pop vocals, rock and other genres into their work. This allows them to create unique, multifaceted vocal palettes. There are interesting combinations of throat singing with traditional Transcarpathian songs or the use of polyphony in non-traditional arrangements. The integration of pop vocal elements into ritual songs transforms the perception of traditional melodies, making them more accessible and emotionally expressive for the modern listener.

ALINA PASH actively experiments with a combination of hip-hop, electronic music and ethnic motifs, and in her vocals you can hear elements that go beyond traditional pop vocals, approaching recitative and other techniques. Alina Pash's work represents a modern trend of ethno-fusion, where traditional musical culture acts not only as a material for stylization, but also as a tool for deep cultural identification. Her vocal techniques, which fluctuate between pop, recitative, and folklore intonations, demonstrate the multidirectionality of contemporary vocal art.

The vocal style of the *Rock-H* band combines folk intonations with elements of rock performance. Instead, the *HUDAKI VILLAGE BAND*, which mainly focuses on authentic sound, in its collaborations with contemporary artists creates syntheses of traditional vocals with features of other musical genres, which not only enriches the artistic palette of performance, but also enhances the communicative potential of folk music in the context of intercultural dialogue.

– d) the use of dialectal features:

Transcarpathian dialects, with their special melody, specific vocabulary, and unique phonetics, are becoming an important identifying element of ethno-fusion projects. Performing songs in the dialect not only emphasizes the regional identity and uniqueness of Transcarpathia, but also adds a special authenticity and charm to the musical material.

The *HUDAKI VILLAGE BAND* is a great example of the use of dialectal features in their work. Not only do they perform songs in Transcarpathian dialects, which can differ significantly from the literary Ukrainian language, but they also convey the authentic pronunciation of dialect words and phrases as accurately as possible. The use of dialectal features is one of the key features of the *Rock-H* band. Most of their songs are performed in the Transcarpathian dialect ("Rusyn conversation"), which makes their music unique and emphasizes their regional origin. The language itself is an important element of their "Subcarpathian rock";

– e) combination with electronic music:

Some Transcarpathian artists are actively experimenting with the integration of folk elements into electronic music, creating original tracks that combine archaic melodies with modern

beats and sound effects. This creates new conditions for the popularization of folklore among modern consumers of music content and its integration into global dance trends.

The band *CHALAMADA* ("Chalamada", the name comes from the Hungarian word csalamádé, meaning assorted vegetables) is characterized by a pronounced irony and extensive use of elements of the Transcarpathian dialect. They boldly combine elements of Hutsul melodies, Lemko singing, and Roma rhythms with styles such as funk, reggae, and electronic music. Their ethno-fusion is not just music, but also a kind of cultural statement, which they call "music with a taste of lecho". The song "Se miy varosh" ("This is my brew") is an example of an artistic representation of contemporary local identity, which is formed through the emotional connection of a person with the space of everyday life. Its text captures not so much a geographical or administrative understanding of a city, village, or metropolis as a sense of "home", a sense of belonging to a familiar environment. Regardless of the scale of the locality, the lyrical protagonist speaks of a place that has become part of his or her daily experience, with familiar faces, familiar routes, and routine details of everyday life that acquire a deeply personal meaning. This song has a universal sound, because everyone, regardless of where they live, can recognize fragments of their own life in it: greetings with a shopkeeper, a chance meeting with a neighbour, warm memories of childhood friends. Through simple, everyday images, the composition actualizes the need shared by many people to have their own space where they are known, understood and remembered. Thus, "Se miy varosh" ("This is my brew") is not only a song about a specific city, but about the inner state of belonging, about "home" in the deepest sense of the word.

The band *VÁNDOR* draws on the Hungarian-Ukrainian folklore heritage of Zakarpattia, which is an integral part of the region's cultural diversity. Their practice of ethno-fusion is characterized by lyricality, deep processing of authentic material that is transformed through the prism of rock, jazz and pop music. They often work with poetry, which adds emotional and meaningful depth to their performances, creating a chamber-like yet powerful sound.

Today, the stylistic spectrum of the genre is extremely wide: from pop-folk to ethno-jazz, from funk-ethno to experimental electronica. In many cases, this music is approaching the concept of World Music, where the local tradition is presented in a format that is understandable to an international audience.

Conclusions

In the process of forming a vocalist's artistic and communicative competence, familiarization with authentic practices rooted in regional musical traditions is of particular importance. Contemporary representatives of the ethno-fusion genre in Transcarpathia create not only unique sound products, but also serve as an example of the transformation of local folklore into an instrument of intercultural communication. That is why the analysis of the work of these groups can be integrated into academic disciplines aimed at developing stage expressiveness, interpretive freedom, and stylistic flexibility of performers.

Among the leading representatives of the genre in the region are the following:

- "ROCK-H" (Rokash) – the flagship of folk rock with the author's concept of "Subcarpathian rock", which successfully synthesizes folk song tone and rock aesthetics;
- "ANTSYA" – a band that combines Transcarpathian folklore with pop music and electronics, often with a humorous touch, expanding the emotional palette of the performer's stage image;
- CHALAMADA – experimenters who combine Lemko and Hutsul motifs with funk, reggae and electronica, demonstrating the flexibility of forming a new vocal intonation;

- VÁNDOR is a group that develops intellectual ethno-jazz, combining Hungarian-Ukrainian melodies with modern improvisational techniques, which is especially valuable in training jazz-oriented vocalists;
- HUDAKI VILLAGE BAND is an ensemble that preserves the archaic style of performance, weaving in elements of fusion, and emphasizes authenticity, which is pedagogically important for the development of stylistically motivated sound skills;
- ALINA PASH is a unique artist who organically integrates hip-hop, folklore, and electronics into her own stage concept, demonstrating an example of a holistic vocal brand with a distinct ethnic identity.
- MARINA & COMPANY is a band that works at the intersection of pop-folk and ethnic pop style. Their repertoire is based on local linguistic authenticity and folklore themes, although it is characterized by a more traditional performance style. In this context, the group can be seen as a representative of the ethno-fusion popularization trend, which is an example of the adaptation of ethnic components for the mass stage, an aspect important for studying strategies of communication with the public. Thus, the pop vocal music of Transcarpathia within the genre of ethno-fusion not only forms new aesthetic models, but also acts as a powerful means of educating performers as communicators between cultures, styles, and generations. Thus, Transcarpathian ethno-fusion is not just music. It is a way of preserving and transmitting the cultural code of the region, which continues to develop actively due to its flexibility and openness to experimentation. It is a living example of how a local tradition can not only survive in the context of globalization, but also become a subject of interest and inspiration for new generations of listeners and performers.

Bibliography

1. Biriukov, Y. M. (2021). *Ethnic motives in contemporary media discourse: Cultural identity and globalization*. Kulturolohichnyi Vestnik, (38), 45–52.
2. Dikun, I., Mykhaliuk, A., & Kotsurak, O. (2021). *Formation of artistic and communicative skills of future teachers of music in the process of instrumental and performing training: Study guide*. Bar: Mykhailo Hrushevsky Bar Humanitarian and Pedagogical College.
3. Romanova, M. (2018). *Color, dialects and a bit of exquisite madness: Why you can love Transcarpathian musicians*. Depo Zakarpattya.
4. Shevchenko, O. H. (2022). *The concept of "fusion" in contemporary rock music of Ukraine*. Art Historical Notes, (41), 102–1.

SECȚIUNEA 4.

Aspecte cu impact social

Capitolul 44. MEDIERE CULTURALĂ ÎN TRADUCEREA TURISTICĂ: UN STUDIU EMPIRIC AL COMUNICĂRII PATRIMONIULUI MOLDOVENESC

Chapter 44. CULTURAL MEDIATION IN TOURISM TRANSLATION: AN EMPIRICAL STUDY OF MOLDOVAN HERITAGE COMMUNICATION

Olesea BUCUCI[1]

Abstract

The present research investigates approaches to rendering cultural markers in Moldovan tourism texts, exploring how language specialists negotiate the tension between cultural preservation and international comprehensibility. The investigation centers on determining productive methods that uphold cultural genuineness while securing intelligibility for worldwide readerships. Tourism publications regularly feature culturally embedded content spanning gastronomic heritage, ceremonial traditions, religious observances, artistic practices, handicraft production, musical patrimony, landscape features, and wine-growing customs. Rendering these cultural markers demands refined strategies that safeguard source-culture authenticity while promoting intercultural comprehension.

By means of corpus-driven examination of 117 cultural markers drawn from authoritative Moldovan tourism publications, this study assesses five principal translation methods: explanatory rendering, direct transposition, linguistic adoption, phonetic adaptation, and contextual expansion. The quantitative assessment identifies explanatory rendering as the prevailing method (46.4%), proving especially productive for gastronomic and religious vocabulary, whereas direct transposition demonstrates effectiveness (31.7%) for concepts with universal recognition. Linguistic adoption and phonetic adaptation preserve cultural distinctiveness for unique cultural realities, while contextual expansion furnishes supplementary elucidation for intricate terms. Results underscore translators' function as intercultural mediators bearing responsibility for cultural negotiation that extends well beyond simple linguistic conversion. This study supplies empirical foundations to translation scholarship concerning cultural safeguarding strategies in tourism communication, emphasizing translation's essential contribution to international heritage dissemination and sustainable tourism advancement.

Keywords*: cultural markers; translation strategies; tourism discourse; intercultural communication; cultural preservation; heritage tourism; linguistic mediation; cross-cultural understanding; destination marketing; cultural authenticity*

JEL*: Z19, H41*

Introduction

Handling cultural markers in tourism entails multifaceted challenges requiring linguistic proficiency, cultural awareness, and communicative accuracy. Within Moldova's tourism promotion efforts, language specialists face the exacting task of making culturally anchored notions comprehensible to international audiences without compromising their genuine cultural substance. This challenge grows more acute considering Moldova's varied cultural inheritance, which includes distinctive gastronomic traditions, spiritual observances, artistic practices, and handicraft methods that regularly resist straightforward linguistic equivalence. Tourism communication serves as vital infrastructure enabling cultural interchange, where language acts simultaneously as a connector and a barrier between disparate cultural realities. Handling cultural markers surpasses basic linguistic conversion; it calls for sensitive negotiation of cultural significance, identity safeguarding, and the facilitation of intercultural comprehension. The stakes increase markedly in tourism communication, where unsuitable or culturally tone-deaf rendering

[1] PhD candidate, university assistant, English Philology Department "Ion Creangă" SPU of Chisinau, obucuci@yahoo.com

may misrepresent a destination's cultural offerings or render meaning opaque for international visitors. Moldova's geographic position at the intersection of Eastern and Western European traditions has produced a cultural landscape replete with elements that resist translation. From distinctive dishes such as "mămăligă" to ceremonial observances like "Boboteaza", these culturally rooted components constitute the bedrock of Moldova's tourism appeal. Language specialists must craft approaches that uphold cultural genuineness while securing comprehension and attractiveness for diverse international audiences.

Literature Framework

The translation of cultural markers has received sustained scholarly attention, with researchers advancing varied taxonomic systems and management strategies for culturally embedded notions. The distinction between semantic and communicative approaches established within translation theory offers foundational insight into the tension between source-culture loyalty and receiving-audience comprehensibility, highlighting that cultural vocabulary frequently necessitates communicative methods that foreground reader understanding rather than word-for-word accuracy.

Recent scholarship on tourism communication foregrounds the language professional's standing as an intercultural mediator, acknowledging that tourism translators do more than simply transfer content — they actively shape cultural perceptions and facilitate intercultural interactions. This viewpoint proves especially pertinent for cultural marker translation, recognizing the creative and interpretive aspects inherent in the translation process. Within Eastern European tourism settings specifically, research underscores the obstacles involved in conveying culturally particular notions to Western readerships, stressing the value of contextual elucidation and cultural bridging techniques that assist international visitors in comprehending unfamiliar cultural customs and ideas.

Methodology

The present study adopts a corpus-driven descriptive approach to examine translation methods for cultural markers in Moldovan tourism communication. The investigation integrates quantitative analysis of strategy frequency with qualitative scrutiny of individual translation decisions and their cultural ramifications. The primary corpus originates from authoritative Moldovan tourism publications, specifically those offering comprehensive cultural coverage and carrying official representational standing. The bilingual character of the corpus enables direct comparison between source and target texts, allowing precise examination of translation approaches employed.

The analysis identified 117 cultural markers distributed across eight cultural domains: Culinary Heritage (8 instances), Ceremonial Celebrations (16 instances), Spiritual Customs (20 instances), Artistic Traditions (16 instances), Musical Expressions (17 instances), Craft Production (17 instances), Territorial Features (8 instances), and Viticulture Practices (15 instances). This classification framework, derived from cultural domains occupying prominent positions in Moldova's tourism communication, guarantees thorough coverage of the destination's cultural offerings.

Translation methods were categorized using frameworks from established scholarship, resulting in five primary approaches: Explanatory Rendering (furnishing descriptive elucidations for terms without direct counterparts), Direct Transposition (word-for-word transfer preserving source-language structure), Linguistic Adoption (retaining source-language terms unchanged), Phonetic Adaptation (modifying source-language terms to conform to target-language

orthographic norms), and Contextual Expansion (appending explanatory content for cultural clarification purposes).

Findings and Analysis

Empirical investigation uncovers distinctive patterns across cultural domains, with quantitative data revealing clear methodological preferences while qualitative examination illuminates the cultural and communicative logic informing these choices.

Explanatory rendering occupies the dominant position at 46.4% (54 instances), a finding that reflects the inherent difficulty of rendering culturally particular notions intelligible while retaining their essential cultural character. Direct transposition constitutes the secondary method at 31.7% (37 instances), pointing to its utility for terms containing recognizable universal components. Specialized yet culturally meaningful methods include phonetic adaptation (11.5%, 13 instances), linguistic adoption (7.1%, 8 instances), and contextual expansion (3.2%, 4 instances), reflecting their targeted deployment for terms necessitating specific cultural preservation techniques.

Domain-Specific Analysis

- **Culinary Heritage**: Terms in this domain exhibit pronounced dependence on explanatory rendering, given that food vocabulary frequently lacks equivalents across cultures. Descriptions of traditional dishes supply functional comprehension while safeguarding cultural particularity through contextual information.
- **Spiritual Customs**: This domain benefits from well-established cross-cultural religious vocabulary, permitting frequent recourse to direct transposition. Orthodox-specific observances demand explanatory methods that communicate their distinctive cultural importance within Moldovan spiritual life.
- **Artistic Traditions**: Terms here depend substantially on linguistic adoption and phonetic adaptation to preserve the singular cultural identity of artistic genres and narrative forms, as these ideas lack meaningful parallels in receiving cultures.
- **Musical Expressions**: Similar patterns emerge, with adoption safeguarding the genuineness of performance traditions while descriptive methods furnish necessary cultural background.
- **Craft Production**: This domain benefits from direct transposition for broadly recognizable artisanal categories but requires explanatory methods for techniques and products distinctive to Moldova.
- **Territorial Features**: Terms typically employ adoption or phonetic adaptation, since place names constitute integral components of national identity while receiving descriptive contextualization regarding geographical and cultural significance.
- **Viticulture Practices**: This domain exhibits sophisticated use of adoption for specific designations and regions, combined with explanatory rendering for production methods and cultural practices connected to wine heritage.

Discussion

The analysis brings to light several pivotal dimensions of cultural marker translation in tourism communication, carrying implications that reach beyond Moldovan settings to broader questions concerning cultural representation and intercultural dialogue. The predominance of explanatory rendering corroborates the translator's function as intercultural mediator rather than straightforward linguistic converter. Language professionals actively interpret cultural notions, determining what information international readerships require to comprehend and value cultural phenomena. This interpretive function entails considerable responsibility, since translation choices directly shape how a culture is perceived internationally.

The measured equilibrium between preservation and accessibility points to translators' consciousness of a twofold obligation toward both source and receiving cultures. They must uphold sufficient cultural genuineness for faithful representation while ensuring adequate comprehensibility for productive engagement with international audiences. Tourism communication operates under distinctive constraints that set it apart from literary or technical translation. The imperative to attract and inform prospective visitors demands translations that are simultaneously culturally truthful and commercially compelling. The prevalence of explanatory rendering mirrors tourism discourse's requirement to educate audiences regarding unfamiliar cultural phenomena while sustaining an aura of exotic appeal. The strategic retention of certain terms through adoption and phonetic adaptation serves tourism marketing objectives by preserving an authentic destination "character" while furnishing necessary comprehension support. This method enables tourism publications to convey cultural distinctiveness — a principal differentiating factor — while remaining navigable for international audiences.

Synthesis of Key Findings

This empirical study uncovers sophisticated approaches for reconciling cultural preservation with international comprehensibility in Moldovan tourism translation practice. The prevalence of explanatory rendering (46.4%) illustrates translators' awareness that tourism communication must simultaneously serve educational and promotional functions, equipping international audiences with essential cultural context while sustaining genuine cultural representation. These results challenge conventional translation paradigms that favor either source-text loyalty or receiving-audience comprehensibility, indicating that tourism translation requires integrated methods addressing both imperatives concurrently.

The methodical distribution of strategies across cultural domains reflects translators' refined grasp of differing cultural translation demands, evidencing professional expertise that extends beyond linguistic competence to encompass cultural interpretation and strategic communication capabilities. Spiritual and territorial vocabulary benefits from established cross-cultural lexicons mirroring shared human experiences and geographical realities, whereas culinary, artistic, and handicraft elements call for inventive methods preserving cultural particularity while guaranteeing comprehension and commercial appeal. The domain-specific examination reveals consistent patterns indicating that cultural marker translation follows systematic approaches rather than haphazard choices. The elevated frequency of preservation strategies (linguistic adoption and phonetic adaptation) for artistic and musical traditions signals recognition of these domains' identity-constituting roles, while the preponderance of explanatory methods for culinary and craft production reflects these domains' material-culture characteristics, which permit functional description alongside cultural contextualization.

Theoretical Contributions to Translation Studies

The findings affirm the translator's vital function as intercultural mediator in tourism settings, where linguistic transfer must be accompanied by cultural interpretation and strategic communication addressing commercial, educational, and cultural preservation goals simultaneously. This function carries substantial responsibility for molding international perceptions of national cultural identity while enabling meaningful intercultural encounters that advance sustainable tourism development and heritage safeguarding. The study shows that simple domestication/foreignization dichotomies prove insufficient for capturing tourism translation realities, as actual professional practice deploys hybrid strategies merging preservation and adaptation methods within individual translation projects. The intercultural mediator model

emerges as a more precise theoretical lens, foregrounding the creative and interpretive facets of cross-cultural communication in commercial settings while recognizing translators' cultural agency in the construction of meaning.

This investigation enriches translation scholarship by furnishing empirical evidence for cultural marker translation methods in tourism settings, supplying quantitative data that bolsters theoretical assertions about translation strategy effectiveness and cultural preservation outcomes. The results support arguments for acknowledging tourism translation as a specialized field demanding distinctive theoretical frameworks and professional competency benchmarks.

Implications for Moldovan Cultural Heritage Promotion

For Moldova in particular, these translation approaches make meaningful contributions to the country's tourism advancement by rendering its abundant cultural heritage accessible to international audiences while preserving the authenticity that constitutes its principal tourism draw and competitive edge. The careful negotiation between cultural preservation and comprehensibility evident in these translations offers a productive model for other destinations aspiring to promote cultural tourism while upholding cultural integrity and avoiding cultural commodification.

The systematic retention of cultural markers through purposeful translation methods supports Moldova's positioning as an authentic cultural destination that distinguishes itself from mass tourism markets through singular cultural offerings. The educational orientation in translation approaches aligns with sustainable tourism development principles that emphasize cultural comprehension over superficial cultural consumption. The research outcomes support policy recommendations for strengthened professional translator preparation, institutional backing for cultural heritage translation, and collaborative structures linking translation professionals with cultural heritage experts and tourism industry participants. These recommendations respond to identified challenges while building upon demonstrated productive practices.

Future Research Directions and Methodological Extensions

Subsequent research should broaden this analysis to encompass multiple cultural and linguistic settings, examining cultural marker translation practices across various national tourism discourses to identify universal patterns and culture-specific variations. Comparative investigations could illuminate how cultural backgrounds influence translation strategy selection and uncover transferable best practices for cultural preservation in tourism settings across differing cultural and linguistic environments. Longitudinal studies tracing translation strategy evolution over time could yield insights into how tourism translation practices respond to shifting global tourism markets, technological advances, and developments in cultural understanding. Such investigations could identify trends in cultural representation and inform forecasts regarding future translation practice evolution.

Audience reception studies examining how target readerships respond to different translation strategies could supply critical insights into translation strategy effectiveness from the consumer viewpoint, informing more audience-centered approaches to tourism translation. Such studies should incorporate diverse audience segments reflecting the international tourism market's heterogeneity and varying levels of cultural literacy. Research on technology integration should examine how digital innovations, artificial intelligence applications, and multimedia platforms can enhance cultural marker translation while upholding cultural genuineness and professional

translation quality standards. Such inquiry should address both the opportunities and the challenges that technological development presents in tourism translation contexts.

Recommendations for Professional Practice

The research results support several practical recommendations for tourism translation specialists, institutional stakeholders, and policymakers. Professional translators handling cultural markers should prioritize comprehensive development of cultural competence through sustained immersion in source-culture heritage, contemporary cultural life, and ongoing cultural evolution. This competence should encompass historical knowledge, anthropological insight, and sociological awareness that support well-informed translation decisions balancing cultural genuineness with commercial viability.

Collaborative structures should be instituted connecting translation professionals with cultural heritage specialists, tourism industry practitioners, and receiving-audience representatives throughout the translation process. Such collaborative methods ensure cultural precision while preserving commercial effectiveness and audience comprehensibility, addressing the multidisciplinary demands of productive cultural marker translation. Quality evaluation mechanisms should be devised specifically for tourism translation, acknowledging its distinctive demands and cultural mediation functions while furnishing practical implementation guidance for professional translators and institutional stakeholders. These mechanisms should balance considerations of cultural genuineness, commercial effectiveness, and audience comprehensibility. The investigation demonstrates that productive cultural marker translation in tourism publications necessitates multidisciplinary methods integrating theoretical understanding, cultural sensitivity, strategic adaptability, and collaborative professional practice. The Moldova-focused framework constructed here provides both theoretical insights and practical guidance for safeguarding cultural integrity while securing international audience comprehensibility, contributing to sustainable cultural tourism advancement and the deepening of intercultural understanding.

This study makes a substantial contribution to translation scholarship and tourism marketing by demonstrating how cultural heritage can be effectively communicated across linguistic and cultural boundaries while preserving genuine cultural identity and bolstering destination competitiveness in international tourism markets. The empirical underpinnings and theoretical implications furnish a robust framework for continued research and professional growth in this vital area of intercultural communication.

Acknowledgement. The article was developed within the framework of the Project for young researchers 24.80012.0807.09TC Fortification of scientific and methodological support to reduce social vulnerability by increasing the level of financial inclusion of low-income groups (2024-2025).

Bibliography

1. Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation* (2nd ed.). Routledge.
2. Baker, M., & Saldanha, G. (Eds.). (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (2nd ed.). Routledge.
3. Bassnett, S. (2013). *Translation Studies* (4th ed.). Routledge.
4. Bassnett, S., & Trivedi, H. (Eds.). (1999). *Postcolonial Translation: Theory and Practice*. Routledge.

5. Brașoveanu, A. (2013). *Moldova: Oameni, Locuri, Bucate și Vinuri*. Cartier.
6. Brașoveanu, A. (2013). *Moldova: People, Places, Food and Wine*. Translated by I. Popescu. Cartier.
7. Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. John Benjamins.
8. Cronin, M. (2000). *Across the Lines: Travel, Language, Translation*. Cork University Press.
9. Cronin, M. (2003). *Translation and Globalization*. Routledge.
10. Crystal, D. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language* (3rd ed.). Cambridge University Press.
11. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Anchor Books.
12. Hatim, B., & Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. Longman.
13. House, J. (2015). *Translation Quality Assessment: Past and Present*. Routledge.
14. Katan, D. (2004). *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators* (2nd ed.). Routledge.
15. Kelly, D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers*. St. Jerome Publishing.
16. Koller, W. (2011). *Introduction to Translation Studies*. Springer.
17. Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge.
18. Munday, J. (2012). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (3rd ed.). Routledge.
19. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
20. Nida, E. A., & Taber, C. R. (2003). *The Theory and Practice of Translation*. Brill.
21. Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. St. Jerome Publishing.
22. Nord, C. (2005). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis* (2nd ed.). Rodopi.
23. Pym, A. (2014). *Exploring Translation Theories* (2nd ed.). Routledge.
24. Reiss, K., & Vermeer, H. J. (1984). *Groundwork for a General Theory of Translation*. Niemeyer.
25. Robinson, D. (2012). *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation* (3rd ed.). Routledge.
26. Snell-Hornby, M. (1988). *Translation Studies: An Integrated Approach*. John Benjamins.
27. Snell-Hornby, M. (2006). *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints? John Benjamins*.
28. Steiner, G. (1998). *After Babel: Aspects of Language and Translation* (3rd ed.). Oxford University Press.
29. Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins.
30. Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge.
31. Venuti, L. (2008). *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2nd ed.). Routledge.
32. Venuti, L. (Ed.). (2012). *The Translation Studies Reader* (3rd ed.). Routledge.

Capitolul 45. DE LA CULTUREME LA STRATEGII COMUNICATIVE: GESTIONAREA TERMENILOR CULTURALI ÎN PRACTICA TRADUCERII ENGLEZĂ-ROMÂNĂ

Chapter 45. FROM CULTUREMES TO COMMUNICATIVE STRATEGIES: HANDLING CULTURE-BOUND TERMS IN ENGLISH ROMANIAN TRANSLATION PRACTICE

Olesea BUCUCI[1]

Abstract

The present paper investigates how culture-specific terms (CSTs) are rendered in tourism-related texts, with a particular emphasis on Romanian and Moldovan cultural realities and their translation into English. Its primary objective is to determine and evaluate effective translation methods capable of maintaining cultural genuineness while remaining comprehensible to English-speaking international readers. Grounded in well-established translation frameworks — namely dynamic equivalence as proposed by Nida and Taber (2003), the domestication-foreignization dichotomy advanced by Venuti (2008), Baker's (2011) approach to culture-specific items, and Nord's (2005) Skopos theory — this investigation constructs a robust theoretical basis for examining CSTs within tourism settings. Methodologically, the research adopts a multi-method design that integrates a review of relevant literature, corpus-based examination of Romanian tourism texts, and contrastive analysis of original and translated versions. Among the principal difficulties encountered are terms resistant to translation, gaps in the lexicon, culturally embedded subtleties, and Moldova's intricate linguistic landscape (encompassing Romanian, Russian, and Ukrainian) coupled with its layered cultural identity (reflecting Romanian, Slavic, and Ottoman heritage). Six translation approaches are examined in a structured manner: domestication and foreignization as tools for negotiating between accessibility and originality, transcreation for achieving emotional impact, borrowing and calque for retaining authenticity, and explanatory annotations for providing background information. The central hypothesis posits that effective CST translation necessitates combined approaches employing several strategies simultaneously, where the ideal configuration depends on both the thematic area and the communicative purpose. This work advances the field of translation studies by offering actionable recommendations for safeguarding cultural identity in tourism publications while guaranteeing intercultural comprehension.

Keywords*: culture-specific terms, translation strategies, tourism discourse, cultural authenticity, Romanian culture, cross-cultural communication*

JEL*: J12, J13, J16, I38, Z13*

Introduction

At its core, translation functions as an indispensable link between distinct linguistic and cultural realities, facilitating the conveyance of meaning beyond geographical and cultural boundaries (Steiner, 1998). It is far more than a mechanical substitution of words from one language to another; competent translation necessitates thorough mastery of both the source and receiving languages, as well as heightened awareness of contextual elements, particularly those rooted in cultural subtleties (Hatim & Mason, 1990). Attaining this level of precision requires translators to command a multifaceted skill set. In addition to superior linguistic abilities, proficient writing and communicative capacities, expertise in conducting research and managing documentation, technological literacy in specialized fields, and project management competence, deeply developed cultural awareness stands as an essential requirement (Katan, 2004).

[1] PhD candidate, university assistant, English Philology Department "Ion Creangă" SPU of Chisinau, obucuci@yahoo.com

The degree of complexity increases substantially when dealing with texts permeated by culturally specific content. Such culture-bound terms are intimately connected to the source community's cultural reality, and their translation frequently demands thoughtful modification to retain both semantic accuracy and cultural resonance (Newmark, 1988). Within the tourism sector — where culturally specific vocabulary regularly surfaces in connection with regional cuisine, traditional crafts, distinctive clothing, local celebrations and festivities, and geographic or historical features — the translator assumes a particularly demanding and vital function. The present investigation seeks to determine and assess productive methods for converting Romanian culturally bound vocabulary into English, maintaining the cultural truthfulness of the source material while concurrently guaranteeing that the information remains comprehensible and clear for English-speaking readers who may be unacquainted with Romanian cultural particularities.

Translational activity constitutes not solely a linguistic endeavor but simultaneously an act of cultural interchange, through which the subtleties characteristic of one cultural system are transmitted into another (Robinson, 2012). Within this framework, the rendering of culturally rooted elements represents one of the most formidable obstacles confronting translation professionals. As numerous scholars have established, culture fundamentally determines how meaning is formed and communicated (Baker & Saldanha, 2009).

Theoretical Framework

Within translational contexts, culture is frequently conceptualized as the aggregate of collectively held values, convictions, customs, and social conventions that govern the conduct and worldviews of a given community. Hall (1976) characterizes culture as "the invisible force that shapes how people perceive, think, and act" (p. 16). From the perspective of translation scholarship, culture encompasses more than purely linguistic phenomena, extending to social customs, inherited traditions, historical circumstances, and institutional structures that condition communicative behavior (Crystal, 2010). Researchers such as Baker and Venuti have underscored that culture-specific items (CSIs) — including idiomatic formulations, social practices, or references to historical events — may frequently lack straightforward counterparts in the receiving language. Consequently, rendering cultural content demands sophisticated comprehension of both originating and receiving cultures to guarantee that meaning is transmitted effectively without sacrificing the cultural weight inherent in the source material (Bassnett & Trivedi, 1999, p. 26).

Defining Culture-Specific Terms

Researchers have proposed multiple characterizations of CSTs, with each definition foregrounding different dimensions of their nature and role. Newmark (1988) defines CSTs as terms that "refer to concepts, institutions, and objects specific to a particular culture and may be difficult or impossible to translate into another language." This characterization highlights the intrinsic bond between CSTs and their originating culture, together with the difficulties they create in establishing equivalence in the receiving language (Munday & Zhang, 2017, p. 127).

In a complementary vein, Baker (2011) portrays CSTs as "items in the source text which do not have a ready equivalent in the target language due to the absence of the same concept or practice in the target culture." This observation draws attention to the resistance of CSTs to direct translation and their dependence on cultural background for interpretation.

Table 1. Characteristics of Culture-Specific Terms

Characteristic	Description	Example
Cultural Embeddedness	Firmly anchored in the cultural, historical, and social reality of the originating community	*Fiesta* (Spanish communal celebration)
Untranslatability	Absence of straightforward counterparts in the receiving language owing to cultural divergence	*Wabi-sabi* (Japanese aesthetic philosophy)
Context Dependence	Interpretation hinges substantially on the cultural and situational circumstances of usage	*Hygge* (Danish concept of coziness)
Symbolic Significance	Terms frequently bear affective or symbolic weight, embodying cultural values or inherited practices	*Mărțișor* (Romanian symbol of spring)
Diverse Forms	Spans material culture (garments, cuisine), social customs, historical allusions, place names, and beyond	*Kimono* (clothing), *Paella* (food)
Functional and Aesthetic Duality	Fulfills both informational (descriptive) and evocative (aesthetic) functions, especially within touristic materials	Describing and evoking *Montmartre* (Paris district)

Classification of Culture-Specific Terms

Following the characterization and properties of culture-specific terms (CSTs), their categorization into distinct groupings becomes essential for grasping their variety and importance in translation work (Pym, 2014). CSTs can be organized into several clusters, encompassing material culture, social culture, historical allusions, place names, and terms of religious or mythological origin.

- **Material Culture** covers tangible objects closely linked to a community's everyday existence and inherited customs, including clothing, foodstuffs, implements, and handcrafted objects (Koller, 2011). Such terms feature prominently in tourism-oriented texts because they spotlight a destination's distinctive character. Traditional garments — such as the Japanese *kimono* or the Romanian *ie* (an ornamentally embroidered blouse) — convey significance that goes beyond mere practicality, serving as emblems of ancestral heritage and artistic craftsmanship.
- **Social Culture and Traditions** encompass customs, rituals, and celebrations that characterize a community's mode of living. These components are pivotal in conveying a destination's cultural appeal through guidebooks and promotional leaflets. Celebrations such as *Oktoberfest* (Germany) or *Mărțișor* (Moldova and Romania) embody collective values and shared communal experiences. Likewise, customs like *siesta* (the Spanish midday repose) or *afternoon tea* (a British social tradition) reflect cultural dispositions toward rest and interpersonal engagement. Translating such vocabulary demands attentiveness to cultural associations, given that direct counterparts may be unavailable in the target language.
- **Historical References** comprise terms designating events, personages, or ideas that form integral parts of a culture's past. These terms often contain layered significance tied to a community's collective remembrance. The French word *Révolution*, for instance, denotes not only the historical occurrence of the French Revolution but also its lasting imprint on French self-understanding. Likewise, the Japanese term *samurai* signifies both a historical military class and an associated value system centered on fidelity and honor.
- **Geographical Names** designate specific locations, landmarks, or natural formations distinctive to a given area. Such terms often serve as cultural identifiers, encapsulating a place's essential character. *Fjord* (a Norwegian coastal formation) and

Montmartre (a Parisian neighborhood) are more than geographical labels; they evoke associations with scenic grandeur and cultural history.

- **Religious and Mythological Terms** embody beliefs, ceremonial practices, and legends peculiar to a given culture. These terms typically hold deep resonance within their communities of origin, bearing spiritual and symbolic content. The Hindu concept of *karma* or the Islamic principle of *halal*, for example, encapsulates multifaceted ideas that may necessitate extensive elucidation when rendered in another language.

Challenges in Translating Culture-Specific Terms

Rendering culture-specific terms (CSTs) poses considerable difficulties, especially when such terms are deeply embedded in a region's cultural, historical, and social fabric (Snell-Hornby, 1988). CSTs convey singular cultural meanings that may have no direct parallels in other languages, thereby complicating the translation endeavor. A principal linguistic difficulty in CST translation lies in the existence of terms resistant to translation — words carrying particular cultural connotations for which no direct equivalents exist in the receiving language. Such terms often arise from deeply rooted cultural customs or belief systems and cannot be adequately captured through straightforward translation. As with untranslatable vocabulary, lexical voids in tourism-related materials frequently necessitate supplementary explanations or descriptions. This may involve furnishing contextual details or applying an adaptation approach to ensure the term's complete cultural weight reaches the intended readership.

The Moldovan Context: Unique Challenges

Rendering culture-specific terms within the Republic of Moldova involves a spectrum of difficulties and distinctive features deeply anchored in its diverse cultural fabric and historical layers. A notable obstacle stems from the country's linguistic plurality. Although Romanian holds official status, Russian and Ukrainian enjoy widespread use, which adds complexity to translation efforts (Lazăr & Mischevca, 2024, p. 94). Cultural subtleties present further significant obstacles. Numerous culture-specific terms carry historical, social, and emotional depth that is often diminished in translation. Traditional Moldovan foods or practices, for example, may possess layered significance that proves challenging to express in another language, resulting in oversimplification or the omission of vital background.

A distinctive dimension of translation in Moldova is its *cultural hybridity*. The convergence of multiple cultural influences — encompassing Romanian, Slavic, and Ottoman traditions — has forged a singular and intricate cultural identity reflected in the language itself. This hybridity can introduce complications during translation, as terms may carry varying meanings or associations depending on their cultural provenance.

Furthermore, within the domain of tourism promotion, translators shoulder the responsibility of presenting Moldovan culture to an international public. Their decisions substantially shape how Moldovan culture is perceived abroad, making it imperative to produce translations that are both engaging and precise — capturing the spirit of original terms while remaining readily understandable.

Translation Strategies for Culture-Specific Terms. Domestication and Foreignization

A central difficulty in CST translation involves striking an appropriate equilibrium between domestication and foreignization (Venuti, 2008). As a strategy, domestication centers on adapting source-culture vocabulary to conform to receiving-culture conventions, rendering such terms more recognizable and relatable for the target readership. This method proves especially valuable when the intended audience has minimal familiarity with Moldovan culture.

Foreignization, conversely, becomes relevant when the translator intends to safeguard Moldova's cultural distinctiveness. By preserving the source-language term — such as "mărțișor" (the symbolic token exchanged at the onset of spring) — foreignization foregrounds the singular aspects of Moldovan culture that may pique curiosity or draw tourists eager to encounter genuine regional customs (Venuti, 2012). Employing both domestication and foreignization in tandem permits a sophisticated approach whereby terms are selectively modified according to the target audience's cultural awareness and the intended emotional resonance (Lazăr & Mischevca, 2024, p. 43).

Transcreation

In numerous instances, straightforward CST translation or reliance on domestication or foreignization alone may prove insufficient to convey the full emotional and cultural substance of the source content. Transcreation assumes particular value in such circumstances (House, 2015). This strategy extends beyond linguistic rendering to guarantee that the affective tone and cultural allure of the original material connect meaningfully with the receiving audience. For instance, translating promotional content about Moldova's vineyards might entail more than merely converting "vii de pe valea Siretului" (vineyards of the Siret Valley) — it could involve reshaping the message to accentuate the region's profound ties to Moldovan heritage and hospitality. Rather than offering a direct linguistic conversion, a transcreated rendering might foreground artisanal expertise, age-old winemaking methods, and the welcoming character of the vineyards to appeal to tourists in search of genuine cultural encounters.

Borrowing and Calque

When no direct equivalents exist for specific Moldovan cultural terms, borrowing frequently serves as the chosen approach (Toury, 2012). By transferring the term directly from the source language into the receiving language, borrowing enables the translator to preserve the genuineness of Moldovan cultural references — a factor that can prove decisive in tourism marketing. Terms such as "găluște" (dumplings) or "plăcinte" (filled pastries) may be retained in their original form in the target language because these culinary items hold distinctive cultural importance and are broadly associated with Moldovan gastronomy.

A closely allied technique is calque, or loan translation, which proves particularly serviceable when certain cultural notions admit literal rendering. Expressions such as "Moldovan folk dance" can describe traditional performances without altering their cultural import. Although borrowing and calque constitute effective methods, they are commonly supplemented by explanatory annotations providing further context for terms that may be unfamiliar to the reader.

Explanatory Notes

To guarantee that the target readership thoroughly comprehends CSTs that are culturally specialized or unfamiliar, explanatory annotations are regularly employed. Such notes supply the requisite background for terms lacking direct equivalents in the receiving language, or those demanding additional elaboration for full appreciation. When discussing Moldovan traditional handicrafts, for example, terms like "mărturii din lut" (handcrafted pottery) may not immediately conjure appropriate mental images for a foreign reader. An explanatory annotation can specify that these are hand-fashioned ceramic objects produced using techniques transmitted across generations, frequently associated with Moldovan rural existence and collective identity.

Table 2. Strategies for Translating Culture-Specific Terms in Tourism Materials

Strategy	Brief Characteristics	Summary
Domestication	Modifies source-culture vocabulary to align with receiving-culture conventions	Seeks to render CSTs recognizable and relatable for the target readership by substituting culturally specific vocabulary with expressions readily comprehensible to the receiving audience
Foreignization	Preserves original cultural vocabulary, accentuating its foreign character	Maintains the cultural identity of the source material, providing genuineness and intrigue, even when the receiving audience is unfamiliar with the term
Transcreation	Reshapes content beyond linguistic conversion, emphasizing cultural and emotional register	Guarantees that the message resonates affectively with the receiving audience, moving beyond literal rendering to capture the cultural substance and appeal of the source content
Borrowing	Incorporates the source-language term directly into the receiving language	Retains the original term, especially for particular cultural references, while ensuring the term remains distinctive and genuine
Calque	Renders a term or expression literally into the receiving language	Preserves the meaning of the source term through literal conversion, making it intelligible in the receiving language without sacrificing its cultural weight
Explanatory Notes	Supplies supplementary background or information for opaque terms	Provides clarity for unfamiliar vocabulary, offering the reader essential contextual knowledge to grasp the cultural circumstances surrounding the term

The Role of CSTs in Tourism Discourse

CSTs serve a vital function in safeguarding cultural heritage by encapsulating the customs, inherited practices, and beliefs that characterize a given culture (Lefevere, 1992). Within tourism contexts, such terms are routinely integrated into promotional publications, travel guides, and informational brochures to acquaint visitors with a country's distinctive cultural features. In Moldova, terms such as *mărțișor* (the springtime red-and-white braided thread) and *colind* (traditional Christmas carols) are not merely lexical items but symbols of deeper cultural meanings encompassing renewal, communal solidarity, and celebration. By incorporating these CSTs into tourism publications, nations can safeguard the continuity of their cultural heritage, sustaining traditions while simultaneously introducing them to wider audiences.

CSTs confer a quality of genuineness upon tourism discourse, enabling destinations to distinguish themselves within the competitive international market (Cronin, 2003). By centering attention on particular cultural components — including traditional cuisine, musical forms, or visual arts — tourism promotions not only portray a locale but also communicate its singular identity. In Moldova, terms such as *sarmale* (stuffed cabbage rolls), *mămăligă* (cornmeal-based porridge), and *plăcintă* (a variety of filled pastry) evoke the nation's culinary character and attract tourists seeking genuine local encounters. These terms transcend simple gastronomic descriptions; they provide insight into how these dishes connect to historical and cultural circumstances. *Sarmale*, typically prepared for celebratory occasions, narrates the story of Moldova's agrarian foundations and familial customs.

CSTs within tourism discourse additionally fulfill a significant function in enabling cultural interchange and mutual comprehension (Kelly, 2005). When tourists encounter and interact with unfamiliar terminology, it creates openings for conversation and learning. The Moldovan term *hora*, for instance, designates a traditional circular dance in which participants join hands. By incorporating such vocabulary into tourism materials, Moldova affords tourists opportunities to

participate in cultural activities — such as joining a *hora* during a festival — or to learn about its meaning as an emblem of community and cohesion.

The deliberate deployment of CSTs in tourism discourse shapes perceptions of Moldova as a distinctive and culturally abundant destination (Snell-Hornby, 2006). Terms like *Cricova* (a subterranean wine cellar network), *Codrii* (primeval forests), or *Bucovina* (a territory renowned for its painted monasteries) conjure striking images of Moldova's natural splendor, historical sites, and spiritual importance. These CSTs operate as central components in the tourism narrative, establishing Moldova as a destination offering a singular amalgamation of history, culture, and natural landscapes. Foregrounding these terms in tourism publications contributes to differentiating Moldova from other nations and securing a distinctive position in prospective visitors' awareness.

Ultimately, CSTs fulfill an essential function in cultivating emotional bonds between tourists and the locations they explore (Bassnett, 2013). When tourists encounter vocabulary that elicits emotions or connects with shared human experiences, they develop stronger affective ties to the destination. Terms such as *doina* (a traditional lyrical folk song) or *haiducii* (rebels or champions of freedom) represent Moldova's relationship with its past and its people's fortitude. These CSTs engage with universal themes of affection, adversity, and liberty, generating deeper emotional involvement for visitors. Through deploying CSTs in tourism discourse, Moldova can fashion memorable and emotionally resonant experiences for travelers, nurturing lasting connections and stimulating return visits.

Conclusions

The present investigation has constructed a thorough theoretical and applied framework for rendering culture-specific terms (CSTs) in tourism publications, with concentrated attention on the Moldovan setting. The research progressed methodically from foundational translation theories — encompassing dynamic equivalence (Nida & Taber, 2003), the domestication-foreignization spectrum (Venuti, 2008), CSI strategies (Baker, 2011), and Skopos theory (Nord, 2005) — toward specific CST implementations, illustrating that competent translation demands cultural mediation that surpasses mere linguistic substitution (Munday, 2012).

The conceptual apparatus for comprehending CSTs was meticulously developed through systematic characterization, categorization, and concrete exemplification. Table 1 consolidated six fundamental properties (cultural embeddedness, untranslatability, context dependence, symbolic significance, diverse forms, and functional-aesthetic duality). The typological arrangement into material culture, social culture, historical allusions, geographical designations, and religious/mythological vocabulary furnished practical analytical instruments for translation practitioners.

Moldova's singular cultural environment — defined by linguistic plurality (Romanian, Russian, Ukrainian) and cultural layering (Romanian, Slavic, Ottoman heritage) — illustrated these ideas through concrete instances such as *mărțișor*, *sarmale*, *hora*, and *doina*, showing how CSTs operate as vehicles of cultural preservation, markers of genuineness, and catalysts for emotional engagement within tourism discourse.

The difficulties inherent in CST translation were comprehensively examined, extending beyond linguistic obstacles (untranslatable vocabulary, lexical voids) to encompass cultural, ethical, and audience-related dimensions. Moldova's complex cultural stratification exemplified these challenges, spotlighting questions of cultural representation and target-audience accessibility.

To navigate these complexities, six strategic methods were outlined in Table 2: domestication and foreignization for negotiating between familiarity and originality, transcreation for emotional impact, borrowing and calque for preserving genuineness, and explanatory annotations for contextualization.

This investigation demonstrates that effective CST translation in tourism publications demands a multidisciplinary stance integrating theoretical understanding, cultural sensitivity, and strategic adaptability (Chesterman, 1997). The Moldova-centered framework developed here furnishes both theoretical understanding and practical direction for safeguarding cultural integrity while guaranteeing audience accessibility. Subsequent research should investigate the real-world application of these strategies in actual tourism translation situations and assess their efficacy in achieving both cultural preservation and intercultural communication objectives.

Acknowledgement. The article was developed within the framework of the Project for young researchers 24.80012.0807.09TC Fortification of scientific and methodological support to reduce social vulnerability by increasing the level of financial inclusion of low-income groups (2024-2025).

Bibliography

1. Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation*, 2nd ed., Routledge.
2. Baker, M., Saldanha, G., eds. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 2nd ed., Routledge.
3. Bassnett, S. (2013). *Translation Studies*, 4th ed., Routledge.
4. Bassnett, S., Trivedi, H., eds. (1999). *Postcolonial Translation: Theory and Practice*, Routledge.
5. Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*, John Benjamins.
6. Cronin, M. (2003). *Translation and Globalization*, Routledge.
7. Crystal, D. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language*, 3rd ed., Cambridge University Press.
8. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*, Anchor Books.
9. Hatim, B., Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*, Longman.
10. House, J. (2015). *Translation Quality Assessment: Past and Present*, Routledge.
11. Katan, D. (2004). *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*, 2nd ed., Routledge.
12. Kelly, D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers*, Manchester: St. Jerome Publishing.
13. Koller, W. (2011). *Introduction to Translation Studies*, A. Chesterman, trans., Springer.
14. Lazăr, D., Mischevca, M. (2024). *Cultural and Creative Tourism: Moldova's UNESCO Heritage as a Catalyst for Growth*, Moldova State University.
15. Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*, Routledge.
16. Munday, J. (2012). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, 3rd ed., Routledge.
17. Munday, J., Zhang, M. (2017). *Discourse Analysis in Translation Studies*, Routledge.
18. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*, Prentice Hall.
19. Nida, E. A., Taber, C. R. (2003). *The Theory and Practice of Translation*, Leiden: Brill.
20. Nord, C. (2005). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*, Routledge.
21. Pym, A. (2014). *Exploring Translation Theories*, 2nd ed., Routledge.
22. Robinson, D. (2012). *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation*, 3rd ed., Routledge.

23. Snell-Hornby, M. (1988). *Translation Studies: An Integrated Approach*, John Benjamins.
24. Snell-Hornby, M. (2006). *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?*, John Benjamins.
25. Steiner, G. (1998). *After Babel: Aspects of Language and Translation*, 3rd ed., Oxford University Press.
26. Toury, G. (2012). *Descriptive Translation Studies -- and Beyond*, 2nd ed., John Benjamins.

Capitolul 46. TENDINȚE ÎN IMPLEMENTAREA TEHNOLOGIILOR MEDICALE DE REPRODUCERE ASISTATĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 46. TRENDS IN THE IMPLEMENTATION OF MEDICAL ASSISTED REPRODUCTION TECHNOLOGIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI[1]
Mariana CRÎȘMARU[2]

Abstract.
The article is based on the analysis of statistical data regarding the application of assisted reproductive technologies (ART) in the Republic of Moldova over the period 2019–2024. The primary objective was to identify and evaluate trends and developments in access to and utilization of these services. Data indicate that the total number of couples treated with ART has increased, demonstrating a gradual growth trend following a decline caused by the pandemic-related restrictions in 2020. Notably, the number of treated couples has shown a consistent increase, reflecting infrastructural consolidation and heightened social demand, in the context of increased awareness of infertility issues and the benefits of fertility treatments. Although the number of sperm and oocyte donors has remained relatively low and fluctuated in recent years, there has been a significant rise in sperm donations, especially in the last two years, indicating growing acceptance and grad ual societal openness to these procedures. Regarding oocyte donations, fluctuations have been less pronounced, with a slight increase toward the end of the studied period. Data on embryos and zygotes are limited, with only one reported case. Progress in the field of assisted reproductive medicine is evident; however, the implementation and application of these technologies face various challenges—namely, the lack of a clear legislative framework, absence of national registries, inadequate management of transparency in donation, and high costs for investigations and treatments, which significantly limit access and quality of services. Furthermore, the absence of reproductive education programs and active societal involvement in policy development contribute to maintaining cultural and social barriers. Therefore, the adoption of appropriate public policies, infrastructure development, and enhancement of psychological support services are required, along with the promotion of reproductive education to increase awareness and ensure universal, equitable, and sustainable access to ART treatments in the Republic of Moldova.
Keywords*: infertility, assisted reproductive technologies, fertility, FIV, reproductive education.*
JEL*: J08, J12, J 13, J22, J23.*

Introducere

Infertilitatea reprezintă o provocare majoră de sănătate reproductivă cu implicații demografice, sociale și economice semnificative. Conform Organizației Mondiale a Sănătății, aproximativ 17,5% din populația adultă la nivel global – circa 1 din 6 persoane – se confruntă cu infertilitatea în cursul vieții (World Health Organization; 2023). 20-30% dintre cazurile de infertilitate au explicație fiziologică în cazul bărbaților, 20-35% în cazul femeilor, iar 25-40% dintre cazuri sunt cauzate de probleme la ambele sexe. În 10-20% din cazuri, nu se identifică o cauză precisă. Infertilitatea este, de asemenea, asociată cu factori legați de stilul de viață, precum fumatul, greutatea corporală, stresul și vârsta în creștere a partenerei (ESHRE, 2025). Conform studiului Generații și Gen (2020), în Republica Moldova aproximativ 12% dintre persoanele din eșantion cu vârste între 15 și 49 de ani au întâmpinat dificultăți de concepere în ultimele 12 luni, iar aproximativ 9% declară că, cu siguranță sau probabil, nu pot avea încă un copil. În acest

[1] Cercetător științific coordonator, dr., Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei de Studii Economice din Moldova, chistruga_sinchevici.inga@ase.md
[2] Cercetător științific coordonator, dr., Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei de Studii Economice din Moldova, crismaru.mariana@ase.md

context, tehnicile de reproducere umană asistată devin o soluție din ce în ce mai utilizată și necesară, susținută și de schimbările normative și sociale care facilitează implementarea lor.

Date și metode

La elaborarea acestui articol s-a aplicat analiza datelor statistice privind aplicarea tehnologiilor medicale de reproducere asistată în Republica Moldova pentru perioada 2019-2024 oferite de Agenția de Transplant pentru identificarea tendințelor și evoluției în acest domeniu. Analiza a inclus examinarea unor indicatori precum numărul total de cicluri realizate, tipurile de proceduri (de exemplu, IUI, FIV, ICSI, crioprezervare). Studierea implementării medicinei reproductive asistate este de o importanță maximă fiindcă această analiză permite identificarea barierelor și provocărilor care limitează accesul la tratamente eficiente, facilitând astfel elaborarea unor politici publice și strategii adecvate pentru îmbunătățirea serviciilor.

De asemenea au fost utilizate și unele rezultate ale studiului calitativ realizat în 2024 cu practicieni implicați în aplicarea tehnologiilor de reproducere asistată, experți implicați în monitorizarea și evaluarea implementării medicinei reproductive asistate în Republica Moldova și paciente cu experiență directă în aplicarea procedurilor/tratamentelor medicale de reproducere asistată.

Rezultate

Datele prezentate în Tabelul 1 evidențiază evoluția utilizării procedurilor de reproducere medical asistată (RMA) cu donare în cuplu/între parteneri în Republica Moldova în perioada 2019–2024, reflectând atât modificările determinate de contextul epidemiologic al pandemiei COVID-19, cât și tendințele recente de dezvoltare și extindere a serviciilor de medicină reproductivă. În perioada analizată, numărul total al cuplurilor care au beneficiat de cel puțin o intervenție de reproducere asistată (IUI sau FIV/ICSI) finalizată a cunoscut fluctuații importante. Astfel, după nivelul de 1.622 de cupluri tratate în anul 2019, se observă o diminuare accentuată în anul 2020, când numărul acestora s-a redus la 1.195 (-26,3% comparativ cu anul precedent). Această scădere coincide cu perioada de restricții generate de pandemia COVID-19, când numeroase servicii medicale elective, inclusiv tratamentele de infertilitate, au fost suspendate sau amânate. Începând cu anul 2021, sistemul înregistrează o recuperare graduală, numărul cuplurilor tratate crescând la 1.365, iar ulterior la 1.306 în 2022, pentru ca în ultimii doi ani ai perioadei analizate să fie observată o creștere semnificativă, atingând 1.612 cupluri în 2023 și 1.798 în 2024. Comparativ cu anul 2020, numărul total al beneficiarilor a crescut cu aproximativ 50,5%, iar față de nivelul prepandemic din 2019 creșterea constituie 10,9%, ceea ce sugerează nu doar recuperarea activității medicale, ci și extinderea accesului la serviciile de reproducere asistată.

Indicatorii standardizați confirmă aceeași tendință. Numărul cuplurilor tratate la un milion de locuitori a crescut de la 605 în 2019 la 742 în 2024, înregistrând o creștere de aproximativ 22,6%. Totodată, raportarea la populația feminină aflată la vârsta reproductivă (15–49 ani) evidențiază o intensificare și mai pronunțată a utilizării acestor servicii, indicatorul crescând de la 2,58 la 3,25 cupluri la 1.000 de femei, respectiv cu aproximativ 26%. Țările cu cea mai mare disponibilitate a medicinei reproductive asistate în termeni de cicluri per milion de locuitori sunt Grecia, Republica Cehă și Estonia, cu numere care depășesc 2.900 de cicluri per milion de locuitori (ESHRE, 2025). Rata globală de utilizare a procedurilor medicale de reproducere asistată este de 535 de cicluri per milion de locuitori, însă diferențele semnificative între țări variază. Ratele specifice fiecărei țări au fluctuat ușor în timp și sunt un indicator puternic al politicilor publice legate de accesibilitatea tratamentelor de infertilitate pentru toți (Adamson, et. all. 2023). Totodată, din perspectivă de sănătate publică, tarifele foarte ridicate într-o țară pot indica atât un model eficient de extindere a accesului, cât și riscuri de suprasolicitare sau utilizare inadecvată, în timp ce ratele sub medie pot ascunde nevoi neadresate importante cu implicații pentru sănătatea reproductivă și bunăstarea psihologică a persoanelor afectate.

ESHRE estimează că necesarul populațional pentru acoperirea adecvată a infertilității este de aproximativ 1.500 de cicluri medicale de reproducere asistată la un milion de locuitori. Prin urmare, nivelul actual al serviciilor de reproducere asistată din Republica Moldova reprezintă aproximativ jumătate din nivelul minim estimat de ESHRE ca fiind necesar pentru acoperirea cererii populaționale și este de aproape patru ori mai redus decât în țările europene cu cea mai ridicată accesibilitate a tratamentelor. Aceste diferențe nu reflectă neapărat o prevalență mai redusă a infertilității, ci sunt explicate în principal prin accesul limitat la finanțare publică, costurile ridicate suportate de pacienți, disponibilitatea mai redusă a serviciilor specializate și existența unor bariere economice și geografice.

Analiza structurii procedurilor efectuate demonstrează predominanța categorică a fertilizării in vitro și injectării intracitoplasmatice a spermatozoizilor (FIV/ICSI), care reprezintă pe întreaga perioadă aproximativ 90% din totalul cuplurilor tratate. Numărul beneficiarilor acestor proceduri a variat între 1.041 în anul 2020 și 1.623 în anul 2024. După reducerea semnificativă din timpul pandemiei (-29,9% între 2019 și 2020), procedurile FIV/ICSI au înregistrat o creștere continuă, depășind în anul 2024 nivelul prepandemic cu aproximativ 9,2%. Evoluția indicatorilor standardizați confirmă aceeași tendință: numărul procedurilor FIV/ICSI la un milion de locuitori a crescut de la 554 în 2019 la 670 în 2024, iar raportarea la populația feminină de vârstă reproductivă indică o creștere de la 2,37 la 2,94 proceduri la 1.000 de femei. În contrast, inseminarea intrauterină (IUI) ocupă un segment relativ restrâns al activității clinice. Numărul cuplurilor tratate prin IUI a oscilat între 132 și 185 anual, fără a evidenția o tendință clară de creștere pe termen lung. Totuși, comparativ cu anul 2019, în 2024 se înregistrează o majorare de aproximativ 28,7%, de la 136 la 175 de cupluri. Indicatorii standardizați prezintă o evoluție similară, valoarea raportată la un milion de locuitori crescând de la 50,7 la 72,3, iar cea raportată la 1.000 de femei cu vârsta 15–49 de ani de la 0,21 la 0,31. Ponderea redusă a procedurilor IUI poate fi explicată prin recomandările clinice actuale, care favorizează utilizarea fertilizării in vitro în cazurile complexe de infertilitate, precum și prin eficiența reproductivă superioară a procedurilor FIV/ICSI.

Un indicator important al activității centrelor de reproducere asistată îl constituie numărul transferurilor embrionare efectuate după procedurile FIV/ICSI, incluzând atât transferurile cu embrioni proaspeți, cât și cele rezultate din crioconservare. În perioada analizată, numărul transferurilor a crescut de la 1.515 în anul 2019 la 1.689 în anul 2024, cu o diminuare temporară în 2020 (1.177 transferuri), urmată de o recuperare rapidă începând cu anul 2021. Raportarea la populație evidențiază o creștere de la 565 la 697 transferuri la un milion de locuitori și de la 2,41 la 3,06 transferuri la 1.000 de femei de vârstă reproductivă. Raportul dintre numărul transferurilor embrionare și numărul cuplurilor tratate prin FIV/ICSI oferă informații indirecte privind organizarea procesului terapeutic și utilizarea tehnicilor moderne de crioconservare. Acest raport a crescut de la aproximativ 1,02 transferuri per cuplu în 2019 la circa 1,23 în 2022, stabilizându-se ulterior în jurul valorii de 1,04 în 2024. Valorile apropiate de unu indică faptul că majoritatea cuplurilor beneficiază de un singur transfer embrionar în cadrul ciclului analizat, însă valorile ușor superioare reflectă utilizarea transferurilor succesive cu embrioni congelați, caracteristice strategiilor moderne de optimizare a șanselor de obținere a sarcinii și de reducere a riscului obstetrical.

Privite în ansamblu, rezultatele demonstrează că serviciile de reproducere asistată din Republica Moldova au traversat trei etape distincte: perioada prepandemică caracterizată printr-un nivel relativ stabil al activității (2019), perioada de contracție determinată de pandemia COVID-19 (2020), urmată de o etapă de recuperare și expansiune accelerată (2021–2024). În anul 2024 sunt atinse cele mai ridicate valori pentru majoritatea indicatorilor analizați, ceea ce sugerează consolidarea infrastructurii medicale dedicate tratamentului infertilității, creșterea capacității instituțiilor specializate și o adresabilitate mai mare a populației către serviciile de reproducere asistată.

Din perspectivă demografică, evoluția pozitivă a numărului de tratamente reprezintă un indicator favorabil pentru politicile de sănătate reproductivă într-un context caracterizat de fertilitate scăzută, amânarea nașterilor și diminuarea continuă a populației de vârstă reproductivă.

Cu toate acestea, nivelul actual de aproximativ 3,25 cupluri tratate la 1.000 de femei cu vârsta 15–49 de ani rămâne inferior valorilor raportate în numeroase state europene cu sisteme dezvoltate de reproducere asistată, ceea ce indică existența unui potențial considerabil de extindere a accesului la aceste servicii prin consolidarea mecanismelor de finanțare, dezvoltarea programelor publice și reducerea barierelor financiare și geografice în accesarea tratamentului infertilității.

Tabelul 1. Proceduri medicale de reproducere asistată cu donare în cuplu/între parteneri în Republica Moldova

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Numărul total de cupluri tratate care au avut cel puțin o intervenție a ciclului de tratament (IUI, FIV/ICSI) finalizată	1622	1195	1365	1306	1612	1798
Numărul de cupluri tratate la 1000000 de persoane	605	452	520	509	646	742
Numărul de cupluri tratate la 1000 de femei cu vârsta 15-49 de ani	2.58	1.95	2.26	2.21	2.83	3.25
Numărul de cupluri tratate prin IUI	136	154	132	135	185	175
Numărul de cupluri tratate prin IUI la 1000000 de persoane	50.7	58.23	50.26	52.60	74.22	72.26
Numărul de cupluri tratate prin IUI la 1000 de femei cu vârsta 15-49 de ani	0.21	0.25	0.21	0.22	0.32	0.31
Numărul de cupluri tratate prin FIV/ICSI	1486	1041	1233	1171	1427	1623
Numărul de cupluri tratate prin FIV/ICSI la 1000000 de persoane	554	393	469	457	572	670
Numărul de cupluri tratate prin FIV/ICSI la 1000 de femei cu vârsta 15-49 de ani	2.37	1.70	2.03	1.99	2.50	2.94
Numărul de transferuri de embrioni sau zigoți (proaspăt și congelat/crioconservare) după FIV/ICSI, indiferent de numărul de embrioni transferați	1515	1177	1523	1499	1646	1689
Numărul de transferuri de embrioni sau zigoți (proaspăt și congelat/crioconservare) după FIV/ICSI, indiferent de numărul de embrioni transferați la 1000000 de persoane	565	445	579	585	660	697
Numărul de transferuri de embrioni sau zigoți (proaspăt și congelat/crioconservare) după FIV/ICSI, indiferent de numărul de embrioni transferați la 1000 de femei cu vârsta 15-49 de ani	2.41	1.92	2.51	2.55	2.88	3.06

Sursa: *Calculele sunt realizate de autori în baza datelor oferite de Agenția de Transplant*

Indicatorii prezentați în Tabelul 2 caracterizează evoluția componentelor esențiale ale procedurilor de fertilizare in vitro desfășurate în Republica Moldova. Analiza acestor indicatori permite evaluarea nu doar a volumului serviciilor medicale oferite, ci și a transformărilor calitative produse în practica reproducerii asistate în ultimii șase ani.

Cel mai relevant indicator al activității clinice îl reprezintă numărul procedurilor de prelevare a oocitelor, care marchează începutul ciclului de fertilizare in vitro. În perioada analizată se observă o evoluție ascendentă, întreruptă temporar de efectele pandemiei COVID-19. Numărul prelevărilor a fost de 1.350 în anul 2019, reducându-se la 1.113 în 2020, ceea ce reprezintă o diminuare de aproximativ 17,6%. Această evoluție este explicabilă prin suspendarea temporară a tratamentelor elective, restricțiile sanitare și incertitudinile existente în primul an al pandemiei.

Începând cu anul 2021, activitatea clinică a intrat într-o etapă de recuperare accelerată, numărul procedurilor crescând la 1.387, iar ulterior atingând 1.565 în 2023 și 1.839 în 2024. Comparativ cu nivelul prepandemic din 2019, în anul 2024 se înregistrează o creștere de

aproximativ 36,2%, ceea ce demonstrează extinderea capacității centrelor de reproducere asistată și creșterea cererii pentru tratamentul infertilității. Creșterea numărului de prelevări este în concordanță cu majorarea numărului de cupluri tratate și confirmă consolidarea activității programelor FIV/ICSI în Republica Moldova.

Compararea numărului de prelevări de oocite cu numărul de cupluri tratate prin FIV/ICSI evidențiază un raport relativ constant pe întreaga perioadă, apropiat de o procedură de prelevare pentru fiecare cuplu tratat. În anul 2019 raportul era de aproximativ 0,91 prelevări per cuplu tratat, iar în 2024 acesta a crescut la aproximativ 1,13. Această evoluție poate reflecta atât creșterea ponderii ciclurilor complete de stimulare ovariană, cât și repetarea tratamentelor la unele cupluri în decursul aceluiași an, fenomen frecvent întâlnit în practica clinică.

O evoluție deosebit de interesantă se observă în cazul crioconservării ovocitelor. Numărul procedurilor rămâne redus pe întreaga perioadă analizată, variind între 9 și 39 anual. După o creștere graduală între 2019 și 2021 (de la 9 la 22 proceduri), indicatorul scade în 2022 la 13 proceduri, după care atinge valoarea maximă de 39 în anul 2023, urmată de o ușoară reducere la 28 în 2024. Raportat la numărul total al prelevărilor de oocite, crioconservarea ovocitelor reprezintă doar aproximativ 0,7% din proceduri în anul 2019 și aproximativ 1,5–2,5% în ultimii ani analizați. Aceste valori indică faptul că vitrificarea ovocitelor este utilizată în principal în situații cu indicații medicale specifice, precum riscul de hiperstimulare ovariană, amânarea fertilizării sau conservarea fertilității, și nu constituie încă o practică de rutină în Republica Moldova. Comparativ cu statele europene dezvoltate, unde crioconservarea ovocitelor cunoaște o expansiune importantă atât din motive medicale, cât și sociale, nivelul actual al acestui indicator sugerează existența unui potențial semnificativ de dezvoltare.

Crioconservarea spermei prezintă o evoluție mai stabilă și mai pronunțată. Numărul procedurilor a crescut constant de la 227 în anul 2019 la 377 în 2023, reprezentând o majorare de aproximativ 66%. În anul 2024 se înregistrează o ușoară diminuare până la 330 proceduri (-12,5% față de anul precedent), fără a modifica însă tendința generală de creștere. Această evoluție poate fi interpretată prin extinderea utilizării probelor crioconservate în practica FIV/ICSI, ceea ce oferă o flexibilitate mai mare în organizarea ciclurilor terapeutice, reduce riscul anulării tratamentelor și permite sincronizarea optimă între disponibilitatea ovocitelor și a materialului seminal. Totodată, crioconservarea spermei este recomandată în numeroase situații clinice, inclusiv înaintea tratamentelor oncologice, în cazurile cu calitate fluctuantă a spermei sau atunci când există dificultăți logistice privind prezența partenerului în ziua fertilizării.

Cea mai spectaculoasă evoluție este observată în cazul crioconservării embrionilor. Numărul procedurilor crește de la 657 în anul 2019 la 1.101 în anul 2024, ceea ce reprezintă o majorare de aproximativ 67,6%. După reducerea temporară din perioada pandemică (564 proceduri în 2020), ritmul de creștere devine deosebit de accentuat începând cu anul 2023, când sunt înregistrate 880 proceduri, urmate de peste o mie de proceduri în anul 2024.

Analiza raportului dintre procedurile de crioconservare a embrionilor și numărul total al prelevărilor de oocite evidențiază o creștere importantă a utilizării acestei tehnologii. În anul 2019 existau aproximativ 49 de proceduri de crioconservare la 100 de prelevări de oocite, în timp ce în anul 2024 raportul depășește 59 de proceduri la 100 de prelevări. Această evoluție reflectă schimbarea strategiilor terapeutice utilizate de centrele de fertilizare in vitro și apropierea acestora de recomandările internaționale privind utilizarea extinsă a crioconservării embrionare.

Creșterea numărului de embrioni crioconservați poate fi explicată prin mai mulți factori complementari. În primul rând, tehnologia vitrificării embrionilor a înregistrat progrese considerabile în ultimul deceniu, oferind rate ridicate de supraviețuire după decongelare și rezultate reproductive comparabile sau chiar superioare transferurilor cu embrioni proaspeți. În al doilea rând, tot mai multe centre utilizează strategia dată, recomandată în situațiile cu risc crescut

din punct de vedere medical. În al treilea rând, disponibilitatea embrionilor crioconservați permite efectuarea unor transferuri ulterioare fără repetarea stimulării ovariene, reducând costurile, disconfortul pacientei și expunerea la tratamente hormonale. Analiza comparativă a celor trei tipuri de crioconservare evidențiază prioritățile actuale ale practicii clinice din Republica Moldova. Crioconservarea embrionilor reprezintă procedura dominantă, urmată de crioconservarea spermei, în timp ce crioconservarea ovocitelor rămâne limitată. Această structură este compatibilă cu practica majorității statelor europene, unde embrionii constituie principala categorie de material biologic crioconservat datorită eficienței reproductive superioare și ratelor ridicate de succes ale transferurilor ulterioare.

Din perspectiva dezvoltării sistemului național de reproducere asistată, evoluția indicatorilor demonstrează o maturizare progresivă a infrastructurii embriologice și o integrare tot mai amplă a tehnologiilor moderne de crioconservare în practica clinică. Creșterea simultană a numărului de prelevări și a procedurilor de crioconservare indică faptul că dezvoltarea serviciilor nu se limitează la extinderea volumului de activitate, ci presupune și diversificarea intervențiilor medicale, optimizarea strategiilor terapeutice și creșterea eficienței utilizării resurselor reproductive.

Tabelul 2. Tendințe privind prelevarea și crioconservarea oocitelor, spermei și embrionilor în donarea în cuplu/între parteneri în perioada 2019-2024

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Numărul de prelevări de oocite (proceduri de extragere în care a fost extras cel puțin un oocit)	1350	1113	1387	1206	1565	1839
Numărul de proceduri de crioconservare a ovocitelor după FIV/ICSI, indiferent de numărul de ovocite crioconservate	9	13	22	13	39	28
Numărul de proceduri de crioconservare a spermei după FIV/ICSI, indiferent de numărul de paiete crioconservate	227	291	319	325	377	330
Numărul de proceduri de crioconservare a embrionilor în timpul FIV/ICSI, indiferent de numărul de embrioni conservați	657	564	634	583	880	1101

Sursa: *Agenția de Transplant.*

Datele prezentate în Tabelul 3 caracterizează evoluția activităților de donare a celulelor reproductive și a embrionilor în afara cuplului (non-parteneri), reprezentând un indicator important al dezvoltării programelor de donare în cadrul sistemului de reproducere medical asistată din Republica Moldova. Spre deosebire de procedurile efectuate între parteneri, programele de donare implică aspecte medicale, juridice, etice și organizaționale complexe, fiind esențiale pentru tratamentul infertilității în situațiile în care utilizarea propriilor gameți nu este posibilă sau nu este recomandată. În ansamblu, rezultatele evidențiază existența unui sistem funcțional de donare a celulelor reproductive, însă de dimensiuni reduse, caracterizat printr-un număr limitat de donatori și prin fluctuații anuale importante. În cazul donării de spermă, numărul donatorilor cu donație efectivă a rămas foarte redus pe întreaga perioadă analizată. În anul 2019 și 2020 au fost înregistrați doar câte doi donatori, urmat de o creștere până la cinci donatori în 2021, patru în 2022, șapte în 2023 și șase în 2024. Deși valorile absolute sunt mici, comparativ cu anul 2019 numărul donatorilor de spermă s-a triplat până în anul 2024. Din perspectivă organizațională, existența unui număr atât de mic de donatori poate limita disponibilitatea materialului biologic pentru cuplurile beneficiare și poate reduce diversitatea genetică a probelor disponibile.

O evoluție semnificativ mai accentuată se observă în cazul numărului de donări (colectări) de spermă. Acesta crește de la doar trei colectări în anul 2019 la 40 în anul 2024. Această diferență

dintre dinamica numărului de donatori și cea a colectărilor este deosebit de importantă din punct de vedere clinic. Ea indică faptul că aceeași persoană efectuează mai multe donații succesive. În anul 2019 reveneau aproximativ 1,5 colectări pentru fiecare donator, în timp ce în anul 2024 media depășește 6,6 colectări per donator. Această evoluție reflectă utilizarea mai eficientă a donatorilor eligibili și optimizarea logisticii programelor de colectare, reducând necesitatea recrutării permanente a unor noi donatori.

În cazul donării de oocite, evoluția este diferită. Numărul donatoarelor variază între nouă și douăzeci și patru anual. După reducerea din perioada pandemică (9 donatoare în 2020), activitatea înregistrează o creștere importantă până la 24 de donatoare în anul 2022, urmată de o relativă stabilizare la 18–19 donatoare în perioada 2023–2024. Comparativ cu donarea de spermă, numărul donatoarelor de oocite este constant mai ridicat, ceea ce poate reflecta atât o cerere mai mare pentru ovocite donate, cât și particularitățile organizării programelor de fertilizare in vitro. Numărul donațiilor (colectărilor) de oocite reproduce în mare măsură evoluția numărului de donatoare. Valorile oscilează între 9 și 29 proceduri anual, maximul fiind atins în anul 2022. Spre deosebire de donarea de spermă, raportul dintre numărul donațiilor și numărul donatoarelor rămâne apropiat de unu pe întreaga perioadă analizată. În anul 2024, celor 19 donatoare le corespund 20 de proceduri de colectare, ceea ce indică faptul că majoritatea donatoarelor participă la un singur ciclu de stimulare ovariană și recoltare. Această situație este explicabilă prin caracterul invaziv al procedurii de donare a oocitelor, care implică stimulare hormonală, monitorizare ecografică și intervenție chirurgicală de recoltare a ovocitelor. Din motive medicale și etice, ghidurile internaționale recomandă limitarea numărului ciclurilor de donare pentru aceeași persoană, astfel încât repetarea frecventă a procedurilor este mai puțin întâlnită comparativ cu donarea de spermă.

Un aspect deosebit de relevant îl reprezintă donarea de embrioni sau zigoți. Pe întreaga perioadă analizată este raportată o singură donație, realizată în anul 2019, fără alte cazuri în anii următori. Practic, acest tip de donație este inexistent în Republica Moldova. Absența aproape completă a donației de embrioni poate avea mai multe explicații. În primul rând, cuplurile care dispun de embrioni crioconservați optează frecvent pentru păstrarea acestora în vederea utilizării ulterioare. În al doilea rând, donarea embrionilor presupune implicații etice, juridice și psihologice mult mai complexe decât donarea gameților, influențând disponibilitatea cuplurilor de a recurge la această opțiune.

Din perspectivă demografică și a politicilor de sănătate reproductivă, dimensiunea redusă a programelor de donare poate limita accesul la tratamentul infertilității pentru anumite categorii de pacienți, inclusiv femeile cu insuficiență ovariană prematură, pacientele cu boli genetice transmisibile, bărbații cu azoospermie severă sau cuplurile cu risc genetic crescut. În același timp, numărul redus de donatori poate conduce la prelungirea timpului de așteptare pentru tratament și la o dependență mai mare de importul de material reproductiv din alte state, acolo unde legislația permite această practică.

Datele studiului calitativ desfășurat de autori a arătat că deși legislația din Republica Moldova permite donarea anonimă și neanonimă a celulelor sexuale, donarea anonimă nu se pune în practică din cauza unor particularități operaționale. Donarea este voluntară și neremunerată, însă implică costuri semnificative pentru consultații și investigații medicale, iar absența unui mecanism clar de acoperire a acestor cheltuieli descurajează potențialii donatori. Lipsa unui registru național al donatorilor și copiilor concepuți ridică riscuri etice și sociale, cum ar fi posibilitatea consangvinității la generațiile viitoare, iar insuficientă reglementare privind numărul maxim de donații pe donator reprezintă un alt neajuns.

Tabelul 3. Numărul donatorilor și donărilor de celule reproductive și embrioni/zigoți pentru anii 2019-2020-2021 în afara cuplului/non/parteneri

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Numărul de donatori (cu donație efectivă) de spermă	2	2	5	4	7	6
Numărul de donatori (cu donație efectivă) de oocite	14	9	12	24	18	19
Numărul de donări (de colectări) de spermă indiferent de numărul de paiete	3	5	5	6	17	40
Numărul de donări (de colectări) de oocite indiferent de număr	14	9	12	29	20	20
Numărul de donări embrioni/zigoți	1	-	-	-	-	-

Sursa: *Agenția de Transplant.*

În ansamblu, perioada 2019–2024 evidențiază o dezvoltare graduală a programelor de donare a gameților în Republica Moldova, în special prin intensificarea activității de colectare a spermei și prin consolidarea programelor de donare a oocitelor. Cu toate acestea, dimensiunea redusă a bazei de donatori și lipsa aproape totală a donației de embrioni indică faptul că acest segment al reproducerii medical asistate se află încă într-o etapă incipientă de dezvoltare. Extinderea programelor de informare și recrutare a donatorilor, consolidarea mecanismelor de consiliere și dezvoltarea unui cadru instituțional care să asigure trasabilitatea, siguranța și sustenabilitatea donării ar putea contribui la creșterea disponibilității materialului reproductiv și la îmbunătățirea accesului pacienților la tratamentele de reproducere asistată.

Procedurile de prezervare a fertilității prin crioconservarea ovocitelor și a spermei reprezintă una dintre cele mai dinamice direcții ale medicinei reproductive contemporane, fiind utilizate atât pentru conservarea fertilității în contextul unor afecțiuni medicale care pot afecta funcția reproductivă, cât și pentru amânarea voluntară a reproducerii din motive sociale, profesionale sau personale. Dezvoltarea acestor servicii constituie un indicator al modernizării sistemului de reproducere asistată și al adaptării acestuia la schimbările demografice și comportamentale ale populației.

În ansamblu, evoluția acestor indicatori sugerează o creștere a accesibilității acestor servicii, precum și o conștientizare mai mare a importanței conservării potențialului reproductiv. Cea mai spectaculoasă evoluție este observată în cazul crioconservării ovocitelor. În primii doi ani ai perioadei analizate (2019 și 2020) nu a fost raportată nicio procedură de crioconservare realizată exclusiv în scopul prezervării fertilității. Prima intervenție este înregistrată în anul 2021, urmată de trei proceduri în 2022, paisprezece în 2023 și douăzeci și șase în anul 2024. Această evoluție indică practic apariția și dezvoltarea unui nou segment de servicii medicale în Republica Moldova. Comparativ cu anul 2021, numărul procedurilor de crioconservare a ovocitelor crește de 26 de ori până în anul 2024, iar numai între anii 2022 și 2024 creșterea este de peste opt ori. Ritmul accelerat de dezvoltare demonstrează că prezervarea fertilității începe să fie integrată treptat în practica clinică a centrelor de reproducere asistată. Din perspectivă demografică, această evoluție reflectă transformările comportamentului reproductiv observate în Republica Moldova, caracterizate prin amânarea maternității către vârste mai avansate, prelungirea perioadei de educație și integrare profesională și modificarea priorităților familiale. În acest context, prezervarea fertilității devine o strategie medicală care permite reducerea impactului biologic al amânării reproducerii asupra șanselor ulterioare de concepție.

În ceea ce privește crioconservarea spermei, evoluția este mai fluctuantă. Numărul procedurilor crește de la o singură intervenție în anul 2019 la două în 2020 și zece în 2021, urmat

de o reducere temporară la două proceduri în anul 2022, după care activitatea revine la douăsprezece proceduri în 2023 și nouă în 2024. Totuși, spre deosebire de crioconservarea ovocitelor, evoluția nu este una liniară, ci prezintă fluctuații anuale importante (*Tabelul 4*.).

Crioconservarea spermei este utilizată în principal înaintea tratamentelor oncologice, intervențiilor chirurgicale asupra aparatului reproducător sau altor terapii cu potențial toxic. De asemenea, procedura poate fi recomandată în cazul deteriorării progresive a parametrilor spermatici, al unor boli genetice sau în situațiile în care există riscul afectării funcției reproductive. Comparativ cu prezervarea ovocitelor din motive sociale, conservarea electivă a spermei este mai puțin frecventă, întrucât fertilitatea masculină se menține, în general, o perioadă mai îndelungată, iar procesul de recoltare este simplu și poate fi efectuat chiar înaintea începerii tratamentului medical.

Din perspectiva politicilor de sănătate reproductivă, rezultatele sugerează că Republica Moldova se află într-o etapă incipientă, dar dinamică, de dezvoltare a serviciilor de prezervare a fertilității. Deși numărul procedurilor este încă redus comparativ cu statele europene unde se efectuează anual sute sau chiar mii de proceduri de conservare a fertilității, ritmul accelerat de creștere indică existența unei cereri în expansiune și dezvoltarea treptată a infrastructurii medicale necesare. În același timp, dimensiunea redusă a activității poate reflecta existența unor bariere persistente în accesul la aceste servicii, precum costurile ridicate suportate de pacienți, gradul insuficient de informare privind posibilitățile de conservare a fertilității, lipsa unor programe publice de finanțare și trimiterea tardivă a pacienților către centrele de reproducere asistată înaintea inițierii tratamentelor oncologice sau a altor terapii. În contextul intensificării procesului de amânare a maternității și al creșterii supraviețuirii pacienților oncologici aflați la vârste reproductive, dezvoltarea acestor servicii are potențialul de a deveni o componentă strategică a politicilor naționale privind sănătatea reproductivă, contribuind atât la protejarea drepturilor reproductive ale pacienților, cât și la valorificarea potențialului reproductiv al populației în condițiile declinului demografic.

Tabelul 4. Prezervarea capacității de reproducere din motive sociale și medicale

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Numărul de proceduri de crioconservare a oocitelor	0	0	1	3	14	26
Numărul de proceduri de crioconservare a spermei	1	2	10	2	12	9

Sursa: *Agenția de Transplant*

În perioada 2019–2021, numărul total al procedurilor FIV prezintă o evoluție influențată semnificativ de pandemia COVID-19. În anul 2019 au fost realizate 1.516 proceduri, urmate de o reducere la 1.212 în anul 2020, ceea ce reprezintă o diminuare de aproximativ 20,1%. În anul 2021 se observă o recuperare aproape completă a activității, numărul procedurilor crescând la 1.537, valoare care depășește ușor nivelul înregistrat înainte de pandemie (+1,4% comparativ cu anul 2019). Indicatorii standardizați confirmă aceeași tendință. Numărul procedurilor FIV raportat la un milion de locuitori a fost de 565 în anul 2019, a scăzut la 459 în 2020 și a crescut la 585 în 2021. Din perspectiva populației feminine aflate la vârsta reproductivă (15–49 ani), intensitatea utilizării serviciilor FIV a evoluat de la 2,41 proceduri la 1.000 de femei în anul 2019 la 1,98 în anul 2020, urmată de o creștere până la 2,54 în anul 2021.

Tabelul 5. Numărul de proceduri FIV

	2019	2020	2021
Numărul total de proceduri FIV	1516	1212	1537
Numărul de proceduri FIV la 1000000 de persoane	565	459	585
Numărul de proceduri FIV la 1000 de femei cu vârsta 15-49 de ani	2.41	1.98	2.54
Numărul de proceduri FIV contraplată	1457	1163	1496
Numărul de proceduri FIV din Fondul de Asigurări Obligatorii de Asistență Medicală	59	49	41

Sursa: *Agenția de Transplant*

Analiza structurii finanțării procedurilor FIV evidențiază o dependență covârșitoare de finanțarea directă din partea pacienților. Pe întreaga perioadă analizată, majoritatea procedurilor au fost efectuate contra cost. În anul 2019, din totalul celor 1.516 proceduri, 1.457 (96,1%) au fost finanțate integral de beneficiari. În anul 2020, ponderea procedurilor contra plată a crescut ușor la 96,0%, iar în anul 2021 aceasta a ajuns la 97,3%, când 1.496 din cele 1.537 de proceduri au fost suportate financiar de cupluri. În contrast, numărul procedurilor finanțate din Fondul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală este foarte redus. În termeni relativi, ponderea finanțării publice s-a redus de la aproximativ 3,9% din totalul procedurilor în anul 2019 la numai 2,7% în anul 2021 (*Tabelul 5*.). Din punct de vedere socioeconomic, această structură de finanțare poate genera inegalități importante în accesul la tratamentul infertilității. Costurile ridicate ale unui ciclu FIV reprezintă una dintre principalele bariere în accesarea serviciilor de reproducere asistată, în special pentru cuplurile cu venituri mici și medii. În lipsa unei acoperiri publice suficiente, probabilitatea inițierii sau continuării tratamentului depinde într-o măsură considerabilă de capacitatea financiară a beneficiarilor, ceea ce poate conduce la amânarea tratamentului sau chiar la renunțarea la acesta. Totodată, analiza raportului dintre procedurile finanțate public și cele suportate de pacienți evidențiază faptul că sistemul de reproducere asistată se bazează predominant pe mecanisme de piață, în care contribuția statului rămâne limitată.

Rata generală de succes FIV de aproximativ 43% indică un rezultat destul de bun, aliniat cu standardele internaționale pentru eficiența FIV. Rata de succes pentru procedurile FIV contraplătite (aproximativ 43%) este similară cu rata generală, confirmând consistența și eficiența tratamentului indiferent de forma de plată. Rata de succes mai mare (aproximativ 51%) pentru procedurile finanțate de Fondul de Asigurări sugerează posibil utilizarea mai selectivă a acestor fonduri sau poate indica diferențe în criteriile de eligibilitate, selectând cazuri cu perspective mai favorabile.

În anul 2021 în Republica Moldova au fost efectuate 1.537 de proceduri FIV, dintre care 1.496 (97,3%) au fost finanțate direct de beneficiari, iar numai 41 de proceduri (2,7%) au fost susținute din Fondul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală. Ca rezultat al procedurilor efectuate, au fost obținute 665 de sarcini clinice, ceea ce corespunde unei rate generale de succes de 43,2%. În Europa, în 2020, rata medie de sarcină per transfer de embrioni a fost de 33,2% după FIV, 33,0% după ICSI, 35,9% după transferul de embrioni congelați și 51,3% după donarea de ovocite (ESHRE, 2025).

Revenind la situația din Republica Moldova, din totalul sarcinilor, 644 au rezultat în urma procedurilor finanțate de pacienți, iar 21 au fost obținute în cadrul programului finanțat prin Fondul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală. Rata de succes pentru procedurile realizate contra cost este de 43,06%, valoare aproape identică cu media generală, ceea ce era de așteptat, având în vedere că această categorie reprezintă peste 97% din totalul procedurilor efectuate. În schimb, procedurile finanțate din Fondul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală înregistrează o rată de succes de 51,2%, semnificativ mai ridicată decât media generală și cu aproximativ opt puncte procentuale peste cea observată în cazul procedurilor finanțate privat. Explicația cea mai

probabilă rezidă în criteriile de eligibilitate aplicate pentru includerea în programul finanțat de stat. În general, programele publice utilizează criterii medicale stricte privind vârsta pacientei, rezerva ovariană, indicele de masă corporală, istoricul reproductiv și alți factori prognostici care influențează probabilitatea obținerii unei sarcini. Prin urmare, populația beneficiară a programului public este selectată astfel încât să prezinte un prognostic reproductiv mai favorabil, ceea ce conduce în mod firesc la rate de succes superioare.

Tabelul 6. Numărul procedurilor FIV și numărul sarcinilor survenite în anul 2021

Numărul total de proceduri FIV efectuate	1537
Numărul de proceduri FIV contraplată	1496
Numărul de proceduri FIV din Fondul de Asigurări Obligatorii de Asistență Medicală	41
Numărul total al sarcinilor survenite din FIV	665
Numărul total al sarcinilor survenite din FIV raportat la 1000 născuți vii	22,7
Numărul sarcinilor survenite din FIV contraplată	644
Numărul sarcinilor survenite din FIV din Fondul de Asigurări Obligatorii de Asistență Medicală	21
Rata de succes generală FIV (în %)	43.2
Rata de succes FIV contraplată (în %)	43.06
Rata de succes generală FIV din Fondul de Asigurări Obligatorii de Asistență Medicală	51.2

Sursa: *Datele au fost oferite de Agenția de Transplant la solicitare*

Un indicator deosebit de relevant din perspectivă demografică este numărul sarcinilor obținute prin FIV raportat la numărul născuților-vii. În anul 2021 au fost înregistrate 22,7 sarcini rezultate din FIV la 1.000 de născuți-vii, ceea ce înseamnă că numărul sarcinilor obținute prin reproducere asistată echivalează cu aproximativ 2,3% din numărul anual al nașterilor vii (*Tabelul 6*.). Acest indicator evidențiază contribuția tot mai importantă a reproducerii asistate la procesul reproductiv al populației Republicii Moldova. În contextul reducerii fertilității, al amânării maternității și al creșterii prevalenței infertilității, tratamentele FIV devin un mecanism complementar de susținere a natalității. Rezultatele obținute susțin necesitatea consolidării programelor publice de finanțare a tratamentului infertilității. Extinderea numărului de proceduri compensate ar putea contribui la reducerea inegalităților sociale în accesul la tratament, la creșterea numărului de sarcini obținute prin reproducere asistată și indirect, la ameliorarea tendințelor demografice nefavorabile caracterizate prin scăderea natalității și diminuarea populației de vârstă reproductivă.

Discuții și concluzii

Dezvoltarea remarcabilă a medicinei reproductive asistate a fost însoțită și de numeroase provocări. Deși performanța acestor tehnologii s-a îmbunătățit considerabil de-a lungul timpului, la nivel mondial mai puțin de un sfert dintre pacienții care inițiază un ciclu de tratament ajung la o naștere vie. În consecință, pentru majoritatea cuplurilor, inclusiv pentru cele de vârstă reproductivă tânără, obținerea unei nașteri vii necesită parcurgerea mai multor cicluri terapeutice. În plus, rata globală de succes raportată per ciclu de tratament nu a înregistrat progrese semnificative în ultimul deceniu. Deși incidența sarcinilor și nașterilor multiple s-a redus substanțial ca urmare a optimizării strategiilor de transfer embrionar, aceasta continuă să depășească nivelul observat în cazul concepțiilor naturale (Adamson et al., 2023). La nivel european, media este de 1,81 embrioni transferați per procedură, iar rata nașterilor multiple rezultate în urma transferului embrionar a scăzut constant, de la 26,9% în anul 2000 la 11,1% în anul 2020 (ESHRE, 2025). În acest context, sunt necesare noi progrese în domeniul cercetării științifice, al dezvoltării tehnologice și al practicii clinice, orientate spre creșterea numărului de

nașteri vii obținute pentru fiecare ciclu de tratament inițiat și pentru fiecare transfer electiv al unui singur embrion.

În Republica Moldova, costul ridicat al medicinei reproductive asistate, reprezintă principala barieră care împiedică beneficii considerabile ale implementării medicinei reproductive asistate în sprijinirea cuplurilor cu infertilitate. Majoritatea pacienților trebuie să își finanțeze individual tratamentele de infertilitate, iar costul tratamentului medical de reproducere asistată este costisitor mai ales pentru populațiile cu venituri medii și mici. Prețul medicamentelor utilizate pentru stimularea ovariană reprezintă un factor principal al costurilor ridicate ale tratamentului de reproducere asistată, iar tratamentele sunt realizate doar în centre private. Fertility Europe, în parteneriat cu Forumul Parlamentar European pentru Drepturile Sexuale și Reproductive, a elaborat „Atlasul Politicilor privind Tratamentul Infertilității în Europa 2024", un instrument comparativ complex care analizează situația din 49 de țări și teritorii europene din perspectiva asigurării accesului echitabil la servicii de tratament al infertilității, sigure și eficiente. Conform rezultatelor acestui clasament, Belgia ocupă prima poziție, obținând un scor de 89,5%, în timp ce Kosovo se situează pe ultimul loc, cu un scor de 7,8%. Republica Moldova se regăsește pe poziția 36, cu un scor de 39,4%, ceea ce indică un nivel intermediar de dezvoltare a politicilor publice în domeniul tratamentului infertilității, sub media statelor europene cu sisteme consolidate (Fertility Europe, 2025). Această poziționare sugerează că, deși infrastructura medicală de bază pentru reproducerea asistată este funcțională, cadrul normativ, mecanismele de finanțare și instrumentele de guvernanță rămân insuficient dezvoltate pentru a asigura un acces echitabil, universal și predictibil la tratamentele de fertilitate. În consecință, Republica Moldova se situează într-o zonă de tranziție între modelele emergente de politici reproductive și sistemele avansate, complet integrate și finanțate public. Rezultatele obținute susțin necesitatea consolidării mecanismelor de finanțare publică a tratamentului infertilității, extinderii criteriilor de eligibilitate pentru programele compensate și dezvoltării unei strategii naționale privind reproducerea medical asistată, integrată în politicile de sănătate reproductivă și în măsurile de răspuns la provocările demografice cu care se confruntă Republica Moldova.

Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului nr. 24.80012.0807.16SE „Medicina Reproductivă Asistată: Potențial în creșterea natalității", în cadrul programului „Stimularea Excelenței în Cercetare" derulat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare.

Bibliografie

1. Adamson, G.D., Zegers-Hochschild, F.M., Dyer, S.M. (2023).Global fertility care with assisted reproductive technology. În *Fertility and Sterility*, Volume 120, Issue 3, Part 1, 473–482.
2. European Society of Human Reproduction and Embryology (2025). *ART fact scheet, 2025*. https://www.eshre.eu
3. Fertility Europe (2025). *European Atlas of Fertility Treatment Policies 2024*. https://fertilityeurope.eu/atlas2024/
4. World Health Organization (2023). *Infertility prevalence estimates, 1990–2021*. Geneva.https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/a22ced65-46b1-4482-bf85-058719fec649/content

Capitolul 47. AMALGAMAREA VOLUNTARĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DE LA VOINȚA LOCALĂ LA DECIZIA LEGIUITORULUI (CAZUL GRUPULUI LEOVA)

Chapter 47. VOLUNTARY AMALGAMATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: FROM THE LOCAL WILL TO THE LEGISLATOR'S DECISION (THE CASE OF THE LEOVA' GROUP)

Sergiu CORNEA[1]

Abstract

Voluntary amalgamation represents a unique exercise in testing the capacity of the Republic of Moldova to develop and implement administrative-territorial optimization strategies without eroding local autonomy or ignoring democratic participation. Using the theoretical and normative framework of local autonomy, the study examines the process and manner in which local voluntary amalgamation initiatives are integrated, negotiated or ignored in the decision-making process at the central level, especially within Parliament. The results of the study emphasize the importance of democratic participation at the local level and at the same time validate the importance of communication and permanent dialogue between decision-makers, both at the subnational and national levels, with the direct beneficiaries of the reform – the local population.

Keywords*: Republic of Moldova, Leova, voluntary amalgamation, democratic participation.*

Introducere

Reforma administrativ-teritorială trebuie abordată nu doar ca un proces de comasări sau reduceri de costuri administrative. Obiectivul principal al unei astfel de reforme ar trebui să fie constituirea unor colectivități teritoriale subnaționale viabile, care prin gestionarea rațională și eficientă a resurselor și mijloacelor disponibile să asigure populației locale condiții decente de trai.

Acestor colectivități teritoriale subnaționale trebuie să le fie atribuite responsabilități suficiente și resursele necesare care le-ar permite să asigure standarde de calitate a vieții populației locale comparabile. De aceea, se și impune asigurarea corespunderii optime a responsabilităților și a capacității administrative a colectivităților teritoriale subnaționale, în conformitate cu necesitățile lor vitale și a unui echilibru al delimitării atribuțiilor între nivelurile de exercitare a puterii publice subnaționale. Finalitatea unei reforme a organizării teritoriale a puterii publice subnaționale trebuie să se materializeze prin realizarea următoarelor acțiuni:

- să elaboreze și să aplice un mecanism unic pentru implementarea autonomiei locale, ținându-se cont de tradiții, experiența acumulată și de alte particularități regionale și locale;
- să stabilească dimensiunile teritoriale ale colectivităților teritoriale subnaționale, evitând fragmentarea lor excesivă;
- să asigure activitatea eficientă a autorităților puterii publice subnaționale în baza formelor de organizare instituțională stabilite;
- să creeze premise pentru implicarea populației în administrarea treburilor publice locale;
- să reducă numărul funcționarilor din autoritățile publice locale;
- să implementeze un mecanism de asigurare a autonomiei locale adaptat realităților din Republica Moldova;

[1] Conf. univ., dr. hab., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu", Cahul, Republica Moldova, sergiu.cornea@adm.usch.md.

- să repartizeze clar atribuțiile autorităților publice de la fiecare nivel de realizare a puterii publice naționale și subnaționale;
- să favorizeze cooperarea intercomunală în scopul soluționării problemelor de interes comun ale colectivităților teritoriale subnaționale;
- să garanteze dreptul cetățenilor de a alege și de a fi ales în autoritățile publice subnaționale deliberative și executive, să asigure dreptul cetățenilor de a controla activitatea acestor autorități;
- să introducă un mecanism de monitorizare și evaluare a activității autorităților publice subnaționale clar și eficient (Cornea, 2017: 558).

La sfârșitul lunii iunie 2025, în Republica Moldova, din cele 898 unități administrativ-teritoriale existente doar 34 erau angajate în proceduri de amalgamare voluntară (Cancelaria de Stat, 2025). Numărul infim al colectivităților teritoriale locale angajate în procesul de amalgamare voluntară este un semn clar că ideea de amalgamare benevolă nu a fost promovată suficient la nivelul local și că populația nu a înțeles pe deplin sensul, finalitățile și beneficiile acestui exercițiu reformator. Obiectivul prezentei cercetări este de a studia modalitățile de implicare a populației în procesul de adoptare a deciziilor importante pentru dezvoltarea localităților în care locuiesc permanent și, în mod special, în cadrul procesului de amalgamare voluntară realizat în grupul de localități Leova, numit astfel după numele centrului administrativ al entității amalgamate. În scopul realizării obiectivului cercetării am formulat patru întrebări esențiale:

- 1) A fost consultată și informată populația referitor la procesul de amalgamare?
- 2) În cazul unui răspuns pozitiv la prima întrebare, care au fost metodele folosite?
- 3) Au reușit autoritățile publice locale să-și atingă obiectivele, s-a implicat populația în procesul decizional?
- 4) Au luat în considerare autoritățile publice naționale voința și doleanțele populației locale?

Pentru a găsi răspuns la întrebările formulate supra am studiat cadrul normativ privind procesul de amalgamare benevolă a colectivităților locale din Republica Moldova. Deoarece legiuitorul autohton folosește noțiunea de „unitate administrativ-teritorială” (UAT), în continuare, pentru a evita eventualele confuzii terminologice o s-o utilez, sub forma sa abreviată – UAT. Soluția identificată de autorități pentru a depăși problemele existente la nivel local este următoarea – amalgamarea UAT de nivelul I, adică a comunelor și satelor. Pentru a crea condițiile necesare amalgamării voluntare a UAT de nivelul întâi a fost adoptată Legea 225/2023, scopul declarat al căreia este de a stabili un cadru legal necesar amalgamării voluntare a UAT de nivelul întâi necesar pentru „consolidarea capacității administrative a autorităților administrației publice locale și de prestare a unor servicii publice de calitate și accesibile populației”. Legea 225/2023 reglementează: a) condițiile de bază, criteriile și procedura de amalgamare voluntară a UAT de nivelul întâi, b) principiile, condițiile de bază, criteriile și procedura de aderare a unei sau mai multor UAT la o unitate administrativ-teritorială amalgamată, c) competențele autorităților administrației publice centrale și locale în materie de amalgamare voluntară a UAT de nivelul întâi, d) formele de susținere a procesului de amalgamare voluntară de către autoritățile administrației publice centrale (Legea 225/2023). Legiuitorul moldovean definește amalgamarea voluntară drept o „comasare benevolă a două sau a mai multor UAT de nivelul întâi, în baza deciziilor consiliilor locale respective, cu respectarea condițiilor de bază, criteriilor și a procedurii prevăzute de Legea 225/2023, de metodologia de amalgamare voluntară a UAT, elaborată și aprobată de către Guvern, și de alte acte normative. Procesul de amalgamare voluntară include următoarele etape: inițierea, consultarea, avizarea și aprobarea comasării a două sau a mai multor UAT de nivelul întâi. Finalitatea acestui proces constă în instituirea unei noi entități – unitate administrativ-teritorială amalgamate, care în sensul Legii 225/2023 reprezintă o „ unitate

administrativ-teritorială formată prin comasarea, în modul prevăzut de prezenta lege și de alte acte normative, a două sau a mai multe unități administrativ-teritoriale de nivelul întâi" (Legea 225/2023).

Metodologia cercetării

Apelând la metoda analizei tematice am stabilit un număr de subiecte care reflectă problemele cercetate în documentele examinate. Datele colectate în urma analizei acestor documente mi-au permis să găsesc răspuns la întrebările de cercetare enunțate supra. Prin metoda comparativă am stabilit modalitățile de abordare a problemelor cu care se confruntă colectivitățile teritoriale locale studiate.

Rezultate

A. Modalități de articulare a voinței locale: cazul „grupului Leova"

La finele anului 2024, autoritățile publice locale din „grupul Leova" (orașul Leova și satele Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși) au inițiat procesul de amalgamare voluntară, având drept scop formarea unei unități administrativ-teritoriale consolidate, cu potențial de dezvoltare socio-economică durabil, utilizare mai eficientă a resurselor și o administrare publică locală optimizată.

La etapa inițială, Consiliului orășenesc Leova, prin decizia nr. 7.1 din 29 noiembrie 2024 a acceptat propunerea înaintată de primarul orașului Leova A. Bujorean de a iniția procedura de amalgamare voluntară a orașului Leova cu satele Sîrma, Tochile-Răducani, Sărata-Răzeși, Filipeni, Romanovca, Cupcui și comunele Hănăsenii Noi și Sărata Nouă din raionul Leova. Prin aceeași decizie se punea în sarcina primarului să asigure: a) transmiterea și aducerea la cunoștință a deciziei nr. 7.1 din 29 noiembrie 2024 și propunerea de a iniția procesul de amalgamare voluntară consiliilor locale ale comunelor Hănăsenii Noi și Sărata Nouă, a satelor Filipeni, Romanovca și Cupcui și b) coordonarea și comunicarea cu primarii satelor Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși cu privire la înaintarea de către aceștia către consiliile locale a unităților administrativ-teritoriale respective a propunerii de inițiere a amalgamării voluntare a orașului Leova, a satelor Sîrma, Tochile-Răducani, Sărata-Răzeși, Filipeni, Romanovca, Cupcui și comunelor Hănăsenii Noi și Sărata Nouă din raionul Leova (Consiliului orășenesc Leova, 2024). Însă, doar trei UAT-uri au acceptat propunerea: Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși.

Procesul propriu-zis de amalgamare voluntară a fost inițiat de cele patru colectivități teritoriale locale (UAT-uri) din raionul Leova în perioada noiembrie-decembrie 2024 când au fost adoptate decizii privind inițierea procesului de amalgamare voluntară: Consiliul orășenesc Leova la 29 noiembrie, Consiliile locale Sîrma și Tochile-Răducani la 10 decembrie și Consiliul local Sărata-Răzeși la 11 decembrie 2024 (Registrul de Stat al actelor locale, 2024). Una din condițiile de înfăptuire a procesului de amalgamare impuse de legiuitor este de a organiza consultări publice privind respectivul proces. Cadrul normativ al consultării opiniei publice a fost determinat de următoarele prevederi legale: art. 8, lit. a) din *Legea 225/2023 cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale*, a art. 8, alin. (3) din *Legea nr. 436/2006 cu privire la administrația publică locală*, prevederile *Legii nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional* și prevederile secțiunii a 3-a a Capitolului III din *Metodologia de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale* aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 925/2023. În continuare voi face o trecere în revistă a acestor consultări, pe fiecare localitate:

a. Leova. Primarul orașului Leova, prin dispoziția nr. 146 din 24.04.2025, a înaintat pentru consultare publică proiectul de decizie „Cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale, orașul Leova, satele Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși". Perioada

de desfășurare a consultărilor publice a fost stabilită în intervalul 25 aprilie – 24 mai 2025 (Primăria orașului Leova, 2025a). Scopul consultărilor a fost de a colecta opiniile, sugestiile și propunerile cetățenilor în legătură cu inițiativa de amalgamare, pentru a asigura o dezvoltare locală durabilă, eficientă și participativă a localității. Locuitorii puteau să se implice prin formularea propunerilor care puteau fi transmise atât pe suport de hârtie la sediul Primăriei orașului Leova cât și în format electronic, la poșta electronică a instituției (Primăria orașului Leova, 2025 b). La 28 mai 2025 în orașul Leova au fost organizate dezbateri publice asupra proiectului de decizie privind amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale orașul Leova, satul Sîrma, satul Tochile-Răducani, satul Sărata-Răzeși. Dezbaterile, la care au participat 15 persoane, au început cu prezentarea de către secretara consiliului orășenesc Leova a principalelor prevederi ale proiectului de decizie și a anexelor aferente, menționând că proiectul de decizie a fost publicat pe pagina oficială a primăriei și a fost afișat la sediul acesteia. De asemenea, dânsa a prezentat retrospectiva acțiunilor realizate de la inițierea procesului de amalgamare voluntară și a prezentat beneficiile care ar urma să se producă pentru populația celor patru localități urmare a procesului de amalgamare voluntară. S-a menționat și faptul că comunicarea și informarea cetățenilor cu privire la ideea amalgamării voluntare a celor patru UAT s-a realizat prin mai multe ziare, chestionare și alte publicații precum și prin comunicarea cotidiană a reprezentanților primăriei cu locuitorii. Campania de informare a populației, implementată cu suportul partenerilor de dezvoltare, a durat în perioada decembrie 2024-mai 2025.S. Postică, viceprimarul orașului Leova a comunicat faptul că localitățile amalgamate pot atinge mai ușor pragul minim de populație necesar pentru a aplica la fonduri europene sau guvernamentale și pot beneficia de proiecte mai ample și integrate, cu un impact mai vizibil asupra dezvoltării regionale. Amalgamarea, în opinia sa, este o soluție durabilă pentru dezvoltarea locală, oferind condiții mai bune pentru gestionarea resurselor, atragerea investițiilor și creșterea calității vieții locuitorilor. Amalgamarea trebuie implementată cu o abordare transparentă și participativă motiv din care în tot procesul au fost consultați cetățenii și s-a ținut cont de sugestiile oferite, constata viceprimarul orașului Leova. Opiniile și doleanțele exprimate de locuitorii orașului Leova privind amalgamarea pot fi rezumate la două teme conexe: a) amalgamarea ca soluție pentru depășirea problemelor existente și b) amalgamarea ca oportunitate pentru modernizarea infrastructurii orașului (a se vedea Anexa 1). În rezultatul dezbaterilor a fost adoptată o decizie prin care se valida continuarea procesului decizional și înaintarea pentru examinare a proiectului dezbătut în ședința extraordinară a consiliului orășenesc Leova care urma să fie convocată în data de 30.05.2025 (Parlamentul R. Moldova, 2025d). În aceeași zi, după dezbaterile publice, primăria Leova a organizat și audieri publice privind proiectul de decizie referitor la amalgamarea voluntară a celor patru UAT la care au participat 41 de persoane. Cei prezenți și-au exprimat punctele de vedere privind:

- a) necesitatea menținerii identității locale, inclusiv păstrarea denumirii localității, a tradițiilor, patrimoniului cultural și simbolurilor locale, astfel încât amalgamarea să nu conducă la pierderea specificului colectivității locale,
- b) asigurarea reprezentării echitabile în noua structură,
- c) asigurarea distribuirii corecte a resurselor disponibile între localitățile implicate.
- d) asigurarea de către autoritățile publice ale noii UAT a unui proces decizional transparent, autoritățile APL trebuind să „continue publicarea informațiilor relevante în timp util, să organizeze consultări la necesitate și să implice cetățenii în toate etapele decizionale” (Parlamentul R. Moldova, 2025d).

b. Sărata-Răzeși. Potrivit dispoziției primarului satului Sărata-Răzeși nr. 33 din 24.04.2025 consultările publice trebuiau organizate în perioada 25 aprilie-24 mai 2025 (30 de zile). În data de 29 aprilie 2025 au avut loc consultări publice privind amalgamarea voluntară la Sărata-Răzeși la care au participat 24 persoane. Primarul localității a informat publicul prezent despre mersul

desfășurării procesului de amalgamare a celor patru unităților administrativ-teritoriale. În cadrul întrunirii s-a prezentat succint o caracteristică economică a UAT implicate în procesul de amalgamare voluntară și a analizei privind respectarea condițiilor de bază și criteriilor pentru inițierea procesului de amalgamare voluntară. Urmare a discuțiilor cei prezenți „au evidențiat că este necesară amalgamarea pentru localitatea noastră cu locuitori puțini și e cu mult mai bine să ne unim cu orașul Leova decât cu o alta primărie vecină cum ar fi satul Tomai" (Parlamentul R. Moldova, 2025 d). La 06 mai 2025 primăria Sărata-Răzeși a organizat consultări publice privind amalgamarea voluntară a celor patru UAT la care au participat 23 persoane din mahalaua de Sus (Nord) a satului. Persoanele care au participat la dezbateri au constatat că amalgamarea este necesară pentru localitate, deoarece o să aibă mai multe beneficii. S-a menționat că în sat „au rămas puțini locuitori și acest proces pe viitor o să fie cu toate satele, deoarece în toate satele au rămas puțini locuitori". În aceeași zi de 06 mai 2025 primăria Sărata-Răzeși a organizat consultări publice cu același subiect și în mahalaua de Jos (Sud) a satului la care au participat 13 persoane. În rezultatul discuțiilor s-a ajuns la concluzia că amalgamarea va fi benefică pentru localitate (Parlamentul R. Moldova, 2025 d). La 26 mai 2025 primăria Sărata-Răzeși a organizat audieri publice asupra proiectului de decizie privind amalgamarea voluntară a celor patru UAT la care au participat 25 de persoane. Primarul a prezentat proiectul deciziei privind amalgamarea voluntară și principalele prevederi ale acestuia și ale anexelor aferente după care a realizat o retrospectivă a acțiunilor realizate până la momentul desfășurării audierilor și a conturat potențialele beneficii pentru locuitorii satului Sărata-Răzeși – parte a UAT amalgamate. Opiniile exprimate pot fi sintetizate astfel:

- - necesitatea de a micșora numărul consilierilor din consiliile locale și a deputaților din parlament.
- - gestionarea eficientă a surselor financiare alocate pentru a susține amalgamarea,
- - amalgamarea ar fi o oportunitate pentru modernizarea infrastructurii locale,
- - amalgamarea ar contribui la creșterea calității serviciilor publice (a se vedea Anexa 1).

Participanții au fost anunțați că continuarea procesului decizional va avea loc la data de 29 mai 2025, ora 9:00, în cadrul ședinței extraordinare a consiliului local, unde se va pune la vot amalgamarea voluntară (Parlamentul R. Moldova, 2025d).

c. Sîrma. La 24 aprilie 2025 Primarului satului Sîrma a emis Dispoziția nr. 28 „Cu privire la organizarea și desfășurarea consultărilor publice" în care era prevăzut de a organiza consultări publice cu privire la proiectul deciziei de amalgamare voluntară în perioada 25 aprilie-24 mai 2025 (30 de zile). Dar, Primăria satului Sîrma a organizat dezbateri publice asupra proiectului de decizie privind amalgamarea voluntară cu o depășire de două zile a termenului limită de organizare a consultărilor publice – la 26 mai 2025. La dezbateri au participat 14 persoane. Dezbaterile au demarat cu prezentarea de către primarul satului a principalele prevederi ale proiectului deciziei privind amalgamarea voluntară și ale anexelor aferente după care a realizat o retrospectivă a acțiunilor realizate până la momentul desfășurării audierilor și a conturat potențialele beneficii pentru locuitorii satului. În cadrul dezbaterilor au fost exprimate opinii privind beneficiile și prioritățile pentru dezvoltarea durabilă a satului în urma amalgamării: a) sporirea accesului la servicii publice de calitate, b) atragerea de investiții pentru infrastructură și dezvoltarea locală, c) creșterea nivelului de trai al locuitorilor și d) consolidarea comunității prin proiecte comune în educație, sănătate și cultură (a se vedea Anexa 1). Autoritățile publice locale din satul Sîrma, urmare a dezbaterilor publice organizate au ajuns la următoarele concluzii:

- a) *Acceptarea procesului de amalgamare*: Majoritatea participanților au exprimat acordul față de amalgamarea voluntară a localității cu orașul Leova, demonstrând o înțelegere clară a beneficiilor și implicațiilor acestuia;

- b) *Accesul la servicii publice*: Cetățenii își exprimă disponibilitatea de a susține amalgamarea, cu condiția menținerii serviciilor publice locale, fără a fi nevoiți să se deplaseze frecvent în centrul raional;
- c) *Informarea populației*: Participanții sunt informați în legătură cu procesul de amalgamare, ceea ce denotă o comunicare eficientă între administrația publică locală și cetățeni;
- d) *Atitudine pozitivă și constructivă*: Cetățenii manifestă o atitudine optimistă și constructivă față de schimbările propuse, susținând continuarea procesului pentru realizarea unor obiective comune (Parlamentul R. Moldova, 2025d).

A doua zi, la 27 mai 2025 Primăria Sîrma a organizat audieri publice asupra proiectului de decizie privind amalgamarea la care au participat 31 de persoane. Urmare a audierilor publice, autoritățile locale au sintetizat, sub formă de concluzii, rezultatele întrunirii:

- În primărie vor continua să funcționeze reprezentanți ai administrației publice locale, iar serviciile vor fi prestate prin CUPS (centrul unificat de prestare a serviciilor publice), cu personal planificat pentru fiecare localitate.
- Nu există încă discuții clare privind preluarea gimnaziului în gestiunea primăriei.
- Se recunoaște scăderea numărului de copii, ceea ce ar avea drept consecință închiderea treptată a unor instituții.
- Există o nevoie exprimată de transport public pentru cetățeni, care va fi analizată după amalgamare.
- Se subliniază necesitatea reparației drumurilor, care va fi posibilă după realizarea proiectului de canalizare finanțat din prima tranșă guvernamentală (Parlamentul R. Moldova, 2025d).

d. Tochile-Răducani. În satul Tochile-Răducani dezbaterile publice asupra proiectului de decizie privind amalgamarea voluntară a celor patru UAT au fost organizate la 26 mai 2025. Dezbaterile, la care au participat 18 persoane, au început cu prezentarea de către primar a proiectului deciziei privind amalgamarea voluntară a entităților administrativ-teritoriale și ale anexelor aferente. Au fost formulate opinii și propuneri privind: a) asigurarea reprezentativității în consiliul local al noii UAT și b) informarea corectă a locuitorilor privind amalgamarea și combaterea dezinformării (a se vedea Anexa 1). În data de 27 mai 2025 au fost organizate audieri publice la care au participat 25 de persoane. În cadrul dezbaterilor participanții au exprimat opinii privind: a) asigurarea reprezentativității în noul consiliu local, b) necesitatea gazificării localității, c) îmbunătățirea infrastructurii și a transportului public, d) gestionarea eficientă a banilor publici alocați în perioada post-amalgamare, e) amalgamarea trebuie tratată ca o soluție pentru supraviețuirea localității (a se vedea Anexa 1), (Parlamentul R. Moldova, 2025d).

e. Sondaje de opinie on-line. În toate cele patru localități din Grupul Leova au fost organizate, după același șablon, sondaje de opinie on-line. Primăria Leova a realizat și un sondaj de opinie online privind amalgamarea voluntară la care au participat 253 de persoane (26 în ianuarie și 227 în luna mai 2025). În luna mai 2025 primăria satului Sărata-Răzeși a organizat un sondaj de opinie publică în format online la care au participat 144 de persoane. De asemenea, Primăria satului Sîrma a organizat, în luna mai 2025 un sondaj de opinie online la care au participat 115 persoane. Și primăria satului Tochile-Răducani în perioada februarie – mai 2025, a organizat un sondaj de opinie online privind amalgamarea voluntară la care au participat 128 de persoane (în februarie – 6 și în mai – 122 (Parlamentul R. Moldova, 2025d)). În zilele de 29-30 mai 2025 Consiliile locale au adoptat decizii finale privind amalgamarea: consiliile locale din Sărata-Răzeși, Sîrma și Tochile-Răducani la 29 mai 2025, iar cel din Leova la 30 mai 2025. Grupul de colectivități teritoriale unite în jurul orașului Leova a transmis la dată de 05 iunie 2025 dosarul privind amalgamarea voluntară în adresa Cancelariei de Stat (Guvernul R. Moldova, 2025b).

B. Examinarea problemei de către autoritățile decizionale naționale

Guvern. Potrivit prevederilor articolului 11 alin. (5) și (7) al *Legii nr. 225/2023 cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale* competența de elaborare a proiectului de lege pentru modificarea *Legii nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova* este atribuită Cancelariei de Stat care îl prezintă Guvernului pentru aprobare.

În același timp, *Metodologia de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale* aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 925/2023 prevede, în secțiunea a 5-a, procedura de avizare a procesului de amalgamare voluntară. Potrivit art. 43 autoritățile administrației publice locale ale UAT selectate în calitate de centru administrativ al UAT amalgamate, în termen de cel mult 5 zile de la aprobarea deciziei privind amalgamarea voluntară de către consiliile locale ale tuturor UAT participante, trebuie, în mod obligatoriu, să remită Cancelariei de Stat dosarul care include toate deciziile privind amalgamarea voluntară ale consiliilor locale ale UAT implicate.

Urmare a examinării respectivului dosar Cancelaria de Stat trebuie să emită un aviz motivat privind: a) corespunderea sau necorespunderea inițiativei de amalgamare voluntară condițiilor de bază și criteriilor prevăzute la capitolul II al *Metodologiei*; b) prezentarea dosarului complet al procesului de amalgamare voluntară, cu toate deciziile privind amalgamarea voluntară aprobate de către consiliile locale ale UAT implicate și care trebuie să includă informațiile prevăzute de pct. 25 al *Metodologiei*; c) respectarea cerințelor referitoare la consultarea publică a proiectelor de decizie privind amalgamarea voluntară, stabilite la secțiunea a 3-a din capitolul III al *Metodologiei*. În cazul unui aviz negativ, Cancelaria de Stat informează UAT vizate și le remite avizul motivat, inclusiv recomandări privind remedierea neajunsurilor depistate. Dacă avizul este unul pozitiv Cancelaria de Stat are obligația de a elabora proiectul de lege pentru modificarea *Legii nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova* prin includerea modificărilor rezultate în urma amalgamării voluntare a UAT-urilor participante. Proiectul respectiv este remis Guvernului pentru aprobare (Guvernul Republicii Moldova, 2023). La data de 05.06.2025 Cancelaria de Stat a recepționat dosarul de amalgamare voluntară înaintat de Primăria orașului Leova, prin care a fost formalizat procesul de amalgamare voluntară dintre orașul Leova și localitățile Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși r-nul Leova. Dosarul de amalgamare voluntară includea următoarele documente: a) deciziile Consiliilor locale privind amalgamarea voluntară a localităților Leova, Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși, inclusiv anexele aferente acestora, b) deciziile Consiliilor locale privind inițierea amalgamării voluntare, c) dovada consultărilor publice asupra proiectelor deciziilor, d) procesele-verbale ale grupului de lucru comun privind amalgamarea voluntară, e) viziunea UAT amalgamate Leova, Sărata-Răzeși, Sîrma, Tochile-Răducani, f) alte documente relevante. În rezultatul examinării dosarului privind amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale orașul Leova și satele Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși, Cancelaria de Stat a emis aviz pozitiv însoțit de următoarele constatări: a) inițiativa de amalgamare voluntară corespundere condițiilor de bază și criteriilor prevăzute de *Metodologia de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale* aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 925/2023, b) dosarul privind procesul de amalgamare voluntară este complet, cuprinzând deciziile privind amalgamarea voluntară aprobate de către consiliile locale ale UAT participante și anexele corespunzătoare al deciziilor, prevăzute de pct. 25 al Metodologiei, c) cerințele referitoare la consultarea publică a proiectelor de decizie privind amalgamarea voluntară au fost respectate conform prevederilor Metodologiei (Guvernul R. Moldova, 2025 b).

Astfel, Cancelaria de Stat, în urma examinării dosarului și a avizării lui pozitive, a elaborat proiectul de lege pentru modificarea anexei nr. 3 din *Legea nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*. Proiectul de lege a fost elaborat în scopul finalizării procesului de amalgamare a două grupuri de unități administrativ-teritoriale, care au parcurs integral toate etapele prevăzute de Legea nr. 225/2023 privind amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale. Primul grup este format din orașul Leova și satele Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși; al doilea grup include comuna Chetriș și satele Călinești și Hâncești. Potrivit notei de fundamentare, obiectivul principal al proiectului consta în „modificarea organizării administrativ teritoriale a Republicii Moldova și formalizarea legală a noilor unități administrativ-teritoriale formate că rezultat al amalgamării voluntare" (Guvernul Republicii Moldova, 2025 a). Proiectul a primit aviz favorabil și de la Congresul Autoritajilor Locale din Moldova, cu mențiunea că „proiectul este binevenit în aspectul consolidării colectivităților locale, inclusiv prin fuziunea voluntară a acestora (amalgamarea voluntară), utilizandu-se conceptul „polilor de creștere" (Parlamentul R. Moldova, 2025 a). Proiectul de lege (cu numărul 458/CS/2025) a fost examinat în ședința Guvernului Republicii Moldova din 18 iunie 2025. Guvernul a decis să-l aprobe și să-l prezinte Parlamentului pentru examinare (Guvernul R. Moldova, 2025 c).

Parlament. În data de 19 iunie 2025 Parlamentul a examinat, în mod prioritar, Proiectul de lege pentru modificarea anexei nr.3 din Legea nr.764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, elaborat de Cancelaria de Stat. Proiectul de lege avea drept scop declarat legiferarea rezultatului procesului de amalgamare voluntară, avizat pozitiv de Cancelaria de Stat pentru două grupuri de unități administrativ-teritoriale de nivelul unu. Primul grup a fost constituit din orașul Leova, satele Sârma, Tochile-Răducani și Sărata Răzeși din Raionul Leova, cu centrul administrativ stabilit în orașul Leova. Al doilea grup, include satul Călinești, comuna Chetriș și satul Hâncești din Raionul Fălești, cu centrul administrativ stabilit în satul Călinești (Parlamentul R. Moldova, 2025 a). În luarea sa de cuvânt pentru a prezenta proiectul în plenul Parlamentului, Andrei Strah, Secretar General Adjunct al Guvernului a menționat că în toate localitățile din unitățile administrativ-teritoriale amalgamate au avut loc ample procese de informare și consultare a locuitorilor care au durat nouă luni. Primarii, consilierii locali, funcționarii de la instituțiile publice și locuitorii pe parcursul acestei perioade de consultări și dezbateri au avut posibilitatea să lucreze împreună și să contribuie la elaborarea viziunii de dezvoltare a noii entități amalgamate. În opinia lui A. Strah „toate măsurile au avut loc transparent, cu contabilizarea acestora pe platforma online amalgamare.gov.md".Referitor la perioada post amalgamare, A. Strah a afirmat că primăriile nou create vor fi mai puternice din următoarele considerente: a) specializarea resurselor umane și ajustarea structurii instituționale la necesități, b) implementarea proiectelor de infrastructură la nivel local de o mai mare anvergură, c) îmbunătățirea accesului locuitorilor la serviciile publice administrative de ordin național și de ordin local. Toate aceste posibilități, în opinia sa, „vor contribui la scopul reformei administrației publice din Moldova și anume la îmbunătățirea calității serviciilor acordate tuturor locuitorilor" (Parlamentul R. Moldova, 2025 b).

În raportul Comisiei administrație publică și dezvoltare regională referitor la proiectul de lege, prezentat în ședința Parlamentului de președinta acesteia se menționa că Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 225/2023 a stabilit cadrul normativ aferent procesului de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi care avea drept finalitate consolidarea instituțională și financiară a autorităților publice locale și creșterea capacității administrative ale acestora. Proiectul de lege referitor la modificarea Anexei nr. 3 din Legea nr. 764/2001 urmărește

scopul de a reglementa normativ amalgamarea voluntară a două grupuri de unități administrativ-teritoriale. Comisia a propus, reieșind din prevederile art. 63 alin. (1) lit. c) din Regulamentul Parlamentului, „pentru examinare și aprobare în primă lectură proiectul de lege sus-vizat, iar în lipsă de obiecții să fie adoptat și în lectura a doua" (Parlamentul R. Moldova, 2025a).

În procesul de examinare și aprobare a proiectului, care s-a derulat relativ repede, au fost adresate doar două întrebări. Deputata Maria Gonța (Fracțiunea parlamentară „Partidul Acțiune și Solidaritate") a întrebat: „ce fel de mecanisme de monitorizare sunt prevăzute pentru a asigura că sprijinul financiar destinat noilor primării va fi utilizat eficient și în beneficiul direct al cetățenilor"? Raportorul, în răspunsul său doar a enumerat cele trei stimulente prevăzute de Fondul de amalgamare voluntară fără a elucida mecanismele de monitorizare a corectitudinii utilizării fondurilor. A doua întrebare, adresată de Valeriu Muduc (Fracțiunea parlamentară a Blocului Comuniștilor și Socialiștilor) a fost formulată astfel: „Aș vrea să cunosc o chestie în situația de astăzi, legea 225 sau poate undeva în metodologie pe care ați aplicat-o este prevăzut numărul minim de o mie și jumătate de cetățeni pentru primărie pentru a putea accede la proiectele care astăzi se derulează" (Parlamentul R. Moldova, 2025 b)? Conținutul și modul în care adresat întrebarea denotă faptul că deputatul nu prea era familiarizat cu sensul și finalitățile procesului de amalgamare.

În dezbateri, deputatul Vlad Batrîncea, președintele fracțiunii parlamentare a Blocului Comuniștilor și Socialiștilor a exprimat dezacordul fracțiunii față de procesul de amalgamare voluntară în felul următor: „Noi nu credem în amalgamare voluntară cum nu credem în distrugere pozitivă sau lichidare optimistă și nu credem că satele noastre vor avea un viitor mai frumos sau statul va avea de reparat mai puțini kilometri de drum, de apeduct, de canalizare..." (Parlamentul R. Moldova, 2025 b). Modul în care deputații din opoziție au tratat problema perfecționării organizării teritoriale a puterii publice subnaționale, înaintând doar argumente dictate de interese politice în defavoarea abordării critice și creative nu contribuie la soluționarea problemelor existente (Doncean M. & Doncean Gh., 2022). Rezultatele votării sunt prezentate în tabelele 1 și 2. Precizăm că în Parlamentul Republicii Moldova sunt înregistrate următoarele trei fracțiuni parlamentare: a) fracțiunea parlamentară „Partidul Acțiune și Solidaritate" cu 61 de deputați (inițial – 63), b) fracțiunea parlamentară a Blocului Comuniștilor și Socialiștilor, Deputați: 29 (inițial –32) și c) fosta Fracțiune a Partidului Politic „Șor" cu 6 deputați, care în prezent sunt incluși în grupul deputaților neafiliați (Parlamentul R. Moldova, 2025 c).

Tabel 1: Rezultatul votului electronic, lectura 1, pentru Proiectul de lege pentru modificarea anexei nr. 3 din Legea nr.764/2001 (19.06.2025)

Fracțiunea parlamentară	**Da**	**Nu**	**Nu au votat**
Deputați Independenți/Neafiliați (3)	2	0	1
Fracțiunea parlamentară „Partidul Acțiune și Solidaritate" (55)	54	0	1
Fracțiunea parlamentară a Blocului Comuniștilor și Socialiștilor (14)	0	1	13
Total	56	1	15

Sursa: *https://www.parlament.md/agenda-item-votings-md.nspx?votingDefinitionId=083e6060-d579-48bc-836e-46817f9b4577&agendaItemId=652DA645-402C-474B-B40E-913CD39A415E*

La votarea în prima lectură, președintele fracțiunii parlamentare a Blocului Comuniștilor și Socialiștilor Vlad Batrîncea a votat *contra*. La votarea proiectului de lege în lectura a doua au votat *contra* doi deputați. Lui Vlad Batrîncea i s-a asociat deputatul Fiodor Gagauz, din aceeași fracțiune, care în prima lectură nu a participat la votare.

Tabel 2: Rezultatul votului electronic, lectura 2, pentru Proiectul de lege pentru modificarea anexei nr. 3 din Legea nr.764/2001 (19.06.2025)

Fracțiunea parlamentară	**Da**	**Nu**	**Nu au votat**
Deputați Independenți/Neafiliați (3)	1	0	2
Fracțiunea parlamentară „Partidul Acțiune și Solidaritate” (55)	55	0	0
Fracțiunea parlamentară a Blocului Comuniștilor și Socialiștilor (14)	0	2	12
Total	56	2	14

Sursa: *https://www.parlament.md/agenda-item-votings-md.nspx?votingDefinitionId=083e6060-d579-48bc-836e-46817f9b4577&agendaItemId=652DA645-402C-474B-B40E-913CD39A415E*

Legea nr. 145 din 19 iunie 2025 pentru modificarea anexei nr.3 la Legea nr. 16412001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova a fost promulgată de Președintele Republicii Moldova în data de 27 iunie 2025 (Președinția Republicii Moldova, 2025).

Discuții

Numărul mic de colectivități teritoriale locale care și-au anunțat disponibilitatea de a se amalgama cu colectivitățile învecinate pentru a constitui o unitate administrativ teritorială potentă ne duce la ideea că procesul nu are loc nici cu amploarea și nici cu viteza care a fost preconizată și nici cu consistența care s-a mizat.

În aceste condiții, se impune studierea atât a experienței acumulate în Republica Moldova, cât și în statele comparabile cu Republica Moldova, ca dimensiune, dar și ca evoluție a proceselor democratice, inclusiv a atitudinii statelor respective față de procesele de integrare europeană. Este important de a cerceta măsura în care populația are încredere în ceea ce promovează guvernarea și care ar trebui să fie metodele de convingere a populației privind necesitatea amalgamării voluntare a colectivităților locale ca soluție de consolidare a capacității lor administrative.

Consolidarea capacității administrative la ambele nivele de exercitare a puterii publice, național și subnațional, este o condiție obligatorie, vitală pentru realizarea dezideratului Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană.

Cercetarea fenomenelor respective ar putea oferi răspunsuri concludente atât practicienilor, dar mai ales decidenților politici, având în vedere că de calitatea deciziilor politice luate de ultimii depinde bunul mers al lucrurilor în administrarea treburilor la nivel național și subnațional.

Concluzii

În rezultatul cercetării efectuate am constatat că toate autoritățile publice locale din „grupul Leova” au respectat condiția impusă privind organizarea consultărilor publice în procesul de amalgamare voluntară, fiind emise dispoziții ale primarilor din cele patru UAT de a organiza atât consultări publice cât și audieri publice privind amalgamarea (A se vedea Anexa 2).

Din materialele incluse în dosarul care însoțea proiectul de modificare a Anexei nr. l din *Legea nr. 764/ 2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republici Moldova* am identificat următoarele forme de consultări publice: dezbateri publice, audieri publice, sondaj de opinie online, înaintarea de propuneri. Am mai constatat că toate consultările publice care au avut loc s-au desfășurat după un scenariu similar în toate cele patru UAT.

Am remarcat o anumită uniformizare a procedurilor privind consultarea opiniei populației, consultările publice din cele patru UAT fiind organizate de către autoritățile publice locale după același scenariu (ordine de zi), reflectat în procesele verbale ale tuturor entităților participante și care includeau următoarele elemente obligatorii: 1) deschiderea oficială a evenimentului, 2) cuvântul de salut al organizatorului (de regulă – primarul), 3) prezentarea regulamentului de desfășurare a dezbaterilor/audierilor publice și 4) prezentarea proiectului propriu-zis. Era obligatoriu de a respecta următoarele reguli: a) fiecare intervenție a participanților nu trebuia să

depășească 5 minute, b) nimeni nu putea interveni de 2 ori consecutiv până nu intervin și ceilalți participanți, doritori să își prezinte punctul de vedere, c) participanții trebuiau să vorbească pe rând, fără a întrerupe pe ceilalți participanți, d) telefoanele trebuiau ori să fie închise, ori puse în regim silențios, e) durata estimativă a evenimentului era de maximum o oră, f) se invoca regula respectului reciproc.

Toate dezbaterile au început cu o introducere făcută de primari. Analizând procesele verbale ale dezbaterilor publice organizate în cele patru localități implicate am constat că expozeurile primarilor au fost, practic, identice după conținut, fapt ce demonstrează o sincronizare pluridimensională a acțiunilor întreprinse în procesul de amalgamare.

Au ieșit în afara clișeelor stabilite autoritățile din Sîrma care, spre deosebire de celelalte autorități, au sintetizat, sub formă de concluzii, rezultatele dezbaterilor și audierilor publice

Sintetic, doleanțele și opiniile exprimate de locuitori pot fi rezumate la următoarele:

a) amalgamarea – soluție pentru depășirea problemelor existente:
- asigurarea distribuirii corecte a resurselor disponibile între localitățile implicate,
- gestionarea eficientă a finanțelor alocate pentru perioada post-amalgamare,
- asigurarea de către autoritățile publice ale noii UAT a unui proces decizional transparent,

b) amalgamarea – oportunitate pentru modernizarea infrastructurii localităților:
- atragerea de investiții pentru infrastructură și dezvoltarea locală,
- modernizarea infrastructurii locale și a transportului public,
- creșterea calității serviciilor publice și a nivelului de trai al locuitorilor,

c) amalgamarea – o soluție pentru supraviețuirea localității:
- menținerii identității locale,
- asigurarea reprezentării echitabile în noul consiliu local,
- consolidarea comunității locale prin proiecte comune în educație, sănătate și cultură.

În procesul de reorganizare a administrației publice subnaționale prin procedura amalgamării voluntare este necesară o sincronizare armonioasă a doleanțelor și aspirațiilor populației colectivităților locale cu voința și scopurile decidenților politici. Fără asigurarea unei sinergii între actorii implicați într-o astfel de transformare a realităților acțiunea poate genera animozități, interpretări eronate sau situații de conflict.

Asigurarea participării democratice a populației la etapa de pregătire și implementare a reformelor teritorial-administrative este o condiție decisivă pentru succesul acestora. Doar prin conștientizarea necesității de reformare a structurilor teritorial-administrative existente și a implicării active a populației locale se pot crea premise pentru constituirea unor structuri administrative legitime, eficace, eficiente și receptive la necesitățile vitale ale populației colectivităților teritoriale subnaționale: intermediare și locale.

Doar o reformă teritorial-administrativă realizată cu succes și în rezultatul căreia populația locală se va situa în centrul procesului decizional poate contribui la edificarea unui fundament solid pentru o consolidare democratică reală la nivel subnațional.

Recunoștință

Studiul a fost realizat în cadrul proiectului 070102 „Efectele tranzitorii ale amalgamării voluntare asupra capacității administrative a colectivităților teritoriale locale”, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Bibliografie

1. Cancelaria de Stat. (2025). *Parlamentul susține amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale: Leova și Călinești – exemple de consolidare locală*. https://amalgamare.gov.md/ro/news/parlamentul-sustine-amalgamarea-voluntara-unitatilor-administrativ-teritoriale-leova-si
2. Consiliului orășenesc Leova. (2024). *Decizie 7.1 din 29.11.2024 Cu privire la inițierea procesului de amalgamare voluntară*. https://actelocale.gov.md/ral/act/cu-privire-la-ini%C8%9Bierea-procesului-de-amalgamare-voluntar%C4%83-1759930.html.
3. Cornea S. (2017). *Organizarea teritorială a puterii locale din Republica Moldova: concept, mecanisme, soluții*. București – Brăila: Editura Academiei Române – Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I".
4. Doncean M., & Doncean Gh. (2022). Critical and creative thinking. *Journal of Public Administration, Finance and Law*, 24, 123–132.
5. Guvernul R. Moldova. (2023a). Metodologia de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale (aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 925/2023). *Monitorul Oficial* nr.472-473/1155 din 08.12.2023.
6. Guvernul R. Moldova. (2025a). Proiect de lege pentru modificarea anexei nr. 3 la Legea nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova (număr unic 458/CS/2025). https://gov.md/sites/default/files/media/documents/sedinte-de-guvern/2025-06/NU-458-CS-2025.pdf
7. Guvernul R. Moldova. (2025b). Nota de fundamentare la proiectul de lege pentru modificarea anexei nr. l din Legea nr. 764/ 2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republici Moldova. https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-pentru-modificarea-anexei-nr3-din-legea-nr7642001-privind-organizarea-administrativ-teritoriala-a-republicii-moldova/14595 (accesat la 06.08.2025). Legea 225/2023 cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale. Monitorul Oficial nr. 318-321/562 din 18.08.2023.
8. Guvernul R. Moldova. (2025c). *Extras din procesul-verbal nr. 21 al ședinței Guvernului Republicii Moldova, 18 iunie 2025*. https://gov.md/sites/default/files/media/documents/sedinte-de-guvern/2025-06/Extras_nr.21.pdf
9. *Legea nr. 225/2023 cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale*. (2023). Monitorul Oficial, nr. 318–321, art. 562.
10. *Legea nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional*. (2008). Monitorul Oficial, nr. 215–217, art. 798.
11. *Legea nr. 436/2006 privind administrația publică locală*. (2006). Monitorul Oficial, nr. 32–35, art. 116.
12. *Legea nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*. (2001). Monitorul Oficial, nr. 16, art. 53.
13. Parlamentul R. Moldova. (2025a). Proiectul de lege pentru modificarea anexei nr.3 din Legea nr.764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=d7043da5-1d8b-40da-901c-ccbee9f3c89d
14. Parlamentul R. Moldova. (2025b). *Ședința plenară a Parlamentului – 19 iunie 2025*. https://www.youtube.com/watch?v=DQH4V_YSHos&t=1s&ab_channel=ParlamentulRepublicii Moldova
15. Parlamentul R. Moldova. (2025c). *Structura Parlamentului / Fracțiunile parlamentare*. https://.www.parlament.md/frac-iunile-parlamentare.nspx#:~:text=Frac%C8%9Biunile%20parlamentare%20se%20formeaz%C4%83%20%C3%AEn, Deputatul%20poate%20p%C4%83r%C4%83si%20frac%C5%A3iunea.
16. Parlamentul R. Moldova. (2025d). *Proces verbal al ședinței GL – Proiectul de lege pentru modificarea anexei nr. 3 din Legea nr. 764/2001*. https://www.parlament.md/preview?id=

d55d6c0b-330a-4028-9691-fa3a2e14c194&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638791161723628864/Documents/20250619154517.pdf&method=GetDocumentContent

17. Președinția R. Moldova. (2025). *Decret cu privire la promulgarea Legii pentru modificarea anexei nr*. 3 la Legea nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. https://presedinte.md/app/webroot/Decrete/260-n.pdf
18. Primăria orașului Leova. (2025a). *Dispoziția nr.146 din 24.04.2025 „Cu privire la organizarea și desfășurarea consultărilor publice”*. https://primarialeova.md/wp-content/uploads/sites/10/2025/04/Dispozitia-nr.146-din-24.04.2025.pdf.
19. Primăria orașului Leova. (2025b). Consultări publice a proiectului de decizie „Cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale, orașul Leova, satele Sîrma, Tochile-Răducani și Sărata-Răzeși”. https://primarialeova.md/2025/04/25/consultari-publice-a-proiectului-de-decizie-cu-privire-la-amalgamarea-voluntara-a-unitatilor-administrativ-teritoriale-orasul-leova-satele-sirma-tochile-raducani-si-sarata-razesi/
20. Registrul de Stat al actelor locale. (2024). https://actelocale.gov.md/

Anexa 1

Intervențiile cetățenilor în cadrul audierilor și dezbaterilor publice asupra proiectului de decizie privind amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale orașul Leova, satul Sîrma, satul Tochile-Răducani, satul Sărata -Răzeși

Nr.	Prenume Nume	Intervenții, opinii și propuneri
I	**Dezbaterile publice din orașul Leova, 28 mai 2025** (15 participanți)	
	S. Postică, viceprimar al orașului Leova	A comunicat faptul că localitățile amalgamate pot atinge mai ușor pragul minim de populație necesar pentru a aplica la fonduri europene sau guvernamentale și putem beneficia de proiecte mai ample și integrate, cu un impact mai vizibil asupra dezvoltării regionale. Amalgamarea este o soluție durabilă pentru dezvoltarea locală, oferind condiții mai bune pentru gestionarea resurselor, atragerea investițiilor și creșterea calității vieții pentru cetățeni. Această măsură trebuie implementată cu o abordare transparentă și participativă motiv din care în tot procesul au fost consultați cetățenii și s-a ținut cont de sugestiile oferite.
	N. Papa, locuitoare a orașului Leova	A urat succes administrației publice locale în încheierea procesului de amalgamare și a menționat că este o necesitate în condițiile migrației intense mai ales în mediul rural.
	A. Gospodinov, consilier local Leova	A menționat o parte din schimbările pozitive urmare a procesului de amalgamare: Urmează modernizarea infrastructurii publice și digitalizarea serviciilor locale. Dezvoltarea uniformă a teritoriului, inclusiv pentru satele mai mici. Va fi creat un sistem de transport public mai eficient și va crește accesul cetățenilor la servicii educaționale și medicale.
II	**Dezbaterile publice din satul Sîrma, 26 mai 2025** (14 participanți)	
	M. Donoi, asistent social comunitar și consilier local	„Suntem la curent cu inițiativa de amalgamare voluntară promovată la nivel național și considerăm important să informăm și cetățenii noștri despre acest proces. în urma consultărilor și analizelor efectuate la nivel local, am identificat mai multe priorități pentru dezvoltarea durabilă a satului nostru. O mare parte din cetățenii noștri activează sau își desfășoară activitățile în orașul Leova fie că este vorba de locuri de muncă, frecventarea liceelor de către elevi sau participarea la activități culturale și centre de agrement. Legătura naturală și constantă cu Leova ne determină să considerăm oportună inițierea procesului de amalgamare cu Primăria orașului Leova. Prin unirea cu Leova, ne propunem să: sporim accesul la servicii publice de calitate, atragem investiții pentru infrastructură'și dezvoltare locală, creștem nivelul de trai al locuitorilor, consolidăm comunitatea prin proiecte comune în educație, sănătate și cultură”.
	E. Cruceresc u, locuitoare a s. Sîrma	„Dacă vom fi deserviți în continuare de primărie fără să ne deplasăm în centrul raional, atunci suntem de acord”.
	D. Munteanu, locuitoare a s. Sîrma	„Cunoaștem despre amalgamarea voluntară a satului cu orașul Leova și suntem de acord”.
	A. Diaconu, locuitoare a s. Sîrma	„Sunt informată despre procesul de amalgamare și sunt de acord”.
	A. Platon, locuitoare a s. Sîrma	„Mergem înainte pentru a realiza lucruri bune”.
	E. Calaraș, locuitoare a s. Sîrma	„Cunoaștem și suntem de acord”.
	Audierile publice din satul Sîrma, 27 mai 2025 (31 participanți)	
	Adoptate de participanții la audierile publice	Concluziile audierilor publice: - În primărie vor continua să funcționeze reprezentanți ai administrației publice locale, iar serviciile vor fi prestate prin CUPS (centrul unificat de prestare a

		serviciilor publice), cu personal planificat pentru fiecare localitate. - Nu există încă discuții clare privind preluarea gimnaziului în gestiunea primăriei. - Se recunoaște scăderea numărului de copii, ceea ce ar putea duce la închiderea treptată a unor instituții. - Există o nevoie exprimată de transport public pentru cetățeni, care va fi analizată după amalgamare. - Se subliniază necesitatea reparației drumurilor, care va fi posibilă după realizarea proiectului de canalizare finanțat din prima tranșă guvernamentală.
III	**Audierile publice din satul Sârata-Râzeși, 26 mai 2025** (25 participanți)	
	T. Croitoru, locuitoare a satului Sârata-Răzeși	Avem o părere bună despre amalgamarea satului nostru și sperăm că banii ce vor fi alocați să fie gestionați bine.
	M. Tomșa, locuitor al satului Sârata-Răzeși	Suntem de acord și tare sperăm că o să avem și autobus, care o să circule regulat în sat, să nu mai ducem lipsă cum este la moment. Vine cîte o zi și zece nu.
	A. Micher, directoarea școlii primare din localitate	Sperăm că în urma comasării localităților să se îmbunătățească condițiile de trai a cetățenilor, condițiile de deservire a populație, drumuri bune și alte măsuri. Cu cât mai multe lucruri bune vor fi întreprinse, se vor întoarce și mai multe persoane de peste hotare.
	A. Bostan, locuitoare a satului Sârata-Răzeși, membră grupului de lucru	Privind amalgamarea voluntară membrii grupului de lucru au depus efortul și responsabilitatea de a informa corect și la timp locuitorii satului ce beneficii ne va aduce acest proces pentru localitatea noastră. Ne dăm bine seama, că toate investițiile se fac mai eficiente pentru un număr mai mare de beneficiari, și care la rândul său vor duce la dezvoltarea localității și îmbunătățirii serviciilor publice.
	Ef. Crucerescu, locuitoare a satului Sârata-Răzeși	Dacă vom fi deserviți în continuare de primărie fără să ne deplasăm în centrul raional, atunci suntem de acord.
	D. Munteanu, locuitoare a satului Sârata-Răzeși	Cunoaștem despre amalgamarea voluntară a satului cu orașul Leova și suntem de acord.
	A. Diaconu, locuitoare a satului Sârata-Răzeși	Sunt informată despre procesul de amalgamare și sunt de acord.
	A. Platon, locuitoare a satului Sârata-Răzeși	Mergem înainte pentru a realiza lucruri bune.
	E. Calaraș, locuitoare a satului Sârata-Răzeși	Cunoaștem și suntem de acord.
IV	**Dezbaterile publice din satul Tochile-Răducani, 26 mai 2025** (18 participanți)	
	I. Barancean, agent economic, consilier local	Aș vrea să știu dacă după amalgamare, în consiliul nou ales vor fi și consilieri din sate, să știm dacă va avea cine să ne reprezinte interesele.
	D. Veringă, locuitoare a satului Tochile-Răducani	Vreau să spun că la noi lumea este foarte dezinformată sau informată greșit și informația greșită vine de la rude de peste hotare, unde li se zice că o să ne închidă primăria, că pentru o foaie o să trebuiască să ne ducem la Leova.
	Audierile publice din satul Tochile-Răducani, 27 mai 2025 (25 participanți)	
	Iv. Ciobanu, membru al grupului de lucru	Și-a exprimat îngrijorarea privind procesul de alegere a consilierilor locali: „să nu fie numai din oraș”.
	D. Chiriac, locuitoare a satului Tochile-Răducani	Și-a exprimat speranța că după amalgamare să fie gazificat satul
	V. Albu, locuitor al satului Tochile-Răducani	Și-a manifestat interesul dacă și alte localități au inițiat procese de amalgamare voluntară.

	S. Burlacu, locuitoare al satului Tochile-Răducani	„Suntem de acord și tare sperăm că o să avem și autobus, care o să circule regulat în sat, să nu mai ducem lipsă cum este la moment. Vine cîte o zi și zece nu”.
	D. Smochină, locuitoare a satului Tochile-Răducani	„Avem o părere bună despre amalgamarea satului nostru și sperăm că banii ce vor fi alocați să fie gestionați bine”.

Sursa: *Proces verbal al ședinței GL – Proiectul de lege pentru modificarea anexei nr. 3 din Legea nr.764/2001. https://www.parlament.md/preview?id=d55d6c0b-330a-4028-9691-fa3a2e14c194&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638791161723628864/Documents/20250619154517.pdf&method=GetDocumentContent. (accesat la 10.07.2025).*

Anexa 2

Consultările publice privind procesul de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale orașul Leova, satul Sîrma, satul Tochile-Răducani, satul Sărata -Răzeși

Modalitatea de organizare a consultărilor publice		Orașul Leova	Satul Sârata-Râzeși		Satul Sîrma	Satul Tochile-Răducani
Dezbateri publice	data	28.05.2025	29.04	06.05	26.05.2025	26.05.2025
	nr. persoane	15	24	36	14	18
Audieri publice	data	28.05.2025	26.05.2025		27.05.2025	27.05.2025
	nr. persoane	41	25		31	25
Sondaj de opinie online	luna	Ianuarie, Mai, 2025	Mai, 2025		Mai, 2025	Februarie, Mai, 2025
	nr. persoane	253	144		115	128

Sursa: *Proces verbal al ședinței GL – Proiectul de lege pentru modificarea anexei nr. 3 din Legea nr.764/2001. https://www.parlament.md/preview?id=d55d6c0b-330a-4028-9691-fa3a2e14c194&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638791161723628864/Documents/20250619154517.pdf&method=GetDocumentContent. (accesat la 10.07.2025).*

Capitolul 48. DEZVOLTAREA REGIONALĂ ÎN DISCURSUL POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: TENDINȚE, NARATIVE ȘI IMPLICAȚII

Chapter 48. REGIONAL DEVELOPMENT IN THE POLITICAL DISCOURSE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: TRENDS, NARRATIVES AND IMPLICATIONS

Sergiu CORNEA[1]

Abstract

The study aims at the evolution, content and structure of the political discourse on regional development in the Republic of Moldova. The essential research question was formulated as follows: how is the political discourse on regional development constructed and used in the Republic of Moldova and to what extent does it reflect or influence the strategic and institutional orientations of regional policy?

The content and directions of the political discourse on regional development were analyzed. The dominant narratives in public space and their implications for public policies were identified. The correlation between political rhetoric and actual institutional actions was also examined.

Keywords*: Republic of Moldova, political discourse, region, regional development*

Note introductive

Modalitățile prin care partidele politice aflate la guvernare definesc și conturează dezvoltarea regională are o importanță majoră pentru elaborarea strategiilor economice, sociale, politice și spirituale ale statului. Această abordare influențează în mod direct configurația administrației, infrastructura și calitatea serviciilor furnizate cetățenilor. Procesele de democratizare au amplificat rolul colectivităților teritoriale subnaționale în asigurarea bunăstării populației și furnizarea serviciilor publice, ceea ce a determinat, la nivel național, necesitatea redefinirii cadrului de dezvoltare regională și locală. Experiența statelor democratice confirmă faptul că recunoașterea și consolidarea puterii publice subnaționale reprezintă o condiție esențială pentru edificarea statului de drept și a unei societăți civile solide.

În Republica Moldova, după mai mult de trei decenii de la proclamarea independenței, sistemul de exercitare a puterii publice subnaționale nu a reușit să devină suficient de rațional și eficient, în pofida numeroaselor încercări de a-l reforma. Actualul model instituțional și decizional nu corespunde standardelor unei societăți democratice moderne și nici complexității provocărilor sociale, politice și economice. Eficiența redusă a activității autorităților administrației publice subnaționale constituie un obstacol în calea progresului social, iar performanța lor modestă este determinată, în mare parte, de atât de incoerența dezvoltării regionale și local, dar și de distribuirea confuză a responsabilităților dintre diferitele niveluri de realizare a puterii publice.

Această lipsă de coerență a generat dificultăți în satisfacerea intereselor populației și a limitat participarea lor reală la procesul decizional. În consecință, s-a creat o discrepanță semnificativă dintre obiectivele de modernizare – edificarea și afirmarea instituțiilor democratice, consolidarea statului de drept, dezvoltarea unei economii de piață competitive, aspirațiile integrării în spațiul european – și rezultatele efective. Persistența dependenței instituțiilor administrației publice subnaționale de autoritățile centrale demonstrează caracterul insuficient al descentralizării și al

[1] Conf. univ., dr. hab., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Cahul, Republica Moldova, sergiu.cornea@adm.usch.md.

autonomiei locale, ceea ce justifică necesitatea unei restructurări profunde în domeniul stabilirii priorităților dezvoltării regionale.

În acest context, reevaluarea politicilor statului în domeniul dezvoltării regionale devine nu doar o necesitate cu caracter tehnico-administrativ, ci și o problemă eminamente politică, deoarece autonomia colectivităților teritoriale subnaționale presupune o redimensionare fundamentală a raporturilor dintre nivelurile de realizare a puterii publice în Republica Moldova. Doar edificarea unor structuri eficiente, autonome și conforme standardelor europene poate asigura un răspuns adecvat noilor realități sociale, economice și culturale.

Pornind de la aserțiunea că partidele politice sunt „forme organizatorice prin care cetățenii participă la guvernare" (Muraru & Tănăsescu, 2001: 35) consider că modalitățile de elaborare sau revizuire a politicilor de dezvoltare regională în Republica Moldova, sigur, vor fi determinate de forțele politice care, în rezultatul alegerilor au acces în parlament și care se vor angaja în procesul de administrare a treburilor statului. De aceea, pentru a anticipa și previziona anumite tendințe și evoluții în domeniul dezvoltării regionale și locale este important de a studia reperele conceptuale în baza cărora activează forțele politice respective. Am în vedere, în primul rând, programele partidelor politice și programele de guvernare ale cabinetelor de miniștri pe care le investesc să guverneze Republica Moldova.

Analizând programele partidelor politice care au reprezentanți în parlamentul Republicii Moldova, atât ale acelora care sunt la guvernare cât și a acelora care aflați în opoziție putem să clarificăm concepțiile lor în materie de dezvoltare regională. Studierea programelor de guvernare ne oferă oportunitatea de a înțelege intențiile și eforturile guvernelor privind materializarea programelor politice și electorale în strategii, programe și acțiuni practice concrete cu impact asupra dezvoltării colectivităților teritoriale subnaționale.

Scopul prezentului studiu este de a analiza prevederile programelor partidelor politice și a programelor de guvernare ale cabinetelor de miniștri care s-au succedat la guvernare în perioada 2009-2025 cu scopul de a previziona eventualele puncte de reper privind dezvoltarea regională și locală în Republica Moldova.

Metodologia cercetării

Metoda esențială de colectare a datelor a fost analiza tematică a programelor partidelor politice și a programelor de guvernare a cabinetelor de miniștri din Republica Moldova care au guvernat în perioada 2009-2025. Datele colectate din documentele respective au permis elucidarea viziunilor partidelor politice și a guvernelor referitor la dezvoltarea regională în Republica Moldova.

Rezultate

A. Dezvoltarea regională reflectată în programele partidelor politice

Pentru a edifica o imagine de ansamblu a problemei cercetate am inclus, în primul rând, viziunile programatice ale partidelor care s-au aflat la guvernare sau au făcut parte, chiar și episodic, din coaliții guvernamentale sau care au fost în opoziție.

Programul Partidului Politic „Partidul Acțiune și Solidaritate"(PAS). Programul PAS nu conține un capitol sau un subcapitol dedicat dezvoltării regionale, dar în compartimentul intitulat „Administrație publică eficientă", este prezentată viziunea partidului referitor la cele două componente ale sistemului administrativ al Republicii Moldova: administrația publică centrală și administrația publică subnațională. În partea dedicată administrației publice subnaționale se menționează că partidul va „restructura fondurile de dezvoltare finanțate din bani publici

(Fondurile Ecologic, Rutier, Dezvoltare Regională, Subvenții în Agricultură, Eficiență Energetică etc.)" și „va asigura transparența și corectitudinea în distribuirea acestor mijloace". Deduc că viziunea partidului privind dezvoltarea regională se rezumă la necesitatea restructurării mijloacelor financiare alocate Fondului de Dezvoltare Regională. Este o măsură necesară, dar nu și suficientă, deoarece dezvoltarea regională este o problemă care trebuie abordată într-un anumit context concret și în toată complexitatea sa. Dimensiunea financiară ca și componentă a politicii de dezvoltare regională este una foarte importantă, dar nefiind însoțită și de alte componente și mecanisme nu își va produce efectele scontate (Partidul politic „Partidul Acțiune și Solidaritate", 2016).

Programul Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM). În primul capitol al programului, intitulat „Valorile noastre", PCRM se autoidentifică drept un „partid al intereselor de perspectivă ale întregii societăți". După trecerea în revistă a moștenirii și a noilor contradicții ale timpului, programul PCRM insistă asupra „strategiei făuririi", în mod special asupra „modelului moldovenesc".

PCRM consideră că perioada aflării la guvernare demonstrează că anume comuniștii sunt cei capabili să conducă eficient statul Republica Moldova și să promoveze o politică de succes bazată pe reperele fundamentale ale „ideologiei comuniste înnoite". Reperele respective, în cazul Republicii Moldova, au fost materializate în cinci sarcini programatice, care constituie strategia PCRM pentru următoarea perioadă. Una din aceste sarcini se referea la sporirea competitivității Republicii Moldova ca stat și aborda tangențial și declarativ problema sistemului administrativ. Sporirea competitivității statului, în viziunea PCRM, poate fi realizată prin următoarele măsuri/lozinci:

- a) „Debirocratizarea drastică, reducerea atribuțiilor și a împuternicirilor funcționarilor, crearea de impedimente reale pentru dezvoltarea corupției politice și economice cu sporirea, concomitentă, a exigențelor față de calitatea și profesionalismul aparatului de stat".
- b) „Statul nu trebuie să fie o proprietate a funcționarului, el trebuie să fie o proprietate a întregii societăți".
- c) „Schimbarea nivelului culturii administrative, sporirea nivelului de competență a administrației publice, corespunderea ei provocărilor cu care se confruntă astăzi țara" – ultima fiind declarată drept „una din principalele condiții ale competitivității statului moldovenesc".

Referitor la politica regională, descentralizare, sau de reorganizare a sistemului administrației subnaționale în Programul PCRM nu se menționează nimic. Deduc că PCRM după realizarea contrareformei din 2003 consideră că sistemul funcționează perfect și nu mai trebuie reformat (Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, 2008).

Programul Partidului Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM). La cel de-al XIX-lea Congres al PSRM din 23 martie 2024 a fost aprobat Programul politic al partidului în redacție nouă. Scopul principal declarat al „noului curs al PSRM" constă în „edificarea unei societăți cu adevărat democratice și responsabile social în Republica Moldova și a unui sistem durabil și eficient de funcționare a tuturor ramurilor puterii la nivel central și local".

Unul din principiile de bază ale Programului PSRM este cel al suveranității. Principiul fundamental al unei democrații autentice, în accepțiunea socialiștilor moldoveni, este puterea poporului realizată prin exprimarea voinței acestuia. Drept mecanism de realizare a voinței populare sunt menționate referendumurile naționale și locale, democrația directă și controlul din partea poporului asupra tuturor organelor puterii.

Capitolul 10 al Programului PCRM intitulat „Regiuni dezvoltate, orașe și sate confortabile. mediu înconjurător ecologic", în fapt, se referă doar la dezvoltarea raioanelor, municipiilor și

satelor, dar nu și la dezvoltarea regională propriu-zisă. Se menționează că PSRM „sprijină principiile autoguvernării locale și descentralizării" și „pledează pentru transferul maxim de competențe și responsabilități la nivelul care este cel mai apropiat de oameni". De asemenea, PSRM pledează pentru „reducerea nivelului de inegalitate economică între raioanele țării și crearea condițiilor egale pentru dezvoltarea economiei locale și dezvoltarea infrastructurii moderne" (Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, 2024).

Constat că Programul PSRM este unul eminamente populist, bazat pe lozinci efervescente, dar greu de realizat. Deoarece PSRM este un partid de orientare prorusă și promovează activ interesele și mesajele statului respectiv se atestă o neconcordanță dintre scopurile declarate și acțiunile realizate.

Programul Partidului Șor (declarat neconstituțional). Prin Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității Partidului Politic „Șor" (sesizarea nr. 184h/2022) din 19 iunie 2023, partidul a fost declarat neconstituțional. Cu toate acestea, în scopul cunoașterii viziunilor tuturor formațiunilor politice angajate în procesele politice care au avut loc în Republica Moldova l-am inclus în lista de analiză.

Programul Partidul Șor intitulat sugestiv „Schimbare pentru Moldova" debutează cu un enunț care relevă scopul principal al partidului politic condus de Ilan Șor: „schimbarea calitativă a situației social-economice și politice și construirea, în Republica Moldova, a unui stat al bunăstării sociale". Astfel, statul pe care îl va construi partidul Șor, fiind unul social, va include, în mod prioritar următoarele dimensiuni: distribuirea echitabilă a bogăției, disciplina fiscală, solidaritatea socială, autonomia regională, o participare mai activă a statului în domeniul social și al economiei.

Este lesne de observat că printre principalele componente ale politicii partidului Șor privind instituirea statului social se află și autonomia regională. Dar, ulterior, în textul programului nu a mai fost dezvoltată ideea referitor la sensul sintagmei „autonomie regională". Dacă partidul Șor opta pentru instituirea unor regiuni cu un anumit nivel de autonomie, atunci este inevitabilă reorganizarea modelului de organizare teritorială a puterii publice subnaționale și a mecanismului de repartizare a responsabilităților între nivelurile puterii publice. Probabil că modalitățile concrete de realizare a acestui deziderat ar fi trebuit să fie dezvoltate în programele/strategiile de guvernare, în cazul în care partidul Șor ar fi guvernat independent sau în coaliții. Mai menționez și faptul că partidul Șor opta foarte ferm pentru „consolidarea necondiționată a statalității moldovenești și neutralitatea sa militară" (Partidul politic „Șor", 2016).

Programul Politic al Partidului Liberal Democrat din Moldova (PLDM). Cu toate că la Congresul X extraordinar din 02 iulie 2023 PLDM a adoptat un nou Program politic, în prezentul studiu va fi analizat Programul politic al PLDM adoptat la Congresul V al partidului din 11 decembrie 2011, program aflat în vigoare în perioada aflării la guvernare.

PLDM considera dezvoltarea regională echilibrată drept prioritate strategică, vizând reducerea disparităților, stimularea creșterii economice și combaterea sărăciei prin politici publice eficiente adaptate necesităților populației. În acest scop, partidul preconiza să inițieze proiecte regionale în domenii precum infrastructură, mediu, energie, turism și susținere IMM-urilor, urmărind extinderea acestora la nivel național și includerea tuturor regiunilor, inclusiv Chișinău, Găgăuzia și Transnistria.

Consolidarea cadrului normativ, diversificarea mecanismelor de finanțare, atragerea fondurilor externe și corelarea strategiilor sectoriale cu cele regionale reprezentau direcții majore de acțiune. În perspectivă, se preconiza elaborarea unui Plan Național de Amenajare a Teritoriului și a unei Strategii Naționale de Dezvoltare Regională (2012–2018), care trebuiau să asigure o abordare integrată, în concordanță cu metodologia europeană și cu respectarea principiului „polilor de dezvoltare regională".

Participarea la programele Uniunii Europene, intensificarea cooperării internaționale și implicarea regiunilor Republicii Moldova în structuri europene, precum Comitetul Regiunilor erau considerate mijloace esențiale pentru atragerea investițiilor și accelerarea dezvoltării și modernizării regiunilor (Partidul Liberal Democrat din Moldova, 2011).

Programul Partidului Democrat din Moldova (PDM). Programul PDM intitulat „Obiectivele programatice ale Partidului Democrat din Moldova" a fost aprobat la Congresul VII al partidului din 16 iunie 2012. PDM se autoidentifica drept partid de centru-stânga modern, progresist și european cu o doctrină întemeiată pe principiile social-democrației, bazată pe următoarele valori: egalitate, solidaritate, libertate.

Printre obiectivele programatice ale PDM se aflau și obiective, care, tangențial reflectau dezvoltarea locală și regională: a) consolidarea ordinii constituționale și garantarea exercitării efective a drepturilor politice, economice și sociale ale cetățeanului, b) afirmarea unei națiuni civice și edificarea unor instituții publice eficiente, fondate pe buna guvernare, legalitate și transparență, c) reconfigurarea și modernizarea administrației publice, atât la nivel local, cât și central, orientată spre interesele naționale și pusă în serviciul cetățeanului, d) implementarea în Republica Moldova a modelului de stat puternic, cu vocație socială, capabil să răspundă nevoilor colective și să promoveze echitatea, e) consolidarea democrației reprezentative, pentru a spori credibilitatea instituțiilor publice și pentru a asigura cetățenilor dreptul la libera exprimare și de a participa la luarea deciziilor, f) implementarea principiilor dezvoltării durabile (Partidul Democrat din Moldova, 2012).

Programul Partidului Liberal. Capitolul I al Programului intitulat *Restabilirea și consolidarea statului de drept* include un subcapitol dedicat reorganizării administrativ-teritoriale și a administrației publice. Potrivit viziunii Partidului Liberal, administrația publică trebuie „să fie aproape de cetățean și în serviciul acestuia ceea ce presupune descentralizare". Astfel, administrația publică locală trebuie consolidată, asigurându-i autonomia decizională, financiară, fiscală, patrimonială etc. Competențele autorităților locale și modalitățile de formare a bugetelor acestora trebuiesc stabilite potrivit modelului existent în România, pentru a asigura exercitarea activității autorităților locale în regim de putere publică. În consecință, trebuind să fie obținute: a) creșterea eficienței administrației publice care presupune combaterea favoritismului și a corupției, precum și raționalizarea structurilor instituționale la toate nivelurile, pentru a construi un cadru durabil, orientat spre supremația legii și furnizarea unor servicii publice de calitate, b) consolidarea autonomiei financiare și patrimoniale a administrației publice locale, alături de dezvoltarea unui corp de funcționari meritocratic, bazat pe competență și performanță, c) facilitarea accesului la fonduri europene pentru proiecte de dezvoltare, prin valorificarea experienței administrației din România și Uniunea Europeană.

Urmare a reorganizării autoritățile publice județene (regionale) vor reprezenta „o unitate intermediară administrativ-teritorială, situată la nivelul imediat următor statului și asupra orașelor și comunelor din județ (regiune)", fiind autonome. Județele (regiunile) trebuie să fie în raport direct cu statul, iar statul, în conformitate cu principiul subsidiarității, va delega o parte din atribuțiile sale județelor (regiunilor). Autoritățile publice regionale, potrivit viziunii PL, vor avea următoarele atribuții: a) organizarea și administrarea serviciilor publice de interes județean (regional), b) adoptarea programelor și prognozelor de dezvoltare economico-sociale, c) administrarea patrimoniului și a rețelelor rutiere și a transporturilor de interes județean (regional), d) stabilirea taxelor și a impozitelor județene (regionale) (Partidul Liberal, 2018).

B. Prevederile programelor de activitate ale guvernelor Republicii Moldova privind dezvoltarea regională (2009-2025)

Din septembrie 2009 și până în prezent Republica Moldova este guvernată de forțe politice declarate „proeuropene". Acești ani au fost caracterizați printr-o instabilitate politică accentuată, reflectată și prin numeroasele schimbări de guverne. Fiecare cabinet de miniștri a adus cu sine propriile concepții și programe de guvernare.

La 8 august 2009, patru din cele cinci formațiuni politice care au depășit pragul electoral la alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 – Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Partidul Democrat din Moldova (PDM), Partidul Liberal (PL) și Partidul „Alianța Moldova Noastră" (AMN), deținând împreună 53 de mandate – au format Coaliția de Guvernare „Alianța pentru Integrarea Europeană" (Asociația pentru Democrație Participativă „ADEPT", 2009). Aceasta și-a asumat un set de obiective majore privind descentralizarea puterii și consolidarea autonomiei locale, printre care: a) desființarea „verticalei puterii" și eliminarea discriminării politice în procesul de repartizare a bugetelor și a investițiilor către administrațiile publice locale; b) garantarea autonomiei autorităților publice locale în conformitate cu standardele europene (Partidul Liberal, 2009).

La 25 septembrie 2009, Coaliția de Guvernare a votat guvernul condus de Vlad Filat. Programul guvernamental, intitulat „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare", prevedea cinci direcții majore de acțiune: apropierea Republicii Moldova de standardele europene, reintegrarea țării, consolidarea supremației legii, depășirea crizei economico-financiare și stimularea creșterii economice, precum și descentralizarea puterii și consolidarea autonomiei locale. În ceea ce privește ultimele obiective, executivul și-a propus să întreprindă următoarele acțiuni: a) să creeze un cadru legislativ, normativ și instituțional conform principiilor descentralizării și autonomiei locale, b) să transfere competențe către autoritățile publice locale și astfel, să consolideze capacitatea lor administrativă și c) să consolideze autonomia financiară și patrimonială a administrației publice locale. (Guvernul R. Moldova, 2009).

Capitolul „Administrație responsabilă și eficientă" avea un subcapitol intitulat „Dezvoltare locală și regională echilibrată" care includea următoarele obiective de guvernare: a) încurajarea inițiativei la nivel local/regional și promovarea culturii de cooperare între autoritățile publice centrale și locale, b) reducerea dezechilibrelor regionale de dezvoltare prin implementarea proiectelor de investiții și stimularea creșterii în regiunile defavorizate și c) dezvoltarea regională echilibrată prin asigurarea consecvenței între politicile naționale sectoriale și politicile de dezvoltare locală. Pentru realizarea obiectivelor enunțate supra se preconiza realizarea mai multor acțiuni prioritare, printre care: a) constituirea agențiilor de dezvoltare regională și asigurarea funcționalității tuturor instituțiilor în regiunile de dezvoltare Nord, Centru, Sud, b) adoptarea și implementarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională și a strategiilor regionale de dezvoltare pentru regiunile Nord, Centru și Sud, în vederea îmbunătățirii planificării teritoriale și localizării investițiilor preconizate, c) instituționalizarea mecanismului de finanțare a dezvoltării regionale de la bugetul de stat prin Fondul Național de Dezvoltare Regională (Guvernul R. Moldova, 2009).

Deși descentralizarea și întărirea puterii locale au fost declarate priorități ale Guvernului Filat I, în practică s-au înregistrat numeroase deficiențe privind organizarea teritorială a administrației locale. Printre acestea se numără: a) neglijarea, cu unele excepții, pentru o perioadă îndelungată, a problemelor descentralizării și consolidării autonomiei locale de către factorii decizionali; b) întârzierea cu opt luni (septembrie 2009 – aprilie 2010) a inițierii unor acțiuni concrete în domeniul descentralizării; c) absența unei instituții guvernamentale cu autoritate și competențe suficiente pentru a coordona procesul de descentralizare; d) lipsa unui dialog constant,

instituționalizat și eficient între autoritățile centrale și cele locale; e) neimplementarea unor măsuri clare pentru îmbunătățirea situației colectivităților teritoriale subnaționale în ceea ce privește finanțele, patrimoniul și distribuirea competențelor; f) lipsa corelării reformei administrației centrale cu cea locală (Congresul Autorităților Locale din Moldova, 2011).

La 27 decembrie 2010, guvernul Filat și-a prezentat demisia, iar în data de 14 ianuarie 2011 a fost învestit „Guvernul Filat 2", care a primit votul de încredere al Parlamentului și a adoptat un nou program de guvernare. Documentul sublinia că apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană era posibilă doar prin înlocuirea structurilor rigid ierarhizate cu unele descentralizate, transparente și flexibile, fondate pe respectarea legii și a drepturilor și libertăților cetățenești. Se considera că descentralizarea și acordarea unor competențe reale autorităților publice locale vor contribui esențial la dezvoltarea autentică a regiunilor. În acest sens, au fost stabilite mai multe direcții prioritare. În ceea ce privește descentralizarea și dezvoltarea regională, programul prevedea următoarele: a) revizuirea atribuțiilor autorităților de nivelul întâi și al doilea în baza principiilor descentralizării; b) instituirea mecanismelor de stimulare a cooperării intercomunale și a consolidării teritoriale; c) elaborarea unor criterii obiective (dimensiunea teritorială a colectivităților locale, numărul populației, resursele financiare disponibile, veniturile medii *per capita*) pentru stabilirea unor condiții minime pentru existențe unei unități administrativ-teritoriale; d) elaborarea unui mecanism eficient de transfer al competențelor către autoritățile locale în funcție de capacitatea lor administrativă; e) finalizarea procesului de delimitare a atribuțiilor dintre administrația centrală și cea raională prin mecanisme de descentralizare și desconcentrare a serviciilor publice (Guvernul R. Moldova, 2011).

La 5 aprilie 2012, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat *Strategia națională de descentralizare* și *Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia în perioada 2012–2015* (Parlamentul R. Moldova, 2012). Documentul a stârnit critici dure din partea opoziției parlamentare. Astfel, la conferința de presă din 27 aprilie 2011, liderul PCRM, Vladimir Voronin, susținea că în spatele procesului de „descentralizare" se ascunde, de fapt, intenția de a promova o reformă administrativ-teritorială amplă, pe care el o eticheta drept un „genocid administrativ". În opinia sa, modelul sovietic de organizare teritorial-administrativă, reintrodus prin „antireforma" din 2003, reprezenta un element intangibil, care „nu poate fi sacrificat, economisit sau vândut" (Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, 2012). În același timp, fracțiunea parlamentară a Partidului Liberal pleda pentru necesitatea reformării sistemului de organizare teritorială a puterii. Deputata Ana Guțu declara, în mai 2012, că o reformă administrativ-teritorială este indispensabilă, chiar dacă nu figurează în programul de guvernare. Dânsa considera că Uniunea Europeană nu va investi într-un stat mic, fragmentat în raioane, cu structuri administrative supradimensionate și funcționari privilegiați (Guțu, 2012).

La 8 martie 2013, premierul Vlad Filat și-a prezentat demisia, ceea ce a dus la o perioadă de instabilitate politică, marcată de exercitarea guvernării de către mai multe guverne cu mandate scurte.

Cabinetul condus de Iurie Leancă a activat între 31 mai 2013 și 10 decembrie 2014, rămânând în funcție interimară până la 18 februarie 2015. Pentru asigurarea unei dezvoltări regionale echilibrate își propunea realizarea următoarelor obiective de guvernare: a) dezvoltarea cadrului legal, normativ și strategic al dezvoltării regionale, b) susținerea dezvoltării durabile a regiunilor și asigurarea unui sistem urban policentric, c) încurajarea inițiativei la nivel regional și promovarea culturii de cooperare între municipii și autoritățile publice centrale și locale, d) dezvoltarea regională echilibrată prin asigurarea consecvenței între politicile naționale sectoriale și politicile economice de dezvoltare locală. Printre acțiunile prioritare stabilite pentru realizarea obiectivelor menționate supra sunt de menționat următoarele: a) aprobarea proiectului *Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru perioada 2013-2015* și asigurarea unui sistem adecvat

de monitorizare a implementării ei, b) extinderea prevederilor politicii de dezvoltare regională în celelalte 3 regiuni de dezvoltare – Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia, municipiul Chișinău și Transnistria, c) perfecționarea cadrului normativ privind evaluarea, finanțarea și implementarea proiectelor de dezvoltare regională, asigurând transparența și eficiența utilizării fondurilor pentru dezvoltare regională, d) dezvoltarea statisticii regionale și stabilirea mecanismelor durabile de menținere astatisticii regionale pentru asigurarea unei baze informaționale adecvate, e) reevaluarea și optimizarea cadrului de funcționare a consiliilor regionale de dezvoltare în conformitate cu principiile și politicile de descentralizare, f) diminuarea disparităților semnificative locale, inter- și intra-regionale prin implementarea unor mecanisme și instrumente noi, cum sunt: clusterizarea serviciilor desfășurate în diferite domenii interconectate, implementarea observatorului teritorial, cooperarea intercomunitară, regionalizarea serviciilor de utilitate publică, implementarea instrumentului de parteneriat public-privat în realizarea proiectelor de dezvoltare regională, g) diversificarea instrumentelor și mecanismelor de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională și atragerea finanțării externe pentru dezvoltarea capacităților umane și instituționale în domeniul dezvoltării regionale (Guvernul R. Moldova, 2013).

La 30 noiembrie 2014 au avut loc alegeri parlamentare. Alegerile au fost dominate de dezbateri privind orientarea geostrategică a Republicii Moldova. Ca și în scrutinele precedente, programele electorale ale partidelor au abundat în promisiuni populiste. Deși anumite formațiuni s-au declarat proeuropene, acestea nu au inclus în platformele lor electorale obiective clare privind racordarea la standardele europene în materie de dezvoltare regională și consolidare a democrației locale (Cornea, 2014: 190-195).

La 9 decembrie 2014, Curtea Constituțională a confirmat rezultatele alegerilor parlamentare din 30 noiembrie și a validat mandatele noilor deputați. Ulterior, la 18 februarie 2015, a fost învestit guvernul condus de Chiril Gaburici, care a funcționat până la 30 iulie 2015.

Programul de activitate al guvernului condus de Chiril Gaburici era structurat pe capitole, potrivit domeniilor de activitate, fiecare incluzând o listă de acțiuni. Deși Programul nu avea un capitol dedicat dezvoltării regionale, unele din acțiunile preconizate aveau o anumită tangență cu subiectul respectiv, printre care: a) descentralizarea și consolidarea autorităților administrației publice locale (instituțional și administrativ), b) dezvoltarea cadrului legal conform principiilor constituționale privind descentralizarea serviciilor publice și autonomia locală, precum și prevederilor *Cartei Europene a Autonomiei Locale*, c) consolidarea capacităților instituționale ale autorităților publice responsabile de domeniul administrației publice locale și de colaborarea intersectorială pe segmentul dezvoltare locală și regională, d) elaborarea și promovarea concepției de reformă teritorial-administrativă în spiritul delegării competențelor și facilitării accesului cetățenilor la serviciile publice, cu asigurarea financiară a competențelor delegate, e) asigurarea autonomiei decizionale, organizaționale, financiare și bugetare a autorităților publice locale, f) direcționarea coerentă a competențelor, resurselor și a responsabilităților, în baza estimărilor capacităților administrative ale autorităților publice locale, pentru furnizarea la nivel local și regional a unor servicii publice de calitate (Guvernul R. Moldova, 2015). Deoarece Guvernul Gaburici a activat doar câteva luni (18 februarie – 30 iulie 2015), evident, nu a reușit să implementeze programul adoptat.

În aceeași zi de 30 iulie 2015, când și-a încetat activitatea Guvernul Gaburici, a fost instituit cabinetul Valeriu Streleț, demis la 29 octombrie 2015, dar care și-a continuat activitatea până la 20 ianuarie 2016, când a preluat mandatul executivul condus de Pavel Filip. Guvernul condus de Valeriu Streleț a guvernat Republica Moldova fiind susținut la învestitură de toate partidele din cadrul Alianței pentru Integrare Europeană III (PLDM, PDM, PL). Guvernul Streleț a preluat programul de activitate a guvernului precedent. Pe durata mandatului său, guvernul Streleț a instituit *Consiliul Național pentru Reforma Administrației Publice*. Acesta avea ca obiectiv

coordonarea unui proces integrat de planificare strategică, implementare și monitorizare a politicilor guvernamentale privind reforma administrației publice, atât la nivel central, cât și local, asigurând corelarea eficientă a priorităților naționale cu politicile sectoriale, angajamentele internaționale și resursele interne și externe disponibile (Guvernul R. Moldova, 2015).

Guvernul Filip, opta pentru o „dezvoltare regională echilibrată" care putea fi asigurată prin realizarea următoarelor activități: a) promovarea unor politici integrate de dezvoltare regională, prin armonizarea politicilor sectoriale cu cele destinate regiunilor, b) reducerea dezechilibrelor teritoriale existente prin valorificarea potențialului socio-economic al regiunilor și sporirea competitivității lor, c) crearea condițiilor necesare pentru atragerea și distribuirea echitabilă a investițiilor de capital la nivel regional, d) îmbunătățirea calității și impactului participării regiunilor în cooperarea transfrontalieră și în cadrul euroregiunilor, prin stabilirea de noi parteneriate cu statele vecine, e) creșterea eficienței utilizării fondurilor publice prin coordonarea și sinergizarea diferitelor surse de finanțare destinate dezvoltării, f) elaborarea planului național de amenajare a teritoriului și a planurilor regionale corespunzătoare, g) întărirea capacității instituționale a agențiilor de dezvoltare regională și a altor actori implicați în implementarea politicilor din domeniu, h) introducerea unui sistem de planificare și finanțare multianuală pentru proiectele susținute din fondurile de dezvoltare regională, i) organizarea teritorială a Republicii Moldova conform *Nomenclatorului unităților teritoriale de statistică* (NUTS) al Uniunii Europene (Guvernul R. Moldova, 2016 a).

La 6 iulie 2016, Executivul a adoptat *Strategia de reformă a administrației publice pentru perioada 2016–2020*. Documentul viza cinci domenii-cheie: creșterea responsabilității administrative; eficientizarea procesului de elaborare și coordonare a politicilor publice; îmbunătățirea serviciilor publice; modernizarea managementului finanțelor publice, a funcției publice și a resurselor umane (Guvernul R. Moldova, 2016 b).

În perioada 2012–2015, acțiunile implementate în domeniul descentralizării și a consolidării autonomiei locale au reprezentat mai puțin de jumătate din totalul măsurilor incluse în *Planul de acțiuni pentru aplicarea Strategiei naționale de descentralizare 2012–2015*. Din cauza nerealizării multor obiective prevăzute, la 15 iulie 2016 termenul de implementare a Planului a fost prelungit până în anul 2018 (Guvernul R. Moldova, 2016 b).

Ulterior, la 13 octombrie 2016, Parlamentul a aprobat, cu votul a 50 de deputați, *Strategia Națională de Dezvoltare Regională pentru perioada 2016–2020*. Aceasta a fost elaborată în concordanță cu angajamentele asumate prin *Acordul de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană* și cu obiectivele stabilite în *Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020"* (Parlamentul R. Moldova, 2017). Documentul oferea o analiză a situației existente, contura viziunea și obiectivele strategice de dezvoltare regională până în 2020, definea instrumentele și mecanismele de implementare, evalua riscurile potențiale și prognoza rezultatele preconizate în urma aplicării.

La 29 iunie 2017, Guvernul a aprobat *Planul de acțiuni pentru implementarea „Strategiei naționale de dezvoltare regională 2016–2020*. Documentul stabilea trei obiective specifice. Primul, intitulat „Asigurarea accesului la servicii și utilități publice de calitate", viza dezvoltarea infrastructurii regionale și locale, precum și aplicarea principiilor de regionalizare a serviciilor publice în domeniul gestionării deșeurilor solide și al alimentării cu apă și canalizare. Al doilea obiectiv, denumit „Promovarea unei creșteri economice sustenabile în regiuni", prevedea consolidarea rețelei centrelor urbane, dezvoltarea economiei regionale și extinderea infrastructurii turistice. Cel de-al treilea obiectiv, „Îmbunătățirea guvernanței în domeniul dezvoltării regionale", includea perfecționarea cadrului legislativ și normativ, întărirea instituțiilor și a capacității administrative, precum și eficientizarea sistemului de monitorizare și evaluare a Strategiei (Guvernul R. Moldova, 2017 a).

Guvernul, la 19 iulie 2017, a aprobat *Nomenclatorul unităților teritoriale de statistică* (NUTS) al Republicii Moldova. Nomenclatorul, fiind elaborat de Biroul Național de Statistică pentru a sprijini aplicarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, a fost elaborat cu luarea în considerare a experienței Lituaniei, Estoniei, României și a fost consultat cu EUROSTAT. Structurarea regiunilor statistice s-a bazat pe criterii geografice, socio-economice, istorice, culturale și demografice, urmărindu-se totodată coerența cu regiunile de dezvoltare existente și asigurarea unor dimensiuni comparabile din punct de vedere al numărului populației. În cazul regiunii din stânga Nistrului, care are un statut special, s-a decis includerea sa la nivelul NUTS 2, chiar dacă nu îndeplinește pragul demografic aferent acestui nivel. Astfel, nomenclatorul are o structură ierarhică pe trei niveluri: NUTS 1 – o singură regiune statistică care include întreg teritoriul Republicii Moldova, NUTS 2 – două regiuni statistice distincte: partea de Vest (colectivitățile teritoriale din dreapta Nistrului) și partea de Est (colectivitățile teritoriale din stânga Nistrului), NUTS 3 – șase regiuni statistice: Nord, Centru, Sud, municipiul Chișinău, UTA Găgăuzia și colectivitățile teritoriale din stânga Nistrului (Guvernul R. Moldova, 2017 b). Implementarea acestui nomenclator în statistica oficială a statului a făcut posibilă elaborarea unor indicatori regionali comparabili cu cei utilizați în statele membre ale Uniunii Europene.

Guvernul Maia Sandu a activat între 8 iunie și 14 noiembrie 2019. Acesta a fost constituit în baza unui acord temporar de colaborare între două formațiuni politice care au obținut mandate de deputat în urma alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019: Partidul Socialiștilor din Republica Moldova și Blocul electoral „ACUM Platforma DA și PAS”. Capitolul 2.6 al Programului de guvernare al Guvernului Sandu dedicat problemelor autonomiei locale și descentralizării puterii publice includea următoarele obiective: a) asigurarea implicării reale a autorităților administrației publice locale în procesul decizional, prin instituirea unui dialog constant, direct și instituționalizat dintre Guvern și administrațiile locale, b) eliminarea oricăror influențe politice din sistemul de transferuri interbugetare și instituirea unui mecanism obiectiv de distribuire a resurselor, independent de forțele politice aflate la guvernare, c) reformarea modului de repartizare a fondurilor publice destinate investițiilor, prin reguli clare, cu mai multă transparență și implicarea pe baze paritare a reprezentanților administrației publice locale (APL) și ai societății civile în autoritățile de supraveghere ale fondurilor (Fondul rutier, Fondul ecologic, Fondul de eficiență energetică, Fondul de dezvoltare regională), d) creșterea veniturilor bugetelor locale prin înregistrarea și evaluarea sistematică a bunurilor imobile la nivelul tuturor comunităților, e) modificarea statutului impozitului pe profit al întreprinderilor, astfel încât acesta să rămână integral la APL de nivelul întâi, și introducerea mecanismului prin care impozitul pe venit al persoanelor fizice să fie colectat la locul de domiciliu, f) reglementarea impozitării filialelor și reprezentanțelor, astfel încât taxele și impozitele plătite de acestea să rămână total sau parțial la nivelul colectivităților teritoriale locale unde ele își desfășoară activitatea, g) acordarea dreptului exclusiv administrațiilor locale de a stabili nivelul impozitelor și taxelor locale, precum și de a decide asupra eventualelor scutiri, h) reducerea controlului excesiv prin reorganizarea sistemului de inspecții, limitarea numărului instituțiilor de control și stabilirea unor reguli și termene clare pentru efectuarea acestora, i) introducerea unor surse permanente de venituri proprii pentru finanțarea lucrărilor de întreținere și reparație a drumurilor urbane și rurale, alături de transferarea competențelor decizionale în acest domeniu către APL, j) transferarea către unitățile administrativ-teritoriale a tuturor bunurilor de interes local aflate în proprietatea statului, inclusiv a obiectivelor acvatice și resurselor naturale, k) asigurarea accesului gratuit al autorităților publice locale la bazele de date locale privind bunurile imobile și infrastructura tehnico-edilitară, pentru a facilita planificarea locală, l) dezvoltarea serviciilor publice oferite cetățenilor prin descentralizarea acestora și prin implementarea guvernării electronice la nivel local, m) încurajarea cooperării între colectivitățile locale pentru reducerea cheltuielilor și creșterea calității serviciilor furnizate

populației, n) crearea unei legislații secundare privind statutul și politicile de dezvoltare a zonelor defavorizate (Guvernul R. Moldova, 2019 a). Dar, perioada limitată de timp în care a activat Guvernul condus de Maia Sandu, nu a fost suficientă pentru a realiza pe deplin obiectivele trasate, multe din ele așa și nu au fost realizate.

La 14 noiembrie 2019 a fost învestit Cabinetul de miniștri condus de Ion Chicu. Programul de activitate al Guvernului Chicu avea un capitol intitulat „Administrarea publică", dedicat problemelor eficientizării activității autorităților publice, în special a celor centrale și care includea: a) relansarea funcționalității administrației centrale prin consolidarea managementului ministerelor la nivelul secretarilor de stat, b) reintegrarea în instituțiile publice a specialiștilor tehnocrați concediați de fostul guvern pe criterii politice, c) selectarea conducătorilor instituțiilor publice, inclusiv ai Serviciului Vamal, pe baza profesionalismului și a meritocrației, d) analizarea eficienței actualei structuri a administrației publice centrale și reorganizarea ministerelor și instituțiilor, pentru a crește calitatea politicilor implementate și a serviciilor oferite cetățenilor și mediului de afaceri. Programul nu conținea obiective ce ar fi vizat domeniul dezvoltării regionale (Guvernul R. Moldova, 2019 b). Guvernul Chicu nu a avut trasate obiective specifice privind dezvoltarea regională, concentrându-se doar asupra problemelor funcționalității sistemului administrativ, în special a celui central.

Guvernul Natalia Gavrilița a administrat Republica Moldova în perioada 6 august 2021 – 10 februarie 2023. Acesta a fost învestit prin votul a 61 de deputați și a avut la bază o majoritate absolută formată de Partidul Acțiune și Solidaritate.

În domeniul consolidării infrastructurii și a dezvoltării regionale guvernul își propunea să accelereze implementarea proiectelor de infrastructură și să îmbunătățească calitatea lucrărilor publice. O atenție specială trebuia să fie acordată satelor, prin crearea unui fond anual de 2 miliarde lei, destinat proiectelor locale de infrastructură. Viziunea guvernului la capitolul Administrație publică și autonomie locală era ca fiecare comunitate trebuia să dispună de resurse suficiente pentru a îmbunătăți condițiile de trai ale locuitorilor săi. Administrația publică, atât la nivel central, cât și local, trebuia să funcționeze transparent și eficient, în interesul oamenilor și pentru prosperitatea țării. Relația dintre funcționari și cetățeni trebuia să se bazeze pe încredere și respect reciproc. Reformele de bună guvernare din toate sectoarele trebuiau să consolideze încrederea cetățeanului în stat, iar autonomia și capacitățile autorităților locale trebuiau extinse, pentru a apropia administrația publică de oameni și de necesitățile lor (Guvernul R. Moldova, 2021). La 10 februarie 2023, Natalia Gavrilița a demisionat. Termenul redus de aflare la guvernare și crizele suprapuse în care a activat nu au permis guvernului să-și realizeze obiectivele preconizate.

Guvernul condus de Dorin Recean exercită conducerea Republicii Moldova din 16 februarie 2023, fiind învestit cu sprijinul a 62 de deputați. Programul de guvernare al Guvernului Recean în domeniul infrastructurii și dezvoltării regionale include o listă amplă de obiective și măsuri strategice pentru transport, infrastructură și dezvoltare urbană/locativă (Guvernul R. Moldova, 2023). Deoarece guvernul Recean este în exercitarea mandatului nu putem face un bilanț al activităților realizate. Multe din activitățile preconizate au fost inițiate, iar altele se află în proces de realizare.

Discuții

Dezvoltarea regională, în mare parte și în mod special pentru Republica Moldova, se referă la identificarea soluțiilor pentru reducerea disparităților socio-economice între regiunile de dezvoltare existente prin implementarea de politici publice eficiente, investiții și realizarea unor măsuri de coeziune regională. Această componentă include mai multe dimensiuni, cum ar fi: aspecte privind dezvoltarea infrastructurii, a serviciilor publice, administrarea treburilor publice

regionale și locale, atragerea de investiții pentru soluționarea eficientă a problemelor cu care se confruntă colectivitățile teritoriale subnaționale (Doncean M. & Doncean Gh, 2020).

Discursul politic modelează agenda publică și stabilește prioritățile de dezvoltare ale societăților democratice din lumea contemporană. Modul în care decidenții politici abordează problemele dezvoltării regionale influențează percepția populației asupra dezvoltării localităților în cale locuiesc, a calității și volumului serviciilor publice prestate de entitățile publice și a responsabilității autorităților publice locale față de cetățeni.

Problemele dezvoltării regionale au prins contur în agenda politică a Republicii Moldova, în contextul proceselor de orientare către aderarea la Uniunea Europeană și a provocărilor interne generate de disparitățile dezvoltării sociale și economice a regiunilor moldovenești. Atât partidele politice cât și guvernele au înaintat diverse viziuni și programe care au avut la bază o varietate de abordări și interese politice privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. Astfel, discursul politic structurează problema dezvoltării teritoriale, definind direcțiile predominante și implicațiile practice ale soluționării ei.

Concluzii

Analiza documentelor programatice elaborate de actorii politici din Republica Moldova privind dezvoltarea regională reliefează faptul că problema dată nu constituie o preocupare constantă a partidelor și guvernelor. Abordarea fenomenului dezvoltării regionale este fragmentată și dependentă de contextul electoral și conjunctural. Actorii politici recurg la retorica dezvoltării regionale pentru a se plia pe așteptările electoratului, dar nu propun, cu unele excepții, mecanisme eficiente, echilibrate, coerente și sustenabile pentru diminuarea disparităților economice și sociale dintre regiunile Republicii Moldova.

Analiza realizată scoate în evidență caracterul predominant declarativ al angajamentelor politice, multe rămânând doar la nivelul unor intenții și preocupări cu caracter general și vag. În consecință, de foarte multe ori, problema dezvoltării regionale este transformată într-un instrument de influență electorală, decât într-o prioritate a politicilor publice.

S-a conturat o polarizare mai puțin ideologică și mai mult geopolitică a modului în care partidele articulează prioritățile de dezvoltare. Partidele de orientare proeuropeană tratează dezvoltarea regională prin intermediul atragerii de fonduri și proiecte ale Uniunii Europene, în timp ce partidele cu orientare pro-rusă optează pentru cooperarea „pragmatică” cu Rusia. Dihotomia aceasta însoțită de polarizarea societății, evident, nu contribuie la crearea premiselor pentru elaborarea unei strategii eficiente, echitabile, unitare și transpartinice privind dezvoltarea regională.

Viziunile partidelor și guvernelor privind dezvoltarea regională în Republica Moldova sunt o consecință nu atât a preocupărilor pentru asigurarea unei dezvoltări regionale echilibrate cât o reflectare a concurenței politice și acțiunilor ghidate de rațiuni electorale.

Recunoștință

Cercetarea a fost efectuată în cadrul proiectului *Interogații ontologice privind alinierea politicii de dezvoltare regională a Republicii Moldova la standarde europene*, finanțat de ANCD și înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 25.80012.0807.46SE.

Bibliografie

1. Asociația pentru Democrație Participativă „ADEPT”. (2009). *Alegerile parlamentare anticipate în Moldova din 29 iulie 2009*. http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/20092/
2. Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova. (2021). *Rezultatele alegerilor din 11 Iulie 2021*. https://a.cec.md/totalizator-8593.html
3. Congresul Autorităților Locale din Moldova (CALM). (2011). *Propunerile Congresului Autorităților Locale din Moldova* (CALM) în legătură cu elaborarea programului guvernului pentru anii 2011–2014. https://www.calm.md/propunerile-congresului-autoritatilor-locale-din-moldova-calm-in-legatura-cu-elaborarea-programului-guvernului-pentru-anii-2011-2014/
4. Cornea S. (2014). Alegerile parlamentare din 2014: organizarea teritorială a puterii publice în platformele electorale ale concurenților electorali. *Analele științifice ale Universității de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul*, Vol. X, pp. 190–195.
5. Curtea Constituțională a R. Moldova. (2023). *Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității Partidului Politic „Șor”* (sesizarea nr. 184h/2022) din 19 iunie 2023. https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_10_2023_184h_2022_rou.pdf
6. Doncean M., & Doncean Gh. (2020). Tendințe în evoluția economico-socială a societății in condiții de risc si incertitudine. *Lucrările Conferinței de Cercetare în Construcții, Economia Construcțiilor, Urbanism, Amenajarea Teritoriului*, 17, 8–17.
7. Guțu, A. (2012). *Interviu Ana Guțu*. http://tribuna.md/2012/05/26/interviu-video-ana-gutu-%E2%80%9Eavem-nevoie-de-o-noua-reforma-administrativ-teritoriala%E2%80%9D/
8. Guvernul R. Moldova. (2009). *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2009–2013*. https://alegeri.md/images/9/99/Program-activitate-guvern-moldova-2009-2013-ro.pdf
9. Guvernul R. Moldova. (2011). *Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova. Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare (2011–2014)*. https://alegeri.md/images/b/b9/Program-activitate-guvern-moldova-2011-2014-ro.pdf
10. Guvernul R. Moldova. (2013). *Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare”*. 2013–2014. https://alegeri.md/images/d/d2/Program-activitate-guvern-moldova-2013-2014-ro.pdf
11. Guvernul R. Moldova. (2015). Hotărârea Guvernului cu privire la Consiliul național pentru reforma administrației publice nr. 716 din 12.10.2015. *Monitorul Oficial*, nr. 291–295 din 23.10.2015.
12. Guvernul R. Moldova. (2015). *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2015–2018.* https://alegeri.md/images/8/83/Program-activitate-guvern-moldova-2015-2018-ro.pdf
13. Guvernul R. Moldova. (2016a). *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2016–2018*. https://alegeri.md/images/0/06/Program-activitate-guvern-moldova-2016-2018-ro.pdf
14. Guvernul R. Moldova. (2016b). Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016–2020 (aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 911 din 25.07.2016). *Monitorul Oficial*, nr. 256–264 din 12.08.2016.
15. Guvernul R. Moldova. (2017a). Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016–2020. *Monitorul Oficial*, nr. 229-243/580 din 07.07.2017.
16. Guvernul R. Moldova. (2017b). Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Nomenclatorului unităților teritoriale de statistică al Republicii Moldova nr. 570 din 19.07.2017. *Monitorul Oficial*, nr. 253-264/663 din 21.07.2017.
17. Guvernul R. Moldova. (2019b). *Program de activitate*. https://alegeri.md/images/2/2f/Program-activitate-guvern-moldova-2019-2020-ro.pdf
18. Guvernul R. Moldova. (2019). *Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova*. https://alegeri.md/images/4/4c/Program-activitate-guvern-moldova-2019-ro.pdf

19. Guvernul R. Moldova. (2021). *Program de Activitate al Guvernului Moldova Vremurilor Bune*. https://old.gov.md/sites/default/files/document/attachments/programul_de_activitate_al_guvernului_moldova_vremurilor_bune.pdf
20. Guvernul R. Moldova. (2023). *Programul de Activitateal Guvernului „Moldova prosperă, sigură, europeană”*. https://gov.md/sites/default/files/media/documents/2025-03/program_de_guv-final_ro.pdf
21. Parlamentul R. Moldova. (2012). Lege pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012–2018 [Titlul modificat prin Legea nr.168 din 15.07.2016, în vigoare 09.09.2016] nr. 68 din 05.04.2012. *Monitorul Oficial*, nr.143-148/465 din 13.07.2012.
22. Parlamentul R. Moldova. (2017). Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016–2020. *Monitorul Oficial*, nr. 30–39 din 03.02.2017.
23. Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS). (2016). *Programul Partidul politic „Partidul Acțiune și Solidaritate” (PAS)*. https://unpaspentru.md/uploads/Program-PAS.pdf
24. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM). (2008). *Programul Partidului Comuniştilor din Republica Moldova*. http://www.e-democracy.md/files/parties/pcrm-program-2008-ro.pdf
25. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM). (2012). *Alocuțiunea Președintelui PCRM Dlui V. Voronin, în cadrul conferinței de presă 27 aprilie 2012*. http://www.pcrm.md/main/index_md.php?action=news&id=6208
26. Partidul Democrat din Moldova (PDM). (2012). *Obiectivele programatice ale Partidului Democrat din Moldova*. https://www.pdm.md/ro/obiective/
27. Partidul Liberal (PL). (2018). *Programul Partidului Liberal*. https://www.pl.md/slidepageview.php?l=ro&idc=630&t=/Documente/Programul-PL&
28. Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM). (2011). *Programul Politic al Partidului Liberal Democrat din Moldova*. https://pldm.md/2018/03/11/programul-politic/
29. Partidul Liberal. (2009). *Declarație privind constituirea Coaliției de guvernare „Alianța pentru Integrarea Europeană”*. http://www.pl.md/libview.php?l=ro&idc=78&id=1210&t=/Presa/tiri/DECLARATIE-privind-constituirea-Coalitiei-de-guvernare-Alianta-pentru-Integrarea-Europeana
30. Partidul politic „Șor” (PȘ). (2016). *Programul Partidul politic „Șor” (PȘ) adoptat la Congresul VII din 25 septembrie 2016*. http://www.e-democracy.md/files/parties/ps-program-2016-ro.pdf
31. Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM). (2024). *Programul politic al partidului politic Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, în redacție nouă*. https://socialistii.md/program-psrm/

Capitolul 49. MECANISME ȘI INSTITUȚII-SUPORT ÎN PROCESUL DE AMALGAMARE VOLUNTARĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 49. MECHANISMS AND SUPPORTING INSTITUTIONS IN THE VOLUNTARY AMALGAMATION PROCESS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Valentina CORNEA[1]

Abstract

This study investigates the mechanisms and the role of supporting institutions in facilitating the voluntary amalgamation of administrative-territorial units in the Republic of Moldova. It analyzes the legislative framework, administrative tools, and the actors involved in initiating, coordinating, and implementing territorial mergers. Through a qualitative approach, including analysis of official documents and case studies, the research highlights the mechanisms and instruments employed by both local and central institutions, as well as the involvement of external partners in supporting the process. The findings emphasize the need to strengthen these mechanisms and support institutions to ensure a transparent, participatory, and efficient process in achieving the objectives of the Public Administration Reform Strategy for 2023–2030.

Keywords: *amalgamation, strategy, mechanisms, institutions, incentives*

JEL*: G34, G32:*

Introducere

În context european, amalgamarea a fost implementată pe scară largă ca parte a strategiilor de consolidare a autonomiei locale, de asigurare a sustenabilității fiscale și de aliniere a instituțiilor locale la principiile subsidiarității și participării democratice. Înrădăcinată în discursul mai larg despre reforma guvernării locale, amalgamarea este adesea privită ca un mecanism de depășire a fragmentării teritoriale, de sporire a eficienței administrative și de promovare a accesului echitabil la serviciile publice. Problema amalgamării este explorată în literatura dedicată reformelor teritoriale din diferite perspective, subiectele intens abordate fiind rațiunile, mecanismele și rezultatele amalgamării (Swianiewicz, 2018; Tavares, 2021). Studiile realizate au consolidat cadrul teoretic, literatura axată pe cercetări comparative este în creștere. La nivel regional (Europa de Est și Sud-Est și statele post-sovietice) literatura este de asemenea în dezvoltare, dar încă relativ limitată, în special acolo unde procesul de amalgamare voluntară s-a produs încet, dificil sau incomplet. În aceste cazuri, studiile se concentrează mai mult pe decentralizare, capacitatea administrativă și autonomia locală, decât pe analiza aprofundată a amalgamării voluntare ca proces distinct și a forțelor care îl susțin. Procedural, procesul de amalgamare voluntară a colectivităților teritoriale locale în Republica Moldova se realizează în cadrul Strategiei de reformă a administrației publice, începând cu 2023. Evaluarea rezultatelor a fost preconizată pentru 2026, dar ulterior a fost prelungită până în 2027. Rezultatele procesului se vor evalua după acest termen și se vor defini cele mai eficiente politici pentru continuarea consolidării teritoriale a administrației publice locale de nivelul întâi, inclusiv opțiunea de aplicare a unui model normativ (Raport, 2025, p. 3).

Având în vedere caracterul de noutate al strategiei de amalgamare, studiile existente în Republica Moldova sunt preponderent sub formă de rapoarte de politici publice, analize realizate

[1] Conf. univ. dr. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova

de think tank-uri și organizații non-profit (IDIS, 2023; Raport, 2023). Acest studiu completează literatura academică existentă cu o analiză a mecanismelor și instituțiilor care sprijină amalgamarea voluntară în Republica Moldova. Înțelegerea mecanismelor de fuziune și a instituțiilor de sprijin implicate este esențială pentru evaluarea nu numai a fezabilității tehnice a reformei, ci și a legitimității sale sociale și politice.

Metodologie

Obiectivele studiului vizează analiza mecanismelor juridice, financiare și administrative care reglementează amalgamarea voluntară în Republica Moldova și evaluarea rolului instituțiilor-suport în facilitarea procesului. Fundamentul teoretic al studiului îl reprezintă modelul propus de Baldersheim și Rose (2010), model care pune în relație explicațiile instituționale și cele orientate către actori. În cadrul acestui model se așteaptă că instituțiile să influențeze elaborarea și alegerea strategiilor de reformă, precum și tipul de conflicte și intensitatea acestora. Pentru realizarea obiectivelor studiului este utilizată analiza documentară, realizată în trei etape distincte. În prima etapă sunt selectate documente relevante pentru problema cercetării. Pentru facilitarea identificării s-au formulat următoarele criterii: 1) Relevanță tematică – documentul trebuie să trateze direct sau indirect teme legate de reforma administrației publice locale; procese de amalgamare voluntară/teritorială; rolul instituțiilor și mecanismele de sprijin (juridice, financiare, tehnice); 2) Nivelul de autoritate al sursei – documente oficiale, rapoarte ale instituțiilor internaționale / naționale și ale think tank-urilor și ONG-urilor specializate în guvernare locală, studii academice și articole științifice; 3) actualitate – documentele recente (ultimii 5-10 ani au avut prioritate); 4) context geografic și abordare comparativă – documente care se referă direct la Republica Moldova și studii comparative din alte state relevante (ex. Ucraina) – utile pentru secțiunea de bune practici; 5) Tipul de document – documente normativ-juridice (DNJ), strategii și politici publice (SPP), documente analitice (DA); 6) Credibilitate și accesibilitate – surse oficiale și verificabile (guvern, agenții, organizații internaționale, publicații academice recunoscute). A doua etapă a presupus identificare și codificarea elementelor de analiză – mecanisme juridice – „MJ”; stimulente financiare -„SF”; instituții-suport –„IS”, provocări – „PR”. A treia etapă reprezintă analiză propriu-zisă, axată pe evaluarea rolului instituțiilor-suport în facilitarea procesului și realizarea unei cartografii a mecanismelor și instituțiilor suport.

Instituții-suport în procesul amalgamării voluntare

În acest studiu conceptul de „instituție-suport” este utilizat în dublu sens: pe de o parte, structuri organizatorice, publice sau private, constituite din persoane ca deținători de roluri sau purtători de funcții, pe de altă parte – de practici sociale care implică atât scopuri și rezultate expresive, care reifică procese, dând un sens deosebit elementelor distinctive ale structurii sociale (Harré, 1980, *citat în* Cornea, 2024). Pentru a delimita cele două sensuri ale conceptului, voi opera cu doi termeni – instituție și instituție-suport. Astfel, termenul instituție se referă la orice entitate – publică sau privată, națională sau internațională, implicată în procesul de amalgamare voluntară. Sunt vizate deopotrivă instituțiile cu rol decizional, cât și cele care nu au un rol decizional direct.

Mecanismele, care pot fi juridico-administrative, organizaționale și manageriale, de sprijin și motivare, de suport tehnic și informațional, sunt măsurile concrete ce facilitează procesul. Existența unor mecanisme clare este necesară din rațiuni de asigurare a legalității, protecției actorilor individuali și colectivi, promovare a intereselor locale, evitare a disputelor etc. Documentele-sursă pentru analiza rolului instituțiilor implicate în procesul de amalgamare voluntară sunt cele indicate în rubrica „cadrul normativ”, pe site-ul oficial dedicat acestui proces: 1) Legea privind administrația publică locală 436/2006, 2) Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova 764/2001, 3) Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, 4) Legea cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale 225/2023 și 5) Metodologia de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale, aprobată prin Hotărârea de Guvern nr. 925, din 29.11.2023.

Gama instituții și mecanisme identificate în documentele analizate este variată, fiind constituită din instituții cu rol decizional, instituții fără rol decizional, mecanisme juridico-administrative, financiare și economice, organizaționale și manageriale, mecanisme de suport tehnic și informațional, mecanisme de sprijin și motivare.

Tabel Sinopsis Mecanisme și instituții pentru susținerea procesului de amalgamare voluntară în Republica Moldova

Document sursă / Secțiune / pagină	Informații cheie	Mecanisme / instituții	Observații / interpretare
Legea privind administrația publică locală 436 / 2006 – DNJ			
Articolul 8.	Consultarea populației în problemele de interes local	MJ	Formele de consultare indicate sunt și instituții-suport
Art.14, k[1]	Consiliul local decide în privința amalgamării voluntare	MJ	Reliefează climatul politic și gradul de acceptare / respingere a modalităților legale de reducere a fragmentării teritoriale
Art. 43	Competențele consiliilor raionale	MJ	Rol vag definit privind amalgamarea -Consiliul raional dispune consultarea publică a proiectelor de decizii care pot avea impact asupra colectivităților locale
Art. 19	Condiții de cvorum	MJ	MJ condiționat de gradul de înțelegere a beneficiilor / limitelor amalgamării voluntară Decizia privind amalgamarea se adoptă cu votul a 2/3 din numărul consilierilor aleși
Articolul 25.	Dizolvarea consiliului local	MJ	Consilierii UTA amalgamate își pierd mandatele. Situația delegatului sătesc, în caz de amalgamare, nu este specificată
Art. 29.	Atribuțiile primarului – inițierea procesului	MJ	MJ condiționat politic – Colectivitățile reprezentate de primari / consilieri afiliați formațiunilor politice care nu agreează amalgamarea voluntară
Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova 764 /2001 – DNJ			
Capitolul III Art.18.	Formarea și desființarea UTA	MJ	MJ obstacol Formarea UAT condiționată de existența a cel puțin 1500 locuitori
Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030 – SPP			
Capitolul IV	Obiectivele specifice, indicatorii de rezultat și țintele propuse pentru aceștia	PR	Se pornește de la premisa că furnizarea într-un mod echitabil a serviciilor publice adecvate și accesibile populației poate fi asigurată prin două modalități: amalgamare și cooperare intercomunală Absența studiilor privind predispoziția față de cele opțiuni
Lege cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale 225/2023			
Capitolul III	Procedura de amalgamare voluntară	MJ	MJ esențial
Metodologia de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale 29-11-2023			
	Stabilește condițiile de bază și criteriile pentru amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale	MJ	Primarii invocă metodologia drept complexă, poate fi greu de înțeles sau de aplicat pentru localitățile mici.
Secțiunea a 2-a	Transferuri cu destinație specială pentru pregătirea proceselor de amalgamare voluntară	MF	Confuzii privind transferuri cu destinație generală pentru susținerea bugetelor locale (art. 120 și 121)
Secțiunea a 3-a	Consultarea publică a proiectelor de decizii privind amalgamarea voluntară	IS	IS dependentă de competențe civice și administrative cultura administrativă

Sursa: *Prezentare proprie*

Rol decizional direct îl au consiliile locale și parlamentul. Primarii colectivităților teritoriale locale, Cancelaria de stat, Oficiile teritoriale ale Cancelariei de stat și alte autorități centrale (Ministerul finanțelor, Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale) au rol decizional indirect și/sau de coordonare – inițiază, avizează sau aprobă aspecte specifice domeniilor de competență (bugete, infrastructură, servicii publice), verifică conformitatea procedurilor, pot viza / aproba documentele metodologice ale procesului.

Oficiile teritoriale apar explicit în procedura și actele ce reglementează amalgamarea voluntară (sunt menționate ca participanți/actor instituțional și ca instituții care acordă sprijin tehnic și control de legalitate). Dovezile clare de implicare a oficiilor teritoriale sunt sumare. Nu s-au identificat surse prin care să fie probată exercitarea vreunui control de legalitate într-o procedură de amalgamare, sau oferire de suport tehnic documentat. Oficiul Teritorial Orhei, prin pagina de Facebook, raportează participări la ședințe de lucru sau la proceduri privind amalgamarea voluntară. Situație similară se atestă și în cazul agențiilor de dezvoltare regională. ADR-urile nu apar explicit în documentele normative privind amalgamarea, însă rolul acestora de participanți în grupuri de lucru sau ca organizatori/parteneri în activități privind amalgamarea voluntară (ședințe, ateliere, suport tehnic) se prezumă din însăși statutul acestora, care le justifică implicarea în proces. Dovezi în acest sens s-au identificat doar pentru Agenția de Dezvoltare Sud. Printr-un comunicat disponibil pe pagina oficială a instituției ADR informează despre participarea la ședința Grupului de lucru pentru desfășurarea procesului de amalgamare voluntară a 4 localități din raionul Leova (www.adrsud.md).

Rolul autorităților publice locale de nivelul II se rezumă la elaborarea rapoartelor financiare finale ale UAT comasate pentru a fi prezentate direcțiilor finanțe ale UAT de nivelul al doilea în a căror rază teritorială se află (art. 78, Metodologie). Partenerii de dezvoltare care acordă suport pentru Cancelaria de Stat și colectivităților teritoriale locale în curs de amalgamare sunt NDI Moldova, PNUD, GIZ, SKAT (Programul „Mă Implic") și IREX (Programul „Comunitatea mea").

Institutului Național Democratic (NDI) este o organizație non-profit, cu sediul la Washington D.C., SUA, care promovează democrația, buna guvernare și participarea civică în întreaga lume. În Republica Moldova a derulat programe de formare pentru tineri profesioniști, cu sesiuni de dezbatere, activități civice etc.(Challenger), a susținut inițiativa civică „Pune umărul" care a avut drept scop încurajarea și colaborarea între grupurile civice și aleșii locali, pentru a îmbunătăți reprezentarea intereselor publice. Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei (GIZ) susține procesele complexe de reforme și schimbări în țările în curs de dezvoltare și cele aflate în tranziție. Skat Consulting Ltd (SKAT), este o companie de consultanță independentă cu sediul în Elveția și centru de resurse specializat în dezvoltare și ajutor umanitar în țările aflate în tranziție și în dezvoltare. În Moldova, SKAT are o prezență începând cu anul 2008, având propria sa structură organizațională și personal dedicat. La nivel local, proiectul sprijină 14 grupuri de autorități publice locale (APL) în exercitarea funcțiilor atribuite acestora, într-un mod participativ, eficient, incluziv și durabil: a) Eficientizarea serviciilor publice administrative; b) Îmbunătățirea serviciilor de gospodărie comunală; c) Promovarea dezvoltării economice locale și/sau regionale. La nivel național, proiectul oferă suport Guvernului în promovarea și coordonarea reformei administrației publice locale, având ca obiectiv abordarea acestei inițiative într-un mod eficient, eficace și transparent (https://ma-implic.md/despre-skat/). IREX (International Research & Exchanges Board) este o organizație internațională non-profit specializată în educație și dezvoltare globală, cu parteneri din peste 100 de țări. În Republica Moldova este prezentă de peste 25 de ani, având ca domenii majore de activitate modernizarea bibliotecilor (Novateca), educație media și gândire critică, susținerea mass-mediei independente, implicarea civică și sprijin comunitar. Prin programul Comunitatea Mea (CM) – un program de opt ani (2018-2026), finanțat de USAID, valoarea investiției ajungând la 35,5 milioane de dolari, IREX colaborează cu 123 de primării și comunități din Republica

Moldova pentru a consolida capacitățile aleșilor locali de a asigura o guvernare eficientă, transparentă și responsabilă, care va accelera dezvoltarea comunităților rurale și a serviciilor publice.

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) este agenția ONU care sprijină țările în dezvoltare durabilă, reducerea sărăciei și consolidarea instituțiilor democratice. În Republica Moldova PNUD activează din 1992, sprijinind prioritățile Guvernului. Activitatea PNUD se concentrează pe trei domenii prioritare: guvernare efectivă, justiție și drepturile omului; creștere incluzivă; schimbare a climei, mediu și energie. În procesul de amalgamare voluntară rolul PNUD este de facilitator și partener tehnic/financiar**:** oferă resurse și expertiză, susține Cancelaria de Stat și autoritățile locale cu ghiduri metodologice, instruiri, consultanță și suport în elaborarea documentelor necesare. De asemenea, PNUD selectează grupuri de comunități pilot care se implică în amalgamare voluntară și le sprijină să devină exemple pentru alte UAT. Scopul este de a reliefa beneficiile amalgamării, tangibile pentru cetățeni.

Mecanisme și opțiuni concurente

Referitor la mecanismele juridice care susțin procesul se poate constata existența unui număr suficient de mare, unele dintre acestea redundante. Spre exemplu, Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova 764 /2001 (până la modificările din 2023), precum și Legea privind administrația publică locală 436 / 2006 conțin prevederi privind posibilitatea fuzionării colectivităților teritoriale locale, chiar dacă nu este utilizat în mod expres termenul amalgamare. Experți în domeniu (Osadci, A. calm.md) au atras atenția și asupra faptului că prerogativele acordate guvernului în materie de amalgamare voluntară ar putea însemna „intrarea într-o dimensiune de neconstituționalitate", având în vedere că organizarea administrației locale și organizarea teritoriului se reglementează prin lege organică. Luând în considerare obiectivul major și rațiunea pentru care este invocată amalgamarea cadrul legal și cadrul-metodologic aferent eclipsează alte opțiuni de consolidare a colectivităților teritoriale locale. Spre exemplu, obiectivul general 5 din *Strategie* vizează furnizarea, într-un mod echitabil, a serviciilor publice adecvate și accesibile populației. Pentru realizarea acestuia sunt invocate două posibilități: amalgamare voluntară și/sau forme instituționalizate de cooperare inter-municipală. Deși rezultatul scontat este similar – servicii publice adecvate și accesibile populației, mecanismele puse în aplicare tind să favorizeze amalgamarea. Pentru amalgamare voluntară stimulentele financiare sunt indicare în mod expres – câte 250 000 lei pentru anii 2023 și 2024 și 500 000 lei pentru anul 2025, în timp ce pentru susținerea formelor instituționalizate de cooperare inter-municipală, pentru care este stabilită ținta de creștere cu 30% față de anul 2022, susținerea financiară este în limita bugetului alocat, fără indicarea concretă a sumelor (Strategia, 2023). Ținta de atingere a unei creșteri cu 30% a formelor instituționalizate de cooperare inter-municipală este dificil de evaluat, în comparație cu numărul de amalgamări inițiate și realizate. Datele privind cooperarea inter-municipală sunt fragmentate, nu pare să existe încă un registru oficial public care să colecteze toate cooperările inter-municipale (asociative) într-un format standardizat. În Republica Moldova în 2010 au fost lansate 17 proiecte de cooperare inter-municipală, cu sprijinul organizațiilor și donatorilor internaționali (PNUD, UE, USAID), din care 12 acoperă furnizarea unui singur serviciu comunal (apă și canalizare, gestionarea deșeurilor, eficiență energetică), iar 5 sunt multifuncționale (apă-canalizare, gestionarea deșeurilor, iluminatul, întreținerea drumurilor). În 2017 a fost lansat și proiectul-pilot de cooperare inter-municipală pentru producerea și furnizarea de biocombustibili solizi. Cooperarea inter-municipală în cazul acestui domeniu de activitate are ca scopuri: asigurarea eficienței energetice și promovarea dezvoltării de resurse regenerabile și principiilor de reutilizare și reciclare, reducerea dependenței de produse energetice tradiționale și satisfacerea

nevoilor cetățenilor, asigurându-le produse calitative la preț accesibil. Multe inițiative sunt pilot/temporare sau dependente de finanțare externă (UE, UNDP, USAID). Exemple și estimări privind cooperarea inter-municipală pot fi deduse din rapoartele instituțiilor finanțatoare – Proiectul EU4Moldova / UNDP (proiectul sprijină înființarea unor servicii inter-municipale (salubrizare, apă/canal etc) în 24 localități din Cahul și 34 din Ungheni). Analizând cele două opțiuni prin prisma teoriei alegerii publice (Buchanan & Tullock, 2003), se poate susține că amalgamarea este mai rațională economic, dar greu de realizat politic din cauza rezistenței actorilor locali care pierd resurse și funcții. Pe de altă parte, cooperarea inter-municipală este un compromis politic care menține pozițiile actorilor și dă servicii mai bune, dar poate genera ineficiență prin birocrație sporită și risc de *free-riding* între localități. Actorii politici (aleșii locali, funcționari, alegători, grupuri de interese) acționează în sfera publică motivați de propriile interese, la fel ca agenții economici pe piață, iar rezultatul politicilor depinde de interacțiunea acestor interese. În această ordine de idei, analize contextuale despre cine câștigă și cine pierde în ambele scenarii sunt mai mult decât necesare. În pofida unui cadru metodologic minuțios (complex în viziunea primarilor) punerea în aplicare a strategiei de amalgamare concurează cu inițiative mult mai atractive, cum ar fi inițiativa „Primarii pentru Creștere Economică" (M4EG), prin care, din 2017 se oferă sprijin satelor, orașelor și municipiilor din Parteneriatul Estic. Prin promovarea abordărilor inovatoare ale creșterii economice incluzive, M4EG ajută comunitățile să devină mai atractive atât pentru rezidenți, cât și pentru investitori. Numai în anul 2025, prin intermediul M4EG, a fost alocat aproximativ 1 milion EUR (1,2 milioane USD) pentru a sprijini și a abilita autoritățile publice locale să impulsioneze transformarea economică (undp.org/ro). De asemenea, ideea amalgamării concurează și cu inițiative guvernamentale, un exemplu în acest sens fiind Documentul unic de program pentru anii 2025-2027 al Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. Construcția, modernizarea, reabilitarea sistemelor de alimentare cu apă potabilă este preconizată pentru multe localități de mici dimensiuni. Mecanisme financiare pentru eficientizarea serviciilor publice sunt disponibile și în alte programe. Programul „Europa este aproape", finanțat de Guvern prin pachetul financiar „Buget+", este adresat deopotrivă localităților mici, cât și celor cu o populație de până la 1500 de locuitori, dar care se află în proces de amalgamare. Suma oferită unei colectivități mici, dar care se află în proces de amalgamare este de 2,5 mai mare, dar, această sumă s-ar putea să nu fie suficient de motivantă. Decidenții nu sunt „pur altruiști", ci acționează în logica interesului propriu (realegere, maximizarea resurselor, influență politică, beneficii locale) (Buchanan Tullock, 2003). O situație similară se atestă și în cazul propunerilor de proiecte pentru Renovarea Posturilor Teritoriale sau Voluntare de Pompieri și Salvatori în 10 localități rurale din Republica Moldova, finanțate prin intermediul Serviciului Instrumente de Politică Externă (FPI) și implementat de Solidarity Fund PL în Moldova (https://adrnord.md/).

Mecanismele juridice sunt necesare pentru a crea armonie, a rezolva conflicte și a controla comportamentul social. Acestea acționează, de asemenea, ca un instrument de inginerie socială care poate direcționa schimbarea societală către o viață mai bună, mai dreaptă și mai prosperă. Cu toate acestea, transpunerea în practică este îngreunată de funcționarea limitată a instituțiilor-suport, cum ar fi dezbaterile, consultările, indiferent de forma lor concretă de manifestare sau suprapuneri de roluri și competențe. Pentru a asigura legitimitatea procesului de amalgamare, autoritățile locale sunt obligate să utilizeze una din formele de consultare indicate în art. 30 al *Metodologiei* – audierile publice, dezbaterile, sondajele de opinie, referendumul, adunarea generală a locuitorilor și alte forme de consultare. Deși apar în același articol, informarea prin publicarea proiectului de decizie și a anexelor prevăzute la pct. 25 pe site-ul web oficial al autorității administrației publice locale respective, pe alte platforme și mijloace de comunicare în mediul online, precum și afișarea informației la sediul autorității administrației publice locale respective nu sunt forme de consultare. În sensul teoriei instituționaliste (North, 1990; Ostrom, 1990),

formele de consultare enumerate sunt instituții informale (instituții- suport – n.a) pentru că reprezintă o regulă a jocului democratic. Chiar dacă legea obligă utilizarea a cel puțin trei forme, cultura participativă a comunității și presiunea civică (informal) determină dacă acestea sunt reale sau doar „mimate". Dar, și în condițiile în care ar fi reale, rolul acestora este pur consultativ, decizia finală aparținând în exclusivitate consiliului local. Precizarea nu induce ideea ca ar fi inutile și s-ar putea renunța la consultare, dimpotrivă, atrage atenția că ar trebuie mult mai mult puse în valoare. Modalitățile de consultare, prin care sunt canalizate opiniile publicului, formează nu doar o ancoră de legitimitate pentru deciziile luate (Myksvoll & Saghaug Broderstad, 2025), ci și reduc rezistența și previn conflictele. Temeri precum „pierdem identitatea satului", „serviciile se vor concentra în centrul mai mare", „ne scade influența politică" permite ca acest tip de îngrijorări să fie identificate și clarificate înainte să devină conflicte sociale (Filipov, 2024). Prin urmare, succesul reformei administrativ-teritoriale nu depinde exclusiv de prevederile legale, ci este condiționat de calitatea proceselor deliberative locale, de angajamentul politic și de voința comunitară. O guvernanță participativă funcțională necesită o cultură instituțională solidă, competențe administrative consolidate și instrumente inovatoare care să asigure o participare reală, cu impact asupra deciziilor finale (Filipov, 2025, p. 77).

Roluri și competențe

Structurile administrative, constituite pentru susținerea autonomiei locale, prin natura rolului și atribuțiilor care le revin, desfășoară activități de pregătire proiectelor de decizie, de inițiere și susținere a proceselor de consultare publică, fundamentează, determină fezabilitatea proiectelor, pregătesc documentație tehnică necesară la implementarea proiectelor de investiții capitale, decid asupra modului de organizare internă și dezvoltare instituțională. În același timp, prin prevederile metodologiei (art.96), aceste responsabilități devin „servicii de consultanță", iar autoritățile locale sunt obligate să le achiziționeze. Furnizarea serviciilor de consultanță sau de elaborare a unor documente specificate are loc în strânsă cooperare cu grupul de lucru comun, constituit din reprezentanți ai autorităților administrației publice locale ale tuturor unităților administrativ-teritoriale vizate, delegați de consiliile locale respective, precum și experți, consultanți, reprezentanți ai mediului academic și ai organizațiilor societății civile, dar fără drept de vot. În această situație, activarea mecanismelor organizaționale și manageriale poate fi viciată de alocarea asimetrică a resurselor financiare. Furnizorul serviciilor de consultanță oferă servicii în baza unui contract, alți experți, reprezentanți ai mediului academic și ai organizațiilor societății civile activând voluntar. Achiziționarea serviciilor de consultanță este prevăzută în condițiile în care Legea nr. 225/2023 cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale (art. 15), stipulează că autoritățile administrației publice centrale oferă, din oficiu sau la solicitarea autorităților administrației publice locale interesate, suport informațional, organizatoric și metodologic pentru amalgamarea voluntară. Suportul organizatoric și informațional și metodologic pentru amalgamarea voluntară este acordat de către Cancelaria de Stat și oficiile teritoriale ale acesteia, precum și de către alte autorități ale administrației publice centrale în domeniile de competență de care sunt responsabile.

Membrii comisiei interinstituționale responsabile de procesul de acordare a stimulentelor financiare către unități administrativ-teritoriale amalgamate sau unități administrativ-teritoriale care au inițiat un proces de amalgamare voluntară sunt aproape în totalitate reprezentanți ai guvernului și cancelariei de stat (7 persoane) și un singur membru reprezintă un minister (Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale) și nici un reprezentant al Ministerului Finanțelor. În această componență, comisia la limită se poate considera „interinstituțională", iar prezența în comisie a unui reprezentant al ministerului finanțelor este mai mult decât necesară.

Concluzii

În Republica Moldova, procesul de amalgamare voluntară este integrat în reformele de descentralizare în curs, reflectând atât provocările interne de guvernare, cât și presiunile externe pentru armonizarea cu standardele europene. În esență, strategia adoptată (de jos în sus), se înscrie în categoria reformelor localiste. În reformele localiste și în prima fază a reformelor dinamice, guvernele utilizează instrumente politice cu grad redus de intruziune, cum ar fi informațiile și stimulentele, pentru a convinge administrațiile locale de necesitatea reformei și a le stimula să propună fuziuni în mod voluntar. Datele indică faptul că guvernele utilizează, de asemenea, în mod obișnuit diverse instrumente politice pentru a facilita procesele locale de amalgamare, ghidând administrațiile locale prin complicitățile juridice și procedurale ale procesului, oferind sfaturi practice, colectarea de informații suplimentare și uneori implicarea practică. Spre exemplu, Guvernul Norvegiei a apelat la guvernatorii județelor (reprezentanții statului regional) pentru a coordona și facilita procesele de fuziune în timpul primei faze a reformei dinamice 2014-2020, cu impacturi semnificative cel puțin în unele județe. Din 2010, guvernul regiunii Flandra din Belgia a sprijinit amalgamarea administrațiilor locale oferind îndrumări juridice și procedurale. Aceste îndrumări sunt furnizate de o echipă compusă din oficiali ai Agenției de Administrație Internă și ai Asociației Orașelor și Municipiilor Flamande. În plus, guvernul a dezvoltat un cadru pentru fuziunile voluntare, împreună cu un model de proiect pentru procedurile de fuziune și un manual practic. Cantoanele elvețiene oferă asistență tehnică și administrativă municipalităților implicate în fuziuni, inclusiv analiza finanțelor publice ale fiecărei municipalități în parte. De asemenea, acestea oferă planificare și consultanță cu privire la structurarea și calendarul procesului de fuziune. Pe lângă faptul că pot spori conformitatea municipalităților, astfel de instrumente de politică pot permite, de asemenea, guvernelor să orienteze procesele locale de amalgamare în direcția preferată, de exemplu prin îndreptarea atenției către parametri de evaluare predefiniți (Klausen, 2024).

Reformele teritoriale, în special amalgamările, sunt inițiative controversate și solicitante din punct de vedere politic, deoarece impun costuri imediate numeroaselor părți interesate în schimbul beneficiilor, care sunt pe termen lung, difuze și incerte. Cazul Republicii Moldova ilustrează interacțiunea complexă dintre designul instituțional, voința politică și autonomia locală. Dacă instituțiile existente, informarea și convingerea privind beneficiile amalgamării, chiar și însoțite de mecanisme financiare nu au reușit să suscite inițiative și motivații care să conducă spre ținta stabilită pentru inițial pentru 2026, și prelungită până în 2027, e necesar a cerceta în profunzime cauzele. Sau opțiunile.

Studiul este elaborat în cadrul proiectului 070102 Efecte tranzitorii ale amalgamării voluntare asupra capacității administrative a colectivităților teritoriale locale, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Bibliografie

1. *** ADR Sud participă la ședința Grupului de lucru pentru amalgamarea a 4 localități din raionul Leova https://www.adrsud.md/libview.php?id=5500&idc=340&l=ro&t=%2FPress%2FNews%2FADR-Sud-participa-la-edinta-Grupului-de-lucru-pentru-amalgamarea-a-4-localitati-din-raionul-Leova%2F&utm_source=chatgpt.com
2. *** Conceptul amalgamării voluntare conține lacune importante și necesită a fi îmbunătățit considerabil! https://www.calm.md/conceptul-amalgamarii-voluntare-contine-lacune-importante-si-necesita-fi-imbunatatit-considerabil/

3. *** IDIS (2023). *Studiu socioeconomic privind procesul de amalgamare și percepția decidenților locali privind reforma APL*. Studiu realizat în cadrul Programului „Democrație, Transparență și Responsabilitate", implementat de către Asociația Promo-LEX, finanțat de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID).https://promolex.md/wp-content/uploads/2023/06/Studiu-Amalgamare_compressed.pdf
4. *** PNUD (2016). Guidelines on Local Government Unit Due Diligence. STAR project. https://files.acquia.undp.org/public/migration/al/Guidelines-on-Local-Government-Unit-Due-Diligence-.pdf
5. *** Raport privind procesul de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi în Republica Moldova. Guvernul Republicii Moldova 2023 https://gov.md/sites/default/files/Filepdf/raport_av_2024-cuanexe_1.pdf
6. ***PNUD, https://www.undp.org/ro/moldova/press-releases/3-autoritati-publice-locale-din-moldova-vor-primi-finantare-din-partea-uniunii-europene-pentru-rezilienta-si-crestere
7. Baldersheim, H., Rose, L.E. (2010). Territorial Choice: Rescaling Governance in European States. In Baldersheim, H., Rose, L.E. (eds) Territorial Choice. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230289826_1
8. Buchanan, J. M., & Tullock, G. (2003). What is public choice theory. În *Amadae, S*. M. Rationalizing capitalist democracy: The cold war origins of rational choice liberalism. University of Chicago Press, pp. 133–135.
9. Cornea V. (2024). *Construcția socială a administrației publice*. Procese și instituții. Presa Universitară Clujeană.
10. Filipov, I. (2024). Dilema primarilor privind amalgamarea voluntară: între decizia strategică și compromis necesar. In *Rolul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ*. (pp. 9–12).
11. Filipov, I. (2025). *Public Consultation Instruments in the Voluntary Amalgamation of Territorial Communities in the Republic of Moldova*. Sci. J. Cahul St. U. Bogdan Petriceicu Hasdeu, 63.
12. Harré, R. (1980). *A Theory for Social Psychology*. Rowman and Littlefield.
13. Klausen, J. E. (2024). Governmental strategies for municipal amalgamations: evidence from 24 European countries. Territory, Politics, Governance, 1–20. https://doi.org/10.1080/21622671.2024.2406524
14. Myksvoll, T. M., & Saghaug Broderstad, T. (2025). The impact of public discourse on local representatives' amalgamation preferences. *Local Government Studies, 51*(1), 90–111.
15. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
16. Onyshchuk, S. V., Onyshchuk, I. I., Siryk, Z. O., & Turenko, V. E. (2020). Practice of administrative and territorial reform in the EU and Ukraine: Regulatory and management. *International Journal of Management, 11*(4).
17. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons*. The evolution of institutions for collective action. Cambridge University Press.
18. Swianiewicz, P. (2018). If territorial fragmentation is a problem, is amalgamation a solution?–Ten years later. *Local Government Studies, 44*(1), 1–10.
19. Swianiewicz, P., Gendźwiłł, A., Houlberg, K., & Klausen, J. E. (2022). *Municipal territorial reforms of the 21st century in Europe*. Routledge.
20. Tavares, A. F. (2018). Municipal amalgamations and their effects: A literature review. Miscellanea Geographica. *Regional Studies on Development, 22*(1), 5–15.
21. Tavares, A. F. (2021). *Advancing the research agenda on local territorial reforms: Taking time and space seriously*. Local Government in Europe, 3–17.

Capitolul 50. TEORII ȘI NECESITATEA REGÂNDIRII CADRULUI TEORETIC PENTRU DEZVOLTAREA REGIONALĂ

Chapter 50. THEORIES AND THE NEED TO RETHINK THE THEORETICAL FRAMEWORK FOR REGIONAL DEVELOPMENT

Valentina CORNEA[1]

Abstract

Regional development is a complex field, located at the intersection of economics, sociology, geography and political science. The study explores the main theories that have influenced regional development concepts and policies over time. Global economic changes, ecological crises and persistent territorial imbalances are causing the rethinking of the theoretical framework that underlies regional development strategies. This rethinking involves the integration of interdisciplinary perspectives, the adaptation of existing theories to the new realities and the adoption of flexible models, able to respond to the specifics of each region. The supported argument is that regional development can no longer be viewed exclusively through the prism of economic growth, but must be correlated with dimensions such as sustainability, social capital, equitable access to resources.

Keywords: *theories, region, regional development, social capital, equity, resources*

JEL*: G34, G32*

Introducere

Stephen Hawking, celebrul fizician englez, teoretician al originii universului și unul dintre cei mai mari cosmologi contemporani, susținea în 1988 că pentru a vorbi despre natura universului și pentru a discuta despre întrebarea dacă acesta are un început sau un sfârșit, trebuie să fie clar ce este o teorie științifică (Hawking, 2009). Definită ca o afirmație a relațiilor dintre concepte în cadrul unui set de presupuneri și constrângeri limită o teorie nu este nimic mai mult decât un dispozitiv lingvistic folosit pentru a organiza o lume empirică complexă sau, o teorie poate fi înțeleasă drept sistemul de idei menit să explice ceva (Medeiros, 2022). Funcția unei teorii să descrie lumea și, poate chiar să o explice și să prezică schimbările viitoare. În aspirațiile sale științifico-naturale, teoria socială ar prezice evenimentele înainte ca acestea să se producă, atât de precise ar fi relațiile sale cauză-efect (Miller,). Prin urmare, dezvăluirea perspectivei teoretice asupra fenomenului analizat este de o importanță fundamentală pentru cercetare, teoria fiind „plasa aruncată pentru a captura lumea" – pentru a o raționaliza, explica și controla (Popper, 1935, 31). Prin urmare, scopul afirmațiilor teoretice este dublu: de a organiza (cu parcimonie) cunoașterea și procesul de cunoaștere privind lumea empirică și de a comunica (clar) sistemul de cunoștințe.

În cazul teoriilor privind dezvoltarea regională acest scop este îndeplinit parțial: ele explică anumite mecanisme și oferă modele utile pentru politici publice, dar nu pot fi verificate complet sau universal – funcționează într-un context, dar nu în altul. Realitatea regională este mult prea complexă și dinamică, ceea ce face ca teoriile să fie adesea parțiale, incomplete și necesar de revizuit. Prin urmare teoriile existente contribuie la explicarea și ghidarea dezvoltării regionale, dar nu îndeplinesc integral scopul lor, fiind mai degrabă repere orientative decât modele universal valide. Mai mult, diversitatea teoriilor existente sugerează necesitatea unei examinări mai specifice a propriilor postulate aplicate studiilor despre regiune și dezvoltare regională. Scopul urmărit în realizarea acestui studiu este de a realiza o sinteză a principalelor teorii privind dezvoltarea

[1] Conf. univ. dr. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, Republica Moldova

regională și a identifica teoria / teoriile cu cel mai mare grad de aplicabilitate în cazul Republicii Moldova.

Metodologie

Din punct de vedere metodologic, realizarea sintezei se bazează în principal pe revizuirea literaturii și presupune identificarea și compararea principalelor teorii privind dezvoltarea regională, de la modelele clasice (polarizare, centru–periferie, polii de creștere) până la abordările moderne (teoria rețelelor, dezvoltarea bazată pe cunoaștere și inovare). Sinteza este de tip comparativ, realizată în baza unui model adaptat după Bacharach, S. B. (1989), criteriile esențiale fiind falsificabilitatea și utilitatea. Nivelul de analiză pentru fiecare criteriu îl reprezintă variabilele, constructele, adecvarea logică și empirică. Opțiunea pentru revizuirea literaturii ca metodă este justificată de obiectivul de cercetare și orientarea spre fundamentări teoretice adecvate privind dezvoltarea regională, adaptată realităților naționale.

Explicații teoretice privind dezvoltarea regională

În dezvoltarea regională teoria este importantă deoarece oferă conceptele și cadrele necesare pentru a înțelege procese complexe, pentru a explica cum și de ce se schimbă regiunile și pentru a ghida dezvoltarea unor strategii eficiente. Teoria oferă structură datelor, permite analiza sistematică, ajută la distingerea între problemele reale și simptome și facilitează crearea de modele pentru interpretarea schimbărilor regionale în timp. De asemenea, oferă o bază conceptuală pentru interpretarea fenomenelor observate, ajutând la identificarea variabilelor relevante și a modului în care acestea ar putea fi corelate. De-a lungul timpului, domeniul dezvoltării regionale a evoluat semnificativ, cercetătorii propunând diferite teorii pentru a explica modul în care se dezvoltă regiunile și cum politicile pot promova o dezvoltare echitabilă. O clasificare cuprinzătoare a teoriilor dezvoltării regionale, realizată de Roberta Capello, în colaborare cu Peter Nijkamp în „Handbook of Regional Growth and Development Theories" (2009) evocă, de o manieră analitică, evoluția și diversitatea abordărilor teoretice în domeniu. Autorii propun o clasificare a teoriilor dezvoltării regionale în funcție de natura și scopul lor. În acest sens disting trei mari categorii: 1) teorii ale creșterii (regionale); 2) teorii ale dezvoltării (regionale) și 3) teorii ale dezvoltării regionale bazate pe cunoaștere și inovație. Prima categorie de teorii analizează factorii care influențează creșterea economică a regiunilor, cum ar fi aglomerarea, localizarea și mobilitatea capitalului. Exemple notabile sunt teoria aglomerării economice, nouă geografie economică, propusă de Paul Krugman, laureat al Premiului Nobel pentru economie în anul 2008, teoria creșterii endogene. Teoriile creșterii regionale se concentrează pe identificarea și explicarea factorilor care determină creșterea economică a regiunilor. Teoriile dezvoltării regionale se concentrează pe modul în care regiunile își valorifică resursele locale și factorii de producție pentru a stimula dezvoltarea economică. În această categorie se regăsesc teoria capitalului uman, teoria capitalului teritorial, teoria antreprenorialului regional, teoria dezvoltării locale endogene. Teoriile dezvoltării regionale bazate pe cunoaștere și inovație explorează modul în care cunoașterea și inovația contribuie la dezvoltarea regiunilor. Teoria externalizărilor de cunoaștere, avându-l ca reprezentant de vază pe Paul Romer, Charles Jones explică dezvoltarea regională prin efectul de repercusiune (spillover) – cunoașterea generată într-o firmă sau regiune poate „curge" și către alte firme sau regiuni, stimulând inovarea și creșterea economică. Teoria clustere-lor inovative și a regiunilor tehnologice (Michael Porter, AnnaLee Saxenian) postulează că dezvoltarea regională este stimulată de concentrarea firmelor, universităților și centrelor de cercetare într-un cluster inovativ. Interacțiunile duc la creștere economică și inovare. Un alt exemplu din această categorie este teoria economiei bazate pe cunoaștere (Knowledge-Based Economy). Ideea centrală a teoriei este că principalele motoare ale dezvoltării economice regionale, mai importante decât resursele naturale sau capitalul fizic sunt cunoașterea și inovarea. Investiții masive în cercetare, educație și

industrii high-tech în explică dezvoltarea regiunilor nordice din Suedia, Öresund Region (Danemarca), regiunile București-Ilfov și Nord Vest din România, etc.

Teoriile invocate de Capello și Nijkamp sunt preponderant economice, iar autorii sugerează că acestea pot ghida formularea de politici regionale mai eficiente. De exemplu, politicile bazate pe teoriile creșterii regionale pot viza stimularea aglomerării economice, în timp ce cele bazate pe teoriile dezvoltării regionale pot pune accent pe investițiile în capitalul uman și infrastructură.

În alte studii (2019), Capello explorează cum teoriile dezvoltării regionale și modelele economice formalizate au evoluat, evidențiind o convergență parțială între acestea. Inițial, teoriile regionale s-au concentrat pe aspecte calitative, precum instituțiile și capitalul social, în timp ce modelele economice formalizate au fost axate pe aspecte cantitative și analitice. Concluzia la care ajunge Cappelo este că teoriile dezvoltării regionale reprezintă punctul de maximă interconectare între două ramuri tradiționale ale economiei regionale: creșterea regională, pe de o parte, și teoria localizării, pe de altă parte (Cappelo, 2019, p. 4). Analizând gama de teorii privind dezvoltarea regională se poate observa că majoritatea s-au născut în cadrul economiei regionale și a geografiei economice. Sociologia nu avansat un corp de cunoștințe teoretice explicite privind dezvoltarea regională, însă multe studii empirice sunt situate la scară subnațională. Deși nu a scris direct despre dezvoltarea regională, conceptele lui Pierre Bourdieu de capital social și cultural au fost preluate în analizele despre cum comunitățile locale pot folosi relațiile sociale și cultura pentru dezvoltare. Teoria capitalui social, formulată de Robert Putnam, este una din cele mai influente contribuții sociologice la dezvoltarea regională. În „Making Democracy Work" (1993), a analizat regiunile din Italia și a arătat cum diferențele de dezvoltare se explică și prin gradul de încredere, cooperare și implicare civică. Similar, într-unul din cele mai influente articole – „Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness" (1985), Mark Granovetter, sociolog american, profesor la Universitatea Stanford, influent în special pentru teoria sa privind răspândirea informațiilor în rețelele sociale cunoscută sub numele de „Forța legăturilor slabe", susține că relațiile personale, încrederea, normele sociale și rețelele de contacte fac ca tranzacțiile să nu fie nici strict „de piață", nici strict „ierarhice". În viziunea lui Granovetter, diferită de a economistului Oliver Williamson, care susține că activitatea economică se desfășoară fie prin piețe, fie prin ierarhii, între piață și ierarhie există o zonă intermediară a rețelelor sociale, unde se desfășoară majoritatea schimburilor economice reale. Pentru a-și susține argumentul că rețelele reduc incertitudinea și costurile de tranzacție fără a elimină logica economică, Granovetter oferă exemplul angajări pe piața muncii: de multe ori oamenii nu își găsesc joburi prin anunțuri (piață pură) sau prin repartizare directă de sus (ierarhie), ci prin rețele de cunoștințe (*the strength of weak ties*). În cazul regiunilor, legăturile slabe devin canale de inovație și difuzare a cunoștințelor între centre economice și periferii. Conectarea regiunilor periferice prin legături slabe cu alte regiuni mai dezvoltate facilitează accesul la know-how, tehnologii, practici inovatoare sau piețe externe. Astfel, teoria lui Granovetter oferă un cadru explicativ util pentru a înțelege cum conectivitatea socială (nu doar economică) influențează dezvoltarea regională. Ea evidențiază importanța rețelelor sociale extinse, diverse și nu neapărat apropiate, pentru a stimula dezvoltarea economică și inovația la nivel regional.

În sociologia actuală, teoretizarea proceselor de dezvoltare subnațională poate fi văzută ca procedând din trei direcții generale. Prima direcție se concentrează pe inegalitatea spațială: gradul în care și de ce formele de bunăstare variază în funcție de loc și populație. A două întrebare se referă la modul în care regiunile însele sunt create din procese de dezvoltare inegale. Cea de-a treia direcție implică concentrarea asupra forțelor și actorilor sociali globali, naționali și locali distincți care creează o dezvoltare inegală, modul în care aceștia modelează o reprezentare generală a atributelor regionale și modul în care aceștia afectează dependența de traiectorie în dezvoltarea ulterioară (Lobao, 2016).

De asemenea, trebuie rezolvate lacunele conceptuale-metodologice. S-a acordat o atenție limitată definirii regiunii – spațiu sau teritoriu, modului în care „guvernamentabilitatea" poate să aprofundeze înțelegerea regiunilor și nu în ultimul rând cum trebuie definite „interesele regiunii", și ce presupune dezvoltarea economică regională? Problematizarea a ceea ce se înțelege prin

termenii „regiune” și „dezvoltare” în aceste moduri, precum și formularea și explorarea unor astfel de întrebări vor permite continuarea progresivă a studiului regiunilor în viitor (Hudson, 2007).

Categorii analitice și variabile în teorii privind dezvoltarea regională

Pentru că dezvoltarea regională nu presupune doar procese economice, ci și structuri sociale, relații de putere, modele culturale și instituții locale, teoriile operează cu un repertoriu variat de concepte și categorii analitice. În această secțiune examinez categoriile analitice ale teoriilor tradiționale și moderne și setul de variabile explicative, pentru a facilita o înțelegere sistematică a modului în care aceste teorii abordează problema dezvoltării inegale între regiuni. Teoriile la care se face referire sunt divizate convențional în două categorii – tradiționale și moderne. Teoriile tradiționale sunt cele dezvoltate în contextul reconstrucției postbelice și al industrializării accelerate, teoriile moderne sunt cele care apar pe fondul globalizării, al crizelor economice, al descentralizării și al neîncrederii în soluțiile „de sus în jos”.

Tabel 1 Teorii tradiționale și moderne privind dezvoltarea regională

Teorie	Autor/Reprezentant	Ideea centrală	Relevanță pentru dezvoltarea regională
Teorii clasice /tradiționale			
Poli de dezvoltare	François Perroux	Dezvoltarea se concentrează în „poli” (centre) care atrag resurse și difuzează creșterea.	Crearea unor centre regionale care să dinamizeze zonele periferice.
Stadiile creșterii economice	Walt Whitman Rostow	Dezvoltarea trece prin 5 etape succesive (de la tradițional la consum de masă).	Regiunile sunt privite ca aflate în etape diferite; politica sprijină tranziția lor.
Creștere cumulativă și polarizare	Gunnar Myrdal, Albert Hirschman	Creșterea are efecte cumulative: zonele bogate atrag resurse, periferia rămâne în urmă.	Necesitatea intervențiilor pentru reducerea decalajelor regionale.
Cercurile vicioase ale sărăciei	Ragnar Nurkse	Blocaje circulare între lipsa investițiilor – productivitate redusă – venituri mici.	Intervenția statului pentru a rupe cercul și a stimula dezvoltarea.
Dezvoltarea echilibrată	Paul Rosenstein-Rodan	Investiții simultane în mai multe sectoare pentru a stimula cererea și oferta.	Politici regionale integrate și coordonate.
Dezvoltarea dezechilibrată	Albert Hirschman	Investiții direcționate în sectoare „cheie” care trag restul economiei.	Crearea de industrii motoare pentru regiunile mai slabe.
Teorii moderne			
Noua Geografie Economică (NEG)	Paul Krugman	Concentrarea economică se explică prin economii de scară, efecte de aglomerare și costuri de transport.	Explică de ce marile centre urbane devin tot mai puternice și atrag resurse.
Capital social și instituții	Robert Putnam, Douglass North	Calitatea instituțiilor, încrederea socială și rețelele influențează dezvoltarea.	Diferențele regionale se explică prin guvernanță și capital social.
Dezvoltarea endogenă	Paul Romer, Robert Lucas	Creșterea economică vine „din interior” prin inovare, capital uman și resurse locale.	Regiunile trebuie să investească în educație, cercetare și antreprenoriat.
Modele de clustere și competitivitate	Michael Porter	Formarea clusterelor (rețele de firme, instituții și autorități) stimulează competitivitatea.	Politici regionale axate pe inovare și cooperare între actori locali.
Dezvoltarea durabilă/sustenabilă	Gro Harlem Brundtland, ONU, OCDE	Dezvoltarea trebuie să fie economică, ecologică și social echitabilă.	Regiunile trebuie să integreze protecția mediului și incluziunea socială în strategiile de creștere.

Sursa: *prezentare proprie, în baza referințelor bibliografice*

Diferența esențială dintre teoriile clasice și cele moderne este că primele explică dezvoltarea regională preponderent în termeni economici și structural-funcționali, în timp ce teoriile moderne adoptă o viziune mai complexă, dinamică și contextuală, integrând și factori sociali, culturali, instituționali sau simbolici.

Analizate din perspectiva falsificabilității, utilității, adecvării logice și empirice teoriile tradiționale operează cu ipoteze universale dificil de testat (Stadii de creștere (Rostow)), concepte vagi și greu cuantificabile (Poli de creștere (Perroux)), măsurarea exactă este dificilă (Efecte cumulative / polarizare (Myrdal, Hirschman)), nu toate blocajele sunt observabile (Cercurile vicioase ale sărăciei (Nurkse)).Adecvarea empirică este slab sau parțial adecvată, fapt care denotă concordanța limitată dintre predicțiile teoriei și realitatea observabilă la nivelul regiunilor economice și sociale. În Italia, investițiile masive în infrastructură (autostrăzi, porturi, zone industriale) începând cu anii 1960 nu au reușit să reducă decalajul între nordul industrializat (Lombardia, Veneto) și sudul agrar (Mezzogiorno). Nordul a valorificat mai bine infrastructura datorită capitalului uman și economic superior, în timp ce sudul a rămas mai puțin competitiv (Leonardi, 2001). Studiile realizate de Sanjoy, Chakravorty, profesor de geografie și studii urbane și studii globale la Universitatea Temple, confirmă ipoteza teoriei polarizării regionale (Myrdal, Hirschman), potrivit căreia creșterea economică se concentrează în poli de dezvoltare, iar regiunile periferice rămân în urmă. Teoriile tradiționale se remarcă prin coerență logică, capacitate explicativă și prin faptul că oferă o bază științifică pentru analiza teritorială și pentru elaborarea politicilor de dezvoltare. Acestea evidențiază rolul localizării, al resurselor și al centrelor economice în dinamica regională. Concepte și modele precum *polarizare, efecte de antrenare, centre-periferii, economii de aglomerare,* provenite din aceste teorii explică de ce unele regiuni se dezvoltă mai rapid decât altele. O deosebire esențială a teoriilor moderne este extinderea perspectivei dincolo de simpla economie fizică și industrializare. Variabilele și categoriile analitice sunt mult mai multidimensionale și dinamice decât în teoriile clasice. Se caracterizează prin falsicabilitate relativ ridicată, în sensul că ipotezele pot fi verificate prin date economice, sociale și de mediu. Accentul principal este pe dinamica internă a regiunii și mai puțin pe fluxuri externe și polarizare.

Regiunea este conceptul esențial prezent în toate teoriile, însă cu semnificații diferite. În teoriile clasice/tradiționale ale dezvoltării regionale (anii 1950–1970), regiunea este asociată mai degrabă cu conceptul de spațiu economic, decât cu cel de teritoriu în sens politic sau identitar. Spre exemplu, în teoria polilor de creștere (François Perroux) regiunea este văzută ca spațiu economic polarizat, organizat în jurul unor centre de atracție (poli industriali). Nu contează neapărat granițele administrative, ci fluxurile economice. Spre deosebire de teoriile clasice, în teoriile moderne regiunea este asociată mai mult cu conceptul de teritoriu, adică o entitate concretă și multifuncțională, cu resurse proprii, instituții și dimensiuni sociale și ecologice. Tranziția de la spațiu la teritoriu reflectă recunoașterea importanței capitalului social, al instituțiilor și al capitalului uman în procesul de dezvoltare regională (Cappelo, 2011). În pofida progreselor teoretice sistematice în domeniul dezvoltării regionale și a unor contribuții suplimentare care recunosc necesitatea unei viziuni mai integrate și interdisciplinare pentru politicile de dezvoltare regională, rațiunea creșterii economice și a competitivității continuă să prevaleze în elementele practicii politice (a se vedea Medeiros, 2022). Chiar și noile teorii ale dezvoltării economice regionale, inclusiv Noua geografie economică, care au contribuit pozitiv la o reînnoire majoră a repertoriului de dezvoltare locală și regională, au generat o îngrijorare larg răspândită că acestea necesită încă îmbunătățiri suplimentare care să combine mecanismele și legile de creștere economică cu caracteristicile dezvoltării teritoriale (Capello, 2009).

Având în vedere faptul că regiunile nu sunt entități omogene – ele variază semnificativ în funcție de resursele naturale, infrastructură, capital uman și instituții, este dificil a formula o teorie cuprinzătoare care să cuprindă explicații universale pentru dezvoltarea lor. Soluția ar fi o abordare mai complexă și nuanțată a regiunii în studiile regionale, care să ia în considerare multiplele sale dimensiuni și să integreze perspectivele economice, sociale și politice în analiza dezvoltării regionale (Hudson, 2007; Passi, 2003). Pentru explicarea proceselor de dezvoltare regională capătă

contur și ideea unei „teorii a tuturor lucrurilor”, care să poată fi aplicată politicilor de dezvoltare și coeziune. Denumit „Dezvoltare regională bazată pe strategie” (SBRD *eng*), acest cadru teoretic este mai cuprinzător în comparație cu teoriile actuale privind dezvoltarea regională. Abordarea SBRD integrează pentru prima dată mai multe componente cheie ale dezvoltării regionale asociate cu șase paradigme de dezvoltare într-un cadru cuprinzător. Cele șase paradigme, multe dintre ele concentrându-se pe aspecte non-economice, sunt:1) Dezvoltarea bazată pe sustenabilitate (Sustainable-based development). Această paradigmă a câștigat amploare și vizează protejarea sistemelor biologice și a resurselor naturale pentru generațiile viitoare. Include obiective precum economia circulară, conștientizarea socială a mediului, conservarea mediului și sustenabilitatea guvernanței globale și a planificării spațiale globale; 2) Dezvoltarea bazată pe instituții (Institutional-based development). Această paradigmă recunoaște rolul crucial al cadrului instituțional adecvat și al capacității administrative în promovarea dezvoltării. Intervenția instituțională este vitală, deși nu poate fi aplicată printr-un cadru de politică „unul pentru toți”; 3) Dezvoltarea bazată pe cunoaștere (Knowledge-based development). Deși adesea este asociată cu creșterea economică, această paradigmă se concentrează pe capitalul uman, inovare, cercetare-dezvoltare (R&D), difuzia cunoștințelor și crearea de oportunități de educație și formare de competențe, elemente esențiale pentru orice strategie solidă de dezvoltare regională; 4) Dezvoltarea bazată pe loc (Place-based development) susține o abordare de jos în sus (bottom-up), concentrându-se pe valorificarea activelor și resurselor existente ale regiunii (capitalul teritorial) pentru a reduce dependența de interesele economice externe; 5) Dezvoltarea bazată pe echilibru (Balanced-based development) abordează necesitatea unei dezvoltări teritoriale echilibrate și policentrice. Obiectivul său este de a promova dezvoltarea armonioasă în cadrul regiunii și de a atenua decalajul urban/rural și inegalitățile teritoriale, prin politici care susțin, de exemplu, orașele de dimensiuni medii din regiunile mai puțin dezvoltate; 6) Dezvoltarea bazată pe infrastructură (Infrastructural-based development). Deși investițiile în infrastructură sunt adesea legate de productivitate și economie, SBRD le integrează ca parte a unui cadru mai larg, recunoscând că acestea trebuie corelate cu alte dimensiuni, cum ar fi dezvoltarea capitalului uman și sprijinul acordat firmelor locale, pentru a maximiza efectele pozitive. În esență, SBRD urmărește să ofere factorilor de decizie politică un cadru cuprinzător și practic pentru a lua în considerare toate elementele cruciale ale dezvoltării regionale, trecând de la o lentilă predominant economico-centrică la o viziune bazată pe dezvoltarea teritorială multidimensională (Medeiros, 2022).

Aplicabilitatea teoriilor de dezvoltare regională în Republica Moldova

În Republica Moldova inegalitatea în dezvoltare și disparitățile regionale sunt consecințe ale disfuncționalităților structurale (Cornea, 2025) și a unei tranziții lente spre un model economic capabil să resusciteze sectoarele subdezvoltate. Două din cele cinci regiuni de dezvoltare au performanțe peste media națională – Regiunea de dezvoltare UTA Găgăuzia și Regiunea de dezvoltare Centru, Regiunile de Dezvoltare Nord și Sud înregistrând performanțe sub media națională (Cornea, 2025, p.444). O radiografie sintetică a situației din Republica Moldova arată o economie predominant agrară, cu industrializare limitată și polarizare urban-rural, dezvoltare puternic dependentă de investiții externe și remitențe, instituții slabe și capital social limitat în anumite regiuni, infrastructură și conectivitate slab dezvoltate, presiune asupra mediului înconjurător prin comportamente nesustenabile. Ținând cont de realitățile economice, sociale și instituționale ale țării, teoriile clasice pot oferi cadru explicativ pentru inegalități și polarizare, dar nu sunt suficiente pentru a formula politici moderne sustenabile. Din categoria teoriilor tradiționale, cel mai mare grad de aplicabilitate îl au teoria creșterii cumulative și polarizare (Myrdal) și teoria cercurilor vicioase ale sărăciei (Nurkse). Ipoteza de bază a teoriei creșterii

cumulative este că regiunile cele mai dezvoltate atrag resurse, periferia rămânând în urmă. Municipiul Chișinău (care nu este o regiune în sens administrativ larg, dar este considerată centrul economic, politic și social al țării), pentru că dispune de un avantaj inițial atrage cele mai multe investiții, locuri de muncă și proiecte de dezvoltare, astfel menținându-se un decalaj constant între celelalte regiuni. Cercul vicios al dezvoltării limitate este alimentat de venituri reduse care restrâng cererea agregată, afectând negativ nivelul investițiilor productive. Această situație conduce la o productivitate scăzută, care, la rândul său, menține nivelul scăzut al veniturilor în regiuni, închizând astfel un cerc economic vicios. Din categoria teoriilor moderne cel mai mare grad de aplicabilitate îl au teoria capitalului social (Putnam, North), teoria dezvoltării endogene, modelul de clustere și competitivitate (Porter), paradigma dezvoltării durabile (Brundtland). Disparitățile și, implicit, diminuarea acestora depind de instituții eficiente, de gradul de dezvoltare al infrastructurii și al parteneriatelor.

Teoria „Strategic-Based Regional Development" (SBRD) propusă de Eduardo Medeiros poate fi aplicată în cazul Republicii Moldova, dar cu anumite condiții și adaptări la contextul instituțional și socio-economic local. Republica Moldova dispune de o strategie națională de dezvoltare, dar la nivel regional rezultatele sunt modeste. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030", cât și alte documente de politici reflectă obiectiv situația existentă și chiar oferă anumite soluții pentru soluționarea problemelor identificate (Cornea, 2025). Implementarea efectivă însă este tergiversată de capacități financiare limitate și un cadru instituțional supradimensionat (Iațco, 2024). Anumite elemente ale abordării SBRD pot fi deja observate în procesul de reformare a politicii regionale moldovenești. Agențiile de Dezvoltare Regională (ADR) funcționează ca actori de implementare ai strategiilor regionale, iar proiectele susținute de partenerii de dezvoltare europeni promovează principiul teritorializării politicilor. Pentru o implementare deplină ar fi necesară o reformă administrativ-teritorială, însoțită de măsuri specifice pentru a asigura o distribuție echitabilă a beneficiilor economice și pentru a preveni aprofundarea disparităților regionale existente. Deși reformele structurale pot stimula creșterea economică generală, beneficiile nu sunt distribuite uniform, iar regiunile mai puțin dezvoltate riscă să rămână în urmă din cauza lipsei de infrastructură, capital uman și investiții.

Concluzii

Dezvoltarea regională reprezintă un domeniu interdisciplinar complex, aflat la intersecția dintre economie, sociologie, geografie și științele politice, în care teoriile joacă un rol fundamental de orientare, dar nu oferă modele universal aplicabile. Analiza comparativă realizată confirmă faptul că teoriile clasice – centrate pe concepte precum polarizare, efecte cumulative sau stadii ale creșterii economice – au contribuit la înțelegerea mecanismelor de dezvoltare regională și la formularea politicilor de reducere a disparităților regionale, însă au o relevanță limitată în contextul actual, marcat de globalizare, digitalizare și tranziția către sustenabilitate. Teoriile moderne propun o viziune integratoare asupra regiunii, văzută nu doar ca spațiu economic, ci și teritoriu complex, cu identitate proprie, resurse locale, instituții și capital social. Teoriile moderne pun accent pe dezvoltarea endogenă, inovare, guvernanță participativă și durabilitate, oferind instrumente teoretice mai adecvate pentru proiectarea strategiilor de dezvoltare. Din această perspectivă, regiunea nu mai este doar un subiect al politicilor centrale, ci un actor activ al dezvoltării.

Pentru Republica Moldova, aplicabilitatea teoriilor tradiționale se regăsește mai ales în explicarea disparităților și a polarizării, în timp ce teoriile moderne – în special cele bazate pe capital social, dezvoltare endogenă, competitivitate regională și sustenabilitate – oferă repere concrete pentru formularea politicilor publice. Modelul „Strategic-Based Regional Development" (SBRD), propus de Medeiros, se dovedește a fi un cadru promițător, capabil să integreze multiple

paradigme (sustenabilitate, cunoaștere, instituții, infrastructură, echilibru teritorial, abordare bazată pe loc) într-o viziune coerentă și adaptabilă.

Tabel 2 Matrice de compatibilitate al modelului „Strategic-Based Regional Development" pentru Republica Moldova

Element din SBRD	**Stadiu în R. Moldova**	**Dovezi / observații**	**Recomandări**
1. Paradigmă integrată (sinteză între instituțional, sustenabil, cunoaștere, infrastructură, place-based)	Parțial prezentă	SNDR 2022–2028 adoptă obiective de coeziune, competitivitate, sustenabilitate — dar abordarea rămâne uneori fragmentată pe sectoare.	Consolidare printr-un cadru operațional unic care leagă măsuri sectoriale (energie, transport, inovare) de obiective teritoriale clare.
2. Guvernanță multi-nivel și coordonare (național-regional-local)	Parțial / inegală	Există Agenții de Dezvoltare Regională și instituții responsabile, dar coordonarea și capacitatea variază.	Creare mecanism permanent de coordonare (platforma interministerială + RDAs) cu mandate și bugete clare.
3. Coeziune teritorială (reducerea disparităților)	Prioritate strategică	SNDR și apelurile UE menționează clar reducerea disparităților.	Ținte teritoriale cuantificate (ex: reducere % sărăcie rurală, acces apă/șosele).
4. Smart Specialisation / cunoaștere & inovare	În dezvoltare	Există un Program Național de Specializare Inteligentă „Smart Moldova" (2024-2027) și inițiative S3, dar acoperire sectorială limitată. schimb foarte redus de informații între instituțiile de cercetare și mediul antreprenorial	Focus pe 3-4 domenii regionale potențiale (ex.: agri-tech, IT, agro-alimentar, turism durabil); elaborare studii de specializare inteligentă pentru fiecare regiune
5. Infrastructură & accesibilitate	Parțial implementată	Proiecte de infrastructură realizate, dar deficit în repartiția teritorială (drumuri, apă, deșeuri).	Targetare investiții în „artere" regionale critice + criterii de cofinanțare.
6. Abordare place-based (recunoașterea specificității teritoriale)	Parțial	Modele de strategii regionale au fost folosite, dar planificarea place-based nu e sistematică.	Pilot pe 3–4 „locuri"/regiuni cu pachete integrate (infrastructură + formare + sprijin IMM).
7. Sustenabilitate și tranziție verde	În integrare	Documente naționale menționează SDG și tranziție	Introducere criterii „verzi" obligatorii în finanțarea proiectelor regionale.
8. Parteneriat public-privat & actori multipli	Parțial	Există implicare ONG/academie/privat la nivel național, dar mecanisme regionale limitate	Platforme locale de stakeholderi și mecanisme de cofinanțare PPP pentru proiecte scalabile.
9. Monitorizare, indicatori și date teritoriale	Incomplet	Necesar de consolidare a statisticii regionale detaliate; rapoarte evaluate în SNDR.	Sistem de monitorizare cu indicatori SMART și portal public de date regionale.
10. Finanțare și sustenabilitate bugetară	Vulnerabil	Moldova depinde puternic de finanțări externe (UE, donatori).	Diversificare surse (UE, Banca Mondială, BERD, parteneriate private) + mecanisme locale de venit.

***Sursa**: prezentare proprie, în baza bibliografiei*

Provocarea majoră pentru Republica Moldova constă în transformarea teoriilor în practici adaptate specificului local și în construirea unei guvernanțe regionale eficiente, orientate spre sustenabilitate și competitivitate pe termen lung. În acest context, regândirea cadrului teoretic al

dezvoltării regionale presupune cuplarea creșterii economice cu echitatea socială, coeziunea teritorială, protecția mediului și consolidarea capitalului instituțional și uman.

Recunoștință

Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului *Interogații ontologice privind alinierea politicii de dezvoltare regională a Republicii Moldova la standarde europene*, finanțat de ANCD și înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 25.80012.0807.46SE.

Bibliografie

1. Agenția de Dezvoltare Regională Sud. (n.d.). Regiunea de Dezvoltare Sud deține un Studiu de Specializare Inteligentă. https://adrsud.md/libview.php?l=ro&idc=340&id=5450&t=/Presa/Noutati/Regiunea-de-Dezvoltare-Sud-detine-un-Studiu-de-Specializare-Inteligenta
2. ***Strategia națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022–2028, aprobată prin HG. Nr. 40 din 26-01-2022. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130572&lang=ro
3. Capello, R. (2009). Regional growth and local development theories: Conceptual evolution over fifty years of regional science. *Géographie, économie, société, 11*(1), 9–21.
4. Capello, R. (2011). Location, regional growth and local development theories. *Aestimum: 58, 1*, 2011, 1–25.
5. Capello, R. Regional Development Theories and Formalised Economic Approaches: An Evolving Relationship. Ital Econ J 5, 1–16 (2019). https://doi.org/10.1007/s40797-019-00085-0
6. Capello, R., & Nijkamp, P. (Eds.). (2009). *Handbook of regional growth and development theories: revised and extended second edition*. Edward Elgar Publishing.
7. Chakravorty, S. (2000). How Does Structural Reform Affect Regional Development? Resolving Contradictory Theory with Evidence from India. *Economic Geography, 76*(4), 367–394.
8. Cornea, S (2025). Disparitățile dezvoltării regionale Reflectate în documentele de politici publice ale Republicii Moldova. În *Ciprian, I.A, Doncean, M., Cuciureanu M.S., Jije D.T*. (coord.) Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere, Presa Universitară Clujeană, pp. 444–455pp. 444.
9. Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American journal of sociology, 91*(3), 481–510.
10. Hawking, S. (2009). *A brief history of time: from big bang to black holes*. Random House.
11. Hudson, R. (2007). Regions and regional uneven development forever? Some reflective comments upon theory and practice. *Regional studies, 41*(9), 1149–1160.
12. Iațco, M. (2024). Dezvoltarea regională din Republica Moldova: cadrul european de politici. In *Strengthening Security and Stability in the New National, Regional and Global Realities*. Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, pp. 170–186.
13. Leonardi, R., Nanetti, R. Y., & Putnam, R. D. (2001). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy* (p. 89). Princeton, NJ, USA: Princeton university press.
14. Lobao, L. (2016). *The sociology of subnational development*. The Sociology of Development Handbook, 265–292.
15. Medeiros, E. (2022). Strategic-Based Regional Development: Towards a theory of everything for regional development? European Journal of Spatial Development, 19(5), https://doi.org/10.5281/zenodo.6805455
16. Miller, G. J., Brandler, S., Roman, C. P., & Yang, K. (2007). *Handbook of research methods in public administration*. CRC press.
17. Paasi, A. (2003). Region and place: regional identity in question. *Progress in human geography, 27*(4), 475–485.
18. Popper, K. (2005). *The logic of scientific discovery*. Routledge. (Original work published 1935)

Capitolul 51. ABORDAREA CONTEMPORANĂ A RISCURILOR SOCIALE

Chapter 51. CONTEMPORARY APPROACH TO SOCIAL RISKS

Denis COȚOFAN[1]

Abstract

The article provides for a study aimed at identifying and treating contemporary social risks. Given that the standard view on social risks is based on the negative economic consequences of the loss of physical potential, occupational or social status (illness, accident, disability, aging, death, maternity, unemployment, social maladjustment), contemporary social risks are to be approached in a broader sense, with the aim of identifying optimal solutions to prevent them or at least minimize the negative consequences.

Keywords: *social risk, digitalization, artificial intelligence, cybersecurity, environment, globalization*

JEL*: I131, I132, 138*

Introducerea

Era modernă, caracterizată prin dezvoltarea rapidă a noilor mijloace de comunicare, a tehnologiei informației, a expansiunii exponențiale a turismului și multe altele, pe lângă evoluțiile sale pozitive evidente, prezintă și un set complex de probleme atât în societate, cât și în mediul natural. Unul dintre primii care a subliniat acest lucru a fost sociologul german, autorul conceptului de „societate a riscului", William Beck, care a publicat o carte despre „societatea riscului" în 1992 [Beck, 1992]. Conținutul cărții a revoluționat gândirea oamenilor de știință și a politicienilor cu privire la perspectivele dezvoltării umane. Ideile cărții rămân relevante și astăzi, în ciuda faptului că a fost scrisă în urmă cu câteva decenii. Pandemia de coronavirus, care a cuprins întreaga lume, confirmă avertismentele oamenilor de știință cu privire la globalizarea riscurilor în societatea postmodernă. Problema fundamentală a societății moderne o reprezintă noile riscuri globale la care sunt expuși toți oamenii, animalele și plantele și care creează un potențial enorm pentru progresul tehnologic. Spre deosebire de societatea industrială, aceste riscuri cuprind toate țările, popoarele și straturile sociale. Ele transcend granițele. Astfel, tehnologiile moderne nu numai că aduc beneficii, ci sunt și sursa unor consecințe tragice neprevăzute.

Metodologia cercetării

Respectiv, utilizând metodele analizei sistemice și logice au fost identificate unele riscuri sociale contemporane cum ar fi: pandemii globale, problemele ecologice, influențele corporatiste globale, atacurile cibernetice, digitalizarea, utilizarea AI-ului etc. Aceste riscuri nu pot fi tratate în modul tradițional „identificarea, analiză și tratarea", or, ele sunt cu mult mai complexe și necesită o abordare sistemică, utilizând toate instrumentele deținute de fiecare țară în parte, precum și utilizând instituțiile internaționale prin aprobarea actelor internaționale care vor stabili garanții eficiente pentru populație.

[1] Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, den1983cot@gmail.com

Digitalizarea

Avansul rapid al tehnologiilor informaționale și digitale a inaugurat o eră de oportunități fără precedent pentru dezvoltarea socială. De la „*telesănătate*" la „*e-learning*", instrumentele digitale revoluționează modul în care furnizăm și accesăm servicii esențiale. Cu toate acestea, un nou raport al Secretarului General al ONU subliniază nevoia imediată de a reduce decalajul în accesul la tehnologie și de a ne asigura că aceste tehnologii sunt utilizate în mod responsabil și incluziv. Raportul subliniază potențialul tehnologiilor digitale de a spori eficiența, eficacitatea și incluziunea politicilor sociale. IA (Inteligența Artificială) poate ajuta la identificarea populațiilor vulnerabile, la personalizarea serviciilor și la îmbunătățirea proceselor administrative. Platformele digitale pot facilita accesul la educație, asistență medicală și protecție socială, în special pentru cei din comunități îndepărtate sau marginalizate.

Cu toate acestea, raportul avertizează, de asemenea, cu privire la riscurile asociate cu proiectarea și implementarea necorespunzătoare a instrumentelor digitale. Acestea includ excluziunea digitală, eficacitatea redusă și încălcările confidențialității datelor. Raportul subliniază importanța designului centrat pe utilizator, a algoritmilor nediscriminatori și a cadrelor robuste de protecție a datelor.

În pragul celui de-al Doilea Summit Mondial pentru Dezvoltare Socială din 2025, rolul tehnologiilor digitale în atingerea obiectivelor de dezvoltare socială nu a fost niciodată mai important. Raportul solicită un efort concertat la nivel național, regional și internațional pentru a reduce decalajul digital și a asigura că transformarea digitală este incluzivă, bazată pe drepturi și sustenabilă. Viitorul dezvoltării sociale este digital și este responsabilitatea noastră colectivă să ne asigurăm că nu lasă pe nimeni în urmă. Conform unui raport realizat de către Lee Rainie, Director, Cercetare Internet și Tehnologie, Janna Anderson, Director, Centrul Imaginării de Internet al Universității Elon, publicat al 21 iunie 2023, au fost examinat un sondaj cu genericul „*Pe măsură ce inteligența artificială se răspândește, experții prevăd cele mai bune și cele mai proaste schimbări din viața digitală până în 2035".*Astfel, potrivit acestui raport experții și-au exprimat îngrijorarea că sistemele digitale vor continua să fie conduse de stimulente pentru profit în economie și de stimulente pentru putere în politică. Aceștia au spus că acest lucru va duce probabil la o supraveghere avansată și la colectarea de date care vizează controlul oamenilor, mai degrabă decât să le ofere puterea de a acționa liber, de a împărtăși idei și de a protesta împotriva prejudiciilor și nedreptăților. Acești experți se tem că designul etic va continua să fie o idee ulterioară, iar sistemele digitale vor continua să fie lansate înainte de a fi testate temeinic. Ei cred că impactul tuturor acestor lucruri va crește probabil inegalitatea și va compromite sistemele democratice. Totodată, o parte din experți au spus că adoptarea de către omenire a sistemelor digitale a stimulat deja niveluri ridicate de anxietate și depresie și au prezis că lucrurile s-ar putea înrăutăți pe măsură ce tehnologia se integrează tot mai mult în viața și aranjamentele sociale ale oamenilor. Unele dintre problemele mentale și fizice ar putea proveni din singurătatea și izolarea socială favorizate de tehnologie; unele ar putea proveni din faptul că oamenii înlocuiesc „experiențele" bazate pe tehnologie cu întâlnirile din viața reală; unele ar putea proveni din pierderi de locuri de muncă și conflicte sociale aferente; iar altele ar putea proveni direct din atacuri bazate pe tehnologie.

Nu în ultimul rând urmează a menționa întrebarea pusă în cadrul sondajului: „Per total, cum ați spune că vă simțiți din evoluțiile pe care le prevedeți în tehnologia digitală și utilizările acesteia până în 2035? (Alegeți o opțiune.)"

- 42% dintre acești experți au declarat că sunt la fel de entuziasmați și îngrijorați de schimbările în evoluția oamenilor plus tehnologie pe care se așteaptă să le vadă până în 2035;

- 37% au declarat că sunt mai îngrijorați decât entuziasmați de schimbarea pe care o așteaptă;
- 18% au declarat că sunt mai entuziasmați decât îngrijorați de schimbarea așteptată până în 2035;
- 2% au declarat că nu sunt nici entuziasmați, nici îngrijorați;
- 2% au declarat că nu cred că vor exista schimbări reale prea mari până în 2035.

Pedro U. Lima, profesor de informatică la Institutul de Sisteme și Robotică al Universității din Lisabona, a declarat: „Mă aștept ca tehnologia să se dezvolte în așa fel încât mașinile fizice (adică roboții), nu doar sistemele virtuale, să fie dezvoltate pentru a înlocui oamenii în mod avantajos în munci periculoase, plictisitoare și murdare. Acest lucru va crește producția, va face munca mai sigură și va crea noi provocări pentru omenire, la care nu s-a gândit până atunci."

Bart Knijnenburg, profesor asistent și cercetător în domeniul luării deciziilor privind confidențialitatea și al sistemelor de recomandare la Universitatea Clemson, a declarat: *„În ceea ce privește dezvoltarea centrată pe om, sunt îngrijorat că complexitatea sistemelor de inteligență artificială care sunt dezvoltate va dăuna transparenței interacțiunii noastre cu aceste sisteme. Putem deja vedea acest lucru cu asistența vocală actuală: sunt grozave atunci când funcționează bine, dar când nu fac ceea ce ne dorim, este extrem de dificil să aflăm de ce.*

În ceea ce privește drepturile omului și sănătatea/fericirea umană, mă îngrijorează că o exploatare capitalistă a tehnologiei inteligenței artificiale va crește așteptările privind performanța umană, creând astfel o povară suplimentară asupra lucrătorilor umani, în loc să o reducă." De exemplu: deși teoretic, sprijinul unui sistem de inteligență artificială poate face munca unui profesionist administrativ mai semnificativă, mă tem că acest lucru va duce la o situație în care unui lucrător administrativ asistat de inteligență artificială i se va cere să facă treaba a 10 lucrători administrativi tradiționali."Este cert că digitalizarea protecției sociale prezintă oportunități imense pentru furnizarea serviciilor de asistență socială mai eficient și mai efectiv. Cu toate acestea, aceasta ridică și provocări critice legate de protecția datelor, sărăcia datelor, prejudecățile și discriminarea. Protejarea datelor sensibile, asigurarea confidențialității prin consimțământ și minimizarea riscurilor de supraveghere sunt cruciale pentru menținerea încrederii și respectarea drepturilor individuale. Abordarea decalajului digital și furnizarea de metode alternative de incluziune vor asigura că grupurile vulnerabile nu sunt lăsate în urmă în tranziția către sistemele digitale. Mai mult, atenuarea prejudecăților algoritmice și promovarea transparenței și explicabilității în procesele decizionale sunt esențiale pentru o protecție socială echitabilă și responsabilă. Navigând prin aceste provocări, programele de protecție socială pot valorifica puterea datelor digitale, menținând în același timp echitatea, incluziunea și standardele etc.

Securitatea cibernetică

Totodată, riscul pierderii confidențialității nu este recunoscut de toți utilizatorii de internet și are o semnificație mai largă decât accesul neautorizat la informațiile stocate pe resursele de internet sau pe computerele întreprinderilor, organizațiilor și persoanelor fizice. Astfel, riscurile de pierdere a vieții private bazate pe evoluțiile tehnologice au componente sociale și personale distincte: abuzul, inclusiv abuzul criminal, al capacităților tehnice disponibile, pe de o parte, și diseminarea neglijentă și frivolă a informațiilor personale online, pe de altă parte.

Riscurile tehnologice cu o componentă socială includ, de asemenea, numeroase infracțiuni economice online, cum ar fi furtul de bani din conturile bancare (*phishing*), frauda în comerțul electronic, diseminarea de informații publicitare și de marketing necorespunzătoare și altele.

Riscurile sociale asociate cu dependența de internet sunt de obicei cauzate de implicarea excesivă în comunități online, ceea ce poate împiedica socializarea cu succes în lumea reală. Deosebit de periculoase sunt activitățile anumitor comunități online: cele distructive (de exemplu,

cluburile sinucigașe); cele care promovează violența și cruzimea (*vânătorii de câini*); cele care cultivă valoarea riscului și a comportamentului riscant prin promovarea „*sporturilor*" riscante (*parkour, surfing pe tren*); cele care recrutează pentru participarea la diverse activități periculoase sau ilegale; și cele care încalcă standardele etice (galerii pornografice, comunități fără copii). Un membru al unei astfel de comunități poate fi supus unor provocări persistente din partea „prietenilor" și incitării la vătămarea unor terțe părți sau organizații. În plus, pe internet operează organizații interzise, dar din viața reală, cum ar fi sectele distructive, grupurile teroriste și altele.

Riscurile personale pot fi asociate și cu faptul că mediul virtual este mai ușor de comunicat și de interacționat decât lumea reală. Cu toate acestea, acest lucru poate duce la o iluzie de control asupra situației (în special pentru cei care întâmpină dificultăți de comunicare în lumea reală) și la o perturbare a stimei de sine, care poate crește sau scădea în funcție de un singur criteriu – numărul de „aprecieri" primite. Acest lucru împiedică, în general, socializarea cu succes în lumea reală. Mediul social virtual este caracterizat de norme de comportament și comunicare mai primitive, ceea ce împiedică evaluarea adecvată a noilor cunoștințe și poate avea consecințe negative. Ca orice mediu tehnologic, internetul creează nu doar o varietate de oportunități anterior de neimaginat, ci și noi riscuri sociale generate de tehnologiile utilizate, de caracteristicile mediului social care apar în spațiul tehnologic și de trăsăturile individuale de personalitate ale utilizatorilor de internet.

Prin urmare, este necesar să se dezvolte și să se implementeze nu doar instrumente juridice pentru prevenirea riscurilor sociale în mediul virtual, ci și programe educaționale privind alfabetizarea informațională pentru elevi, părinții acestora și profesori. Implementarea conștientă a unor astfel de programe va îmbunătăți siguranța tuturor tipurilor de activități online.

Unul din pilonii care ar îmbunătăți siguranța activități online este securitate cibernetică, ce reprezintă starea de normalitate rezultată în urma aplicării unui ansamblu de măsuri proactive și reactive prin care se asigură confidențialitatea, integritatea, disponibilitatea, autenticitatea și nonrepudierea informațiilor în format electronic, a resurselor și serviciilor publice sau private, din spațiul cibernetic.

Măsurile proactive și reactive pot include politici, concepte, standarde și ghiduri de securitate, managementul riscului, activități de instruire și conștientizare, implementarea de soluții tehnice de protejare a infrastructurilor cibernetice, managementul identității, managementul consecințelor.

Atât la baza securității cibernetice, cât și la baza securității informației stă triunghiul CIA, un acronim pentru cei trei stâlpi ai securității informației și cibernetice:

- principiul de confidențialitate – păstrarea informației secrete și asigurarea că doar persoanele autorizate au acces la ea;
- principiul de integritate – asigurarea că informațiile sunt ceea ce ar trebui să fie, și nu au fost modificate fără acordul sau înștiințarea persoanelor responsabile;
- principiul de disponibilitate (acces) – asigurarea că informațiile și sistemele informaționale pot fi accesate atunci când este necesar.

Creșterea confidențialității, integrității și disponibilității datelor și informațiilor vehiculate în cadrul sistemelor informatice și de comunicații utilizate urmează să se bazeze pe mijloace de ghidare și susținere a activității referitoare la securitatea informației, prin definirea de controale și măsuri ce vizează identificarea și reducerea riscurilor și vulnerabilităților de securitate.

O altă latură a lumii contemporane ce se reflectă în profund în riscurile sociale este pandemia care a lovit lumea, cu imprevizibilitatea, bruschețea, rata ridicată de incidență și prognosticul nefavorabil, demonstrează că timpurile moderne sunt pline de apariția unor noi tipuri de riscuri sociale care apar brusc. Consecințele umanitare cauzate de diverși factori ai crizelor naturale și de altă natură, agravate de conflicte politice și sociale, duc la încălcări masive ale drepturilor omului

în anumite țări și necesită acțiuni comune din partea comunității internaționale. Impactul în lanț al pandemiei asupra proceselor economice și a sferei sociale, coroborat cu nevoia urgentă de vaccinare a majorității populației și ulterior de revaccinare, creează noi riscuri în perioadele de creștere a incidenței bolilor. Respectiv, putem evidenția unele din principalele riscuri în perioada pandemiei care ar putea cel mai mult afecta domeniul social și anume:

- lipsa sau insuficiența vaccinelor pentru combaterea pandemiei, inclusiv și cheltuielile financiare pentru procurare;
- riscul deteriorării asistenței medicale actuale pentru populație în spitale și clinici, din cauza concentrării personalului medical și a paturilor de spital pe lupta împotriva noii infecții cu coronavirus;
- riscul unei încetiniri a implementării proiectelor de infrastructură din cauza deturnării resurselor de investiții de la stat și întreprinderi către combaterea pandemiei, depășirea consecințelor acesteia, sprijinirea cetățenilor și menținerea locurilor de muncă;
- riscul de deteriorare a calității educației din cauza introducerii periodice a restricțiilor și a tranziției către învățământul la distanță care este deosebit de critic pentru învățământul școlar și anumite tipuri de învățământ universitar care necesită participarea studenților la experimente;
- riscul scăderii nivelului de sprijin social pentru populație din cauza deturnării resurselor guvernamentale pentru combaterea pandemiei etc.

Mediu

În continuare, urmează a remarca o altă latură ce afectează grav sistemul social, fiind reflectată în mediu. Persoanele în vârstă, copiii și săracii sunt mai predispuși la afectarea sau agravarea sănătății lor de către pericolele de mediu. Cei mai în vârstă și cei mai tineri sunt mai vulnerabili la calitatea slabă a aerului, poluare, zgomot și temperaturi extreme – atât la frig, cât și la căldură. Copiii sunt, de asemenea, afectați în mod deosebit de negativ de zgomot. Persoanele cu niveluri mai scăzute de educație, venituri mai mici sau locuri de muncă manuale tind să aibă un acces mai redus la alimente de înaltă calitate și o sănătate generală mai proastă, inclusiv niveluri mai ridicate de stres, ceea ce le face mai sensibile la pericolele pentru sănătate din punct de vedere al mediului. Aceste grupuri sociale tind, de asemenea, să fie mai expuse la pericolele de mediu, deoarece locuiesc, lucrează și merg la școală în locuri cu o calitate a mediului mai slabă și mai multă poluare. Locuințele mai ieftine sunt adesea mai dificil de menținut răcoroase vara și calde iarna.

Globalizarea

În final, ne vom axa pe globalizarea care este un fenomen complex și implică schimbarea tiparelor comerciale, de investiții, a fluxurilor financiare și a comportamentului companiilor. Globalizarea se suprapune în mare măsură cu trecerea la o economie de tip postindustrial, cu accentul aferent pus pe flexibilitate și inovație rapidă și cu importanța relativă descrescătoare, în economiile cele mai dezvoltate, a operațiunilor industriale la scară largă bazate pe o forță de muncă masivă angajată în muncă pe viață, la linia de asamblare. Studii recente au evidențiat impactul semnificativ al globalizării asupra statelor bunăstării în economiile dezvoltate. Pe măsură ce globalizarea se intensifică, guvernele naționale se confruntă cu o autonomie diminuată în menținerea strategiilor economice tradiționale, cum ar fi ocuparea deplină a forței de muncă și creșterea economică susținută. Această pierdere a suveranității politice este determinată de o integrare economică sporită și de concurență la scară globală, ceea ce obligă statele să acorde prioritate măsurilor de austeritate fiscală. Aceste presiuni duc adesea la reducerea cheltuielilor sociale și la o reconfigurare a politicilor de asistență socială, punând o presiune semnificativă

asupra sistemelor de protecție socială. Mai mult, globalizarea exacerbează inegalitatea veniturilor și disparitățile în condițiile de muncă, deoarece flexibilitatea pieței muncii și descentralizarea negocierilor colective subminează salariile și stabilitatea ocupării forței de muncă. „*Dumpingul social*" rezultat creează o presiune descendentă asupra standardelor de muncă, afectând în mod disproporționat populațiile vulnerabile. Aceste dinamici subliniază relația complexă dintre globalizare și sustenabilitatea statelor bunăstării [Nokolov, 2020], deoarece statele încearcă să echilibreze competitivitatea economică cu echitatea socială [Santos, 2021].

Globalizarea prezintă o provocare profundă pentru fundamentele ideologice ale protecției sociale și ale standardelor minime naționale, erodând adesea baza solidarității naționale și legitimând disparitățile salariale. Pe măsură ce granițele economice se extind dincolo de granițele naționale, elementele fundamentale ale cooperării sociale și mecanismele consacrate de reprezentare tripartită – care cuprind statul, forța de muncă și angajatorii – sunt semnificativ slăbite. Această schimbare tinde să realoce dinamica puterii, favorizând în mod disproporționat interesele capitalului în detrimentul forței de muncă și al capacităților de guvernare ale statului. Abordările practice ale globalizării responsabile din punct de vedere social necesită colaborarea între guverne, societatea civilă și sectorul de afaceri. Părțile interesate trebuie să dezvolte și să instituționalizeze cadre care să prioritizeze implicarea globală etică și să protejeze drepturile sociale fundamentale. Corporațiile multinaționale, în special, au responsabilitatea de a contribui la politici sociale durabile, mai degrabă decât să exacerbeze inegalitățile prin practici necontrolate. Accentul pus pe educație, învățare pe tot parcursul vieții și dezvoltarea competențelor va fi esențial pentru ca indivizii să navigheze eficient pe o piață a muncii din ce în ce mai globalizată.

Concluzii

O dată cu dezvoltarea societății, riscurile sociale devin tot mai sofisticate și necesită o abordare bazată pe cercetări profunde în domeniu. Având la bază cele relatate supra, utilizarea noilor tehnologii va duce indispensabil la evoluția riscurilor sociale la care vor fi supuși păturile vulnerabile, or, digitalizarea, globalizarea, securitatea cibernetică, problemele mediului nu pot fi analizate separat una de alta. Dezvoltarea și utilizarea tehnologiilor informaționale impun necesitatea examinării factorilor ce influențează riscurile sociale per ansamblu, ca un proces complex, care urmează a fi abordat prin analiză amplă și multilaterală, iar soluțiile urmează a fi concepute ca un sistem vast din norme legale și resurse suficiente.

Bibliografie

1. Anderson J., Rainie L. (2023). „Themes: The most harmful or menacing changes in digital life that are likely by 2035", https://www.pewresearch.org/internet/2023/06/21/themes-the-most-harmful-or-menacing-changes-in-digital-life-that-are-likely-by-2035/
2. Beck U. (1992). *„Risk Society: Towards a New Modernity", SAGE Publications*.
3. Centrul de informare și documentare privind NATO din Republica Moldova, 2022, https://infocenter.md/pastila-de-securitate-11-securitatea-informatiei-vs-securitatea-cibernetica-2/
4. Crivoi, A., Așevschi, V., Chirița, E., Bacalov, I., Cojocari, L., Para, I., Moșnoi, E., & Pozdneacova, I. (2017). Problemele ecologice ale mediului și sănătatea. https://zenodo.org/records/3360148/files/RSI_2017_3-4_pp347-358.pdf?download=1
5. Davies T. (2024). *„World order transformation from the grassroots: Global south social movements and the transcendence of established approaches to international change*. International Political Sociology":18.
6. Draxler J. (2006). „Globalisation and social risk management in Europe", a literature review, Enepri research report no. 23, https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2009/08/1378.pdf.

7. Elon University. (2023). Credited responses: The best/worst of digital future 2035. https://www.elon.edu/u/imagining/surveys/xvi2023/the-best-worst-digital-future-2035/credit/
8. Ghid de securitate cibernetică pentru funcționarii publici, 2018, https://stisc.gov.md/sites/default/files/ghiduri/Ghid-AAP-30.07.18.pdf
9. Hansen, A. (1991). *„The Media and the Social Construction of the Environment", Media, Culture and Society 13(4): 443–58*.
10. Nikolov, P., & Bonci, M. (2020). Do public program benefits crowd out private transfers in developing countries? A critical review of recent evidence. *World Development, 134*.
11. Pantazopoulos S. (2025). „Perspective Chapter: Globalization and Social Policy – National and Supranational Responses to Poverty and Social Exclusion", https://www.intechopen.com/online-first/1215722
12. Plop L. (2021). „Problemele actuale de sociologie și ecologie, impactul asupra mediului de sănătate a populației", https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/120-125_18.pdf
13. Santos, M., & Simões, M. (2021). Dimensions of globalisation and social welfare policies in organisation for economic co-operation and development countries. Journal of International and Comparative Social Policy, 37(3), 195–210.
14. United Nation, 2024, „Digitalization, social protection and three key dilemmas", https://www.unssc.org/news-and-insights/blog/digitalization-social-protection-and-three-key-dilemmas
15. United Nation, 2024, „Information and Digital Technologies in Promoting Social Development: Opportunities and Challenges in Improving Social Policy", https://docs.un.org/A/79/154
16. Zivanovic N., 2024, „Environmental inequalities", https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/environmental-inequalities, accesat la 25.09.2025.

Capitolul 52. RAȚIONALIZAREA SERVICIILOR DE SĂNĂTATE PUBLICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 52. RATIONALIZATION OF PUBLIC HEALTH SERVICES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Lilia DRAGOMIR[1]

Abstract

The costs and resources required to maintain the ability to provide medical services (infrastructure, human resources, etc.) are added those related to the process of prioritizing medical emergencies (establishing the extent to which the patient who presents himself to the doctor has a problem in fact or came being unaware of the problem). All these will be minimized, thus leading to what we call "rationalization". In conclusion, the rationalization of medical services is the process that aims to balance the demand for medical services, on the one hand, and the existing capacity to provide them, on the other. A health system can be viewed as a set of markets that interact and condition each other, and the market of institutionalized medical services is one of the linking element of this combination.

Key words: *medical services, infrastructure, human resources, rationalization.*

JEL*: H51*

Introducere

Aprecierea eficienței sau eficacității cheltuielilor pentru serviciile de sănătate prestate este de competența factorilor de decizie politică și ai celor executivi, de coordonare a procesului de utilizare a fondurilor alocate. Pe parcursul acestui proces pot fi găsite soluții de minimizare a costurilor, de reducere a cheltuielilor curente privind serviciile de sănătate prestate fără a știrbi calitatea lor.

În aplicarea metodelor de evaluare a indicatorilor înscriși în bugetul anual, ca și a celor cuprinși în programe având un orizont de timp mediu sau lung, cel mai important obiectiv de atins trebuie să fie eficiența utilizării resurselor. Aceste aspecte implică minimizarea costurilor proiectelor obiective de finanțat, ceea ce permite costuri sociale minime, prețuri accesibile plătite de consumatori, creșterea calității consumului de bunuri publice și satisfacția consumatorului public. Toate acestea conduc la maximizarea bunăstării sociale.

În toate statele lumii există o tendință de creștere a cheltuielilor pentru serviciile de sănătate prestate, având la bază factori de influență.

La costurile și resursele pe care le presupune întreținerea capacității de a oferi servicii medicale (infrastructură, resurse umane, etc.) se adaugă cele legate de procesul de prioritizarea urgențelor medicale (stabilirea măsurii în care pacientul care se prezintă la medic are cu adevărat o problemă sau a venit în necunoștință de cauză). Toate acestea se vor a fi minimizate, astfel ajungându-se la ceea ce numim raționalizare. Pe scurt, raționalizarea serviciilor medicale este procesul ce are ca obiectiv echilibrarea cererii de servicii medicale, pe de o parte, și capacitatea existentă de a le oferi, pe de altă parte.

Un sistem de sănătate poate fi privit ca un ansamblu de piețe care interacționează și se condiționează reciproc, iar piața serviciilor medicale instituționalizate reprezintă una dintre verigile acestui ansamblu.

[1] Associate Professor, PhD, Moldova State University, Republic of Moldova,, Chisinau, Republic of Moldova, dragomirlilia2015@gmail.com

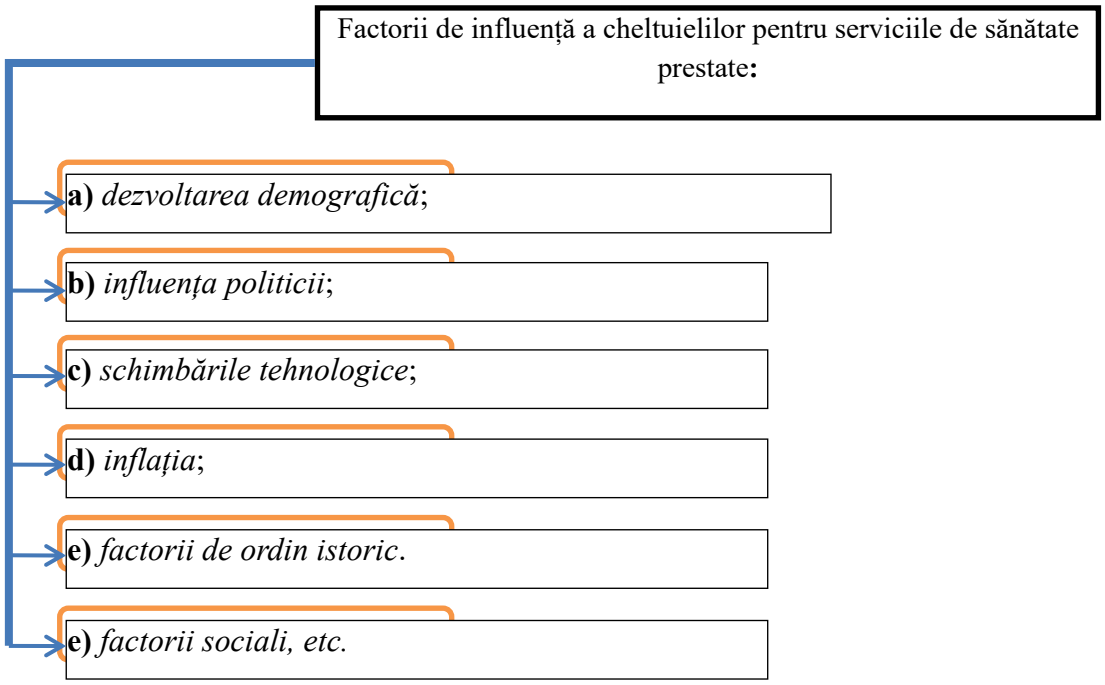

Figura 1. Factorii de influență a cheltuielilor pentru serviciile de sănătate prestate

Sursa: *Elaborat de autor*

Având în vedere domeniul specific de manifestare, *raționalizarea cheltuielilor publice* desemnează un proces complex de dimensionare și structurare a cheltuielilor publice, pornind de la satisfacerea cererii de utilități publice și asigurarea bunei funcționări a instituțiilor statului. Această preocupare decurge, în mod obiectiv, din caracterul limitat al resurselor utilizabile, în general, și a celor de care poate dispune statul, în special, față de nevoile de utilități, practic nelimitate.

Ea implică efectuarea pe baze raționale a cheltuielilor necesare funcționării normale a entităților publice și realizării sarcinilor statului, urmărind a asigura îndeplinirea pe ansamblu, a obiectivelor dezvoltării economico-sociale a fiecărei țări sau colectivități de tip statal, pe criterii de eficientizare aplicabile diverselor activități. Astfel, sub aspectul dimensionării ca volum a cheltuielilor publice, raționalizarea presupune atât corelarea cu posibilitățile de procurare a resurselor bănești acoperitoare, ca proporții ce revin din PIB, cât și fundamentarea pe baze realiste a sumelor destinate diferiților utilizatori, evitând risipa și ineficiența. La rândul său, structurarea judicioasă a cheltuielilor publice pe obiective și acțiuni de finanțat și în cadrul acestora pe categorii sau tipuri de cheltuieli, urmărind aplicarea de soluții tehnico-economice care asigură cel mai bun raport cost-avantaje, constituie o altă coordonată a raționalizării cheltuielilor publice.

În mod deosebit, caracterul limitat al resurselor financiare publice impune decidenților din acest sector căutarea unor soluții mai raționale de angajare a cheltuielilor.

Acest proces trebuie să înceapă cu selectarea acțiunilor și stabilirea de priorități, în raport cu obiectivele de îndeplinit, continuând cu ierarhizarea lor, după criterii privind necesitatea, oportunitatea și eficiența fiecăreia, și alegând în cele din urmă pe cea mai avantajoasă, pentru a satisface la cel mai înalt grad posibil nevoia de utilități sociale.

Capacitatea unei țări de a mobiliza fonduri, folosind diferite modalități de finanțare, este strâns legată de venitul acesteia pe cap de locuitor. Acesta determină capacitatea fiecărei persoane de a plăti pentru serviciile publice prestate și implicit cererea pentru aceste servicii.

Calitatea serviciilor publice poate fi definită ca efectuarea corespunzătoare a intervențiilor lipsite de riscuri sau cu riscuri minime, care au capacitatea de a satisface necesitățile și așteptările beneficiarilor și de a produce un impact favorabil asupra acestora, la cel mai bun cost pentru același rezultat.

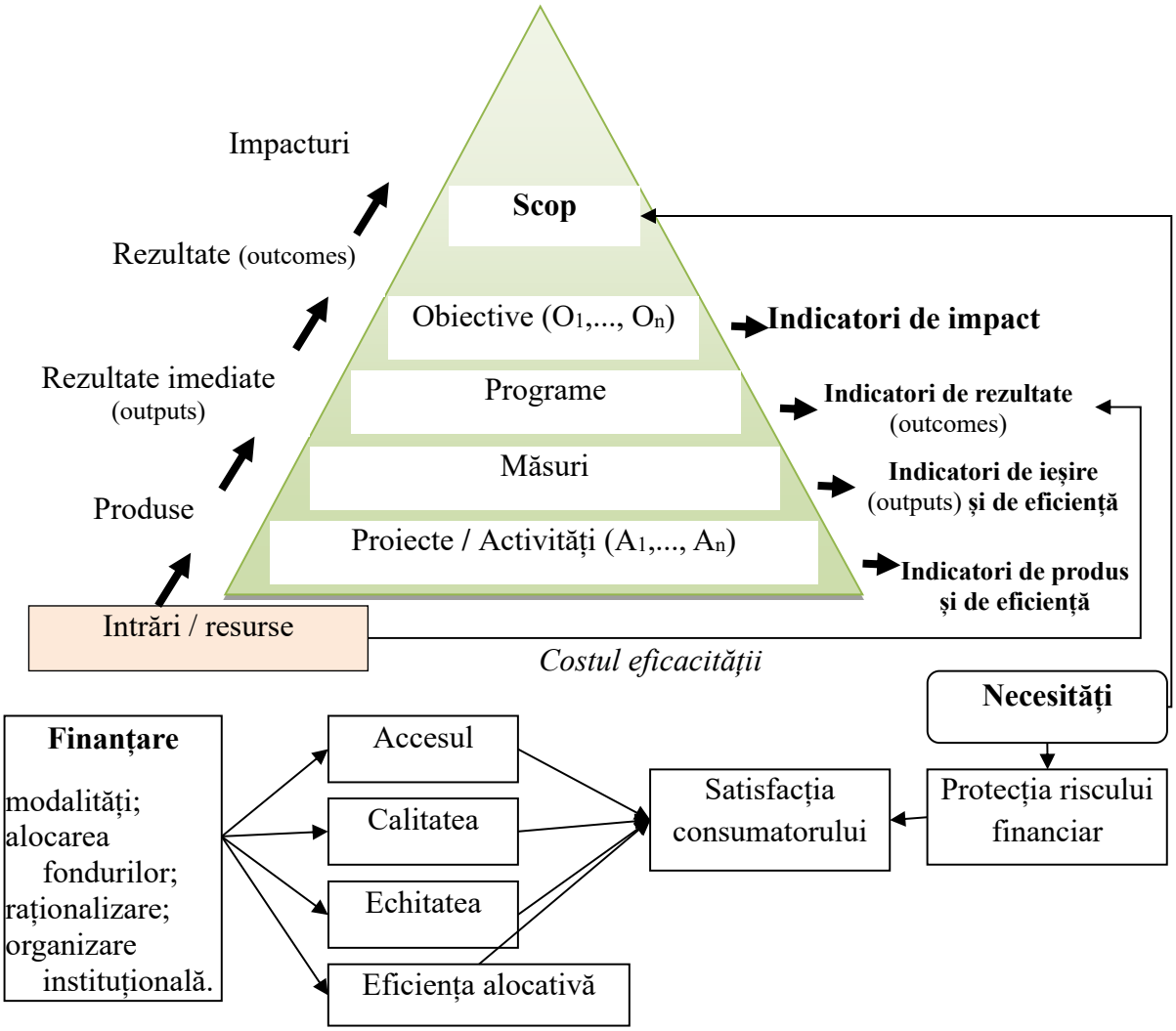

Figura 2. Interconexiunea existentă între instrumentele de finanțare, scopuri și necesități

Sursa: *Elaborat de autor*

Evoluția indicatorilor principali ai FAOAM pentru perioada 2020-2024

Sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală din Republica Moldova tinde să se alinieze la bunele practici recunoscute la nivel internațional, concentrându-se pe:

- creșterea gradului de acoperire a populației;
- diversificarea și extinderea serviciilor de sănătate oferite persoanelor asigurate din contul fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală (în continuare – FAOAM);
- acoperirea unui spectru mai larg de servicii care ar micșora cheltuielile de sănătate pentru fiecare persoană asigurată, astfel încât contribuția proprie în acest scop să poarte un caracter rezonabil și să nu prezinte un risc financiar pentru asigurați.

În tabelul 1 este prezentată evoluția indicatorilor principali ai FAOAM, pentru perioada 2020-2024, în baza Raportului anual privind executarea fondurilor asigurării obligatorii de

asistență medicală, Guvernul Republicii Moldova, Compania Națională de Asigurări în Medicină, anul 2024.

Tabelul 1. Evoluția indicatorilor principali ai FAOAM, 2020-2024, mii lei

Indicatorii	2020	2021	2022	2023	2024
Venituri FAOAM	8.542.564,8	11.540.026,1	12.639.563,3	14.570.567,8	15.928.764,2
Cheltuieli FAOAM	8.405.512,0	11.552.085,6	11.963.339,3	13.776.134,8	15.849.887,2
SOLD BUGETAR	137 052,8	-12.059,5	676.224,0	794.433,0	78.877,0

Sursa: *Elaborat de autor*

Executarea FAOAM în anul 2024 a constituit la partea de venituri 15.928.764,2 mii lei sau la nivel de 99,7% în raport cu prevederile anuale și la partea de cheltuieli – 15.849.887,2 mii lei sau la nivel de 99,2% față de suma precizată și s-a încheiat cu un excedent în sumă de 78.877,0 mii lei.

Soldul cumulativ al mijloacelor băneti în conturile Companiei Naționale de Asigurări în Medicină a însumat la finele anului 2.224.223,8 mii lei, cu 78.877,0 mii lei mai mult față de perioada precedentă, fiind utilizat pe parcursul anului pentru acoperirea decalajului temporar de casă. Veniturile FAOAM s-au format în anul 2024 din primele de asigurare obligatorie de asistență medicală, transferurile de la bugetul de stat, donații din surse externe și alte venituri, care includ amenzile și sancțiunile pecuniare, dobânzile bancare și defalcările din impozitul unic perceput de la rezidenții parcurilor pentru tehnologia informației.

În anul 2022 veniturile FAOAM au fost acumulate în sumă de 12.639.563,3 mii lei, ceea ce constituie 100,6% în raport cu prevederile anuale. În comparație cu anul 2021, suma veniturilor s-a majorat cu 1.099.537,2 mii lei sau cu 9,5%. În structura veniturilor acumulate 51,5% au revenit veniturilor proprii (primele de AOAM în formă de contribuție procentuală și sumă fixă, alte venituri), care au fost acumulate în sumă de 6.511.326,3 mii lei, 48,2% – transferurilor primite de la BS în sumă de 6.095.217,9 mii lei și 0,3% – granturilor și donațiilor parvenite de la organizațiile internaționale în valoare totală de 33.019,1 mii lei.

Cheltuielile FAOAM au fost executate în anul 2024 prin prisma legislației în vigoare și priorităților stabilite pentru acordarea serviciilor medicale necesare populației raportate la capacitățile sistemului de sănătate.

Cheltuielile FAOAM în anul 2024 au fost executate în sumă de 15.849.887,2 mii lei, cu 121.338,2 mii lei (0,8%) mai puțin față de prevederile anuale și cu 2.073.752,4 mii lei (15,1%) mai mult în comparație cu anul 2023.

Cheltuielile FAOAM pe anul 2022 au fost executate în sumă de 11.963.339,3 mii lei, cu 870.396,7 mii lei (6,8%) mai puțin față de prevederile anuale și cu 411.253,7 mii lei (3,6%) mai mult în comparație cu anul 2021. Conform datelor Companiei Națională de Asigurări în Medicină, la finele anului 2024 numărul persoanelor asigurate în sistemul AOAM se cifrează la 2.412.467 persoane, dintre care: persoane asigurate de către Guvern – 1.534.395, persoane asigurate în mod individual – 137.903 și persoane asigurate angajate – 740.169. Ca pondere din totalul persoanelor asigurate, persoanele asigurate de către Guvern reprezintă 63,6%, persoanele asigurate angajate – 30,7% și persoanele asigurate în mod individual – 5,7%.

Numărul persoanelor asigurate în sistemul AOAM la finele anului 2022 a constituit 2.518.982 persoane, dintre care: persoane asigurate de către Guvern – 1.583.517, persoane asigurate în mod individual – 62.756 și persoane asigurate angajate – 872.709. Ca pondere, persoanele asigurate de către Guvern reprezintă 62,9% din totalul persoanelor asigurate, persoanele asigurate angajate – 34,6% și persoanele asigurate în mod individual – 2,5%. În comparație cu anul precedent, ponderea persoanelor asigurate angajate s-a majorat cu 0,2 puncte

procentuale (2021 – 34,4%), iar a persoanelor asigurate de către Guvern s-au diminuat cu 0,2 puncte procentuale (2021- 63,1%), ponderea persoanele asigurate în mod individual rămânând la același nivel (2021 – 2,5%).

Durata medie a vieții (speranța de viață la naștere) în Republica Moldova, în anul 2024, a constituit 72,0 ani, fiind în creștere cu 0,1 ani comparativ cu anul 2023.

Speranța de viață la naștere, pe sexe, în anul 2024, a constituit 67,6 de ani pentru bărbați și 76,4 de ani pentru femei (în creștere cu 0,1 ani pentru bărbați, pentru femei păstrându-se aceeași valoare, comparativ cu anul 2023).

În anul 2024, rata mortalității generale a constituit 13,9 decedați la 1000 locuitori (în creștere cu 0,2 decese la 1000 locuitori comparativ cu anul precedent), inclusiv, la bărbați – 16,1% și la femei – 12,1%.

Totodată, rata mortalității infantile în anul 2024 a constituit 11,8 copii decedați în vârstă de sub un an la 1000 de născuți-vii (i.e. 11,8%), înregistrând o creștere față de anul 2023, când valoarea indicatorului dat a constituit 10,0%. În anul 2024, s-a înregistrat o „supramortalitate masculină" în cazul deceselor infantile, cu 12,5% în cazul băieților, comparativ cu 11,1% în cazul fetelor.

Concluzii

Economia sănătății devine un subiect de importanță crescândă în Republica Moldova. Producția de servicii de sănătate constituie un răspuns, o consecință a manifestării, dezvoltării și diversificării nevoii sociale pentru aceste servicii. Sănătatea ca domeniu economic se preocupă de modul de alocare a resurselor pentru oferirea celor mai eficiente alternative de îngrijiri medicale, care ar avea ca consecință îmbunătățirea sănătății populației.

Obiectivul avut în vedere este cel al asigurării optimului social, alegând mai întâi între oferta de utilități publice și oferta de utilități private, iar apoi, între alternativele de a realiza oferta de utilități publice, și optând în final pentru varianta mai puțin costisitoare. O cale, considerată ca fiind necesară de urmat, în acest scop, o reprezintă modernizarea serviciilor publice, ce ar favoriza atât minimizarea costului acestora, cât și maximizarea utilităților oferite consumatorului.

Bibliografie

1. Badea, E., Bărbuță, D., et al. (2006). *Managementul spitalului. Manual*. Școala Națională de Sănătate Publică și Management Sanitar; Public H Press.
2. Compania Națională de Asigurări în Medicină. (n.d.). http://www.cnam.md
3. Lozan, O., & Gramma, R. (2017). *Managementul calității în instituțiile spitalicești*. Tipografia „T-Par".

Capitolul 53. EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRII CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV ÎN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 53. HISTORICAL EVOLUTION OF ADMINISTRATIVE LITIGATION IN ROMANIA AND REPUBLIC OF MOLDOVA

Cristina-Ioana DRAGOMIR GALAN[1]

Abstract
The history of administrative litigation has evolved in Romania and the Republic of Moldova in direct relation to the development of the rule of law, but also under the influence of international politics.
Keywords*: administrative litigation, courts, injured person, material and moral damages.*
JEL*: K23, K41, K42*

Introducere

Sistemul de organizare modernă a statelor își are originile în realizările Marii Revoluții franceze. Pentru a înțelege istoria contenciosului administrativ trebuie să pornim de la idea că separarea puterilor în stat presupune atât o colaborare a celor trei puteri, cât și un control, în sensul că, în statul de drept, asupra activității puterii executive se exercită controlul instanțelor judecătorești. Cercetând evoluția instituției contenciosului administrativ, constatăm că, în țările studiate, România și Republica Moldova, aceasta a cunoscut numeroase etape și reglementări sub influența scenii politice internaționale.

Materiale și metode

Materialul utilizat s-a bazat pe doctrina de drept administrativ și legislația din România Republica Moldova, astfel cum vor fi prezentate în continuare în partea de Rezultate și discuții.

În acest scop, a fost utilizată metoda tehnico-juridică, aceasta a avut ca obiect cunoașterea normelor de drept atât în structură și formă, cât și în substanța acestora. A fost utilizată și metoda istorică ce permite cunoașterea împrejurarilor în care a fost adoptată norma juridică, normele juridice cunoscând diferite reglementări în funcție de contextul istoric național și internațional.

Rezultate și discuții

În România, prima etapă este marcată de reformele legislative realizate de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, la 11 februarie 1864 fiind înființat Consiliul de Stat. (Iorgovan, 2005) Legea de organizare a Consiliului de Stat stabilea în sarcina acestei autorități trei categorii de atribuții: 1) atribuții legislative legate de pregătirea proiectelor de legi și a celorlalte proiecte de regulamente, cu excepția celor bugetare; 2) atribuții în domeniul administrativ, fiind organ consultativ al Guvernului; 3) atribuții jurisdicționale de contencios administrativ. Potrivit art. 51 din Legea de înființare a Consiliului de Stat, se puteau adresa Consiliului de Stat persoanele vătămate în interesele lor de hotărârile miniștrilor date cu exces de putere sau cu încălcarea legislației în vigoare, actele administrative emise de prefecți sau de alte agenții administrative, precum și

[1] Magistrat C.A. Ploiești, cristinaioananectaria@gmail.com

hotărârile comisiilor de lucrări publice. Constatăm că, Legea privind înființarea Consiliului de Stat reglementa procedura prealabilă întrucât art. 26 prevedea că, particularii se puteau adresa Consiliului de Stat, doar dacă anterior formulau reclamația către minister și nu li se soluționa favorabil reclamația în termen. Potrivit art. 49 din lege, Consiliul de Stat avea competența soluționării litigiilor stabilite prin legi speciale, precum litigiile privind reforma agrară, în acest domeniu Consiliul de Stat reprezentând instanță de ultim grad asupra deciziilor consiliilor județene sau comitetelor permanente în materie agrară.

Legea stabilea și reguli de procedură pentru ședințele Consiliului de Stat. Legislația prevedea la art. 36 alin. (2) principiul publicității ședințelor, concluziile părților putând fi prezentate atât în formă scrisă, dar și oral, direct sau prin reprezentarea unui apărător. Apărătorii trebuiau să îndeplinească aceleași condiții ca avocații ce se înfățișau în fața Curții de Casație.

Împotriva hotărârilor pronunțate de Consiliul de Stat persoanele interesate puteau exercita calea de atac a revizuirii în termen de 3 luni de la comunicarea hotărârii. Calea de atac a revizuirii putea fi exercitată pentru cazurile expres prevăzute în art. 34 din lege: a) când sentința era rezultatul unei erori de fapt, care rezultă din materialul dosarului; b) când ulterior pronunțării sentinței s-au descoperit înscrisuri cu caracter de noutate care puteau modifica situația reținută inițial; c) când hotărârea a acordat mai mult decât obiectul solicitat; d) când prin hotărâre au fost încălcate condiții de formă prevăzute prin legi și regulamente. Observăm că revizuirea din actuala legislație își are originile în calea de atac stabilită de Legea privind Consiliul de Stat. În ceea ce privește soluțiile pronunțate de Consiliul de Stat, reținem faptul că activitatea acestei instituții reprezenta doar un început de contencios administrativ deoarece hotărârile pronunțate de Consiliul de Stat nu anulau actele nelegale și nici nu acordau despăgubiri, întrucât hotărârile sale erau considerate numai niște avize.(Prisăcaru, 1993). Urmare desființării Consiliului de Stat conform prevederilor Legii din 12 iulie 1866, se delimitează următoarea perioadă a contenciosului administrativ între anii 1866-1905. Această perioadă este marcată de modelul anglo-saxon, competențele Consiliului de Stat în materie de contencios administrativ fiind repartizate către instanțele judecătorești de drept comun ce și-au recunoscut o competență deplină numai în ceea ce privește actele de gestiune, nu și în ceea ce privește actele de autoritate. (Iorgovan, 2005)

O a treia perioadă importantă este marcată de Legea pentru reorganizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție din 1905 ce a contribuit la extinderea competențelor Curții de Casație, Secția a III-a a Curții Supreme devenind competentă să judece recursurile contra unor categorii de acte administrative și de jurisdicție. Acest contencios administrativ era un contencios de anulare, art. 62 din Legea din 1905 prevăzând că actul administrativ casat era anulat cu caracter retroactiv.

Prin Legea din 24 martie 1910 cauzele de contencios administrativ aflate în competența Secției a III-a au fost atribuite din nou instanțelor de drept comun, ce nu aveau posibilitatea de a anula actele administrative. Legislația din 1910 prevedea judecarea cauzelor de contencios administrativ cu celeritate conform principiilor generale de drept.

Cauzele de contencios administrativ au revenit în competența Curții de Casație și Justiție prin Legea din 16 februarie 1912 ce stabilea competența Curții de Casație și Justiție asupra recursurilor persoanelor vătămate prin actele administrative ale autorităților publice, precum și recursurile având ca obiect refuzul autorităților publice de a soluționa o cerere relativă la un asemenea drept. Acțiunile se puteau introduce pentru motive precum de excesul de putere ori necompetența autorităților publice, nerespectarea legii sau a regulamentelor ori aprecierea eronată a stării de fapt prin actele adoptate. (Prisăcaru, 1993)

Adoptarea Constituției de la 1923 marchează o nouă etapă a contenciosului administrativ. Constituția din anul 1923 interzicea înființarea unor autorități speciale cu atribuții de contencios administrativ, contenciosul administrativ fiind atribuit instanțelor de judecată, potrivit legii speciale. Constituția prevedea la art. 99 posibilitatea obținerii de despăgubiri materiale în cazul

vătămării produse prin actele emise de miniștri cu încălcarea prevederilor Constituției sau ale legilor. La 23 decembrie 1925, legiuitorul a emis o lege specială pentru contenciosul administrativ. Art. 1 din noua legislație reglementa dreptul de a sesiza instanța de contencios administrativ de către persoana vătămată prin actele administrative de autoritate emise cu încălcarea legilor și a regulamentelor. Au fost exceptate de la controlul instanțelor de contencios administrativ actele de guvernământ și actele de comandament cu caracter militar, actele privind tutela administrativă, actele definitive privind statutul funcționarilor publici, actele de autoritate și de gestiune emise de președintele Senatului și președintele Adunării Deputaților.

Legea prevedea obligativitatea procedurii prealabile la autoritatea emitentă, acțiunea putând fi introdusă în instanță după un termen de 30 de zile de la înregistrarea plângerii la autoritatea publică. Acțiunea se soluționa în primă instanță de către curtea de apel din circumscripția în care domicilia reclamantul, cu citarea obligatorie a părților, decizia primei instanțe putând fi atacată cu recurs la Curtea de Casație. Reglementarea contenciosului administrativ prin Legea din 1925 este una de o importanță deosebită pentru istoria contenciosului administrativ din România, fiind instituit un contencios de plină jurisdicție, întrucât instanța de contencios administrativ învestită cu cererea persoanei vătămate printr-un acte administrative tipice sau prin refuzul nejustificat al autorităților publice, avea competența anulării actului administrativ ilegal sau obligării autorității publice la soluționarea cererii. Instanța de contencios administrativ avea și competența de a acorda despăgubiri pentru prejudiciul produs prin actul administrativ emis cu încălcarea legii sau prin refuzul nejustificat.

Următoarea etapă a contenciosului administrativ este reprezentată de perioada cuprinsă între anii 1965-1990, perioadă în care, dat fiind caracterul de stat totalitar, instituția contenciosului administrativ a fost transformată într-o instituție de tip formal, fără relevanță în sancționarea abuzurilor cauzate prin actele autorităților publice. (Iorgovan, 2005).

În Republica Moldova contenciosul administrativ s-a dezvoltat în trei etape: prima ține de perioada sovietică; a doua – de anii 1990-2000 și a treia etapă, începând cu anul 2000, care aparține sistematizării contenciosului administrativ prin adoptarea Legii contenciosului administrativ nr.793 adoptată la 10 februarie 2000 și ulterior a Codului Administrativ.

Ca și în România, în Republica Moldova, în perioada sovietică nu se poate vorbi de contencios administrativ propriu zis, deoarece fiind un regim politic dictatorial, statul sovietic nu a recunoscut mult timp dreptul persoanei de a contesta actele administrative ale autorităților publice. Constituția URSS din 1977 a prevăzut pentru prima dată dreptul de petiționare, astfel în art. 58 fiind stipulat că cetățenii URSS au dreptul să conteste actelor emise de organele de stat. Puteau fi contestate în instanța de judecată actele funcționarilor emise cu încălcarea legii, a competenței, precum și actele ce vătămau drepturile cetățenilor. (Orlov, 2009). Nefiind reglementată nicio procedură pentru acționarea în justiție și pentru soluționarea acestor litigii, aceste prevederi legale au fost lipsite de orice efect util. La 30.06.1987 a fost adoptată Legea cu privire la modul de atacare la instanța judecătorească a actelor ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere ce lezează drepturile cetățenilor și la 02.11.1989 Legea cu privire la contestarea în judecată a acțiunilor ilegale ale organelor administrației de stat și cu funcții de răspundere ce lezează drepturile cetățenilor. Chiar dacă au fost adoptate aceste două legi, legislația indicată nu prevedea o procedură de soluționare a acestor litigii. În România, după prăbușirea regimului comunist a fost adoptată Legea contenciosului administrativ nr. 29 din 7 noiembrie 1990 ce a reglementat instituția contenciosului administrativ drept un mijloc efectiv de control al legalității activității organelor administrației. Legea nr. 29/1990 instituia un contencios de plină jurisdicție întrucât instanța de judecată putea pronunța următoarele soluții: anularea, în tot sau în parte, a actului administrativ, obligarea autorității publice să emită un act administrativ, un certificat, o adeverință sau orice alt înscris, acordarea de daune materiale și morale. Contenciosul administrativ

a fost reglementat și la nivel constituțional prin Constituția României, la art. 48 fiind prevăzut dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică prin acte administrative nelegale sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri de a obține recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei. Similar, odată cu destrămarea regimului sovietic, după dobândirea independenței Republicii Moldova prin Declarația din 27.08.1991, Constituția Republicii Moldova a reglementat ca principiu constituțional instituția contenciosului administrativ, art. 53 alin.(1) prevăzând că persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim de o autoritate publică prin emiterea unui act administrativ nelegal sau prin nesoluționarea în termenul prevăzut de lege a unei cereri este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului și repararea pagubei. La acel moment, litigiile de contencios administrativ erau în competența instanțelor de drept comun (Orlov, 2009).

Următoarea etapă în consolidarea instituției contenciosului administrativ în Republica Moldova a apărut odată cu adoptarea Legii contenciosului administrativ nr.793 adoptată la 10 februarie 2000. În această etapă, instituția contenciosului administrativ presupunea un control de legalitate în care hotărârea se bucura de autoritate de lucru judecat. Această lege a reglementat un contencios în anulare, în sensul că, instanța de judecată putea dispune anularea actului emis cu încălcarea legii. De asemenea, era reglementat controlul de plină jurisdicție întrucât pe lângă anularea actului nelegal, instanța de contencios putea să oblige autoritatea publică la efectuarea anumitor măsuri administrative și să acorde despăgubiri, potrivit principiului disponibilității. Ținând cont de prevederile art.2 și art.3 din Lege, obiect al acțiunii în contenciosul administrativ îl constituia: actul administrativ cu caracter normativ sau individual; contractul administrativ; nesoluționarea în termenul legal a unei cereri referitoare la un drept recunoscut de lege; refuzul autorității publice de a primi cererea persoanei sau faptul de a nu răspunde petiționarului în termen de 30 de zile de la data înregistrării cererii, dacă legea nu prevede altfel. Acțiunea în reparare a prejudiciului moral și material putea fi înaintată și împotriva funcționarului public ce a elaborat actul administrativ nelegal sau care a refuzat nejustificat emiterea actului. În cazul în care se admitea acțiunea, funcționarul public putea fi obligat să plătească despăgubiri solidar cu autoritatea respectivă (art.20 alin.(2) din Lege). Funcționarul public, în temeiul art.20 alin.(3) din Lege, putea chema în garanție superiorul său ierarhic care i-a ordonat să elaboreze actul administrativ sau să refuze soluționarea cererii, acesta fiind introdus în proces în calitate de pârât.

În România, actuala lege a contenciosului administrativ, Legea nr. 554 din 2 decembrie 2004 a abrogat Legea nr. 29/1990. Noua lege a contenciosului administrativ a adus o serie de soluții problemelor de practică apărute în baza Legii nr. 29/1990. Pentru claritatea exprimării, noua lege oferă definițiile multor termeni specifici în materia controlului de legalitate asupra actelor administrative, precum persoană vătămată, autoritate publică, act administrativ, refuzul nejustificat, plângere prealabilă, exces de putere, interes legitim privat/public etc. Spre deosebire de Legea nr. 29/1990, care prevedea posibilitatea introducerii unei acțiuni în justiție numai în cazul în care se producea o vătămare unui drept subiectiv, Legea nr. 554/2004 reglementează acțiunea în contencios administrativ și pentru situația în care se aduce atingere unui interes legitim. Actuala lege a prevăzut o sferă mai restrânsă a actelor administrative exceptate de la controlul instanței de contencios administrativ și o reglementare mai amplă în ceea ce privește instituția suspendării executării actului administrativ. Ca un element de noutate se prevede posibilitatea ca suspendarea executării unui act administrativ normativ să poată fi cerută, în aceleași condiții, și de către Ministerul Public, în condițiile în care constată existența unui interes public major ce ar putea perturba grav funcționarea unui serviciu public administrativ. Evoluția contenciosului administrativ a fost în strânsă legătură și cu aderarea statului român la Uniunea Europeană, pe lângă motivele de revizuire reglementate de Codul de procedură civilă, Legea nr. 554/2004 a introdus ca motiv de revizuire, pronunțarea hotărârilor rămase definitive prin încălcarea

principiului priorității dreptului Uniunii Europene, reglementat la art. 148 alin. (2) coroborat cu art. 20 alin. (2) din Constituția României, republicată. La 1 aprilie 2019 în Republica Moldova a intrat în vigoare Codul nr. 116 din 19.07.2019 (Codul Administrativ), ce a abrogat Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10.02.2000. Codul Administrativ se remarcă prin reglementarea detaliată a procedurii administrative și a celei din fața instanței de judecată, aducând instituții noi din legislația germană. Astfel, Codul administrativ oferă o reglementare amănunțită regimului juridic al actului administrativ cu caracter individual, procedurii administrative și procedurii judiciare.

Luând în considerare reglementările adoptate la nivelul Uniunii Europene, în România, la data de 3 iulie 2019 a fost adoptată OUG nr. 57 privind Codul administrativ, publicat în Monitorul Oficial nr. 555 din 5 iulie 2019. Codul administrativ reglementează cadrul general pentru organizarea și funcționarea autorităților și instituțiilor administrației publice, statutul funcționarului public, organizarea și funcționarea serviciilor publice, precum și unele reguli specifice privind proprietatea publică și privată a statului și a unităților administrativ-teritoriale.

Concluzii

Contenciosul administrativ este indisolubil legat de statul de drept, având în vedere controlul judecătoresc asupra activității autorităților publice. Consolidarea statului de drept este în directă legătură cu o justiție administrativă puternică astfel încât orice abuz din partea autorităților administrației publice să poată fi sancționat de instanțele de contencios administrativ. Constatăm că, istoria contenciosului administrativ a evoluat în cele două țări în directă relație cu dezvoltarea statului de drept, dar și sub influența politicii internaționale, la momentul actual o deosebită importanță având reglementările adoptate la nivelul Uniunii Europene.

Bibliografie

1. Codul administrativ (OUG nr. 57 din 3 iulie 2019). (2019). Monitorul Oficial, nr. 555 din 5 iulie 2019. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/215925
2. Codul Administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19.07.2018. În Monitorul Oficial nr. 309–320 din 17.08.2018. https://www.legis.md/cautare/ getResults?doc_id=16072&lang=ro.
3. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ru
4. Constituția României din 1923 https://www.cdep.ro/pls/legis/l egis_pck.htp_act_text?idt=1517.
5. *Constituția României*. (1991). Monitorul Oficial, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.
6. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/1413
7. Inalta Curte de Casație si Justiție a României https://www.iccj.ro/despre-institutie/istoricul-iccj/inalta-curte-de-casatie-si-justitie-a-romaniei
8. Iorgovan, A. (2005). *Tratat de drept administrativ, volumul II, ediția 4, Editura All Beck, 699*.
9. Legea contenciosului administrativ nr. 29 din 7 noiembrie 1990 publicată în Monitorul Oficial nr. 122 din 8 noiembrie 1990 https://legislatie.just.ro/ Public/DetaliiDocumentAfis/793.
10. Legea contenciosului administrativ nr. 793/2000 (abrogată) https://www.legis.md/ cautare/getResults?doc_id=112184&lang=ro.
11. Legea nr. 167/1864 pentru înființarea unui consiliu de stat https://lege5.ro/Gratuit/ heztqmzr/legea-nr-167-1864-pentru-infiintiarea-unui-consiliu-de-statu?pid=43414643.
12. Legea nr. 554 din 2 decembrie 2004 https://legislatie.just.ro/ Public/DetaliiDocumentAfis/57426.
13. Orlov, M. (2009). *Curs de drept administrativ*, Elena VI, 158.
14. Prisăcaru, V. (1993). *Tratat de drept administrativ român*. Lumina Lex.

Capitolul 54. CREAȚIA ARTISTICĂ ÎN EUROREGIUNEA SIRET-PRUT-NISTRU

Chapter 54. ARTISTIC CREATION IN THE SIRET-PRUT-NIESTRU EUROREGION

Corina Matei GHERMAN[1]
Calistrat ROBU[2]

Abstract

The distant roots of artistic creation can be found in the first epochs of human manifestation, sometimes dark. Situated at a precarious stage of technical possibilities and under the sign of a poorly developed intelligence, the ergonomic harmonization of art with the human being is important. Despite the invasions of migratory peoples, the indigenous population managed to preserve its traditional settlements and occupations. On the artistic level, the process of continuity exists/resists. The documents with documentary evidence provided by archaeological research show that the state unit with a Romanian character was to preserve traditional artistic forms and maintain close artistic relations with other entities from outside. Mural painting was quite restricted as an area of manifestation in the 13th century. The 14th century was favorable, allowing a process of local affirmation. Local craftsmen took over the models from Byzantine and Western Catholic art, under the artistic authority of the mature Gothic and the Italian pre-Renaissance. Mural painting develops. From a stylistic point of view, it is a synthetic art that capitalizes on the language elements of Byzantine-Paleological painting as well as suggestions of Italian painting. The compositions are simple and clear, treated in a superior vision, the drawing surprises with its elegance and the colors used are sober, transposed into harmonies of earthy reds, the main purpose being the unequivocal utterance of the message.

Keywords*: art, tradition, value*
JEL: *Z10, Z11, L82*

Metodă și metodologie

Pentru efectuarea acestui studiu, am utilizat cercetarea documentară, am urmărit conceptul de creație și diferitele abordări ale autorilor români, referitor la conceptul de creație în Euroregiunea Siret-Prut-Nistru.

Rezultate și discuții pe tema creației artistice în Euroregiunea Siret-Prut-Nistru

Rădăcinile îndepărtate ale creației artistice se regăsesc în primele epoci de manifestare ale omului, uneori întunecată. Artiștii se regăseau într-un mediu economic instabil, posibilități reduse de dezvoltare, artă era pusă sub semnul unei influențe ce descuraja dezvoltarea, ce cuprindea un element esențial, armonizarea de tip ergonomic a artei cu ființa umană.

În epoca regatului Dacic, triburile geto-dacice sub regii Rhemaxos, Oroles și Rubobostes, cunosc o progresivă dezvoltare pe plan economic, militar și politic. O uniune a triburile geto-dacice în fruntea căreia s-a aflat Burebista (80 î.e.n.),și noile condiții create au permis trecerea la o nouă etapă de dezvoltare semnificativă, au apărut elemente culturale din creația greacă, romană, și a apărut și păstrat totodată elementele originare din tradiția autothtonă. De la un secol la altul arta în toate formele s-a dezvoltat indiferent de situația economică și socială prin care treceau artiștii la un moment dat. Și astfel pictura murală, decorația murală a fost menționată atunci când se aducea vorba de construcția unei bazilici. Istoria artei ne amintește că din secolele V-VI s-au păstrat

[1] Dr. ec. A.G.E.R.,A.J.T.R., U.S.R. Iași, Români, corinavgherman@yahoo.com
[2] Președinte UCP, Iași.

numeroase fragmente de pictură găsite în mai multe bazilici, cele mai importante fiind cele păstrate în interiorul unor cripte. În pofida năvălirilor popoarelor migratoare populația autohtonă din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru a reușit să-și păstreze arta tradițională și îndeletnicirele populare. Pe plan artistic procesul continuității există/rezistă. Documentele cu mărturiile documentare furnizate de cercetările arheologice arată că în unitățile statale cu caracter românesc importantă era păstrarea unor forme artistice tradiționale și întreținerea unor relații artistice strânse cu celelalte entități din afară.

Dar pictura murală era destul de restrânsă ca arie de manifestare. Secolul al XIV- lea este favorabil artiștilor locali, aducând un proces de afirmare locală. Meșterii locali la un moment dat au preluat modelele din arta bizantină și din occidentului catolic, sub influența artistică a goticului matur și a prerenașterii italiene. (Drăguț, Vasile,1982). Se dezvoltă pictura murală. Se aduce în atenția artistului o artă de sinteză care valorifică elemente ale picturii bizantin-paleologice și sugestii din pictura italiană. Compozițiile artiștilor sunt simple, desenul surprinde prin eleganță, iar culorile folosite sunt sobre și se transpun în armonii de roșuri de pământ având ca scop să scoată în evidență mesajul transmis de artist publicului său. În Euroregiunea Siret-Prut-Nistru nu s-au păstrat picturi din gama artei murale. Fragmentele de frescă descoperite la un vechi paraclis din Suceava, ne amintesc că interesul pentru pictura bisericească era în atenția artiștilor consacrați. Cercetările arată că urmele picturii ale bisericii din Dolhești Mari, se leagă, prin stilul abordat, de cea descoperită la biserica Sfântul Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș.(https:// ro.orthodoxwiki.org/ Pictura bisericească românească – Orthodoxă). În documente se menționează și Casa Domnească de la Bistrița-Neamț (Bătrîna, Lia, Bătrâna Adrian,1975), Casa Domnească de la Suceava, Casa Domnească de la Putna, unde pivnița lasă să se vadă fragmentele de frescă ale picturi murale. În Moldova are loc ctitorirea Mănăstirilor de la Probota, Bistrița, Moldovița, Humor, Căpriana, Vărzărești. Artiștii prin operele lor reușesc să soată la iveală opere de valoare definindu-și personalitatea. Dacă în arhitectură libertatea creativă era liberă, în pictură-artă murală, s-au impus restricții severe și de aici distingem două linii distincte: 1. Pictura românească cu modele bizantine; 2. Pictură gotică unde au intervenit artiști ai naționalităților conlocuitoare cum ar fi: sașii, maghiarii, secuii, etc. Prin grija Domnitorului Alexandru cel Bun artiștii erau chemați să împodobească biserici și case domnești, să realizeze cartoane pentru broderii sau să înfrumusețeze manuscrisele cu miniaturi. Picturile murale de la Roman și Rădăuți au dispărut, dar cercetările ne arată că s-au recuperat fragmente ce reprezintă pictura murală la Mănăstirea Bistrița-Neamț, Mănăstirea Probota, Mănăstirea Moldovița și Mănăstirea Humor. La vechea Mănăstire Probota au fost descoperite fragmente de pictură murală exterioară. Alexandru cel Bun a ctitorit multe biserici, care au fost zugrăvite/pictate, dar specialiști nu au mai găsit nici o urmă a lucrărilor sale.

Ne reține atenția biserica Sfântul Nicolae din Bălinești, împodobită cu picturii murale, semnate de ieromonahul Gavril, ce era primul zugrav/pictor din perioada lui Ștefan cel Mare.

Analiza picturilor murale făcute de specialiști în bisericile ctitorite de Domnitorul Ștefan cel Mare, ne arată că în timpul său prin unitatea stilului zugravii/pictorii lui Ștefan cel Mare nu proveneau din afara hotarelor, erau meșteri români, formați în mediu artistic local.

În anii 1479-1481, cu ocazia transformării bisericii episcopale din Rădăuți în necropolă domnească s-a început pictarea bisericii. Picturile din absida altarului sunt de o rară frumusețe, se remarcă calitățile compoziționale, sobrietate cromatică și noblețea tipologică. Din aceeași vreme datează și picturile ce decorează nișa de sud-vest din pronaosul bisericii din Dolhești, județul Suceava, unde ies în evidență calitățile artistice, desenul ferm, coloritul sobru, modelat cu căldură.

Între anii 1487-1488, Domnitorul Ștefan cel Marea a ridicat bisericile din Milișăuți, Pătrăuți, Voroneț și Sfântul Ilie, împodobite cu picturi murale. Acest lucru intens a permis constituirea unui program iconografic clar individualizat, asigurarea unei armonii între pictură și construcție, ce se

traduce pe plan artistic printr-o expresivă punere în valoare a spațiului, slujind totodată armonia compozițională a scenelor pictate. Picturile murale de la Sfântul Nicolae-Popăuți, Botoșani, sunt opera unui pictor cu o deosebită vervă narativă ce propune numeroase inovații în compoziție, acordă o deosebită atenție figurilor și grupurilor auxiliare, se îngrijește să redea o viabilitate veșmintelor. Desenul subtil, armonia cromatică, inventivitatea compozițională și varietatea tipologică sunt semne ale unei arte mature, rafinate, care anunță o nouă tendință în pictura murală. Picturile de la Neamț se individualizează printr-o gamă cromatică mai bogată și printr-un modelaj mai rotund al formelor.

Pe fațada Mănăstirii Dobrovăț se mai păstrează fragmente de pictura murală. Dacă privim ansamblul picturilor murale de la Dobrovăț, un fapt ne apare sigur: Petru Rareș a inaugurat seria monumentelor de pictură aducând în fruntea echipei de zugravi/pictori o personalitate puternică, sub influența Athosului, dar păstrându-și independența cu mândrie națională ce străbătea veacurile XV -XVI. Zugravul/pictorul de la Dobrovăț este un original, stând pe aceeași linie cu înaintașul său de la Bălinești sau cu urmașul său de la Arbure. Picturile murale de la Dobrovăț se păstrează, îndeosebi în naos și altar, păstrând totodată caracterul monumental al epocii Domnitorului Ștefan cel Mare. Mișcările personajelor, liniile de forță mari ale compozițiilor sânt puse în valoare de peisajului alcătuit din forme geometrice zugrăvite/pictate cu îndrăzneală și pricepere a legilor compoziției. Formele unghiulare trenează cu cele curbe într-o ritmică savantă. De asemenea, o anumită formă, cum este potcoava sau arcul de cerc, se regăsește în chip subtil pe întreaga suprafață a compoziției. Pictorul creează în felul acesta ritmuri și corespondențe ale formelor, fără a ajunge la repetiții și simetrii supărătoare. (Dan, Mohanu,1977). La Mănăstirea Dobrovăț sunt pictate trei scene unice: Minunea Sfântului Atanasie, Scara Virtuților, Minunea Sfântului Sava. (Chesarie, Codreanu, 2025).

Sinai, Ierusalim, Athos, aceste capitale ale lumii creștine orientale s-au adunat pe zidurile Dobrovățului, invitând la luptă pentru apărarea legii strămoșești și a libertății țării (Nicolescu, Corina, 1971). Ideea luptei este întărită prin prezența în compoziția iconografică a sfinților militari călări, pe care pictorii din Moldova îi vor reprezenta la loc de cinste. Pronausul de la Dobrovăț dobândește valoarea unui manifest de rezistență antiotomană, comparabilă cu aceea chemare la cruciadă pe care o cuprindea, în sine, reprezentarea Cavalcadei Sfinților Militari de la Pătrăuți, ctitoria Domnitorului Ștefan cel Mare. Prin zugrăvirea/pictarea Bisericii Sfântul Gheorghe din Hârlău se realiza nu doar un ansamblu de picture murale, ci un adevărat model domnesc iconografic și decorativ. Picturile exterioare ale Bisericii Sfântul Gheorghe din Hârlău păstrează o importanță deosebită pentru istoria artei, constituind actul declanșator al noului mod de decorare al bisericilor din Moldova. (Ulea, Sorin,1963). Contemporane cu picturile de la Moldovița sunt cele ce decorează Biserica Sfântul Dumitru din Suceava. Afectate de trecerea timpului păstrează prospețimea originară, lăsând să se descifreze remarcabile calități de desen și culoare într-o viziune decantată și nobilă, iar picturile de la Voroneț, pe un fond albastru de o intensă strălucire, culoarea albastră constituind elementul de unificare compozițională. (Drăguț, Vasile,1982).

Desele incursiuni ale celor care prădau bisericile și mănăstirile din Moldova, repictările, ne împiedică să vedem în ansamblul picturile murale de la mănăstirile afectate. Confluențele culturale și artistice s-au asociat mutațiilor apărute în viața socială și politică pentru a constitui o ambianță de relativă unitate în cadrul căreia accentele de personalitate se descifrează și ies în evidență. Spre deosebire de picturile mai vechi, la Mănăstirea Galata este evidențiată știința modelajului prin diferențe de saturație a culorii, sugerarea volumelor fiind realizate cu subtilitate (Istudor, Ion,1970). Pictura originală a bisericii a fost distrusă într-un incendiu din anul 1762. În anul 1811 a fost refăcută pictura interioară a Mănăstirii. Cu ocazia lucrărilor de restaurare începute în 1961, a fost înlăturată pictura în ulei din interior. Inițial, biserica a fost pictată și în exterior, în frescă. Aceste picturi s-au șters în decursul celor 400 de ani de existență ai bisericii. (Grigoraș,

Nicolae,1971). Printre marii admiratori a picturilor de la Mănăstirea Sucevița se afla și istoricul Nicolae Iorga care prețuia noblețea coloritului, eleganța proporțiilor, claritatea compozițională. Decorul mural dezvoltă canonul iconografic tradițional. Din vechea pictură a Mănăstirii Secu se păstrează o singură reprezentare a temei Rugăciune, cu o cromatică dominantă în tonuri de verde, desenul de o mare suplețe și particularitățile de ordin tipologic. În deplină concordanță cu evoluția picturii murale, pictura de icoane își sporește aparatul ornamental, tinzând spre compoziții mai bogate, iar elementele de recuzită își sporesc importanța.

În Moldova s-au realizat icoane, meșterii/pictorii din Iași, sunt autorii multor opere cu o valoare de excepție. Au recurs la reprezentări simplificate, cu expresie artizanală, ajungând uneori la confluențe cu arta populară. Dispariția picturilor murale este compensată de recuperarea decorului pictat. În Moldova pictura s-a aflat sub semnul dorinței de mărire și fast. În directă legătură cu noul stil la Mănăstirea Dragomirna meșterii/zugravi/pictorii au reușit să realizeze un asamblul pictural unitar, caracterizat prin compozițiile aglomerate. Despre existența unor puternice centre de iconari în Moldova stau mărturie operele păstrate la Muzeul de Artă din București.

Ctitoria Domnitorului Vasile Lupu, Biserica Mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi din Iași, a fost pictată de zugravi/pictori aduși din Rusia, trimiși de țarul Mihail Feodorovici, la cererea voievodului moldovean. Au lucrat alături de ei și zugravi/pictori români. Din picturile realizate de ei nu se mai păstrează decât câteva fragmente în frescă, în fosta Catedrală Mitropolitană din Iași.

În activitatea zugravilor/pictorilor moldoveni a urmat o perioadă de criză. Este cunoscută misiunea Arhimadritului Varlaam de la Secu, care s-a implicat pentru a aduce de la Moscova icoane pentru ctitoriile Domnitorului Miron Barnovski Movilă. Și Domnitorul Vasile Lupu a căutat meșteri/zugravi/pictori în Rusia pentru bisericile care le-a ridicat.

În Mănăstirea Hlincea și Biserica din Târgu Trotuș se mai păstrează o parte din pictura murală. Nu se știe cum au pictat pictorii, dar se observă o influență exercitată de arta autorilor picturii din Biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași, iar icoanele de pe tâmpla Bisericii ridicate de Vasile Lupu din Cetatea Neamț se regăsesc influențe ale artei baroce. (Pictura bisericească românească – Ortodoxă,2025). De – a lungul timpului s-a modificat atitudinea societății față de artă dar și artiștii au ajuns să ocupe un loc important în ierarhia socială. Ies în evidență inovațiile de concepție și limbaj artistic care fac o operă semnificativă pentru veacul ei, valorile teologice cedează locul celor decorative, depănarea firului narativ este liniștită, fără tensiuni dramatice, atmosfera generală fiind echilibrată.

Secolul al XVIII-lea se prezintă cu o configurație complexă, realizările sale vin să demonstreze că în pofida asupririlor de tot felul, a aut loc o mișcare de redeșteptare socială și națională. Criza Imperiului Otoman, mișcările populare, izbucnirea răscoalei țărănești, congresul de pace de la Focșani și București unde delegații Moldovei și ai Țării Românești cereau unirea, sunt elemente semnificative pentru-că se vor înregistra evenimente de ordin cultural și artistic care vor contribui la unitatea spiritualității românești de pretutindeni. Decurgând din procesul de laicizare și de apropiere de realitatea imediată, se poate explica înmulțirea accentelor satirice, atât moralizatoare cât și cu caracter social, în sânul picturii religioase fiind înserate critici vehemente la aderesa opresorilor de toate categoriile.

În secolul al XVIII-lea în Moldova, informațiile pe care le furnizează specialiștii despre zugravii/pictorii sunt destul de sărace. Nu s-au realizat opere remarcabile. Din inscripțiile lăsate în unele biserici, aflăm de zugrăvirea/pictarea unor biserici în părțile Sucevei, Botoșani, biserica Albă din Iași. Cel mai important ansamblu de pictură murală se păstrează în biserica Căușani-Basarabia, iar către sfârșitul secolului se zugrăvește biserica din lemn din Dorohoi (1791).

La bisericile din lemn din Păușești-Iași, Broșteni-Neamț și biserica din lemn din Horodnicul de Jos-Suceava se mai păstrează icoane vechi, există și un analoghion pictat în întregime, operă semnificativă pentru faza târzie a picturii din Moldova aflată sub semnul influențelor baroce și în

plin process de modernizare. Intră în această categorie și picturile bisericilor din lemn din Ruginești – Bacău și Voinești – Vaslui. (Drăguț, Vasile,1982). Spre sfârșitul secolului, comandantul trupelor rusești de ocupație din Moldova, generalului Grigori Aleksandrovici Potemkin, a trimis la studii de pictură la Viena, pe tânărul Eustatie Altini, originar din sudul Dunării, care va introduce stilul apusean realist în pictura bisericească din Moldova, prin lucrările realizate la unele biserici din Roman și Iași, în jurul anului 1800.

La începutul secolului al XIX-lea, se evidențiază activitatea lui Eustatie Altini (1772-1815), care a introdus pictura în ulei în Moldova. Iacob Stamati și Veniamin Costachi, l-au sprijinit și așa a pictat: Mitropolia Veche din Bălți, Templele bisericilor Sfântul Gheorghe, Biserica Banu din Iași, biserica Sfântul Spiridon din Iași, Catedrala Episcopală din Roman, icoane pentru biserica Patruzeci de Sfinți — Iași. A pictat portretele mitropoliților Veniamin Costachi, Stamati Iacob, precum și cunoscutul tablou al primirii acestuia în monahism. (Pictura bisericească românească – Ortodoxă, 2025).

Capela Militară din Copou este atestată documentar la 1839 printr-o adresă prin care cetățenii din zonă solicitau acces liber la slujbele oficiate aici. Certitudinea destinației clădirii este dată de forma ei de cruce, iar la lucrările de redecorare/reconstrucție a interiorului au fost descoperit icoane din vechea pictură, pe un perete din pronaos, sub câteva straturi de tencuială aplicate în timp. Lucrările au continuat, iar icoanele de pe catapeteasmă au fost pictate în stil bizantin. Pictura pereților și al bolții (324 m^2) este executată de pictorii vremii în frescă bizantină. (Benone Tiron, Cercul Militar Iași,2025). O schimbare de accente s-a produs în domeniul picturii.

La începutul secolului al XX-lea are loc o schimbare în planul doctrinelor estetice, vizibilă mai puțin ca atare și mai mult prin efervescența formulelor de expresie încercate de artiști. Realizările artiștilor încep să fie inegale ca valoare, unele căutări au eșuat și Istoria Artei nu le mai consemnează. Speculația liberă și vie a zugravilor/pictorilor prevalează asupra doctrinei estetice adoptate principial, astfel se creează nuclee mai restrânse, întemeiate mai mult pe simpatii și nu se mai respectă principiile/canoanele valorice. Compoziția devine arta de a aranja de o manieră decorativă diversele elemente de care dispune zugravul/pictorul pentru a exprima sentimentele sale.(Zaharia, Dumitru,1999).

Încep să apară și să se remarce artiștii Nicolae Polcovnicul (1788 – 1842)-pictor de biserici, Nicolae Teodorescu (1786-1880) – muralist, *Gheorghe Tătărăscu* (1820-1894) a practicat stilul neoclasicism- a pictat 52 de biserici și a fost considerat cel mai mare pictor religios al timpului său, *Teodor Aman* (1831,- 1891) întemeietor al primelor școli românești de arte frumoase de la Iași, *Nicolae Grigorescu* (1838-1907) impresionist, *Ștefan Luchian* (1868-1907) impresionist-modernist, *Artur Verona* (1867-1946) modernist-a pictat neo-bizantin, Capela Biserici Bran, *Camil Ressu* (1880-1962) realist, *Corneliu Baba* (1907-1997) realism, *Octav Băncilă* (1872-1944) realist, *Alexandru Ciucurencu* (1903-1977) post-impresionism, *Aurel Băiescu* (1896-1928) realist, *Rudolf Schwetzer Cumpănă* (1886-1975) realism, *Aurel Istrati* (1942-2020) ș.a.

După încheierea celui de al Doilea Razboi Mondial, arta românească intra în umbra. În toată perioada comunistă dreptul la libera exprimare a artiștilor și nu numai este suprimată, domeniile artistice sunt manipulate, fiind introdus un așa-numit „realism socialist”. Orice formă de manifestare artistică reprezintă o formă de manifestare și prezentare a „omului nou”, operele de arta reprezentând în același timp succesul regimului comunist și evoluția țării.(Arta secolului XX și caracteristicile ei,2012). Dar iconografia a supraviețuit. Iconografia nu este doar o artă decorativă, pedagogică și estetică, ci, în primul rând, o mărturisire vizuală a adevărului de credință privind Înomenirea sau Întruparea Cuvântului veșnic al lui Dumnezeu. În același timp, iconografia este și o chemare la rugăciune sau la comuniune spirituală cu Hristos, Dumnezeu-Omul și cu persoanele sfinte reprezentate în icoane. Iconografia ortodoxă este teologie în imagini și culori, iar adevărul acesta îl înțelegem dacă privim icoanele sărbătorilor liturgice și cugetăm la înțelesurile

profunde ale imaginilor înfățișate în ele, adică oameni și evenimente în legătură de credință și rugăciune cu lumina Împărăției Preasfintei Treimi. Din această perspectivă, arta icoanei și a picturii murale ortodoxe nu este o artă naturalistă, care copiază natura, ci arta realităților transfigurate de lumina sau harul Împărăției Cerurilor. Urmând principiile acestei arte sacre sau liturgice ortodoxe, iconarul sau pictorul bisericesc reprezintă personaje, locuri sfinte și peisaje, pe care le recunoaște că le-au trăit ori s-au manifestat în realitatea istorică, dar care sunt prezentate ca având anumite trăsături specifice relației harice a istoriei umane cu Împărăția Cerurilor. Ele sunt o realitate transfigurată sau transparentă, îndreptată spre un mod nou de existență, și anume spre existența eternă pascală, spre existența sufletului și a trupului în lumina Învierii lui Hristos care umple „cerul și pământul și cele de sub pământ", cum se spune în slujba Învierii din noaptea Sfintelor Paști, această lumină fiind scopul ultim al creației și slava sfințeniei. Zugravii/pictorii de icoane trebuie să fie persoane capabile să transmită, prin lucrarea lor duhovnicească și artistică. Pictorii care picteză în biserici nu sunt simpli artiști sau meșteșugari, cunoscători ai unor tehnici artistice, înzestrați cu mai mult sau mai puțin talent, ei sunt mai mult decât simpli ilustratori ai unor istorii, evenimente ori vieți de sfinți, și anume ei sunt vestitori ai luminii, păcii și bucuriei sau ai slavei Împărăției Cerurilor. Această slavă s-a arătat ucenicilor Petru, Iacob și Ioan, pe Muntele Tabor, la Schimbarea la Față a Domnului Iisus Hristos, slavă care este viitorul definitiv al omului îndumnezeit și al universului înnoit (cf. Apocalipsa cap. 21). Din acest motiv, Biserica se îngrijește cu responsabilitate de formarea, promovarea și confirmarea iconarilor și pictorilor bisericești, ca misionari ai dreptei credințe și ai frumuseții netrecătoare.(Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,2017).

În contextul actual, în care icoanele și simbolurile religioase sunt contestate, încercându-se eliminarea lor din spațiul public, este necesară o explicare și o aprofundare a semnificației sfintelor icoane în viața și misiunea Bisericii. În acest sens, în cadrul Patriarhiei Române se acordă o importanță deosebită patrimoniului religios, în general, și picturii bisericești, în special. Pictura multor biserici și mănăstiri a fost restaurată sau se află în proces de restaurare, fiind înființate și numeroase muzee de artă bisericească, în cadrul comunităților monahale. Picturile murale din biserici sunt adesea influențate de tradiții, convenții și obiceiuri religioase. Obiceiurile religioase sunt adesea strâns legate de coduri morale. Practicile și învățăturile istorice alese de tradiția religioasă oferă îndrumări despre cum ar trebui să ne comportăm în societate. Comunitățile care respectă aceste principii sunt mai predispuse să colaboreze și să se ajute între ele, construind astfel o societate mai puternică și mai unită. Continuitate păstrează tradițiile vii și îmbogățește identitatea culturală a zonei din care face parte zugravul/pictorul. Dar ne confruntăm cu diverse provocări care pun uneori la îndoială viitorul anumitor tradiții. (ortodoxnews.ro,2025). În era modernă, globalizarea a dus la o interacțiune mai mare între diferitele religii și culturi. Această diversitate aduce provocări, cât și oportunități pentru anumite comunități. Dialogul deschis și oferirea unor perspective moderne pot contribui la menținerea obiceiurilor și tradițiilor vii. Este important ca fiecare comunitate să-și păstreze identitatea și tradițiile, într-o lume în continuă schimbare. Restaurarea dialogului interreligios este esențială pentru promovarea înțelegerii și respectului între diferitele culturi.

Bibliografie

1. *Arta secolului XX și caracteristicile ei*. (2012). Deștepții.ro.
2. Bătrîna, Lia, Bătrâna Adrian (1975). *O locuință domnească, MIA,nr.2.,București*.
3. Chesarie, C. (2025). Mănăstirea Dobrovăț, www.biserici.org.
4. Ciubotaru, I., & Ciubotaru, S. (2025). *Arta Naivă din România*. Editura Palatul Culturii.

5. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (2017). *Pictura bizantină-expresia liturgică vizualăa credinței ortodoxe și a vieții Sfinților, Ziarul Lumina, Iași, arhiepiscopiabucurestilor.ro*.
6. Drăguț, V. (1982). *Arta Românească*. Editura Meridiane.
7. *Explorarea obiceiurilor religioase, semnificații și tradiții în viața* cotidiană. (2025). Ortodoxnews.ro.
8. Grigoraș, N. (1971). *Un important monument de artă al Iașului – Galata, în „Cercetări istorice", vol*. II, Editura Muzeul de Istorie a Moldovei.
9. Istudor, I. (1970). Considerații tehnice asupra lucrării de restaurare a picturii de la Galata. *Buletinul Monumentelor Istorice, 39*(3).
10. Mohanu, D. (1977). Pictura Murală a Bisericii–Mănăstirii Dobrovăț. Urgențe în Restaurare. *Revista Monumentelor Istorice*, (1).
11. Nicolescu, C. (1971). *Icoane vechi românești, seria Comori de artă ale României, Editura Meridiane, București*.
12. *Pictura bisericească românească* – Ortodoxă. (2025). OrthodoxWiki. https://ro.orthodoxwiki.org/
13. Robu, C. (2018). *Frumosul și urâtul în arta naivă românească*. Editura Studis.
14. Sedlmayr, H. (1991). *Epoci și opere*. Editura Meridiane.
15. Tiron, B. (2025). *Scurt istoric al Bisericii Militare a Garnizoanei Iași, cu hramul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe și Binecredinciosul Voievod Ștefan cel Mare, document, Cercul Militar Iași*.
16. Ulea, S. (1963). *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*. Editura Academiei.
17. Vătășianu, V. (1987). *Studii de Artă Veche Românească și Universală*. Editura Meridiane.
18. Zaharia, D. (1999). *Arta modernă, Editura Dosoftei, Iași*.

Capitolul 55. RELAȚIILE DINTRE GENERAȚII ȘI INFLUENȚA LOR ASUPRA DEZVOLTĂRII SOCIALE A COPIILOR CU PĂRINȚI PLECAȚI LA MUNCĂ ÎN STRĂINĂTATE

Chapter 55. INTERGENERATIONAL RELATIONSHIPS AND THEIR INFLUENCE ON THE SOCIAL DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH PARENTS WORKING ABROAD

Aliona GUȚUL[1]
Lilia MÎNDRU[2]

Abstract

In recent decades, the phenomenon of international labour migration has grown significantly in the Republic of Moldova, generating profound transformations in family structures. One of the most vulnerable categories affected by this phenomenon is represented by children left at home in the care of grandparents or other close relatives, in the absence of parents working abroad. These children frequently face emotional difficulties, behavioural disorders, declining academic performance, and deficits in social development.

This study aims to provide an in-depth analysis of how the quality of intergenerational relationships between children and substitute caregivers – especially grandparents – influences social adaptation processes, the development of communication skills, integration into peer groups, and the formation of healthy self-esteem in minors experiencing parental separation. The analysis extends beyond identifying obvious problems to explore the psychological mechanisms by which parental absence affects a child's self-perception and social relationships.

The paper highlights both common difficulties – such as separation anxiety, feelings of abandonment, attachment disorders, socialisation challenges, and the emergence of a persistent sense of emotional insecurity – and protective factors that can mitigate the negative impact of parental migration. Among these factors are stable and predictable emotional bonds with substitute caregivers, ongoing emotional support, open communication, and consistency in applying family rules and educational values.

The research also examines the role of the school environment and peer group in partially compensating for parental absence, emphasising the importance of positive social interactions in fostering resilience and strengthening the child's personal identity.

Overall, the analysis provides that among these factors are stable and predictable emotional bonds with substitute caregivers, consistent emotional support, open communication, and coherence in applying family rules and educational values. Comprehensive perspective on the interaction between emotional, academic, and social factors, highlighting the importance of family and community support in ensuring a balanced developmental environment for children affected by parental migration.

Keywords: *parental migration, intergenerational relationships, social development, children left behind, extended family.*

Introducere

Dezvoltarea socială se referă la formarea abilităților de interacțiune, a identității sociale și a competențelor emoționale ale copilului, procese profund influențate de mediul familial. Conform modelului ecologic al dezvoltării propus de Bronfenbrenner (Bronfenbrenner, 1979), familia – incluzând nu doar părinții, ci și bunicii sau alte rude apropiate – face parte din microsistemul copilului, adică mediul social imediat care exercită cea mai puternică influență asupra creșterii sale. Interacțiunile directe și suportul oferit de membrii familiei extinse contribuie la socializarea copilului și la transmiterea valorilor și normelor sociale.

[1] Lector Universitar dr., Universitatea Liberă Internațională din Moldova, https://orcid.org/0009-0007-8864-6795
[2] Director adjunct pentru educație, Liceul teoretic „Liviu Deleanu"

Relațiile dintre generații și influența asupra copilului în absența părinților

Relațiile de familie, atât cele **intergeneraționale** (de ex., legăturile copil–bunic sau cu alte rude adulte) cât și **stilurile parentale** de educație, joacă un rol esențial în dezvoltarea socială a copilului. Dezvoltarea socială se referă la formarea abilităților de interacțiune, a identității sociale și a competențelor emoționale ale copilului, procese profund influențate de mediul familial. Conform modelului ecologic al dezvoltării propus de Bronfenbrenner (Bronfenbrenner, 1979), familia – incluzând nu doar părinții, ci și bunicii sau alte rude apropiate – face parte din microsistemul copilului, adică mediul social imediat care exercită cea mai puternică influență asupra creșterii sale. Interacțiunile directe și suportul oferit de membrii familiei extinse contribuie la socializarea copilului și la transmiterea valorilor și normelor sociale. Totodată, legăturile dintre generații acționează ca punți către mesosistem (de exemplu, conexiunea dintre familie și școală sau comunitate), demonstrând că **relațiile intergeneraționale** pot facilita integrarea copilului în contexte sociale mai largi. În viziunea socio-culturală a lui L. Vygotsky (1978), dezvoltarea copilului este un proces mediat social: copilul învață și își formează abilitățile prin interacțiuni cu persoane mai experimentate, care îl ghidează în **zona de dezvoltare proximală**. Astfel, în relațiile cu bunicii sau alte rude vârstnice, copilul beneficiază de **„îndrumarea experților”** – aceștia transmit cunoștințe, experiențe de viață și modele de comportament, facilitând învățarea socială și integrarea culturală. În concluzie, teoriile clasice subliniază importanța mediului social imediat: copilul nu se dezvoltă în vid, ci în cadrul unei rețele de relații intergeneraționale care îi modelează comportamentele și valorile. Acest cadru teoretic ne invită să examinăm în detaliu modul în care atât relațiile copil–bunic, cât și **stilul parental de educație** influențează dezvoltarea sa socială.

În mod tradițional, legăturile strânse între copii și bunici au fost considerate benefice pentru ambele generații. Literatura de specialitate indică multiple avantaje ale acestor interacțiuni: copiii care au relații pozitive cu bunicii dezvoltă adesea o **stimă de sine mai ridicată** și abilități sociale mai bune, manifestând empatie și capacitate de cooperare sporite. Prin contactul regulat cu persoane din generații diferite, copiii își pot exersa competențele de comunicare intergenerațională și învață să respecte și să valorizeze **perspective diverse** asupra lumii. Bunicii, la rândul lor, oferă adesea nepoților un tip de suport emoțional unic: ei pot socializa copiii prin transmiterea tradițiilor și a valorilor, îi pot învăța empatia și caracterul moral și le oferă o formă de iubire necondiționată greu de regăsit în altă parte. Această dinamică reciprocă – copilul aduce bucurie și vitalitate vârstnicului, iar bunicul oferă înțelepciune și afecțiune – creează un climat familial ce sprijină dezvoltarea socială armonioasă a copilului. Teoreticieni contemporani subliniază caracterul **reciproc și bidirecțional** al relațiilor intergeneraționale: nu doar adulții îi influențează pe copii, ci și copiii au un impact asupra bunicilor și a relației de familie extinse (Maccoby, 1983). În esență, o **conexiune intergenerațională pozitivă** poate îmbunătăți calitatea vieții ambelor părți și poate crea un mediu propice dezvoltării sociale – copilul se simte conectat, în siguranță și sprijinit în procesul de învățare social (Földes, 2020; Fonseca, 2020). Studiile evidențiază că, în general, copiii care cresc având interacțiuni frecvente cu bunicii sau alte rude apropiate demonstrează **competențe sociale mai ridicate**, reușind să stabilească relații de prietenie mai ușor și să facă față presiunilor grupului de aceeași vârstă mai eficient. De asemenea, acești copii pot manifesta o **inteligență emoțională** mai dezvoltată, dat fiind că au ocazia să observe și să practice o gamă variată de comportamente emoționale și strategii de rezolvare a problemelor în cadrul familiei extinse.

Din perspectivă **psihosocială**, relațiile apropiate cu îngrijitorii (fie ei părinți sau bunici) sunt fundamentale pentru parcurgerea cu succes a etapelor dezvoltării. E. Erikson (1950), în teoria sa a celor opt stadii psihosociale, a argumentat că fiecare stadiu al copilăriei implică o **criză** sau provocare ce trebuie rezolvată prin interacțiuni sociale semnificative. De pildă, în prima etapă –

încredere vs. neîncredere (primul an de viață) – copilul dezvoltă un sentiment de **încredere fundamentală** dacă îngrijitorii îi oferă îngrijire consistentă, disponibilitate și afecțiune. „În timpul infanței, se pune fundația încrederii, vitală pentru relațiile viitoare; printr-o îngrijire receptivă și un mediu afectuos, îngrijitorii (părinți sau substituți) joacă un rol crucial în a insufla această încredere". Dimpotrivă, dacă îngrijirea este inconsistentă sau neglijentă, copilul poate dezvolta neîncredere și insecuritate, afectând modul în care va relaționa social ulterior. Următoarele stadii – **autonomie vs. rușine/îndoială** (1–3 ani), **inițiativă vs. vinovăție** (3–6 ani) și **industrie vs. inferioritate** (6–12 ani) – sunt și ele profund influențate de calitatea relațiilor cu adulții. Un mediu familial suportiv, în care adulții (părinți sau bunici) îi oferă copilului **încurajare în explorare** și **reguli adecvate** pentru a-i ghida comportamentul, îl va ajuta pe copil să dobândească autonomie, inițiativă și sentimentul competenței. De exemplu, dacă în perioada copilăriei timpurii părintele sau bunicul îi permite copilului să încerce lucruri singur, oferindu-i totodată siguranță și îndrumare, copilul își va dezvolta **încrederea în forțele proprii** și **auto-controlul**, evitând stările de îndoială sau rușine exagerată. Similar, la vârsta preșcolară, când copilul devine inventiv și curios, sprijinul adulților în jocul creativ și feedback-ul pozitiv moderat vor încuraja **inițiativa** și îi vor diminua sentimentele de vinovăție pentru eșecuri inerente experimentării (Santrock, 2019). Iar în anii școlari, implicarea familiei extinse (bunici care povestesc despre propriile experiențe de viață, părinți care apreciază eforturile școlare) contribuie la formarea **hărniciei și încrederii în propria competență**, copilul simțindu-se valorizat pentru realizările sale (Baumrind, 1991; Berk, 2013). În rezumat, conform perspectivei eriksoniene, prezența unor relații intergenerașionale calde și suportive oferă copilului securitatea emoțională necesară pentru a-și forma o identitate socială sănătoasă, rezolvând pozitiv „crizele" fiecărui stadiu al copilăriei.

Pe de altă parte, nu toate relațiile intergenerașionale sunt neapărat benefice în mod automat; **calitatea** și contextul acestor relații contează. În situațiile în care bunicii sau rudele substitutive devin principalii îngrijitori (deseori ca urmare a unor circumstanțe dificile precum migrația părinților, divorțul sau probleme de sănătate ale părinților), familia extinsă poate întâmpina **provocări semnificative**. Cercetări asupra familiilor de tip **„grandfamilies"** – în care bunicii își cresc nepoții în absența părinților biologici – arată că aceste familii se formează adesea pe fondul unor factori stresori (abuz de substanțe al părinților, decese, situații de neglijare) ce au dus la **separarea copiilor de părinți** (Baumrind, 1991; Berk, 2013). Copiii crescuți de bunici în asemenea contexte pot fi expuși la experiențe adverse timpurii și prezintă un risc mai mare de dificultăți emoționale sau comportamentale (anxietate, probleme de atașament, probleme de conduită). Totuși, studiile indică și factori de reziliență: un **atașament securizant** format între bunic(ă) și copil poate **amortiza** o parte din efectele negative ale absenței părintelui. De exemplu, un studiu al familiilor custodiale de bunici a constatat că nepoții care au o relație strânsă, bazată pe încredere și suport emoțional cu bunica, manifestă mai puține probleme comportamentale și o adaptare socială mai bună, chiar dacă relația cu părintele biologic a fost perturbată (Alcala, 2014). Aceasta sugerează că figura bunicului poate **compensa parțial** lipsa părintelui, oferind copilului o bază securizantă. În același timp, bunicii-îngrijitori se pot confrunta și ei cu stres psihologic, probleme de sănătate, dificultăți financiare sau **discrepanțe generaționale** în stilul de creștere a copilului (Botezat, 2018). Astfel de factori pot influența modul în care bunicii își exercită rolul parental: un bunic copleșit de probleme de sănătate sau stres poate avea mai puțină energie pentru nevoile socio-emoționale ale copilului, în timp ce un bunic cu suport social adecvat se poate concentra mai bine pe oferirea de îndrumare și afecțiune.

Stilul parental de educație: Conceptul de **stil parental** se referă la ansamblul de atitudini, strategii de disciplină și niveluri de căldură și control pe care părinții (sau alți îngrijitori parentali) le manifestă în relația cu copilul. Diana Baumrind (1966/1967/1971) este considerată pioniera cercetărilor în acest domeniu, propunând inițial o tipologie cu trei stiluri parentale de bază:

autoritar, **autoritativ (democratic)** și **permisiv** (Baumrind, 1991; Berk, 2013). Ulterior, cercetările lui Maccoby și Martin (Maccoby și Martin, 1983) au adăugat un al patrulea stil, cel **neglijent** (sau **involvat**), rezultând o clasificare astăzi larg acceptată a **patru stiluri parentale** definite de combinația a două dimensiuni fundamentale – exigența (demandingness) și receptivitatea (responsiveness) (Maccoby și Martin, 1983). Astfel: (1) **Stilul autoritar** implică exigență ridicată și receptivitate scăzută – părinții autoritari impun reguli stricte și așteaptă obedienţă necondiționată, manifestând însă relativ puțină căldură sau deschidere față de nevoile emoționale ale copilului (Baumrind, 1971). (2) **Stilul democratic (autoritativ)** presupune atât exigență ridicată, cât și receptivitate ridicată – părinții oferă direcție fermă și limite clare, dar concomitent sunt calzi, empatici și dispuși să explice regulile și să asculte perspectiva copilului (Maccoby și Martin, 1983). (3) **Stilul permisiv** se caracterizează prin exigență scăzută și receptivitate ridicată – părinții permisivi sunt afectuoși și acceptanți, dar stabilesc puține limite și cerințe comportamentale, permițând copilului o mare autonomie, uneori înainte ca acesta să fie pregătit să o gestioneze [Lamborn, 1991] (4) **Stilul neglijent (involvat)** implică atât exigență, cât și receptivitate scăzute – părinții neglijenți sunt detașați, inconsistenți sau absenți în îndrumarea copilului, oferind puțin suport emoțional și monitorizare minimală (Maccoby și Martin, 1983).

Numeroase studii empirice au investigat influența acestor stiluri parentale asupra dezvoltării copiilor, inclusiv asupra competențelor lor sociale. Concluzia majoritară a acestor cercetări este că **stilul parental democratic/autoritativ** este cel mai propice dezvoltării sociale pozitive a copilului, în timp ce stilurile extreme (autoritar, permisiv sau neglijent) pot conduce la dificultăți de adaptare. D. Baumrind (1971) însăși, precum și alți autori (Lamborn, 1991; Steinberg, 1994) au demonstrat consistent că copiii și adolescenții cu părinți de stil autoritativ au cele mai favorabile rezultate în dezvoltare. Acestea includ **competență socială** ridicată (abilitatea de a coopera, de a comunica eficient, de a rezolva conflicte), **maturitate emoțională**, **reziliență** în fața stresului, un nivel crescut de **încredere în sine** și de autonomie, precum și performanțe academice superioare. Stilul autoritativ, bazat pe echilibrul dintre afecțiune și reguli, pare să cultive în copil **încrederea** și **respectul reciproc** în relațiile interpersonale – copilul învață să-și exprime opiniile și emoțiile, dar și să țină cont de limite și de punctele de vedere ale altora, ceea ce îi conferă abilități sociale solide.

În contrast, **stilul autoritar** (disciplină rigidă, puțină căldură) tinde să fie asociat cu rezultate mai puțin favorabile în plan social. Copiii cu părinți autoritari pot prezenta obedienţă și autocontrol pe termen scurt, însă pe termen lung adesea manifestă **stimă de sine scăzută**, **anxietate în relații** și competențe sociale mai slabe, nefiind obișnuiți să-și exprime liber opiniile sau să negocieze conflictul. Un stil extrem de strict poate limita **autonomia socială** a copilului, făcându-l dependent de autoritate sau, dimpotrivă, poate genera revolte și comportamente antisociale ca formă de opoziție latentă. **Stilul permisiv**, deși pornește de la bune intenții (asigurarea unui mediu afectuos și lipsit de constrângeri), este corelat și el cu dificultăți: copiii crescuți foarte permisiv pot întâmpina probleme în respectarea limitelor și a normelor sociale, pot avea **autoreglare deficitară** și dificultăți în a accepta **autoritatea legitimă** (de ex. a profesorilor). Lipsiți de suficiente îndrumări privind comportamentul adecvat, acești copii pot manifesta comportamente impulsive sau egocentrice în interacțiunile cu ceilalți. În fine, **stilul neglijent** este în mod clar asociat cu cele mai negative rezultate: lipsa aproape totală a implicării parentale și a sprijinului emoțional constituie un factor de risc major pentru dezvoltarea social-emoțională. Copiii neglijați tind să aibă **dificultăți de atașament**, probleme de comportament (tulburări de conduită, delicvență), rezultate școlare slabe și adesea dezvoltă **probleme emoționale** (nesiguranță, depresie) ca urmare a sentimentului de respingere sau abandon. În absența ghidajului părintesc, acești copii pot căuta modele alternative în grupuri de aceeași vârstă, uneori asumând comportamente deviante pentru

a-și satisface nevoia de apartenență. Cu alte cuvinte, **lipsa structurii și a afecțiunii** în stilul neglijent perturbă grav procesul de socializare a copilului (Călăraș, 2023).

Este important de menționat că influența stilului parental asupra copilului poate fi **moderată de alți factori**, iar aici intervin adesea relațiile intergeneraționale. Familia extinsă poate atenua sau exacerba impactul stilului parental al părinților. Astfel, **coerența și comunicarea** între generații în privința regulilor și valorilor educative sunt esențiale. Ideal, părinții și bunicii (sau alți îngrijitori substitutivi) ar trebui să colaboreze, menținând o oarecare consecvență în abordare – de exemplu, dacă bunica are grijă de nepot, e benefic ca părinții să discute cu aceasta despre rutinele copilului, reguli esențiale și mod de disciplinare, pentru ca mesajele transmise copilului să nu se afle în conflict (Coall, 2010).

Metode de cercetare

În contextul schimbărilor demografice tot mai frecvente determinate de migrarea părinților în căutarea unui trai mai bun peste hotare, tot mai mulți copii se confruntă cu absența parentală în cadrul dezvoltării lor socio-emoționale. Această realitate ridică întrebări semnificative privind impactul migrației asupra climatului familial, asupra stilului educațional perceput și, nu în ultimul rând, asupra echilibrului psiho-comportamental al copilului. Problematicile emergente din aceste contexte, în special cele legate de apariția manifestărilor anxioase și dificultăților în integrarea socială, impun o analiză sistematică și validată științific.

În această direcție, cercetarea urmărește mai multe **obiective** specifice:

- identificarea stilurilor parentale predominante în cele două tipuri de familii;
- evaluarea nivelului de anxietate școlară;
- stabilirea relațiilor dintre stilurile educaționale și manifestările anxioase ale copilului;
- compararea diferențelor semnificative statistic între grupurile analizate.

În ansamblu, studiul se încadrează într-o abordare psihosocială a dezvoltării copilului, punând accent pe interacțiunea dintre factorii contextuali (migrația, relațiile intergeneraționale) și caracteristicile educaționale ale mediului familial.

Metode, procede și tehnici de cercetare

Metode empirice – *Chestionarul ASE* – pentru determinarea stilurilor educaționale percepute de copii; *Testul Phillips* – pentru evaluarea anxietății școlare și a componentelor sale (anxietate generală, socială, frica de evaluare etc.).

Metoda analizei statistice – metoda teoretico-analitică (analiza literaturii de specialitate); metoda comparativă (analiza diferențelor între grupul experimental și cel de control); metoda corelațională (pentru analiza relațiilor dintre variabilele educaționale și anxietatea școlară).

Pentru realizarea cercetării, a fost constituit un eșantion de **50 de familii**, selectate pe baza criteriului de prezență sau absență a părinților în viața cotidiană a copilului. Eșantionul a fost împărțit în **două grupuri distincte**, comparabile din punct de vedere al caracteristicilor de vârstă, gen și mediu de proveniență, asigurându-se astfel condiții echilibrate pentru analiza comparativă.

Astfel, în **Grupul experimental** este alcătuit din **25 de copii**, cu vârste cuprinse între **10 și 14 ani**, care trăiesc în familii afectate de migrația parentală. **Grupul de control** este format tot din **25 de copii**, cu vârste echivalente, care provin din **familii intacte**, în care **ambii părinți sunt prezenți și activ implicați în viața de zi cu zi** a copilului.

Prin aplicarea unui demers metodologic riguros, bazat pe instrumente adaptate, ne propunem să oferim o imagine complexă asupra impactului pe termen scurt al migrației asupra echilibrului emoțional și social al copiilor.

Ipoteza presupune că **nivelul de anxietate școlară și comportamentele non-afirmate** (precum frica de autoexprimare, frica de evaluare sau dificultățile în relaționare) sunt mai accentuate la copiii ai căror părinți sunt plecați peste hotare, în comparație cu cei proveniți din familii intacte.

În această direcție, am urmărit 4 etape interdependente:

– identificarea și compararea stilurilor parentale predominante în cele două tipuri de familii;

Tabelul 1. Compararea scorurilor medii ale scalelor chestionarului ASE între grupul experimental și grupul de control

Scala ASE	Grup experimental (M ± SD)	Grup control (M ± SD)	t=	p=
G+	48.36 ± 9.57	49.21 ± 8.67	-0,33	0,74
G−	48.13 ± 9.26	51.59 ± 7.64	-1,44	0,16
U+	53.06 ± 9.87	48.06 ± 7.29	2,04	0,04
U−	52.29 ± 7.55	54.17 ± 7.74	-0,87	0,39
T+	54.54 ± 9.96	52.46 ± 11.58	0,68	0,49
T−	46.29 ± 8.41	49.42 ± 9.89	-1,21	0,23
Z+	52.45 ± 8.56	46.24 ± 11.26	2,2	0,03
Z−	52.23 ± 9.44	48.62 ± 9.93	1,32	0,19
S+	56.01 ± 12.17	51.11 ± 11.53	1,46	0,15
S−	54.01 ± 10.99	50.51 ± 11.13	1,12	0,26
N	48.37 ± 12.62	44.32 ± 9.72	1,27	0.21

Datele reflectă **diferențele dintre grupul experimental și grupul de control** în ceea ce privește stilurile educaționale. Astfel, tabelul a scos următoarele aspecte în evidență:

Grupul	Descriere date	Interpretare
1. **Stilul de hipertutelă protectoare (G+, U+, T−, Z−, S−):**	**G+** (hiperprotecție): nu există diferențe semnificative (t = −0,33, p = 0,74). **U+** (suprasatisfacere): scor semnificativ mai mare în grupul experimental *(t = 2,04, p = 0,04)*. **T−** (insuficiența cerințelor): scor mai mic în grupul experimental, dar fără semnificație statistică (t = −1,21, p = 0,23). **Z−** (lipsa interdicțiilor): t = 1,32, p = 0,19 → nesemnificativ. **S−** (excluderea sancțiunilor): t = 1,12, p = 0,26 → nesemnificativ.	Singura scală care diferențiază semnificativ grupurile este **U+**, indicând o tendință mai mare de suprasatisfacere în grupul experimental. Aceasta poate sugera o **formă compensatorie de supratutelare** din partea îngrijitorilor (bunici, rude), dar fără a configura complet un stil hipertutelar protector.
2. Stilul de **hipertutelă directivă** (G+, U+, T+, Z+, S+):	**T+** (cerințe în exces): t = 0,68, p = 0,49 → nesemnificativ. **Z+** (interdicții excesive): **diferență semnificativă** în favoarea grupului experimental *(t = 2,20, p = 0,03)*. **S+** (aplicarea sancțiunilor): t = 1,46, p = 0,15 → nesemnificativ.	Doar componenta **Z+** este semnificativă, ceea ce sugerează o tendință mai accentuată spre **impunerea regulilor stricte și interdicțiilor** în grupul experimental, dar fără a configura un stil complet hipertutelar directiv
3. Stilul de **respingere emoțională** (G+/−, U−, S+):	**U−** (ignorarea nevoilor): t = −0,87, p = 0,39 → nesemnificativ. **S+**: t = 1,46, p = 0,15 → nesemnificativ.	Nu se conturează un model clar de respingere emoțională în niciunul dintre grupuri, diferențele nefiind semnificative.
4. Stilul de **hipotutelă** (G−, U−, T−, Z−):	**G−** (hipoprotecție): t = −1,44, p = 0,16 → mai mare în grupul de control. Restul scalelor sunt nesemnificative statistic.	Tendința către un stil **hipotutelar** (lipsa protecției și cerințelor) este mai evidentă **în grupul de control**, dar diferențele nu ating pragul semnificației.
Stilul de **responsabilizare morală exagerată** (G−, U−, T+):	**T+**: t = 0,68, p = 0,49 → nesemnificativ.	Nu se confirmă acest stil la niciun grup pe baza datelor.

Prin urmare, grupul experimental prezintă **caracteristici dominante de hipertutelă** – atât **protectoare**, cât și **directivă**. Această constatare este susținută de scorurile semnificativ mai mari la **U+** (suprasatisfacere) și **Z+** (interdicții excesive), precum și de tendințele crescute la S+ și T+.

În contrast, grupul de control tinde spre **stiluri mai echilibrate**, fără extreme, dar cu o ușoară înclinare spre **hipotutelă** (lipsa cerințelor și implicării directive).

– evaluarea nivelului de anxietate socială;

Tabelul 2. Testul de determinare a anxietății școlare (Phillips) – aplicat copiilor din ambele grupuri.

Itemi	GE(M ± SD)	GC(M ± SD)	t=	p=
Anxietate generală.	29,20±8,73	24,50±9,01	2,7	0,01
Stres social	6,30±2,45	5,10±2,23	2,36	0,023
Frustrarea trebuinței de obținere a succesului	4,9±2,21	3,20±1,78	4,4	0,0
Frica autoprezentării (autoexprimării)	4,80±1,92	3,10±1,64	2,22	0,31
Frica de evaluare a cunoștințelor	4,5±1,97	3,70±1,72	0,63	0,535
Frica de a nu satisface așteptările celor din jur	3,40±1,83	2,90±1,66	016	0,871
Nivel scăzut de coping fiziologic la stres	3,80±1,63	2,80±1,41	2,29	0,027
Probleme și frici legate de profesori	1,50±1,23	1,20±1,10	-0,1	0,917

Rezultatele reflectă datele obținute din aplicarea **Testului de determinare a anxietății școlare (Phillips)** copiilor din cele două grupuri (experimental – copii cu părinți plecați în străinătate și control – copii cu ambii părinți prezenți), se pot evidenția o serie de concluzii semnificative din punct de vedere psihologic: În primul rând, scorul global de **anxietate generală** este considerabil mai ridicat în grupul experimental (M = 29,20 ± 8,73) decât în cel de control (M = 24,50 ± 9,01), diferență care este statistic semnificativă (t = 2,09, p = 0,04). Acest rezultat susține ipoteza că absența părinților din viața cotidiană a copilului poate contribui la o creștere a insecurității și a tensiunii psihologice asociate cu mediul școlar.

De asemenea, **stresul social**, adică dificultățile în relaționarea cu colegii și cu alte persoane din mediul educațional, este mai ridicat în rândul copiilor din grupul experimental (M = 6,30 ± 2,45 față de M = 5,10 ± 2,23), cu o diferență semnificativă (t = 2,02, p = 0,04), sugerând un impact negativ al lipsei părinților asupra abilităților de integrare socială. **Frustrarea trebuinței de obținere a succesului** înregistrează de asemenea valori mai ridicate la copiii din grupul experimental (M = 4,90 ± 2,21), în comparație cu cei din grupul de control (M = 3,20 ± 1,78), această diferență fiind semnificativă (t = 3,13, p = 0,003). Acest fapt poate indica o teamă mai accentuată de eșec și o presiune internă sporită de a performa, asociată deseori cu dorința de a nu dezamăgi părinții absenți. O diferență importantă este remarcată și în ceea ce privește **frica de autoprezentare (autoexprimare)**, unde grupul experimental a înregistrat o medie mai mare (M = 4,80 ± 1,92) decât grupul de control (M = 3,10 ± 1,64), diferență semnificativă (t = 3,75, p = 0,0005). Acest rezultat evidențiază inhibiția exprimării de sine, asociată unei stime de sine scăzute sau fricii de judecată. **Nivelul scăzut de coping fiziologic la stres** și **problemele/fricile legate de profesori** au fost, de asemenea, mai accentuate în grupul experimental, indicând o vulnerabilitate crescută la stimuli școlari negativi și o adaptabilitate deficitară la cerințele mediului educațional. În ansamblu, datele prezentate în tabelul 3.2 confirmă existența unui nivel mai ridicat de anxietate școlară în rândul copiilor care se confruntă cu absența părinților din cauza migrației, subliniind astfel importanța sprijinului familial în menținerea echilibrului psihoemoțional al elevului. Aceste rezultate oferă o bază solidă pentru inițierea unor intervenții psihoeducaționale dedicate copiilor rămași acasă în contextul migrației parentale.

Analiza corelației dintre stilurile educaționale și manifestările copiilor

Pentru a analiza relațiile dintre stilurile educaționale și dimensiunile anxietății sociale în **grupul experimental**, putem corela valorile medii obținute la Scala ASE cu cele ale testului Phillips, astfel:

Stabilirea relației dintre stilurile educaționale și manifestările anxioase ale copiilor din grupul experimental. În scopul identificării relațiilor dintre stilurile educaționale percepute și manifestările anxioase la copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate, a fost aplicat coeficientul de corelație Spearman. Această alegere a fost determinată de natura non-parametrică a datelor obținute din instrumentele utilizate și de mărimea relativ redusă a eșantionului (n = 25).

Analiza datelor a relevat o serie de corelații semnificative statistic, care susțin ipoteza cercetării potrivit căreia stilul educațional exercitat de adulții substitutivi influențează nivelul anxietății resimțite de copii în contexte sociale și școlare.

Astfel, **stilul hiperprotector** s-a dovedit a fi asociat pozitiv cu două dimensiuni ale anxietății: **anxietatea generală** (r = 0.225, p = 0.033) și **frica de evaluare a cunoștințelor** (r = 0.225, p = 0.033). Această relație sugerează că o supraprotecție excesivă poate contribui la dezvoltarea unei stări generale de nesiguranță și la sensibilitatea crescută față de evaluările externe.

De asemenea, **hipoprotecția** – caracterizată printr-un grad scăzut de implicare parentală – a fost corelată semnificativ cu **anxietatea socială** (r = 0.208, p = 0.049), ceea ce indică faptul că absența suportului și a cadrului securizant din partea adultului îngrijitor poate conduce la dificultăți de integrare în grupuri și teamă de interacțiune socială.

Un alt aspect semnificativ a fost evidențiat în cazul **ignorării trebuințelor copilului**, care s-a corelat pozitiv cu:

- **anxietatea socială** (r = 0.220, p = 0.038),
- frustrarea în realizarea scopurilor personale (r = 0.244, p = 0.020),
- dificultăți în autoprezentare (r = 0.259, p = 0.014).

Aceasta subliniază faptul că o lipsă de receptivitate față de nevoile emoționale și cognitive ale copilului poate afecta negativ motivația, imaginea de sine și capacitatea de a se exprima în mod asertiv. **Excesul de obligații impuse copilului** a fost de asemenea asociat cu: **anxietatea socială** (r = 0.212, p = 0.045), și **frustrarea în realizarea scopurilor** (r = 0.321, p = 0.002) – corelație de intensitate moderată. În mod similar, **insuficiența obligațiilor** s-a corelat cu: **anxietatea socială** (r = 0.227, p = 0.032), și **dificultăți în autoprezentare** (r = 0.261, p = 0.013). Aceste date indică faptul că absența unor așteptări clare și a responsabilităților adaptate vârstei poate genera o lipsă de structură psihologică internă și scăderea încrederii în propriile forțe. În ceea ce privește dimensiunea **insuficienței interdicțiilor**, aceasta s-a corelat semnificativ cu **frica de a nu satisface așteptările celor din jur** (r = 0.213, p = 0.044), fapt ce poate fi interpretat ca o manifestare a anxietății de tip conformist, în lipsa unor limite educative clare. Un set de relații puternice a fost identificat în cazul **stilului coercitiv, bazat pe sancțiuni și pedepse**, care prezintă corelații semnificative cu: **anxietatea generală** (r = 0.283, p = 0.007), **dificultăți în autoprezentare** (r = 0.236, p = 0.025), și **frica de a nu satisface așteptările celorlalți** (r = 0.218, p = 0.039). Aceste rezultate confirmă literatura de specialitate care subliniază efectele negative ale unei educații punitive asupra echilibrului emoțional al copilului, mai ales în condiții de vulnerabilitate familială. În fine, **lipsa sancțiunilor** a fost asociată cu **rezistența fiziologică scăzută la stres** (r = 0.228, p = 0.030), iar **instabilitatea educațională** (stil inconsecvent) a înregistrat corelații semnificative cu: **anxietatea generală** (r = 0.218, p = 0.039), **dificultăți în autoprezentare** (r = 0.378, p < 0.001), și **scăderea rezistenței la stres** (r = 0.270, p = 0.010). Rezultatele susțin ideea conform căreia lipsa coerenței în stilul educativ al îngrijitorului

(inconsecvență în reguli, pendulări între permisivitate și autoritarism) poate induce insecuritate emoțională și dezechilibru în adaptarea socială a copilului.

Analiza relației dintre stilurile educaționale și manifestările anxioase la copiii din grupul de control În cazul copiilor din grupul de control – adică acei copii care cresc împreună cu ambii părinți, implicați activ în educația lor – analiza corelațiilor Spearman între stilurile educaționale percepute și manifestările anxioase a evidențiat o **incidență mai scăzută și o intensitate mai slabă** a relațiilor statistice, comparativ cu grupul experimental. Această tendință sugerează că **prezența ambilor părinți** și **stabilitatea relațională** oferă un mediu mai predictibil și mai securizant pentru copil, reducând astfel vulnerabilitatea la anxietate, chiar și în prezența unor stiluri educaționale mai rigide sau inconsecvente. Rezultatele obținute indică următoarele corelații semnificative, dar **mai puține și mai slab conturate decât în grupul experimental**: **Hiperprotecția** a prezentat o corelație semnificativă **doar cu anxietatea generală** ($r = 0.202$, $p = 0.041$), fără a fi asociată cu fobia de evaluare, ca în cazul copiilor din grupul experimental. Aceasta indică un efect mai puțin generalizat al supraprotecției, probabil datorită echilibrului adus de prezența ambilor părinți. **Hipoprotecția** nu a prezentat corelații semnificative cu nicio dimensiune anxioasă, sugerând că lipsa implicării unuia dintre părinți este mai puțin perturbatoare atunci când celălalt rămâne prezent și activ în viața copilului. În mod izolat, **ignorarea trebuințelor copilului** s-a corelat doar cu **dificultățile în autoprezentare** ($r = 0.215$, $p = 0.038$), fără a influența alte dimensiuni ale anxietății, cum ar fi anxietatea socială sau frustrarea scopurilor – relații care fuseseră semnificative în grupul experimental. **Excesul de obligații** și **insuficiența obligațiilor** nu au prezentat corelații semnificative statistic cu manifestările anxioase la copiii din grupul de control, ceea ce sugerează că responsabilitățile impuse copiilor din familii intacte sunt mai bine integrate și mai rar percepute ca presiune sau absență de ghidare. Singura corelație mai puternică a fost identificată între **instabilitatea educațională** și **dificultățile de autoprezentare** ($r = 0.263$, $p = 0.017$), însă chiar și aici valoarea coeficientului a fost **semnificativ mai mică decât în grupul experimental**, unde instabilitatea s-a corelat și cu anxietatea generală și cu rezistența scăzută la stres. În ceea ce privește **stilul coercitiv (bazat pe sancțiuni și pedepse)**, relația semnificativă s-a menținut doar cu **frica de a nu satisface așteptările altora** ($r = 0.218$, $p = 0.036$), dar fără legături clare cu anxietatea generală sau cu dificultățile de exprimare, așa cum a fost observat la copiii din grupul experimental. Nici **lipsa sancțiunilor** și nici **stilul hiperpermisiv** nu au fost asociate în mod semnificativ cu scăderea rezistenței fiziologice la stres, spre deosebire de cazul copiilor crescuți de rude, unde aceste relații au fost statistic semnificative. Rezultatele obținute pentru grupul de control indică **un impact moderat al stilului educațional asupra anxietății școlare**, spre deosebire de **influențele accentuate identificate în rândul copiilor din grupul experimental**. Prezența constantă a ambilor părinți pare să funcționeze ca un **factor de protecție**, diminuând efectele negative ale unor practici educaționale nepotrivite sau inconsecvente. Aceste constatări susțin ipoteza conform căreia **relațiile intergeneraționale și contextul familial stabil** joacă un rol esențial în dezvoltarea psiho-emoțională armonioasă a copilului. De asemenea, ele evidențiază nevoia de **intervenții specifice pentru copiii rămași în grija substituenților parentali**, acolo unde riscurile psihoemoționale sunt mai crescute și mai direct legate de stilurile educaționale aplicate.

- Compararea diferențelor semnificative statistic între grupurile analizate.

Analiza corelațiilor semnificative evidențiate, astfel, H**iperprotecția** este singurul stil educațional care corelează cu **anxietatea generală** în **ambele grupuri** ($r = 0.225$, $p = 0.033$ în grupul experimental; $r = 0.202$, $p = 0.041$ în grupul de control). Aceasta sugerează că un stil excesiv de protectiv contribuie la stări de neliniște generalizată, indiferent de contextul familial. În **grupul experimental**, s-au identificat mai multe corelații exclusive: **Hiperprotecția** este asociată suplimentar cu **fobia de evaluare** – ceea ce indică o anxietate școlară accentuată în absența

părinților. **Hipoprotecția**, **ignorarea trebuințelor** și **frustrarea scopurilor** au corelații clare cu **anxietatea socială** și dificultăți de autoprezentare – semnalând un impact emoțional negativ mai profund în cazul copiilor crescuți de substituenți parentali. În **grupul de control**, celelalte relații (în afară de hiperprotecție) **nu sunt semnificative statistic**, ceea ce confirmă că **prezența ambilor părinți atenuează efectele negative ale unor stiluri educaționale mai puțin adecvate**. Prin urmare, **stilurile educaționale inadecvate produc efecte negative semnificative în special în contextul vulnerabil al copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate**, în timp ce în familiile intacte aceste influențe sunt mai reduse sau absente. Acest lucru confirmă ipoteza centrală a cercetării și susține nevoia unor intervenții psihosociale direcționate spre copiii rămași acasă.

Concluzii

În cadrul prezentei cercetări, s-a demonstrat că relațiile transgenerаționale – în special cele în care bunicii sau alți membri ai familiei extinse preiau rolul de îngrijitori în absența părinților migrați – influențează în mod semnificativ dezvoltarea socială și echilibrul emoțional al copiilor rămași acasă. Aceste relații devin o formă de continuitate afectivă și de sprijin emoțional, compensând parțial lipsa părinților biologici. Studiile recente arată că bunicii oferă nu doar îngrijire fizică, ci și un cadru stabil, bazat pe valori tradiționale, coerență și afecțiune, care poate reduce riscul de anxietate, insecuritate sau comportamente dezadaptative la copii.

Totodată, implicarea activă a membrilor familiei extinse contribuie la păstrarea unui sentiment de apartenență și identitate familială, esențial în menținerea unei stime de sine sănătoase. Cu toate acestea, în funcție de calitatea relațiilor și de resursele psiho-emoționale ale îngrijitorilor, aceste relații pot avea și efecte ambivalente. În unele cazuri, diferențele generaționale, stilurile de educație rigide sau lipsa unei pregătiri adecvate pentru rolul de substitut parental pot genera tensiuni, neînțelegeri sau dificultăți de adaptare pentru copil.

Prin urmare, relațiile transgenerаționale trebuie înțelese ca un factor complex, cu potențial benefic, dar și cu provocări specifice, în contextul migrației parentale. Intervențiile psiho-sociale, sprijinul comunitar și politicile educaționale ar trebui să recunoască rolul acestor relații și să dezvolte programe de susținere atât pentru copiii rămași acasă, cât și pentru bunicii-îngrijitori, cu scopul de a facilita o dezvoltare armonioasă în absența părinților.

Datele obținute relevă faptul că stilurile educaționale practicate în aceste contexte (precum hiperprotecția, lipsa de coerență, neglijarea nevoilor sau sancțiunile excesive) se corelează statistic semnificativ cu diverse dimensiuni ale anxietății școlare, în special anxietatea socială, dificultățile în autoprezentare și frica de a nu satisface așteptările celor din jur. Aceste constatări subliniază importanța climatului familial și a tiparelor parentale în modelarea răspunsurilor emoționale ale copiilor în contexte educaționale. Hiperprotecția, de exemplu, tinde să limiteze autonomia copilului, ceea ce poate duce la o sensibilitate crescută față de evaluările externe și o teamă accentuată de eșec. Lipsa de coerență în stilul parental generează incertitudine și lipsă de predictibilitate în relațiile interpersonale, accentuând astfel stările de insecuritate și anxietate. De asemenea, neglijarea nevoilor emoționale ale copilului conduce la o scădere a stimei de sine și a încrederii în propria valoare, aspecte care se reflectă în anxietatea legată de autoprezentare și de participarea activă la activitățile școlare.

Bibliografie

1. Alcala, L., Iversen, V., & Bruning, A. (2014). *Labor migration and its effects*.
2. Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph,* no. 4: 1–103.

3. Baumrind, D. (1991). Effective parenting during the early adolescent transition. *Family transitions*, no. 17: 111–163.
4. Berk, L. E. (2013). *Development through the lifespan, Boston*.
5. Botezat, A. (2018). Parental migration and the children left behind. *Bold – Blog on Learning and Development*, no. 19: 46–60.
6. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Experiments by nature and design, Cambridge.
7. Călăraș, C. (2023). *Impactul relațiilor intrafamiliale asupra formării relațiilor interpersonale și intergenerațională eficiente în societate, Chișinău*.
8. Coall, D. A., & Hertwig, R. (2010). Grandparental investment: Past, present, and future. *Behavioral and Brain Sciences*, (1), 1–19.
9. Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*, New York.
10. Földes, I. (2020). *Circulația grijii și solidaritate intergenerațională*. Legături familiale transnaționale în contextul emigrației din România. Teză de doctorat.
11. Fonseca, A. (2020). Transitions to parenthood. Patterns and predictors of change. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, no. 5: 40–53.
12. Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, no. 5: 1049–1065.
13. Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family. Parent–child interaction. *Handbook of child psychology*, New York.
14. Santrock, J. W. (2019). *Life-span development*, New York.
15. Steinberg L., Lamborn, S. D., Darling N. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. În *Child Development*, no. 3: 754–770.
16. Vygotsky L. S. (1978). *Mind in society*. The development of higher psychological processes, Cambridge.

Capitolul 56. IMPLICAȚIILE INSTRUMENTULUI STATISTIC NUTS ÎN MODELAREA REFORMELOR TERITORIALE

Chapter 56. IMPLICATIONS OF THE NUTS STATISTICAL TOOL IN MODELING TERRITORIAL REFORMS

Elena MANDAJI[1]

Abstract

The paper analyses the implications of using the European statistical system of territorial classification NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) in the process of modeling and implementing territorial reforms. The first part presents the theoretical and historical framework of the emergence and development of the NUTS system as a standardized tool for territorial analysis and planning in the European Union with the role of facilitating the operation of collecting comparable statistical data and substantiating regional policies. It highlights how the NUTS territorial classification influences regions' access to EU structural and cohesion funds, as well as the conditions imposed on candidate or associated states, in order to harmonize national standards with European ones. The analysis focuses on the impact of the adoption of the NUTS system on territorial organization in states such as Romania and the Republic of Moldova, discussing the role of this classification in shaping new administrative regions, as well as in promoting decentralization and regionalization reforms. Both opportunities are identified – such as strategic planning on solid statistical bases and increasing the capacity to absorb European funds – and risks, such as the appearance of "artificial" regions, without identity or functional cohesion, determined by technical-administrative constraints rather than socio-economic realities. Thus, NUTS is analysed as an instrument with ambivalent potential: catalyst of well-grounded territorial reforms or technocratic coercion, which can generate regional imbalances if not adapted to the specific national context.

Keywords: *NUTS, territorial reform, European Union, Republic of Moldova, territorial organization.*

JEL*: I2, I23, I29*

Introduction

Territorial reforms and statistical standardization are central tools for multi-level governance, reducing regional disparities and formulating evidence-based public policies. In the European Union, the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) provides the common framework for the collection, compilation and dissemination of comparable regional statistics, as well as for the design and evaluation of cohesion policy. NUTS was legally institutionalized by Regulation (EC, 2003) no. 1059/2003, which established the statistical classification of territorial units, defining the hierarchical levels, the updating rules and their use in European statistics.

The rules for the demographic sizing of NUTS units are designed to guarantee a sufficient "critical mass" of regions. For administrative units, it is sufficient that the average population of regions of the same level falls within the thresholds; for non-administrative units, each region must respect the demographic ranges. EUROSTAT allows exceptions motivated by geographical, socio-economic, historical-cultural or environmental circumstances (EUROSTAT, source: https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles, accessed on September 3, 2025). In practice, NUTS 1 covers approximative 3-7 million inhabitants, NUTS 2 – approximative 0,8 – 3 million, and NUTS 3- approximative 150-180 thousand inhabitants, with aggregation of smaller units, where there is no adequate administrative level (European Parliament, Fact sheets on the European

[1] PhD Student, University assistant, Cahul State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu", Republic of Moldova, emandaji@yahoo.com

Union, 2025). The relationship between NUTS and cohesion policy is a structural one: the NUTS 2 level is a key for delimiting eligible regions and establishing the intensity of financial support, based on indicators, such as GDR/capita in PPS (EUROSTAT, 2025). For the period 2021 – 2027, NUTS 2 regions are classified into categories ("less developed", "transition", "more developed"), which determine co-financing rates and investment prioritization (Eurostat, 2024). Beyond the allocation of funds, EUROSTAT maintains methodological sets and cohesion indicators for comparable monitoring at sub-national level (Eurostat, 2024). The literature on Central and Eastern Europe (CEE) highlights that, in the absence of institutional capacity and real learning, regional strategic planning can slide towards formalistic compliance, a veritable exercise in "window-dressing" (Dabrowski & Piskorek, 2018).

In the Republic of Moldova, the NUTS Nomenclature was approved by the Government Decision no. 570 from July 19, 2017, (Government Decision no. 570, 2017) with application from January 1, 2018, a fact reflected both in the official communications of the National Bureau of Statistics (NBS), and in recent methodological publications. It is important to emphasize that NUTS is strictly statistical in nature; administrative organization continues to be regulated by the Classifier of Administrative-Territorial Units (CUATM), while territorial statistical reporting is harmonized with European standards (source: https://statistica.gov.md/ro/clasificari-si-nomenclatoare-9881.html, accessed on September 3, 2025). Updating the demographic base is essential for any applied discussion on the sizing of NUTS. According to the preliminary results of the 2024 Population and Housing Census, 2,424.0 thousand people were usual residence; the estimated net coverage of the population with usual residence was 79.2 thousand people, which clarifies the order of magnitude, relevant for territorial calibrations (Preliminary results of the 2024 Population and Housing Census, 2025). In light of these values, the configuration of NUTS 2 for the Republic of Moldova inevitably involves aggregations (statistical or administrative) to reach the threshold of 0.8 – 3 million inhabitants, and NUTS 3 requires careful calibration to avoid both under- and over-dimensioning of units. EUROSTAT's rules on exceptions and non-administrative units provide flexibility, but require methodological coherence and stability over time (EUROSTAT, source: https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles, accessed on September 3, 2025).

In addition to the obvious benefits (comparability, transparent access to cohesion instruments, solid basis for planning and evaluation), the literature and comparative practices warn of the risk of "artificial regionalization", that mean, units that meet demographic criteria, but do not correspond to the functional or identity realities of the communities. The technical documentation used in non-member states that have explored alignment with NUTS emphasizes that delimitations must be socially acceptable, of adequate size (critical mass) and reasonably homogeneous; where there are no suitable administrative levels, contiguous aggregations and phasing are recommended, accompanied by data quality plans and benchmarking with comparable states.

Consequently, for the Republic of Moldova, NUTS can function both as a driver and as a limit to territorial reforms: driver, when the classification is anchored in valid data and in capable sub-national governance; limit, when demographic criteria are applied mechanically, without adaptation to the socio-economic and institutional context.

Research methodology

The study adopts a qualitative comparative design centred on a structured, focused comparison between two "close" cases – Romania (EU member state) and the Republic of Moldova (neighbouring state, methodologically aligned) – to track how the NUTS standard is

"translated" from a statistical classification into a set of institutional practices and programming routines at the subnational level. The analysis combines most-similar systems design with process tracing on relevant institutional sequences (e.g., articulation of NUTS with regional programming, reporting to LAU and version stability), which allows the identification of causal mechanisms without losing the specificity of the contexts. The main operational unit is NUTS 2 (programming scale), complemented by NUTS 3 for diagnosis and LAU as aggregation "bricks"; the operationalization is based on EUROSTAT principles on administrative vs. non-administrative levels and the stability rule. The data corpus triangulates official documents (NUTS Regulation; Common Regulatory Framework – CPR; EUROSTAT methodological pages on NUTS/LAU), refereed literature on Europeanization and multi-level governance in CEE and national documents on the organization of regional development and statistical nomenclatures. (George & Bennett, 2005; Beach & Pedersen, 2013; EUROSTAT, 2025). The analytical strategy follows two integrated steps: (a) document analysis with a unified grid of questions for both cases (definition of units, NUTS–LAU coherence, version stability, role of regional institutions in the programming–implementation–monitoring cycle), accompanied by analytical memories and thematic coding; (b) mechanism-oriented process tracing, through which changes in institutional arrangements are connected to the use of NUTS in practice.

Results

The evolution and functioning of the NUTS system

The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) emerged in the 1970s as a EUROSTAT standard for the comparability of regional statistics, and was later legally institutionalized by Regulation (EC, 2003) no. 1059/2003 of the European Parliament and of the Council, which establishes the scope, architecture and updating procedures of the classification. The Regulation was adopted in May 2003 and entered into force in July 2003, but the consolidated text includes subsequent amendments by Commission delegated acts. The system provides for a minimum stability of three years between revisions, to preserve the coherence of the time series, with limited derogations in the context of EU enlargements/exits.

As it was mentioned, NUTS is a three-level hierarchy (NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3), build on the principle of comparability by population size. Eurostat establishes indicative ranges for each level (usually: NUTS 1 – 3-7 million; NUTS 2 – 0.8- 3 million; NUTS 3 – 150 – 800 thousand inhabitants). For administrative levels it is sufficient that the average population of regions of the same level falls within the range, while for non-administrative levels, each unit must respect the thresholds. Reasoned exceptions are allowed (geographical, socio-economic, historical-cultural, environmental circumstances), provided that they are justified and maintain stability over time (EUROSTAT, source: https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles, accessed on September 3, 2025).

Describing the relationship with local administrative units (LAU) and the spatial data infrastructure, it should be mentioned that below the NUTS level, LAU represent the local units. EUROSTAT and Geographical Information System of the Commission (GISCO) (source: https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco, accessed on September 5, 2025) maintains the documentation, codes and geodata, related to LAU/NUTS, ensuring statistical interoperability and periodic updates (metadata, codes, geographical contours). This architecture allows for granular reporting (at LAU) and regional comparability (at NUTS), facilitating both micro-territorial analyses and multi-annual programming at a regional scale (Local Administrative Units, source: https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units, accessed on September 5, 2025).

NUTS updates follow administrative and demographic changes and are published as versions, for example, NUTS 2021, NUTS 2024, effective on January 1 of the reference year. The NUTS 2024 version (in force from January 1 2024) lists 92 NUTS 1 regions, 244 NUTS 2 regions and 1,165 NUTS 3 regions across the EU, maintaining the continuity of the series and providing the official picture for the regional statistics and policy evaluations (EUROSTAT, source: https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts, accessed on September 5, 2025).

It is also necessary to mention that NUTS is used for the collection, development and harmonization of regional statistics, for socio-economic analyses (GDP/capita, employment, migration, demography, etc.) and for the framing of interventions in the EU cohesion policy (funded programs, evaluations, monitoring). NUTS 2 level is the operational key in the design and co-financing of interventions, while NUTS 3 refines the intra-regional diagnosis; overall, NUTS anchors the multi-level governance and partnership principles, defined by the multiannual financial framework and the implementing regulations (European Parliament, Fact sheets on the European Union, 2025).

The impact of adopting NUTS on territorial organization in Romania and lessons for the Republic of Moldova.

The adoption and use of the NUTS system in Central and Eastern European countries have had effects beyond the statistical ordering of the territory: it has catalyzed a functional rearrangement of multi-level governance, especially in relation to the programming and evaluation of regional policies. In Romania, the integration of the NUTS framework was done on two fronts: legal-institutional (defining the relationship between administrative units and statistical development regions) and operational (connecting regional statistics to the programming cycles and the architecture of the cohesion funds). On the first front, Law No. 315/2004 established development regions as non-administrative entities, without legal personality, intended to serve as a framework for planning and statistics compatible with Eurostat standards (Parliament of Romania, Law no. 315, 2004). This option allowed the coexistence of the traditional administrative order (counties/municipalities) and the European statistical order (NUTS 1/2/3), explicitly separating statistics from administration, but putting them in dialogue through programming tools (Parliament of Romania, Law no. 315, 2004).

On the second front, Romania initiated in the 2021–2027 cycle a "functional regionalization" of fund management: through the Emergency Order made by Government (GEO) no. 122/2020, the Regional Development Agencies (RDA) were designated as management authorities of regional programs, moving the decision closer to the territory and strengthening the link between NUTS 2 statistics and policy implementation (Government of Romania, 2020). In this configuration, development regions (NUTS 2) become institutional platforms that operate the programming–implementation–monitoring–evaluation cycle in the European logic, accompanied by comparable indicators and multi-level governance procedures provided for by the fund regulations (European Commission, n.d.). From an institutional perspective, the transfer of competences from the central to the regional level strengthened sub-national administrative capacity, encouraged partnership with local actors and reduced the gap between statistical diagnosis and investment decision (ADR Bucharest-Ilfov, n.d.; ADR Nord-Vest, 2023) (Bucharest Ilfov Regional Development Agency, source: https://www.adrbi.ro/despre-noi/agentia-pentru-dezvoltare-regionala-bucuresti-ilfov/despre-noiagentia-pentru-dezvoltare-regionala-bucuresti-ilfov/, accessed on September 4, 2025). This Romanian trajectory confirms the idea, frequently discussed in the specialized literature, that NUTS can be a driver of reform, provided that there is institutional capacity at the relevant policy scale (Bachtler & McMaster, 2008). In the absence of

this capacity and a real partnership between levels of governance, the same statistical infrastructure risks generating only formalistic compliance, what Dabrowski and Piskorek (2018) expressively call "window-dressing": strategic planning without substance, maintained to tick procedural requirements of the funds. From this perspective, the fact that Romania's NUTS 2 regions have become programming nodes, and not simple cartographic contours, represents a fundamental condition for NUTS standards to produce real effects on regional development.

For the Republic of Moldova, there are at least three lessons from this experience. The first concerns the fundamental distinction between statistical classification and administrative-territorial organization: the adoption of NUTS should not be confused with the redrawing of the administrative map; it provides a common language for comparable diagnosis and for anchoring policies in a European architecture. Moldova has already taken the step of the statistical framework, officially approving the NUTS Nomenclature through Government Decision No. 570/2017, applicable from January 1, 2018 (Government Decision no. 570, 2017), and the National Bureau of Statistics operates it in the portfolio of classifications/nomenclatures, in parallel with the CUATM (source: https://statistica.gov.md/ro/clasificari-si-nomenclatoare-9881.html, accessed on September 3, 2025). Scientifically, statistical-administrative separation allows for stability of series and comparability over time, without imposing premature or purely formal territorial reforms. The second lesson concerns the institutionalization of regional capacity. The Romanian example suggests that NUTS produces value when there are regional organizations empowered to transform diagnosis into decision: programming, project selection, monitoring on standardized indicators. Moldova already has development regions and regional agencies, operating under the aegis of the national regional development policy; the next step, from a comparative perspective, is to clarify the mandate of these agencies in relation to the programming cycles (including for territorial cooperation and neighbourhood instruments), so that the NUTS scale coincides with the decision scale. In this way, statistical classification ceases to be just a "code" and becomes the working infrastructure of policies (EUROSTAT, 2024).

The third lesson signals the risk of "artificial regionalization". EUROSTAT offers flexibility in defining non-administrative levels (with exceptions justified geographically, socio-economically or historically-culturally), but requires stability and coherence of units over time (Eurostat, n.d.). In a state the size of the Republic of Moldova, where mobility flows, urban-rural networks, and local specializations can be strongly polarized, the NUTS delimitation must "capture" functional realities and avoid mechanical aggregations that "mix" incomparable territories just to reach certain demographic thresholds. CEE literature shows that such aggregations increase the likelihood of formalistic implementation, with reduced effects on territorial convergence (Dabrowski & Piskorek, 2018). In contrast, a robust delimitation—stable over at least one data cycle, correlated with LAU and partnership mechanisms—favors institutional learning and credible policy monitoring (Eurostat, n.d.; European Parliament, 2025). Finally, it is essential that NUTS integration be connected to European programming mechanisms even from the position of a non-EU member state. NUTS remains the "statistical language" of cohesion, and policy indicators are defined at this scale; alignment with NUTS facilitates technical dialogue, comparability and participation in territorial cooperation frameworks (such as Interreg), where eligibility, programme area and indicators are described in the EUROSTAT nomenclature (EUROSTAT, 2024). For the Republic of Moldova, the stake is not just "having codes", but using the classification as a policy infrastructure, avoiding "forms without substance" and strengthening regional capacity where implementation is expected (Bachtler & McMaster, 2008).

Opportunities and risks in the application of NUTS.

The application of NUTS provides a cognitive and institutional infrastructure through which the territory becomes "visible" in a common European language, compatible with the programming, implementation and evaluation cycles of policies. At the analytical level, standardization by level (NUTS 1–3) and stability of delimitations allow robust comparisons over time and space; at the decision-making level, NUTS anchors multi-level governance and the partnership principles enshrined in the common regulatory framework of the funds (CPR), avoiding fragmentation and arbitrariness in the priority selection of investments (EUR-Lex, 2021; European Parliament, 2025).

Opportunities. The first opportunity is comparability: indicators (social, economic, territorial) reported on NUTS 2/3 allow for coherent diagnosis of disparities, formulation of targets and impact assessment on common bases, in line with EUROSTAT rules on administrative and non-administrative levels and with the rule of stability of delimitations (Eurostat, n.d.; EUR-Lex, 2003/2024). The second opportunity derives from the "place-based" approach: a stable territorial classification facilitates the design of interventions adapted to the context, i.e. "place policies" that endogenously capitalize on resources and capacities (Barca, 2009). The third opportunity concerns institutional learning: programming routines at NUTS 2 and fine-tuning at NUTS 3 strengthen the capacity of sub-national administrations to operate with data, prioritize and evaluate systematically (Bachtler & McMaster, 2008). Finally, for neighboring or candidate countries, alignment with NUTS facilitates territorial cooperation (Interreg) and technical dialogue with European institutions, even in the absence of full access to cohesion policy (European Parliament, 2025).

Risks. The first risk is "artificial regionalization": statistical aggregations that only follow demographic thresholds, ignoring territorial functionalities (urban-rural networks, mobility, labor markets), can produce outlines without internal cohesion. EUROSTAT admits exceptions for geographical, socio-economic or historical-cultural situations, but these require methodological justification and maintenance of stability over time (Eurostat, n.d.). The second risk is formalistic compliance: without sub-national capacity and real partnership, strategic planning becomes "window-dressing", with weak material effects on development (Dabrowski & Piskorek, 2018). The third risk, highlighted in cohesion performance assessments, concerns absorption and micro-efficiency: without robust implementation systems, even the best statistical scaffolding does not translate into results (Wostner, 2008).

Conditions for success. The literature on Europeanization in CEE shows that the effect of NUTS depends on "critical windows" and path dependence: initial institutional choices can block or accelerate learning, and the evolution of regional capacity decides whether NUTS becomes a driver or a constraint (Dabrowski & Piskorek, 2018; Bachtler & McMaster, 2008). From a regulatory perspective, the NUTS Regulation and the CPR provide the benchmarks: (a) coherent and stable delimitations; (b) multi-level governance with relevant partners; (c) indicators and monitoring comparable to NUTS 2/3 (EUR-Lex, 2003/2024; EUR-Lex, 2021).

The role of capitals and the treatment of exceptions. Comparative experiences show that capital cities can statistically distort regional diagnosis through size and specialization; the solution — validated in practice — is the distinct treatment of the capital at NUTS 2, to avoid artificial "cuts" of the rest of the country and to preserve the functional homogeneity of the aggregations. The study of the application of NUTS in Georgia explicitly recommends the capital as a separate NUTS 2 unit, with methodological justification (the dominant weight of Tbilisi), and avoiding an east–west division that would be only cartographic, not functional; at NUTS 3, reporting as faithfully as possible to existing administrative divisions simplifies data production and monitoring (Chelidze, Puljiz & Kilianski, 2020).

Implications for the Republic of Moldova. Having already approved the NUTS Nomenclature (GD no. 570/2017) and operated by the NBS in correlation with CUATM/LAU, Moldova is in a position to use NUTS as a stable statistical framework, connected to national strategies and programs. The priority is not administrative redesign, but operational alignment: officially maintained CUATM↔NUTS correspondence tables, public metadata and geodata compatible with GISCO, revision calendar synchronized with EUROSTAT cycles, programming and evaluation indicators systematically reported on NUTS 2/3. Such an "institutional translation" reduces the risk of "empty forms" and transforms NUTS from a statistical code into a policy infrastructure (EUROSTAT, n.d.; NBS, 2017/2024; EUR-Lex, 2003/2024).

Conclusions

The comparative reading of the material shows that NUTS is not just a statistical ordering device, but a common measurement matrix through which territorial knowledge becomes compatible with programming, monitoring and evaluation processes. This "translational" function – transforming data into operational criteria – explains why the same standard can reconfigure public policy practices without imposing a particular administrative architecture. In this sense, the purpose of NUTS remains both epistemic and institutional: a common language for sub-national analyses and for setting interventions at a regional scale.

At the scale level, the conclusions impose a clear distinction: NUTS 2 concentrates the decision-making loops (from diagnosis to prioritization and evaluation), and NUTS 3 provides the diagnostic granularity necessary to identify intra-regional differences; below these levels, LAU ensures the reproducibility of aggregations. This tiered architecture is not just a statistical convention, but the structure through which "place-based" policies gain long-term institutional traction.

Comparatively, the result does not depend on the standard, but on the institutional context in which it is "translated". The literature on Central and Eastern Europe shows that, where there are sub-national capacity and partnership, NUTS becomes a vector of institutional learning; where these conditions are lacking, formalistic compliance sets in, with showcase strategic planning and low returns on interventions. The differences in trajectory are understandable through the lenses of Europeanization and historical institutionalism (critical windows, path dependence), which explain why divergent outcomes emerge under the same framework of rules.

For the Republic of Moldova, the conclusion does not refer to redrawings, but to the interoperability between statistical classification and current programming and monitoring processes: when indicators, geodata and correspondence tables are integrated into a stable institutional flow, NUTS ceases to be an inventory of codes and functions as a decision infrastructure. Conversely, the mechanical application of demographic thresholds, regardless of functional realities, leads to artificial regionalization and to the weakening of the capacity to learn from policies.

Ultimately, the value of NUTS in policy research and practice results from the alignment between measurement and action: a standard flexible enough to accommodate diverse territorial morphologies, but demanding in terms of methodological stability and coherence. When these conditions are met, NUTS operates as a sustainable bridge between statistics and governance; when not, it remains a technical layer with limited impact, regardless of the volume of data or the refinement of the indicators.

Acknowledgments

The research was conducted within the project Ontological Interrogations on the Alignment of the Regional Development Policy of the Republic of Moldova with European Standards, funded by NARD and registered in the State Register of Projects in the Field of Science and Innovation under number 25.80012.0807.46SE.

Recunoștință

Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului *Interogații ontologice privind alinierea politicii de dezvoltare regională a Republicii Moldova la standarde europene,* finanțat de ANCD și înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 25.80012.0807.46SE.

Bibliography

1. Bachtler, J., McMaster, I. (2008). EU Cohesion Policy and the Role of the Regions: Investigating the Influence of Structural Funds in the New Member States. *Environment and Planning C*: *Politics and Space Journal*. Vol. 26, Issue 2. https://doi.org/10.1068/c0662
2. Barca, F. (2009). *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. Independent report prepared at the request of Danuta Hubner, Commissioner for Regional Policy by Fabrizio Barca. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report_/barca_report_en.pdf
3. Beach, D., & Pederson, R. (2018). *Process Tracing methods – Foundations and Guidelines*. Cambridge University Press.
4. Bucharest Ilfov Regional Development Agency. https://www.adrbi.ro/despre-noi/agentia-pentru-dezvoltare-regionala-bucuresti-ilfov/despre-noiagentia-pentru-dezvoltare-regionala-bucuresti-ilfov
5. Chelidze, Z., Puljiz, J., Kilianski, T. (2020). *Study on application of EU NUTS methodology in Georgia and its practical implications*. https://moi.gov.ge/pdf/60ffce968af6e.pdf/Study%20on%20application%20of%20EU%20NUTS%20methodology%20in%20Georgia.pdf
6. Cornea, S. (2019). *Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperative al modernizării Republicii Moldova*. Cluj-Napoca.
7. Dabrowski, M., & Piskorek, K. (2018). The development of strategic spatial planning in Central and Eastern Europe: between path dependence, European influence, and domestic politics. *Planning Perspectives*, 33(4), 571–589. https://doi.org/10.1080/02665433.2018.1513373
8. Emergency Order no. 122 of July 29, 2020 on some measures to ensure the efficiency of the decision-making process of non-reimbursable external funds intended for regional development in Romania. Published in the Official Gazette no. 686 of July 31, 2020. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/228570
9. European Parliament, Fact Sheets on the European Union (2025). Common classification of territorial Units for statistics (NUTS). https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/99/common-classification-of-territorial-units-for-statistics-nuts
10. EUROSTAT (2024). Cohesion policy indicators. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Cohesion_policy_indicators
11. EUROSTAT, NUTS – Nomenclature of territorial units for statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles
12. Geographic Information System of the Commission. https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco

13. Government Decision no. 570 of 19-07-2017 on the approval of the Nomenclature of territorial statistical units of the Republic of Moldova. Published: 21-07-2017 in the Official Gazette no. 253–264 art. 663. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=100999&lang=ro
14. Law no. 315 of 28 June 2004 on regional development in Romania. Published in the Official Gazette no. 577 of 29 June 2004. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/53040
15. Local Administrative Units. https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units
16. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. Classifications and nomenclatures. https://statistica.gov.md/ro/clasificari-si-nomenclatoare-9881.html
17. Preliminary results of the 2024 Population and Housing Census (2025). National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. https://statistica.gov.md/ro/rezultatele-preliminare-ale-recensamantului-populatiei-si-locuintelor-2024-10077_61626.html
18. Regulation (EC) no. 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS). https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2003/1059/oj/eng
19. REGULATION (EU) 2021/1060 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 24 June 2021 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund Plus, the Cohesion Fund, the Just Transition Fund and the European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund and financial rules for those and for the Asylum, Migration and Integration Fund, the Internal Security Fund and the Instrument for Financial Support for Border Management and Visa Policy. Official Journal of the European Union. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32021R1060
20. Seawright, J., George, A., & Bennett, A. (2008). Review of Case Studies and Theory Development in the Social Sciences. The Journal of Politics, 70(1), 276–278. https://doi.org/10.1017/s0022381607080231
21. Wostner, P. (2008). *Micro-Efficiency of the EU Cohesion Policy.* Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1083477 or https://doi.org/10.2139/ssrn.1083477

Capitolul 57. INTRODUCERE ÎN PRACTICA BAZATĂ PE EVIDENȚE ÎN DOMENIUL ASISTENȚEI SOCIALE

Chapter 57. INTRODUCTION TO EVIDENCE-BASED SOCIAL WORK PRACTICE

Carmen PALAGHIA[1]

Abstract

Evidence-based social work has developed over the past 25 years, aiming for the accuracy of social work practice based on the professional's experience and skills, on the specific features of the ongoing case, but, above all, on the results of the scientific research in the field. The evidence-based social work relies on the model of evidence-based medicine (EBM), which represents an integration of the best results obtained in the current medical research where the experience of the clinician, the particular features of the case, the concrete situation and, above all, the values of the patient become relevant (Sackett, Straus, Richardson, Rosenberg & Haynes, 2000). The evidence-based social work was founded by analogy with medical practice, whereas the professionalization was, from the beginning, based on the social diagnosis, which enables the practicing professional social worker to know the beneficiaries and the community, and to intervene efficiently, according to the plan. Social work based on edifying data is similar to Evidence-Based Medicine, which focuses its therapeutic strategies on "the best available data" (Briffault, 2010), which are obtained from scientific studies, by the integration of information into the clinical experience of the practitioner and into the responsible and well-informed choice of the beneficiary who makes decisions on previously confirmed results. Briffault says that relying on the evidence is actually organizing it, selecting the best according to its source. The ranking of evidence, in the phrase "evidence-based", becomes relevant for subsequent recommendations.

Keywords: *social, evidence-based, work*

Introduction

Webber (2008 apud Palaghia, 2023a) defines evidence-based social work as follows: evidence-based social work is the conscientious, conscious and judicious use of the best evidence in making decisions about the well-being of beneficiaries in need of social services. This adaptation represents a conceptual transfer from medicine to social work. Some authors see this "colonization of the practice" of social work by medicine, whose traditions, values and origins are different and possibly in disagreement with others. However, other authors argue that this concept validates the interventions of social work by producing efficient evidence in practice.

Malcom Payne (2011) shows that in evidence-based practice, social workers perform their profession using the best available evidence regarding the most effective actions to be used to achieve the desired outcomes. This evidence must come from rigorous research, in which subjectivity is limited as much as possible, and causality must be identified in order to derive an effective practice. "Evidence-based practice (EBP) is a process in which the practitioners combine well-researched interventions with clinical expertise, ethics, client preferences and culture to guide and inform the delivery of treatments and services" *(National Association of Social Workers, 2026). "*The evidence-based practice is defined as an assistance practice based on enabling the decision-making processes obtained in order to improve the efficiency of the offered social services and of the results obtained by the beneficiaries" (Drisko & Grandy, 2019 apud Sandu, Unguru, Frunză, 2020, p. 15). *The key elements of evidence-based social work are:* first, the

[1] Lect. univ., dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Facultatea de Filosofie şi Ştiinţe Social-Politice, Departamentul de Sociologie şi Asistenţă Socială, carmen.palaghia@uaic.ro

conscientious practitioner is the one who uses interventions with efficient evidence useful for the intervention. For this purpose, professional competence becomes crucial for the future of social work. A good practice needs us to explain to the beneficiaries with whom we work what, when and especially why we intervene, by reviewing the options available to the users of social services, and we inform them by a thorough, in-depth assessment of their needs and the good knowledge of the current research and relevant to the efficiency of the intervention. The judicious practice is based on the sound, prudent and sensitive judgment, which requires that practitioners not be influenced by external demands (Weber, 2008, apud Palaghia, 2023b).

Bruce Thyer (2006) outlines five efficient steps in a practical approach to evidence-based social work in schools (EBP), as follows:

- -Transform someone's need for information into a question to be answered.
- -Find the best clinical evidence to answer this question.
- -Critically appraise the evidence regarding validity, clinical significance, and utility.
- -Integrate this critical appraisal of research evidence with clinical expertise, values, and the beneficiary's circumstances.
- -Evaluate the effectiveness of the beneficiary in completing the previous steps and strive for self-improvement.

Evidence-based practice (EBP) is the integration of:

- **Clinical expertise/expert opinion –** The judgment, knowledge and critical reasoning acquired through your training and professional experiences.
- **Evidence (external and internal) –** The best available information gathered from data and observations collected on your individual client (internal evidence) and from the scientific literature (external evidence).
- **Client perspectives** – The unique set of values, priorities, personal and cultural circumstances, and expectations identified by your client and their caregivers

Fig. 1. Evidence-based practice (EBP)
Source: Evidence-Based Practice (EBP)

The hierarchy of EBM/EBP evidence (for treatment outcomes) (Drisko, Grady, 2019, p.55)

- Level 1a: Evidence obtained from a "systematic review" evaluating and integrating the results of several experimental research studies (or RCTs) showing homogeneity (consistency) of results
- Level 1b: Evidence obtained from a single experimental study (RCT) with a narrow confidence interval (showing high precision of results that are better than no treatment)

- Level 2a: Evidence from a systematic review of several quasi-experimental or "cohort" studies (with no control groups or retrospective control groups) showing homogeneity of results
- Level 2b: Evidence obtained from a single-cohort study or low-quality experimental study
- Level 2c: Evidence obtained from "outcomes research" or observational studies of treatment results based on a retrospective or "after the fact" matching of clients, lacking random assignment
- Level 3a: Evidence obtained from a systematic review of "case-control" studies (not experiments) showing homogeneity of results
- Level 3b: Evidence obtained from a single of "case-control" study (not experiments) showing homogeneity of results
- Level 4: Evidence obtained from a "case series" of observations made on clients with no control group or random assignment and poor-quality case-control or cohort studies (results of multiple single subject design studies would be level 4 in this model)
- Level 5: Expert opinion, "bench research," or first principles.

The stages of the evidence-based social work process

The stages of the intervention process in evidence-based social work highlight the relationship between fundamental research and specialized practice. The goal of the intervention remains to support vulnerable individuals in overcoming existential difficulties. Evidence-based intervention can be tailored according to the problems faced by the beneficiary, with no rigid boundaries between stages, only the obligation to go through them. During the intervention process, specific methods and techniques of social work are used: the interview, observation, the genogram, the ecomap (Irimescu, 2004).

Evidence-based intervention (Buzducea, 2017) necessarily includes at least the following stages:

- 1. Emphasizing the relationship with the beneficiary;
- 2. Identifying the problem(s);
- 3. Setting objectives and discussing alternative solutions;
- 4. Intervention plan, application of solutions, and progress evaluation.

The specialty literature reveals that the field of the social work sees the usefulness of the process based on edifying data, where social workers are supported to use all the best available evidence in addressing the critical issues for educational institutions *(Palaghia, 2024)*.

The proofs in health and social work that are considered largely valid and reliable are based on scientific principles. The epistemological paradigm was synthesized by Bolton (2002, apud Palaghia, 2023c) and is based on the following elements:

- The objectivity of observation, which is the categorical opposite of a subjective approach, based on the sensory experience and on the intuition.
- The experiment, in which knowledge is not based on observing reality, but mainly represents a process of intervention and observation.
- Causality, where the purpose of the experiment is to determine a causal process and to find explanations of events, and also to make predictions.
- Generality, where causality becomes vital.

A brief overview of the evidence-based practice process (Garcia, Corcoran, 2024, p. 7) presents "a critical first step:

- Engage the Client Assessment.

- Rely on data gathered from the assessment to formulate a direct practice research questions to answer practice needs.
- Search for evidence to answer the questions.
- Critically appraise evidence for
- Impact- Does the study demonstrate the intervention of interest addresses issues of concern?
- Rigor of the study – Can you trust or rely on findings to informed practice?
- Applicability- Do study findings apply to your target population and issue concern?
- Select and implement intervention- based on available evidence, client values and practice wisdom. What is the most appropriate plan to implement the intervention selected?
- Client monitoring, evaluation and feedback" (Garcia, Corcoran, 2024, p.7).

The useful questions are also:

- "What are the steps for Evidence-Based Practice Process"?
- "What is the difference between the Evidence-Based Practice and ESI"?
- "Name one of the critique of the EBP process and the one way to address it".
- "What is one challenge that may come up from you when engaging in the EBP process after graduation, and how would you address it?" (Garcia, Corcoran, 2024, p.12).

Kelly, Reines, Stone & Frey (2010, apud Palaghia 2022) start from four hypotheses in the effort to point out the practical efficacy of evidence-based school assistance.

A process of Evidence-Informed Practice (EIP) is useful to collect, organize and evaluate practice, whereas the choices would improve the ability of school social workers to approach the multitude of problems existing in schools;

School social assistance represents a unique specialty that should align the practice choices with contemporary educational models, currently known and appreciated by teachers;

Although no information should be excluded from taking into consideration, in an evidence-based process, we must mention the fact that it is necessary to supplement it with academic practices and interventions, based on the current research;

Although it is informative, the evidence-based practice is not adequate for the coordination of the practical activity.

Garcia & Corcoran (2024) emphasize "a brief overview of the evidence-practice process":

- Engage in client assessment.

To effectively engage in the EBP practice, practitioners need solid clinical and assessment skills and ability to synthesize assessment and research studies (Drisko & Grady, 2019). "Social workers are trained to conduct ecological assessment, incorporating all the systems at play to identify needs and strengths to capitalize on" (Garcia & Corcoran, 2024: 9).

- Development of well-informed questions.

How do social workers generate the information needed to develop a question?

Our "research question must include critical information about client demographics, lived experiences, issues of concern and grapple with, strengths and intended outcomes" and next, "keywords from our question struggle with developing well-informed questions" (Garcia & Corcoran, 2024: 9).

Questions must be clear, well-articulated, researchable and measurable and should include the following components (Gambrill, 2019):

- 2.1. Describe the population (P);
- 2.2. Highlight the intervention we are considering to address the issue of concern (I);
- 2.3. Compared to another intervention or services as usual (C);
- 2.4. Hoped for outcomes (O).

To formulate PICO questions, once the assessment has been conducted and we identified both problems and strengths, we think about;

- How we will address the areas of concern and goals we've identified?
- What intervention will be effective?
- Are we going to compare this intervention to another?
- What is the desired outcome?

When we deciding on an outcome, it must be specific, definable and measurable (Cojocaru, 2006).

- Search for evidence to answer the question.
- Critically appraise evidence – process stage.
- Impact: Does the study demonstrate the intervention of interest addresses issues of concern?
- Rigor of study: Can you trust or rely on findings to informed practice?
- Applicability: Do study findings apply to your target population and issue of concern?
- Select and implement evidence-output stage: select the intervention based on available evidence, client values and practice wisdom. What is the most appropriate plan to implement the intervention selected?
- Monitor client process evaluation stage or "client monitoring, evaluation and feed-back": -How much change do we need to know success is achieved?

David Smith (2004) presents in the book Social Work and Evidence-Based Practice what professionals need from research beyond evidence-based practice, the extremes in child abuse, the effective Social Work: reducing truancy, Delinquency and School Exclusions, Domestic Violence, Evidence-Based Practice in Young Peoples Substance, Social Work and "Looked after children", The use of Evidence in social work with Disabled People, Evidence-Based Probation. Garcia, Antonio and Jacqueline Corcoran Presents in 2024, in the book Evidence-Based Practice Process in Social Work. Critical Thinking for Clinical Practice the client assessment and development of PICO questions and the role of systematic reviews in Evidence-Based Process, the qualitative research and the Evidence-Based Process and the common barriers to Applying the EBP process. In the end we evaluate the client progress and review and critique of methods to evaluate practice.

Conclusions

One role of the social workers is the evolving system of cares "must address the critical questions that have been generated by the empirical practice research" (Wodarski, 2009, p. 5). These questions (Long, Homesley, Wodarski, 2007) are: Who should deliver the intervention to whom? What intervention is the most effective with which clients, where and what level should the intervention take place? Our clients are: children and adolescents: developmental disabilities, conduct disorder, Attention-Deficit/ Hyperactivity Disorder, Oppositional Defiant Disorder, Enuresis and Encopresis, Separation Anxiety Disorder, Bulimia Nervosa, Anorexia Nervosa, and adults with Generalized Anxiety Disorders, Alcohol Abuse, Polysubstance Abuse, Schizophrenia, Major Depressive Disorder and Dysthymic Disorder, Post Traumatic Stress Disorder, Bipolar Disorder, Panic Disorder with Agoraphobia, Specific and Social Phobia, Obsessive-Compulsive Disorder, Post Traumatic Stress Disorder, Borderline Personality Disorder. The Special Literature present Brief Cases with: Teen Pregnancy, Opiate Abuse, Polysubstance Abuse In Teenagers, Child Sexual Abuse, Teen Pregnancy, Teen Sexual Abuse, Oppositional Defiant Disorder, Antisocial Personality Disorder and Domestic Violence, The Crisis Intervention and Trauma as: the need for multidimensional approach for Post Traumatic Stress, Long Term Sequela and Trauma, Patient Suicide, Helping Therapist Copes (Patient Suicide and Burnout), Death and Dying, Partner Abuse and other Subtypes of Trauma, Violence and Social Settings: The

Workplace, School and community and underserved Patient Populations: Children, Adolescents, Older Adults and Minority Group Members for Crisis Intervention (see also Jennifer L. Hillman, 2002). It is a need for Evidence-Informed Practice Approaches in Schools and an Evidence-Informed Process for School Social Worker: parents involvement, increasing student compliance with classroom tasks, helping students cope with their parents divorce, preventing bullying in schools, helping students with anxiety in schools, ADHD, and other problems (Kelly, Raines, Stone, Fray, 2010).

Bibliography

1. Bolton, D. (2002). *Knowledge in the human sciences*. In Priebe, S., & Slade M. (eds.) *Evidence in mental health care*, Routledge.
2. Briffault, X. (2010). *Fabrica de depresie*, Meteor Publishing.
3. Buzducea, D. (2017). *Asistența socială: compendiu de istorie, teorie și practică,* Polirom.
4. Cojocaru, Ș. (2006). *Proiectul de intervenție în asistența socială, Polirom,* Iași.
5. Drisko, J., & Grady, M. (2019). *Evidence-Based Practice in Clinical Social Work,* Springer.
6. Garcia, A.R., & Corcoran, J. (2024). *Evidence- Based Practice Process in Social Work*. Clinical Thinking for Clinical Practice, Oxford University Press.
7. Hillman J.L. (2002). *Crisis Intervention and Trauma. New Approaches to Evidence-Based Practice*, Issues in the Practice of Psychology, Springer Science Buseness Media, LLC.
8. Irimescu, G. (2004). *Delimitări teoretice și practice în Asistența Socială, în Vasile Miftode, coordinator, Sociologia Populațiilor Vulnerabile,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.
9. Kelly, S.M., Raines, J.C., Stone S., Frey, A. (2010). *School Social Work. An Evidence Informed Framework for Practice,* Oxford University Press.
10. Palaghia C. (2022). Asistența socială școlară bazată pe date edificatoare, în vol. *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere* (coord. Rusu M., Doncean M., Cuciureanu S.) Iași: Editura Performantica.
11. Palaghia, C. (2023a). Intervenții în situațiile de criză din cadrul școlii și practica bazată pe date edificatoare, *Revista de Asistență Socială*, Numărul 3, 95-111.
12. Palaghia, C. (2023b). Eating disorders and obesity in children and teenagers from the perspective of evidence-based school social work, *Revista Universitară de Sociologie.*
13. Palaghia, C. (2023c). Evidence-based school social work and increasing psychosocial resilience in pupils. În *Analele Științifice de Sociologie și Asistență Socială ale Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.
14. Palaghia, C. (2024). *Asistența socială școlară bazată pe evidențe*. Ediție bilincvă. Evidence – Based School Social Work, Bilingual Edition. Pro Universitaria, București.
15. Payne, M. (2011). *Teoria modernă a asistenței sociale*, Editura Polirom.
16. Pritchard C. (2006). *Mental Health Social Work*. Evidence-based practice. Routledge, New York.
17. Sackett, D.L., Straus, S. E., Richardson W. S., Rosenberg, W., & Haynes R. B.(2000). *Evidence based medicine. How to practice and teach EBM*, Churchill Livingstone.
18. Sandu A., Unguru E, Frunză A. (2021). *Asistența Socială bazată pe evidențe*, Editura Tritonic.
19. Smith, D. (2004). *Social Work and Evidence Based Practice, Research Highlights in Social Work 45, JessiCA Kingsley Publisher*, London and Philadelphia.
20. Thyer B. (2006). *Social Work Education and Clinical Learning: Towards Evidence-Based Practice?, Clinical Social Work Journal, vol.35 iss.1*. pp. 25–32.
21. Webber, M. (2008). *Evidence-based policy and practice in mental health social work*. Learning Matters.
22. Wodarski, J. (2009). *Evidence-Based Interventions in Social Work. A Practitioner's Manual*, Charles C Thomas Publisher, Springfield, Illinois, U.S.A.

Capitolul 58. COOPERAREA REPUBLICII MOLDOVA CU ȚĂRILE EUROPEI DE SUD-EST

Chapter 58. COOPERATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH THE COUNTRIES OF SOUTH-EASTERN EUROPE

Petru ROȘCA[1]

Abstract

The article studies various aspects of the cooperation process of the countries of South-Eastern Europe (Albania, Bulgaria, Croatia, Greece, Kosovo (part recognized as a state), North Macedonia, Montenegro, Republic of Moldova, Romania, Serbia and Turkey (European part)). The principles, the way of organization and the main particularities of this regional cooperation process are described at the level of the heads of state, governments, parliaments, foreign ministries of the member states, sectoral meetings of the relevant ministries in a certain field, such as: justice, home affairs, economy, energy, etc. The essences of the Strategies and Programs developed and implemented within the cooperation process in South-Eastern Europe and their impact on the economy of the member countries are restored. Also, the cross-border cooperation of the Republic of Moldova with Romania and Ukraine is studied.

Keywords*: South-East European Cooperation Process (SEECP), strategies, programmes, cross-border collaboration, their impact on the economy of the member countries.*

JEL: *O2, R1, R5*

Introducere

Cooperarea internațională și regională în producție este o necesitate dictată de diviziunea internațională a muncii. Fiecare țară își dezvoltă propriul său concept asupra creșterii economice adecvat condițiilor specifice ale țării respective. Condiția principală este ca la baza cooperării să se afle egalitatea și avantajele respective**.** Prin **cooperarea economică** se înțelege conlucrarea sub cele mai diverse forme, dintre două sau mai multe state, cu scopul de a realiza anumite obiective în economia națională, în domeniul comerțului, tehnico-științific, turism sau altă natură (Ignat I., Pralea S., 2013).

Cooperarea economică poate fi examinată în acest proces ca o etapă a integrării. Practic, înainte de integrare este necesară o desfășurare a diferitor forme de cooperare economică. Pe calea cooperării pot fi obținute cu eforturi valutare minime mașini, utilaje, echipamente de înalt nivel tehnic, care nu pot fi produse în țară din motive tehnice, sau de rentabilitate, dar care sunt indispensabile relansării producției autohtone. O cooperare nediscriminatorie pentru nici unul dintre participanți va conduce la o aliniere treptată a economiilor naționale implicate în acest proces. Cooperarea poate fi realizată la nivelul economiilor naționale (*cooperarea macroeconomică*) sau la nivelul intităților economice, indiferent de forma de proprietate (*cooperarea microeconomică*). În acest scop se crează anumite instituții, comicii și altele structuri, care desfășoară diferite acțiuni de colaborare conform anumitor contracte (Roșca, Petru, 2024).

Europa de Sud-est este o parte a Europei care cuprinde următoarele țări: Albania, Bulgaria, Grecia, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, România, Serbia, Turcia (state fondatoare), Bosnia și Herțegovina (2001), Croația (2004), Republica Moldova (2006), Muntenegru (2007) și Slovenia (2010).

[1] Doctor habilitat în științe economice, profesor universitar. Catedra Business, Marketing și Turism, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, petrurosca08@gmail.com

Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEECP) a fost înființat în 1996, la inițiativa Bulgariei, care a dorit să pună bazele unei noi forme de cooperare, după apariția noilor state pe teritoriul fostei Iugoslavii. În calitate de principal **for politic** al statelor din regiune. SEECP reprezintă un instrument de promovare a intereselor și politicii comune de integrarea acestora în structurile politice, economice, de securitate ale UE, precum și cele euro-atlantice.

Cooperare țărilor din Europa de Sud-Est (SEECP) (17) este o structură de cooperare regională neinstituționalizată, concepută de statele regiunii, ca expresie a solidarității dintre acestea. Elementul definitoriu este reprezentat de faptul că SEECP este singurul forum din Sud-estul Europei format și gestionat de statele din regiune. Carta relațiilor de bună vecinătate, stabilitate, securitate și cooperare în Europa de Sud-Est, cunoscută și sub numele de Carta SEECP, este documentul fondator al Procesului de Cooperare din această regiune a Europei, semnată la București la 12 februarie 2000. Anexa la Cartă, care cuprinde aspectele procedurale, a fost modificată în 2007, incluzând referiri la înființarea unor noi organizații. SEECP este un cadru de cooperare regională conceput de statele din regiune pentru a promova solidaritatea și cooperarea între ele.

Conținut de bază.

Cooperarea internațională și regional cuprinde diverse domenii:

- comerțul internațional;
- cooperarea în producție (întreprinderi mixte, filiale ale STN etc.);
- investiții internaționale directe;
- cooperarea în domeniul cercetării-inovării și tehnologică;
- în domeniul energetic;
- în dezvoltarea turismului;
- relațiilor financiare și creditare interstatale;
- migrarea internațională a forței de muncă;
- transportuirile internaționale;
- serviciilor internaționale etc.

Cooperarea crează un șir de **avantaje**:

- contribuie la satesfacerea intereselor țărilor, a entităților economice implicate în procesul de cooperare, indiferent de nivelul de dezvoltare și sistemul de organizare a economiei;
- impulsionează direct sectorul real al producției, asigură creșterea economică, oferă elemente de tehnologii noi care lipsesc unei țări sau agent economic, pentru a se putea dezvolta;
- contribuie la dezvoltarea explozivă a științei, tehnicii și tehnologiilor celor mai avansate, înlăturând diferite bariere, discriminări și alte obstacole în relațiile economice interstatale;
- este un mijloc eficient pentru dezvoltarea și diversificarea schimburilor comerciale, transformând comerțul internațional într-un factor al creșterii economice pentru țările respective;

- cooperarea crează condiții de stabilitate în raporturile economice internaționale, oferând perspectivă de lungă durată în domeniul activității investiționale, a specializării, progresului tehnic și tehnologic etc.

În opinia autorului, un bun exemplu de colaborare economică între state poate servi ***Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (SEECP),*** ca structură regională neinstituționalizată. Acest proces a fost format ca expresie a solidarității între țările din această zonă după conflictele ce avuse loc în regiune în prima jumătate a anilor 1990. Elementul definitoriu, fiind reprezentat de faptul că SEECP este 1 forum din sud-estul Europei provenit și gestionat exclusiv de statele din interiorul regiunii. O altă particularitate a acestei inițiative regionale constă în faptul că nu se folosesc denumirile statelor participante. Reuniunile se organizează în format capitale, menționând în documentele SEECP doar numele oficialităților care au adoptat documentul. Au fost stabilite următoarele **obiective:**

- întărirea stabilității, securității și a relațiilor de bună vecinătate;
- sprijinirea țărilor din Balcanii de Vest care încă nu sunt membre ale UE și a Republicii Moldova, pe toate palierele, pentru avansarea pe calea integrării la UE și NATO;
- intensificarea cooperării economice în zonă pe diferite domenii, cu accent pe cooperarea transfrontalieră, modernizarea infrastructurii de transporturi, comunicații și energie, promovarea comerțului și investiților între țările din regiune;
- promovarea cooperării în domeniile științific și tehnologic, umanitar, social și cultural;
- cooperarea în domeniul justiției, în combaterea crimei organizate și a traficului ilicit cu droguri, arme și persoane, precum și a terorismului și migrației ilegale.

Carta relațiilor de bună vecinătate, stabilitate, securitate și cooperare în Europa de Sud-Est stă la baza funcționării SEECP. Documentul a fost semnat la București, la 12 februarie 2000. Anexa Cartei, ce cuprinde aspectele procedurale a fost modificată în 2007, prin introducerea referirilor la înființarea Consiliului Cooperării Regionale (RCC), ca organ operațional al SEECP.

Organismele principale și modul de operare.

Coordonarea desfășurării activităților de cooperare în cadrul SEECP este asigurată de Președinția-în-Exercițiu (PiE), deținută prin rotație de către statele participante, pe o durată de un an, fiind reprezentată de ministrul afacerilor externe al statului care asigură PiE. De regulă, PiE stabilește un *motto* și o serie de priorități pentru mandatul său. La nivelul SEECP există practica nefolosirii numelui statelor în documentele oficiale și în dezbateri, referirile făcându-se la capitale. Principalul for politic al SEECP este reuniunea anuală la nivel de șefi de state și guverne – **Summit-urile SEECP**. Totodată, pe parcursul unei președinții sunt organizate, în mod cutumiar, *trei reuniuni ale miniștrilor de externe*: una formală și două informale. La nivel de lucru au loc *întâlniri ale directorilor politici ai Procesului* din ministerele de externe ale statelor participante. Cooperarea la nivel ministerial este foarte dinamică. Pe lângă reuniuniile miniștrilor de externe, annual se organizează întâlniri sectoriale ale miniștrilor de resort în domenii precum: justiție, afaceri interne, economie, energie etc., în funcție de prioritățile stabilite de Președintele-în-Exercițiu.

În cadrul SEECP se realizează, de asemenea, și cooperarea parlamentară prin intermediul Adunării Parlamentare, ca for politic format la 10 mai 2014, în timpul mandatului României în calitate de PiE a SEECP. Evenimentul petrecut la București, a marcat trecerea la o nouă etapă, de instituționalizare, a cooperării între cele doisprezece parlamente ale țărilor participante la SEECP prin transformarea Dimensiunii Parlamentare a acestui proces într-o Adunare Parlamentară. Reuniunile de nivel (summit și ministeriale) se finalizează prin adoptarea unor declarații politice. Acestea sunt precedate, în cele mai multe cazuri, de reuniuni ale experților.

În perioada trecută mandatele PiE SEECP au fost îndeplinite de către România (2004-2005), Grecia (2005-2006), Croația (2006-2007), Bulgaria (2007-2008), Republica Moldova (2008-2009), Turcia (2009-2010), Muntenegru (2010-2011), Serbia (2011-2012), Macedonia de Nord (2012-2013), România (2013–2014), Albania (2014–2015), Bulgaria (2015-2016), Croația (2016-2017), Slovenia (2017-2018), Bosnia și Herțegovina (2018-2019), Kosovo (2019-2020), Turcia (2020-2021), Grecia (2021-2022) și Muntenegru (2022-2023).

Troica este mecanismul care asigură continuitatea între președințiile SEECP, care este formată din fosta, actuala și viitoarea președinție-în-exercițiu a Procesului. De exemplu în 2024 Troica a fost formată din: Muntenegru, fostă PiE (iulie 2022 – iunie 2023), **Republica Macedonia de Nord, actuala PiE** (în perioada iulie 2023 – iunie 2024), și Albania, care a preluat Președinția-în-Exercițiu în iulie 2024. Cu prilejul aniversării a 30 de ani de la înființarea SEECP, care a avut loc la Sofia în 1996, Bulgaria și-a exprimat intenția de a exercita Președinția-în-Exercițiu a Procesului în perioada 2025-2026.

Particularitățile principale ale acestei inițiative de cooperare regională sunt:

- SEECP nu este o structură instituționalizată, ci o platformă de dialog politic și consultare, inclusiv la cel mai înalt nivel;
- la masa reuniunilor, după cum s-a menționat anterior, se folosesc steaguri, iar în documentele SEECP se menționează numele oficialităților care au adoptat documentul și nu se folosesc denumirile statelor participante;
- coordonarea activităților este asigurată de Președintele în exercițiu (PiE), deținută prin rotație de către statele membre, pe termen de un an și reprezentată de ministrul afacerilor externe;
- conform documentelor statutare, sarcinile operațional-tehnice ale SEECP sunt realizate de către Secretariatul Consiliului Cooperării Regionale (CCR).

– SEECP poate fi considerat continuatorul Înțelegerii Balcanice, inițiată de Nicolae Titulescu în perioada interbelică, la care participau Iugoslavia, Grecia, Turcia și România.

Aderarea la SEECP. Această structură este deschisă pentru participare în formă adecvată (stat participant sau stat observator), statelor care aparțin din punct de vedere geografic regiunii și care își declară adeziunea totală la principiile Cartei. Decizia se ia de către șefii de stat/guvern pe bază de consens. În cadrul Procesului cooperării țărilor din Europa de Sud_Est (**SEECP**) se desfășoară o largă cooperare transfrontalieră între diferite regioni din țările de sud-vestul Europei conform anumitor Programe adoptate. De exemplu, domeniul de cooperare al Programul Interreg VI B Sud-Vest 2021-2027, aprobat de Comisie la 13 decembrie 2022, prevedea un șir de priorități privind dezvoltarea cooperării transfrontaliere în regiunea de Sud-Vest (SUDOE) [16]. Regiunea SUDOE include zona montană a Perineilor, care are o lungă tradiție de cooperare între Franța, Spania și Andorra. Vom numi câteve exemple de proiecte finanțate prin programul SUDOE 2014-2020:

- Proiectul RISKCOAST (Dezvoltarea de instrumente pentru prevenirea și gestionarea riscurilor geologice în zonele de coastă legate de schimbările climatice, 2019-2022) (15);
- Proiectul ClimAlert (Sistemul de alertă timpurie privind riscurile climatice legate de apă pentru o mai mare reziliență, 2019-2023) (15);
- Proiectul AGUAMAOD (Dezvoltarea unei platforme de gestionare a resurselor de apă în perioadele cu ape reduse pe teritoriul SUDOE) (2016-2019) (22);
- Proiectul PLURIFOR (Planuri transnaționale de gestionare a riscurilor forestiere) (2016-2019) (12);
- Proiectului ECCLIPSE (Evaluarea schimbărilor climatice în porturile din Europa de Sud-Vest) (2019-2022) (13) etc.

Realizarea acestor și altor proiecte în cadrul cooperării transfrontaliere (INTERREG A) au îmbunătățit cunoștințele actuale privind impactul schimbărilor climatice și vulnerabilitățile din Pirinei, au sprijinit pregătirea strategiei de adaptare la schimbările climatice pentru Pirinei și au îmbunătățit portalul de informații OPCC (25). Ele joacă, de asemenea, un rol important în crearea unei baze comune de cunoștințe și în transferul, reproducerea și valorificarea cunoștințelor privind adaptarea în regiune.

Summitul Ucraina-Europa de Sud-Est de la Odesa (11 iunie 2025) (14).

La 11 iunie 2025 la Odesa, a avut loc **al patrulea Summit Ucraina-Europa de Sud-Est** cu participarea șefiilor statelor membre, care au întărit angajamentele de a susținut în continuare Ucraina, pe toate palierele, precum și de a aplica toate măsurile, eforturile de a ajunge la o pace justă, de lungă durată și rezolvarea problemelor legate de reconstrucție. Tot odată, s-a subliniat, importanța menținerii unității și a abordării coerente în întreaga regiune reprezentată la Summit, pentru securitatea de ansamblu a continentului European și necesitatea acordării unei atenții deosebită zonei Mării Negre, inclusiv din perspectiva securității rutelor comerciale. De asemenea, acolo a avut loc reuniunea trilaterală România – Republica Moldova – Ucraina, în cadrul căreia s-a discutat despre principalele proiecte de interconectare, în special a infrastructurii energetice, procesul de aderare la Uniunea Europeană și cooperarea în materie de asigurare a securității.

Formatul Ucraina-Europa de Sud-Est a fost lansat în anul 2023, în contextul războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei, ca platformă regională de susținere a Ucrainei, dar și de combatere comună a efectelor complexe ale războiului din proximitate și a consecințelor asupra regiunii extinse, având interese de securitate comune. Primul summit în acest format a avut loc la 21 august 2023, la Atena (Grecia), moment în care 11 lideri de state din această zonă au adoptat Declarația de la Atena, prin care au reafirmat sprijinul pentru Ucraina și au subliniat angajamentul față de UE. În Declarație se subliniază faptul că statele din Balcanii de Vest, Ucraina și Republica Moldova ar trebui să fie acceptate ca membri cu drepturi depline ai familiei europene (19).

Al doilea summit Ucraina – Europa de Sud-Est a avut loc la Tirana, Albania, la 27 februarie 2024. În cadrul evenimentului, liderii din Kosovo, Republica Moldova, Muntenegru, Macedonia de Nord, Serbia, Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, România și Ucraina au adoptat o declarație comună de susținere a Kievului, denunțând totodată agresiunea rusă. În Declarație se menționează că Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei este cea mai mare amenințare la adresa securității europene și a păcii internaționale.

La 9 octombrie 2024 a avut loc cel de-al treilea Summit Ucraina – Europa de Sud-Est, la Dubrovnik (Croația), fiind găzduit de către președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski, și prim-ministrul Croației, Andrej Plenkovic. În cadrul dezbaterilor, înalții oficiali din statele participante au reafirmat totodată importanța coordonării și cooperării în vederea continuării accelerate a procesului de integrare europeană a Ucrainei, Republicii Moldova, precum și a statelor din Balcanii de Vest. Summitul s-a finalizat cu adoptarea unei declarații comune, consemnând angajamentul colectiv de sprijin multidimensional pentru Ucraina. Au participat 13 țări: Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Kosovo, R. Moldova, Muntenegru, Macedonia de Nord, România, Serbia, Slovenia și Turcia. Totodată, în cadrul Summitului din 9 octombrie 2024, președintele ucrainean, Volodimir Zelenski, a cerut Uniunii Europene să primească toate națiunile democratice ale Europei. Dacă Europa nu este astăzi unită, nu va fi în pace, procesele de aderare trebuie deci finalizate.

Republica Moldova în cooperarea regională și transfrontalieră.

Abordarea problemelor politicii regionale în Republica Moldova, este menționată și în Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, care prevede că dezvoltarea regională este o prioritate pentru țară. Strategia Națională de Dezvoltare Regională (SNDR) este principalul document de planificare a dezvoltării regionale care reflectă prioritățile, mecanismele și măsurile prioritare. Pe parcursul anilor 2009-2020, au fost câteva cicluri de implementare a acestei strategii atât la nivel național cât și cel regional. Odată cu schimbarea Paradigmei de dezvoltare regională în Republica Moldova, s-a efectuat elaborarea unei noi SNDR pentru perioada 2021-2027 (8). În politica externă a Republicii Moldova cooperarea regională este o dimensiune complementară a agendei de integrare europeană și a liniei complexului de mecanisme a relațiilor și interacțiunilor în cadrul organizațiilor internaționale și inițiativelor regionale. În cadrul cooperării regionale, Republica Moldova menține dialogul cu statele membre și secretariatele organizațiilor regionale, participând la reuniunile de nivel înalt sau ministeriale, la ședințele comitetelor coordonatorilor naționali sau a înalților funcționari, la întrunirile grupurilor de lucru și ale experților în cadrul Inițiativei Central Europene (**ICE**), Organizației Cooperării Economice a Mării Negre (**OCEMN**), Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică (**GUAM**), Procesului de Cooperare în Europa de Sud-Est (**SEECP**), a Consiliului de Cooperare Regională (**RCC**) și altele (Roșca, Petru, 2005).

Cooperarea economică are următoarele trăsături (Roșca P., Ciobanu S., Costache (Țenea) L., 2007):

- in cadrul cooperării, este imperioasă conlucrarea partenerilor către același scop, din punct de vedere material, uman sau tehnic, pe baza unor complementarități economice;
- relațiile de cooperare sunt reglementate juridic, pe baza promovării relațiilor contractuale, care determină drepturile și obligațiunile reciproce;
- datorită conjugării unor activități de natură productivă, financiară sau materială, cooperarea are formă complexă, fiind realizată pe multe domenii și forme;
- cooperarea este caracterizată de continuitate, ca urmare a eșalonării, pe perioade îndelungate, a operațiunilor ce o compun;
- organizarea și, din dorințele și necesitățile partenerilor implicați, determină posibilitatea existenței atât a relațiilor de natură bilaterală, cât și multilaterală;
- cooperarea este un proces atât macro-, cât și microeconomic, aceste două laturi, adesea legate între ele, nu se contrazic, ci se completează și se armonizează reciproc;
- cooperarea are un scop bine definit, și anume, obținerea unor rezultate superioare atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ.

Se deosebesc următoarele funcții ale cooperării economice internaționale (Dumitrescu, St., Ball A., 2002):

- la nivel mondoeconomic:
- stimularea investițiilor internaționale;
- intensificarea aportului economiilor naționale în relațiile internaționale;
- adâncirea interdependenței economice și tehnico-științifice dintre țări;
- sporirea ritmului și a volumului comerțului internațional;
- modificarea structurii comerțului internațional; facilitarea schimburilor între țări;
- adâncirea interacțiunii dintre diferite fluxuri economice externe;
- la nivel macroeconomic:
- contribuie la valorificarea resurselor economice și naturale;
- sporește volumul producției globale, produce mutații progresive în structura economiei naționale;
- intensifică și îmbunătățește structura schimburilor externe, ca factor de echilibrare a balanței de plăți.

la nivel microeconomic:

- contribuie la sporirea productivității muncii;
- difuzarea tehnologiilor informaționale și de comunicații;
- folosirea pe scară largă a diferitor procedee și metode înaintate de producere.
- Indiferent de nivelurile de aplicare, cooperarea și integrarea economică determină efecte microeconomice și macroeconomice benefice pentru țările implicate în acest proces, inclusiv:
- înlăturarea restricțiilor comerciale, reducerea costurilor pentru întreprindere, ceea ce în condițiile unei concurențe sporite pe piețe, are ca rezultat reducerea prețurilor. Toate acestea stimulează cererea internă și externă, majorează volumul de producție și determină sporirea profitului;
- presiunea concurențială sporită obligă întreprinderile la economisire;
- creșterea presiunii concurențiale intensifică procesul de inovație în domeniul produselor și al tehnologiilor; contribuie la perfecționarea cadrelor, a forței de muncă.

Cooperarea Regională a Republicii Moldova în Sud-Estul Europei (CEESE).

Republica Moldova participă activ în procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (CEESE), care este o structură de cooperare regională ne instituționalizată, concepută de statele regiunii, ca expresie a solidarității dintre acestea. Elementul definitoriu este reprezentat de faptul că CEESE este singurul forum din Sud-estul Europei format și gestionat de statele din regiune (17).

Republica Moldova acordă o atenție deosebită participării la acțiunile Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI), inițiată sub auspiciile UE și SUA în decembrie 1996, după semnarea acordurilor de pace de la Dalton, punând capăt războiului civil din Bosnia-Herțegovina. Acea Declarație de constituire a SECI, a oferit Republicii Moldova largi oportunități de a se conecta la proiecte de cooperare regională în Europa de Sud-Est legate de facilitarea trecerii frontierelor, revizuirea regimului vizelor, dezvoltarea infrastructurii de transport, asigurarea securității energetice, dezvoltarea sectorului privat, combaterea crimei transfrontaliere etc.

Participarea Moldovei la proiectele și activitățile PSESE, precum și aderarea sa la noi mecanisme de integrare regională din Europa de Sud-Est au ancorat țara noastră în procesele integraționiste din această regiune, au contribuit la promovarea imaginei Republicii Moldova ca țară cu aspirații de integrare europeană și cel mai important, că politica Republicii Moldova de cooperare în Sud-Estul Europei a facilitat pătrunderea și asimilarea valorilor, standardelor și practicilor europene în diferite domenii de politică internă din țara noastră.

De exemplu, deosebit interes a prezentat Programul de Cooperare Transnațională pentru Europa de Sud-Est 2007-2013. Aria de acoperire:

- trei State membre vechi: Austria, Grecia și Italia (regiunile: Lombardia, Bolzano / Bozen, Trento, Veneto, Friuli-Venezia-Giulia, Emilia Romagna, Umbria, Marche, Abruzzo, Molise, Puglia, Basilicata);
- șase State membre noi: Bulgaria, Ungaria, România, Slovenia, Slovacia și Croația;
- un Stat cu statut de candidat cu care nu au fost demarate negocierile: Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei;
- patru state potențial candidate: Albania, Bosnia, Muntenegru și Serbia;
- două state cu care UE are relații speciale: Republica Moldova și Ucraina (regiunile: Cernăuți, Ivano-Frankovsk, Zakarpatie, Odessa).

Beneficiari direcți (eligibili pentru finanțare) – instituții publice și structuri echivalente (exemplu: Ministere, Consilii județene, Consilii locale, ONG-uri, Agenții pentru Dezvoltare Regională, alte agenții și autorități, asociații, universități, institute de cercetare etc.). *Beneficiari indirecți* – instituții publice și structuri echivalente.

Pentru Proiectele depuse de partenerii din Republica Moldova și regiunile eligibile din Ucraina, Comisia Europeană a prevăzut finanțare în cadrul programului Interregional IEPV (buget comun – 2 mil. euro). În **tabelul 1** este prezentat bugetul de finanțare a Programului de Cooperare transfrontalieră pentru Europa de Sud-Est pe perioada anilor 2007-2013.

Tabelul 1. Bugetul Programului de Cooperare Transnațională pentru Europa de Sud-Est 2007-2013 pentru 8 state membre/ 7 ani (în mil, euro) (21)

Bugetul FEDR + cofinanțare	Din care:	
Total	FEDR	cofinanțare
245 111, 97	**206 691, 645**	**38 420, 329**

Sursa: *http://adrnord.md/category.php?l=ro&idc=341*

Obiectivul strategic al programului era crearea de parteneriate transnaționale în domenii de importanță strategică în scopul îmbunătățirii procesului de integrare teritorială, economică și socială și al sprijinirii coeziunii, stabilității și competitivității.

Prioritățile și măsurile programului (21):

- *prioritatea I: facilitarea inovării și antreprenoriatului*; dezvoltarea rețelelor tehnologice și de inovare; dezvoltarea unui mediu propice antreprenoriatului inovativ.
- *prioritatea II: protecția și îmbunătățirea mediului*; îmbunătățirea managementului integrat al apelor și prevenirea riscurilor de inundație; promovarea cooperării în managementul ariilor protejate; promovarea energiei regenerabile.
- *prioritatea III: îmbunătățirea accesibilității*: îmbunătățirea planificării în domeniul rețelelor primare și secundare de transport; îmbunătățirea condițiilor cadru pentru platformele multimodale.
- *prioritatea IV: dezvoltarea zonelor de creștere durabilă*: abordarea problemelor care afectează zonele metropolitane și sistemele regionale de așezări; promovarea utilizării patrimoniului cultural pentru dezvoltare.

Exemplu, în perioada anilor 2007-2010, Republica Moldova a recepționat de la UE, prin Instrumentul financiar al Politicii Europene de Vecinătate, asistență financiară în valoare de 210 milioane euro. Moldova beneficiază de cea mai mare asistență financiară pe cap de locuitor printre statele europene ale Politicii Europene de Vecinătate a UE (11).

În Republica Moldova sunt create *patru Agenții de Dezvoltare Regională,* care participă activ la realizarea diferitor proiecte, inclusiv Proiectul satul european (24): **Agenția de Dezvoltare Regională Nord**, care include: Municipiul Bălți și raioanele: Briceni, Dondușeni, Drochia, Edineți, Fălești, Florești, Glodeni, Ocnița, Râșcani, Sângerei, Soroca; **Agenția de Dezvoltare Regională Centru**, în componența raioanelor: Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hâncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni, suburbiile municipiului Chișinău; **Agenția de Dezvoltare Regională Sud**, raioanele: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă, Taraclia; **Agenția de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia**, care include toate localitățile din UTA Găgăuzia.

Cooperarea transfrontalieră cu România și Ucraina.

Republica Moldova, de asemenea, participă activ în diverse structuri de **cooperare transfrontalieră** cu **România** și **Ucraina**. Conform prevederilor Convenției-cadru europene privind cooperarea transfrontalieră a colectivelor sau autorităților teritoriale, cooperarea transfrontalieră vizează întărirea și dezvoltarea rapoartelor de vecinătate între colectivități sau

autorități teritoriale care depind de două sau mai multe părți contractante, precum și încheierea de acorduri și înțelegeri în acest scop (18). Cooperarea transfrontalieră reprezintă o dimensiune a cooperării regionale și, prin urmare, o componentă în cadrul procesului de integrare economică europeană (Rico, Ch., 1992).

Realizarea pieței europene unice, schimbările politice în interiorul statelor din Europa Centrală și de Est și procesul tot mai intens de apropiere și de asociere a lor la UE au lărgit și aprofundat cooperarea transfrontalieră. În UE regiunile transfrontaliere constituie revelatorul și catalizatorul nivelului de avansare a construcției europene. Uniunea Europeană investește anual sume semnificative în programe de cooperare transfrontalieră, interregională și transnațională, menite să stimuleze cooperarea între membri și să accelereze efectele pozitive ale lărgirii hotarelor UE pentru statele din vecinătate.

E de menționat, că în 2007-2013 beneficiarii din Moldova au fost implicați în 171 proiecte din toate programele de cooperare transfrontalieră și transnațională. Implementarea acestor proiecte au contribuit la dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova. Acest fapt s-a realizat datorită aportului la dezvoltarea economică prin sprijinirea sectorului agricol, antreprenorial, inițiativelor de protecție socială și altele, care în totalitatea lor au prezentat domeniile de intervenție ale acestor programe (17). O formă specială de cooperare transfrontalieră sunt ***euroregiunile***. Această formă de colaborare subregională contribuie la dezvoltarea unor spații geografice largi, care includ unități administrativ-teritoriale din două și mai multe state. Condițiile pentru dezvoltarea optimă a unei euroregiuni sunt: echilibrul economic minimal, elementele culturale comune și moștenirea istorică. Plecând de la aceste criterii, o serie de instituții europene au provocat dezvoltarea euroregiunilor (Castraveț L., 2022, nr. 1). Un rol catalizator în dezvoltarea euroregiunilor îl are alocarea de către UE și alte organisme financiare internaționale a unor sume considerabile destinate încurajării investițiilor și programelor de cooperare în cadrul transfrontalier.

În Uniunea Europeană există două tipuri de cooperare transfrontalieră:

- între statele-membre ale UE și
- între statele-membre și statele ne membre ale UE.

În primul caz, cooperarea transfrontalieră contribuie la reducerea discrepanțelor și dezechilibrelor economico-sociale la nivelul Uniunii Europene și la crearea unei dezvoltări omogene în interiorul Uniunii. În al doilea caz, scopul cooperării transfrontaliere este de a dezvolta relații de bunăvecinătate cu statele aflate la granițele UE, precum și sprijinirea dezvoltării economico-sociale și promovarea valorilor europene în statele-partenere, în contextul extinderii UE.

În cadrul programului interregional IEVP, Republica Moldova este eligibilă pentru participarea la mai multe programe de cooperare transfrontalieră și transnațională.

De exemplu, Programul Operațional Comun România–Ucraina–Republica Moldova 2007-2013. Aria de acoperire a acestui program era:

- România, județele: Botoșani, Galați, Iași, Suceava, Tulcea și Vaslui;
- *Republica Moldova*: întreg teritoriul;
- *Ucraina*, regiunile: Odessa și Cernăuți. Regiuni adiacente: pentru *România*: județul Brăila; pentru *Ucraina*: regiunea Ivano-Frankivsk, 10 raioane ale regiunii Khmelnyitsk și 12 raioane ale regiunii Thernopilsk.

Programul prevedea ca în contextul unor granițe sigure, să stimuleze potențialul de dezvoltare al zonei de frontieră, favorizând contactelor între parteneri de pe ambele părți ale graniței, în scopul îmbunătățirii situației economico-sociale și a mediului înconjurător.

Programul a avut următoartele priorități:

- **prima**: *către o economie mai competitivă a zonei de frontieră*: îmbunătățirea productivității și competitivității în zonele urbane și rurale; inițiative de cooperare în domeniul transportului și rețelelor de energie.
- **a doua***: mediu și pregătirea pentru situații de urgență prin: r*ezolvarea în comun a unor aspecte de mediu, inclusiv pregătirea pentru situații de urgență; managementul resurselor de apă și al deșeurilor.
- **a treia***: promovarea activităților de la om-la-om prin: s*prijin pentru administrația locală și regională, pentru societatea civilă și comunități locale; schimburi culturale, sociale și în domeniul educației.

Pentru realizarea măsurilor stabilite în Program și asistența tehnică, Bugetul total comun pentru trei state participante a constituit 137,4 mil. euro pentru o perioadă de 7 ani. Statele participante la acest program trebuia să asigure 10% din finanțare, la nivel de proiecte (*sursele:* buget de stat și bugete beneficiare) (20). Ca exemple de bună colaborare transfrontalieră între Republica Moldova și România pot servi, de asemenea, proiectele realizate în cadrul *Euroregiunii Siret–Prut–Nistru*; *Euroregiunii Dunărea de Jos* și *Euroregiunii Prutul de Sus* (Castraveț L., 2022, nr.1, p. 132-135). Astfel, în cadrul unui proiect comun moldo-român, finalizat în 2009 a fost elaborată „*Strategia Euroregiunii Siret–Prut– Nistru pentru dezvoltarea economică și socială*", realizându-se măsuri concrete de dezvoltare a acestor euroregiuni în perioada anilor 2009-2014 (9).

Concluzii

Cooperarea regională este o parte componentă a diplomației economice multilaterale a țării și se manifestă prin dezvoltarea relațiilor politice, de securitate și comercial-economice în cadrul organizațiilor și inițiativelor din regiunea Europei Centrale și de Sud-Est, arealul Dunării și regiunea extinsă a Mării Negre. Republica Moldova, aflându-se la răscrucea câtorva structuri regionale, în ultimii ani participă activ în mai multe organizații și inițiative internaționale: Consiliul Europei, Comisia Economică Europeană a ONU, Parteneriatul Estic cu Uniunea Europeană, Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN), GUAM, cooperarea regională cu țările din Europa de Sud-Est, cooperarea transfrontalieră și altele.

Participarea Moldovei la proiectele și activitățile PSESE, precum și aderarea sa la noi mecanisme de cooperare și integrare regională din Europa de Sud-Est au ancorat țara noastră în procesele integraționiste din această regiune, contribuind la promovarea imaginei Republicii Moldova ca țară cu aspirații de integrare europeană și cel mai important, că politica Republicii Moldova de cooperare în Sud-Estul Europei a facilitat pătrunderea și asimilarea valorilor, standardelor și practicilor europene în diferite domenii de politică internă din țara noastră.

Republica Moldova după așezarea sa geografică, condițiile naturale și, în special, după relațiile ei economice, precum și tradițiile, modelul de civilizație și spiritualitate aparține spațiului European, ceea ce firest țara treptat și realizează – apropierea de Uniunea Europeană. În 2014, Moldova împreună cu toate țările membre ale UE a semnat Acordul de Asociere, la 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat republicii statut de țară candidată, iar la 15 decembrie 2023 UE a decis să deschidă negocierile de aderare cu Republica Moldova și Ucraina. Sarcina principală este de a desfășura cu succes aceste negocieri, asigurând îndeplinirea sarcinilor stabilite de Uniunea Europeană la promovarea reformelor necesare în Moldova.

Bibliografie

1. Castraveț, L. (2022). *Relațiile economice moldo-române: monografie 1990-2010: experiențe și oportunități*. Edit. CEIDE, -243 p.

2. Dumitrescu St., Ball A. (2002). *Economie mondială, ediția II-a, Editura Economică; București, p*. 41.
3. Fonduri-structurale.ro. (n.d.). Programe 2021–2027. https://www.fonduri-structurale.ro/2021-2027
4. http://adrnord.md/category.php?l=ro&idc=341
5. http://www.ape.md/2008/10/cooperarea-regionala-a-republicii-moldova-a-n-sud-estul-europei-obiective-realiza-ri-eayecuri-ayi-perspective-analiza-de-victor-chirila-director-programe-ape/
6. https://agerpres.ro/documentare/2025/06/11/summitul-ucraina-europa-de-sud-est-de-la-odesa-11-iunie-2025--1458287
7. https://climate-adapt.eea.europa.eu//metadata/projects/assesment-of-climate-change-im-ports of-southwest-europe.
8. https://climate-adapt.eea.europa.eu//metadata/projects/early-alert-system-of-climate-rics-related-to-water-for-agreater-resilience
9. https://climate-adapt.eea.europa.eu//metadata/projects/transnational-plans-for-the-management-forest-risks
10. https://kyivindependent.com/
11. https://mfa.gov.md/ro/content/procesul-de-cooperare-din-europa-de-sud-est-seecp#:~:text…
12. https://romania.mfa.gov.ua/ și https://www.fdd.org/
13. https://satuleuropean.gov.md/
14. https://www.aguamod-sudoe.eu/en
15. https://www.epcc-ctp.org/
16. https://www.intereg-sudoe.eu/gbr/sudoe-2021-2027preparation-of-the-sudoe-programme-2021-2027
17. Ignat, I., & Pralea, S. (2013). *Economie mondială*. Iași. SedcomLibris. – 260p.
18. Rico, Ch.(1992). Les cantons frontalierset l, integrationeuropeene. Acte unigue europeenă. În *tezele simpozionului științific internațional*. Geneva.28 octombrie 1988, 56.
19. Roșca, P. (2005). *Relații economice internaționale*. ULIM. -280 p.
20. Roșca, P. (2024). *Integrarea economică și economia europeană: suport de curs*. ULIM, Prim-Caro. – 282 p.
21. Roșca, P., Ciobanu S., Costache (Țenea) L. (2007). *Transnaționalizarea – ca fenomen al dezvoldării Economiei mondiale*. Analele ULIM. Seria ECONOMIE, (6). Ch., p. 80–91.
22. SNDR pentru perioada 2021–2027. https>//madrm.gov.md/sites/default/files/sndr 2027 draft 230221.pdf.
23. Strategia Euroregiunii Siret-Prut-Nistru pentru dezvoltare economică și socială. (n.d.). http://www.euroregiunea-siret-prut-nistru.org/
24. www.espaces-transfrontaliers.org/.../Jur_Conv_cadre.

Capitolul 59. OSTILITATE DIGITALĂ ȘI EXCLUDERE SOCIALĂ: EXPERIENȚELE ONLINE ALE ADOLESCENȚILOR ȘI TINERILOR CU DIZABILITĂȚI

Chapter 59. DIGITAL HOSTILITY AND SOCIAL EXCLUSION: ONLINE EXPERIENCES OF ADOLESCENTS AND YOUNG ADULTS WITH DISABILITIES

Svetlana RUSNAC[1]
Svetlana HARAZ[2]
Tatiana FOCȘA[3]

Abstract

This study investigates the digital experiences of adolescents and youth with disabilities, focusing on internet and social media use, exposure to digital hostility, and parental perceptions. The research was conducted on a sample of 50 adolescents and youth with disabilities and 45 parents, using online questionnaires. Findings indicate that most participants have constant internet access and use several social media platforms daily, though mainly concentrated on a few popular platforms. More than 60% of respondents reported experiencing cyberbullying and cyberhate, virtual exclusion, or offensive comments, all associated with negative emotional impact, predominantly of an internalizing nature (depression, sadness, anxiety). Coping strategies were diverse, with a predominance of adaptive responses, alongside passive or dysfunctional ones. A comparative analysis revealed significant discrepancies between the experiences reported by youth and parental perceptions, with parents underestimating the frequency and intensity of negative emotions, except for anger. The conclusions highlight the importance of policies and interventions aimed at preventing online social exclusion, reducing digital vulnerability, and promoting digital inclusion among adolescents and youth with disabilities. The study was conducted within the project "Together Against Online Hate: Strategies for Prevention and Youth Engagement in Germany, Kyrgyzstan, Moldova, and Ukraine", funded by the German Academic Exchange Service (DAAD).

Keywords: *adolescents and youth with disabilities, internet, social media, digital hostility, cyberbullying, cyberhate, online social exclusion, digital inclusion, digital vulnerability, parents.*

JEL*: I21, I24, I31, O33*

Introducere

Internetul a devenit, în ultimii ani, un spațiu central de interacțiune pentru adolescenți și tineri, oferind oportunități de socializare, învățare și implicare civică. Aproape toți adolescenții (96%) îl folosesc zilnic, iar 46% declară că sunt conectați „aproape constant", procent aproape dublu față de 2015 (ACT for Youth, 2023). În Europa, circa 87% dintre tinerii cu vârsta între 16 și 24 de ani utilizează rețele sociale – cu valori între 79% în Italia și 97% în Danemarca, iar în Asia de Sud-Est, procentul ajunge la 99,6% (Fulantelli, Taibi, Scifo, Schwarze & Eimler, 2022).

Această utilizare intensă este însoțită de riscuri precum cyberbullying-ul, discursul de ură (cyberhate) și excluderea socială – fenomene cu impact accentuat asupra grupurilor vulnerabile, inclusiv adolescenții și tinerii cu dizabilități. Cercetările arată că peste jumătate dintre adolescenții americani cu vârste între 13 și 17 ani au experimentat cel puțin o formă de cyberbullying, iar aproape un sfert au fost victime directe, cu o incidență mai ridicată în rândul băieților (Cyberbullying Research Center, 2023). UNICEF raportează o expunere la mesaje de ură între 8% și 58% și la imagini violente între 15% și 55%, în funcție de țară, cu valori mai mari în statele cu

[1] Conf. univ., dr., Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, srusnac@ulim.md
[2] Conf. univ., dr., Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, sharaz@ulim.md
[3] Lect. univ., dr., Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, tfocsa@ulim.md

acces extins la internet (Kardefelt Winther et al., 2022). În Republica Moldova, datele confirmă existența fenomenului. Un studiu național indică faptul că 28,9% dintre victimele bullying-ului sunt afectate concomitent de forme tradiționale și online, iar cyberbullying-ul este mai frecvent în mediul urban, în special în rândul băieților de liceu. Grupurile vulnerabile includ copiii cu cerințe educaționale speciale, probleme de sănătate, cei din centre de plasament, familii social-vulnerabile, minorități etnice sau religioase (Cheianu-Andrei, Sîmboteanu & Andrei, 2019). O cercetare din 2021 arată că 18% dintre copiii și adolescenții din țară au trăit situații online deranjante – mesaje vulgare sau sexuale (12%), mesaje înjositoare (12%) și compromiterea conturilor (9%) – aproape jumătate dintre aceștia resimțind disconfort emoțional semnificativ (La Strada Moldova, 2021). Aceste date evidențiază necesitatea unei analize aprofundate a experiențelor digitale ale adolescenților și tinerilor cu dizabilități, precum și a percepțiilor parentale privind riscurile și strategiile de protecție.

Scopul studiului este examinarea experiențelor directe ale adolescenților și tinerilor cu dizabilități în mediul online și a percepțiilor părinților lor privind riscurile și sprijinul necesar, cu accent pe ostilitatea digitală și excluderea socială.

Întrebări de cercetare:

- 1. Care sunt caracteristicile utilizării internetului și platformelor sociale de către adolescenții și tinerii cu dizabilități?
- 2. Ce forme de ostilitate digitală și excludere socială experimentează aceștia și care este impactul emoțional și comportamental asociat?
- 3. Cum percep și cum reacționează părinții la experiențele negative online ale copiilor lor?
- 4. Ce convergențe și diferențe există între experiențele raportate de tineri și percepțiile părinților?

Cadrul teoretic

Ostilitatea digitală (*digital aggression*) reprezintă un termen-umbrelă pentru comportamentele agresive desfășurate prin intermediul mediilor online, incluzând forme precum *cyberbullying*, *cyberhate*, *trolling* sau hărțuirea sexuală digitală. Aceste manifestări au în comun intenția de a provoca rău, utilizarea mediilor digitale ca mijloc de transmitere și impactul negativ asupra victimelor, diferențiindu-se prin țintele vizate, motivațiile și mecanismele de manifestare (Fulantelli et al., 2022).

Cyberbullying-ul, conform Centers for Disease Control and Prevention (CDC, 2024), este „orice comportament agresiv nedorit al unui alt tânăr sau grup de tineri, care nu sunt frați sau parteneri actuali, ce implică un dezechilibru observat sau perceput de putere și care se repetă sau are o mare probabilitate de a se repeta”. Mediul digital amplifică elementele definitorii ale agresiunii tradiționale – repetitivitatea, dezechilibrul de putere și intenția de a face rău – prin persistența mesajelor ostile, posibilitatea anonimatului și audiența extinsă oferită de rețelele sociale (Kowalski, Giumetti, Patchin, Cotten, & Craig, 2025). Cyberhate-ul nu are o definiție universal acceptată, ceea ce îngreunează detectarea și măsurarea fenomenului (MacAvaney, Yao, Yang, Russell, Goharian, Frieder, 2019). În sens larg, este o formă de discurs de ură online direcționată împotriva unor grupuri definite prin caracteristici precum rasă, etnie, religie, orientare sexuală sau opinii politice (Council of Europe, 2003). Definiția Consiliului Europei (1997) include „toate formele de exprimare care răspândesc, incită, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură bazate pe intoleranță”. Mesajele de ură online pot fi inițiate de indivizi sau grupuri organizate, cu scopul atragerii de noi membri, consolidării identității de grup și respingerii identității colective a altora (Blaya & Audrin, 2019). Diferența esențială între

cyberbullying și *cyberhate* derivă din scopul final: primul vizează afectarea unui individ, în timp ce al doilea urmărește incitarea la ură, discriminare sau violență împotriva unei comunități, subminând coeziunea socială și valorile democratice (Council of Europe, 2003; Fulantelli et al., 2022). Meta-analiza realizată de Fulantelli și colab. arată că, deși există predictori și consecințe comune — calitatea relației părinte–copil, suportul prietenesc, strategiile de coping — cyberbullying-ul este corelat mai frecvent cu caracteristici individuale (gen, dizabilitate, probleme de ajustare), în timp ce cyberhate-ul este centrat pe apartenența de grup și mai puțin influențat de factori individuali.

Excluziunea socială online și incluziunea digitală reprezintă procese opuse. Excluziunea apare atunci când barierele precum accesul limitat la resurse tehnologice, lipsa competențelor digitale sau obstacolele socio-culturale împiedică implicarea în comunități virtuale, amplificând izolarea socială și inegalitățile existente. Incluziunea digitală presupune asigurarea accesului echitabil la tehnologie, dezvoltarea competențelor digitale și crearea unui mediu online sigur și accesibil tuturor. Cele două procese se influențează reciproc într-un „cerc al inegalității": excluziunea digitală duce la marginalizare socială, iar aceasta, la rândul ei, accentuează lipsa participării online (Ragnedda, Ruiu & Addeo, 2022). Vulnerabilitatea digitală desemnează predispoziția unor indivizi sau grupuri de a fi expuși riscurilor asociate utilizării tehnologiilor informaționale, din cauza unor factori precum accesul limitat, competențele reduse, apartenența la grupuri stigmatizate sau statutul socio-economic dezavantajat. În mediul online, aceste vulnerabilități sunt amplificate de ostilitatea digitală, discursul de ură și excluderea socială. Relația dintre vulnerabilitatea digitală și excluziunea online este bidirecțională: lipsa accesului sigur și competent crește riscul marginalizării, iar experiențele de excludere întăresc vulnerabilitățile existente (Ragnedda, Ruiu & Addeo, 2022).

În contextul ostilității digitale și al vulnerabilităților asociate, adolescenții și tinerii cu dizabilități ocupă o poziție aparte în spațiul online. Accesul la internet poate fi o resursă valoroasă pentru incluziune socială, dezvoltare personală și participare activă, oferind oportunități de conectare, sprijin și învățare adaptată. Totuși, aceleași caracteristici ale mediului digital pot amplifica riscurile — de la expunerea la *cyberbullying* și *cyberhate*, până la exploatare și excludere online — mai ales atunci când persistă bariere tehnologice, lipsa competențelor digitale sau sprijinul educațional și familial insuficient. O analiză realizată de Flynn, Doolan Maher și Byrne subliniază că pentru tinerii cu dizabilități utilizarea internetului presupune un echilibru fragil între beneficiile incluziunii și potențialele amenințări, ceea ce reclamă politici și intervenții adaptate nevoilor lor specifice și o abordare centrată pe împuternicirea digitală (Flynn, Doolan, Maher, & Byrne, 2024).

Tinerii cu neurodivergențe, precum autismul sau ADHD, folosesc adesea mediul online pentru interacțiuni mai puțin constrângătoare decât cele față în față și pentru explorarea intereselor proprii (Alper, Alcorn, Harrison, Manganello& Romeo, 2025). Cu toate acestea, caracteristici precum dificultățile de comunicare, sensibilitățile senzoriale sau nevoia de predictibilitate îi pot face mai vulnerabili la neînțelegeri, suprasolicitare și agresiune digitală, cu efecte precum anxietatea, scăderea stimei de sine și retragerea socială. În anumite cazuri, utilizarea compulsivă a tehnologiei poate accentua dezechilibrele emoționale și reduce implicarea în activități offline benefice. Adolescenții și tinerii cu dizabilități intelectuale manifestă, de asemenea, competențe digitale, dar sunt expuși unui risc crescut. Borgström arată că aceștia folosesc activ rețelele sociale pentru comunicare și exprimare personală, însă vizibilitatea sporită îi expune la stigmatizare, interacțiuni ostile și spații nereglementate. Strategiile lor de coping variază de la solicitarea sprijinului familiei și profesorilor, până la evitarea temporară sau definitivă a mediului online (Borgström, 2023).

Riscurile nu se limitează la interacțiunile ostile directe. Discursul online instigator la ură (*online hate speech*) este o formă severă de agresiune digitală, cu efecte psihosociale pronunțate asupra tinerilor cu dizabilități, deja confruntați cu stigmatizare și bariere de incluziune. Expunerea la acest discurs poate amplifica sentimentul de nesiguranță și marginalizare, afectând sănătatea mintală și integrarea socială. Factori precum dezinhibiția toxică, justificarea morală a comportamentelor ostile și lipsa unui sprijin constant sporesc vulnerabilitatea. Intervențiile eficiente includ discursul contracarat (*counterspeech*) și implicarea activă a părinților în educația digitală (Wachs, Mazzone, Schultze-Krumbholz, Wright, Döring, Espelage, & Gámez-Guadix, 2025). Protejarea datelor personale rămâne esențială pentru autonomie și dezvoltare emoțională. Lipsa unor cadre solide de protecție a datelor sau gestionarea deficitară a parolelor sporește riscul de exploatare a informațiilor sensibile, amplificând stigmatizarea și reducând încrederea în mediul digital. Politici precum Regulamentul general privind protecția datelor (GDPR) și Codul de proiectare adecvat vârstei (*Age Appropriate Design Code*), combinate cu formarea competențelor digitale la nivel parental și instituțional, sunt fundamentale pentru crearea unui spațiu online sigur (Livingstone, Lievens, Graham, Pothong, Steinberg & Stoilova, 2025). Beneficiile mediului digital depind de modul de utilizare și de contextul social. Conceptul de „acces social" (Kaur & Saukko, 2022) evidențiază că rețelele sociale pot funcționa atât ca instrumente de conectare, cât și ca surse de excludere, în funcție de normele platformelor și competențele utilizatorilor. În medii hibride, adolescenții și tinerii își formează percepțiile despre dizabilitate într-un mod care poate reproduce stereotipuri tradiționale – modelul medical sau cel caritabil– și poate perpetua procesul de diferențiere și excludere (*othering*) a persoanelor percepute ca fiind „altfel" (Stylianidou & Mavrou, 2021). Prin urmare, pentru ca mediul digital să devină cu adevărat incluziv, este necesară o abordare complexă, care să îmbine protecția, educația digitală și promovarea activă a diversității. Cercetările internaționale au propus mai multe cadre conceptuale pentru a explica modul în care indivizii și grupurile se confruntă cu riscurile și inegalitățile mediului digital. În acest studiu, sunt relevante trei dintre acestea.

Modelul vulnerabilității digitale stratificate (*The Digital Inclusion Framework* / *The Digital Divide Model*) elaborat de Helsper (2012) susține că accesul la tehnologiile informaționale, deși necesar, nu garantează participarea deplină în societatea digitală. Competențele digitale sunt tratate ca o formă distinctă de capital, comparabilă cu cel economic, social sau cultural, dar cu o relevanță specifică erei informaționale. Modelul evidențiază trei dimensiuni interdependente: accesul material și infrastructural, abilitățile și utilizarea tehnologiilor, și rezultatele obținute. Acestea sunt influențate de capitalul economic, cultural, social și digital al individului, ceea ce generează „inegalități stratificate" (*stratified inequalities*). În cazul adolescenților și tinerilor cu dizabilități, barierele digitale se suprapun peste obstacolele structurale legate de educație, ocupare și participare civică, amplificând riscul de excluziune.

Modelul Capitalului Digital (*Digital Capital Model*) formulat de Ragnedda și Ruiu (2020) integrează accesul la internet și competențele digitale ca o formă de capital esențială în societatea actuală. Acesta cuprinde atât resursele tehnice (dispozitive, conectivitate), cât și competențele și atitudinile digitale care facilitează valorificarea beneficiilor online – economice, sociale, culturale și personale. Inegalitățile apar pe trei niveluri: acces la infrastructură și echipamente, utilizare și calitate a experienței, beneficii obținute. Capitalul digital este cumulativ, transferabil și poate fi convertit în alte forme de capital, influențând direct șansele de viață.

Modelul EU Kids Online 2020 (Smahel et al., 2020), inspirat din teoria ecologică a dezvoltării (Bronfenbrenner), explică modul în care factorii individuali, sociali și naționali influențează experiențele online ale copiilor și impactul acestora asupra bunăstării și drepturilor lor. La nivel individual, sunt analizate identitatea și resursele copilului (inclusiv dizabilitățile), accesul la tehnologie, practicile și competențele digitale, precum și echilibrul dintre oportunități și

riscuri. La nivel social, sprijinul familiei, educatorilor, colegilor și comunității poate transforma experiențele digitale în resurse protective sau factori de vulnerabilitate. La nivel național, incluziunea socială, infrastructura, reglementările și cultura modelează distribuția acestor oportunități și riscuri.

Pentru acest studiu, modelele prezentate oferă un cadru integrat care permite corelarea resurselor, competențelor, expunerii la riscuri și sprijinului social, oferind suport pentru formularea de politici de incluziune digitală și măsuri de protecție psihosocială adaptate adolescenților și tinerilor cu dizabilități. În continuitatea modelelor teoretice analizate anterior – Modelul vulnerabilității digitale stratificate elaborat de Helsper, Modelul Capitalului Digital argumentat de Ragnedda și Ruiu și Modelul teoretic EU Kids Online 2020 – propunem un Model al vulnerabilităților digitale ale adolescenților și tinerilor cu dizabilități, construit în acord cu obiectivul cercetării: examinarea experiențelor directe ale acestui grup în mediul digital. Modelul corelează patru dimensiuni interdependente ale vulnerabilității digitale – vulnerabilități preexistente, riscuri digitale, impact psihosocial și excludere socială – având ca element central resursele de protecție.

Figura 1. Modelul vulnerabilităților digitale ale adolescenților și tinerilor cu dizabilități

Vulnerabilitățile preexistente includ limitările fizice, senzoriale, cognitive și psiho-emoționale asociate tipului de dizabilitate, precum și bariere socio-economice și educaționale care reduc accesul la tehnologie și competențele digitale. Riscurile digitale acoperă expunerea sporită la cyberbullying, discurs online instigator la ură, fraudă, exploatare sau conținut dăunător, accentuată de lipsa strategiilor eficiente de protecție personală și de dificultatea recunoașterii acestor pericole.

Impactul psihosocial se referă la efectele emoționale și sociale ale ostilității digitale – anxietate, depresie, scăderea stimei de sine, izolare și retragere din interacțiunile online și offline – cu posibile repercusiuni asupra integrării sociale și profesionale. Excluderea socială apare când vulnerabilitățile și riscurile cumulate conduc la pierderea oportunităților de incluziune digitală, consolidând marginalizarea și limitând participarea la viața comunității. În contrapondere, resursele de protecție – sprijinul familiei, al școlii și al comunității, dezvoltarea competențelor digitale, cadrele legislative solide și politicile publice adaptate – pot reduce aceste vulnerabilități, sprijinind incluziunea digitală reală și participarea activă a tinerilor cu dizabilități în spațiul online și în cel offline.

Metodologia cercetării

Studiul are un caracter exploratoriu și se bazează pe o abordare cantitativă, utilizând două chestionare distincte, concepute pentru a răspunde întrebărilor de cercetare formulate în introducere. Obiectivul principal este înțelegerea experiențelor online ale adolescenților și tinerilor cu dizabilități, cu accent pe formele de ostilitate digitală și excludere socială, impactul emoțional și comportamental asociat acestora, precum și pe percepțiile și reacțiile părinților.

Instrumente de cercetare

Primul instrument – *Chestionarul despre experiențele online ale adolescenților* – a fost redactat într-un limbaj accesibil și adaptat diverselor tipuri de dizabilități. Acesta cuprinde patru dimensiuni: date socio-demografice; caracteristicile accesului și utilizării internetului și platformelor sociale; experiențele de ostilitate digitală și excludere socială; impactul emoțional și comportamental și sprijinul primit din partea părinților și profesorilor. Itemii includ întrebări închise (da/nu, alegere multiplă), semiobiective (răspunsuri scurte) și deschise (narative), permițând obținerea atât a datelor cantitative, cât și a unor perspective calitative.

Al doilea instrument – *Chestionarul despre percepțiile și reacțiile părinților* – investighează: date demografice, accesul copilului la internet, nivelul de cunoaștere și monitorizare a utilizării platformelor sociale, comunicarea părinte–copil privind experiențele online, situațiile negative semnalate și reacțiile parentale, precum și resursele și nevoile de sprijin. Structura îmbină itemi cu alegere multiplă, scale și întrebări deschise, surprinzând atât dimensiuni factuale, cât și perceptive și atitudinale. Ambele instrumente au fost elaborate pe baza literaturii de specialitate privind siguranța online, ostilitatea digitală și vulnerabilitățile tinerilor cu dizabilități, fiind concepute astfel încât să permită analiza comparativă între experiențele raportate de tineri și percepțiile părinților.

Loturile de participanți

Lotul 1 a inclus 50 de adolescenți și tineri cu vârste între 14 și 25 de ani (40% între 14–19 ani și 60% între 20–25 ani), în proporții egale de gen (50% băieți, 50% fete). Distribuția educațională și ocupațională indică: gimnaziu (12%), liceu (20%), profesional-tehnic (12%), universitar (12%), angajați (24%), alte activități (12%), fără activitate educațională/profesională (8%). Tipurile de dizabilitate raportate: locomotorii (34%), de vedere (28%), dificultăți de învățare/înțelegere (22%), de auz (4%) și altele (12%). Majoritatea locuiesc cu părinții (58%), restul singuri (26%), în centre de plasament (8%) sau alte situații (8%).

Lotul 2 este alcătuit din 45 de părinți ai tinerilor participanți. Vârsta lor variază între 28–60 de ani, cu o concentrare în intervalul 40–46 ani. Din punct de vedere al genului, 93,3% sunt femei și 6,7% bărbați. Mediul de reședință este preponderent urban (80%), comparativ cu 20% rural.

Procedura de colectare a datelor

Chestionarele au fost administrate online, prin transmiterea direcționată a linkurilor către participanți. Selecția a fost non-probabilistică (de conveniență), vizând două grupuri-țintă: (a) adolescenți și tineri cu vârste 14–25 ani care se autoidentifică cu o dizabilitate; (b) părinți ai adolescenților/tinerilor cu dizabilități.

Înainte de completare, toți participanții au primit informații privind scopul studiului, caracterul voluntar, confidențialitatea și dreptul de a refuza anumite răspunsuri. Consimțământul informat a fost obținut electronic; pentru minori, a fost solicitat acordul părinților. Chestionarele au fost redactate într-un limbaj accesibil, iar în cazul unor dificultăți de completare, adolescenții și tinerii au putut fi sprijiniți de părinți, păstrându-se perspectiva personală a acestora.

Datele au fost colectate pe o platformă securizată, fără solicitarea de date de identificare. Răspunsurile au fost descărcate în format agregat, itemii necompletați fiind considerați valori lipsă, fără imputare. Procedura a respectat principiile etice fundamentale (respect, beneficiență, justiție) și normele de protecție a datelor.

Ipoteze operaționale

În concordanță cu obiectivul și întrebările de cercetare formulate, au fost verificate trei ipoteze de lucru:

- ***H1.*** Adolescenții și tinerii cu dizabilități utilizează frecvent internetul și diverse platforme sociale, existând diferențe față de percepțiile părinților privind numărul total de aplicații folosite.
- ***H2.*** Adolescenții și tinerii cu dizabilități sunt expuși la multiple forme de ostilitate digitală (cyberbullying, excludere virtuală, conținut ofensator legat de dizabilitate), acestea având un impact emoțional semnificativ și determinând strategii variate de reacție.
- ***H3.*** Părinții adolescenților și tinerilor cu dizabilități sunt informați doar parțial despre experiențele negative online ale copiilor lor, manifestând răspunsuri variate — de la sprijin emoțional și consiliere, până la măsuri restrictive — și existând discrepanțe semnificative între percepțiile acestora și experiențele raportate de copii.

Limitări metodologice

Prezentul studiu are un caracter exploratoriu, ceea ce limitează generalizarea rezultatelor către întreaga populație a adolescenților și tinerilor cu dizabilități. Dimensiunea redusă a eșantionului (50 de tineri și 45 de părinți) și metoda de selecție non-probabilistică (de conveniență) pot introduce un bias de auto-selecție, întrucât au participat în special persoane motivate sau cu acces mai facil la mediul online. Administrarea chestionarelor în format digital presupune existența unui nivel minim de acces și competențe digitale, ceea ce poate subestima experiențele celor cu acces foarte limitat. În cazul adolescenților care au completat cu sprijinul părinților, există riscul ca răspunsurile să fi fost influențate, chiar involuntar, de percepțiile acestora. Fiind bazate pe autoraportări, datele pot fi afectate de sub- sau supraestimarea experiențelor online, determinate de memorie, percepție sau dorința de a răspunde într-o manieră social acceptabilă. În plus, caracterul transversal al cercetării nu permite stabilirea relațiilor cauzale între variabile, ci doar identificarea unor corelații și tendințe descriptive.

De asemenea, adaptarea instrumentelor pentru claritate și accesibilitate a impus simplificări în formularea unor itemi. Acest aspect a favorizat comprehensibilitatea, dar poate limita surprinderea unor nuanțe mai complexe ale experiențelor online. Aceste limite subliniază nevoia unor cercetări viitoare cu eșantioane mai mari, metode mixte și design longitudinal, pentru a surprinde dinamica experiențelor digitale ale adolescenților și tinerilor cu dizabilități.

Rezultate și discuții

Accesul la Internet, frecvența și modalitățile de utilizare

Analiza răspunsurilor oferite de adolescenții și tinerii cu dizabilități arată că majoritatea dispun de acces constant la Internet, în principal de acasă (66,0%). Un procent redus utilizează Internetul exclusiv pe telefonul mobil (8,0%) sau în alte locații, precum la prieteni ori bibliotecă (8,0%), iar 12,0% declară acces limitat. Din perspectiva părinților, proporția tinerilor cu acces la Internet acasă este și mai mare (86,7%), ceea ce poate reflecta fie o percepție diferită asupra accesului (tehnic disponibil vs. utilizare efectivă), fie o tendință a părinților de a supraestima nivelul de conectivitate al copiilor lor. Frecvența utilizării Internetului este ridicată: 84,0% dintre

respondenți afirmă că îl folosesc zilnic, iar 8,0% de câteva ori pe săptămână. În rândul celor care îl utilizează zilnic, peste jumătate (58,0%) petrec mai mult de patru ore online, 16,0% între una și două ore, iar 8,0% între două și patru ore. Aceste date confirmă o intensitate mare a consumului digital, comparabilă cu tendințele generale în rândul tinerilor din Europa (Fulantelli et al., 2022) și SUA (ACT for Youth, 2023).

În ceea ce privește dispozitivele utilizate, telefonul mobil constituie opțiunea principală pentru 62,0% dintre adolescenți și tineri, urmat de tablete și calculatoare/laptopuri (câte 8,0%). Un număr semnificativ utilizează simultan două dispozitive (18,0%), iar 4,0% recurg la trei tipuri de dispozitive. Datele raportate de părinți confirmă prevalența utilizării telefonului mobil (66,7%), dar indică o pondere mai mare a utilizării calculatorului/laptopului (33,3%) și a tabletei (20,0%). Această discrepanță poate fi explicată prin faptul că părinții tind să asocieze activitățile „utile" cu laptopul sau tableta, în timp ce tinerii se concentrează pe utilizarea intensivă a telefonului mobil pentru socializare, divertisment și comunicare. Astfel, se conturează două direcții esențiale: (1) utilizarea intensă și diversificată a internetului de către adolescenții și tinerii cu dizabilități, comparabilă cu cea a tinerilor fără dizabilități, dar concentrată pe dispozitive mobile; (2) o diferență între percepțiile părinților și experiențele reale ale copiilor, în special în privința modalităților de acces și a tipului de dispozitive utilizate. Acest decalaj de percepție reprezintă o primă sursă de tensiune în analiza ipotezei H1, sugerând că părinții tind să supraestimeze accesul și să subestimeze specificitatea utilizării.

Utilizarea rețelelor sociale și a aplicațiilor de către adolescenții și tinerii cu dizabilități

Participanții la studiu utilizează între una și șase rețele sociale sau aplicații digitale, cu o medie situată între trei și patru platforme. Distribuția arată că 8% folosesc o singură platformă, 24% – două, 20% – trei, 20% – patru, 24% – cinci și 4% – șase. Cele mai populare platforme sunt YouTube (76%), Facebook (54%), WhatsApp și Telegram (câte 52%), urmate de Instagram și TikTok (câte 36%). Utilizarea Odnoklassniki (10%), VKontakte (4%), Discord (4%) și Snapchat (2%) este marginală, iar alte aplicații sunt menționate de 14% dintre respondenți.

În ceea ce privește aplicațiile utilizate frecvent, majoritatea adolescenților și tinerilor se limitează la una sau două (42% și respectiv 32%), iar doar o minoritate folosesc trei (14%), patru (4%) sau șase (4%) aplicații în mod constant. În acest caz, YouTube (42%), TikTok (40%) și Facebook (35%) domină preferințele, urmate de Instagram și WhatsApp (câte 22%). Alte platforme (Telegram – 14%, Discord – 8%, Snapchat – 2%) apar ocazional, iar Odnoklassniki și VKontakte sunt aproape absente. Din perspectiva părinților, nivelul de cunoaștere a activității online a copiilor este ridicat: 40% afirmă că știu „foarte bine" ce platforme folosesc aceștia, iar alți 40% „în mare parte". Totuși, 6,7% recunosc că știu doar „în mică măsură", iar 13,3% nu au deloc informații. În percepția lor, platformele cele mai utilizate sunt YouTube (77,8%), urmat de TikTok (26,7%) și Instagram (17,8%). Facebook (8,9%), WhatsApp (11,1%) și Telegram (8,9%) apar rar, iar Discord (2,2%) și Snapchat (4,4%) sunt menționate sporadic. Un procent de 8,9% dintre părinți nu pot indica platformele folosite, iar alți 8,9% afirmă că adolescenții și tinerii nu utilizează deloc rețele sociale.

Analiza comparativă între datele raportate de adolescenți și tineri, și cele furnizate de părinți, realizată prin t-test pentru eșantioane independente, a relevat diferențe semnificative în ceea ce privește numărul total de platforme utilizate. Testul Levene a indicat diferență de varianțe ($F = 11,708$; $p = 0,001$), iar rezultatele t-test-ului ($t = 6,925$; $p < 0,001$) arată că adolescenții și tinerii folosesc, în medie, cu 1,73 aplicații mai mult decât declară părinții (95% CI: 1,24 – 2,22). În schimb, nu au fost identificate diferențe semnificative în privința numărului de aplicații utilizate frecvent ($t = 0,925$; $p = 0,358$), ceea ce sugerează că părinții reușesc să identifice corect aplicațiile principale, dar subestimează diversitatea generală a mediului digital în care copiii sunt activi.

Evaluarea caracterului „prietenos” al platformelor – înțeleasă ca percepția unui mediu digital deschis, sigur și favorabil interacțiunii – a arătat diferențe clare între rețele. YouTube (M = 3,38; SD = 0,97) este perceput cel mai pozitiv („destul de mult prietenoasă” – 32%; „foarte prietenoasă” – 12%). Telegram (M = 2,46; SD = 1,74) și Facebook (M = 2,44; SD = 1,36) depășesc nivelul de neutralitate, deși Facebook înregistrează și 18% evaluări „deloc prietenoasă”. WhatsApp (M = 2,22; SD = 1,69), Instagram (M = 2,12; SD = 1,56) și TikTok (M = 2,10; SD = 1,49) se situează într-o zonă moderată, TikTok fiind totuși considerat „puțin prietenoasă” de 28% dintre respondenți.

Platformele cu scoruri scăzute sunt Odnoklassniki (M = 1,88; SD = 1,71), VKontakte (M = 1,58; SD = 1,68), Snapchat (M = 1,60; SD = 1,70) și Discord (M = 1,56; SD = 1,63), însoțite de procente mari de non-răspuns (36–44%), semn al unei utilizări reduse sau al experiențelor mai puțin favorabile. Categoria „alte aplicații” obține cel mai mic scor (M = 1,40; SD = 1,58) și cel mai ridicat procent de non-răspuns (48%). Aceste date sugerează că percepția „prieteniei” platformelor depinde de factori precum accesibilitatea interfeței, calitatea interacțiunilor și gradul de familiaritate.

Participanții au raportat, în medie, 2,21 activități preferate desfășurate online (minimum 1, maximum 4). Cea mai frecventă opțiune este alegerea a două activități (49%), urmată de trei (19,6%) și patru (11,8%). Conținutul preferințelor arată că vizionarea videoclipurilor este activitatea dominantă (68%), urmată de vizualizarea postărilor altora (34%), jocurile online (32%), învățarea sau căutarea de informații (32%) și conversațiile cu prietenii (30%). Activități mai rare includ postarea de fotografii sau mesaje (12%) și crearea de conținut propriu (10%), iar 4% indică alte tipuri de activități.

Aceste rezultate confirmă tendința documentată și în alte cercetări (Glencross et al., 2021; Anderberg & Jónsdóttir, 2021), conform căreia persoanele cu dizabilități folosesc internetul în mod intensiv, dar se concentrează pe activități mai pasive (vizionare, consum de conținut) decât pe activități participative sau de producție, ceea ce reflectă o formă parțială de incluziune digitală.

Expunerea la forme de ostilitate digitală

Răspunsurile adolescenților și tinerilor la întrebarea deschisă *„Vrei să ne spui ceva important despre cum te simți online?”* au evidențiat o paletă de trăiri: de la siguranță, acceptare și normalitate (*„aici sunt acceptat așa cum sunt”*, *„mă simt bine”*, *„mă simt normal”*), până la teamă, retragere sau disconfort (*„îmi este frică să știe lumea că sunt diferită”*, *„nu întotdeauna mă simt ok”*, *„uneori bine, alteori foarte rău când confrunt atacuri”*). Unii participanți au menționat strategii de autoprotecție (*„mă ascund după altă imagine”*), iar alții au semnalat izolarea socială (*„persoanele cu dizabilități sunt impuse să trăiască într-o altă lume, a lor”*).

În privința frecvenței experiențelor negative, nivelul raportat este moderat (M = 2,24; SD = 1,12). Aproximativ 36% dintre respondenți nu au întâlnit niciodată ostilități digitale, 16% au trecut prin una–două situații, iar 40% au menționat experiențe „de câteva ori”. Doar 8% au raportat frecvență ridicată („destul de des” sau „foarte des”) (Figura 2).

Tipurile de ostilitate digitală raportate au variat între zero și patru forme per respondent (M = 1,28). Cele mai frecvente sunt comentariile jignitoare (44%) și derâderea legată de dizabilitate (28%).

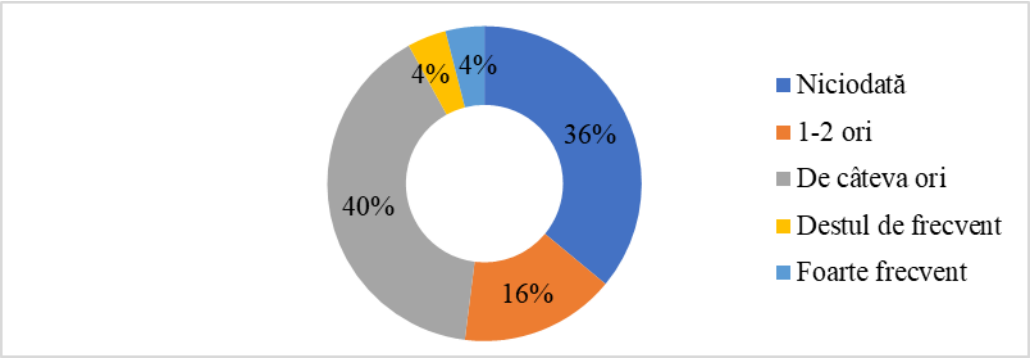

Figura 2. Frecvența ostilităților digitale raportată de adolescenții și tinerii cu dizabilități

Alte comportamente includ excluderea sau blocarea fără explicație (16%), postarea de conținut compromițător fără acord (12%), excluderea din grupuri online (8%), răspândirea de minciuni (8%) și amenințările directe (4%) (Figura 3).

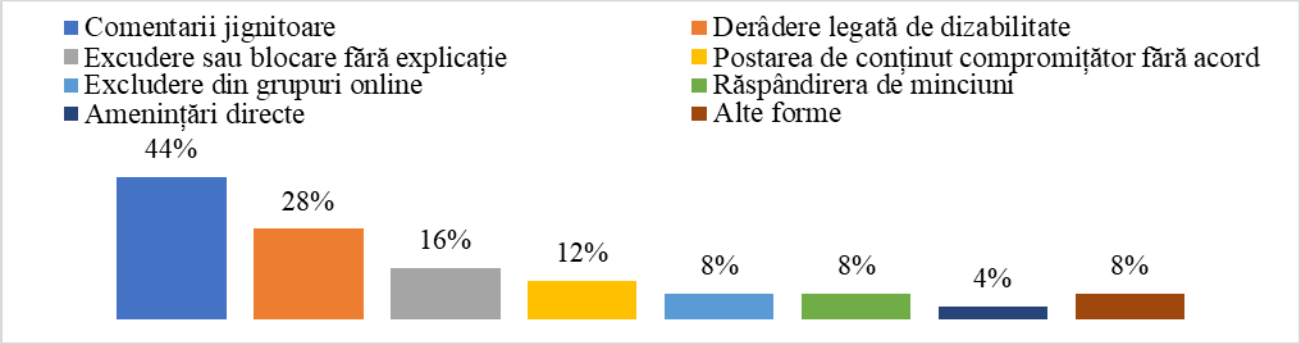

Figura 3. Formele ostilităților digitale confruntate de adolescenții și tinerii cu dizabilități

Conținutul atacurilor vizează în principal aspectul fizic (32%) și dizabilitatea (20%), urmate de reacții la fotografii/opinii (16%) și referințe la religie, naționalitate sau limbă (8%). Mulți participanți fie nu au precizat natura atacului (24%), fie nu au identificat un motiv clar (36%).

În ceea ce privește conținuturile ostile observate online, cele mai semnalate sunt glumele despre persoane care arată „altfel" (58%), persoane care vorbesc sau scriu diferit (44%) și persoane cu dizabilități în general (40%). Mai rar sunt menționate referiri la copii cu dificultăți de învățare (26%) și persoane în scaun cu rotile (22%) (Figura 4).

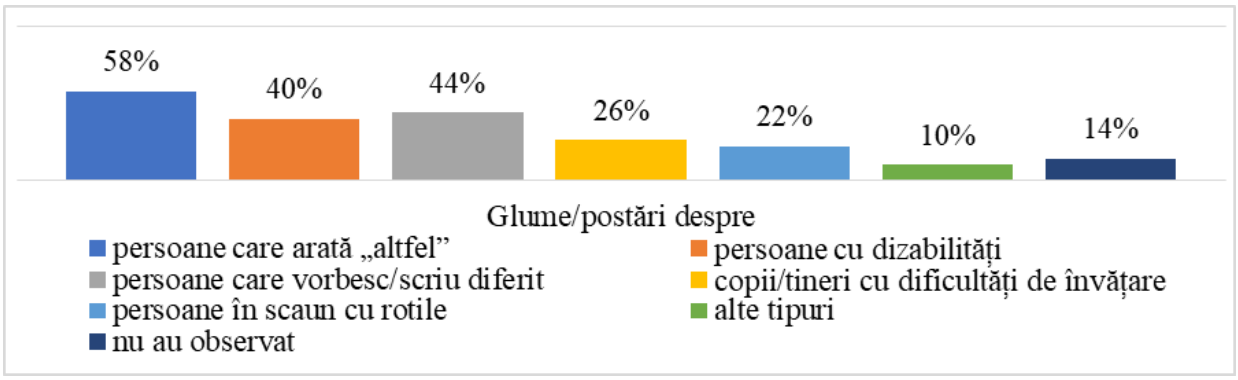

Figura 4. Conținuturi ostile observate de adolescenții și tinerii cu dizabilități în mediul digital

Percepția frecvenței expunerii la conținuturi ostile privind persoanele cu dizabilități este, de asemenea, moderată (M = 2,82; SD = 1,15). Aproximativ 14% nu au întâlnit niciodată asemenea materiale, însă 28% au raportat o expunere frecventă („destul de des" sau „foarte des"). Platformele cel mai des asociate cu experiențe negative sunt Facebook și aplicațiile încadrate la categoria „altele" (38% fiecare), urmate de TikTok (20%), Instagram (12%) și YouTube (10%). WhatsApp, Telegram și VKontakte au ponderi reduse, iar Odnoklassniki, Discord și Snapchat nu au fost menționate, fapt corelat și cu utilizarea lor scăzută. În cadrul cercetării, părinții au fost întrebați dacă au aflat vreodată că propriul copil a fost jignit, exclus sau atacat în mediul online. Doar 17,8% (n = 8) au raportat existența unor astfel de incidente, în timp ce două treimi (66,7%, n = 30) au afirmat că nu s-au confruntat cu asemenea situații. Un procent notabil, 15,5% (n = 7), a indicat incertitudine, alegând varianta *„Nu știu / nu sunt sigur"*.Aceste rezultate arată că, deși experiențele directe de ostilitate online recunoscute de părinți sunt relativ reduse, nivelul ridicat al incertitudinii relevă dificultatea monitorizării activității digitale a copiilor și, totodată, posibilă reticență a adolescenților și tinerilor cu dizabilități de a comunica experiențele neplăcute trăite în mediul virtual.

Impactul ostilității digitale și strategiile de răspuns adaptate

Participanții au fost rugați să își evalueze starea generală atunci când utilizează internetul sau rețelele sociale. Analiza frecvențelor arată că peste o treime (36,0%, n = 18) declară că se simt bine și în siguranță în mediul online. Cea mai mare pondere o are însă categoria celor care percep un nivel fluctuant al siguranței, afirmând că „uneori se simt în siguranță, alteori nu" (44,0%, n = 22). Un procent mai redus, dar relevant, de 12,0% (n = 6) se simte des neliniștit(ă) sau stresat(ă), iar 8,0% (n = 4) resimt nesiguranță sau teamă atunci când sunt conectați. Niciun participant nu a raportat evitarea completă a mediului digital. Valorile de central-tendință (M = 1,92; Mediana = 2,00; SD = 0,90) confirmă o distribuție orientată spre zona moderată, indicând o experiență online preponderent pozitivă sau neutră, dar cu manifestări punctuale de anxietate și nesiguranță.

Analiza răspunsurilor deschise la întrebarea *„Vrei să spui ceva în plus despre cum te simți când ești atacat online?"* evidențiază o gamă largă de stări afective și reacții, cu predominanța celor negative. Cele mai frecvente descrieri includ supărare, neliniște, frică, iritare, tensiune și dezamăgire profundă, exprimate prin termeni precum *„speriat(ă)", „strivit(ă)"* sau *„plâng atunci când confrunt dușmănia"*. Pe plan comportamental, unii respondenți au raportat retragerea (evitarea postării de informații, reducerea interacțiunilor), alții au menționat căutarea sprijinului familial sau al prietenilor, iar unii au descris reacții impulsive, de tip replică agresivă (*„răspund cu aceeași monedă"*).

În ceea ce privește evaluarea emoțiilor și cogniților resimțite după expunerea la mesaje jignitoare sau conținut ostil, analiza a conturat patru dimensiuni majore de reacție. Scorurile au fost calculate pe o scală de la 0 („deloc") la 3 („foarte puternic"), ceea ce permite interpretarea intensității trăirilor raportate. Rezultatele sunt următoarele.

Deprimare și tristețe – reacția cel mai frecvent raportată (M = 1,32; SD = 1,13), prezentă la aproape trei sferturi dintre participanți (72%). Manifestările includ sentimentul de tristețe profundă, plâns, retragere socială și percepția unei suferințe emoționale puternice. Anxietate și frică – intensitate medie mai redusă (M = 0,62; SD = 0,97), dar totuși raportată de 38% dintre respondenți, sub forma neliniștii accentuate, a temerii de reexpunere și a evitării temporare a mediului online. Rușine și scăderea valorii de sine – raportată de 42% (M = 0,68; SD = 0,94), cu sentimente de umilință, autodevalorizare și tendința de izolare. Furie și reacții agresive – cel mai redus nivel (M = 0,50; SD = 0,88), menționat de 30% dintre respondenți, incluzând supărare intensă, nervozitate și dorința de a răspunde ostilității cu mesaje similare. În ansamblu, datele sugerează un profil emoțional dominat de reacții internalizante (tristețe, retragere, anxietate) și,

într-o măsură mai mică, de reacții externalizante (furie, agresivitate). Prevalența ridicată a manifestărilor depresive și anxioase confirmă vulnerabilitatea emoțională a adolescenților și tinerilor cu dizabilități în fața ostilității digitale și subliniază nevoia unor strategii de suport psihologic, educațional și familial adaptat pentru a diminua efectele negative și a stimula reziliența.

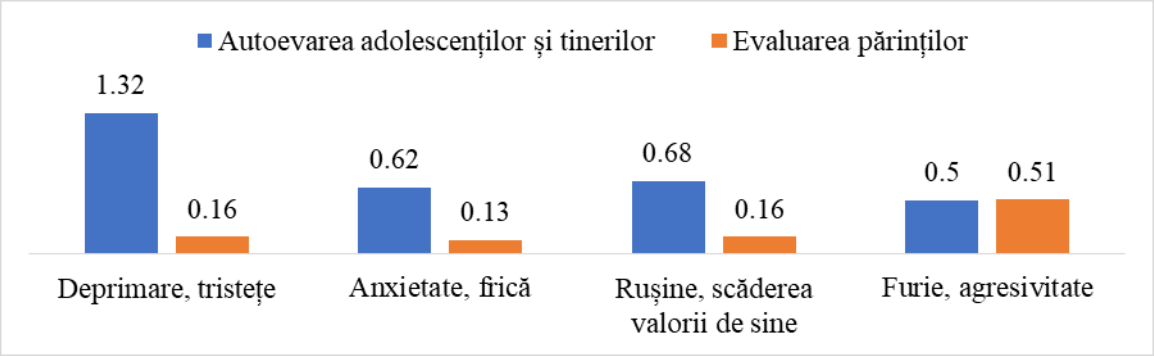

Figura 5. Compararea autoevaluării emoțiilor negative de către adolescenți și tineri cu evaluarea părinților

Analiza descriptivă a răspunsurilor părinților relevă o percepere redusă a emoțiilor negative la copiii lor. În privința deprimării/tristeții, 86,7% nu au raportat această stare, 11,1% au identificat niveluri moderate și doar 2,2% – niveluri ridicate (M = 0,16; SD = 0,42). Pentru anxietate/frica, 91,1% nu au observat-o, 6,7% au indicat niveluri moderate, iar 2,2% – niveluri ridicate (M = 0,13; SD = 0,50). În cazul rușinii și scăderii valorii de sine, 88,9% nu au remarcat-o, 6,7% au raportat un nivel moderat și 4,4% – unul ridicat (M = 0,16; SD = 0,47). Singura emoție cu distribuție mai echilibrată este furia/agresivitatea, unde 51,1% dintre părinți nu au identificat-o, 46,7% au semnalat niveluri moderate și 2,2% niveluri ridicate (M = 0,51; SD = 0,55).

Analiza comparativă (t-test pentru eșantioane independente) a arătat diferențe statistic semnificative între grupuri pentru deprimare/tristețe ($t(93) = 6,50$, $p < 0,001$), anxietate/frica ($t(93) = 3,03$, $p = 0,003$) și rușine/subevaluare ($t(93) = 3,39$, $p = 0,001$). În toate aceste cazuri, adolescenții și tinerii au raportat niveluri mai ridicate decât cele percepute de părinți. În schimb, pentru furie/agresivitate, diferențele nu au fost semnificative ($t(93) = –0,07$, $p = 0,942$), indicând o percepție similară în ambele grupuri. Aceste rezultate evidențiază o discrepanță majoră între experiențele trăite de adolescenți și tineri, și percepțiile părinților, în special la dimensiunile depresive, anxioase și de subevaluare, nu însă la manifestările agresive.

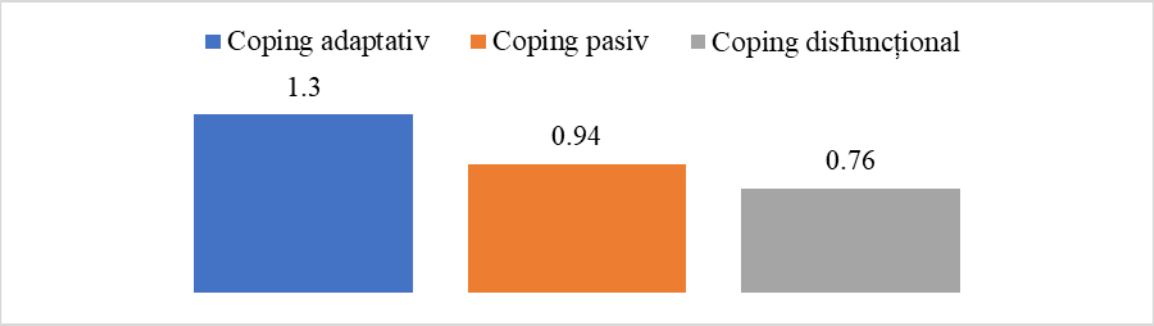

Figura 6. Strategii de coping la situațiile de ostilitate digitală

Răspunsurile părinților arată că mulți nu cunosc situații concrete de ostilitate online, ceea ce poate reflecta fie lipsa de comunicare a copiilor, fie dificultatea de monitorizare a activităților digitale. În cazurile descrise, reacțiile copiilor au inclus indispoziție, nervozitate, agitație sau evitarea platformei asociate cu incidentul. Gestionarea acestor stări s-a realizat prin sprijin emoțional, discuții despre valoarea personală și măsuri practice (limitarea timpului online, dezinstalarea aplicației, stabilirea de reguli). Totodată, unii părinți au remarcat influența negativă

a limbajului și comportamentelor preluate din mediul digital, iar în anumite situații, copiii au învățat din consecințe, cum ar fi blocarea temporară într-un joc.

Analiza răspunsurilor evidențiază predominanța strategiilor de coping adaptativ (M = 1,30; SD = 0,97), utilizate pentru blocarea agresorului, părăsirea grupului online sau solicitarea sprijinului unui adult/prieten. Aproximativ 36% dintre participanți au manifestat un nivel ridicat (scor 2), iar 10% – utilizare foarte frecventă. Strategiile de coping pasiv (M = 0,94; SD = 1,11), precum tăcerea, evitarea platformei sau încercarea de a uita incidentul, au fost adoptate mai rar, dar 16% dintre respondenți au raportat niveluri ridicate, sugerând fie lipsa resurselor de sprijin, fie preferința pentru evitarea confruntării. Cel mai redus a fost copingul disfuncțional (M = 0,76; SD = 1,04), ce include răspunsuri agresive, retragerea digitală pe termen lung sau închiderea contului. Totuși, 24% dintre participanți au raportat niveluri moderate sau ridicate, ceea ce arată persistența unor reacții mai puțin constructive.

În ansamblu, datele sugerează că, deși majoritatea adolescenților și tinerilor cu dizabilități dispun de mecanisme adaptative, o proporție considerabilă recurge la strategii pasive sau disfuncționale, aspect ce subliniază necesitatea unor programe educaționale orientate spre consolidarea rezilienței și gestionării constructive a conflictelor online. Pe plan parental, reacțiile la situațiile dificile ale copiilor s-au concentrat pe sprijin emoțional și consiliere: 28,9% au discutat pentru a înțelege și liniști copilul, iar 31,1% au oferit soluții și sfaturi. Măsuri proactive (limitarea accesului, blocarea utilizatorilor ofensatori) au fost raportate de 13,3%, iar implicarea instituției școlare de doar 2,2%. Aproximativ o treime (33,3%) au indicat alte intervenții, de la monitorizare și comunicare regulată până la dezinstalarea aplicațiilor sau apel la administrația școlii. Un procent redus (8,9%) nu au știut cum să reacționeze, iar 2,2% au considerat că nu era nevoie de intervenție. Răspunsurile calitative arată că, uneori, lipsa intervenției s-a datorat necunoașterii incidentului sau percepției că acesta nu a avut impact negativ asupra copilului.

Verificarea ipotezelor operaționale

Ipoteza H1 a explorat două aspecte: 1) utilizarea frecventă a internetului; 2) accesul la o varietate de platforme sociale în rândul adolescenților și tinerilor cu dizabilități, comparativ cu percepțiile părinților. Analiza datelor a confirmat **frecvența ridicată a utilizării internetului** și **diversitatea platformelor accesate**, însă diferențele între evaluările adolescenților/tinerilor și cele ale părinților s-au manifestat doar în ceea ce privește **numărul total de aplicații utilizate**, nu și la setul aplicațiilor folosite zilnic. Prin urmare, ipoteza a fost **parțial confirmată**. Rezultatele obținute se aliniază cu literatura recentă, care subliniază **persistența inegalităților digitale la persoanele cu dizabilități**, chiar și atunci când acestea au acces tehnic la internet. O revizuire sistematică a literaturii arată că persoanele cu dizabilități intelectuale, deși pot accesa internetul, își limitează utilizarea la un număr restrâns de aplicații de bază și la activități simple, cum ar fi vizionarea de videoclipuri sau jocurile (Glencross, Mason, Katsikitis, & Greenwood, 2021). În plus, un studiu realizat în Suedia (Anderberg & Jónsdóttir, 2021) a documentat discrepanțe semnificative între diferite tipuri de dizabilități, sugerând că **specificul dizabilității** (de ex., autism, ADHD, dificultăți de înțelegere) joacă un rol major în modul de utilizare a internetului și al platformelor sociale.

Ipoteza H2 a presupus că adolescenții și tinerii cu dizabilități, expuși la ostilitate digitală, manifestă reacții emoționale negative și utilizează strategii variate de coping, cu predominanța celor adaptative. Analiza răspunsurilor confirmă aceste direcții, evidențiind expunerea la multiple forme de ostilitate digitală, precum cyberbullying, excludere virtuală și conținut ofensator legat de dizabilitate.

Efectele emoționale raportate sunt preponderent internalizante, cu medii mai ridicate pentru deprimare și tristețe (M = 1,32), anxietate și frică (M = 0,62) sau rușine și scăderea stimei de sine

(M = 0,68). Reacțiile externalizante, precum furia și agresivitatea, apar la un nivel mai scăzut (M = 0,50).

În ceea ce privește gestionarea acestor situații, strategiile de coping adaptativ (M = 1,30) sunt utilizate cel mai frecvent, indicând tendința de a recurge la acțiuni constructive, precum blocarea agresorului sau solicitarea sprijinului. Totuși, sunt raportate și comportamente de coping pasiv (M = 0,94) și disfuncțional (M = 0,76), aspect ce subliniază nevoia unor intervenții educaționale și psihologice orientate spre dezvoltarea rezilienței digitale. Rezultatele confirmă ipoteza, indicând atât prezența unei expuneri semnificative la ostilitate digitală, cât și impactul său emoțional și diversitatea strategiilor de răspuns. Studiile internaționale confirmă aceste constatări. Adolescenții și tinerii se confruntă cu rate îngrijorătoare ale cyberbullying-ului, cyberhate-ului, asociat frecvent cu depresia, stresul perceput și scăderea bunăstării psihologice. Kowalski și Toth arată că, deși prevalența victimizării este ridicată în rândul tuturor tinerilor, cei cu dizabilități prezintă un risc mai mare de a fi ținta ostilității digitale, în timp ce ratele de implicare ca agresori nu diferă semnificativ de cele ale colegilor fără dizabilități (Kowalski & Toth, 2018). Rezultate similare sunt raportate de Barringer-Brown, care subliniază vulnerabilitatea sporită a elevilor cu dizabilități emoționale severe sau dificultăți specifice de învățare, accentuând necesitatea unor intervenții adaptate acestui grup (Barringer-Brown, 2015).

Într-o perspectivă mai largă, o trecere în revistă realizată de Kiing și colab. confirmă legătura dintre bullying și problemele de sănătate mintală la adolescenți, evidențiind rolul factorilor de risc și al celor protectivi în prevenirea fenomenului (Kiing, Ragen, Sulaiman, Goh, Tan, Ng, Luo, Samuel, Young& Loh, 2025). De asemenea, Peker, Cengiz și Eroğlu arată că dezvoltarea abilităților de coping și reducerea stresului perceput pot reprezenta căi esențiale pentru menținerea bunăstării psihologice la adolescenții expuși la experiențe de cyber-victimizare (Peker, Cengiz & Eroğlu, 2024). În ansamblu, datele converg spre concluzia că este necesară elaborarea unor strategii specifice de prevenire și intervenție, care să țină cont atât de particularitățile tinerilor cu dizabilități, cât și de contextul digital actual.

Ipoteza H3 a presupus că părinții adolescenților și tinerilor cu dizabilități au o cunoaștere limitată asupra ostilității digitale resimțite de copii și adoptă reacții variate, de la sprijin emoțional și consiliere până la măsuri restrictive, existând discrepanțe notabile între percepțiile parentale și experiențele raportate de tineri. Datele obținute confirmă această premisă. Emoțiile negative precum deprimarea/tristețea (M = 0,16), anxietatea/frica (M = 0,13) și rușinea/scăderea valorii de sine (M = 0,16) sunt percepute ca foarte rare în opinia părinților, în timp ce furia/agresivitatea este mult mai frecvent observată (M = 0,51). În contrast, adolescenții și tinerii raportează experiențe emoționale semnificativ mai intense, diferențele statistice confirmând discrepanțe semnificative în privința stărilor depresive ($t(93) = 6,50$, $p < 0,001$), anxioase ($t(93) = 3,03$, $p = 0,003$) și de rușine ($t(93) = 3,39$, $p = 0,001$), dar nu și pentru furie/agresivitate ($t(93) = –0,07$, $p = 0,942$). Reacțiile parentale includ sprijin emoțional (28,9%), consiliere concretă (31,1%), măsuri de protecție (13,3%), iar intervenția școlii este menționată doar marginal (2,2%). O proporție considerabilă de părinți (33,3%) adoptă strategii precum monitorizarea activității online sau dezinstalarea temporară a aplicațiilor. Totuși, există și părinți care nu știu cum să intervină (8,9%) sau consideră că nu este nevoie de acțiune (2,2%). Aceste constatări reflectă o discrepanță semnificativă între realitatea emoțională a tinerilor și percepția parentală, în special în cazul emoțiilor negative profunde.

Studiul calitativ realizat de Lynch et al. arată că reacțiile emoționale ale părinților la experiențele de cyberbullying trăite de copii includ disperare, stres și un sentiment de neputință, deoarece aceștia consideră că nu pot „îndrepta răul” produs (Lynch, Green, Bowden & Harcourt, 2015). Acest aspect evidențiază dificultățile reale în protejarea copiilor, chiar și atunci când există conștientizarea nevoii de intervenție. De asemenea, o revizuire sistematică a literaturii subliniază

rolul central al variabilelor familiale – calitatea relației părinte–copil, stilul parental și strategiile de monitorizare – în reducerea riscului de victimizare online. Totodată, părinții se confruntă adesea cu dificultăți în recunoașterea situațiilor de agresiune digitală și în alegerea reacțiilor adecvate, chiar și atunci când intenția de sprijin este prezentă (López-Castro & Priegue, 2019). În ansamblu, verificarea celor trei ipoteze operaționale confirmă că adolescenții și tinerii cu dizabilități folosesc intensiv mediul online și o diversitate de platforme sociale, dar sunt expuși la forme multiple de ostilitate digitală, cu un impact emoțional semnificativ și strategii de răspuns variate. În același timp, percepțiile părinților reflectă doar parțial realitatea trăită de copii, ceea ce indică un decalaj important între experiența directă a tinerilor și evaluarea parentală. Datele converg spre necesitatea unor programe integrate de educație digitală, sprijin emoțional și formare parentală, care să reducă inegalitățile digitale și să consolideze reziliența adolescenților și tinerilor cu dizabilități în fața riscurilor mediului online.

Concluzii

Adolescenții și tinerii cu dizabilități dispun, în majoritate, de acces constant la internet și utilizează zilnic rețelele sociale, petrecând adesea mai multe ore online. Ei accesează o diversitate de platforme, însă cu o concentrare asupra celor mai populare (YouTube, Facebook, TikTok). În comparație, părinții tind să subestimeze numărul total de aplicații utilizate, dar surprind corect setul celor folosite zilnic.

Participanții la studiu au raportat experiențe de cyberbullying, excludere virtuală și comentarii jignitoare, cu un impact emoțional semnificativ. Reacțiile predominante sunt de tip internalizant (deprimare, tristețe, anxietate), dar apar și reacții externalizante (furie, replică agresivă). Strategiile de coping sunt variate, cu o predominanță a celor adaptative (blocarea agresorului, solicitarea sprijinului), dar și cu recurs la strategii pasive sau disfuncționale, ceea ce relevă o nevoie de sprijin suplimentar.

O bună parte din părinți declară că nu au cunoștință despre experiențe de ostilitate trăite de copii lor. Ei tind să subevalueze intensitatea emoțiilor negative (tristețe, anxietate, rușine) și să perceapă mai frecvent doar manifestările de furie. Reacțiile lor variază între sprijin emoțional, consiliere, măsuri restrictive și intervenții practice, dar există și cazuri de neimplicare sau de dificultăți în alegerea răspunsului adecvat.

Analiza comparativă evidențiază diferențe notabile între experiențele directe raportate de adolescenți și evaluările părinților, în special privind frecvența și impactul emoțional al ostilității digitale. Acest decalaj de percepție sugerează necesitatea unor programe integrate de educație digitală și sprijin emoțional, care să consolideze reziliența adolescenților și tinerilor cu dizabilități și să reducă decalajul dintre experiențele lor și percepțiile părinților. Implicarea școlii, a familiilor și a platformelor digitale în dezvoltarea unor mecanisme de protecție și intervenție adaptate poate contribui la diminuarea vulnerabilităților și la crearea unui mediu online mai sigur și mai incluziv.

În ansamblu, studiul contribuie la o mai bună înțelegere a modului în care adolescenții și tinerii cu dizabilități navighează spațiul digital, oferind fundament empiric pentru politici și intervenții menite să promoveze incluziunea digitală, să reducă inegalitățile și să consolideze reziliența în fața riscurilor online.

Bibliografie

1. ACT for Youth. 2023. *Adolescent internet use. ACT for Youth Center for Community Action*. https://actforyouth.org/adolescence/demographics/internet.cfm
2. Alper, M., Alcorn, A. M., Harrison, K., Manganello, J. A., & Romeo, R. R. (2025). Digital media and neurodevelopmental differences. In D. A. Christakis & L. Hale, eds., *Handbook of Children*

and Screens: Digital Media, Development, and Well-Being from Birth Through Adolescence, 55–60. Cham, Switzerland: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69362-5_8

3. Anderberg, P., & Jónsdóttir, S. L. (2021). Disability digital divide: The use of the internet, smartphones, computers and tablets among people with disabilities in Sweden. *Universal Access in the Information Society* 20(1): 105–120. https://doi.org/10.1007/s10209-020-00714-x
4. Barringer-Brown, C. (2015). Cyber bullying among students with serious emotional and specific learning disabilities. *Journal of Education and Human Development* 4(2): 50–56. https://doi.org/10.15640/jehd.v4n2_1a4
5. Blaya, C., & Audrin, C. (2019). Corrigendum: Toward an understanding of the characteristics of secondary school cyberhate perpetrators. *Frontiers in Education* 4(83). https://doi.org/10.3389/feduc.2019.00083.
6. Borgström, Å. (2023). Young people with intellectual disability and the internet: Challenges and opportunities in qualitative research. *Journal of Intellectual Disabilities* 27(3): 598–612. https://doi.org/10.1177/17446295221095714
7. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). 2024. *Bullying for everyone*. https://www.cdc.gov/violenceprevention/youthviolence/bullyingresearch/fastfact.html
8. Cheianu-Andrei, D., Sîmboteanu, D., & Andrei, I. (2019). *Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova*. Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis", UNICEF Moldova. https://www.unicef.org/moldova/documents/bullying-ul-%C3%AEn-r%C3%A2ndul-adolescen%C8%9Bilor-din-republica-moldova
9. Council of Europe. (1997). Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on "Hate speech".
10. Council of Europe. (2003). Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems.
11. Cyberbullying Research Center. 2023. *Cyberbullying rates continue to climb, especially among boys*. https://cyberbullying.org/cyberbullying-rates-continue-to-climb-especially-among-boys
12. Flynn, S., Doolan Maher, R., & Byrne, J. (2024). Child protection and welfare risks and opportunities related to disability and internet use: Broadening current conceptualisations through critical literature review. *Children and Youth Services Review* 157: 107410. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107410
13. Fulantelli, G., Taibi, D., Scifo, L., Schwarze, V., & Eimler, S. C. (2022). Cyberbullying and cyberhate as two interlinked instances of cyber-aggression in adolescence: A systematic review. *Frontiers in Psychology* 13: 909299. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.909299
14. Glencross, S., Mason, J., Katsikitis, M., & Greenwood, K. M. (2021). Internet use by people with intellectual disability: Exploring digital inequality—A systematic review. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 24(8): 503–520. https://doi.org/10.1089/cyber.2020.0499
15. Helsper, E. J. (2012). A corresponding fields model for the links between social and digital exclusion. *Communication Theory* 22(4): 403–426. https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2012.01416.x
16. Kardefelt Winther, D., Stoilova, M., Büchi, M., Twesigye, R., Smahel, D., Bedrosová, M., Kvardová, N., & Livingstone, S. (2022). *Children's exposure to hate messages and violent images online. UNICEF Office of Research – Innocenti*. https://www.unicef.org/innocenti/documents/childrens-exposure-hate-messages-and-violent-images-online
17. Kaur, H., & Saukko, pp. 2022. Social access: Role of digital media in social relations of young people with disabilities. *New Media & Society* 24(2): 420–436. https://doi.org/10.1177/14614448211063177
18. Kiing, J. S. H., Ragen, E. S., Sulaiman, M. S. B. M., Goh, W. S., Tan, N. J. H., Ng, S. H., Luo, Y., Samuel, M., Young, D., & Loh, V. W. K. (2025). Bullying and depression among adolescents in East Asia: A scoping review on prevalence rates, risk and protective factors. *Frontiers in Psychiatry* 16: 1497866. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2025.1497866

19. Kowalski, R. M., & Toth, A. (2018). Cyberbullying among youth with and without disabilities. *Journal of Child & Adolescent Trauma* 11(1): 7–15. https://doi.org/10.1007/s40653-017-0139-y
20. Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Patchin, J., Cotten, S. R., & Craig, W. (2025). Cyberbullying and social media. In D. A. Christakis & L. Hale, eds., *Handbook of Children and Screens*, 433–438. Cham, Switzerland: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69362-5_59
21. La Strada Moldova. 2021. *Siguranța copiilor pe Internet – subiectul unui studiu național*. https://lastrada.md/media/comunicate-de-presa/siguranta-copiilor-pe-internet-subiectul-unui-studiu-national-149
22. Livingstone, S., Lievens, E., Graham, R., Pothong, K., Steinberg, S., & Stoilova, M. (2025). Children's privacy in the digital age: US and UK experiences and policy responses. In D. A. Christakis & L. Hale, eds., *Handbook of Children and Screens: Digital Media, Development, and Well-Being from Birth Through Adolescence*, 491–497. Cham, Switzerland: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69362-5_67
23. López-Castro, L., & Priegue, D. (2019). Influence of family variables on cyberbullying perpetration and victimization: A systematic literature review. *Social Sciences* 8(3): 98. https://doi.org/10.3390/socsci8030098
24. Lynch, T. E., Green, V. A., Bowden, C., & Harcourt, S. (2015). Why our family? Parental responses to cyberbullying. *Kairaranga* 16(1): 7–19. https://doi.org/10.54322/KAIRARANGA.V16I1.192. https://www.academia.edu/108618884/Why_our_Family_Parental_Responses_to_Cyberbullying
25. MacAvaney, S., Yao, H.-R., Yang, E., Russell, K., Goharian, N., & Frieder, O. (2019). Hate speech detection: Challenges and solutions. *PLoS ONE* 14(8): e0221152. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221152
26. Peker, A., Cengiz, S., & Eroğlu, Y. (2024). Coping skills and perceived stress as pathways to well-being in adolescents experiencing cyber-victimization. *Current Psychology* 43: 20709–20721. https://doi.org/10.1007/s12144-024-05864-2
27. Ragnedda, M., & Ruiu, M. L. (2020). *Digital capital: A Bourdieusian perspective on the digital divide*. Leeds: Emerald Publishing. https://doi.org/10.1108/9781839095504
28. Ragnedda, M., Ruiu, M. L., & Addeo, F. (2022). The self-reinforcing effect of digital and social exclusion: The inequality loop. *Telematics and Informatics* 72: 101852. https://doi.org/10.1016/j.tele.2022.101852
29. Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., & Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo
30. Stylianidou, N., & Mavrou, K. (2021). Exploring adolescents' understandings of disability in a blended environment of interactions. *Education Sciences* 11(11): 681.

Capitolul 60. RĂZBOIUL ȘI COMPORTAMENTUL PROSOCIAL: STUDIU COMPARATIV AL TENDINȚELOR DE AJUTORARE ÎN RÂNDUL POPULAȚIEI UCRAINENE ȘI NON-UCRAINENE

Chapter 60. WAR AND PROSOCIAL BEHAVIOR: A COMPARATIVE STUDY ON HELPING TENDENCIES IN UKRAINIAN AND NON-UKRAINIAN POPULATIONS

Svetlana RUSNAC[1]
Kateryna HOLOVENKO[2]

Abstract

This study examines patterns of prosocial behavior during the ongoing war in Ukraine by comparing adults directly affected by the armed conflict with participants from non-Ukrainian populations. Prosocial tendencies were assessed using the Prosocial Tendencies Measure–Revised (PTM-R), which evaluates six dimensions of helping behavior: altruistic, compliant, emotional, public, anonymous, and dire prosociality.

The findings indicate that Ukrainian participants reported higher scores on emotional, anonymous, and especially dire prosocial behavior, suggesting that direct exposure to armed conflict may strengthen solidarity and responsiveness to urgent human needs. Gender comparisons revealed a significant difference only for public prosocial behavior, with women showing greater involvement in visible helping activities. Although age-related differences did not reach statistical significance, younger adults tended to report slightly higher levels of emotional and public helping.

Overall, the findings suggest that prolonged exposure to collective adversity may reinforce certain forms of prosocial engagement, particularly those associated with emergency situations and emotional support. The study contributes to a better understanding of the psychological and social mechanisms underlying helping behavior in humanitarian crises and offers evidence that may inform psychoeducational programs and community interventions aimed at strengthening resilience and social cohesion.

Keywords*: prosocial behavior; humanitarian crisis; PTM-R; collective trauma; helping behavior; social cohesion; community resilience.*

JEL*: D64, F52, I31, Z13*

Introduction

The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, launched in February 2022, has evolved into one of the most serious humanitarian and security crises in post-war Europe. More than three years after the outbreak of the full-scale invasion, its consequences continue to shape the lives of millions of Ukrainians. According to the latest UNHCR reports, approximately 6.9 million Ukrainians have sought protection abroad, while around 3.7 million remain internally displaced, meaning that nearly one quarter of the country's pre-war population has experienced forced displacement (UNHCR, 2025a). At the same time, more than 12.7 million people require humanitarian assistance, including 3.6 million living in areas directly affected by the ongoing hostilities (UNHCR, 2025b).

The war has also caused extensive damage to Ukraine's infrastructure. According to UNHCR estimates, more than 2.5 million homes, accounting for approximately 13% of the country's housing stock, have been damaged or destroyed. This widespread destruction has intensified existing social vulnerabilities and created additional barriers to the return and reintegration of displaced populations (UNHCR, 2025a). In addition, data reported by the Office

[1] Associate Professor, PhD, Free International University of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova, srusnac@ulim.md
[2] Master's Student, Free International University of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova, kateryna.holovenko85@gmail.com

of the United Nations High Commissioner for Human Rights indicate that June 2025 recorded the highest monthly number of civilian casualties since the beginning of the full-scale invasion, with 1,575 people affected, including 232 fatalities and 1,343 injuries. Most casualties resulted from attacks targeting residential areas (OHCHR, 2025).

Beyond documenting the scale of destruction, displacement, and civilian suffering, these data also highlight the remarkable capacity of individuals and communities to mobilize in response to adversity. Under such circumstances, understanding the ways in which people engage in helping behaviors, mutual support, and social cooperation becomes particularly important. Against this background, the present study examines whether direct exposure to armed conflict is associated with prosocial behavior, contributing to a better understanding of the psychological mechanisms that support adaptation and social cohesion under conditions of prolonged crisis.

The present study is theoretically grounded in the concepts of prosocial behavior, empathy, altruism, and solidarity, examined in relation to the socio-contextual conditions created by the war in Ukraine. It explores how threatening and unstable environments influence helping behavior by comparing individuals directly exposed to armed conflict with those living in peaceful settings.

The study addresses two main research questions: Which forms of prosocial behavior emerge under conditions of extreme instability? How are expressions of solidarity shaped by individuals' emotional experiences and social environments?

Its originality lies in the comparative analysis of prosocial behavior across two markedly different contexts—war and peace—using the Prosocial Tendencies Measure–Revised (PTM-R), a validated multidimensional assessment instrument. Beyond its theoretical contribution, the study also provides evidence that may support the development of psychosocial interventions for communities affected by humanitarian crises and prolonged social instability. More specifically, the findings are expected to contribute to a better understanding of the psychological processes that sustain solidarity, helping behavior, and social cohesion under conditions of armed conflict and collective adversity.

Prosocial Behavior

Prosocial behavior is generally understood as a broad category of voluntary actions intended to support, assist, or protect other individuals or groups without the expectation of immediate material reward. Such behaviors include helping, cooperation, empathy expressed through supportive actions, forgiveness, moral courage, volunteering, and charitable giving.

Batson (2011: 214) proposed that prosocial behavior may arise from four distinct motivational orientations, each defined by a different ultimate goal and emotional basis. Egoistic motivation seeks to improve one's own well-being and is commonly associated with personal distress or discomfort. Altruistic motivation, in contrast, is directed toward enhancing another person's welfare and is rooted in empathic concern, including compassion, tenderness, and empathic distress. Collectivistic motivation emphasizes the welfare of the group and is supported by emotions such as loyalty and group pride, whereas principlism is guided by internalized moral principles, including fairness and justice, often accompanied by emotions such as moral outrage.

Although altruism is unique in placing another person's welfare as the ultimate goal of helping, all four motivational orientations may contribute to prosocial behavior depending on the social context and the emotional conditions in which helping occurs.

Eisenberg and Fabes (1998: 647) describe prosocial behavior as voluntary action intended to benefit others regardless of the actor's underlying motivation. Expanding this perspective, Eisenberg, Fabes, and Spinrad (2006: 701–702) argue that prosocial tendencies develop through the interaction of emotional regulation, developmental processes, and socialization experiences.

Interactions with parents, siblings, peers, teachers, and other significant social agents provide important opportunities for acquiring and reinforcing prosocial values, attitudes, and behavioral patterns.

Similarly, Hastings, Utendale, and Sullivan (2007) emphasize that moral reasoning, empathy development, and behavioral modeling by both adults and peers—including siblings—play a central role in fostering stable prosocial orientations. Taken together, these perspectives suggest that prosocial behavior emerges through the continuous interaction between individual emotional capacities and the social environments in which people develop.

A complementary perspective is offered by Penner et al. (2005), who organize research on prosocial behavior into three interrelated levels of analysis. The micro level examines the psychological foundations of prosocial tendencies and the sources of individual differences, including empathy and moral cognition. The meso level focuses on helper–recipient interactions within specific social situations, highlighting the interpersonal dynamics of helping. The macro level considers prosocial action in broader social contexts, including communities and organizations, where helping is expressed through institutional volunteering, charitable initiatives, and civic engagement. Together, these levels provide an integrative framework for understanding prosocial behavior as a phenomenon influenced simultaneously by individual, interpersonal, and societal factors.

Among the most frequently studied forms of prosocial behavior are altruism, direct helping, compassion, volunteering, charitable giving, moral courage, and forgiveness. Altruism is generally regarded as the purest expression of other-oriented helping because it involves providing assistance without expecting external rewards (Batson, 2011). Direct helping includes physical, emotional, or informational support offered in response to another person's needs and is frequently associated with intrinsic rewards, such as personal satisfaction or emotional fulfillment (Penner et al., 2005).

Compassion represents an emotional response to another person's suffering that motivates efforts to alleviate that suffering (Goetz, Keltner, & Simon-Thomas, 2010). Another important manifestation of prosocial behavior is organized volunteering, which involves structured and intentional helping activities carried out within formal organizations or institutional settings (Penner et al., 2005). Material and financial donations constitute an additional expression of prosociality. Neuroimaging studies have demonstrated that voluntary giving activates reward-related brain regions, particularly the ventral striatum and nucleus accumbens, with stronger neural responses observed during voluntary donations than during obligatory transfers (Harbaugh, Mayr, & Burghart, 2007: 1623).

Prosocial behavior is also expressed through moral courage, which involves intervening in situations where moral norms are violated despite the anticipation of potential physical, psychological, social, or financial costs (Greitemeyer et al., 2006: 125). Forgiveness constitutes another important manifestation of prosociality by facilitating reconciliation and emotional recovery within interpersonal and intergroup relationships following conflict (Worthington & Aten, 2010).

Evidence from social neuroscience has substantially expanded our understanding of the biological foundations of prosocial behavior. One of the most extensively investigated mechanisms underlying prosocial behavior is empathy, whose neurobiological basis involves the activation of mirror neurons together with brain regions responsible for affect regulation, particularly the insula and anterior cingulate cortex (Decety & Jackson, 2006). More recent neuroimaging research has further demonstrated that prosocial situations activate the ventromedial prefrontal cortex, the amygdala, and reward-related neural circuits, providing converging evidence for the evolutionary and neurocognitive basis of helping behavior (Decety et al., 2016).

Taken together, these findings indicate that prosocial behavior represents a multidimensional phenomenon emerging from the interaction of motivational, emotional, cognitive, social, and neurobiological processes. Its diverse expressions contribute not only to individual well-being but also to social cohesion, collective resilience, and the capacity of communities to respond adaptively to adversity.

The Impact of Socio-Contextual Factors on Prosocial Behavior

Major social crises, including armed conflicts, natural disasters, and pandemics, profoundly disrupt the daily lives of individuals and communities. Such events generate insecurity, loss, and increased psychosocial pressure while simultaneously creating conditions that may strengthen solidarity, cooperation, and mutual support. Under these circumstances, prosocial behavior often becomes more visible and may take diverse and sometimes unexpected forms.

An important concept for understanding prosocial responses in crisis situations is collective trauma**,** defined as a shared experience of suffering that transforms perceptions of group identity and reshapes social relationships. Pennebaker and Harber (1993) describe collective coping as a dynamic social process that develops through three successive stages. It begins with an expressive phase characterized by the public sharing of emotions, continues with the gradual integration of the traumatic event into the collective narrative and communal memory, and eventually progresses toward a stage in which public attention increasingly shifts away from the traumatic experience. Together, these stages facilitate emotional processing while strengthening social cohesion.

Rather than responding exclusively through withdrawal or self-protection, individuals confronted with collective adversity often mobilize personal and social resources to support others. Hobfoll et al. (2007) argue that prosocial responses during crises are primarily sustained by three interconnected mechanisms: empathic concern for those affected, adherence to shared moral values, and identification with the threatened group. These mechanisms encourage a broad range of helping behaviors, including the provision of material assistance, emotional support, and participation in community-based initiatives, thereby contributing to the restoration of safety, trust, and social connectedness.

This perspective is further supported by the Conservation of Resources (COR) theory proposed by Hobfoll (1989). According to this framework, people continuously strive to preserve, accumulate, and restore personally valued resources, whereas psychological stress emerges when such resources are threatened, depleted, or lost. Within this framework, helping others represents not only an altruistic act but also an adaptive coping strategy through which individuals may restore a sense of control, purpose, and social connectedness while rebuilding their own psychological equilibrium.

Taken together, these theoretical perspectives suggest that prosocial behavior during periods of collective adversity extends beyond spontaneous acts of helping. It reflects a complex adaptive process in which empathy, shared values, social identity, and resource preservation interact to strengthen both individual resilience and community cohesion.

Paradoxically, despite being characterized by violence and loss, war may also foster stronger forms of civic engagement. A growing body of research indicates a positive association between exposure to trauma and increased helping behavior, cooperation, and social responsibility (Bauer et al., 2016). Everyday solidarity, spontaneous altruism, and commitment to supporting others emerge as manifestations of a broader moral reorganization with significant potential to strengthen community cohesion.

War may also broaden the boundaries of empathy by encouraging intergroup helping directed toward refugees and other vulnerable populations. Shared traumatic experiences can strengthen collective identification while reducing ideological barriers (Kachanoff et al., 2021), thereby extending the sense of responsibility beyond one's immediate social group.

At the same time, crises do not produce uniform psychological and social responses. Depending on the severity of trauma and the ways in which communities process collective adversity, reactions such as polarization, social withdrawal, or radicalization may also emerge

(Mitts et al., 2016). Under such conditions, prosocial behaviors initiated during crises may develop into enduring forms of civic engagement—including volunteering, activism, and institutional cooperation—or, conversely, may gradually decline as a consequence of moral exhaustion.

The long-term sustainability of post-crisis prosocial engagement depends largely on the capacity of communities and institutions to create equitable opportunities for collective action, preserve the shared meaning of civic participation, and prevent burnout among those engaged in helping activities. Under these conditions, prosocial behavior can become a stable lasting psychological and social resource that contributes to the ethical reconstruction of communities and the strengthening of civic resilience in societies affected by crisis.

Methodology

Purpose of the Study. The present study was designed to examine differences in prosocial behavior between individuals directly affected by the war in Ukraine (Ukrainian citizens) and those not directly exposed to the conflict (non-Ukrainian citizens). A comparative research design was adopted to investigate six dimensions of prosocial behavior using the Prosocial Tendencies Measure – Revised (PTM-R), a validated multidimensional instrument, within the broader context of collective trauma.

Based on the study objectives and the theoretical assumptions concerning the influence of traumatic contexts on social cohesion and helping behavior, the following hypotheses were formulated.

- ***H1:*** Ukrainian participants are expected to report significantly higher scores on forms of prosocial behavior typically associated with crisis situations (Altruistic, Emotional, and Dire Prosocial Behavior) than non-Ukrainian participants. By contrast, no significant differences are anticipated between the two groups in forms of prosocial behavior primarily related to social visibility (Public and Anonymous Prosocial Behavior).
- ***H2:*** Female participants are expected to demonstrate higher levels of prosocial behavior than male participants, irrespective of ethnic background. This hypothesis is based on previous research indicating the influence of gender socialization on empathy and helping tendencies.
- ***H3:*** Participants aged 24–44 years are expected to obtain higher scores on Emotional and Public Prosocial Behavior than participants aged 45–65 years, consistent with previous findings suggesting greater social engagement among younger adults.

Research Instrument. Prosocial tendencies were assessed using the Prosocial Tendencies Measure – Revised (PTM-R) developed by Carlo et al. (2003). The instrument has been validated for adult populations and enables the differentiated assessment of prosocial behaviors across various motivational and situational contexts.

The instrument comprises 23 items organized into six independent subscales, each representing a distinct dimension of prosocial behavior:

- – Altruistic Prosocial Behavior Subscale – unconditional helping without expectation of reward;
- – Compliant Prosocial Behavior Subscale – helping in response to a direct request;
- – Emotional Prosocial Behavior Subscale – behaviors motivated by intense empathic concern;
- – Public Prosocial Behavior Subscale – visible helping displayed in front of others;
- – Anonymous Prosocial Behavior Subscale – helping without public recognition;
- – Dire Prosocial Behavior Subscale – providing support in urgent or threatening contexts.

Responses were recorded on a five-point Likert scale (1 = strongly disagree; 5 = strongly agree). Each subscale was analyzed independently rather than being combined into a single global score. Higher scores indicate a stronger tendency toward the corresponding form of prosocial behavior.

Procedure. Data were collected through an online questionnaire administered between April and June 2025. Participation was entirely voluntary and anonymous, and only fully completed questionnaires were retained for statistical analysis.

Sample Characteristics. The final sample included 128 adults aged between 24 and 65 years. Women represented 76.6% of the sample (n = 98), whereas men accounted for 23.4% (n = 30). Participants were grouped into two age categories: 24–44 years (n = 62, 48.4%) and 45–65 years (n = 66, 51.6%), with a mean age of 45.2 years. Regarding ethnic affiliation, 74 participants (57.8%) self-identified as Ukrainian and 54 participants (42.2%) as non-Ukrainian.

Data Analysis. Statistical analyses were performed using JASP software (version 0.18.1.0). Descriptive statistics (means, frequencies, and percentages) were calculated first, followed by independent-samples *t*-tests to compare the study groups. Effect sizes were estimated using Cohen's *d*, whereas Brown–Forsythe tests were applied whenever verification of the homogeneity of variances was required.

Results and Discussion

Prosocial Tendencies in the Overall Sample

Descriptive statistics for the six PTM-R dimensions indicate that the participants generally displayed moderate to relatively high levels of prosocial behavior (N = 128). The highest mean scores were observed for Dire Prosocial Behavior (M = 4.09, SD = 0.875), followed by Emotional Prosocial Behavior (M = 3.94, SD = 0.904). Intermediate scores were found for Anonymous (M = 3.61, SD = 0.985) and Altruistic Prosocial Behavior (M = 3.57, SD = 0.722), whereas Compliant Prosocial Behavior (M = 3.29, SD = 0.834) showed lower average values. The lowest mean score was recorded for Public Prosocial Behavior (M = 1.86, SD = 0.871), indicating a relatively limited inclination toward helping behaviors performed in the presence of others (Figure 1).

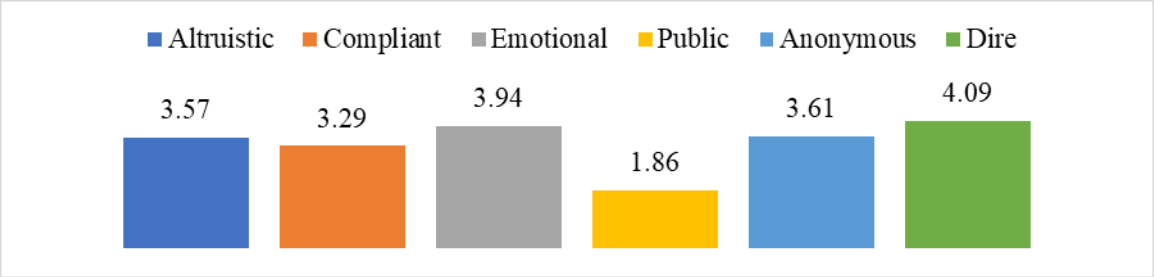

Figure 1. Mean scores on the six PTM-R prosocial behavior dimensions in the total sample

This overall profile suggests that participants were more inclined to engage in helping behaviors driven by emotional involvement and situational demands than in forms of helping primarily associated with social visibility or public recognition.

Gender Differences in Prosocial Behaviors

The comparison by gender revealed several differences in prosocial tendencies. Across almost all six PTM-R dimensions, women obtained higher mean scores than men, with the exception of Anonymous Prosocial Behavior, where the observed difference was minimal and did not reach statistical significance (Figure 2).

A statistically significant gender difference was identified only for Public Prosocial Behavior, t(126) = 1.977, p =.050. Women (M = 1.94) reported higher levels of visible helping than men (M = 1.58). Although the differences for Altruistic and Dire Prosocial Behavior did not reach conventional statistical significance (p =.079 and p =.105, respectively), they showed a

similar tendency, suggesting that women may be somewhat more inclined to engage in spontaneous helping and assistance in emergency situations.

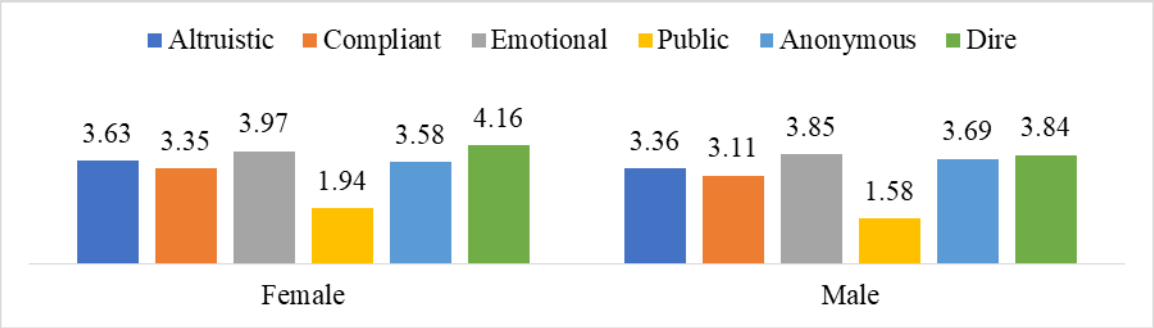

Figure 2. Mean scores on prosocial behavior dimensions by gender

No statistically significant differences were found for the remaining dimensions—Compliant, Emotional, and Anonymous Prosocial Behavior ($p > .05$). Nevertheless, women consistently obtained slightly higher mean scores across these dimensions. This overall pattern is consistent with previous findings indicating higher levels of empathy, emotional responsiveness, and prosocial motivation among women (Carlo et al., 2003; Eisenberg & Fabes, 1998).

Cohen's d values ranged from 0.14 to 0.41, corresponding to small-to-moderate effect sizes. The largest effect was observed for Public Prosocial Behavior ($d = 0.413$), suggesting that this gender difference may also be meaningful from a practical perspective.

Age-Related Differences in Prosocial Behaviors

To explore possible age-related differences in prosocial tendencies, participants were classified into two age groups: 24–44 years and 45–65 years. This grouping was intended to reflect potential differences associated with distinct life stages, social roles, and accumulated life experience (Figure 3).

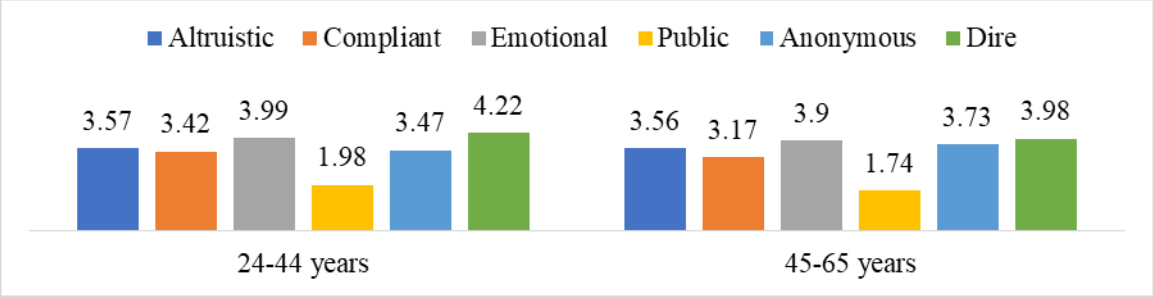

Figure 3. Mean scores on prosocial behavior dimensions by age

Independent-samples t-tests showed no statistically significant age differences across any of the six PTM-R dimensions ($p > .05$). Nevertheless, several descriptive trends were observed. Participants aged 24–44 years obtained slightly higher mean scores on Compliant, Emotional, and Public Prosocial Behavior, suggesting greater responsiveness to social expectations, stronger emotional involvement, and a higher propensity for visible helping. By contrast, participants aged 45–65 years scored somewhat higher on Anonymous Prosocial Behavior, indicating a preference for more discreet forms of helping.

Although the difference in Compliant Prosocial Behavior did not reach statistical significance, $t(126) = 1.699$, $p = .092$, younger participants showed a higher average score ($M =$

3.42) than older participants (M = 3.17). Similar tendencies were observed for Public (p =.106) and Dire Prosocial Behavior (p =.128), although neither comparison reached the conventional significance threshold.

Cohen's d values ranged from 0.018 to 0.301, indicating very small to small effect sizes. These findings suggest that, within the present sample, age was not a major determinant of prosocial behavior.

Comparison of Prosocial Tendencies by Belonging to a War-Affected Population

To examine whether direct exposure to military conflict was associated with differences in prosocial behavior, Ukrainian and non-Ukrainian participants were compared across the six PTM-R dimensions (Figure 4).

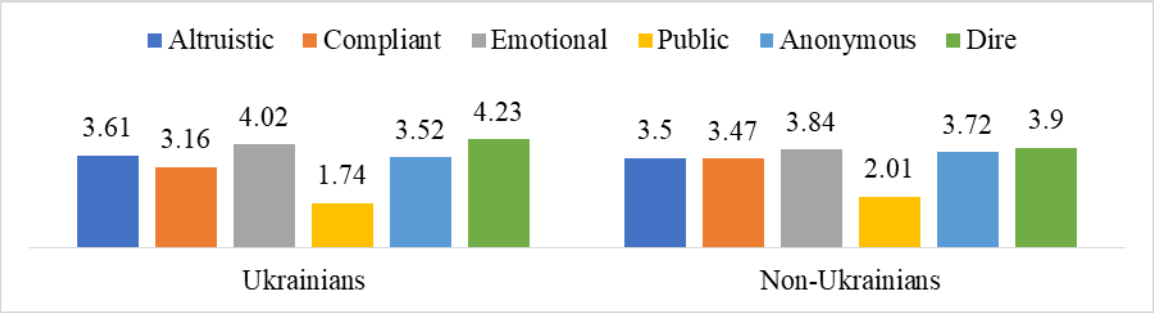

Figure 4. Mean scores on prosocial behavior dimensions by group (Ukrainians vs. non-Ukrainians)

Independent-samples t-tests identified two statistically significant group differences.

For Compliant Prosocial Behavior, non-Ukrainian participants (M = 3.47, SD = 0.717) obtained significantly higher scores than Ukrainian participants (M = 3.16, SD = 0.892), t(126) = –2.084, p =.039, with a moderate effect size (Cohen's d = –0.373). This finding suggests that individuals living outside the war context may be more inclined to respond to explicit requests for assistance, possibly reflecting the greater stability and predictability of their everyday social environment.

Conversely, Ukrainian participants reported significantly higher scores on Dire Prosocial Behavior (M = 4.23, SD = 0.698) than non-Ukrainians (M = 3.90, SD = 1.047), t(126) = 2.150, p =.033, Cohen's d = 0.385. This pattern indicates a stronger readiness to provide help in emergency or high-risk situations among individuals directly exposed to the realities of armed conflict.

No statistically significant group differences were observed for Altruistic, Emotional, Public, or Anonymous Prosocial Behavior (p >.05). Even so, the descriptive statistics revealed a consistent tendency for Ukrainian participants to obtain higher mean scores on Altruistic, Emotional, and Dire helping, whereas non-Ukrainians showed slightly higher scores on Compliant, Public, and Anonymous prosocial behavior.

Verification of Hypotheses and Interpretation of Results

The first hypothesis proposed that individuals directly exposed to the war in Ukraine would demonstrate higher levels of Altruistic, Emotional, and Dire Prosocial Behavior than participants who were not directly affected by the conflict. It was also expected that Public and Anonymous Prosocial Behavior would not differ substantially between the two groups.

The empirical findings provided partial confirmation of this assumption. The strongest support emerged for Dire Prosocial Behavior, where Ukrainian participants obtained significantly

higher scores than non-Ukrainians, t(126) = 2.15, p =.033 (M = 4.23, SD = 0.70 vs. M = 3.90, SD = 1.05). This result is consistent with Vollhardt's (2009) concept of altruism born of suffering, suggesting that prolonged exposure to collective adversity may strengthen individuals' readiness to intervene in urgent situations requiring immediate assistance.

No statistically significant differences were found for Emotional Prosocial Behavior (p =.273), although Ukrainian respondents demonstrated a slightly higher average score (M = 4.02) than non-Ukrainians (M = 3.84). Likewise, Altruistic Prosocial Behavior showed no significant between-group variation (p =.411), indicating that this form of helping may reflect relatively stable personal dispositions rather than contextual influences alone.

The expectation regarding Public and Anonymous Prosocial Behavior received only limited support. Ukrainians reported somewhat lower mean scores for public helping (M = 1.74 vs. 2.01, p =.088) and anonymous helping (M = 3.52 vs. 3.72, p =.272), although neither comparison reached statistical significance. Even without significant differences, the observed pattern suggests that participants living outside the conflict zone may be slightly more inclined toward helping behaviors associated with social visibility or normative expectations.

An additional result concerned Compliant Prosocial Behavior, where non-Ukrainian participants scored significantly higher than Ukrainians, t(126) = −2.08, p =.039 (M = 3.47, SD = 0.72 vs. M = 3.16, SD = 0.89). One possible explanation is that stable social environments facilitate greater responsiveness to explicit requests for assistance, whereas prolonged exposure to crisis conditions may shift helping toward more urgent and spontaneous forms of intervention.

Taken together, these findings indicate that direct exposure to armed conflict is associated primarily with those forms of prosocial behavior that involve immediate responses to urgent needs, while other helping tendencies appear to depend on a broader combination of personal dispositions and contextual influences.

The second hypothesis assumed that women would demonstrate higher levels of prosocial behavior than men, irrespective of ethnic background. This proposition received partial empirical support.

Descriptive analyses showed that women obtained higher mean scores on nearly all PTM-R dimensions, including altruistic, compliant, emotional, public, and dire helping. Anonymous helping represented the only exception, with men obtaining a marginally higher average score.

Among the six dimensions, only Public Prosocial Behavior reached statistical significance, t(126) = 1.977, p =.050, with a moderate effect size (Cohen's d = 0.41). This finding suggests that women were more likely than men to engage in helping behaviors performed in socially observable situations. For the remaining dimensions, the differences did not attain statistical significance despite a generally consistent tendency favoring women.

Overall, these findings provide only partial support for Hypothesis H2. They are compatible with previous research indicating stronger empathic orientation among women (Eisenberg & Lennon, 1983; Carlo et al., 2003), while also suggesting that prolonged collective crises may reduce traditional gender differences by promoting a broader mobilization of helping behaviors across the population.

The third hypothesis predicted that participants aged 24–44 years would report higher levels of emotional and public prosocial behavior than participants aged 45–65 years.

Although younger adults obtained slightly higher average scores on both emotional helping (M = 3.99 vs. 3.90) and public helping (M = 1.98 vs. 1.74), neither comparison reached statistical significance (p =.569 and p =.106, respectively). Nevertheless, the effect size for public helping (Cohen's d = 0.29) indicates a modest tendency in the expected direction.

Accordingly, Hypothesis H3 was not statistically confirmed, although the descriptive results suggest that younger adults may be somewhat more inclined toward emotionally expressive and

publicly visible forms of helping. This tendency is broadly consistent with previous studies conducted during large-scale crises, including the COVID-19 pandemic (van Meegen et al., 2025).

Overall, the present findings indicate that age alone does not represent a strong determinant of prosocial behavior. Rather, its influence appears to vary depending on the specific form of helping considered and the broader social context in which prosocial actions occur.

Conclusions

This study explored how direct exposure to the war in Ukraine is associated with different forms of prosocial behavior by comparing Ukrainian and non-Ukrainian adults. Rather than influencing prosociality uniformly, the crisis appeared to affect specific helping tendencies. Participants from the Ukrainian group demonstrated a stronger inclination toward helping in emergency situations, whereas participants not directly exposed to the conflict reported higher levels of compliant helping. These findings suggest that prolonged exposure to collective adversity reshapes the way helping behavior is expressed instead of simply increasing or decreasing overall prosociality.

The analyses also indicate that demographic variables played a relatively limited role. Women showed significantly higher scores only for **Public Prosocial Behavior**, while the remaining gender differences were small and statistically non-significant. Likewise, age was not associated with substantial differences across the six PTM-R dimensions, although younger adults displayed a descriptive tendency toward more emotionally expressive and publicly visible helping behaviors.

Taken together, the findings support the view that prosocial behavior in humanitarian crises is strongly shaped by situational demands. Immediate exposure to danger appears to promote forms of helping directed toward urgent intervention, whereas more stable social environments may facilitate helping behaviors guided by social expectations and explicit requests. These observations are compatible with contemporary perspectives describing prosociality as a dynamic interaction between contextual conditions, empathic processes, and social adaptation.

Several limitations should be acknowledged when interpreting the results. The sample was relatively modest and unevenly distributed across gender and ethnic groups, reducing the generalizability of the findings. Ethnicity was based exclusively on participants' self-identification, while potentially relevant variables—including educational background, religious affiliation, and socioeconomic status—were not controlled. In addition, all measures relied on self-report questionnaires, making the data vulnerable to social desirability effects, particularly in a context where helping behavior is highly socially valued.

The cross-sectional design also prevents conclusions regarding causal relationships or changes in prosocial behavior over time. Because the research was conducted while the armed conflict was still ongoing, the observed patterns should be interpreted as reflecting a specific historical and social context rather than stable characteristics of the populations studied.

Despite these limitations, the study contributes empirical evidence regarding prosocial behavior under conditions of collective adversity. The findings may support future investigations of crisis-related helping behavior and may also be useful for designing psychosocial interventions, educational initiatives, and community programs aimed at strengthening empathy, civic solidarity, and social resilience in societies affected by war and other humanitarian emergencies.

Bibliography

1. Batson, C. D. (2011). *Altruism in Humans*. Oxford University Press.
2. Bauer, M., Blattman, C., Chytilová, J., Henrich, J., Miguel, E., & Mitts, T. (2016). Can war foster cooperation? *Journal of Economic Perspectives* 30(3): 249–274. https://doi.org/10.1257/jep.30.3.249
3. Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., & Randall, B. A. (2003). Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *The Journal of Early Adolescence* 23(1): 107–134. https://doi.org/10.1177/0272431602239132
4. Decety, J., & Jackson, P. L. (2006). A social–neuroscience perspective on empathy. *Current Directions in Psychological Science* 15(2): 54–58. https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2006.00406.x
5. Decety, J., Bartal, I. B., Uzefovsky, F., & Knafo-Noam, A. (2016). Empathy as a driver of prosocial behaviour: Highly conserved neurobehavioural mechanisms across species. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 371(1686): 20150077. https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0077
6. Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In W. Damon & N. Eisenberg, eds., *Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development*, 5th ed., (pp. 701–778). John Wiley & Sons.
7. Eisenberg, N., & Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. Psychological Bulletin 94(1): 100–131. https://doi.org/10.1037/0033-2909.94.1.100
8. Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. In *N. Eisenberg, W*. Damon, & R. M. Lerner, eds., Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development, 6th ed., 646–718. John Wiley & Sons.
9. Goetz, J. L., Keltner, D., & Simon-Thomas, E. (2010). Compassion: An evolutionary analysis and empirical review. *Psychological Bulletin* 136(3): 351–374. https://doi.org/10.1037/a0018807
10. Greitemeyer, T., Fischer, P., Kastenmüller, A., & Frey, D. (2006). Civil courage and helping behavior: Differences and similarities. *European Psychologist* 11(2): 90–98. https://doi.org/10.1027/1016-9040.11.2.90
11. Harbaugh, W. T., Mayr, U., & Burghart, D. R. (2007). Neural responses to taxation and voluntary giving reveal motives for charitable donations. *Science* 316(5831): 1622–1625. https://doi.org/10.1126/science.1140738
12. Hastings, P. D., Utendale, W. T., & Sullivan, C. (2007). The socialization of prosocial development. In J. E. Grusec & P. D. Hastings, eds., *Handbook of Socialization: Theory and Research* (pp. 638–664). The Guilford Press.
13. Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist* 44(3): 513–524. https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.3.513
14. Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., Friedman, M., Pfefferbaum, B., & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry* 70(4): 283–315. https://doi.org/10.1521/psyc.2007.70.4.283
15. Kachanoff, F., Bigman, Y. E., Kteily, N. S., & Gray, K. (2021). The social psychology of solidarity during crises: Basic principles and applied insights. *Current Opinion in Psychology* 42: 1–6. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.01.003
16. Mitts, T., Miguel, E., Henrich, J., Chytilová, J., Blattman, C., & Bauer, M. (2016). The legacy of war on social and political behaviour. *VoxEU*. https://cepr.org/voxeu/columns/legacy-war-social-and-political-behaviour
17. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). 2025, iulie. *Protection of Civilians in Armed Conflict – Ukraine, June 2025*. https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-07/Ukraine_protection_of_civilians_in_armed_conflict_June_2025_ENG.pdf

18. Olmos-Gómez, M., Ruiz-Garzón, F., Azancot-Chocron, D., & López-Cordero, R. (2023). Prosocial behaviour axioms and values: Influence of gender and volunteering. *Psicologia: Reflexão e Crítica* 36(1): 16. https://doi.org/10.1186/s41155-023-00258-y
19. Pennebaker, J. W., & Harber, K. D. (1993). A social stage model of collective coping: The Loma Prieta earthquake and the Persian Gulf War. *Journal of Social Issues* 49(4): 125–145. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1993.tb01184.x
20. Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology* 56: 365–392. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070141
21. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). 2025a, 21 februarie. *Explainer: War in Ukraine – the Human Cost and Humanitarian Response*. https://www.unhcr.org/us/news/stories/explainer-war-ukraine-human-cost-and-humanitarian-response
22. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). 2025b, februarie. *Ukraine Emergency*. https://www.unhcr.org/us/emergencies/ukraine-emergency
23. Van Meegen, M. M. E., Van der Graaff, J., Branje, S., Padilla-Walker, L., Carlo, G., Berger, C., Carrizales, A., Garandeau, C. F., Gerbino, M., Gulseven, Z., Hawk, S. T., Kumru, A., Llorca-Mestre, A., Richaud, M. C., Shen, Y.-L., Taylor, L. K., Žukauskienė, R., & van Zalk, M. 2025. A cross-national study on prosocial behaviors in emerging adulthood during the COVID-19 pandemic. *Emerging Adulthood* 13(4): 1047–1064. https://doi.org/10.1177/21676968251339685
24. Vollhardt, J. R. (2009). Altruism born of suffering and prosocial behavior following adverse life events: A review and conceptualization. *Social Justice Research* 22(1): 53–97. https://doi.org/10.1007/s11211-009-0088-1
25. Worthington, E. L., Jr., & Aten, J. D. (2010). Forgiveness and reconciliation in social reconstruction after trauma. In E. Martz (Ed.), *Trauma rehabilitation after war and conflict: Community and individual perspectives* (pp. 55–71). Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-5722-1_3

Capitolul 61. CASELE ECOLOGICE – PARTE DIN DEZVOLTAREA DURABILĂ

Chapter 61. ECO-FRIENDLY HOUSES AS PART OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Raluca-Mihaela SANDU[1]
Doina GURIȚĂ[2]
Marilena DONCEAN[3]

Abstract

In response to growing environmental concerns and the urgent need for sustainable living, eco-friendly houses have emerged as a forward-thinking solution in modern architecture. Also known as green homes or sustainable houses, eco houses are designed to minimize environmental impact through energy efficiency, the use of renewable resources, and low-emission construction methods. These homes often incorporate solar panels, natural insulation, rainwater harvesting systems, and eco-friendly materials, offering not only reduced utility costs but also a healthier living environment. As the global population becomes more aware of climate change and resource depletion, eco houses represent a vital step toward more responsible and conscious living. Their growing popularity signals a shift in how we think about housing—not just as shelter, but as an active part of the planet's ecological system.

Keywords*: sustainable development, eco-friendly houses, green lifestyle*

JEL*: M31, Q01, Q56*

Introduction

Action directions in ensuring sustainable development are: caution management of resources, promotion of recycling and regeneration, limitation of waste and pollution (Savciuc &Gangan, 2023). The Romanian inventor Henri Coandă launched in the 30's the multicell house that had the scope to reduce to minimum the energy consumption, without compromising the comfort.

Figure 1. Coandă's Pyramid
Source: Internet

As environmental challenges continue to rise, the need for sustainable living solutions has become more urgent than ever. One innovative and practical response to this need is the

[1] Lecturer, dr., "Petre Andrei" University of Iaşi, Romania, ralucamihaelasandu@yahoo.com
[2] Lecturer, dr., "Petre Andrei" University of Iaşi, Romania, doinagurita@yahoo.com
[3] Scientific researcher III, dr., Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice şi Sociale " Gh.Zane", doncean_m1967@yahoo.com

development of eco houses—homes designed with the environment in mind. Also known as green or sustainable homes, eco houses aim to reduce the carbon footprint of traditional housing by incorporating energy-efficient systems, sustainable building materials, and environmentally friendly technologies. Eco houses often feature solar panels, natural insulation, efficient heating and cooling systems, and designs that maximize natural light and ventilation. Many also include water-saving systems such as rainwater harvesting and greywater recycling. These features not only help conserve resources but also lower household utility bills, making eco houses both environmentally and economically beneficial. Beyond the technical aspects, eco houses promote healthier lifestyles. The use of non-toxic materials and improved indoor air quality contribute to better well-being for the inhabitants. Furthermore, they encourage a greater awareness of how people's daily choices affect the planet. As more people recognize the impact of climate change and the importance of sustainability, eco houses are becoming a popular and responsible choice in modern construction. They represent a step forward in harmonizing human living with the natural world, offering a viable path toward a more sustainable future.

Benefits of eco housing and it's SWOT analysis

Eco housing is an environmentally and economically optimized designed environment having the target to deliver resource efficiency through improved energy and material performance; better environmental quality through integrated smart design; and better social and economic conditions through the creation of new opportunities (Ahsan& Rahman, 2011, p.1). A sustainable home is one that is either newly built or upgraded to conserve resources, maximize energy and water efficiency, and ensure long-term durability through high-quality systems. These homes are constructed using low-impact, high-performance materials, which contribute to reduced waste, fewer system failures, and greater longevity due to their superior quality (Chopra et all, 2022).

Innovations in sustainable and environmentally friendly construction should take into account aspects such as efficiency, design, production methods, waste management to boost the adoption of green projects. At the same time, encouraging eco-conscious lifestyles requires examining consumers' readiness to invest in this value proposition and crafting coherent market approaches (Šatrevcs& all, 2022). Any form of innovative design, planning, or implementation must put in the center the consumer's needs. Without user approval, even the most streamlined and well-structured production models are bound to fail. As a result, businesses are continuously working to integrate evolving consumer behaviors and technological advancements into their product development to shape effective marketing strategies. They need to ensure that their product and service designs not only reflect creative ideas but also resonate with customer expectations. Furthermore, companies should engage in collaborative efforts with consumers to drive eco-innovation (Šatrevcs& all, 2022). The use of environmentally sustainable materials by individuals in the construction sector is seen as a key approach to advancing sustainable development. Such green solutions typically involve the use of biodegradable resources and production methods that significantly reduce emissions and environmental pollutants (Šatrevcs& all, 2022).

Benefits of eco-housing (Ashaye, 2024):

- the use of green building materials and techniques, like: recycled steel, bamboo, hempcrete, reclaimed wood, all of them having less carbon footprints than conventional materials for example concrete and brick.
- Green materials bring sustainability and enhance durability, in this sense reducing the long-term maintenance expenses for affordable housing projects.
- smart energy housing technologies. Houses built with high-performance insulation use less energy for heating and offer a more comfortable indoor temperature and better cooling than those constructed with conventional materials. Sustainable housing that incorporates energy-

efficient technologies becomes both practical and impactful for affordable housing efforts when paired with financial incentives, as it helps meet both cost and environmental objectives effectively.

- waste reduction techniques, like modular construction, which involves producing building sections off-site and assembling them on-site, reduces material waste and speeds up the building process—benefits that are especially valuable for affordable housing projects with limited budgets and strict deadlines.
- renewable energy integration in affordable housing:
- solar energy. Incorporating solar energy into affordable housing can lower energy bills, boost efficiency, and increase sustainability.
- wind and geothermal energy. Although wind and geothermal energy are sustainable alternatives, their effectiveness depends on local conditions and often requires financial incentives or subsidies to make the upfront investment more feasible. While not as widely used as solar power, they can provide distinct advantages in specific areas. Geothermal energy, which harnesses the Earth's stable underground temperatures for heating and cooling, offers a valuable solution—particularly in colder regions where heating expenses tend to be higher.
- energy storage solutions. Battery storage systems and other energy storage solutions are essential for improving the reliability and efficiency of renewable energy in affordable housing developments. Including battery storage in modular housing can improve energy reliability, support efforts to reduce carbon emissions, and ensure consistent heating and cooling- especially in regions prone to power outages or severe weather conditions.

To better understand the potential and challenges of eco housing, the following SWOT analysis examines its internal advantages, limitations, and the external factors influencing its growth.

Table 1. SWOT analysis of eco housing

Strengths	***Weaknesses***
1. Energy Efficiency: Reduced utility bills due to better insulation, solar panels, and efficient appliances. *2. Environmental Benefits: Lower carbon footprint and use of renewable resources.* *3. Healthier Living: Use of non-toxic materials and improved indoor air quality.* *4. Government Incentives: Tax breaks, subsidies, or grants in many regions.* *5. Market Appeal: Increasing consumer demand for green living and sustainability.*	*1. Higher Initial Costs: Upfront investment in technology and materials can be expensive.* *2. Limited Availability: Sustainable materials and skilled labor may not be easily accessible in all areas.* *3. Design Constraints: Need for specialized architectural designs that may not suit all sites or tastes.* *4. Longer Payback Period: Savings accumulate over time; short-term cost recovery may be slow.*
Opportunities	***Threats***
1. Growing Eco-Consciousness: Increasing awareness and preference for sustainable living. *2. Technological Advancements: Innovations in materials, energy systems, and construction methods.* *3. Regulatory Support: New laws and regulations promoting green construction.* *4. Green Building Certifications: LEED, BREEAM, and other programs add value and credibility.*	*1. Economic Fluctuations: In downturns, cost-saving may outweigh environmental concern for buyers.* *2. Changing Policies: Withdrawal or reduction of government incentives could affect adoption.* *3. Greenwashing: Misleading claims about sustainability could harm consumer trust.* *4. Climate Variability: Some eco technologies may not perform consistently across all climates.*

Source: *developed by the authors*

A large portion of buildings in Europe lack energy efficiency, relying heavily on fossil fuels for heating and cooling, and often operating with outdated technologies and inefficient systems.

In response, the European Union has established a legal framework aimed at improving the energy performance of buildings, with the ultimate goal of achieving a fully decarbonized building stock by 2050. To meet its climate objectives, the EU requires the building sector to cut greenhouse gas emissions by 60% by 2030 and achieve full decarbonization by mid-century. Notably, it is projected that 85–95% of existing buildings will still be in use by 2050. This presents a significant challenge, especially given the considerable variation in residential building characteristics across and within EU member states, making the sector far from uniform (Koengkan et all).

Case studies of eco-friendly houses in the world

Case study 1. NEXO Nature-București, Romania

NEXO Group Romania is pioneering sustainable living with its NEXO Nature project in Pipera-Voluntari, just north of Bucharest. Designed in 2024, this €10 million development introduces 14 ultra-energy-efficient villas, each designed to operate with near-zero heating and cooling costs. NEXO Nature offers a blend of modern architecture and eco-conscious design.

Figure 2. NEXO Nature project, Romania

Source: *https://nexoimobiliare.ro/*

The villas, ranging from 230 to 380 m², incorporate advanced technologies such as (Business Forum):

- Ground-water heat pumps: Utilizing geothermal energy for heating and hot water.
- Photovoltaic panels: Generating renewable electricity.
- Ceiling cooling systems: Innovative cooling solutions for comfort
- Smart Home automation: Remote control of home systems via smartphone.
- Heat recovery ventilation: Ensuring fresh air while conserving energy.

The cost of a villa will be between 440,000 euros and 1 million euro. NEXO Nature proposes to be a healthier, more sustainable, and economically efficient living environment that redefines upscale residential comfort in Romania.

Each villa will undergo strict tests, including overpressure with smoke and the Green Certificate, for the purpose of verifying the quality and sustainability of the construction.

Case study 2. EVA Lanxmeer project-Holland

Lanxmeer it is an urban eco-community located in Culemborg, Holland. Build between 1994-2009, EVA Lanxmeer project is composed from 300 units, with the constant involvement in planning of the future residents. Is is recognised as international model of eco-urban

neighbourhood. The EVA project is uniquely situated near Culemborg's central railway station, on 24 hectares of farmland and orchards.

Figure 3. EVA Lanxmeer project, Culemborg, Holland
Source: *Internet*

This is the first time in the Netherlands that approval was granted to build so close to—and partly within—the protected area for drinking water extraction. The EVA Lanxmeer project provides opportunities to live, work, and relax in a natural setting within the city area. It includes about 300 homes and apartments, eco-friendly office buildings, a bio farm producing local food, the EVA Centre (an education, info, and conference hub focused on ecology with a hotel), a sustainable facility with a living machine, biogas plant, recycling center, e-fulfillment services, and shared permaculture gardens. (Timmeren et all, 2004).

EVA-Lanxmeer serves as a pioneering exemplar of sustainable, community-led urban development, merging ecological design, renewable systems, and participatory governance. It's not just about building green houses—it's about nurturing green societies. The EVA-Lanxmeer project demonstrates that sustainable urban living is achievable when ecological design, renewable technologies, and active community participation are combined. By integrating nature into every aspect of the neighborhood—from energy and water systems to mobility and food production—it creates a resilient, low-impact, and socially vibrant environment. EVA-Lanxmeer stands as a model for future cities aiming to balance environmental responsibility with high quality of life.

Case study 3. Solar Settlement project, Schlierberg, Germany

Solar Settlement project started in 1999 and the was completed by 2006. Has 59 homes, including nine penthouses on the "Sun Ship" roof, arranged in south-facing rows on the Schlierberg hill adjacent to Vauban, housing roughly 170 residents.

Figure 4. Solar Settlement project, Schlierberg, Germany
Source: *Internet*

Eco features:

- energy / tech highlights: roofs covered with PV (site peak ~445 kWp total reported), passive-house level insulation (very low heat demand), decentralized ventilation with heat recovery, and connection to a local heating network; overall goal — net-positive energy and near-zero emissions for the neighbourhood.
- timber construction with ecological materials underground parking & car-sharing to keep streets largely car-free, and integrated community design.

In 2002, won the "House of the Year" 2002 prize and is widely cited as a pioneering large-scale PlusEnergy example.

Case study 4. Quinta Monroy Housing Project – Iquique, Chile

Quinta Monroy Housing Project was designed by the architectural firm ELEMENTAL, headed by Alejandro Aravena. It is an award-winning housing project for 93 families on a half-hectare site in Iquique, northern Chile. The project delivers low-cost, eco-friendly homes for low-income households, designed to be built and improved in stages. Starting in 2003, the architecture firm Elemental managed a government-funded social housing project, allocating about US $10,000 per family.

Figure 5. Elemental's half-houses on initial construction in 2003

Source: *https://www.architectural-review.com/buildings/housing/revisit-quinta-monroy-by-elemental*
Residents were temporarily relocated while 93 modular, interconnected apartments were built around shared courtyards. Designed as "half-houses," these units allowed for planned future expansions. Over time, many families doubled their home size and made changes beyond Elemental's original vision (O'Brien& Careasco, 2021).

Eco Features:

- Core housing units that residents can expand over time
- Designed to be cost-efficient and adaptable to different needs
- Efficient land use to avoid urban sprawl
- Encourages sustainable growth through participatory design

The sustainable features of this design are simple and typical for the region. The building relies entirely on natural ventilation, with no need for artificial heating or cooling. Made from concrete and CMU blocks, it offers a durable structure that was a major change from what residents were accustomed to. These materials also help regulate indoor temperatures at night by slowly releasing stored heat. Quinta Monroy Housing Project is globally recognized as a model for socially inclusive and adaptable eco housing. It balances affordability with environmental responsibility.

Case study 5. Eco-friendly homes- Roatán Próspera, Caribbean

Zaha Hadid Architects, together with AKT II and Hilson Moran, introduced innovative eco-friendly homes on Roatán, one of the Caribbean's most remarkable islands. The Roatán Próspera project creates new opportunities for businesses and residents in Honduras. The eco-friendly designs combine the region's traditional timber building methods, climate-sensitive planning, and spatial qualities with modern digital design, engineering, and construction technologies. In collaboration with AKT II, the approach is based on a deep understanding of local supply chains, logistics, and building practices, encouraging the use of local materials, skills, and production facilities to boost the regional economy. The design uses a modular system built from sustainable timber, locally sourced from certified forests on the Honduran mainland and treated nearby for construction. Digital technologies ensure every part of the harvested logs is used efficiently, reducing waste and pollution. This approach also lowers the project's overall construction energy use and carbon emissions.

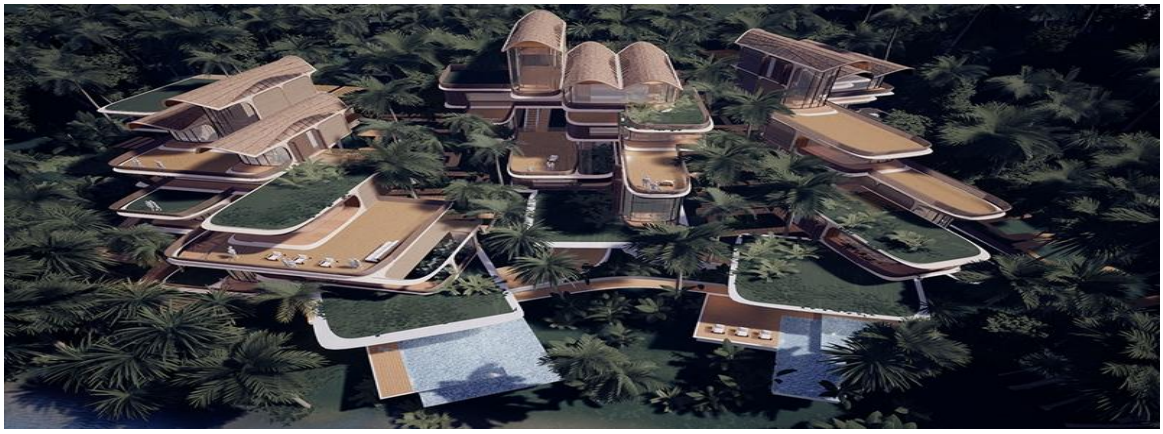

Figure 6. Eco-friendly futuristic homes in Roatán Próspera, Caribbean

***Source**: Zaha Hadid Architects*

The structural system will come with built-in services and insulation, pre-assembled for installation. It will function as a strong frame and outer shell for the building, providing improved temperature control and soundproofing. The designs are tailored to be both sustainable and practical for Roatán's environment, featuring traditional elements like palapas and naturally ventilated areas, locally sourced timber, passive shading, rainwater harvesting, and cooling pools. The eco-friendly futuristic homes in Roatán Próspera showcase how cutting-edge architecture can coexist harmoniously with the Caribbean's fragile ecosystem. By leveraging renewable energy, smart technologies, and sustainable materials, these homes offer comfort and efficiency while preserving the island's natural beauty. This approach not only reduces environmental impact but also sets a precedent for responsible coastal development in tropical regions worldwide.

Conclusions

Green houses, as a vital component of sustainable development, represent a transformative approach to reducing environmental impact, conserving natural resources, and promoting healthier living environments. Through the integration of energy-efficient systems, renewable energy sources, sustainable building materials, and environmentally conscious design principles, eco-housing provides a practical and scalable model for eco-friendly living in both urban and rural settings. Sustainable houses significantly reduce carbon emissions and energy consumption compared to conventional housing. Solar panels, advanced insulation, water-saving technologies,

and passive design strategies not only contribute to lower utility costs but also minimize the ecological footprint of residential buildings. These benefits extend beyond environmental impact, fostering economic savings for homeowners and promoting long-term resilience in the face of energy scarcity and climate-related challenges.

However, for green housing to become mainstream, further efforts are needed in terms of policy incentives, education, and affordability. Government support, public-private partnerships, and increased awareness among consumers and builders will be critical to overcoming existing barriers. In conclusion, green houses are not merely an architectural trend but a necessary shift toward a more sustainable and equitable future. As the global population continues to grow and urbanize, investing in sustainable housing solutions like green houses is essential to ensuring the long-term health of both people and the planet. Continued research, innovation, and collaboration across sectors will be key to scaling up green housing and integrating it effectively into global sustainable development strategies.

Bibliography

1. 21st Century Development. (n.d.). Bo01 [PDF]. https://www.21stcenturydevelopment.org/ media/1252/bo01.pdf
2. Ashaye, A. (2024). *Sustainable Construction Practices For Affordable Housing: A Focus On Green Building In The U.S., IOSR Journal of Mechanical and Civil Engineering* (IOSR-JMCE) e-ISSN: 2278-1684, p-ISSN: 2320-334X, Volume 21, Issue 6 Ser. 2 (Nov. – Dec. 2024), 21–30.
3. Bursa. (n.d.). https://bursa.ro
4. Business Forum. (n.d.). https://www.businessforum.ro
5. Chopra, K, Isha, P., Vaseem Abdhulla E, Ulfat Saifee, R.,, Ronak T., (2022). Sustainable Housing: An Material Study And Design Ideas For Energy Efficient Houses, Volume 10, Issue 5 May 2022 | ISSN: 2320-2882, 152–161, https://ijcrt.org/ papers/IJCRT2205959.pdf.
6. Dezeen. (2025, January 10). Quinta Monroy housing, Elemental/Alejandro Aravena. https://www.dezeen.com/
7. DoYouCity. (n.d.). B01 Malmö. http://www.doyoucity.com/ site_media /entradas/ panels/ B01_ Malmo.pdf
8. Forbes România. (n.d.). https://www.forbes.ro/
9. Koengkan, M., Fuinhas, J. A., Oliveira, F. P., Ursavaş, U., & Moreno, N. (2023). Building a Sustainable Future: How Eco-Friendly Homes Are Driving Local Economic Development in Lisbon Metropolitan Area. *Energies, 16*, 4855. https://doi.org/10.3390/en16134855
10. Nexo Imobiliare. (n.d.). Nexo Group dezvoltă Nexo Nature, un complex unic de case inteligente și ultra-eficiente energetic. https://nexoimobiliare.ro /
11. O'Brien, D, Carrasco, S. (2021). *Contested incrementalism: Elemental's Quinta Monroy settlement fifteen years on, Frontiers of Architectural Research* (2021). 10, 263–273.
12. Piața Financiară. (n.d.). https://piatafinanciara.ro
13. Šatrevcs, V., Bajare, D., & Voronova, I. (2022). *Investigation Of Social Opinion On Green Lifestyle, Eco-Friendly Buildings And Saving Of* Resources. Empirical Research, Green Economy And Sustainable Development, ISSN 2029-4441, no. bm.2022.735, https://doi.org/ 10.3846/bm.2022.735.
14. Savciuc, O., & Gangan, I. (2023). *Sustainable development and the global ecological footprint: characteristics and particularities, Dezvoltarea economico-sociala durabila a euroregiunilor si a zonelor transfrontaliere, vol*. XLVI, Presa Universitara Clujeana, 179–187, http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/4197.pdf
15. Zaha Hadid Architects. (n.d.). https://www.zaha-hadid.com

Capitolul 62. SOCIAL MEDIA ȘI NORMALIZAREA IRESPONSABILITĂȚII ÎN RELAȚIILE DE FAMILIE: O ABORDARE CRITICĂ

Chapter 62. SOCIAL MEDIA AND THE NORMALIZATION OF IRRESPONSIBILITY IN FAMILY RELATIONSHIPS: A CRITICAL APPROACH

Simion Dănuț SIMION[1]

Abstract

In recent years, increased exposure to social platforms has been associated with the growing tendency of adults to adopt unstable relational patterns promoted in the digital environment, where the superficial valorization of multiple affective and sexual connections is presented as the aspirational norm. The article explores, how social media provides a distorted representation of contemporary family life, often characterized by ambiguity, avoidance of emotional responsibility and deterioration of communication. It also highlights the reluctance of individuals to recognize the negative impact of digital interactions on family dynamics and the socio-psychological effects of the digital environment on the normalization of irresponsibility in family relationships.

Keywords: *social media, family relationships, irresponsibility, adults, relational commitment.*

JEL*: I10, I11, I12, Z13*

Introducere

Rețelele sociale au devenit un spațiu omniprezent în viața cotidiană, transformând modul în care indivizii comunică, se raportează la intimitate și negociază granițele familiale. Literatura de specialitate arată că utilizarea social media este asociată cu schimbări în structura și dinamica familiei, afectând coeziunea, comunicarea și satisfacția maritală (Procentese et al., 2019; Deng et al., 2024). Fenomene precum phubbing (practica de a ignora partenerul sau companionii pentru a acorda atenție telefonului sau altui dispozitiv mobil), flirtul online, monitorizarea partenerului și supravegherea parentală excesivă pot genera conflicte, dar în același timp platformele digitale oferă oportunități de apropiere, sprijin emoțional și dezvoltare personală.

În acest context, cercetarea de față urmărește să evidențieze modul în care rețelele sociale influențează relațiile de familie din Republica Moldova, punând accent pe comportamentele adulților.

Impactul social

Impactul social media asupra relațiilor de familie creează în mod inevitabil o asociere semnificativă cu iresponsabilitatea familială. Social media oferă o oglindă extraordinar de brută și haotică a vieții de familie contemporane, una care este adesea marcată de ambivalență și incertitudine – concepte pe care mulți indivizi le găsesc deosebit de dificil de a le face vizibile sau de a le discuta deschis. În consecință, discuțiile familiale cu privire la utilizarea platformelor de comunicare socială evită adesea recunoașterea esențială a potențialelor sale repercusiuni negative asupra relațiilor de familie. Această evitare duce la o reticență în a-și împărtăși și dezvălui activitățile extinse de legătură online care au loc prin intermediul canalelor de social media. Un

[1] Asistent universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, sdanut@ulim.md, https://orcid.org/0000-0002-3489-6410

astfel de comportament scoate în evidență interacțiunea complexă și complexă care există între platformele online și diversele angajamente familiale, aducând în prim plan provocările și dilemele cu care se confruntă familiile în navigarea în acest peisaj digital (Procentese et al., 2019). Cuplurile moderne încorporează de obicei social media în relațiile lor. Această practică îmbunătățește calitatea relațiilor și sporește probabilitatea apariției conflictelor. Există o asociere consecventă între timpul petrecut pe site-urile de rețele sociale care implică utilizarea rețelelor sociale relaționale și nemulțumirea relațională (Deng et al., 2024). Utilizarea rețelelor sociale joacă un rol fructuos în conectivitatea socială și sănătate (Olpin et al., 2023). Atunci când social media este utilizată pentru a obține informații și pentru a dezvolta conexiuni, resursele de sănătate ale unei familii sunt consolidate și sunt consolidate suporturile externe – un fenomen bine stabilit în societatea contemporană. În prezent, platformele de social media oferă utilizatorilor mijloace inovatoare și diverse de conectare și interacțiune. Cu toate acestea, aceleași platforme introduc și o varietate de noi provocări pentru gestionarea relațiilor contemporane. Pentru tinerii de astăzi, petrecerea orelor în fiecare zi pe social media a devenit o parte de rutină a vieții, deoarece ei văd adesea aceste spații digitale ca un mediu natural și esențial pentru socializare, auto-exprimare și auto-prezentare.

Cei care gestionează profilurile de social media îl leagă de implicarea socială activă, alăturarea la comunități, conversații, comentarii și partajări. Social media oferă „un mediu informal în care oamenii tind să fie mai relaxați și mai deschiși cu privire la emoțiile lor". Oamenii o leagă, de asemenea, de puncte de vânzare expresive pentru creativitatea lor și pentru pur și simplu „timpul de răcire și de ucidere". Social media permite oamenilor să reflecteze asupra unui spectru larg de non-verbal (de exemplu, emoții prin emoji, repostarea imaginilor) și comunicare verbală pentru exprimarea sentimentelor. De asemenea, ajută la formarea identităților prin conexiuni sociale și feedback. Comunitățile digitale oferă diferite oportunități de exprimare, permițând membrilor să-și exprime liber opiniile fără a inhiba consecințele adesea asociate cu interacțiunile față în față. Rețelele sociale au transformat peisajul social, constituind o parte esențială a mijloacelor prin care oamenii se implică în grupurile lor sociale și construiesc coeziunea socială (Procentese et al., 2019).

Literatura de specialitate sugerează ca social media poate întrerupe interacțiunea și atenția, îndepărtând partenerii. Amenințarea principală este că oamenii petrec prea mult timp online și își neglijează viața reală. Unii participanți raportează că este ușor să întâlnești oameni noi sau să menții afacerile pe social media, ridicând întrebări despre limitele flirtului și să-ți placă sau să comentezi postările altora. Neînțelegerile apar adesea pentru că comunicarea social media este scrisă și poate fi interpretată greșit, ducând la gelozie sau argumente. Unele cupluri păstrează o imagine idealizată a relației lor online, care poate fi diferită de realitate, provocând frustrare și potențial rău relației lor (Uusiautti & Määttä, 2017). Hărțuirea cibernetică și efectele sale directe și indirecte asupra relațiilor de familie au apărut ca o preocupare majoră în mai multe surse. Climatul familial, definit prin interacțiuni pozitive și comunicare deschisă – funcționează ca un factor de protecție împotriva victimizării și a perpetuării hărțuirii cibernetice; cu toate acestea, practicile parentale slabe, inclusiv lipsa monitorizării și disciplina inconsecventă, sunt asociate cu comportamentul delincvent. Agresorii cibernetici se confruntă adesea cu un management familial slab, percep un sprijin parental scăzut, se confruntă cu conflicte frecvente și se confruntă cu modele de comunicare negative. În acest context, căldura și controlul constituie dimensiuni centrale ale parentingului. Căldura susține rezultatele pozitive și reduce probabilitatea unui comportament online riscant, în timp ce anumite forme de monitorizare parentală, cum ar fi divulgarea copiilor, ajută la prevenirea hărțuirii cibernetice. Într-adevăr, divulgarea sporită a activităților online corespunde deja unui număr mai mic de mesaje și funcții agresive ca factor de protecție împotriva comportamentelor de risc (Sasson et al., 2023). Tehnologia poate reuni membrii familiei, dar îi

poate și ține separați, permițând activități comune de petrecere a timpului liber acasă sau activități separate în același spațiu. Tehnologii precum telefoanele mobile și computerele de acasă au estompat granițele dintre muncă și familie, permițând părinților să lucreze de acasă, dar provocând, de asemenea, distrageri și contact constant cu locul de muncă. Divertismentul la domiciliu oferă activități sociale, dar poate duce și la un consum privat de media în camere diferite. Dispozitivele mobile au extins accesul la informații și la rețelele sociale, ducând la activități individualizate care pot afecta interacțiunea familială. Dispozitivele mobile contribuie la „prezența absentă", unde apropierea geografică devine mai puțin importantă, iar membrii familiei pot duce vieți separate din punct de vedere psihologic (Mullan și Chatzitheochari, 2019).

Schimbările în diferite aspecte ale timpului petrecut în familie și măsura în care dispozitivele mobile sunt acum încorporate în timpul petrecut împreună de părinți și copii subliniază importanța luării în considerare a dimensiunilor spațiale și interacționale ale vieții de familie. O simplă viziune unidimensională asupra timpului petrecut în familie este insuficientă pentru înțelegerea influenței potențiale a dispozitivelor mobile. Preocupările legate de schimbările tehnologice care erodează interacțiunile familiale nu pot fi ușor separate de o tensiune de lungă durată cu privire la faptul dacă tehnologia aduce membrii familiei împreună sau îi ține separat (Mullan și Chatzitheochari, 2019).

Organizarea treburilor și obligațiilor familiale există în beneficiul tuturor membrilor. Atunci când aceasta devine o sursă de perturbare sistemică în cadrul unității familiale, este probabil să apară iresponsabilitatea. Atribuirea iresponsabilității se schimbă în funcție de sursa perturbării; un cuplu supărat de un copil iresponsabil va da vina pe ei pentru că nu își respectă îndatoririle. În schimb, părinții iresponsabili care prezintă disfuncții pot determina copiii să-și asume responsabilități mai mari. Chiar și un copil responsabil poate ceda în fața sarcinii atunci când este presat să îndeplinească sarcini care depășesc capacitățile sale. Atunci când membrii familiei acordă prioritate utilizării rețelelor sociale în detrimentul interacțiunilor față-în-față, se poate crea un context favorabil apariției conflictelor. Unele segmente ale familiei pot recurge la social media ca formă de evitare a problemelor relaționale, utilizând ulterior aceste platforme pentru a exprima frustrare sau furie înainte de a aborda direct preocupările existente. Datele sugerează că nivelul conflictului tinde să scadă atunci când utilizarea rețelelor sociale este însoțită de o comunicare deschisă și onestă în cadrul sistemului familial, care permite discutarea explicită a narațiunilor problematice. În relațiile romantice, timpul alocat utilizării rețelelor sociale implică de obicei monitorizarea activităților unui partener. Această supraveghere facilitează investiții mai mari în relație sau ajută la depășirea distanțelor geografice mari în cazul relațiilor pe distanțe lungi. Cu toate acestea, o astfel de monitorizare provoacă adesea o serie de emoții adverse – adică suspiciune, gelozie sau turbulență a relației – care, prin urmare, generează o calitate mai scăzută a relației. Platformele de chat sunt utilizate în mod regulat pentru flirtul interpersonal, dar platformele oferă anumite tarife care pot încuraja sau ocaziona un astfel de comportament. Apariția sa se referă aparent la dinamica contradictorie dintre social media, relațiile romantice și modelele de comunicare. Internetul permite, de asemenea, dezvoltarea rețelelor între cei implicați în relații intime, determinând noi conexiuni sociale care pot reduce investițiile în relații și pot amplifica probabilitatea de suspiciune sau gelozie, slăbind astfel satisfacția relației. Ascunderea activității online, suspiciunea și monitorizarea utilizării unui partener pot provoca tensiune relațională. Activități precum mesageria, etichetarea sau faptul că mulți adepți ai sexului opus intensifică aceste sentimente. Rețelele sociale facilitează, de asemenea, reluarea contactelor, ceea ce face dificilă închiderea relațiilor.

Comunicarea conjugală poate deveni dezorganizată și maladaptativă atunci când partenerii folosesc platformele digitale pentru a gestiona emoțiile negative. În locul dialogului direct, exprimarea sentimentelor prin intermediul rețelelor sociale poate amplifica tensiunile și deteriora

calitatea relației. Percepția unei gestionări inadecvate a emoțiilor în acest context favorizează apariția sentimentelor de invalidare și intensifică stresul relațional. De regulă, soții evită partajarea de informații identificabile sau a unor conținuturi cu încărcătură emoțională ridicată, pentru a proteja confidențialitatea relației – un element esențial pentru menținerea unor legături intime, dar distanțate geografic. Dezvăluirea publică a vulnerabilităților poate genera dezaprobare socială și poate amenința atât identitatea relațională, cât și pe cea personală. În consecință, utilizarea rețelelor sociale în afara diadei conjugale poate încuraja strategii cu potențial de risc, care subminează coeziunea maritală și compromit prietenia conjugală. În absența unor dovezi empirice solide că social media facilitează rezolvarea constructivă a conflictelor, rolul acestor platforme în susținerea comunicării rămâne ambiguu, fiind mai degrabă asociat cu vulnerabilizarea relațiilor decât cu consolidarea lor. Rețelele sociale pot promova coeziunea familială, pot facilita adaptabilitatea și pot promova comunicarea deschisă, permițând membrilor să rămână conectați, să coordoneze activitățile și să îmbunătățească interacțiunile părinte-părinte, părinte-copil. Conexiunea persistentă necesită integrarea negociată în rutina familiei. În absența moderației și a accentelor acordate, utilizarea dezechilibrată poate genera tensiune, manifestându-se în comportamente precum „phubbing", în care indivizii nu iau în considerare membrii familiei co-prezente pentru a participa la dispozitive. Părinții tind să exercite o supraveghere sporită a angajamentului social media al copiilor prin strategii restrictive de mediere, într-un efort de a reduce expunerea la conținut nepotrivit sau periculos. Cu toate acestea, o astfel de reglementare poate genera percepții de hipercontrol, exacerbând astfel conflictul în cadrul familiei și contribuind la stresul psihologic. Flexibilitatea înnăscută a mediilor de social media permite o multitudine de norme și comportamente; absența unui dialog familial continuu care să abordeze riscurile și utilizarea responsabilă poate compromite capacitățile deliberative și autonomia decizională a adolescenților. Angajamentul relațional funcționează deci ca un determinant protector, atenuând vulnerabilitatea la efectele negative și păstrând satisfacția conjugală. În consecință, implicarea în rețelele sociale constituie un antecedent important care influențează calitatea relațiilor dintre parteneri și co-părinți prin modificări ale capacității de reacție a partenerilor și a dispozițiilor relaționale. Astfel o examinare a modelelor orientate social afirmă impactul omniprezent al rețelelor sociale asupra relațiilor familiale și romantice: utilizarea excesivă se corelează cu conflictele ridicate, rezultatele adverse și simptomatologia dependenței (Deng et al., 2024).

Metodologia cercetării

Pentru a analiza impactul rețelelor sociale asupra relațiilor de cuplu și familiale a fost realizat un studiu cantitativ prin aplicarea unui chestionar cu 10 întrebări pe un eșantion de 85 de persoane căsătorite. Chestionarul a vizat frecvența utilizării rețelelor sociale, rețeaua preferată, comportamente relaționale (flirt, comunicare, timp petrecut cu partenerul) și percepții privind efectele pozitive și negative ale social media. Datele au fost prelucrate statistic prin analiza procentuală a răspunsurilor, iar pentru testarea asocierilor între variabile au fost calculați coeficienți de corelație Pearson și Spearman.

Rezultatele principale

Rezultatele chestionarului evidențiază următoarele tendințe: 82% dintre respondenți au raportat accesarea *cel puțin o dată pe zi* a uneia sau mai multor platforme sociale (Facebook, Instagram, TikTok etc.). Frecvența indică integrarea platformelor digitale în rutina cotidiană a adulților chestionați și oferă un context pentru fenomenele raportate ulterior (oboseală la revenirea acasă, scăderea timpului calitativ petrecut cu partenerul, și apariția unor conflicte). Rețelele sociale cel mai des folosite sunt: Facebook (72%), Instagram (69%), TikTok (71%), Odnoklassniki (48%),

VK (37%), Twitter (43%), Snapchat (8%), Threads (7%). Facebook rămâne lider, confirmând literatura care îl plasează ca principală platformă de socializare pentru adulți, mai ales pentru contacte cu familia extinsă și prieteni vechi. TikTok depășește Instagram la doar un punct procentual, semnalând migrarea adulților către platforme video-centrice, asociate cu consum rapid și conținut algoritmic. Instagram continuă să fie relevant pentru imagini și identitate vizuală, iar apropierea procentuală de Facebook indică o diversificare a scopurilor de utilizare (știri, divertisment, branding personal). Odnoklassniki și VK (rețele cu specific post-sovietic) mențin o pondere semnificativă, sugerând că factorul cultural și lingvistic rămâne important în Republica Moldova. Twitter, Snapchat, Threads prezintă valori scăzute, ceea ce confirmă că funcțiile lor (micro-mesaje, comunicare efemeră) sunt mai puțin atractive pentru adulți. Aproape 7 din 10 respondenți confirmă mecanismul de *time displacement* timpul investit în social media reduce energia și disponibilitatea pentru interacțiuni față-în-față.

Utilizarea zilnică frecventă indică pe de o parte integrarea social media în rutina cotidiană, iar pe de alta riscă transformarea în obicei automatizat (pattern „check–react"), ceea ce facilitează fenomene ca *phubbing* sau *technoference.* Termenul de technoference se referă întreruperile și distragerile cotidiene ale interacțiunilor interpersonale cauzate de utilizarea dispozitivelor digitale și mobile, cum ar fi telefoanele mobile. Este o combinație între „tehnologie" și „interferență" și evidențiază modul în care dispozitivele electronice pot perturba comunicarea față în față, rutinele familiale, cum ar fi orele de masă, și calitatea generală a relațiilor. De exemplu, parcurgerea rețelelor de socializare în loc de a vorbi cu un membru al familiei în timpul cinei este o formă de technoferență (McDaniel și Radesky 2018). Dacă accesarea zilnică este combinată cu sesiuni lungi, există riscul ca activitățile de cuplu/familie să se reducă simțitor. Peste o treime dintre respondenți leagă direct utilizarea rețelelor de certuri. Acest rezultat susține teoriile despre *technoference* (interferența tehnologiei în relația de cuplu). Explicația coincide cu cei 69% dintre respondenți care spun că vin obosiți și nu petrec timp de calitate în familie și cu partenerul. 34% au raportat conflicte cauzate de timpul petrecut online, 61% dintre acestea fiind provocate de bărbați. Accesul zilnic și constant la rețelele sociale mărește expunerea la comparații sociale, la conținut care amplifică anxietatea sau la tentații de validare externă (complimente, flirt). Aceasta poate conduce la scăderea satisfacției maritale dacă validarea online substituie validarea din relație, iar ceea ce face ca vulnerabilitate emoțională să crească. Chiar și utilizarea zilnică poate avea efecte pozitive, pentru că îi ajută pe oameni să se adapteze și să găsească beneficii.

De exemplu, rețelele sociale facilitează menținerea contactului, oferă sprijin social și susțin relațiile la distanță. Aceste avantaje explică de ce un procent atât de mare 77% declară că relația lor a căpătat noi sensuri, 65% s-au descoperit mai bine, 54% au inițiat noi forme de intimitate, 42% au devenit mai deschiși relațional, 68% au învățat mai mult despre relații, 48% au început să petreacă mai mult timp împreună, iar 66% spun că le-a crescut încrederea în sine. Valorile ridicate la auto-descoperire (65%) și învățare relațională (68%) arată potențial educativ al rețelelor – expunerea la idei, modele de comunicare, resurse psihologice. Mai mult de jumătate declară inițiere de noi forme de intimitate – un indiciu că mediul online poate stimula creativitatea relațională și împărtășirea emoțională. Pentru două treimi dintre respondenți social media funcționează ca un spațiu de validare și afirmare personală, un efect psihosocial adesea ignorat în discursul alarmist.

În urma rezultatelor obținute observăm că 55% sunt bărbați și 44% femei. Datele indică o direcție congruentă cu literatura care arată diferențe funcționale: bărbații pot folosi rețelele în scopuri instrumentale sau de căutare a validării externe (flirt), în timp ce femeile pot manifesta mai multă sensibilitate la validarea socială primită (ex.: 79% femei primesc complimente online), ceea ce are implicații în echilibrul emoțional al cuplului. Bărbații au inițiat flirtul mult mai frecvent (86% din flirturi declarate), și conflictele cauzate de lipsa timpului (61%) sunt atribuite în principal

bărbaților (adică respondenții consideră că bărbații au petrecut mai mult timp online sau au oferit mai puțin timp partenerelor). Aceasta sugerează că distribuția pe gen nu doar descrie compoziția eșantionului, ci este strâns legată de dinamici relaționale concrete. Analiza stratificată pe gen relevă diferențe semnificative în comportamentele relaționale mediate de social media: flirtul online a fost inițiat cu preponderență de bărbați (86% dintre cazurile raportate), iar conflictele asociate timpului petrecut online au fost atribuite în proporție mai mare bărbaților (61%).

Rezultatele obținute sugerează faptul că genul acționează nu doar ca caracteristică descriptivă, ci și ca factor de risc/condiționare pentru dinamici relaționale problematice induse de utilizarea social media. Faptul că 61% din conflicte sunt atribuite bărbaților indică o posibilă asimetrie a implicării online sau o percepție culturală conform căreia bărbații își neglijează mai ușor partenera în favoarea activităților digitale. 83% au încercat cel puțin o dată să flirteze pe rețele sociale; flirtul a fost inițiat preponderent de bărbați (86%). 79% dintre femei au primit mai multe complimente online decât din partea soților (31%), iar 48% au găsit pe rețele un partener de conversație de la care s-au simțit mai apreciate decât de soț. Flirtul online este o practică aproape generalizată, sugerând o redefinire a normelor privind fidelitatea emoțională. Aceasta confirmă teoriile despre „infidelitatea emoțională digitală" și despre căutarea validării externe. Inițierea predominant masculină (86%) corespunde rolurilor tradiționale de gen, dar complimentele primite de femei indică o asimetrie de validare: bărbații oferă mai multe mesaje apreciative decât primesc. 48% dintre femei au găsit apreciere mai mare la interlocutori online decât la soț, ceea ce poate eroda satisfacția maritală și poate genera tensiuni.

Printre riscuri putem menționa cazurile de cyberbullying (37% – mai ales asupra femeilor), primire de conținut indecent (18%), hărțuire (6%), propuneri sexuale indecente (24%). Cyberbullying: procentul ridicat (37%) semnalează o vulnerabilitate sporită, în special pentru femei, confirmând studiile care arată că genul feminin este mai expus la agresiuni online. Conținut indecent și propuneri sexuale**:** aceste valori reflectă riscuri de victimizare și de expunere involuntară, relevante pentru politici de siguranță digitală și programe de alfabetizare media. Hărțuirea: chiar dacă procentul (6%) pare mic, raportat la populația adultă, reprezintă o problemă de sănătate mentală și juridică semnificativă. Rezultatele arată o ambivalență structurală: social media este simultan un catalizator de dezvoltare personală (încredere în sine, autodescoperire, învățare relațională) și o sursă de vulnerabilitate (conflicte, flirt, cyberbullying). Din perspectivă critică, aceste procente susțin ipoteza normalizării unor comportamente care slăbesc granițele tradiționale ale cuplului și ale familiei, dar oferă și dovezi că platformele pot fi spații de explorare pozitivă atunci când sunt folosite conștient.

Analiza corelațiilor a evidențiat asocieri moderate între variabile. Coeficientul Pearson a arătat o corelație pozitivă ($r = 0.42$) între frecvența utilizării rețelelor și apariția conflictelor, iar coeficientul Spearman ($\rho = 0.39$) confirmă această relație monotonică. De asemenea, s-a observat o corelație pozitivă ($r = 0.35$) între primirea complimentelor online și scăderea satisfacției maritale, indicând că aprecierea virtuală poate substitui parțial validarea din relația de cuplu.

Rezultatele obținute confirmă tendințele identificate și în literatura de specialitate privind ambivalența utilizării rețelelor sociale: aceste platforme pot consolida legăturile interpersonale, dar concomitent, amplifică expunerea la comportamente cu potențial de risc și la situații conflictuale. Analizele corelaționale indică faptul că intensitatea utilizării este direct asociată atât cu creșterea probabilității de apariție a conflictelor, cât și cu reducerea timpului de interacțiune de calitate offline. Deși complimentele și feedbackul pozitiv primite în mediul online pot stimula încrederea în sine, ele pot favoriza totodată apariția comparațiilor nerealiste și a insatisfacțiilor în relațiile intime.

Concluzii

În concluzie, social media reprezintă simultan o resursă și un factor de vulnerabilitate pentru relațiile de cuplu și de familie. Platformele pot facilita comunicarea, pot stimula încrederea în sine și pot aduce sensuri noi în relație, dar utilizarea excesivă favorizează conflicte, scade timpul de calitate și crește riscul de flirt, hărțuire și cyberbullying. Pentru menținerea echilibrului relațional, este necesară o gestionare conștientă a timpului online, stabilirea unor reguli de utilizare în cuplu și familie, precum și dezvoltarea unor competențe emoționale și digitale care să permită recunoașterea riscurilor.

În plus, social media este prezentată ca un spațiu educațional și participativ care încurajează dialogul și conștientizarea responsabilă în rândul copiilor și adolescenților. Accesibilitatea crescândă și acceptarea tot mai mare a rețelelor sociale necesită o redefinire a regulilor, rolurilor și dinamicii familiei, creând astfel oportunități relaționale valoroase pentru părinți și adolescenți pentru a se conecta mai profund. Privind în perspectivă, direcțiile viitoare de cercetare ar trebui să includă explorarea spațiilor de tranziție care pot servi drept mediatori pentru conflictele familiale, precum și o extindere a studiilor în alte țări pentru a evalua mai bine influențele culturale în joc în dinamica familiei.

Social media acționează așadar ca un agent de normalizare a iresponsabilității, erodând granițele tradiționale ale familiei și redefinind standardele de responsabilitate, intimitate și angajament. Deși platformele pot sprijini coeziunea familială și comunicarea, fără reguli clare și o alfabetizare digitală, ele legitimează comportamente de evitare, supraexpunere și infidelitate emoțională, accentuând riscul de destrămare a relațiilor.

Bibliografie

1. Deng, J., Wang, M., Mu W., Li S., Zhu N., et al. (2024). *The Relationship between Addictive Use of Short-Video Platforms and Marital Satisfaction in Older Chinese Couples: An Asymmetrical Dyadic Process*. Behav Sci (Basel). 2024 Apr 25;14(5):364. https://doi.org/10.3390/bs14050364
2. McDaniel, B. T., & Radesky, J. S. (2018). Technoference: Parent distraction with technology and associations with child behavior problems. *Child Development, 89*(1), 100–109. https://doi.org/10.1111/cdev.12822
3. Mullan, K., & Chatzitheochari, S. (2019). Changing Times Together? A Time-Diary Analysis of Family Time in the Digital Age in the United Kingdom. J. Marriage Fam, 81: 795–811. https://doi.org/10.1111/jomf.12564
4. Olpin, E., Hanson, C. L., & Crandall, A. (2023). Influence of Social Media Uses and Gratifications on Family Health among U.S. Parents: A Cross-Sectional Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 20*(3), 1910. https://doi.org/10.3390/ijerph20031910
5. Procentese, F., Gatti, F., Di Napoli I. (2019). *Families and Social Media Use: The Role of Parents' Perceptions about Social Media Impact on Family Systems in the Relationship between Family Collective Efficacy and Open Communication*. Int J Environ Res Public Health. Dec 9;16(24):5006. https://doi.org/10.3390/ijerph16245006
6. Sasson, H., Tur-Sinai, A., Dvir, K. et al. (2023). *The Role of Parents and Peers in Cyberbullying Perpetration: Comparison among Arab and Jewish and Youth in Israel*. Child Ind Res 16, 717–737. https://doi.org/10.1007/s12187-022-09986-6
7. Uusiautti, S., & Määttä, K. (2017). Will social media strengthen or threaten romantic love?. *Journal of Social Sciences, 6*(4), 709–725.

Capitolul 63. ROLUL BRANDULUI UNIVERSITAR ÎN STRATEGIILE DE RECRUTARE ȘI RETENȚIE A STUDENȚILOR

Chapter 63. THE ROLE OF THE UNIVERSITY BRAND IN STUDENT RECRUITMENT AND RETENTION STRATEGIES

Ecaterina ȘIȘCAN[1]
Olesea ROTARU[2]

Abstract

Increased competition in the higher education services market, as well as the changes in student behavior, highlight the importance of applying marketing strategies to attract and retain students. In this context, the ability of higher education institutions to build and manage a strong and coherent brand image becomes one of the determining factors. Universities should identify and define the characteristics that will underpin their brand and decide how to communicate these characteristics to the target audience.

This study aims to analyze, from a multidimensional perspective, how the university brand could support the effectiveness of student recruitment, retention and loyalty strategies. The results suggest the possible directions of action for strengthening the university's position in the educational market.

Keywords: *university brand, higher education marketing strategies, student recruitment, student retention, student loyalty*

JEL*: I23, M31, M37*

Introducere

Actualmente, instituțiile de învățământ superior își desfășoară activitatea într-un mediu extrem de dinamic și competitiv. Procesele de globalizare, internaționalizare, digitalizare a învățământului superior, alături de evoluțiile demografice negative înregistrate la nivel național contribuie la intensificarea concurenței pe piața educațională. În acest context, universitățile devin din ce în ce mai preocupate de identificarea unor soluții viabile pentru a crește atractivitatea instituției și a-și consolida poziția pe piață. În condițiile accentuării competiției pentru studenți, personal de înaltă calificare, finanțare publică și fonduri suplimentare, brandul universitar devine un instrument strategic important întru susținerea obiectivelor de atragere și retenție a beneficiarilor. Studiile în domeniu arată că gestionarea eficientă a brandului universitar conduce la sporirea atractivității instituției pentru pretendenții la studii, precum și la retenția și loializarea studenților, transformând relația cu aceștia într-un angajament pe termen lung (Chapleo, 2015; Balaji et al., 2016; Rauschnabel et al., 2016). O strategie de branding bine fundamentată poate oferi universităților performanțe superioare față de concurenți, consolidare a imaginii, avantaje competitive pe o piață din ce în ce mai competitivă. În pofida importanței acestei resurse strategice, managementul brandului universitar continuă să fie adesea subestimat și dificil de implementat (Yaping et al., 2023). În Republica Moldova, preocuparea pentru marketingul educațional și brandingul universitar este relativ recentă, dar cu o relevanță deosebită în contextul concurenței accentuate, internaționalizării și obiectivelor de creștere a vizibilității instituționale. Scopul cercetării constă în analiza modului în care brandul universitar ar putea susține eficiența strategiilor de recrutare, retenție și fidelizare a studenților. În concordanță cu scopul cercetării, au fost stabilite următoarele obiective:

- identificarea componentelor definitorii ale brandului universitar;

[1] Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, siscan.ecaterina@ase.md
[2] Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, olesea.rotaru@ase.md

- analiza factorilor determinanți în alegerea instituției de învățământ;
- determinarea impactului brandului universitar asupra atragerii și retenției studenților.

Metode de cercetare

În scopul realizării obiectivelor propuse a fost utilizat un ansamblu de metode și procedee științifice consacrate, printre care se regăsesc, în special, documentarea științifică, analiza și sinteza informațiilor, comparația. Studiul se bazează pe date empirice privind motivele de alegere și satisfacția studenților, având ca scop evidențierea componentelor de bază care ar trebui să fundamenteze brandul universitar. Colectarea datelor primare a fost efectuată printr-un sondaj pe bază de chestionar. Eșantionul a cuprins 640 de studenți și masteranzi din domeniul economic, selectați utilizând metoda eșantionării aleatorii stratificate.

Rezultate și discuții

Aflate sub presiunea unei concurențe tot mai accentuate pe plan național și internațional, instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova se confruntă, tot mai frecvent, cu provocări legate de atragerea și retenția studenților (Șișcan, 2024). În aceste condiții, importanța marketingului și brandingului universitar nu poate fi supraevaluată. Pentru a-și consolida poziția pe piață și a recruta cei mai buni studenți, universitățile trebuie să se preocupe de dezvoltarea unui brand de încredere care să le diferențieze față de concurenți. În literatura de specialitate, brandul universitar este definit ca fiind „ansamblul percepțiilor, impresiilor și sentimentelor asociate de public cu o universitate" (Rauschnabel et al., 2016). Pornind de la această definiție, rolul brandului universitar nu se reduce doar la transmiterea unor informații despre ofertă și performanță, dar și la generarea unor „experiențe emoționale" (Coman et al., 2020). El este mai mult decât un simbol sau element vizual, fiind o construcție complexă, ce înglobează valori, tradiții, reputație și experiențe educaționale (Chapleo, 2015; Balaji et al., 2016).

Numeroase studii relevă existența unor relații de cauzalitate între brandul universitar și competitivitatea instituției de învățământ superior pe piața educațională. Un brand puternic conferă universității avantaj competitiv, contribuind la diferențierea sa pe o piață marcată de un nivel înalt de concurență și de exigențele crescânde ale beneficiarilor (Alves & Raposo, 2010). În plus, el influențează atât procesul decizional al studenților potențiali, cât și gradul de loialitate și implicare al celor existenți (Rauschnabel et al., 2016; Dennis et al., 2016).

Brandingul universitar rămâne a fi un subiect de interes sporit datorită rolului său în modelarea reputației instituționale și impactului său asupra deciziei de alegere a potențialilor studenți. Potrivit lui Chapleo (2015), brandingul eficient se extinde dincolo de practicile tradiționale de marketing, înglobând esența a ceea ce reprezintă o instituție și promisiunea pe care o face părților interesate. Trecerea în revistă a publicațiilor dedicate brandingului, ne permite să afirmăm că brandul este un construct multidimensional (Chapleo, 2015; Balaji et al., 2016; Stukalina & Pavlyuk 2021; Valitov, 2014). Structura brandului universitar include atât componente tangibile, cât și intangibile, care contribuie la configurarea și exprimarea identității instituționale (fig.1).

Atributele instituționale, prin natura sa, servesc drept elemente de diferențiere a universității în raport cu concurenții, de poziționare strategică. Așa spre exemplu, calitatea personalului științifico-didactic sau parteneriatele internaționale ar putea spori atractivitatea instituției de învățământ, contribuind nu doar la creșterea numărului de înscrieri, ci și la fidelizarea studenților. În același timp, aceste elemente ale brandului influențează în mod direct satisfacția studenților, generând efecte de tip word-of-mouth.

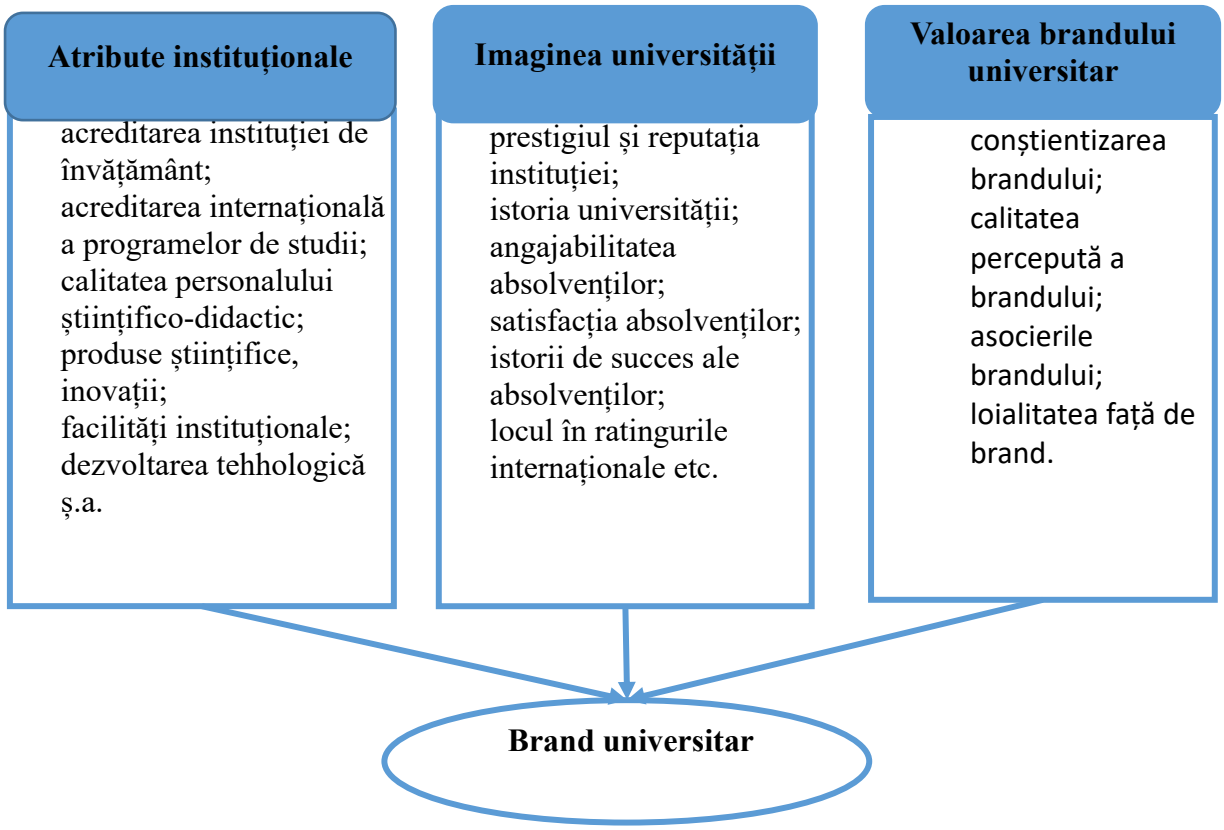

Fig. 1. Componentele brandului universitar

Sursa: *elaborat în baza (Stukalina & Pavlyuk, 2021; Valitov, 2014; Șișcan, 2024)*

Imaginea instituției de învățământ, la rândul său, este una din cele mai sensibile dimensiuni ale brandului universitar, deoarece sintetizează percepțiile referitoare la calitatea și relevanța ofertei educaționale. Imaginea unei instituții de învățământ nu apare spontan, ci este un produs al activității sale, reflecția sa, funcționând ca un agregator al atributelor tangibile și intangibile care determină formatul rezultant al imaginii. Totodată, rolul imaginii în consolidarea brandului universitar este determinat și de capacitatea acesteia de a influența „atribuirea statutului social". Competiția pentru obținerea și menținerea acestui statut reprezintă un factor motivațional atât pentru instituțiile de învățământ superior, cât și pentru studenți. În consecință, universitățile concurează pentru a se poziționa ca instituții de elită prin atragerea celor mai buni studenți, în timp ce cei din urmă își construiesc identitatea socială prin afilierea la cele mai prestigioase instituții (Șișcan, 2024). De aceea, imaginea nu trebuie privită ca un rezultat pasiv al activității instituției, ci ca un element strategic, gestionat prin politici de comunicare, relații publice și dezvoltare instituțională. Valoarea brandului universitar integrează atât experiențele directe cu universitatea, cât și asocierile simbolice și reputaționale, generând un capital intangibil cu impact puternic asupra recrutării și retenției studenților (Stukalina & Pavlyuk, 2021). Această componentă nu se reduce doar la notorietate, ci reflectă echilibrul dintre calitatea percepută a serviciilor educaționale, coerența comunicării instituționale și satisfacția beneficiarilor.

Așa cum valoarea unui brand este determinată în mod direct de percepțiile și experiențele beneficiarilor, procesul de creare și promovare a brandului universitar trebuie abordat din perspectiva clientului. În această ordine de idei, dezvoltarea unui brand puternic presupune parcurgerea unor etape succesive, respectiv (1) conturarea identității brandului, (2) atribuirea semnificației adecvate, generarea reacțiilor corespunzătoare din partea consumatorilor și, în final, (4) stabilirea unei relații durabile între brand și publicul-țintă (Stukalina & Pavlyuk, 2021).

Din perspectiva orientării către client, crearea unui brand puternic presupune depășirea simplei reflectări a avantajelor instituționale, prin alinierea acestuia la nevoile, așteptările și exigențele diferitor categorii de stakeholderi. În plus, un astfel de brand trebuie să fie perceput ca fiind credibil și să favorizeze construirea unor relații emoționale stabile și de lungă durată cu publicul vizat (Șișcan, 2024).

Studiile recente, subliniază rolul brandului universitar în atragerea studenților potențiali (Alwi et al., 2020; Basha et al., 2020; Tien et al., 2021). Autorii au ajuns la concluzia că așa componentele precum calitatea programelor de studiu, calitatea și imaginea personalului, infrastructură, oportunitățile de angajare a absolvenților alături de imaginea și reputația universității determină decizia de alegere a instituției de învățământ superior (Alves & Raposo, 2010; Le Na et al., 2025).

Pornind de la aceste constatări, ne-am propus să analizăm relevanța acestor componente în contextul Republicii Moldova. În acest sens, în cadrul prezentei cercetări a fost realizat un sondaj, având ca obiectiv identificarea factorilor care influențează alegerea unei instituții de învățământ superior. Rezultatele studiului efectuat vin în confirmarea ideii că atributele academice și reputaționale constituie principalii determinanți ai atractivității unei instituții de învățământ superior (fig. 2).

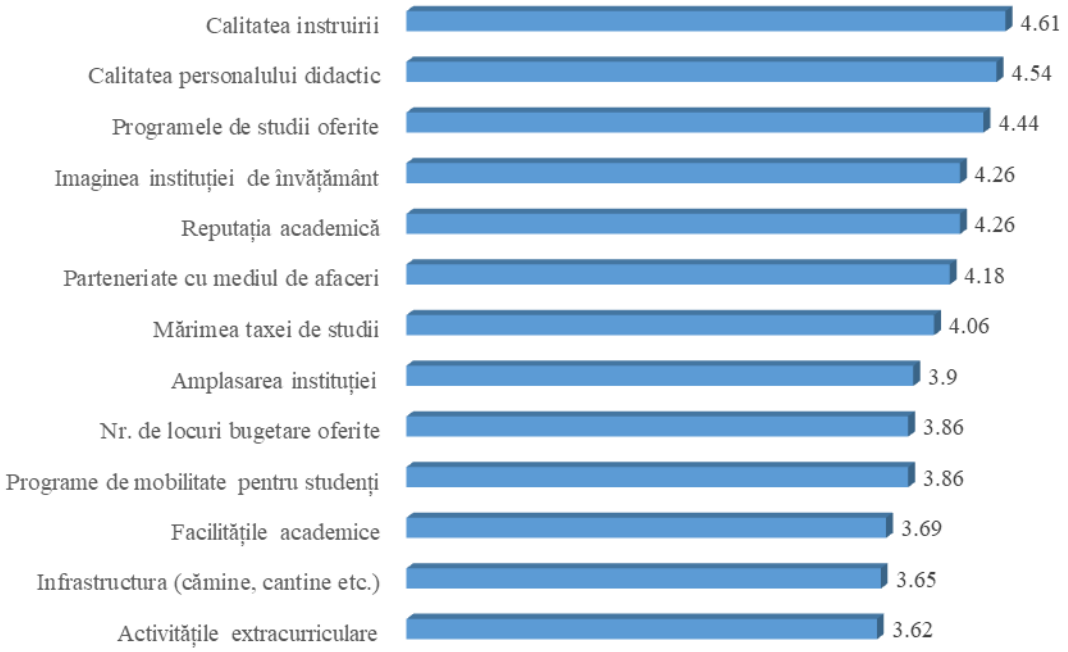

Fig. 2. Importanța factorilor considerați în alegerea instituției de învățământ superior

Sursa: *elaborat în baza rezultatelor sondajului*

Astfel, participanții la sondaj au fost solicitați să evalueze, pe o scală de la 1 la 5, importanța factorilor considerați în alegerea instituției de învățământ superior. În urma analizei datelor, s-a constatat că alegerea universității este determinată în principal de factori asociați calității procesului educațional, respectiv calitatea instruirii (4,61), calitatea personalului didactic (4,54) și programele de studii oferite (4,44). Totodată, se poate observa că imaginea instituției și reputația academică (4,26) au înregistrat, de asemenea, valori ridicate. Aceste rezultate pot oferi factorilor

decizionali un suport informațional util pentru identificarea și valorificarea surselor de avantaj competitiv, contribuind totodată la elaborarea și consolidarea brandului universitar.

Pentru definirea strategiilor de marketing și de branding a instituției de învățământ superior prezintă interes și studierea motivației consumatorilor de servicii educaționale în alegerea programului de studii. În acest context, respondenții au fost rugați să precizeze motivele care au stat la baza alegerii programului. Rezultatele sunt prezentate în Figura 3.

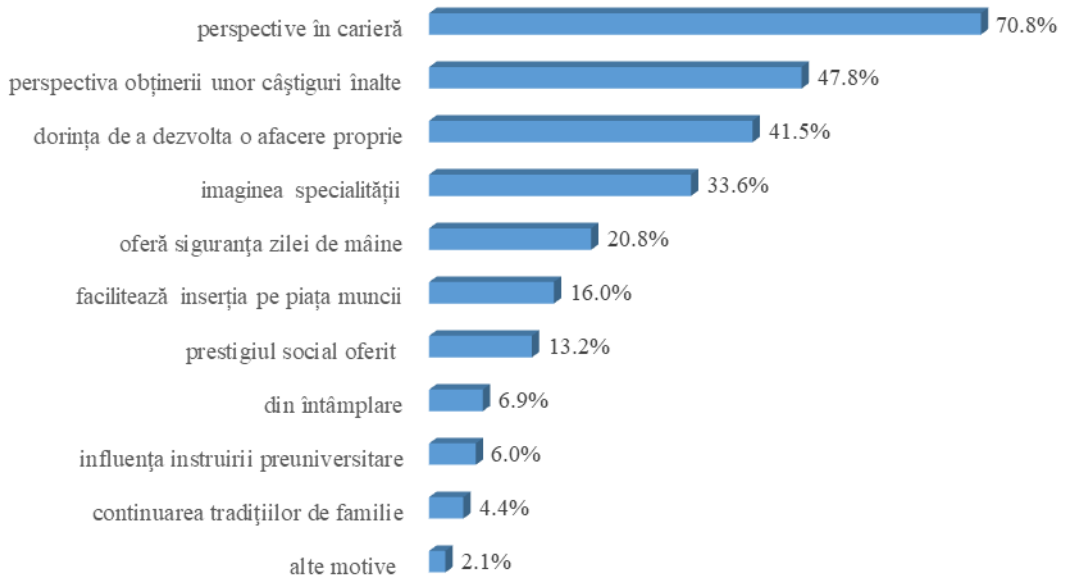

Fig. 3. Motivele alegerii programului de studii (%)

Sursa: *elaborat în baza rezultatelor sondajului*

Conform rezultatelor obținute, decizia de alegere a programului de studii este determinată, în mod special, de motivanții de ordin profesional și economic. Așa cum se poate observa, perspectivele în carieră reprezintă principalul motiv al alegerii programului de studii, fiind menționat de 70,8% din respondenți. Pe următoarele poziții se situează perspectiva obținerii unor câștiguri înalte (47,8%) și dorința de a dezvolta o afacere proprie (41,5%). Aceste date permit identificarea beneficiilor care au stat la baza alegerii programului de formare și pot fi valorificate în definirea propunerii de valoare la nivel de instituție. În viziunea lui Kotler & Keller (2008), propunerea de valoare reflectă experiența rezultantă pe care o vor câștiga clienții în urma interacțiunii cu oferta organizațională și cu furnizorul de servicii, concept care poate fi aplicat și în contextul serviciilor educaționale.

E de menționat că brandul universitar nu trebuie privit exclusiv ca un instrument de atragere a studenților, dar și un factor determinant în menținerea/creșterea satisfacției și fidelizării acestora, ceea ce implică o abordare strategică integrată, centrată pe nevoile beneficiarilor (Stukalina & Pavlyuk, 2021; Osman et al., 2024). Un brand puternic își aduce contribuția la retenția studenților, formând un sentiment de apartenență și atașament față de instituție, ceea ce, la rândul său, crește motivația de continuare a studiilor (Le Na et al., 2025). În acest context, respondenții au fost solicitați să evalueze gradul de satisfacție în raport cu alegerea instituției de învățământ. Datele prezentate în Figura 4 denotă că majoritatea respondenților s-au declarat satisfăcuți (51,3%) și foarte satisfăcuți (34,7%) de alegerea făcută.

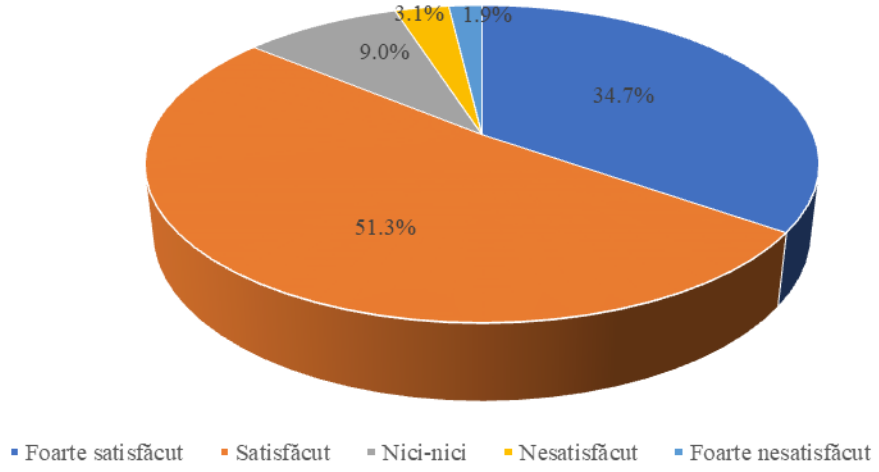

Fig. 4. Satisfacția față de instituția de învățământ (%)

Sursa: *elaborat în baza rezultatelor sondajului*

Pentru a asigura o relevanță sporită, analiza a fost extinsă prin investigarea variabilelor care determină nivelul de satisfacție al respondenților. În Figura 5 sunt prezentate nivelurile de satisfacție ale studenților pe principalele componente ale brandului instituțional.

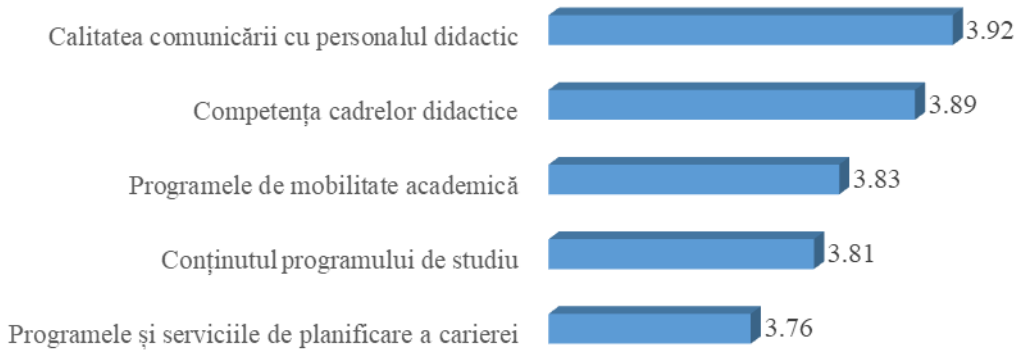

Fig. 5. Nivelul de satisfacție al studenților privind componentele brandului instituțional

Sursa: *elaborat în baza rezultatelor sondajului*

Notă: sunt prezentate doar variabilele relevante pentru obiectivul cercetării

Datele din figura de mai sus relevă un nivel relativ înalt al satisfacției studenților la nivelul tuturor componentelor analizate, ceea ce reflectă o percepție pozitivă asupra experienței universitare. Totodată, cele mai mari valori au fost înregistrate de comunicarea cu personalul didactic (3,92) și competența cadrelor didactice (3,89). Aceste rezultate evidențiază importanța calității interacțiunii dintre personalul didactic și student în modelarea experienței academice. În acest context, îmbunătățirea acestor componente poate favoriza atât creșterea implicării și a nivelului de satisfacție studenților, cât și reducerea fenomenului de abandon academic. Astfel, satisfacția studenților apare ca un mecanism intermediar, prin care imaginea și valorile transmise de brand se transpun în decizii de continuare a studiilor, implicare și recomandare a instituției de învățământ. Prin urmare, în procesul de construire a brandului universitar, instituțiile de învățământ au responsabilitatea de a identifica atributele relevante și de a defini cele mai potrivite strategii de comunicare către publicul-țintă.

Concluzii

În contextul celor prezentate, brandului universitar îi revine un rol central în strategiile de marketing a instituției de învățământ superior. Studiile arată că brandul universitar influențează direct strategiile de recrutare și retenție a studenților, determinând nu doar decizia de înscriere, ci și nivelul de satisfacție și fidelizare a acestora (Stukalina & Pavlyuk, 2021; Osman et al., 2024; Yaping, 2023). Un brand universitar bine gestionat reflectă calitatea educației oferite, valorile instituției și capacitatea acesteia de a satisface nevoile studenților, facilitând astfel luarea unor decizii informate de către aceștia. În această ordine de idei, investiția în dezvoltarea brandului poate contribui la sporirea atractivității instituției de învățământ și consolidarea poziției acesteia pe piață educațională.

Bibliografie

1. Alves, H., & Raposo, M. (2010). The influence of university image on student behaviour. *International journal of educational management*, *24(1): 73*–85. https://doi.org/10.1108/09513541011013060
2. Alwi, S., Che-Ha, N., Nguyen, B., Ghazali, E. M., Mutum, D. M., & Kitchen, P. J. (2020). Projecting university brand image via satisfaction and behavioral response: Perspectives from UK-based Malaysian students. Qualitative Market Research: *An International Journal, 23(1)*: 47–68. https://doi.org/10.1108/QMR-12-2017-0191
3. Balaji, MS, Roy, SK & Sadeque, S. (2016). Antecedents and consequences of university brand identification. *Journal of Business Research*, *69* (8): 3023–3032. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.01.017
4. Basha, N. K., Sweeney, J. C., & Soutar, G. N. (2020). Evaluating students' preferences for university brands through conjoint analysis and market simulation. *International Journal of Educational Management*, *34(2)*: 263–278. https://doi.org/10.1108/IJEM-11-2018-0359
5. Chapleo, C. (2015). Brands in higher education: Challenges and potential strategies. *International Studies of Management & Organization*, *45*(2): 150–163. https://doi.org/10.1080/00208825.2015.1006014
6. Coman, C., Nechita, F., & Bularca, M. C. (2020). *Promovarea și brandingul universităților*. Editura C.H. Beck.
7. Dennis, C., Papagiannidis, S., Alamanos, E., & Bourlakis, M. (2016). The role of brand attachment strength in higher education. *Journal of Business research*, *69*(8): 3049–3057. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.01.020
8. Kotler, P., & Keller, K. L. (2008). *Managementul marketingului* (Ediția a V-a). Editura Teora.
9. Le Na, T. T., Thi Men, T., Thuong, N. T., Duy, L. D. K., Duc, P. X., & Ngan, N. T. (2025). The Impact of University Brand Equity on Student Satisfaction and Engagement: A Study of Vietnamese Universities. *International Review of Management and Marketing*, *15*(3): 164–176. https://doi.org/10.32479/irmm.18121
10. Osman, A. R., Joarder, M. H. R., Hoque, M. K., & Jakowan. (2024). Student engagement, brand image and loyalty relationships: The mediating role of student satisfaction. *Journal of Education and E-Learning Research, 11(2)*: 311–321. https://doi.org/10.20448/jeelr.v11i2.5553
11. Rauschnabel, P. A., Krey, N., Babin, B. J., & Ivens, B. S. (2016). Brand management in higher education: the university brand personality scale. *Journal of Business Research, 69(8): 3077*–3086. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.01.023
12. Stukalina, Y., & Pavlyuk, D. (2021). Using customer-based brand equity model in the higher education context: Simulating the current university's brand. *Business, Management and Economics Engineering, 19*(2): 272–288. https://doi.org/10.3846/bmee.2021.14692

13. Șișcan, E. (2024). Marketingul învățământului superior economic: riscuri, oportunități și strategii de dezvoltare. Teza de doctor în științe economice. https://irek.ase.md/jspui/handle/123456789/3452
14. Tien, N. H., Anh, D. B. H., Ngoc, P. B., Trang, T. T. T., & Minh, H. T. T. (2021). Brand building and development for the group of Asian international education in Vietnam. *Psychology and education*, *58*(5): 3297–3307. https://www.academia.edu/49466351/Brand_Building_and_Development_for_the_Group_of_Asian_International_Education_in_Vietnam
15. Valitov, S. M. (2014). University brand as a modern way of winning competitive advantage. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 152*: 295–299. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.198
16. Yaping, X., Huong, N. T. T., Nam, N. H., Quyet, P. D., Khanh, C. T., & Anh, D. T. H. (2023). University brand: A systematic literature review. *Heliyon, 9(6)*. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e16825

Capitolul 64. PARTICULARITĂȚI DE MANIFESTARE ALE COMPORTAMENTULUI ADICTIV

Chapter 64. MANIFESTATION FEATURES OF ADDICTIVE BEHAVIOR

Bogdan-Cristian VOICU[1]

Abstract

Since antiquity, from Aristotle, there have been mentions and descriptions of what we today call compulsive behavior. This type of behavior, specific to addictions, has been explained over time in various forms with multiple classifications. Today, current research describes the biological and psychological mechanisms of addictions as well as the effects produced by them. Understanding the effects and impact of addictive behaviors is a necessity for the integration of people with the aim of restoring the homeostasis of psycho-emotional well-being.

Keywords: *dependence, compulsive behavior, homeostasis*

JEL*: I2, I23, I29*

Introducere

Studiul lui Aristotel despre incontinență în Etica Nicomahică descrie ceea ce am putea numi acum comportament compulsiv. Aristotel distinge între „omul îngăduitor de sine", care alege în mod deliberat viciul, și „omul incontinent", care știe ce este bine, dar este purtat de pasiune. Folosește analogia bolii, comparând auto-indulgența cu hidropizia sau consumul, două boli care prezintă simptome relativ constante, și incontinența cu epilepsia, care se caracterizează prin tulburări episodice. Pentru Aristotel, indulgența de sine este cea mai tulburătoare dintre cele două, deoarece reprezintă o decizie conștientă de a urmări viciul, în timp ce incontinența reprezintă acțiune care decurge dintr-o slăbiciune a voinței. Aristotel vede îngăduința de sine ca pe un viciu incurabil și permanent, în timp ce incontinența este o „răutate intermitentă" care este contrară alegerii și este „vindecabilă". El prezintă o viziune nuanțată asupra comportamentului compulsiv, care folosește limbajul viciului, dar recunoaște pierderea alegerii și, prin urmare, nu se încadrează perfect nici în modelul bolii, nici în categoriile modelului moral (Aristotel, 1988).

Concepția despre dependență, a fost mult timp definită de presupuneri incongruente care implică moralitate și boală. Niciuna dintre perspective nu a înlocuit-o complet pe cealaltă. Astfel, există în continuare multe dezacorduri și confuzii cu privire la natura dependenței, care tinde să împiedice progresul spre dezvoltarea unor norme sociale larg împărtășite cu privire la consumul de substanțe acceptabil și inacceptabil și stimulează dezbateri acerbe despre politica publică de control al drogurilor. Perspectivele asupra dependenței pot fi clasificate în trei modele. Fiecare model indică strategii diferite pentru controlul problemei dependenței.

Modelul Moral

Primul model susține că dependența reprezintă un refuz de a respecta un cod de conduită etic sau *moral* și poate fi descrisă ca „dependența ca păcat". Consumul excesiv de alcool sau de droguri este considerat un comportament liber ales care este, în cel mai bun caz, iresponsabil și, în cel mai rău caz, de blamat. Deoarece dependența rezultă dintr-o acțiune liber aleasă și greșită din punct de

[1] Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală Științe Sociale, Specialitatea Psihologie Generală, voicubogdancristian@gmai.com

vedere moral, modalitatea logică de „tratare” a problemei este pedepsirea alcoolicului sau a dependentului. Astfel, din această perspectivă, sancțiunile legale precum pedepsele cu închisoarea, amenzile și alte acțiuni punitive sunt considerate cele mai adecvate. Dependentul nu se crede că merită îngrijire sau ajutor. Mai degrabă, se bazează pe pedeapsă pentru a îndrepta greșelile trecute și pentru a preveni utilizarea ulterioară a substanțelor chimice. Recidiva este considerată o dovadă a răului persistent la dependent; din nou, atunci, se crede că pedeapsa este necesară pentru a corecta „greșeala”. Slăbiciunea și defectele de caracter sunt rezultatul dependenței după modelul moral. Acest model conține foarte puțină simpatie pentru persoanele care au dependențe cronice. Alegerile individuale sunt tema principală a acestui model. Conform modelului moral, o persoană care posedă putere morală ar avea puterea necesară pentru a opri dependența. Religia este necesară pentru a insufla valorile etice și morale. Acesta este motivul pentru care acest model este similar cu modelul spiritual. Fără credința spirituală, Alcoolicii Anonimi (AA) consideră că voința individului nu va fi suficient de puternică pentru a depăși sau a-și recupera dependența (Steel, Schmidt, Shultz, 2008).

Poziția „dependența ca păcat” are avantaje, precum și dezavantaje. Un avantaj este că este că există puțină ambiguitate sau neclaritate asociată cu această poziție, în plus, nu este necesară teoretizarea sau filosofarea despre natura dependenței. Este pur și simplu un comportament greșit și, ca atare, trebuie să fie confruntat și, prin urmare, pedepsit. Investigarea științifică a problemei este considerată a fi inutilă, deoarece ceea ce trebuie făcut pentru a o corecta, adică aplicarea sancțiunilor, este deja simplu și bine înțeles. Din această perspectivă, incapacitatea societății noastre de a aborda în mod adecvat problemele dependenței reflectă decăderea morală pe scară largă. Susținătorii modelului de dependență ca păcat solicită de obicei revenirea la valorile „tradiționale” sau „de familie” ca modalitate de a ameliora problema (Valverde, 1998).

Există cel puțin trei dezavantaje ale modelului moral. În primul rând, știința sugerează că dependența pare a fi de origine multifactorială, provenind din factori farmacologici, biologici, psihologici și sociali. Aparenta complexitate a dependenței este subliniată de varietatea diverselor teorii care încearcă să o explice. Mai mult, pe măsură ce știința a început să facă lumină asupra diferitelor aspecte ale utilizării chimice compulsive, a devenit mai clar că mai sunt multe de descoperit. Ipoteza vulnerabilității genetice, teoria expectanței alcoolice și pretinsele efecte stabilizatoare ale alcoolismului asupra structurii familiei sunt toate cazuri în acest sens. Un alt dezavantaj din punct de vedere moral este că nu este la totul clar că dependența de droguri și alcool este liber aleasă. Modelele de boală susțin că exact opusul, adică, consumul excesiv de alcool sau droguri reprezintă o pierdere a controlului; în ambele cazuri, individul nu alege liber abuzul de substanțe. Un alt punct de vedere îl oferă științele comportamentale, unde, o rată ridicată de autoadministrare a medicamentelor este înțeleasă ca fiind sub controlul legăturilor sau relațiilor sociale sau de mediu. Un al treilea dezavantaj este că istoria sugerează că pedeapsa este un mijloc ineficient de reducere a prevalenței problemelor de dependență în populație. În afară de problema sancțiunilor inumane (o posibilitate reală dacă o majoritate politică adoptă viziunea morală a dependenței), se poate argumenta destul de puternic, bazat pe precedente istorice, conform căreia atacarea consumatorilor de droguri prin intermediul autorității guvernamentale pur și simplu nu funcționează. De fapt, represiunile de aplicare a legii au adesea efectele neintenționate de a fi un imbold pentru consolidarea rețelelor criminale organizate, crearea de piețe subterane, întărirea lipsei de respect față de lege și supraîncărcarea închisorilor. Unii cercetători nu consideră acest model ca fiind un model terapeutic eficace (Weimer, 2021).

Modelul cumpătării, din punct de vedere istoric, a fost confundat cu abordarea modelului moral. Acest regim terapeutic special a început în anii 1840 și a continuat până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Mulți îl identifică pe Benjamin Rush drept o figură esențială în dezvoltarea teoriei dependenței. Cunoscut ca părintele psihiatriei americane, Rush a efectuat cercetări clinice atente

și a pledat pentru un tratament mai plin de compasiune pentru cei care erau bolnavi mintal (Overcash, Roux, 2008). Conceptualizările lui Rush despre dependență – în special despre alcoolism au abordat beția obișnuită, sau necumpătarea, ca pe o „boală odioasă" și a descris evoluția ei tipică, precum și alte tulburări cauzate de consumul excesiv și repetitiv de alcool. În mod semnificativ, Rush a identificat proprietățile alcoolului, mai degrabă decât caracterul consumatorului, ca fiind cauza comportamentului de dependență. El a susținut că obiceiul de a bea a dus la dispariția voinței băutorului și a numit beția repetată o „paralizie a voinței" mai degrabă decât un obicei prost (Valverde, 1998, p. 8). El a insistat, de asemenea, că cei hotărâți să evite consumul în continuare trebuie să se angajeze la abstinența bruscă și completă. Concentrarea sa asupra progresiei patologice a alcoolismului, efectele fiziologice ale consumului obișnuit, pierderea progresivă a controlului asupra alcoolicilor și natura dependentă a alcoolului reprezintă o schimbare majoră față de accentul pe caracterul moral și pe viciu.

Benjamin Rush a creat modelul, teza acestui model fiind perspectiva că substanța are puterea de dependență și distrugere și, în consecință, individul este neputincios împotriva dependenței, iar abstinența este singura mântuire posibilă. „Mantra" presupune că voința unui individ este contaminată, bolnavă și, prin urmare, îi lipsește controlul sau puterea de a rezista (Mcallister, 2019, p. 172). Rush credea că persoanele cu dependențe ar trebui să înceteze utilizarea substanței rapid și complet. Mantra lor a fost „Nu gustați, nu manipulați și nu atingeți". Fiecare sticlă de medicament din casele oamenilor avea acest mesaj scris pe ea. Oamenii au trebuit să facă acest lucru pentru a-și reveni din dependența (Giovannetti, 2020). Conform modelului cumpătării, o dependență era o boală involuntară. Principiul acestui model este; o persoană care bea moderat nu este mai puțin vinovată decât o persoană care bea mult. Modelul de cumpătare simpatizează cu persoana care consumă frecvent cantități mari și respinge persoana care consumă moderat. Modelul de cumpătării consideră că sprijinirea persoanei cu dependență este foarte importantă.

Thomas Trotter a extins ideile lui Rush clasificând alcoolul drept narcotic și plasându-l în aceeași categorie de droguri precum canabisul și opiaceele, recunoscând că toate erau capabile să inducă intoxicație. El a descris fenomenul de toleranță, chiar folosind limbajul dependenței: „Paroxismul beției, din câte se poate observa la cei care sunt dependenți de obicei, are o oarecare variație față de istoria dată acum a fenomenelor... Puterile exiliratoare ale vinului își pierd pofta fină și marea bucurie, fiind răsfățat prea des. Tocmai această împrejurare trasează deodată granița dintre omul temperat și dependent". Acest limbaj reprezintă o schimbare majoră în concepția despre dependență.

Modelul Bolii

Al doilea model susține că, consumul excesiv de alcool sau droguri este rezultatul unui proces de *boală* subiacent. Procesul bolii se crede că provoacă o utilizare compulsivă; cu alte cuvinte, rata ridicată și volumul de utilizare sunt doar simptomele manifeste ale unei boli. Natura exactă a bolii nu este pe deplin înțeleasă în acest moment, dar mulți susținători ai modelelor bolii cred că boala are origini genetice. Din aceste motive, se presupune că indivizii nu pot dezvolta dependență de alcool sau de droguri doar prin consumul acestora. Dacă boala (posibil rezultată dintr-o vulnerabilitate genetică) nu este prezentă, atunci dependențele nu se pot dezvolta, indiferent cât de multă substanță este ingerată (Weimer, 2021).

Concepția dependenței ca boală susține că dependentul este victima unei boli. Individul afectat nu este rău sau iresponsabil, ci doar bolnav. Astfel, abuzul chimic nu este liber ales; mai degrabă, consumul excesiv de alcool sau de droguri este văzut ca fiind dincolo de controlul celui care suferă. De fapt, o caracteristică comună a concepțiilor bolii este pierderea controlului asupra consumului de substanțe. Se presupune că, odată ce un dependent a consumat o cantitate mică de

drog, poftele intense sunt declanșate prin mecanisme fiziologice, iar aceste pofte duc la o suprasolicitare compulsivă. Acest mecanism este dincolo de controlul personal al dependentului. Deoarece dependenții sunt văzuți ca suferind de o boală, concluzia logică este că merită îngrijire, ajutor și tratament plin de compasiune. Deoarece afecțiunea este considerată o boală, tratamentul medical este cel adecvat. Tratamentul competent, în special în regim de internare, ar trebui să fie supravegheat de medici. În mod tradițional, tratamentul bazat pe modelele bolii a accentuat gestionarea complicațiilor medicale (de exemplu, boli hepatice, ulcer gastric și anemie), precum și educarea pacientului cu privire la modelele bolii și recuperare.

A numi dependența o boală o face mai respectabilă decât etichetarea ca o problemă morală sau o tulburare mentală. În al doilea rând, menținerea faptului că este o boală poate servi la reducerea posibilelor vinovății sau rușine față de greșelile din trecut. Acest lucru poate permite persoanelor aflate în recuperare să se concentreze asupra muncii pe care trebuie să o facă pentru a menține o viață fără droguri (Mcallister, 2019).

Există o serie de avantaje ale modelelor de boală. Cel mai important, dependența este scoasă din domeniul moral, iar victimele ei sunt mai degrabă ajutate decât disprețuite și pedepsite. În plus, societatea este mai dispusă să aloce resurse pentru a ajuta persoanele care au o boală decât pentru a-i ajuta pe cei care sunt doar răi. De asemenea, este clar că modelele bolii au ajutat sute de mii de alcoolici și dependenți să revină la o viață sănătoasă. Astfel, utilitatea sa de a asista cel puțin un subset mare de dependenți este incontestabilă.

Există, de asemenea, o serie de dezavantaje ale modelelor de boală, pe scurt, câteva dintre conceptele cheie ale modelelor de boală nu au rezistat la o analiză științifică, nefiind susținută de dovezi reale dovedite prin protocoale de cercetare științifică. De exemplu, ipoteza pierderii controlului, cursul presupus progresiv al alcoolismului și credința că revenirea la consumul controlat este imposibilă sunt toate propuneri care au fost serios contestate de investigațiile științifice. În cadrul comunității științifice, se recunoaște că aceste presupuneri nu sunt bine susținute de dovezi empirice. Din păcate, un segment mare al comunității implicate în grupurile de tratament pare să nu cunoască această literatură sau poate alege să o ignore.

Deși modelul bolii rămâne modelul predominant de dependență, în special în cadrul comunității științifice, au fost propuse câteva abordări alternative majore. Aceste abordări diferă în concepțiile lor unice despre dependență, dar rămân unite de convingerea că modelul bolii este insuficient pentru a explica anumite aspecte ale comportamentului de dependență. Adoptarea unui model de dependență față de altul are implicații semnificative asupra modului în care persoanele dependente sunt percepute și asupra tipului de tratament pe care îl vor primi. Alcoolicii Anonimi prezintă un interes deosebit datorită încorporării unor aspecte ale mai multor modele diferite de dependență în filosofia sa de tratament (Weimer, 2021).

Teologia lui Augustin oferă o perspectivă alternativă asupra problemelor libertății și constrângerii față de cea articulată de modelul bolii al dependenței. Despre libertatea voinței arată că o perspectivă creștină asupra capacității oamenilor de a face alegeri permite ideea că voința unei persoane poate fi constrânsă. În viziunea lui Augustin, această constrângere este sub forma ignoranței și necazului. Augustin oferă, de asemenea, o explicație teologică a modului în care voința unei persoane poate fi îndepărtată de la lucrurile bune în timp – o explicație care este în concordanță cu relatarea oferită de neurobiologie.

Susținătorii modelului de dependență a bolii creierului susțin că adoptarea pe scară largă a acestui model va reduce stigmatul din jurul celor care sunt dependenți, ceea ce pune o problemă semnificativă. Dependența este o afecțiune foarte stigmatizată – studiile au descoperit că este mai stigmatizată decât lepra, statutul HIV pozitiv, lipsa de adăpost, neglijarea copiilor și chiar antecedentele penale pentru efracție.68 Stigmatul social din jurul dependenței îi poate descuraja

pe cei dependenți să caute tratament, le afectează negativ rețeaua socială și le reduc autoeficacitatea (Henderson, Dressler, 2017, p. 492).

Modelul tulburării de comportament

Al treilea model susține că dependența este o tulburare de *comportament*; ca atare, este modelat de aceleași legi care modelează tot comportamentul uman. În esență, deci, dependența se învață. Nu este nici păcătos (așa cum pretinde modelul moral), nici scăpat de sub control (cum pretind modelele bolii), în schimb, este văzut ca un comportament problematic care se află în mod clar sub controlul factorilor de mediu, familiali, sociali și/sau chiar cognitivi. Ca și în modelele de boală, persoana cu o problemă de dependență este văzută ca o victimă – nu o victimă a unei boli, ci o victimă a unor condiții distructive de învățare. În cea mai mare parte, comportamentul care provoacă dependență nu este ales liber, deși unele teorii ale științei comportamentale (de exemplu, teoria învățării sociale) afirmă că dependenții păstrează un anumit grad de control asupra consumului de alcool sau de droguri.

Este important să înțelegem valoarea acordată obiectivității în științele comportamentale. Când dependența este descrisă ca un „comportament neadaptat", este foarte diferit de a descrie condiția ca „comportament neadecvat" (o perspectivă morală). Prin „maladaptativ", specialiștii comportamentali explică tiparul de comportament ca având consecințe distructive pentru dependenți și/sau familiile acestora (și posibil pentru societate), ceea ce nu înseamnă că dependenții sunt răi sau iresponsabili (Weimer, 2021).

În viziunea științei comportamentale, cele mai adecvate intervenții se bazează pe principii de învățare. Mai exact, dependenții învață abilități pentru a preveni recăderile. Accentul este pus pe schimbarea mediului, pe predarea abilităților clienților și pe experimentarea acestor proceduri de învățare. Experții din științe comportamentale și sănătate publică sunt cel mai puternic implicați în aceste abordări ale prevenirii și tratamentului abuzului de substanțe. Intervențiile care încearcă să influențeze mediul social și comportamentul indivizilor necesită muncă intensivă și se concentrează pe evaluare. Astfel, în mod ideal, practica profesională ar trebui să fie „concentrată pe date" și să facă obiectul unor modificări frecvente. Deși aceste caracteristici sunt în concordanță cu accentul de astăzi pe eficiență și responsabilitate, multe programe de prevenire și tratament sunt lente în adoptarea acestui tip de abordare empirică. Această reticență face parte din problema cunoscută sub numele de „transfer de tehnologie" (Weimer, 2021).

Concluzii

Particularitățile comportamentului adictiv evidențiază complexitatea conceptului ce se reflectă prin prisma multiplelor modele teoretice dezvoltate de-a lungul timpului. De la viziunea aristotelică până la modelele contemporane abordările au oscilat între explicarea adicției ca rezultat al unei alegeri morale până la proces de învățare și adaptare la mediu.

Modelul moral deși poate părea a oferi o interpretare clară și lipsită de ambiguitate a dependenței are limitările sale prin prisma lipsei de suport științific precum și ineficiența dovedită a sancțiunilor punitive ce conduc cel mai adesea la stigmatizare și excludere socială. Modelul bolii a fost cel care a contribuit la „umanizarea" dependenței, facilitând accesul la medicație și tratament și la reducerea, într-o oarecare măsură, a stigmatului. Totuși acest model are limitările sale și prin prisma faptului că anumite ipoteze nu sunt fundamentate și pierd din vedere alte fațete și aspecte ale dependenței. Modelul comportamental, bazat pe principiile învățării și pe influența factorilor de mediu relevă o perspectivă pragmatică asupra intervențiilor, punând accent pe dezvoltarea personală, a abilităților și strategiilor personale bazat pe validarea științifică.

În concluzie comportamentul adictiv este rezultatul complex al interacțiunii dintre factorii biologici, psihologici, sociali și de mediu. Nici o paradigmă teoretică nu reușește să surprindă în totalitate această variabilitate și complexitate. Gestionarea procesului de reabilitare în urma adicției depinde de integrarea multidisciplinară a modelelor existente, dezvoltarea intervențiilor flexibile precum și adaptarea la nevoile specifice ale persoanelor cu adicții.

Bibliografie

1. Aristotel. (1988). Etica *Nicomahică.* Editura Științifică și Enciclopedică, p. 14–28.
2. Giovannetti, C., et al. (2020). Pilot evaluation of a residential drug addiction treatment combining traditional Amazonian medicine, ayahuasca and psychotherapy on depression and anxiety. *Journal of Psychoactive Drugs*, 52.5: 472–481.
3. Henderson, N. L., & Dressler, W. W. (2017). Medical Disease or Moral Defect? Stigma Attribution and Cultural Models of Addiction Causality in a University Population. *Culture, Medicine and Psychiatry*, 41(4), 480–98. https://doi.org/10.1007/s11013-017-9531-1
4. McAllister, A. (2019). Temperance Past and Present: Thoughts on Radical Temperance. *The Social History of Alcohol and Drugs*, 33.2: 164–185.
5. Overcash, J., & Roux, S. L. (2008). Scratching the surface: addressing self-harm in adolescents. *The Nurse Practitioner,* 33.6: 30–36.
6. Steel, P., Schmidt, J., & Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological bulletin*, 134.1: 138. https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.1.138
7. Valverde, M. (1998). *Diseases of the Will: Alcohol and the Dilemmas of Freedom*. Cambridge University Press.
8. Weimer, M. B. (Ed.). (2021). *Substance Use Disorders, An Issue of Medical Clinics of North America, Elsevier: Health Sciences*.

Capitolul 65. STUDIU PRIVIND EFICIENȚA PROGRAMELOR DE PREVENȚIE ÎN DIMINUAREA RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE A MINORILOR

Chapter 65. STUDY ON THE EFFECTIVENESS OF PREVENTION PROGRAMS IN REDUCING MINORS' CONTRAVENTIONAL LIABILITY

Oleg PANTEA[1]
Valentina VÎHRIST[2]

Abstract

In this paper, we aim to reflect on the theoretical importance and practical utility of prevention programs designed to reduce contraventions and contravention sanctions involving minors in the Republic of Moldova. We will focus on their mode of application in order to contribute to obtaining clear, well-founded, and objective results regarding the phenomenon of deviant/delinquent behavior. An important role will also be played by the identification of new programs, which serve as a tool for evaluating the effectiveness of the current system of protective measures for minors in contravention cases. Additionally, we will analyze the way deviant behavior can be acclimatized and integrated into prevention programs. In principle, such programs can perform prospective functions and anticipate the evolution of the phenomenon of contravention among minors. We also support the improvement of prevention program approaches and the elimination of regulatory gaps, with the aim of supporting the development of new effective programs. These would enable decision-makers to advance in creating new prevention mechanisms necessary for strengthening social order. The study of the application of preventive programs aimed at reducing minors' contraventional liability is of particular importance both theoretically and practically. First, it helps clarify knowledge in the field of protective measures by highlighting how prevention programs can support the analysis of juvenile delinquency. Second, by addressing and interpreting existing programs, this study provides a clearer picture of their effectiveness, dynamics, and the involvement of decision-makers in reducing the frequency of offenses committed by minors. The present study aims to configure the specialized literature, to research the reference points in the legal field and to identify the overall picture of the prevention programs of the phenomenon – Child with deviant behavior. Through the combined methodological approach, the research will be a reference point for future interdisciplinary analyses, in which legal, social sciences and official statistics will combine, for a broader knowledge of the prevention programs of minors in contravention cases.

The article was developed in the context of the implementation of the Project "Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of citizens". (CONSEJ 01.05.02)

Keywords: *contravention, minor, deviant behavior, contraventional liability, methodology, program, prevention.*

JEL: *Q01, Q56, I23*

Introducere

În această lucrare, ne propunem să reflectăm asupra importanței teoretice și utilității practice a programelor de prevenție menite să diminueze contravențiile și sancțiunile contravenționale în Republica Moldova cu implicarea minorilor, concentrându-ne asupra modului de aplicare, pentru a contribui la obținerea unor rezultate clare, fundamentate și obiective cu referire la fenomenul comportament deviant/delicvent. Un rol important va fi și identificarea de noi programe, care sunt un generator în evaluarea eficienței sistemului actual de măsuri de protecție a minorilor în cauze contravenționale. De asemenea, vom analiza modul de aclimatizare a comportamentului deviant

[1] PhD. in Law, Associate Professor, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova, e-mail: panteaoleg@gmail.com.
[2] Dr. Student, Doctoral School of Legal Sciences and Economic Sciences, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova, e-mail:valentinavihrist83@gmail.com.

fiind inclus în programe de prevenție, care, în principiu, poate exercita funcții prospective și care poate anticipa evoluția fenomenului contravențională în rândul minorilor. Secondăm facilitarea în abordarea programelor de prevenție și înlăturarea lacunelor de reglementare, cu scopul de a sprijini dezvoltarea unor noi programe eficiente, care ar permite factorilor de decizie să avanseze în abordarea de noi mecanisme de prevenție, necesare consolidării ordinii sociale. Studiul cercetării privind aplicarea programelor preventive cu scop de diminuare a răspunderii contravenționale a minorilor reprezintă o importanță deosebită atât din perspectivă teoretică, cât și practică. În primul rând, contribuie la asanarea cunoștințelor în domeniul măsurilor de protecție, evidențiind modul în care programele de prevenție pot sprijini analiza fenomenului de delicvență juvenilă. În al doilea rând, prin abordarea și interpretarea programelor existente, acest studiu oferă o imagine mai clară asupra eficienței, dinamicii și implicării factorilor de decizie în diminuarea frecvenței contravențiilor înfăptuite de minori. Prezentul studiu urmărește să configureze literatura de specialitate, să cerceteze punctele de referință în domeniul juridic și să identifice imaginea de ansamblu a programelor de prevenție a fenomenului – Copil cu comportament deviant. Prin abordarea metodologică comasată, cercetarea va fi un punct de referință pentru viitoare analize interdisciplinare, în care științele juridice, sociale și statisticile oficiale se vor îmbina, pentru o cunoaștere mai amplă a programelor de prevenție a minorilor în cauze contravenționale.

Gradul de cercetare a problemei la nivel național și internațional

Comportamentul deviant este o continuă provocare pentru oamenii de știință și necesită o abordare profundă, impune identificarea de noi strategii, programe și instruiri continue a specialiștilor, cu scopul de a preveni extinderea fenomenului investigat din viața de zi cu zi. Prevenirea infracțiunilor viitoare reprezintă capacitatea factorilor de decizie de a interveni actualmente în cazuri contravenționale și probleme înrudite, care ar reduce riscul apariției, evoluției și amplificării consecințelor potențiale. Prevenirea este orientată spre siguranța socială a membrilor comunitari. Siguranța percepută poate fi caracterizată ca o situație în care oamenii, atât în mod individual cât și colectiv, sunt suficient de agili de a înfrunta riscurile (reale sau imaginare) la care sunt sau pot fi supuși, sau dacă nu le pot elucida de sine stătător, sunt protejați de către organele statului de consecințele acestor riscuri. Gradul de satisfacere al bonității sociale poate fi atins atunci când oamenii pot duce o viață normală culturală, socială și economică, pot să-și aplice nestingherit aptitudinile și să se bucure de bunăstare și de servicii de calitate fără a fi supuși riscurilor.

Literatura de specialitate definește conduita deviantă, asemănând-o cu o abatere de la regulile și normele stabilite la nivelul unui grup social, uneori la nivelul unui întreg sistem de funcționare. Termenul de normă de conduită acceptabilă la nivelul unui grup social poate fi definit ca o regulă obligatorie, o lege după care trebuie să se conducă toți membrii săi, pentru a se alinia într-o stare de normalitate socială. Normalitatea unei persoane apare ca o totalitate a respectării normelor impuse, a obligațiilor căreia îi aparține individul în sine și/sau grup. Anormalitatea, abaterea de la norma prevăzută de grupul social provoacă efecte negative asupra lui, iar respectarea normelor impuse apare ca o constrângere a societății asupra membrilor săi.

P. Popescu-Neveanu menționează un aspect al celor care se implică în ilegalități, caracterizându-i ca oameni care diferă prin forța lăuntrică în raport cu legăturile lor cu societatea. Astfel, cercetătorul relevă că oamenii care se angajează în ilegalități sunt descriși prin termenul de devianță, termen care desemnează caracteristicile anumitor comportamente de a se abate de la normele acceptate în interiorul unui grup sau al unei societăți, putând conduce la conflicte între individul deviant și grupul sau societatea respectivă. În general, devianța se referă la abaterea de la normalitate atât psihologic cât și psihiatric. Devianța este determinată variabil de mai mulți

factori: ereditari, psihici, psihopatologici, socioculturali. Abaterea, interpretată psihopatologic și medico-legal, se referă la comportamentul aberant, iar sub raport judiciar privește comportamentul antisocial infracțional, delictual (Popescu-Neveanu, 1978).

Străchinaru, cercetător aprig al studierii comportamentului deviant al minorilor, în dorința de a avansa pretențiile psihopedagogice ca știință, cu propria sa realitate distinctivă de studiat, a fost preocupat să demonstreze criminalitatea juvenilă ca o formă de manifestare a conduitei deviante. Dânsul insistă pe necesitatea de a ști unde începe și unde se sfârșește devierea de conduită, de a o delimita de normalitate și de a o diferenția de stările morbide învecinate. Prin conduită socială înțelegem expresia exterioară a raporturilor dintre individ și mediul ambiant, a echilibrului pe care individul îl realizează în procesul dinamic de integrare în viața socială și care este obiectivat, de regulă, într-un sistem de acțiuni supuse unei aprecieri morale. Devierile de conduită sunt forme de dezechilibru psihic sau de echilibru parțial care implică modificări ce predomină în sfera emoțional-volitivă a personalității, ca urmare a unor structuri morbide de natură sociogenă sau a unor tulburări morfo-funcționale ale activității creierului, obiectivate în atitudinea persoanei față de lucruri, față de societate și față de sine (Străchinaru, 1969).

Lucrul efectiv cu un minor cu comportament deviant care înfăptuiește contravenții necesită o instruire pe măsură a celor implicați nemijlocit în contracararea acestor ilegalități. Aceste instruiri trebuie să dezvolte abilități profesionale selecte, capabile să supervizeze comportamentul antisocial al minorului. Incapacitatea minorului de a se adapta la normele de conduită din societate formează devianța acestuia caracterizată prin rezistența opulentă a acestuia, iar rezistența opulentă crește gradual necesitatea de instruire și aplicare a unor programe inovative în domeniu.

Analiza literaturii de specialitate ne permite să determinăm cinci tipuri de comportamente deviante: neascultarea, agresiunea, minciuna, furtul și vagabondajul:

Neascultarea este de fapt refuzul autorității, în primul rând a autorității familiale, care apoi se generalizează la nivelul altor forme de autoritate. Refuzul constant al autorității generează multiple conflicte interne cât și externe, adesea luând forma contravenției.

Agresiunea este acțiunea verbală și/sau nonverbală însoțită de comportamente fizice încărcate de reacții brutale, destructive și de atacare;

Minciuna este o acțiune de afirmare neconformă cu adevărul. Poate fi o acțiune intenționată, care de asemenea poate avea și o formă mai puțin legală, cum ar fi: copilul minte pentru a se răzbuna, pentru a denigra sau pentru a devaloriza pe cineva, sau poate lua forma expresiei tendințelor de autoapărare;

Furtul este un comportament deviant al minorilor care se structurează și activează foarte rapid în deprinderi, acțiune care se caracterizează prin exteriorizare și trecerea pragului de confort comportamental din intern spre extern;

Fuga – acțiune ce poate fi de două feluri: fuga de la școală/domiciliu și fuga cu caracter impulsiv din orice mediu. Fuga cu caracter impulsiv este caracterizată printr-un comportament repetitiv și vine pe neașteptate. Această acțiune este un impuls și o chemare puternică de a se duce undeva. Sumar ambele forme de fugă pot reprezenta forma de vagabondaj. Vagabondajul este o atitudine deliberată față de mediul familial și față de cel social impus. Copilul are conștiința deplină a întregii sale conduite.

Comportamentele enumerate coabitează în rândul societății moderne și solicită efortul specialiștilor în prevenirea acestora, încât efortul depus să-și aducă beneficiul chiar de la etapa inițială, și nu prin intervenția ulterioară la etapa de corejare a comportamentului delicvent asumat.

Legiuitorul relevă un rol deosebit răspunderii contravenționale a minorului, însă un rol mult mai important îi aparține statului în prevenirea faptelor, astfel încât minorul contravenient să nu devină infractorul de mâine. Siguranța socială poate fi obținută doar prin implicarea partenerilor, care pot interveni direct sau indirect în cazurile de soluționare a contravențiilor și a problemelor

înrudite, sau care pot facilita aceste intervenții prin oferirea de suport și expertiză în domeniu. Adoptarea la data de 24.10.2008 a Codului contravențional al Republicii Moldova constituie un prim pas în reglementarea juridică a comportamentului deviant al minorilor. Codul Contravențional dedică art.16 alin.3 exclusiv minorului, ca subiect al răspunderii contravenționale (Legea nr. 218 din 24 octombrie 2008, 2008). Fenomenul contravențional în rândul minorilor, dezvoltat în urma unui comportament deviant, reprezintă risc pentru viața, sănătatea și bunurile materiale ale populației care formează societatea coabitantă. Conștientizarea acestui risc constă în acceptarea că deseori o contravenție înfăptuită de un minor necesită o abordare selectă. Contravențiile săvârșite de minori reprezintă un semnal de alarmă pentru societate și necesită o abordare profundă, semnificativă și strategică cu privire la motivele care au dus la implicarea minorilor în activități antisociale. Este cunoscut și acceptat că minorii care comit contravenții pot fi implicați cu ușurință în infracțiuni cu consecințe mult mai grave, dacă cazurile lor suferă tergiversare în timp. Adesea contravențiile comise de minori sunt privite ca lipsă a disciplinei sau ca etapă de tranzit de la copilărie la maturitate, astfel acceptându-se tacit o abordare incorectă de tergiversare a aplicării unei măsuri contravenționale în raport față de un program educativ. Dificultățile întâlnite în procesul de dezvoltare a programelor și de aplicare a măsurilor de protecție în soluționarea cauzelor contravenționale în rândul minorilor, de către cei responsabili legislativ, sunt expres aceste viziuni expuse supra, când factorii de decizie aleg să proporționeze exclusiv corijarea minorului în sectorul educativ.

Analiza programelor naționale denotă în prezent o înviorare a sectorului de asistență socială orientat și spre comportamentul deviant al minorului, dar cu certitudine este o insuficiență acută a unui program menit să conțină o strategie echilibrată privind reforma justiției pentru copii în cauze contravenționale. Ținând cont că majoritatea prevederilor legislative, referitoare la justiția pentru copii, sunt incorporate în documente generale din domeniul justiției, politicile naționale și locale trebuie să fie interconectate și să abordeze vulnerabilitatea minorului prin includerea acestuia în programe naționale și/sau locale care să prevină comportamentele deviante, decât prin abordarea pur operațională care momentan este acceptată tacit.

Rezultate obținute și discuții

Din informațiile expuse mai sus, identificăm importanța subiectului propus pentru cercetare și considerăm subiectul de o importanță majoră pentru societatea modernă care este într-o transformare promptă și care necesită o analiză științifică complexă, în măsura în care să răspundă nevoilor sociale, cu referință la conduita deviantă a minorilor. În acest sens, ne asumăm realizarea unei cercetări de ansamblu a problemelor copiilor aflați în conflict cu legea și a programelor menite să corijeze acest flagel, prin utilizarea unui *situs* metodologic relevant, care să propună soluții, prin analiză, sinteză, inducție și deducție, statistică, elemente comparative și experimentale. S*itus*-ul metodologic menționat supra va reliefa în cadrul acestui studiu regimul juridic al sancțiunilor contravenționale aplicate minorilor cât și eficiența existenței și promovării programelor destinate minorilor aflați în conflict cu legea. Pornind de la analiza expunerilor supra și a studiilor anterior efectuate de către alți cercetători, cu referire la fenomenul minorului cu comportament deviant, analizând datele oficiale și promovând stilul propriu echidistant, susținem abordarea *situs*-ului metodologic, deoarece considerăm că abordarea acestuia denotă remarcabil inconvenientele de tip structural și instituțional.

Reglementări legislative referitoare la prevenirea intrării minorului în contact cu sistemul de justiție există, fapt care ajustează așteptările societății și sporește capacitatea de exercițiu a autorităților de resort, însă, existența insuficientă a programelor orientate nemijlocit spre corijarea comportamentului deviant adesea pune presiune pe serviciile comunitare ale autorităților publice

locale. Conform legislației, în art.16 Cod contravențional (Legea nr. 218 din 24 octombrie 2008, 2008) se specifică procedura operațională în cazul minorului care a săvârșit o faptă contravențională. Un rol important îi este atribuit agentului constatator. În urma analizei efectuate, după gradul de referință, dosarul cu materialele acumulate este oferit procurorului și/sau instanței de judecată. Conform procedurii, instanța de judecată expediază materialele cauzei contravenționale autorității administrației publice locale pentru problemele minorilor. Ținând cont de specificul vârstei și capacității de exercițiu a minorilor, cel mai propice pentru dezvoltarea lor armonioasă, se încurajează aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, acolo unde este cazul. Conform art.104 Cod penal (Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002, 2002) persoanele eliberate de răspundere penală, în conformitate cu art. 54 și art. 93 sunt minorii cărora li se aplică alte tipuri de măsuri de constrângere cu caracter educativ, în comparație cu detenția. Minorii pot fi supuși următoarelor forme de protecție:

a) avertismentul;
b) încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc pe părinți sau organelor specializate de stat;
c) obligarea minorului să repare daunele cauzate. Cu siguranță la aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului;
d) obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică;
e) obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu;
f) obligarea minorului de a participa la un program probațional;
g) obligarea minorului de a urma un curs de calificare profesională.

Măsurile enumerate supra pot fi aplicate unitar sau concomitent cu scop de conștientizare și stabilire a unui tipaj comportamental. Toate aceste măsuri de protecție au un caracter educativ. Scopul măsurilor de protecție aplicate secondează corijarea comportamentului deviant și resocializarea minorului în coabitatul său social, însă în cazul eschivării sistematice a minorului de la măsurile de constrângere cu caracter educativ procurorul anulează măsurile aplicate inițial și trimite cauza în instanța de judecată. Astfel, în cazul în care măsurile anterioare au fost stabilite de către instanța de judecată, aceasta din urmă le anulează și dispune trimiterea cauzei la procuror sau stabilește o altă pedeapsă prevăzută de lege pentru fapta săvârșită.

Lista măsurilor de protecție are un caracter exhaustiv și poate și trebuie să fie reînnoită, în dependență de rezultatele obținute. Conform Orientărilor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, punct a) cap. VI Monitorizare și Evaluare, statele membre sunt încurajate să-și revizuiască legislația, politicile și practicile interne cu scopul de a asigura și ajusta reformele necesare pentru punerea în aplicare a orientărilor internaționale (Consiliul Europei, 2012). Totodată, conform aceleiași surse în pct. c) autoritățile trebuie să-și revizuiască periodic și să-și evalueze metodele de lucru utilizate în cadrul justiției în interesul copilului (Consiliul Europei, 2012). Analizând programele existente putem menționa beneficiul adus societății de către instituția statului Inspectoratul Național de Probațiune care, conform Strategiei de Reformă a Sectorului Justiției pentru anii 2016 – 2020, printre cele mai importante realizări ale sistemului de probațiune au fost: elaborarea programelor probaționale (programul vocațional pentru minori „Calea spre succes”, programul individualizat de lucru cu beneficiarii condamnați pentru violență, programul „Prevenirea violenței la minori”), implementarea programului de asistență psihosocială la etapa presentențială, crearea Centrului de reabilitare socială a persoanelor liberate de pedeapsă penală din Republica Moldova în or. Florești, crearea sistemului de evidență electronică a subiecților de probațiune-dosar electronic personal (Ministerul Justiției al Republicii Moldova, 2016). De asemenea, instituția dispune de un curriculum privind probațiunea în privința minorilor, care definește probațiunea ca un complex de activități de evaluare, asistență, consiliere psihosocială și supraveghere în comunitate a persoanei în conflict

cu legea penală (învinuit, inculpat, condamnat), cu scopul de a o reintegra în societate și de a proteja comunitatea de riscul de recidivă. Acest document orientativ este dotat cu strategii de lucru, măsuri și instruiri pentru personalul implicat nemijlocit în lucrul cu minorii aflați în conflict cu legea (Institutul Național al Justiției, 2013). Mai nou, instituția de la data de 16 iunie până la 17 iunie 2025 a demarat un curs de instruire a consilierilor de probațiune în aplicarea unui program dedicat minorilor și tinerilor care au comis infracțiuni contra patrimoniului, lucru atât de necesar prin combaterea flagelului de comportament deviant enumerat supra furtul. Sesiunea de formare a vizat dezvoltarea competențelor profesionale ale consilierilor de probațiune, prin consolidarea cunoștințelor și abilităților în aplicarea metodologiei programului, care promovează responsabilizarea tinerilor, reflecția asupra comportamentului infracțional și adoptarea unor decizii constructive. Activitatea a fost concepută într-un format interactiv, cu accent pe aplicabilitate practică și adaptare la nevoile individuale ale beneficiarilor (Ministerul Justiției al Republicii Moldova, 2025).

Remarcăm și structura instituției, care include un compartiment separat, Direcția cercetare și dezvoltare probațiune, care include două secții importante, cum ar fi: secția metodologii și dezvoltare profesională și secția cercetare și analiză date. Prin intervenția celor două se dezvoltă programele de intervenții și crește aria de aplicare într-o manieră expansionistă și relevantă. Datele oficiale prezentate de instituția în cauză relevă informații care demonstrează că în anul 2016 la data de 1 ianuarie în evidența instituției și incluși în activități de resocializare erau 171 de minori (Ministerul Justiției al Republicii Moldova, 2016). La o distanță de cinci ani consecutivi, în anul 2021 în luna decembrie erau 332 de minori (Inspectoratul Național de Probațiune, n.d.), iar în anul 2022 erau 607 minori (Inspectoratul Național de Probațiune, 2022). Noutatea acestor date prezentate constă în dezagregarea informației referitoare la instituțiile care au colaborat pentru ca minorii să fie incluși în programe și activități de resocializare, astfel constatăm că 593 de minori au beneficiat de serviciile instituțiilor publice și 14 minori de serviciile instituțiilor private. Tendința de dezagregare a datelor prezentate anual este păstrată, însă necesită aprofundare și diversificare pentru a avea o imagine mai clară a subiecților implicați în programele de probațiune oferite de Inspectoratul Național de Probațiune. O confirmare a necesității și importanței programelor destinate minorilor care sunt în conflict cu legea este aproximativ triplarea numărului de minori care au beneficiat de activități de resocializare, astfel în anul 2023, conform raportului de activitate prezentat pe site-ul oficial al instituției, în luna decembrie 1732 de minori erau incluși în programele acreditate de stat (Inspectoratul Național de Probațiune, 2023).

Ultimul raport de activitate prezentat de instituție este din octombrie 2024 și prezintă o informație îmbucurătoare care aduce speranță în societate, în vederea curmării numărului de minori care dobândesc și însușesc un comportament delicvent, doar 652 de minori fiind incluși în programe și activități de probațiune (Inspectoratul Național de Probațiune, 2024). Informația prezentată denotă beneficiile programelor asumate de guvernare și relevă importanța faptului că atunci când societatea civilă împreună cu autoritățile statului conștientizează și contribuie la anihilarea unui flagel măsurile aplicate trebuie să-și găsească menirea și raportul și în alte cauze sociale care momentan sunt în așteptare de decizii. Actualmente Inspectoratul Național de Probațiune din subordinea Ministerului Justiției inițiază un program pilot probațional nou care este specializat în remedierea comportamentului infracțional al minorilor. Testarea programului probațional destinat minorilor care nu au împlinit vârsta răspunderii penale (14–18 ani) și sunt liberați de răspundere penală și cărora prin sentință judecătorească le este aplicată măsura de constrângere cu caracter educativ – obligarea minorului de a participa la un program probațional va începe în curând. Programul a fost creat în cadrul cooperării sectoriale dintre Ministerul Justiției din Republica Moldova și Ministerul Justiției din România. Durata programului este de 6 luni și conține două componente de structură obligatorii: prima componentă este compusă din stagiul de

formare care țintește sfera civică (educația moral-civică) a minorului și cea de-a doua formată din trainingul vocațional (formarea vocațională). Prin aplicarea primei componente se urmărește sensibilizarea minorului de consecințele legale la care se expune în cazul comiterii unei infracțiuni, precum și responsabilizarea acestuia în privința comportamentului său. Implementarea celei de-a doua componente urmărește aprecierea identității vocaționale a minorului axată pe autoevaluarea minorului prin investigarea nivelului de abilități generice de care dispune acesta, pentru a se integra în mediul social lucrativ. Noutatea acestui program pilot probațional constă în abordarea educației moral-civice a minorului, aspect atât de important în corijarea comportamentului deviant/delicvent. Menționăm beneficiul direct asupra minorului adus de aplicarea programelor probaționale în calitate de alternative la detenție care reprezintă o oportunitate de a asigura reeducarea și resocializarea copiilor care au comis fapte penale mai puțin grave. În prezent, în Republica Moldova activează 42 de birouri de probațiune, specialiștii cărora acordă asistență și consiliere cu scopul prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni.

Referindu-ne la cele cinci tipuri de comportamente deviante enumerate supra putem deduce că aplicarea legii cu privire la probațiune acoperă doar o parte din necesitățile de programe necesare corectării comportamentului deviant al minorilor și materializarea acestora se derulează doar în funcție de gravitatea prejudiciului adus și a vârstei minorului care îi oferă oportunitatea de a fi inclus în acest proces. Conform art.3 b) din legea cu privire la probațiune de serviciile respective pot beneficia minorii liberați de răspunderea penală, altfel spus cei care au statut de învinuit, inculpat sau condamnat (Legea cu privire la probațiune, nr. 8 din 14 februarie 2008, 2008). Astfel, secondarea acestor programe țintește doar două din cele cinci tipuri de comportamente deviante și anume: agresivitatea și furtul, și oferă posibilitatea doar minorilor care au un anumit statut juridic, neincluzând și ceilalți minori cu comportament deviant care necesită incluziune în societate.

Cele trei tipuri de comportament deviant: neascultarea, minciuna și vagabondajul sunt referite direct prin acțiunea proprie mai mult spre persoana în cauză decât spre membrii societății. Acțiunile respective în percepția societății au mai degrabă un grad de disconfort emoțional accentuat în comparație cu celelalte două tipuri de comportament deviant: agresiunea și furtul, care pot aduce pe lângă disconfortul emoțional și daune directe colectivității. Legea permite aplicarea față de copil a anumitor măsuri de constrângere dacă acesta este bănuit sau învinuit în săvârșirea unei fapte interzise de Codul penal așa cum am analizat anterior, dar ce se întâmplă cu cei care au înfăptuit contravenții?

Curtea Europeană a Drepturilor Omului menționează în art.53 faptul că prin săvârșirea unui act antisocial se aduce limitare și atingere drepturilor omului și libertăților fundamentale care sunt recunoscute, conform oricărei părți contractante a acestui document, ca riscuri ale unor valori ale întregii comunități (Consiliul Europei, 1950). Atât timp cât acțiunea săvârșită are un caracter unitar și se adresează unui grup de persoane determinat, cum ar fi minorii, această prevedere stabilește un anumit comportament, care trebuie să fie prevenit. Autoritățile statului aplică sancționarea contravențională pentru prevenirea faptelor cu grad redus de pericol social. Instrumentul legal folosit în a disciplina contravenientul în acțiunile sale este modalitatea de a constrânge persoana în acțiunile sale dăunătoare direcționate către membrii societății. Nu este suficient constatarea contravenției, întocmirea procesului-verbal sau pronunțarea de către judecător a unei hotărâri, ba din contra, este necesară și disciplinarea contravenientului prin îndeplinirea unor acțiuni, astfel încât fapta contravențională să nu mai aibă un caracter repetitiv. Odată cu întocmirea procesului verbal de constatare a contravenției, agentul constatator transmite fișa de sesizare către autoritatea tutelară locală, cu scopul de a identifica circumstanțele care l-au determinat pe minor să acționeze într-un anumit fel. Astfel, responsabilitățile de reeducare sunt redirecționate către autoritățile tutelare locale. D. Apostol Tofan definește actul administrativ ca o manifestare unilaterală și

expresă de voință, în principal, a unei autorități a administrației publice de a da naștere, a modifica sau a stinge drepturi și obligații în realizarea puterii publice, sub controlul de legalitate al instanțelor judecătorești (Apostol Tofan, 2015). Analiza datelor oficiale denotă o informație îngrijorătoare. În anul 2023, au fost expediate în adresa autorității tutelare teritoriale 1520 de demersuri cu privire la necesitatea stabilirii unei măsuri de protecție destinate copiilor cu comportament deviant, un număr de sesizări semnificativ care denotă vulnerabilitatea acestui subiect. Din numărul total de sesizări au fost examinate doar 679 de cazuri, nici jumătate din numărul referit, ceea ce surprinde și impune recunoașterea faptului că acest flagel necesită o altă abordare decât cea prevăzută legislativ (Inspectoratul General al Poliției Republicii Moldova, 2024). De aici apar inevitabilele întrebări analitice: Specialistul din cadrul administrației publice locale deține instruire, instrumente, pârghii, programe necesare socializării minorului în mediul social comunitar în cazurile de comitere a contravenției? Cât de eficiente sunt prevederile legislative când corijarea comportamentului deviant în cazuri de contravenție este atribuită doar părintelui și specialistului din autoritatea publică locală? Cât de eficient este aportul depus a unor factori de decizie, cum ar fi poliția, implicați în soluționarea cazurilor de contravenții când lanțul valoric este întrerupt din partea celorlalți factori de decizie? Există vreun program național care să asigure corijarea comportamentului deviant și în cazul contravențiilor așa precum sunt programe destinate altor grupuri de persoane cu comportament delicvent? Menționăm expres că lipsa finalizării anumitor sarcini din partea contravenientului încurajează comportamentul deviant și repetarea acestuia, fapt datorat neseriozității percepute de către minor în raport cu autoritățile statului.

Practicienii atrag atenția asupra abordării simpliste, lipsită pe alocuri de o analiză de sinteză, când factorii de decizie motivează lipsa de intervenție sub pretextul inexistenței subiectului contravențional. Din acest considerent, în practică apar reacții tergiversate ale factorilor de decizie. Concepția percepută tacit precum minorul cu un comportament deviant este minorul care trece printr-o perioadă de tranziție sau este lipsit de o educație civică din partea părinților duce la o lipsă expresă de activism civic, echipe multidisciplinare formale, jonglarea responsabilității de reeducare de la un factor de decizie la altul. În această conjunctură, bineînțeles, lipsa identificării precoce a programelor și includerea minorului într-un program de prevenire a comportamentului deviant încurajează minorul în acțiunile sale și, inevitabil, duce la pierderea percepției unui stat de drept orientat către protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale propriilor cetățeni.

În speță, vom porni la examinarea datelor statistice oferite de către Biroul Național de Statistică (Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2024, 2025). În baza metodei statistice, prin comparație, constatăm că în anul 2024 minorii au fost implicați în săvârșirea furturilor în proporție de 45,6% comparativ cu anul 2023 când în asemenea fapte au fost implicați 58,8%, în infracțiuni calificate jafuri în anul 2024 au fost implicați 6,7%, iar în anul 2023 – 7,1%. Aceste date prezentate ar aduce un suflu nou contracarării faptelor analizate și ar evidenția scăderea acestora în rândul minorilor, însă datele prezentate pentru anul 2024 prezintă noi fapte ilicite în rândul minorilor: pungășiile – 15,0% și huliganismul – 7,7%. Dacă în anul 2023, conform datelor oficiale, infracțiunilor privind răpirea mijlocului de transport de către minori le-au revenit – 6,2% atunci în anul 2024 infracțiunilor precum pungășia și huliganismul cumulativ le-au revenit 22,7%. În anul 2024, au fost înregistrate 493 infracțiuni săvârșite de către minori sau cu participarea acestora, ceea ce a constituit 2,0% din total infracțiuni înregistrate. Comparativ cu anul 2023, se atestă o creștere cu 9,8% a infracțiunilor săvârșite de minori (Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2025). Creșterea numărului de infracțiuni în rândul minorilor crește nemulțumirea societății față de abordările întreprinse în vederea diminuării flagelului în cauză și sporește iminența tratării subiectului în vederea soluționării constructive a prezentului subiect.

Analiza datelor supra nu denotă o stopare a fenomenului comportament deviant la minori, ba din contra, pentru contravențiile: vătămarea integrității corporale, distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor străine și sustragerea în proporții mici din avutul proprietarului prin furt, însușire, delapidare, abuz de serviciu sau escrocherie, furnizează informația creșterii riscului de repetitivitate a evenimentelor în sine. Anterior profilul minorului aflat în conflict cu legea era conturat de minorii neîncadrați la studii, cei din familii social vulnerabile, cei din instituții rezidențiale, cei fără o ocupație definită, însă datele oficiale impun recunoașterea faptului că numărul copiilor încadrați în procesul de studii și care comit ilegalități este mai mare decât cei neîncadrați la studii sau în câmpul muncii, situație care obstrucționează tiparele preconcepute și impune arealul de cercetare. Totodată, prin deducție putem stabili că statutul social al minorilor implicați în săvârșirea ilegalităților, este înnoit prin faptul că cei mai mulți sunt din familii complete, iar cei mai puțini copiii sunt din grupul celor fără un loc stabil de trai, din familii monoparentale sau de cei separați de părinți. Tacit și acceptat se consideră oportun educarea și corijarea minorului în familie, element firesc în abordarea subiectului vizat, însă elementul indicat „familia" nu este unul absolut în preîntâmpinarea și stoparea comportamentului deviant al minorului. Datele oficiale prezentate supra, în contextul modernizării fulminante a întregului mapamond, care cu o capacitate fenomenală și cu o viteză remarcabilă se dezvoltă și căreia societatea adesea nu îi poate ține ritmul, oferă premisa analizei și a altor factori de influență asupra comportamentului deviant, cum ar fi media, internetul, tehnologiile avansate, ceea ce nu exclude și elementul-cheie al societății „familia".

Practicienii abordează adesea un subiect menit să contribuie la corectarea și reeducarea contravenienților minori – lipsa de mecanisme legislative și instituții de profil, cum ar fi Inspectoratul Național de Probațiune în cazul minorilor liberați de răspundere penală și cărora prin sentință judecătorească le este aplicată măsura de constrângere cu caracter educativ, instituții care ar contribui nemijlocit la corectarea și reeducarea contravenienților minori. Reformarea unor servicii specializate în instituții de profil, care ar beneficia de programe și instruiri selecte ar diminua semnificativ flagelul comportament deviant în rândul minorilor.

Metoda experimentală, care acordă o importanță deosebită raportului ce se stabilește între „faptele" supuse sau rezultate obținute din experiment, în sensul că ceea ce caracterizează metoda experimentală nu este atât modul prin care se obțin faptele, cât modul în care se raționează cu ele și asupra lor, conform spuselor lui CL. Bernard, nu ar trebui neglijată, fiindcă este metoda care caută adevărul prin utilizarea bine echilibrată a sentimentului, rațiunii și experienței (Movileanu & Condrațchi, 2012). Abordarea acestei metode conturează modalitatea de gândire a minorului cu comportament deviant, tehnicile rațiunii acestuia, prin intermediul cărora se va analiza impactul programelor de referință devenite realitate ca „obiect al studiului științific" și concomitent „obiect al cercetării tematice". Această abordare strategică ne va permite să înțelegem de ce minorul cultivă comportamentul deviant, de ce aplicarea răspunderii contravenționale nu limitează comportamentul vicios al minorului, de ce aplicarea sancțiunii contravenționale unuia dintre reprezentanții legali ai minorilor, deseori, nu-și găsește rolul scontat? Metoda abordată ne oferă posibilitatea, în cadrul unui proces de cercetare, să realizăm experimente pentru a testa ipoteze în crearea de noi programe și care ne permit a observa efectele unor comportamente asupra fenomenului – Comportament deviant. Acest tip de cercetare ne oferă perspective clare de a afla răspunsuri la întrebările științifice, folosind minorul și societatea ca factori independenți și de a măsura influența factorului dependent, cum ar fi legislația Republicii Moldova, pentru a înțelege echilibrul dintre cei doi factori. Metoda respectivă, utilizată în vederea cunoașterii opiniei membrilor societății privind chestiuni juridice, devenite importante societății, stimulează factorii de decizie în înnoirea și sintetizarea continuă a strategiilor de lucru. Sondarea minorilor implicați în fapte contravenționale, de asemenea, poate denota noi tendințe de aclimatizare în rândul lor,

lipsa descurajării comportamentului deviant prin aplicarea de răspundere contravențională etc., fapt care necesită cercetare și care poate schimba viziunea despre activitatea prezentă.

Concluzii

Sintetizând constatările acestei lucrări, putem specifica următoarele concluzii, care încurajează cercetarea științifică a comportamentului deviant al minorului, pentru a echilibra factorul uman cu cel legislativ: Contravențiile juvenile reprezintă un semnal de alarmă pentru întreaga societate și necesită o abordare exhaustivă cu privire la implicarea minorilor în activități antisociale, care fiind „trecute cu vederea", se pot transforma în infracțiuni mult mai grave în viitor.

Actualmente profilul minorului aflat în conflict cu legea suportă modificări, trezește curiozitatea și impune recunoașterea faptului că schimbarea profilului minorului contravenient nu mai este limitat la medii vulnerabile, ci include și copiii din familii complete și cei încadrați în sistemul educațional, dovadă a extinderii arealului de studiu. Politicile naționale și locale nu sunt interconectate și abordează vulnerabilitatea minorului, mai degrabă, în termeni procedurali decât din perspectiva soluționării situațiilor conflictuale prin abordare juridică profesionistă. În acest sens, se impune realizarea mai multor schimbări de ordin legislativ și instituțional prin armonizarea politicilor naționale cu standardele europene în domeniul justiției pentru copii.

Programele naționale existente au un conținut informativ, și nu indispensabil, unul lucrativ în domeniul prevenției care să aibă prospectiva corijării comportamentului deviant. În acest sens, de asemenea, se impune realizarea unui program de lucru cu copiii, exclusiv cu comportament deviant. Programele existente orientate spre un grup țintă acoperă în principal infracțiunile, dar sunt insuficiente pentru contravenții. Analiza programelor naționale denotă în prezent o înviorare a sectorului de asistență socială orientat și spre comportamentul deviant al minorului, dar cu certitudine este o insuficiență acută a unui program menit să conțină o strategie echilibrată privind reforma justiției pentru copii în cauze contravenționale. Analizând programele existente putem menționa beneficiul adus societății de către instituția statului Inspectoratul Național de Probațiune care dispune de un curriculum privind probațiunea în privința minorilor, care definește probațiunea ca un complex de activități de evaluare, asistență, consiliere psihosocială și supraveghere în comunitate a persoanei în conflict cu legea penală (învinuit, inculpat, condamnat), cu scopul de a o reintegra în societate și de a proteja comunitatea de riscul de recidivă. Acest document orientativ este dotat cu strategii de lucru, măsuri și instruiri pentru personalul implicat nemijlocit în lucrul cu minorii aflați în conflict cu legea. Această strategie de structurare și abordare a minorilor aflați în conflict cu legea satisface o parte din necesități, asigurând beneficiile programelor asumate de guvernare și relevă importanța faptului că atunci când societatea civilă împreună cu autoritățile statului conștientizează și contribuie la anihilarea unui flagel măsurile aplicate trebuie să-și găsească menirea și raportul și în alte cauze sociale care momentan sunt în așteptare de decizii.

Actualmente Inspectoratul Național de Probațiune din subordinea Ministerului Justiției inițiază un program pilot probațional nou care este specializat în remedierea comportamentului infracțional al minorilor. Noutatea acestui program pilot probațional constă în abordarea educației moral-civice a minorului, aspect atât de important în corijarea comportamentului deviant/delicvent. Menționăm beneficiul direct asupra minorului adus de aplicarea programelor probaționale în calitate de alternative la detenție care reprezintă o oportunitate de a asigura reeducarea și resocializarea copiilor care au comis fapte penale mai puțin grave. Abordarea programelor cu caracter moral civic alienate constant cu instruirea specialiștilor selecți, care beneficiază de pârghii legislative pot contribui la asanarea flagelului în prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni. Creșterea numărului de minori incluși în programe de probațiune: de la 171 (2016) la

1732 (2023), ceea ce indică o extindere a intervențiilor, dar și o posibilă creștere a prevalenței comportamentului deviant.

Practicienii abordează adesea un subiect menit să contribuie la corectarea și reeducarea contravenienților minori – lipsa de mecanisme legislative și instituții de profil, cum ar fi Inspectoratul Național de Probațiune în cazul minorilor liberați de răspundere penală și cărora prin sentință judecătorească le este aplicată măsura de constrângere cu caracter educativ, instituții care ar contribui nemijlocit la corectarea și reeducarea contravenienților minori. Reformarea unor servicii specializate în instituții de profil, care ar beneficia de programe și instruiri selecte ar diminua semnificativ flagelul comportament deviant în rândul minorilor prin extinderea programelor de probațiune și includerea contravențiilor în agenda de prevenție.

Lista măsurilor de protecție are un caracter exhaustiv și trebuie să fie reînnoită, în dependență de rezultatele obținute. Conform Orientărilor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, statele membre sunt încurajate să-și revizuiască legislația, politicile și practicile interne cu scopul de a asigura și ajusta reformele necesare pentru punerea în aplicare a orientărilor internaționale. Totodată, autoritățile trebuie să-și revizuiască periodic și să-și evalueze metodele de lucru utilizate în cadrul justiției în interesul copilului.

Responsabilitățile de reeducare sunt transmise către autoritățile tutelare locale, conform legislației existente, dar acești specialiști nu au capacitatea deplină de corijare a comportamentului deviant, ei fiind specializați în protecția drepturilor copilului, nu neapărat în intervențiile specifice comportamentului deviant. Autoritățile locale nu dispun întotdeauna de resursele și expertiza necesară pentru a interveni eficient, astfel formarea specialiștilor din autoritățile locale pentru a gestiona cazurile de comportament deviant non-delincvent devine o prioritate.

Bineînțeles, trebuie să avem capacitatea să recunoaștem că lipsa identificării precoce a unui minor cu comportament deviant și includerea acestuia într-un program de prevenire a acestui comportament încurajează minorul în acțiunile sale, sporește arealul de influență și discreditează instituțiile statului. Inevitabil, acest comportament neidentificat și nesupus rigorilor legislative, odată cu împlinirea vârstei de răspundere penală, va fi inclus într-un proces pe care nu și-l dorește nici societatea, nici individul în cauză. Cercetările viitoare ar putea testa experimental eficiența programelor propuse și analiza percepția minorilor asupra măsurilor aplicate.

Astfel, identificăm necesitatea dezvoltării unor mecanisme de protecție a minorilor care comit fapte contravenționale și care, odată identificați, să poată fi resocializați. Copiii vulnerabili sunt supuși unui risc și mai mare de comitere a faptelor contravenționale, odată cu neidentificarea mecanismelor de protecție specifice grupului țintă.

Bibliografie

1. Apostol Tofan, D. (2015). *Drept administrativ* (Vol. 2, ed. a 3-a). C. H. Beck.
2. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2024). *Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2023*. https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9478_60977.html
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2025). *Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2024*. https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2024-9478_61676.html
4. Consiliul Europei. (1950). *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron
5. Consiliul Europei. (2012). *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului și expunerea de motive* (Monografia nr. 5). https://rm.coe.int/16806b7ecb

6. Inspectoratul General al Poliției Republicii Moldova. (2024). Notă informativă privind starea delincvenței juvenile și activitatea în domeniul siguranței copiilor pe parcursul a 12 luni ale anului 2023. https://old.igp.gov.md/sites/default/files/informatia_privind_starea_delincventei_juvenile_si_activitatatile_pe_domeniul_siguranta_copii_pe_parcursul_a_12_luni_ale_anului_2023.pdf
7. Inspectoratul Național de Probațiune. (n.d.). *Activități de resocializare* [Tabel statistic]. https://probatiune.gov.md/files/getfile/4840
8. Inspectoratul Național de Probațiune. (2016). *Raport statistic privind evidența condamnaților și contravenienților în birourile de probațiune pentru luna ianuarie 2016* [Anexe statistice]. https://probatiune.gov.md/files/getfile/266
9. Inspectoratul Național de Probațiune. (2022). *Activități de resocializare: Decembrie 2022* [Tabel statistic]. https://probatiune.gov.md/files/getfile/5113/
10. Inspectoratul Național de Probațiune. (2023). *Activități de resocializare: Decembrie 2023* [Tabel statistic]. https://probatiune.gov.md/files/getfile/5474/
11. Inspectoratul Național de Probațiune. (2024). *Activități de resocializare: Octombrie 2024* [Tabel statistic]. https://probatiune.gov.md/files/getfile/5802/
12. Institutul Național al Justiției. (2013). *Probațiunea în privința minorilor (consilieri de probațiune)* [Curriculum]. https://www.inj.md/sites/default/files/8%20ea_in_privinta_minorilor_Sergiu_Margarint.pdf
13. Legea cu privire la probațiune, nr. 8 din 14 februarie 2008. (2008). https://www.legis.md/cautare/downloadpdf/95277
14. Legea nr. 218 din 24 octombrie 2008, Codul contravențional al Republicii Moldova. (2008). https://www.legis.md/cautare/downloadpdf/6816
15. Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002, Codul penal al Republicii Moldova. (2002). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129474&lang=ro
16. Ministerul Justiției al Republicii Moldova. (2016). *Strategia de dezvoltare a sistemului probațiunii pentru anii 2016–2020* [Proiect]. https://www.justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/consultatii_publice/Strategia_de_dezvoltare_a_probaiunii_proiect%20redactat_12042016.pdf
17. Ministerul Justiției al Republicii Moldova. (2025). Instruirea consilierilor de probațiune în aplicarea unui program dedicat minorilor și tinerilor care au comis infracțiuni contra patrimoniului. https://probatiune.gov.md/instruirea-consilierilor-de-probatiune-in-aplicarea-unui-program-dedicat-minorilor-si-tinerilor-care-au-comis-infractiuni-contra-patrimoniului
18. Movileanu, P., & Condrațchi, L. (2012). Metodologia cercetării științifice și rolul ei în dezvoltarea și perfecționarea cadrelor din comunitățile rurale. *Lucrări științifice*, 735–748. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/735-748.pdf
19. Popescu-Neveanu, P. (1978). *Dicționar de psihologie*. Editura Albatros.
20. Străchinaru, I. (1969). *Devierile de conduită la copii: Studiu psihopedagogic*. Editura Didactică și Pedagogică.

Euroregiunea „Siret-Prut-Nistru”

ISSN 2971-8740
ISSN-L 2971-8740